

JOANNIS BONAVENTURÆ

NERI BADIA

REGIÆ CELSITUDINIS

SERENISSIMI MAGNI DUCIS ETRURIÆ

IN SIGNATURA LIBELLORUM SUPPLICUM GRATIÆ ET IUSTITIÆ CONSILIARII

DECISIONES

ET RESPONSA JURIS

TOMUS SECUNDUS

CONTINENS EJUSDEM RESPONSA QUIBUS ACCEDUNT

POMPEII FILII

DECISIONES RESPONSA ET DISCURSUS LEGALES

CUM INDICE ARGUMENTORUM

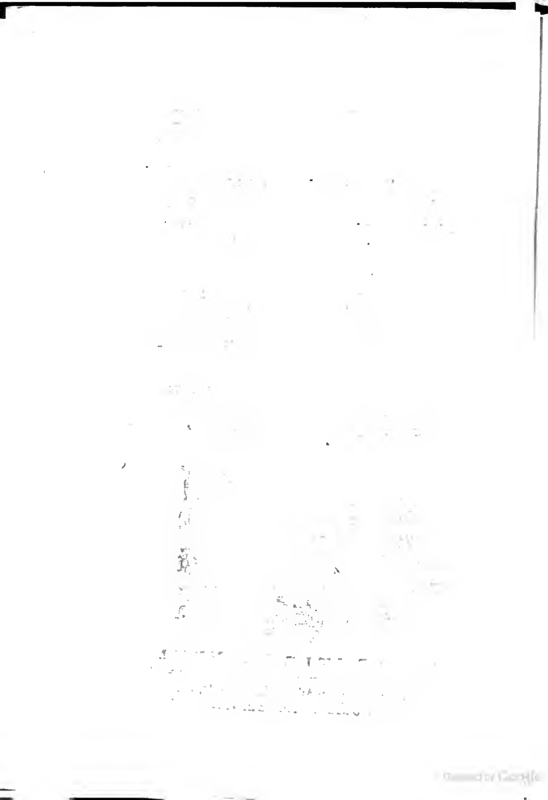
Et in calce Operis appositus est alter Index locupletissimus Materiarum.

FLORENTIÆ MDCCLXXVI.

Ex Typographia Allegrini, Pisoni & Soc.

CENSORIBUS APPROBANTIBUS.

TYPOGRAPHUS
LECTORI.

Didimus, amice lector, aliquot ab hinc annis primum huius operis volumen; En iam secundum tibi promissum cuius praestantiam et utilitatem opus ipsum quod edimus magis quam elogia demonstrare apertissime potest.

Continet hoc varia Responsa in quibus Clarissimus Ic. noster, vel suorum Principum, vel Reipublicae iura dignitatemque tuetur, ac vindicat, quod quam sapienter quamque viriliter fecerit tibi iudicium sit.

Pompeii Filii accedunt decisiones, dum privati Patrimonii Auditoris munere fungeretur pleraeque exaratae, in quibus notatu dignum causam Fisci sub optimis Imperantibus nihilo meliorem haberi quam veritas, et iustitia patiatur.

 Eius-

Eiusdem responsa et discursus legales subsequentes opus absolvunt, quaeque in his continentur ad res gravissimas, et maximi ponderis spectant.

Nam inter caetera, vel agitur de maiestate et iuribus imperii propugnandis in finitimos adversantes; vel quando aut qua lege alienata regalia possint a Principe revocari absque ullius detrimento, et iniuria; vel denique de multiplici, et vario iure in hoc Magno Etruriae Ducatu emendando, et compilando: Opus profecto ad rem nostram quammaxime utile, et necessarium, quodque utinam fata nobis non invidissent quin perfectum absolutumque haberemus.

Librum hunc igitur qua soles benignitate excipito, et si quid ei debere putas, qui in publicis privatisque negociis versatus neque studio neque laboribus, nec vigiliis pepercit, ut vitam nostram incolumen beatamque ducamus, Parentis atque ac Filii, tamquam de te benemerentium memoriam gratam tibi, et iucundam fore semper confido. Vale.

Monitum te volo facti seriem, quae praemittitur Responsis Palatinis ad secundum potius Responsum in ordine decimum septimum, quam ad praecedens referri.

ER-

ERRATA ITA CORRIGENDA.

Pag. 1. col 1. ver. 13. Argum. propeii lege propri.
p. 8. c. 1. v. 35. aum *l.* cum.
p. 10. c. 1. v. 39. *totw* *l.* *totier*.
p. 6. c. 1. v. 9. d. als *l* dotalia.
P. 17. c. 1. v. 3. propnum *l.* propriam.
Ead. p. & c. v. 26. coniugum *l.* conregium.
p. 20. c. 1. v. 40. luctum. *l.* luctum;
p 21. c. 2. v. 48. Et fi *l.* Etfi.
p. 22. c. 2. v. 32. coallitui *l.* conflituti.
Ead. p. & c. v. fsq. profitentur. *l.* profiteatur;
Ead. P. & c. v. 37. ungam. *l.* iungam.
p. 31. c. 1. v. 1. nihil omnibus *l.* nihilominus.
Ead. p. at c. v. 25. tre&tam. *l.* tra&ta em
Ead. p. c. 2. v. 7. oempe, exteram. *l.* nempe et caeteram.
Ead. p. at c. v. 10. relata. *l.* relatem.
p. 39. c. v. 9. intelligentia. *l.* intelligenda.
p. 48. c. 1. v. 47. in quod. *l* id quod.
p. 61. c. 2. v. 13. dicunt in dote. *l.* dicunt tam in dote
p. 160. c. 2. v. 48. 1572. *l.* 1272.
p. 170. c. 2. v. ult. bo *l.* ob.
p. 174. c. 2. v. 44. concedi. *l.* concedit.
p. 177. c. 2. v. 17. iure communi. *l.* iuri communi.
p. 181 c. 2. v. 43. professoria. *l.* professoribus.
p. 196. c. 2. v. 27. fervitorum. *l.* fervitiorum.
Ead. p. et c. v. 28. dubiret. *l* dubitet.
Ead. p. et c. v. 31. regulari. *l.* regularis.
p. 220. c. 2. v. 34. in propria. *l.* impropria.
p. 270. c. 2. v. et ra qua. *l.* et a qua.
p. 292. c. 2. v. 31. affeluti. *l.* efforbiti.
p. 298. c. 2. v. 44. condizione. *l.* conduzione.
p. 307. c. 2. v. 14. poffa. *l.* non poffa.
p. 320. c. 1. v. 20. falva falvo.
p. 335. c. 1. v. 2. offervanfi. *l.* offervasfi.
p. 416. c. 1. v. 37. palefe. *l.* è palefe.
p. 475. c. 2. v. 7. del confenfo Regio. *l.* del confenfo. Fra gl' effetti legali del confen. Regio.
Ead. p. et c. v. n. profeffore. *l.* poffeffore.
Ead. p. et c. v. 46. fi tratta è *l.* fi tratta con è.
Ead. p. at c. v. ult. *tamen*. *l.* *tam*.
p. 476. c. 1. v. 8. di feodali. *l.* di beni feudali.
Ead. P. c. 2. v. 37. *donatariis* *l.* *a donatariis*.
p. 484. c. 2. v. 1 dalle. *l.* delle.
p. 491. c. 1. v. 28. cenfifti. *l.* cenfiti.
Ead. p. at c. v. 50. fi ritrova. *l.* li ritrova.
p. 492. c. 1. v. 9. che i frutti. *l.* dei frutti.
p. 499. c. 1. v. 27. e nella. *l.* na la.
p. 501. c. 2. v. 18. delia. *l.* dalla.
p. 502. c. 2. v. 22. noftre. *l.* noftri.
p. 503. c. 1. v. 19. della. *l.* dalla.
p. 504. c. 1. v. 19. ftatuto. *l.* fta'o.
p. 506. c. 2. v. 36 a diftinzion e. *l.* la diftinzione.
p. 510. c. 1. v. 36. perche, poiche. *l.* Poiché.
p. 511. c. 1. v. 2. un quoque. *l.* unoquoque.
p. 514. c. 2. v. 37. 38. tacate. *l.* tacere.
p. 515. c. 1. v. 9. civili fecau. *l.* civile, Senza.
p. 516. c. 2. v. 11. dette *l.* dalle.
p. 523. c. 2. v. 19. nanno. *l.* hanno.
p. 531. c. 2. v. 37. quanto. *l.* quando.
p. 550. c. 2. v. 15. al Tit LXXIII. del primo libro. *l.* al tit. III. a IV lib. IX. P. 2.
p. 553. c. 2. v. 12. ma per ragione. *l.* nè per ragione.
p. 557. c. 1. v. 9. commiffione. *l.* commiffione.
p. 578. c. 2. v. 49. dell'anno. *l.* dall'anno.
p. 583 col. 2. v. 4. tal'es. *l.* falva.
p. 598. c. 2. v. 30 e introduffe. *l.* e s'introduffe.
p. 613. c. 1. v. 11. 12 tali per. *l.* tali quali er
p. 615. c. 1. v. Siena, Pifa. *l.* Siena, e Pifa.
p. 620. c. 2. v. 4. 5. fuddetti per altro. *l.* fuddetti farebbe per altro.

INDEX

RESPONSORUM DECISIONUM ET DISCURSUUM LEGALIUM.

Ordine Alphabetico per materias dispositus.

Flo-

IN-

INDEX

ARGUMENTORUM RESPONSORUM

IOANNIS BONAVENTURAE NERI BADIA.

Reſponſum I.

Cum ſequentibus uſque ad XV. ſuper eadem cauſa.

FLORENT. PACTI NUPTIALIS

Super ſignificatione verbi proprio, *in Italia recepto.*

CApitula Nuptialia celebrata inter Magnum Ducem Hetruriae Coſmum III. et Margaritam Aloiſiam Aurelianenſem an debeant interpretari iuxta leges Florentinas, vel Pariſienſes, maxime quoad intelligentiam pacti in quo ſtipulatur ut bona materna uti propria filiis pertineant, an hoc pactum ſignificet translationem dominii dotis in filios ita ut matri ablata cenſeatur facultas de dote diſponendi iuxta Statutum Florentinum ubi multa ſuper verbo *proprii* et ſuper verbo *appartenghino*.

Reſponſum XVI.

PALATINA SUPER MUNERIBUS CONIUGALIBUS

Facta a viro uxori aſſignatione annui redditus pro mundo muliebri conſtante matrimonio, an haec aſſignatio ſit valida & an omiſſa ab uxore exactione annuali redditus prefati poſſit integram quantitatem petere.

Reſponſum XVII.

PALATINA PACTI DOTALIS.

Facta a viro mulieri donatione centum florenorum, poſtea facta alia donatione in qua vir promittit preſtare uſuras dictae ſummae donec mulier vixerit & ſtatum viduilem conſervaverit, conditio appoſita in donatione uſurarum non qualificat promiſſionem ſortis quae acquiritur irrevocabiliter uxori, & traſmittitur ad eius heredes ubi multa de donatione propter nuptias, & eius effectus de conſuetudine variarum regionum, & maxime Germaniae.

Reſponſum XVIII.

PALATINA SUPER EXPENSIS ELECTORALIS VIDUITATIS.

Uxor acquirit nobilitatem dignitatemque viri etiam cum iuriſdictione, & omnia conſervat etiam in viduitate ideoque talem intra tempora luctus debet ab heredibus viri alimentari non ratione fructuum dotalium ſed propter praeſumptam continuationem matrimonii & debet ali etiamſi ſit dives & non juxta congruitatem ſed iuxta dignitatem & ultimum ſtatum viri.

Reſponſum XIX.

PALAT TESTAMENTI PRINCIPIS SUPREMI PALAT. RHENI.

SECTIO PRIMA.

Super ſuprema et independenti poteſtate Palatinorum Rheni.

Elector Palatinus Rheni an ſit Princeps ſupremus, & independens, & affirmative reſolvitur.

Refertur hiſtoria ſucceſſionis familiae Palatinae ad Palatinatum & reſol-

vun-

vuntur variae quaestiones circa independentiam statuum Imperii ab Imperatore.

Responsum XX.

PALAT. TESTAMENTI PRINCIPIS SUPREMI PALAT. RHENI.

SECTIO SECUNDA.

Super solemnitatibus Testamenti Serenissimi Principis Palatini.

Princeps supremus potest testamentum absque solemnitatibus conficere.

Elector Palatinus Rheni non tenetur in confectione testamenti observare solemnitates iuris positivi.

Responsum XXI.

PALAT. TESTAMENTI PRINCIPIS SUPREMI PALAT. RHENI.

SECTIO TERTIA.

Super dispositione seu ultima voluntate Sereniss. Principis Jo. Wilhelmi Supremi Principis Palatini Rheni Imperatoris iudicis, et Sacri Romani Imperii Electoris et Vicarii.

Pro validitate testamenti vel codicilli Principis Supremi sufficit ut de eius voluntate naturali ratione constet.

Legatum alternativum non inducit incertitudinem, sed tribuit heredi facultatem praestandi unam vel alteram summam.

Incertitudo quantitatis relictae in legato non vitiat legatum quando adest causa, quia tunc quantitas taxatur ab judice secundum negotii qualitatem circustantias & mentem testatoris.

Responsum XXII.

FLOREN. SEU LUNEN. INVESTITURAE.

Explicatur natura decem feudorum pro quibus sub die 26. Maii 1714 ab Augustissimo Imperatore Carolo VI. favore Serenissimi Magni Ducis Etruriae Io. Gastonis I. fuit renovata investitura cum antiquarum omnium concessionum exactissima approbatione ubi probatur Imperatorem nihil immutare potuisse cum hac investitura in praejudicium Principis possessoris.

Responsum XXIII.

FLOR. SEU LUNEN. ASSERTAE ALIENATIONIS FEUDI TRESCHIETTI.

Exemplificatur natura & qualitas feudi Treschetti pro obtinenda in Imperiali Camera Sacrae Maiestatis alienatione dicti feudi in Serenissimos Magnos Etruriae Duces ubi incidenter de qualitate & natura aliorum feudorum quae ab Illustrissima Familia Malaspina in Lunensi Provincia possidentur.

Responsum XXIV.

FLORENTINA ASSERTAE JURISDICTIONIS IN CASTRO DICTO CAMPORSELVOLI.

Refelluntur rationes nuntii Apostolici in Magno Ducatu residentis qui negabat suam iurisdictionem exercere posse in castro d. Camporselvoli tamquam sanctae Sedi Romanae spectanti; I. ex eius mandato II. ex observantia III. ex qualitate contractus concessionis d. Castri factae a Pio II. Pontifice Reipublicae Senensi in cuius iura successit Magnus Dux Etruriae.

INDEX

ARGUMENTORUM DECISIONUM

POMPEII NERI

Nec non Reſponſorum & Diſcurſuum Legalium.

Deciſio I.

FLOREN. FIDEICOMMISSI DE GAMBARELLIS.

Die 14 Septembris 1736.

Filiatio poteſt probari etiam in praeiudicium tertii qui non habeat cauſam a patre, per coniecturas ex quibus reſultet quaſi poſſeſſio eiuſdem filiationis abſque neceſſitate probandi abſolutam cuſtodiam matris tempore conceptionis.

In hac formula vocationis fideicommiſſariae, *naſcituros ex eo, & quacunque uxore legitima* comprehenduntur etiam legitimati per ſubſequens matrimonium.

Praeſumptiones favore poſſeſſoris ex centenaria deductae non poſſunt allegari contra fideicommiſſarium, & quando conſtat de titulo vitioſo.

Deciſio II.

FLORENT. FINIUM REGUNDORUM.

Die 19. Luglio 1736.

Qui probat poſſeſſionem portionis alicuius fundi, cenſetur & reliquam partem poſſidere maxime ſi ſit ejuſdem qualitatis & naturae & tamquam inferior ſuperiori deſerviat.

Deciſio III.

FLORENTINA QUERCUUM.

Die 30. Augusti 1750.

Via vicinalis etſi uſui publico inſerviat manet tamen in privatorum proprietate: Ideo cilia, quae ſubſtinent viam, ſicuti arbores ſuperimpoſiti ad eum pertinent, qui eſt dominus viae.

Deciſio IV.

FLORENT REDUCTIONIS IMMISSIONIS IN POSSESSIONEM.

Die 7. Septembris 1742.

Quantitas extenſionis terrae de qua non conſtet debet ab actore verificari ſi agatur de tertio bona fide poſſidente.

Deciſio V.

FLOR. SEU MARSILIEN. REMISSIONIS CANONIS, ET REFECTIONIS DAMNORUM.

Iudex in controverſiis remiſſionis canonis propter ſterilitatem debet facere compenſationem omnium annorum in integra conductione decurſorum, non obſtante pacto expreſſo refectionis damnorum in caſibus extraordinariis, quod ad terminos iuris debet interpretari. Et ſi da-

damnum reperiatur esse ultra dimidiam, tunc remissio canonis est concedenda, & in totum, nec aliud debet conductor quam id quod percepit deductis expensis & si ratas canonis anticipatas solverit locatori potest repetere tamquam indebitas.

Pactum adpositum in locatione bestiaminum, vel frumenti, vel alia re quod capitale sit salvum, est iustum, & validum, cum praesumatur effecta societas, in qua tres contractus continentur, scilicet societatis, assecurationis capitalis, & fructuum.

Locator non tenetur praestare damnum datum rei locatae ab ex rcitu ex transitu, maxime in parva quantitate, sicuti nec damnum quod culpa conductoris acciderit, nec illud quod in rebus conductoris, quamvis rei locatae intervenientibus fuerit inlatum inter quas recensentur fructus a solo seiuncti, cum in dominio conductoris devenerint.

Casus fortuitus super specie destinata in conductione pro canone, & translata a conductore ad locum determinatum per locatorem, debet sustineri a locatore cuius culpa perit species.

Decisio VI.

FLORENT. IMMISSIONIS IN POSSESSIONEM.

Probatis extremis in bonis fideicommisso subiectis immissio fideicommissario concedenda est etiam contra fiscum.

Magistratus Partis civitatis Florentiae, quamvis gaudeat iuribus fiscalibus, non occupat tamen iure dominii terrena a flumine derelicta sed tamquam administrator, & sequestrarius ad effectum tradendi illis qui se dominos probaverint.

Decisio VII.

FLORENTINA PRETII LOCORUM MONTIUM MONTIS REDIMIBILIS.

Resignatarius locorum montium, si in eius faciem sit facta eorumdem resignatio libris publicis in quibus adpareat de solutione pretii, est securus a quacumque molestia ei possit inferri, vel a pristino domino vel ab eodem monte, sive pro recuperandis dictis locis, sive pro eorundem pretio, quamvis pretium non pervenerit nec ad proprietarium, nec ad montem, & quamvis decreta resignationis essent falsa, quia in hoc casu Magistratus tenetur de dolo, & fraude suorum officialium.

Responsum I.

IN CAUSA RAVENNATEN. FINIUM REGUNDORUM

INTER SERENISSIMUM M. ETRURIAE DUCEM ET STATUM PONTIFICIUM.

Bulla Pontificis Pii V. respiciens prohibitionem alienationis Status Ecclesiastici non comprehendit nec potest comprehendere permutationes linguarum, & petiorum terrae incultae, & habitatoribus carentis eo animo factas, ut finium controversiae dirimantur, & certi atque indubii fines statui ecclesiae constituantur.

Responsum II.

IN CAUSA CARPINIEN ASSERTAE POSSESSIONIS

INTER SERENISSIMUM M. ETRURIAE DUCEM EX UNA, ET S. SEDEM EX ALTERA PARTE.

Exponuntur iura Sereniss. M. Etruriae Ducis super Comitatu Carpiniae quorum vigore omni legitimo titulo potuit possessionem accipere dicti Comitatus

tus post mortem ultimae foeminae per lineam masculinam descendentis.

Responsum III.

IN CAUSA MEDIOLANEN. REVOCATIONIS ALIENATIONIS REGALIUM.

INTER REGIAM CAMERAM ET ALIENATARIOS.

Discutitur materia alienationis regalium & possessionum ad Principem, & Principatum spectantis tum circa revocationem alienationis tum praetii restitutionem.

Responsum IV.

IN CAUSA MEDIOLANEN. REGIAE DONATIONIS REGALIUM

CONTRA TERTIUM POSSESSOREM.

De eadem materia, & in specie si tertius sit possessor ex titulo oneroso.

Responsum V.

IN CAUSA MEDIOLANEN. FLUMINIS PRIVATI CENSUI SUBPONENDI.

In censu fundiario flumen privatum iuxta modum soli censui est subponendum, & dominus tantum est debitor census quamvis non utatur vel servitutem patiatur.

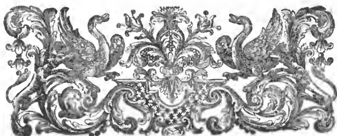
DISCURSUS LEGALIS I. CUM SEQUENTIBUS USQUE AD TERTIUM.

Continent prospectum codicis universalis in Etruria compilandi & colligendi.

DISCURSUS LEGALIS IV.

Continet expositionem status antiqui & presentis in Etruria super materia nobilitatis.

JOAN-

JOANNIS BONAVENTURÆ
NERI BADIA
RESPONSA JURIS
RESPONSUM I.

FLORENT. PACTI NUPTIALIS
SUPER SIGNIFICATIONE VERBI PROPRIO IN ITALIA RECEPTO.

ARGUMENTUM.

Capitula Nuptialia celebrata inter Magnum Ducem Hetruriæ Cosmum III. & Margharitam Aloysiam Aurelianensem an debeant interpretari justa Leges Florentinas, vel Parisienses, maxime quoad intelligentiam pacti in quo stipulatur ut bona materna uti propria filiis pertineant, an hoc pactum significet translationem Dominii dotis in filios ita ut matri ablata censeatur facultas de dote disponendi juxta Statutum Florentinum ubi multa super verbo proprii & super verbo *appartenghino*.

SUMMARIUM.

1 *Dispositio Statutaria habetur pro relata virtualiter in pacto eidem dispositioni uniformi.*

2 *Pacta Nuptialia debent interpretari juxta leges domicilii mariti.*

3 *Filii Principissæ succedunt matri juxta leges domicilii Patris, non Matris.*

4 *Non solum in bonis sitis in loco domicilii Patris, sed ubique locorum, etiamsi leges rei sitæ contradicant.*

5 *Pactum ut post mortem matris ejus dos pertineat ad ejus filios idem est cum pactis quibus de jure Romano post mortem uxoris dominium dotis filiis invita matre defertur.*

6 *Leges Romanæ ad demonstrandam vim hujus conventionis semper usæ fuerunt verbo remanere, & n. 7.*

8 *Et verbum remanere vim habet eamdem cum verbo pertinere.*

9 *Verbum pertinere diversimode usurpatur ad demonstrandam corporalem, vel incorporalem rem ad nos aliquo modo spectare.*

10 *Semper tamen significat dominium vel rei, vel qualitatis ad nos spectantis, & de ratione ibid.*

11 *Et prolatum simpliciter dominium rei, & proprietatis significat.*
12 *Nisi adiunctam habeat qualitatem aliquam quae qualificet speciem dominii, ut puta usufructus.*
13 *Et hoc non solum juxta morem Romanum, sed etiam Gallicum.*
14 *Clausula* come beni proprj materni *aut est presuppositiva proprietatis, quae erat in matre, & uti denotans titulum & causam acquisitionis, & translationis in filios non potest qualificare verbum resteranno quod perfectam orationem habet, & plenum dominium in filios transfert.*
15 *Et filii etiam matris non heredes possunt haec bona petere.*
16 *Si vero talis clausula est dispositiva, & non potest disponere nisi tollendo, minuendo, vel augendo quod datum fuerat per illa verba resteranno apparterranno.*
17 *Tollere autem absolute non potest quia instantanea mutatio dari non potest.*
18 *Nec potest diminuere quia convenit substantiae non qualificationi prioris dispositionis.*
19 *Ergo necesse est ut augeat, confirmet, & detegat priorem dispositionem.*
20 *Nulla formula melius explicat absolutum dominium quam illa quae in traditionibus adici solet uti res propria, bona propria.* Et n. 22.
21 *Nam proprio substantialiter convenit ut de eo possit quomodolibet disponere & de aliis rationibus, ibid.*
23 *Proprietas ipsa res est circa quam datur dominium, & ex qua facultas disponendi procedit.*
24 *Et opponitur possessioni, & usufructui tamquam temporali.*
25 *Et collationem impedit cum coheredibus tamquam singularis aliquorum & praecipua.*
26 *Hinc est quod dos alicujus feminae dicitur ipsius proprium patrimonium.*
27 *Et lucrum dotis quod ex Statuto defertur viro dicitur ejus proprium patrimonium nec de hereditate uxoris consideratur.*
28 *Et si vir sit filius familias hoc lucrum non confert cum fratribus tamquam ejus proprium.*
29 *Et bona materna quae mortua matre filiis deferuntur dicuntur propria filiorum.*
30 *Et mortuo Patre qui usumfructum in eis habebat non conferunt ea cum filiis alterius matrimonii qui sunt coheredes patris.*
31 *Bona quae a matre proveniunt post acquisitionem factam filiis dicuntur bona materna.*
32 *Pactum ut in bonis dotalibus filii succedant adiectum capitulis matrimonialibus de jure Romano irrevocabilem contractum importat.*
33 *Et aufert omnem potestatem matri disponendi de dote.*
34 *Et tamquam conforme juri Romano omnem stipulationem proprii fictitii more Parisiensi excludit.*
35 *Et facit ut mulier non possit de bonis disponere, in eaque filii succedant quocumque loco sint posita.*
36 *Pactis contrahentium de bonis leges locorum ubi bona sunt sita deleri possunt*, Et num. 51.
37 *Et haec derogatio legibus loci ubi sita sunt bona praesumitur emissa a Principe si pactum coram eo approbante stipulatum fuerit.*
38 *Leges Italiae, & maxime Statutum Florentinum tribuunt ut propria filiorum bona dotalia matris.*
39 *In qua bona quamvis jure hereditario filii succedant, haec tamen successio non substinet onera voluntaria matris, tanquam a lege procedens etiam invita matre facit filios successores anomalos.*
40 *Et hec bona potentiori jure filiis debentur quam legitima, nam mater nequidem inter vivos de eis potest disponere.*
41 *Et dispositio etiam vivente matre est nulla.*
42 *Unde mater potius usufructuaria dicitur quam domina proprietatis dotis.*
43 *Et filii etiam non heredes matris trasmittunt proprietatem horum bonorum ad heredes*, Et n. 46.
44 *Hujusmodi Statuta propter favorem filiorum condita sunt favorabilia.*
45 *Et ideo omnis interpretatio est sumen-*

menda ut dos in filios transeat.

47 *Quando in pactum dispositio Statuti vult deduci, illis verbie utimur quibus effectus dispositionis Statuariæ demonstratur.*

48 *Supervacuum est quærere an in aliis capitulis matrimonialibus sit conformitas Statuto ad effectum eam inducandi in uno capitulo, quando in hoc capitulo nniformitas demonstratur.*

49 *In dubio interpretatio sumenda est pro Statuti dispositione contenta in pacto.*

50 *Dum semper pacta interpretantue uniformia legibus domicilii viri.*

52 *Statutum, & maritale pactum porrigunt vires ad bona ubicnmque sita.*

53 *Pacta dotalia in contractu posita sunt servanda.*

54 *Provisio hominis facit cessare provisionem legis.*

55 *Dum adsunt pacta super successione bonorum non intrant leges locorum disponentes de successione.*

56 *Mulier non potest testare de bonis extra teiritorinm sitis quando lex loci domicilii mulieris inhabilitat mulierem ad testandum, nulla habita ratione an lex loquatur in rem, vel in personam.*

57 *In determinando an Statutum inhabilitet nec ne debet observari mens Statuentium.*

58 *Statutum Florentinum inabilitat mulieres ne de dote disponant in prejudicium filiorum.*

59 *Et hæc inhabilitatio uti respiciens bonum publicnm civitatis admittitur in bonis extra territorium sitis.*

60 *Mulieris dos quamvis composita ex bonis in diversis provinciis sitis est tamen una, & individua.*

61 *Quando consuetudines locorum quæ admittunt societatem coniugalem sunt personales deferunt superstiti coniugi bona extra territorium sita.*

62 *E contra quando matrimonium est contractum in loco juris scripti nam tunc contrahentes non subiacent consuetndinibus personalibus locorum extra territorium juris scripti quoad bona ibi posita*

63 *Pro interpretatione voluntatis contrahentium possunt sumi leges nulle quæ de facto observantur, & leges alterius territorii quæ non obligent contrahentes.*

64 *In Emphyteusi Ecclesiastica in dubio præsumuntur fœminæ exclusæ, quia voluntas contrahentium præsumitur uniformata Statutis laicorum.*

65 *Et in testamentis voluntates testantium interpretantur se cndum Statuta domicilii quibus se conformasse censentur etiam quoad bona extra territorinm sita.*

66 *Quando partes se voluerunt conformare legibus domicilii unius non debent considerari leges domicilii alterius partis.*

67 *Nec debet quaeri de jurisdictione Statuti extra territorium sed de voluntate contrahentium in omnibus locis de suis bonis disponendi.*

68 *Si dotis constitutio stipulata est secundum jus domicilii viri, omnia alia pacta subsequentia, & capitula matrimonialia ab ipsa constitutione dotis debent regulari, & variatio in sequentibus capitulis debet concludenter probari.*

69 *Vocatis filiis intelligantur vocati ex propria persona uti filii non uti heredes*, & num. 100.

70 *Si filii non habent bona matris uti ejus heredes sed uti filii non intrat virtualis exclusio patris in bonis filii praedefuncti concurrentibus aliis fratribus quibus debentur jure accrescendi.*

71 *Dos soluto matrimonio per mortem viri absque liberis dicitur propria mulieris de iure Romano, & Florentino.*

72 *Lucra dotalia ob superviventiam coniugis vigore pacti quæsita non existentibus filiis plena proprietate coniugi superstiti acquiruntur ex jure Romano.*

73 *Quod si non in quantitate, saltem in substantia idem est cum Statuto Florentino.*

74 *Stipulato pacto quod dos pro duobus tertiis perveniat ad heredes mulieris & pro alio tertio ad virum casu præmorientiæ mulieris absque liberis, si prædecedat uxor cum li-*

liberis dos spectat ad liberos.

75 *Pactum exprimens casum contrarium alteri in alio pacto expresso per necesse debet continere dispositionem contrariam, quae censetur adiecta.*

76 *Bona quae dantur filiis ut illorum propria idem est ac si dentur illorum lucro.*

77 *Casus omissus remanet sub dispositione juris communis.*

78 *In lucris dotalibus ex jure Romano aequalitas est servanda.*

79 *Et ideo pactum quod in casu praedecessus uxoris sine liberis lucrum tertiae partis dotis attineat viro, & in casu simili praedecessus viri attineat uxori est juri Romano conforme.*

80 *In casibus in quibus dos lucratur filiis semper usufructus patri, vel matri viduae servatur.*

81 *Quando dantur bona in plena proprietate intelliguntur data quoad proprietatem & usumfructum.*

82 *Attamen ex tempore quo quis incipit habere nudam proprietatem sine usufructu, incipit etiam habere potestatem plenam in re.*

83 *Quae spectant ad aliquem in sola nuda proprietate tota sua, & in ejus dominio dicuntur.*

84 *Ac proinde nil differt quoad dominium an dentur bona uti propria vel in plena proprietate quia & qui nudam proprietatem habet plenum proprietatis dominium habere dicitur.*

85 *Munera nuptialia etsi dici possint comprensa in generali constitutione dotis cujuscumque rei etiam mobilis filiis lucrandae dum reservantur postea dispositioni uxoris, illa de quibus in vita fuit dispositum ab uxore a dicta constitutione excipiuntur.*

86 *Maxime si agatur de Principissa in qua munera dicuntur expensa necessariae ex bonis dotalibus assignanda.*

87 *Multum naturale est quod in pactis nuptialibus stipulatis inter diversarum provinciarum coniuges aliquando imitari morem provinciae viri, aliquando, & in aliis pactis morem provinciae uxoris.*

88 *Ac proinde in his quae apparent sumpta ex jure consuetudinario, hoc ius, in his quae ex jure Romano, istud jus, ad interpretationem sit adhibendum.*

89 *Cum igitur clausula* resteranno come beni propri materni ad essi figliuoli *tantam demonstret stipulationem more Parisiensi secundum hoc jus debet regulari pactum.*

90 *Galli in pactis nuptialibus, pro exclusione viri ab omni lucro societati coniugalis, stipulantur bona uxoris uti propria illi, suis heredibus seu liberis, quod facit ut vir excludatur ab omni lucro bonorum uxoris, & succedentibus liberis in bonis maternis, quod pater excludatur a successione filii concurrentibus aliis filiis, quia bona fuerunt stipulata propria filiorum uti matri heredum, ex qua stipulatione non tollitur matri facultas de hereditate disponendi.*

91 *Praesumuntur capitula matrimonialia stipulata juxta leges domicilii viri, quando contrarium non appareat voluisse contrahentes etiam quoad bona sita in territorio uxoris.* Et num. 101.

92 *Quae cum ex formulis adhibitis appareat quod stipulationem proprii favore filiorum adhibuerint contrahentes more Parisiensi, Statutum Florentinum non potest observari nisi compatibiliter cum illa stipulatione.*

93 *Statutum Florentinum inhabilitans mulieres ad testandum de dote dum habent filios, non extendit vires suas ad mulierem exteram nupta Florentino viro degentem in propria patria ubi sunt bona sita quia Statutum concludit tantum reservationem bonorum favore filiorum.*

94 *Neque hoc Statutum vim habere potest uti in pactum deductum, quia pactum continet simplicem stipulationem prefer utivam filiis legalis successionis.*

95 *Contractus coniugalis principaliter celebratur ut dignoscantur bona ad coniuges spectantia, & si de filiis agi-*

agitur celebratur ut dignoscatur quid reservatur coniugi morienti ut possit de eo disponere contrarium, Et num. 103.

96 *Inter Principes cum sit societas coniugalis qua bona communicentur, ideo necessarium est pactum ut bona communicentur nec potest recurri ad Statuta viri nec ad jus commune.*

97 *Pacta dotalia inter coniuges diversarum provinciarum non possunt diverso jure interpretari, sed interpretatio sumi debet a legibus domicilii mariti, etiamsi stipulatio confecta fuerit in patria sponsæ.*

98 *Maxime si in conscribendo pacto usi fuerint idiomate paterno sponsi.*

99 *Si filii vocati sint per nomen collectivuum censentur invicem per jus a crescendi substituti in lucris nuptialibus.*

102 *Jus Statutarium in pactum deductum fortius operatur quam statutum.*

104 *Verbum pertinere refertur, & ad res presentes ratione dominii quod habemus, & ad res futuras ratione juris de presenti quod in illis retinemus.*

Accurata expositio super interpretatione pactorum dotalium, quæ Parisiis fuerint stipulata anno 1661. inter Serenis. Sponsos Principem Cosmum ab Etruria, nunc Cosmum III. Magnum Etruriæ Ducem, & Margharitam Aloysiam Aurelianensem, supremam potestatem interponentibus cum derogatione omnium legum, & consuetidinum, quæ contrariæ pactis prædictis dici possent, & observantiam omnimodam promittentibus sub verbo Regis, & Principis Supremi Ludovico XIV. Galliarum Rege, & Ferdinando II. Magno Etruriæ Duce.

Pacta Nuptialia sunt hæc.

„ In favòr di tal futuro matrimonio Sua Maestà Cristianissima „ ha dato, e costituito in dote alla „ Sig. Principessa d'Orleans sua carissima Cugina, la somma di trecentomila „ scudi, monera di Francia, che sarà „ pagata, e sborsata in contanti il „ giorno della sottoscrizione del Contratto di detto martimonio nella „ Città di Parigi, o in quella di „ Lione, e mediante la detta costituzione dotale fatta da sua Maestà, „ la Signora Principessa prementovara, procedendo sotto l'autorità di „ Madama la Duchessa d'Orleans sua „ veneratissima Signora, e Madre, e „ Tutrice, e del Signore De la Mugno Primo Presidente del Parlamenro di Parigi suo Tutore, congiuntamente con Madama predetta, „ e d'abbondante la Signora Principessa d'Orleans, autorizzata per „ quanto bisogno fosse dal Signore „ Principe di Toscana suo futuro Sposo, ha renunziato, e renunzia per „ questi presenti articoli a profitto „ di S. M. Cristianissima, alla ragion „ successiva a Lei pervenuta per la „ morte del defunto Signor Duca d'„ Orleans suo veneratissimo Padre.

„ Ed in olrre essa Signora Principessa futura Sposa si è constituita „ in dote tutti gli altri Beni mobili, „ e immobili, che le potranno pervenire da quì innanzi a titolo successivo in linea diretta, o collaterale, o per Donazione, o Legato, „ o altra disposizione di qualunque „ natura, e qualità, che fosse.

„ E' stato convenuto, ed accordato, che premorendo detta Signora Principessa futura Sposa senza „ figliuoli, il Signor Principe futuro „ Sposo sarà tenuto *di restituire agli* „ *Eredi di detta Signora Principessa*, „ *o a quelli, in favor de' quali Ella* „ *averà disposto de' suoi Beni* li due „ terzi solamente tanto della detta „ somma di trecentomila scudi, che del „ soprappiù de' Beni, che allora le sussero pervenuti, l'altro terzo restando

„ do a esso Signore Principe futuro
„ Sposo per guadagno nuziale in piena proprietà.

„ E se la Sig. Principessa morisse la prima lasciando dei figliuoli maschi, o femmine *la detta somma intera di trecentomila scudi*, ed il soprappiù della prefata costituzion dotale *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli, come Beni proprj materni*, ed in caso, che il Signore Principe futuro Sposo premorisse alla Signora Principessa, o vi fossero, o nò figliuoli del loro matrimonio, gli eredi, e successori del medesimo Signor Principe futuro Sposo, saranno tenuti di restituire alla Signora Principessa tutta la somma di trecentomila scudi, come gli altri Beni mobili, ed immobili, che le fussero pervenuti, e di più pagarle per augumento di dote il terzo tanto della detta somma di trecentomila scudi, che degli altri beni mentovati di sopra, de' quali il predetto Signor Principe futuro Sposo averà goduto; il quale augumento di dote, in caso che non restassero figliuoli procreati di detto matrimonio, o che venissero a premorire alla Signora Principessa senza lasciar figliuoli da ussa procreati in legittimo matrimonio, *sarà, ed apparterrà in piena proprietà* a detta Signora Principessa, e se vi saranno figliuoli discesi da detto matrimonio viventi all' ora della morte della Signora Principessa, ella non goderà, se non per usufrutto il detto augumento di dote *restando la proprietà* di quello per il tutto alli detti figliuoli, non ostante tutte le Leggi, Costumi, e Statuti a ciò contrarj, a' quali è stato derogato per questi presenti articoli.„

Et omissis aliis superfluis.

„ E' stato similmente convenuto „ che tutte le Gioje, ed altri Mobili preziosi, che saranno dati a detta Signora Principessa innanzi, o dopo la celebrazione del matrimonio, tanto in Francia, che dalla parte del Signor Principe futuro Sposo, resteranno in sua libera disposizione anco durante il matrimonio medesimo, con patto nondimeno, che di ciò le sarà dato dalla parte del detto Signore Sposo futuro, sarà fatto buono, e fedele Inventario per via di Notaro.„

„ Per l'effetto di tutto quanto sopra sarà espressamente derogato, e renunziato a tutte le Leggi, Costumi, Editti, Statuti, ed altre cose, che potessero esser contrarie alle clausule, e condizioni di questi articoli.„

Mortua igitur de anno 1721. Serenissima Magna Ducissa Etruriæ, Consorte Augusta Serenis. Magni Ducis Cosmi III. Regnantis, Parisiis, ubi voluntarie se contulerat, Serenissimus Magnus Princeps ab Etruria ejus filius Masculus virtute secundi Capituli matrimonialis uniformis Florentino Statuto, totam successionem, etiam invita Matre in rebus dotalibus filio defereoti, quod tamquam conventum, & in pactis virtualiter, & implicite relatum fuisse non ambigitur *ex Text. in Leg. Exigere dotem ff. de judic.* uti successor necessarius in bonis maternis dotalibus in Gallia existentibus, mediante Curia Parisiensi eorudem possessionem apprehendere curavit. Cum igitur se opposuerint Legatarii plures particulares, & Legataria etiam universalis, quæ more Parisiensi loco heredis est, virtute cujusdam Testamenti a Serenissima Magna Ducissa anno 1712. Parisiis conditi, contentio fuit apud Regium Parlamentum proposita, ut dijudicaretur, an per secundum Capitulum matrimoniale, superexistentibus filiis Serenissimæ M. Ducissæ, Testamentum ejusdem in bonis dotalibus redderetur inane, & vires habere non posset.

Publice orantibus, coram Patribus conscriptis Regiæ Cameræ Parisiensis, defensoribus pro Serenissimo M. Etruriæ Principe, violationem jurisgentium oppositiones continere; Pacta connubialia, apud omnes Populos Sa-

Sacrosancta, in Regio Parlamento, ubi omnia jura servantur, coluntur, in controversiam deduci: Christianissimam Majestatem Ludovici XIV. sub eodem Regio Throno, in quo hanc legem connubialem condidit, & sub Regis verbo firmavit, sublatis omnibus contrariis consuetudinibus, & ordinationibus, & assistentibus Principissæ Aurelianensi Matre, & Tutore, & præcipuis ejusdem Consiliariis, suprema potestate destitui, & maximum ejus splendorem obscurari. Nil magis conveniens rectæ rationi, &
Statuum, seu Provinciarum conserva-
2 tione, pro qua inter Principes Matrimonia contrahuntur, quam nuptialia pacta legibus domicilii mariti uniformia interpretari, prout ita esse debere jura omnia requirunt, ad *Text. in L. Exigere dotem ff. de judic.* late *Miller. de Matrim. cap. 7. num. 30.*

Ut mulier extera præsertim Principissa, conjugali Etrusca Corona in Italia condecorata, & conjugii potestate Florentina effecta, sobolem non
3 exteris legibus, sed propriæ Coronæ juribus pendentem produceret, quæ Matri Principissæ Etruscæ, seu Florentinæ factæ, non Gallicis, sed Etruscis, seu Florentinis Legibus succederet, ut de muliere Longobarda Romano conjugata, & virtute matrimonii Romana effecta, in jure Longobardo per Regem Luitprandum constitutum est *in L. 1. tit. 7. ut mulieres lege mariti vivant, libr. 2.* non solum in bonis in Etrusco solo sitis, sed ubique locorum; dum leges domi-
4 cilii mariti in pactis nuptialibus insitæ, non virtute jurisdictionis, sed conventionis, etiam extra territorium suam vim habent, & operantur; etiamsi leges rei sitæ contradicant, quia per conventionem jura mariti recipientem, abrogantur, & delentur ut pluries judicasse Curiam Parisiensem testatur *Coppin. de Morib. Parisiorum libr. 2. tit. 1. num. 3. 4.*

Et in his, quod magis est, Regia Majestas omne contrarium abrogavit, & literis patentibus bona omnia, inter quæ etiam immobilia in Gallico solo posita numerantur, quomodo dotalia constituta, tamquam bona propria materna ad filios spectare debere post mortem Matris sancivit.

Quod dominium irrevocabile in filiis sine ulla disponendi potestate in matre, tam secundum jus scriptum Romanum, & Etruscum, quam secundum loquendi morem Italicum, & Florentinum importat. Et juri consuetudinario Parisiensi non contradicit.

Respondentibus tamen pro Legatariis testamentariam dispositionem sustinentibus: Justum esse pacta connubialia in Parisiensi Senatu cum tanta Regiæ Majestatis auctoritate condita servare: Eamdemque Majestatem cum pactorum observantia maxime colere, & venerari, legesque Etruscas, & Florentinas in pactis discutiendis perscrutari, & sequi conveniens esse, si pacta ipsa nuptialia illas non derogent, & rejiciant, cum potestate maxime Serenissimi Magni Ducis Ferdinandi II. Supremi Principis omnia contraria pactis præfatis removentis, moremque loquendi, & significationem verborum secundum usum Etruscum, & Italicum servari debere. Sed si formulæ Parisiorum propriæ, & peculiares fuerint adhibitæ, Florentinis incognitæ, verborum potestatem secundum Parisiensem morem necessario recipiendam esse dicebant. Quare cum bona dotalia fuerint filiis concessa, tamquam bona propria Materna per speciem quamdam Maternæ successionis filiis deferendæ potius ad exclusionem Viri superstitis, quam ad irrevocabilem, & perpetuam dominii translationem, non inde excludi disponendi potestatem in Matre, sed præservari in portionibus, saltem de jure scripto, & consuetudinario permissis.

Quia non vere propria realia filiorum cum perpetua dominii acquisitione bona dotalia per illam clausulam effecta dici posse; sed propria quædam fictitia conventionalia, quæ more Parisiensi, ne conjugalis societas introducatur, efficiuntur, & sic non ad translationem dominii in filios, sed ad exclusionem tantum Viri superstitis, quæ proinde legalem tantum suc-

cef-

cessionem filiis præservantia, Matri omnem disponendi potestatem conservant. Et cum sint clausulæ Parisiis singulares, & cum peculiari earumdem significatione, dum morem Parisiorum paciscentes sequi voluerunt, derogationem Legibus domicilii Mariti important, accedente præsertim Supremi Principis potestate.

Cum igitur totum disceptationis pondus, & momentum, quantum spectat ad actionem ex pactis nuptialibus deductam, ad interpretationem eorumdem pactorum fuerit redacta, nempe, an peculiarem quamdam Parisiensium formulam clausula illa = *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come Beni proprj materni* = contineat, cum tanta Gallicæ gentis singularitate, ut derogationem Florentinis Legibus omnem dotalem substantiam filiis invita matre deferentibus, præferat, vel potius sermonem Populis præsertim Italicis jure scripto Romano utentibus communem, & usitatum, & a Florentinis maxime receptum ad denotandas perpetuas dominii translationes contineat, Legibus domicilii Mariti maxime uniformem, & concordantem.

Causa fuit in publicis Audientiis Regii Parlamenti ad peculiarem trutinam coram doctissimo Relatore remissa.

Et eum præstantissimi, & eximii Parisienses Advocati cum maxima juris scripti, & consuetudinarii scientia, & eruditionis enucleatura, oil peculiare ex jure Parisiensi, seu consuetudinario decerptum in clausula illa contineri bene demonstraverint, & omnem fictionem Parisiensibus moribus usurpatam excluserint:

Pro veritate dicenda consuluntur, & cum omni supplicatione requiruntur insigniores Italiæ J. C. in majoribus, & supremis Italicis Tribunalibus rem gerentes, an clausula illa sermonem in jure Romano maxime usitatum, & Populis jure scripto Romano utentibus communem contineat, translationem dominii perpetuam, & peculiarem in filios significantem, & omnem proinde matris disponendi potestatem auferentem; tum ex sermonis proprietate in jure Romano, & Italico recepta, tum ex contextu omnium Capitulorum Matrimonialium idipsum præseferentium, quia si communis est jure Romano hæc loquendi formula, & Florentiæ recepta pro translatione dominii in filios, hoc ipsum dum rem dotalem in filios transfert, præservat leges domicilii Viri, & omnem peculiarem Parisiensium clausulam excludit.

Et quia Florentinos J. C. primum responsum dare decet, ut elucescat, an talis clausula eorumdem Legibus sit conformis; post eorumdem responsum in aliis Italiæ Partibus propositum, quid alii Jurisprudentes Italiæ sentiant, apparebit.

FLORENTINORUM

RESPONSUM.

Novam, & inusitatam, & in Italicis Provinciis jure scripto Romano utentibus numquam auditam quæstionem aggredimur, nempe, an per conventionem factam in Capitulis Matrimonialibus, per verba, quod bona dotalia post mortem uxoris cum filiis superstite viro = *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj materni* = censeatur uxori morienti disponendi de dote potestas sublata, in Principissa Florentiæ nupta, ubi viget Statutum, *quod nulla mulier constante matrimonio in dote, vel de dote, vel ejus parte possit condere aliquam ultimam voluntatem, nec aliquid etiam inter vivos quoquomodo disponere de dicta dote, vel ejus parte in præjudicium filiorum, seu descendentium ex eis.* Et profecto dubitandi ratio non percipitur. Quoniam sive pactum simplex a dispositione Statuti sejunctum perscrutetur, sive cum illa conjunctum, & illius vigorem conventionis potestate continens, sive demum

mum cum aliorum capitum nuptialium contextu commixtum, & complicatum, unumquodque eorum singillatim, & fortius omnia simul juncta de dote disponendi matri potestatem auferunt, ita ut res dubium non habeat, in supremis Italiæ Tribunalibus proponendum.

PRIMA PROPOSITIO.

5 Nam primum simplex pactum nil aliud continet, quam clausulas ex jure Romano decerptas, & selectas *in tit. C. de pact. convent. super dote, & in altero. Digest. de pact. dotal.* quibus de jure Romano post mortem matris proprietas, & dominium dotis filiis, aut marito virtute conventionis, invita matre defertur, ac illi propterea, pactis stare coactæ, disponendi potestas aufertur.

Non aliis enim verbis usi sunt Ulpianus, Paullus, Triphoninus, Florentinus, & cæteri antiquiores J. C. ad demonstrandam vim hujusmodi conventionis dantem viro, vel filiis acci-
6 piendæ dotis potestatem jure dominii,
& proprietatis, quam verbo *remanere* in L. 2. ibi *dos apud virum remaneret*, & in L. *Si Pater* 12. ibi *ut mortua in Matrimonio filia dos apud virum remaneret, puto pactum servandum etiamsi liberi non interveniant; & in L. Bebius Marcellus* 30. ubi, ut dimidia dos apud *maritum remaneret*, & postea *nullo filiorum extante mortua muliere partem dotis remanere apud maritum*. Et clarius *in L. Si inter virum* 24. etiamsi verbum retinere sit adhibitum, similis potestas in filiis resultat. Sunt verba: *Si inter virum, & uxorem pactum est, ut certa pars dotis, vel tota ob unum, vel plures liberos intervenientes retineatur, etiam eorum liberorum nomine, qui ante nati sunt, quam dos daretur, aut amplietur, conventio rata est. ff. de pact. dotal.*

Et Imperatores etiam ad denotandam acquisitionem dotis post mortem uxori eodem verbo *remanere* usi sunt *in L. Si convenit 9. C. de pact.*
7 *convent. super dot. & in L. Si dotem*
24. *& in L. Licet* 27. *C. de jure dot. & super donis nuptialibus in L. Si cum 7. C. de donat. ante nupt.* Quid dicemus igitur de verbo *pertinere*, ibi *apparterrauno* nonne eamdem vim habet
apud Imperatores, & J. C. antiquis- 8
simos in *L. Etiamsi* 8. *C. de jure dot. & in L. Inter socerum 26. in princ. ff. de pact. dotal.* & millies in pluribus aliis locis.

Pertinere enim, etsi latissime pa- 9
teat, diversimode usurpatur ad demonstrandam quamcumque rem, actionem, possessionem, officium, qualitatem, & alias res, quæ aliquo modo ad nos spectant, ad *Text. in L. Verbum illud 181. ff. de verb. signif.* semper tamen
dominium significat, quia cum detur 10
dominium non solum proprietatis, sed actionis, possessionis, servitutis, officii, & cujuslibet alterius qualitatis aliquo modo ad nos spectantis, sive ad rem, sive ad qualitatem referatur, dominium tamen exprimit *d. L. Verbum illud ff. de verb. signif.* & simpliciter prolatum dominium rei, & proprietatis signi-
ficat, quia illæ res vere, & proprie 11
ad nos pertinere dicuntur, quarum domini sumus *L. Liber homo, L. Per servum vers. sed quemadmodum ff. de acquir. rer. domin. Rebuff. in d. L. Verbum illud 181. in princ. ff. de verbor. signif.* & quarum utilitas cum effectu perpetuo ad nos spectat, ut ex *Test. in L. Penult. ff. ad Tertill.* docet *Alciat. in L. 1. num. 37. circa med. C. qui admitti ad bon. possess.* & hic usus invaluit non solum apud Italos jure Romano utentes, sed ut inquit
Rebuff. Gallus in d. L. Verbum illud 12
in fin. Frequentissimus usus nostratum est (idest Gallorum) *ut referamus hoc verbum pertinere Gallis* appartenir *ad dominium; sicque simpliciter dictum interpretatur usus forensis, verum si non simpliciter, sed cum quadam qualitate dominium velimus significare, addimus illam qualitatem; Gallice enim dicimus* comme s'appartient à moy quant à l'usufruit, ou quant à la jurisdiction.

Oportet igitur etiam secundum Gallicos mores, quod exprese verbum pertinere ad qualitatem referatur, ut
dominium proprietatis non comprehen- 13

dat; ac propterea ad res dotales, nempe *alla detta somma intera di trecento-mila scudi, e soprappiù della prefata costituzion dotale* verbum *apparterranno* simpliciter relatum, jure Romano, & Gallico proprietatis dominium aperte demonstrat, & perfectam orationem inducit.

Et idipsum præseferunt subsequentia verba *come beni proprj materni*,
14 quæ sive præsuppositiva, demonstrativa, & causativa absque ulla dispositione accipiantur, sive dispositiva, apertius semper explicant bona dotalia jure dominii ad filios spectare.

Si volumus enim, quod clausula illa præsuppositiva sit, & enunciativa, seu demonstrativa antiquæ proprietatis, quæ erat in matre, ob quam in pactum fuerit deductum, quod bona dotalia filiis spectare, & pertinere debeant, quasi illa verba *come beni proprj materni* significent tamquam bona, quæ propria fuerunt matris; illud profecto sequitur, quod qualificare non possunt illa verba *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli*, sed veluti denotantia titulum, & causam acquisitionis, & translationis bonorum in filios, faciunt quod verba *resteranno, ed apparterranno* perfectam orationem habeant, & pleno jure dominium perpetuum in filios transferant, ex causa maternæ successionis conventæ in bonis dotalibus, quæ fuerunt propria Matris. Quam convenire licere probat *Text. in L. 1. §. 1.* ibi „ *posse deteriorem conditionem dotis fieri intervenientibus liberis, totie locum habet, quoties ipsa in matrimonio decedit* „ *ff. de dot. prælegat.* Quare bene dicit *Bald. in L. 2. C. de hered. act. n. 17. quod quando adest pactum de lucranda dote extantibus liberis, mulier de ea non potest testari, quia ex vi Contractus est ad alium applicata.*

Quod tantæ potestatis est, ut si in constitutione dotis facta in primo capite matrimoniali per Galliarum Regem, & ipsamet Serenissimam Margharitam Aurelianensem, adjecta fuisset expressa stipulatio dotis pro ipsamet Serenissima Sponsa & suis heredibus (quod significare volunt Parisienses, ut infra dicetur, quando in constitutione dotis stipulantur dotem, ut propriam mulieri, & liberis, & aliis ex ejus latere, & linea, qui ex more Parisiensi, ut mulieris heredes censentur vocati) adhuc dum postea in casu mortis uxoris cum filiis superstite viro convenitur, quod bona dotalia propria matris, & ab illa pro se, & suis heredibus acquisita, spectare debeant ad filios, hoc ipsum demonstrat, quod in hoc casu bona per matrem post mortem suam obligantur, & conceduntur filiis uti filiis, & de illis favore eorumdem disponitur in præjudicium heredum, quibus in aliis casibus reservata censentur; ac proinde filii etsi matris non heredes eadem bona petere possunt, prout mirifice probat *Text. in L. quodcumque 45. §. Si quis 2. ff.* 15
de verb. obligat. ibi „ *Si quis stipulatus sit post mortem meam filiæ meæ dari utiliter erit stipulatus, & filiæ utilis actio competit, licet heres ei non existat.*

Si vero tamquam dispositiva talis clausula accipiatur, disponere non potest nisi tollendo, minuendo, aut augendo priorem dispositionem ex ver- 16
bis *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli* deductam, quæ absolutum dominium in filios transfert. Cum tollere autem absolutè non possit, quia instantanea correctio dari non potest, secundum *Bartol. in L. talis* 17
scriptura §. fin. ff. de leg. 1. Peregrin. de Fideicomm. art. 16. num. 39. Nec bona, quæ ad filios post mortem matris spectare, & pertinere debent, possunt statim dispositioni matris reservari, quia spectarent ad matrem, & non ad filios, & implicat contradictionem, & impossibilitatem, quod post mortem matris bona ad filios pertinere debeant, & matris dispositioni sint reservata, aut in vita, quia post mortem ex necessitate pacti non pertinerent ad filios, aut post mortem quando jam amplius disponere non potest.

Diminutioni vero, aut qualificationi prioris dispositionis verba non conveniunt, quia respiciunt substan-

tiam

18 tiam verba illa, *come beni proprj materni*, & non qualitatem, ac propterea ad qualitatis dominium puta jurisdictionis, ususfructus referri non possunt. Necesse est igitur, ut augeant, confirment, & exprimant, aut detegant priorem dispositionem, quia
19 cum regantur a verbis *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli* denotare debent permanentiam, & pertinentiam in filiis, & ipsam augere, & exprimere, ut aliquid disponant.

Et profecto tam in Italica, & Etrusca locutione, quam in jure Romano in Italia recepto, nulla est formula, seu clausula, quæ magis explicet, & significet perpetuum, & absolutum dominium irrevocabile cum ab-
20 soluta disponendi potestate, quam illa, quæ in concessionibus, & traditionibus rei, sive bonorum adijcitur cum verbis *uti res propria, uti bona propria*.

Cum enim proprius idem sit ac suus, ut est *Text. notabilis in L. 1. §. In propria causa ff. quando appellandum sit, L. 2. §. 1. num. 3. ff. eodem L. eos 6. in princ., & §. Sin autem. C. de appellat. L. qui stipendia in princ. C. de Procurator. cap. 1. de For. Compet. in Clement.*; quia mei proprius dicitur meus, & tui proprius dicitur tuus, & alterius proprius dicitur suus, ut significat *Text. in L. Si supra 28. ff. de acquir. rer. domin.* ibi *proprium ejus &c. & proprium tuum*; ac proinde suus heres a Teophilo *in instit. tit. de heredum qualit. & diff.* & a Græcis J. C. in Basilicis semper *ἴδιος κληρονόμος*, idest *proprius heres* dicatur, ut Galli etiam agnoscunt apud *Cassaneum ad consuetudin. Burgund. rubr. 7. §. 3. in Text.* A ses vrais heretiers *num.* 2. ad denotandum omnimodam rei pertinentiam ad eum, cui datur, & conceditur, quæ absolutum dominium transferat, non potest loquentis, seu proferentis animus melius explicari, quam addendo, ut bona ad acquirentem pertineant uti bona propria, nempe bona sua, quod est illud præcise necessarium, ut dominium acquiratur, ut dicit *Donell. Comment. Juris Civil. libr. 4. cap. 18. in princ.* Quod enim meum, vel suum est, aut proprium, amplius meum, suum, vel proprium fieri non potest ad *Text. in §. Sed si rem instit. tit. de Legat.* ibi *quod proprium est amplius fieri non potest L. 159. ff. de regul. Jur.* & ibi *Gothofred.* quia in meo, tuo, suo, aut proprio magis, vel minus dari non potest *§. Sic itaque discretis 19. institut. tit. de act.*

Et hinc est quod in meo, tuo, suo, aut proprio verum, & incommutabile dominium significatur *L. ubi autem 75. §. fin. ff. de verb. oblig. Peccbius de Testam. Conjugum lib. 3. cap. 13. num. 1.* & omnes effectus veri, & absoluti dominii verificantur.

Nam primum proprio, & suo substantialiter competit, ut de eo possit disponi, nec suum, vel proprium in eo verificatur, qui disponere non po-
test *Text est in L. Quinctus §. Ar-* 21
genti, ubi *Bart. ff. de aur. & argent. Legat. Bart. in L. Servi electio §. fin. ff. de leg. 1.* Deinde quia dominium non verificatur in pluribus personis in eadem re concurrentibus *Baldo in L. in suis 11. num. 4. ff. de liber. & posthum.* cum duo in solidum ejusdem rei domini esse non possint ad *Text. in L. Si ut certo loco 5. §. Si duobus ult. ff. commodati L. 3. §. Ex contrario de acqu. possess.* propterea proprium tamquam dominii expressivum vere illud dicitur, quod uni soli jure dominii, & proprietatis competit, ut est *Text. in §. 1. instit. de patr. potest l. omnes Populi ff. de justit. & jur. Tholosan. de divis. rer. privat. lib. 5. tit. 1. num. 3. Decius in l. quæcumque §. Qui mandatum ff. de offic. ejus &c. num. 1.* & quod comune non est *§. 1. Instit. de patr. potest. L. proprium 5. ff. Commun. Prædiorum, Bartol. in L. 1. num. 2. ff. de adopt.* & alterius, seu alienum dici non potest *§. Proprius instit. de hered. institut.* & idcirco illius, cujus est proprium dicitur etiam peculiare, & singulare, hinc propriæ actiones *in L. 36. ff. ad L. Aquil.* Lex civitatis propria *in L. 21. §.*

ult. ff. ad Municip. forma propria a-
gri *in L. 7. §. 1. in fin: ff. de aquir.
rer. domin.* propria qualitas singularis,
peculiaris, *in L. 26. §. 1. de acquir.
rer. dom.* denique proprium nomen
hominis, propria appellatio fundi *in
L. 75. ff. de verb. signif.* proprius ti-
tulus, quo res acquiritur, & tot a-
liis exemplis, de quibus apud *Ulricum
Huberum in prælect. juris Roman. &
hodiern. par. 2. lib. 5. tit. 3. num. 5.*

22 Quamobrem sicuti dominium,
jus illud significat, quo rem facimus
nostram, nobisque propriam, ut in-
quit *Connan. comment. juris civil. libr.
3. cap. 3. in princ.* Ita res propriæ,
& bona propria illa dicuntur quorum
dominium ad nos pertinet, & quæ
vere, & proprie nostra sunt *Menoc.
consi. 192. n. 6. libr. 2. Vitalis Ne-
meus tract. de collat. cap. 1. num. 13.
inter tract. diversi. de successi.* ac jure
proprio, idest perpetuo obtinemus *Al-
ciat. in L. Naturaliter §. Nihil com-
mune n. 18. ff. de acquir. possess.* &
ideo res propriæ, proprietates nostræ,
vel in nostra proprietate dicuntur,
quia proprietas ipsa res est, circa quam
23 datur dominium, & ex qua facultas
disponendi producitur, & cujus no-
mine significatur rem esse alicujus pro-
priam *Alciat. in dicta L. Naturali-
ter §. Nihil commune ff. de acquir.
possess. n. 18. Salicet. in L. Proprie-
tatis C. de probat. Castill. de usufruct.
cap. 75. n. 37.* Ex allusione enim vo-
cabuli proprietas dicitur, quasi pro-
prie tuum *Jason. in L. Item si jura-
vero ff. de jur. jur. Rebuff. in repetit.
tit. de cons. poss. & proprietat. in præ-
fat. cap. proprietas varias, & multi-
plices habet significationes column. 2. pro-
pe fin.* opponiturque possessioni, &
usufructui tamquam temporali, &
24 momentaneæ *Alciat. in L. Naturali-
ter §. Nihil commune num. 18. ff. de
acquir. possess.* & collationem impedit
cum coheredibus tamquam præcipua,
25 & singularis aliquorum *L. 2. C. de
bonis Matern. L. 1. Cod. Theodos. de
bon. matern. part. 2.*

Et hinc est, quod dos alicujus
26 feminæ proprium ipsius patrimonium
27 dicitur *Gothofred. in Novell. 22. cap.
20. §. Soluto litt. K.* & lucrum do-
tis, quod ex Statuto defertur mari-
to, dicitur proprium ipsius viri pa-
trimonium, nec de hereditate uxoris
consideratur *Roland. a Valle de lucro
dot. quæst. 90. per tot.* & si vir sit
filius familias tamquam illius pro- 28
prium, & præcipuum cum fratribus
non confert, neque communicat *Ca-
ball. consi. 147. num. 2. tom. 1.*

Et hinc maxime factum est,
quod bona materna, quæ mortua ma- 29
tre filiis deferuntur dicantur propria,
& præcipua filiorum *in L. 2. C.
de bon. Mat.* & eorum proprietatem
ad filios pertinere in *L. 1. & 2. C.
eodem*, & mortuo patre, qui in illis
usumfructum habebat, cum aliis fratri-
bus ex alio Matrimonio, qui ex par-
te sunt coheredes, tamquam propria 30
illorum, non conferantur, ut dicitur
in dicta *L. 2. C. de bonis mat.* &
ideo *in L. 1. Cod. Theodos. de bon.
mat. maternum patrimonium patre mor-
tuo præcipuum habere eos, & sine cu-
jusque consortio placuit*, quod repeti-
tum est *in L. 7. eodem tit. Cod. Theo-
dos.* ubi in legis interpretatione illud
præcipuum, hoc est proprium expli-
catur, & bonorum maternorum pro-
prietatem ad filios pertinere, & ea
bona tamquam præcipua, & propria
mortuo patre filios habere, confirmat
*Gothofred. in dicta L. 2. C. de bon.
Mat. & Paratitlom. in Cod. Theodos.
de matern. bon.*

Constat igitur bona, quæ a ma-
tre proveniunt, vel ab ascendentibus
maternis post acquisitionem factam
filiis materna appellari, secundum ju- 31
ra Romana in Etruria recepta; sicu-
ti a patre provenientia, paterna dici,
prout confirmat *Text. in L. Genera-
liter 5. in fin. C. de secund. nupt. Cal-
vin. in lexicon. juris verb. maternum.*
& Galli etiam hoc ipsum receperunt,
& usurparunt, prout cum *Brisonio de
verbor. signif. Boer decis. Burdegalens.
192. Ferron. ad consuetud. Burdegalens.
tit. de Testam. §. 1. Barrii de succes-
sion. libr. 2. tit. 3. n. 5. vers. eamdem
regulam Pappon. de Arrest. libr. 21.
tit. 1. de succesi. in append. n. 4.*

Et nil magis conveniens esse in

Ju-

Jure Romano, quam bonis maternis
propria filiorum adiicere, & bona ma-
terna propria filiorum dici, & appel-
lari, & eorum proprietatem ad filios
spectare, & pertinere debere, ac pro-
inde nil magis juri Romano confor-
me, & conientaneum in pactum de-
duci potest, quam quod bona dotalia
post mortem Matris filiis remanere,
32 & pertinere debeant, tamquam bona
propria materna; dum hæc conventio
in bonis dotalibus, legitimæ bonorum
maternorum jure Romano successioni
conformis in Capitulis matrimoniali-
bus adjecta, irrevocabilem contractum
importat, prout *ex tot. tit. ff. de pact.
dotal.* & altero *C. de pact. convent.
super dot.* supra demonstratum est; &
omnem de dote disponendi potestatem
33 Matri aufert; prout probat *Text. in
L. Cum maritus 29. §. fin. ff. de pact.
dotal.* qui adamussim convenit speciei
nostræ, dum conventio bona filiis
tamquam ipsorum propria tribuens,
uti juri Romano conformis, excludit
omnem stipulationem *proprii* fictitii
34 more Parisiensi, & facit, quod mu-
lier lege conventionis ligata, ipsamet
promittente, & pro filiis nascituris
Patre, & Notario acceptante præci-
se, & sine distinctione teneatur, ut
bona dotalia ad filios, quibus jus quæ-
35 situm est, transeant, ut *ex L. 11.
in fin. ff. de dot. prælegat.* notat *Go-
thofred. in d. L. Cum maritus §. fin.*
quocumque loco bona sint posita, quia
lex conventionis, & contractus, ex
contrahentium voluntate, & potesta-
te procedens, quæ Territorio non
circumscribitur, & disponit de bonis
suis quocumque loco positis, vincit
omnes leges locorum, ubi bona sunt
36 sita *Gayll. observ. libr. 2. cap. 78. n.
8. Mavius ad jus Lubecens. part. 2.
tit. 2. art. 12. n. 365. & seqq. Heester.
in locis comm. juris pract. part. 2. loc.
10. num. 15. 16. & seq.* Pactis enim
contrahentium de bonis extra Terri-
torium disponentibus, leges locorum
ubi bona sunt sita, tam super luctis,
quam successione bonorum, in eorum
præjudicium deleri possunt, & muta-
ri *Phanucc. in tract. de lucro dot. gloss.
9. num. 35. Fabius de Anna cons. 92.
n. 57. & 59. libr. 2. Thesaur. quæst.
Forens. libr. 2. quæst. 5. n. 6.*

Et in casu nostro tantæ pote-
statis sunt propter auctoritatem Re-
giæ Majestatis Ludovici XIV. ut e-
tiamsi essent pacta a legibus reproba-
ta, (quod dici non potest) cum il- 37
la Majestas omnibus legibus contrariis
derogaverit, ut pacta substineantur;
hæc pacta a Supremo Principe voli-
ta, & confirmata vim legis deroga-
toriæ haberent, & prævalere debe-
rent quibuscumque legibus universali-
bus, & particularibus locorum, tam-
quam facta coram ipso Supremo Prin-
cipe abrogante, toto jure teste, quod
in Regiis Scriniis stat repositum ex
*Text. in L. Omnium. C. de Testam:
Gayll. observ. 127. per tot. libr. 2.
Larrea alleg. fisc. 3. num. 7. & alleg.
119. num. 9. Antunez. de donat. Re-
giis libr. 2. cap. 3. num. 2. & cap.
11. num. 17.*

Hæc sola igitur pacta secundum
jus Romanum stipulata sufficiunt, ut
bona dotalia, quocumque loco posita,
ad filios post mortem matris specta-
re debeant.

Secunda Propositio.

Sed non solum jus Romanum
hujusmodi bona pactis conventis filiis
tamquam propria tribuit, sed leges
Italiæ, & præcipue Statutum Flo-
rentinum magis præcise bona dotalia
propria filiorum constituit, quia cum
Itali favorem filiorum maxime in con-
stitutione dotium respexerint arbitrium
matris in disponendo in præjudicium fi-
liorum coarctare curarunt, unde passim 38
in Italia similia Statuta observantur, ut
Romæ, Senis, Urbeveteri, Beneventi,
Bituntì, & similes consuetudines sunt
introductæ Neapoli, Bari, & aliis
locis Italicis, cum quibus, vel in to-
tum, vel in parte facultas disponendi
de dote in præjudicium filiorum limi-
tatur, & omne, quod sub prohibi-
tione disponendi continetur, sive in
totum, ut Florentiæ, Urbeveteri,
Bitunti, & Bari, sive in tribus quar-
tis, ut Senis, sive in novem parti-
bus, ut Neapoli, Beneventi regula-
tur ad instar legitimæ filiorum de ju-
re

rè Romano debitæ, & a Statutis au-
ctæ, in qua etsi filii jure hereditario
succedant, prout in legitima de jure
Romano, hæc tamen successio condi-
39 ctione ex Statuto promanans non sub-
stinet onera voluntaria matris, sed
tamquam a lege, vel Statuto proce-
dens, invita matre, facit filios suc-
cessores anomalos, prout in dote de
jure Digestorum efficiebantur filii mor-
tua matre, quæ erat sub patria po-
testate, ut explicat *Bald. in L. 2. C.
de hereditar. act. eam sequitur Castrens.
in L. Si cum dotem ff. ſ lut. matrim.
num.* 5. & secundum prædicta præfa-
ta Statuta explicarunt *Castrens. cons.*
441. *libr.* 1. *Soccin Sen. cons.* 93. &
prius cons. 48. & *postea cons.* 116. *vol.*
1. *Napodan. in consuetud. si qua mu-
lier tit.* 6. *de muliere habente filios
pag. mihi* 195. *Spad. cons.* 365. *de
Franch. dec.* 486. *Thesaur. libr.* 1.
quæst. 91. 95. *& libr.* 3. *quæst.* 65.
Ancbaran. cons. 25. *Marzimedic. de-
cis. Senens.* 48. *& exam.* 29. *num.* 11.
Altograd. cons. 25. *Giurb. ad consuetud.
Messan. cap.* 6. *gloss.* 9. *part.* 1. *Molphe-
sius ad consuetud n. Neapol. part.* 7.
quæst. 14. *num.* 13. & *generaliter Al-
bertus Brun. de Stat. femin. exclus.
art.* 13. *quæst.* 8. *qui Soccinum sequitur.*

Quæ adeo vera sunt, ut hæc
bona dotalia filiis ex Statuti disposi-
tione debita potentiori jure ad filios
pertineant, quam legitima jure Ro-
mano illis assignata, quia etiam inter
vivos mater. si habeat liberos, de illis
40 disponere non potest, ut considerat
Castrens. cons. 441. *num.* 3. *libr.* 1.
Soccin. cons. 48. *num.* 1. *& cons.* 93.
num. 13. 15. *cons.* 116. *num.* 1. 2. 3.
& cons. 53. *num.* 7. *libr.* 1. *& cons.*
241. *num.* 14. 15. *libr.* 2. & disposi-
tio etiam vivente matre nullius robo-
ris reputatur, dum lex, seu Statutum
41 ab initio dispositioni resistit *Soccin.
consil.* 93. *column. fin. vers. Postremo
libr.* 1. & hinc est, quod mater vi-
vens dicatur potius usufructuaria, quam
domina proprietatis, quæ ad filios,
42 etiam vivente matre, spectat *Castrens.
cons.* 441. *num.* 1. *& seq. volum.* 1.
*Albertus Brun. de Statut. femin. ex-
clus. art.* 13. *quæst.* 8. 9. & ipsam
uti propriam beneficio Statuti ad suos
heredes trasmittunt, etiamsi matris
heredes non fiot ad instar legitimæ,
ut per *DD. in L. Posthumi, ubi De-* 43
cius num 3. *Jason. num.* 23. *C. de
bon. poss. contra tabulas Marescott. var.
resolut. libr.* 2. *cap.* 105. *n.* 47. *Noal.
de transmiss. casu* 10. *per tot. Merlin.
de Legitt. libr.* 5. *tit.* 1. *quæst.* 1. *n.*
7. quia illis uti filiis, non uti here-
dibus competit *Castrens. cons.* 441. *per
tot. Marzimed. exam.* 29. *num.* 9. 10.

Hujusmodi enim Statuta propter
filiorum favorem condita, etsi matri
odiosa, favorabilia tamen reputantur,
tamquam ordinata ad obviandum frau- 44
dibus, quibus remanent obnoxiæ ma-
tres per extraneorum blanditias, &
seductiones, cum filii, quorum favo-
re sunt condita, non odio, sed amo-
re a matribus considerandi sint, ut
bene *Camill. de Medicis cons.* 161.
num. 11. *& per tot.* & ideo omnis 45
interpretario sumenda est, ut quocum-
que casu dos tamquam propria filio-
rum in illos transeat *Gratian. cap.*
148. *num.* 6. *cap.* 149. *n.* 21. *Marta
de Successión. Legal. part.* 2. *quæst.* 3.
art. 12. *in princ. Caball. cons.* 64. *n.*
7. *libr.* 2. *Alciat. cons.* 10. *num.* 10.
libr. 2. *Bald. cons.* 473. *num.* 3. *Ca-
strens. cons.* 111. *num.* 3. *Cancer. var.
resol. part.* 1. *resol.* 1. *n.* 51. etiamsi
matris heredes esse nolint *Castrens. d.
cons.* 441. *num.* 1. *&* 5. *Ruin. cons.*
132. *num.* 8. 11. *libr.* 2. *Molphes. ad
consuetud. Neapol. part.* 4. *de Success.
quæst.* 61. *a num.* 6. *Phanucc. de lu-
cro dot. gloss.* 4. *n.* 11. *& seqq.* Quo-
niam etiam eo casu, tamquam præ-
cipuam, & propriam, dotem mater- 46
nam petere possunt *Castrens. cons.* 38.
num. 18. *libr.* 2.

Si igitur ex dispositione Statuti
proprietas bonorum dotalium etiam
vivente matre spectat ad filios, &
post mortem matris bona materoa,
tamquam propria vindicare possunt
Simon. de Pretis cons. 196. *num.* 12. 47
quando in pactum dispositionem Sta-
tuti deducere volumus, non aliis cer-
te verbis hæc dispositio concipi po-
test, quam illis, quibus effectus di-
spositionis statutariæ demonstrarunt,

Dnm

Dum enim ex Statuto resultat, quod bona dotalia materna sint propria filiorum post mortem matris, si in pactum deducatur, quod dotales substantiæ spectent, & pertineant ad filios, uti bona propria materna, hoc pactum continet idem quod Statutum disponit, & his verbis, ex legibus Roman. & interpretationibus DD. super hujusmodi Statutis desumptis, effectus præcipuus dispositionis Statuariæ exprimitur.

Supervacaneum est igitur quærere, an in aliis partibus, & capitulis matrimonialibus sit conformitas, aut correctio Statuti Florentini, dum
48 in capite, cujus vigore agitur, espressa dispositio Statuti demonstratur. Et hæc dici non potest petitio principii, dum non supponimus, sed demonstramus dispositionem Statuti Florentini in hoc capite contentam. Et
49 satis esset, quod verba pacti prædicti convenirent municipali nostræ dispositioni, & formulis Parisiorum super *proprii* stipulatione, quia in hac dubietate interpretatio sumenda esset pro Statuti dispositione in pacto contenta, dum legibus domicilii mariti semper pacta uniformia debent interpretari,
50 & per hoc pactum translationem dominii in filios aperte continens *jure* Romano, & Statutario nostro excluditur omnis stipulatio *proprii* more Parisiensi ad exclusionem mariti, tum ex verbis uti bona propria materna, quæ jure Romano, & Statutario nostro translationem dominii in filios demonstrant, secundum etiam Gallicam locutionem, ut ex Dictionario Academiæ Regalis, verbo *Propre, se dit de tout genre, qui appartinet à quelqu' un à l' exclusion de tout autre. C' est mon propre fils: je donnerois de mon propre sang*; tum ex mente contrahentium, quia hac exclusione mariti opus non est in successione bonorum dotalium post mortem matris cum filiis, tam jure scripto Romano, & Florentino, tam consuetudinario Parisiensi, & aliarum Provinciarum, in quibus vir uxori non succedit, nisi post filios, & agnatos, & cognatos collaterales, quando non adest societas conjugalis; & ineptum esset adjicere stipulationem *proprii* pro exclusione tantum viri in successione matris cum filiis, quando nullo jure venire poterat; & si prætendatur adjecta, ut excludatur pater a successione filiorum, non erat adjicienda, ubi agebatur tantum de successione matris, & cum exclusio patris a successione filiorum in stipulatione *proprii* veniat virtualiter, & in consequentiam, ut infra dicetur, ob præservativam successionis legalis; ubi a lege non excluditur pater, nec a stipulatione *proprii* poterit excludi, & ideo si locum habere non potest virtualis, & consecutiva patris exclusio, expressa, & principalis *proprii* stipulatio pro exclusione viri non erat adjicienda.

Petunt igitur principium hi, qui asserunt stipulationem *proprii* pro exclusione viri in pacto prædicto contineri, dum nullo modo id demonstratur, & ex supra deductis manifeste excluditur.

His igitur ita sese habentibus, si pactum præfatum continet dispositionem Statuti Florentini super successione bonorum dotalium, dum omne id, quod in pactum est deductum virtute conventionis suam vim habet in omnibus rebus in pacto contentis, quocumque loco sitæ sint, quia voluntas, & potestas contrahentium non circumscribitur Territorio, ut supra de- 51
monstratum est, & confirmat *Coppin. de morib Paris libr. 2. tit. 1. n. 3. 4.*

Idem dicendum erit de successione conventa ad formam dicti Statuti, & in idem pactum relata, quæ non virtute jurisditionis Statutariæ, sed conventionis paciscentium super omnibus bonis quocumque loco sitis, 52
erit attendenda, dum dispositionis effectus in contractibus a sola contrahentium voluntate provenit, in quorum potestate bona omnia, de quibus disponunt quocumque loco sint, universaliter sunt posita, unde bene inferunt DD. quod Statutum, & maritale pactum porrigunt vires suas ad bona ubicumque existentia, ut dicunt *Phannuc. de lucro dot. glos. 9. num. 34.*

34. 35. *Thesaur. lib* 2. *quæst. forens. quæst.* 5. *n.* 6. *Fabius de Anna cons.* 92. *&* 57. *& seq. libr.* 2. *Giurb. ad consuetud. Messanen. cap.* 1. *gloss.* 2. *part.* 1. *num.* 126.

Nec mirum, quia maritus, vel uxor in matrimonii ingressu rebus suis
53 legem dicere possunt, quam velint, omniaque pacta dotali in contractu posita servanda sunt *L. Cum dos L. Si Pater ff. de pact. dotalibus*, *L. Si convenit*, *C. de pact. convent. super dot. L.* 1. *§. Illud. C. de rei uxor. action. Roland. de lucr. dot. quæst.* 39. *num.* 12. *Gilken. in L. Cunctos populos num.* 51. *C. de Summ. Trinit. & Fid. Catholic. Giurb. ad consuetudin. Messanen. cap.* 1. *gloss.* 2. *part.* 1. *num.* 126.

Ac proinde si verbis expressis, vel tacite, aut virtualiter per legis præsumptionem pactum idem continet, ac Statutum, virtute pacti idem disponitur per contrahentes, ac disponit Statutum, & sicut pactum verbis expressis complectitur omnia bona dotalia quocumque loco posita, ita Statutum tacite, vel espresse in pacto contentum virtute pacti, seu voluntatis contrahentium porrigitur ad omnia bona, quocumque loco reperiantur. Non obstantibus diversis locorum legibus, quia provisio hominis
54 facit cessare provisionem legis, ad *Text. in L. fin. C. de pact. convent.* & dum in pactis licet deducere dispositionem conformem Statuto Florentino, valebit pactum, quod in bonis in solo Gallico sitis, succedatur secundum Statutum Florentinum, etiamsi leges rei sitæ contrariæ sint, quia vel per pacta illis derogatum dicitur, accedente præsertim supremi Principis potestare, ut supra probatum est; vel potius dum adsunt pacta super eorum successione firmata, non intrant leges locorum, quæ sub-
55 sidiarie tantum deficiente hominum provisione censentur promulgatæ, ut bene *Schened syn. tit. de success. ab intest. libr.* 3. *de succession. inter vir. & uxor. num.* 1.

Et ex his consequens est, quod si Statuentes voluerint omnino inhabilitare personam subditam, & illi prohibere, ne in præjudicium filiorum de dote disponat, ita ut constet aperte de persona inhabilitanda principaliter agi, non de rebus, & quod mentio rerum veniat in consequentiam, quia Lex, seu Statutum potest 56
ligare personam super omnibus rebus ad illam pertinentibus, quocumque loco sint positæ, etiam extra Territorium, dum jus dicit personæ, non rei; tunc receptum est secundum veriorem sententiam, quod mulier subdita non possit testari, nec etiam de bonis extra Territorium existentibus, nulla habita ratione, an Lex, seu Statutum loquatur in rem, seu in personam, sed spectata tantum voluntate, an intelligant ligare personam, vel rem, ut bene demonstrat *Mevius ad jus Lubecens. quæst.* 4. *n.* 26. *& seq.* ubi optime declarat, quod ita conciliantur omnes dissentientes sententiæ & quod hæc sit sententia verior, regulanda ex magis verisimili voluntate statuentium, probat *Fabius de Anna cons.* 92. *n.* 56. *libr.* 2. *Bellon. junior. cons.* 74. *per tot. Lancellott. Gall. ad consuetud. Alexandr. præfat.* 8 *n.* 10.

Quod adamussim convenit Statuto Florentino, quod non aliud voluisse, quam inhabilitare personam mulieris, ne de dote disponat in præjudicium filiorum, aperte patet, ne dum ex illis verbis *nulla mulier possit condere aliquam ult mam voluntatem*, sed ex ratione, ob quam *Paul. Castrens.* compilator Statuti addidit hæc verba Statuto veteri, nempe ut persona mulieris ligaretur potestate Statuti, & tolleretur antiqua quæstio, an per verbum *succedant*, & alia antecedentia, esset tantum præservata filiis successio realis in bonis dotalibus ab intestato, ut refert ipse *Paul. in L. Si cum dotem ff. solut. matrim.* & hæc fuit intentio Populi, ut tolleretur illa realis successio, & propterea mulieres ligarentur a Statuto, ne filiis præjudicium afferrent in dote, quod ostendit non voluisse disponere de bonis dotalibus, sed coarctare, & inhabilitare mulierem, ne captiosis circumventionum deceptionibus, quibus ple-

plerumque hic sexus est suppositus,
præjudicaret filiis in dote, quam vo-
lebat esse filiorum proprium. Quæ
inhabilitas, & incapacitas mulieris,
quia respicit publicam utilitatem civi-
tatis, & municipii, ut contrahentes
matrimonia sint tuti, ne dotes aliis,
59 quam filiis relinquantur, facilius ad-
mittitur etiam extra Territorium, &
in bonis extra illud positis, quia ma-
xima ratione obligantur subditi ubique
locorum ad servandum suæ Patriæ
bonum publicum, ut bene *Castro Pa-
lao Oper. Moral. tract. 3. punct. 24.
disput. 1. §. 5. num. 16. 21. 22.*

Et hujusmodi impotentiæ, &
inhabilitationi mulieris congruunt sub-
sequentia verba, ibi *de dote, super dote,
aut parte aliqua*, quæ non respiciunt
bona, & res dotales, sed jus ipsius do-
tis incorporale, quod dicitur universale,
& annexum personæ, quod dividi non
60 potest, nec diverso jure censeri, cum
una tantum sit mulieri dos, & unicum
dotis patrimonium ob unicum conju-
gium, quod sicut nec per fictionem
multiplex esse potest, ita nec multi-
plex dos, quæ sine multiplici matri-
monio stare non potest in diversis
Provinciis *de Franch. decis. 472. n.
6. Apont. de potest. Proreg. tit. de suc-
cess. mulieris n. 8. Berous quæst. 109.
n. 4. Gabriel. comun. conclus. de Sta-
tut. conclus. 9. num. 9. Bellon. jun. cons.
74. num. 129. Tiraquell. de Primog.
quæst. 46. num. 23. & seqq. Alexand.
cons. 128. libr. 1. & cons. 141. num.
18. vers. pro hoc etiam. vol. 7. Jason.
in d. L. Cunctos populos num. 29. Fab.
de Anna cons. 92. num. 52. & seqq.
& num. 56. libr. 2.*

Et hac ratione, quando consue-
61 tudines locorum, quæ admittunt so-
cietatem conjugalem, sunt personales,
quod deferant conjugi superstiti etiam
bona extra Territorium, & e contra
quando matrimonium est contractum in
loco juris scripti, quod contrahentes
non subjaceant consuetudinibus perso-
nalibus locorum extra Territorium ju-
ris scripti in bonis ibi positis, judi-
62 catum fuisse pluries refert *Pappon lib.
15. tit. 2. Arrest. 13. 14. 15.* quod
bene expendit *Christin. decis. Belg. vol.
2. decis. 57. num. 2. & per tot.*

Et dum assistit verisimilis vo-
luntas contrahentium se conformandi
dispositioni statutariæ, non est qui
dubitet de hac sententia recipienda,
non in vim auctoritatis statutariæ,
sed voluntatis disponentium, pro cu-
jus interpretatione, & explicatione, 63
sicut possunt sumi leges nullæ, & in-
validæ, quæ de facto observantur,
ita deserviunt etiam leges alterius Ter-
ritorii, quæ non ligent contrahentes,
& bona, de quibus disponunt, ut in
bonis, quæ Laici in emphyteusim ac-
cipiunt ab Ecclesia pro se, & suis
descendentibus: In his enim quamvis
Statutum Laicorum non liget neque
Ecclesiam, nec bona in Emphyteusim
concessa, attamen quia voluntas con-
trahentium præsumitur conformata Sta-
tutis Laicorum pro exclusione femi-
narum concurrentibus masculis, ad 64
formam successionis statutariæ ex vo-
luntate contrahentium, non ex aucto-
ritate Statuti, feminæ secundum sta-
tutariam successionem excluduntur, se-
cundum Theoricam *Barthol. in L. Ut
jusjurandi, §. Si liberi num. 5. ff. de
operis libert. Decian. cons. 30. num.
43. libr. 3.*

Et in Testamentis etiam volun-
tates testantium plerumque interpre-
tantur secundum Statuta domicilii Te-
statoris pro vocatione filiorum in con-
ditione positorum, vel exclusione fe-
minarum, quibus sese conformasse cen-
sentur etiam in bonis extra territorium 65
Statuti sitis, quia unica est voluntas
Testantis, & individua, quæ diverso
jure censeri non potest *Surd. decis. 329.
num. 25.*

Cum tanta igitur legis assisten-
tia, & præsumptione pro conforma-
tione voluntatum contrahentium legi-
bus domicilii viri in pactis nuptiali- 66
bus successionem dotalem continenti-
bus, excluduntur leges, & consuetu-
dines locorum uxoris exteræ, & alte-
rius Provinciæ, ut late ostendit *Ca-
bed. decis. Lusitan. 165. per tot.* &
in pactum deductum censetur, Statu-
tum domicilii viri in successione do-
tali esse servandum. Quo pacto ita
stante etiam tacito, & præsumpto,

non est quaerendum de jurisdictione Sta-
67 tuti extra Territorium, sed de voluntate, & potestate contrahentium in omnibus locis de rebus suis disponente, ut decisum refert *Rovit decis.* 100. *num.* 6. *ubi concord.* Quidquid sit, quando nullum adest pactum pro successione dotis regulanda, in quibus terminis proponuntur allegationes contrariae.

Tertia Propositio.

Si jus Romanum igitur verba pacti praefati usitata demonstrat in locutionibus, conventionibus, & constitutionibus, quae passim in corpore juris Romani Florentiae recepto leguntur: & si voluntas Statuentium Florentinorum, & effectus ipsius Statuti favore filiorum volitus in pacto praefato legitur, & continetur, quid dicendum erit, si capita matrimonialia antecedentia, & consequentia caput praefatum non aliud demonstrent, quam secundum jus Roman. contrahentes voluisse pacisci, & verba juris Romani propria usurpare, & ipsum Statutum Florentinum imitari, & sequi?

Nam primum si antecedentia pacta perscrutentur, constitutio dotalis facta est secundum jus Romanum, & Florentinum nulla adjecta stipulatione *proprii* more Parisiensi; & quia opus non erat eam adjicere in Principissa Florentiae nupta, ubi societas conjugalis non contrahitur, & Principi Supremo conjugata, cum quo contrahi non potest, hoc ipsum demonstrat, quod in constitutione dotis jus Romanum, & Florentinum sequi voluerunt, & si dotis constitutio jure Romano, & Florentino stipulata est, omnia alia capita subsequentia matri-
68 monialia, quae ab ipsamet constitutione dotis debent regulari, eodem jure Romano, & Florentino debent interpretari.

Augetur enim legis praesumptio, quae vult, quod omnia capita legibus domicilii mariti conformentur, dum dotis constitutio secundum illas apparet in esse deducta, & variatio, & recessus in sequentibus capitulis debet concludenter probari. Quod tantum abest, ut justificetur, quod magis, magisque ex verbis, *uti bona propria materna* conformitas juri Romano, & Florentino demonstratur, ut supra probatum est. Et excluditur omnis stipulatio *proprii* more Parisiensi, quia si non adest, nec adesse poterat stipulatio *proprii* in primo gradu facta favore Serenissimae Principissae, nec in secundo, in quo vocandi essent filii, uti heredes favore ejusdem Principissae, eadem ratione adesse potest; dicitur enim secundus successivus, & consecutivus primi, eumdem favorem Serenissimae Principissae in ejus heredibus continens, qui si non adest, nec adesse potest in persona ejusdem Principissae, eodem modo supervacaneus erit in ejus heredibus, ut illa disponere possit, & propterea talis stipulatio a secundo gradu incipere non potest. Et si incipiat sub nomine filiorum, in illa, iure Romano, censentur vocati filii ex propria persona 69
uti filii, non uti heredes ex *Text. in dicta L.* 45. *§. Si quis secundo ff. de verb. oblig.* ideo excludit successionem legalem, quae praeservatur in stipulatione *proprii* pro exclusione viri, quia hoc jus domicilii viri praevalere debet, & dum dat, & transfert in filios bona materna, ut illorum propria, & pleno jure illis acquisita, exclusionem viri quaerere supervacaneum est. Cum enim bona dantur filiis uti filiis jure proprio, de exclusione patris amplius quaerendum non est, non solum in successione matris, in qua numquam cum filiis concurrit, & quam acquisitio filiorum necessario praefefert, sed nec etiam in successione filiorum; quia si filii talia bona non habent uti matris heredes ex legali successione reservata in stipulatione *proprii* more Parisiensi facta, non intrat illa virtua- 70
lis exclusio patris in successione filii praedefuncti, concurrentibus aliis fratribus, quae ex successione legis praeservata in dicta stipulatione nascitur ob praerogativam lineae maternae, quae vincit gradum proximiorem, seu aequalem patri in locis jure consuetudina-

nario utentibus. Et dum bona non
tamquam hereditaria matris, ſed ex
propria perſona filiis ex pacto dicun-
tur acquiſita, & ipſis filiis ſub no-
mine collectivo per modum unius con-
ceſſa, & obligata, uno deficiente per
jus accreſcendi cenſetur alii ſubſtituti,
& vocati *ex Bellon. de jure accreſc.
cap. 6. quæſt. 32. num. & ſeqq.* & ab
ipſomet pacto, & contractu pater
excluſus.

Et idipſum demonſtrat ſecundum
caput, in quo præmoriente uxore ſi-
ne liberis, duæ tertiæ partes dotis
ſunt reſervatæ diſpoſitioni Sereniſſimæ
Principiſſæ, & tertia pars remanere
debet apud virum in plena proprieta-
te. In his enim duabus diſpoſirioni-
bus manifeſta conformitas juri Ro-
71 mano, & Florentino aperitur. Dos
enim ſoluto matrimonio per mortem
viri abſque liberis dicitur propria mu-
lieris in *Novell. 22. de Nupt. cap. 20.
§. Solut.* „ ibi „ *habebunt quidem pro-
pria, hoc eſt dotem quidem mulier*,
ubi *Gothofred.* notat, dotem proprium
mulieris patrimonium dici, & ideo
liberæ diſpoſitioni uxoris in dicto *§.
Soluto* relinquitur, quod Florentiæ
ſervatur, & in hac parte jus Roma-
num, & Florentinum receptum fuit.
In alia vero parte, in qua lucrum
tertiæ partis defertur viro io plena
proprietate, eodem modo jus Roma-
num imitantur, in quo hujuſmodi lu-
cra vigore pacti ob ſuperviventiam
72 conjugis quæſita noo exiſtentibus filiis
in plena proprietate conjugi ſuperſtiti
acquiruntur *d. §. Soluto in Novell. 22.
cap. 20.* „ ibi „ *& erunt hæc eis pro-
pria. & L. cum aliis 4. C. de ſe-
cund. Nupt. L. 6. §. 6. C. eodem*,
quod eſt Statuto Florentino conforme
ſaltem in ſubſtantia, quamvis non io
quantitate, quia Florentinum Statu-
73 tum defert lucrum viro io plena pro-
prietate. Et ex his diſpoſitionibus
in ſecundo capite contentis a contra-
rio ſenſu reſultat favore liberorum ta-
cita, & virtualis diſpoſitio tertii ca-
pitis, quia ſi dos eſt ſtipulata reddi, &
74 reſtitui mulieri, & ejus heredibus pro
duobus tertiis, & pro altero tertio con-
ventum eſt, quod remaneat apud virum
in caſu præmorientiæ uxoris abſque libe-
ris, ſi prædecedat uxor cum liberis, &
ita caſus contrarius ſequatur, in quo dos
heredibus mulieris non eſt reſtituenda,
nec ejus diſpoſitioni reſervanda, uxor
de dote non poteſt diſponere pro dua-
bus tertiis, nec alia tertia pars po-
teſt apud virum remanere, quia dos,
quæ debebat heredibus matris reſtitui,
non extantibus liberis, illis exiſtenti-
bus non debet reſtitui, nec ejus diſpo-
ſitioni reſervari, & propterea ſpectat
ad liberos, ut bene *Bald.* ratiocinatur
*in L. 2. num. 21. & 22. C. de here-
dit. act.* „ ibi „ *In hoc articulo* di-
ſtingue, *quod interdum dos eſt ſtipula-
ta reddi in caſu deficientium liberorum
ſtipulatione interpoſita a muliere &c.
& tunc, quia iſta conditio fuit inter-
poſita ad diminuendum jus dotis fit
conditio dotis deterior, ſi matrimonium
ſolvitur morte mulieris cum liberis. Non
poteſt ergo teſtari de ipſa dote habens
liberos*, & poſtea *num. 21. Interdum
alius dedit dotem, non ipſa mulier &c.*
& poſtea. *Interdum ille, qui dotat,
ſtipulatur mulieri in unum caſum ſci-
licet non exiſtentium liberorum, tunc
exiſtentibus liberis non poteſt de dote
diſponere: quia ad unum caſum reſtri-
cta proviſio, in caſu contrario inducit con-
trarium arg. ff. de collat. dot. L. Pa-
ter nubenti filiæ*, & idem dicit *Ca-
ſtrenſ. in L. Si cum dotem num. 9. ff.
ſolut. matrim.* ibi *primo caſu mulier,
quæ pacta eſt ſibi reſtitui, ſi ſolvatur
matrimonium ſine liberis, cenſetur vo-
luiſſe in caſu, quo ſolvatur cum libe-
ris, donaſſe ipſis liberis, quibus affi-
citur non marito, & ſic non poterit mu-
lier in dicto caſu teſtari in præjudi-
cium liberorum, nec aliquid eis aufer-
re, quia donatio perfecta non poteſt re-
vocari. L. Ariſto de donat. niſi matri-
monium ſolveretur morte mariti extan-
tibus liberis.*

Tertium igitur caput cum expri-
mat caſum conrrarium alteri in ſecun-
do capite expreſſo, nempe prædeceſſum
uxoris cum liberis, perneceſſe debet 75
continere diſpoſitionem contrariam,
& eamdem, quæ a contrario ſenſu
in ſuperiori caſu reſultat, quæ ad tol-
lendam omnem dubietatem, & con-

troversiam, quæ ex argumentis a contrario sensu deductis resultare potest, censetur adjecta, ac ideo ut notat *Bald. in d. L. 2. num. 17. vers. & ubi est pactum C. de heredit. act. quando est adjectum existentibus liberis pactum expressum de lucrando, nulla quæstio est inter DD. quod dos spectet ad liberos*. Et hic est casus noster, quia existentibus liberis est adjectum pactum, quod dos spectet, & pertineat ad liberos, & quod ipsam lu-
76 crentur, quod significant jure Romano illa verba, uti *bona propria materna*, quia dantur filiis ut illorum propria, quod idem est, ac illorum lucro, ut significat *Text. in Novell. 22. de Nupt. cap. 20. §. Soluto* „ ibi „ *habebunt quidem propria*, & postea, *& erunt hæc eis propria*, & in *Auth. neque virum, quod ex dote est* &c. Novell. 97. ibi in rubro: *Neque virum, quod ex dote est, neque mulierem ex sponsalitia largitate lucrum proprium habere, sed servare dominium suis filiis, vel si ad secundas nuptias non veniant usu solo in lucro consistente &c.* Ex quibus bene convincitur in jure Romano, quod ea, quæ a filiis, vel aliis lucrantur, dicantur eorum propria, & ea quæ alicujus sunt propria, eius lucro cedant, & in ejus dominio, & proprietate reputentur, ita ut hic usus loquendi sit promiscuus. Et quia tertia pars, quæ liberis non existentibus remanere debebat apud virum, erat magis dubitabile, an existentibus liberis ad ipsos spectare deberet, quia a contrario sensu non resultabat illorum lucrum. Nam si dos debet restitui mulieri, vel heredibus, non extantibus liberis sequitur, quod illis extantibus, quia mulieri, vel ejus heredibus non potest acquiri, quod filiis acquiratur; sed si debet remanere apud virum non extantibus liberis, illis existentibus, si non potest rema-
77 nere apud virum, non sequitur quod mulieri, vel heredibus non possit acquiri, ac ideo tamquam casus omissus remanet sub dispositione juris communis, ut notat *Castrens. in L. Si cum dotem num. 9. in fin. ff. solut. matrim.* Et propterea provisum fuit a sapientissimis Interpretibus capita præfata componentibus, uti juris Romani peritissimis, quod tota integra constitutio dotalis spectet, & pertineat ad filios, ita ut sensus sit hujus tertii capitis, quod non solum duæ tertiæ partes in casu contrario reservatæ Serenissimæ Principissæ, & quæ virtualiter poterant in prædicto capite favore filiorum contineri, sed etiam illa tertia, quæ posset in hoc casu diei Principissæ reservata, debeat filiis spectare, & pertinere tamquam bona illorum propria, quod est id, quod significant illa verba „ *la detta somma intera dei trecentomila scudi, ed il soprappiù della prefata constituzion dotale*. Unde resultat, quod in hoc tertio capite voluerunt pinguius disponere favore filiorum, quam in priore virtualiter continebatur, & filiis absque ulla controversia, non solum quod veniebat in consequentiam, sed imitantes Statutum Florentinum, omne reliquum, quod mulieris dispositioni poterat diei reservatum concedere, ut omnimode dispositioni Statuti Florentini se conformarent. Et idipsum confirmant, & magis exprimunt subsequentia capita in casu prædecessus viri cum liberis, aut sine liberis. Cum enim eo casu, tam jure Romano, quam Florentino tota integra dos mulieri viduæ sit restituenda, illud idem in pactum deducitur. Et quia æqualitas in lucris secundum jus Romanum est servanda *Auth. æqualitas L. 10. C. de pact. convent.* 78
super dot. novell. 97. cap. 1. Cum in casu contrario prædecessus uxoris sine liberis lucrum tertiæ partis favore viri esset conventum in plena proprietate, idem favore uxoris in casu præ- 79
decessus viri sine liberis convenitur; quod est juri Romano conforme *in L. fin. §. Si igitur C. de donat. ante Nupt. Novell. 22. cap. 20. §. Soluto*, & ibi *Cujac.*

Et si vir prædecedat cum liberis, quia prædecedente cum liberis uxore proprietas lucri mariti data fuerat liberis una cum proprietate residui dotis, usufructu patri servato, quod significant illa verba, quæ dant integram

gram dotem filiis uti bona propria
80 materna, in quibus etsi prætipua, &
propria filiorum sint, servatur patri
ususfructus *in L. 2. C. de bon. matern.* ideo eodem modo in hoc casu
convenitur, quod lucra in solo usufructu spectent ad viduam superstitem
proprietate filiis servata, prout per
jus Romanum est dispositum in *Auth. neque virum, quod ex dote novell.* 98.
quæ est correctoria præcedentium conventionum Codicis, ut bene *Cujac. in d. Novell.* 22. *cap.* 20. *§.* 1. *& in Novell.* 98. *Rytbersusius in exposit. Novell. part.* 5. *cap.* 14.

Et ex his patet cur uxori, &
viro lucra in plena proprietate fuerint conventa, filiis vero uti bona
propria materna concessa, quia nempe dum dantur bona materna filiis uti
propria, servatur patri ususfructus,
ut probat *Text. in §. Proprius* 1. *instit. tit. de hered. instit.* „ ibi „ *proprius autem servus etiam is intelligitur, in quo nudam proprietatem Testator habet, alio usumfructum habente*; dum vero dantur viro, & uxori
81 in plena proprietate, datur proprietas cum usufructu, quæ dicitur plena
ad differentiam nudæ proprietatis, quæ
est sine usufructu, ut *in d. §. Proprius, & in §. Finitur instit. de usufruct.* ubi distinguitur plena proprietas
cum usufructu a nuda sine usufructu,
& ex eo tempore nudæ proprietatis
dominus incipit plenam in re habere
82 potestatem, quod & probat *Text. in L. Si ita stipulatus fuero, §. Titius ff. de verb. oblig. L. Feminæ, §. Illud., C. de secundis Nupt. L. Si alii L. Semper* 26. *ff. de usufr. L. Cum in fundo, ff. de jure dot.* Quamvis etiam ea, quæ sunt propria alicujus,
usufructu ad alium spectante, etsi in
nuda proprietate ad eum spectent, tota sua, & in ejus dominio dicantur
83 *in L. Recte* 25. *ff. de verb. signif.* ac
proinde nihil differat, quo ad dominium, an dentur bona uti propria,
vel in plena proprietate, quia etiam
qui nudam proprietatem habet, plenum proprietatis dominium habere di-
84 citur in *L. Si dominus* 71. *ff. de usufr. L. Fructus ff. de rei vindic.*

Præsertim dum constat plenam
proprietatem fuisse adhibitam ad imitationem juris Romani, ut non existentibus filiis dominium cum usufructu conjugi superstiti acquiratur, &
cum hac distinctione opponatur acquisitioni in solo usufructu faciendæ filiis existentibus, prout opponitur *in dicto §. Proprius, & in dicto §. finitur*.

Quæ cum ita sint, ut tam bene conveniant juri Romano, & Florentino in omnibus capitibus dotis
materiam continentibus, sive disjunctim accipiantur, sive simul juncta,
& commixta, quærere non oportet,
quid fuerit constitutum super donis, 85
& muneribus nuptialibus, tam ex latere uxoris, quam viri Principissæ
donatis. Hæc enim etsi dici possent
compræhensa in generali constitutione
dotis cujuscumque rei, etiam mobilis,
ex quacumque causa acquisitæ, tamen
cum in eodem contractu non detur
prius, nec posterius, dum postea reservantur dispositioni uxoris, vel a
dicta constitutione, illa, de quibus
fuit in vita dispositum, excipiuntur,
& jure cujusdam sponsalitiæ largitatis
in pactis nuptialibus conventæ, etsi
viro, & filiis quæsitæ, statim ac
per mulierem disponuntur, ex viro,
& filiis prius in mulierem transeunt
ex L. Cum veterum C. de donat. ante nupt. L. 1. *§. Finitur ff. de donat. L. Si mater, L. Si filiæ C. de donat. ante nupt.*

Mos est enim inter Principes
gemmas benemerentibus, & honoris
causa elargiri ad majestatem conservandam, cum nihil magis Principem de-
ceat, ut inquit *Cicero* quam divitias 86
ad liberalitatem exercendam; idcirco
hujusmodi dona, & munera in Principissa dicuntur quædam expensa necessaria ex bonis dotalibus assignanda
ex *Text. in L. Sed si vir* 31. *§.* 9.
ff. de donat. inter vir. & uxor. Et si
igitur in dicta constitutione comprehensa dici possunt, dum facultas datur uxori de illis in vita disponendi,
hoc ipsum demonstrat, quod sub prohibitione Statuti Florentini veniebant;
non opus erat enim hac facultate u-

re

re Romano, vel consuetudinario, dum utroque jure proprietas ad uxorem spectabat, & vir jure Romano has expensas tolerare tenebatur. Exprimitur igitur in gemmis in vita non dispositis conformatio Statuto Florentino, multo magis in aliis bonis in constitutione contentis, & in dicta disponendi facultate non comprehensis.

Hæc omnia igitur cum tantæ potestatis sint, ut dilucide probent, verba illa *uti bona propria materna* perfectam dominii translationem in filios importare incompatibilem cum facultate testandi in matre, sive pactum illud acquisitionis bonorum maternorum in filios simpliciter accipiatur, sive commixtum cum dispositione Statuti Florentini, sive demum cum antecedentibus, & consequentibus capitulis interpretetur, & hoc ipsum conveniat civili locutioni, quæ in Etrusca lingua usurpatur, ut eruditissimi Academici præfatæ linguæ cultores, & conservatores testantur, & quod magis est, formulis etiam instrumentorum, quæ Florentiæ, & in tota Etruria conficiuntur, in quibus hæc vocabula usitantur ad denotandam dominii acquisitionem, ut Magistratus super formulis instrumentorum constitui in eorum attestationibus profitentur. Et Latini etiam, ut rem perfecte suam exprimant, id passim adhibeant, ut Virgilius Æneidum libr. 1.

Connubio ungam stabili, propriamque dicabo.

& Galli etiam eorum lingua eodem modo accipiant, ut in Dictionario Gallico Latino R. P. Caroli Pajor Parisiensis Societatis Jesu in verbo *propre* ibi *appartenant a quelqu' un-proprius, a, um*; vel *peculiaris, & peculiare*, & melius in verbo *l' amour propre*, ibi, *sui ipsius amor*.

Supervacaneum esset in re tam clara, & aperta objectionibus respondere, quæ ex supra deductis mole sua corruunt.

OBJECTIO.

Nihilominus tamen, ut ad digitum absurditas, & insubsistentia contrariorum omnium demonstretur, in medium eorum vanitas, & fallacia deducetur.

Inquiunt enim Parisienses, qui facultatem disponendi reservatam in capitulis matrimonialibus demonstrare contendunt, nil magis naturale esse in similibus pactis, & conventionibus matrimonii causa inter diversarum Provinciarum conjuges constitutis, quam imitari aliquando morem Pro- 87
vinciæ viri, quandoque moribus Provinciæ uxoris se conformari, ut pacta simul commixta, aliqua secundum morem uxoris, alia secundum morem viri simul conficiantur, atque ita in Gallia passim in similibus instrumentis commisceantur pacta juris scripti Romani, cum formulis, & conventionibus ex jure consuetudinario Gallico desumpti, ac proinde in his, quæ apparent sumpta ex jure consuetudinario, illud jus in eorum inter- 88
pretatione esse servandum, in aliis vero secundum jus scriptum stipulatis, ex hoc ipso omnem interpretationem esse sumendam; unde fit, quod Statutum Florentinum, & jus Romanum sumi non possit pro interpretatione clausularum, quæ ex jure consuetudinario sunt decerptæ, cum illas ignorent, & consequenter dum contrahentes ex jure consuetudinario formulas recipere voluerunt, secundum illud in his formulis explicandis sese conformare voluisse censendum sit. Cum igitur in tertio capite matrimoniali per illa verba *resteranno, ed apparter-* 89
ranno ad essi figliuoli come beni proprj materni inita appareat *proprii* stipulatio favore filiorum more Parisiensi, ex secundo gradu stipulationis *proprii* regularis, & communis desumpta, pro exclusione patris in successione filii prædefuncti (stipulantur enim communiter Galli in pactis nuptialibus, pro exclusione viri ab omni lucro societatis conjugalis, bona uxoris uti 90
propria illi, & suis heredibus, seu liberis,

beris, & aliis ex ejus latere, & linea; quod facit, ut non solum excludatur vir ab omni lucro bonorum uxoris post illius mortem, sed etiam succedentibus liberis in bonis maternis, quod excludatur a successione filii prædefuncti in concursu cum aliis filiis, quia bona fuerunt stipulata propria filiorum uti matris heredum, ex qua stipulatione, sicut præservatur filiis matris hereditas jure hereditario, ita non tollitur matri facultas de hereditate disponendi.) Et hæc stipulatio ex secundo gradu accepta, etsi non præcedat primus gradus stipulationis *proprii* pro uxore, tamquam inutilis inter Principes Supremos, inter quos societas conjugalis non potest contrahi, suum tamen effectum habere possit, efficax esse ex secundo gradu favore filiorum, uti matris heredum, non solum ut excludatur pater in bonis maternis, dum succedunt fratres alio fratri prædefuncto, sed etiam in casu nostro, ut lucrum tertiæ partis dotis viro delatum in casu prædecessus uxoris sine liberis deferatur hereditati matris, & filiis, uti matris heredibus, quando decessit cum liberis. Et hinc consequens fit, quod cum hæc stipulatio præservet matri facultatem disponendi, quia dantur bona filiis,
91 uti matris heredibus, & Florentiæ sit incognita, & Florentini vim, & efficaciam hujus stipulationis non intelligant, quod in hac stipulatione morem Parisiensem Florentini sint sequuti, & jus consuetudinarium sequi voluerint, & idcirco nec Statutum Florentinum, nec jus Romanum possit in ejus interpretatione amplecti. Quapropter quamvis verum sit, quod leges domicilii viri in his capitibus discutiendis semper pro eorum interpretatione sequi oporteat, quas præsumitur contrahentes respexisse, & imitatos esse, tamen cum hæc sit mera præsumptio, quando manifeste apparet alias leges, seu consuetudines uxoris amplecti potius voluisse, hæc præsumptio contrahentium voluntati cedere debet, & ex illa correctio, seu potius exclusio Statuti Florentini, & juris Romani resultare debet; præsertim in bonis in Gallico solo sitis, in quibus vix permissum dici potest mulieri Parisiensi derogare legibus, & consuetudinibus locorum Galliæ, in quibus bona sunt sita, & unde propterea oritur potius præsumptio, quod mores Patriæ in successionibus servare voluerit. Quare cum ex formulis adhibitis constet, quod stipulationem *proprii* favore filiorum more Parisiensi contrahentes adhibuerint, Statutum Florentionm, & jus Romanum servari non debet, nisi compatibiliter cum illa stipulatione *proprii*, & in casibus in quibus illa Statutum Florentinum, & jus Romanum recipere potest, unde cum ex ea non nascatur facultas, & potestas disponendi, quia est tantum præservativa successionis hereditariæ favore filiorum ab intestato, & consequenter facultatis etiam disponendi matri a jure concessæ, dum Statutum Florentinum necessariam successionem defert filiis in bonis dotalibus matris, & illi aufert potestatem testandi, eodem modo ex stipulatione *proprii*, quæ præservat illam successionem filiis, quæ a lege, vel Statuto, vel consuetudine defertur, necessaria successio Statuti Florentini cum prohibitione testandi in matre reservata dici debet, & propterea admittunt Adversarii, quod in scutis tercentum millibus Florentiæ existentibus intrare debeat successio ad formam Statuti Florentini, & nullum jus in his ex testamento Serenissimæ Principissæ prætendi possit (cum re vera, nec super his possit lis contestari in Curia Parisiensi, sed in bonis in Gallia situatis, quia vires illuc Florentina jura non porrigunt) in illis successionem jure consuetudinario Gallico secundum morem regionum servari debere dicunt, ita ut mater testari potuisse dici debeat, secundum facultates, quæ ex consuetudinibus locorum, ubi bona sunt sita, permissæ sunt. Nec in Gallia incapacitatem
personæ pro exercenda facultate testan- 93
di Serenissimæ Principissæ Statutum Florentioum importare, quia reservationem bonorum tantum favore filiorum verba Statuti concludant. Nec idem Statutum tamquam in pactum,

&

& conventionem deductum in illis
94 regionibus suum effectum habere posse, quia cum illa verba *uti bona propria materna* contineant simplicem stipulationem *proprii* favore filiorum præservativam legalis successionis, excludant propterea pactum, & conventionem necessario succedenti in bonis in Gallico solo sitis, quæ quamdam donationem, vel dominii translationem in filios importet. Eoque magis quia plura concurrant pro exclusione pacti præfati, dominii translationem in filios inferentis.

95 Primo quia agitur de contractu conjugali, qui est principaliter institutus, ut dignoscantur bona, & jura ad Conjuges spectantia; & si de filiis superstitibus agitur, id factum sit, ut in casu, quo ipsi supersint, appareat quid ad conjugem superstitem, & quid dispositioni ejus, qui deficiat, reservatum sit. Et idcirco quia inter Supremos Principes non datur societas conjugalis, qua bona conjugalia simul
96 communicentur, necessaria sit inter illos constitutio dotalis, ut bona dotalia communicentur viro, & lucra superviventiæ, & alia similia pacta constituenda sint ad libitum contrahentium, ut unusquisque sciat quid ad se spectet, quæ imitationem juris Romani, & Statuti Florentini continere non possint.

Secundo quia in contractu præfato multa interveniant contraria Statuto Florentino, nempe lucrum dotis pro viro superstite non extantibus liberis solum in tertia parte, stipulatio *proprii* pro filiis incognita Statuto, & dispositio gemmarum uxori in vita reservata, quæ tamquam provenientia ex futuris donationibus pars dotis dicebantur vigore constitutionis dotalis, & si quid ex jure scripto decerptum legatur non inferre conformitatem Statuto, de quo nec ulla mentio facta fuit, nec ulla reservatio apparet expressa in derogatione generali omnibus legibus, & Statutis, & consuetudinibus contrariis.

Tertio demum quia verba illa *resteranno, ed apparterranno come beni proprj materni* ex potestate verbi *pertinere*, quod ad res futuras, quæ in spe sunt, ut successio, & primogenitura plerumque refertur, translationem dominii in filios inferre non possit. Præsertim quia in contractu simpliciter numquam fuit adhibitum, sed ad qualitatem proprietatis, vel ususfructus relatum, & ideo si referatur ad bona propria materna non possit referri ad proprietatem bonorum maternorum ad filios spectantem, sed ad proprium illud matris, quod hereditario jure transit in filios, & proprium filiorum dicitur fictitiæ, & per conventionem pro exclusione patris in successionibus filii in bonis maternis, quia jure Romano bona materna propria filiorum scripta non reperiuntur, nec conjuncta cum hoc vocabulo *propria*, & ideo quod ex verbis prædictis tamquam perfunctorie prolatis donatio in filios non possit concludi, quæ sicuti in casu superviventiæ Serenissimæ Principissæ apparet exclusa, ita in casu prædecessus ejusdem non facta dici debet, quæ etiam quando adfuisset, in casu postea superexistentiæ uxoris fuisset revocata.

Et hæc sunt, cum quibus facultatem testandi de bonis in Gallicis regionibus sitis Parisienses sustinere in Magna Ducissa contendunt.

RESPONSIO.

Verum cum responsio jam omnibus prædictis in primis tribus propositionibus contineatur, satis erit respondere, quod multum aperte in prime propositione demonstratum fuit, verba in tertio capite contenta secundum jus Romanum, & Florentinum pactum perpetuum arctatorium, & obligatorium Serenissimæ Principissæ favore filiorum continere, ac proinde sive tamquam simplex pactum accipiatur a Statuto Florentino sejunctum, sive ad formam Statuti conventum, & dispositionem Statuti conventionis potestate continens, sive ex clausulis, & capitulis antecedentibus, & subsequentibus interpretetur, semper verum erit, quod virtute pacti, & conventionis dotalis bona dotalia

talia

talia etiam in Gallico solo sita spectare debeant ad filios uti dominos, & proprietarios, & successores necessarios ex lege pactorum dotalium vocatos. Et alienum, absurdumque est ab omni ratione, legisque dispositione, tam in jure scripto Romano, quam consuetudinario pacta dotalia inter contrahentes diversarum Provinciarum diverso jure censeri debere; hoc enim aperte repugnat dispositioni *Text. in d. L. exigere dotem ff. de judic.* in quo regula statuitur, ut in omnibus pactis dotalibus inter conjuges diversarum Provinciarum factis, interpretatio sumi debeat a legibus domicilii mariti, etsi pacta dotalia in Patria sponsæ, vel uxoris sint stipulata, & quod illæ leges insitæ censeri debeant in pactis præfatis, & ab illis omnem suppletionem, & augumentum conventionis potestate habere possint, ut luculenter demonstrat *Myller. de matrim. cap. 7. num.* 30.

Si præsumptio igitur, & regula est pro conformitate legibus domicilii mariti inter diversarum Provinciarum Conjuges, non est vis facienda in qualitate Conjugum, qui diversis legibus reguntur; quinimmo in ipsorum contractu matrimoniali hoc naturale, & proprium esse debet, ut legibus domicilii mariti in omnibus pactis dotalibus conformitas adsit, & nihil magis improprium, & discors in illis interpretandis esse potest, quam alia referri legibus mariti, & alia consuetudinibus uxoris, quod omnia jura abhorrent. Oportet igitur, ut clare, & aperte recessus a legibus domicilii mariti demonstretur, quia cum omnis interpretatio sumenda sit, ut in omnibus pactis jura mariti sint servata, sufficit quælibet modica dubitatio pro exclusione omnium legum, & consuetudinum uxoris, ut pro regula jubente leges mariti esse servandas, sit judicandum.

Cum igitur omnia capita dotalia bene demonstrata fuerint juri Romano, & Florentino consonantia, nulla vis fieri potest in verbis illis. *uti bona propria materna* in tertio capite adjectis, ex quibus prætenditur, quod inferatur stipulatio *proprii* more Parisiensi præservativa libertatis testandi, quia cum jure Romano, & Florentino translationem dominii significent, & pactum perpetuum obligatorium matris ex vi contractus concludant, ut supra probatum est, si leges domicilli mariti sunt servandæ, ut admittunt adversarii, significatio verborum ex jure Romano, & Florentino sumenda est, & quid apud Florentinos illa verba significent, servandum est. Frustra igitur contenditur, quod Florentini ignorent proprii stipulationem more Parisiensi, quia satis est, quod sciant, & intelligant, quod in concessionibus, & conventio- 98
nibus dotalibus, quando bona obligantur, & conceduntur filiis, uti bona propria, id importet obligationem & bonorum concessionem in dominium, & proprietatem, prout communiter hujusmodi formulæ ad explicandas dominii translationes in instrumentis adhibentur, ut Magistratus super formulis instrumentorum præpositi testantur, & prout passim in Etrusca loquutione in usu suot ad denotandum, quod res sit in dominio unius, ut cultores Etruscæ linguæ profitentur, & cum jus Romanum Florentiæ receptum, & Latina locutio idipsum significet, illud sequi voluisse dicendum est, prout sequi debere omnia jura jubebant, non formulas Parisiorum, quæ si sunt illis incognitæ in stipulatione proprii, non poterant illas sequi, & secundum illorum vim, & potestatem, ex consuetudine Parisiensi deducta, sese conformare. Quando igitur per Serenissimum Ferdinandum II. Magnum Etruriæ Ducem, & Serenissimum Cosmum ejus filium Sponsum de anno 1661. hæc pacta dotalia in lingua Etrusca conscripta, & exarata, confirmata, & ratificata fuerunt, quis dixerit, quod potestatem clausularum more Parisiensi sequi voluerint, ex consilio etiam Sapientium, quando materna lingua aliud suadebat, leges Patriæ, & Romanæ aliud dictabant, formulæ Notarii Florentini aliud convincebant? Nam si omnia jura suadent, quod omnia præ-

fata sint accipienda secundum significationem, usum, & leges Patriæ viri, specialis derogatio omnibus prædictis requirebatur, & quod consuetudo Parisiensis servaretur in eorum significationem in pactum deducere nominatim opus erat; alioquin generalis derogatio contrariorum tollere non potest, quod bene compatitur cum legibus, & locutionibus, & formulis domicilii viri, quas Sapientes Serenissimorum Principum sciebant esse servandas, & quas potius, quam Parisienses significationes tam Parisiis, quam Florentiæ Serenissimorum Conjugum Interpretes, sive Parisienses, sive Florentinos sequi voluisse dicendum est, prout legum præcepta disponunt.

Et profecto quid magis extraneum, ideale, & divinatorium excogitari potest in contractu, de quo agitur, quam stipulatio proprii, quæ non solum Florentinis, sed nec etiam Parisiensibus ex subjecta materia in mentem venire poterat?

Si enim hic contractus, ut Adversarii fatentur, cessante omni societatis conjugalis suspicione continet simplicem dotis constitutionem, ut bona dotalia quo ad usumfructum transirent in virum; & pactis supervivientiæ utriusque conjugis sive cum liberis, vel sine liberis, prout jure Romano communiter observatur, provisum fuit, quomodo successio bonorum dotalium regulanda esset, quidve ad superstitem conjugem spectare deberet; quid constitutione proprii opus erat ad servandam hereditariam successionem filiis cum exclusione patris?
59 Hæc enim exclusio resultat ex pacto ipso dandi bona filiis uti bona propria materna, in quo cum sint vocati filii per nomen collectivum, censentur inter ipsos per jus accrescendi substituti, teste *Bellon. de jure accresc. cap. 6. quæst. 32. num. 35. & num. 9.* ubi bene demonstrat, quod in lucris nuptialibus habet inter filios locum jus accrescendi. Et dum societas conjugalis adesse non potest in Principissa Florentiæ nupta, ubi de hac societate, & ejus effectibus fas non est suspicari, non esset frustraneum adhibere remedia, quæ effectus hujus societatis removere solent? quinimmo quæ inutilia prorsus demonstrantur in pecuniis Florentiæ transmissis, in quibus tantum stipulatio proprii fictitii locum habere potest, ut Adversarii fatentur, & quorum causa adhibitam fuisse profitentur; quia si naturale est hujusmodi stipulationis proprii fictitii servandi successionem, quæ a lege provenit, ac propterea Statutum Florentinum in his pecuniis locum habere debet, eadem ratione ceteræ successiones secundum jus Romanum Florentiæ receptæ præservatæ dici deberent. In locis enim ubi societas conjugalis contrahitur hunc effectum operatur exclusionis patris, quia prærogativa lineæ maternæ vincit gradum æqualem, vel proximiorem patris, & ideo præservativa successionis legalis exclusiva societatis excludit patrem; Florentiæ autem id sequi non potest. Et nihilominus asserendum est illos sapientissimos patres de hac stipulatione cogitasse, & ita cogitasse, ut in secundo gradu tantum illam adhibuerint favore filiorum post mortem matris, quando illa respicit simplicem favorem matris, ut illi legalem successionem præservet.

Absurdum prorsus est; & tanto magis absurdum, & ab omni verisimilitudine abhorrens est, quia si de hac cogitassent, scivissent, quod illa nil aliud efficiat, quam tollere omnes effectus societatis conjugalis, & præservare apud uxorem bona propria, & eodem ordine successionis, qui a lege defertur, ut primo succedant liberi & postea alii ex uxoris latere, & linea, & id propter utilitatem uxoris, ut illi legalis successio sit præservata, si non disponat. Et si primus gradus in vita uxoris propter societatis defectum est inutilis, cognovissent etiam, quod secundus, & tertius inutilis prorsus demonstratur.

Quando enim non adest societas, sicut illa non potest præjudicare proprietati uxoris, ita nec successioni filiorum, & aliorum ex ejus latere, & linea, & propterea præservativa successionis

cessionis opus non est, quia si pactis hujusmodi successio non fuisset sublata, eodem modo absque stipulatione *proprii* servata in contractu diceretur.

At, inquiunt, hac stipulatione opus erat, ut tertia pars dotis viro concessa in primo casu, illi auferatur in secundo, & successioni maternæ reservetur, quando mater decedit cum liberis; & ut concursus patris cum filiis ex *Novell.* 118. abrogetur. Sed responsio aperta est. Tertia pars dotis viro reservata in casu prædecessus uxoris sine liberis, quando prædecedat uxor cum liberis, non dicitur umquam viro acquisita, quia casus vocationis non venit, ideo opus non est, ut ei auferatur, & quia ex natura sua remanebat præservata in successione uxoris, ut supra domonstratum est, & ut ab illa removeretur, & filiis concederetur, in pactum fuit deducta. Concursus vero patris cum filiis in successione filii prædefuncti non est effectus societatis conjugalis, sed est effectus dispositionis legis, quare in locis ubi intrat hæc dispositio legalis, ex hac stipulatione, quæ præservat omnem legalem successionem, diceretur potius præservata, quam abrogata. In aliis vero regionibus, ubi prærogativa lineæ vincit gradum, quia stipulatio *proprii* præservat prerogativam lineæ tamquam legalem successionem, indirecte, & in consequentiam, facit ut gradus patris non admittatur; & hac ratione in regionibus, ubi societates conjugales servantur, quia plerumque in illis partibus prærogativa lineæ vincit gradum, & habet locum regula *paterna paternis, & materna maternis &c.*, propterea in his locis receptum est, quod stipulatio *proprii* excludat patrem, non solum in primo gradu favore uxoris, sed etiam in secundo favore filiorum, & in tertio favore aliorum ex latere matris, quod tamen indirecte sequitur per quamdam consequentiam, quia prærogativa lineæ præservatur.

Quid magis igitur commentitium effingi potest, cum tanta sapientissimorum Interpetrum injuria, quam in contractu prorsus Romano, & Florentino *proprii* stipulationem excogitare, cui repugnant verba pacti appositi, stipulationi *proprii* inconvenientia, ut Parisienses Advocati nostri demonstrant? Repugnat locus, cui solet apponi, quia cum favorem uxoris contineat in constitutione dotis illi facta, in primo, secundo, & tertio gradu erat ibi apponenda; repugnant personæ, quibus prætenditur apposita, quia concessis bonis ex secundo gradu immediate filiis uti propriis, non veniunt filii uti heredes, sed uti filii ex propria persona, ut probat *Text. in L. Quod-* 100
cumque 45. *§. Si quis* 2. *ff. de verb. oblig.* Repugnat ratio, quia est prorsus inutilis. Repugnat usus contrahentium, quia sicut eodem loco non apposuerunt tertium gradum stipulationis *proprii* favore aliorum ex latere, & linea materna ad excludendum patrem a successione ultimi filii, ut præferantur alii cognati ex linea materna; eadem ratione non censeri debet appositus secundus gradus ad excludendum concursum patris cum filiis in successione alterius filii prædefuncti. Nulla enim ratio reddi potest, cur debuerit excludi concursus patris cum filiis, & non successio patris ultimo filio, dum utroque casu militat prærogativa lineæ maternæ. Quod apertius demonstrat reservatio successionis facta capite antecedenti favore heredum Serenissimæ Principissæ pro duabus tertiis partibus in casu præmorientiæ sine filiis; ibi enim ubi apparet expressa reservatio seccessionis testatæ, & intestatæ favore Serenissimæ uxoris in nullo gradu fuit adhibita stipulatio *proprii*, sed more Romano reservatio apparet stipulata. Et tamen exclusio viri in successione uxoris post octavum gradum, numerandum secundum jus civile, poterat apponi, quia secundum Statuta Florentina vir succedit uxori post cognatos octavi gradus; præservare igitur voluerunt successionem secundum legem Florentinam; & inutilem agnoscentes ad illam corrigendam stipulationem *proprii*, quæ eodem modo præservat successiones omnium legum, & Statutorum, de illa non cogitarunt. Repugnat demum antece-

dens dispositio, quæ præservando heredibus mulieris successionem in casu ejus prædecessus sine liberis, si decedat cum liberis, quia ejus heredibus non potest acquiri, favore liberorum censetur disposuisse, ut supra probatum est. Si hæc omnia igitur contraria sunt, & repugnantia stipulationi *proprii*; & verba, locus, personæ, ratio, antecedentia, & consequentia capita, jura domicilii viri concludunt pactum perpetuum dationis, & concessionis bonorum dotalium in filios jure dominii, & proprietatis, & ita, ut per jus accrescendi excludatur pater a concursu cum filiis in successione alterius; nonne justitiæ consonuerit vigore pacti bona dotalia filiis dare, & concedere quocumque loco sint posita? Pactum enim tantæ potestatis est, ut deroget legibus locorum, ubi bona sint sita, & cum expresse comprehendat etiam bona in Gallicis regionibus existentia in constitutione dotali comprehensa, non est dubitandum quin voluerint, & potuerint pacisci, quod illa bona spectent ad filios, quia præsumptio, quod contrahentes voluerint se conformare legibus domicilii viri intrat non solum in bonis in Patria viri existentibus, sed etiam in fundis dotalibus
101 Patria uxoris positis, teste *Samuele Strikio de cautel. Contract. sect. 3. cap. 8. de pact. dotal. §. 15. & Brunemann. in L. exigere dotem ff. de judic. n. 5.* quia Principissa Florentiæ nupta, suam Patriam deserens, & suam posteritatem Florentiæ relinquens, legibus ejus posteritatis, quas cum matrimonio assumpsit, se conformasse simul cum viro præsumitur etiam in bonis in Patria uxoris positis, quorum leges nubendo dereliquit, ut supra probatum est.

Et dum verba pacti sunt clara, & aperta etiam pro illis bonis, frustra de præsumptione quærendum est, quæ cedit voluntati. Et dum de voluntate constat, quod voluerint omnia bona dare filiis, ac proinde Statutum Florentinum imitari, non virtute jurisdictionis Statuti, sed pacti bona quocumque loco posita ad filios spectant. Statutum enim explicat pa- 102
ctum, & magis clarum, & apertum demonstrat, quia secundum illud credendum est voluisse pacisci, & cum tali pacto validius, & strictius, quam vigore Statuti sese obligari, quia jus Statutarium in pactum deductum fortius operatur ex *Text. in L. 1. ff. ad municipal. Cammill. de Medicis cons. 161. num. 7.*

Insubsistentia igitur prorsus demonstrantur ea, quæ primo loco sunt opposita de contractu conjugali favore tantum conjugum constituto, quia contrarium demonstrant tituli *ff. de pact. dotal. & Cod. de pact. convent. super dote*, in quibus, ut supra demonstratum est, pacta dotalia non solum favore conjugum, sed & filiorum aperte constituta leguntur, & dum datur 103
dos non solum propter conjugem, sed etiam propter filios in vita, quid etiam conjugi superstiti & quid filiis spectare debeat post mortem, contractui conjugali convenit ut statuat. Qui cum totus sit ex jure Romano desumptus, dum illum abhibent Supremi Principes, inter quos non est societas conjugalis, jus ipsum Romanum, ex quo derivat, & pro quo servando adhibetur, & leges domicilii viri imitatos esse dicendum est. Qua ratione corruunt contrarietates Statuto, quæ secundo loco exponuntur in pactis præfatis, quia lucrum tertiæ partis dotis est conforme Statuto in substantia, etsi diversum in quantitate, quæ diversitas non influit in pacto subsequenti in contrario casu existentiæ filiorum, quia magis favendum est filiis, quam marito, & correctio in uno casu indicat potius conformitatem in casu contrario. Stipulatio *proprii* non adest, ut abunde probatum est. Et subsequens dispositio super gemmis reservata Serenissimæ Principissæ arguit manifestam conformitatem Statuto, quia per illam, aut excipiuntur a constitutione dotali gemmæ præfatæ dispositioni uxoris relictæ, quæ etsi generalis ex quacumque causa, limitari poterat in eodem contractu, in quo non datur prius, nec posterius, aut potius si sunt comprehensæ, facultas dis-

disponendi super illis data, arguit prohibitionem Statuti in ceteris volitam, & receptam, quæ non erat necesse expresse reservari in derogatione contrariorum, dum non apparet contraria, sed conformis, & facilius intrare potest, dum ad formam juris scripti Romani apparet contractus stipulatus.

Et tertio demum nullius ponderis est, quod verbum *pertinere* ad res futuras referatur, quia refertur ad res præsentes ratione dominii, quod in his habemus, & res futuras ratione juris de præsenti, quod in illis retine-
104 mus, ut dicit *Text. in L. Verbum illud* 181. *ff. de verb. signif.* ibi *pertinere ad nos etiam ea dicimus, quæ in nulla eorum causa sint, sed esse possint* & explicat *Rebuff.* ibidem *sic igitur tribus modis res ad me pertinere dicitur, aut ratione dominii, aut possessionis, aut juris*. Propter illud jus igitur, quod de præsenti habemus succedendi in primogenitura, aut fideicommisso dicitur primogenitura, aut fideicommissum ad nos pertinere; sed hoc jus succedendi est in nostro dominio, quia illud dicitur non solum proprietatis, sed possessionis, & juris, & cujuscumque alterius qualitatis, ut diximus supra, simpliciter tamen verbum *pertinere* adhibitum dominium proprietatis significat per *Text. in L. Liber homo*, *L. Per servum*, *vers. sed quemadmodum ff. de acquir. rer. dom.*

Et hoc est quod significant verba *apparterranno ad essi figliuoli*, quæ ad tempus mortis relata, dominium proprietatis in filios demonstrant, nec qualitatem ullam significare possunt verba = *uti bona propria materna*, quia cum magis exprimant substantiam dominii, & proprietatis in bonis maternis, quæ jure Romano, & Florentino filiorum bona propria, idest sua dicuntur, & quibus verbum *proprium* maxime convenit, ut abunde demonstratum est, ad ullam qualitatem non possunt referri, & excludunt illam qualitatem *proprii* fictitii, quæ in nullius dominio esse potest (quia si est quid fictitium, in substantia rei nihil est) & quam adesse non posse supra evidentissime probatum fuit & illam ipsamet verba *uti bona propria materna* jure Romano, & Florentino accepta, dum dominium irrevocabile continent, manifeste rejiciunt. Non attentis prorsus argumentis, & illationibus, quæ fiunt a casu superviventiæ, quia contrariorum diversa esse debet dispositio, & dum mulier supervivit conveniens est, ut dos pro ejus indigentiis ejus dispositioni reservetur, prout servat jus Romanum, & Florentinum. Nec in hoc casu ulla revocatione antecedentis pacti, aut conventionis opus erat, quia cum illa sit in casu ejus prædecessus, casus contrarius superviventiæ illam revocat, vel potius non purificatam, & in esse deductam demonstrant.

Et ita, &c.

Ita pro veritate sentio.

Galganus Batistelli Rotæ Florentinæ Auditor, Consilii Justitiæ Præses, necnon Dominii Florentini Potestas.

Philippus Bonarrota Senator Florentinus, & R. C. Auditor, necnon Consilii Jurisdictionum Auditor, & Secretarius.

Pandulfus Pandulfinius Senator Florentinus, & J. U. D. ac pro Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Domino Alamanno Salviati Urbini, atque Pisauri Legationum Præside meritissimo, Academiæ nuncupatæ della Crusca *a Secretis.*

Petrus Franciscus de Riccis Senator Florentinus, Sacræ Religionis Divi Stephani Pp. & Mart. Præses, & Pisani Lycei Moderator, & S. R. Celsitudinis in Consilio Practicæ Secretarius.

Jacobus de Comitibus S. R. C. Auditor.

Hieronymus Vieri S. R. C. Auditor.

Jo. Bonaventura Neri Badia S. R. C. Auditor, & Compilator.

Fran-

Franciscus Antonius Bonfinius J. U. D., dudum Rotæ Florentinæ, nunc Supremi Magistratus Consiliariorum S. R. C. Auditor.

Alexander Maria de Barduccis Advocatus ex Collegio Nobilium, ejusdem Præpositus.

RESPONSUM II.
IN EADEM CAUSA

CONSILIA APPROBATORIA ROMANORUM.

SUMMARIUM.

1 *Filij acquirunt bona materna tamquam matris heredes, si adsint verba in contractu indicantia titulum hereditarium.*

2 *Et talis dispositio collata in personam nominatam habet locum in altera etiam Persona in quam transierit ista qualitas.*

3 *Propria verborum significatio sumenda est ex auctoritate juris.*

4 *Filiis non uti heredibus vocatis in stipulatione matris bona illis destinata censentur irrevocabiliter.*

5 *Mulier contra anterius Pactum expressum non potest de propriis bonis disponere etsi de extraneo agatur.*

6 *Verbum remanere importet continuationem & perseverantiam bonorum in eadem Persona.*

7 *Verbum restare latine vertitur in remanere, & verbum appartenere in pertinere, & spectare.*

6 *Verba intelligenda sunt in illa significatione quam apud nos habent.*

9 *Pactum de relinquenda dote filiis per verbum remaneat vel pertineat conceptum est irrevocabile a matre.*

10 *A Statuto ad Pactum, & viceversa valet argumentum.*

11 *Statutum dicitur quoddam pactum tacitum.*

12 *Consequentia persæpe explicant antecedentia.*

12 *Necessitas relinquenda bona filiis per verba in contractu apposita resteranno ed apparterranno non resolvitur per subiuncta verba, come beni materni.*

14 *Cum stent tantum demonstrative.*

15 *Et hoc casu non excludunt dominium vel saltem jus filiis quæsitum.*

16 *Dos dicitur proprium patrimonium mulieris & jure proprio ad illam pertinet.*

17 *Sola designatio bonorum non facit præsumere quod mater filiis uti heredibus consulere voluerit nisi de hac voluntate alias adparet.*

18 *In contractu dotali non attenditur locus quo celebratur sed domicilium mariti quo mulier est.*

19 *Quæ regula non constituit jus, sed ex jure constituitur.*

20 *Non est novum, quod contractus in uno loco factus in alio factum esse videatur.*

21 *Quod maxime obtinere debet in contractu matrimonij.*

22 *Contractus, qui in Italia celebratu censetur juxta Leges Italiæ regulari debet.*

23 *Mulier præsumitur propriis Legibus renunciari & Legibus Patriæ viri se submittere.*

24 *Maxime si in contractibus nulla mentio facta, vel relatio ad Leges Patriæ mulieris.*

25 *Verba resteranno e apparterranno, quæ in conventione lucri dotalis important donationem irrevocabilem inter sponsos a fortiori idem valere debent si in vocatione favore filiorum adjecta fuerint.*

26 *Una pars dispositionis aliam declarat.*

27 *Absurdum est mulierem iisdem verbis meliorem conditionem facere viro voluisse in lucro dotalis, quam filiis in universa dote.*

28 *Interpretatio benignior sumenda est favore filiorum.*

29 *Statuto se conformasse censentur contrahentes, si de contraria voluntate non constant.*

30 *Deficientibus pactis dotalibus recurrendum est ad Statutum loci mariti.*

31 *Idem si pacta dubia sint & ambigua.*

32 *Dos & bona materna matre ab intesta-*

testato decedente ad filios pertinent.
33 *Pactum debet aliquid operari.*
34 *Ideo dos quae debetur filiis ex pacto pertinet ad Eos tamquam filios non tamquam heredes.*

ETsi Responsum examinandum, probandumque mihi propositum, tamquam multa elaboratum doctrina, alio sive rationum, sive auctoritatum, quibus confirmetur, non egeat adminiculo; veris namque, ac solidis juris nostri praeceptis, & regulis innixum est: ideoque sola mea subscriptione plene illud approbasse libentissime declararem: nihil omnibus obsequens Viro, tum dignitate praeclaro, tum etiam sapientia, & doctrina longe praestantissimo, injunctum mihi munus exequar: non quidem nova in eandem sententiam allaturus argumenta; id enim jam ex Nostris alios juris Consultiores praestitisse audivi: sed ut demonstrem, quod quantum pro temporis, meique muneris, & officii ratione mihi licuit, tractam in dicto Responso quaestionem perpendens, ita senserim, vi rationum, & veritatis adductus, non ut requirenti morem geram.

Cum itaque quaeratur, an verba illa, quibus in nuptiali contractu, de quo agitur, constitutum fuit, quod tum dos data marito in quantitate scutorum tercentum millium, tum etiam alia bona, quae ad uxorem pervenire aliunde poterant, ad filios ex eo matrimonio nascituros pertinere deberent, id explicando verbis illis,, *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli, come beni proprj materni* ,, Cum inquam, quaeratur, an stipulatio conceptione ista verborum celebrata, efficiat an filii in hisce bonis ex propria persona, & uti filii, an vero uti heredes matris succedere debeant, nec ne, profecto si ageretur de connubiali contractu inito inter Italos, aut Sponsos, in quorum regione viveretur jure civili Romanorum, respondendum videretur favore filiorum, quos nimirum mater onerare nequivisset Legatis, aut relictis ullis, quippe quae detrahi non possent ex bonis vigore istiusmodi contractus; post illius mortem pleno jure ad eosdem pertinentibus.

At in nostra hypothesi negotium facessere videbatur, quod versemur in matrimonio inito inter praenobiles Sponsos, Italum nempe, exteram Puellam. In hujus autem Patria cum vigeant Societates Conjugales; dicebatur, stipulationem, superius relata, aut alia simili figura verborum conceptam adhiberi consevisse, ut illius vigore asservetur filiis legalis, & intestata successio in bonis matris, ut pater superstite altero ejusdem Matrimonii filio, submotus penitus censeatur a portione etiam hereditatis maternae delatae filio jam praedefuncto. Quapropter licet dicta stipulatio inutilis esset pro tollenda conjugali ista societate, ejusque effectibus impediendis, utpote quae cum Sponso extero minime subjecto consuetudini, seu legi municipali Sponsae, contrahi minime poterat: ut etiam licet, ut dictum est, excluso patre in concursu filiorum, his eadem summopere profutura esset pro integre retinenda legali successione in bonis maternis: nihilominus tamen usque adeo matri noxia, & praejudicialis reputari non debeat, ut operetur, quod adempta eidem omni penitus facultate disponendi in casu etiam, quo illa Testamentum conderet, filii uti filii, & ex jure, & persona propria, non autem tamquam heredes matris, ejus hereditatem, & bona capientes, repudiare possint onera in materno Testamento ipsis imposita: nisi in hoc peculiari nostro casu probetur superius relata verba juxta ipsorum germanam, ac legalem significationem, quam suapte natura habent apud Italos, usurpari consuevisse, ut filii tamquam filii, & non tamquam heredes matri succedere valeant.

Cum itaque causae hujus momentum vertatur in assequenda vera dictae clausulae, & verborum intelligentia: facile demonstrari posse arbitror, quod eadem apud nos adhibita censeri debeant ad filiorum vocationem jure proprio a matre factam designandam; ita

ita quidem suadente illorum significatione desumpta tum ex auctoritate juris communis, magis vero municipalis, quod viget in Patria Sponsi, tum ex proprietate, & usu verborum apud nos recepto, tum denique ex natura ipsa actus, & contractus, qui celebrabatur.

Rem autem ordientes a prima nostri assumpti parte, in dicto Responso supponi videtur, quod si propria dictorum verborum significatio accipienda esset ex Romani, quo vivimus, juris auctoritate, eadem certe non nisi favore filiorum intelligenda forent: quod nempe iidem uti filii, & jure proprio, non autem uti matris heredes vocati censerentur. Et optima sane, prævalidaque ratione; quia nimirum in superius relato nuptialium pactorum loco dictum minime fuit, quod bona in dotem data, aut ad Sponsam perventura „ *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come Eredi della madre* „ vel „ *come beni Ereditarj della madre* „ aut alia similia adhibita non fuerunt verba, & clausulæ, quæ ad istjusmodi hereditarium titulum referri possent: quo sane titulo, aut cum qualitate, stipulationem conceptam fuisse oportebat, ut bona materna filiis, tamquam matris heredibus quæsita dicen-
1 da essent, ex notabili sententia Papiniani relata in *leg. tale pactum* 40. *§. fin. ff. de pact.* ubi loquitur his verbis „ *Pater, qui dotem promisit, pactus est, ut post mortem suam in matrimonio sine liberis defuncta filia, portio dotis apud heredem suum fratrem remaneret. Ea conventio liberis a Socero postea susceptis, & heredibus Testamento relictis per exceptionem doli proderit: cum inter contrahentes id actum sit, ut heredibus consulatur* „ quam sententiam bene explicat *Cujac. tom. 1. oper. posthumar. in libr. 1. responsor. Papinian. fol. 12. lit. B.* dicens „ *at Papinianus eleganter respondet, liberos petente genero dotem ex stipulatione per exceptionem pacti, sive doli mali, quæ semper est subsidio exceptioni pacti, partem dimidiam dotis retinere posse, quia pater fratri pactus est, non tamquam fratri, alioquin inutile pactum esset, sed tamquam heredi, quia dixit, ut remaneret apud heredem suum fratrem, & heredes hodie sunt liberi, quos pater præter spem sustulit, non frater* „ & ibi etiam *Faber. in Pandect. tom. 1. fol. mihi* 231. ad verba illa „ *per exceptionem doli* „ & prius ibidem docuerunt *Bartol. Bald. Castrens. Angel. Jason.* aliique communiter, docentes, quod ut contrahentes, nominatis in contractu, non nisi tamquam heredibus consuluisse dicantur, requiratur, quod nominentur cum qualitate hereditaria, ut ita dispositio cum tali qualitate collata in nominatum, vindicet sibi locum in persona etiam alterius, quam no- 2
minati, in quem transierit ista qualitas, ut bene apud *Castrens. d. §. final. num.* 4. quem ibi sequitur *Jason. num.* 2.

At non ita sane in casu nostro concepta legitur stipulatio, in illa enim simpliciter dispositum reperitur, quod dicta bona „ *resteranno ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj materni;* quamobrem licet (ut dicti juris Interpretum auctoritate edocemur) ubi facta est mentio filii, & heredis, non sufficiat quem esse filium, nisi sit etiam heres, quia nomen appellativum *heredis* prævalet nomini *filiorum*, cum primum demonstret, cui contrahentes dispositive consultum vellent, secundum vero innuat, in quem stipulationis tempore, destinative tamen dumtaxat, cogitaretur supremum judicium esse conferendum: attamen cum in superius relatis verbis nulla facta fuerit mentio tituli, seu qualitatis hereditariæ, inde sequitur, quod si propria illorum significatio sumenda sit ex auctoritate juris, ut faciendum est ex *Bartol in leg. om-* 3
nes populi 9. num. 59. ff. de justit. & jur. Bald. in leg. final. num. 45. *Cod. de hered. instit. Abb. libr. 2. cons.* 2. *sub num.* 3. *ante med.* ex eodem *Bartol. loc. cit.* dicens, quod *propria verbi significatio sumitur ex auctoritate juris, ut si in aliqua juris parte reperiatur illud vocabulum declaratum* „ *Tusch. pract. conclus. lit. V. conclus.*
91.

91. *num.* 28. ambigi certe nequibit, quod dum mater omissa prorsus mentione *heredum* in stipulatione promisit, quod bona „ *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli* „ heredes tamen minime nominatos, non heredibus, quorum nullo pacto meminit, sed solis filiis, quos in stipulatione expresse vocavit, consuluisse censenda sit; propterea que bona adeo illis destinata, & applicata intelligenda erunt, ut nulla contraria dispositione
3 auferri eisdem possint ad *Text. in L. cum maritus* 29. *§. final. ff. de pact. dotalib. Caynol. in L. final. num.* 100. *Cod. de pact. Mandell. Alba cons.* 50. *num.* 1. *Roland. a Valle de lucr. dotal. quaest.* 82. *num.* 8. *Osasch. decis. Pedemont.* 20. *num.* 6. *Sacra Rota coram Millino decis.* 177. *num.* 5. *post Torr. de pact. fut. success. decis.* 12. *num.* 1. *& decis.* 223. *num.* 5. & tradit *Borgia ad Fabr. investigat. jur. civil. libr.* 13. *cap.* 3. *num.* 8. sic loquens „ *etsi alias mulier possit de dotibus suis disponere, attamen si ob pactum, ut hic fuerint dotes ad alium perventurae non poterit, obstante pacto, & conventione.* „ *& cap.* 4. *num.* 3. Cujus sane destinationis, sive applicationis vis tanta est, ut prosit cuicumque, ta-
5 metsi extraneo, quanto magis juvabit filios, quorum causa, & favor in hisce stipulationibus tanto potior est? ad quos cum bona, de quibus agitur, ex pacto expresso post obitum matris perventura dicantur; nulla idcirco ratione de eis disponere, aut gravamen ullum filiis super eisdem imponere illa potuit.

Ut autem clarius adhuc id elucescat, non pigebit singillatim expendere verba, quibus stipulatio concepta legitur; perspicuum enim inde fiet, eadem adhibita fuisse ad significandum bona omnino perventura, & spectatura fore ad filios, ad quos omissa prorsus mentione heredum dicta verba relata, & quorum respectu prolata fuerunt: ut de verbo *remanere*, quod nimirum significet, bona relinquenda esse eademque persistere, continuare, & perseverare debere apud eos, penes quos Contrahentes illa remanere vo-

luerunt, est *Text. in d. L. tale pactum* 6
40. *§. final. ff. de pact.* & tradunt Doctores allegati in *§. Rem autem ordientes*, quibus addo *Rebuff. de verbor. signific. ad leg.* 67. *fol mihi* 459. *in verb. manere, permanere, & remanere*. Et de verbo *pertinere* est alter *Text. in leg. verbum illud* 181. *ff. de verbor. signif.* ubi pariter *Rebuff. fol. mihi* 821. *& seqq. Cujac. oper posthum. tom.* 5. *part.* 2. *fol.* 660. *lit. E.* & latius apud *Brisson. Calvin.* aliosque omnes, qui juris Lexicon conscripseruot. Quamobrem similia verba si significant rem dominio nostro esse subjectam, vel iis quoque rebus petendis apta sunt, quae dominii nostri sint aut illis etiam, quae jure aliquo, aut justa actione nobis debentur, quamvis nondum sint nostri dominii; inde fit, quod si ex pacto, & lege constituta in tabulis nuptialibus dicta bona *remanere*, & *pertinere* debebant ad filios, eadem nulli amplius contrariae dispositioni obnoxia esse valeant, ut jam dicetur, & prevalide confirmabimus, dum eadem verba ad mentem juris municipalis suis locis expendemus.

Significationi similium verborum sumptae ex auctoritate juris, consonat etiam (ut proposuimus in altera nostri assumpti parte) illa, quam habent Italico idiomate reddita; verbum enim *restare* convertitur cum verbo *remanere*, ut in nostro Vocabulario *degli Accademici della Crusca* in verb. *restare, e rimanere*, & apud Passeratium pariter in verb. *remaneo* & *resto:* & verbum *appartenere* latine vertitur *pertinere*, & *spectare*, ut ex eodem Vocabulario in verb. *appartenere*, & ex Passeratio in verb. *pertineo*. Qua- 7
propter si in ejuscemodi pactis dotalibus verba intelligenda sunt in illa significatione, quam apud nos habent, ut admonet clar. mem. *Card. de Luc. de fideicomm. disc.* 42. regulare siquidem est, verba semper prolata censeri, atque intelligenda esse in sensu illo, quem habent in ea regione, in cujus idiomate sunt expressa, idem clar. mem. *Card. de Luc. de fideicm. disc.* 34. *num.* 12. *Rota coram Card. Cel-* 8
so decis. 229. *& decis.* 257. utrobique *num.*

num. 2. *& seqq. & n.* 10. *& seqq. ac decis.* 266. *num.* 8. *in Romana Primogeniturae de Salviatis super Jocalibus, & Tabulis pictis* 28. *Junii* 1706. *§.* 10. *coram bo: me: Moliens, & in Cavallicen. Immissionis* 21. *Junii* 1720. *§. Nec alternativa coram R. P. D. Rovault de Gamacher*: dicendum sane erit, quod dum Contrahentes, omissis heredibus, caverunt, quod bona „ *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli* „ id sane egerint, ut filiis, non autem ut heredibus consulerent.

Recte igitur Nostri sequentes intelligentiam, quam similia verba habent, tum ex juris interpretatione, tum ex propria significatione, censent eadem, quum adhibentur in contractibus connubialibus, significare jus illud praecipuum filiis competens uti filiis non autem tamquam heredibus, ideoque prohibere matrem, ne in eorum praejudicium de bonis disponere possit ut de ejusmodi pacto concepto per verbum *remaneat*, innuunt Doctores allegati in *§. Rem autem ordientes*, & bene etiam *Marta de success. legal. part.*
9 1. *quaest.* 4 *art.* 1. ubi quod consuetudo *Martini* deferat dotem filiis uti filiis, non uti heredibus, quia loquitur per verbum *remaneat*, & de verbo *pertineat*, *Ruin. cons.* 8. *n.* 1. *in fin. & num.* 6. & melius *cons.* 132. *n.* 8. *& seqq. libr.* 2. *ibi* „ *nam ex quo Statutum vult, quod dos pertineat ad filios uxore decedente in matrimonio, defertur dos filiis ex dispositione Statuti tamquam filiis, & non tamquam heredibus ex Testamento, vel ab intestato* „ Et de aliis similibus verbis *Alexand. cons.* 150. *libr.* 2. *Mandell. Alba cons.* 50. *num.* 1. *& seqq. Surd. cons.* 81. *num.* 13. *&* 21. *versus finem Roland. de lucr. dot. quaest.* 82. *num.* 4. *& seqq. Merlin. de legitim. libr.* 3. *tit.* 1. *quaest.* 24. *num.* 17. *in princ. Osasch. decis.* 20. *num.* 6. *Tesaur. decis.* 106. *in princip.* qui etsi loquantur de Statuto, recte tam locum sibi vindicant in casu nostro, quia a Statuto ad pactum, & viceversa valet argu-
10 mentum *Bald. cons.* 289. *prope fin. vers. sed Statuto lib* 2. *Ruin. cons.* 1[illegible]. *num.* 19. *lib.* 4. *Mandell. Alba cons.* 50. *num.* 1. *in fin. Menoch. cons.* 335. *num.* 34. *Gratian. discep.* 348. *num.* 28. *Mastrill. decis.* 246. *num.* 99. *Viv. decis.* 255. *num.* 8. *lib.* 1. *Rota coram Ludovis. decis.* 204. *num.* 23. Statutum enim dicitur esse quoddam tacitum pactum, argumento *L.* 11
Item quia ff. de pact. leg. nam nec ex praetorio ff. de reg. jur. leg. non impossibile Cod. de Decret. Decurion. libr. 10. *Capra cons.* 74. *num.* 10. *Rot. in Romana Dotis, & Testamenti* 12. *Januarii* 1714. *§. Ceterum coram. R. P. D. Cerro*.

Et quamvis verba, quo sensu accipienda sint persaepe ex adjuncto intelligi soleat, ut apud *Tabor. axiom. jur. lib.* 19. *cap.* 9. *axiom.* 1. frustra 12
tamen in casu nostro contenderetur, quo filii in bonis maternis succedere deberent, non quidem tamquam filii, & ex propria persona, sed tamquam matris heredes, eo quod in saepius memorato pacto dictum fuerit bona perventura, & spectatura quidem esse ad filios, sed tamquam bona materna „ *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli, come beni proprj materni* „ quasi contrahentes his postremis verbis innuisse voluerit, quod filii in eisdem bonis non nisi uti matris heredes successuri essent. Intelligentia namque isthaec nedum aberrat a propria, & legali significatione verborum, verum etiam consentanea minime est menti contrahentium, & naturae actus, qui gerebatur.

Aberrare sane videtur a propria, & legali verborum significatione, quia ut dictum fuit, ex verbis illis „ *resteranno, ed apparterranno* „ ad mentem juris, & in suo vero sensu intellectis, si resultat necessitas relinquendi bona filiis, illa alia immediate subjuncta verba „ *come beni proprj materni* „ efficere minime possunt, quod talia bona eisdem debita dicenda sint, non quidem vigore peculiaris stipulationis, sed jure, & titulo hereditario deferenda, ad tradita per *Torr. de* 13
pact. futur. success. lib. 2. *cap.* 38. *num.* 133. *vers. nec est facienda*; ad quem profecto titulum, violenta nimis, & extranea prorsus interpretatione

tione

tione detorquerentur dicta verba „ *come beni proprj materni* „ quando inspecta propria eorumdem significatione, adhibita revera apparent pro demonstranda dumtaxat eorum derivatione, & unde illa perventura essent ad filios, a matre videlicet, prout in hoc sensu similia verba accipienda esse constat ex toto titulo *Cod. de bon. matern.* & ibi præter alios notant
14 Doctores collecti per *Giurb. ad Consuetud. Messanen. cap. 12. gloss. 4. ad verb. a qua provenerunt num. 1. & seqq.* Quam pariter derivationem demonstrat dictio illa *come*, quia ut notat *Rebuff. ad leg. 58. ff. de verb. signifi. fol. mihi* 418. *vers. item Glossa*, cum filius materna bona vocare possit sua, demonstratio talis derivationis non excludit dominium, & proprietatem, aut saltem jus pro illis consequendis ex stipulatione filiis quæsitum, quod Contrahentes tali dictione exprimere voluisse videntur, ad
15 tradita per *Barbos. dict.* 403. *num.* 2. *& dict.* 409. *num.* 10. Ut etiam illud aliud verbum *propria* non nisi ad istjusmodi bonorum derivationem referendum est, quia nempe proveniebant a matre, cujus proprium patrimonium dos dicebatur per *Text. in Leg. 3. §. Sed utrum in fin. ff. de minor.* & jure proprio ad illam pertinebant *Leg. pater filiam 14. ff. ad Leg. falcid.*

Nemo autem non videt, quod etsi dicta bona, tamquam proprium patrimonium pertinerent ad matrem,
16 dum viveret, & ex stipulatione facta in contractu dotali post illius obitum ad filios perventura essent: nihilominus tamen non inde sequitur, quod ad eosdem non nisi tamquam matris heredes pertinere deberent: ut enim ex simili stipulatione inferri posset, quod tale pactum consisteret in persona heredis, non in persona filii, satis non erat designasse derivationem bonorum, sed demonstrare oportebat, Contrahentes filiis in contractu nominatis consulere voluisse uti heredibus juxta Papiniani sententiam relatam in *§. Rem autem ordientes*, atque uberrime a *Cujacio*, cujus verba repetere fusiusque hic reassumere abs re non erit: ita autem ille loquitur „ *ergo liberis danda est retentio* 17
partis dimidiæ: quia in paciscendo, fratris appellatio demonstrabat tantum quem sibi heredem destinaret eo tempore, quo desperabat se habiturum liberos: fratris appellatio demonstrabat in quem esset collaturus supremum judicium suum. At heredis appellatio demonstrabat cui consultum vellet. Summa igitur sententiæ hæc est: pactum fratri ut heredi, quem scilicet animo destinarat facere heredem, nec dum faciebat heredem, prodesse cuicumque alii heredi, si frater heres non fuerit: non tantum filio, quem postea suscepit, sed etiam extraneo, quem postea pœnitentia ductus fecit heredem nullo suscepto filio. Hæc est mens Papiniani, unde male ex hoc §. Colligunt Interpretes donationem, quam orbus contulit in extraneum, revocari postea adnascentibus liberis, quæ est sententia Leg. si unquam Cod. de revocand. donation. non hujus §. ultimi, quia in specie ejus nulla sit revocatio: sed pactum fratri, ut heredi consistit in persona cujuscumque heredis, non in persona fratris, qui non extit heres: ergo & in persona heredis extranei, ne dum in persona filii heredis instituti „. Si igitur verba illa „ *come beni proprj materni* „ ut sensui patet veluti designantia solum originem, & derivationem bonorum, adhibita dici nequeunt, ut demonstraretur qualitas, titulus videlicet hereditarius, sub quo filiis in contractu nominatis mater consulere destinaverat: iidem propterea vocati dici minime poterunt tamquam matris heredes, sed contemplati tamquam filii venientes ex propria persona: præsertim vero ita efflagitante natura actus, qui celebrabatur.

Nam si, ut in superioribus locis satis probatum esse reor, inspecta significatione, quam verba illa „ *resteranno, ed apparterrano ad essi figliuoli* „ accipiunt, tum ex juris Romanorum auctoritate, tum ex eorum proprietate, & usu in Italia vigente, nullo pacto referri possunt ad titulum hereditarium, sed intelligenda omnino

ſunt de jure illo, quod ex ſtipulatio-
ne veluti præcipuum, & ex propria
perſona in dote, aliiſque bonis matris
quæſitum filiis dicendum eſſet, talis
interpretatio ſequenda omnino eſt in
caſu noſtro, tametſi agatur de con-
tractu celebrato extra Italiam, in re-
gione nempe minime agnoſcente jus
Romanorum, & in qua præterea di-
cta verba habere dicerentur aliam pro-
priam ſignificationem a noſtra diver-
ſam. Contractus namque dotis ad dif-
ferentiam aliorum contractuum, id
ſuapte natura peculiare habet, ut non
locum, ubi contractus celebratur,
quod plerumque fit in domicilio ipſius
uxoris, ſed ſpectare oporteat perſo-
nam mariti, ejuſque domicilium, ad
quod illa, ita exigentibus connubiali-
bus legibus, migratura eſt, juxta diſ-
18 poſitionem famigerati *Textus in Leg.*
exigere 75. *ff. de Judic. ubi Bartol.*
Cujac. ad dict. Legem in tit. 1. *libr.*
5. *ff. tom.* 4. *oper. poſthum. part.* 1.
fol. 171. *litt. E. & fol. ſeqq.* & com-
muniter doctores, *Bald. in Leg. final.*
ff. ſi non a compet. Judic. Faber. in
Pandect. tom. 2. *part.* 1. *ad dict. L.*
exigere fol. mibi 79. *§. Ratio deci-*
dendi, Abb. & Butr. in cap. 1. *de*
Sponſal. Gulielm. de Benedict. in cap.
Raynutius de Teſtam. verb. & uxorem
nomine Adelaſiam num. 223. *Burgund.*
ad conſuetud. Fland. tract. 2. *num.*
12. *Chriſtin. deciſ. Belgic.* 78. *num.*
2. *&* 3. *vol.* 4. *Card. Mantic. de ta-*
cit. libr. 3. *tit.* 14. *num.* 10. *Antonel.*
de loc. legal. lib. 2. *cap.* 17. *quæſt.* 7.
num. 71. *& ſeqq. & num.* 78. *The-*
ſaur. deciſ. 106. *num.* 3. & alii apud
Rub. ſingular. tom. 2. *part.* 6. *obſerv.*
2. *§.* 3.

Quæ veriſſima, ac receptiſſima
juris regula, utpote non ipſa jus con-
ſtituens, ſed ex jure, quod prius ipſa
eſt, conſtituta *Leg.* 1. *ff. de regul.*
19 *jur. ubi Gloſſa, & Bartol. Paul. Mei-*
ſter. de Juriſdict. lib. 1. *cap.* 6. *num.*
16. *in fin. & num.* 17. *Thabor. axiom.*
jur. lib. 16. *cap.* 30. *axiom.* 4. ſum-
pta eſt ex conditione, & peculiari
natura matrimonii, quæ efficit, ut
ex mulieris quoque voto, & deſtina-
tione, ibi contractum fuiſſe videatur,
ubi vir habet domicilium, ipſi quo-
que commune, ac perpetuum futu-
rum. Imo vero, ſi in jure noſtro no-
vum non eſt, ut in uno loco revera
contractum ſit, & in alio tamen
contractum fuiſſe videatur ad *Text.* 20
in Leg. contraxiſſe 21. *ff. de obligat.*
& action. & Leg. Heres abſens 19.
§. ultim. ff. de Judic. ubi Faber. in
fin. ad Pandect. tom 2. *part.* 1. *fol.*
mibi 33. potiori certe ratione, ob
ejus peculiarem naturam, id locum
obtinebit in contractu Matrimonii;
optime *Faber. ad Text. in dict. Leg.*
exigere dot. tom. 2. *part.* 1. *fol. mibi* 21
79. *§. Ratio decidendi*, ubi verſus
finem ita loquitur „ *nam nec alia*
ratione puto inſpici locum domicilii,
quod maritus tempore contractus ha-
buit, quam quia, ut jam dixi, in eo
ipſo loco, & contractum fuiſſe matri-
monium, & dotale inſtrumentum con-
ſcriptum eſſe videatur; illud plane ſin-
gulare eſt ob naturam, & conditionem
matrimonii, ut videatur contraxiſſe
mulier in domicilio mariti, quamvis
nec ſolutionem dotis, nec tale aliud
quidquam in id domicilium contulerit:
nempe quia plus facit, quæ vitam ip-
ſam, omneſque & ſuas ſpes, & libe-
rorum, quos ex matrimonio ſperat, in
maritum, maritique domicilium ubi-
cumque tandem futurum ſit, confert „
Burgund. ad conſuetud. Flandr. d.
tract. 2. *num.* 12. aliique ſuperius al-
legati.

Cum igitur contractus, de quo
res eſt, eodem jure, quo contractus
celebratus in Italia, ubi vir domici-
lium habet, cenſendus ſit, mirum pro-
fecto non eſt, quod juxta leges, &
conſuetudines in Italia vigentes judi-
candus videatur *Decius in Leg. ſemper*
in ſtipulationibus num. 12. *ff. de regul.* 22
Jur. Alexand. conſ. 37. *num.* 7. *&* 9.
libr. 2. *& conſ.* 9. *num* 1. *& ſeqq.*
ibique Adden. libr. 5. *& conſ.* 8. *num.*
4. *libr.* 6. *Maſcard. ad Statut. concluſ.*
7. *num.* 3. *Afflict. deciſ.* 226. *num.* 2.
Cenſal. dec. Lucen. 9. *num.* 13. *&*
dec. 15. *n.* 81. *Rota coram Card.*
Cavaliero dec. 555. *per tot. in rec. dec.*
102. *num.* 5. *part.* 8. *& dec.* 39. *num*
24. *part.* 18. Quapropter quemadmo-
dum,

dum, si contractus revera celebratus fuisset in Italia, Contrahentes superius relatis verbis consuluisse dicerentur filiis, non heredibus, ut superius dictum est, ita quoque eisdem uti filiis prospexisse censeri debent, tametsi contractus perfectus fuerit extra Italiam, quinimmo in Patria uxoris, ubi verba illa diversimode accipiuntur, quippe renuntiatum videtur consuetudini, seu municipali juri Patriæ mulieris, a quibus, veluti quadam tacita conventione, illa abscessisse præsumitur, sese submittendo legibus vigentibus in Pa-
23 tria viri ad *Gloss. in Leg. cum furiosus 39. ff. de judic.* & ibi *Cujac. in libr. 3. quæstion. Papinian. oper. posthum. tom. 1. col. 73. lit. D. Capyc. Galeot. contr. 30. num. 59. & seqq. libr. 2. Capyc. Latr. decis. 98 num 8. libr. 1. Rota in Romana Dotis, seu Testamenti 12. Januarii 1714. §. Ceterum coram R. P. D. Cerro.*

At quod magis est, non ex sola, ac mera legis præsumptione, sed ex toto connubialis contractus contextu, mulier patriis legibus renuntiasse censenda est in casu nostro; omisso enim, quod ille Italico idiomate ratificatus legitur, ex quo argui bene posset, quod Contrahentes accipiendo verba in ea significatione, quam habent in suo idiomate, Italiæ moribus, & legibus sese accommodare voluerint, præsertim vero quia nulla mentio facta, aut habita fuit relatio ad peculiarem consuetudinem Patriæ mulieris, ex quo *Rota in d. Romana Dotis seu*
24 *Testamenti loco mox citat.* elicit, præsumptam renuntiationem beneficio similis consuetudinis. Magis profecto urget animadversio illa, quod nimirum ea verba „ *resteranno, ed apparterranno* „ quibus usi in stipulatione, seu vocatione facta favore filiorum, adhibita etiam fuerunt in conventione vicissitudinarii lucri Dotalis inter Sponsos inita, quod viro ita deferendum esse constitutum fuit, ut sive uxor intestata, sive testata decessisset, de eo disponere nullo pacto posset in præjudicium viri, ut similem, ac promiscuum usum verbarum expendendo, late ad rem nostram probat *Roland. a Valle de lucr. dot. quæst. 82. per tot.* In eadem itaque significatione, qua in delatione lucri dotalis, hæc ipsa verba *restare*, & *appartenere* adhibita censenda erunt in illa alia Instrumenti parte, qua disponitur, quod post obitum uxoris *remaneat*, & *pertineat* ad filios, ut 25
præter *Rolandum* sic arguit *Mandell. Alba cons. 50. num. 3. & seqq.* similique pariter argumento respectu verbi *pertineat* utitur *Ruin. cons. 135. num. 8. & seqq. & num. 11. libr. 2.* idque confirmatur generali illa regula, qua edocemur unam dispositionis partem ex alia justam, & bonam interpretationem accipere, ut in casu omnino simili, recte argumentatur *Torr. de pact. futur. success. libr. 2. cap. 38. num. 134 & seqq.*

Cui interpretationi, eo libentius 26
inhærendum est in nostro casu, ne alioquin sequatur, quod mulier licet usa eadem formula, & figura verborum, eis tamen voluerit meliorem conditionem facere viro in lucro dotis, quam filiis in universa dote, quippe ille liberam, & ab omni onere immunem, portionem suam consequeretur, hi vero tametsi vocati iisdem verbis, subire tenerentur quæcumque onera ipsis a matre imposita, quod absonum esse considerant *Ruin. d. cons. 132. num. 9. lib. 2. & clar. mem. Card. de Luc. de dot. disc. 108.* 27
sub num. 10. §. Ponderabam. At longe quidem magis absona censenda esset interpretatio illa, qua intelligeretur in stipulatione pactum fuisse filiis non uti filiis, sed uti heredibus, quos scilicet tunc mater animo destinaret facere heredes, nec dum tamen faciebat heredes: ita enim stipulatio prodesse potuisset cuicumque alii heredi etiam extraneo si filii heredes non fuissent, pactum namque factum filiis, uti heredibus, consisteret in persona cujuscumque heredis, non in persona filiorum, qui non extiterunt heredes, ut explicat *Cujac.* verbis alibi exscriptis, id autem cum repugnet naturali charitati, qua parentes in similibus contractibus filiis prospexisse præsumuntur: juris propterea ratio præcipit,

ut

ut eorum favore benignior semper interpretatio sumenda sit, ad notas regulas, quibus in similibus causis utimur.

28 Quamquam vero ita sentiendum
videretur in casu etiam, quo causa de
qua agitur decidenda esset ex juris com-
munis censura, quanto sane potiori
jure huic sententiæ inhærendum erit
in casu nostro, in quo in Patria, &
Domicilio viri adest Statutum pro-
hibens uxori sive intervivos, sive per
ultimam voluntatem, disponere de do-
te in præjudicium filiorum; cui qui-
dem Statuto semper Contrahentes se
conformare voluisse censentur, quoties
de contraria ipsorum voluntate non
constat *Bald. in d. L. Exigere in fin.
vers. sed tunc. quæro ff. de Judic. A-
lexand. cons.* 100. *num.* 8. *& seqq. libr.*
3. *Burgund. ad consuetud. Flandr. tract.*
2. *num.* 15. *Card. Mant. de tacit.
libr* 3. *tit.* 14. *num.* 8. *& seqq. An-
tonell. de loc. legal. libr.* 2. *cap.* 17.
quæst. 7. *num.* 72. *&* 77. *Christin.
decis. Belgic. vol.* 4. *decis.* 79. *num.*
2. *Rota in rec. decis.* 355. *ex num.*
5. *ad fin. part.* 5. *tom.* 1. Quaprop-
29 ter cum contractus dotis, de quo a-
gitur, maxime in hac parte conve-
niat legi municipali vigenti Patria
viri, idem juxta illam interpretandus
est: quippe contrahentes diversimode
non paciscendo, contractum tali legi
subjecisse præsumuntur. Et sane sicuti
cum deficiunt pacta dotalia, recurren-
dum est ad Statutum, & consuetudi-
nem loci mariti, quæ formam con-
tractui dare censentur *Christin. decis.*
30 *Belgic. vol.* 4. *decis.* 78. *num.* 2. *&
seqq.* ita etiam si pacta dotalia dubia
sint, & ambigua juxta idem Statu-
tum, & consuetudinem interpretanda
31 erunt *Bartol. in Leg. ut jusjurandi §.
Si liberi vers. sed isto casu ff. de oper.
libertor. & in Leg. heredes mei §.
Cum ita ff. ad Trebell. Bertacchin.
in repertor. part* 5. *lit. V. pag. mihi*
296. *col.* 1. *Burgund. ad Consuetud.
Fland. tract.* 2. *num.* 13. *Christin.
decis. Belgic. vol.* 4. *dec.* 79. *num.* 2.

Ex quibus sublata videtur animadversio illa, qua dicitur dictum pactum etiamsi profuturum esset filiis non uti filiis, sed dumtaxat, heredibus, superfluum tamen minime remansurum; tum quia eodem intelligebatur, dotem pervenire, ac pertinere debere ad filios, sive mulier ab intestato, sive decederet condito Testamento, quo dotem filiis relinqueret: tum etiam quia cum in Patria uxoris similia verba, & pactum adhiberi soleant nedum ad effectum excludendi societatem conjugalem, sed etiam integre reservandi filiis successionem hereditariam in bonis matris, excluso penitus patre, trahi idcirco non debeant ad illum alium effectum matri adeo præjudicialem, adimendi nempe eidem facultatem disponendi de dote, bonisque suis. Subdendo, quod eo certius hæc procederent, quando superius relata verba nec ex jure Romanorum, nec ex communi loquendi usu peculiarem apud nos significationem haberent. Neutra enim hujus discursus pars subsistit.

Cum enim Jus commune etiam
sine tali Contrahentium provisione
consuluerit filiis, ut scilicet materna
dos, & bona si mater intestata deces-
serit ad illos pertineant, *leg. unic. sub* 32
*initium Cod. de rei uxor. action. &
leg. fin. C. solut. matrimon.*, ut etiam
ad eos deferantur, si illa a matre eis-
dem relinquantur, propterea ne tale
pactum superfluum ac inutile reddatur,
sed aliquid operetur, ut præcipitur in
leg. si stipulatus 4. *ff. de usur. leg. si* 33
quando 109. *in princ. ff. de legat. leg.
Insulam* 6. *ff. de præscript. verb. Cap.
si Papa* 10. *de privileg. in* 6. *cum aliis
apud Thabor. axiom. Jur. libr.* 14. *cap.*
1. *axiom.* 2. ita sane intelligendum est,
ut dos pertineat ad filios tamquam fi-
lios, & non tamquam heredes matris
Ruin. cons. 132. *sub. num.* 11. *libr.* 2. 34
inquiens id locum sibi vindicare etiamsi
hujusmodi intarpretatione recedendum
esset a significatione illa, quam verba
alioquin habent ex jure.

Cujus idcirco pacti superfluitas, aut incongruentia certe alioquin resultans ex contraria interpretatione, minime evitatur illud referendo ad excludendam conjugalem societatem, vel saltem ad præservandam filiis integram successio-

nem

nem in concursu patris. Nam cum superioribus locis demonstraverimus intelligentiam, quam illud habet ex Romanorum juris auctoritate, atque ex censura legis municipalis, qua vivitur in patria viri, quibus non dissentit significatio, quam verba ex usu loquendi apud nos sortiuntur: frustra quæritur, quo sensu illa intelligentia sint, eisdem obtrudendo interpretationem, quam habere possunt in Regione uxoris, quæ vel penitus ignota viro esse poterat, vel si eidem nota supponenda esset, justa alibi notata, oportuisset quod expresse Contrahentes declarassent se in stipulatione capitulorum nuptialium, sequi velle interpretationem, quam verba recipiebant ex moribus, & significatione quam habent in Patria uxoris: ex certa illa juris regula, qua alibi probavimus, quod nisi contrarium perspicue, & evidenter appareat, dotalia pacta intelligenda semper sint ex jure, & consuetudine, quæ servatur in Patria viri, ad quorum propterea normam si illa intelligenda erant, tantum abest, quod apposita censeri possint ad effectum excludendi peculiarem aliquam consuetudinem vigentem in Patria uxoris, ut potius adhibita præsumi debeant, ut Contrahentes se conformare voluisse declararent dispositioni legis municipialis, cui vir subjiciebatur, quæque normam præbere debebat contractui, qui gerebatur, in quo propterea locum habere nequibant exteri mores, & consuetudines penitus ignotæ dictæ municipiali legi, a qua talis contractus interpretationem recipere debebat, ut alibi notavimus.

Rem itaque perstringendo, aut juxta ea, quæ hactenus deduximus, verba illa „ *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli , come beni proprj materni* „ differentia sunt, & ex Romanorum Jure, aut ex usu loquendi habent in Italia propriam, & peculiarem significationem, qua filii uti filii, non uti heredes matris invitati censentur, & hoc casu res illorum favore plana sane videbitur. Aut vero eadem verba, utpote peculiari significatone carentia, indifferentia sunt, & trahi possunt ad significandam etiam vocationem filiorum jure hereditario matris, & hoc casu favebit filiis illa alia certa regula, qua præcipitur, verba accipienda esse in eo sensu, quo conformia redduntur dispositioni Statuti, cui vir subjectus est, & a quo connubialis contractus interpretationem recipit, præsertim vero in casu nostro, in quo filiis adjumento est tum voluntas Contrahentium elicita nedum ex sensu, in quo illos, eadem verba adhibuisse notavimus; verum etiam ex eo, quod expresse (ut ex parte aliqua exadverso etiam admittitur) recedentes a consuetudine, & moribus Patriæ uxoris in nulla ejusdem parte ut oportuisset illa præservare velle declararunt: tum etiam gratia, & favor filiorum, quibus apud nos frequenter Statuta, & Leges municipales consulerunt; extantibus videlicet filiis, vel penitus matri adiumento, vel justo modo ejusdem potestatem disponendi in illorum præjudicium. Inhærendo itaque Responso superius memorato, sententiam in illo firmatam veriorem existimo, illique libenter subscribo.

Et ita, &c. Salvo semper, &c.

Ferdinandus de Valentibus Sac. Consistorii, & Rever. Cameræ Apostolicæ, & Fisci Advocatus.

RESPONSUM III.

IN EADEM CAUSA

SUMMARIUM

1 *Mater non potest derogare per ultimam voluntatem donationi per contractum inter vivos factæ ad favorem filiorum.*
2 *Valet pactum quo conditio dotis deterior fiat intervenientibus liberis quatenus mulier in matrimonio decedat.*
3 *Gravari non potest is cui inter vivos datum est.*
4 *Jus quæsitum ex contractu inter vivos suapte natura est irrevocabile.*

Ver-

5 *Verba Statuti disponentis quod filii lucrentur dotem matris important prohibitionem matri disponendi cum damno filiorum.*

6 *Fortius si debeatur filiis ex pactis conventis in capitulis matrimonialibus.*

7 *Repugnat rectae intelligentiae & verisimili paciscentium menti nihilo plus assequi per pactum quam eo recluso vel quod pactum possit reddi inane a promittente.*

8 *Verba quod filii succedant, in Statuto expressa, supponunt succedere non vigore Statuti sed jure hereditario.*

9 *Secus si dictum fuerit in Statuto filii habeant vel lucrentur vel si ad verbum succedant sequantur verba & habere debeant.*

10 *In verbis* dovranno, resteranno, *inest virtus absoluta necessitatis & important acquisitionem juris irrevocabilis*, Et num. 12.

11 *Absoluta necessitas devolutionis bonorum ad filios non est compatibilis cum libertatem matris disponendi de bonis.*

13 *Bona propria dicuntur quae ex titulo antecedenti perfecte quaesita sunt.*

14 *Verbum proprium importat perfectam juris acquisitionem, & absolutam translationem dominii & hoc significat apud latinos scriptores*, Et num. 16.

15 *Plenum solidumque dominium debet concurrere in Venditore vel donatore ut in emptorem, & donatarium transferri utiliter possit.*

17 *Verba* in rem suam vel in rem propria *in contractibus apposita significant plenam dominii translationem.*

18 *Procurator in rem suam, vel propriam intelligitur effectus Dominus cum illa juris plenitudine quae perfecto domino competit.*

19 *Verba ut suum habere & tenere possit adposita in pacto dotali important irrevocabilem dominii translationem.*

20 *Et bona materna dotalia pertinent ad filios tamquam bona provenientia ex substantia matris, effecta ipsorum filiorum.*

21 *Bona matris, quae accipiunt filii ex contractu dotali cum adiectione* come eredità materna, *important successionem jure, & titulo hereditario secus si dictum sit*, come beni propri materni, *cum tunc acquirantur ex contractu.*

22 *Verba* in caso che ella non abbia figliuoli *adposita in obligatione restitutionis dotis tribuunt filiis jus irrevocabile ex contractu in bonis dotalibus.*

23 *Circa dotem attenduntur leges & mores vigentes in Patria Mariti.*

24 *Maxime si capitula matrimonialia perfecta remanserint per ratificationem in Patria ejusdem mariti.*

25 *Expressio* beni propri materni *apposita in contractu dotali certa significatione caret in Italis regionibus.* Contra num. 26.

27 *In dubio praevalere debet significatio quae legibus Romani juris convenit.*

28 *Pacta nuptialia recipiunt interpretationem, quae magis congruit habito respectu ad domicilium viri, ubi sponsa transferenda est.*

29 *Quilibet rei suae ubicumque existenti legem quam placet dicere potest.*

Firmissima censeo fundamenta rationum, quas expositas vidi in Consultatione exarata super intelligentia capitulorum connubialium initorum inter Supremos Principes ab Etruria. Recte enim videtur fuisse responsum, quod bona dotalia dictae Serenissimae Principissae jam defunctae, quamvis sita in Provincia Ultramontana, spectent ad filium superstitem, absque eo quod illa obnoxia sint oneri praestandi legata in Codicillis seu testamento dictae Dominae Principissae relicta.

Et sane quaestionem omnem dirimere videntur verba, quibus in capitulis matrimonialibus cautum ita fuit, „*E se la Signora Principessa Sposa morisse la prima lasciando dei figliuoli maschi, o femmine, la detta somma intera dei trecentomila scudi, ed il soprappiù della*

la

la prefata costituzione dotale, resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj materni,, verba enim hæc important, quod filii vocati fuerint ad bona dotalia matris quasi ad feudum ex pacto, & providentia, & habent virtutem donationis per contractum inter vivos factæ ad favorem ipsorum filiorum nasciturorum, quibus proinde utpote jus suum desumentibus ex hujusmodi contractu, nullum potuit irrogari præjudicium a matre per ultimam voluntatem, nec per onus legatorum in Codicillis ad-
1 scriptorum juxta *Text. in L. Cum maritus §. fin. ff. de pact. dotal. Bald. in L. 2. num. 21. & seqq. C. de hered. Act. Castrens. in L. Si cum dotem num. 9. ff. solut. matr. Boss. de dot. cap. 5. sub num. 87. Petr. Barbos. in L. quæ dotis 24. num. 101. & seqq. ff. solut. matrim.* bene *Giurb. ad consuet. Messanen. cap. 1. Gloss. 8. part. 1. num. 53. & 54.* & in specie similis reservationis per legem municipalem factæ *Card. de Luc. de dot. disc. 103. num. 6. & seqq. Tartagl. de Reserv. Statut. art. 5. num. 26. Samminiat. contr. 192. num. 75.*

Nec sustineri potest, quod filii censeri debeant contemplati tamquam heredes matris, quodque idcirco subire debeant onera hereditaria provenientia ex materno testamento. Hæc quippe inspectio solet excitari, ubi causa agenda sit ad tramites alicujus Statuti, quod dotem maternam sive in toto, sive in parte deferat filiis; quo quidem casu disceptari apud juris Interpretes consuevit, an actio competat filiis vigore Statuti independenter a titulo hereditario, vel potius intelligatur reservata filiis successio, quatenus instituantur a matre, aut si illa intestata decesserit; vel demum, an filii capiant Statutarium lucrum dotis quasi legitimam ab eodem Statuto auctam, sicque licet succedentes titulo hereditario, nihilominus sint immunes a legatis, aliisque oneribus, quæ a legitima reiici solent. Verum hisce disputationibus non videtur locus in casu nostro, in quo per pactum in capitulis nuptialibus initium constabilita est devolutio maternæ dotis ad filios superstites; valet enim pactum, quo conditio dotis deterior fiat intervenientibus liberis, quatenus mulier in matrimonio decedat, juxta verba Ulpiani *in L. 1. §. Et ideo ff. de dot. præleg.* & in *L. 6. C. de pact. convent. super dot.* Ac proinde intercedente pacto, irrevocabile jus inde 2
acquiritur filiis, suspenso dumtaxat illius exercitio, donec verificetur conditio obitus matris in matrimonio, qua conditione eveniente non indigent filii novo ullo jure dependente a titulo hereditario, sed materna bona capiunt ope pacti connubialis, & ex primæva actione proficiscente a contractu, cujus jura nequeunt deteriora fieri per adjectionem novi oneris in materno Testamento impositi, quum possit per ultimam voluntatem gravari solum is, qui in eadem ultima voluntate honoratus est, non autem is, cui inter vivos datum est; ad tradita in his terminis per *Boss. de dot. cap. 7. n. 12.* & conferunt deducta per *Ancharan. cons. 112. num. 8. Castren. cons.* 3
442. num. 2. libr. 1. Honded. cons. 14. sub num. 28. libr. 1. Spad. cons. 365. num. 5. & sequen. Card. de Luca de dot. disc. 106. num. 2. Franch. dec. 486. num. 4. & seqq. Maxill. ad consuet. Baren. §. Mulier licet num. 39. Sempron. Ascia determ. 9. n. 23. Molegnan. Altercat. 32. num. 11. & seqq. qui unanimiter probant, quod ubi Statutum, vel consuetudo defert maternam dotem filiis, tunc isti, utpote illam assequentes tamquam filii, nequeunt ullo onere gravari in Testamento ejusdem matris.

Atque ita etiam videmus, quod si fideicommissum favore filiorum, aliorumque descendentium fuerit ordinatum in contractu, nulla nova onera ex intervallo adjici possunt ab ipsomet Institutore; quia omnibus vocatis quæsitum dicitur jus irrevocabile ex contractu, qui suapte natura est irrevocabilis. *Barbos. Vot. decis. 30. num. 3. & seqq. Mans. consult. 21. n. 46. Torr. de pact. futur. success. cap.* 4
2. num. 91. 99. & 105. libr. 3. & Rot. Rom. in Nepesina Donationis 4.

Maii 1711. §. Adeo ut cor. Reverendissimo Lancetta ejusdem S. Rot. Decano meritissimo, & in *Melevitana fideicommissorum 22. Junii 1714. §. Quin obstare cor. Eminentissimo Scotto & 25. Maii 1717. §.. Atque ex hoc cor. bo. me. Ansaldo*.

Nequit igitur pactio in Capitu-
lis matrimonialibus inita intelligi de
filiis, quasi contemplatis sub qualita-
te hereditaria, supponente prælerva-
tam matri facultatem disponendi, nam
sunt invicem connexa, quod jus ac-
quirendi bona materna sit radicatum
in filiis ex contractu nuptiali, quod-
que mater subinde careat facultate di-
sponendi in præjudicium ipsorum filio-
rum, prout in levioribus terminis
Statuti disponentis, quod filii habeant,
vel lucrentur dotem matris, affirmant
Doctores, ea verba in filios directa
per necessariam connexionem impor-
tare, quod matri sit adempta facul-
5 tas disponendi cum damno filiorum ex
congestis per *Samminiat. contr.* 192.
& 193. *Card. de Luc. de dot. disc.*
105. *sub num.* 7. *Tartagl. de revers.*
Statut. art. 2. *num.* 29. & 30. Unde
multo fortius id locum habere debet
in hypotesi pacti conventi in capitu-
lis matrimonialibus, quæ prævalent
etiam dispositioni Statutariæ, & quum
summo rigore servanda sunt, tametsi
auferant matri liberam facultatem te-
standi, ut probant individualiter *Bald.*
6 *in L.* 2. *num.* 21. & 22. *cod. de he-*
red. act. Castrens. in L. Si quum do-
tem num. 9. *ff. solut. matrim. B ff. de*
dot. cap. 7. *sub num.* 12. *circa med.*
Thesaur. quæst. forens. libr. 1. *quæst.*
63. *num.* 18.

Astipulante etiam animadversione, quod in alio superiori capitulo expresse facta fuerat mentio de heredibus Principissæ Sponsæ, ac de successione in ejus Bonis in vim dispositionis per eam faciendæ „ ibi „ *premorendo detta Signora Principessa futura Sposa senza figliuoli, il Signor Principe futuro Sposo sarà tenuto restituire agli Eredi di detta Signora Principessa Sposa, o a quelli, in favore dei quali Ella averà disposto dei suoi beni, li due terzi solamente tanto della detta somma di trecentomila scudi, che del soprappiù dei beni, che allora le fossero pervenuti* „. Ergo quum in subsequenti capitulo respiciente casum conversum, scilicet præmorientiæ uxoris cum filiis, adhibita fuerit omnino diversa loquendi formula, omissa prorsus mentione heredum, nullaque facta, quoad Sponsam, enunciativa facultatis disponendi, sed expressa simpliciter futura pertinentia bonorum ad filios, profecto istiusmodi discretiva loquutio, & paciscendi methodus affirmare cogit, quod in eo secundo diverso casu, diversum quinque, & oppositum pactum inire senserunt contrahentes, ita quidem ut premissa in priori casu non existentis sobolis dispositio ad favorem heredum, sive legatariorum, vice versa intelligeretur denegata, ac adempta in casu obitus cum filiis, sic scilicet contemplando istos uti filios, & cum certa juris translatione in ipsos ex vi pacti, non autem eos considerando sub incerta, ac voluntaria conditione Institutionis, vel sub altera necessaria successionis intestatæ, nam admissa hujusmodi interpretatione nulla esset operatio pacti, tametsi tanta maturitate conventi, contradistinctive ad casum primo loco figuratum: quid enim filii recognosce-
re possent ex peculiari providentia pa-
cti, si per illud nihil plus essent asse-
quuturi, quam eo secluso, sive a li-
bera matris voluntate pendere deberet
irritam, ac inanem reddere pactio-
nem, disponendo de suis bonis favore 7
aliorum? Id quod sane, uti repugnans
rectæ intelligentiæ, & verisimili pa-
ciscentium menti, credendum non est,
ut egregie ad rem nostram expendit
Sard. cons. 81. *num.* 20. *Samminiat.*
controv. 192. *n.* 38. *cum duobus seqq.*

Rursus non parum urget vis intrinseca illorum verborum „ *resteranno, ed apparterranno* „ proprie enim non connotant modum succedendi ex titulo hereditario, sed collationem juris, ac translationem dominii in vim ipsius pacti, unde in specie Statuti distingui solet, quod si utatur verbo *filii succedat* „ tunc successio intelligatur deferri non vigore Statuti, sed

ju-

jure hereditario; ita ut in eo, quod
legitimam excedit, competat matri li-
bera disponendi facultas; sed si Statu-
tum utatur verbis „ *filii habeant*,
vel lucrentur „ in hac hypothesi filii
censeantur capere dotem maternam ex
sola providentia Statuti independenter
a titulo hereditario, neglectaque ma-
8 tris dispositione juxta theoricam *Ca-*
strens. in L. Si quum dotem num. 11.
& seqq. ff. solut. matrim. & in cons.
8. *sub num.* 2. *libr.* 1. quam sequun-
tur *Cagnol. in L. fin. num.* 100. *C.*
de pact. Surd. cons. 81. *a n.* 8. *usque*
ad fin. ubi addit, quod etiamsi Sta-
tutum utatur verbo „ *succedant* „
sed deinde progrediatur ad alia effica-
ciora verba, nempe, „ *& habere de-*
beant „ jus quaesitum dicitur filiis e-
tiam contra voluntatem matris non
9 valiturae aliter disponere *Roland. a*
Valle de lucr. dotal. quaest. 82. *Mer-*
lin. de legit. libr. 3. *tit.* 1. *quaest.* 29.
num. 17. *& sequen. Giurb. ad consuet.*
Messanen. cap. 6. *gloss.* 9. *sub num.* 7.
Saminiat. contr. 192. *num.* 2. *Urceol.*
consult. 67. *num.* 10. *&* 11. *Tartagl.*
de reserv. Statut. art. 2. *num.* 13. *&*
plurib. seqq. & num. 34. *Mans. consult.*
68. *num.* 17. *t.* 11. *Thesaur. dec.* 34.
num. 2. *Osasc. dec. Pedem.* 20. *num.*
3. *&* 4. *Mart. Medic. dec. Senen.* 48.
num. 10.

Praetera in eo loquendi modo
inest virtus absolutae necessitatis, idem-
que significatur, ac si dictum fuisset
„ *dovranno restare, dovranno apparte-*
nere „ juxta animadversa per *Mans.*
10 *consult.* 286. *num.* 16. *& seqq.* At ve-
ro haec absoluta necessitas devolutionis
bonorum ad filios, quam connubialis
pactio imposuit, non est compatibilis
cum libertate matris de disponendo in
praejudicium ipsorum filiorum, nec
cum conditione institutionis, quatenus
matri libuisset eam facere ad commo-
dum eorumdum filiorum, ut hoc ar-
gumenti genere utitur *Surd. cons.* 81.
sub num 17. *vers. quarto respondeo.*
Becc. cons. 76. *num.* 21. *vers. praemis-*
sa autem. Mans. consultat. 68. *num.*
19. *Tom.* 11. *Urceol. consult.* 67. *num.*
10. *& seqq. Tartagl. de reserv. Sta-*
11 *tut. art.* 2. *n.* 17. *Palm. dec.* 265. *n.* 6.

Observabam hoc amplius, quod
in casu obitus uxoris superstite viro
absque sobole, conventum fuit, quod
tertia pars dotis „ *resti ad esso Si-*
gnor Principe futuro Sposo per guada-
gno nuziale in piena proprietà „ In
opposito autem casu obitus viri su-
perstite uxore sine filiis cautum legi-
tur, quod heredes ejusdem mariti ne-
dum totam dotem restituere deberent
uxori, sed etiam „ *e di più pagarle*
per augumento di dote il terzo, &c. „
additis verbis illis „ *il quale augu-*
mento di dote &c. sarà, ed apparter-
rà in piena proprietà a detta Signora
Principessa „. Sicuti igitur omni du-
bitatione vacat, quod memorata ver-
ba tribuebant utrique conjugi jus cer-
tum, & irrevocabile pro consecutio-
ne tertiae partis bonorum dotalium in
vim pacti conventi, cui neuter dein-
de potuisset praejudicium inferre nec
per dispositionem inter vivos, nec per
ultimam voluntatem; ita pariter di-
cendum est eosdem contrahentes eo a-
nimo fuisse, ut similia verba adjecta
favore filiorum in altero praeviso casu
praemorientiae uxoris cum filiis ibi „
resteranno, ed apparterranno ad essi fi-
gliuoli „ importare deberent jus irre-
vocabilis acquisitionis omnium bono-
rum dotalium in ipsos filios vigore
pacti nullatenus subordinati posteriori
voluntati, ac arbitrio matris, ex de-
ductis per *Mantic. de conject. ult. vol.*
libr. 6. *tit.* 13. *n.* 10. *Mans. consult.* 663.
num. 11. *Mart. Medic. decis. Senens.*
decis. 56. *num.* 5. *& decis.* 77. *n.* 13. 12

Quid plura? Tametsi adeo diser-
tis verbis exposita fuisset acquisitio
bonorum dotalium matris favore fi-
liorum, nihilominus ad firmius stabi-
liendam, clarisque significandam hu-
jusmodi pertinentiam addita fuerunt
alia „ *come beni proprj materni* „ si igi-
tur bona maternae dotis pertinere ex
pacto debuerant ad filios uti bona pro-
pria, & sic virtus pacti fecit illa e-
vadere bona propria filiorum, impos-
sibile est opinari, quod contrahentes
senserint reservare simpliciter filiis le-
gitimam successionem dependenter a
placito matris, in qua profecto hy-
pothesi neutiquam verificari valeret,

quod ex capitulis nuptialibus bona maternæ dotis effecta essent propria filiorum, quemadmodum paciscentes voluerunt, quum bona propria illa dicantur, quæ non indigent novo jure in futurum producendo dependenter a libera voluntate, & eventuali facto alterius, sed quæ jam ex titulo antecedenti perfecte quæsita sunt juxta *Text. in L. Qua ratione §. Hæc quoque* jun-
13 cto *§. Item si quis merces ff. de acquiren. rer. domin. & in L. Cum in corpus ff. eod. tit.*

Et sane vox illa „ *proprii* „ tam secundum Leges Romani juris, quam secundum morem in contrahendo usitatum penes Italos, certam, ac peculiarem, & qua efficacior nulla alia extat, significationem habet ad connotandam perfectam juris acquisitionem, & ad importandam absolutam translationem dominii, ut colligitur ex *L. 1. C. de bon. mater.* ibi „ *docere enim pater debet proprii juris eam rem esse, quam donat, aut distrahit* „ quibus ex verbis liquet Imperatorem
14 uti ea voce „ *proprii* „ ad significandum plenum, solidumque dominium, quod concurrere debet in venditore, vel donatore, ut illud in emptorem, & donatarium transferri utiliter possit; & confert etiam *Text. in L. 1. §. Dies autem circa fin. ff. quando appell. sit.* ibi „ *In propria causa biduum accipitur. Propriam causam ab aliena*
15 *quemadmodum discernimus? Et palam est eam propriam esse causam, cujus emolumentum, vel damnum ad aliquem suo nomine pertinet*, & in *L. Si servo in fin. ff. de hered. instituen.* ibi „ *Idem, & in eo, qui propria sua data pecunia emptus est ab aliquo* „ & in *L. Coheredi §. Quod si heredem ff. de vulg.* ibi „ *nec fideicommisso propriæ facultatis filii tenebuntur* „ *Gloss. in d. verb. tenebuntur* ibi „ *sic ergo nota institutum de suis propriis bonis non posse gravari* „. Et in *L. proprium ff. commun. præd.* ibi „ *proprium solum vendendo an servitutem talem injungere possim, ut mihi, & vicino serviat* „? & *in L. Si quis duas §. Item si ff. eod. tit.* ibi „ *Item si duo homines binas ædes communes habeamus, simul trahendo id efficere possumus, ac si ego solus proprias binas ædes haberem &c. Si tamen alteræ unius propriæ sint ædes, alteræ communes, neutris servitutem vel acquirere, vel imponere me posse* „ & in *L. Ut enim §. De filio ff. de servo corrupt.* ibi „ *si servus communis meus, & tuus proprium meum servum corruperit, Sabinus ait non posse agi cum socio, perinde ac si proprius meus servus corrupisset conservum* „. In his autem juris nostri locis palam est, quod vox „ *proprii* „ semper adhibetur ad significandam pertinentiam jure dominii.

Eamdem quoque significationem vox illa obtinuit apud Latinos, ut videre est apud Ciceronem pro Sexto Roscio Amer. ibi „ *Ut quum ademerit nobis omnia, quæ nostra erant propria, ne lucem quoque hanc, quæ communis est, eripere cupiat* „ & in eadem oratione ibi „ *tria prædia Capitoni propria traduntur* „ hoc est in
proprietatem, & dominium Capito- 16
nis traduntur. *Virg. 6. Æneid.* ibi „ *propria hæc si dona fuissent* „ *Terent. Andr. 4. 3.* ibi „ *Nihilne esse proprium cuiquam* „?

Sic itidem dominium significatur apud præstantiores Etrusci sermonis auctores, ut apud Joannem Villanum *Histor. libr. 7. cap. 145.* ibi „ *ed acquistò in proprio il Ducato d' Osterich* „ & *libr. 9. cap. 156.* ibi „ *Jesu Cristo fu tutto povero senza avere niuno proprio, nè in comune* „ *Boccac. introd. num. 14.* ibi „ *abbandonarono la propria Città, le proprie Case.* „

Itaque quoties in contractibus inter Italos celebratis apponuntur hæc verba „ *In rem suam, vel in rem propriam*, „ significari solet plena dominii translatio in eum, cujus favore adjecta sunt, ut notavit *Alexand. in L. In provinciali §. Si ego num. 9. ff. de verb. oblig.* ubi inquit, quod per verba „ *ut in rem propriam* „ censetur
translatum dominium, & data alie- 17
nandi facultas. *Menoch. cons. 361. n. 38.* ibi „ *illa enim verba, ut in rem suam propriam, significant dominii translationem, ut scribunt Alexan. &c. cum dicunt dividentes bona supposita fideicommisso, adjecta in divisione clausula* „

la „ *ut in rem propriam* „ *censeri invicem remisisse Jus fideicommissi, & transtulisse dominium, atque ita effecisse res proprias* „ . *Gratian. discept.* 342. *n.* 11. cum aliis relatis apud *Barbos. tract. var. de Clausul. clausul.* 71. *n.* 5. *Rot. dec.* 624. *num.* 9. *cor. Dunozz. Jun.* ubi quod verba „ *Jure proprio* „ connotant dominium. Atque hinc est, quod si constitutus quis fuerit procurator *in rem suam, vel propriam*, intelligitur effectus dominus cum ea omnimoda juris plenitudine, quæ perfecto dominio convenit, quemadmo-
18 dum habetur in *L. sed si tantum ff. de pact.* ibi „ *Sed si in rem suam datus sit procurator, loco domini habetur* „ & in *Leg.* 1. *§. Dies autem ff. quando appell. sit* ibi „ *Quare procurator nisi in rem suam datus est, tertium diem habebit, in suam autem rem datus, magis est, ut alteram diem observet*, & in *L. jusjurandum* 17. *in fin. ff. de jurejuran.* ibi „ *vel si in rem suam procurator datus sit*, „ & in *L. si quis in rem suam ff. de Procurator. Golin. de Procur. part.* 1. *cap.* 1. *num.* 16. *& seq. & part.* 4. *cap.* 1. *num.* 4. ibi *& hujusm di Procuratoris in rem propriam constitutio importat dominii translationem* „ . Et in pacto dotali siquid datum sit cum verbis *ut suum habere, & tenere possit*, quod irrevocabilem dominii translationem præseferat, di-
19 xit *Rot. Rom. in Romana, seu Interamnen. fundi dotalis* 20. *Febr.* 1589. *coram Cardinal. Platto, repetita post Constantin. ad Statutum Urbis decis.* 205. *num.* 5.

Neque vero in alio sensu adhibitam fuisse vocem illam „ *proprii* „ in Capitulis nuptialibus, de quibus sermo est, evidentissime confirmatur, ex quo aliis in locis adhibita apparet similis loquendi formula, scilicet „ *in piena proprietà* „ ; unde sicuti per hanc vocem *proprietatis* significata fuit translatio dominii tam in virum, quam in uxorem respectu illius quotæ bonorum, quæ ipsis in certis casibus assignata fuit, ita quoque similis vox „ *proprii* „ adjecta censeri debet ad significandam plenam dominii acquisitionem favore filiorum in eo casu, in quo omnia bona maternæ dotis adjudicata illis fuere.

Quin turbet adjectio illius verbi „ *materni* „ nam nihil aliud inde significatur, quam originaria provenientia, & derivatio talium bonorum a matre, & a materna dote, fuitque apportuna hujusmodi expressio ad removendam fortasse ambiguitatem, an talia bona consideranda essent veluti de peculio profectitio, cujus proinde dominium pertineret ad patrem, sive potius veluti peculium adventitium, hoc est derivans a matre, & sic cum perfecta acquisitione dominii in ipsis filiis. Illius itaque conventionis significatio genuina, & obvia est, quod soluto matrimonio per præmorientiam uxoris superstitibus filiis, bona dotalia matris pertinere deberent ad illos tamquam bona effecta ipsorum propria, quæ sibi obvenissent ex substantia matris, prout
in *Legibus Codicis tit. de bonis ma-* 20
ternis, passim appellantur bona materna, & res maternæ, scilicet res illæ, quæ fuerunt matris, & ex ejusdem matris substantia delatæ sunt filiis cum plena acquisitione dominii, & reservatione dumtaxat ususfructus ad commodum patris.

Ceterum peculiari ponderatione dignum videtur, quod non fuit a contrahentibus dictum „ *come eredità materna* „ prout magis congrue exprimere debuissent, si cogitassent de filiis, uti successuris in dote materna ex jure, & titulo hereditario, sed immo consultissime dictum fuit „ *come beni proprii materni* „ , ut citra titulum hereditarium bona acquirentur filiis ex contractu, quemadmodum animadvertit *Tartagl. de reserv. Statut. art.* 5. *sub. num.* 26. ibi „ *ut potius a bonis, quam ab hereditate*
matris proveniat „ *Rot. Rom. decis.* 21
606. *num.* 7. *&* 8. *part.* 18. *rec.*

Argumenta hactenus exposita validissime etiam corroborat res judicata, quæ super simili casu prodiit in supremo Tribunali S. Rotæ Romanæ; anno enim 1612. Principissa Rhenata a Lotharingia Parisiis tunc

de-

degens in matrimonium collocata fuit Duci Mario Sfortiæ Romano cum dote librarum tercentum mille Turonensium constituta a Duce Umenæ ejus fratre. Capitula nuptiala stipulata fuere in eadem Civitate Parisiensi, in iisque conventum extitit, quod in casu dissolutionis matrimonii per obitum viri, dos restitui deberet dictæ Principissæ Rhenatæ, additis etiam aliis libris centum mille pro augumento dotis; vice autem versa si uxor obiisset superstite marito, pactio his verbis concepta fuit „ *Come parimente venendo a morire la detta Damigella, il Signore futuro Sposo averà da prendere dalla suddetta Dote una quantità simile di lire centomila, e l'altre dugento mila restanti della dote saranno restituite agli Eredi della detta Damigella futura Sposa in caso, che ella non abbia figliuoli del detto Matrimonio* „. Quum itaque secundus casus evenerit, revocatis ad judicialem trutinam dictis Capitulis nuptialibus, S. Rota sub die 10. Januarii 1639. censuit, verba hæc habere vim tribuendi filiis, uti filiis, & ex persona propria contemplatis jus irrevocabile, & ex contractu proficiscens pro acquisitione duarum ex tribus partibus maternæ dotis, ut videre est *in Dec. 102. part. 8. rec.* cujus verba sub *num. 2. & seqq.* hæc sunt „ *Portio dotis exacta per virum pro duabus partibus ex tribus exactis, quæ est libratum centum mille, venit restituenda Duci Lodovico, & uti filio, & uti heredi. Uti filio, & ex persona propria, quoniam per illa verba* „ in caso, che ella non abbia figliuoli del detto matrimonio „
22 *tamquam prolata inter contrahentes possunt a contrario sensu disponere circa vocationem filiorum in casum existentiæ illorum &c. Et quamvis non desint, qui contrariam opinionem tueantur &c. Attamen Rota sequitur lopinionem vocationis, ubi de contractu agitur, maxime in præsenti casu individuo quando respiciunt pacta restitutionem dotis, quo casu admittunt contrarium sensum ex voluntate contrahentium, ut filii superextantes in vocatione præferantur* „.

Si ergo hæc fuit S. Rotæ Romane sententia in hypothesi, in qua nullum pactum expresse initum fuerat super dotis acquisitione favore filiorum, sed eorum contemplatio dumtaxat tacite eruebatur a contrario sensu, quid erit pronunciandum in casu nostro in quo concurrit stipulatio expresse, & directe concepta ad commodum filiorum pro pertinentia maternæ dotis ad ipsos filios „ *come beni proprj* „ ?

Denique ad evidentiæ gradum allatas rationes extollit dispositio Statuti vigentis in Patria, ac domicilio viri, quo cavetur mulierem non posse de dote disponere, nec per ultimam voluntatem, nec per actus inter vivos in præjudicium filiorum, & descendentium ab eis. Inde enim dilucide constat voluisse conjuges inire super dote pactum conforme Statuto vigenti in Patria viri, cum in pactum deduxerint illud ipsum, quod a Statuto disponitur, atque ita in quocumque dubio etiam existimari debet, cum regulare sit, quod circa dotem attendantur, non leges sive consuetudines vigent in Patria mulieris, eteamsi in illla contractus initus fuerit, sed leges, & mores vigentes in Patria mariti, ad quam uxor transferenda erat, ut ex *Text. in L. exigere ff. de Iudic.* communiter docent *Surd. conf.* 164. 23
sub num. 1. Gratian. Discept. 609. *n.* 24. *Castan. ad Consuetud. Burgund. Rubr.* 4. *§.* 2. *circa fin. Mut. ad consuetud. Panormit.* 43. *n.* 49. *Tiraquell. ad ll. Connubial. L.* 1. *Gloss.* 2. *num.* 45. *& gloss.* 8. *n.* 229. *& seqq. Giurb. ad consuetud. Messanen. cap.* 1. *Gloss.* 8. *part.* 1. *n.* 56. ubi fuse congerie concordantes, & *num.* 67. *Tartagl. de reserv. Statut. art.* 1. *n.* 36. *Constantin. ad Statut. Urb. Annot.* 33. *art.* 2. *num.* 175. *Valasc. dec.* 138.

Potissimum vero, quia capitula matrimonialia perfecta remanserunt per ratificationem factam in Patria ejusdem mariti, ut in specie capitulorum nuptialium initorum in Galliis inter prædictam Ducissam Rhenatam a Lo-

Lotharingia, & Ducem Marium Sfor-
tiam Romanum, respondit *Rot. dec.*
102. *n.* 4. *& seqq. part.* 8. *rec.* ibi „
24 *sed præterea concurrit dispositio Statuti*
Urbis cap. 142. *libr.* 1. *quam tam in*
successione, quam in contractibus locum
habere semper responsum fuit &c. quæ
Statuti dispositio evitari non potest ex
eo, quod pacta matrimonialia fuerint
stipulata in Gallia, ubi non vigent si-
milia Statuta, ut propterea cesset præ-
sumpto, quod Partes voluerint sequi di-
spositiones Statutorum Urbis. Quia quæ-
stio de restituenda dote, prout est præ-
sens, tamquam diversa, venit determi-
minanda per Statuta destinati domi-
cilii ipsius viri, non autem ipsius Spon-
sæ, quum capitula matrimonialia re-
maneant perfecta ex ratificationi facta
per ipsum virum in loco ejusdem domi-
cilii &c. & in dec. 85. *num.* 7. *&*
seqq. part. 14. *rec.* ibi „ *Tum demum*
ex Statuto Urbis cap. 131. *libr.* 1. *in*
quo idem disponitur, quod teneatur pa-
ter reservare filiis lucrum quo ad pro-
prietatem, cujus dispositio evitari non
potest sub prætextu, quod dotis promissio,
& pacta stipulata fuerint in Gallia,
quoniam capitula per ratificationem hic
in Urbe subsecutam prefecta fuerunt,
& agitur de dote in Urbe restituenda,
& ad hunc effectum attenditur Sta-
tutum domicilii viri, quamvis contra-
ctus alibi fuerit celebratus „ *& dec.*
155. *num.* 3. *ead. part.* 14. *ibi* „ *Quæ*
dispositio Statuti non cessat ex eo, quod
promissio dotis, & cetera in tabulis
nuptialibus contenta in Galliis stipula-
ta fuerint. Quoniam post subsecutam
ratatificationem in urbe perfecta fuerunt
& cum agatur de restitutione dotis, ac
illius lucro, Statutum domicilii viri
attendi debet, non autem locus, ubi
contractus stipulatus fuit „.

Hæc autem quum ita se habeant,
facile admodum est intelligere omni-
modam insubsistentiam objecti, quod
nempe in Gallis usitata sit societas
conjugalis, per quam inducitur inter
virum, & uxorem communicatio bo-
norum, & redituum constante matri-
monio acquisitorum, quodque proinde
illa expressio „ *beni proprj materni* „,
utpote apud Italos incognita, nec cer-
tam ullam significationem in Italia
obtinens, censeri debeat facta eo solo
consilio, ut declarando bona dotalia 25
matris tamquam propria illius aut
filiorum, excluderetur consuetudinaria
societas cum viro, atque iste arceretur
a quolibet lucro dotis & successione
in illa in casu existentiæ communium
filiorum, reservata ceteroquin istis sim-
pliciter legitima successione compatibi-
liter cum facultate disponendi penes
ipsam matrem.

Discursus enim iste in primis ni-
titur erroneo supposito, scilicet quod
expressio, vel stipulatio de pertinentia
rei tamquam propriæ, certa ulla si-
gnificatione careat in Italicis Regio-
nibus, ideoque explicari debeat juxta
sensum, quem obtinere solet in Gallis:
si quidem, ut superius satis demonstra-
vimus, verba illa, & secundum jus
scriptum Romanorum, & juxta La-
tini, atque Italici idiomatis usum ve-
re habent peculiarem, congruam, ac 26
ordinariam significationem, scilicet vel
pro connotando dominio jam spectante
ad illum, ad quem verba referuntur,
vel pro eodem dominio transferendo
in eum, cujus favore fiat stipulatio.
Et re sane vera si in capitulis nuptia-
libus celebratis in hac Urbe Roma
inter Romanos legeretur pactum ver-
bis illis conceptum, nullus Judex, im-
mo nec ullus juris etiam imperitus
dubitaret, quin virtute illorum ver-
borum filiis quæsitum esset jus irre-
vocabile super bonis dotalibus matris,
eorumque dominium in ipsos filios ope
connubialis pacti esset translatum.

Quo quidem posito, nihil re-
fert, quod verba illa possint fortasse
in Parisiensibus stipulationibus diver-
sam habere significationem ex mente,
vel usu proferentium; prævalere enim
in hodierno Judicio debet significatio,
quæ Legibus Romani juris, ac Itali-
cæ intelligentiæ convenit, quia licet
stipulata in Civitate Parisiensi, rati- 27
ficata tamen a Sponso fuere Italico
& Etrusco sermone Florentiæ & ex
ista ratificatione perfectionem assump-
serunt, nec existimari ullo modo po-
test, quod Sponsus conventionem ma-
terna lingua conceptam in alio sensu
in-

intellexerit, ratamque habuerit, quam juxta illum, quem solet habere Florentiæ & in aliis partibus Italiæ; tum demum quia pacta nuptialia eam recipiunt interpretationem, quæ magis congruit habito respectu ad domicilium viri, ad cujus lares Sponsa transferenda erat, & ubi erant procreandi filii potituri emolumento pacti, & ubi dotis
28 restitutio facienda erat, juxta præallegatas auctoritates.

Secundo objectum illud prosteroitur, ex quo conjugalis illa societas nullatenus poterat habere locum in casu, quo mulier in matrimonium collocabatur viro degenti in Italia, ubi consuetudo illius societates recepta non est, multoque minus quum ageretur de conjugio cum supremo Principe inito; unde a verisimilitudine, & rationabilitate nimis abhorret, quod contrahentes per pactum talibus verbis conceptum providere senserint de impedienda societate consuetudinaria vel præservanda successione legali ad excludendum virum in concursu cum filiis, quia secluso etiam hujusmodi pacto societas locum habitura non erat, & præservatio successionis erat prorsus inutilis & jam suapte natura maritus nullum jus dominii, & proprietatis super dote uxoris acquirere ex eo titulo poterat.

Fortius quia omnia pacta in dictis capitulis exposita sunt contraria prædictæ societati conjugali, tam scilicet ea quæ liberis non extantibus respiciunt favorem vel uxoris, vel viri, quam illud, quod in beneficium sobolis superstitis initum fuit, adeo ut dilucide appareat contrahentes nullum habuisse respectum ad societatem consuetudinariam, nec ad illius consectarios effectus, nec ad præservationem successionis legalis cum stipulatione *proprii:* sed potius in pactum deducere voluisse in quod a Statuto Patriæ viri cautum erat, prout similiter censuit S. Rota nostra, quod pacta contenta in Tabulis nuptialibus Principissæ Rhenatæ a Lotharingia nullam haberent relationem ad consuetudines, & mores, vel leges Parisienses, sed passivam interpretationem solum reciperent a Statuto Urbis Romæ, quæ erat Patria Sponsi ob præsumptam contrahentium conformitatem cum illo.

Accedit, quod ex voluntate Partium, & auctoritate Supremorum Principum in ipsis capitulis nuptialibus expresse derogatum fuit quibuscumque legibus, consuetudinibus, & Statutis, quæ initarum pactionum adimplemento obstare potuissent ibi „ *non ostante tutte le leggi, consuetudini, e Statuti a ciò contrarj, a i quali è stato derogato, e si deroga per i presenti articoli* „. Dum itaque potiori pro cautela consuetudinaria societas per hujusmodi derogationem sublata etiam erat, quatenus per hypothesim ratione bonorum, vel personarum supponi posset subjectum capax illius inducendæ, jam semper clarius efficitur, quod expressio pacti, de quo est quæstio, non potuit ex mente contrahentium habere in obtentu effectum impediendi societatem conjugalem, vel consequentias ab illa derivantes, sed quod unice adjecta fuit, ut prospectum remaneret filiis per irrevocabilem bonorum maternorum acquisitionem, qualem verba ipsa præseferunt, & ex intrinseca virtute important.

Ceterum contraria objectio laborat etiam alio non minus gravi æquivoco, dum scilicet supponitur, quod verbum illud „ *proprii* „ stet relative ad Sponsam, ideoque significet illam, quam Parisienses appellant stipulationem *proprii* ad favorem uxoris pro excludendo viro a commodis memoratæ societatis. Etenim si id ext[illegible] in intentione contrahentium, opportuniori verborum formula usi fuissent, asserendo nimirum „ *quod omnia bona dotalia remanerent propria uxoris* „. At in casu nostro quum dictum fuerit „ *la detta somma intera di trecentomila scudi, ed il soprappiù della prefata constitutione dotale resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli, come beni proprj materni* „, hæc postrema verba nequeunt considerari in abstracto, & seorsim a præcedentibus, minusque relative ad personam propriam matris, sed eorum explicatio, & intelligentia desumi debet a to-

toto orationis contextu, sensuque congruente verbis antecedentibus, quibus posteriora adjacent. Quum itaque priora verba exprimant stipulationem de pertinentia omnium bonorum dotalium ad filios cum absoluta dominii translatione, & irrevocabili juris acquisitione importata per pactum: jam aperte liquet, quod immediate sequentia verba „ *come beni proprj* „ appellant, non super persona matris, sed super filiis proxime nominatis, & referuntur ad eosdem filios, ad quos refertur conventa pertinentia bonorum. Reguntur enim ab illo verbo *apparterranno*, suntque posita non ad limitandam, vel modificandam pertinentiam, (prout contingeret juxta contrariam interpretationem) sed immo ad augendam, magisque intensive significandam vim talis pertinentiæ ad filios scilicet, tamquam de bonis effectis illorum propriis in vim pacti nuptialis; ac proinde ad illos tamquam filios ex persona propria non tamquam successores legales, ex stipulatione *proprii*, illa verba sunt referenda.

Addito demum, quod si etiam morem gerendo contrario assumpto, supponi posset, quod contrahentes in animo habuerint adhibere talia verba, quæ possent importare exclusionem viri a quocumque emolumento & commodo societatis conjugalis, & successionis legalis quocumque modo, necesse tamen semper esset affirmare, quod non hoc solum in obtentu duorum contrahentium fuerit, sed tum istud, si ita placet, tum quoque simul aliud, nempe quod excluso marito a quacumque dotis participatione, omnium bonorum dotalium dominium irrevocabiliter devolveretur ad filios superstites matri prædefunctæ virtute pacti obsecundantis Statuto vigenti in domicilio viri, quod futurum quoque erat domicilium uxoris; necnon filiorum ibidem procreandorum; adeo quidem, ut si credi potest ex appositis verbis volita, & significata exclusio mariti, hæc tamen exclusio fuerit adhibita veluti medium ordinatum ad tutius assequendum finem principaliter intentum de conferendo filiis jus certum pro acquisitione maternæ dotis, quia negari nullatenus potest, quod nedum coæqualiter, sed immo principaliter hæc virtus significationis insit in prædictis verbis, unde absurdum esset velle adimere ab iisdem verbis significationem expressam, quam clare continent favore filiorum, iisque tribuere dumtaxat alteram significationem tacitam, & alioquin minus necessariam, pro exclusione mariti, dum utraque hæc significatio potest esse simul compatibilis, absque eo quod una destruat, expellatque alteram.

Constabilito igitur tum ex dictis, tum etiam ex latius expositis in consultatione, quam approbamus, quod filiis non ut heredibus matris, sed uti filiis tributa fuerit acquisitio maternæ dotis, nihil pariter refregatur, quod aliqua bona dotalia sita sint in Galliis extra domicilium viri, ubi viget Statutum, de quo supra mentionem fecimus. Illud enim non ideo allegatur, quasi ab eo unice pendeat jus filiorum pro successione in dote materna, sed adducitur pro interpretatione pacti, cujus substantia noscitur conformis dispositioni ejusdem Statuti. Quum autem jus filiorum præcipue resultet ex pacto, utique illius operatio, & efficacia extenditur ad omnia bona in quocumque Territorio, ac Principatu sita, cum quilibet rei suæ ubicumque existenti legem, quam placuit, dicere possit, ad tradita in hac specie per *Phanuc. de lucr. dotal. glos. 9. num. 34. prope fin. Thesaur. quæst.* 29 *forens. libr. 2. quæst. 5. n. 6. Giurb. ad consuetud. Messanen. cap. 1. Glos. 2. num. 126. Tartagl. de reserv. Statut. art. 10. num. 5.*

Et ita &c. Salvo &c.

Jacobus Amadorius olim de Lanfredinis jampridem in Romana Curia Advocat.

RESPONSUM IV.

IN EADEM CAUSA.

SUMMARIUM

1 *Dispositio favore filiorum a matre facta in capitulis matrimonialibus acquiritur ipsis uti filiis non ut heredibus matris.*

2 *Maxime si promissio si facta in capitulis matrimonialibus hinc inde correspectivis.*

3 *Nec ita intelligenda est ut tollat quodcumque jus dictorum filiorum.*

4 *Verba* resteranno ed apparterranno *denotant necessariam dominij translationem.*

5 *Si dispositio favore filiorum verbis directis, & dispositivis concepta sit filii dicuntur invitati ex Persona propria.*

6 *De pacto ad Statutum valet argumentum.*

7 *Idem est dicere totum ac enumerare partes ipsum totum integranter.*

8 *Discretiva facultatis de bonis disponendi reservatæ a muliere in casu præmorientiæ sine filiis, & vocationis filiorum si eum filiis prædecesserit, transfert jus in filios inrevocabile.*

9 *Attendenda sunt potius Statuta domicilij viri quam illa uxoris. Et num.* 14.

10 *Verba, quæ fuit facile exprimere, & non fuerunt expressa, non immutant naturam dispositionis.*

11 *Verba magis clara declarant quæ sunt dubia.*

13 *Et accipienda sunt in sensu potius demonstrativo.*

15 *Relictis bonis a matre filiis cum his verbis* come beni propri materni *proprietas non potest prædicari nisi de filiis.*

14 *Cessant constitutiones & consuetudines quando aliter inter partes sive expresse sive tacite fuerit conventum.*

16 *Bona ad filios spectantia uti filios non possunt in alios transferri.*

COlligens spicas post terga messorum, cum nihil possit addi doctissimæ consultationi in puncto, de quo agitur mihi communicatæ, eidem adhærendo stricte dico, quod verba tertii capituli nuptialis literaliter important donationem, seu dispositionem irrevocabilem factam filiis nasciturìs ex certo futuro matrimonio contrahendo, & postmodum contracto inter Dom. N. N, & Dom. N. N. in casu, qui obtigit, quod dicta mulier cum filiis ante virum decederet, ex quo sequitur, quod in illorum præjudicium non potuerit de dictis bonis donatis disponere.

Verba enim dicti cap. 3. sunt. „ *E se la Signora N. N. morisse la prima lasciando de' figliuoli maschi, o femmine; la detta somma intera di trecentomila scudi, ed il soprappiù della prefata constituzione dotale resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli, come beni proprj materni* „.

Quoties enim in capitulis matrimonilibus initis occasione certi futuri matrimonii nominatim, & directe disponitur favore filiorum, nullum videtur subesse dubium, quod bona sic illis donata eisdem acquirantur uti filiis, & non uti heredibus matris *Cutell. de donation. disc. primo special.* 1
25. *num.* 9. *& seqq. & num.* 11. *& plurib. seqq. Card. de Luc. eodem tract. disc. primo num.* 11. *Amat. resolut.* 30. *num.* 7. *& seqq. Mantic. de conject. ultim. volunt. lib.* 6. *tit.* 13. *num.* 10. *Rot. Rom. coram Merlin. decis.* 153. *num.* 7. *& coram Priol. decis.* 229. *num.* 2. *& in recent. decis.* 469. *num.* 6. *part.* 9. & magistraliter in *decis.* 229. *num.* 7. *& num.* 10. *& seqq. part.* 12.

Præsertim quando prout hic hæc promissio facta fuit in capitulis matrimonialibus hinc inde correspectivis, per quæ præsumitur, quod parentes futuræ soboli ex dicto conjugio nasciturae providere voluerint *Ber-* 2
trand. cons. 176 *num.* 4. *vers. sed his non obstant. lib.* 3. *Giurb. ad Consuet. Messanen. cap.* 6. *Gloss.* 59. *num.* 35. *Cutell. de donat. dict. disc. primo spe-*

ſpecial. 25. *num.* 13. *Caſtill. deciſ.* 106. *num.* 7. *& ſeqq. Maſtrill. deciſ.* 211. *num.* 13. *& ſeqq. lib.* 3. *Rot. Roman. deciſ.* 127. *num.* 4. *part.* 6. *recent.* cum aliis ibidem plena manu relatis & in *d. deciſ.* 229. *num.* 9. *part.* 12.

Si enim diceremus, quod dictis filiis quæſitum ſolummodo fuiſſet jus conditionale, quatenus fuiſſent matris heredes, jam evanuiſſet quæcumque cautela, & proviſio hinc inde volita favore filiorum, quia mater excepta legitima de jure debita potuiſſet ad ſui libitum de dicta dote, & bonis diſponere, unde in concreto hujus caſus non poteſt admitti ea intelligentia, quæ totaliter quodcumque jus dictorum filiorum, procedens ex dicto
3 pacto ſubtolleret *Amat. reſol.* 30. *num.* 7. *Stayban. jun. reſolut.* 22. *per tot.* & ſignanter *ſub num.* 2. *& ſeqq. & reſol.* 45. *ſub num.* 33. *& ſeqq. Andreol. contr.* 127. *num.* 4. *Rot. d. deciſ.* 127. *num.* 10. *& ſeqq. part.* 6. *& d. deciſ.* 229. *num.* 8. *part.* 12. *recent.*

Maxime vero quia nimis clara, & efficacia ſunt illa verba „ *resteranno, ed apparterranno ad eſſi figliuoli* „ quæ verba denotant, debuiſſe cum effectu neceſſario transferri dominium dictorum bonorum in dictos filios ad
4 *Text. in L. lib. homo ff. de acquirend. rerum domin. Felin. in rubric. de reſcript. num.* 7. *verſ. hoc quidem Rebuff. in L. verbum illud* 181. *ff. de verbor. ſignif. Jo. Andr. in cap dilecta de offic. ordinar. Gratian diſcept. forenſ. cap.* 501. *num.* 24 *Rot. coram Bich. deciſ.* 253. *num.* 8. *& coram Cerrin. deciſ.* 1068. *num.* 3.

In hac enim ſubjecta materia id principaliter eſt advertendum, an verba directa in filios ſint communia, adeo ut trahi poſſint ad ſucceſſionem, ſive potius ſint directa, & diſpoſitiva, ut ſunt noſtra ſupra relata, & eſſent alia ſimilia importantia neceſſitatem habendi, ut ſi dictum fuiſſet *habent, lucrentur &c.* nam tali caſu filii dicuntur ex propria perſona invitati, nec mater quidquam poteſt auferre filiis aliter diſponendo juxta diſtinctionem *Paul. de Caſtr. in L. ſi* 5
cum dotem ff. ſolut. matrim. & in conſ. 82. *num.* 2. *lib. primo Urceol. conſult.* 67. *num.* 10. cum ibi allegatis. *Palm. deciſ.* 205. *num.* 6. *Mart. Medic. deciſ. Senen.* 48. *num.* 10. *& ſeqq.* cum aliis quos laudat *Tartagl. de reſerv. Statut. bonor. matern. art.* 2. *num.* 14. 15. *& num.* 17. ibi „ *At ſi verba ſint directa ſeu diſpoſitiva habeant, lucrentur, &c. & importantia neceſſitatem habendi, tunc tamquam verba apta inducere novam diſpoſitionem, & dare ſucceſſionem, ex conditione ex Statuto filii invitati dicuntur, nec mater poteſt auferre filiis quidquid Statutum deſtinavit aliter diſponendo* „ Quæ auctoritates licet loquantur in terminis Statuti, eo magis applicantur pacto correſpective, & voluntarie convento in capitulis matrimonialibus, quia pactum voluntarium non habet illam odioſitatem, quam habent talia Statuta reſtringentia auctoritate legis facultatem teſtandi, & in omnem caſum de pacto ad Statutum valet argumentum, ut per
Bald. in L. Cantos populos num. 19. 6
cod. de ſumm. Trinit. dixit *Rot. deciſ.* 161. *num.* 2. *part.* 2. *& deciſ.* 256. *num.* 8. *part.* 4. *diverſ. & coram Arguell. deciſ.* 106. *num.* 3. repetit. in *recent. deciſ.* 343. *num.* 11.

Præſertim quia dictum pactum præſefert, quod integra ſumma dictorum ſcut. tringentorum millium & omne id, quod ultra dictam ſummam fuit aſſignatum in dotem præfato Domino N. N. viro, deberet poſt obitum matris præmortuæ ante virum ſpectare, & pertinere ad filios ex dicto matrimonio ſuſcipiendos, quod pactum eſt incompatibile cum illa fere totali diminutione, quæ procedere potuiſſet ex diſpoſitione extra filios facienda per uxorem; cum idem ſit dicere totum, ac enumerare partes ipſum totum integrantes *Menoch. de præſumpt. lib.* 4. *præſump.* 62. *num.* 21. 7
Fuſar. de ſubſtit. quæſt. 472. *num.* 61. *Rot. deciſ. prima n.* 32. *coram Ottobon. & in Foroliviens. fideicommiſſi de Torellis* 13. *Januarii* 1721. *§. Ex his vero, &* 28. *Novembris* 1721. *§. Haud* ob-

obstante coram R. P. Domin. Corio.

Clarius vero, quia in altero converso casu conventum fuit in cap. 2. „ *Che premorendo detta Signora N. N. futura Sposa senza figliuoli il Signore N. N. futuro Sposo sarà tenuto restituire agli Eredi di detta Signora Sposa, o a quelli in favore de' quali Ella averà disposto de' suoi beni, li due terzi solamente* „ Exinde enim aperte colligitur quod distinctus cum omni solertia fuit casus præmorientiæ dictæ Dom. N. N. sine filiis ab altero nostro casu præmorientiæ cum filiis, unde si in primo expresse sibi reservavit facultatem disponendi de duabus tertii partibus, & in secundo tota & universa dicta bona dotalia voluit spectare, & pertinere ad filios, ex hac seria discretiva in aperto remanet, quod dicta mulier non poterat, nec debebat de illis disponere, sed remanere debebant ad commodum dictorum filiorum *Alex. in L. Si tibi decem, §. Si pactus sub num. 8. ff. de pactis. Menoch. de præsumpt. libr. 3. præsumpt.* 48. *num.* 8. *Molphes. cons.* 2. *num.* 28. *Surd. decis.* 322. *sub num.* 21. *&* n. 22. *vers. quarta est conjectura. Adden.*
8 *ad Gregor. decis.* 301. *num.* 18. *Rota coram Priol. decis.* 203. *num.* 6. *&* 13. *& decis.* 229. *num.* 3. *& seqq. & in recent. decis.* 235. *num.* 9. *part.* 9. *& dicta decis.* 229. *num.* 63. *part.* 12.

Et eo magis cum hac intelligentia est procedendum, ex quo in loco domicilii viri supponitur adesse Statutum prohibens, ne mater tam inter vivos quam per ultimam voluntatem possit de dote vel ejus parte disponere in præjudicium filiorum, cum quo propterea Statuto dicendum sit, quod vir voluerit correspective ad alias promissiones ab illo factas cum dicta Sponsa se accommodare; cum attendenda sint potius Statuta domicilii viri, quam illa uxoris ad *Text. in L. Exigere dotem ff. de judic. ibique Ca-*
9 *gnol. num.* 4. *Alex. cons.* 100. *num.* 13. *vol.* 3. *Mantic. de tacit. lib.* 3. *tit.* 14. *num.* 1. *Constant. ad Statut. Urb. annotat.* 33. *art.* 2. *num.* 175. *&* 176. *Rot. post Zacc. de oblig. Camer. dec.* 272. *num.* 1. *& seq. & coram Seraph. decis.* 504. *num.* 5. *& in recent. decis.* 98. *num.* 3. *&* 9. *part.* 15.

Quibus positis officere nil videntur illa postrema verba ejusdem pacti nempe *come beni proprj materni*, nam nemo non videt, quam facile fuisset exprimere uti *heredes matris*, unde si non fuit expressum, signum est, quod non fuit immutata natura dispositionis directæ in litera ad commodum dictorum filiorum *Molin. de ritu nupt.* 10
libr. 3. *quæst.* 15. *num.* 43. *vers. cæterum. Surd. dicta decis.* 322. *sub num.* 21. *vers. tertia est conjectura & in dicta decis.* 229. *num.* 31. *&* 36. *part.* 12. *recent.*

Propterea regulæ nostræ sunt, quod verba magis clara declarant illa, quæ aliquo modo sunt dubia *Surd.* 11
cons. 475. *num.* 28. *& cons.* 431. *n.* 48. *&* 49. *& cons.* 468. *num.* 7. *& seqq. Mantic. de conject. ultim. volunt. libr.* 3. *tit.* 9. *num.* 3. *& libr.* 6. *tit.* 8. *num.* 10. *Rot. in recent. dec.* 254. *num.* 44. *part.* 8. *& dec.* 237. *num.* 4. *part.* 11. *& decis.* 155. *num.* 14. *& decis.* 385. *num.* 4. *part.* 16. Et cum clara sint illa, quæ præseferunt futurum, & necessarium dominium, & transitum bonorum in filios ex his verbis magis claris declarantur sequentia, ut ex prædictis.

Insuper optime concordantur dicta postrema cum dictis præcedentibus verbis, quia connotatio bonorum maternorum intelligi valet in sensu demonstrativo, & explicativo provenientiæ eorumdem bonorum; prout verba in sensu potius demonstrativo esse accipienda docent *Gratian. discept. forens.* 657. *num.* 31. *& seqq. Altograd.* 12
cons. 49. *num.* 18. *&* 19. *Palm. Nep. allegat.* 201. *num.* 4. *Tom.* 3. *Rot. coram Ludovis. decis.* 516. *num.* 8. *& in recent. decis.* 352. *num.* 3. *part.* 2. *& decis.* 108. *num.* 3. *part.* 3.

Sed in concreto horum verborum ita bene per necesse accipi debent, quia non fuit dictum *come beni materni*, sed *come beni proprj materni*. Post obitum autem matris non poterant esse bona propria ejusdem matris; unde talis proprietas non poterat prædicari nisi de filiis, per ea quæ docent *De-* 13
cian.

cian. cons. 3. *n.* 80. *&* 81. *vol.* 1. *Cyriac. contr.* 209. *num.* 19. *vol.* 2. *Bonden. collect. legal.* 2. *num.* 46. *Tom.* 1. *Palm. Nep. alleg.* 214. *n.* 5. *tom.* 3. *& allegat.* 303. *n.* 38. *tom.* 4. *Rot. coram Dunozet. Jun. decis.* 109. *num.* 1. *& coram Bich. decis.* 407. *num.* 25. *& in recent. decis.* 83. *num.* 10. *part.* 19.

Quidquam nec referente, quod dicta verba „ *come beni proprj materni* „ possint forte habere alium sensum in domicilio Ultramontano uxoris, quia si recurtit illa propositio, quod interpretatio voluntatis desumi debet a Statutis, & consuetudinibus vigentibus in domicilio viri, ad quod Sponsa erat traducenda, ut in specie de constitutione seu consuetudine Messanensi (quæ est eadem cum Parisiensi, ut notat *Giurb. ad consuet. Messan. cap.* 1. *Glos.* 7. *part.* 1. *n.* 4. ibi „ *Inde est ut Parisiensem alii seu Gallicanam*
14 *appellent constitutionem hanc*) in terminis mulieris Messanensis matrimonium contrahentis cum viro forensi tradit præfatus *Giurba d. cap.* 1. *Glosr.* 7. *part. prima num.* 57. *&* 58. ubi quod id quod dicitur de Statutis, dicendum venit de consuetudine, unde cum in Italia & domicilio viri dicta verba „ *resteranno, ed apparterranno come beni proprj materni* „ denotent proprietatem & futurum dominium in filios, ut supra probavi, inde consequitur, quod dicta verba sint interpretanda juxta illum sensum, quem habent in regione, & domicilio viri, ut ex predictis.

Minusque dici potest, quod dicta verba adhibita fuerint simpliciter ad excludendam societatem conjugalem vigentem ex constitutione Parisiensi in Patria uxoris, vel ad excludendos effectus præfatæ societatis; unde de cetero præfata verba sint intelligenda in eo sensu, in quo capiuntur in loco domicilii uxoris, nam ad significandum totalem recessum a Statutis domicilii uxoris superflua prorsus erat adhibitio dictorum verborum, dum non semel, sed bis in pactis nuptialibus expresse fuit derogatum quibuslibet constitutionibus, & consuetudinibus, quæ quomodolibet opponi possent præfatis conventionibus, unde dicta verba intelligi debent juxta eorum naturalem significationem, & consuetudinem, & mores vigentes in domicilio viri, cum præfatæ constitutiones, sive consuetudines statim, & totaliter cessent, sive expresse sive tacite fuerit aliter inter Sponsos conventum, ut apud *Giurb. d. tract. d. cap.* 1. *dicta Glos.* 7. *part.* 15
1. *sub d. num.* 57. *versic. declara non procedere* & apud *Constant. ad Statut. Urb. annot.* 33. *art.* 2. *num.* 159. *&* 160.

Si autem præfata bona spectant ad filios dictæ mulieris uti filios, inde consequitur, quod nullo modo de illis in præjudicium filiorum disponi extra illos potuerit *Sanchez. de matrim. libr.* 16
6. *disput.* 32. *num.* 1. *& seqq. Giurb. ad consuet. Messanen. cap.* 1. *Glos.* 8. *part.* 1. *num.* 7. 76. *Rot. coram Merlin. decis.* 515. *num.* 5. *& in recent. decis.* 221. *num.* 1. *tom.* 2. *part.* 4. *& decis.* 44. *num.* 10. *part.* 6. *& in dicta de is.* 229. *num.* 37. *& sub n.* 39. *vers. demum & num.* 42.

Remissive, & approbative brevitatis gratia me habens ad cætera optime deducta, & firmata in dicta allegatione, quibus libentissime adhæreo.

P. Pomponius de Vecchis S. Consistor. Aulæ Advocatus.

RESPONSUM V.

IN EADEM CAUSA

SUMMARIUM.

1 *Verba remanere, & pertinere inducunt vocationem necessariam secus si dictum sit succedant.*

2 *Pactum interpretationem recipit a Statuto domicilii viri.*

3 *Ad formam Statuti Florentiæ filii dicuntur jure proprio vocati ad bona dotalia matris.*

4 *Bona materna ea dicuntur quæ ad li-*

liberos ex successione matris perveniunt. Et num. 12.

5 *Quocumque titulo vel successione testamentaria vel fideicommisso vel donatione perveniant*.

6 *Et si deferantur per verbum pertineant dicuntur per fideicommissum deferri*.

7 *Res propria est quæ alterius seu aliena non est*.

8 *Pacta nuptialia intelligi debent juxta leges domicilii mariti etiam quoad bona alibi existentia etsi in Patria uxoris capitula fuerint extensa*. Et num. 13.

9 *Verba* resteranno, e apparterranno come beni proprj materni, *favore filiorum adjecta in Italico sermone & secundum leges Romanorum designant bona materna filiis jure proprio quæsita*.

10 *Et verbum pertinere significat translationem dominii*.

11 *Bona propria filiorum dicuntur quæ ad filios jure dominii spectant*.

Attente perlecta, & examinata doctissima allegatione, nihil in ea inveni, quod non sit conforme magis rigorosis, & castigatis juris nostri regulis, & principiis, & ideo libentissime omnia deducta, & firmata in eadem allegatione approbare, & confirmare non dubito.

Pactum enim illud in capitulis matrimonialibus initium ibi „ *e se la Signora N. N. Sposa morisse la prima, lasciando dei figliuoli mascoi, o femmine, la detta somma intiera di trecentomila scudi, ed il soprappiù della prefata constituzione dotale resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj materni* „ indubitanter præsefert vocationem filiorum ad bona materna jure proprio, & independenter a qualitate hereditaria matris, cum verba *remanere, & pertinere* sint translativa bonorum in filios, & indicant vocationem necessariam, ad differentiam verbi *succedant*, quod denotat tantum successionem legalem ex testamento, sive ab intestato, ut bene distingunt *Casanat.*
1 *conf.* 45. *num.* 4. *& seqq. & conf.* 51. *num.* 18. *& seqq. Fontanell. de pact. nuptial. claus.* 4. *gloss.* 9. *p.*4. *num* 59. *adden. ad Ludovis. dec.* 398. *litt. A*

Accedente Statuto domicilii viri,
a quo pactum, ubi opus esset, inter- 2
pretationem, & intelligentiam recipere debet per *Text. in L. Exigere ff. de judic. Berò conf.* 155. *num.* 3. 40. *&* 42. *tom.* 2. *Cassan. conf.* 7. *num.* 3. *& seqq. Fontanell. de pact. claus.* 7. *gloss.* 3. *part.* 6. *num.* 33. Ex cujus Statuti dispositione prohibetur mulieri disponere per contractum, sive ultimam voluntatem in præjudicium filiorum; unde filii dicuntur ad formam ejusdem Statuti jure proprio vocati juxta theoricam *Pauli de Castro in L. Si cum dotem num.* 12. *in fin.*
ff. solut. matrim. 3

Absque eo quod vim, & efficaciam pacti in aliquo alterent, aut minuant verba subsequentia „ *come beni proprj materni* „. Nam dicta verba nihil aliud important, quam indicationem causæ, & tituli acquisitionis in filios, nempe successionis maternæ; bona enim materna ea dicuntur, quæ ad liberos ex successione matris perveniunt *L.* 1 *C. de bon.*
mater. Mejer. Colleg. Argentorat. in 4
pandect. libr. 38. *tit.* 16. *de suis, & legit. hered. num.* 24. Cumque bona ista materna ad liberos, vel successione testamentaria, vel fideicommisso,
vel donatione, vel alio quovis titulo 5
venire valeant *L.* 1. 2. 3. *C. de bon. matern. & L.* 1. *cum trib. seqq. C. de bon. quæ liber. Mejer. Colleg. Argentorat. loc. mox citat. sub num.* 24. hinc dum pactum nuptiale defert dicta bo-
na materna filiis eum verbis *pertineant*, 6
& sic per fideicommissum *Casanat d. conf.* 45. *num.* 6. nullam modificationem, aut alterationem recipere potest a dictis subsequentibus verbis *come beni proprj materni*, ut de se patet.

Vel enim dicta verba *come beni proprj materni* referre volumus ad matrem, & tunc nihil aliud important, quam quod bona, quæ prius erant propria matris, per ejus obitum pertinere debeant jure fideicommissi ad filios. Aut vero dicta verba referri debent ad filios ipsos, quasi vero dictum

ctum fuerit, quod bona materna per-
tinere debeant ad filios tamquam pro-
pria, & tali casu magis confirmatur
vocatio filiorum ad dicta bona, quæ
contrahentes voluerunt ad eosdem spe-
ctare tamquam propria, nempe tam-
quam sua, ratione dominii *L. 2. C.
de bon. matern. Tholosan. Syntagm. jur.
libr. 5. cap. 1. num. 3.* ubi quod res
7 propria ea est, quæ communis non
est, quæ alterius, seu aliena non est:
quæ solius est, seu uni soli convenit,
& idem significat, quod suum, tuum,
meum separatum.

Cum igitur ad mentem juris, &
Statuti domicilii viri verba capitulo-
rum præseferant vocationem filiorum
per fideicommissum frustra recurritur
ad mores, & consuetudines particulares
Patriæ uxoris, quia si contrahentes
convenerunt, quod Supremus Princeps
deberet eisdem consuetudinibus derogare,
manifestam involveret implicantiam,
quod eodem temporem voluerint se
conformare consuetudini, cui deroga-
batur, quando præsertim omnes regu-
læ clamant, quod pacta nuptialia
intelligi, & interpretari debeant juxta
leges, & consuetudines domicilii mari-
ti etiam quoad bona alibi existentia,
ut bene *Casanatt. cons. 54. num. 57.
& seqq.* cum aliis cumulatis in alle-
8 gatione.

Nec subsistit, quod dicta verba „
come beni proprj materni „ nullam ha-
beant propriam significationem in lin-
gua Itala, seu juxta Italicum sermo-
nem, & Leges Romanas, ad impor-
tandum jus irrevocabile favore filio-
rum super bonis maternis. Nam hoc
est maximum æquivocum, cum in
nostro Italico sermone, & secundum
leges Romanorum dicta verba habeant
suam propriam significationem lega-
lem, ad importandum jus irrevocabi-
le favore filiorum: Idem quippe signi-
ficant ac si Latino sermone dictum
fuisset „ *remanebunt, & pertinebunt
ad filios tamquam bona propria mater-
na* „ quæ verba tam singulariter,
quam, & multo magis unitim acce-
pta, designant dotem, & bona ma-
terna quæsita fuisse filiis ex pacto,
non quidem titulo hereditario, sed ju-
re proprio, & particulari, ut de ver-
bo *resteranno* tradit *Fab. de Ann.
cons. 74. num. 16.* ibi „ *illa dictio
manet, non designat, quod quæratur* 9
„ *titulo hereditario, sed jure proprio* „
& de verbo *pertinere* tradunt *Casa-
natt. Fontanell.* & alii supra citati lo-
quentes in specie pacti dotalis conven-
ti cum dictis verbis, & generaliter,
quod verbum *pertinere* significet trans-
lationem dominii *est Text. in L. Ver-
bum illud pertinere, ubi Rebuff. in
princ. ff. de verbor. signif.*

Alia verba „ *come beni proprj* „ 10
magis stricte concludunt pertinentiam
jure dominii ad filios; illa enim di-
cuntur bona propria filiorum, quæ
ad filios jure dominii spectant *Bertaz-
zol. in L. Si quis major. C. de tran-
sact. quæst. 46. n. 629. & seqq. Cal-
vin. lexicon. jur. verbo proprium Berlic.
dec. 151. num. 3.* Verbum autem il- 11
lud superadditum *materni* denotat pro-
venientiam a matre, materna enim
dicimus bona, quæ nobis a matre ob-
veniunt juxta auctoritates superius al-
legatas *§. Nec vim.*

Si ergo in nostro Italico idio-
mate, in quo sunt ratificata & ap- 12
probata capitula matrimonialia, ac
etiam juxta leges Romanas pactum
importat, quod bona fuerint acquisi-
ta filiis jure proprio per viam con-
tractus, & independenter a qualitate
hereditaria matris, consequens est, ut
capitula prædicta eam habere debeant
intelligentiam, quæ est recepta in Ita-
lia, ubi domicilium habebat maritus
& mulier se transtulit, etiamsi dicta
capitula fuerint extensa, & stipulata
ultra montes, & in Patria uxoris,
ut communiter ex *Text. in L. Exi-
gere ff. de judic.* tradunt Doctores su-
pra allegati, quibus addo *Jacobin. de* 13
*S. Georg. super d. L. Exigere num. 1.
& per tot. ibique Anton. Faber. dec.
cons. 19. num. 1. & seqq. Jacob. Gall.
cons. 122. num. 2. Berò cons. 155.
num. 40.*

Et ita salvo semper, &c.

*Ignatius a Cornu in Romana Curia
Advocatus.*

RES-

RESPONSUM VI.

IN EADEM CAUSA

SUMMARIUM.

1 *Dispositio de bonis favore filiorum per verba directa* resteranno, ed apparterranno *illos tamquam filios non tamquam heredes vocat secus si per verbum succedant sint invitati*.

2 *Quando mulier in casu præmorientiæ sine filiis consideravit heredes verbis qualitatem hereditariam denotantibus, & si cum filiis decesserit iisdem bona spectare verbis absolutis demandavit nulla, oc casu subintelligitur qualitas hereditaria vigore discretivæ, & filiis irrevocabiliter bona acquiruntur*.

3 *Eadem verba in diversis contractus partibus adposita idem valere debent*.

4 *Quæ acquirunt filii ex bonis maternis non præjudicat illis in legitima ex bonis avitis debita*.

5 *Legitima, quæ Patruam qualitatem retinet, nullum tamen recipit onus & præter patris voluntatem filiis omnino debetur*.

6 *Tota dos dicitur filiorum legitima*.

7 *Ex verbis* resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj materni *jus irrevocabile quæritur filiis secundum Italiæ leges*.

8 *Quæ attenduntur maxime in capitulis matrimonialibus Italo sermone conscriptis & in Italia ratificata ubi conjugum domicilium debebat*.

PEnsatis rationum momentis pro utraque parte expositis in foliis mihi exhibitis ad enucleationem quæstionis, an filii Dominæ N. N. ex lege capitulorum matrimonialium vocati sint ad dotem maternam tamquam filii, præcisive a qualitate hereditaria, vel potius tamquam heredes dotem ipsam dependenter a materna voluntate percipiant. Prævalet in sensu meo pars filiis favorabilior, quibus jure suo omnia bona dotalia materna debita esse, non attenta ejusdem matris dispositione, & pro nihilo habitis Legatis ab eadem in Testamento scriptis, verius de jure censeo.

Moveor ad ita sentiendum a littera, & contextu tabularum nuptialium, ubi lego filios uti filios invitatos ad bona materna nulla expressa nota qualitatis hereditariæ, & quidem mediantibus verbis, quæ dictam qualitatem hereditariam potius excludere videntur ibi „ *resteranno, ed apparterranno* „ quæ directa sunt; & filios licet non heredes contemplatos indicant ad differentiam verbi *succedant*, juxta receptam distinctionem 1
Castrens. in L. Si cum dotem num. 11. & 12. *ff. solut. matrim.* quam communiter sequuntur Doctores nostri, quorum plures refert *Card. de Luc. de dot. disc.* 108. *n.* 4. cui intellectui patrocinatur etiam præsumpta conformatio cum Statuto Patriæ viri quamcumque dispositionem feminis intercidente in præjudicium filiorum, & conferunt, expensa in dissertatione mihi exhibita.

Majorem autem mihi præceteris vim facit patentissima discretiva adhibita in iisdem capitulis matrimonialibus, quorum in parte superiori contemplato casu mulieris decedentis sine liberis, tertia pars dotis reservatur viro; reliquum vero ex lege dictarum tabularum nuptialium restitui debet per eumdem maritum „ *agli Eredi di detta Signora N. N. Sposa, o a quelli in favore de' quali Ella averà disposto* „. Ex quibus aperte convincitur, quod sicuti in eo casu, quo mulier suæ dotis acquisitionem a proprio arbitrio, & voluntate dependentem voluerat, adhibuit vocabula qualitatem hereditariam præseferentia, neque hae contenta, ultra ipsosmet heredes legitimos, alios etiam discretive consideravit, quorum favore universaliter, seu particulariter de controversis bonis disponere jus sibi reservabat; ita in *subsequenti §.* ubi dotem filiis spe-cta-

ctare, fuit absolute demandatum, nul-
2 la subintelligi valet qualitas hereditaria, nec ullum reservatum dici queit matri jus disponendi de istis bonis, quæ libera & sine onere filiis debentur, suadente hoc discretiva loquutione, quæ in quacumque materia efficacem interpretandi normam administrat. Istique consonat altera elicita a sensu, in quo verbum illud „ *resteranno* „ in iisdem capitulis adhibitum fuit, non minus, ubi loqutum fuerat de tertio per virum lucrando ibi „ *l' altro terzo restando ad esso Signore Sposo* „ quam de tertio lucrando per mulierem in casu converso, quod tamen superexistentibus liberis, ipsi mulieri in solo usufructu, filiis vero in proprietate reservatum legitur, eodem adhibito verbo ibi „ *restando la proprietà di quella per il tutto a detti figliuoli* „ Unde veluti dubitari nequit, quin omnibus istis casibus mulieri sublata fuerit disponendi facultas, jusque perfectum quæsitum marito, & respective filiis independenter a quacumque Sponsæ dispositione, ita par jus tribui debet filiis in casu nostro ad om-
3 nia bona materna eis simili phrasi reservata „ *resteranno, ed apparterranno a detti figliuoli* „.

His positis scrupulum ingerere nequeunt sequentia verba „ *come beni proprj materni* „, ista siquidem aliud non indigitant, quam bonorum provenientiam, prudenti sane consilio adjecta, ne ex eorum acquisitione filiis præjudicium inferretur in legitima, eis fortasse debita ex bonis avitis juxta quæstionem, quam late pluribus adductis, tractat *Mans. consult.* 353. vel etiam ne ambigi posset, an eadem
4 bona pro tertia parte, ceteroquin lucranda a viro in casu præmorientiæ uxoris sine filiis, pro bonis maternis habere deberent, & consequenter filiis in paternam legitimam imputanda forent. At non inde bona resurgit illatio, ut filii dotem maternam dependenter a materno judicio recipere debeant; compatibilia enim sunt, ut bona percipiant tamquam materna, & onera desuper imposita valeant respuere, obvium enim habemus exemplum io bonis titulo legitimæ filio debitis; ea siquidem paternam qualitatem utique retinet, at nullum recipiunt onus, & etiam præter voluntatem patris omnino debentur, pro ut satis accommodate ad rem nostram considerat *Mans. citata consult.* 353. *num.* 71. & *seqq.* concludens in casu simili
totam dotem esse filiorum legitimam, 5
tali pacto auctam a triente vel semisse ad totam dotem quam propositionem ante eum firmaverat *Card. de*
Luc. de dot. disc. 101. *num.* 6. cete- 6
risque adductis *Rot. post Merlin. de legitim. dec.* 167. *num.* 9.

Meam igitur opinionem quo ad hujus negocii momentum paucis restringendo, crederem, quod illa verba „ *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj materni* „ intelligenda sint juxta significationem illam, quam habent in Italia, ubi Sposa una simul cum Sponso domicilium figere debebat, & ubi per consequens filii commodo, & beneficio pacti connubialis potituri erant. In nostra vero Italia eadem verba propriam habent significationem, ex qua jus irrevocabile quæritur filiis ex propria persona contemplatis; & in nostris Tribunalibus non aliter explica-
rentur, quam referendo illud „ *beni* 7
proprj „ ad ipsosmet filios immediate nominatos; adjectivum vero „ *materni* „ pro designanda tantummodo provenientia a matre. Unde, quidquid sit, an præmemorata verba aliter intelligi soleant in partibus Ultramontanis, hoc unum penes me certum est, quod intelligentia Italica prævalere debet, tum quia capitula matrimonialia Italico sermone fuerunt in Italia ratificata & approbata, tum rursus quia si in Italia stare debebat domicilium conjugum, & filiorum, profecto clarum est, quod in animo habuerunt se uniformare legibus, & significationi Romanorum, non autem exteris,
Fortius vero quia, ut in annexa scri- 8
ptura solide probatum fuit, significatio Ultramontana ad exclusionem societatis conjugalis, & lucri ad virum devolvendi in vim ejusdem societatis hic quadrare nequibat, quia leges, & mo-

mores domicilii viri unice attendendi tam societatem, quam lucrum inde proveniens apertissime excludebant.

J. Ascevolinus Sac. Consistor. Advoc.

RESPONSVM VII.

IN EADEM CAUSA

CONSILIA APPROBATORIA NEAPOLITANORUM.

SUMMARIUM.

1 *Dos a Patruele constituta mulieri in correspectivitatem renunciationis bonorum Paternorum factae patrueli ab ipsa muliere, dicitur de proprio ab ipsa muliere sibi constituta.*

2 *Quando mulier, & vir voluerunt quod dos ab instanti contractus dotalis censeretur donata filiis nascituris, non potest jus ex tunc quaesitum filiis tolli ex dispositione donantis.*

3 *Mulier si stipulata fuerit quod dos reddatur fratri ea in matrimonio decente, si in matrimonio decedat, & aliqua leget marito, fratrer non tenetur dare marito legata.*

4 *Idem est si mulier stipulatur dotem restituendam esse filiis, & de ratione*, ibid.

5 *In feudis quae deferuntur ex pacto, & providentia investientis, & investiti, nec quidem investitus quidquam potest legare.*

6 *Quae ex contractu debentur nobis incolumia remanere debent.*

7 *Quarta quae debetur ex dispositione Legis, debetur tam condito testamento, quam ab intestato.*

8 *Stante pacto, vel Statuto, quod uxore praemoriente cum liberis ipsi succedant in dote, si dictum fuerit quod uxore praemoriente cum liberis ipsi habeant dotem, mulier in eorum prejudicium non potest de dote disponere.*

9 *Verbum* resteranno *significat actum successivum, & permanentem, ideo inducit fideicommissum ordine successivo, & perpetuo.*

10 *Verbum pertinere in substitutionibus importat dominii translationem.*

11 *Integre quis habere non dicitur qui totum non habet.*

12 *Et integrum dicitur quod sine diminutione ex omnibus suis partibus constat.*

13 *Maritus promittens restitutionem integrae dotis non potest lucrare partem alias ex Statuto sibi debitam.*

14 *Proprium dicitur quod est vere nostrum.*

15 *Bona propria opponuntur bonis hereditariis ideoque excluditur qualitas hereditaria matris in filiis quibus dotes maternae uti bona propria filiorum restitui promittuntur.*

16 *Ex verbo proprium derivat verbum proprietatis*

17 *Proprietas comprendit plenum dominium.*

18 *Bona a matre filiis donata, & in eos perventa non titulo hereditario dicuntur bona materna.*

19 *Discretiva locutio denotat diversam voluntatem.*

20 *Mulier volens quod soluto matrimonio per mortem viri absque liberis dos reddatur sibi, & suis heredibus, sequitur ex contrario sensu quod soluto matrimonio superstitibus liberis dos non restituatur, nec sibi nec suis heredibus.*

21 *Quando pactum de dote restituenda liberis esset frustraneum si eis uti matris heredibus esset restituenda, intelligendum est eis tamquam liberis esse restituenda.*

22 *Usus loquendi ejusdem contrahentis in eodem contractu inducit eundem sensum in verbis.*

23 *Si dos debetur filiis vigore pacti dotalis non possunt dici in iis bonis heredes, sed successores anomali.*

24 *Etiam ultra montes verbum proprii significat translationem dominii.*

25 *Contractus ibi dicitur perfectus ubi consensuum fit unio.*

Et

26 *Et verba debent intelligi in sensu quem habent in loco perfectionis contractus.*

27 *Verba debent intelligi non in sensu loci in quo proferuntur, sed secundum sensum, quem habent in loco ejus ad quem proferuntur.*

28 *Non obstante derogatione facta Statutis in celebratione contractus haec derogatio debet intelligi in iis dispositis quae contraria sunt pactis non vero in iis quae disponunt circa non conventa.*

29 *Quando nihil conventum fuit de restitutione dotis in casu premorientiae uxoris, restitutio debet fieri juxta Leges domicilii viri.*

30 *Etiamsi bona essent sita in patria uxoris.*

31 *Et etiamsi mulier mortua fuerit in patria sua.*

32 *Ex tacita conventione praesumitur mulierem subjecisse Statuto loci viri omnia sua bona.*

33 *Quoad ea quae pendent ex consensu statuentium Statuta suum effectum ubique sortiuntur.*

34 *Nuptiales tabulae exequtionem habere debent nedum quoad expressa sed & quoad omnia quae virtualiter continent.*

35 *Qui scribit ad alium debet uti verbis in eo sensu in quo intelliguntur ab eo ad quem scribit, alias omnis interpretatio facienda est contra scribentem.*

Quam sit verum, nullum pactum, verbis tametsi clarissimis conceptum, prolatum, vel scriptum, ab omnibus sine ambiguitate, sine interprete, & sine aliqua exercitatione percipi posse, vel ex hoc intelligi potest.

Dotis nomine, mulier quaedam Principissa ultra Montes nata, in Patria degens, patre orbata, Tutore auctore, nupta Principi Italo in tabulis dotalibus in suis laribus, cum Internunciis absentis futuri viri conscriptis, de omnibus ipsius futuris bonis, dotes sibi constituit, additis ducatis tercentum mille a Patruo, vel Patruele correspective ad bona sua paterna, jam eidem mulieri quaesita, illi per ipsam renunciata, eadem dotis causa promissis.

Clarissime inter alia cavit, ut ipsius mulieris morte si matrimonium solveretur, superstitibus filiis, dotes integre remansurae essent, & ad eos pertinerent tamquam bona propria materna, in haec apertissima verba:

„ *E se la Signora Principessa*
„ *Sposa morisse la prima, lasciando*
„ *dei figliuoli maschi, o femmine, la*
„ *detta somma intera dei trecentomila*
„ *scudi, ed il soprapiù della prefata co-*
„ *stituzione dotale, resteranno, ed ap-*
„ *parterranno ad essi figliuoli, come*
„ *beni proprj materni* „.

Rem exinde in Italia, ejusque Patria ratam habuit vir, nuptiae contractae fuerunt, & Sponsa uxor facta, viri domicilium sequuta est, & postmodum, condito Testamento, quo universas poene dotes legatis dispersit, diem extremum clausit, superstitibus viro, & filio.

Cum ita casus jam provisus, & expressus dissoluti matrimonii mulieris fato, superstite filio evenerit, adhuc dubium excitatum est.

Utrum verba relati pacti, quod dicto casu dotes integre remanere, & pertinere deberent filio, tamquam bona propria materna, sic accipi debeant, ut restringantur ad solum casum mortis intestatae mulieris, non adempta eidem facultate disponendi de dotibus, tam inter vivos, quam per ultimam voluntatem, adeo quod in filiis necessaria sit hereditaria qualitas respectu matris, cum onere solvendi legata ad consequendas dotes maternas. An vero accipi debeant indefinite, ita quod operentur tam in casu mortis intestatae, quam testatae matris, huicque adimant facultatem de dotibus disponendi, tam inter vivos, quam per ultimam voluntatem, filiosque ad dotem jure proprio vocent, absque necessitate hereditariae qualitatis, & onere solvendi legata.

Juxta secundam dubitationis partem, ad eam pro filio differtissime in exclusionem Legatorum, ex verbis, quibus dictum nuptiale pactum conceptum legitur, responderunt Anonimi Jureconsulti; & cum eorum eruditissimo responso suam firmaverint sententiam, exindeque a nobis, qualem causam foverent filius, qualem Legatarii, quisve eorum in controversia proposita meliora indueret arma, & quod nostrum circa veritatem editi responsi, ad nos transmissi, foret opinamentum aperiemus, fuerit efflagitatum; Sedulo verba, quibus pactum prædictum, & alia in contractu dotali addita fuerunt concepta, perpendimus, & castigati juris fundamenta omnia exacte pensitavimus, ac in congressu inter nos habito communicavimus; & tandem omnibus diligentissime rimatis, sententiam doctissime pro filio, adversus Legatarios firmatam, tamquam justitiæ, principiis juris, receptis apud Doctores, & suprema Prætoria conclusionibus consonam, sequendam esse unanimiter existimavimus.

Et quamquam admirationem potius, quam ulteriorem comprobationem admittere, eruditissimam consultationem jam dictam censuerimus.

Nihilominus sequentia, & quidem pauca, quantum per juges fori nostri occupationes licuit, dare duximus pro causa adeo justa, & ab eximiis Jureconsultis tam solide propugnata ad significandam potius nostram erga requirentem ex animo voluntatem, quam quod meritum excitatæ dubitationis exposcat.

Nam cum versemur in casu do-
1 tis, quam ipsa mulier sibi de proprio constituit, qualis etiam censeri potest respectu ducatorum tercentum mille a Patruo, vel Patruele promissorum correspective ad renunciationem illi factam de bonis paternis *juxt. decis. Rotæ apud Dunozzet. decis.* 262. *&* 528. Et agamus de stipulatione non facta per patrem, aut alium dotantem, sed per ipsam mulierem se ipsam dotantem, quod dotes casu, quo dissolueretur matrimonium per mortem ipsius, filiis remanerent, & pertinerent, tamquam bona propria materna; adeoque cum versemur in casu, quo expendendum est, an voluerint, tam ipsa mulier, quam vir, quod dos ab instanti contractus dotalis censeretur donata filiis nascituris, non poterat jus ex tunc quæsitum filiis inde 2
tolli ex dispositione donantis per regulam *L. post perfectam C. de donation, quæ sub modo*, & filii succedere debent in dote absque qualitate hereditaria matris, & onere solvendi legata, sed ex propria persona.

Unde visum est resolutionem propositæ difficultatis pendere ex hoc solo puncto: an pactum, de quo agimus, ita conceptum sit, quod ex eo valida donatio dotis deducatur facta filiis, ad quorum favorem conventum fuit, ut moriente matre, dotes eis remanerent, & pertinerent tamquam propria bona materna, idcirco censuimus, non posse dubitari de voluntate mulieris, & viri, quod voluerint, dotem ex tunc intelligi donatam filiis nascituris, & sic post sequutum casum, filio superstiti pertinuisse, & pertinere uti filio non heredi matris.

Probatur primo ex *Text. in L. cum maritus §. fin. ff. de Pact. dotalib.* ubi mulier cum ejus fratre stipulata fuit, dotem fratri reddi, si ea in ma- 3
trimonio decessisser, mulier decedens, quasdam res marito legavit; quæsitum fuit: an maritus rerum legatarum nomine fratri teneretur: & respondit Scævola nihil proponi cur non teneatur. Et concordat *Textus in L. 3. §. Si convenerint ff. eodem de pact. dotal.*

Pari modo, cum in casu de quo agimus; si mulier cum viro stipulata fuit, dotem filiis remanere, & pertinere debere, dum ipsa in matrimonio decessit, multaque aliis le- 4
gavit, & quæritur an filii teneantur ad legata? Respondemus, nihil proponi, cur teneantur.

Ratio est quia, cum dos filiis vigore contractus dotalis fuerit applicata, & interesset filiorum procreandorum, & viri, qui pater eorum futurus erat, non revocari quod fuerat con-

conventum in contractu dotali, non
poterat mulier de dote disponere, ut
docet *Bald. in L. pro heredítariis col.
3. in fin. C. heredita. actionib. Angel.
in L. qui Romæ §. Flavius columm.
penult. ff. de verbor. obligat. Dec.
cons. 229. num. 7. Ruin. cons. 8. n.
1. vol. 1.*

Et in propriis terminis *De Luc.
ad Franch. observat. 196. num. 2.
cum seqq. Alba lib. 1. cons. 50. Comens.
cons. 48. Jason. cons. 127. vol. 1.*
qui idem procedere dicunt in dote applicata
filiis nascituris ex Statuto,
quam in ea, quæ applicatur ex pacto
dotali, ducto argumento a pacto ad
legem, & Statutum, & e contra.

Probatur secundo: quia in feudis
quæ deferuntur ex pacto, & providentia
inveostientis, & investiti, nec
5 quidem investitus quidquam legare potest,
aut aliter disponere, ut habemus
cap. 1. de successione feudi in illis verbis:
*nulla ordinatione defuncti in feudo
manente, vel valente.*

Tertio probatur ex *L. Cum qui
ff. de interdictis, & relegat.* ubi *quæ
6 ex contractu debentur, incolumia, &
salva nobis remanere debent.*

Quarto: retento argumento a lege,
& Statuto, ad pactum, & e contra,
7 probatur ex *Text. in authent.
præterea C. unde vir, & uxor.* ubi
statuitur, quod quarta, quæ debetur
ex dispositione illius legis, debeatur
tam condito Testamento, quam ab
intestato: ergo idem si ex pacto, ut
in puncto *Roland. a Valle de lucro
dotal. quæst. 82. num. 7.*

Quinto probatur doctrina *Pauli
de Castro in L. si cum dotem in fine
ff. soluto matrimonio*, ubi dicit,
quod stante pacto, vel Statuto, quod
uxore præmoriente cum liberis, ipsi
succedant in dote, tunc controverti
8 possit, an dos debeatur filiis, tamquam
heredibus matris, istaque habeat
facultatem disponendi de dote, salva
filiorum legitima; at si in pacto,
vel Statuto dictum sit, quod uxore
præmoriente cum liberis, ipsi
habeant dotem, quod eo casu in præjudicium
liberorum non possit mulier
de dote disponere.

Sententiam *Pauli de Castro* communiter
sequuti sunt omnes
*Cuman. consil. 48. col. 2.
Fulgos. consil. 203. col. 2.
Jason. cons. 128. col. 2. 3. vol. 1.
Ruin. cons. 8. col. 1.*
Et alii apud *Roland. dicta quæst. 82.
Cacheran. decis. 20.
Fontanell. clausul. 5. glosr. 10. part.
1. num. 12.
Amat. resolut. 64. num. 1. & 11.
Sanfelic. decis 128.
Hodiern. controvers. 34. num. 37.
Thesaur. decis. 34. num. 1.
Merlin. de legitim. lib. 4. tit. 3. quæst.
3. num. 4.*

Præsertim quia verba „ *resteranno, ed apparterranno* „ directa fuerunt
filiis, ibi. „ *resteranno, ed apparterranno
ad essi figliuoli* „: & pactum
fuit conceptum verbis omnino importantibus
translationem dominii in filios
jure proprio; quia verbum *resteranno*
significat actum successivum,
& permanentem, ideo inducit fidei- 9
commissum ordine successivo, & perpetuo
*Cuman. in L. unum ex familia
§. Sed si fundum ff. de legat. 2. Soccin.
in L. si cognatis num. 16. &
seqq. ff. de reb. dubiis, & in L. Gallus
§. Quidam recte num. 9. in fine
ff. de liber. & posthum. Peregrin. cons.
45. num. 17. vol. 1.*

Et quoad verbum *apparterranno*,
quod Latine idem importat, quam
verbum *pertinere*, dubium non est,
quod importet, voluisse mulierem se
dotantem casu præviso eveniente, quod
ex tunc dominium dotis esset translatum
in filios, eosdemque in dote substituere,
quia licet verbum *pertinere*
latissime pateat, tamen in substitutionibus
dominii translationem impor- 10
tat, ad *Text. in L. licet C. de pactis
Gratian. discept. 731. num. 1.
Rot. Rom. part. 13. rec. decis 315.
num.* 6. & quod denotet dominium,
habemus in *L. liber. homo ff. de acquir.
rer. domin.* cum similibus allegatis
per *Bichium decis. 15·. num.* 8.

Si ergo in pacto, de quo agimus
verba „ *resteranno, ed apparterranno* „
sunt relata ad filios, & important
translationem dominii dubita-

tari non poteſt, quod etiam ſi alia
verba non haberent adjuncta; inducerent voluntatem mulieris ſe ipſam dotantis, quod ipſa præmoriente, ex tunc, & a die contractus dotalis cenſeretur dos filiis donata, tamquam filiis, non tamquam heredibus.

Multo magis hoc eſt affirmandum, ubi ponderanda occurrunt alia verba, quæ idem confirmant, ſiquidem, cum de dote reſtituenda dicto caſu agitur, legitur verbum *intiera*, quod denotat integram dotem deberi filiis, quæ integra non fuiſſet debita
11 filiis, ſed tantum quo ad legitimam,
ſi mater ſalvam ſibi voluiſſet facultatem de ea diſponendi, & noluiſſet, prout voluit ex tunc filiis naſcituris donare; nam ut bene in congreſſu unus ex dominis Collegis doctiſſime ponderavit, integre quis habere non dicitur, qui totum non habet *Menoch. conſ.* 687. *num.* 43. & *conſ.* 918. *n.* 3. ibi „ *integrum illud eſſe dicitur quod nullam penitus habet diminutionem* „ *Cap. ult. de confirmat. util. & inutil.*

Et integrum dicitur, cui nulla pars deeſt, & quod ſine diminutione ex omnibus ſui partibus conſtat *Leg. nomen filiarum* §. *final. ff. de legat.*
12 3. *L. decem ff. de fideicomm. libert.*
Pariſ. conſ. 116. *num.* 14. *vol.* 1. *Menoch. conſ.* 119. *num.* 10. & *conſil.* 374. *num.* 11. *Peregrin. de fideicomm. art.* 40. *num.* 3 *Rot. deciſ.* 449. *n.* 2. *in prima Collect. noviſſimar.*

Et hoc adeo verum eſt, quod maritus promittens reſtituere integras
13 dotes, non poſſit lucrari partem,
quæ alias ex Statuto ſibi deberetur, ut docent *Marſil. ſingular.* 687. *Alexand. conſ.* 5. *num.* 15. *lib.* 3. & *conſ.* 33. *num.* 5.

Additur: „ *come beni proprj* „, qua expreſſione aperte declaravit ex tunc voluiſſe transferre dominium in filios; proprium enim filiorum dici non poſſet, niſi quod eis jure dominii pertineret, ut notat *Alexand. lib.*
14 1. *conſ.* 29. *in fin.* & proprium non
dicitur, quod vindicari ab alio poteſt & proprium dicitur, quod eſt vere noſtrum *L. ult. ff. de ſuperficie L. ſi id quod ff. de duob. reis*, *Menoch. conſ.* 192. *num.* 6. Quinimmo ex tali expreſſione excluditur in noſtra ſpecie
qualitas hereditaria in filiis, quibus 15
pactum fuit reſtitui dotes, quia bona propria opponuntur bonis hereditariis, prout ex *Textu in Leg.* 1. 15. §. *Quod ajunt ff. ad L. falcidiam* docuit *Bernab. Briſſonius de verbor. ſignif. verb. propria*; prout nomen *proprium* opponitur nomini heredis, *L.* 54. §. *Qui fideicommiſſum ff. ad Senat. Conſ. Trebellian.*

Et ex hoc verbo *proprium* deri-
vat illud *proprietatis*, ut ex *Text. in* 16
L. ultim. ff de ſuperficieb. & *Rebuff. in L. interdum verbo proprietati ff. de verbor. ſignific.* docet *Barboſ. de appellat. verbo ſignif. appellat.* 225. *num.* 5. & proprietas comprehendit plenum dominium *L.* 4. *ff. ſi uſusfruct. pet. L. ſi tibi ff. de uſufruct. accreſcend.*
Duaren. libr. 1. *diſput. cap.* 17. *in* 17
fin. Donell. Comment. jur. civil. libr. 9. *cap.* 8. *verſic. hoc idem jus Cujacius in L. Naturaliter* §. *Nihil commune ff. de acquir. poſſeſs.*

Neque dici poteſt dicta verba in pacto contenta: „ *come beni proprj* „ non referri ad perſonas filiorum, quibus reddi dotes fuit conventum, ſed habere adjunctum adjectivum *materni*, quaſi quod denotent voluiſſe contrahentes, quod eveniente caſu præmorientiæ matris, dotes pervenirent ad filios, tamquam heredes matris.

Nam reſpondetur, adjectivum illud *materni* referri ad originem bonorum, & denotare, quod eſſent a matre donata, & non titulo hereditario
perventa ad filios, recte dicantur bona
materna *L. Final. C. commun. de ſucc.* 18
ceſſ. L. 1. 2. 3. *C. de bonis quæ liber. L. Quidquid C. de bonis maternis.*

Accedat, quod mulier ſe dotans, in caſu ſuæ præmorientiæ abſque filiis expreſſe cavit, reddi dotem ſuis heredibus, ſive ab inteſtato, vel ſi cum teſtamento decederet, & in caſu præmorientiæ viri, ſive ſupereſſent filii, ſive non, ſibi reddi dotem voluit: alio caſu, quo matrimonium diſſolveretur per mortem ipſius, reddi dotem filiis expreſſit, atque ita diſcretivis verbis

uſa

usa fuit in casibus, quibus voluit heredibus suis dotem reddi; & ipsam posse de dote disponere expressit; ubi scilicet decessisset absque filiis, & tunc eos, quibus reddi dotem voluit sub nomine heredum expressit; ubi noluit se posse disponere de dote, & filiis eam reddi desideravit uti filiis, eam qualitatem hereditariam non expressit, ubi voluit sibi facultatem disponendi de jocalibus, & gemmis reservare etiam expresse id pepigit; quo vero ad alias res dotales, talem facultatem sibi non reservavit expresse; quæ discretiva lo-
19 quutio denotat diversum habuisse mulierem se dotantem desiderium in uno, quam in alio casu, diversum quo ad gemmas, & jocalia, & alium quo ad alias dotes ex vi discretivæ *Card. de Luc. de fideicommiss. discurs. 56. n. 11.*

Quinimmo ducto argumento a contrario sensu, quod ex dictis in contractibus est firmissimum, si voluit quod soluto matrimonio per mortem
20 viri absque liberis dos redderetur sibi, & suis heredibus, sequitur ex contrario sensu, quod soluto matrimonio superstitibus liberis, dos non restitueretur sibi, nec suis heredibus, ut docet *Burbos. in L. Si cum dotem ff. solut. matrim.*

Rursus frustra inde pactum fuisset appositum, quod ipsa præmoriente cum liberis, iis dos redderetur si uti heredes illi essent vocati; adeoque si verba dicti pacti alias essent frustra-
21 nea, ne inutiliter dicantur adjecta, operari debent, ut in casu præmorientiæ matris cum filiis, iis dos deberetur tamquam filjis, ex regula *Text. in L. hanc legem ff. de contrahend. empt. cum concordantibus.*

Præterea in eodem contractu dotali, dum agitur de lucro dotis debito viro jure proprio, & ex dotatione, non titulo hereditario, mulier usa fuit verbo *restando:* ergo dum de dote reddenda filiis in casu præmorientiæ matris, usa fuit eodem verbo *rosteranno*, demonstrare voluit, quod ita tota dos filiis acquireretur absque titulo hereditario, sicut pars illius acquiri debuerat viro absque titulo hereditario, quia
22 usus loquendi ejusdem contrahentis in eodem contractu inducit eumdem sensum in verbis *Cap. ex litteris de Sponsalib. Card. de Luc. de regal. disc. 21. num. 3.*

Si ergo juxta formam conventionis, dotes in casu occurso debitæ erant filiis vigore pacti dotalis, cessat in ipsis qualitas hereditaria, & dici non 23
possunt in dictis bonis heredes legitimi, vel testamentarii, sed dici debent successores anomali, irregulares, sive pactitii *Dauth. de testament. tit. de mutand. testam. potest. num. 86. vers. nam & si Carpzov. in suis disputat. tractat. de pacto, & confraternit. successor. cap. 6. §. 61. in fin.*

Neque dici potest, quod ultra-Montes, & in loco quo domicilium habebat uxor, aliam significationem habeant verba illa „ *beni proprj materni* „, quam quod filiis deferant dotes jure proprio, nimirum quod apponantur ad excludendam societatem bonorum inter Conjuges, illis in locis contrahi solitam, & quod proinde etiam, si in loco domicilii viri dotem reddendam filiis, uti filiis significarent, attendi debeat significatio recepta in Patria uxoris, non quam habere potuissent verba dicti pacti in Patria viri.

Nam respondetur, etiam in Regionibus, in quibus contrahi solent inter Conjuges bonorum societates, verba apposita in pactis dotalibus exprimentia bona propria, eandem significationem habent, ut denotent bona, quæ unicuique Conjugum debent remanere jure dominii, & non communicari cum alio Conjuge, & sic cum in dictis Regionibus fit pactum, quod bo- 24
na unicuique Conjugum remaneant propria, denotant bene noluisse Contrahentes communicare eorumdem dominium, & verba „ *beni proprj* „ sunt relata eo casu ad eum Conjugem, cujus in dominio sunt bona; non sunt relata ad filios procreandos, adeoque sicut relata dicta verba „ *beni proprj* „ ad Conjugem, de cujus dominio sunt, preservant dominium in illo Conjuge, & denotant bona in ejus dominio esse remansura, ita relata ab initio ad filios procreandos, iis applicant irrevo-

ca-

cabiliter dominium bonorum, & de consequenti eandem significationem habent ultra-Montes verba illa „ *beni proprj*, quam habent in Italia, & utrobique dominium bonorum ei applicant, ad quem sunt relata, quod probari potest exemplo consuetudinis Aurelianensis relatæ per *Pyrrhum Anglebermeum in tract. de Consuetudinib. Bituricens., Aurelianens., & Turonensib. cap. 12. fol.* 120. nam verba dictæ consuetudinis ita sunt concepta: *Bona, & prædia in matrimonii tractatu futuris Conjugibus data, contracto statim ac consumato eo, communia eorum velutque conquæstus efficiuntur, nisi ita cautum sit, ut alterius eorum ea prædia peculiaria, propriaque sint, aliudve in contractu expressum, quod communitatis legi derogare videatur*, ex quibus verbis laudatus *Pyrrhus* docet, communitatem bonorum inter Conjuges excludi, ubi dotans pater cavit, ut bona, quæ in dotem dat filiæ sint propria filiæ; docet ergo, quod verbum „ *propria* „ in tantum excludit communionem bonorum, in quantum denotat dominium eorum applicatum, & donatum uni Conjugem; & proinde si verba pacti, ut bona a patre filiæ data in dotem sint propria filiæ, denotant ultra-Montes, quod dos censeatur applicata, & donata filiæ, cui sunt relata; pari modo, ubi est cautum, ut sint ab initio propria filiorum procreandorum in casu dissoluti matrimonii per mortem uxoris; denotant etiam, ultra-Montes voluisse partes, ut bona censerentur applicata, & donata filiis nascituris quo ad dominium, vigore pacti dotalis, & quod de consequenti mulier dotata per testamentum, & legata, non possit dominium filiis applicatum auferre.

Secundo respondetur, quod etiam dato, sine veri præjudicio, quod verba „ *beni proprj* „ ultra-Montes non denotarent applicationem dominii bonorum ei, ad quem sunt relata, sed diversam significationem haberent, a-
25 dhue objectum in specie, in qua versamur non refragaretur, quia in specie de qua agimus, contractus dotalis tamquam factus inter absentes, non potuit perfici, nisi per consensuum unionem, & ibi dici debet, quod fuerit perfectus, ubi consensuum sequuta fuit conjunctio *Card. de Luc. de Jurisdict. disc.* 71. *num.* 4. Adeoque verba illius intelligi debent in sensu, quem habebant in loco, quo contractus fuit perfectus, non in sensu, quem habere poterant in loco, quo fuit initiatus. Si ergo consensuum unio sequuta fuit in Italia, & in Patria 26
viri, ab usu loquendi hujus regionis sensum recipere debent verba illius.

Insuper si fuisset contractus perfectus ultra-Montes, & ibi verba habuissent sensum prætensum, cum alium sensum haberent in Italia, & dirigerent ad virum Italicum, intelli- 27
genda essent in sensu, quem recipiunt in Italia, quia verba debent intelligi non secundum qualitatem, & conditionem loci, ubi proferuntur, sed secundum sensum, quem habent in loco ejus, ad quem proferuntur, ad *Text. in L. cum filius famil. de Legat.* 3. & docent *Felin. in cap. Causam quæ de rescript. column.* 8. *versic. quinto Federic. de Sen. cons.* 37. *col.* 3.

Ex hoc sequitur, quod si in specie nostra, quis dicere vellet nil posse operari Statuta, aut consuetudines Patriæ uxoris, vel viri, sive adimant, sive permittant mulieribus facultatem disponendi de dotibus, sive deferant filiis dotes matris præmortuæ, tamquam filiis sive tamquam heredibus, cum in ipso contractu permissu Principum utriusque contrahentis, & ipsismet Supremis Principibus approbantibus, fuerit, Statutis, & consuetudinibus, quæ adversarentur conventis, derogatum; adeoque omnino observandum sit quidquid Contrahentes pepigerunt, non curato, an in dote restituenda attendi debeat Statutum Patriæ viri, an illud Patriæ uxoris, & an bona sita sint in uno, vel alio loco.

Nihilominus, si quod dubium circa conventa occurreret, & inexplicabile foret, quia tali casu, conventum haberetur perinde ac si non fuisset conventum, ratione incertitudinis; adeo-

adeout non posset dici in specie nostra conventum, dotes deberi in casu occurso reddi filiis, uti filiis, vel uti heredibus matris, cessaret, hoc casu, derogatio Statutorum, quia derogata sunt Statuta, quæ contraria sunt conventis, non vero Statuta, quæ disponunt circa non conventa.
28

Hoc ipso, quod in contractu, de quo agimus non fuisset conventum, an dotes deberent reddi filiis, uti filiis, an uti heredibus: certe non esset Statutis derogatum, circa hoc disponentibus; cumque in Patria viri adsit Statutum adimens matri facultatem disponendi de dote, eamque deferens filiis, uti filiis; hoc Statutum loci, & originis, seu domicilii mariti, non vero uxoris esset attendendum *Altograd. conf.* 28. *num.* 1. *libr.* 2. *Sanfelic. decis.* 353. *num.* 23. qui alios allegat *Mantic. de tacit. & ambig. convent. lib.* 3. *tit.* 14. *n.* 1. *& seq. Afflict. dec.* 226. *Cabed. dec. Lusitan. p.* 1. *dec.* 165.
29

Quod procederet, etiam quod bona essent sita in Patria uxoris, ut docent *Franch. decis.* 472. *num.* 6. *Molphes. ad Consuetud. Neapolit. tom.* 1. *part.* 2. *quæst.* 3. *Bruneman. in L. exigere dotem n.* 6 *ff. de judic. Mantic. de tacit. libr.* 3. *tit.* 14. *num.* 9. *vers. sed. advertendum.*
30

Et etiam si mulier sit mortua in Patria sua, & causa agatur in domicilio uxoris *Mantic. de tac. d. libr.* 3. *tit.* 14. *n.* 2. 3.
31

Quia semper adest speciali quadam ratione deducta ex *L. exigere ff. de Judic.* tacita conventio, quod uxor subjecerit tacito suo consensu omnia sua bona dotalia Statutis domicilii viri (sicut subjicit etiam personam) quocumque loco bona illa dotalia immobilia sint posita, etiam extra Territorium Statuentium, quia quo ad ea, quæ pendent ex consensu contrahentium, Statuta suum effectum ubique locorum sortiuntur, ut bene rem aperit *Mantic. de tacit. libr.* 3. *tit.* 14. *num.* 9. *versic. neque obstat. Vames Cent.* 2. *consil. civil. cons.* 12. *num.* 40. *& seq. & prius num.* 20. ubi ad ulteriorem materiæ illustrationem allegat *Carond. ad Consuetud. Parif.*
32
33

Et nuptiales tabulæ, ut supra conscriptæ exequtionem habere debent, ne dum quo ad expressa, sed quo ad tacita, & ut DD. loquuntur, quo ad omnia, quæ virtualiter continent, *ex decis. Bald. in L.* 1. *§. Et ut plenius C. de rei uxor. act. num.* 3. ex cumulatis post *Bald.* & alios apud de *Franch. decis.* 325. ibique *Adden.* Concludimus ergo, quod aut non fuit conventum dotes reddi filiis, tamquam filiis, & intrat Statutum Patriæ viri, per quod id disponitur, & est servandum; aut fuit conventum, & est observanda conventio; aut est dubium, ex quo in Patria uxoris eum sensum non haberent verba pacti relati, licet eum sensum haberent in Patria viri, & tunc non solum interpretatio sumenda est ex Statuto Patriæ viri, ad quod censentur contrahentes se conformasse sed secluso etiam Statuto præfato, interpretatio est facienda contra uxorem, quæ apertius legem dicere debebat. Et quia Ultramontani homines, qui ad Italos scribunt, in eo sensu uti debeat verbis, quibus scribunt, quem habent apud Italos. Sicut Romanus homo, qui ad Græcum scribit, non Latine, sed Græce conceptis verbis uti debet, ut probant *Text. in L. Prima ff. de excusat. Tutor.* & alii concordantes, alias omnis interpretatio facienda est contra loquentem, vel scribentem, ut docet *Alciatus de verbor. signif. libr.* 2. *liter. L. Fol.* 78. In hæc verba.
34
35

„ *Memoria teneo, magni quemdam nominis Grammaticum, cum Mediolano Bononiam esset iturus, equum a veterinario certa in dies mercede conduxisse, deinde, remisso equo, per literas veterinarium certiorem fecisse, ut in tale diversorium iret eqaum suum accepturus. Veterinarius non iverat, quod chyrographum non intellexisse assereret, integramque lapsi temporis mercedem petebat:* „ Ejus Epistolæ verba hæc erant „ : *Pegasus, qui me tollutim succussit, apud Campanæ pelvis copam erit, inde petito, phoretrumque ex eo tempore præcidito: Quæsitum est, uter æquiorem causam haberet, & eorum consensu, qui de re pecuaria*

„ *ria jus dicebant. Placuit literatorem* „ *condemnari, qui ignoto hujusmodi sermone uti non debuit.*

„ Rationem assignat Alciatus his „ verbis „ *Cum traditum sit, qui ad* „ *aliquem scribit, tali idiomate uti,* „ *eum oportere, quod intelligi ab eo,* „ *ad quem literæ dantur, possit, alioquin hujusmodi testationes damnum* „ *ei nullum inferre* „.

Ex his igitur, censuimus jus fovere filios in proposita specie, in exclusionem Legatariorum.

Neapoli die 21. Februarii 1723.

Franciscus de Onuphrio
Horatius Rocca
Ferdinandus Cammereta
Franciscus Friuvii
Dominicus Caravita, &
Andreas Ruffo.
In Supremis Regni Neapolitani Dykasteriis Advocati.

RESPONSUM VIII.

IN EADEM CAUSA

COLLEGIORUM BONONIENSIUM.

SUMMARIUM.

1 *In Provinciis & Civitatibus Italiæ Statuta deferentia dotem mulieri sunt inter se diversa.*
2 *Statutum Florentiæ antiquum disponens quod succedant in dote ipsi liberi juxta receptiorem sententiam importat successionem filiorum ut heredum.*
3 *Sed in moderno Statuto fuit reformatum ita ut dos filiis uti filiis obtingat.*
4 *Successio ex vi pacti est & dicitur necessaria.*
5 *Nec habet locum quæstio Statuti.*
6 *Restitutio dotis a matre in stipulatione soluto matrimonio nullis superstitibus filiis adiecta facit præsumere quod si supervixerint dos uti donata iisdem acquiratur.*
7 *Multo magis si dictum sit filios succedere quo casu, uti filii veniunt ne pactum sit inutile.*
8 *Maxime vero si verba juxta Romanas Leges & Doctores Italos importent devolutionem dotis ad filios, uti filios.*
9 *Verbum* remanebunt *directe importat continuationem possessionis, oblique dat actionem ad rem sibi restituendam.*
10 *Quocumque casu importat dominium.*
11 *Verbum* remaneat *idem sonat atque* habeat *& verbum* habeat *indicat necessitatem habendi.*
12 *Verbum* pertinere *significat dominium rei esse illius ad quem res pertinet.*
13 *Sive consistat in jure vel possessione, vel hypotheca.*
14 *Clausula* come beni propri *habet significationem translativam dominii.*
15 *Et verbum* come *latine* ut *denotat translationem sequtam cum sit dictio indicativa veritatis.*
16 *Et verbum* proprj *latine* propria *est demonstrativum dominii.*
17 *Et æquivalet verbo* suoi.
18 *Quod ostendit dominium esse ejus cujus res sua dicitur.*
19 *Immo convenit quoque dominio communi cum aliis.*
20 *Quam comunionem excludit verbum* proprj.
21 *Dominium causatur ex proprietate.*
22 *Apud Jurisconsultos quandoque dominium usurpatur pro proprietate, & viceversa.*
23 *Verba* Beni Materni *indicant derivationem bonorum secus si dictum sit* beni della Madre *quo casu indicant actualem dominium.*
24 *Bona Paterna ea sunt quæ a Patre profecta sunt.*
25 *Confirma ut* num. *23. si ubi sit appositum verbum* materni *disponatur de dote in casu mortis matris.*
26 *Successio novam ademptionem seu acquisitionem importat.*
27 *Verbum* relteranno *præsupponit existentiam juris jam acquisiti non acquirendi.*
28 *Et indigitantem continuationem cum perseverantia in jure præcedenter acquisito.*

29 *Bo-*

29 *Bona dotalia quæ in dominio matri extant non possunt dici permansura in filiis tempore obitus ejusdem.*
30 *Naturalis explicatio verborum potius capienda, quam vim facere & evertere eorum significationem.*
31 *Conditio purificata post initum pactum retrotrabitur ad tempus ipsum in quo facta est conventio seu obligatio.*
32 *Verba in uno sensu prolata in una parte contractus, idem quoque in alia parte valere debent.*
33 *Verbum* proprietà *simpliciter prolatum sine ulla addictione verbi* piena *significat dominium.*
34 *Quæ si adsit importat proprietatem cum usufructu.*
35 *Bona materna tamquam adventitia ex legis dispositione subsunt servituti usufructus debitæ Patri habenti filios in potestate.*
36 *Mater quæ in dispositione bonorum favore filii excepit gemmas &c. in aliis rebus non exceptis jus irrevocabile filio transtulisse censetur.*
37 *Et habet locum argumentum differetivæ.*
38 *Venit ex natura contractus correspectivi contrabentes unum sine alio non fecisse.*
39 *Statutum Florentiæ probibet matri quamcumque dispositionem in præjudicium filiorum & eorum descendentium.*
40 *Mens mulieris in pactis nuptialibus debet præsumi uniformis Statuto viri sui.*
41 *Maxime si in regione viri fuerint ratificata.* Et num. 44.
42 *Cum Statutum loci viri non uxoris attendi debeat.*
43 *Quæstio super significatione verborum intrat in Statutis seu legibus de dote disponentibus secus vero in pactis.*
45 *In pactis apertissima mens paciscentis præferri debet cuicumque diversæ significationi.*
46 *Sponsa sibi imputare debet si quæ fuerint jura, & Statuta in loco domicilii viri non perquisivit.*
47 *Quocumque enim modo a marito res promittantur ad formam dispositionis Statuti loci viri promissio debet interpretari.*
48 *Cum omnia pacta in capitulis nuptialibus contracta naturam matrimonii sequantur.*
49 *Limita tunc pacta irritari si lædere possent publicam utilitatem vel jura in pactum deducta ad paciscentes pleno jure non pertinerent.*
50 *Quæ limitatio non habet locum si agatur de jure privatorum cum quisque suo favori possit renunciare.*

Dubium, pro cujus resolutione requisita fuere Collegia nostra juris Pontificii, & juris Cæsarei, formatur super pacto in capitulis nuptialibus firmatis Parisiis; & in Etruria ratificatis stipulato hisce verbis „ *E se la Signora Principessa morisse la prima* (idest in matrimonio) *lasciando figliuoli maschi, o femmine, la detta somma intera di scudi trecentomila* (idest pars dotis constituta in pecunia) *ed il soprappiù della prefata costituzione dotale, resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli, come beni propri materni* „ Et dubium est.

An hoc pactum intelligi debeat, ut impleta conditione obitus D. Principissæ in matrimonio, superstitibus filiis, dos devolvatur istis uti filiis, seu potius uti heredibus matris, ita quod D. Principissa nequiverit, vel respective potuerit de ipsa dote disponere in præjudicium dictorum filiorum.

Ea, qua decet ponderata attentione singuli Patres utriusque Collegii ad trutinam revocaverunt hoc dubium, & postea omnes simul de more coadunati, communicato colloquio, ac rimatis pluribus juris allegationibus, super resolutione ipsius dubii exaratis ab aliquibus Patrum, in eum concordi animo devenerunt sensum, quod prænarratum pactum intelligi debeat, ut dos D. Principissæ devolvatur filiis, uti filiis, non uti heredibus, & propterea D. Principissam non potuisse de ipsa dote disponere in præjudicium dictorum filiorum, & ad ita sentiendum moti fuere, tum ex vi pacti independenter a formalitate verborum, tum ex significatione, quam se-

cundum Romanas Leges, & Doctores Italos, ac alios infra allegandos, habent verba, cum quibus pactum fuit conceptum; tum denique ex clara mente Dominae Principissae, quod sua dos in casu ejus mortis in matrimonio, devolvatur filiis superstitibus uti filiis, non uti heredibus.

Si quidem ex vi pacti independenter a formalitate verborum, arbitrati fuere Patres, quod dos D. Principissae devolvatur filiis, uti filiis, quia in pactis non intrat quaestio, quam moverunt antiqui Legum Interpretes Itali, super verbis plurium Statutorum vigentium in Provinciis, seu Civitatibus, aut Locis Italiae, & deferentium dotem mulieris, vel
1 totam, vel in parte filiis, ut videre est penes *Sabell. var. resol.* 77. *& D. Tartagl. de reservat. Statutar. honor. matris art.* 1. *&* 2. & alios ibi allegatos, disputando an verba dispositionis Statuti auferant matri facultatem testandi de dote, vel solum reservent filiis successionem in dote, si mater aliter non disposuerit, prout super antiquo Statuto Florentiae disponente, quod *succedant in dote ipsi liberi*, contigit disputari inter Doctores Florentinos, opinantes deberi filiis dotem uti filiis, non uti heredibus, ac Paulum de Castro firmantem contrarium jacto fundamento in illo verbo *succedant*, importante successionem filiorum uti heredum, cujus opinionem
2 approbavere sua subscriptione antiqui nostrorum Collegiorum Patres, ac alii, & eisdem adhaesit Judex in sententia super illo casu prolata, cui Florentini acquieverunt, sed ut deinceps dos matris obveniret filiis uti filiis, reformarunt Statutum, istud aliis verbis concipientes, ut legitur in moderno Statuto Florentiae Rub. *Qualiter succedatur in dotem &c.* de quibus disputatione, sententia, & reformatione Statuti, testatur idem *Paul. de Castro in L. Si cum dotem num.* 10. 11. *&* 12. *ff. solut. matr.* Et in Consilio suo impresso penes *Cuman. cons.*
3 48. incipiente: *Statutum Florentiae*, & refert *D. Tartagl. de reservat. Statut. art.* 1. *num.* 1.

Talis inquam quaestio non intrat in pactis, quorum verba etiam si successionem filiorum uti heredum importarent, nihilominus sonus verborum attendi non deberet, sed ex peculiari natura pacti talia verba capienda forent pro successione singulari per viam contractus donationis inter vivos irrevocabilis, inducentis necessitatem relinquendi dotem filiis tamquam filiis, quorum successio ex vi pacti necessaria diceretur, & esset, ut notant *Soccin. Sen. cons.* 102. *num.* 6. *cum seqq. libr.* 3. *Aym. cons.* 139 *sub num.* 6. *Fontanell. de pact. nupt. claus.* 4. 4
gloss. 9. *num.* 107. *&* 111. *cum seqq. part.* 4. quos & alios refert, ac sequitur *Rot. decis.* 290. *num.* 16. ubi mulier pacta fuerat, „ *Che li figliuoli ereditino ogni cosa* „ *part.* 9. *tit.* 1. *rec.* atque hanc distinctionem inter Statutum, & pactum, collaudant, 5
ac amplectuntur *Fontanell. d. claus.* 4. *gloss.* 6. *num.* 8. *& Rot. cit. decis* 290. *num.* 17.

Idque est adeo verum, ut etiam si mulier simpliciter paciscatur dotem sibi restitui soluto matrimonio nullis superstitibus liberis, quorum aliquam ulteriorem mentionem non faciat, adhuc censeatur voluisse liberos positos in supradicta conditione acquirere suam dotem velut ipsis donatam, si post ejus mortem supersint, ut punctualiter docet *Castrens. in cit. L. Si cum dotem sub num.* 9. *vers.* 1. *casu ff. solut. matrim.* 6

Quapropter multo magis censeri debet, quod mulier expresse paciscendo dotem remanere, & pertinere ad filios superstites post ejus mortem in matrimonio voluerit filios succedere in dote uti filios, non uti heredes, ne pactum sit inutile, & superfluum, juxta communiorem Interpretum sententiam, quam rejectis contrariis tuentur *Fontanell. de pactis nuptial. claus.* 7
4. *part.* 4. *gloss.* 19. *num.* 64. *& plur. seqq. ac Cutel. de donat. tom.* 2. *special.* 17. *a num.* 28. *ad* 33.

Progrediendo autem ad examen (licet ex praemissis superfluum) significationis verborum, cum quibus conceptum fuit pactum praenarratum, fir-

firmiorem agnoverunt Patres eorum sensum, quod dos D. Principissæ devolvatur filiis, uti filiis, non uti heredibus, quia eadem pacti verba seorsim, & eo magis simul juncta important translationem dominii bonorum, & jurium Dotalium in filios, juxta significationem, quam habent in Romanis legibus, & apud Italos Doctores, ac alios infra allegandos; adeo ut, & si dicta verba essent non in pacto deducta, sed in lege scripta, adhuc ex ipsa eorum significatione intelligi deberet dotem devolvi ad filios uti filios, non uti heredes juxta distinctionem *Paul. de Cast. d. L. Si cum dotem num.* 10. *cum duob. seqq.* inter Statuta disponentia per verba vel
8 successionem, vel lucrum, aut pertinentiam importantia.

Etenim verbum *resteranno* Italici sermonis & *remanebunt* in Latino idiomate; duplicem habere potest significationem, alteram directam, ut si ille, apud quem ex pacto res debet restare, eam rem possideat, tunc ex vi pacti res remanet apud illum; alteram obliquam, ut si non possideat, tunc virtute pacti petere valet rem sibi restitui, juxta theoricam *Bartol. in L. Prætor.* 3. *num.* 2. *ff. de collat. bonor.* quam passim sequuntur Docto-
9 res in *L. Centurio ff. de vulgar. & pupillar. & in L. Precibus C. de Impuber. & aliis substit. & consonat Textus in eadem L. Prætor. post princ. ibique gloss. vers. remaneat L. Tale pactum* 41. *§. fin. ibique gloss. vers. remaneret, & Bart. in princ. ff. de pact. L. fin. §. ult. in fin. ff. de legat. & fideicomm.* 2. *& L. Si cum ante* 7. *ibique gloss. vers. remanerent C. de donat. ante nupt. & notat Rot. Genuens. apud Balducc. dec. & res judic. tit.* 3. *dec.* 21. *a num.* 19.

Idcirco in quacumque significatione accipiatur illud verbum *resteranno*, semper verum erit importare dominium in eum, apud quem res ex pacto remanere debet, quia apud possidentem, non dominum res invito domino remanere non potest, & solus dominus rem sibi restitui a posses-
10 sore non domino petere valet, ut sancitum legitur in toto *tit. ff. & C. de rei vindicat.*

Et propterea optime tradit *Bartol. in L. Centurio n.* 51. *ff. de vulg. & pupill.* quod verbum *remaneat* intelligitur *habeat*, cum istud verbum *habeat* positum in Statuto, importet necessitatem habendi; adeo ut mater non possit per actum sive inter vivos, sive ultimæ voluntatis auferre filiis dotem, quam Statutum istis defert, disponendo, quod dotem *habeant* filii, juxta *dist. d. Pauli de Castro loco mox cit. & per Textum in L. Stipulatio ista* 38. *§. Habere, licere ff. de verb. oblig.* notat *Sabell. d. resol.* 11
77. *num.* 16.

Verbum *apparterranno*, quod in idiomate Latino sonat *pertinebunt*, significat dominium rei esse illius, ad quem res pertinet, prout in significationem dominii, legitur positum verbum *pertinet in L. Non solum* 39. *§. Qui alieno, & §. Quæritur vers. & ait ff. de procurat. L. Bona fide vers. incurrit ibique gloss. vers. pertinet ff. deposit. L. Cum mater.* 28. *ff. de inoffic. testam. L. Ait Prætor. ejus rei* 8. 12
ibique gloss. vers. pertinet ff. de jur. jur. L. Sciendum 70. *in fine* ibique *gloss. vers. verba hæc ii ff. de verb. & rer. signif. L.* 1. *§. Illud tenendum vers. prodest autem ff. quar. legator. L. Si sine Judice* 22. *§. Si in stipul. ff. rem rat. habere L. etiam si non dotem* 8. *ibique Bart. num.* 1. & in eadem significatione dominii sumunt idem verbum *pertinet* Doctores Itali, inter quos *Phannuc. de lucr. dot. gloss.* 11. *sub num.* 10. *vers. aliud dicunt Bonden. collect. legal.* 49. *n.* 81. *& Rot.* post eum *dec.* 39. *n.* 1. *tom.* 1. *Ansald. de commerc. & mercat. disc.* 12. *num.* 5. *Rot. post Adden. ad cons. Ramon. dec.* 11. *num.* 10. *libr.* 4. & quidem etiam in Gallia verbum *pertinere* significat dominium teste *Rebuff. in L. Verbum illud.* 181. *in princ. ff. de verb. & rer. signif.*

Et quamvis Pomponius in *dicta L. Verbum illud* 181. intelligat verbum *pertinere* adaptari, tam rebus, quæ dominii nostri sint, quam rebus in nostro dominio non existentibus,

a no-

a nobis tamen possessis, vel aliquo ju-
re nobis debendis, hinc tamen non
excludit a verbo *pertinere* significatio-
nem dominii, quod si non cadit in
re, verificatur in jure, vel possessio-
nis, vel hypothecæ, seu in alio jure
super ipsa re, & proinde innegabile
redditur verbum *pertinere* semper si-
gnificare dominium, ut docet *Bald.*
13 *in L. 3. num. 1. & seqq. ff. si usufr.
pet. Merlin. de pignor. libr. 4. quæst.
105. num. 1. 2. Bonden. cit. collect.
49. num. 81. & Vibell. de contract.
mulier. cap. 3. §. 6. num. 81. cum
aliis per eos citat.*

Clausula illa *come beni proprj* sua-
pte natura habet significationem trans-
lativam dominii, ut advertunt *Crott.*
14 *in L. Qui Roma §. Duo fratres n.
133. ff. de verb. oblig. & Mart. de
clauf. part. 1. clausul. 212. num. 2.*

Namdictio *come*, Latine *ut*, deno-
tat vere translatum fuisse dominium bo-
norum, cum sit dictio indicativa ve-
ritatis, ut exponit *gloss. in L. Cum*
15 *aliis vers. ut a matre C. de sec. nupt.*

Et verbum *proprii* conversum in
Latinum idioma dicitur *propria*, at-
que est demonstrativum dominii apud
eum, cujus res *propria* nuncupatur,
sicuti in hoc sensu legitur in Textu,
16 tum juris Pontificii *in c. nolo caus.
12. quæst. 1. cap. expendit, & cap.
nulla eadem caus & q.* tum juris
Cæsarei *in L. Si id quod 15 in princ.
ibique gloss. vers. proprium ff. de duob.
reis, & L. Fœnerator ibique gloss. vers.
propria ff. de probat. & L. penult. §.
1. ff. de via public. & L. 1. §. Pro-
priam causam, & §. seqq. ff. quand.
appellat. sit*, & tradunt *Bertazzol. in
L. Si quis major num. 630. cum seqq.
C. de transact. Castill. de usufruct. cap.
75. sub num. 36. vers. dominium, &
num. 37. cum seqq. & Rebuff. in L.
Interdum proprietatem ff. de verb. &
rer. signific.*

Si quidem istud verbum *proprii*
æquivollet verbo *suoi*, atque parem,
17 & uniformem habet utrumque ver-
bum, significationem. *Text. in cap.
unic. de for. compet. in 6. & in L. Si
mariti ff. de injur. L. Uti frui 5. in
princ. vers. quia ff. si usufr. petat. L.
Pronunciatio §. Familiæ ibique gloss.
vers. propriam familiam ff. de verb. &
rer. signif. &* firmant *Alberic. de Ro-
sat. in ejus dictionario vers. suum, ac
Rebuff. loco mox. cit.* Idcirco sicuti
verbum *suoi*, ostendit dominium esse
ejus, cujus res sua dicitur *Text. in L.
Quintus Mutius 29. & L. scribit 36.* 18
*in princ. vers. id enim ff. de aur. &
arg. leg. &* notant *Roland. a Vall.
cons. 71. num. 28. vol. 2. Tusc. pra-
ctic. concl. litera N. concl. 59. num. 1.
Card. de Luc. de jurisdict. disc. 48.
num. 11.* Ita fateri oportet, quod
verbum *proprii* parem habeat dominii
significationem, immo etiam majo-
rem, quia verbum *suoi*, convenit e-
tiam dominin communi cum aliis, *L.* 19
*Pupillus est 239. §. Verbum suum ff.
de verb. & rerum signific.* Verbum au-
tem *proprii*, excludit quamcumque com-
munionem dominii significando domi-
nium totum esse penes illos, quorum
res *propria* dicitur *Text. in L. In Pro-* 20
*vincial. §. Quod si socius meus ff. de
oper. nov. nunc. L. 1. §. Per comm.
serv. ff. de acquir. vel ammit. possess.
L. Si id quod contendis ff. Familia er-
cisc.* & optime advertit *Rub. de con-
fus. & distinct. jur. defunct. & hered.
cap. 3. a num. 53. ad 59.*

Certius etiam quia res dici ne-
quit propria alicujus non habentis rei
dominium, quod non potest esse pe-
nes carentem proprietate, unde neces-
sario consequitur, quod ille, cujus
propria res dicitur, sit etiam domi-
nus ipsius rei, nam dominium causa-
tur ex proprietate, sicque ex eo quod
res sit propria, ut advertunt *Rip. &* 21
*Alciat. in L. Naturaliter §. Nihil
commune*, ille *num. 8.* iste *num. 18. ff.
de acquir. possess. Faber. in §. Omnium
num. 21. Inst. de act.* optime *Castill.
de usufr. d. cap. 75. num. 38.* Et pro-
pterea legum latores, & Jurisconsulti
plerumque appellatione dominii intelli-
gunt proprietatem, & appellatione
proprietatis dominium, ut habetur in
*L. Si Procurator 13. ff. de acquir. rer.
dominio L. Ordinarii 13. C. de rei vin-
dicat. L. Si quis conductionis ibique
gloss. vers. restituere C. locat.* & in aliis jur. 22
allegat. a *Castill. cit. cap. 75. n. 19. & 41.*

De-

Denique verbum *materni*, Latine *materna*, evidentiſſime ſuadet acquiſitionem bonorum promiſſorum, eorumque collationem in filios matris promittentis, quia ſignificatio illius verbi, profecto verti nequit in ſenſum dictionis *della madre* ſive *matris*, ſed retinet ſuum proprium ſenſum indicantem derivationem a matre, juxta communiorem uſum loquendi, nam quando loquimur de bonis in dominio matris exiſtentibus, dicimus *beni della madre*, ſive *bona matris*, non autem *beni materni*, ſive *bona materna*, quando vero exprimere volumus bona, quæ fuerunt matris, utimur verbis *beni materni*, ſive *bona materna*, numquam id exponendo per dictionem *della madre*, ſive *matris*, ut diſtinguamus bona in dominio matris extantia
23 a bonis translatis in dominium filiorum provenientibus a matre. *Text. in L. Cum aliis C. de ſecund. nupt. L. 1. & toto C. de bon. matern. & L. Cum non ſolum C. de bonis, quæ liber. Calvin. Lexicon. juriſdict. lit. M. verſ. Maternum*. Sicuti bona paterna dicuntur
24 ea, quæ a patre profecta ſunt *L. Sive poſſidetis C. de probat.*

Ulterius ad confirmandam in hac Theſi ſignificationem illius verbi *materni* indicantem derivationem bonorum a matre, non autem dominium ipſorum bonorum apud illam, additur animadverſio, quod capitulum, in quo poſitum eſt illud prædictum verbum *materni* diſponit de dote in caſu mortis matris, non ea vivente; ideoque dicendo: *resteranno, ed apparterranno ad eſſi figliuoli, come beni pro-*
25 *prj materni*, iſtud verbum *materni* ſumi nequit, ut ſignificativum dominii matris, ſed per neceſſe accipi debet, ut ſignificativum dominii filiorum in dictis bonis, & iſtorum derivationis a matre.

Aſt ſi ex verbis prænarrati pacti ſingillatim perpenſis, conſtat dominium bonorum, & jurium dotalium D. Principiſſæ fuiſſe translatum in filios, tanto magis id autumarunt Patres patefieri ex iiſdem verbis ſimul ſumptis.

Non enim verificari poteſt, quod moriente in matrimonio D. Principiſſa iſtius bona dotalia remanerent, & pertinerent ad filios uti bona propria materna, juxta pactum conventum, niſi concedatur dominium eorundem bonorum in eoſdem filios translatum, jure pacti præfati, non autem jure ſucceſſionis inteſtatæ vel teſtatæ, quia ſucceſſio novam adeptionem, ſeu acquiſitionem importat, juxta citatam theoricam *Caſtrenſ. in L. Si cum dotem ff. ſolut. matrim.* 26

Quapropter ſi hoc pactum intelligeretur reſervare filiis in iſtis bonis dotalibus ſucceſſionem teſtatam, vel inteſtatam, ut ex adverſo prætenditur, bona dotalia, non remanerent, ſed pervenirent ad filios poſt matris mortem, cum autem hæc bona debeant remanere, & pertinere ad filios, uti bona propria materna, ſic dictante ipſo pacto, inficiari nequit dominium eorumdem bonorum translatum fuiſſe in filios permanendum irrevocabiliter apud iſtos in morte matris; non vero tunc acquirendum jure ſucceſſionis teſtatæ, vel inteſtatæ; cum relata pacti verba præſeferant dominium bonorum fuiſſe filiis acquiſitum in ipſomet actu conventi pacti, continuandum, & perſeverandum apud eos poſt obitum matris, ut verificetur, quod bona dotalia apud filios, uti bona propria remanerent, juxta propriam ſignificationem illius verbi *resteranno* præſupponentem exiſtentiam juris jam acquiſiti non acquirendi. *Gloſſ. in L. Tale pactum §. ult. verſ.* 27
remaneret ff. de pactis. Quam ſequuntur. *Bero conſ. 204. num. 46. lib. 1. Menoch. conſ. 238. num. 34. Antonin. reſol. 87. num. 3. & Rot. coram Emerix Jun. dec 1025. num. 14.* & indigitantem continuationem cum perſeverantia in jure præcedenter acquiſito 28
Text. in cap. ſi ex bona de pœniten. diſtinct. 4. & in L. Sed hoc ita ff. de re judic. L. Ammiſſione ff. de cap. diminut. & L. Sed ſi manent ff. de precar. & tradunt *Lancellot. Gall. conſ. 114. n. 53. Menoch. conſ. 1155. num. 28. Manſ. conſult. 186. num. 5. Torr. de primog. Ital. part. 2. quæſt. 22. num. 3. Anſald. de commerc. & mercat. diſc. 6. num 16. Rot. in rec. dec. 630. n. 34. part.*

part. 4. tit. 6. & dec. 197. n. 79. part. 5. ad: coram Emerix Jun. dec. 1025. sub num. 14. verf. præfertim, & Rot. Genuen. apud Balducc. decif. & rer. judic tit. 3. dec. 21. num. 18.

Nec obſtare crediderunt Patres, quod bona dotalia D. Principiſſæ ipſa vivente, erant penes Principem virum non penes filios, & exceptis pecuniis in partem dotis ſolutis, extabant in dominio D. Principiſſæ, & proinde videatur dici non poſſe, eadem bona permanſura in filiis tempore obitus D. Principiſſæ in matrimonio, &
29 conſequenter illud verbum *reſteranno*, importare debeat, ſi non connaturaliter, ſaltem attenta hac circumſtantia novam acquiſitionem ipſorum bonorum filiis.

Etenim Patres animadverterunt non deficere magis connaturalem explicationem effectus verbi *reſteranno* quæ potius capi debet, quam recurrere ad faciendam vim ſignificationi ejusdem verbi, immo ad iſtius ſignificationem evertendam. *Text. in L. Non aliter ff. de legat. 3. L. Si alii ff. de uſufr. legat. Handed. conſ. 46.*
30 *n. 53. libr. 2. Giurb. dec. 32. n. 1. Theſaur. decif. 270. num. 21. & Rot. decif. 365. num. 7. part. 16. rec.*

Naturalis ſiquidem ſignificatio verbi *reſteranno*, ut fuit ſupra probatum nil aliud importat, quam continuationem juris acquiſiti, cum perſeverantia in ipſo jure. Effectus autem hujus ſignificationis, optime verificatur in dicto pacto, quod fuit conditionaliter initum ibi „ *E ſe la Signora Principeſſa moriſſe la prima laſciando dei figliuoli* „ quæ verba inducunt conditionem eventualem, ſeu cauſalem, cujus natura ea eſt, ut licet purificetur poſt initum pactum, attamen purificata, retrotractionem facit temporis ſuæ purificationis ad tempus ipſum, in quo facta eſt conventio ſeu obligatio conditionalis *l. cedere diem ff. de verb. & rer ſignif. L. Potior verſ. videamus, & L. Qui balneum verſ. amplius ff. qui potior in pign. habeantur*
31 *Bart. in L. Filius ff. de verb. obligat. Sabell. var. reſol. reſ. 23. n. 1. D. Tartagl. de reſerv. Statut. art. 11. num. 10. cum ſeqq. Magon. dec. Luceuſ. 11. num. 13.*

Idcirco purificata conditione præmorientiæ uxoris ſuperſtitibus viro, & filiis illa acquiſitio, quam faciunt filii ob conditionem purificatam, retrotrahitur (non curato medio tempore, in quo uxor erat domina bonorum dotalium, & iſta extabant penes virum) ad tempus conventi pacti conditionalis, ac ſi de eo tempore abſque ulla conditione pactum fuiſſet ſtipulatum; adeo ut filii non dicantur acquirere dominium bonorum illa die purificatæ conditionis, ſed idem dominium jam acquiſiviſſe uſque a die pacti, ut explicant jura, & Doctores mox citati.

Hinc igitur tranſit in evidentiam, quod licet dominium bonorum dotalium exſtiterit penes D. Principiſſam iſta vivente, & eadem bona eſſent apud D. Principem virum, nihilominus prælatum verbum *reſteranno* habet effectum ſuæ connaturalis ſignificationis in hoc pacto ſub prænarrata conditione convento; ita quod nulla occurrit neceſſitas faciendi vim ſignificationi ipſius verbi, ut det acquiſitionem dominii dictorum bonorum filiis in morte matris per ſucceſſionem teſtatam, vel inteſtatam, dum virtute retrotractionis temporis purificatæ conditionis ad diem pacti, illud dominium in hac die acquiſitum cenſeatur ipſis filiis, ac in iſtis continuatum, & permanens tempore purificatæ conditionis iuxta germanam ſignificationem dicti verbi *reſteranno*.

Firmiſſimum tandem cenſuerunt Patres eorum ſenſum, quod dos D. Principiſſæ devolvatur filiis uti filiis, non uti heredibus, ſcrutando mentem D. Principiſſæ in dicto convento pacto, quæ Patribus viſa fuit manifeſta pro illius dotis devolutione filiis uti filiis, non uti heredibus.

Nam in iisdem capitulis nuptialibus D. Principiſſa, volens transferre in D. Principem virum lucrum tertiæ partis dotis, ſi illa ſine filiis præmoreretur, concepit pactum lucri dotalis cum hiſce verbis: *l'altro terzo reſtando ad eſſo Sig. Principe per guada-*

da-

dagno nuziale in piena proprietà.

Optans ulterius ipsa D. Principessa si superviveret viro, & postea decederet non superstitibus filiis ejusdem matrimonii sibi acquirere dominium augmenti dotis promissi a D. Principe viro, ab isto stipulata fuit, quod hoc augmentum „ *sarà ed apparterrà in piena proprietà a detta Signora Principessa*.

Intendens autem e converso D. Principissa in casu ejus super viventiæ viro, extantibus communibus filiis, habere solum usumfructum augmenti dotis prædicti, & istius dominium transferri in eosdem filios convenit: *Che ella non godrà, se non per usufrutto il detto augumento di dote, restando la proprietà di quello per il tutto a detti figliuoli*.

Dum igitur in hisce nuptialibus capitulis, in quibus certum est, D. Principissam voluisse transferre dominium, vel lucri dotalis in D. Principem virum, vel augmenti dotis, sive in se ipsam, sive in filios, ista dominii translatio concepta fuit cum illis verbis: *restando in piena proprietà: apparterrà in piena proprieta: restando la proprietà*: ambigi nequit, quod etiam in alio ex dictis nuptialibus capitulis, in quo conventum fuit pactum quod: *la detta somma intiera di trecentomila scudi, ed il soprappiù della prefata constituzione dotale, resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli, come beni propri materni*: hæc verba: *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj*, fuerunt prolata ex mente D. Principissæ in sensu translativo dominii in filios, sicuti ex eadem D. Principissæ mente eadem verba *restando: apparterrà: proprietà*, fuere in aliis supradictis capitulis posita in hoc ipso sensu dominii translativo; cum explorati juris sit, quod verba in aliqua parte contractus prolata in uno sensu intelligi debeant posita cum eodem sensu in alia parte ipsius contractus, ut ex theorica *Bartol. in L. final. ff. de rebus dub.* firmant *Casanat. consf.* 15. *num.* 6. & *consf.* 47. & *num.* 60. & alii

32 quos refert eandem theoricam *Bartol.* amplectendo. *D. de Comit. dec. Florent.* 8. *num.* 7.

Nec obicem facere putaverunt Patres, quod in lucro dotali acquirendo D. Principi viro, si solveretur matrimonium per mortem D. Principissæ, nullis relictis filiis, & in augmento dotis lucrando per D. Principissam superviventem D. Principi viro, & postea decedentem sine filiis ejusdem matrimonii, fuerit quidem dictum, proprietatem lucri dotalis remanere D. Principi viro, & proprietatem augmenti dotis esse, & pertinere ad D. Principissam, sed proprietati additum fuit verbum *piena* ibi „ *in piena proprietà*; quod verbum *piena*, vel aliud verbum æquipollens non habetur in illo pacto „ *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj materni*; unde forte videatur, quod verba hujus pacti, ob defectum dicti verbi *piena*, vel alterius verbi æquipollentis, nequeant intelligi in eo sensu, cum quo prolata fuere in aliis pactis prænarratis.

Cogitaverunt enim Patres objectionem prorsus eliminari, ex eo, quod illud verbum *proprii* per se, absque alio verbo illi adjuncto, ex sua connaturali significatione demonstrat dominium rei esse apud eum, cujus propria res dicitur, sicuti etiam verbum *proprietà*, simpliciter prolatum, non addita illa dictione *piena*, significat dominium, ut superius probatum fuit, idcirco, si in dictis aliis pactis non fuisset addita illa dictio *piena* verbo *proprietà*, adhuc inficiari non posset translationem dominii lucri dotalis, & respective augumenti dotis, 33 fuisse factam in verbis „ *restando in proprietà: sarà, ed apparterrà in proprietà* „, sicuti dubitari nequit dominium augumenti dotis in casu superviventiæ Dominæ Principissæ Domino Principi viro, tempore illius mortis relictis filiis ex eodem matrimonio, fuisse translatum in filios per illa verba „ *restando la proprietà di quello per il tutto a' detti figliuoli* „ simpliciter prolata absque illa dictione *piena*, cui dictioni non æquipollet illa dictio *per il tutto* quæ non ampliat signifi-

cationem verbi *proprietà*, sed indicat augmenti dotis totalitatem, ut totum remaneat filiis in proprietate; ideoque cum in illis aliis pactis mens Dominæ Principissæ fuerit, quod dominium foret translatum, non ex illa dictione *piena* sed ex aliis verbis superius perpensis, semper subsistit, quod eadem verba prolata sine ea dictione *piena* in pacto convento super dote favore filiorum, in eodem sensu translativo dominii intelligi debeant, eoque magis attento defectu dictionis *piena* in pacto translativo dominii augmenti dotis in filios, idque solum sufficere existimatur ad eliminationem objecti neutiquam applicabilis huic pacto.

Præterea ad omnimodam ipsius objecti eversionem satis superque efficax reputata fuit a Patribus animadversio, quod in illis pactis, in quibus addita fuit illa dictio *piena*, ista dictio importat dominium, seu proprietatem fuisse plene translatam, idest junctam cum usufructu, ad distinctionem nudæ proprietatis, quam habet
34 rei dominus sine usufructu, qui ad alium pertinet ut habetur *in L. Si ita stipulatus fuero*, *§. Titius ff. de verb. oblig. L. Si dominus ff. de usufr. L. Si aliis*, *& L. Sempronius ff. de usufruct. legat. L. Cum in fundo ff. de jur. dot. L. Fœminæ §. Illud C. de secund. nupt. & §. 1. ac §. finitur Instit. de usufr.* & his juribus citatis notat. *Castill. de usufr. cap. 75. num. 1. cum seqq.*

Si autem eadem dictio *piena*, vel alia æquipollens fuisset in pacto inito super dote favore filiorum tunc dubitari potuisset, an D. Principissa paciscens, intellexisset prohibere D. Principi viro usumfructum in bonis maternis translatis in dominium filiorum, quorum bona adventitia, qualia sunt materna ex legis dispositione subsunt servituti usufructus debitæ patri habenti filios in potestate, *Text. in L. Cum oportet*, & *in L. fin. C. de bonis quæ liber*, & in aliis juribus allegatis *a Castill. de usufr. cap. 3. n.*
35 *3.* Nolens autem D. Principissa prohibere usumfructum patri ideo omisit adjicere dictionem illam *piena*, vel aliam æquipollentem, & proinde omissio istius dictionis, vel alterius æquipollentis, non excludit, quin verba istius pacti sint intelligenda in eodem sensu translativo dominii, prout intelliguntur in aliis recensitis pactis, cum hac tamen modificatione in dicto pacto, quod ob defectum dictionis *piena*, vel alterius similis dictionis, intelligatur translatum dominium nudum nempe sine fructuum utilitate, in aliis vero pactis, ob additam illam dictionem *piena* intelligatur translatum dominium plenum, idest cum usufructu causali.

Ad comprobationem ejusdem mentis D. Principissæ, quod ejus dos devolveretur filiis, uti filiis, non uti heredibus, perpenderunt Patres illud aliud pactum in iisdem Capitulis nuptialibus contentum, *che tutte le gioje, ed altri mobili preziosi, che saranno dati a detta Signora Principessa, innanzi, e dopo la celebrazione del matrimonio, &c. resteranno in sua libera disposizione, anche durante il matrimonio medesimo*.

Quæ gemmæ, & mobilia pretiosa comprehendebantur sub dote constituta etiam in bonis mobilibus ad D. Principissam perventuris, ex titulo quoque donationis, juxta aliud pactum in præfatis capitulis stipulatum, & consequenter aderant sub pacto hodie controverso, quod bona dotalia remanerent ad filios, uti bona propria materna, nisi successive fuisset initum pactum mox relatum.

Ideoque D. Principissa volens habere facultatem disponendi de illa parte suæ dotis, consistente in dictis gemmis, & mobilibus pretiosis, ista exprefse excepit a præcedenti pacto, quod bona dotalia remanerent, & pertinerent ad filios; unde elucescit ejus mens transferendi per istud præcedens pactum dominium irrevocabile bonorum dotalium in filios, quia excipiendo ab hoc pacto per subsequentem conventionem gemmas, & mobilia prædicta, firmavit regulam in aliis bonis dotalibus non exceptis, ut non posset de istis disponere, veluti transla-

latis ex vi antecedentis pacti in do-
minium filiorum irrevocabile *Ad Text.
in cap. nonne in fin. de præsumpt. L.
Quæsitum §. Denique ibique gloss. vers.*
36 *non potest ff. de fund. instruct. L. Nam
quod liquide* 4. *ff. de pen. leg. Everard.
in loco ab exceptione ad regul. num.* 1.
cum seqq. D. de Comit. dec. Flor. 58.
num. 19.

Confirmatam ulterius eamdem D.
Principissæ mentem cognoverunt Pa-
tres, a discretivo loquendi modo ejus-
dem Dominæ Principissæ quæ inten-
dens habere facultatem disponendi de
aliquibus rebus dotalibus, id exponere
scivit, & explicavit, unde insurgit
validissimum argumentum, quod si
intellexisset, & voluisset sibi reserva-
re facultatem disponendi de aliis dota-
libus bonis, quæ illi placuit subjicere
pacto, quod remanerent, & pertine-
rent ad filios, id utique explicare sci-
visset, & expressisset, & propterea
cum non expresserit, censendum est
D. Principissam noluisse posse de illis
37 disponere *L. Unic. §. final. C. de ca-
duc. tollend. D. de Comit. dec. Flor.*
8. *num.* 8. *& dec.* 19. *num.* 16.

Constabiliri quoque mentem ipsam D. Principissæ putaverunt Patres a correspectivitate pactorum conventorum in iisdem capitulis nuptialibus. Hæc autem correspectivitas eruitur ab augumento dotis in tertia istius parte, promisso a D. Principe tunc Sponso, lucrando per D. Principissam superviventem viro, quo ad usum fructum; si postea decessisset relictis filiis ejusdem matrimonii, & etiam in plena proprietate non superstitibus hisce filiis, quod dotis augmentum, non fuisset aliquo modo recompensatum, si D. Principissa præmoriens viro relictis filiis, ut evenit, potuisset disponere de dote in præjudicium filiorum, qui, nec vir superstes, quidquam lucrarentur, unde omni jure præsumi debet, quod D. Principissa Sponsa intellexerit, & voluerit in isto casu ejus dotem devolvi ad filios uti filios, non uti heredes, & quod alias D. Princeps Sponsus non promisisset præfatum dotis augmentum, juxta propriam naturam contractus correspecti-
vi, qui dicitur existere, quando con
trahentes unum sine alio non fecissent 38
per *Text. in L. Cum ejusdem §. Inter
decem ff. de Ædilit. edic. Bart. in L.
Aurelius §. Idem queritur ff. de lib.
leg. Decian. cons.* 45. *num.* 5. *Peregr.
dec.* 81. *per tot.* cum aliis adductis *a
Giurb. dec. noviss.* 85. *sub num.* 19.

Demum ad majorem corrobora-
tionem hujusmodi mentis Dominæ
Principissæ animadverterunt Patres ma-
xime conferre Statutum Florentiæ sub.
Rub. *Qualiter succedatur in dotem
uxoris præmortuæ*, ubi sancitum est „
*Quod nulla mulier constante matrimo-
nio in dote, vel de dote, vel ejus par-
te, possit condere aliquam ultimam vo-
luntatem, nec aliquid etiam inter vi-
vos quoquomodo disponere de dicta dote,
vel ejus parte in præjudicium filiorum,
seu descendentium ex eis* „ quia sicuti
istud Statutum aufert mulieri morien-
ti in matrimonio relictis filiis facul- 39
tatem disponendi de dote, ita quoque
credendum est D. Principissam pacis-
centem, quod ejus bona dotalia rema-
nerent, & pertinerent ad filios, uti
bona propria, voluisse non posse de
istis bonis disponere in præjudicium
filiorum, cum illius mens debeat præ-
sumi uniformis Statuto prædicto. *Se-
natus Mantuæ in Voto impresso apud
Bonden. collect.* 48. *num.* 101. *vol.* 2. 40
Rot. coram Emerix Jun. dec. 57. *n.* 5.

Haud obstante, quod capitula
nuptialia fuerint firmata Parisiis, nam
ex eorum ratificatione facta Floren-
tiæ, ibi suam receperunt perfectio-
nem, & consequenter Statutum Flo-
rentiæ attendi debet, ut loquendo de
capitulis nuptialibus firmatis in Gal-
lia, & ratificatis in Urbe Roma,
quod Romanum Statutum sit atten-
dendum censuit *Rota dec.* 85. *num.* 7. 41
cum seqq. & dec. 155. *num.* 3. *part.*
14. *rec.* quia Statutum loci viri, &
non uxoris attendi debet *L. Exigere
ff. de Judic.* & firmant *Soccin. Sen.
cons.* 24. *col.* 2. *vers. sed defendendo* 42
libr. 1. *Tiraquell. de leg. connub. gloss.*
2. *num.* 45. *ad* 52. *Franc. Cremon,
not.* 66. *incip. Statuto Florentino. Card.
de Luc. de dote disc.* 1. *num.* 9. *&
disc.* 128. *num.* 10.

Firmato itaque ex præmissis, quod pactum conventum super dote mulieris favore filiorum, quibuscumque verbis conceptum, ex sua peculiari natura in hoc distincta a legum sanctionibus, semper facit devolvere dotem ad filios, uti filios, non uti heredes, & quod hanc ipsam dotis devolutionem præseferunt illa controversa pacti verba, *resteranno*, *ed apparterranno ad essi figli*, *come beni proprj materni*, sive seorsim, sive simul sumpta, veluti transferentia irrevocabile dominium bonorum dotalium in filios, juxta significationem, quam habent in Romanis Legibus superius citatis, & in populis jure scripto Romano utentibus, ut colligitur ex DD. supra allegatis, & quod mens D. Principissæ sic paciscendo, fuit transferendi irrevocabile dominium suæ dotis in filios, nil resisteret quod Parisiis, ubi firmata fuere pacta nuptialia, eadem pacti verba ex jure consuetudinario alium haberent significatum.

43 Tum quia quæstio super significatione verborum intrat quidem in Statutis, seu aliis legibus disponentibus de dote mulieris favore filiorum, non vero in pactis juxta superius firmata.

44 Tom quia ipsa verba intelligi debent in ea significatione, quam habent in loco D. Principis viri, ubi perfectionem suam receperunt capitula nuptialia, in ratificatione eorum ibi subsequuta, ut firmavit *Rota in cit. dec.* 85. & 115. *part.* 14. *rec.* & maxime cum eadem verba sint uniformia præcitato Statuto loci viri.

45 Tum etiam quia apertissima mens D. Principissæ paciscentis transferendi dominium irrevocabile in filios, attendi, & præferri debet cuicumque diversæ significationi, quam verba pacti habere possent *Text. in L. Eum qui* 56. *in princ. ff. de verb. oblig. L. In conventionibus* 219. *ff. de verb. & rer. signific L.* 3. *C. de liber. præter. L. Non aliter ff. de legat.* 3. & *L. Labeo in fin. ff. de suppellect. legat.*

Illud denique addendo, quod quidquid sit de quacumque consuetudine Parisiensi vigente pro interpretandis hujusmodi pactis; attamen dum D. Principissa deserebat patrios lares, & se conferebat ad extraneam viri regionem, in qua, vel jura Romanorum, vel jura municipalia domicilii viri servantur, exquirere tenebatur, an jura Romanorum, & municipalia pugnarent cum consuetudine prædicta, ad hoc ut sibi reservare posset beneficium hujus consuetudinis; unde imputandum est D. Principissæ si diligenter non perquisivie, quæ, & qualia fuerint jura Romanorum, & municipalia loci mariti, circa Interpretationem similium pactorum, occasione dotium, & quid disponeret Statutum loci mariti super dotibus, *juxta Text. in L. Qui cum alio ff. de regul. jur.* & probat *Roland. de lucr. dot. quæst.* 14. *per tot.* ubi respondet rationibus, & Auctoritatibus contrariis. 46

Ita ut etiam in casu dubio, qualis non est sane præsens, neque recurri valeret pro interpretatione, seu declaratione pacti ad consuetudines Parisienses, quia quoquomodo fuerint concepta capitula nuptialia, & non obstante, quod quibusvis generalibus verbis habita fuisset loquutio, veluti etiam si maritus promisisset restituere dotem in loco contractus, vel alibi, vel ubique locorum; adhuc tamen secundum Romanas leges, censenda foret promissa ad formam dispositionis Statuti loci viri, ut firmant *Alberic. de Rosat. tract. Statut. part.* 2. *quæst.* 8. *in fin. Campeg. de dot. part.* 5. *quæst. ult. Bald. consil.* 31. *vol.* 3. *Ruin. cons.* 58. *colum.* 3. *in fin. vol.* 3. cum aliis cit. *per Roland. de dot. quæst.* 19. *per tot.* 47

Sicque multo minus pactum D. Principissæ, quod bona dotalia remanerent, & pertinerent ad filios uti bona propria materna, intelligi poterit, jure successionis hereditariæ secundum consuetudinem Parisiensem: nam cum D. Principissa, & D. Princeps conjuges voluerint ex integro, & ex proposito dictum pactum concorditer stabilitum fuisse favore filiorum, omnis sane interpretatio, si quæ sumenda foret, regulari deberet a præcitato *Text. in L. Exigere ff. de Judic.* & ab

ab aliis legibus Romanis, superius allegatis, quia quæcumque pacta in capitulis nuptialibus contracta, naturam
48 matrimonii sequuntur *ad Text. in L. Si tibi rem ff. de præscrit. verb. & L. 1. C. de pactis*.

Et fortasse consuetudines, & leges Parisienses irritare valerent talia pacta, ubi tangerent publicam utilitatem, vel ubi jura in pactum deducta pleno jure non pertinerent ad paciscentes juxta casum relatum a Glossatore Consuetudinum Parisiensium in
49 *libr. 1. §. 8. gloss. 3. num. 8.*

Secus vero quando, ut in hac Thesi, agitur de Juribus Privatorum pleno jure spectantibus ad paciscentes, tunc enim pactum ubi etiam dici posset contrarium legibus, & consuetudinibus Parisiensibus, suum deberet sortiri effectum, quia quisque suo favori renunciare potest *ad Text. in L. penult. C. de probat. Roland. de lucr.*
50 *dot. quæst. 102. per tot,*

Nos infrascripti Notarii Almi Collegii Juris Pontificii, & Cæsarei Bononiæ accersiti ab Illustrissimis, & Excellentissimis DD. Dominico Maria Tocca *Priore Collegii Juris Pontificii, &* Hercule de Bettis *Priore Collegii Juris Cæsarei, existentibus in pleno Collegio, coram aliis Illustrissimis, & Excellentissimis DD. Patribus ejusdem Collegii, recepimus a dd. Illustrissimorum & Excellentissimorum DD. Priorum manibus suprascriptum Consilium nobis mandantium, ut illud reponamus in Scrineo, quo servantur similia Consilia, ejusque exemplar authenticum in forma consignemus iisdem Illustriss. & Excellentiss. DD. Prioribus, quod exemplar per nos cum suo originali collationatum est tenoris suprascripti; & de ordine dd. Illustrissimorum, & Excellentissimorum DD. Priorum Sigilla Collegii apposuimus; in quorum omnium fidem nos subscripsimus & subsignavimus hac die.*

Ita est

Augustinus ol. Caroli de Pedrettis Civis, & Notarius Publicus Bononiæ Colleg. Apostolicus, & Imperialis, ac Collegii Juris Pontificii Cancellarius, &c.

Et ita affirmo

Ego Joannes Cammillus Bartolotti ol. D. Dominici filius Civis, & Notar. Colleg. Bononiæ Apostolicus, & Imperialis, ac suprascripti Collegii Juris Cæsarei Cancellarius, &c.

RESPONSUM IX.

IN EADEM CAUSA

Consilia Approbata Mediolanensium.

SUMMARIUM.

1 *Statutum disponens de dote matris si loquatur per verba* succedant filii *& similia quæ filiis tantum præservant successionem juris communis, & tunc dos filiis debetur jure hereditario.*

2 *Si vero Statutum loquatur per verba dispositiva* lucrentur habeant *tunc filii habent dotem beneficio Statuti nec de ea mater potest disponere.*

3 *Verbum* pertinere *est de sui natura translativum, & dispositivum.*

4 *Idem est de verbo* remanere *quod est dispositivum.*

5 *Copula* & *de sui natura auget dispositionem, cui adicitur.*

6 *Valet argumentum de pacto ad Statutum.*

7 *Mater de dote nequit testari quando illa ex vi antecedentis conventionis alteri debetur.*

8 *Pacta conventa in tabulis nuptialibus non possunt immutari.*

Proprietas passim accipitur pro dominio usufructu carente.

10 *Superfluitas semper vitanda est in contractibus.*

11 *Si in stipulatione ut dos pertineat* ad

ad filios mortua matre, reservata esset legalis successio pactum esset superfluum.

12 *Quoad lucrum dotis attendi debet Statutum loci viri licet in alio loco sponsi matrimonium contraxerint.*

13 *Statutum Florentinum tollit mulieri etiam forensi facultatem testandi de dote in praejudicium filiorum.*

IN Tabulis nuptialibus nobilissimi conjugii, jam secuti de anno 1671. inter tunc Sponsos, origine diversos, sed pari sanguinis claritate conspicuos, de lucro egregiae dotis expressa fuit conventio in quocumque casu servanda, alterutro scilicet Conjugum praemoriente cum filiis, vel sine filiis.

Unico post se relicto filio, nuper praedecessit uxor, cui casui provisum legitur his verbis „ *E se la Signora N. N. Sposa morisse la prima, lasciando de' figliuoli maschi, o femmine, la detta somma intera dei trecentomila scudi, ed il soprappiù della prefata constituzione dotale resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj materni*.

Controversia nunc exoritur, inter filium praedictum, & Legatarios, ab eadem nobili conjuge in ejus ultima voluntate honoratos, qui in bonis dotalibus, & praecipue in illis sitis extra Territorium mariti, satisfactionem Legatorum consequi praetendunt: qua in re juris inspectio ad id unice reducitur, utrum scilicet, dos, de qua agitur, filiis debeatur uti filiis, vel uti matris heredibus.

Hanc quaestionem favore filii superstitis expedivit celeberrimus Jureconsultus in suo legali responso, una cum facti serie mihi delato, & tantam in eo reperii doctrinae gravitatem, ut omnis fere respondendi facultas erepta mihi videretur. Ne tamen repetitis carissimi mihi, ac consultissimi Collegae mandatis omnino contumax videar, pauca in confirmationem subnectam, non in gratiam majoris claritatis, quae ultra nequit desiderari, sed ut aliquod potius observantiae meae, erga emeritum Collegam, extet argumentum.

In eumdem igitur sensum captivatur intellectus ex peculiaribus particulis, quibus concipitur relatum pactum, & praecipue ex illis verbis, a quibus conventio regulatur ibi *resteranno, ed apparterranno*, quae manifestam praeseferunt filii vocationem, & quidem dispositivam, ac independentem ab ulteriori matris judicio.

Celebris est apud DD. tam antiquos, quam modernos quaestio illa, an stante Statuto disponente de dote favore filiorum, dos ipsa debeatur jure hereditario, vel potius ex Statuti dispositione, & contrariae hinc inde opiniones conciliantur ex diverso verborum contextu, quibus concipitur Statutum; vel enim loquitur per verba *succedant*, & similia, quae filiis tantum praeservant juris communis successionem in dote materna, & tunc dos filiis debetur jure hereditario, ex Testamento scilicet, si iostituantur a matre, vel ab intestato, si illa non fecerit Testamentum. 1

E contra vero si Statutum loquatur per verba dispositiva, & dominii translativa *lucrentur*, *habeant*, & similia, tunc dotem maternam filii non consequuntur jure hereditario, sed beneficio Statuti, quod eis auferre nequit mater testando, juxta originalem distinctionem *Castrens. in L. Si eum dotem num. 12. ff. solut. matrimon.* quam communiter sequuntur DD. ut prae ceteris testantur *Merlin. de legitim. lib. 3. tit. 1. quaest. 24. num. 17. Card. de Luc. de dot. disc. 105. num. 3. & disc. 108. num. 4. Torr. in Mantiss. ad tract. de pact. futur. success. cap. 18. num. 2. cum seqq. Caren. resol. 242. num. 3. Surd. cons. 81. num. 8. cum seqq.* 2

Hac distinctione retenta, patet matrem in casu praesenti non potuisse disponere in praejudicium filii, cujus favore verba conventionis sunt dispositiva, & dominii translativa, verbum enim *pertinere* ibi *apparterranno* de sui natura importat dispositivum, & translativum, ut generaliter statuitur in *L. Verbum illud ff. de verb. significat.* & tradunt *Barbos. de Diction. diction. 253. num. 3. Menoch. cons. 21. num.* 3

num. 4. & in præcisis terminis dotis maternæ favore filii *Torr. in Mantiss. dict. quæst.* 18. *num.* 6, ubi plures.

Ejusdem efficaciæ est etiam alterum verbum *remanebunt* antepositum in dicta conventione ibi *resteranno; remanere* enim idem significat, quod *obvenire*, & de verbo *obveniat* tradunt
4 *Torr. loc. citat. Merlin. de legitim. dict. libr.* 3. *tit.* 1. *quæst.* 24. *n.* 17. *Surd. d. cons.* 81. *num.* 13.

Et quatenus per modum suppositi dictum verbum *remanebunt* æquivocam importaret ioterpretationem, quia tamen oratio concepta est duobus verbis ibi *rimarranno*, & *apparterranno* intermedia copula &, quæ de sui natura auget, & ampliat disposi-
5 tionem, cui adjicitur *L. Ea tamen adjectio ff. de legat.* 3. *Ludovis. dec.* 21. *num.* 3. ibique *Beltram. in addit. litter. B.* & quia postremum verbum *apparterranno* est absolute dispositivum, & translativum, ut supra dictum est, adhuc in hoc supposito facultas matri non superesset testandi *Caren. dict. resol.* 242. *num.* 3. *Surd. dict. cons.* 81. *num.* 17. *vers. responderi potest*.

Nec relevat, si dicatur, quod huc usque deducta sint in terminis Statuti disponentis de lucro dotis, non
6 vero in terminis conventionis, quia præterquam quod valet argumentum de pacto ad Statutum, & e contra *L. Non impossibile ff. de pact. cum concord. vulgatiss.* planum est, quod mater de dote, vel ejus parte nequit testari, quando illa ex vi antecedentis conventionis, certis casibus alteri debe-
7 tur *argum. text. in L. Cum maritus ff. de pact. dotal. Roland. a Valle de lucr. dot. quæst.* 82. *num.* 7. & 8. *Thesaur. Jun. in addit. ad decis. Patr.* 34. *litt. A.* qui testatur de veriori, & refert decisionem sui Senatus contra legatarios.

Quod eo magis locum obtinere debet in casu, de quo agitur, attentis aliis peculiaribus circumstantiis, & quidem urgentissimis, quarum.

Prima est, quod conventio favore filii comprehendit integram do-
8 tem; ibi *la detta somma intera di trecentomila scudi, ed il soprappiù della prefata constituzione dotale*, adeo ut quælibet matris dispositio etiam de minima parte violaret legem contractus alioquin indissolubilis, ut eleganter de more suo firmat *Ann. Robert. rer. judicat. libr.* 4. *cap.* 1 ibi *sciat uterque conjugum æternam esse Tabularum nuptialium auctoritatem, & legem societati in matrimonio dictam, neque rescindi deinceps, neque immutari posse*.

Altera est, quod in eadem conventione post verba *rimarranno, ed apparterranno* subsequitur clausula *come beni proprj materni*, pronomem enim *proprj* confirmat dominium in filium, quia proprietas a DD. passim accipi-
tur pro dominio usufructu carente 9
Mans. consult. 592. *num.* 15. *libr.* 6. & in eumdem univocum sensum pernecesse concludit etiam alterum adjectivum *materni*, ad illum finem superadditum, ut majori claritate intelligeretur proprietas ex tunc filio acquisita, & ususfructus patri, ut sunt noti termini *in L. Cum oportet, & in L. fin. C. de bon. quæ liber. in L.* 1. *C. de bon. matern. & in Auth. uxore mortua C. de secund. nupt.*

Et demum tertia resultat ex necessitate superfluitatis vitandæ præcipue in contractibus, cum lex, & na-
tura abhorreat a superfluo *Fontanell.* 10
de pact. nuptial. tom. 1. *claus.* 4. *gloss.* 9. *part.* 4. *num.* 65. late *Card. Mantic. de tacit. & ambig. convent. libr.* 2. *tit.* 12. *per tot.* Si enim ea pacti interpretatio introduci posset, quod ejus vigore inducta non esset dispositiva vocatio filii, sed tantum reservata legalis successio, pactum remaneret omnino superfluum, ut in præcisis
terminis ponderat *Fontanell. dict. part.* 11
4. *num.* 64. *in fin.* ibi „ *maxime ubi tenendo eam opinionem, necessum foret fateri hujusmodi pacta, de quibus agimus, superflua omnino esse, ac nihil prorsus operari, sed de vento servire, postquam juxta dictam opinionem, nihil filiis tribuitur nascituris, præter reservationem successionis legalis, quam jam habebant*.

Accedit tandem, quod quatenus contextus conventionis diversam pati posset interpretationem juxta Provincia-

cialem dispositionem, vel consuetudinem regionis uxoris, hæc tamen interpretatio in nihiloobesse posset filio, quia
12 planum est, quo ad lucrum dotis attendendam esse consuetudinem, ac Statutum domicilii mariti, licet Sponsi in alio loco matrimonium contraxerint *L. Exigere dotem ff. de judic.* & tradunt, præclarissimus olim Collega meus *Carpan. ad Statut. Patriæ tom. 1. cap. 298. num. 191. Larrea decis. Granaten. 62. per tot. Lel. Altograd. cons. 27. num. 52. & cons. 28. num. 1. lib. 2.*

Quin immo etiam ex Statuto domicilii mariti semper magis confirmatur jus filii, ibi enim adest Statutum, quod *nulla mulier constante matrimonio in dote, vel de dote, vel de ejus parte possit condere aliquam ultimam voluntatem, nec aliquid etiam inter vivos quoquomodo disponere de dicta dote, vel ejus parte in præjudicium filiorum*, quæ dispositio procul dubio
13 ligat mulierem origine forensem etiam respectu bonorum extra Territorium *Brunemann. in dict. L. Exigere dotem n. 5.* Cui addo in punctualibus terminis *De Marin. resol. jur. lib. 2. cap. 56. num. 13. Rovit. decis. 100. num. 6.* ibique *Altimar. in addit. Capyc. Latro consult. 91. num. 4. Card. de Luc. de dote disc. 102. num. 11.* qui ad propositum subdit, quo ad bona extra Territorium eo magis esse attendendam consuetudinem mariti, non tantum in ratione auctoritativa, sed etiam in ratione voluntatis, quorum utrumque concurrit in casu præsenti, Statutum scilicet domicilii mariti, ac clara Partium conventio expressa in Chirographo matrimoniali, ut supra dictum est.

Ex quibus in sensu veritatis constantissime sentio favore filii, quo ad integram proprietatem, & favore patris, quo ad usumfructum, me tamen &c.

Marchio Hieronymus Paravicinus J. C. ex Collegio Comitum Judicum, & Equitum Excell. Civitatis Mediolani.

RESPONSUM X.

IN EADEM CAUSA

SUMMARIUM.

1 *Proprietas, & dominium promiscue in jure accipiuntur & pro Synonimis.*
2 *Dos est patrimonium mulieris.*
3 *Facultas disponendi de re propria est effectus, sed non necessarius dominii.*
4 *Bona adventitia sunt in dominio filii sed de eis non potest disponere.*
5 *Et debitor est dominus rei oppignoratæ nec de ea potest disponere.*
6 *Item fideicommissarius quamvis sit dominus rei restituendæ non potest de ea disponere.*
7 *Et maritus non potest de dote disponere etsi ejus sit dominus.*
8 *Verior est Sententia ut dominium rerum dotalium resideat penes uxorem.*
9 *Et solum per fictionem juris maritus consideratur dominus dotis.*
10 *Statutum prohibens mulieri dispositionem de propria dote non tollit mulieri dominium dotis.*
11 *Non probat hoc esse, quod ab hoc contingit abesse.*
12 *Ubi adest Statutum dicitur adesse casus legis, & inanis est omnis disputatio.*
13 *In matrimonio contracto cum extera, & in ejus patria spectandæ sunt consuetudines domicilii viri.*
14 *Verba* resteranno e apparterranno *important vocationem dispositivam, & necessariam.* Et num. 16.
15 *Ubi quid alieni defertur ex pacto & stipulatione non opus est ad acquisitionem titulo hereditario.*
17 *Proprium dicitur quod est privative in alicujus dominio, nec alteri commune.*
18 *Et bona materna quæ dicuntur in capitulis nuptialibus propria filiorum non possunt dici acquisita titulo hereditario.*
19 *Correctio in qualibet dispositione, est*

est evitanda interpretatione & in eodem dispositionis contextu absolute non admittenda, nec presumenda.

20 *Idem est pertinere in plena proprietate cum facultate disponendi.*

21 *Si ubi voluit expressit ergo voluit ubi non expressit.*

22 *Esset superfluum pactum ut mortua matre cum liberis dos ad eos perveniret si hoc pactum intelligendum esset de legali successione filiorum & non tolleret matri facultatem disponendi de dote.*

23 *Verba apposita in capitulis nuptialibus ut dos remaneat filiis uti bona propria materna, possent indicare quod ea bona etiam post mortem matris retineant qualitatem maternorum nec cum paternis confundantur.*

24 *Quando Statutum, vel pactum defert dotem maternam filiis in ea filii non succedunt uti heredes ita ut per matrem gravari non potest.*

25 *Ex Statuto rite arguitur ad pactum.*

26 *Statutum est quoddam pactum civium auctoritate firmatum.*

27 *Et in lucris dotalibus pactum, & Statutum æquiparantur.*

28 *Et etiamsi dictum fuerit in capitulis nuptialibus filii sint heredes, hoc importat necessariam vocationem filiorum, & adimit facultatem testandi.*

29 *Circa lucrum dotis debet attendi statutum domicilii viri etiam quoad bona alibi sita; maxime accedente pacto nuptiali*, n. 31.

30 *Statutum disponens quod mulier non possit disponere de dote in præjudicium filiorum, non exercet aliquam jurisdictionem in bonis, sed in actum personalem mulieris illum annullando.*

FActi series, in qua consultus sum ut respondeam pro veritate, quid sentio, talis est.

In tabulis nuptialibus exaratis occasione insignis matrimonii conciliati inter Dominum Titium Italum de loco, ubi viget Statutum, quod nulla *mulier constante matrimonio, in dote, vel de dote, vel ejus parte possit condere aliquam ultimam voluntatem, nec aliquid etiam inter vivos quoquomodo disponere de dicta dote, vel ejus parte in præjudicium filiorum, seu descendentium ex eis*, & Dominam Cajam Transalpinam de regione, in qua Statutum consimile non adest; fuerunt in Patria Sponsæ firmata sequentia capitula,

„ In favore di tal futuro matrimonio Sempronio Zio di detta „ Sig. Caja ha dato, e constituito in „ dote alla detta Sig. Caja Nipote la „ somma di ducati trecento mila, e „ mediante tale constituzione dotale „ la detta Signora Caja procedendo „ sotto l' autorità della Signora Delia sua Madre, e Tutrice, e del Signor Menio suo Tutore congiuntamente con detta Signora Delia sua „ Madre, e di più detta Signora Caja Sposa autorizzata, per quanto „ bisogno fosse dal Signor Tizio suo „ futuro sposo, ha rinunziato, e rinunzia per questi presenti articoli a „ profitto di detto Signor Sempronio suo Zio alla ragione successiva „ a Lei pervenuta per la morte del „ defunto Sig. Pietro suo Padre. Ed „ inoltre essa Signora Caja Sposa si „ è constituita in dote tutti gli altri „ beni mobili, e immobili, che le „ potranno pervenire da qui avanti „ a titolo successivo in linea diretta, „ o collaterale, o per donazione, o „ legato, o altra disposizione di qualunque natura, e qualità che fosse. „ Ed inoltre è stato convenuto, ed „ accordato, che premorendo detta „ Signora Caja futura Sposa senza figliuoli, il Signor Tizio futuro Sposo sarà tenuto restituire agli Eredi „ di detta Signora Caja Sposa, o a „ quelli, in favor dei quali Ella averà disposto de' suoi beni, li due „ terzi solamente, tanto della detta „ somma di trecentomila scudi, che „ del soprappiù dei beni, che allora „ le fossero pervenuti, l' altro terzo „ restando ad esso Signor Tizio futuro Sposo per guadagno nuziale in „ piena proprietà.

„ E se la Signora Caja Sposa „ morisse la prima lasciando de' figli- „ uoli maschi, o femmine, la detta „ somma intera di trecentomila scudi „ ed il soprappiù della prefata con- „ stituzione dotale resteranno, ed ap- „ parterranno ad essi figliuoli come „ beni proprj materni.

„ Ed in caso, che il Signor Ti- „ zio futuro Sposo premorisse alla „ Signora Caja, o vi fossero, o nò „ figlioli di loro matrimonio, gli Ere- „ di, e successori del medesimo Signor „ Tizio futuro Sposo saranno tenuti „ di restituire alla Signora Caja tutta „ la somma di trecentomila scudi, co- „ me gli altri beni mobili, ed immo- „ bili, che le fossero pervenuti, e di „ più pagarle per augumento di dote „ il terzo, tanto della detta somma „ di scudi trecentomila, che degli al- „ tri beni mentovati di sopra, de' quali „ il predetto Signor Tizio futuro Spo- „ so averà goduto; il quale augumen- „ to di dote, in caso che non restas- „ sero figliuoli procreati di detto ma- „ trimonio, o che venissero a premo- „ rire a detta Signora Caja senza la- „ sciar figliuoli da essi procreati in le- „ gittimo matrimonio sarà, ed appar- „ terrà in piena proprietà a detta „ Signora Caja, e se vi saranno figli- „ uoli discesi da detto matrimonio vi- „ venti all' ora della morte di detta Si- „ gnora Caja, Ella non goderà se non „ per usufrutto il detto augumento di „ dote, restando la proprietà di quello „ per il tutto agli detti figliuoli, non „ ostante tutte le leggi, consuetudini, e „ Statuti a ciò contrarj, ai quali è „ stato derogato, e si deroga per i pre- „ senti articoli.

„ E' stato similmente convenuto, „ che tutte le gioje, ed altri mobili pre- „ ziosi che saranno dati a detta Sig. Ca- „ ja innanzi, o dopo la celebrazione del „ matrimonio, tanto prima che entri „ in Italia, che dopo dalla parte del „ futuro Sposo, resteranno in sua li- „ bera disposizione, anco durante il „ matrimonio medesimo, con patto „ nondimeno, che di ciò le sarà dato „ dalla parte di detto Signore Sposo „ futuro, sarà fatto buono, e se- „ dele inventario per mano di No- „ tajo.

„ Per l' effetto di tutto quanto „ sopra, sarà espressamente, ancor coll' „ approvazione, ed autorità de' Sere- „ nissimi Principi Supremi de' prefati „ Signori Sposi, derogato, e rinunzia- „ to a tutte le Leggi, Consuetudini, „ Editti, Statuti, ed altre cose, che „ potessero essere contrarie alle clau- „ sule, e condizioni di questi arti- „ coli „.

Prout, exinde per Supremos Conjugum Principes fuerunt omnia approbata, & confirmata cum derogatione omnibus legibus, & consuetudibus contrariis.

Defuncta nuper D. Caja superstite adhuc D. Titio ejus viro, ac domino Laelio filio ex praefato matrimonio suscepto; cum ipsa Domina Caja in Codicillis plura legata reliquerit, sese opposuerunt legatarii, ne bona dotalia dictae Dominae Cajae posita ultra Montes acquiri, & occupari possint a D. Lelio filio dictae D. Cajae & a D. Titio ejus Patre, ac usufructuario; praetendentes, quod bona praedicta, etsi dotalia, sint tamen hereditaria matris, ponderando ad hunc effectum, quod in supra recensitis capitulis matrimonialibus, inter cetera conventum extitit, ut praemoriente dicta Domina Caja relictis filiis, aut filiabus bona ejus dotalia remanerent, & pertinerent ad ipsos filios, tamquam bona propria materna, ibi „ *come beni proprj materni*, ac si illud verbum *materni* non aliud indicare queat, quam hereditariam qualitatem in filiis respectu matris, & quod illa bona consequi debeant ex iisdem causis, quibus dantur hereditates, nempe ab intestato, si mater non disponat; ex testamento vero, aut codicillis, si ejusmodi dispositiones relinquat; & sic cum oneribus in testamento, vel codicillis appositis, quin intelligatur sublata matri facultas disponendi de ipsis bonis.

Quaeritur ergo quid juris? Et non Advocati, sed Jurisconsulti partes jussus exercere, censeo, respondendum esse contra Legatarios, nec eorum assumptum ullatenus sustineri posse.

Prae-

Præmisso enim, quod illa verba *tamquam bona propria materna*, *come beni propj materni* quo ad li *proprii* dupliciter in subjecta thesi exponi valeant, nimirum, vel relative ad matrem, ac si interjecta coma post verbum *beni* dictum fuerit tamquam bona propria materna hoc est tamquam bona, quæ fuerunt, & etiam, si placet quæ sunt, aç erunt propria, ideſt de
1 dominio matris; quippe *proprietas & dominium* promiscue, & pro Synonimis in jure accipiuntur, ut videre est in *L. 1. §. Hujus autem ff. uti possidet* & tradunt *Mynsinger. ad Institut. tit. de interdictis §. Retinendæ num.* 4. *Barbos. de appellativ. verbor. significat. appellat.* 225. *num.* 3. *Petra de fideicom. quæst.* 13. *num.* 4 Vel relative ad filios, quasi aç contrahentes senserint quod bona, de quibus ibi agebatur, præmortua uxore cum filis, remanerent, & pertinerent ad filios, tamquam bona ipsorum propria materna, ideſt a matre provenientia, & quæ donec mater vixit, fuerunt in ejus dominio, esto quod dos, utcumque constante matrimonio, quo ad usumfructum spectet ad virum, quoad tamen ad dominium directum, seu proprietatem pertinet ad mulierem, estque proprium ipsius patrimonium,
2 ut inquit *Text. in L. denique §. Sed utrum in fine ff. de minor.* ibi, *quoniam dos ipsius filiæ proprium patrimonium est, & L. in rebus C. de jure dot.* ac tradunt innumeri penes *Altimar. de nullitat. contract. rubr. 1. part. 3. quæst.* 35. *num.* 128. *&* 489.

Præmisso, inquam, quod prædicta verba in utrumque sensum supra expositum capi valeant, non per hoc sequitur, ut bona, de quibus ibi fit mentio, censenda sint hereditaria matris, & affecta oneribus, & legatis in ejus ultima voluntate relictis, quinimo ex pluribus, ni fallor, evincitur neutiquam potuisse matrem de talibus bonis, sive testando, sive codicillando disponere.

Probatur itaque primo, quia potestas disponendi ad placitum de re quæ in alicujus dominio est, & ideo ejus propria dicitur, est quidem effectus ipsius dominii, sed non necessarius neque inseparabilis a dominio quod stare potest etiam sine facultate disponendi, cum nempe lex, vel conventio obsistit, ut eruitur ex definitione ipsius dominii, quam tradunt communiter Institutistæ, & signanter *Myn- 3
singer. & Oynotom. in tit. de rer. divis. & acquir. ipsar. domin.* quod sit jus, seu potestas de re corporali perfecte disponendi, aut vindicandi, *nisi lege, aut conventione probibeatur*.

Sic licet bona adventitia sint
propria filiisfamilias, ac de ejus domi- 4
nio, non tamen potest de illis ad libitum vivente patre disponere *L. ult. §. Filiis autem C. de bonis quæ liber*.

Sic debitor pignoris, utcumque sit dominus rei pignoratæ, de illa tamen ob conventionem initam cum
creditore libere disponere non valet 5
Mynsinger. in rubric. Institut. de rer divis. num. 11.

Sic, etsi fideicommissarius sit verus dominus bonorum suppositorum fideicommisso, nec onus restituendi tollat ab eo dominium, & proprietatem bonorum, donec vixerit, ut optime
ratiocinatur *Castill. de usufruct. cap.* 6
5. *num.* 1. *& seqq.* & eo adducto *Mans. consult.* 204. *n.* 15. *& cons.* 321. *num* 35. nemo tamen dixerit, eum posse de talibus bonis pro libito suæ voluntatis disponere.

Sic, missis aliis exemplis, & proprius accedendo ad materiam, licet juxta quorumdam opinionem maritus constante matrimonio sit dominus dotis
Sadarin. respons. 36. *num.* 24. sola 7
manente penes uxorem habilitate ad recuperanda bona dntalia, casu quo maritus prædecesserit *de Luc. de Feud. discurs.* 90. *num.* 3. certum nihilominus est, non posse maritum de ipsis bonis dotalibus disponere *L. Lex. Julia ff. de fund. dotal. & §. Accidit aliquando Instit. quib. alien. lic. &c.*

E converso, quamvis juxta veriorem sententiam dominium rerum dotalium resideat penes uxorem, adeo ut dos proprium dicatur mulieris pa-
trimonium, dicta *L. denique §. Sed* 8
utrum ff. de minor. & solum per quam-

dam ſubtilem juris fictionem maritus
conſideretur tamquam dominus ipſius
dotis, cum revera, & naturaliter tale
dominium pertineat ad uxorem, dicta
L. in rebus C. de Jure dot. neque ejuſ-
modi dominium uxoris ſublatum re-
maneat a Statuto probibente, ne mu-
lier inter vivos, nec in ultima vo-
luntate diſponere poſſit de dote, que-
madmodum non tollitur pupillo do-
minium ſuorum bonorum, etſi per le-
gem probibitus ſit de illis diſponere
10 *§. Nunc admonendi Inſtit. quib. alien*
lic. exciperetur tamen uti paradoxum
ſi quis in conſpectu talis Statuti pro-
poneret, poſſe, mulierem, utpote do-
minam, de dote ſua diſponere.

Quamobrem in confeſſis eſſe de-
bet, quod etſi dictum fuerit bona do-
talia Dom. Cajæ ea prædecedente cum
filiis remanere debere, & pertinere ad
filios *tamquam bona propria materna*,
ſeu de dominio matris; non per hoc
bona eſt conſequentia, quod ergo de
illis potuerit diſponere, ſeu quod cen-
ſenda ſint hereditaria matris; quippe
obſtat regula, ut non probet hoc eſſe
quod ab hoc contingit abeſſe, de qua
11 in *L. neque Natales C. de probation.*
& in L. non hoc C. unde legitimi; quini-
mo verius dicendum eſt non potuiſſe
Dom. Cajam utcunque dominam, &
proprietariam eorundem bonorum, de
illis diſponere reſiſtente lege, & con-
ventione.

Lege quidem, nam ita præciſe
mandat Statutum domicilii mariti,
quod *nulla mulier conſtante matrimonio*
in dote, vel de dote, vel ejus parte
poſſit condere aliquam voluntatem, nec
aliquid etiam inter vivos, quoquomodo
diſponere de dicta dote, vel ejus parte
in præjudicium filiorum, ſeu deſcenden-
tium ex eis. Certum autem eſt, quod
ubi adeſt Statutum, dicitur adeſſe caſus
legis, & inanis eſt omnis diſputatio
12 *Bald. in L. gallus §. Si ejus. in ſe-*
cundo notab. ff. de liber. & poſtum.
Gratian. diſcept. Forenſ. cap. 651. *n.*
30. & *cap.* 769. *n.* 24 *Magon. deciſ.*
Florent. 105. *num.* 3. *Rot. Rom. deciſ.*
511 *num.* 1. *part* 13. *& deciſ.*
157. *n.* 5. *part.* 14. *recent.* Quemad-
modum pariter certum eſt, quod quam-
vis matrimonium cum extera, & in
ejus patria contractum fuerit, atta-
men tam ad effectum lucri dotis, quam
ad alios effectus ſpectanda ſunt Statu-
ta, & conſuetudines Patriæ, ſeu do-
micilii viri, ut per *Textum expreſſum* 13
in L. exigere dotem ff. de judic. firmant
communiter ſcribentes, & ſignanter
Alexander conſ. 100. *num.* 8 *& ſeq.*
vol. 3. *De Luc. Mephitenſ. ad Gra-*
tian. diſcept. cap. 609. *num.* 10. *Alto*
grad. conſ. 27. *num.* 1. *& ſeqq. & conſ.*
28. *n.* 45. *lib.* 2. *Afflict. deciſ.* 226.
ſub num. 7. *Phanucc. de lucro dotis*
gloſ. 9 *num.* 1. *& ſeqq. Molpheſ. ad*
conſuetudin. Neapol. tom. 1. *part.* 2.
quæſt. 12. *num* 16. *Antonell. de loc.*
Legal. lib. 2. *cap.* 17. *num.* 71. *&*
ſeqq. Mantic. de tacit. & ambig. con-
vent. lib. 3. *tit.* 14. *Card. de Luc. de*
dot. diſc. 128. *num.* 10. ubi quod hæc
propoſitio hodie eſt indubitata.

Obſtat itidem pactum, nam ver-
ba remanebunt, & pertinebunt, *reſte-*
ranno ed apparterranno, quibus conce-
ptum legitur ſcriptum matrimoniale 14
non ſolum important vocationem præ-
ſervativam, ſed eam utique diſpoſiti-
vam inducunt, & neceſſariam, ut
aperte colligitur *ex Text. in L.* 27.
C. de Jur. dot L. ſi convenit 6. *C.*
de pact. convent. ſuper dot. L. 2. *L.* 12.
& L. 26 *ff. de pact. dotal.* & alibi paſ-
ſim, ex quibus apparet, quod ubicum-
que conventum exiſtit, ut dos vel e-
jus pars, aut quid aliud poſt mortem
uxoris *remanere* deberet, vel *pertinere*
ad maritum, ita remanet, ac pertinet 15
ut non poſſit auferri, & citra titu-
lum hereditarium, quo opus non eſt
ubi quid alieni defertur ex pacto, &
ſtipulatione, ut litteraliter definitum
legitur in *L. quodcunque* 45. *§. Si quis*
ff. de verbor. obligat. & in L. licet dos
27. *C. de jure dot.*

Et in terminis, quod verba *re-*
manebunt, & *pertinebunt* non conten-
tentur vocatione præſervativa, ſed il- 16
lam importent neceſſariam, ac diſpo-
ſitivam, bene *Caſanat. conſ.* 45. *n.* 5.
& ſeqq. & conſ. 51. *num.* 18. ubi di-
ſtinguit, an Statutum, vel pactum
aliquid deferens filiis, aut marito,
conceptum fuerit per verba formia,

an

an per informia (vocat autem formia ea verba, quæ sunt conformia legitimæ successioni, & æquiparantur, seu conformantur terminis, quibus jus solet filios ad successionem alicujus vocare, informia vero, quæ non conformantur terminis, quibus filii ad successionem a jure invitantur) ut primo in casu, quando scilicet Statuentes, aut contrahentes adhibuerunt verba formia, qualia sunt *succedat*, *sit heres*, *præferatur*, *anteponatur*, & alia hujusmodi, solum intelligatur reservatum jus succedendi, prout de jure competit ab intestato, vel ex testamento. Contra vero in secundo casu, ubi Statutum, vel pactum conceptum legitur per verba informia, qualia esse inquit, *quod bona dividantur*, *pertineant*, *quod filii debeant succedere*, *bona lucrentur*, *habeant*, *debeant habere*, & similia quibus *Cavalcan. dec.* 18. *num.* 68. *p.* 3. addit verba *remaneant*, *permaneant*, *deveniant*, *conserventur*; ut hæc verba necessitatem inducant, & novam vocationem filiorum dispositivam, & necessariam inferant: sequitur *Fontanell. de pact. Nuptial. clauf.* 4. *glos.* 9. *part.* 4. *num.* 59. & clarius hæc veritas ex infra dicendis apparebit.

Probatur igitur secundo, quia *proprium* rigorose loquendo illud dicitur, quod est privative in alicujus dominio, & ita ut non sit alteri commune *Pardulph. Pratei in suo Lexicon. Jur. verb. proprium* ibi *proprium suum cujusque dicitur* (ut N. Mar-
17 cellus exemplis confirmat) *quod non est cum aliis commune: & quamvis quod commune est, nostrum dicere usurpemus, non tamen quod commune est, dicere valemus proprium. Plus quidem est proprium quam meum, vel nostrum. Illud excludit communionem, hoc admittit.* Hinc est, quod filii cujuslibet matrimonii *suam propriam* dicunt dotem maternam, quia communis non est, nec communicanda cum filiis alterius matrimonii. Socius similiter vocat *rem propriam*, quæ communis non est cum aliis sociis. Et; quia Monaci vivere debent in perfecta communione, & omnia habere communia, ideo prohibentur habere aliquid proprium, & *Proprietarii* appellantur qui contra institutum aliquid citra communionem retinent, tamquam privative suum; unde Honorius III. libr. 4. Epistol. 536. inquit. *Et quicumque de cetero inventus fuerit habere proprium pœnæ subjaceat regulari, & semel in anno in Proprietarios solemnis excommunicatio proferatur.* Sic etiam vetus Statutum Monasticum in additamentis *ad Matth. Paris. pag.* 115. Io hæc verba loquitur: *Excommunicationis sententiam in Proprietarios semel in anno, scilicet in Ramis palmarum solemniter in capitulo publicavit. Etsi post aliquis inventus fuerit habere proprium &c.* mox: *Proprium autem intelligimus secundum B. Benedicti Regulam, si nec accomodatum, nec locatum, nec depositum aliquis omnino Monachus, vel Conversus nomine suo recipiat, nec etiam Monasterii nomine, nisi de Abbatis, vel Conventus licentia speciali*, quod pluribus aliis exemplis confirmant *Carol. du Fresne in suo glossar. verb. Proprietarii tom.* 3.

Retenta hac vera, & propria significatione verbi *proprium*, clausula illa qua de agitur, *come beni proprj materni*, quod ad ly *proprj* haud capi potest relative ad matrem, quippe quæ per matrimonium bona dotalia communicat, seu communia facit marito; eoque magis, quia verba illa, *come beni proprj materni* conferuntur in tempus, quo mater supponitur præmortua, ideoque in tempus, quo non amplius habere potest bona, nec tamquam communia, nec tamquam propria. Relata autem ad filios excludunt a matre omnem potestatem disponendi de dictis bonis, esto, quod data tali facultate disponendi, & gravandi filios uti heredes erga Legatarios, nequaquam verificaretur ea bona esse *propria* filiorum, hoc est de eorum privativo dominio, seclusa communione, & comparticipatione Legatariorum. Si itaque propria filiorum, ergo non ex titulo hereditario, neque cum onere satisfaciendi Legatariis; egregie ad rem *Speculum Saxo-* 18
nicum libr. 1. *art.* 8. *§.* 1. ibi *pro-*

prie-

prietas, *& proprium appellatur possessio, seu fundus, qui a nullo recipitur in feudum, vel hereditatem, sed per successionem devolvitur absque aliquo tributo successoris* prout illud refert *Carol. du Fresne* ubi supra.

Probatur tertio; quia pro plena, & perfecta intelligentia orationis, de qua agitur, aliquid necessario subaudiendum, & supplendum est, cum ea nondum satis determinata sit, sed aliquid aliud expectet pro integrali sua determinatione: dicit enim solummodo, *e se la Signora Caja Sposa morisse la prima lasciando de' figliuoli maschi, o femmine la detta somma di trecentomila scudi, ed il soprappiù della prefata costituzione dotale resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj materni*. Profecto adhuc declaranda, & patefacienda superest qualitas horum bonorum, quæ dicuntur remanere, & pertinere debere ad filios, *come beni proprj materni*, & sic quæro, num remanere debebunt, & pertinere ad filios, *come beni proprj materni dotali*, an vero *come beni proprj materni extradotali?* Qualitas ista *extradotalium* non illa est, quæ suppleri, & subaudiri debeat; alioquin induceretur correctio antecedentium dispositionum, ex quibus constat, ea bona data fuisse in dotem, quinimmo induceretur correctio in eadem oratione, eodemque contextu, cum in eadem oratione dictum fuerit *il soprappiù della prefata constituzione dotale*, & regula juris est, quod correctio in qualibet dispositione, omni possibili interpretatione evitanda venit, & in eodem dispositionis contextu absolute non admittenda, nec præsumenda *Glos. in L. Non ad ea, verb. præsens ff. de condit. & demonstr. Surd. cons. 313. n. 17. Mans. consult. 487. num. 18. Rota Romana decis. 516. n. 93. part. 14. & decis. 396. num. 8. coram Dunozz.* igitur supplendo quod in veritate subaudiendum est, & percunctanti, qualiter accipi debeant ea verba, *come beni proprj materni*, num scilicet cum qualitate dotalium, an extradotalium, respondendum erit, quod *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj materni dotali*, consequenter obnoxia Legibus, & Statutis disponentibus de dote, & bonis dotalibus, sicque non remanentia sub dispositione matris, cum ut supra visum fuit, Statutum domicilii mariti quod in hac materia dotis observandum est, adimat mulieri facultatem disponendi, constante matrimonio, de dote, vel ejus parte in præjudicium filiorum, & descendentium ab eis.

Alia adhuc suppeterent argumenta ducta, vel ex eo, quod ubi Domina Caja Sponsa voluit, aliquid remanere sub libera dispositione, & transitorium ad heredes, id opportunis verbis expressit ibi *sarà tenuto restituire agli eredi di detta Signora Caja Sposa, o quelli in favore de' quali Ella averà disposto*, iterum ibi *sarà, ed apparterrà in piena proprietà a detta Signora Caja*, idem namque est pertinere *in piena proprietà*, ac cum fa- 20
cultate disponendi, ad late tradita per *Barbos. de clausul. usufrequen. claus. 101. & de diction. usufreq. dict. 261.* ubi quod dictio *plenum*, & clausula *pleno jure* idem important ac *liberum*, & *sine diminutione*, sicque dominium non diminutum, nec carens suo effectu circa facultatem disponendi, & demum ibi *resteranno in sua libera disposizione*; unde cum tale quid non dixerit in casu suæ præmorientiæ cum liberis, noluisse dicenda est, argumen- 21
to *L. Unic. §. Sin autem ad deficientis C. de caducitat. tollend.*

Vel ex eo, quod concessa matri facultate disponendi, & intelligendo reservatam filiis solam successionem Legalem, quam jam habebant, superfluum omnino esset pactum, de quo agitur, nihilque prorsus operaretur, sed de vento serviret; ut proinde ad evitandam superfluitatem, non unius quidem verbi, sed totius integræ orationis, necesse omnino sit admittere, volitam fuisse per Dominos Jugales necessariam filiorum successionem, seclusa facultate aliter disponendi, ut 22
bene in proposito considerat *Fontanell. de pact. nuptial. claus. 4. glos. 9. part. 4. num. 64. & seqq.* quin metuenda

sit

sit retorsio hujus argumenti vitandæ
superfluitatis in ea clausula, *come be-
ni proprj materni*, nam satis illa ope-
ratur indicando, quod ea bona penes
filios etiam post mortem matris reti-
nere debeant qualitatem bonorum ma-
ternorum, ad effectum, ut decedente
ex post filio concurrentibus ad here-
ditatem successoribus de linea tum ma-
23 terna, tum paterna, fieri debeat se-
paratio bonorum, ut maternis cedant
materna, paterna paternis, de qua
conclusione late agit *Bitsch. in deca-
de casuum pro amico spec.* 1. *& Mar-
ta de succession. Legal. part.* 2. *quæst.*
1. *art.* 1. absque eo quod ideo opus
sit, ut contra præcisum, & natura-
lem sensum dispositionis immediate præ-
cedentis inducat favore matris liberta-
tem disponendi de bonis dotalibus.

Hæc tamen, & alia, quæ in
confirmationem afferri possent, data
opera omittuntur, quia omnibus ob-
via, & fieri nequit, ut sapientissimo-
rum Dominorum Judicum mentem
effugiant.

Eadem ratione omittitur hoc lo-
ci cumulare auctoritates Doctorum
firmantium, quod ubi Statutum vel
pactum deferunt dotem maternam fi-
liis ea per matrem gravari non pos-
sit, cum in ea filii succedant uti filii,
24 non uti heredes. Videri poterunt su-
per hac conclusione *De Luc. de dot.
disc.* 103. *num.* 6. *disc.* 105. *num.* 3.
& disc. 106. *num.* 2. *Merlin. de legi-
tim. libr.* 3. *tit.* 1. *quæst.* 24. *per tot.
Thesaur. decis.* 34. *num.* 1. *& seq.
Mart. Medic. decis. Rot. Senens. exam.*
29. *num.* 5. *& seqq. Peregrin. decis.*
68. *& decis.* 79. *per tot.* qui licet lo-
quantur in terminis Statuti, attamen
idem procedit etiam in pacto, cum
a Statuto rite arguatur ad pactum
25 *Barbos. in loc. commun. argum. jur. lo-
co* 105. *num.* 1. Statutum enim est
26 quoddam pactum civium legis aucto-
ritate firmatum *L. Legitima, & in
L. Non impossibile ff. de pact. Bald.
in L.* 3. *num.* 18. *C. de non numera-
ta pecunia Bellon. cons.* 17. *sub n.* 4.
quodque in lucris matrimonii pactum,
& Statutum æquiparentur *Surd. cons.*
27 164. *num.* 15. *& Fenzon. ad Statut.
Urbis libr.* 1. *cap.* 141. *num.* 47. *&*
48. Et in terminis pacti initi in ca-
pitulis matrimonialibus videndus pro
omnibus *Fontanell. de pact. nuptial.
claus.* 4. *glos.* 9. *part.* 4. *a num.* 46.
ad plures seqq. ubi constanter firmat
similia pacta, etsi concepta per ver-
ba *filii sint heredes*, importare neces-
sariam vocationem filiorum, nec pa-
ciscentem posse aliter in eorum præ- 28
judicium disponere; solumque dubitat
de validitate similium pactorum utpo-
te adimentium facultatem testandi;
quod tamen in casu, de quo hic agi-
tur, ex pluribus obesse non potest,
& signanter quia pactum, sicut &
constitutio dotalis non fuere concepta
de omnibus bonis præsentibus, & fu-
turis, & indubium est præ cæteris
non fuisse comprehensa, quæ uxori
ex propria industria, aut ex benigni-
tate fortunæ obvenire potuissent, &
omni in casu approbatio, & confir-
matio capitulorum matrimonialium
facta per Supremos Principes cum de-
rogatione omnium Legum, quæ in
contrarium disponere possent, plusquam
sufficiens esse deberet ad sanandum hu-
jusmodi vitium nullitatis.

Illud tamen omittendum non est,
quod ex quo bona sita reperiuntur in
Patria mulieris, & extra Territo-
rium Statuti prohibentis ne mulier
disponere possit de dote, vel ejus par-
te in præjudicium filiorum, & de-
scendentium ex eis; non per hoc se-
quitur, ut potuerit mater de dictis
bonis disponere, aut eorum respectu
filios gravare legatis, aliisque oneri-
bus in Codicillo dispositis.

Quidquid enim sit de ea quæstio-
ne, an circa lucrum dotis delatæ ma-
rito, vel filiis debeant attendi Statu-
ta domicilii viri, non solum quo ad
bona sita intra territorium Statuen-
tium, sed etiam quo ad bona alibi
jacentia, in qua quidem quæstione 29
Purpurat. in L. Cunctos populos num.
130. *vers. ex hac secunda ampliatione
C. de summa Trinit. Bald. cons.* 208.
vol. 3. *Ruin. cons.* 58. *num.* 12. *libr.*
3. *Urceol. consult. cap.* 18. *num.* 43.
*Mantic. de Tacit. & ambig. convent.
libr.* 3. *tit.* 14. *num.* 10. *Molfes. ad*

con-

consuetud. Neapolitan. tom. 1. part. 2. quæst. 3. & alii renent Statutum indistincte, & generaliter servandum esse quo ad omnia bona, ubicumque posita reperiantur; ea præ cæteris allata ratione, quod talia Statuta non disponunt circa bona, sed circa dotem, quæ est jus universale, ac nomen juris sub sui universitate comprehendens omnia bona, ubicumque sint, ut in his terminis observat *Franc. decis. 472. num. 6. Apont. de potest proreg. tit. de success. mulier. num.* 8. aliis contra substinentibus, quod prædicta Statuta ex defectu jurisdictionis non operantur quo ad bona sita extra territorium Statuentium, quæ tamen ratio levis admodum videtur, aut non applicabilis in hoc casu, ubi Staturum disponendo, quod mulier non possit disponere de ejus dote in præjudicium filiorum, non dicitur exercere aliquam jurisdictionem in bona,
30 sed solum in mulierem post matrimonium effectam de jurisdictione Statuentium, & adversus actum personalem ipsius mulieris, illum annullando *Gallia ad consuetud. Alexand. in verb. non possit in princip. num.* 4. *& seqq.*

Quidquid inquam sit de ea quæstione: præcipuum fundamentum pro exclusione DD. Legatariorum, non in eo solum reponitur, quod Statutum domicilii viri prohibeat mulierem, ne constante matrimonio disponere valeat de dote; sed quidem in
31 eo, quod in capitulis matrimonialibus expresse per pactum complexivum bonorum ubicumque existentium etiam in Territorio uxoris ibi, *ed il soprappiù della prefata constituzione dotale*, conventum fuit, ut prædicta bona matre præmoriente cum liberis ad ipsos filios pertinerent, quod non potest esse dubium, operari debere etiam pro bonis existentibus extra Territorium, in quo maritus habet domicilium ad *Text. in L. 1. C. de Contrah. empt.*

Concludo igitur D. Lælium, non obstante oppositione Dom. Legatariorum, omnino immittendum esse in possessionem bonorum dotalium matris suæ existentium ultra Montes, cum illa ad ipsum pertineant tamquam bona propria materna. Et si quis percunctetur quid intelligatur ly *tamquam bona propria materna?* Respondeo, me intelligere idem quod quilibet Italicæ Linguæ non ignarus in subjecta thesi intelliget per verba *come beni proprj materni*; nimirum tamquam bona propria D. Lælii a matre ipsi obventa, nusquam vero quod mater potuerit, aut quod idemmet D. Lælius possit de illis disponere, cum sibi resistat dispositio *Textus in L. Cum non solum §. Filiis autem familias C. de bon. quæ liber.* unde manifestum est, non satis ad facultatem disponendi esse, quod aliquid sit proprium alicujus, sed illud aliunde esse desumendum, scilicet ex qualitate personarum, bonorum, & ex præscripto legis, vel pacti; prout ita &c. me tamen &c.

Ludovicus Eraudius J. C. & Advocatus Mediolanensis.

RESPONSUM XI.

IN EADEM CAUSA

SUMMARIUM.

1 *In casu mulieris dote, & coniuge viduatæ minus interest Reipublicæ pacta servari quam dotium indemnitati consulere.*
2 *Legatarij obesse non possunt in paritate concursus filiis jus metientibus ab oneroso contractu inter parentes inito occasione matrimonij.*
3 *Non obstat, quod pactum ut filii habeant bona in dotem data, sit appositum ad præservandam filiis maternam successionem ab intestato.*
4 *Natura pacti dotalis a superfluitate est aliena.*
5 *Descendentium causa prima est in successione ascendentium.*

6 *Pa-*

6 *Pacta ad exclusionem parentum e chirographo matrimoniali prætensa, expressa esse debent.*
7 *Successio Patris una cum filio in hereditate uxoris prædefunctæ non excludit imo supponit dominium, & pertinentiam bonorum in prædefuncta.*
8 *Usus Capuanæ excludens Parentes a successione filiorum habet vim Legis inter nobiles & vim pacti inter exteros.*
9 *Nulla conventio efficax esse potest sine expresso partium consensu.*
10 Proprium *idem est ac* suum.
11 *Pacta dotalia sunt immutabilia quoties veri contractus naturam induunt.*
12 *Non licet matri spem & institutionem filiorum fraudare per adiectionem onerum, & legatorum.*
13 *Pacta dotalia per privilegium executionem habent ad terminos statuti cui maritus subjicitur ratione domicilij.*
14 *Dos est nomen juris universale comprehendens bona ubicumque posita.*
15 *Amor parentum ut plurimum dat filiis bona uti filiis non uti heredibus.*
16 *Filiorum existentia deteriorem reddit conditionem dotis.*
17 *Pactum dotale inter coniuges non est interpretandum, ut reddat afflictionem afflicto.*
18 *Proprietas; altera plena, altera nuda dicitur.*
19 *Et plenitudinem dominij importat.*

Filiorum conditio deterior esset in favorabiliori causa, quoties peracta utiliter stipulatione in tabulis nuptialibus, de quibus agitur, tum pro marito in casu præmorientiæ uxoris absque filiis, tum pro eadem uxore marito prædecedente; angustior ramen interpretatio succederet pro filiis superviventibus, licet ad bona matris tamquam propria præcise vocatis, ita quod isti portionem in metipsis tabulis eorum contemplatione conventam, non aliter percepturi forent, quam, vel delata ab intestato universali successione, aut confirmata per Testamentum matris stipulatione.

Quaotum religionis præseferant Pacta dotalia, & apud omnes obtineant supra Juris communis, & municipalis obsequium, nemo ignorat, solo cadente validitatis articulo huic alioquin facto non applicabili, quoties scilicet eorum observantia mulierem & dote, & conjuge viduatam aggrederetur, cum In hac specie minus Reipublicæ intersit pacta servari, quam dotium indemnitati consulere *L. 1. §. 1. versic. nam quod est ff. de dote præleg. Rocc. disput. select. cap. 112. num.* 1
30.

Equidem proposita hypotesis mulierem prædefunctam supponit, nec filius superstes alios habet in concursu præter Legatarins, quorum causa cum sit mere lucrativa, juxta tritum axioma, de quo cæteris omissis, *Cardinal. de Luc. de donat. disc. 1. num.* 2
21. obesse nequit, in paritate concursus cum filio jus suum metiente ab oneroso contractu inter parentes inito occasione matrimonii.

Nimium vero affectata videbatur obiectio sub eodem Legatariorum nomine elevata, quod scilicet pactum illud, cujus virtute conventum fuit remanere, & pertinere debere filiis prædefuncta matre bona in dotem data veluti propria materna, non aliter retinendum sit, quam per modum præservandæ iisdem filiis maternæ 3
successionis ab intestato, Patre penitus excluso.

Etenim hujusmodi interpretatio ex uno latere otiosa contra naturam pacti dotalis a superfluitate alienam ut observat *Tabor in tract. var. ad* 4
L. 10. de pact. dotal. ex alia parte jurgiis plena deprehendebatur, animadverso, quod in ordine ad præservationem inutilis erat partium sollicitudo in re jam a legum dispositione perspicua, quod prima sit descendentium causa in successione ascendentium, ut post *Text. in §. Intestatorum autem Instit. de heredit. quæ ab intestato defer.* concludunt omnia successorii edicti principia: si autem loquimur de excludendo sub dicto verborum involucro

cro patris concursu una cum filio in casu alterius filii prædefuncti, non una insurgere potuisset quæstio, an scilicet dicta exclusio obesset patri etiam in legitima, vel in usufructu, vel in eadem universali successione, ubi ordine naturæ penitus inverso omnes filii prædecederent? Maxime quia regulare est, ut Pacta ad exclusionem parentum e chyrographo matrimoniali prætensa expressa esse debeant, ut
6 admonet *Quæsada in alleganda inferius controv.* 15. *num.* 7.

Quod si absurda hactenus indicata evitare putant Legatarii sub clypeo consuetudinis, quam ultra Montes vigere prætendunt, alia non minus notabilia occurrerent.

Primo quia asperum videtur transire cum supposito assertæ consuetudinis, nec data ejusdem probatione, & quidem in individuo, seu ad terminos per Scribentes in hac materia propugnatos, nec præmissa solutione objecti in ipso exceptionis limine occurrentis quod ad repellendum patrem a concursu eidem competente ex præcisa voluntate legis, selecta fuerit clausula nihil commune habens cum effectu prædicto, quia scilicet tantum abest, quod successio patris una cum filio in hereditate prædefuncti, aliquid detrahat
7 præexistentiæ bonorum veluti propriorum ejusdem prædefuncti, quinimo talem pertinentiam, & jus dominii expresse supponit.

Secundo loco, cum nulla in tabulis nuptialibus mentio facta fuerit prætensæ consuetudinis, sive dispositive, sive per relationem, quiquid forte dicendum esset in terminis conventionum procedentium a partibus æqualiter suppositis dictæ consuetudini, neque tamen eadem ratio militat, ubi principaliter contrahens dictam consuetudinem non agnoscit, nec eidem per modum regulæ obtemperat, aut se conformare præsumitur; quemadmodum enim apud Neapolitanos in terminis novi usus Capuanæ, & Nidi parentes inter extera excludentis a successione filiorum, regula est, ut usus prædictus inter Nobiles dictorum Sedilium prærogativam habentes veræ consuetudinis legem faciat, inter Exteros pacti tantummodo vim præseferat, *Merlin. Pignatell. controv. for.* 8
libr. 2. *cap.* 49. *num.* 19. & ibidem *Scoppa in scholiis num.* 6. ita ut consuetudo eosdem Exteros non afficiat nisi de pacto constet; cum nulla conventio efficax esse possit, nisi partes expresse contraxerint, ut præmonebat laudatus *Scoppa dicto cap.* 49. *sub num.* 9
5. quin immo in casu a metipsis *Merlino*, & *Scoppa* discusso, dubitatum fuit utrum sufficeret generica ejusdem consuetudinis mentio inter Exteros emissa? Ita in nostra specie, cum ageretur de Sponso Extero impossibilis redditur applicatio consuetudinis, nec explicite, neque per relationem in tabulis nuptialibus volitam, ut superius.

Terrio hæc omnia confirmat proportio, quam successio filii in bonis maternis, citra qualitatem hereditariam, habet in ordine ad varias juris conclusiones in proposito convolantes, quasve angustia temporis exemplificare non finit.

Quamobrem primo loco vindicatum remanet verbum *propria* ab irrationabili, & disparata significatione superius perpensa, restituendo alteram quæ ex jure Romano, & Italicis moribus definit, *proprium* esse idem ac *suum*, quod simpliciter tale non secundum quid uni soli præcipue, & peculiariter convenit, & denique quo nihil in jure significantius dici possit
ad ea, quæ respective colligimus a 10
Textu in L. proprium ff. comm. præd. L. hoc Legatum de legat. 3. *L. omnes populi ff. de just. & jure. Ponte Consil.* 144. *num.* 50. *& seqq. Soccin. Sen. consf.* 1. *n.* 3. *vol.* 1. *Cacheran. decis.* 120. *num.* 9. *Redenasch. consil.* 41. *num.* 15. *Castill. quotid. controv. libr.* 4. *cap.* 10. *sub num.* 23.

Pactorum dotalium salva itidem est firmitas, & religio, cum enim illa immutabilia esse debeant quoties veri contractus naturam induunt, ut
in hypotesi, *Ponte consil.* 9. *num.* 33. 11
Staiban. Junior. resolut. forens. 75. *num.* 16. *& seqq. Quæsada controvers. forens.* 15. *n.* 6. *Galeotta controv.* 30. *n.* 58.

58. *Berlich. dec.* 51. *n.* 25. *Tabor de*
pactis dotalibus cap. 7. *n.* 2. *Cache-*
ran. decis. 20. *num.* 6. *Sanfelic. decis.*
128. *num.* 4. contrarium sequeretur,
ubi liceret matri stipulationem revo-
care, vel alios heredes instituendo,
vel spem simul, & institutionem fi-
liorum fraudando per adjectionem o-
nerum, & legatorum juxta casum
præcise improbatum a *L. cum mari-*
tus §. mulier 2. *ff. de pactis dotali-*
12 *bus, ibique Tabor, & Brunemann.*

Nulla quoque fieret injuria fami-
gerato dotis privilegio, primum in
corpore juris per *Textum in L. exi-*
gere ff. de Judiciis: mox a Scribenti-
bus communiter approbato, & præ
cæteris a *Carpano nostro ad Statut.*
Mediolani cap. 298. *vol. prim. num.*
199. *& seqq. ac Alderan Mascard. de*
interpretat. Statut. conclus. 7. *num.* 5.
13 *per plures sequent.* ut regulariter pacta
dotalia exequutionem habeant ad ter-
minos Statuti, cui maritus subjicitur
ratione domicilii, quæ prærogativa
nullam in veriori doctrina distinctio-
nem admittit inter bona sita in ejus-
dem mariti domicilio, vel in alia
Provincia, cum dos sit nomen juris
universale, non circumscriptum loco,
& comprehendens bona ubicumque
posita, sive intra, sive extra distri-
14 ctum ut late, & docte probat *Mascard.*
dict. conclus. 7. *num.* 65. *post Carpan.*
ubi supra *num.* 200. sequitur *Scoppa*
ad Merlin. dicto cap. 49. *libr.* 2. *num.*
27. quæ ratio fortius urget in hypo-
tesi, in qua ex parte Legatariorum
sola insurgit dubitatio respectu bono-
rum ultra montes a nobili defuncta
relictorum, adeo ut de facto scindere-
tur illa jurium dotalium unitas, quæ
de sui natura indivisibilis est, & quo-
cunque extenditur.

Tandem retinebatur stipulationis
ordo, & stipulantium Amor erga so-
bolem, ex communi conjugio propa-
gandam, non equidem, ut sarta; te-
ctaque maneret legalis successio, sed in
causam lucri filiis, uti filiis, debiti,
15 juxta casus, quos enumerant *Menoch.*
de præsumpt. lib. 3. *præsumpt.* 48. *n.*
7. *& seqq. Bruneman. ad L. quod-*
cumque §. 2. *ff. de verb. oblig.* Præ-
ootavimus portiones marito, & uxo-
ri designatas in suis casibus libere re-
servatas, adeo ut filiorum existentia
qua posita citra mulieris divortium
vel viri prædecessum deterior fieri
potest conditio dotis, juxta laudatam
L. 1. *§.* 1. *ff. de dote prælegat.* nimis 16
infelicem, & dubiam stipulationem
obtinuisset, quoties utilitas pactorum
dotalium, quo ad ipsos nihil ultra
procederet, quam ad reddendam affli-
ctionem afflicto, privando scilicet
patrem illo levi solatio lucri filiorum
quod maximus ejusdem mœror ex lu-
ctuoso obitu uxoris exposcit, ut ad-
vertebat *D. Jo. Stephanus Mirabilia*
Nobilissimum Collegii nostri lumen de 17
success. ab intest. cap. 3 *in princ.*

Quidquid autem discretiva videa-
tur formula per paciscentes adhibita
ubi ne dum tertia pars marito resti-
tuenda, quam augmentum mulieri ac-
quirendum respective præmorientibus
& marito, & filiis expresse cantent in
terminis plenæ proprietatis dicta am-
pliori clausula respectu filiorum omis-
sa: adhuc gemina prævalet objecti re-
solutio, & primum in facto, quod
præmoriente marito demandata sit
restitutio dotis favore mulieris, nullo
intercedente pacto de eadem dote in
plena proprietate restituenda, licet ne-
mo sanæ mentis de dicta restitutione
cum omni plenitudine facienda con-
tenderet; subordinate vero æquivoca
erat objectio, quod plena proprietas
plus in proposito innueret, quam *pro-*
prium absolute sumptum; tum quia nos
idem *proprium* retinemus, prout distin-
guitur ab alieno, communi cum alte-
ro, & a re, secundum quid tantum
nobis debita, non prout importat do-
minium, vel conjunctum cum utilitate
rei, in quo sensu dicitur plena, vel abs-
que tali utilitate, & nuda appellatur,
ut magistraliter distinguit *Castil. de* 18
usufruct. libr. 1. *cap.* 75. *num.* 1. tum
quia, referendo etiam proprietatem
ad dominium in dicto significatu,
semper verius est, quod verbum *pro-*
prietas plenitudinem dominii, posses-
sionem, usufructum, rem ipsam &
in summa omnem latitudinem impor-
tat *Castil. d. cap.* 75. *n.* 4. *& seqq.* 19

Ex his itaque, & aliis brevitatis gratia consulto omissis, pro acquirendis, filio superstiti, omnibus bonis in dotem datis citra obligationem aliquid Legatariis refundendi, etiam respectu bonorum ultra Montes relictorum a nobili prædefuncta, constantissime sentio, me tamen &c.

Franciscus Lampugnanus ex Collegio Mediolani J. C. Advocatus, & in eodem Statu Justitiæ Militaris Locum Tenens Gener.

RESPONSUM XII.

IN EADEM CAUSA.

SUMMARIUM.

1 *Nullam deminutionem pati potest dos quæ integra ad aliquem pertinere debet.*

2 *Dos restituenda est præcedente Marito.*

3 *Et lex improbat pacta contraria.*

4 *Contrahentes Conjuges Statuto domicilii viri se conformasse præsumuntur.*

5 *In pacto omnia bona comprehenduntur quocumque loco posita.*

VErba pacti connubialis, ac paciscentium mentem undequaque præclarissimam pro irrevocabilitate juris filiis quæsiti in nuptiali contractu ex solidissimis juris principiis plures alii doctissimi viri, inter quos Excellentissimus Dominus meus J. C. Collega Lampugnanus, adeo ab omnibus objectis vindicarunt, ut mihi nil ultra superfuerit, quam simplicis subscriptionis honor in manifestæ veritatis obsequium: cæterum observo verba pacti „ *resteranno, ed apparterranno &c.* „ *come beni proprj materni*, quorum effectus est, juxta legalem intellectum per scitissimos Scriptores patefactum, jus filiis ex illo conjugio susceptis irrevocabile quæsitum ostendere.

Maximæ potestatis agnosco ea verba „ *la detta somma intera di trecentomila scudi, ed il soprappiù &c.* „ si enim integra dos pertinere debet ad filios, profecto ex hoc sequitur, quod dos filiis applicata esset eo nexu, ut nullam diminutionem pati posset ad *Text. in L. Nomen debitoris 33. §.* 1 *fin. ff. de legat. 3. Peregrin. de fideicomm. artic. 3. num. 90. Samminiat. controv. 17. num. 12.* quod si nullam diminutionem pati poterat, ergo nullum superesse debuerat matri disponendi arbitrium, quia sic filii non integram dotem habere potuissent.

Animadverto insuper, quod casus prædecessus Dominæ Principissæ Sponsæ subdistinctus fuit in casum prædecessus sine liberis, & alterum prædecessus cum liberis: in primo casu data marito tertia parte dotis irrevocabili titulo nuptialis lucri: reliquæ duæ tertiæ partes reservatæ sunt heredibus ejusdem Dominæ Principissæ, seu aliis, quorum favore disposuisset. En igitur in hoc primo casu prædecessus sine liberis cogitatum de heredibus, & legatariis, & tamen in altero casu immediate sequenti nulla penitus exceptione, aut limitatione restricta sequitur stipulatio favore filiorum cum verbis integritatem dotalis compendii significantibus, patet igitur, quod in hoc casu mens paciscentium fuit stipulandi pro filiis ad exclusionem patris, & ipsorum Legatariorum, quorum favore disponere potuisset Domina Principissa in casu non existentiæ filiorum in præcedenti pacto considerato.

Pondero etiam inutilitatem, ac superfluitatem pacti favore filiorum, ubi accipiendum esset in sensu a Legatariis Dominæ Principissæ figurato, quod scilicet hereditario jure successuri essent; quæ enim esse potuisset operatio hujus pacti seclusa præsertim conjugalis societatis possibilitate? certe nulla; si enim matri supererat liberum disponendi arbitrium non obstante pacto, jam istud nil plus tribuere poterat, quam legum præscripto decerneretur.

Præterea in casu prædecessus mariti

riti extantibus, vel non, liberis ex illo conjugio, paciscita est libera totius dotis restitutio favore Dominæ Principissæ superstitis: quæ igitur fuit ratio hujus pacti? an pacto cavendum erat super restitutione dotis prædecedente marito? Non satis jure provisum, atque indubium *ex tot. tit. ff. solut. matrim. &c.*? Sane non su-
2 perflue appositum fuit hoc pactum; adverterant paciscentes, quod in præcedenti stipulatione quæsitum fuerat filiis jus irrevocabile in casu prædecessus matris, idcirco optimo jure addita fuit diversa pactio in casu diverso prædecessus mariti, quo expedit uxori dotem liberam habere, juxta censuram legis improbantis similia pacta in casu prædecessus mariti *L. Si convenerit 2. ff. de pact. dotal. cum concordantibus*, & sic patet adjectam fuisse hanc pactionem pro libertate dotalis compendii ad limitationem præ-
3 cedentis pacti favore filiorum in casu prædecessus eorum matris marito superstite cum ipsis filiis.

Nec minoris efficaciæ, ac virtutis video homogeneitatem pacti, de quo agitur, cum dispositione Statuti domicilii viri vetantis quamlibet dotis, vel ejus partis distractionem, vel dispositionem in præjudicium filiorum, eorumque descendentium, sive inter vivos, sive in ultima voluntate; quinimmo acuti superfluum erat pactum, quando matri eo non obstante superesset plena disponendi potestas: ita e converso maxima ratione nititur, si consideramus illud appositum fuisse ad denotandam conformitatem mentis contrahentium Statuto domicilii viri ju-
4 xta *Textum in L. Exigere 65. ff. de judic.* quippe cum Statutum vires extendere non posset ad bona in Territorio domicilii uxoris existentia, prudenter existimarunt pactum adjicere quod ad ea quoque extenderetur *Mantic. de tacit. & ambig. convent. libr. 3. tit. 14 sub n. 10. vers. neque obstat.*

Si itaque nihil pacto repugnat in casu prædecessus uxoris superstitibus liberis, si verba secundum eorum propriam genuinam Legalem significationem, & mens contrahentium juris irrevocabilitati conveniunt: si alioquin inutile esset pactum in adversario sensu: si idem pactum consonat Statuto, & rationabile est ad afficienda bona extra Territorium domicilii viri posita, profecto haud percipere possum, quomodo sumi velit ea interpretatio, cui verba non conveniunt, per quam pactum inutile, & elusorium reddatur, atque etiam contrarietur vulgatissimæ regulæ, quod attendi debeant in hac materia Statuta domicilii viri, cui partes se conformare voluisse præsumitur?

Quod autem attinet ad ea verba „ *come beni proprj materni* „ jam satis superque probatum in aliis scriptis, quod ly *proprj* perspicue denotet jus irrevocabile quæsitum filiis in casu prædecessus matris ut denotant alia verba „ *resteranno*, *apparterranno &c* „ Cæterum dato etiam non concesso, quod verbi hujus significatio dubia esset, sane nullum jus patitur, quod verbum dubium regulare debeat dispositionem per se claram; sufficeret non repugnantia: quid dicendum ubi potius cum cæteris verbis convenit, & in idem tendit? Præterea compatibile est, quod filii habituri essent ea bona uti propria materna, & tamen eisdem jus irrevocabile quæsitum esset ex contractu nuptiali, quippe adjectum fuerit ly *materni* ad denotandam originem, & qualitatem bonorum, vel ad effectum, ut consideranda essent tamquam materni generis, etsi ex contractu debita, ut patri quæreretur ususfructus. Plura raptim præ angustia temporis ponderanti occurrebant, verumtamen quia jam scio rem hanc plurium insignium J. CC. scriptis elucidatam fuisse, pauca hæc tantum adnectere volui, ut compertum esset me etiam cum sensu veritatis in hanc sententiam descendere.

Marchio Aloysius Mirabilia Mantegatia J. C. Coll. Mediolani Advocatus

RES-

RESPONSUM XIII.

IN EADEM CAUSA.

SUMMARIUM.

1 *Fides pacti semper est attendenda.*
2 *In pactis dotalibus Statutum domicilii Mariti, non locus celebrati contractus est attendendus.*
3 *Non extenditur tamen ad bona in alio loco sita etsi simul in dotem delata.* Contra num. 4.
4 *Maxime accedente voluntate partium.*
5 *Si Statutum uxoris adversetur capitulis matrimonialibus, verba contractus juxta sensum juris comunis sunt interpretanda.*
6 *Dictio* integra *nullam patitur diminutionem.*
7 *Dictio* & *juxta proprium significatum, stat conjunctive.*
8 *Verbum* pertinere *importat dominium vel possessionem, vel ea quæ ex aliquo contractu debentur.*
9 *Et verbum* tamquam *denotat fictionem & impropriatatem juris*
10 Proprium, *&* suum *idem sonant.*
11 *Tabelliones utuntur verbo* proprio *ad exprimendam omnimodam translationem domini.*
12 *Opinio, quod filii succedant in dote ab intestato, si mater non disponat, ex testamento vero si disponat est desumpta a traditione & reputatur valde periculosa.*
13 *Quando principalis intentio contrahentium fuit ut integra dos ad filios pertineat de necessaria, & expressa vocatione liberorum non est dubitandum.*
14 *Quia tunc stipulatur dos filiis nascituris, itaut ejus utilis actio adquiratur.*
15 *Consuetudo peregrina probanda est in specie, & casu.*
16 *Verborum conceptio nunquam tantum valet ut melior sensu existat.*
17 *Clausula in apocha matrimoniali adposita præoculis semper habendæ sunt.*
18 *Verba* tamquam propria *important translationem dominii maxime precedentibus verbis expresse indicantibus ut dos integra ad filios pertineat.*
19 *In lucro dotis Pater habet ex jure integrum usumfructum.*

STipulatas pactiones in Nuptialibus
tabulis inter nobilissimos Conju-
ges favore futuræ Prolis, purificatas
exinde in filio suscepto ex eodem con-
jugio, ac superstite una cum patre
prædefunctæ matri omnino servandas,
perempta ex præambulo contractu in
matre qualibet facultate de dote te-
standi, seu aliter disponendi, non mi-
nus docte, quam accurate, juxta ger-
manum Juris, & veritatis sensum
præclarissimi J. P. jam consuluere.
Fides enim pacto stipulata frangenda
non est, eamque semper attendendam
leges universæ mandant *L. Prima L.*
Jurisgentium §. Præter ait, ff. de 1
pactis.

Quod attinet ad dotem consi-
stentem in quantitate, nempe aureis
trecenis millibus res est in claris, ubi
etiam stipulatio ipsa defuisset, vigente
Statuto in Patria viri, per quod lu-
crum dotis totum filiis adscribitur,
interdicta præmorienti matri qualibet
dispositione, quibus in terminis at-
tendendum esse Statutum domicilii ma-
riti, non autem locum celebrati con-
tractus, præter apertum *Text. in L.*
Exigere dotem ff. de Judic. testantur
Doctores omnes cum *Bart. in L. cun-*
ctos populos C. de Summ. Trinit. & 2
Fid. Cathol. Bald. conf. 471. *libr.* 1.
& conf. 31. *libr.* 2.

Tota difficultas versatur circa
immobilia sita ultra Montes in Pa-
tria uxoris, & ipsa simul in dotem
delata, ad quæ non extendi legem mu-
nicipalem domicilii viri fuit sententia 3
Cæsaris Carenæ resol. 116. *num.* 4.

Verum, quidquid sit de fundamentis
hujus distinctionis, cujus examen angu-
stia temporis non permittit, ab innumeris
DD. cæteroquin reprobatæ, ut apud *Jo.*
Campeg. tract. de dote quæst. 69. *Card.* 4
Mantic de tac. & amb. libr. 3. *tit.*
14. *n.* 10. *Borgnin. dec.* 42. *n.* 42. *tom.* 1.
ma-

maxime accedente voluntate partium. per ratificationem habitam de ipsis capitulis in Patria viri *de Luc. de dote disc.* 102. *num.* 11. adhuc sola verba, quibus nuptialis contractus fuit conceptus, omne dubium prorsus eliminant, addito argumento a contrario sensu desumpto ex *L. Quamvis Pater tuus C. de pact. convent.*

Qualis enim sit dispositio legis municipalis vigentis in Patria uxoris ultra Montes, nobis non innotuit; veritas tamen est, quod ubi Statutum aliud disponeret, quod capitulis matrimonialibus adversaretur, afficere nusquam posset maritum originarium alterius regionis, qui ea municipali lege sibi incognita non ligaretur, eoque in casu sumenda esse verba nuptialis contractus juxta sensum juris communis recepta, tradit idem *Carena dicta resol.* 116. *num.* 6.

5 Clausulæ, quibus Nobilissimi Conjuges in illis pactionibus usi sunt, nullam patiuntur difficultatem, quin filiis, uti filiis, non uti heredibus bona, & jura dotalia, præmortua matre debeantur. Ubi enim convenerunt de lucro dotis favore liberorum, ad removendum omne dubium expresse pepigerunt, ut integra summa aureorum tercentorum millium, & reliqua, remanerent filiis, ac ad eos pertinerent. Dictio *Integra* per se patet, illiusque tanta est vis, ut nullam patiatur diminutionem *L.* 2. *§.*
6 *Ad filiorum, C. quando, & quibus &c. quar. par. deb. &c. libr.* 10. *L. Si quando C. de bon. vac. eodem libr.* 10. *L. Decem §. fin. ff. de fideicomm. libert.* Verbum *&* hoc loco retinet proprium significatum, ut nempe conjungat *L. ea tamen adjectio ff. de*
7 *legat.* 3. subsequuntur alia verba, scilicet *remanebunt*, & *pertinebunt*, ad denotandam translationem dominii in filios illico exercibilis, ubi casus evenisset, præciso quolibet titulo hereditario cum verbum *pertinere* importet vel dominium, vel possessionem, vel ea, quæ ex aliquo contractu nobis deben-
8 tur. *L. Verbum illud* 181. *juncta gloss. in verbo possint ff. de verbor. significat.* Clauditur demum oratio postremis verbis *tamquam bona propria materna* denotans ly *tamquam* fictionem, & impropriatatem juris *L.* 1. *§.* 1. *ff. Quod cujus univers. nom.* nempe bona 9
ipsa dotalia spectare debere ad filios, quasi bona propria materna, quia derivabant a matre, ad judicandam eorum originem, quemadmodum derivantia a patre, paterna dicuntur; & in hoc sensu, juxta germanum juris intellectum accipiendum venit verbum *propria*; cum proprium, & suum æquipolleant, ut tradit in illa dictione *Alberic. in suo diction. juris*, inspectis maxime antecedentibus, quibus subnectuntur, ac ad evitandam superfluitatem, ubi ad matrem referri dicerentur. Hinc extat inveterata consuetudo apud Tabelliones nostros utendi in instrumentis venditionum hoc verbo *proprium* ad exprimendam omnimodam dominii translationem in emptores per illam clausulam *cum constitutione missi, & procuratoris in rem propriam.* 11

Huic veritati, officere minime valent animadversiones, quæ pro parte DD. Legatariorum desuper afferuntur, utpote declinantes a legitima verborum significatione, dum primo loco tribuant filiis necessitatem succedendi in dote, tamquam heredibus ab intestato, si mater non disponat, ex testamento, & codicillis, si dispositiones relinquat; secundario autem asserant, quod in Patria uxoris ex usitata clausula ibi adhibita, stipulatum sit bona dotalia dari filiis tamquam bona propria materna, nempe tamquam heredibus matris, vel tanquam bona ipsorum propria materna, pro præservanda legali successione filiis ad exclusionem Patris.

Primum siquidem objectum desumptum fortassis a traditione *Castr. in L. Si cum dotem ff. solut. matrim. num.* 11. facillime diluitur, quia, & 12
si talis opinio valde periculosa reputetur a *Beccio consil.* 76. *num.* 7. *libr.* 1. adhuc tamen casui nostro non adaptatur, quum ibi caderet disputatio super Statutum antiquum Florentinum postmodum revocatum, disponens, quod præmortua uxore sine liberis, vir lucraretur dotem, si cum liberis, isti

citato succederent, & sic non ageretur
de vocatione expressa filiorum; sed
quidem principaliter de lucro mariti,
adversative vero, & per modum con-
ditionis de liberis. Hic autem diver-
sa prorsus est ratio, quum principa-
lis contrahentium intentio fuerit, ut
integra dos ad filios pertineret, &
sic contractus matrimonialis in hac
parte fuit stipulatus cum clausula se-
parata ad nullam aliam habente depen-
dentiam; unde de necessaria, & ex-
pressa vocatione liberorum non est du-
13 bitandum *Fontanell. de pact. nupt.
clauf. 4. glos. 9. part. 4. num. 73. cum
seq.* & præcipue *num.* 82. *tom.* 1.
Mantic. de tac. & amb. libr. 12. *tit.*
33. *num.* 41. *in fin. Bald. in L. Pro
hereditariis C. de hered. actio num.*
17. & 18. & *ipse Castr. in dicta L.
Si cum dotem num.* 9. & 12. quia
tunc stipulatur dos filiis nascituris,
ita ut eis utilis actio acquiratur. *L.
Pactum dotale* juncta *gloss. in verbo*
14 *actionem C. de pact. convent. Idem
Mantic. libr.* 14. *tit.* 21. *num.* 6.

Pari facilitate tollitur alterum
objectum desumptum ex usitata clau-
sula adhibita in Patria uxoris circa
verba *bona propria materna*. Ubi e-
nim ex recepta ibi peculiari consuetu-
dine, talia verba per se tribuere pos-
sent filiis necessitatem succedendi uti
matris heredibus, vel apponerentur
tantum pro præservanda in eis Legali
successione; talis peregrina consuetudo
probanda esset in specie, & casu, de
quo agitur, ac juncto toto contextu
15 nuptialis contractus, non autem in
genere, ut advertit *Cavaler. decis.* 172.
num. 5. & tunc etiam recurrerent,
quæ supra dicimus, quod scilicet in-
terpretatio a jure communi esset de-
sumenda, nec attendendus esset verbo-
rum cortex, sed voluntas, & sensus
contrahentium, quia verborum con-
ceptio numquam tantum valet, ut
16 melior sensu existat *Mantic. de tac.
libr.* 20. *tit.* 4. *num.* 8. & *seq.*

Si itaque perpendantur clausulæ,
tum antecedentes, tum concomitan-
tes, & subsequentes in apocha matri-
moniali appositæ, quæ præ oculis
semper habendæ sunt *L. Si servus plu-
rium §. fin. & L. Qui filiabus ff. de* 17
leg. 1. *Bimius cons.* 34 *n.* 4. *vol.* 1.
quis dubitare valet, quod verba *tam-
quam propria* non importent perfectam
translationem dominii in filios, præ-
cisa qualibet ulteriori dispositione in
matre, maxime præcedentibus verbis
expresse indicantibus totam, ac inte-
gram dotem ad filios pertinere? *Thes.* 18
quæst. 91. *libr.* 2. *num.* 3. *cum seq.*
Unde quæso verificari unquam possit,
quod integra dos extantibus liberis ad
eos spectaret, & pertineret, ubi præ-
morienti matri facultas de minima
parte dotis disponendi reservata intel-
ligeretur? Certum est, quod admissa
necessitate in filiis succedendi tamquam
heredibus, potuisset mater, salva por-
tione legitimæ, de reliquatu dotis li-
bere testari, quo nihil absurdius.

Neque latens extitit in patria
uxoris, imo ipsi uxori reservatio te-
standi, ac de dote disponendi, si illam
sibi expresse stipulavit in eisdem capi-
tulis tum in casu ipsius prædecessus si-
ne liberis, ubi tertiam partem dotis
maritus tantum lucrabatur, relictis
duabus partibus iis, quorum favore
uxor disposuisset, tum respectu Joca-
lium, ac Mobilium pretiosorum, quo-
rum dominium, etiam constante ma-
trimonio sibi sponsa dixerat, quibus
retentis, somnium est allegare, quod
ubi ageretur de lucro dotis, liberis
principaliter in totum stipulato, vo-
luerint exinde dubiæ interpretationi
decisionem committere, & pater sibi
præjudicium inferre, remittendo inte-
grum usufructum sibi de jure spectan-
tem ex *L. Generaliter, & Auth. ne-
que virum C. de secund. nupt.* Et ita
in obsequium veritatis sentio, sub 19
censura tamen &c.

*Carolus Antonius de Medicis J. C. C.
Mediolani.*

*Joseph Antonius Paravicinus Judex Si-
gni Equi J. C. C. Mediolani.*

*Jo. Gaspar Trimus J. C. C. & Judex
ad Signum Galli Mediolani.*

*Gaspar Marlianus J. C. C. Vicarius
Prætorius Mediolani.*

RES-

RESPONSUM XIV.

IN EADEM CAUSA.

SUMMARIUM.

1 *Permittitur fœminæ universa bona in dotem dare marito, non tantum præsentia, sed etiam futura.*
2 *Pactum de acquisitione dotis favore filiorum soluto matrimonio firmum, & usitatissimum est.*
3 *Pactum de succedendo favore matrimonii initum in connubialibus tabulis super hereditate a Lege improbatur, secus si super dote.*
4 *A proprietate verborum, quæ naturaliter mentis conceptum exprimit non est recedendum.*
5 *Statutum mandans dotem penes virum remanere nomine filiorum importat qualitatem hereditariam, si utatur verbo* succedant, *secus, si verbo* obtineant lucrentur habeant.
6 *Successio utcumque universalis aut particularis ad ultimam voluntatem refertur.*
7 *Dotem quam defert Statutum filiis mater non potest auferre.*
8 *A Statuto ad conventionem tenet illatio.*
9 *Verbum* remanere *importat translationem dominii.*
10 *Et in terminis contractus nuptialis inducit lucrum dotis.*
11 *Et si res absit ab eo in quem fistere debet idem importat ac reddi solvi.*
12 *Ubi vero res existat importat durationem.*
13 *Ideo remanere dicitur quod immutabiliter remanet, nec potest auferri.*
14 *Non est recedendum a sensu contrahentium in interpretatione verborum.*
15 *Verba* ad quam ea res pertinet *important dominium. Et in solo dominio cadunt.* Et num. 17.
16 Pertinere *stat etiam pro* deferri.
18 *Verba semper accipiuntur, & declarantur ex subiecta materia.*
19 *Stipulatio integræ dotis favore filiorum non potest verificari nisi adempto arbitrio aliter disponendi.*
20 *Verba* resteranno ed apparterranno *dicuntur directa, & rei acquisitionem immediatam important.*
21 *Et in casu dotis filiis per hæc verba relictæ acquiritur independenter a restitutione Patris.*
22 *Clausulæ omnes a principali dispositione regulandæ sunt.*
23 *Verbum* proprium *plenum & absolutum dominium significat.*
24 *Et pro suo accipitur, vel quod nostri juris sit.*
25 *Et sit proprium id cujus dominium transfertur.*
26 *Et contradistinguitur a comuni.*
27 *Proprietas idem est ac dominium.*
28 *Et a proprio derivatur.*
29 *Procurator in rem propriam habetur loco domini.*
30 *Clausula motu proprij significatur quod sponte, & nemine petente conceditur.*
31 *Bona materna ante Constantini tempora uti adventitia erant in plenissimo dominio Patris.*
32 *Et ab ipso Imperatore fuit constitutum quod proprietas bonorum maternorum pertineret ad filios.*
33 *Dictio* come *ubi nulla obstat ratio disparitatis denotat veritatis expressionem.*
34 *Verba intelligi debent, ut juri comuni derogent potius quam ut nihil operentur.*
35 *Copula* & *coniungit maxime si coniunctio veniat ex se.*
36 *Pater filiis uti filiis non uti heredibus stipulasse præsumitur.*
47 *Nega si sibi & filiis simul stipulaverit, concede, si tantum filiis.*
38 *Pactio obscura quoad fieri potest ad jus reducenda est.*
39 *Nempe municipale, & in ejus defectum comune.*
40 *In pactione dotali interpretatio sumenda est e Statuto domicilij viri non uxoris aut regionis, ubi fit stipulatio.*

41 *Item restitutio facienda ad præscriptum Statuti cui maritus subest,*

42 *Voluntas contrahentium loco non circumscribitur sed ad bona ubicumque sita porrigitur.*

43 *Prior substantia ab additamento non immutatur.*

PActum nuptialibus tabulis appositum quod enucleandum proponitur, ita vernaculo sermone conscriptum est:

E se la Signora Sposa morisse la prima, lasciando de' figliuoli maschi, o femmine, la detta somma intera de' trecentomila scudi, ed il soprappiù della prefata constituzione dotale resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli, come beni propri materni.

Prædefuncta in eo conjugio uxore, superstitibus liberis, factoque ideo casu eorum vocationis ex pacto, cum ipsamet Conjux plura legata in cocodicillis reliquerit, excitatur quæstio de illius potestate in hoc supremo voluntatis suæ judicio; si enim jus filiis quæsitum esse volumus irrevocabiliter ex hoc pacto, ut proinde tamquam filii, non uti heredes matris, dotalia bona consequantur: quemadmodum non erat in ejusdem matris potestate, ut quicquam disponeret de bonis, jam liberis ipsis ex stipulatu quæsitis, violata fide conventionis semel datum, ne postea legando adimeret, & imminueret; ita inania erunt legata, veluti super re aliena inconsulto relicta.

Hic itaque sistit cardo quæstionis, ut scilicet videamus, an ea fuerit Conjugum mens, & voluntas consulendi in dotalibus tabulis irrevocabiliter futuræ sobolis commodo super dote; idest, an filii proprio, vel tantum successionis jure isthæc materna bona hodie naneiscantur.

Elaborata consultatio incipiens: *Florentinorum Responsum*; quæ jura liberorum adversus insurgentes Legatarios nervose tuetur, quæque etsi careat auctoris nomine, auctorem sane Jurisperitissimum ostendit, magis jure subnixa est, quam quod indigeat confirmatione. Nihil enim asserit, quod legis auctoritate non probet, aut recte ex solidioribus juris principiis, ratiocinando non eliciat, ut proinde rebelles lumini esse oporteat, quos in eandem sententiam non trahat.

Postquam autem meum, qualecumque sit, votum super hac disceptatione expectatur, ut quid de hodierna quæstione sentiam, pro tenuitate mea, simulque pro veritate aperiam.

Præmitto ante omnia duo, quæ firmissima in jure existimo.

Primum, quod nulla lege prohibitum est, universa bona in dotem marito fœminam dare, ut rescripsit *Imper. Alex. A. Valent. in L. nulla C. de Jur. dot.* & ibi *Brunemann.* nec præsentia tantum, sed etiam futura, ut *ex Bald.* declarat *Gothofred.* ibidem 1
in notis lit. S.

Secundum est, firma esse ea usitatissima pacta, quibus stipulatur dotis acquisitio favore liberorum, soluto matrimonio: *Florentinus libr.* 3. 2
Instit. cujus est *Textus in L. si inter virum, & uxorem ff. de jure dot.* juncta *L. inter 26. ff. eodem, & Text. in L. D. Constantini C. de natur. liber.*

Hinc quidquid torqueantur Pragmaticorum ingenia in ea quæstione, an valeat favore matrimonii pactum de succedendo initum in connubialibus tabulis; nihilominus rem extra difficultatem agnoscunt, & planam esse fatentur, ubi non super hereditate (cujus pactum a jure improbatum est *L. hereditas C. de pact. convent. L. cum donationis 34. C. de transact.*) 3
verum super dote paciscitur. Quod discrimen vidit *Fachin. controver. jur. libr. 5. cap. 87.* nam quamvis I. C. & *Imperatores* improbent hujusmodi conventiones, etiam in dotali contractu, ut in *L. pactum quod dotali 15. C. de pact.* ideo tamen eas irritas faciunt, quia ibidem conveniat de paterna successione; cujus rei argumento sunt verba *d. L. cum hereditas*, ibi „*quæ dotis titulo tibi non sunt obligata*; sciebant enim *Imperatores*, isthæc pacta circa dotem inter Conjuges valere, & servanda esse.

Non

Non omnino supervacaneum mihi visum est hæc duo evidentialia, ut vocant, præmittere, ne dubitari forte contingeret de validitate istius pacti initi jam non super Conjugum hereditate, sed super dote, quæ amplectitur etiam bona Ultramontanæ Provinciæ, ex aperta lege nuptialis contractus.

Posita firmitate pacti, cum recto ordine ingrediatur quæstio proposita de voluntate paciscentium, constantissime sentio, eam fuisse Conjugum mentem, ut dotem filiis, uti filiis, ac ita irrevocabiliter stipularentur. Quam Coniugum voluntatem ex tribus velut fontibus apertissime prosilire arbitror.

1. Ex verbis pacti.
2. Ex conjecturis.
3. Ex Statuto vigente in Patria viri.

§. I.

De verbis pacti.

Quoniam sine caussa non debemus a proprietate verborum, quæ naturaliter mentis conceptum exprimunt in quacumque dispositione recedere, juxta monitum *Text. in L. 3. §. Hæc*
4 *verba ff. de Negot. gest. & in L. non aliter ff. de legat. 3.* res expedita est favore Liberorum in hodierna disputatione.

Nam, quando controvertitur, numquid Statutum mandans, quod dos remaneat penes virum nomine filiorum, inducat ita necessariam eorum vocationem, ut supremo matris judicio ea fraudari, ne in obolo quidem possint ipsimet filii; communis hodie invaluit distinctio cujus auctorem agnoscimus *Paulum de Castro in L. cum dotem num. 11. & 12. ff. solut. matrim.* cui adiciunt calculum *Jason. cons. 127. col. 3. vers. 7. Cagnol. in L. final. num. 100. Cod. de pact. Roland. de lucr. dot. quæst. 82. per tot. Osasch. decis. 20. per tot. Thesaur. decis 34. num. 2. & decis. 106. in*
5 *princ. Inter recentiores. De Luc. de dot. discurs. 198 num. 4.* invaluit, inquam, ea distinctio, ut si Statutum utatur verbo, *succedant*, hereditariam qualitatem importet, secus autem, ubi alio verbo utatur, puta *obtineant*, *lucrentur*, *habeant*.

Quæ sit discriminis ratio, facile ex eo intelligimus, quod successio utcumque universalis sit, aut singularis perpetuo in toto jure, ac apud omnes J. C. ad ultimam voluntatem refertur, in qua, cum sit verbum commune, plures instituuntur quæstiones in pluribus thesibus substitutionum; ideoque nequit verificari dispositio Statuti in translatione dotis irrevocabili extra jus successionis, postquam vocat filios dependenter ab ipsa successione. 6

Quotiescumque autem verba Statuti sonant in translationem dominii, citra hereditariam qualitatem, cui sane repugnant ea verba, *habeant*, *obtineant &c.* propria quidem contractus, incongrua tamen successioni, ex communi usu loquendi: quæ alia superest, quæso, interpretatio, nisi ut intelligamus, translatam esse dotem in filios irrevocabiliter, quin hoc jus lædere valeat mater legando, vel aliter disponendo? Quoties enim dos alicui ex Statuto defertur, aut reservatur, ea per dispositionem ipsius uxoris auferri non potest, per *Text. in* 7
L. Si arrogator ff. de adopt. & in Authen. præterea, ubi Bald. Fulgos. Castrens. & Alex. Cod. unde vir, & uxor.

Quæ si obtinent in Statuto, cur non & in pacto? Tenet siquidem a Statuto ad conventionem illatio *L.* 8
Non impossibile ff. de pact.

Imo si pactum, de quo sermo est, spectamus, perspicuis adeo verbis conscriptum est, ut locus superesse nequeat interpretationi. In casu etenim præmorientiæ uxoris cum prole, qui evenit, aperta est lex conventionis, quod bona dotalia *resteranno, ed apparterranno ad essi figliuoli, come beni proprj materni.*

Nemo non videt, universum hujus pacti contextum determinari, & regi ab iis verbis *resteranno, ed apparterranno*, in quibus proinde jacet substantia dispositionis.

Cum autem ea applicent dotem
filiis ex ſtipulatu, ac omnino heredi-
tariam qualitatem excludant, conſe-
quens eſt, jus ſemel quæſitum eisdem
filiis ex parentum providentia, in vim
nuptialis contractus, lædi non potuiſ-
ſe in ſupremis tabulis, a quibus iidem
mutuari non habent ſucceſſionem in
bonis dotalibus, ex pacto delatis.

Minor propoſitio ex utriuſque
verbi ſignificatione probatur.

Atque exordiendo a primo, tan-
ta illius vis eſt, ut in contractu im-
portet translationem dominii, quod
ſatis aperte elicitur *ex L. 2. ff. de*
9 *pact. dotal.*

Imo verbum *remanere* tabulis do-
talibus adjectum (ac ita in terminis,
ut ajunt, terminantibus) lucrum do-
tis inducit. Aperte loquitur *Ulpian.*
in L. Neratius ff. de religioſ. cujus
verba referre placet: *Si is, qui dotem*
dederat pro muliere, ſtipulatus eſt,
duas partes dotis reddi, tertiam apud
maritum remanere &c. Inde eveniebat,
ut ex hac ſtipulatione, quod dos a-
pud virum remaneret, is dotem lu-
10 crifaceret, ut obſervat *Briſſon. de for-*
mul. P. R. libr. 6. pag. 548.

Quod confirmatur ex ipſo textu
in *L. Cum ante Ced. eodem*, ubi ex
verbo *remanerent*, in pactione con-
ſcripto, datur actio ei, ad quem ver-
bum illud referebatur. Ex quo textu
habemus verbum *remanere* idem im-
11 portare, ac *reddi*, *ſolvi &c.* quotieſ-
cumque res, quæ debet remanere, ab-
ſit ab eo, in quo ſiſtere habet ex
convento, quod acceptum a *gloſ.* pro-
bavit *Barthol. in L. Tale pactum § fin.*
in princ. ff. de pact. E contra vero dura-
tionem importat, ubi res jam exiſtat
12 *L. Si ſuſpecta §. 1. de inoff. teſtam.*
L. Adeo §. 1. ff. de acquir. rer. do-
min. Sicque remanere illud dicitur,
quod immutabiliter remanet, nec au-
ferri poteſt *L. Aliud eſt capere ff. de*
verb. ſignif.

13 Porro ſi conſideremus in hoc pa-
cto hujuſmodi verbum *reſteranno* diri-
gi ad Liberos futuros, intelligimus ex
eo actionem Liberis ipſis conſurgere,
ut ſcilicet conſequantur bona dotalia,
quæ tunc tradebantur Sponſo, quæ-
que in filiis manere non poſſent, niſi
poſſent itidem a filiis peti, & vindi-
cari jure actionis.

Nec aliter contrahentes hoc ver-
bo uſi fuerunt, niſi ut deferrent Li-
beris ex ea conditionali ſtipulatione
dominium. Videmus enim in præce-
denti pacto conceptam hoc eodem ver-
bo ſtipulationem proprietatis lucri do-
talis ibi *reſtando ad eſſo futuro Spoſo*
per guadagno nuziale in piena proprie-
tà. Non eſt itaque cur ulterius talis
verbi ſignificationem perſcrutemur,
poſtquam videmus, quid ſignificaret
apud eosdem contrahentes in ipſomet
contractu, a quorum ſenſu recedendum
non eſt *L. Cum alimenta in princ.*
& ibi *Bart. ff. de alim. & cibar. le-*
gat. gloſſ. in L. Ille, a quo §. Si de 14
teſtam. verſ. verba ff. ad Trebell.

Vim huic verbo ſuperaddit vali-
diſſimam, quod immediate ſubſequitur,
nempe *apparterranno*; ut enim Sponſi
commune hoc votum luculentius ape-
rirent, non ſatis eis fuit expreſſiſſe,
quod ea bona in filiis remanerent, ni-
ſi eo addito efficaciſſimo verbo „ *ap-*
parterrano „ plenius applicarent, ſeu
reſervarent dotalem ſubſtantiam Libe-
ris ex eo conjugio deſcenſuris.

Innumera ſunt juris loca, in qui-
bus hæc clauſula: *is ad quem ea res*
pertinet, apponitur pro dominio; ut
nonnulla afferamus:

Ulpianus in L. Prima §. Ajunt
Ædiles ff. de Ædil. edict. ſcribit. *Æ-*
diles emptori, omnibuſque, ad quos ea
res pertizent; judicium dare, quibus
ſane verbis, *ad quos ea res pertinet*,
arguitur dominium, quod ſupponitur
translatum, ut detur actio redhibi-
toria.

Papinianus in L. Inter ff. de
pact. dotal. inter ſocerum, & generum,
ut ſi mortua filia, ſuperſtitem annicu-
lum filium habuiſſet, dos ad virum
pertineret, quibus verbis apertiſſimum
eſt, lucro mariti dotem ceſſuram ex
verbo *pertineret*. Habemus igitur in
ſubjecta materia germanam hujus ver-
bi ſignificationem.

J. C. in L. 1. §. Prodeſt ff. de
act. & obligat. ibi „ *Prodeſt autem*
poſſidere, quoties voluntate ejus ad quem
ea

ea res pertinet, *possidere cœptum est*.

Textus in L. Si ita stipulatus fuero §. Chrysogonus ff. de verbor. oblig. L. 3. ibi *hæresque ejus*, *aut is*, *ad quem ea res*, *qua de re agitur*, *pertinebit*.

Adhuc Ulpianus in L. Clam. ff de acquirend. posses. qui significaturus voluntatem Domini scribit: *Sciente*, *aut volente eo*, *ad quem ea res pertinet*.

Imper. Gord. A. Agrippino in L. Si super C. de transact. ibidem: *Te*, *ad quem res pertinet*, *vim ab eo pati non debere*.

Magis clare *Pomponius libr.* 3. *ad Sabinum in L. Liber homo* 19. *ff. de acquir. rer. domin.* iis verbis: *Liber bona fide mihi servit*, *idest*, *quod ex operis suis*, *aut ex re mea pararet*, *ad me pertinere sine dubio Aristo ait. Quod vero quis ei donaverit*, *aut ex negotio gesto acquisierit*, *ad ipsum pertinere*.

Pertinere pro deferri observat diligentissimus, ac de jurisprudentia optime meritus *Jacobus Cujacius in libr.* 19. *quæst. Papin. ad L.* 42. *§. Servus ad. S. C. Trebell. tom.* 1. *oper Posth.*

Quod iis verbis *ad quem ea res pertinet*, solus dominus contineatur, sensit etiam *Julianus*, ut patet *ex L. Non solum* 30. *§. Quæritur ff. de procurator auctoritate. L. Si ita scriptum §. Sub conditione de leg.* 2. *& l.* 14. *de liberis & posth.*

Satis jam de hujus verbi significatione, ut proprie dominium præseferat, & importet. In nostro autem casu, ubi ejusmodi verbum stat dispositive, imo dispositionem ipsam regit, nulli dubium esse potest, quin jus dominii in filios importet, sub conditione prædecessus matris.

Accedit hoc verbo usus ipsasmet Partes in iisdem nuptialibus tabulis, ad stipulandum proprietatem antephati mulieris favore, ut *in §. Et in caso &c.* ibi *il quale aumento &c. sarà*, *ed apparterrà &c.*

Confirmatur ex subjecta materia, juxta quam verba semper accipiuntur,

18 vel declarantur *L. Si uno ff. locati*.

Nam in pacto nullus sermo hereditatis maternæ irrepsit, sed tantummodo super rebus dotalibus paciscitur. Repugnant itaque verba successionis, quam neque a seipsis, neque ex subjecto dispositionis possunt habere; ideoque id unice important, ut bona dotalia remaneant, & pertineant, ad filios ex stipulatu.

Potissimum quia non indefinite quantitas dotis exprimitur, sed vocabulo strictiori ita circumscribitur, ut ne latum quidem unguem possit imminui. Verba sunt: *la detta somma intera dei trecentomila scudi &c.* Quod si integrum est, cui nihil deest, ut per se patet, integrum accipere nequeunt filii, si prædeducenda veniant legata a matre, contra fidem nuptialis promissionis relicta. Quomodo enim verificari potest, quod integra dos ad filios perveniat, nisi, intellexerint contrahentes adimere sibi arbitrium aliter de ea disponendi? Fatua erat stipulatio, quæ integrum dabat, quod poterat diminui.

Imo urget aliud argumentum, quod scilicet, ideo vocem hanc *intera*, qua usi non sunt conjuges in aliis 19
pactis, hic appofuerint, ut vividius, & efficacius Liberorum jus firmarent, cum enim integram dotem eisdem stipulaverint, abdicarunt a se ex necessario consequenti arbitrium disponendi super ea in postremis tabulis, ut filii integrum caperent ex tabulis dotalibus.

Præterea animadvertendum est, hæc verba *resteranno*, *ed apparterranno*, utpote ea, quæ immediate ad filios referuntur esse directa. Directa enim verba esse novimus, quæ ita diriguntur in personam nominatam, ut ad rei acquisitionem alterius ministerium non requiratur, juxta receptam theoricam *Bart. in L. Centurio* 20
num. 4. ubi *Jason. n.* 5. *ff. de vulg. & pupill.* quod docuit *gl'ss. in L. Precibus C. de Impub. & aliis subst.*

Si ergo sunt directa, consequens est, ut sint dispositiva, ideoque jus proprium filiorum inducant. Nec enim hic capiunt filii, quia eisdem restituere debeat pater; imo independenter a restitutione capiunt ipsi imme- 12
dia-

diate ea bona materna, quæ in eosdem translata sunt ex pacto.

Post ea verba *resteranno, ed apparterranno* subsequitur clausula: *come beni proprj materni*, quam sibi propitiam autumant Legatarii, perinde ac si videatur ex ea tantummodo præservatum jus intestatæ successionis, arguendo a significatione, quam eadem clausula obtinet in Patria uxoris, ubi contrahitur societas conjugalis.

Verum tantum abest, meo arbitratu, per hanc clausulam vim præcedentium verborum enervari, ac filiis jus tantum successionis reservatum iri, ut inxo magis aperte constet, stipulationem interpositam fuisse non in modum simplicis reservationis, sed promissionis in vim contractus.

Nec enim hujusmodi clausula retinenda est in abstracto, & præcisive a verbis pacti dispositivis, quibus adhæret, cum ipsa noo contineat perfectam orationem, ideoque per se nequeat subsistere. Cui illud consequens est, quod frequentissime residet in ore Pragmaticorum, oimirum clausulas omnes a principali dispositione regulari.

22 Hoc itaque ad evidentiorem confutationem objecti animadvertendum arbitror, quamvis doctissimus Consulens illud radicitus contundat. Nam argumentum illud, quod trahitur ex Regionis more, ut scilicet ibi adhiberi soleat verbum *propria* ad filios directum, ad præservandam successionem intestatam in filiis, excluso ipso patre ab hereditate alterius filii præfuncti: illud, inquam, argumentum, quod est Legatariorum Achilles, nihil probat. Ratio apertissima est, quia, si præcedentia verba, *resteranno, ed apparterranno*, quibus regitur integra pactionis oratio, & a quibus profluit dispositio, tantæ potestatis sunt, ut dotem in filios transfundant ex pacto, dissoluto matrimonio per mortem uxoris: quis oon videt clausulam adjectam: *uti bona propria materna*, tamquam accessoriam debere interpretari a parte dispositionis, cui adhæret; ac ita interpretari, ut propriam eis non auferat significationem? Hinc probare argumentum posset fortasse, quotiescumque hujusmodi clausula staret per se in pacto, & ab ea unice trahi vellet jus liberorum: non ita vero in sensu apposito, ubi clausula in ea significatione accepta, potioribus verbis, quibus innititur, repugnaret.

Denique multum addit ponderis, & momenti consideratio, quod, cessante in hypotesi ratione, ob quam isthæc clausula solet apponi, cessante inquam, societate conjugali, a qua partes recesserunt in dotali instrumento, noo amplius ab ea trahenda est interpretatio. Ut quid enim apponebatur clausula impediens ejusdem societatis effectum in successione filiorum, quando non aderat, nec adesse poterat ipsa conjugalis societas? Non erat cur impediretur effectus impossibilis ex defectu causæ.

Ergo alia fuit paciscentium intentio in hujusmodi clausulæ appositione. Quæ autem alia esse poterat, nisi, ut bonorum naturam, seu originem indicarent, ac ita tollerent omnem ambiguitatem super titulo?

Cæterum redeundo, unde paulo ante divertimus, constat vocem hanc *proprio*, juxta communem loquendi usum, cum apud Italos, tum apud ve- 23
teres Jurisconsultus, plenum, absolutumque dominium significare.

In hunc sensum *Paullus ad Plautium in L. Sane* 14. *ff. de injur.* utitur velut synonimo post verbum *proprium* verbo *suum* ad idem jus significandum.

Res propria dicitur sua etiam *in §. Si quis igitur Auth. de non alien. reb. Eccles. collat.* 2.

Javolenus in L. Proprium ff. com. prædior. ait *eum*, qui rem suam alteri tradit, ut ejus propriam faciat, sine controversia eum facere dominum.

Proprium pro suo accipit *Text. in L.* 1. *§. In propria causa ff. quemadmodum appelland. sit*, *&* *in L.* 24
Rei propriæ ff. de verb. signif. Proprium enim stricte loquendo appellatur, quod vere est nostrum, seu nostri juris est *L. ult. ff. de superfic. & L. Si id, quod ff. de duobus reis Bald. in L. Cum res in fin. ff. de probat.* id-

idque fit proprium, cujus dominium
transfertur *Text. in L. Bello §. Rur-*
25 *sus ff. de capt.* ibi *nisi constitutio eum*
proprium fecisset, usu capi non po-
tuisset.

Interdum J. C. utrumque expri-
mit ad majorem emphasim *L. fin. §.*
1. ibi *suum proprium ff. de except. rei*
judic. sua propria vocat. Textus *in L.*
Testatrix §. 1. si servit. vindic. res
tuas proprias; *Text. in L. fin. ff. de*
negot. gest. L. 13. C. de legat. ibi *pro-*
prias tuas res legari, vel fideicommit-
ti tibi non potuisse.

Proprium itaque tantam vim ha-
bet significandi dominium, ut contra
distinguatur a communi. Exemplum
habemus in *L. in Provincial. §. 1.*
ibi *quod si socius meus in communi in-*
sula opus novum faciat, & ego pro-
26 *prium &c. ff. de novi oper. nunciat. in*
L. 1. §. Per commun. ff. de acquir.
possess. in cap. sicut 2. dist. 47. in
cap. nulli verbo proprio juramento, &
cap. ut circa §. fin. de elect. in 6.

Non aliter sonat apud Italos,
etiam in contractibus ista vox *proprio*,
sive enim stet in oratione loco præ-
dicati, sive loco subjecti, constans hoc
unum est, semper ob eam explicari
dominium. Nam, cum in Latino i-
diomate proprietas, quæ idem est, ac
dominium *L. 8. & L. 36. ff. de ac-*
27 *quir. rer. domin.* a *proprio* derivetur,
quasi proprie nobis sit, & magis po-
testati nostræ accedat, juxta *Nonium*
Marcellum, qui teste *Brisson. de ver-*
28 *bor. jur. signif. verb. proprium*, definie-
bat, proprium esse suum cujusque;
optime consequitur eandem obtinere
significationem ly *proprio*, etiam apud
Italos, quorum sermonem a Latino
originem habuisse non est, qui ignoret.

Hinc clausula *dati ad proprium*
in venditionibus ad transferendum do-
minium. Hinc *Procurator. in rem pro-*
priam, quasi dicamus *in rem suam*, qui
29 habetur loco domini *L. Si cum emptore*
ff. de pact. glos. & DD. in L. Transactio-
nis Cod. de transact. Hinc scriptum *ma-*
nu propria. Hinc clausula *motus proprii*, de
30 qua est Text. *in cap. si motu proprio de*
Præbend. in 6. illaque significatur,
quod sponte, nemine petente concedi-
tur. Hinc denique proprium patri-
monium, propria res, propria obli-
gatio &c. Innumera suppeterent exem-
pla id genus, quæ in re omnino per-
spicua consultius omittuntur.

Videamus nunc, an congrueret
hoc prædicatum *proprii* relative ad
bona materna, quia si non repugnat
subjecta materia, accipiendum erit in
suo naturali, ac communiori signi-
ficatu:

Hujus dispositionis sedes est *in tit.*
Cod. de bon. mat. & matern. gener.
ad quem scribens *Cujac. oper. posth.*
tom. 4. sive *Cod. Justin.* observat, ut
ante *Constantinum* acquirerentur patri
pleno jure etiam bona materna, ut-
pote bona adventitia, quorum tunc
plenissimum erat apud patrem domi- 31
nium *L. 6. in princ. & L. Filius fa-*
mil. de acquir. heredit. concludit ideo,
primum esse *Constantinum*, qui *in L.*
1. cod. eodem definivit, ut bonorum
maternorum proprietas pertineret ad
filium, & fruendi facultatem dumta-
xat haberet pater; quæ propterea,
mortuo patre, retinet filius familias
præcipua, ut bona castrensia, nec
confert fratribus, ut in *L. 4. Cod.*
de bon. quæ liber. & in L. ult. de 32
collat.

Retento igitur, quod bona ma-
terna juris sunt Liberorum, planum
fuit verbum illud *proprj* magis qualifi-
care eorundem dominium.

Vel enim ita hoc verbum *proprj*
accipimus, ut referatur ad matrem, si-
gnificando ea bona, quæ erant ipsius
propria; vel intelligimus referri ad fi-
lios, ut scilicet eadem bona ad eos
spectarent, ut propria.

Si primum, inanis erat hujusmo-
di explicatio, quia stipulatio concepta
erat de dote, quæ devolvi non pote-
rat ad filios, quin devolveretur, ut
res propria matris.

Si vero secundum; quonam pa-
cto strictius poterat dos stipulari fa-
vore Liberorum, quam eis ipsam do-
tem applicando, velut propriam, fin-
gendo ita semper bona materna fuisse
in eorum dominio?

Hinc declaratur intellectus di-
ctionis *come*, quæ ubi disparitatis ra-
tio

tio nulla obstat (ut in hac specie ; quia bona vere erant materna, ideoque jure ac merito adjecta est clausula : *come beni proprj materni*) deno-
33 tat veritatis expressionem, ut *in L. Sæpe ff. de verbor. signif. in L. item Mela §. Si plures ff. ad Aquil. & in L. Si familiæ ff. de jurisdict. omn. judic. Bartol. in L. omnes Populi quæst. 5. princip. ff. de justit. & jur.*

§. 2.

Recensentur conjecturæ efficacius comprobantes stipulationem favore Liberorum.

Ex huc usque lato calamo deductis, facile erit cuipiam recte videnti judicare, non aliam fuisse conjugum voluntatem, quam ut Liberis quæreretur integra dos materna soluto matrimonio. Veritatem hanc apertius adhuc constare posse arbitror ex conjecturis.

Prima suppediatur a generali consuetudine stipulandi hujusmodi pacta, ut dos certo remaneat in familia viri, qui forte alias contracturus non erat. Novimus siquidem hujusmodi pactum, quo, si prædecedat uxor, dos adjudicatur Liberis, maximum ipsius viri favorem involuere, ideoque omnis ratio suadet, hoc voluisse contrahentes, ut quæ de jure facienda erat (præcisa conventione) heredibus mulieris restitutio dotis, ea ex pacto fieret solis Liberis, ne ipsius acquisitio ab incerto voluntatis maternæ exitu penderet, neve posset aliquando dos ipsa egredi e dono viri.

Secunda ex eo trahitur, quod supervacanea erat pactio, si ex ea intelligimus reservatum dumtaxat jus iostatæ successionis Liberorum favore, quæ pacto non indigebat, utpote providentia juris delata. Explorati autem juris est potius verba intelligi debere, ut juri communi derogent, quam ut
34 nihil operentur *L. 1. cod. de collat. L. Si quando de legat. 1. Bald. in rubr. Cod. de contrahend. empt. & glos. notabilis in cap. solitæ verb. tamquam de majorit. & obedient.* Credendum ne ideo, hujusmodi maritales tabulas, maximam redolentes solertiam, in quibus ne verbum quidem otiatur, inutile pactum in re tanti momenti ex placito stipulantium continere? Ut quid geminata verba propriam filiorum vocationem inducentia, ut quid clausula : *come beni proprj materni*, si præservanda tantum erat Legalis successio? Fortius, cur præservabatur eadem successio, ubi deficiente conjugali societate, nulla superat necessitas ex dictis, quod de hoc solliciti essent contrahentes?

Profluit tertia conjectura ex pacto immediate præambulo, in quo prædecedente uxore sine liberis, cautum est, „ *che il futuro Sposo sarà tenuto restituire agli Eredi di detta Signora Sposa, o a quelli, in favor de' quali Ella avrà disposto dei suoi beni, li due terzi solamente tanto della detta somma dei trecentomila scudi, che del soprappiù de' beni, che allora le fossero pervenuti &c.* „

Hinc evidentissime constat, mulierem, quando voluit sibi jus disponendi intactum remanere, id disertis verbis expressisse, ut proinde credendum sit noluisse, ubi non expressit.

Neque percipi valet, cur hæc mulier adeo aperte in eo pacto explicuerit, quibus facienda esset restitutio, deficientibus Liberis, ut satis ei non videretur stipulasse heredibus, nisi uberiorem adderet stipulationem in eos conceptam, quorum favore ipsa disponeret : in hoc autem ex animo providæ mulieris recesserit omnis cautela, qua libertatem disponendi super dote sibi præservaret.

Rursus hinc animadverto, quod verba diriguntur ad virum ibi „ *sarà tenuto restituire agli Eredi &c.* „ in secundo autem pacto, de quo agimus, jam non inflexa, sed directa sunt verba ad filios immediate; ex quo infertur filios in hac stipulatione consideratos fuisse discretive ab heredibus, quia primi directe vocantur, quod secundis non conceditur. Præsensit Sponsa naturalis amoris stimulos erga futuram prolem, se matrem sensit in ipso matrimonii ingressu, ideo-

deoque praecoci voluntate consuluit
speratae soboli ex stipulatu.

Accedit (& hoc, ni fallor, rem
ad evidentiam perducit) quod post-
quam in ea pactione conventum fue-
rat tertiam dotis partem cedere debe-
re lucro mariti, ibi „ *l' altro terzo
restando a esso futuro Sposo, per gua-
dagno nuziale in piena proprietà* „
immediate per continuatam oratio-
nem subnectitur providentia io casu
existentium Liberorum, & hic est,
ubi declaratur, integram dotem ad
Liberos ipsos pertinere. Sicut igitur
ea pars dotis in prima parte rema-
nebat penes virum certo certius jure
proprio ex stipulatu; ita integra dos
pariter ex stipulatu in secundo ora-
tionis membro intelligitur ad filios
translata. Quod sit oratio continua-
ta, aperte indicant ea verba: „ *E
se la Signora Sposa morisse la prima
&c.* „ quia copula *&* conjungit, prae-
35 terquam quod conjunctio venit ex se,
dum agitur de eodem casu praedecessus
Sponsae.

Quarto loco validissimam conje-
cturam habemus in sermone Italico
quo ratificatae sunt tabulae conjugales.
Videmus enim omnia verba, omnes-
que clausulas, quibus Itali hujusmodi
pactiones conscribunt. Absit ideo fu-
tilis ea interpretatio, ad quam, velut
ad Sacram Anchoram Legatarii con-
fugiunt, ut scilicet usurpatum fuerit
verbum *proprj* juxta significationem,
quam obtinuit in Patria uxoris. Pro-
fecto, quis poterit sibi umquam sua-
dere, partes voluisse clausulis peculia-
rem habentibus significationem uti in
ratificatione facta eo sermone, in quo
eadem aliter significabant?

Posset quidem huic interpretatio-
ni locus esse, quoties ea clausula esset
ita propria regionis, ut nihil extra
significaret. At cum ex dictis apertis-
simum sit, eam in jure Romano I-
talico significationem aptissimam ad
rem habere; quid ultra ambigimus in
claris?

Postremo loco urget juris prae-
sumptio, patrem stipulatum filiis, uti
filiis, Textus est apertissimus in *L.*
36 *quodcumque* 45. *§. Si quis ita sti-
pulatur ff. de verb. oblig.* ad quod e-
tiam scitissimus Consulens respexit.

Et quamvis communis sit DD. 37
sententia, patrem paciscendo filio,
praesumi stipulatum, ut heredi, secun-
dum *glos. in L. si tibi §. Si pactus ff.
de pact.* nihilominus id notabiliter de-
claratur; quando Pater sibi, filiisque
simultanee esset stipulatus. Quando e-
nim filiis tantummodo stipulatur pater,
stipulatio incipit ab eis, ut filiis licet
non sint heredes *L. filius fam. §. Cum
quis ff. de legat.* 1. Quae limitatio
post *Alex.* & *Jason.* tradita est a
doctissimo concive, & Collega meo,
Alciat. de praesumpt. 31.

§. 3.

De Statuto extante in Patria Viri.

Rem clariorem adhuc, si fieri
potest, evadere crediderim ex praesum-
pta conformitate voluntatis conjugum
ad Statutum viri.

Supponamus itaque ambiguam,
ac obscuram partium voluntatem, ut
proinde locus sit interpretationi pacti
connubialis. Vel in hac fictitia sup-
positione potiores sunt partes filiorum

Nam ubi subest dubitatio, quid-
nam intellexerint paciscendo contrahen-
tes, tenebras conventionis lux juris
illuminat. Cum enim urgeat semper
vehementissima ea praesumptio, quod
paciscentes noluerint a juris placito
discedere, nisi de expressa in oppositum
constet voluntate, consequitur, ita pa-
ctionem obscuram fore interpretandam
ut quoad fieri potest, ad jus reduca-
tur *L. quaero §. Inter locatorem ff.* 38
locat. Alciat. de praesumt. reg. 3. *prae-
sumpt.* 32. *num.* 1. *Molin. de Hispan.
Primog. libr.* 1. *cap.* 3. *num.* 4 *&* 5.
Quale autem jus in hoc spectandum sit
an commune, an municipale, facilis
est disquisitionis. Certo enim constat
apud omnes interpretandam esse quam-
cumque conventionem ex jure munici-
pali, solumque in ejus defectum ex com-
muni. *Bart. & DD. in L. heredes mei
§. Cum ita ff. ad Trebell. & in L. ut
juris jurandi §. Si liberi ff. de aper. li-* 39
ber. Ratio satis evidens est, quia ces-

sat

sat jus comune, ubi viget Statutum ideoque voluntas partium reseribilis non est ad illud jus, quod non obtinet in ea Regione.

Difficultas est, quando contrahentes non ejusdem Fori sunt, neque eidem Statuto subiciuntur.

Quidquid tamen firment DD. in aliis contractibus, explorati juris est, in dotali pactione, sumendam esse interpretationem a Statuto domicilii viri, non uxoris, aut regionis, ubi
40 fit stipulatio. *Ulpian. in L. exigere dotem* 65. *ff. de Judic. & ubi quisque ager.*; hujus specialitatis rationem assignat iis aureis verbis: *nec enim id genus contractus est, ut & eum locum spectari oporteat, in quo instrumentum dotis factum est, quam eum, in cujus domicilium & ipsa mulier per conditionem matrimonii erat reditura.*

Porro, si praeciso pacto, facienda esset dotis restitutio ad praescriptum Statuti, cui subest maritus, ut scribit *Ulpian.* & cum eo unanimi voto Pragmatici, quorum nonnullos
41 refert *Giurl. in consuetud. Messan. cap.* 1. *gloss.* 7. *num.* 57. Cur non itidem ex eodem Statuto idem pactum veniet interpretandum?

Mandat Statutum, quod *nulla mulier constante matrimonio in dote, vel de dote, vel ejus parte possit condere aliquam ultimam voluntatem, nec aliquid etiam inter vivos quoquomodo disponere de dicta dote, vel ejus parte in praejudicium filiorum, seu descendentium ex eis.*

Ergo, nisi aperte constet, conjuges voluisse ab hac dispositione resilire, standum erit Statuto.

Quae in hac hypothesi evidentiora fiunt, ex quo non unus fuit locus stipulationis, cum uterque ex sponsis in patria regione successivis temporibus, nuptiales tabulas firmaverit.

Quin subesse valeat difficultas, an isthaec interpretatio trahi debeat ex legibus Regionis Ultramontanae, ubi jacent bona, ad quae anhelant Legatarii.

Nec enim hic quaerimus de potestate Statuentium, ut eveniret, quotiescumque deficeret pactum; quaerimus taotummodo de voluntate contrahentium, quae sicuti ex dictis referenda est ad legem municipalem domicilii mariti, ita eorum voluntas circumscribi loco non debet, sed tamquam universalis ad integram dotem porrigitur ad quaecumque bona dotalia, potissimum quia caput dotis con- 42
stabat in quantitate tempore Conjugii, ideoque paciscendo super ea non poterat Sponsa non habere voluntatem, quod servarentur Statuta illius domicilii, ad quod properabat.

Quod autem adaucta fuerint post nuptias stabilia, quae ex lege dotalis pacti dotalia effecta sunt, hoc sane eam voluntatem, quae in primordio contractus elicita fuit, ex post immutare non potuit. Nec enim eapropter dici valet, quod in specie consistat, quando ea tradita fuit in quantitate tempore matrimonii. Quis enim ignorat, priorem substantiam ab 43
additamento immutari non posse?

Haec mihi veritatem inquirenti occurrebant. Post messem a scitissimo D. Consulente uberrime collectam, paucas has spicas a collectore in tanta rerum copia forte posthabitas, arripui, & velut in fasciculum collegi, ut si quae scribebam minus subtilia, & elaborata, nova saltem viderentur. Firmissime itaque adhaereo consultationi, ac jura Liberorum undique tuta existimo ex verbis, ex conjecturis, ex Statuto.

Et ita &c. sub Censura &c.

Mediolani 24. Februarii 1723.

Gabriel Comes Verrus J. C. ex Collegio Judicum, Equitum, & Comitum Mediolani.

RES-

RESPONSUM XV.

IN EADEM CAUSA.

SUMMARIUM.

1 *Dispensatio supponit impedimentum.*
2 *Pacta nuptialia debent interpretari secundum dispositionem Statuti viri.*
3 *Verbum* resteranno *importat perseverantiam, & continuationem in eodem Statu.*
4 *Et in Pacto nuptiali adjectum facit remanere penes filios bona quæ per Statutum & juris comunis dispositionem acceepissent.*

EA, quæ perpensis verbis, illorumque proprio significatu pactorum dotalium secutorum inter Dominum N. N. Italum, & Dominam N. N. Ultramontanam exarata fuerunt in elaboratissimo responso mihi exhibito, adeo perspicua sunt, & solidis juris principiis, ac rationibus innituntur, ut summopere ea commendare debeam, mirifice etenim ad propositum confert, non modo *Textus in L. Quodcumqu.* 45. *§. Si quis ff. de verb. obligat.* in enunciato responso laudatus, sed etiam Statutum ipsum domicilii viri, cui sicuti in ea parte, in qua disponit, quod *nulla mulier constante matrimonio in dote, vel de dote, vel ejus parte possit condere aliquam ultimam voluntatem, nec aliquid etiam inter vivos quoquomodo disponere de dicta dote, vel ejus parte in præjudicium filiorum, seu descendentium ex eis*, non adversantur immo congruunt conventa in secundo capite ipsarum tabularum Nuptialium ibi „ *resteranno ed apparterranno ad essi figliuoli come beni proprj materni*, ita eidem Statuto nullatenus per Supremos Conjugum Principes derogatum dici potest, inefficax etenim cessante contrarietate dispensatio efficitur cum impedimentum ea semper supponat ex
1 *Manfio consult.* 110. *sub num.* 9. & 10. *tom.* 2. cum aliis ibidem relatis.

Recte siquidem, ac proprie etiam in Italia, & inhærendo juri Romanorum, bona, quæ in filios derivarunt, ac derivant a matre ex causa ejus dotis, dicuntur bona filiorum propria materna, ita illa distinguendo ab illis, quæ ad eos a patre pervenerunt; ac propterea secundum dicti Statuti dispositionem pacta ipsa nuptialia, eorumque verba, ac Clausulæ interpretari debent ex claro Ulpiani responso relato *in L. Exigere dotem* 65. *ff. de Judic. ubi gloss. & Bart. & Crott. in L. Omnes populi vers. est Statutum ff. de Just. & Jur* 2
Caccialup. in repetitione L. Cunctos populos num. 117. *Cod. de summ. Trinit. & Fid. Cat.* ubi testatur esse casum indubitatum. Nam contrahentes dici debent se juris communis dispositioni conformare voluisse, qua nempe sancitum est viri Statutum servandum esse ex jam deductis. Et ita optime conciliatur illud verbum ipsorum pactorum nuptialium „ *resteranno* „, & rectum, germanumque ejusdem significatum habemus, cum per illud nihil de novo tributum dici possit prædictis filiis, ex quo verbum *resteranno*, est hujus naturæ, ut efficiat, quod actus censeatur factus secundum naturam juris præexistentis, & importat omnimodam perseverantiam, & continuationem in eodem statu, ut prius, ita quod sicuti bona dotalia inhærendo dicto Statuto, ac enuntiatæ dispositioni dicti *Textus* 3
in L. Quodcumq; 45. filiis stipulata jam erant, ita ea remanerent penes dictos filios post mortem matris ad tradita per *Manf. consult.* 380. *num.* 20. & *consultat.* 384. *n.* 66. *tom.* 5. 4
Fortius autem, quia si de facto in casu præmorientiæ ipsius matris cum filiis dos, & bona ejusdem dotalia dici non deberent stipulata pro filiis, sed de illis ipsa ad sui libitum potuisset disponere, concessa eidem diei deberet major, ac latior facultas disponendi in casu, quo ipsa prædecessisset marito relictis filiis, quam sine filiis, quod summopere incongruum videretur. Iis itaque, quæ doctissime, &

subtilissime in enunclato Juris Responso scripta sunt ad firmandum, quod bona dotalia existentia ultra Montes in Patria matris spectent ad filium dictæ matris prædefunctæ ad omnimodam exclusionem ipsius Legatariorum me libens, lubensque subscribo.

Julius Cæsar Pitius Advocatus, &c.

ARRESTO

Della Corte del Parlamento tradotto dal suo Originale Francese esistente nell' Archivio Segreto di S. A. R. in cui non atteso il Testamento della Gran-Duchessa la Corte ordina che sia eseguito il Contratto Matrimoniale, ed in conseguenza mantiene il Gran Principe di Toscana nella proprietà, e possesso di tutti i beni lasciati dalla Gran-Duchessa nel giorno della sua morte.

Del dì 8. Maggio 1723.

Luigi per la grazia d' Iddio Re di Francia, e di Navarra. Al primo Uffiziale di Giustizia della nostra Corte di Parlamento, od altro primo nostro Nunzio a ciò deputato, facciamo sapere, che fra Cosimo Terzo dei Medici Gran-Duca di Toscana Attore, in virtù della commissione, ed esecuzione del dì 10. Ottobre 1721. da una parte; e Donna Lisabetta di Lorena Vedova di Luigi di Melun, Principe dell'Epinoy, Legataria universale di Margherita Luisa d' Orleans Gran-Duchessa di Toscana, Rea dall' altra parte. E fra la detta Lisabetta di Lorena Attrice in vigore delle sue repliche del dì 16. del detto Mese di Ottobre 1721. da una parte, e 'l detto Cosimo Terzo dei Medici Gran-Duca di Toscana Reo dall'altra parte; ed ancora fra la detta di Lorena, Attrice come per la commissione, ed esecuzione de' 18. e 21. dello stesso mese d'Ottobre 1721. da una parte e Gian-Gastone de' Medici Gran-Principe di Toscana, Erede della predetta Margherita Luisa d'Orleans Gran-Duchessa di Toscana sua Madre, e Mari-Anna Luisa de' Medici Elettrice Palatina chiamata in giudizio in qualità d' erede della detta Gran-Duchessa di Toscana, parimente sua Madre, Rei dall'altra parte; e fra esso Gian-Gastone de' Medici, Gran-Principe di Toscana incidentemente Attore, secondo le sue istanze del dì 6. Febrajo 1722. da una parte; e la detta Principessa d'Epinoy. Rea dall'altra parte. E fra i Direttori dello Spedale Generale di questa Città di Parigi, stipulanti l'interesse dei Poveri del detto Spedale, Attori, a sequela della loro Domanda, e rapporto de' 19. e 20. Marzo 1724 da una parte; e lo stesso Gian-Gastone de' Medici Gran- Principe di Toscana la detta Mari-Anna Luisa dei Medici Elettrice Palatina, e detta Lisabetta di Lorena, Rei dall' altra parre. E tra Luigi Paplart d'Amosa, Scudier Ordinario della prefata Gran-Duchessa di Toscana, Vittoria Genevieva Paplart di Monte Leone sua Sposa, Dama d'onore della d. Gran-Duchessa di Toscana; Carlo Paplart d'Amosa Scudiere, già Luogo-Tenente di Vascello; Luigi Paplart de Maisonnette, Scudiere Capitano di Cavalleria nel Reggimento Reale; Margherita di Bas, Sposa di Niccolò Francesco Giordano Cittadino di Parigi, Vedova per lo avanti di Luigi Paplart de Maisonnette; Maria Filbert, Moglie di Stefano Moyon, Maestro di Casa; Marco Mesniero Cerusico; Maria Caterina Langlois figlia maggiore, Caterina Guitel Sposa del detto Mesniero: Piero Tibault Garzone degli Appartamenti; Filippo Alondò Capo di Dispenza; Piero Royer Garzon di Cucina; Gio. Battista Clens detto Sciattiglione, Staffiere; Paolo Votrein parimente Staffetta; Giovanna Luisa Girard figlia maggiore; Timoteo Gothier primo Cameriere; Gio. Battista Talot Computista della bocca; Francesco Turet Avvocato pel Parlamento; Elena Macosti, Vedova di Bernardo Mascevri Uffiziale d'Infanteria; Gio. Elia Cameriere; Pier Francesco detto Valery Cameriere;

Re-

Renato Carlè Portiere, Pietro Coscer Postiglione del Conte Francesco Ferretto, primo Staffetta, Ruberto Bolonghello, detto Santo Martino, Ruberto Burgioè Ajutante della Camera, Francesco Dalbost secondo Staffiere, Gio. Seguretre detto la Valle, Cocchiere; Nicolao della Gorga, detto Piccardo, Cocchiere; Vincensio Dalbelth, e Amante Lhuisier Staffieri; Antonio Lorenzo Capo d' Uffizio: Maria la Virtù, Damigella Maggiore coo alcuni altri, che nell' Arresto si esprimono, e quì per maggior brevità si tralasciano; Tutti Uffiziali, e Domestici della Gran-Duchessa di Toscana, Liti-Consorti, ed Attori in conformità della loro Dimanda del 4. Maggio 1722. da una parte: ed i predetti Gian-Gastone de' Medici Gran-Principe di Toscana, e Maria Anna Luisa de' Medici Elettrice Palatina, e Lisabetta di Lorena Rei dall' altra parte.

Vista dalla nostra Corte la Commissione di Cancelleria del 4. Ottobre 1721. ottenuta da Cosimo Terzo de' Medici Gran-Duca di Toscana, tanto in suo proprio nome, che come Padre, e legittimo Ammioistratore del Principe, e della Principessa suoi figliuoli, abili, e capaci di essere, e nominarsi eredi della prenominata Gran-Duchessa di Toscana loro Madre; ad effetto di citare in nostra Corte Lisabetta di Lorena Principessa d'Epinoy, per veder dire, che senza fermarsi al Testamento della detta Gran-Duchessa di Toscana, quale sarebbe dichiarato nullo; il Gran-Duca di Toscana in detti nomi averebbe piena, ed intera sicurezza dalla Opposizione fatta al Sigillo opposto di autorità della nostra Corte sopra i mobili, ed effetti della detta d' Orleans Gran-Duchessa di Toscana, dalla detta di Lorena, con spese. Rapporto del dì 6. ottobre 1721. di citazione fatta alla detta Lisabetta di Lorena Principessa d'Epinoy. Istanze di non ricevere e repliche della medesima di Lorena, del dì 16. Ottobre 1721 contenente domanda incidente; affine che dichiarando il Gran-Duca di Toscana non ammissibile nella sua dimanda; venisse ordinato, ch' ella conseguisse il legato universale, che l'era stato fatto dalla Gran-Duchessa di Toscana nel suo Testamento del 17. Luglio 1712. salvo il produrre tali altre difese, e prendere più ampie misure, se il caso si fosse dato, e protesta e spese. Commissione di Cancelleria del 18. ottobre 1721. ottenuta dalla suddetta Lisabetta di Lorena Principessa d' Epinoy, ad effetto di far citare in nostra Corte il Principe, e Principessa di Toscana, eredi presuntivi della Gran-Duchussa di Toscana loro Madre, per veder dichiarare comune con esso loro l'Arresto, che emanerebbe sopra la Domanda contro di Lei fatta dal Gran-Duca di Toscana, ed insieme sulla domanda incidente da essa fatta per mezzo di sue repliche del dì 16. ottobre 1721. *quatenus* ne fosse stato bisogno, contro il Gran-Duca di Toscana; affine di conseguire il Legato universale a lei fatto; e ciò facendo, a veder dire similmente che averebbe cooseguito il detto Legato universale ad essa fatto dalla detta d' Orleans Gran-Duchessa di Toscana, per suo Testamento del 17. Luglio 1712., rispondere, e procedere, sopra altri simili particolari, e conclusioni, che potrebbono esser prese in seguito incidentemente ed altrimente conforme è di ragione; e si protestava delle spese in caso di controversia. Visto il rapporto del 21. Ottobre 1721. di citazione fatta nella nostra Corte al predetto Gian-Gastone dei Medici Gran-Principe di Toscana, ed a Mari-Anna Luisa dei Medici Elettrice Palatina, al domicilio del nostro Procurator Generale, per rispondere, e procedere alle eccezioni della detta Commissione, e circostanze, e dipendenze, ed inoltre, come di ragione affine delle spese. Ragioni del suddetto Gian-Gastone Principe di Toscana del 6. Febrajo 1722. contenenti la sua domanda incidente, che senza fermarsi al detto Testamento, il Contratto matrimoniale fra la detta d' Orleans, ed il Gran-Duca di Toscana, insieme col Trattato fatto

tra

tra loro per mezzo del Re defonto, del 26. Dicembre 1674. fossero eseguiti secondo la loro forma, e tenore; ed in conseguenza, che il Principe di Toscana fosse mantenuto nella proprietà, e possesso di tutti i beni lasciati dalla detta d'Orleans Gran-Duchessa al tempo della sua morte; e si protestava di ripeter le spese. Istanza, e Domanda dei Direttori dello Spedale generale di Parigi, stipulanti l'interesse dei Poveri del detto Spedale del 19. Marzo 1622. con le ragioni di far citare in nostra Corte i detti Principe, e Principessa di Toscana, eredi della detta Gran-Duchessa loro Madre, e la detta Principessa d'Epinoy, in qualità di sua Legataria universale; per veder dire, che sarebbe fatta la liberazione del Legato delle tre mila lire stato fatto allo Spedale dalla Gran-Duchessa nel suo Testamento del 17. Luglio 1712.; ed in conseguenza, che sarebbono condannati in detti nomi al pagamento della detta somma principale interessi, e spese; dichiarando i medesimi Direttori, che non intendevano in modo alcuno della Domanda, che avevano fatta precedentemente collo stesso motivo; in fondo alla quale Domanda la nostra Corte averebbe messo la sua Ordinazione concludente „ *Siano* Parti appellate. Altro rapporto del 20. Marzo 1722. di citazione fatta consecutivamente a' detti Principe, e Principessa di Toscana, ed alla detta di Lorena Principessa d' Epinoy. Comparsa d'intervenzione, cioè ammissione a Causa e Domanda del suddetti Luigi Paplart, d'Amosa ed altri Legatarj particolari della detta Margherita Luisa d'Orleans Gran-Duchessa di Toscana del 4. Maggio 1722. acciocchè copia fosse loro data degli atti per far vive le loro ragioni e facendo giustizia sopra quella, fosse ordinato, che venisse loro pagato i Legati particolari fatti a ciaschedun di loro nel Testamento della Gran-Duchessa del 17. Luglio 1718. e però i detti Principe, e Principessa di Toscana, e la detta di Lorena Principessa d' Epinoy in detti nomi fossero condannati a pagar loro le somme principali legate a' medesimi in detto Testamento, ed insieme gl'interessi da calcolarsi dal giorno della loro domanda; e l' Arresto, che emanasse, sopra la detta istanza, e domanda, fosse dichiarato comune col Gran-Duca di Toscana, ed i Contradittori condannati nelle spese.

Visto l'Arresto del 20. Maggio 1722. che ammette detti Luigi Paplart, d' Amosa, ed altri Legatarj particolari, come Parti vegnenti a Causa, per render ragione sopra tale Intervenzione, ed insieme sopra l'opposizione della detta di Lorena, e sopra le Domande di tutte le Parti, le avesse ridotte all'articolo di ragione, e riservate le spese; pronunziando contumacia contro la detta Mari-Anna Luisa de' Medici Elettrice Palatina, e per maggior comodo dichiarando il detto Arresto comune con lei. Informazione della predetta di Lorena del 13. Giugno 1722. contenente la sua intenzione, acciocchè coll'Arresto, che ne seguisse, senza fermarsi alle Domande di Cosimo Terzo Gran-Duca di Toscana, e di Gian-Gastone Gran-Principe di Toscana, le quali fossero rigettate, e non attese; facendo giustizia a quelle della detta di Lorena Principessa d'Epinoy, le fosse menato buono il Legato universale a lei fatto dalla detta d'Orleans Gran-Duchessa di Toscana nel suo Testamenro rogato da Fevre, e suo Confratello Notari nel Castelletto di Parigi il 17. Luglio 1712.; si determinasse, che per quanto a Lei si aspettava, in qualità di Legataria universale della detta d' Orleans Gran-Duchessa di Toscana; ella non era per impedire il pagamento de' Legati domandati dai Direttori dello Spedale Generale, e da Paplart, e Liti-Consorti, Ufficiali, e Domestici della detta Gran-Duchessa; e gli Avversarj fossero condannati nelle spese; con riserva di prendere successivamente, dedurre, ed allegare altre ragioni, che fossero bisognate. Produzione della detta di Lorena Principessa d'Epinoy. Informazione del Gran-Duca di Toscana, e di

e di Gian-Gastone Principe ereditario di Toscana del 9. Luglio 1722. e loro produzione in esecuzione del detto Arresto. Informazione de' Direttori dello Spedale generale, stipulanti l'interesse de' Poveri del detto Spedale del 11. Luglio 1722. e così la loro produzione secondo gli Arresti. Istanza dei suddetti Paplart, d' Amosa, e Consorti del 12. Novembre 1722. data in luogo d'Informazione. Scrittura, e produzione parimente per soddisfare a detto Arresto. Contradizione della detta di Lorena Principessa d' Epinoy del 29. Agosto 1722. contro la produzione fatta dal Gran-Duca, e Gran-Principe di Toscana del 18. Febraro 1723. contro le produzioni della stessa Principessa d'Epinoy, e dei Legatarj particolari della medesima Gran-Duchessa. Comparsa dei detti Paplart, e d'Amosa, e Consorti del 10. Marzo 1723. fatta per contradizione alla produzione della detta Principessa d'Epinoy. Istanza della medesima Principessa dello stesso dì 10. Marzo in luogo di contradizione alla produzione dei predetti Paplart, e d'Amosa, e Consorti. Altra Comparsa della detta di Lorena Principessa d' Epinoy dello stesso giorno 10. Maggio 1723. parimente per contradizione alla produzione dei suddetti Direttori dello Spedal Generale. Comparsa di essi Paplart, e Consorti, dello stesso dì 10. Maggio similmente per contradizione alla produzione dei prefati Gran-Duca, e Gran-Principe di Toscana. Monizione fatta a detti Direttori dello Spedal Generale di opporsi alla detta produzione, ed a quella della Principessa d'Epinoy. Manifesto delle Ragioni del Gran-Duca, e Gran-Principe di Toscana, stampato, esibito il dì 22. Aprile 1723. con loro Istanza dello stesso giorno in luogo di più ampie Scritture, produzioni, Contradizioni, e Confutazioni. Monizione generale dello stesso giorno, 22. Aprile 1723. di soddisfare a tutti gli atti, e formule dell' Istanza. Ragioni del nostro Procurator Generale. Tutto unitamente visto, e considerato.

La predetta nostra Corte rendendo ragione sopra tutto; avendo riguardo alla Domanda di Cosimo Terzo Gran-Duca di Toscana, esibita per Commissione, e rapporto del dì 4. e 6. Ottore 1721. e alla Domanda incidente di Gian-Gastone Gran-Principe ereditario di Toscana, risultante dalle sue Istanze del dì 6. Febbraro 1722. senza far conto del Testamento di Margherita Luisa d' Orleans Gran-Duchessa di Toscana del dì 17. Luglio 1712. Ordina, che il Contratto di Matrimonio fra Cosimo Terzo Gran-Duca di Toscana, e Margherita Luisa d' Orleans Gran-Duchessa di Toscana ed il Trattato seguito fra loro il dì 26. Dicembre 1674. siano eseguiti secondo la loro forma, e tenore. In conseguenza mantiene Gian-Gastone Gran-Principe di Toscana nella proprietà, e possesso di tutti i beni lasciati da Margherita Luisa d' Orleans sua Madre al tempo di sua morte. Rimuove, e toglie di mezzo l'opposizione fatta dalla detta Lisabetta di Lorena al Sigillo apposto d'autorità di nostra Corte sopra i mobili ed effetti di Margherita Luisa d'Orleans, Gran-Duchessa di Toscana. Rigetta la stessa Lisabetta di Lorena dalle sue domande, e pretensioni quanto al Legato universale fatto a di lei favore nel Testamento di Margherita Luisa d' Orleans Granduchessa di Toscana dello stesso giorno 17. Luglio 1712. Rigetta parimente i Direttori dello Spedale Generale di Parigi, stipulanti l' interesse de' Poveri di detto Spedale, dalla loro domanda per conseguimento del Legato fatto loro in detto Testamento; siccome ancora i predetti Luigi Paplart, d' Amosa, ed altri Legatarj particolari di Margherita Luisa d'Orleans Gran-Duchessa di Toscana; dalla loro Intervenzione, ed Istanza per ottenere i Legati particolari nella stessa maniera fatti loro in detto Testamento. E quanto al soprappiù delle altre Domande Ragioni, ed Eccezioni delle Parti, le ha messe fuori di Corte; Tutte le spese Compensate.

Per-

Perciò ti ordiniamo mettere in esecuzione il presente Arresto, dandoti potere di farlo. Dato nella sopradetta nostra Corte di Parlamento il dì 8. Maggio l anno di grazia mille settecento ventitre, e del nostro Regno l'ottavo. Collazionato.

Firmato *Richard*.

Per la Camera, *Ysabeau*.

L'Arresto emanato a relazione del Sig. Abbate Mainguy.

Mr. *Le Roy*, il giovine Avvocato.

Michel, Procuratore.

RESPONSUM XVI.

PALATINA SUPER MUNERIBUS CONIUGALIBUS

Factum.

OCcasione Matrimonij olim contracti inter Serenissimum Io. Guglielmum Electorem Palatinum, & Serenissimam Annam Mariam Hetruriæ Principissam in Pactis, seu Capitulis antenuptialibus, post dotem constitutam in ingenti summa Florenorum septingentorum millium a Serenissimo Coniuge pro medietate lucrandam in casu prædecessus Serenissimæ Principissæ; in casu contrario, quo nempe Serenissimus Elector prædecessisset, ita conventum fuit. „ Quod ipsa Serenissima Electrice, quam diutissime Deus præservare dignetur, supervivente cum filiis, vel sine, tali casu, præter dotem ut supra restituendam, habere, & consequi debeat sponsalitiæ largitatis, seu contradotis, aut supradotis nomine, summam, & quantitatem Florenorum quinquaginta millium Rhenensium ad rationem sexaginta Cruciferorum pro Floreno computandorum, & quandiu sors ipsa non numeretur, interesse, seu fructus annuos ad rationem quatuor pro centenario. „

Duobus mensibus vix elapsis Serenissimus Elector in singulare signum dilectionis, sinceræque, & constantis affectionis erga Serenissimam Coniugem pactis prædictis in tribus punctis augumentum adiciendo, quoad primum punctum supradotis, seu contradotis hisce verbis sese expressit. „ Et quidem primo notum facimus licet præfatum Istrumentum Matrimoniale erectum, & confirmatum ad tenorem pactorum dotalium Œnipontanorum de anno millesimo sexcentesimo vigesimo sexto pro contradote, seu donatione proter nuptias tantum quinquaginta mille Florenorum comprehendat; Nos tamen adhuc alios quinquaginta mille Florenos Rhenenses præstituros & huius integræ summæ, centum nempe millium Florenorum Rhenensium Serenissimam Nostram Consortem dilectissimam, Nobis, ita Deo disponente, prius vita defunctis, annua pensione quatuor nempe per centum, augumento dictorum pactorum dotalium & quandiu in vivis superstes erit, & non ad secunda vota transibit quotannis libere fruituram. „

Soluto matrimonio per obitum Serenissimi Electoris, Serenissimus Frater illius hæres universalis, & successor in Statibus, & dignitate Electorali ex una, & Serenissima Electrix vidua superstes ex altera inter sese contendunt super modo solvendi supradotem, & illius augmentum; Pretendit enim Serenissimus Elector, quod vigore secundæ conventionis, defuncti Fratris obligatio restringatur ad annuos florenos quatuor mille, quos solvere non recusat, quousque Serenissima Electrix vixerit, & vidua permanserit. Ista autem e contra asserit, Serenissimum Heredem esse debitorem Florenorum centum millium in sorte & pro tempore dilatæ solutionis, annui etiam fructus, seu interesse ad rationem quatuor pro centenario, ea vivente in statu viduitatis.

In huiusmodi controversia cuique legenti tum Pacta antenuptialia, tum chirographum constante matrimonio consertum signanter in partibus superius enunciatis, & ad literam transcriptis, plana admodum, facilis, & secura videri potest resolutio: Verum quia partium hinc inde disceptantium dignitas, & amplitudo non permittit quod rationum momenta, quibus nititur unius, & alterius pretensio qua-

lia-

liacumque illa sint, sub silentio prætereantur; hinc præmissis rationibus ex quibus jus clarum, terque bonum Serenissimæ Electricis in dubium revocatur, ex ordine transibimus ad resolutionem propositæ quæstionis, ut inde resolutis contrariis, partes assumpti muneris pro viribus adimpleamus.

Jus igitur Serenissimi Electoris foveri contenditur primo, ex eo quod cum in capitulis antenuptialibus nedum conventum fuerit, quod Serenissima Electrix „ Habere, & consequi debeat summam, & quantitatem Florenorum quinquaginta millium „ Verum etiam promissum, quod quandiu sors ipsa non numeraretur, habere, & consequi debeat interesse, seu fructus annuos ad rationem quatuor pro centenario, omni, & quocumque tempore, & independenter a quacumque conditione; E contra vero in Instrumento posteriori de summa aucta usque ad centum mille Florenos, non nisi annua pensio promittatur, & hæc pro certo tempore durantis vitæ, & sub conditione viduitatis, intentui Serenissimæ Electricis obstat regula, quod pacta posteriora derogant prioribus *L.* 27. *§.* 2. *ff. de Pact. L.* 22. *Cod. Eod.*, maxime quando inter ea viget incompatibilitas, & repugnantia *Modest. P.flor. conf* 45. *num.* 11. *&* *Simon. Pistor. conf.* 20. *num.* 22. *vol. primo*.

Secundo, quia in posteriori instrumento quoad summam auctam, & una cum promissa in pactis dotalibus coacervatam, nec verbis directis, nec indirectis, vel æquipollentibus dictum unquam fuit, quod facienda esset illius solutio, vel numeratio; sed Elector Serenissimus in eo dumtaxat asseruit & voluit, ut illius integræ summæ annua pensione frueretur ad dies vitæ & viduitatis Serenissima Electrix. Instrumentum quippe pro regula, & indice respiciendum venit, & quod non cantat, nec nos cantare debemus, ad text. in *L. quicquid adstringendæ ff. de verb. oblig. cap. cum ordinem de rescriptis cap. tua de sponsalibus*.

Tertio demum, quod si adhuc res in dubio versari videretur, ad jus Commune semper esset recurrendum, stante potissimum quod in §. 11. Capitulorum Matrimonialium Serenissimi Contrahentes in casibus dubiis id observari voluerunt, quod juris dispositione cautum reperiretur, ex jure autem Communi, dissoluto matrimonio, sicuti dos viduæ restituitur, ita donatio propter nuptias remanet apud heredes viri *L.* 18. *Cod. de donat. ante nupt. L.* 29. *Cod. de Jure dot. Perez in Cod. num.* 2. *de donat. Manz. in commentar. institut. lib.* 2. *tit.* 7. *§.* 3. *de donat. num.* 26. *Christin. decis.* 126. *num.* 7. *vol.* 3. *Thesaur. quæst. forens. lib.* 2. *quæst.* 9. *num.* 4.

Et quamvis unumquodque ex præhabitis fundamentis pertinere videatur ad summam auctam in secundo Instrumento, non autem ad Florenos quinquaginta mille antea promissos, circa quos conditio Serenissimæ Uxoris deterior fieri non potuit; Objecto tamen duplici responsione occurritur, Una videlicet, quod cum ab expressis in posteriori Instrumento clare constet de una, eademque voluntate Serenissimi Electoris tam respectu primæ summæ auctæ, quam respectu augmenti, Serenissima Electrix, quæ in aliis partibus sibi favorabilibus hujusmodi Instrumentum, acceptat, non potest illud respuere in odiosis, & præjudicialibus, *ad Text. in L. cum quæritur ff. de admin. tut. L. Nam absurdum ff. de bon. libert. Bartol. & DD. in L. quæsitum Cod. de Edendo Wesemb. conf.* 2. *num.* 27.

Altera autem, quod cum ex conventis in pactis antenuptialibus non omnino clara videatur promissio Florenorum quinquaginta millium in sorte, bene potuerit Serenissimus Elector per subsequens Instrumentum melius declarare, quod ipse voluerit, & intellexerit in præcedenti, idque prudenter egerit, ut inde quæcumque cessaret hæsitatio, iuxta regulam, quod per verba, & pacta sequentia passim declarantur præcedentia, signanter quando utraque versantur circa idem, & præcedentia sunt aliquo pacto dubia, ut indigeant declaratione *L. fin. Cod. de hered. inst. Auth. si*

quas in aliquo Cod. de edendo Ægid. Bellam. conf. 39. num. 4.

Obligatio Serenisf. Electoris Caroli Philippi favore Annæ M. Electricis Viduæ.

Nos Dei gratia Carolus Philippus Comes Palatinus Rheni, Sacri Romani Imperij Archithesaurarius, & Elector, Bavariæ, Juliæ, Cliviæ, & Montium Dux, Princeps Mœrsiæ Comes Veldentiæ, Sponheimij, Marchiæ, & Ravensbergæ, Dominus in Ravenstein &c. Notum, testatumque facimus, quod ex singulari affectu, quo Serenissimam Dominam Annam Mariam Electricem Palatinam Viduam Natam Magnam Hetruriæ Principissam, Affinemque Nostram Charissimam prosequimur, declarare atque appromittere non dubitaverimus, prout virtute præsentium declaramus, ac appromittimus.

I. Quod omnia, & singula, quæ in pactis antenuptialibus Defunctum inter Dilectissimum Fratrem nostrum Serenissimum Principem ac Dominum Joannem Wilhelmum Electorem Palatinum, nec non alte nominatam Serenissimam Electricem modo Viduam, Florentiæ XXI. Aprilis Anni 1691. initis, ut & Instrumento extensionis die 7. Junij ejusdem Anni desuper hic confecto, religiose adimpleturi, & executioni daturi simus.

II. Hunc in finem restitutio Dotis trecentorum mille Scutorum de libris septem pro quolibet Scuto monetæ Florentinæ cum in modum præstabitur, ut Summa quadraginta millium ejusmodi Scutorum in æquo eorumdem valore ex singulari ratione, quod sæpe fata Domina Electrix Vidua, sumptibus nostris per integrum annum luctus, eodem quo in vivis Serenissimi sui Coniugis modo tractata & habita fuit, 15. hujus mensis, eidem Serenissimæ Electrici, vel ipsius Mandatario ad hoc sufficienter instructo, Dusseldorpij persolvantur, nec non.

III. De residuo sortis dictæ Dotis ducentorum & sexaginta nimirum Scutorum millium monetæ Florentinæ, deinde viginti Scutorum millia, si possibile fit, aliquot intra Menses, post primam solutionem, si vero modo dicta viginti millia adeo celeriter quoque restitui, ærarij vires nullatenus concedant, finito post primam restitutionem anno, una cum pensionibus ad quatuor in Centum, pro rata extantis sortis numerentur, taliterque circa finem cujuslibet Anni, usque ad integralem ejus ut & pensionum annuarum exolutionem, eodem modo & termino, decima quinta scilicet Julij, atque loco prænominato continuetur, ita tamen, ut

IV. Serenissima Electrix Vidua de ejusmodi solutionibus de tempore in tempus confessionem manu publici Notarij firmatam extradat, nec non perfecta integra restitutione dictorum Scutorum trecentorum millium, de tota Dote restituta confessionem similiter per publicum Instrumentum faciat, atque nobis extradi curet.

V. Eodem quoque modo termino, & loco altæ nominatæ Serenissimæ Electrici numerabuntur pensiones annuæ de sic nominata Contradote seu Donatione propter nuptias ad Summam centum millium Florenorum adaucta, quatuor nempe millia Florenorum, nec non triginta Florenorum millia eidem pro Dotalitio seu alimentatione Viduali assignata, cum adhuc aliis quatuor Florenorum millibus a nobis adiectis, ita ut prætactorum triginta octo Florenorum millium quarta pars, ipsi seu ejus Mandatario semper anticipato præstetur, dicta quartalis exolutio circa initium Mensis Septembris proxime instantis prima vice perficiatur, sicque singulis tribus Mensibus continuetur, quem in finem fundum ad hoc sufficientem assignari, & siquis in eo defectus reperiatur, aliunde ita suppleri curabimus, ut hæc anticipata quartalis solutio, quoad Eadem Serenissima Electrix vixerit, & in statu Viduitatis permanserit, in terminis accurate præstetur.

VI. Prætactæ solutiones in bona moneta Germaniæ Dusseldorpij perficientur, valorque Scutorum Floren-

rentinorum, ad modum duorum & tertiæ partis Floreni Rhenani pro quolibet Scuto computabitur, ea tamen conditione, ut si una, vel altera pars hunc valorem non ex integro æquum esse comperiat, de exactiori ejus computu conveniatur, nec persolutio hanc propter rationem protelctur, aut quidquam pro expensis in tractationem sæpe fatæ Serenissimæ Dominæ Electricis Viduæ pendente anno luctus a Nobis citra obligationem liberaliter elocatis, & usque sub initium proxime instantis mensis Septembris eodem modo ulterius impendendis, compensetur, vel deducatur.

VII. Quando quidem vero Serenissima Electrix Vidua, sibi de prætacta Contradote, seu Donatione propter nuptias ad centum millia Florenorum adaucta, ipsam quoque sortem deberi contendit, Nos tamen, ex rationibus hunc in finem adductis, Nos ad hoc nullatenus obligatos esse existimamus, hinc inter eandem & nos eatenus conventum est, ut dum sæpe fata Serenissima Electrix id desideraverit, casus quæstionis utriusque partis consensu in Scripturam redigatur, desuperque Celebris a Nobis independentis cujusdam Juridicæ Facultatis ab utraque parte eligendæ responsum expetatur, ita ut eidem pars succumbens omnimodo acquiescere, & sese conformiter gerere obligetur.

VIII. Atque cum præfata Serenissima Electrix adhuc alias, quamvis a Nobis nec expectatas, nec agnitas prætensiones ediderit, Nos quidem in hoc Juri & æquitati nos submittere nunquam recusabimus, in innata tamen sæpe tacte Serenissimæ Electricis animi æquitate confidimus, eandem ab iis imposterum destituram; quod si tamen ipsa quidquam desuper in futurum movere vellet, Nos exceptiones nobis in contrarium competentes non modo, sed & ea quæ citra obligationem, & ex mera liberalitate vi hujus Instrumenti concessimus, repetere, & revocare nobis reservamus.

IX. Cum Serenissima Electrix Vidua Florentiam redire statuerit, Eidem omnia & singula ejus ornamenta propria, mobilia, vestes, supellectilem, jocalia, clenodia, & alia quæcunque ad ipsam spectantia, relictis & exceptis tamen gemmis, & clenodiis, quæ penes Domum nostram ob singularem excellentiam proprio & hereditario Jure conservantur, ab Eadem adversus subscriptum debitre Inventarium restituendis, eo transmittendi fas erit.

X. Insuper sub verbo & fide Principis pro Nobis, Heredibus, & Successoribus Nostris appromittimus omnes & singulos articulos supra nominatos efficaciter & realiter fore adimplendos, solutionesque prædictas Dusseldorpij sine mora, & remoto quovis prætextu & ratione, sive in Germania, sive in Italia Domicilium agat, esse præstandas, nec non ultra securitates, & hypothecas tam generales, quam speciales Eidem a Defuncto Domino Serenissimo Electore Fratre nostro, Statibusque hujus Ducatus, ut & Juliæ, & Montium, atque super Dominiis Ravensteinii, & Megæ modo datas, & in suo robore, & vigore sine ulla mutatione, aut alteratione, intuitu hujus obligationis nostræ permanentes, ad majorem sinceri affectus, & propensissimi animi Nostri demonstrationem Serenissimos & Reverendissimos respective DD. Fratres, & Consanguineos nostros Electorem Trevirensem, Episcopum Augustanum, atque Comitem Palatinum Sulzbacensem requiremus, ac pro posse efficiemus, ut eidem hujus obligationis nostræ, seu potius anteriorum pactorum declarationis & extensionis tabulis, pro exactiori ejus observatione, & executione consensibus suis argumento ejusdem vinculi, quo nos eo obligatos esse censemus, accedant; In cujus fidem ac robur easdem propria manu subscripsimus, & Sigilli nostri Electoralis affixione muniri fecimus. Neoburgi 7. Julij 1717.

Carolus Elector Palatinus.

L. S.

V. Maij

Ad Mandatum Serenissimi Domini Electoris proprium

Hallbergh,

Nos Alexander Sigismundus Dei gratia Episcopus Augustanus, Comes Palatinus Rheni, Bavariæ, Juliæ, Ciiviæ, ac Montium Dux, Princeps Moersiæ, Comes Valdentiæ, Sponhemij, Marchiæ, & Ravensbergæ, Dominus in Ravenstein &c. omnibus, & singulis quibus id convenit notum esse volumus, quod cum Serenissimus Dominus Elector Palatinus Frater noster Colendissimus & dilectissimus, cum Serenissima Domina Electrice Vidua, nata Magna Hetruriæ Principissa Affine nostra Charissima, de subsequentibus declarationis tabulis convenerit.

Qui è inserita de verbo ad verbum la Obbligazione di S. A. Elettorale.

Insuperque Nos debite requisiti fuerimus, ut iisdem consensu nostro accedere non gravaremur, quod inspecto earundem tenore præfatam declarationem consensu nostro corroborare non dubitaverimus, prout virtute harum facimus, nec non in ejus fidem præsentes consensus nostri literas manu nostra subscriptas Sigilli nostri affixione muniri curavimus. Neoburgi ad Danubium hac Julij 1717.

Alexander Sigismundus Comes Palatinus Rheni &c. &c.

L. S.

ARGUMENTUM.

Facta a Viro uxori assignatione annui redditus pro mundo muliebri constante matrimonio, an hæc assignatio sit valida, & an omissa ab uxore exactione annuali redditus prefati possit integram quantitatem petere.

SUMMARIUM.

1 *Tradito Instrumento in quo annuus redditus assignatur per hanc traditionem possessio vel quasi redditus præfati translata censetur.*

2 *Pacta dotalia, & connubialia servanda sunt soluto matrimonio.*

3 *Accrescere res dicitur ei qui jam ejusdem rei partem, & portionem habet.*

4 *Præsertim quando augetur res ejusdem generis alterius praeexistentis nam res aucta sit una cum praeexistente.*

5 *Ut accidit in alluvione.*

6 *Et ideo privilegia, jura, & prærogativa rei principalis comprehendunt augumentum postea factum.* Et num. 86.

7 *Assignatio annui redditus facta uxori a Marito pro expensis etiam voluntariis transfert dominium rei assignatæ, in assignatariam.* Et num. 9.

8 *Ita ut si assignataria minus expendat reliqui annui redditus, quod superest cedit ejus lucro amplia* Ut num. 49.

10 *Hæc assignatio vigore pacti dotalis tamquam pars correspectiva contractus matrimonialis censetur augumentum dotis seu donationis propter nuptias*, num. 77.

11 *Quæ donatio sicut in gemmis &c. ita consistere potest in censibus vigore assignationis mariti exigendis.*

12 *Qui non cadunt sub prohibita donatione inter coniuges constante matrimonio.*

13 *Verbum addere importat translationem dominii.*

14 *Et nihil aliud significat, quam magis dare quod est accrescere.*

15 *Jus accrescendi omne dominium rei, quæ accrescit transfert.*

16 *Talis assignatio facta in contractu matrimoniali tamquam pars contractus dotalis reputatur sine qua uti matrimonio correspectiva matrimonium contractum non fuisse censeri debet*, contra num. 72. usque ad num. 75. declara ut num. seq.

17 *Ac proinde jure sponsalitiæ largitatis censeri debet*, num. 22.

18 *Pacta dotalia ante matrimonium contracta superant omne jus tam commune, quam municipale & illi derogant.*

19 *Et pactis matrimonialibus convenire licet quod omnia donata per* vi-

virum constante matrimonio uxori acquirantur, num. 35.

20 *Maxime si donans sit Princeps Supremus.*

21 *Non habet locus probibitio coniugalis donationis, quando donatio a cuniuge coniugi facta pendet a capitulis matrimonialibus.*

23 *Sponsalia largitas est specialis contractus jure civili introductus.*

24 *Cui non resistit jus Civile de probibita donatione inter couiuges.*

25 *Quia est donatio confirmata, & exequta ante matrimonium*, num. 27.

26 *Nec est donatio suspensa, sed resolubilis conditione nuptiarum, & de ratione* ibid.

28 *Perfectis nuptiis tollitur resolubilitas & acquiritur a muliere dominium irrevocabile.*

29 *Ita ut numquam redire possit ad virum nec ad ejus beredes.*

30 *Sponsalitiæ largitati nulla a legibus est taxa præfinita.*

31 *Et propterea distinguitur a donatione propter nuptias in securitatem dotis facta.*

32 *Quæ soluto matrimonio revertitur ad viri beredes.*

33 *Quamvis bæ donationes impropriè loqueudo confundantur.*

34 *Et Imperator in novell.* 129. *donationem propter nuptias sponsalitiam largitatem appellaverit.*

36 *Donatio propter nuptias potest ita pactis dotalibus promitti ut pleno jure uxori acquiratur.*

37 *Jus Civile non resistit donationi a marito factæ constante matrimonio annuæ præstationis pro expensis ab ipsa muliere quoquomodo faciendis.*

38 *Quæ præstatio cum mixtam babeat causam donationis, & alimentorum non continetur sub probibita donatione coniugali.*

39 *Et præsumitur correspondens alimentis, & bonoribus mulieri debitis.*

40 *Mulier Principis Augusta si voluntarie extra necessitatis, & utilitatis causam redditus a marito douatos expendat redargui non potest.*

41 *Ita si caute caveat redditus adsignatos conservet omne quod superest sibi acquirit.*

42 *Et est quædam transactio viri & uxoris super expensis a muliere faciendis, ita ut si mulier plus reddito assignato expendat non potest repetere a viri beredibus, & sibi acquirit reliquum quod ei superest.*

43 *Jura Civilia abborruerunt in probibitione donationis coniugalis de assignationibus uxori factis rationem babere.*

44 *Vir non fit pauperior in assignanda annua pensione uxori pro sustinendis oneribus coniugalibus.*

45 *Ut donatio inter coniuges sit probibita requiritur ut vir fiat pauperior, & uxor locupletior.*

46 *Ludorum & bonoris causa viro permissum est uxori donare.*

47 *Kalendæ Martii quondam, nunc Kalcudæ Januarii & dies Natalis Domini solemne fuit uxori ob fœminarum bonorem donare sicut diebus nominis, & natalitiis, & bæc munera sunt a jure permissa.*

48 *Mulier ad bonores, & dignitates viri adquirendas valide donat.*

50 *Germani qui secundas nuptias abborrent dotes uxoribus tribuunt cum viduili præstatione.*

51 *Et cum dotes a mulieribus datæ sint parvæ ideo immodicum uon est mensurandum a dote sed ex qualitate, & prærogativis viri, & mulieris.*

52 *Principes quamvis magna, & multa dent modicum, & parvum dare dicere solent.*

53 *Donatio facta a viro mulieri morte viri confirmatur.*

54 *Amplia etiamsi traditio sequta non fuerit, quamvis ex jure antiquo diversum fuit constitutum.*

55 *Jus digestorum non dat uxori actionem exigendi quod sola stipulatione fuit illi viro promissum.*

56 *Limita si vir promittens decesserit maneute matrimonio.*

57 *Hodie qualibet donatio inter coniuges babet principium validitatis cum facultate solum tacite, vel expresse revocandi.*

Pro-

58 *Sed si vir donans decedat & nil de donatione dicat silentio confirmatur donatio & retrotrahitur ad initium contractus.*

59 *Et res donata debetur una cum fructibus a die contractus decursis.*

60 *Elector Palatinus in suis Statibus omnia potest quæ Imperator in Imperio.*

61 *Imo potest plura, & majora in suis Statibus quam Imperator in Imperio.*

62 *Et ejus uxor juribus & prærogativis Augustæ fruitur.*

63 *Omnia acta, contractus, & decreta Principum vim legis habent.*

64 *Et eorum donationes non indigent insinuatione.*

65 *Ex Imperialibus constitutionibus Principes possunt valide donare uxoribus.*

66 *Et in his constitutionibus Electores comprehenduntur.*

67 *Principis rescriptum in ejus contractibus contentum tamquam lex omnes supplet solemnitates.*

68 *Et facit quod illico valeat ejus donatio facta uxori.*

69 *Et si donatio in sola promissione consistat habetur pro actuali, & de ratione ibid.*

70 *Si concessio Principis verbis ambiguis sit concepta sumenda est omnis interpretatio ut donationem contineat.*

71 *Indignus dicitur principatu qui divitiis a se acceptis neminem sibi conciliatur.*

73 *Donatio ante matrimonium collata in tempus matrimonii prohibitum est nulla, contra num. 78.*

76 *Constitutio annui redditus est actus reiterabilis nec facultas illum constituendi consumatur primo actu.*

79 *Prohibitio L. 1. & L. quod Sponsæ C. de don. ante nupt. procedit in simplici donatione extranea a pactis dotalibus collata in tempus matrimonii.*

80 *Donatio facta a viro uxori causa peculii muliebris constante matrimonio non prohibetur.*

81 *Magnificentia, & liberalitas nullis legibus possunt coerceri.*

82 *Promissio principis pro traditione habetur.*

83 *Donatio in promissione consistente facta a Supremo Principe uxori Augustæ illico valet & est irrevocabilis.*

84 *Facta a privato in quacumque quantitate morte mariti confirmatur.*

85 *Assignatio domus facta pro constitutione annuæ præstationis dicitur demonstrativa.*

87 *Quando annus redditus sit principaliter in obligatione.*

TAnta erat Serenissimæ Electricis Annæ Aloysiæ Medicææ apud Serenissimum Electorem Jo. Wilhelmum Palatinum conjugem virtus prudentia cura & solicitudo in illo unanimi & tam grato conjugio substinendo ut cum præclaras tantæ Conjugis dotes Serenissimus Elector Palatinus admiratus esset, dum vigore pactorum matrimonialium arbitrio suo tenebatur peculiaribus indigentiis, & voluntariis expensis Serenissimæ Conjugis consulere tam pro mundo muliebri quem Germani *Gerada* vocant substinendo, & maximo illo ut par erat cubiculari decore substentando, quam pro omni alio quod levandi animi causa piis operibus explendis tam eximiæ Principissæ donari opus erat. Idcirco postquam anno 1691. vix Serenissima Principissa in Germaniam perventa in Regia Neoburgica pacta matrimonialia augere & in pinguiorem formam favore Serenissimæ Sponsæ reducere curans *Deputatum* seu annuum redditum flor. 18. cum ipsis oneribus a Serenissima Archiducissa Austriæ Domina Maria Anna priori conjuge defuncta susceptis 7. Junii solemni decreto elargivit & auxit postea majoribus emergentibus opportunitatibus, & Conjugis virtutibus maximo semper decore sustinendis usque ad summam viginti quinque millium Imperialium pro quibus ex certis Dynasteriis & Præfecturis redditus assignavit

vit quos generali omnium bonorum, & Statuum obligatione cautela, & hypotheca 24. Julii 1698. decreto suo munivit.

Tandem quia quotidie benevolentia probitate, & unanimitate Serenissimæ Conjugis vinciebatur de anno 1709. 4. Augusti defuncta Serenissima Electrice Matre Serenissimi Wilhelmi Electoris cum vacaverit sive ad dispositionem Serenissimi Electoris redierit *deputatus* seu annuus redditus quo super domo regionis Neoburgicæ Serenissima ejus mater Electrix fruebatur.

Placuit Serenissimo Electori Palatino aliis deputationibus seu donationibus Serenissimæ Conjugi factis pro Electorali ejus decore augendo superaddere annuum redditum præfatum flor. triginta millium sub die 30. Augusti ejusdem anni hoc solemni, & peculiari decreto.

Estendosi messa l' A. S. E. di aggiungere all' A. E. della Serenissima Elettrice sua dilettissima Sig. Consorte il deputato goduto dall' A. E. della già Sig. sua Madre di f. m. fino al giorno della sua morte 4. di questo mese su la Casa del Paese di Neoburgo di 30. m. fiorini, onde con la presente si comanda benignamente al Commissario di S. A. E. del Paese di Neoburgo che in avvenire paghi puntualmente questi 30. m. fiorini da cominciarsi dal suddetto giorno 4. di questo mese di quartale in quartale con la ricevuta del Segretario della prefata A. S. E. sua Signora Consorte, e che in ciò in conto veruno non segua alcuno impedimento. Dusseldorff. 30. Agosto 1709.

Tradito igitur per Serenissimum Electorem Serenissimæ Conjugi in grati animi signum & benevolentiæ expressionem decreto præfato, & per eam cum summa animi benignitate, & gratiarum actione recepto, & acceptato, per hanc traditionem posses-
1 sione vel quasi redditus præfati in ipsam translata *arg. L. Quædam ff. de rei vindic. Lopez. in repert. rub. de donat. unde vir. & uxor. §. 76. n. 5.* Serenissima Electrix virtute & moderatione plena sciens jus suum salvum esse quia forsan pro quibusdam piis operibus partem quamdam pecuniæ reservabat, & Serenissimum Electorem bellis implicatum & maximis expensis oneratum videbat cogitavit exactionem annui redditus prædicti in felicius tempus differre.

Dum exactiones itaque differebantur defuncto interim de anno 1714. Serenissimo Electore conjuge dubium propositum fuit an introitus præfatos decursos, & non exactos de die 4. Augusti 1709. usque ad diem mortis Serenissimi Electoris, Serenissima Electrix vidua exigere a Comitatu Neoburgico præfato aut aliis Dynasteriis Præfecturis, & Statibus obligatis vel ab heredibus Serenissimi Electoris petere possit.

Et profecto veritate tantum inspecta sive jus gentium inspiciamus, sive Jus civile comune, & universale sive peculiare jus & privilegiativum Supremorum Principum omnia jura clamant, & volunt ut exactio præfata Serenissimæ Electrici viduæ sit permittenda vel a Statibus vel ab heredibus prædictis prout magis Serenissimæ placuerit.

Nam primum gentium jura urgent & ubique locorum clamitant pacta dotalia, & connubialia inter co-
njuges soluto matrimonio esse servan- 2
da ad *Text. in L. Ex ff. de capit. dim. L. Jurisgentium 7. ff. de pactis. L. 1. C. de pactis.* quia favorabilia maxime sunt, & specialem præcæteris habent securitatem ut dicit *Christin. dec. Belg. 135. num. 1. & seqq. Mevius ad jus Lubec. lib. 2. tit. 2. art. 12. num. 365. Hesser. loc. com. de bonor coniug. commun. part. 2. loc. 10. num. 9. & seqq.*

Cum igitur pactis dotalibus cautum sit quod Serenissimæ Electrici constituatur a Serenissimo Electore Conjuge annuus redditus „ pro impen„ sis necessariis, & voluntariis in „ ea quantitate quæ dicto Serenissimo „ Electori pro sua magnanimitate vi„ sa fuerit dando pro eodem particu„ larem assegnationem „ ut sunt verba pacti conventi in capitulis matrimonialibus.

Et

Et prius in ipsis firmatum fuerit. *quod semper in libera potestate dominio & absoluta dispositione & administratione Serenissimae Principissae remanere debeant, & remaneant omnia & singula ad ornatum muliebrem &c. Et postea & alia quaecumque ad dictam Serenissimam Principissam praeter dotem spectantia & tam ea quae de praesenti dicta Principissa habet quam etiam quae in futurum quomodocumque, & qualitercumque acquiret etiam per donationes eidem Serenissimae Principissae factas vel faciendas tam a Serenissimo Electore quam ab aliis Serenissimis Principibus Palatinis Cognatis affinibus ac propinquis, item Vassallis Communitatibus, ac subditis & aliis quibuscumque iis solum gemmis, & caenodiis exceptis quae penes Serenissimam Palatinam Domum ob singularem excellentiam proprio & hereditario jure censerentur: Quae omnia pro arbitrio suo eidem Serenissimae Principissae quomodocumque, & etiam in casu soluti matrimonii & quocumque alio transportare, & mutare de iisdemque absolute disponere suae Celsitudini licere convenerunt & paciscuntur.* Quomodocumque igitur se res habeat aut assignatio redditus super Domo Neoburgica est additamentum annuae praestationis seu *Deputati* constituti ad formam Capitulorum matrimonialium, qui secundum arbitrium profundae Magnanimitatis Serenissimi Electoris in dies crescere & augeri poterat prout in hujusmodi augumentum sonant verba illa. *Essendosi mossa S. A. E. di aggiungere all' A. E. della Serenissima Elettrice sua dilettissima Consorte il deputato goduto ec.* Superaddi enim non poterat annuus redditus Serenissimae E-
3 lectrici nisi in iis praestationibus quae jam constitutae erant quia accrescere res dicitur ei qui jam ejusdem rei partem, & portionem habet *ad Text. in L. Insula* 56. *L. Ergo ff. de acquirend. rer. dom.* praesertim quando augetur res ejusdem generis alterius
4 praeexistentis prout hic *il deputato goduto* qui cum sit ejusdem generis, & qualitatis ac alius *Deputatus* prius Serenissimae Conjugi assignatus, & auctus dum denuo eidem Serenissimae Uxori additur & adiungitur fit unus, & idem Deputatus cum iisdem qualitatibus & praerogativis prout *est Text. expressus in L. Etiam* 8. *C. de jure dotum L. Inter Socerum* 26. *§. Cum inter* 2. *ff. de pactis dotalib. & ibi Gothofred.* Incrementum enim videtur datum praestationibus praeexistentibus, non alia praestatio constituta quemadmodum si quid alluvione accessisset ut dicit *Paulus J. C. in L. Si proprietati* 4. *ff. de jur. dotium*, & 5
propterea fit cum omnibus qualitatibus rei praeexistentis *L. Item queritur §. Qui impleto ff. locat. L. Lae'es* 2. *in princ. ff. de arbitr.* & privilegia, jura & praerogativae rei principalis comprehendunt etiam augumentum postea factum *Cap. quia circa de privileg. cap. ex parte cap. pen. de decim. Mantic. de tacit. libr.* 3. *tit.* 3. *num.* 8. *vers. sed.* 6

Et certum est quod talis redditus transiverit in plenum dominium & dispositionem Serenissimae Electricis tam vigore ejusdem assignationis 7
pro expensis etiam voluntariis factae quae liberam dispositionem redditum ad libitum expendendarum importat, & perfectum dominium transfert *ad Text. in L. in re mandata C. mandat. L.* 2. *ff. de his qui sunt sui vel alien. jur. L. Assignare* 106. *ff. de verb. significat. & ibi Rebuff. dec. cons.* 640. *num.* 6. *Paris. cons.* 33. *n.* 16. *lib.* 3. *Menoch. cons.* 191. *num.* 8. *& de praesump. praesum.* 34. *num.* 31 *lib.* 3. & in puncto talis deputati pro expensis voluntariis decisum fuit a *Sacra Rota Romana dec.* 553. *num.* 8. 9. *par.* 19. *rec. tom.* 2: itaut si minus expendat, & moderate vivendo genium suum defraudando aliquid ei superfit omne reliquum post mortem 8
mariti ejus lucro cedat *Bruneman. in L. Ex annuo* 15. *& in L. Quod ergo ff. de donat. und. vir. & uxor. num.* 3. *Petrus Barbos. ad L. Quae dotis* 34. *num.* 68. *ff. solut. matrim. Connan. comm. jur. civil. lib.* 8. *cap.* 11. *n.* 7. tam vigore pacti matrimonialis quo omnia per Serenissimam Conjugem quomodocumque, & qualitercumque ac-

acquiſita ex donationibus etiam, &
elargitionibus Sereniſſimæ Electricis,
& conſequenter ex aſſignatione facien-
da pro expenſis voluntariis quæ ut
ſupra dictum eſt donationem, & li-
beram dominii translationem impor-
9 tat *ad Text. in L. in re mandata*
C. mandat. propria & libera Electri-
cis remanere debent & ſoluto matri-
monio ejus lucro cedere, ut ſecum
adſportare poſſit. Quod facit ut hu-
jusmodi donationes vigore pacti dota-
lis tamquam pars correſpectiva con-
tractus matrimonialis cenſeri debeant
10 quoddam augumentum dotis ſeu dona-
tionis propter nuptias, aut ſponſali-
tiæ largitatis uxori ſolvendum ſoluto
matrimonio *ad Text. in L. Cum ve-*
terum C. de donat. ante nuptias Man-
tic. de tacit. lib. 20. *tit.* 1. *num.* 2.
& ſeqq. & tit. 4. *num.* 13. 14. *Mo-*
lin. de contract. diſp. 29. *num.* 1. *&*
ſeq. Gomez. ad L. 50. *Tauri cum*
trib. ſeqq. num. 2. *Tondut. reſol. civil.*
cap. 55. *num.* 8. *de Pont. conſ.* 25.
num. 12. *& de poteſtat. Proreg. tit.* 6.
de aſſenſu reg. §. 2. *a num.* 21.
Quod ſicut eſſe poteſt in mobilibus
gemmis pecunia numerata ita & in
annuis cenſibus ſeu redditibus vigore
11 aſſignationis mariti exigendis ad *Text.*
in L. Ex annuo 15. *L. Si ſtipulata*
33. *verſ. ſed ſi manente ff. de donat.*
inter. vir. & uxor. qui nec etiam con-
ſtante matrimonio ſub prohibita do-
12 natione inter conjuges cadunt *ut eſt*
Text. in d. L. Ex annuo 15. *§.* 1.
L. de fructibus §. 17. *ff. de donat.*
inter vir. & uxor.

Aut vero talis aſſignatio facta
Sereniſſimæ Conjugi eſt independens,
& ſeparata ab aliis præſtationibus an-
tecedenter factis, & non jure ante-
cedentum præſtationum, ſed alio pro-
prio quodam jure tamque voluntaria
eſt recenſenda (quod minus recte di-
ci poteſt) & cum verba illa *aggiun-*
gere alla Sereniſſima Elettrice impor-
tent plenam dominii translationem,
addere enim tamquam compoſitum
13 verbo *dare* quod eſt dominium tranſ-
ferre *L. Sæpe* 53. *verſ. & cum dixi-*
mus L. Dediſſe 76. *ff. de v. ſign.* nil
aliud importat quam amplius, vel
magis dare quod eſt *accreſcere* ei qui
jam portionem ſeu partem habet *L.* 14
Si Titio §. fin. ff. de uſuf. L. Servus
67. *ff. de acquir. heredit.* prout eſt
de natura juris accreſcendi omne do-
minium rei quæ accreſcit transferre 15
L. Sive ex pluribus 9. *ff. de ſuis &*
legit. L. un. §. In his itaque C. de
cad. toll. L. 1. *in fin. ff. de uſuf. ad-*
creſc.

Et conſequens eſt quod eodem
modo hæc donatio, & aſſignatio vi-
gore ejusdem capitis matrimonialis quæ
omnia donata a Sereniſſimo Conjuge
ſecum adſportare permiſit jure proprio
ad Sereniſſimam Electricem ſpectet,
& ut propria ab ipſa ſit exigenda
tamquam pars contractus dotalis, &
conventionis matrimonialis cum ipſa
conſuta & in illa inſerta ſine qua uti
matrimonio correſpectiva matrimo-
nium contractum non fuiſſe cenſeri
debet *Text. eſt in L. Petens C. de pa-* 16
ctis & ibi Bald. Guid. Pap. dec. 45.
num. 2. *Franch. dec.* 205. *Mantic.*
de tacit. lib. 13. *tit.* 4 *n.* 12. *Fon-*
tanell. de pact. nupt. gloſſ. 9. *par.* 1.
cap. 4. *num.* 32. *& ſeqq. Caſtill. dec.*
51. *num.* 8. *& dec.* 106. *num.* 7. *&*
ſeqq. Merlin. Pignat. contr. 34. *num.*
1. *tom.* 2. ac proinde jure ſponſalitiæ
largitatis augumenti dotalis aut lucri
donationis propter nuptias ſeu quæ- 17
ſtus Conjugalis propter antecedentem
matrimonialem conventionem cenſeri
debeat *L. Si conſtante L. cum multæ in*
fin. Auth. eo decurſum C. de donationi-
bus ant. nuptias. Sanchez. de matrim.
lib. 2. *diſput.* 32. *num.* 3. 4. *Cancer.*
var. reſolut. par. 1. *cap.* 8. *num.* 44
Molin. de primogen. lib. 4. *cap.* 2. *n.*
17. 18. *Giurb. ad conſuet. Meſſan.*
par. 1. *gloſſ.* 8. *num.* 74. ſicut enim
pactis, & conventionibus nuptialibus
conjugalem ſocietatem contrahere licet
vel ad quæſtus conjugales ex ſocietati-
bus ex conſuetudine vel Statuto intro-
ductis dimittere, & renunciare quia
pacta dotalia ante matrimonium con-
tracta ſuperant omne jus tam com- 18
mune quam municipale & illi dero-
gant. *Gaill. lib.* 2. *obſerv.* 8. *num.* 15.
Heſter. in loc. com. de diverſ. acquæſt.
conjugal. par. 2. *loc.* 10. *num.* 16. 17.
&

& per tot. Mevius ad Jus lubecense lib. 2. tit. 2. art. 12. num. 3. Sanchez. de matrimon. lib. 6. disput. 5. in princ. Ita pactis matrimonialibus convenire licet contra jus comune quod omnia donata per virum constante
19 matrimonio uxori perfecte acquirantur & ejus lucro cedant ut respondit *Menoch. cons.* 496. *num.* 109. & melius *Paulus Christin. ad cons. Melchin. tit.* 17. *artic.* 3. *num.* 8. *vers. id tamen, & dec. curiae Belg.* 137. *num.* 2. *vol.* 3. *Rota Romana dec.* 80. *num* 66. *cor. Merlin.* facilius si Princeps Supremus promittat qui nulla juris communis prohibitione ligatur, & quocumque tempore etiam constante matrimonio libere in Serenissimam Au-
20 gustam donare potest *per Text. in L. Donationes quas divus C. de don. int. vir. & uxor.* Ac propterea quocumque tempore data, & acquisita per Serenissimam Conjugem continebunt quaestum Conjugalem vigore pactorum matrimonialium debitum, & jure gentium servandum constitutum pro quo sicut pro caeteris in capitulis matrimonialibus contentis non solum heredes, & bona Serenissimi Electoris Jo. Wilhelmi afficiuntur sed omnes Status, & Provinciae Electoratus Palatini expressa, & speciali obligatione cum consensu omnium interesse habentium obnoxiae remanent. Et in idipsum quod jus gentium servat consonat Jus Civile etiam comune & universale quia si hoc additamentum a capitulis matrimonialibus sive tamquam pars annui deputati prout verius est
21 sive tamquam quid independens donatum pendet ut supra fuit demonstratum, nulla intrat conjugalis donationis prohibitio *ex tit. ff. & C. de don. inter. vir. & ux.* dimanans quia antecedens conventio in pactis dotalibus firmata excludit donationem conjugalem etiamsi postea contracto matrimonio traditio, & assignatio sequatur quae dum fit in executionem praecedentium Capitulorum ex legibus congruentiae nobilitatis, & magnanimitatis, Principis Majestatem conservantibus quamvis Principi arbitraria dum tamen eam exercendo convenientem judicat dicitur quodammodo necessaria, & transfert in Conjugem rem certo modo eidem ex pactis dotalibus debitam & promissam quae propterea non dicitur donatio conjugalis sed sponsalitia 22
largitas ex *L. 1. §. Igitur ff. de donat. L. Si mater. L. Si Filiae C. de donat. ant. nupt. Tholos. Syntagm. jur. civil. lib. 9. cap. 25. num. 2.* & respondit *Rota Roman. d. dec.* 553. *n.* 13. 14. *par.* 19. *rec. tom.* 2. quae etsi specialis sit contractus jure civili introductus, *Auth. ut sponsal. largit. special.* attamen quando in pactis matrimonialibus continetur debetur etiam vigore contractus matrimonialis jure gentium tamquam pars illius, & propterea Jus Civile de prohibita donatione conjugali ei non resistit quia perficitur donatio conventione & promissione ante contractas nuptias, & quamvis postea traditio sequatur nil interest, ut respondit *Ulpianus in L.* 24
Si sponsus §. 1. in princ. ibi „quamvis contractis nuptiis tradiderit donationem valere ff. de donat. inter vir. & uxor. Mantic. de tacit. lib. 20. *tit.* 1. *n.* 12. Donatio enim jam facta confirmata,
& executa videtur non nova inchoata ut inquit *Text. in L. Si donatae §. 1. ff. de donat. inter. vir. & uxor.* 25
Nec dicitur dilata in tempus matrimonii prohibitum ex *L. Si sponsae C. de donat. ante nupt.* quia ab initio est perfecte quaesita, non suspensa, sed solubilis conditione nuptiarum si non sequantur *Garz.* 26
in L. si ita stipulatus §. Si ibi nupsero vers. hoc placet ff. de oblig. Sanchez. de matrim. lib. 6. *disp.* 1. *num.* 6. *& seqq. & disp.* 18. *num.* 3. alioquin hodie nulla daretur sponsalitia largitas, quia etsi ex jure antiquo illa libere, & pure, & simpliciter Sponsis acquirebatur ab initio, nullo casu retractanda ex *Text. in L. 1. §. Igitur ff. de donat. ant. nupt.* Hodie tamen ex jure novo in *L. Cum veterum C. de donat. ante nupt.* tacitam habet conditionem si nuptiae sequantur: Quae si esset suspensiva acquisitionis, perficeretur donatio in tempus matrimonii prohibitum ex *L. Cum Sponsae C. de don. ant. nupt.* ac propterea esset inutilis; sed quia contractus ab initio 27
pri-

pure, & ſimpliciter perficitur, & conditio tantum intrinſeca eſt reſolutiva juris quæſiti ad *Text. in L. 3. ff. de leg. 1. L. Conditiones extrinſeceas ff. de cond.* hoc facit quod nuptiis perfectis non fiat nova acquiſitio ſed tollatur tantum reſolubilitas, & revocabilitas & do-
28 minium corporis, ſive actionis quaſi dominium quod erat revocabile fiat perpetuum, & irreſolubile tranſitorium ad quoſcumque heredes etiam extraneos *d. L. Cum veterum Auth eo decurſum C. de donat. ante nupt. L. pen. ff. de donat. inter vir. & uxor. Lopez. in reper. rub. de donat. inter vir. & uxor. §. 4. Sanchez. de matrim. lib. 6. diſp. 18. n. 2. in fin. Napodan. ad conſuetud. &c. de contract. inter vir, & uxor. num. 25. pag. mihi 285. Klocb. in relat. Camer. Imper. relat. 101. num.* 10. ad liberam diſpoſitionem u-
29 xoris tam conſtante quam ſoluto matrimonio ita ut nullo caſu redeat ad viri heredes *L. Si a ſponſo C. de donat. ant. nupt.* & melius *L. Si mater. L. ult. C. de donat. ant. nupt. cap. ult. extr. de donat. int. vir. & uxor. Auth. ut ſponſalitia largitas collat. 9. Mantic. de tacit. lib. 20. tit. 1. num. 2. 3. Surd. conſ. 167. num. 17. Sanchez. de matrim. lib. 6. diſput. 18. num. 2. in fin. diſp. 19. num. 1. Molin. de contr. diſp. 29. n. 1. & ſeqq. Gomez. ad LL. Thauri 50. cum trib. ſeqq. num. 2. Fragoſ. de regim. reip.*
30 *par. 3. lib. 2. diſp. 4. num. 30. 31.* 34. Quamcumque quantitatem contineat eorum doti æqualem quia huic ſponſalitiæ largitati nulla jure communi eſt præfinita taxa. *Sanchez. de matrim. lib. 6. diſput. 24. num. 1. & ſeqq. Fragoſ. de regim. reip. par. 3. lib. 2. diſp. 4. num. 35. Bonaccin. de Contract. diſp. 3. quæſt. 13. pun. 4. n. 1. 2. fol.* 697. Et propterea diſtinguitur a donatione propter nuptias in com-
31 penſationem, & ſecuritatem dotis facta *Aut. dos data C. de donat. ant. nupt.* quæ ſoluto matrimonio revertitur ad viri heredes *L. Si liberis C.*
32 *de donat. ante nupt. Theſaur. lib. 2. quæſt. 9. per t. cap. 1. Thoſolan. ſyntagm. jur. lib. 8. cap. 5. Fragoſ. de reg. rep. par. 3. lib. 2. diſput. 4. num. 23. verſ. conveniunt 7. & num.* 47. Quamvis aliquando large & improprie in genere, vel ſpecie loquendo hæc voca-
buia confundantur a J. C. ut obſer- 33
vant ex *rub. & tot. tit. Auth. ut ſponſal. larg. ſpecial. &c. Mantic. de tacit. lib. 20. tit. 1. Tholoſan. ſyntagm. lib. 8. cap. 7. num.* 17. Et ipſemet Imperator in *Novell.* 119. donationem propter nuptias ſponſalitiam largita-
tem appellavit, improprie tamen ut 34
notat ibi *gloſſa & Thoſolan. ſyntagm. jur. lib. 8. cap. 7. num. 16. 17.* & *Antonius Faber. de error. pragm. Decad. 41. err. 2. num.* 1. pragmaticos carpit qui ſæpe unam ab altera non diſtinguant.

Sed quomodocumque ſit in caſu noſtro quando etiam donatio propter nuptias dicenda eſſet tamquam facta, conſtante matrimonio, tamen quia pendet a pactis dotalibus, in quibus reſervata eſt facultas coſtante matrimonio libere donandi, & conventum eſt, ut donata a Sereniſſimo Electore libere, & pleno jure Sereniſſimæ Electrici quærantur, dicenda erit donatio plene quæſita uxori, tum quia derogando juri comuni, pactis matrimonialibus facultas libere donandi poteſt reſervari, & conveniri ut donata uxori libere acquirantur ut ſupra
probatum eſt, & firmat *Chriſtin. dec.* 35
Belgic. 137. n. 2. vol. 3. Tum quia etiam donatio propter nuptias conſtante matrimonio facienda, poteſt pa-
ctis dotalibus ita promitti ut pleno 36
jure uxori acquiratur, & nullo caſu ad virum, vel ejus heredes redeat ut ſenſit *gloſſ. in L. fin. C. de donat. int. vir. & uxor. Mandell. Alba conſ. 68 num. 3. Surd. conſ. 196. n. 32. Rota Romana in Albanen. Donationis dec. 80. num. 14. cor. Merlino.*

At fruſtra pactis dotalibus laboramus ad Jus Civile ſubſtinendum; quia hoc jus non reſiſtit, Imo aſſi-
ſtit donationi a marito factæ coſtan- 37
te matrimonio annuæ præſtationis pro expenſis ab ipſa quoquo modo faciendis ut eſt *Text. in L. Ex annuo 15. & L. quod ergo 16. ff. de donat. inter vir. & uxor. L. Sicut 11. C. eodem.* Quæ præſtatio ſtatim ab initio inte-

38 gre acquiritur uxori, & io ejus do-
minium transfertur quia cum mixtam
habeat cauſam donationis, & alimen-
torum non continetur ſub prohibita
donatione conjugali mere lucrativa ut
bene explicat *Barboſa in L. quæ dotis
34. num. 66. verſ. quo præſuppoſito ff.
ſolut. matrim. Petrus Frejer. Tholoſan.
in ſyntagm. jur. lib. 9. cap. 25. num.
18. Gamera dec. 164. num. 3. Con-
nan. commen. jur. civil. lib. 12. cap.
11. num. 6. Brunemann. in L. Sicut.
11. C. de donat. int. vir. & uxor. &
in L. ex annuo 15. ff. eodem. Berlech.
concluſ. 15. num. 29. par. 2.*

Et propterea cum præſumatur
tale annuum datum uxori tamquam
39 correſpondens alimentis, & honori-
bus uxori debitis, ut conſiderat *Bar-
boſ. in d. L. Quæ dotis* 34. *num.* 68.
& conſequenter a marito datum ad
expendendum pro expenſis quibuscum-
que etiam voluntarius, in Auguſta
præſertim muliere Principis, quæ ſi-
cut, ſi voluntarie omnes redditus ex-
40 pendiſſet ad libitum extra neceſſitatis,
vel utilitatis cauſam vel illos ultra
donaſſet, de propriis pecuniis expen-
diſſe diceretur & redargui non poſſet
ex *Text. in L. Sed ſi vir* 31. *§.* 9.
ff. de donat. int. vir. & uxor.

Ita ſi magis caute caveat, &
luda, & alias voluptarias expenſas e-
41 vitando & genium ſuum defraudando
redditus adſignatos ad proprium com-
modum quaſi ſibi donando conſervet,
omne quod ſupereſt ſibi acquirit, &
ſecum ferre poteſt *Barboſa in L. Quæ
dotis 34. num. 68. ff. ſolut. matrim.
Brunemann. in L. Ex annuo 15. ff.
de donat. inter vir. & uxor. Connan.
comm. jur. civil. lib. 8. cap. 11. n. 6.*

Videtur enim facta quædam tran-
ſactio ad imponendum expenſarum mo-
42 dum inter virum, & uxorem ſuper
expenſis ab ipſa faciendis itaut ſicut
ſi redditus adſignatus pro voluntariis
expenſis non ſufficeret, mulierem viri
heredes reintegrare non tenerentur, ita
ſi minus expendat ſibi acquirit tam-
quam reliquum proprii peculii mulie-
bris in ejus dominium translati per
ſpeciem quamdam compenſationis one-
rum aſſumptorum per uxorem in ſub-
ſtinendo conjugio ut eſt *Text. in L. Si
id quod 28. §. 7. ff. de donat. int. vir.
& uxor. Connan. comm. jur. civil. lib.
8. cap. 11. num.* 6. & convenit cum
mixta illa donatione quam refert *Bar-
boſa in d. L. Quæ dotis 34. num. 66.
verſ. quo præſuppoſito.*

Tantæ enim ſunt expenſæ quæ
pro mundo muliebri ſubſtinendo, quem
Germani *Gerada* vocant erogantur,
tantæ quæ pro generoſitate exercenda,
pietatis operibus explendis Nobili Co-
njugi illuſtri, præſertim Magnati, 43
aut Principiſſæ conveniuot ut cum
jura honeſtatis, & nobilitatis non
permittant ab uxore de his rationem
exigere, jura ipſa civilia abhorruerunt
io prohibitione donationis Coojugalis
de his adſignationibus uxori factis ra-
tionem habere ut eſt *in d. L. Ex an-
nuo 15. & L. ſeq. ff. de don. int. vir.
& uxor.* quia ut inquit Paulus in *L.
Si id quod 28 §. 2. ff. de don. int.
vir. & uxor. Non eſt ita amare, nec
tamquam inter infeſtos jus probibitæ
donationis tractandum, ſed ut inter
conjunctos maximo affectu, & ſolum
inopiam timentes.*

Quare cum vir non fiat paupe-
rior in hujusmodi annuo, vel me-
ſtruo dato pro oneribus a viro ſub- 44
ſtinendis, tam ad neceſſitatem, com-
moditatem, & decus uxoris ad *Text.
in L. Si quis pro uxore 21. §. 1. in
fin. ff. de donat. int. vir. & uxor.* nec
mulier locupletior in illis *L. Quod
autem 7. §. 1. ff. de donat. int. vir.
& uxor.* nec in aliis, quæ a conve-
niente expenſa ſuperant datis ad ho-
norem, & dignitatem ſubſtinendam
Majeſtatem exercendam, ludos adhi-
bendos, & alias voluptarias expenſas,
exercendas, quæ extra Patrimonium
dicuntur ad *Text. in L.* 40. 41. 42.
ff. de don. int. vir. & uxor.

Hinc conſequens eſt quod ſub pro-
hibitione non cadant quia utrumque
requiritur, ut prohibitioni ſit locus
& quod vir pauperior, & quod uxor
locupletior ſit facta ut eſt *Text. in 45
L. Si ſponſus 5. §. 8. & §. fin. ff.
de don. int. vir. & uxor.*

Et propterea ludorum & hono-
ris cauſa viro permiſſum eſſe uxori
do-

46 donare dicunt *Connan. comm. jur. civil. lib.* 8. *cap.* 11. *num.* 5. *Carpzov. Defin. Eccl. lib.* 12. *tit.* 17. *defin.* 272. *num.* 9. *Harmann. Pistor. quæst.* 44. *num.* 12. *Mevius ad jus Lubecens. lib.* 1. *tit.* 6. *num.* 60.

Et ideo Kalendis Martiis quæ
47 fœmineæ dicebantur quia fœminis dicatæ erant quorum loco successerunt hodie Kalendæ Januarii, & dies Natalis Domini, solemne fuit uxori ob fœminarum honorem donare sicut diebus nominis, & Natalitiis, quæ munera nunc dicuntur a jure inter Conjuges permissa in *L. Sed si vir.* 31. §. 8. *ff. de don. int. vir. & uxor.* & ibi *Gothof. Brunemann. in L.* 1. *n.* 1. *ff. de donat. int. vir. & uxor.*

Sicut uxor ad processus viri l-
deft ad hooores, & dignitates acqui-
48 rendas quæ extra Patrimonium sunt valide donat *L. Nam, & Imperator.* 41. *& L. seq. ff. de donat. int. vir. & uxor.* Quapropter cum hæc annua præstatio commixtas habeat tantas causas validas, & permissas, omnis ratio suadet ut tamquam mixta donatio prohibitiooi noo subjaceat & si quid defuncto viro ex hoc annuo uxori superfit quia voluntariis expensis parcendo quas profundere poterat sibi consulere putaverit, cum legitimus titulus mixtæ donationis præcesserit sibi acquirere debet ut ex *Text. in L. Ex annuo.* supra probatum est, etiamsi
49 quid immodicum sit quod superest, quando vires dotis, & fructuum non superat in magno excessu in congrue dotata *Connan. jur. civil. lib.* 8. *cap.* 11. *num.* 6. 7. *Brunnemann. in L. Sicut* 11. *C. de donat. int. vir. & uxor.*

In Germania vero ubi potius
50 dotes a viris mulieribus tribuuntur cum viduili præstatione quia secundas nuptias Germani haborrebant ut inquit *Tacit. de morib. German. cap.* 19. *Dresiellius in comm. jur. prin. Jo. Schœffen. lib.* 23. *tit.* 3. *ad rub. de jur. dot.* & parvæ propterea etiam hodie ex jure Romano in subsidium Juris Germanici recepto dotes assi-
51 gnantur, immodicum non est ex quantitate dotis mensurandum, quia ut dicit *Dresiel. d. tit.* 3. *de jur. dot.* Jus Romanorum in subsidium receptum ita est tractandum ne Jus Germanicum offendat; quare cum Jus Germanicum dotes ab uxoribus constitutas non agnoverit nec de illis etiam hodie si constituantur rationem habeat, potius ex qualitate, & prærogativis viri, & mulieris immodicum est dimetiendum.

Inter Principes igitur, & Magnates quibus numquam congruæ dotes ad substinendam tantam majestatem
dantur nec dari possunt nulla ratio 52
dotium haberi potest, sed generositatis, & majestatis viri, & uxoris, qui aliquid modicum, & parvum dare dicere solent, etiamsi multa, & magna concedant, ut exemplo Reginæ Mathildæ dicit *Glosf. in L. Sed & susceperit* §. 1. *verf. modica ff. de judic.*

Quod facilius procedit quando a viro ante mortem non fuit revoca-
tum, quia morte confirmatum in qua- 35
cumque quantitate ex oratione Antonini Imper. substineretur ut est *Text. in L. Cum hic* 32. §. 1. *ff. de donat. int. vir. & uxor. Brunemann. in L. Sicut* 11. *C. de donat. int. vir. & uxor.* quando etiam in sola promissione consisteret, quod in casu nostro dici non potest, tamquam ex traditione instrumenti datum & adquisitum etiam quoad possessionem uti supra
dictum est, quia etsi olim de jure an- 54
tiquo promissa a viro uxori morte non confirmabantur si non erant tradita ex *L. Papinianus* 23. *ff. de donat. int. vir. & uxor.*, ex *Novella* tamen 162. *cap.* 1. jus *ff.* correctum remansit, & promissiones donationis inter conjuges factas si silentio donantis in morte confirmentur eas habere vires voluit Imperator sicut cæteras donationes promissionibus in instrumentis relatas.

Qua etiam correctione in annuo promisso opus non est quia etiam de jure *ff.* illud obtinet quod etsi sola stipulatione promissum costante matrimonio ab uxore agendo exigi non
possit ex *Text. in L. Si stipulata* 33. 55
ff. de don. int. vir. & uxor.; Si manente tamen matrimonio vir, pro-
mit-

mittens decesserit stipulationem con-
56 firmari ex Senatus Consulto respon-
dit *Ulpian. in d. L. Si stipulata* 33.
vers. sed si manente, & rationem dif-
ferentiæ reddit *Barbosa in d. L. Quæ
dotis* 34. *num.* 66. *vers. secundo infer-
tur*. quia mixta donatio est.

Et hæc confirmatio tantæ po-
testatis est ut cum hodie ab initio in-
ter conjuges quælibet donatio habeat
57 principium validitatis cum facultate
solum tacite, vel expresse revocandi
ut est *Text. in L. Cum hoc* 32. *§.
Oratio* ibi *ut ipso jure res fiant ejus
cui donatæ sunt* & *§.* 2. *ait oratio ff.
de donat. int. vir. & uxor. Lopez. in
reper. rubr. de donat. int. vir. & uxor.
§.* 72. *ante num.* 2. si sequta morte
silentio fiat confirmatio illa retro-
trahitur ad initium contractus ut est
58 *Text. in L. Donationes C. de donat.
int. vir. &c. Novella* 162. *cap.* 1. *Dresse-
lius in comm. jur. Prin. Jo. Schopffen.
lib.* 24. *tit.* 1. *de don. int. vir. &
uxor. num.* 7. & res donata debetur
una cum fructibus, & præstationibus
59 a die contractus decursis, ut est *Text.
in L. de fructibus* 17. *ff. de donat.
int. vir. & uxor. Jo. Lopez. in reper.
rub. de donat. int. vir. & uxor. §.* 72.
num. 2. *& per tot. & §.* 76. *num.* 9.

Et demum peculiaria Principum
jura & privilegia rem omnino in tu-
to ponunt, & dubium proponere non
permittunt, quia cum Serenissimus
Elector in suis sit Statibus Supremus,
& omnia possit in illis saltem pro-
60 portione & similitudine juris quæ
Imperator in Imperio: *Bacovius ad
Treutler. tom.* 1. *disput.* 3. *Thes.* 6.
litt. E. vers. altera, & disp. 23. *Thes.*
1. *litt. C. Antunez. de donat. reg. lib.* 2.
cap. 11. *n.* 17. & prius *cap.* 3. *n.* 2. *Klo-
ck. de contrib. cap.* 4. *n.* 144. *& de Ærar.
lib.* 1. *cap.* 4. *n.* 114. *& seqq. Peiler. ibidem
n.* 188. & in *relat. Camer. Imper. relat.*
3. *num.* 127. *Gaill. lib.* 1. *de Pace
pub. cap.* 6. *num.* 10. *& seqq. Scrader.
de feud. par.* 10. *sect.* 6. *num.* 87. *&
sect.* 17. *num.* 46. *Majens de Advoc.
Arma. cap.* 6. *num.* 74. 78. *Elserver.
in libro conscripto resp. & Stat. Imper.
par.* 2. *art.* 6. *Princip. Imper. dignit.
& jura*.

Imo multa plura & majora in Stati-
bus quam Imperator in Imperio *Ba-
covius ad Treutler. tom.* 1. *disp.* 3. 61
thes. 6. *litt. E. vers. altera ratio, &
disp.* 23. *thes.* 1. *litt. C. Elserver. in
libro rescripto resp. & Stat. Imper. par.*
2. *art.* 6. *Principum Imper. dignit. &
jura*. Hinc necessario sequitur quod
tamquam Supremus sit legibus solutus,
& quod Serenissima Electrix Augu- 62
stæ juribus & prærogativis fruatur
secundum *Text. in L. Princeps* 31.
*ff. de legib. §. Sed & quod Principi
inst. de jure nat. gen. & civil.* ut satis
abunde demonstratum fuit in altera
Dissert. inscripta *Palatina Testamen-
ti* super suprema & independenti po-
testate Serenissimi Principis Palatini
Rheni ubi omnibus ambagibus fuit
plene satisfactum ut nefas sit amplius
in quæstionem revocare.

Quare omnia acta, Principis con-
tractus & decreta vim legis habere
absque alia solemnitate toto jure teste 63
quod in Regiis Scriniis stat resposi-
tum necesse est *ex Text. in L. om-
nium C. de testamentis. Larrea alleg.
Fisc.* 3. *num.* 7., *& alleg.* 119. *num.*
9. *Gaill. lib.* 2. *observ.* 127. *num.* 8.
Antunez. de donat. reg. lib. 2. *cap.* 3.
num. 2., *& cap.* 11. *num.* 17.

Et donationes propterea nulla
insinuationis necessitate esse obnoxias
ex L. sancimus §. exceptis C. de do- 64
*nat. L. illud C. de Sacros. Eccles.
Harmann. Pistor. quæst. jur. lib.* 3.
quæst. 9. *num.* 2. 8. 22. *Barry de
success. legal. lib.* 1. *tit.* 2. *num.* 1.
Tiraquell. de nobilit. cap. 37. *num.*
47. *Molin. de Just. & jur. tract.* 2.
disp. 279. *num.* 4. *Antunez de donat.
Reg. lib.* 1. *cap.* 3. *n.* 18.

Et nulla prohibitione coerceri
erga Personas donatarias, ac proinde
in ipsam Coniugem Augustam Supre-
mum Principatum omni extrinseca 65
opitulatione neglecta libere donare pos-
se ipsis Imperialibus constitutionibus
est sancitum *in L. Donationes quas
Divus: pen. C. de don. int. vir. &
uxor.* his verbis *Donationes quas Di-
vus Imperator in piissimam Reginam
suam Coniugem vel Illa in Serenissi-
mum Maritum contulerit illico valere*

san-

sancimus & plenissimam habere firmitatem utpote Imperialibus contractibus legis vicem obtinentibus, minimeque opitulatione quadam extrinsecus egentibus, quam constitutionem Imperii E-
66 lectores comprehendere ostendit *Brunemann. in d. L. Donationes quas Divus num. 4. 5. C. de donat. int. vir. & uxor. Klocb. de contrib. cap. 4. num. 144.*, & generaliter profitentur *Pereg. de jur. fisc. lib. 4. tit. 5. num. 35. Mantic. de tacit. lib. 3. tit. 10. num. 52. 53., & lib. 21. tit. 3. num. 2. 4. 5. Jo. Lopez lib. 2. de contract. cap. 57. §. porro quoniam. Sanchez de matrim. lib. 6. disp. 3. num. 1. Gayll. lib. 2. observ. 28. num. 17. Antunez de donat Reg. lib. 1. cap. 3. num. 4. Scrader de feud. 2. part. 9. part. princ. sect. 10. num. 37. Pecchius de Testamentis Coniug. lib. 3. cap. 26. n. 4.*

Principis enim rescriptum in ejus contractibus contentum tamquam
67 Lex omnes supplet solemnitates *L. 2. C. quando decreto opus non est.*

Et facit quod illico valeat dona-
68 tio ut dicit *Text. in d. L. Donationes quas Divus* ibi *Illico valere sancimus*.

Et si in sola permissione consistat pro actuali donatione habetur quia promissa Principum pro factis
69 habentur *L. Nemo ff. de in integr. restit. Jo. Lopez in rubr. de donat. int. vir. &c. §. 9. num. 2.*

Et si verbis ambiguis concessio sit concepta sumenda est omnis interpretatio, ut donationem contineat ex
70 *L. Uxori 32. §. fin. de legat. 3. Barbos. in L. quæ dotis 34. num. 8. vers. secundo limita ff. solut. matrim. Lopez. in d. rubr. de donat. int. vir. & uxor. §. 8.*

Quia nil Principem ut inquit Cicero magis decet quam divitias, & opes ad benignitatem, liberalitatemque exercendam, ut indignus dicatur Prin-
71 cipatu qui divitiis a se acceptis neminem sibi conciliatur ut ex Dyonisio Siracusano refert *Jo. Lopez in d. rubr. de donat. int. vir. & uxor. §. 9.*

Quæ cum ita sint confirmantur, & in tuto ponuntur omnia supra constituta pro substinenda donatione additamenti prædicti: quia successit augumentum Deputati ab initio constituti & facilius poterat augeri constante matrimonio a Supremo Principe nullis legis vinculis astricto, sive sit independens a præstationibus Deputati præfati & eodem modo securius constante matrimonio poterat donari & comprehendi in pactis reservatis Capitulis matrimnonialibus pro libere acquirendis a Serenissima Coniuges donatis quæ conformia Principum auctoritati & Imperialibus Constitutionibus *in d. L. fin. C. de donat. int. vir. & uxor.* dignoscuntur. Sive demum sit alia quæcumque donatio independens ab omnibus pactis matrimonialibus aut pro Deputato augendo, aut quocumque alio modo pro benignitate, & liberalitate exercenda erga dilectissimam Conjugem & prima, secunda, tertia vel ulterior quæcumque sit Suprema Principis auctoritate substinebitur in quacumque quantitate immodica dici posset, cum nulla Lex inveniri possit Principum potestatem in donando coarctans, quorum munera immodica numquam dici possunt, ut dicebat magnus ille Alexander si ex eo quod illis dare congruat dimetiantur.

Ratio dubitandi.

Pro ratione tamen dubitandi contrarium videbatur dicendum.

Primo contra pacta conjugalia jure Gentium servanda.

Quod hæc adsignatio facta longe post matrimonium de anno 1709., & postquam Deputatum jam ab initio Serenissimus Elector dederat, & postea notabiliter auxerat, referri non posset ad unum & idem Deputatum vigore 72
Capitulorum matrimonialium constituendum quia eorum vigore semel constitutus omnis facultas expiraverat *ad Text. in L. Boves ff. de v. sign.* ac proinde quod tamquam concessio, & datio voluntaria, & independens a dicto capite matrimoniali pro Deputato faciendo stipulato sit recensenda.

Quæ nec etiam sub alio capite omnia donata a Serenissimo Conjuge libere Serenissimæ Electrici elargiendi sit

sit constituenda quia esset donatio an-
73 te matrimonium collata in tempus matrimonij prohibitum quæ non substinetur ex *Text. in L. quod sponsæ C. de donat. ant. nupt.*

Secundo contra Jus Civile commune, & universale quia si hæc adsignatio ad capitula matrimonialia referri non potest nec sponsalitiam largitatem continebit nec donationem propter nuptias ad lucrum uxoris libere con-
74 ventam. Et si annuus Deputatus ad alimenta fuit ab initio constitutus & postea auctus, hæc ultima & nova adsignatio non est ad illum ex potestate Juris Civilis in *d. L. ex annuo 15. ff. de don. int. vir. & uxor.* absque ulla necessitate referenda ut maximum Deputatum efficiat. Et quatenus referri posset, dum id quod superest est immodicum, & ultra vires dotis, posset ab uxore revocari si esset traditum
75 & consignatum ut est in *dicta L. ex annuo 15. in princ. ff. de donat int. vir. & uxor.*

Dum igitur annuus est tantum promissus in quacumque quantitate sit uxor petere non potest *L. si stipulata 33. ff. de donat. int. vir. & uxor. L. sicut 11. C. eodem.*

Tertio contra jura peculiaria & Suprema Principum, quia dum annuus redditus fuit tantum promissus & a Serenissima Electrice non exactus dici non potest datus, & donatus, & quod magis est nec ab ipsa receptus.

Imo potius non curatus, ac neglectus & per exactionem permissam Serenissimæ Electrici quodammodo recusatus.

Resolutio Dubii.

His tamen & similibus non obstantibus stat firma, & inconcussa supra dicta donatio tamquam pura simplex libera, & absoluta in liberum dominium, & potestatem Serenissimæ Electricis tradita, & translata tam jure Gentium quam Civili non solum communi, & universali, sed & peculiari Supremorum Principum exigenda ut supra probatum est: nec obstant contraria quia ad primum respondetur quod cum hic annuus reditus sit actus reiterabilis natura sua, & tractum temporis quousque matrimonium perdurabit respiciens, ut certum effectum producat splendoris, & decoris uxoris, qui quotidie secundum rerum vicissitudinem potest crescere auctis fa- 76
cultatibus vel temporum aut locorum vicissitudinibus, non consumatur hæc facultas primo actu ut limitando *Text. in L. Boves §. hoc sermone 89. ff. de v. signif.* bene ostendunt *Tiraquell. in d. L. Boves limit. 13. 17. 20. 22. Rebuff. in d. L. Boves §. hoc sermone limit. 2. Alciat. in d. L. Boves n. ... ff. de v. signif. Molin. de Primogen. libr. 2. cap. 11. n. 45. 46. Gonzal. ad Reg. 8. Cancell. Gloss. 11. n. 97. & seq.*

Sed sicut absque ulla matrimoniali conventione poterat maritus toties quoties ei placuerit augere cum non reperiatur a jure constituta aliqua taxa pro annuo redditu constituendo, facilius poterit id agere vigore pactorum dotalium quibus generosissimo arbitrio Serenissimi Electoris erat remissa quantitas declaranda, quæ cum reciperet tractum successivum secundum rei exigentiam variabilem non poterat unico actu declarari, sed natura sua plures actus reiteratos requirebat, ut de alimentorum taxa dicitur quod pluribus actibus sit reiterabilis.

Et propterea cum duabus vicibus Deputatum ab initio constituisset quia per mortem Serenissimæ Electricis matris devolutus fuit Serenissimo Electori redditus super Domo Neoburgica, ubi est jus quod prohibeat arbitrio suo augere & accrescere Serenissimæ Conjugi Deputatum iam constitutum cum redditu Neoburgico? qui cum efficiatur idem & unus Deputatus vigore pactorum matrimonialium dicitur consequenter additus & adiectus ut eodem jure censeatur ad *Text.* 77
in d. L. inter socerum 26. §. cum inter 2. ff. de pact.

Et quando vero hoc augumentum tamqum independens a dicta conventione deputati constituendi dijudicandum esset quod absque violatione verbi *accrescere* fieri no potest, percef-

necesse sequitur quod sub alio capite matrimoniali contineatur quo omnia donata a Serenissimo Electore dissoluto matrimonio lucro Serenissimæ Electricis cedere debere firmatur.

Quod dici non potest ut contineat donationem prohibitam tamquam
78 collatam in tempus matrimonii prohibitum tum quia Serenissimus Elector Supremus Princeps, ut supra probatum est nulla juris Civilis prohibitione ligatur ex *Text. in L. fin. C. de donat. int. vir. & uxor.* tum quia cum hæc donata acquirantur uxori vigore pactorum matrimonialium & facultatis in illis reservatæ, dicuntur pars contractus matrimonialis, & qualitates quæ dant causam contractui tempore habili, & propterea faciunt prohibitionem cessare constante matrimonio cui permissum est pactis dotalibus derogare posse ut supra *§. in pactis matrimonialibus* probatum est.

Tempus igitur matrimonii cum his pactis contractis non prohibitum sed permissum pro donationibus faciendis
79 dici debet, & hac ratione non intrat prohibitio *L. 1. & L. quod sponsæ C. de donat. ant. nupt.* quæ procedunt in simplici donatione extranea a pactis dotalibus collata in tempus matrimonii prohibitum ut in individuo obiecto occurrit *Jo. Lopez in reper. Rub. de don. int. vir. & uxor. num. 7.*

Ad secundum respondetur quod ad Capitula matrimonialia pernecesse hæc donatio est referenda ut supra probatum est sive ad caput assignationis pro deputato faciendæ prout verius est, sive ad alterum quo donata constante matrimonio ad perpetuum commodum uxoris cedere debere convenitur; & utraque causa sponsalitiam largitatem vel donationem propter nuptias perpetuam & irrevocabilem ita conventam jure civili continebit, tamquam pars contractus matrimonialis, nec in tempus prohibitum sed permissum erit collata ut supra dictum est præsertim inter Serenissimos Principes Supremos inter quos nullum tempus prohibitum, & nulla Legis resistentia potest adinveniri.

Et quando etiam ab omnibus pactis independens dici posset quod falsum est, adhuc jure Civili substineretur tamquam adsignatio facta causa peculii muliebris quæ costante matrimonio tamquam mixta & lucrativa 80
ex correspectivis causis non prohibetur etiam inter privatos ex *d. L. ex annuo 15. ff. de don. int. vir. & uxor*; facilius inter Regnantem & Augustam qui nullis vinculis coercentur.

Et semel data seu concessa potest pluries a privatis etiam augeri in re natura sua reiterabili tractum successivum variabilem continente, præsertim inter Generosissimos Principes quorum congruitatis, & decoris alimenta maximam habent extensionem, & augumentum perenne itaut largitiones & munera quæ plerumque uxori conveniunt dicantur expensæ necessariæ ad substinendam viri, & Domus Regalis magnificentiam.

Et propterea id quod superest immodicum non est dijudicandum inter Principes ex viribus dotis & fructuum (quamvis in casu nostro vires Dotis quæ secundum Germaniæ morem maxima dici potest non excedit) sed ex magnanimitate Principum, & moribus eorumdem: Unde cum omnes sciant quanta fuerit Serenissimi Principis Io: Wilhelmi Palatini generositas, & magnificentia, cum eadem ejus res gestæ mensurandæ sunt 81
quæ nulla lege poterat coerceri, & libere in *d. L. fin. C. de donat. int. vir. & uxor.* permittebatur.

Frustra igitur quæritur, an hic annuus redditus sit promissus tantum vel etiam traditus; quia prætermisso quod de traditione, & possessionis translatione abunde constat ex traditione decreti præfati, & mandati ad exigendum ut supra probatum est in *§. tradito igitur*; 82

Promissio Principis pro traditione habetur, ut dicit *Jo. Lopez. in Rub. de donat. int. vir. & uxor. §. 9. num. 2.* Et idcirco omnem donationem in Augustam etiam in promissionem consistentem illico valere dictum fuit in *d. L. fin. C. de donat. int. vir. &* 83
uxor. quæ tamquam costante matrimonio perfecta, & irrevocabilis con-

firmationem a morte donantis non expectat.

Et si tantum privata promissio habenda esset tam Jure *ff.* tamquam
84 mixta donatio quam jure *novellarum* tamquam simplex promissione consistens, morte mariti in quacumque quantitate remansisset confirmata, ut in *§. quod facilius procedit* fuit dictum.

Ad tertium demum eodem modo respondetur quod annuus redditus fuit traditus traditione decreti, & a Serenissima acceptatus acceptione & retentione ejusdem, quamquam etiam solum promissus verbis Principis pro tradito haberetur, & perfecte costante matrimonio Augustae acquireretur. Et si promissio privata annui praedicti in quacumque quantitate sit morte viri confirmatur, quid dicendum de promissione Principis quae tamquam ab initio perfecta confirmatione non eget, & quocumque tempore etiam post Principis donantis mortem potest acceptari quia ad ejus validitatem acceptatione non eget.

Cum igitur sciverit Serenissima Electrix jus suum salvum esse & perfecte ex decreto praefato redditum sibi esse quaesitum, per exactionem permissam seu toleratam Serenissimo Electori nec ab Electore dici potest redditus revocatus, quia nec poterat revocari nec qualitas exationis revocationem praeseferebat.

Nec a Serenissima Coniuge rejectus seu recusatus, sive retrodonatus. Quoniam cum adsignatio domus Neoburgicae stet
85 demonstrative pro redditu praefato exigendo secundum *Text. in L. Lucius* 12. *ff. de alim. & cibar. leg. L. Legatum ita* 17. *§.* 1. *ff. de ann. leg. L. quidam testamento* 96. *in princ. ff. de leg.* 1. *& L. Paul. Gallinico* 27. *§. fin. ff. de Leg.* 3., tum quia praefert augumentum antecedentium praestationum, quod eodem jure partium praecedentium, & ejusdem naturae censeri debet cum iisdem pactis qualitati-
86 bus, & condictionibus in primis praestationibus contentis adiectum ad *Text. in L. Etiam* 8. *ff. de jur. Dotium L. Item quaeritur §. qui impleto ff. locat.* quae repetitae in augumento censentur *d. L. Inter socerum* 26. *§.* 2. *ff. de pact. dot. cap. quia circa de privileg. cap. ex parte de decim.*

Tum quia fuit additus Deputatus quo fruebatur Serenissima Electrix pro exactione ejus Viduilis.

Dum igitur pro portionibus antecedenter in Deputato constitutis erant designatae & demonstratae Dynastiae, & Praefecturae, ex quibus annui redditus erant exigendi cum obligatione omnium bonorum & Provinciarum, quae supplere & satisdare deberent omne quod Praefecturis demonstratis deficeret pro adimplemento annui De- 87
putati constituti; Hinc consequens est quod annuus redditus sit principaliter in obligatione, & Praefecturae tantum in solutione ad *Text. in d. Leg. Lucius* 12. *ff. de alim. & cibar. Leg.* prout etiam vigore capitulorum matrimonialium erat ita annuus redditus constituendus pro quorum adimplemento censetur ad eorum mentem constitutus.

Augumentum itaque cum eamdem naturam sortiri debeat praesertim quia eodem modo pro solutione tantum erat Domus Neoburgica demonstrata Serenissimae Electrici Matri, hinc profecto sequitur quod nec exactio a Serenissimo Electore facta voluntatem revocabilem importare possit ex *Connan. Comm. Jur. Civil.* quae ulterius ob defectum potestatis fuisset inutilis, & quod nulla recusationis, seu retrodonationis Serenissimae Electricis coniectura sumi possit quia sciebat jus suum in obligatione Viri, & omnibus aliis Bonis, & Provinciis salvum esse.

RESPONSUM XVII.

PALATINA PACTI DOTALIS.

ARGUMENTUM.

Facta a viro mulieri donatione centum florenorum, postea facta a-

lia

lia donatione in qua vir promittit prestare usuras dictæ summæ donec mulier vixerit & Statum vidulem conservaverit, conditio apposita in donatione usurarum non qualificat promissionem sortis quæ acquiritur irrevocabiliter uxori, & transmittitur ad ejus heredes, ubi multa de donatione propter nuptias, & ejus effectus de consuetudine variarum regionum, & maxime Germaniæ.

SUMMARIUM.

1 *Donatio ante nuptias facta a viro mulieri post dissolutum matrimonium consideratur tamquam pars dotis, & ab ea non differt.*
2 *Et fructus hujus donationis debentur tamquam fructus dotis aucta.*
3 *Hæc donatio petitur eodem judicio de dote.*
4 *Et ejus fructus sequuntur taxam fructuum dotis.*
5 *Et debentur ex causa substentationis Status viduitatis.*
6 *Etiamsi deducti fuerint in pactum, cum in pactum censeatur constitutum quod ex natura dotis, aut lucri dotalis provenit.*
7 *Et id quod de jure communi debetur.*
8 *Non est in potestate promittentis ad nihilum reducere factam promissionem* 63. 65. *& potius præsumitur aucta* num. 64.
9 *Inspecta dispositione juris communis æquale lucrum conjugi superstiti debetur.*
10 *Qui sortem & usuras promittit duas res promittere dicitur.*
11 *Et alia dicitur stipulatio sortis alia usurarum.*
12 *Et diversa obligatione ab illa sortis continetur stipulatio usurarum.*
13 *Sors ex simplici donatione, seu promissione debetur.*
14 *Præstatio annua & usura idem ac interesse significant.*
15 *Et debentur ex causa extrinseca nempe ex retentione sortis.*
16 *Ideoque est incerta & conditionalis obligatio pendens a præstatione sortis.*
17 *Et est obligatio principalis quia principaliter in obligatione usura deducuntur.*
18 *Exceptio & qualitas quæ obstat usuris non obstat sorti etiamsi in eadem oratione utrumque sit promissum.*
19 *Et ideo dies qualitas, & conditio quæ apposita est usuris sortem non comprehendit*, num. 30. 31.
20 *Sicut si adjecta sit sorti usuris nihil adicit.*
21 *In secunda dispositione repetitio conditionis, & qualitatis expressæ in prima excluditur quando ex hac repetitione induceretur instantanea correctio.*
22 *Item si reddatur inutilis prima dispositio etiamsi generalitas verborum contrarium suaderet*, num. 23.
24 *Qualitas vitæ, & viduitatis apposita in conventione usurarum, non potest intelligi repetita in promissione sortis.*
25 *Maxime si diversæ sint orationes, & unaquæque regatur a proprio verbo, & diversam habeat constructionem.*
26 *Etiamsi adsit dictio &c.*
27 *Præsertim quando qualitas est adjecta subsequenti dipositioni.*
28 *Absque dubio autem quando conditio & qualitas adjecta non potest extinguere dispositionem antecedentem, sed est præcedentis aumentativa.*
29 *In stipulationibus de annua quantitate, quoad vivam hujusmodi qualitas vitæ non limitat priores obligationes jam perfectas quæ ortæ sunt initio cujuslibet anni.*
32 *Nudam proprietatem habenti si usufructus adiciatur nihil detrahitur obligationi proprietatis sed adicitur* 33. 34.
35 *De jure Communi soluta dote per heredes viri donatio propter nuptias remanet apud ipsos.*
36 *Quod Instrumentum non dicit nec nos dicere debemus.*
37 *Pacta in posteriori Instrumento apposita tamquam posteriora derogant pactis contentis in capitulis.*
38 *Stante præsertim repugnantia, & incompatibilitate.*

39 *Acceptans Instrumentum in partibus sibi favorabilibus, non potest eumdem respuere in contrariis.*

40 *Quando praecedentia capitula indigent declaratione potest promissor in subsequenti Instrumento ea declarare.*

41 *Donatio propter nuptias retinebatur in pignus a muliere donec dos solveretur.*

42 *Sed hoc recessit ab aula & moribus, & regionum consuetudine non servatur.*

43 *Sicuti ex consuetudine non servatur in Germania.*

44 *Hodie promissio restituendi dotem cum hypotheca bonorum & Clausula constituti æquipollet donationi propter nuptias.*

45 *Donatio matrimonialis dicta* morgengata *est donatio ratæ bonorum dotis restitutioni obligatorum correspectiva lucra dotis faciendo a marito.*

46 *Et est donatio correspectiva tam quoad sortem, quam quoad fructus.*

47 *Et ideo in regulanda hac donatione non intrant regulæ de lucris dotalibus mere lucrativis.*

48 *Sed sequuntur naturam aliarum stipulationum transitoriarum ad heredes etiam extraneos.*

49 *Nec subiacet dispositioni L. Fœminæ C. de sec. nupt.*

50 *Et etiam de jure Germanico donatio Morganatica est transitoria ad heredes.*

51 *Hæc donatio ad heredes mariti non transit etiam predecedente muliere marito, quia in vita mariti mulier de ea potest disponere.*

52 *Limita nisi conventum fuerit ut mulier eam lucretur in casu superviventiæ.*

53 *Præstare nil aliud significat quam solvere, satisfacere, adimplere* 54. 55.

56 *Dictio* alios *est repetitiva.*

57 *Stipulatio pura irrevocabilem, & perpetuam acquisitionem importat.*

58 *Verbum* habere *intelligitur cum effectu & importat irrevocabilem acquisitionem.*

59 *Verbum* adipisci *idem importat acquirere.*

60 *Quando plures sunt res promissæ plures sunt stipulationes, & possunt dividi & unam acceptari alteram reici.*

61 *Promissio aucta, & eadem titulo facta diverso jure censeri non debet.*

62 *In pactis quando militat eadem ratio eadem dispositio facta censetur.*

66 *Donatio facta uxori a Principe debet interpretari ut potius augeatur, quam minuatur.*

67 *Jus commune vult hujusmodi donationes servari favore uxoris etiam in proprietate.*

68 *Donatio propter nuptias soluta dote redit ad heredes mariti.*

69 *Limita si conventum fuerit quod pars aliqua ex bonis viri acquiratur mulieri quia tunc mulier acquirit bona, & ea transmittit ad heredes,* num. 71.

70 *Et hæc pars bonorum donata dicitur pars antiquæ donationis propter nuptias, auget dotem & dotis qualitates suscipit.*

72 *Sed non retinet naturam integram donationis propter nuptias.*

73 *Sed habet naturam mixtam pactorum, & donationis propter nuptias, nam est donatio propter nuptias donec dos solvatur.*

74 *Soluta vero dote transformatur in aumentum dotis,* n. 78. 79. 80

75 *Et ideo potest manere apud mulierem, & ejus heredes.*

76 *Et in Germania ita servatur.*

77 *Pacta reciproca debent semper interpretari ut transeant ad heredes.*

81 *Antiquis moribus Germanorum non mulieres viro, sed vir mulieri dotem promittebat pro Statu viduitatis.*

82 *In regulandis conventionibus matrimonialibus debet ante oculos haberi jus Germanicum & Romanum.*

83 *Morganatica donatio quæ sit & unde proveniat.*

84 *Donationes inter sponsum, & sponsam de jure antiquo Romano erant perpetuæ.*

MAxima virtutum ornamenta; quæ Serenissimus Elector Jo. Guglielmus Princeps Palatinus, in Serenissima Principissa Anna ab Etru-

ria

ria ejus Sponsa, vix in Germaniam
perventa, mirabiliter perspexit ita
generosissimam tanti Principis magna-
nimitatem incitarunt ut pacta dota-
lia 21. Aprilis 1691., Florentiæ fir-
mata augumentum maximum mereri
dignoscens, tum ob tantam Princi-
pissæ majestatem, & præclaras ejus
animi dotes, tum ut Serenissimi Ma-
gni Ducis liberalitas in lucro dotali
illi elargito compensaretur, Principum,
& Magnatum Germanorum morem
sequutus, in tribus punctis augere, ad
similitudinem donationis, quam Ger-
mani *Morganaticam* vocant, & latius
horum pactorum limites extendere,
prout Majestas, & decus tam dignæ
Principissæ exigebat inviolabili qua-
dam sanctione decreverit 7. Junii 1691.
statim ac Serenissima Sponsa in pri-
mam Regiam Electoralem ingressa fuit.

Quare sicut & annuam præsta-
tionem pro tempore viduitatis con-
ventam, pro majori congruitate sup-
plevit, & majora emolumenta pro
Electorali decore sustinendo assignavit,
ita & lucrum donationis propter nup-
tias quinquaginta mille florenorum
Rhenensium, & fructum, seu inte-
resse ejusdem summæ, quamdiu sors
ipsa non numeraretur, ad ratio-
nem quatuor pro centenario, &
anno Florentiæ promissum, usque
ad summam florenorum centum mille
similium, Electoralem ejus Majesta-
tem esse præstituram sancivit, &
solemni Decreto notum fecit. ibi „
*Nos tamen adhuc alios quinquaginta
mille florenos Rhenenses præstituros*. Et
totius hujus integræ summæ centum
nempe mille florenorum Rhenensium
interesse, seu annua pensione, quatuor
nempe pro centenario, & anno, au-
gumento dictorum pactorum dota-
lium (nempe prout in pactis dotali-
bus conventum erat) quamdiu sors
ipsa non numeraretur, dilectissimam
Consortem libere fruituram esse decre-
vit. Sed quia in pactis dotalibus fru-
ctus, seu interesse dicti lucri erant
indefinite absque limitatione temporis
promissi, quamdiu sors non numera-
retur, qui tamen durante vita, &
1 Statu viduili promissi intelligebantur,
prout de jure debentur ex causa ali-
mentorum, & fructuum dotis, cui
lucrum præfatum dissoluto matrimo-
nio accedit tamquam pars dotis, &
a qua tam nomine, quam substantia
differt, ut in *L. ultim. C. de donat.
ante nuptias, & explicat Cujac. in
Parat. ad d. tit. C. de donat. ante
nupt. litt. D. Faber. in C. lib. 5. tit.
9. de pact. conv. tam sup. dot. &c. defin. 1.
& defin. 3. Bruneman. ad L. Inter
Socerum 26. §. 2. ff. de pact. dot. n.
3. 4. 5. Beuther. de prælat. par. 1.
cap. 35. Cothman. lib. 1. cap. 50. n.*
18. ita ut tamquam fructus dotis au- 2
ctæ debeantur, per *Text. in Aut. de
non elig. sec. nuben. cap. 4. §. Sin
autem, & facit Text. in L. Inter
Socerum §. cum inter ff. de pact. do-
tal., & L. etiam 8. C. de jur. dot.
L. Attilicinus 17. ff. de pact. dotal.
Facchin. controv. jur. lib. 3. cap. 102.
Faber. in Cod. lib. 5. tit. 8. de rei
Uxor. act. defin. 6. in fin. Amat. re-
sol. 49. num. 99. Roderig. de ann. red-
dit. lib. 3. quæst. 7. num. 54., & de-
cisum in Consilio Pedemontano in cau-
sa a Cæsarea Majestate delegata te-
statur Thesaur. decis. 45., & Neapo-
litano penes Capyc. decis. 65. Gramat.
decis. 103. num. 97. & seqq. Fonta-
nell. decis. Cathalon. 205. num. 18.
Marc. Solon. a Pac. cons. 4. num. 28.
Staiban. de interes. lib. 2. quæst. 1.
num.* 46. Peti enim debet hoc augu-
mentum eod. judicio de dote *L. Si* 3
marito 31. §. ult. ff. solut. matrim.
& ejus fructus de jure communi se- 4
quuntur taxam fructuum dotis *Ber-
san. de vid. cap. 2. quæst. 34. num.
6. Staiban. de interes. lib. 2. quæst.
1. a num. 50. Merlin. Pignattell. con-
trov. for. cent. 2. cap. 16. num. 16.*
17. Hac ratione in augumento di-
ctorum pactorum dotalium per Sere-
nissimum Electorem constituto adie-
cta fuere in promissione fructuum,
verba illa durante vita Serenissimæ
Electricis, & in Statu Viduili per-
manente ibi „ *Et hujus integræ summæ
tum nempe millium Floren. Rhenen-
sium Serenissimam Nostram Consortem
dilectissimam Nobis Deo ita disponen-
te, prius vita defunctis, annua pen-*
sio-

sione quatuor nempe per centum augumento
dictorum pactorum dotalium, & quamdiu superstes erit, & non ad secunda
vota transibit, quotannis libere fruituram &c. notum facimus &c. ad ostendendum titulum, & causam promissionis fructuum favore ipsius Serenissimæ Electricis, qua deficiente explicita, vel implicita ob solum pactum post mortem, vel post transitum ad secunda vota, cessante causa sustentationis Sta-
5 tus viduitatis, deberi non poterant, nisi aliud interesse probaretur, *Molin. de rit. nupt. lib. 3. quæst. 39. num.* 69. *Rot. Romana in Romana fructuum dotis* 12. *Martii* 1625. *coram Coccino, inter ejus impressas dec.* 1572. *n.* 37. quia in pactum censetur constitutum id, quod ex natura dotis, & lu-
6 cri dotalis, seu augumenti provenit, quod non excedit causam alimentorum *Leotard. de usur. quæst.* 30. *num.* 50. 58. *Surd. de alim. quæst.* 20. *num.* 6. Et id, quod de jure communi debe-
7 tur *Molin. de rit. nupt. lib. 3. quæst.* 39. *num.* 69. *Menoch. cons.* 703. *num.* 18. *vers. non obstat, Gratian. discept.* 244. *num.* 51.

Dissoluto itaque (proh dolor) ob mortem Serenissimi Principis Electoris conjugis tam unanimi conjugio, dum inspici cœperunt jura dotalia ad Serenissimam Electricem spectantia secundum promissiones, stipulationes, & elargitiones a Serenissimo Electore firmatas pro parte Serenissimi Principis Caroli moderni Palatini heredis, & successoris meritissimi Serenissimi Jo. Guglielmi fratris Prædecessoris, propositum fuit quod fructus totius lucri centum mille florenorum, durante vita, & Statu viduili promissi, continerent annuam pensionem quamdiu superstes esset Serenissima Electrix duraturam, & durante viduitate soluturam pro extinctione ipsorum florenorum centum mille; ita ut eidem quandocumque petenti sors non debeatur, vel post mortem (quam Deus avertat) Serenissimæ Electricis, vel ob transitum ad secundas nuptias nil ab ea, vel ejus heredibus pro forte florenorum centum mille peti posset. Quod absonum maxime, & absurdum, & repugnans aperta facie apparet, tum proprietati verborum, quæ sortem, & fructus, seu annuam pensionem tamquam duas res diversas io separatis orationibus continet; tum voluntati Donatoris, qui augere, & pinguiores efficere in tribus punctis antecedentes conventiones dotales profitetur, tum potestati ejusdem, cui
minuere, & corrigere, aut ad nihi- 8
lum redigere pacta dotalia non erat permissum *Bruneman. in L. 5. C. de pact. convent. Mævius ad jur Lubec. lib. 2. tit. 1. num.* 101. *in princ. Berlich. par. 2. pract. conclus.* 51. *num.* 25. & 26. *Joann. Hesser. de bon. coniug. com. par. 2. loc.* 11. *num.* 127. *Strich. de cauthel. contract. sect. 3. cap. 8. de pact. dotal. §.* 20. *Carpzov. in jurisp. par. 2. contr.* 43. *defin.* 11.

Minus enim quam quinquaginta mille florenos ab initio Florentiæ promissos, consequeretur Serenissima Electrix, si parum temporis conjugi superesset, (quod Deus nolit). Quando juris communis dispositione inspecta, æquale lucrum conjugi superstiti
ab ea promissum habere deberet *ad* 9
Text. in L. fin. C. de donat. ant. nupt. & in L. 9. & Aut. æqualitas, & L. 10. C. de pact. convent. novel. 92. *& nov.* 97. & ibi *Cujac.*

In re igitur tam clara, & aperta quia tale jus sortis florenorum centum mille Serenissimæ Electrici constituere, & firmare hæsitatum fuit, & contra omnem expectationem in dubium revocatum, non renuit Serenissima Electrix moderatione, prudentia, & consilio superabundas, ut Palatinæ domui morem gereret, maturiori judicio rem reservare: Justitiæ igitur, & veritati consulens nostrum requisivit responsum, ut quid veritas, & justitia nobis suggerat aperte profiteamur.

Dubium.

Proposito itaque nobis dubio; an donatis, & promissis uxori superstiti centum mille florenis: Et interesse præfatæ summæ, seu annua pensione ad rationem quatuor pro centena-

nario, & anno eidem uxori in sepa-
rata oratione concessa, donec super-
stes erit, & vitam vidualem servave-
rit, debeatur sors centum mille flo-
renum post mortem donatariæ, vel ipsa
ad secundas transeunte nuptias, vel
quandocumque sortem ipsa petente.

Unanimiter respondimus apertam,
& claram, & facilem esse resolutio-
10 nem dubii, dum apertis verbis scripta
legitur *in L. ubi autem 75. §. Qui
sortem ff. de verb. oblig.*, ubi qui sor-
tem, & usuras promittit, seu stipu-
latur, duas res dicitur promittere,
unam certam in sorte, alteram incer-
tam in usuris, & duabus diversis sti-
pulationibus promittit, quia tot sunt
11 stipulationes, quot sunt res. Et hac
ratione *in L. centum 8. ff. de eo,
quod cert. loc.* alia dicitur stipulatio
sortis, alia usurarum *Carpsou. in ju-
risp. part. 2. const. 19. defin. 8. num.
11. 12. & in L. Usura 121. ff. de
verb. signif.* quod nova, & diversa
12 obligatione ab illa sortis continetur
stipulatio usurarum, *Valdaur. obser-
vat. par. 2. cap. 83. num. 34.* quia
sors ex simplici donatione, seu pro-
13 missione debetur; Interesse, seu annua
pensio ad rationem quatuor pro cen-
tenario, quod idem importat ac in-
14 teresse, seu usura, quia promiscue ac-
cipiuntur *ad Text. in L. Prædictum
ff. de usur, & in L. Mercedes ff. de
petit. hered.* ex alia causa extrinseca, licet
in pactum deducta provenit, nempe ex
15 retentione sortis certis usibus destina-
tæ, quæ rem incertam continere di-
citur *in d. L. ubi autem §. Qui sor-
tem ff. de verb. oblig.*, quia incertum
est debitum in interesse, seu usura con-
ventа, cum pendeat a præstatione sor-
tis, & possit se habere ad esse, & non
esse, si sors præstetur, vel non
16 præstetur, propterea dicitur obligatio
conditionalis, donec sors non præste-
tur, *Bart. in d. L. ubi autem §. pen.
ff. de verb. oblig. & DD. in L. Qui
Romæ in princ. ff. de verb. oblig. Ro-
deric. de ann. reddit. lib. 2. quæst 15.
num. 33. 34. Duaren. in d. §. Qui
sortem ff. de verb. obl.* & principalis,
quia principaliter in obligationem u-
17 suræ deducuntur, ita ut etiam soluta
sorte debeantur *L. Videamus 38. §.
pen. ff. de usur. Carpsou. in jurisp.
part. 2. const. 30. defin. 13. Harman.
Pist. observat. 102. num. 5. Faber. in
C. tit. 124. de usur. defin. 5. num. 4.*

Ex qua diversitate rerum, &
obligationum, quæ præsertim in di-
versis orationibus, & dispositionibus
apparent constitutæ, emergit decisio
dubii propositi, nempe, quod condi-
tio, & qualitas viræ, & viduitatis
apposita usuris, non censeatur adjecta
sorti, nec ratione expressionis, nec ratio-
ne repetitionis & multo magis nec ratio-
ne inconvenientiæ, & incongruitatis.

Non ratione expressionis, quia
receptum est, quod exceptio, & qua-
litas, quæ obstat usuris, non obstat 18
sorti, quæ diversam rationem habet,
etiamsi in eadem Oratione utrumque
sit promissum, prout est *Text. in L.
Si in judicio 23. ff. de except. rei judic.*

Et ideo Statutum est, quod
dies, qualitas, & conditio, quæ ap-
posita est usuris, sortem non com-
præhendit, ut est scriptum *in L. Si* 19
*ita quis 135. ff. de verb. oblig. Man-
tic. de tacit. lib. 3. tit. 5. num. 1.
vers. si vero alia & est doctrina Bart.
in L. Si ita stipulatus §. Chrisogonus
num. 4. ff. de verb. oblig.* Sicut si a-
djecta sit sorti, usuris nihil adiicit, 20
ut est *Text. in d. L. Si ita stipula-
tus §. Chrisogonus ff. de verb. obligat.
& in L. Qui fundum ff. de contrab.
empt. L. Fideiussores 68. §. 1. ff. de
fideiussor.* Propter diversitatem obliga-
tionis, quæ inter sortem, & usuras
diversas rationes, & dispositiones pro-
ducit.

Non ratione repetitionis, quia
omnes juris Regulæ repetitionem ex-
cludunt.

Nam primum contradicit cor-
rectio instantanea, qua secunda dispo-
sitio circa usuras tolleret primam su-
per sorte, si adijcieretur qualitas vitæ 21
vel viduitatis, quo casu numquam in-
ducitur repetitio *Bart. in L. talis scri-
ptura §. fin. ff. de Leg. 1. Peregr. de
fid. art. 16. n. 39. Mantica de conie-
ctur. lib. 10. tit. 6. n. 24., & de ta-
cit. lib. 3. tit. 5. num. 9. Galganet.
de condit., & demonstrat. part. 2. cap.
1.*

1. *quaest.* 18. *num.* 46. *vers. nec minus*.

22 Obstat secundo, quod inutilis redderetur prima dispositio fortis, quod semper repetitioni repugnat, etiamsi verba in sui generalitate insinuarent repetitionem *L. si. quis a filio*, *L. Servo alieno §. si ab impubere ff. de leg.* 1. *Bart. in L. Cum servus ff. de cond. & demonstr.*, *& in L. cum vulgar. ff. de dot. praeleg. Peregr. de fideic. art.* 16. *num.* 37. *Mantic. de Coniect. lib.* 10. *tit.* 6. *num.* 26., *& de tacit. lib.* 3. *tit.* 5. *num.* 6. *vers. ex diverso*, *Galganet. de cond. & demonstr. part.* 2. *cap.* 1. *quaest.* 18. *num.* 46. *vers. prout*.

Quod maxime in dispositione circa usuras convenit, quae suum effectum habere non potest, si prima dispositio fortis non subsistat, quae est productiva usurarum; Si enim
23 proprietas, & dominium fortis Serenissimae Electrici acquisitum non fuisset, ex re aliena usuras percipere non posset; Unde daretur repetitio qualitatis, non solum ad destruendam dispositionem antecedentem, sed eamdemet dispositionem, cui qualitas est adiecta. Quo nil magis absurdum, & repugnans potest excogitari.

Tertio dum qualitas Vitae, & Viduitatis tacite inest in conventione
24 usurarum, ut supra probatum est, ejus expressio dum nil operari debet, non potest intelligi repetita antecedenti dispositioni fortis, ca us est *in L. Si in diem §.* 1. *ff. de cond. & demonst. Mantic. de coniect. lib.* 10. *tit.* 6. *num.* 27. *Peregr. de fideicomm. art.* 16. *num.* 43. *Galganet. de cond.*, *& demonstr. part.* 2. *cap.* 1. *quaest.* 16. *num.* 28. *Menoch. de praesumpt. lib.* 4. *cap.* 181. *num.* 21.

25 Et quarto demum, dum in diversis orationibus, quae reguntur a proprio verbo, & cum diversa constructione dispositiones sunt positae, quae diversas res continent, etiamsi adsit dictio &, quae dicitur continuativa,
26 qualitas uni Orationi, vel dispositioni adiecta alteri non censetur repetita *Bart. in L. Sejae §. Cajo num.* 2. *ff. de fund. inst. & in L. in repetendis col.* 2. *ff. de legat.* 3. *& bene rejecto Castrense Mantic. de Coniect. lib.* 10. *tit.* 6. *num.* 33. *Galganet. de condit.*, *& demonstr. part.* 2. *cap.* 1. *quaest.* 18. *num.* 26. 42. 43., & est communis sententia, quam recenset *Menoch. de praesumpt. cap.* 180. *num.* 13. *&* 29. *lib.* 4. *Mascard. de probat. lib.* 3. *conc.* 1265. *num.* 11. *Camerell. de legat. lib.* 8. *quaest.* 268 *princ. de cond. repet. in quaest.* 5. *num.* 19. *fol. mihi* 668. *Barry de success. legal. tom.* 2. *lib.* 17. *tit.* 4. *num.* 9. *Gaspar. Klocck. cons.* 11. *num.* 355. *tom.* 1 Praeser- 27
tim quando qualitas, & conditio est adiecta subsequenti dispositioni, quae (quicquid sit de Clausulis) non refertur ad praecedentem dispositionem *Bart. in L. in repetendis vers. quaero vidimus ff. de legat.* 3. *Menoch. de praesumpt. lib.* 5. *cap.* 180 *num.* 20. *Galganet. de cond. & demonstr. part.* 2. *cap.* 1. *quaest.* 16. *num.* 35. *Camerell. de legat. d. quaest.* 5. *num.* 26. *fol. mihi* 668. *Mantica de coniect. lib.* 10. *tit.* 6. *num.* 37.

Ratione vero inconvenientiae, & Incongruitatis magis, magisque removetur omnis imago adiectionis, seu repetitionis qualitatis Vitae, seu Viduitatis.

Quia cum haec conditio, seu 28
qualitas donec superstes erit, & vitam viduilem servaverit, non sit extinctiva praecedentium, sed augumentativa, & multiplicativa obligationum successivarum, donec vita, & Status viduilis supererit, dicitur quidem ortum, & originem futurarum obligationum impedire posse pro sequentibus annis, post mortem, vel transitum ad secundas nuptias, numquam vero antecedentes obligationes diversas res continentes extinguere, eas praesertim quae momento perficiuntur, etiamsi in eadem oratione sint positae, facilius si in diversis. Ea ratione quia talis conditio dicitur incongrua, & inconveniens alteri rei, seu dispositioni, in qua unica res datur, seu promittitur, quae statim perficitur, ut in praecisis terminis talis conditionis vitae, & viduitatis adiectae dispositioni ususfructus fundi, vel annuae praestationis favore Uxoris,

xoris, quod non conveniat, nec qualificet legatum, seu alteram dispositionem domus, seu centum in eadem, vel diversa oratione factam, est doctrina *Bart. in L. in repetendis col. 2. ff. de legat.* 3., quam in fortioribus terminis rejecto *Castrens. Ruin. & Crav.* bene comprobat *Natta cons.* 459. *per tot. lib.* 2., quem communiter sequuntur *DD.* etiamsi omnia alia concurrerent pro repetitione inducenda ut dicunt *Menoch. de præsumpt. lib. 5. cap.* 180. *num.* 18. 19. 27. 28. *Peregrin. de fideicom. art.* 16. *num.* 35. *vers. rursus. Mantic. de Coniect. lib.* 10. *tit.* 6. *num.* 36. *Galganett. de condit., & demonstr. part.* 2. *cap.* 1. *quæst.* 16. *num.* 32. *& seqq. Camerell. de legat. lib.* 8. *d. quæst.* 5. *num.* 25. *pag. mihi* 668. *Barry de successr. legal. tom.* 2. *lib.* 17. *tit.* 4. *num.* 9. *&* 19.

Et hæc est proprietas, & natura omnium conditionum, & qualitatum, quæ multiplicandarum obligationum causa in contractibus adiiciuntur, ut in stipulationibus, & promissionibus factis de annua quantitate præstanda, quoad vivam, vel quoad vixeris, in quibus, quia tempus annuum multiplicandarum obligationum causa adiicitur, etiamsi cum qualitate, & limitatione vitæ adiiciatur, hujusmodi qualitas non limitat, nec qualificat priores obligationes jam perfectas, & constitutas, quæ initio cujuslibet anni puræ, & simplices ortæ sunt, & quæ non exactæ ad heredes transeunt, sed impedit tantum, ne nova, saltem ope exceptionis, oriatur in futuro anno
29 obligatio, ut est *Text. in §. At si ita stipulatus Inst. de verb. obl., & in L. eum qui §. qui ita stipulatur ff. de verb. obl. & in L. cum in plures* 60. *ff. locati.* & bene explicat *Harprett. in d. §. at si ita stipulatus, Mozzius de contr. tit. de stipulat. pura, vel in diem num.* 12. *Mantic. de tacit. lib.* 14. *tit.* 40. *num.* 41. *& seqq. bene Donell. com. Jur. Civ. lib.* 15. *cap.* 9. *vers. multiplicandæ, & in L. eum qui §. qui ita stipulatus ff. de verb. oblig.*

Quod si de ipsis præstationibus in antecedentibus annis decursis id 30
constitutum est, quid dicendum de sorte pure, & simpliciter in diversa Oratione, & dispositione promissa, quam non recipere diem præstationibus annuis appositum, aperte demonstrat *Text. in L. talis Scriptura* 30. *ff. de legat.* 1. ibi „ *quas pecuniae legavi, eas heres meus annua, bima trina die dato, ad corpora legata non pertinet.* Et decisum fuit de adiectione durante vita præstationibus annuis a- 31
diecta, quod corpora census etiam in eadem Oratione promissa non comprehendat *in Romana relevationis indemnitatis* 14. *Novembris* 1605. *coram Pamphil. inter ejus impressas decis.* 11. *& repet. post Cenc. de cens. decis.* 140., *& post Duard. de cens. decis.* 140.

Et profecto dum sorti promissæ adiicitur stipulatio usurarum ad certum tempus quid aliud adiectum dicitur nisi acquisitio successiva pro certo tempore, quæ dum favore Creditoris, & Sripulatoris adiecta dicitur, ut supra sortem usuras obtineat; incongrua omnino, & inconveniens erit omnis interpretatio detrahens sorti per limitationem usurarum, quæ ad sortem ipsam fructificandam appositæ dicuntur. Ei enim, qui nudam pro- 32
prietatem habet si ususfructus adiiciatur, in obligationem deducit quod non habet, & proprietati adiicit, & non detrahit *L. eum qui §. qui proprietatem ff. de verb. obl.*, ubi bene *Donell. L. si ita stipulatus* 126. *§. Titius ff. de verb. obl.*, & ibi *Donell.*

Et proprietati nudæ in dotem 33
datæ si ususfructus accesserit, incrementum dicitur datum doti constitutæ, non alia dos durante vita data, quemadmodum ac si quid alluvione doti accessisset, ut sunt verba *Text. in L.* 4. *ff. de Jur. dot. Mantic. de tacit. lib.* 12. *tit.* 27. *num.* 2. ac proinde sorte, ac Usuris 30. dierum 34
promissis, a die promissionis & sortem, & 30. dierum usuras deberi respondit *J. C. in L. si quis ita* 135. *ff. de verb. oblig.*

Ratio Dubitandi.

Rationem dubitandi excogitare, est nodum in Scyrpo quærere in hac re; Nisi proponamus quod scribentes pro Serenissimo Electore Carolo in Germania in pluribus scriptis dixerunt, nempe.

Primum, quod cum in Capitu-
lis matrimonialibus *§.* 11. cautum
fuerit, quod in casibus dubiis obser-
vari deberet, quod jus commune dis-
35 ponit: dum Jure communi inspecto,
soluta dote per heredes viri, donatio
propter nuptias remanet apud ipsos
ex L. 18. C. de donat. ant. nupt. L.
29. C. de Jur. dot. Perez. in C. num.
2. de donat. Mans. in com. inst. lib.
2. tit. 7. §. 3. de donat. num. 26.
ita in hac re omnis interpretatio su-
menda sit, ut proprietas Donationis
propter Nuptias apud Viri heredes
maneat.

Secundo quod cum in secundo
Instrumento, nec verbis directis, nec
indirectis, vel æquipollentibus dictum
umquam fuerit, quod facienda sit so-
lutio centum mille floren., sed Sere-
nissimus Elector illius tantum inte-
græ summæ annua pensione Serenissi-
36 nam Electricem fuisse fruituram vo-
luerit, quod instrumentum non dicit,
nec nos dicere debemus *ad Text. in*
L. quicquid adstringendæ ff. de verb.
oblig. cap. cum ordinem de rescript.
37 *cap. tua de spons.* Et quod pacta in
posteriori Instrumento apposita, quæ
compræhendunt etiam summam in
Capitulis matrimonialibus promissam
tamquam posteriora derogare debeant
prioribus *L. 27. §. 2. ff. de pact. L.*
38 22. *C. eodem* stante præsertim repu-
gnantia, & incompatibilitate *Modest.*
Pistor. cons. 45. n. 21., & Simon. Pist.
cons. 20. *n.* 22. *vol.* 1.

Et tertio demum quod cum
Serenissima Electrix hoc secundum
39 Instrumentum in aliis partibus sibi
favorabilibus acceptaverit, non pos-
sit in aliis odiosis partibus, &
contrariis Capitulis matrimonialibus
respuere *ad Text. in L. cum quæritur*
ff. de administr. tutel. L. nam absur-
dum ff. de bon. libert. Bart. & DD.
in L. quæsitum. ff. de eden. Wessemb.
cons. 2. n. 27 Quando præsertim præ-
cedentia Capitula indigent declaratione
propter dubietatem an irrevocabiliter
pecuniæ promissæ essent acquirendæ,
quam tollere potuerit Serenissimus E- 40
lector per subsequens Instrumentum
palam faciendo, quod ipse in primis
Capitulis intellexe it *L. fin. C de be-*
red. Inst. auth. si quis in aliquo C.
de edend. & Ægid. Bellem. cons. 30.
num. 4.

Resolutio Dubij.

Quibus tamen non obstantibus stat firma responsio supra posita super diversitate rerum, & obligationum, quæ ex stipulatione sortis, & usurarum resultat, itaut sors pure, simpliciter, & perpetuo ad heredes etiam transmissibilis debeatur, licet usuræ pro certo tempore sint præstandæ si intra illud tempus sors non numeretur.

Nam ad primum respondetur,
quod cum sortem, & usuras, seu in-
teresse promiserit Serenissimus Elector
non tamquam donationem propter nu- 41
ptias retinendam in pignus donec dos
solvatur *iuxta Text. in auth. dos da-*
ta C. de donat. ante nupt. auth. æqua-
litas C. de pact. conu. tam sup. dot.
§. est aliud inst. tit. de donat. cap.
donatio de donat. inter. vir. & uxor.
quæ recessit ab Aula, & moribus &
Regionum consuetudine non servatur, 42
ut notat. gloss. in d. auth. verbo pari, &
post eam Petrus Gregor. Tholosan. Syn-
tagm. jur. lib. 8. cap. 7. num. 28. Boer.
decis. 22. Faber. in C. lib. 5. tit. 7.
defin. 16. Rhyterhus in expos. Novel. p. 5.
cap. 1. nov 97. Antunez. de donat. reg.
lib. 1. prælud. 2. §. 6. n. 2. & per pu- 43
blicam consuetudinem in Germaniam
repudiatam *dicit Gayll. lib. 1. observ.*
pract. cap. 36. n. 20. Arnold. Vinn.
Inst. lib. 2. ad tit. 7. n. 7. Bruneman.
in d. Auth. æqualitas n. 1. & in L.
ult. C. de donat. ant. nupt. & in L.
Leonis 10. num. 5. C de pact. Conu.
Georg. Nutteles Camer. Imper. Assessor.
inter Cons. divers. German. tom. 4.
cons. 38. num. 6. cum hodie promis-
sio,

ſio, & obligatio dotem reſtituendi
44 cum hypotheca bonorum, & clauſula
conſtituti æquipolleat donationi præ-
dictæ *Paytell. expedit. civ. adnot.* 12.
num. 54. 55. *Molina de rit. nupt. lib.*
3. *queſt.* 1. *num.* 197. *Vinn. in §. eſt*
& aliud genus n. 3. *inſt. de donat. &*
Weſtembec. ibidem, ſed tamquam lu-
crum partis ipſius donationis propter
nuptias, ſeu ratæ bonorum doti ob-
45 ligatorum correſpectivum lucro dotis
ſibi promiſſo, longe ſuperiori, dum
medietatem dotis in ſeptingentis mille
florenis conſtitutæ attingit; & tam-
quam præmium, ſeu donum matuti-
nale, quod Germani Morgengaba vo-
cant, quod Iuvenalis Sat. 6. dicit,
quod prima pro nocte datur, prout
refert *Valaſc. conſult.* 2. *Covarruv. de*
ſponſal. 2. *p. cap.* 3. *§.* 7. *n.* 12. *Cu-*
jac. lib. 2. *feud. tit.* 32. *late Myler.*
de matrim. tit. de muner. matutin. cap.
15. *n.* 7. deductum *ex l. res uxoris* 24.
in fin. C. de donat. inter vir. & uxor.
& frequens & uſitatum inter Princi-
pes, & Comites Imperii in Germa-
nia dicit *Bruneman. in L. cum inter*
6. *in fin. C. de donat. ante nupt. My-*
ler. d. cap. 15. *n. primo*.

Et ſic cum ex utraque cauſa corref-
46 pectiva, & oneroſa, & non lucrati-
va promlſerit, & ſe obligaverit tam
pro ſorte quam pro fructibus prout
de prima *dicunt Surd. conſ.* 572. *num.*
71. 72. *Eugen. conſil.* 76. *n.* 75. *lib.* 2.
Molin. de rit. nupt. lib. 3. *quæſt.* 32.
n. 12 13. & de ſecunda compenſati-
va deteriorationis mulieris *Bruneman.*
in L. cum inter 6. *C. de donat. ante*
nupt. Harman. Piſtor. lib. 1. *queſt.*
43. *num.* 7. 11. *Arias de Meſa var.*
reſol. lib. 3. *cap.* 22. *n.* 10. *Faber. in*
C. lib. 5. *tit.* 7. *defin.* 1. *in fin. Co-*
varruv. de ſponſal. part. 2. *cap.* 3. *§.*
7. *n.* 12. *& eſt Text. in L. res uxo-*
ris 24. *C. de donat. inter Vir. & uxor.*
Fontanell. de pact. dotal. clauſ. 7. *gloſſ.*
1. *part.* 1. *n.* 25. *Molin. de rit. nupt.*
lib. 3. *quæſt.* 1. *n.* 179. 193. *Myler.*
de matrim. cap. 15. *de mun. ma-*
trim. n. 7. *in fin. & cap.* 17. *n.* 5.
verſ. demum. Dexart. deciſ. Sard. 92.
per tot. non intrant jura de lucris do-
47 talibus mere lucrativis loquentia defe-
rendis modo in proprietate, modo in
uſufructu, ſive ex pactis, ſive ex ſta-
tutis proveniant ſecundum conſuetudi-
nes Regionum, de quibus *apud Gu-*
delin. de jur. noviſſ. lib. 1. *cap.* 8. *verſ.*
cæterum advertit. Ryterſuſ. in expoſ.
novell. p. 5. *cap.* 1. *ad nov.* 97. *Mo-*
lin. de rit. nupt. lib. 3. *quæſt.* 1. *n.*
169. *& ſeqq.* ſed tamquam quid in-
differens correſpectivum, & oneroſum 48
ſequitur naturam aliarum ſtipulatio-
num, & promiſſionum, quæ natu-
ra ſua ſunt tranſitoriæ ad heredes etiam
extraneos & ad liberam diſpoſitionem
mulieris donatariæ recipientis, ut de
lucro, ex dicto pacto reciproco pro-
veniente *eſt Gloſſ. in L. quod autem*
§. ſi Vir. & uxor. ff. de donation. in-
ter Vir. & uxor. Tiraquell. in L. ſi
umquam, verbo donatione largitus num.
110. *Faber. in C. lib.* 5. *tit.* 5. *de*
ſecund. nupt. definit. 13. *n.* 4., *& la-*
te Tondut. quæſt. Civ. part. 2. *cap.*
115. *num.* 1. *& per tot.* itaut nec e- 49
tiam ſub diſpoſitione *L. Feminæ C.*
de ſecund. nupt. huiuſmodi donationes
utpote oneroſas, & correſpectivas, &
de ſuis potius, quam alterius Coniu-
gis bonis lucrum afferentibus tradide-
rint *Ripa in L. fœminæ num.* 30. *&*
34. *C. de ſecund. nupt. Gabr. de ſe-*
cund. nupt. concluſ. 1. *n.* 39. *Lud. Bell.*
conſ. 148. *n.* 29. *Boer. deciſ.* 185. *n.*
10. *lib.* 1. *Lauren. deciſ.* 144. *num.*
6. *Sanchez. de matrim. lib.* 7. *diſp.*
89. *num.* 22. *Guttierez. de matrim.*
cap. 109. *n.* 43. *Tondut. quæſt. Civil.*
lib. 2. *cap.* 115. *num.* 1. Et de dona- 50
tione morganatica apud Germanos,
quod ſit tranſitoria apud heredes etiam
extraneos *Harman. Piſtor. quæſt.* 44.
n. 7. *&* 11. *part.* 1. *Mævius in jus*
lubecenſ. lib. 1. *tit.* 6. *n.* 35. *& ſeqq.*
Strych. de Cautbel. Contract. Sect. 3.
cap. 8. *§.* 43. *Myler. de matrim. tit.*
15. *de mun. matrim. n.* 8. *in fin.*, *&*
cap. 18. *n.* 5. *ubi, quod dicitur addi-*
tamentum dotis, & quod pinguiori for-
tuna gaudet, & n. 6. *quod jus tacitæ*
hipothecæ habet ſicut dos, & n. 8 *verſ.*
an autem, quod non teneatur ſervare
liberis primi matrimonij.

Quæ quamvis natura ſua ad he-
redes mariti non tranſeat, etiamſi mu-

51 lier viro prædecedat, quia etiam in
vita mariti de ea mulier poteſt diſponere, ut dicunt *Mavius*, *Harman. Piſtor.*, *Stryck. ſupra allegati Myler. de matrim. cap.* 15. *num.* 10. *& cap.* 18. *num.* 1. 2. 3. tamen pactis poteſt conveniri, ut mulier tantum in caſu
52 ſuperviventiæ eam lucretur, quæ eodem modo ad heredes mulieris tranſit *Stryck. dict. tit. de pact. dotal.* §. 43. *Myler. de matrim. d. cap.* 18. *num.* 3. 4. Ad ſecundum patet reſponſio ex verbis Sereniſſimi Electoris ibi „ *Nos tamen adue alios quinquaginta mille florenos Rhenenſes præſtituros*. Quid eſt
53 enim præſtare, niſi ſolvere, ſatisfacere, & adimplere, prout ſunt jura ſatis aperta *in rubr. ff. de præſtand. leg. in L. Si plures* 98. *ff. de leg.* 3. *L. Si fideicommiſſum in princ. junct. §. fin. ff. de jud.*, *L. cum res ff. de legat.* 1. & præſtare penſionem pro ſol-
54 vere *in L. Superficiario ff. de rei vind. L. in tribus ff. de jud. & in L. Nam* 21. *§. maudato ff. de neg. geſt.*, *& in L.* 3. *ff. de act.*, *& oblig.* ubi obligationum ſubſtantia in eo conſiſtit, ut
55 obſtringat nos ad dandum, faciendum, aut præſtandum, quod eſt ſolvendum, ut declaratur *in L.* 2. *de verb. oblig.* & præſtare rem ideſt tradere *in L. Ex empto ff. de act. empt* & promiſſa præſtare, ideſt adimplere *in L. Sciendum* 19. *§. Ea autem ff. de ædilit. edict.* & late explicat *Rebuff. in L. Si cum fundum* 126 *ff. de verb. ſignif. Budæus in adnot. ad pand. in L.* 2., *§. Cum ab eo ff. de orig. jur. pag. mihi* 8r. ſi ſolvere igitur, tradere, & ſatisfacere ſolemni decreto promiſit alios florenos quinquaginta mille, & ſic centum mille florenos, quod im-
56 portat dictio *alios* implicite continens, & repetens primos quinquaginta mille *ad Text. in L. Quidam relegatus*, *& ibi DD. ff. de reb. dub.*, *& L.* 3. *ubi gloſſ. C. de ſerv. fug. gloſſ. in L.* 1. *verbo alio ff. mand.* Quomodo detrectari poterit hæc ſolutio pure, ſimpliciter, & libere demandata, quæ
57 inrevocabilem acquiſitionem, & perpetuam importat, prout eſt natura ſtipulationum purarum, quæ neque diem, aut conditionem adjectam habet *ad Text. in §. Omnis inſt. de verb. obligat. L. Solutionis* 176. *ff. de verbor. ſignif & L. veteri* 13. *C. de contr. & com. ſtip.* & promiſſione uſurarum favore ejuſdem Sereniſſimæ Uxoris adjecta donec ſors non numeraretur augumento pactorum dotalium, ne ex mora ſolutionis damnum ſentiret, circumſcribi!

Non eſt igitur in poſterioribus capitibus derogatum prioribus, nec poterat derogari, ut ſupra in §. *Diſſoluto*, dictum eſt, ſed confirmatum, & auctum, quod in prioribus continebatur; & adjecta expreſſio uſuris compatibiliter cum aliis in primis tabulis promiſſis, quæ in illis tacite ineſt; Et quæ tam in primis, quam in ſecundis ſortem compræhendere, vel illam qualificare non poteſt, ut ſupra probatum eſt.

Ad tertium demum reſponſio continetur in prædictis, quia ſecunda capitula non continent contraria primis, nec odioſa; Nec prima egent aliqua declaratione, quia habere, & conſequi debere inrevocabilem acquiſitionem important ut de verbo *habere* 58
quod intelligatur cum effectu tamquam a vero domino a quo invito revocari non poſſit nec debeat reſtitui eſt *Tex. in L. nomen* 164. *§. Habere ff. de v. ſign. & in L. Aliud eſt* 71. *ff. eod. Rebuff. in d. L. Nomen §. Habere ff. de verb. ſign.* & de verbo *conſequi* quod
adipiſci & acquirere perpetuo ſignificat, 59
ex Tex. in L. Si pecuniam §. Plane ff. de cond. cauſ. dat. cauſ. non ſequut. Rebuff. in L. 57. *§. Perſequi & in L. delata verb. conſequi ff. de v. ſign.* nec declarata apparent in poſterioribus, ſed potius aucta, & extenſa, etſi aliquid fuerit adjectum circa uſuras, dum id ſortem libere promiſſam compræhendere non poteſt; & tacite continetur in prima uſurarum promiſſione, ut dictum eſt. Et ſemper liberum erit Sereniſſimæ Electrici, ſi placeret, unum caput reſpuere, & alterum ratum habere; Quia tot ſunt
ſtipulationes, & promiſſiones quot 60
ſunt res, & capita ſtipulationum, quæ bene dividi poſſunt *ut eſt Text. in L. Stipulationes non dividuntur & in L.*

4.

4. *§. Cato ff. de verb. oblig.*, *& ibi Donell.*, *Capon. de stipul. quæst.* 12. *disp.* 9. *num.* 18. *& disp.* 10. *num.* 2.

Quæ omnia, si ita simpliciter sumpta tantam vim habent, quid dicemus si aperta Serenissimi disponentis voluntas sese patefaciat; Juris communis dispositio sese aperiat; & Germaniæ consuetudo concurrat ad prædicta omnia confirmanda, & roboranda?

Voluntas enim disponentis pro libera præstatione, & solutione sortis centum mille floren. Rhenensium aperte patet, tum ex primis capitulis matrimonialibus de mense Aprilis firmatis, in quibus aperte conventum fuit, ut præter dotem restituendam habere, & consequi debeat sponsalitiæ largitatis, seu contradotis, aut supradotis nomine summam florenor. quinquaginta mille Rhenensium, & hujus summæ interesse quamdiu sors ipsa non numeraretur.

Quibus cum in sequenti Decreto de Mense Junii, in tribus punctis augumentum addidisse, & promisisse profiteatur, & in primo puncto donationis propter nuptias, seu contradotis alios quinquaginta mille florenos addat, hoc augumentum cum iisdem qualitatibus, quibus prima sors debebatur, nempe, ut præter dotem illa habere, & consequi debeat, & donec
61 sors non numeretur interesse adjectum censetur, ne eadem res ita aucta, & eodem titulo promissa diverso jure censeatur *ad Text. in L. Si costante* 19. *§. Idem ff. de don. ante nupt. L. Etiam C. de jur. dot. & ibi gloss. L. Inter* 26. *§. Cum inter ff. de pact. dotal. L. Inter Socerum §. Cum inter ff. de pact. dotal. Tiraquell. de retract. Lignag. §.* 1. *gloss.* 18. *num.* 53. *Roland. a Vall. de lucro dot. quæst.* 100. *num.* 5. 8. *& num.* 11. *Mieres de majorat. part.* 1. *quæst.* 10. *n.* 30. *Salgad. in labyr. cred. part.* 4. *cap.* 1. *§.* 2. *num.* 9. *& seqq.* dum præsertim pacta ipsa dotalia imitari, & sequi voluisse profitetur, ibi „ *augumento pactorum dotalium* quæ non tantum ad quantitatem usurarum in primis pactis conventam, nempe quatuor pro
62 centenario, sed ad omnia alia, quæ in illis pactis continebantur, quæ augere volebat, dum militat in omnibus eadem ratio referri debet *ad Text. in L.* 1. *C. de lib. præt. L. Talis scriptura §. final. ff. de leg.* 1. *L. Ita tamen* 27. *ff. ad Treb. L. Ubi adue.* 29. *vers. ita tamen C. de jur. dot. Menoch. de præsumpt. lib.* 4. *præs.* 181. *n.* 6. 7. 8. *Peregr. de fideic. art.* 16. *n.* 105. *& seqq.*

Tum clarius ex eodem secundo Decreto 7. Junii constituto in secundo puncto post constitutionem usurarum durante vita immediate adjecto ibi „ *Similiter secundo non obstante hac donatione propter nuptias ad centum mille florenos Rhenenses usque a nobis ipsis aucta*. Agit enim de ipsamet contradote, & donatione promissa cum usuris, quam adhuc non in annua pensione consistere demonstrat, sed in ipsismet centum mille florenis, nulla annuæ pensionis facta mentione.

Tum apertius quia id ipsum repetit de anno 1698. de Mense Julii, in alio Decreto ibi „ *Donationem propter nuptias &c. pactis dotalibus conventam*, 7. *Junii* 1691. *ad centum floren. Rhenensium millia auximus*.

Dum igitur ex pactis antecedentibus sortem florenorum centum mille præter dotem, seu una cum dote habere, & consequi debere apparet, & in ipsismet capitibus donationem augentibus, & usuras limitantibus firmam remanere donationem in centum mille florenis demonstratur, & eum id ipsum postea in subsequentbus actis comprobetur; Quod magis contrarium, & repugnans præfatis dispositionibus esse potest, quam transformatio, & permutatio donationis præfatæ in annuam pensionem durante vita duraturam contra omnia legis,
& naturæ principia? Quæ & pote- 63
statem negant *ex Text. in L. Si mulier dotis*, *L. cum maritus ff. de pact. dotal. Guttierez. quæst. ciu. quæst.* 126. *num.* 2. *Giurba ad consuetud. Messan. cap.* 1. *glosf.* 8. *num.* 4. *Capyc. latr. dec.* 197. *num.* 51. 53. & voluntatem
augendi impellunt ne inducta ad augu- 64
mentum diminutionem inducant *L. Si mancipia* 19. *ff. de fund. inst. Menoch. cons.* 308. *num.* 5. *lib.* 4. *Surd. decis.* 195.

195. *num.* 5. & revocandi anteceden-
65 tem donationem voluntati contradi-
cunt, ut in nostra specie *Parif. conf.*
90. *num.* 27. *lib.* 3.

Et interpretationem latissimam fa-
vore donatariæ suadent in dispositione
Serenissimi Principis Generosissimi cum
66 tanta amoris, & meritorum expres-
sione erga uxorem tantis virtutum
ponderibus condecoratam, ita ut di-
minutionem operari sit absurdum, &
indignum tanti Principis Majestate,
ut bene *Kloch. conf.* 82. *num.* 277.
tom. 3.

Juris vero communis dispositio
clamat, quæ pacta hujusmodi vult
67 servari favore uxoris, etiam in pro-
prietate, prout ex *Text. in L. fin.
§. Si igitur C. de donat. ant. nupt.
Nov.* 22. *cap.* 20. *§.* 1. & ibi bene
Cujac. & Bart.

Quamvis enim Donationes pro-
pter nuptias, quæ de consuetudine non
68 servantur, ad heredes mariti soluta
dote redeant *ad Text. in cap. fin. de
donat. inter vir. L. final. C. de donat.
ante nupt. Thesaur. quæst. for. lib.* 2.
quæst. 9. *num.* 4. *Fontanell. de pact.
dot. claus.* 7. *gloss.* 1. *part.* 3. *num.*
13. *Christ. dec. Belg.* 126. *num.* 7.
vol. 2. *Thusc. Pract. conclus. litt. D.
conclus.* 634 *num.* 2. 7. tamen si pa-
ctis conventum sit, quod pars aliqua
69 ex bonis viri mulieri acquiratur, quæ
pars antiquæ donationis propter nup-
tias dicitur, & dotem auget *ad Text.
in L. Inter Socerum §. Quum inter ff.
de pact. dotal. Paitell. exped.* 12. *n.*
76. *& in adnot.* 12. & dotis qualita-
70 tes, & privilegia suscipit *Bruneman.
in L. Inter Socerum* 26. *§.* 2. *ff. de
pact. dot. num.* 3. *& seqq. Benther. de
prælat. part.* 1. *cap.* 35. *Cothman. lib.*
1. *conf.* 50. *num.* 18.

Hæc pars etiam in proprietate
71 ad mulierem spectat, & ad heredes
transmittit. *Anton. fab. in C. lib.* 5.
tit. de donat. ant. nupt. defin. 6. *num.*
2. *Giurb. ad consuetud. Messan. cap.*
13. *gloss.* 2. *part.* 1. *num.* 35. *Fonta-
nell. claus.* 7. *glos.* 1. *part.* 3. *num.*
8. *Azzeved. ad leg. part. L.* 3. *num.*
1. 3. *tit.* 2. *lib.* 2. *recop. Mævius in
jus Lubecen. lib.* 1. *tit.* 6. *num.* 39.
Bersamus de vid. cap. 2. *quæst.* 34.
num. 13. *Paitell. exped. cit.* 12. *per
tot. &c. Regens de Pont. conf.* 112. *n.*
8. *lib.* 2. *& est doctrina glos. in Auth.
dos data C. de donat. ant. nupt.*

Quia hujusmodi lucra, quæ ex
pactis Conjugi superstiti adijciuntur
non retinent integram naturam anti- 72
quæ donationis propter nuptias, vel
ante nuptias, ut bene advertit *Gude-
lin. in comment. ad jus novisr. lib.* 1.
cap. 8. *vers. cæterum, Christin. decis.
Belg.* 33. *num.* 1. *&* 2 *vol.* 1. *Fonta-
nell. de pact. nupt. claus.* 4. *glos.* 1.
num. 5. *in fin. & num.* 12. *& claus.*
7. *glos.* 1. *part.* 2. *num.* 2. *Bersan. de
vid. cap.* 2. *quæst.* 33. *num.* 2. *Tasson.
de antefato vers.* 4. *observ.* 4. *num.* 6.
vers. aliqui; Sed propriam pactorum
naturam sequuntur commixtam cum
donatione propter nuptias, ita ut do- 73
nec dos solvatur inspecta origine reti-
nent naturam donationis propter nup-
tias, ut sint in aliquam compensatio-
nem, & securitatem dotis, cum do-
natio propter nuptias ex consuetudi-
ne possit esse dispar doti. *glos. in auth.
æqualitas de pact. conv. Jo. de Pla-
tea in §. est & aliud inst. de donat.
Clar. in §. Donatio quæst.* 11. *Mantic.
de tacit. lib.* 20. *titul.* 5. *num.* 10.
14. *Roland. de lucr. dot. quæst.* 10.
num. 6. *Rot. Rom. penes Merlin. dec.*
80. *num.* 12. *Schoepfferus comment. jur.
privat. lib.* 23. *tit.* 3. *de jur. dot. n.*
28. *Fragos. de regim. reipub. d. part.*
3. *lib* 2. *disp.* 4. *§.* 2. *n.* 53. *in fin.*

Soluta vero dote, per pactum
transformentur in lucrum, & aug-
mentum dotis, quia receptum est,
quod donationes propter nuptias, quæ
ad formam juris communis generali 74
consuetudine rejiciuntur, omnino pen-
deant a conventione Partium, ut u-
no, vel alio modo paciscantur *Hod.
ad Surd. dec.* 212. *num.* 3. *Fontanell.
de pact. dotal. claus.* 7. *glos.* 1. *part.*
1. *num.* 16. *Barbos. in L. Si cum do-
tem* 23. *§. Si pater num.* 12. *ff. solut.
matrim.* & propterea hac lege fieri 75
posse, ut pro parte, vel in totum
penes mulierem, & ejus heredes ma-
neant, probat *Text. in L. fin. ubi glos.
ff. de donat. inter. vir. & uxor. Hon-*
ded.

ded. conf. 48. *num.* 26. 27. *lib.* 1.
Rhyterfuf. ad Novell. part. 5. *cap.* 1.
num. 8. *&* *cap.* 14. *num.* 7. & Ger-
maniæ ita fervari, dicit *Facchin.*
76 *contr. jur. lib.* 8. *cap.* 67. *in fin. Rot.*
Roman. penes Merlin. dec. 80. *n.* 14.
Quæ tanto magis procedere de-
bent in pactis reciprocis caufam cor-
refpectivam, & onerofam continenti-
bus de fui natura ad heredes tranfito-
77 riis omnem latam interpretationem
recipientibus pro tranfmiffione ad he-
redes eorum omnium, quæ in illis
continentur tum a jure communi, *ad*
Text. in L. veteris 3. *C. de cont. & comm.*
ftip. L. 9. *ff. de probat.* tum a mo-
ribus Germanorum in fimilibus dona-
tionibus late fupra comprobatis.

Quapropter bene compatiuntur,
78 quod in primis capitulis matrimonialibus
id promittatur nomine fponfalitiæ largi-
tatis, contradotis, & fupradotis, & in
aliis primos augentibus, contradotis,
feu donationis propter nuptias, &
demum in enunciativa in alio Inftru-
mento, feu Decreto de Menfe Julii
1698. (quæ relativa eft ad Capitula
matrimonialia, & cum ipfis regulan-
da) donationis propter nuptias in a-
liqualem compenfationem, & fecuri-
tatem dotis, quia hæc omnia in fimi-
libus pactis continentur. Sponfalitia
largitas, quia tempore nuptiarum pau-
lo ante matrimonium, & ipfius con-
templatione libere promittitur in pri-
mis capitulis, quæ habet hoc privi-
legii, ut foluto matrimonio non re-
deat ad virum, vel ejus heredes *L.*
Si mater 12. *C. de donat. ante nupt.*
Thufch. concluf. 634. *num.* 10. *Vinn.*
in §. Eft & aliud inft. de donation.
Wefsemb. in §. Eft & aliud inft. de
donat. Mantic. de tacit. lib. 20. *tit.*
primo num. 2. *Fragof. de regim. reipub.*
part. 3. *lib.* 2. *difp.* 4. *num.* 30. 31.
Donatio propter nuptias, feu contra-
dos, quia aliquam femper compenfatio-
79 nem, & fecuritatem dotis retinent,
etiamfi poft contractum matrimonium
conftituantur *ad Text. in L. Si con-*
ftante 19. *C. de donat. ant. nupt. &*
L. cum multæ 20. *C. eodem.* Supra-
dos, & augumentum dotis, quia cum
ipfa dote, & fecundum ejus naturam
funt folvenda; atque ita cum hujuf-
modi pactis derogatur conftitutioni-
bus, & res reducitur ad jus antiquum, 80
quæ proinde tamquam favorabilia ad
formam juris antiqui mulieribus ple-
nas proprietates concedentis funt acci-
pienda *Wefsemb. in §. Eft & aliud*
genus inft. de donat. Gottofred. in com-
ment. cod. Theod. ad L. 2. *cum ve-*
terum tit. 5. *de fponf. lib.* 3. *tom.* 1.

Germaniæ demum confuetudo
concurrit, quia cum antiquis Ger-
manorum moribus dotes a mulie-
ribus viris non traderentur, fed a vi- 81
ris ipfis mulieribus promitterentur pro
Statu viduitatis, quia mulieres fecun-
das nuptias contrahere non folebant,
ut dicit *Tacit. de morib. German. cap.*
19. *& lat. Coppin. de dom. Franciæ*
lib. 3. *tit.* 4. *num. primo*; Poftea in
fubfidium receptum fuit jus Roma-
num, quo dotes viris a mulieribus
conftitui cœperunt, & cum hodie ex
utroque jure Romano Germanico com-
mixto, & complicato matrimonia
contrahantur, ita tractandum eft jus 82
Romanum, ut ante oculos habeamus
jus Germanicum, quod in variis ar-
ticulis illius decifiones invertit, ut
admonet *Jo. Schoepfferus in fynopf. jur.*
privat. comment. lib. 23. *tit.* 3. *de jur.*
dot. ad rub. in princ. Cum igitur cer-
tum fit, annuam præftationem pro
Statu viduitatis ex jure Germanico
procedere, dotem vero ex jure Ro-
mano; lucra igitur conventa in dubio
ex utroque jure participare debent,
& magis moribus Germanorum ac-
cedere ex intentione promittentis Ger-
mani, quos potius imitari voluiffe
cenfetur, & propriis legibus fe acco-
modare. Et cum duplicem caufam
habeant, unam correfpectivitatis lu-
cro dotis viro fuperftiti promiffo;
Alteram reintegrationis, deterioratio-
nis mulieris tamquam præmium, &
munus, ut dicunt matutinale; ex pri-
ma caufa non poffunt imitari, nifi
jus Romanum ubique receptum quod
facit hujufmodi pacta ad heredes tran-
fitoria; ex fecunda vero ex tempore,
quo fuerunt inita in feftivitate nuptia-
rum vix in Germaniam Sereniffima
perventa & ex moribus Principum,
&

& Magnatum Germanorum hujusmodi donationes in nuptiarum solemnitatibus ineuntium, etsi in antecedentibus pactis sint promissæ, ut ex pactis, & capitulis inter Serenissimam Sophiam Sororem Regis Poloniæ, & Serenissimum Ducem Henricum Branluicentem apud *Stryckh. de cautel. contr. sect. 3. cap. 8. de pact. dot. §. 39. vers. promittimus* & ex aliis exemplis Principum Germanorum, apud *Cujac. in lib. 4. feud. tit. 32. Coppin. de doman. Franc. lib. 3. tit. 4. num. 11.* sequi non possunt nisi jus Germani-
83 cum in Morganatica donatione constitutum favore uxoris superstitis, & ejus heredum, ut supra probatum est quod jus ex legibus *Longobardorum lib. 2. tit. 4. in L. Prima de iis quæ a vir in mulier dant.* Germani suscepere, ut dicit *Myler. de matrim cap. 15. num. primo*, & jure civili Romano fuisse comprobatum *in L. Res uxoris 24. C. de donat. inter vir. & ux r.* probat *idem Myler. de matrim. d. cap. 15. num. 11. 12. 13.* Et hoc jus in dotis, & muneribus matutinalibus parum distat a jure Romano in lucris conventis, & si quid amplius continet favore uxoris facilius recipiendum est, quia prævalere debet jus Germanicum moribus dispo-
84 nentis accomodatum, & magis favorabile, quia reducit donationem sponsalitiam ad formam juris antiqui Romani, quo liberæ erant, & perpetuæ donationes inter sponsam, & sponsum, ut *de Jur. digest. ante constitutiones in L. 1. § 1. ff. de donat. Arnold. Vinn. inst. tit. de don. §. Est & aliud genus Wesemb. ibid* & magis conveniens restaurationi deteriorationis mulierum.

Quod facit, ut de utroque jure Romano Germanico præfata lucra participent. Alioquin si in sola annua pensione lucrum durante vita, & viduitate consisteret, nec cum jure Germanico conveniret, quia ad Statum viduitatis ex jure Germanico provenientem qui in secundo capite fuit provisus, referri non potest. (Majorem enim pensionem pro viduitate constituisset, non ex alio titulo in primo capite centum mille florenos promisisset, si ad titulum viduitatis id referre voluisset). Et satis abunde a jure Romano discreparet sive antiquo, sive novo ex Constitutionibus, ut supra demonstratum est.

RESPONSUM XVIII.

PALATINA SUPER EXPENSIS ELECTORALIS VIDUITATIS.

ARGUMENTUM

Uxor acquirit nobilitatem dignitatemque viri etiam cum jurisdictione, & omnia conservat etiam in viduitate, ideoque saltem intra tempora luctus debet ab heredibus viri alimentari non ratione fructuum dotalium sed propter præsumptam continuationem matrimonij, & debet ali etiamsi sit dives, & non juxta congruitatem, sed juxta dignitatem, & ultimum statum viri.

SUMMARIUM.

1 *Uxor acquirit nobilitatem, & titulos Viri.*
2 *Et juxta Viri dignitatem post ejusdem viri mortem ab ejus heredibus ali debet*, num. 15.
3 *Quia durante viduitate matrimonium durare præsumitur*, num. 14. & 37.
4 *Nam vidua dicitur vera vivaque defuncti imago & de ratione*, numer. 5.
6 *Excellentes Principissæ aliquando recusarunt secundas nuptias quia dicebant primum virum illis vivere*, num. 11.
7 *Vidua conservat privilegia, honores, & dignitates defuncti viri*, & num. 29.
8 *Et ab heredibus viri saltem intra annum luctus debet in æde viri sustentari retenta dote.*
9 *Etiamsi vidua habeat fratres, vel parentes ditissimos.*

Vel

10 *Vel gemmas aut mobilia pretiosa, & de iliis posset disponere.*

12 *Hæc alimenta viduæ non debent præstari habita ratione fructuum dotis & donationis propter nuptias sed ratione patrimonii viri, & ejus dignitatis*, num. 17. 22. 23. & de ratione, num. 18.

13 *Et hoc non solum de jure Civili sed & de jure Germanico Saxonico, & Franconico & de ratione*, num. 14.

16 *Si mulier sub spe, aut promissione dotem consequendi bona mariti dimisisset ob moram adimplementi datur illi regressus ad bona dimissa.*

19 *Pro excludenda imputatione sufficit possibilitas debiti, & bona fides expendentis.*

20 *Et quod naturaliter debeatur ex imperfecto etiam testamento.*

21 *Mulier non administrans non debet reddere rationem de expensis factis, nec de illis potest redargui.*

22 *Fructus dotis, donationis propter nuptias, & vidualium præstationum non incipiunt deberi nisi post tempora luctus, & ideo eorum non est habenda ratio in alimentis præstandis viduæ intra tempus luctus.*

24 *Principissa soluta est legibus.*

25 *In persona viduæ splendor mariti defuncti residet, ubicunque sit vidua.*

26 *Electrix æquiparatur Reginæ.*

27 *Etiamsi extra Germaniam habitet.*

28 *Per matrimonium fit communicatio omnis juris Divini, & humani.*

30 *Mulier dum dicitur de familia mariti, & retinet ejus domicilium gaudet omnibus privilegiis, dignitatis viri.*

31 *Et jurisdictionem annexam dignitati habet.*

32 *Et omnibus his absque offensione mulier non potest spoliari.*

33 *Nec afflictæ ob mortem viri debet addi afflictio.*

34 *Vidua mortuo viro soluta est lege maritali*, num. 39.

35 *Vidua si habet bona propria fructifera non debet ali ab heredibus viri, intra tempus luctus, & si hæc bona non habeat debet ali juxta fructus dotis, vel juxta necessitatem & congruitatem, contra* num. 9. 10. 12. & 38.

39 *In decernendis alimentis viduæ ex quarta vigore Auth. præterea C. unde vir, & uxor, attenditur ultimus status viri.*

40 *Idem observatur quando constituuntur alimenta viduæ intra annum luctus.*

41 *Et dos data a muliere viro excitat obligationem alimentorum in heredibus viri erga viduam numquam vero producit hanc obligationem & ratio est*, ut n. 42. 43.

45 *Secus vero post tempora luctus.*

48 *Sed in primo casu ut maritus ita ejus heredes si fructus dotales pro alimentis non sufficiant debent de proprio supplere.*

PRincipissam Viduam radiis Principis Mariti illustrari, sive Comitis, sive Ducis, sive Electoris, 1
Regis, aut Imperatoris, ac proinde Comitissam, Ducissam, Electricem, Reginam, seu Imperatricem non solum esse, dici, & appellari, prout dicitur *in cap. dilecti 4 ext. de arbitrar., & in cap. ex parte 15. de for. compet. Benedict. in cap. Raynutius verbo duas filias num. 119. de testament., & in L. Familiæ, L. fin. ff. de Senat., L. Filii §. Vidua ff ad municip. L. Mulieres C. de Incol., & probant Barbosa in extrav. execrabilis de præben. & dign. num. 28. Tiraquell. de nobilit. cap. 18. num. 7. Spadaz. in theatr. viduil. disq. 36. n. 61. Cyriac contr. 378. num. 24. 25. & controv. 401. num. 58. Bersan. de vid. cap. 1. quæst. 4. num. 13. 14., late Mævius in Comment. ad Jus Lubecens. part. 2. tit. 2 art. 8. num. 7. Carpzov. resp. Juris Electoral. lib. 2. tit. 2. resp. 24. num. 22., & in Jurisp. forens. Const. Elect. 31. defin. 11. num. 5. part. 4.* Sed uti Comitissam, Ducissam, Electricem, Reginam, seu Imperatricem, tamquam defuncti viri portionem in animorum unionis perseverantia convivicentem, ab hedi-

redibus defuncti Viri esse alendam,
tractandam, & condecorandam, ad
conservandum prioris matrimonii
2 splendorem, dixerunt *Surd. de ali-
ment. quæst. 44. num. 11. Antonell.
de temp. legal. lib. 2. cap. 20. num.
6. Fontanell. de pact. nupt. clauf. 7.
gloss. 31. part. 5. num. 2. Bersan. de
vid. cap. 2. quæst. 1. num. 10. Luc.
de Penna in L. Mulieres 13. num.
18. C. de dignitat.*

Durare enim præsumitur prius
3 matrimonium durante Viduitate *per
Text. in L. fin. C. de bon. mat. L.
filij 22. §. Vidua ff. ad municip.
Mantica de tacit. lib. 21. tit. 6. n.
18. Surd. decis. 61. num. 6. Tira-
quell. de Nobilit. cap. 18. num. 10.
Mynser. de matrim. cap. 9. num. 1. in
princip. Carpsov. respons. Electoral. lib.
6. tit 10. resp. 100. num. 11.*

Quia Vidua dicitur vera, viva-
4 que defuncti Viri immago, *secundum
Bald in L. si nemo C. de pign. act.
Thesaur. quæst. forens. 90. lib. 1. num.
1. Mynser. de matrim. d. cap. 9. num.
1. in fin.* in qua ipsamet Vidua vive-
re dicitur propter vivam affectionem,
5 & animi immortalitatem in ipsa re-
manentem, & perdurantem, quæ est
Nobilior Pars Coniugii Maritalis
*Tholosan. Syntagmat. Juris lib. 9. cap.
4. num. 13. Mynser. de matrim. d. cap.
9. num. 1. Spadaz. in theat. viduil.
disp. 34. num. 136. Barbosa in Leg.
quia tale 14. num. 23. ff sol. matrim.*
itaut excellentes, & dignissimæ Prin-
cipissæ secundas nuptias aliquando re-
6 cusaverint, quia illis primum Virum
vivere professæ fuerint, ut de Valeria
Messalorum Sorore, quæ Sulpitium
Maritum licet corpore defunctum,
adhuc illi vivere dicebat, & de filia
Demonionis Areopagitarum Principis
ex Divo Hyeronimo lib. 1. in Jo-
vinianum testatur *Laurent. Beyerlinch.
in theat. vit. hum. tom. 7. verbo vi-
duæ celebres in fin.* & confirmat *Ti-
raquell. de Nobilit. cap. 18. num. 10.
Klocb. de contrib. cap. 15. num. 34.*

7 Quapropter sicut privilegia, ho-
nores, prerogativas, & dignitatem
defuncti Viri conservat, ut *est Text.
in L. Mulieres 6. C. de Incol., & in
L. Mulieres 13. C. de dignit. lib. 12.
L. Medicos 6. L. Grammaticos C. de
professor. Piccard. in tract. de nobilit.
comm. inter virum, & uxor. disp. 2.
num. 16. 17. & 55. 56. Amaya in
d. L. Mulieres ult. lib. 39. num. 24.
25. C. de Incol. Tholosan. Syntagm.
Jur. Civil. lib. 9. cap. 4. num. 12.
Carpsov. respons. Elect. lib. 2. tit. 2.
resp. 24. num. 22. & lib. 6. tit. 10.
resp. 100. num. 12. Klocb. de contr.
d. cap. 15. num. 37.* Ita ab heredi-
bus Viri in Uxore Vidua dignitas
Mariti est sustentanda saltem intra
tempora luctus secundum morem re- 8
gionis, & in Palatiis, aut Ædibus
Viri defuncti dote jam apud heredes
retenta, prout retinebat Maritus *se-
cundum gloss. communiter receptam in
L. un. § exactio C. de rei uxor. a-
ction. Pinell. in L. fin. C. de bon.
mat num. 6. Bart. in L. divortio ff.
solut. matrim. Surd. de aliment. tit. 1.
quæst. 44 45. per tot., Giurb. ad
consuetud. messan. cap. 15. gloss. 15.
part. 1. num. 9. Fontanell. de pact.
nupt. clauf. 7. gloss. 3. part. 5. num.
6. 9. Thesaur. decis. Pedam. 43. num.
1. Marescot. var. resol. lib. 2. cap.
83. n. 48. Mevius in jus Lubecens. lib.
1. tit. 5. art. 13. n. 53. 54. Carpsov.
resp. Elect. lib. 4. tit. 8. resp. 58. n.
1. 2. Joan. Hecsser. loc. com. part 1.
loc. 5. num. 132. & 167., & part.
2. loc. 14. num. 108 109.*

Etiamsi ipsa Principissa Paren-
tes, vel fratres habeat ditissimos, qui 9
non tenentur sublevare heredes, & o-
nus defuncti viri in se suscipere *A-
retin. in L. Divortio Alexand. ibid. n.
16. & Soccin. ibidem num. 17. ff.
solut. matrim. Barbosa in L. 1. part.
1. in princ. num. 23. ff. eodem, Surd.
de aliment. quæst. 44. num. 40. 46.
Giurb. ad consuetud. Messan. cap. 15.
gloss 15. part. 1. num. 12. Barz. de-
cis. 130. num. 54. 56. 58. Franch.
decis. 489. num. 16., Antonell. de
temp. legal. lib. 2. cap. 20. num. 25.
Joan. Hecsser. loc. com. part. 1. loc. 5.
num. 123.* Quinimmo quando etiam 10
Principissa mobilia pretiosa, & gem-
mas proprias habeat, & de illis ad
libitum disponere possit, non tenetur
illas

illas distrahere pro alimentis suscipien-
dis, sed dum illis uti, & frui debet,
& ipsis condecorari, prout vivente
Viro utebatur; intrat adhuc obliga-
tio heredum ad dignitatem sustinen-
dam, prout sustinebat Maritus, qui
adhuc vivere præsumitur, & pro-
11 prium decus in uxore conservare *Bald.*
cons. 30. *vol.* 2. *Molfes. ad consuetud.*
Neap. part. 6. *quæst.* 10. *n.* 22. *Mares-*
cott. var. resol. lib. 2. *cap.* 83. *n.* 50.
Capic. decis. 24. *n.* 2. *Giurb. ad Con-*
suetud. Mess. glos. 15. *n.* 10. *Antonell.*
de temp. legal. lib. 2. *cap.* 20. *n.* 14. *Ber-*
san. de viduis cap. 2. *quæst.* 1. *n.* 6. *A-*
mat. var. resol. cap. 46. *n.* 57. *Surd. de*
alim. d. quæst. 44. *n.* 41. *Heeser. loc.*
com. part. 1. *loc.* 5. *n.* 127. *& seqq.*

Nulla habita ratione fructuum
Dotis, & donationis propter nup-
tias, quia cum eadem bona Mariti,
quæ ante jure familiaritatis vivente
viro retinebat, absque ulla declaratio-
ne, ad hunc finem ut dos illi, &
omnes ejus appendices, Donationes
nempe propter nuptias, & Viduiles
præstationes, & omnia alia illi debi-
ta assignentur, retinere possit, tum
12 jure Romano inspecto *ad Text. in L.*
2. *§. fin. ff. pro emptore. Decius cons.*
400. *num.* 5. *lib.* 2. *Bursatt. cons.* 8.
num. 15. *& seqq. Mysing. controv.* 6.
observ. 45. *num.* 5. *& observ.* 42. *per*
tot. Coler. de Process. execut. part. 1.
cap. 2. *num.* 220. *Heeser loc. com.*
part. 2. *loc.* 14. *num.* 86. 100. 127.
13 *vers. contrariam*, tum jure Germanico,
sive Saxonico, sive Franconico, qui-
bus tota Germania regitur, & gu-
bernatur, *Burcardus Struvius in Syn-*
tagma juris public. cap. 5. *§.* 2. quo-
rum utrumque jus Romanum recipit,
& tamquam proprium constituit quod
propterea Romano Germanicum dici-
tur prout refert *Carpzov. resp. elect.*
lib. 4. *tit.* 3 *de privilegiis dotis res-*
ponsf. 19. *num.* 4. *Heeser loco comuni*
part. 2. *loc.* 14. *num.* 86. *vers. contra-*
riam. Kloc. in relat. Imper. Camer.
vot. 4. *num.* 145. Ex hac retentione
14 producta a continuatione matrimonii
quæ per tempora luctus legis po-
testate inducitur *ex Novell.* 22. *cap.*
20. *§.* 1. *Carpzov. resp. Elect. lib.* 6.
tit. 10. *resp.* 100. *num.* 11. acquiri-
tur Viduæ proprio quodam jure jus 15
alimentorum donec dos, & omnia a-
lia illi debita solvantur, *Carpzov. res-*
ponsf. lib. 4. *tit.* 8. *responsf.* 58. *num.*
10. *Coler. in prax. Universali part.*
1. *cap.* 2. *num.* 223. 224. Itaut quan-
do blandis sermonibus, vel sub spe,
& fiducia, aut promissione dotem,
& accessiones dotalitias consequendi
bona Mariti dimisisset, daretur illi ob
moram adimplendi promissa reinte-
gratio ad eadem bona Mariti, tam
pro consequenda Dote, & ejus acces-
sionibus, quam pro Alimentis, ut 16
probat *Carpzov. lib.* 4. *resp. Elect.*
resp. 19. *num.* 13. *& d. resp.* 58. *n.*
14. 15. *Harthman. Pistor. observ.* 107.
num. 3., *& seqq. Heesser loc. com*
part. 2. *loc.* 14. *num.* 91. *Coler. in*
prax. part. 1. *cap.* 2. *num.* 222. 223.
Ac propterea tam jure Romano,
quam Germanico inspecto non ex
usuris dotalibus, & Viduilibus præ-
stationibus, & aliis reditibus Viduæ 17
debitis alimenta sunt commensuranda
dum insistit bonis Mariti, & in ejus
domo habitat, saltem intra tempora
luctus, Legis potestate Matrimonio
perdurante, sed ad limites congruita-
tis, & dignitatis Mariti, & prout Vir
Vxorem tractabat, etiamsi expensæ,
& alimenta longe excedant reditus, &
præstationes mulieri debitas, *ut pro-*
bant Bart. in L. Divortio num. 15.
ff solut. mat. Marzimed. dec. sen. 89.
num. 34. *Giurb. ad consuet. Messan.*
d. gloss. 15. *num.* 13. *Fontanell. de*
pact. nupt. claus. 7. *glos.* 3. *part.* 5.
num. 23. *Surd. de Aliment. quæst.* 44.
num. 11. *&* 48. *Staiban. de interesse*
lib. 2. *quæst.* 5. *num.* 6. *&* 23. *Rot.*
Roman. coram Ludovis decis. 462.
per tot. Heeser. loc. comm. part. 1.
loc. 5. *num.* 130., *& part.* 2. *loc.* 14.
num. 118. *& seqq. Mævius in jus. lu-*
becens. lib. 1. *tit.* 5. *art.* 13. *num.* 53.
Hujusmodi enim alimenta debentur, ut 18
splendor prioris Matrimonij non ob-
scuretur, & ne Mulier cogatur ultra
mortem Mariti lugere etiam suum de-
cus amissum *Fontanell. de pact. claus.*
7. *glos.* 3. *part.* 5. *num.* 1. *Surd. de*
aliment. d. quæst. 44. *num.* 11. *An-*

Tonell. de temp. legal. lib. 2. cap. 20. num. 6. Bersan. de Vid. cap. 2. quæst. 1. num. 10. Marzimed. exam. 48. n. 9. Quæ cum ita ſint certis, & indubitatis juris fundamentis conſtabilita, parum timenda eſt propoſitio dubij, ſi quæ forte fieret.

Dubium.

An in reſtitutione dotis facienda Sereniſſimæ Electricis Palatinæ, compenſari poſſint, aut imputari in ultimam partem dotis reſtituendæ expenſæ factæ in Domo Palatina pro ejus ſuſtentatione, & condecoratione intra tempora luctus ſecundum morem Germanicum, ultra modum, & limites fructuum dotis, donationis propter nuptias, & Viduilium præſtationum.

Quia facilis eſſet reſponſio.

Primum quia de tali exceſſu conſtare non poteſt ſupra fructus, & annuas præſtationes debitas Sereniſſimæ Electrici; Nam cum agatur de expenſis factis imputandis, vel repetendis, & conſtet quod Sereniſſimus Elector Viduiles præſtationes auxerit ſaltem uſque ad biſcentum mille florenos Renenſes, quos abſolute deberi apparet ex alia juris, quæ ſeparatim ſuper hoc puncto proponitur, ut imputationi locus ſit, oportet probare, quod hoc augumentum non debeatur, quia pro excludenda imputatione ſufficit poſſibilitas debiti, & bona fides expendentis.
19 *L. Cum de indebito 25. in princ. verſ. ſin vero ff. de probat. Caſtrenſ. conſ. 123. num. 1. lib. 2.*

Quinimo quod naturaliter ſaltem debeantur ex imperfecto etiam Teſta-
20 mento *ad Text. in L. in Teſtamento 38. ff. de fideic. libert L. 1. C. de fideic. Arnold. Vinn. inſt. lib. 1. tit. de oblig. quæ quaſi ex cont. naſc. §. Item ipſe 6. num. 3. in fin. Bart. in L. Nemo pot. ff de leg. primo. Tuſch. litt. I. d. concluſ. 83. num. 2.*

Secundo cum Sereniſſima Electrix bona Sereniſſimi Electoris Conjugis defuncti non adminiſtraverit, ſed expenſas omnes receperit de manu Miniſtrorum Moderni Sereniſſimi Electoris heredis, & ad nutum, & libitum ejuſdem, imputari illi non poteſt, ſi expenſas etiam immoderatas & ultra morem defuncti Conjugis feciſſent, quod dici non poteſt; dum enim non adminiſtravit, nec per alios adminiſtrationem recepit, ſed omnem adminiſtrationem, etiamſi bonis inſiſteret penes heredes Mariti reliquit, & quodammodo Curatorem bonorum recepit, non tenetur de ex- 21
penſis factis rationem reddere, nec de illis quoquomodo ſint redargui poteſt, ut bene demonſtrat *Carpzov. lib. 4. reſp. jur. Elect. tit. 3. de privil. dot. reſp. 21. num. 6. 11. 12. Hœſſer. loc. comun. part. 2. loc. 14. num. 196.* Et propterea quod ſi per heredes plus fuerit expenſum quam fructus mulieri debiti valent non detur repetitio aut imputatio etiam quando alimenta mulieri non debentur eſt doctrina Imolæ in *L. Divortio col. 2. in fin. ff. ſoluto mat. Surd. de alim. tit. 1. quæſt. 44. n. 65. Staiban. de intereſſe lib. 2. quæſt. 5. num. 30.*

Tertio demum, quia ſi expenſæ, & alimenta ſecundum morem, & conſuetudinem Mariti viduæ debentur intra tempora luctus, annum etiam excedentia, ſecundum regionum uſum propter continuationem matrimonii, quæ a lege inducitur, bonis, & animis adhuc non ſeparatis; quæ nam ratio fructuum dotis, donationis propter
nuptias, & viduilium præſtationum 22
haberi poteſt, dum adhuc non incipiunt deberi, cum tempus ſolutionis eorumdem niſi poſt tempora luctus non veniat *per Text. in L. Unic. §. Ex actio C. de rei uxor. action. Berſan. de vid. cap. 2. quæſt. 1. n. 66. & ſeqq.*

Et dum matrimonium perſeverat legis poteſtate, ejus ſplendor expenſis mariti debet conſervari ſecundum morem ejuſdem, etiamſi excedat fru-
ctus dotis, & ejuſdem acceſſionum, 23
quorum nulla ratio haberi poteſt, dum tempus ſeparationis non venit, & adhuc fructus ex patrimonio mariti, non ex bonis viduæ producuntur. *ad tradit. per Mævium ad jus Lubecenſ. part. 2. tit. 2. art. 2. n. 49. 50. Berſan. de vid. cap. 2. quæſt. 1. n. 66. & ſeqq.*

Non

Non ne maxima esset injuria viduæ præsertim Principissæ lacrimis adhuc propter amissionem defuncti viri profluentibus, & animorum separationi maxime repugnanti, tam duram mentis separationem, bonorum separatione exacerbare, incalescere, & excitare; Quod si in quacumque illustri, nobili, ac digna Matrona id acerbum existimatur; Quid in Principissa; Quid in Serenissima Anna ab Etruria; inter omnes Principissas viduas viduarum exemplari maximo;

In ipsa enim legibus soluta tam-
24 quam Augusta *ad Text. in L. Princeps 31. ff. de legib.* non legis auctoritas matrimonium Serenissimi Conjugis conservat, sed animi præstantia, & virtus, ita ut hic bene refertur, quod de alia Regina dicitur. Eneidum 4. *Ille meos primus, qui me sibi junxit amores abstulit: Ille habeat secum, servetque Sepulchro.*

Proinde summa ratione habenda, ac judicanda est ac si Serenissimum Electorem superstitem haberet, quia in ejus Persona splen-
25 dor tanti viri residet, ut dicitur *in L. Cum scimus C. de Agric. & cens. lib. 11. Menoch. de arbitrar cas. 379. num. 5. Kloch. de contribut. cap. 15. num. 34. 36. 37. Carpsou. resp. Elect. lib. 4. resp. 19. num. 11. & resp. 21. num. 7. Bersan. de vid. cap. 1. quæst. 4. num. 19.* & radiis Electoralibus ubique locorum coruscat *L. Mulieres C. de dignit. lib. 11. L. Fœminæ ff. de senat. Piccard. in d. tract. de commun. nobil. num. 55. & seqq. Az-*
26 *zeved. ad L. Thaur. lib. 2. tit. 11. n. 3. & num. 4. in fin.* quibus Reginæ æquiparatur, ut dicit *Reynching. de regim. reipub. lib. 1. class. 4. cap. 3.*
27 *n. 14.* etiamsi extra Germaniam habitet *Cyriac. controv. 273. n. 18. & n. 40.*

Cum enim per matrimonium facta fuerit societas, & communicatio
28 omnis divini, & humani juris *ad Text. in L. 1. & L. Adversus ff. de rit. nupt. Balmaseda de collect. quæst. 41. num. 1. & seqq.* omne jus, ho-
nor, & dignitas, quam acquisivit ex
29 persona mariti, non dicitur amissa, etiamsi viri persona defecerit, cum acquisitio jam facta perpetuo duret *Piccard. de nobil. commun. disp. 2. num. 57. 58.*

Et propterea, dum dicitur de familia mariti, & retinet ejus domi-
cilium, gaudetque omnibus privilegiis 30
dignitatis viri *Roland. a Vall. cons. 86. num. 6. lib. 2. Kloch. de contrib. cap. 15. num. 37. Bruneman. in C. lib. 12. tit. 30. de privileg. Schol. n. 9. & in L. Filii 22. §. 1. ff. ad municip. Luc. de Penn. in L. Mulieres C. de dign. lib. 12. num. 18. Christin. decis. 131. num. 12. vol. 5. Bersan. de vid. cap. primo quæst. 4. num. 14. & seqq.* itaut etiam juris-
dictionem annexam dignitati habeat *Gon-* 31
zales in lib. 1. decret. cap. dilecti tit. de Arbitris.

Et hæc omnia ex monitis Divi
Ambrosii *lib. 2. offic. cap. 19.* quo- 32
cumque tempore sine ulla ei servanda sunt offensione, uti refert *Kloch. de contrib. cap. 15. num. 34.*

Quanto magis igitur intra tempora luctus tam dignæ Principissæ debebantur, dum orationibus, & lacrymis animæ defuncti viri in ejus quodammodo Sepulcro consulebat, *Illic cum lacrymis ipsius modulata dolores* tamquam Alcione. Et veteres latinas, sabinasque imitata Reginas sepulchris,
& simulacris Virorum semper insiden- 33
tes; afflictæ enim adderetur afflictio cum hac separatione bonorum illi nec intimata, nec oblata, & nullo modo ad præteritum tempus retrotrahenda, nullaque compensatio tantæ pietatis remaneret, imo damnum sentiret expensis factis nullo modo locupletata *ut dicit Mævius ad jus Lubecens. part. 2. tit. 2. art. 8. num. 11. 12. 13.*

Ratio Dubitandi.

Nec pro ratione dubitandi obstare potest. Primo, quod secundum Paulum relatum *in cap. fin. de secund. nuptiis* vidua mortuo viro sit so-
luta lege maritali, & cui vult nu- 34
bere possit, etiam intra annum luctus. Secundo quod alimenta, secundum ali-

quos

quos viduæ debeantur non propter
continuationem matrimonii, sed vel
propter dotem ab heredibus viri re-
35 tentam, vel propter inopiam, quia
si habeat vidua bona propria fructi-
fera, ex illis se alere debeat; ac pro-
inde non ad limites dignitatis viri,
sed fructuum dotis, vel necessitatis,
aut congruitatis sit sustentanda, prout
dicunt *Barbos. in L. 2. part. 1. in
princ. num* 18. 19. *Merenda contr.
jur. lib. 2. cap. 44. num. 5. & seqq.
Coler. de process. exec. p. 1. cap. 2. n.
229. Carpsou. resp. Elect. lib. 4. tit.
3. resp. 21. num.* 15.

Resolutio Dubii.

His enim minime refragantibus
stat firma responso suprapolita stante
matrimonii continuatione a lege inducta.
Nam ad primum respondetur
secundum eumdem Paulum, quod
vidua beatior erit si sic permanserit
secundum ejus consilium, ac propte-
rea, quod etsi cui vult nubere possit,
36 etiam intra tempora luctus, ut dici-
tur *in cap. 4. & 5. de secundis nupt.*
tamen si sic permanserit, & amore
primi viri secundas nuptias recusave-
rit, prout sæpius dignissimæ Princi-
pissæ fecerunt, non infertur, quod ex
eo quod nubere poterat, non conti-
nuet matrimonium, donec non nu-
37 bat, præsertim intra tempora luctus,
dum eligendo viduitatem, censetur im-
maginem viri retinere velle, & in
eodem matrimonio decedere *Alex. cons.*
207. *num* 3. *lib.* 6. *& cons.* 6. *num.*
8. *lib.* 7 *Bersan. de vid cap. 1. quæst.*
4. *num.* 69.
Ad secundum respondetur, quod
verior, & communis sententia est,
quod vidua intra tempus luctus ali de-
beat secundum morem mariti, tum
38 propter continuationem matrimonii
a lege inductam, tum propter natu-
ram alimentorum, in quibus præ-
standis attendi debet ultimus Status,
*ad Text. in L. Mela ait. 4. §. Sed
si alimenta ff. de alim. & cib. leg.* ita
ut si pro decernendis alimentis ex
quarta vigore *Auth. præterea C. unde*
39 *vir., & uxor.* favore viduæ tenuem
dotem habentis, attenditur ultimus
Status viri, prout dicunt *Spadazz.
in theatr. vid. disp. 44. num. 93. &
seqq.* multo magis quando dantur in-
tra annum luctus alimenta viduæ,
quia facilius intrat onus alendi, quam 40
præstatio quartæ *Barz. decis.* 130.
num. 126. *& per tot.* Quia propter
non causa dotis alimenta sunt præ-
standa, nisi aliquando excitative, quia 41
propter continuationem matrimonii
dos potest aliquo casu vel expressio-
ne bonorum viri viduæ concessa, vel
alio modo excitare in ipsis onus su-
stinendi decus matrimonii prout exci-
tat in marito, sed nunquam produ-
ctive quia sicut indotatam maritus
tenebatur alere, ita & ejus heredes
Surd. de alim. tit. 1. quæst. 44. num.
44. *Marzimed. decis.* 89. *num.* 24. *&
seqq. Bersan. de vid. cap. 2. quæst.*
1. *num.* 10. *Marescott. var. lib.* 2
cap. 83. *num* 42. Et si mulier habeat
proprios redditus, dos tamen ab heredi-
bus retenta intra annum non producit
onus alendi; sicut quando non habet
redditus, adhuc onus alendi intrat, 42
etiamsi dos intra tempus luctus non
debeatur. Non dos igitur onus alen-
di producit, sed aliud nempe conti-
nuatio matrimonii *in L. fin. C. de
bon. mat. ut bene Marzimed. decis.*
89. *num.* 26. *Bersan. de vid. cap.* 2.
quæst. 1. *num.* 11. *Antonell. de temp.
leg. lib. 2. cap. 20. num. 6. Surd. de
alim. tit. 1. quæst. 99. num.* 73. quæ
etsi illud producat in heredibus in sub-
sidium quando mulier non habet pro-
prios redditus, tamen inde non in-
fertur, quod non debeantur propter
continuationem matrimonii, quod su-
stentari debeat, primum a vidua si 43
habeat res fructiferas, postea ab he-
redibus viri, & propterea, quod
hæc sit certa sententia in judicando,
& consulendo retinenda, fundata in
Sententia *Bart. in L. Divortio num.*
15. *ff. sol. matr.*, rejectis Barbosa, &
aliis contrarium sentientibus, profi-
tentur. *Marzimed. dec. Sen.* 89. *num.*
34. *Giurb. ad consuet. Mess. d. glos.*
15. *num.* 13. *Bersan. de vid. cap.* 2.
quæst. 1. *num.* 49. 50. *Heeser. loc.
com. part. 2. loc. 14. num.* 109. &
110.

110. *Klocb. conf.* 155. *n.* 232. *lib.* 3.
44 ubi quod debet haberi alimenta, prout vivente viro habuit *Mævius ad jus Lubec. lib.* 1. *tit.* 5. *art.* 13. *num.* 53. ubi bene declarat *Coler. & alios*, quod intelligendi sint quando fructus dotis sufficere possunt sustentationi dignitatis matrimonii. Et ulterius *Car-*
45 *pzov. & Coler.*, & *Merend.* loquuntur post tempora luctus durante viduitate, & in his terminis potest procedere contraria sententia, ut declarat etiam *Mævius d. art.* 13. *num.* 47. *Bersan. de vid. cap.* 2. *quæst.* 1. *num.* 67. *& seqq.* quia intra tempora luctus sicut heredes lucrantur fructus bonorum mu-
46 lieris excedentes sustentationem decoris matrimonii, prout lucrabatur maritus, ita si illi non sufficiant debent supplere heredes, prout supplebat maritus. *Surd. de alim. tit.* 1. *quæst.* 44. *num.* 30. *& seqq. Marzim. dec.* 89. *n.* 34. *Bersan. de vid. cap.* 2. *quæst.* 1. *n.* 68. *& seqq. Antonell. de temp. Legal. lib.* 2. *cap.* 20. *num.* 6.

RESPONSUM XIX.

PALATINA TESTAMENTI PRINCIPIS SUPREMI PALATINI RHENI.

SECTIO PRIMA

Super Suprema, & independenti potestate Palatinorum Rheni.

ARGUMENTUM.

Elector Palatinus Rheni an sit Princeps Supremus, & independens, & affirmative resolvitur.

Refertur Historia successionis Familiæ Palatioæ ad Palatinatum & resolvuntur variæ quæstiones circa independentiam Statuum Imperii ab Imperatore.

SUMMARIUM.

1 *Principes Palatini Reni tamquam descendentes a stirpe Carolina Renanum Palatinatum tamquam proprium possident.*
2 *Antecessores Caroli Magni habuerunt Palatinatum Renanum in administrationem.*
3 *Tunc enim administratio provinciarum Comitibus Sacri Palatii demandabatur.*
4 *Archipalatinus comparabatur Prefecto Pretorio.*
5 *Et causas Palatinatus judicabat.*
6 *Post extinctionem seu rejectionem primæ stirpis Regum Francorum ad Regnum Gallie evectus fuit Pipinus.*
7 *Et ea quæ ratione officii ad Rhenum possidebat facta sunt patrimonialia.*
8 *Donec alii per fæminas a Carolo Magno descendentes facti fuerunt Palatini in his regionibus.*
9 *Horum primus fuit Rolandus Caroli Magni e sorore nepos.*
10 *Tandem extincta stirpe Carolina ab ipsis Palatinis transversalibus Pipini & jure sanguinis, & auctoritate in proprium patrimonium fuerunt translata.*
11 *Et uti patrimonialia possederunt non solum tractum ad mosam, & circa Leodium sed & regionem Juliacensem Clivensem, Monteusem, & utramque ripam Rheni.*
12 *Et plura castra in feudum concesserunt.*
13 *Et uti patrimonialia etiam nunc possidentur a modernis Palatinis independenter ab Electoratu Palatinatu & Archidapiferatu.*
14 *Germania ante Romanorum subjectionem sub certis Regulis, & Principibus non omnino liberis & absolutis regebatur sub specie quadam federis inter Reges istos..*

Suba-

15 *Subacta vero a Romanis in provincias fuit redacta.*
16 *Expulsis a Romanis Clodoveo & aliis Regibus Francorum postea Carolus Magnus totam Germaniam & Saxoniam in suam ditionem redegit.*
17 *Et cum reliquisset omnibus proprias Leges Germania cæpit gubernari partim jure Franciso, & partim jure Saxonico.*
18 *Idem Carolus Magnus Regnum Longobardicum subegit habita dignitate Imperatoris Occidentis.*
19 *Et has omnes acquisitiones tamquam liberas accepit Carol. Magn.*
20 *Et tamquam hereditarias in Carolinam gentem usque ad Ludovicum IV. transierunt.*
21 *Carolina masculorum gente finita Romanum Imperium controversum fuit a Germanis, Italis, & Gallis.*
22 *Et Populi qui in Carolingiorum ditione fuerunt in hac incertitudine legitimi successoris sui juris remanserunt.*
23 *Quapropter Germaniæ Principes qui provincias regebant omnem potestatem in provinciis sibi usurparunt.*
24 *Quod potentiori jure sanguinis, & successionis factum fuit a Palatinis per feminas a Carolingis descendentibus.*
25 *Palatinatus Provincia primum a Palatinorum officio nuncupata fuit.*
26 *Postea quia Palatini officium in jus & potestatem Principis fuit translatum, & Palatinus fuit factus Princeps Palatinus nuncupatus fuit, & Provincia Palatina Rheni*, num. 38.
27 *Cujus castra etiam nunc Palatini in Feudum concedunt.*
28 *Successionis legibus extinctis in Imperio Provinciæ aliæ hereditario jure a Principibus occupatæ fuerunt aliæ ad pristinam pagorum & ordinum libertatem sunt reversæ.*
29 *Et Imperium potentia majorum Principum constitui cæpit electivum.*
30 *Et cum incerta esset horum Imperatorum potestas, ipsi Imperii ordines Imperatori tantum obtemperabant quantum ipse Imperator Legibus electionis stabat.*
31 *Quarum una erat ut Provinciæ ab Ordinibus, & Principibus retentæ Imperio non vindicarentur.*
32 *Quo factum est ut Imperatores primis temporibus jurisdictionem exercebant in suis propriis Statibus.*
33 *Otho Magnus plura Imperii jura firmare, & renovare, & potentiores Principes conterere tentavit.*
34 *Sed Principes Germaniæ Castra ab eis possessa sibi hereditaria facere curarunt.*
35 *Et propterea sub Othonibus cessantibus præfecturis Principes Imperii cum dignitate quadam regia, & jure proprio ditiones hereditarias habuerunt.*
36 *Et hoc potius jure continuatæ potestatis quam acquisitæ post Imperium*
37 *Sub Imp. Saxonibus Comes Palatinus Rheni fuit habitus in dignitate Principis, mensæ Imperatoris preerat, & nulli erat subiectus*
39 *Henricus VI. Imperium hereditarium facere tentavit.*
40 *In interregno Imperii post mortem Curradi IV. Principes omnia jura Imperii sibi vindicarunt.*
41 *Et septem primarii Officiales Aulæ Imperialis sibi vindicarunt jus eligendi Imperatorem.*
42 *Communior opinio est quod post Othonem III. hanc potestatem eligendi Imperatorem omnibus Statibus communem septem viri exercvissent.*

Caro-

43 *Carolus IV. Aurea Bulla hoc jus eligendi Imperatorem septem viris decrevit, & confirmavit.*

44 *Pax publica inter Imperatorem, Ordines & Principes Imperii primum sub Friderico III. in Comitiis Franchefur., postea sub Maximiliano I. in Comitiis Wormatiensibus fuit constituta.*

45 *In hac pace fuit redactum Imperium in præsentem formam.*

46 *Fuit facta Cameræ Imperialis institutio cum omnium Statuum assessoribus.*

47 *Et Principibus, & præsertim Electoribus suprema potestas in Statibus relicta.*

48 *Quod pace Wesphalica fuit confirmatum.*

49 *Ex hoc tempore Imperium esse cœpit legitimum, inter Germanos qui in pace Wesphaliæ intervenerunt.*

50 *Et est Aristocraticum per speciem quamdam societatis inter Principes regnantes constituentes Rempublicam, ut Greciæ populi.*

51 *Et comparatur populis Belgii consociatis.*

52 *Opinio Reiinching de Reg. Imp. procedit in reservatis soli Imperatori.*

53 *Imperator est caput fœderis nihil speciale habens præter nomen.*

54 *Status & provinciæ sunt submissæ cameræ Imperiali, sed hæc submissio non tollit eis supremam dictionem in suis dictionibus.*

55 *Ex suffragii jure quod habent in comitiis Status, eorum auctoritas emergit & suprema potestas.*

56 *Ratio est quia quæ in Comitiis quoad totum imperium statuuntur & dominorum statuum potestati relinquuntur ea Principes comitiorum in suis dictionibus independenter administrant.*

57 *In his quæ vero totius Imperii utilitatis causa Imperatori reservantur, aut impediuntur, ex propria conventione parent.*

58 *Et eorum jus propter bonum universale ligatum & coarctatum remanet*

59 *Imperium dicitur scissum inter Germaniæ Principes.*

60 *Et Imperator capitulationibus devictus Statuum dicitur patronus.*

61 *Et Principum potestas quæ eorum majores habuerunt dicitur continuata superveniente Impero.*

62 *Et Principes Germaniæ habent in suis dictionibus eamdem potestatem quam Imperator habet in universo Imperio.*

63 *Distingue ut habeant eamdem non in specie sed proportione, & similitudine juris*

64 *Cum hac distinctione declarantur Sixtin. & alios hic relatos.*

65 *Imperator ob bonum publicum Imperii in omnibus Statibus imperat.*

66 *Principes Germaniæ in suis dictionibus eadem suprema potestate imperant ob bonum particulare cujusque dictionis.*

67 *Et directum dominium habere dicuntur respectu statuum sibi subiectorum, utile respectu Imperii, & Imperatoris.*

68 *Propterea plus aliquando possunt quam solus Imperator.*

69 *Imperator aliquando solus imperat in Statibus circa quædam communia.*

70 *Absque vero consensu Principum, & maxime Electorum in novis legibus constituendis, & in pluribus aliis faciendis imperare non potest.*

71 *Principes autem & præsertim Electores in propriis dictionibus omnia imperant, & eorum superioritas territorialis non discrepat a summa potestate.*

72 *Imperator plus juris habet in civitatibus quarum est princeps hereditarius, quam in aliis ad Imperium spectantibus.*

73 *Diversis respectibus duo in solidum domini in eadem re esse possunt.*

74 *Ita duo supremi Principes in eadem dictione esse possunt.*
75 *Defensio Imperii non subjectionem Statuum inducit.*
76 *Duces & Marchiones horum Statuum non sunt inferiores illis qui Imperatorem non recognoscunt.*
77 *Sub Clientela Imperii Status esse dicuntur quae subiectionem non importat.*
78 *Principibus, & praesertim Electoribus investiturae dantur jure Clientelari Imperii.*
79 *Jus Clientelae foedus inaequale praefert protectionis nempe, & Advocatiae.*
80 *Etiam in foedere aequali datur caput, & Princeps qui foedus regit.*
81 *Foedus inequale si pactione sit acquisitum servat libertatem, & supremam potestatem ei qui sub foederis clientela tuetur*
82 *Etiamsi tributa, & praestationes solvat.*
83 *Sive sit inferior qui protectionem, & defensionem habet.*
84 *Sive sit superior qui vincit inferiorem in dignitate in Statibus vero inferioris non disponit.*
85 *Sed inferior majestatem superioris comiter conservat.*
86 *Quae reverentia si potentia multum antecellat & foedus sit perpetuum in Imperium proprie dictum transfertur.*
87 *Hoc accidere non potest in foedere Germanico, & ideo est aequale.*
88 *Principes Germaniae cumulative non abdicative contulerunt in Imperium jus suum quoad bonum Universale Imperii.*
89 *Carolus V. dicebat in aliis Regnis imperare mancipiis & servis, in Germania vero liberis, & Regibus qui faciunt quid volunt.*
90 *Maximilianus I. dicebat Regem Hispaniarum esse Regem hominum, se vero esse Regem Regum.*
91 *Imperator uti caput, & Status uti membra Imperii Remp. constituunt in qua caput & membra regnant.*
92 *Membra ratione suorum subditorum capita dicuntur*
93 *Et hac reformatione Germania restituta est antiquae libertati, & Reges sub certo societatis genere constituti & dati a Deo quem Teutones vocabant.*
94 *Antiquis temporibus Reges comitia celebrabant in quibus seniores,*
95 *Et Reges magis suadendi, quam jubendi potestatem habebant.*
96 *Prout hodie in comitiis Imperialibus observatur.*
97 *Et prius etiam apud Othones observabatur.*
98 *In comitiis Imperii jus comitiorum partitur inter Imperatorem cui semisses, & Status quibus semisses comitiorum tribuitur*
99 *Primo Germaniae regimine multitudo non minus juris in se, quam Reges in multitudinem habebant.*
100 *Hodie in Provinciis Germaniae reperiuntur Civitates dictae anomalae quia nec immediate subsunt Imperio nec Principibus subditae sunt,* & num. 101.
102 *In Germania principatus, & Comitatus in allodium retinentur quorum dignitas, & potestas ab Imperio non dependet.*
103 *Status aliqui cum Imperio sociati praescriptione, vel communi consensu sese dissolverunt.*
104 *Germaniae Principes Regibus aequiparantur & Gratia Dei immediate se constitutos dicunt.*
105 *Et hoc maxime de Palatinis Rheni dici debet, & ratio ibid.*
106 *Etiamsi ab eorum Statibus ad Cameram Imperialem appelletur.*
107 *Et etiamsi solus Imperator cognoscat in causis feudalibus, & regalibus.*
108 *Quia haec omnia ex eorumdem Principum voluntate Imperato-*

ratori reservata fuerunt.

109 Et ideo sive Imperatori sive Cameræ suffragiorum numero victi inviti pareant supremam potestatem non amittunt.

110 Aurea Bulla superioritatem, & libertatem in Electorum Statibus confirmavit, & sustulit appellationem ab iisdem, & jus extremæ provocationis ipsis Statibus reservavit.

111 Quod in Statibus Saxoniæ, & Brandemburgicis observatur.

112 A Camera causæ remittuntur ad Saxoniam si quæ appellatio in certis casibus benignitate Electoram in aliis Statibus fuerit introducta.

113 Cum id permittentibus ipsis Palatinis fuerit usu receptum.

114 Et eorum superioritatem non tollit.

115 Cum etiam ad peregrinos Judices consuetudine induci possit ut appelletur.

116 In rebus ad Imperatorem spectantibus licet ad Palatinum tamquam Prætorio Præfectum provocare, & apud eum cum Imperatore contendere.

117 Summa potestas tamen Imperatoris, non læditur.

118 Sicuti non læditur suprema potestas Palatinorum dum ex pacto, vel eorum voluntate appellatio ab eorum Statibus ad Imperatorem permittitur

119 Certis ex causis ex lege fœderis rei fiunt & damnati puniuntur apud commune fœderatorium concilium.

120 Successio Familiæ Palatinæ ad Palatinatum refertur.

121 In successione & translatione Palatinatus ad aliam lineam familiæ, assensus Imperatoris intervenit.

122 Sed Imperatores assensum præstiterunt potius tamquam judices, quam ut largitores, & nullam superioritatem acquisiverunt.

123 Investituræ Palatinatus tam ante quam post pacem publicam jure semper clientelæ factæ fuerunt.

124 Ideo subjectionem non inducunt & superioritatem conservant.

125 Provincia æque principaliter sociata regitur tamquam libera & est solum adhærens sed non suppposita.

126 Privationes Statuum, & dignitatum factæ bellis fragrantibus causa religionis in Palatinatu non inducunt in eodem superioritatem Imperii de ratione, nam 129.

127 Quia in Comitiis Monasteriensibus privationes approbatæ non fuerunt, & ad firmandam privationem consensu Palatinorum opus fuit.

128 Et receperunt compensationem amissionis cum octavo Electoratu & Archithesauratus dignitate.

130 Officium Electo is Palatini primum Archidapipheratus, postea Archithesauratus jure sanguinis, & primogenituræ in posteros derivat, & n. 143. contrarium ante Auream Bullam, n. 144.

131 Sed hæc unio dignitatis, & Principatus est accidentalis nec submissionem inducit, & n. 133.

132 Quando Palatinis dignitas Electoratus data fuit jam summam in propriis Statibus potestatem habebant.

134 Nulla est discrepantia ut Princeps in propriis Statibus sit supremus & in majori hyerarchia sit officialis.

135 Principes Germani Ecclesiastici etsi uti Archiepiscopi sint officiales S. Sedis, eo tamen non sunt subjecti quoad statum temporalem S. Sedi.

136 Electores quoad particularia jura suorum Statuum sunt supremi, in iis vero quæ ad universale Imperium spectant sunt Imperii primi Officiales.

137 *Elector Palatinus Sede Vacante est Vicarius Imperii in Provinciis Jure Francico viventibus ab Imperatorum Saxonum temporibus.*

138 *Et vocatur Archipalatinus, & Archidux Palatinus.*

139 *Officia Electorum Palatinorum Rheni in ipsos translata sunt ex jure prefecturæ veteris & majoris domus quod apud Reges Francorum exercuerunt eorum majores.*

140 *Apud Reges Francos Magister Domus sive Pretorio Prefectus primus nempe Palatii Comes vicem Regis gerebat in omnibus, & idem poterat ac Rex eo absente, defecto, vel impedito & præsentem etiam admonebat.*

141 *Quod munus a Romanis, & Græcis usurpatum Goti, Longobardi in Francos tramandarunt.*

142 *Et distinguebatur ab Officiis Palatinorum qui Provincias regebant.*

Primarios Germaniæ Principes Palatinos Rheni ex suprema Pipinorum gente descendentes, tamquam ipsos solos ex Franco sanguine, & Carolina stirpe reliquos propria & Patrimonialia heredia, ditiones, civitates, & castra ad utramque Rheni ripam, & prope Mosellam, tamquam herediraria, extincta stirpe Carolina, possedisse & adhuc possidere, & ipsum Palatinatum Rhenanum, tamquam proprium, & ad posteros per longam temporum seriem translatum litteris Historicorum luculentis, fideque indubia proditum esse dicit *Carolus Ludovic. Tolnerus de Histor. Palatin. cap 2. in princ., & cap. 4. pag. 112. & cap. 7. pag. 176. Fricherus de Orig. Palat. cap. 3. ver. his cognitis, & cap. 3. in fin., & cap. 15. in. fine Pereus de Histor. Bavar. Palatin. in Mantiss. cap. 3. num.* 508.

Nam cum Carolus Martellus Pipinus, Heristallus, Ansegisus, Sanctus Arnulsus, cæterique Pipini, antecessores Caroli Magni, & Pipini Patris, sedes posuerint ad utramque Rheni ripam, tunc cum Reges Germani Franci Rheno transacto in Galliam pervenerunt, ibique tamquam Magistri Domus Regum Francorum & primarij Comites Palatij, ac proinde ipsorum Regum Iudices tamquam Prefecti Prætorio, Palatinatum Rhe-
nanum in administrationem habuerint 2
M. Wernherus Teschenmache ab Eruelfeidt in Annal. Cliviæ Iuliæ Montiæ &c. part. prima lib. 3. pag. 80. & *seqq.* quorum Regia ad Mosam Jopilla fuit, ut dicit *Leodius in comment. de Palatin. Orig. §. fuerunt autem &c. Marquard. Fricher. de Orig. Palat. cap. 2. vers. hæc origo, & cap. 3. vers. his cognitis. Pereus in Histor. Bavar. Palatin. lib. 3. sect. 2. num. 148., & per tot.*

Mos enim fuit ex Romanis usur-
patam administrationem provinciarum 3
Comitibus S. Palatij demandare, *ut ex. C. tit. de Palat. Sacr. largit., & de Comit. & d. Comit. & Archiat. Sacri Palat., et de Comit. qui Provinc. regunt, & de offic. Comit. rer. privat., & de Offic. comit. Sacri Palatij, & de Privileg. eor. qui in Sacro Palat. milit. & de castrense. omnium Palatin. pecul. lib. 12., & tradit Thomas Leodius in comment. de Palatin. Orig. vers. unde Livia &c. & vers. quæ quidem libenter.* Inter quos Præ-
fectus Prætorio primus Palatij Co- 4
mes, cui officium Archipalatini comparatur *Fricher. de Orig. Palatin. cap. primo §. porro* causas etiam ipsius
Imperatoris iudicabat, ut dicit *Fri-* 5
cher. de orig. Palatin. cap. 16. vers. deinde a Palatina &c. Tolnerus in Histor. Palat. cap. 4. pag. 113

Post tantam susceptam dignitatem antiqua Regum Francorum stirpe extinta, seu potius ob inertiam reie-
cta, ad Regale Francorum Fastigium 6
Pipinus Pater, & Carolus Filius pervenerunt *Pereus in Histor. Bavar. Palatin. lib. 3. sect. 2. M. Wernherus Teschenmacher ab Eruelfeldt. in Annal. Cliviæ Iuliæ Montiæ &c. part. 1. lib. 3. pag. 82. 101.*, eaque, quæ ratione officij ad Mosam, & Rhenum

pos

poſſidebant, patrimonialia facta, in
7 his Carolus Magnus maxima ſemper
animi dulcedine ſedem habere ſtudebat
Leodius ubi ſupra, *& Pereus in Hiſtor.
Bava. Palat. lib.* 3. *ſect.* 2. *num.* 147.
donec durante linea Carolina a ſucceſ-
ſoribus Caroli Magni, & ab ipſomet
Carolo alii indirecte per Fœminas ex
8 Pipinorum gente deſcendentes Palatini
in his regionibus facti *Fricberus de
Orig. Palat. cap.* 2. *verſ. hec Origo.*,
& cap. 3 *verſ. his cognitis* quorum
primus Rolandus Caroli Magni ex
9 ſorore Nepos *Thomas Leodius in com-
ment. de orig. Palat. verſ. longa dein-
de ec. Pereus in Hiſtor. Bavar. Pa-
lat. lib.* 3. *ſect.* 2. tandem Carolina
10 ſtirpe extincta, hæc loca Regum
Francorum Patrimonialia, nil cum
Imperio comune habentia, a Carolo
ante Imperium, uti Francorum Rege
acquiſita, ab ipſis Pipinis tranſverialibus
Palatinis, qui ea retinebant, partim jure
ſanguinis partim auctoritate, & poteſta-
te, qua regebant, in proprium patrimo-
nium translata, in his abſolutum domi-
nium acquiſiverunt *Tolnerus in Hiſtoria
Palat. cap.* 2. *de Origine Palat. in
princ. litt.* B. C. *Pereus in Hiſtor Ba-
var. Palatin. lib.* 3. *ſect.* 2. *per tot.*
Et adeo ſeſe extenderunt, ut tam-
quam patrimonialia poſſederint non
11 ſolum tractum ad Moſam, & circa Leo-
dium, ſed & totam Juliacenſem Cliven-
ſem & Montenſem regionem & utram-
que Ripam Rheni, ut dicit *Thomas Leo-
dius in comment. de Orig. Palat verſ.
fuerunt autem. Pereus in Hiſtor. Ba-
var. Palatin. lib.* 3. *ſect.* 2., *& in
Mantiſſ. cap.* 3 *num.* 508. *M. Wer-
nherus Teſchenmacher. ab Erueſeldt.
in annal. Cliviæ Juliæ Montiæ &c.
part.* 1. *lib.* 3. *pag.* 101. 104., *et
part.* 2. *memb.* 3. *ſect. prima in princ.
pag* 383., quæ Provinciæ longe ante
ex decreto Conſtantini Magni ab Im-
perio erant avulſæ *M. Wernherus Teſ-
chenmacher ab Erueſeldt. in Annal.
Cliviæ Juliæ Montiæ &c. part. prima
lib.* 2. *pag.* 68. *Comes Guidus Prio-
ratus in notit. Imper. lib. primo cap.* 15.
Et circa Ubios, & Sicambros,
ubi hodie Ducatus Juliacenſis, & Mon-
12 tenſis ita imperarunt, ut anno 1230.
Otho Comes Palatinus in Wilelmum
Comitem de Guliche plura caſtra, in-
ter quæ Pheu enuorph in feudum con-
ceſſerit *Fricberus de Origine Palat.
parte prima cap.* 11. *in princip. M.
Wernherus Teſchenmacher ab Eruel-
feldt. in Annal. Cliviæ Juliæ Montiæ
&c. part.* 2. *memb.* 3. *in princ. pag.*
356. *Ludovic. Tulner. de Orig. Pa-
latin. cap.* 2. *pag.* 5. *litt. A. cujus con-
ceſſionis diploma eſt apud Fricber. de
Orig. Palatin. part.* 2. *cap.* 8. *in fin.*
Et in Palatinatu inferiori plura
loca, & ipſum Caſtrum Hydelberch
pluries fuiſſe ab ipſis aliis infeudatum,
advertit *Fricber. de origin. Palat. cap.*
10. *verſ. huic Comitatui*, *Tolnerus
in Hiſtor. Palatin cap.* 7. *pag.* 196.
& de Comitatu Seynenſi a Ludovico
comite Palatino filio Othonis illuſtris
prædicti in feudum conceſſo Godfrido
Comiti Seynenſi anno 1273. memi-
nit *Magnus de Advocat. armat cap.*
6. *num.* 709. ubi diploma inveſtituræ
inſertum legitur.
Et quod eodem jure retenta fue-
rint poſterioribus etiam temporibus, 13
& hodiernis etiam retineantur a mo-
dernis Comitibus Palatinis, tamquam
dominis, & Principibus ſupremis ve-
re ex Rolando primo Palatino, & Caro-
lo Magno deſcendentibus teſte *Pereo in
Hiſtor. Bava Palatin. lib.* 3. *ſect.* 2.
Tolner. in Hiſtor. Palat. cap. 4. *pag.*
112., *& cap.* 7. *pag.* 176. & inde-
pendenter ab Electoratu, Archidapi-
feratu, & Palatinorum officio, quæ
Imperii ſunt nomina, & officia, con-
ſtat apertiſſime, ſi inſpiciatur tum
natura, & origo Principatuum Ger-
maniæ, tum conſtitutio, & periodus
moderni Imperii Romano Germanici.
Cum Germania enim ab initio
in plura regna diviſa, ſub certis Re-
gulis, & Principibus, non omnino
tamen liberis, & abſolutis a Senatus,
& Populorum voluntate, & cum
ſpecie quadam fœderis, & ſocietatis
inter Reges, & Provincias regerentur
teſte *Tacito de morib. German.* ibi „ 14
nec Regibus libera, & infinita Pote-
ſtas „ & luculenter *Spener in noti-
tia German. antiq. lib* 4. *cap.* 2. *§.*
19. 20. *& cap.* 3. *§.* 12. *& §* 20.
&

& cap. 5. §. 10. 11. Petrus Pithæus in observat. de Palatin. apud Marquard. Fricher. de orig. Palatin. pag. 10. & Fricher. cap. 5. ver. horum Germaniæ. Burcardus Gottelphius Struvius de jure public. Imp. Rom. German. cap. 1. §. 2.

A Romanis postea, & præsertim a Julio Cæsare subacta, in ea
parte circa Mosam, & Rhenum,
quæ nunc Juris Francici est. *Suetonius,*
15 & *Julius Cæsar. in comment.* in Provincias, Ducatus nempe, & Comitatus fuit redacta, ut dicit *Petrus Pitheus in observat. de Palatin. apud Marquard. Fricher. de orig. Palatin. pag. 10. Jacob. Carol. Spener. in notit. German. antiq. lib. primo cap. 3. §. 1. & 2. Burcardus Gotheffius Struvius in Histor. juris Roman. cap. 10. § primo.*

Donec a Clodovero, & aliis
Regibus Francorum, Romanis trans
16 Rhenum expulsis, & Galliæ etiam
parte occupata *Struvius d. cap. 10. § 1. Spener. in notit. German. antiq. lib. 4. cap. 5. §. 9. 10. 11. Fricher. de orig. Palatin. cap. 1. vers. porro Antonius Thysius de veter. reb. public. cap. 9 de rep. antiq. German. prope fin. pag. 311.*, Carolus Magnus Francorum successor Religione, & pietate plenus, fortis potensque Christiani nominis propagator, adeo felix, tantusque evasit, ut totam Germaniam, Saxoniam etiam quæ diverso jure Saxonico regebatur in suam ditionem redegerit. *Pereus in Histor. Bavar. Palatin. lib. 1. sect. 2. n. 20. Struvius in histor. jur. Roman. cap. 10. §. primo. Speren. in histor. German. universal lib. 3. cap. 2. §. 3. 4.*

Ex quo factum fuit quod Saxonibus, & finitimis Provinciis propriis
legibus a Carolo relictis, tota Germania partim Francico, partim jure
17 Saxonico gubernari cæperit, prout, adhuc regitur, & gubernatur. *Eiseviry in lib. qui inscribit. Resp. & Status Imper. German. parte 2. art. 3. de orig. vicar. Imper. pag. 101. Struvius in histor. jur. Roman. cap. 10. §. 1.*

Et misertus Carolus Italiæ plagis, & Ecclesiæ Romanæ periclitantibus Pontificibus a Longobardorum
Regibus afflictis, & profligatis, re- 18
gnum Longobardicum subegit *Spener. in histor. German. univers. lib. 3. cap. 2. §. 4. 5. Pereus in histor. Bavar. Palatin. lib. 1. sect. 2. num. 20. Antonius Thysius de celebr. veter. rebus publ. cap. 9. de rep. antiq. German. prope finem pag. mihi 311.*

Quare a Pontifice Imperatoris titulo condecoratus, acquisitiones factas in Occidentali plaga tum Pontificio, tum conventionali divisionis ju-
re cum Irene Orientis Imperatrice, 19
& Niceforo Principe Romani Imperii Occidentalis titulo superaddito tamquam liberas, & proprias, & ad heredes transitorias accepit. *Spener in histor. German. univers. lib. 3. § 9. cap. 2. Pereus in histor. Bavar. Palatin. lib. 1. sect. 2. num. 2. vers. Inper. Baron. Annal. Ecclesiast. annal. 802. num. 5. Antonius Thysius de veter. rebuspub. cap. 15. pag. 425. Sigon. de Regno Ital. lib. 4. annal. 802. Gronov. ad Grotium de jur. Bell & Pacis lib. 2. cap. 9 § 11. num 72. Reinckinq. de reg. Imp. lib. 1. clas. 2. cap. 8 num. 38.*

Et Imperium ita in duo Regna divisum Teutonicum, & Longobardicum, tamquam proprium liberum, & patrimoniale, & ad heredes transmissibile uti propriis armis acquisitum retinuit *Frider. de orig. Palatin. cap. 3. vers. illud negare &c. Eseviry in lib. qui inscribitur resp., & Status Imperii Roman. German. tom. 1. cap. 3. de transl. Imper. in princ. usq. ad annum 813. pag 195. Reinckinq. de regim. Imper. lib. 1. clast. 3. cap. 2.*
num. 6. quod propterea tamquam he- 20
reditarium in Carolinam gentem, & progeniem libere usque ad Ludovicum IV. translatum fuit. *Esevery in lib. qui inscribit. Resp. & Status Imp. Roman. German. tom. 1. cap. 3. de translat. Imper. ann. 899 pag 216. Reinckinq. de regim. Imper. lib. 1. clas. 3. cap. 2. num. 6. Struvius de jure publ. Imp. Rom. Germ. cap. 1. §. 2. & cap. 6. §. 78. & cap. 7. §. 2.*

In quo Carolina masculorum gen-
te finita cum de regno, seu Imp. non 21
di-

disposuerit, quod dispositionis erat subjectum, ut dicit *Struvius de jure publici Imp. Rom. Germ. cap. 6. §. 78.* Imperium Romanum a Germanis, Gallis, & Italis controversum, cum incertus esset legitimus Caroli Magni & Ludovici ultimi successor, evanuit, & nullius esse cœpit *Spener. in histor. univers. German. lib. 4. cap. 2. §. 1. 2. & seqq. & 8. Puffendorff. de jur. natural. & gent. lib. 7. cap. 7. §. 7. & de systemat. civit. §. 9.* & Populi, qui in ditione Carolin-
22 giorum fuerunt, sui juris remanserunt, defectis personis, qui jus in eos habuerant *Grotius de jur. Bell. & Pac. lib. 1. cap. 3. §. 7. num. 2. & lib. 2. cap. 9. §. 1. & §. 8. Arnisæus de repub. lib. 1. cap. 6. sect. 5. num 17.*

Quapropter cum Germaniæ Principes, qui provincias regebant quasi jure postliminii Germania tota ad
23 antiquos suos Principes, & Reges finita linea Carolina esset restituenda, & devoluenda, omnem potestatem in provinciis, (quæ hereditariæ a Carolo Magno, & Carolingiis successoribus fuerant factæ *Joann. Angel. Werdhenagen. de reb. public. Hansiatic. in proem. tit. de origin Elector. pag. 95. Spener. histor. German. univers. lib. 4 cap. 8. num. 3. & 5. part. 1.* ubi quod apud Carolingios non servierunt Germanicæ Provinciæ, sed imperarunt, priscis moribus, & institutis libere usæ) sibi usurparunt, & Populi ipsi illos in Principes, & Dominos recognoscentibus jus supremum Provinciarum in illos transtulerunt *Struvius de jure publ. Imp. Rom. Germ. cap. 1. §. 2. & cap. 6. §. 78. Fricher. de orig. Palat. cap. 15. per tot Jo. Angelus Werdhenag. de rebus pub. Hansiatic. tit. de origin. Elect. pag. 94. 95. 96.*

Quod potentiori jure sanguinis, & successionis, a Palatinis, ex Carolina stirpe indirecte per fœminas descendentibus factum fuit in Provin-
24 ciis circa Rhenum, & Mosellam Caroli Magni patrimonialibus, quorum Duces & Comites cum suprema potestate facti fuere, ut supra demonstratum est, & probat *Pereus in histor. Bavar. Palatin. lib. 3. sect. 2. & in Mantiss. cap. 3. num. 508. Ludovic. Tolner. in histor. Bavar. Palatin. cap. 2. per tot.* & Palatinatus Provincia primum ab antiquissimo Palatinorum officio nuncupata, in qua Comites Palatini officium Gubernatoris gerebant, *Pereus* in *histor. Bavar. Palat. in Mantiss. cap. 2. n.* 25
502. *& per tot.* & postea quia Palatini officium in jus, & potestatem Principis fuit translatum, & Palati- 26
nus Princeps fuit factus, & Princeps Palatinus nuncupatus, & Provincia etiam a Principis nomine Palatinatus dicta fuit. *Pereus de histor. Bavar. Palat. in Mantiss. cap. 3. num. 512. Ludov. Tolnerus in histor. Bavar. Palat. cap. 2. pag. 3. lib. 5.* quam Justitiæ officinam, & scholarum nutriciam appellat *Fricher. de orig. Palat. cap. 14. in fin.* quorum Castra, etiam hodie a Palatinis Principibus in feudum conceduntur *Pereus in hi-* 27
stor. Bavar. Palatin. lib. 3. sect. 2. num. 151. & *in Mantiss. cap. 3. n. 508. Tolnerus in histor. Bavar. Palat. cap. 2. pag. 3. litt. F.*

Successionis itaque legibus in Imperio extinctis, & Provinciis aliis he- 28
reditario jure a Principibus occupatis, & aliis ad pristinam Pagorum, & Ordinum libertatem reversis *Joann. Ang. Werdenhagen. de reb. publ. Hanseatic. tit. de orig. Elect. Imper. Roman. German. Elsevirj in libro, qui inscribit. resp. & Status Imper. tom. 2. art. 1. de Elect. Imper. pag. 4. 5.* Imperium potentia potius quam jure aliquo Majorum Principum electivum
constitui cœpit; *Struvius de jur. publ. Imper. Rom. cap. 7. §. 2.* non legit- 29
timum consensu omnium Provinciarum, & Populorum, prout rite fieri poterat, sed intrusivum in Potentioribus Principibus, qui in diversis etiam Comitiis ob electionis dissidia eodem tempore plures in Germania eligebantur, sicut in Italia Vido, & Berengarius potentiores duces Imperium contenderunt *Fricher. de Orig. Palat. cap. 15. per tot. Sigon de regn. Italiæ lib. 6. in princ. Jacob. Lampadius de resp. Rom. German. cap. 3. num. 3. Spener. in*

in histor. German. universal. part. 1.
lib. 4. *cap.* 4. *num.* 9. *Pereus in bi-*
stor. Palatin. in Mantiss. cap. 15. &
hac de causa cum incerta esset horum
30 Imperatorum potestas, & a pluribus
controversia, quin imo ab ipsis etiam
regni Ordinibus eligentibus electo pa-
reretur, quantum ipse staret pactis
electionis *Spener. in histor. univer. Ger-*
man. lib. 4. *cap.* 8. *num.* 6. quibus
plerumque cautum erat quod Provin-
31 ciæ ab Ordinibus, & Principibus re-
tentæ Imperio non vindicarentur *Klocb.*
de ærar. lib. 1. *cap.* 4. *num.* 90. 91.
Hinc factum fuit quod primævis tem-
32 poribus nullam aliam Imperatores po-
testatem, & jurisdictionem exercere,
quam in propriis statibus eminentem
Imperatorio titulo condecoratam ausi
fuerint. *Elsevir in lib. inscripto resp.*
& Status Imper. lib. 1. *cap.* 3. *de bi-*
stor. translat. Imper. Donec ad Saxo-
33 nes Imperio translato, Otho primus
Magnus ab Italis ad dirimenda eorum
dissidia evocatus, & Romæ corona-
tus ann. 961. cum Imperium Roma-
no Germanicum esse cæperit *Spener.*
in histor. German. univers. part. prima
lib. 4. *cap.* 4. *§.* 13. *Struvius de jur.*
public. Imper cap. 1. §. 3 Plura Im-
perii jura firmare, & renovare, &
Potentiores Principes conterere tenta-
vit; Duces tamen, & Principes Ger-
maniæ magis magisque Ducatus, Co-
mitatus, & Castra propria sibi red-
34 dere, & hereditaria facere curarunt.
Burcardus Gotthelphius Struvius in bi-
stor. jur. Rom Justin cap. 10 *de jur.*
publ. §. 4. *& in d tract. de jur. publ.*
Imp. Rom. cap. 1. §. 4 5

Et propterea sub Othonibus cum
Præfecturæ cessaverint, Principes Im-
perii jure proprio, cum dignitate qua-
35 si regia hujusmodi ditiones hereditarias
habuerunt, ultro Imperatoribus rega-
lia omnia offerentibus *Peller. in obser-*
vat. apud Klocb. de exam. lib. 1. *cap.*
4. *num.* 188. *Joan. Angel. Werdben-*
bager. de reb public. Hanseatic. in
proemi tit. de orig. pag. 96. *Struvius*
in d. tract. de jur. publ. cap. 1. *§.*
4. 5. quæ potius jure continuatæ po-
36 testatis, quam ante Imperium habe-
bant, quæ Imperio superveniente non
cessavit, Principes, & Status habuis-
se dicit *Bacovius ad disp. Treutler.*
tom. 1. *disp.* 3. *thes.* 6. *litt. E. vers.*
altera ratio &c.

Unde sub Saxonibus Imperatori-
bus Comitem Palatinum Rheni in
Principis dignitate semper habitum 37
mensæ Othonis Magni præesse *Spener.*
in histor. German. univer. part. 1. *lib.*
4. *cap.* 4. *§.* 2. & nulli subjectum
Provinciæ Duci dicit idem *Spener. in*
histor. German. univers. part. 1. *cap.*
8. *lib.* 4. *§.* 11. *&* 19. ubi eo tem-
pore Eberhardum Francum, Herman-
num Arnulphi Bavari filium, &
Exonem regnasse asserit; & dicit *Stru-*
vius de jure public. cap. 3 *§.* 10. &
tunc temporis Palatinum Rheni dici 38
cœpisse, ut distingueretur a Palatino
Saxoniæ, quia primus jus Francicum,
alter jus Saxonicum tuebatur *Pereus*
in histor Bavar. Palatin. in Mantiss.
cap 3. *num.* 509 *Fricher. de orig.*
Palatin. cap. 15. *vers. ab eo igitur*
tempore & in fin. & cap. 16. *vers.*
deinde a Palatina. Joan Angel. Werd-
bnagen. d. tit. de origin. Elect. pag.
88 89. *Tolnerus in histor. Bavar. Pa-*
latina cap. 8. *pag.* 1. *litt. E. F. &*
pag. 2 3.

Quare procedentibus Germaniæ
dissidiis, tum in Electione Imperato-
rum, tum in eorumdem potestate cum
Germaniæ Principibus absolutam po-
testatem exercentibus, tantum discor-
diarum pabulum increbuit, ut cum
Henricus VI. quietis publicæ causa
imperium hereditarium facere anno 39
1191. frustra tentasset *Struvius in bi-*
stor. juris Justin. cap. 10. *§.* 12. *&*
de iure public. cap. 7. §. 3. *Elsevir*
in lib. inscrip. resp. & Stat. Imper.
tit. 2. *art.* 1. *de Elect. Imp. pag.* 4.
5. ad illud fatale Majestati Impera-
toriæ interregnum magnum post mor- 40
tem Corradi IV. ann. 1254. ortum
deventum fuit; in quo Germania us-
que ad annum 1572. sine Imperatore
perduravit, & Status, & Principes
omnia jura Imperii sibi vindicarunt
Struvius in histor. jur. Rom. cap. 10.
§. 13. *& de iure public. cap.* 1. *§.* 6.
Peller. ad Klocb. de Ærario lib. 1. *cap.*
4. *n.* 144. & Aulæ Imperii septem
pri-

Primarii Officiales, inter quos Co-
mes Palatinus Rheni Archidapifer jus
41 eligendi Imperatorem, secundum *Thua-
num*, & *Struvium*, sibi assumpserunt
*Jacob. Lampad. de rep. Roman. Ger-
man. cap. 4. de Elect. num.* 1. 2.,
quamvis secundum alios, & plures
magis communiter occultis initiis longe
ante post Othonem Tertium hanc po-
testatem omnnibus Statibus comunem,
saltem auditis eorum suffragiis, septem
viros exercuisse profiteatur *Fricber. de
42 origin. Palat. cap. 15. per tot. Jo. An-
gel. Werdbenagen. de reb. publ. Han-
seat. tit. de orig. Elect. Imper. Roman.
German. pag. 81. Elsevirii in lib. in-
scripto resp. & Stat. Imp. Rom. Ger-
man. tom. 3. tit. de translat. Imp.
idem Struvius de jur. publ. Imper. Rom.
cap. 16. §. 9.* 10. donec postea, at-
tritis Familiis præcellentioribus, &
mota intestinis dissensionibus Germa-
nia, patientibus aliis, ad septem vi-
ros tacite fuisse restrictam *Weiinchins.
de regim. Imp. lib. 1. class. 4. cap. 3.
num. 8. Struvius de jur. pub. dicto cap.
16. §.* 11. 12. Et idcirco subsequen-
tes Imperatores communi Electorum
consensu creati, & Electionis condi-
tionibus adstricti, ne Principum Sta-
tus invadere possent in tanta Princi-
pum potentia, jura, si quæ erant re-
liqua Imperii retinentes; Carolus IV.
tandem anno 1356. aurea illa Bulla,
ne in diem pessum irent, & decresce-
43 rent eadem firmare, & statuere om-
ni jure eligendi, & superioritate, &
suprema potestate cum omnibus rega-
libus septem viris in statibus relicta
decrevit, ut in *Aurea Bulla cap.* 9.
10. 11. *& seqq. Struvius de jur. publ.
Imp. cap. 7. §. 6. & 7. & cap.* 1.
§. 7. & cum de pace publica firman-
da per totam Germaniam inter Im-
perium, Ordines, & Principes per
subsequentes Imperatores actum fuerit,
Deo inspirante sub Friderico III. anno
1486. in Comitiis Franchefurtensibus
pax publica, & desiderata reformatio
inter Imperatorem, & Principes Ger-
maniæ incepta, sub Maximiliano I.
postea in Comitiis Wormatiensibus
anno 1495. in perpetuum valitura
44 Imperatoris, & omnium Statuum
consensu fuit roborata de qua apud
Gayll. de pac. publ. lib. 1. cap. 1. El- 2
*sevirii in lib. inscr. resp. & Stat. Imp.
part. 2. art. 10. in constit. de pac.
publ. Struvius de jur. public. cap. 1.
§.* 8. In qua in præsentem formam,
& statum Imperium Romano Ger- 45
manicum fuit redactum, de quo pe-
nes *Thuan. in descrip. German. lib. 2.
histor.* & Aurea Bulla ex pacto fœde-
ris ibi recepta fuit, & Cameræ Im- 46
perialis institutio cum omnium Sta-
tuum assessoribus fuit facta *Jacob.
Lampad. de constit. Imp. Roman. cap.
16. num. 7. 8. 9. Elsevirii in lib. in-
scrip. resp. & Status Imp. part. 2. art.
11. cam. Imp. Struvius de jur. pub.
cap. 1. §.* 8. 11. & Principibus, &
præsertim Electoribus suprema pote- 47
stas in Statibus relicta, Pace postea
Wesphalica anno 1652. confirmata
Struvius histor. jur. Justin. cap. 10. §. 48
*21. 22. 29. & 30. & de jur. public.
cap. 1. §. 10. & cap. 7. §. 78. Spe-
ner. in histor. German. univers. lib. 3.
cap. 4. §. 2. & lib. 5 §. 14. 15 16.
Comes Gualdus Prioratus in tract. de
notit. Imp. lib. 1. cap. 15. vers. sono
dunque &c.*

Et hæc dici debet decisio, seu
potius transactio, seu divisio successio-
nis Imperii hereditarii Carolingiorum,
& ex hoc tempore Imperium inter
Germanos, qui in pace publica inter-
venerunt legittimum esse cœpit, quod
Aristocraticum potius, quam Monar-
chicum ex Bodini sententia defendit 49
*Antonius Tbysius de celebr. vet. reb. pub.
cap. 15. pag. 419. & Thuan. in descript.
German. lib. 2. histor. Comes Gualdus
Prioratus in notitia Imper. lib. primo cap.* 2.
per speciem quamdam fœderis, seu societa-
tis Principum Regnantium Remp. con-
stituentis Achæorum concilio, aut Am- 50
phytiorum consessui 12. Greciæ Po-
pulos complectenti a *Grotio de jur.
Bell. & Pac. lib. 1. cap. 3. §. 7. n.*
2. & a *Gronov. ibid.* 7. Belgii conso-
ciatis Populis comparatæ; Vel ut sensit
Struvius de jur. pub. cap. 7. § 78. spe-
ciem quamdam anomolam continet,
regularem quidem quia legibus suis est
definita, sed ad formas Aristotelicas
minime adplicandam quia secundum
re-

regulas Politicorum receptas definiri
51 nequit; quidquid ſentiat *Reynching. de
regim. Imp. lib.* 1. *claſs.* 2. *cap.* 2.
cujus dicta bene procedunt in reſerva-
tis ſoli Imperatori; Cæterum ſi uni-
verſum Imperium reſpiciamus, dum
52 Rex, ſeu Imperator ſubeſt ſenatui, ſeu
Comitiis Principum, & Ordinum
Provinciarum, partem facit in Ari-
ſtocratia *Grotius de jur. Bell. & Pac.
lib. primo cap.* 3. *§.* 8. *num.* 11. *in
fin.* & componit fœdus æquale, ut
Helveticum, & Belgarum *Huberus
de jur. civit. lib.* 1. *ſect.* 3. *cap.* 3. *n.*
14. 16. a quibus *num.* 17. nil differre
aſſerit, niſi ſpecie, & nomine, non
re Imperium, & Regnum Germani-
53 cum, quia caput, & Princeps hujus
fœderis nil ſpeciale habet, niſi nomem
Cæſaris, Imperatoris, Auguſti, quæ
verba implent auditum idea ſummæ
poteſtatis, & Majeſtatis imitamentis.

Et hinc eſt quod ex *Reſtauro
Caſtaldo de Imperat.* dicit *Scacc. de
Appellat. quæſt.* 8. *num.* 13. *Klocb. de
ærario lib.* 1. *cap.* 4. *n.* 114. *&* 115.
quod Aquila inter Electores, & Prin-
cipes, & Status Imperii diſtribuerit
prædam ſuam non curans in omnibus
epulis os apponere, quia ditiones,
& territoria in Dominio, & pa-
trimonio Principum remanſerunt, Im-
peratore ex contractu, & capitula-
tione Cæſarea, Statibus Imperii ad
hæc omnia efficaciter obligato *Klocb.
de ærar. lib.* 1. *cap.* 4. *d. num.* 114.
& ſeqq. ac proinde ſecundum *Bald. in
rub. de regal. num.* 1. Principes Ger-
maniæ ab Imperatore, niſi ambitus
ratione, ſicut ſcapha a navi non dif-
ferunt *Myller. de matrim. cap.* 7. *n.* 5.
Nam etſi ſubmiſerint comitiis, &
Cameræ Imperiali Status, & Pro-
vincias in pace publica, & in aliqui-
54 bus etiam ſoli Imperatori, hæc ta-
men ſubmiſſio non tollit ſupremam
poteſtatem in ſuis ditionibus, ſed po-
tius eam detegit, & confirmat, quia
eatenus jus ſuffragii habent in Comi-
tiis, quatenus ſunt ſupremi, & ex
hoc ſuffragii jure ſtatuum auctoritas
emergit ſtatim, ut dicit *Jacob. Lam-
pad. de rep. Roman. German. cap.* 3.
55 *num.* 4. 5. *Reinching. de regimin. Im-
per. lib.* 1. *claſſ.* 5. *cap.* 5. *num.* 5.
& prius claſſ. 4. *cap.* 1. *num.* 25.
& idcirco, quæ in Comitiis quoad
totum Imperium ſtatuuntur, & Do-
minorum ſtatuum poteſtati relinquun- 56
tur, ea Principes Comitiorum parti-
cipes in ſuis ditionibus independenti
poteſtate, tamquam Domini Supremi
adminiſtrant *Jacob. Lampa. de conſtit.
Imper. Rom. German. cap.* 14. *n.* 23.
in his vero, quæ publicis, & uni- 57
verſalibus legibus comitiorum utilita-
tis totius Imperii cauſa impediuntur, aut
Imperatori reſervantur, cum ex pro-
pria conventione numero ſuffragiorum
victi parere cogantur, & perinde ſint
ac ſi a ſeipſis eſſent ſtatuta, & de-
creta ſuperioritatem, & independen-
tiam non amittunt *Jacob. Lampad.
de rep. Roman. German. cap.* 3. *num.*
17. 18. 19. 20. *& cap.* 14. *num.* 24.
Huberus de jur. civit. lib. 1. *ſect.* 3.
cap. 3. *num.* 9. 11. *& ſeqq.*

Sicut enim utilitatis propriorum
Statuum cauſa, Imperatoris, & alia- 58
rum Provinciarum jus ligant, &
coarctant, ita eorum jus propter bo-
num univerſale omnium coarctatum,
remanet *Jacob. Lampad. de rep. Rom.
German. cap.* 14. *num.* 21. 22. 23.

Et ita re rite percepta bene Im-
perium ſciſſum, & partitum inter
Germaniæ Principes dicitur per *Gloſſ.* 59
*in rub. C. de ſtud. liber. Urb. Romæ
lib.* 1. *Klocb. de Ærar. lib.* 1. *cap.* 4.
num. 116.

Et Imperator Capitulationibus
Statibus adſtrictus, adinvicem devi- 60
ctus, & Patronus dicitur *Peller. ad
Klocb. de Ærar. lib.* 1. *cap* 4. *n.* 190.

Et horum Principum poteſtas,
quam eorum Proceres Majores ante
Imperium habebant, continuata dici- 61
tur ſuperveniente Imperio *Bacovius ad
diſput. Treutler. Tom.* 1. *diſput.* 3.
theſ. 6. *litt. E. verſ. altera &c. Stam. de
ſervit. perſonal. lib.* 3. *cap.* 10. *num.*
15. *verſ. juriſdictionalia Principes.*

Et Principes & Status eamdem
poteſtatem habere in ſuis ditionibus,
quam habet Imperator in univerſo 62
Imperio, firmant *Bacov. ad Treut-
ler. tom.* 1. *diſp.* 3. *theſ.* 6. *litt. E.
verſ. altera ratio,* & *diſp.* 23. *theſ.*
6.

1. *litt. C. Kloch. de contrib. cap.* 4.
num. 144. *Gayll. lib.* 1. *de pac. publ.*
cap. 6. *num.* 10. *& seqq. Scrader. de*
feud. part. 10. *sect.* 6. *num.* 87. *&*
sect. 47. *num.* 46. *Magerus de Advo-*
cat.armat. cap. 6. *n.*74. 78. *Elsevirii*
in lib. inscript. resp. & Stat. Imp. p.
2. *art.* 6. *Princ. Imp. Dignitat. &*
jur. Kloch. de Ærar. lib. 1. *cap.* 4. *n.*
114. *& seqq. & ibi Peller. num.* 188.
non eamdem specie, sed proportione,
& similitudine juris, non paritate
63 potestatis, ut bene declarat *Peller. in*
observat. ad Kloch. de Ærar. lib. 1.
cap. 4. *num.* 194. & hac declaratio-
ne retenta, conveniunt omnes, qui
64 de hac re scripserunt, & concordat
Sixtin. de regal. lib. 1. *cap.* 5. *num.*
121. *& seqq. Reynching. de regim. Im-*
per. lib. 1. *class.* 5. quia nempe quod
potest Imperator in sibi reservatis in
Imperio, idem possunt Principes in
juribus particularibus Provinciarum
iisdem reservatis, & Imperio non
communicatis.

Sicut enim Imperium, & Im-
perator ob bonum Imperii Publicum,
65 & universale, & propter summa Im-
perii jura in omnibus statibus impe-
rat, & jubet *Jacob. Lampad. de rep.*
Roman. German. cap. 3. *num.* 19. 20.
Huber. de jur. civit. lib. 1. *sect.* 3.
cap. 2. *num.* 12. *Grotl. de jur. bell.*
& pac. lib. 1. *cap.* 3. *§.* 21. *num.* 8.

Ita Principes ob bonum parti-
culare cujusque ditionis, & status,
& subditorum eadem suprema pote-
66 state in suis Statibus disponunt *Huber.*
de jur. civit. lib. 1. *sect.* 3. *cap.* 3.
num. 13. 14. *Grotl. de jur. bell. &*
pac. lib. 1. *cap.* 3. *§.* 21. *num.* 2. &
directum dominium habere dicuntur
respectu Statuum sibi subjectorum,
67 quamvis utile sit, si Imperium, &
Imperatorem respicias. *Peller. ad Klo-*
ch. de ærar. d. cap. 4. *lib.* 1. *n.* 191.
& propterea etiam plus aliquando
68 possunt, quam solus Imperator, ut
dicit *Bacovius ad Trentler. tom.* 1.
disp. 3. *thes.* 6. *litt. E. vers. altera*
ratio, *& disput.* 23. *thes.* 1. *litt. C.*
Elsevirii in lib. inscrip. resp. & Stat.
Imper. part. 2. *art.* 6. *Princip. Imp.*
69 *dignit. & jur.* quia Imperator etiamsi
aliquando solus jubeat, & imperet in
Statibus circa quædam communia, &
universalia prerogativæ numeri suffra-
giorum exempta, quæ tam in fœdere
æquali cum summa potestate in reli-
quis compatiuntur *Huber. de jur. ci-*
vit. lib. 1. *sect.* 3. *cap.* 3. *num.* 15.
quam in alio inequali supremæ alio-
rum potestati non officiunt, ut exem-
plo Regum Atheniensium, & Lace-
demoniorum *Grot. de jure Bell. &*
Pac. lib. 1. *cap.* 3. *§.* 21. *num.* 8.
pluries tamen absque consensu Princi-
pum, & præsertim Electorum ut in 70
novis legibus constituendis & pluribus
aliis in quibus ad consensum Statuum
Imperii obligatur, plus quam Princi-
pes ad consensum Statuum Provincia-
lium imperare non potest *Sixtin. de*
regal. lib. 1. *cap.* 4. *num.* 29. 30. *Ja-*
cob. Lampad. de rep. Roman. German.
cap. 16. *num.* 13. *Elsevir. in lib. in-*
scrip. resp. & Stat. Imp. part. 2. *art.*
6. *Princip Imp. dignit. & jur. Stru-*
vius de jur. publ. Imp. cap. 26. *§.* 63.

Principes vero præsertim Ele-
ctores in propriis ditionibus ob bo-
num particulare omnia imperant, &
disponunt, & eorum superioritas,
quam vocant territorialem, a summa 71
potestate non discrepat. *Huber. de jur.*
civit. lib. 1. *sect.* 3. *cap* 3. *num.* 19.
Mager. de Advocat. armat. cap. 6.
num. 81. Et in Civilibus, & Crimi-
nalibus omnia dispensat, imo majo-
rem adhuc circa dispensationes Princi-
pes habent facultatem, quam Impera-
tor, *Struvius de jure public. cap.* 26.
§. 63.

Et hinc est quod Cæsar plus ju-
ris habeat in Civitatibus quarum est 72
Dominus, & Princeps hereditarius,
quam in aliis ad Imperium spectanti-
bus *Kloch. in relat. cam. Imper. relat.*
169. *num.* 112. 113.

Tollitur igitur omnis discrepans
jus, quod duo in eodem Statu, &
ordine primi, seu supremi esse non
possint, prout opponunt aliqui, quia
sicut diversis respectibus duo in soli-
dum Domini in eadem re reperiuntur.
Antunez. de donat. reg. lib. 3. *cap.* 73
12. *num.* 43. 44. *& seqq.* & in re
privata Pater familias ad familiæ uti-

litatem dominus est, ad utilitatem vero, & necessitatem universorum Princeps, seu universitas disponit *Lampad. de constit. Imp. cap. 9. num. 5.*

Ita duo supremi Principes in eadem ditione esse possunt, unus pro
74 bono Status, & Provinciæ in specie, & alter pro bono communi totius Imperii, & omnium provinciarum, quod jus particulare Provinciæ defendit, & conservat *ad Tex. in L. 1. §. fin. vers. sed enim gregem ff. de rei vindicat. Reyncbing. de regim. Imp. lib. 1. class. 5. cap. 1. num. 67. cap. 3. num. 11.*

Et hæc defensio Imperii non su-
75 bjectionem Statuum inducit, quia ex conventione, & jure propriorum Statuum quæsita, potius illa dependet a Statibus, quam quod illa Status subiciat. *Natt. conf. 139. num. 1. Huber. de jur. civit. lib. 1. sect. 3. cap. 3. num. 39. Reyncbing. de regim. Imper. lib. 1. class. 5. n. 28. 29. 30.* & Duces, & Marchiones horum Sta-
76 tuum in reservatis Imperatorem recognoscentes non sunt inferioris conditionis illis, qui Imperatorem nullo modo recognoscunt, quia Imperio Romano serviendo sibi servire dicuntur, & libertate potiri *Reyncbing. de regim. Imper. lib. 1. class. 5. cap. 5. num. 18. 19. & prius class. 4 cap. 3. num. 3. Mager. de Advocat. armat. cap. 6. num. 186.* ac propterea sub clientela Imperii Status esse dicuntur, quæ subjectionem non impor-
77 tat *Gayll. observat. lib. 2. cap. 54. n. 1. 2. 3. Reyncbing. de regim. Imp. lib. 1. class. 5. cap. 3. num. 29. 30. Mager. de Advoc. arm. cap. 6. num. 76. & cap. 7. num. 15.* ubi bene demonstrat quod superior esse potest etiam sub clientela inferioris.

Et jure clientelari Imperii investituræ Germaniæ Principibus plerumque, & præsertim Electoribus dantur,
78 ut apud *Petrum de historia Bavar. Palatin. in append. poster. ad lib. 6. sect. 3. pag. 545. & 569.*

Nil refragante quod jus Clientelæ potius fœdus inæquale præseferat, protectionis nempe, & Advocatiæ
79 Mundiburgi ut dicit *Grott. de jur. bell. & pac. lib. 1. cap. 3. §. 21. num 1.* quia prætermisso quod etiam in fœdere æquali datur caput, & 80
Princeps, qui fœdus regat, seu universale Collegium, & Camera, sub cujus protectione, & Clientela Civitates, & Principes fœderati in rebus Provinciarum particularibus defenduntur & conservantur *Huber. de jur. civit. lib. 1. sect. 3. cap 3. num. 15.*

Sive æquale sive inæquale fœdus sit, etiam inæquale si pactione sit 81
acquisitum, servat semper libertatem, & supremam potestatem ei, qui sub fœderis clientela tuetur *Grotius de jur. Bell. & Pac. lib. 1. cap. 3. §. 21. n. 2. 3.* etiam si tributa, & præsta- 82
tiones solvat *Grotius de jur. bell. & pac. lib. 1. cap. 3. §. 22. Huber. de jur. civit. lib 1. cap. 3. sect. 3. num. 38. 40.* sive sit inferior, qui defen- 83
sionem, & protectionem habet, ut in Statibus Majorum Principum viciorioribus Statibus Inferiorum *Mager. de Advoc. Armat. cap. 7. num. 12. 16. 20. & per tot.* sive sit superior, quia adhuc, etsi dignitate, & autho- 84
ritate vincat inferiorem, in Statibus tamen inferioris non disponit *Groti. de jur. bell. & pac. lib. 1. cap. 3. num. 2.* sed is tantum majestatem, & dignitatem superioris comiter con- 85
servat *Groti. de jur. bell. & pac. lib. 1. cap. 3. §. 21. num. 1. 2. Huber. de jur. civit. lib. 1. sect. 3. num. 23. 24.* quam formulam explicat *Cicero in oration. pro Balbo* ibi „ Majestatem Populi Romani comiter conservanto „ & bene *Joannes Henricus Boecler. in Groti. de jur. bell. & pac. lib. 1. cap. 3. §. 21.* & ut Florus notat etsi immunis sit, sentit tamen majoris Imperii magnitudinem; quam Imperii reverentiam vocat Tacitus, quæ aliquando si po- 86
tentia multum antecellat, & fœdus perpetuum sit, in Imperium proprie dictum transfertur *Groti. de jur. bell. & Pac. lib. 1. cap. 3. §. 22. n. 10.* quod in fœdere Germanico cum capite electivo constituto, & Statuum, seu Principum frequentioribus Comitiis, & Cameræ Imperialis ordina- 87
tionibus supposito accidere non potest, quod fœdus esse æquale aperte convincit

cit ut demonstrat *Huber. de jur. civit. lib. 1. sect. 3. cap. 3. num. 17.* quia auctoritas Imperialis Statibus per erectionem Cameræ Imperialis communicata fuit *Struvius de jur. public. cap. 24. §. 65.*

Consentiunt itaque omnes, quod cumulative, non abdicative, & privative quoad Statuum particularia jura, jus suum Principes, & Status in Imperium, & Imperatorem con-
88 tulerint quoad bonum Imperii universale. *Peller. ad Klocb. de ærar. lib. 1. cap. 4. num. 196. & in vot. camer. relat. 169. num. 70.* qua ratione Erasmus Roterdamus bene scripsit Card. Campegio, magnam esse Caroli V. Cæsaris potentiam; sed hoc nomen non ab omnibus agnosci, Germanos illud sic agnoscere ut imperent verius, quam pareant. Et eumdem Carolum V. dixisse fertur in aliis Regnis,
89 mancipiis, & servis, at in Germania liberis, & Regibus, qui faciunt quid volunt imperare. Et Maximilianus I. Regem Hispaniarum, Regem
90 hominum, se Regem Regum esse dicebat, prout omnia refert *Klocb. de ærario lib. 1. cap. 4. num. 123. & seqq. Elsevirý in lib. inscrip. resp. & Stat. Imp. part. 2. art. 6. Princip. Imp. dignit. & jur.*

Unde etsi Imperator caput Imperii, Status, Membra dicantur, con-
91 stituunt tamen Remp. in qua Caput, & Membra regnant, ut dicit *Grotius de jur. bell. & pac. lib. 1. cap. 3. §. 21. num. 2. Jacob. Lampad. de constit. Imp. Rom. German. part. 3. cap. 2. num. 1.* quia etiam Membra ratione suorum subditorum capita di-
92 cuntur *Reynching. de Imp. regim. lib 1. class. 3. cap. 1. num. 4.* quam propterea *Struvius de jur. pub. d. cap. 6. §. 78.* anomolam vocat.

Et ex hac reformatione summa Dei providentia factum est ut Ger-
93 mania omnis antiquæ ejus libertati restitueretur, & redirent Reges non omnino liberi a Deo, quem prisci illi habitatores Theuton, seu Thuiscon appellabant (unde & Theutones dicti) hujus gentis naturæ, & libertati dati sub certo societatis fœdere constituti *Jacob. Lampad. parte 3. cap. 2. in princ.*, qui certis temporibus Comitia celebrabant in quibus universi, aut seniores conveniebant 94
quæ *Tò omnes* dicebantur teste *Tacito de Morib. German. & penes eum Kircan. in annot. pag. 38. Jo. Angel. Werdenhagen. de reb. publ. Hansiat tit. de Orig. Elector. Anton. Thysius de vet. celeb. reb. pub. cap. 9. de rep. antiq. German.*, ubi quod Reges, & Principes magis auctoritatem suadendi quam jubendi potesta- 95
tem habuerint *pag. 294 & 296. Grot. de jur. bell. & pac. lib. 1. cap. 3. n. 2.*, prout hodie in Comitiis Imperialibus observatur *Jacob. Lam-* 96
pad. de const. Imp. cap. 8. de comit. & prius etiam apud Othones observabatur *Spener. in Histor. German.* 97
univer. parte 1. lib. 4 cap. 8. num. 8. 9., & sicut in Comitiis Imperii jus Comitiorum inter Cæsarem, & 98
Status Imperii partitur, ita ut semisses Comitiorum Cæsari, semisses Statibus tribuatur *Jacob. Lampad. de const. Imp. German. cap. 8. num. 7. & 13. Elsevirý in lib. inscript. resp., & stat. Imp. parte 2. art. 6. de recessib Imp*

Ita primo Germaniæ regimine quamvis maxima esset Principum reverentia, recte tamen Julius Cæsar 99
notavit talia fuisse illorum Imperia, ut non minus haberet juris in se multitudo, quam ipsi in multitudinem *Anton. Thysius de celeb. veter. reb. pub. cap. 9. de rep. antiq German. pag. 295.*

Qua ratione hodie etiam in Provinciis Germaniæ Civitates reperiuntur, in quibus cum sint multa antiquæ libertatis indicia, anomolæ po- 100
tius dicuntur, quia nec immediate subsunt Imperio, nec plane Principibus subditæ sunt nec sub certis regulis compræhenduntur *Klocb. relat. Cam. Imp. relat. 169. num. 97. vers. in provinciis, & num. 131., & prius relat. 72. num. 126. 127. Mager. de Advocat. armat. cap. 6. num. 159. 160. 161.* ubi laudat *Guicciar. lib. 7. Histor.* id ipsum asserentem.

Cum non æquam in omnibus Civitatibus Imperator potestatem ha- 101
beat,

beat, & de jure Imperii, & Impe-
ratoris docere oporteat, & aliquæ
sint, quæ antiquam suam libertatem
retinentes Imperio omnino non sub-
sunt *Klocb. in relat. Camer. Imper.
relat.* 169. *num.* 92. *vers. cum. &c.
Peller. in observat. ad Klocb. lib.* 1.
cap. 4. *a num.* 65. *pag.* 105.

Sicut etiam Principatus, & Co-
mitatus in allodium in Germania re-
tinentur, quorum dignitas, & pote-
102 stas ab Imperio non dependet *Reyn-
ching. de Regim. Imp lib.* 1. *class.*
4. *cap.* 16. *num.* 25., *& seqq. Sixtin.
de regal. lib.* 1. *cap.* 4. *num.* 60. 62.

Quin imo quemadmodum sunt
103 Status, qui cum Imperio non se col-
ligarunt, ita alii cum Imperio socia-
ti præscriptione, vel communi con-
sensu sese dissolverunt, ut Helvetii,
& Grisones, & alii, de quibus apud
Comitem Gualdum in notit. Imp. cap.
3. *Mager. de Advoc. armat. cap.*
6 *num.* 164. *Reynching. lib.* 1. *class.*
2. *cap.* 9. *num.* 53., *& seqq. Peller.
ad Klocb. lib.* 1. *cap.* 4. *num.* 108.
Grotius de Jur. Bell. & pac. lib. 2.
cap. 22. *§.* 13. *num.* 2. *Lampad. de
Rep. Rom. German. cap.* 21. *n.* 22. 23.

Si tanta est igitur Germanorum
104 Principum potestas, ut Regibus æ-
quiparentur, & Gratia Dei immedia-
te sese constitutos esse prædicent *Else-
viry in lib. inscrip. resp & Stat. Imp.
lib.* 2. *art.* 6. *Princ. Imp. Dignit. &
Jur.* nulla est, quæ magis refulgeat
105 quam Palatinorum Rheni, quos ma-
jorum gentium Principes vocavit Fri-
dericus Imperator, jure sanguinis ditio-
nes, & Castra Caroli Magni patri-
monialia nil cum Imperio communia
habentia retinentes, quorum etiam
prerogativis usus fuit, ut Austriæ
Duces extolleret, nam ut eorum po-
testatem augeret, unum de Archidu-
cibus Palatinis ducem Austriæ esse
censendum sancivit *Fricber. de Orig.
Palat. part.* 2. *cap.* 1. *vers. quantum.*

Et hæc sola est, quæ ad dete-
gendum Germaniæ splendorem præci-
pua recensetur, omnibus Europæ Co-
ronis cum coniugiis illustrata *Elsevir.
in lib. inscrip. resp. & Stat. Imp. par.*
2. *art.* 6. *Princ. Imp. dignit. & Jur.*

Dum igitur tantus est eorum
fulgor, tanta Gentium potestas, non
adumbratur, nec diminuitur, si ab
eorum Statibus in Camera Imperiali,
aut apud Imperatorem recursus seu
appellationes aliquando recipiantur,
nec investituris Imperio subiicitur,
nec Officiis Electoratus Archidapife-
ratus, Judicis, & Vicariatus Impe-
rii, suprema eorum potestas submitti-
tur.

Nam si Appellatinnes perpenda- 106
mus, cum Cameræ potestas, & Im-
peratori reservata majestas, a Capi-
tulationibus, & eorum conventione
pendeat, & in Camera etiam ipsi su-
premam potestatem habeant, non Pa-
latinis invitis causæ ad Cameram seu
Imperium trahuntur, sed eorum vo-
luntate quasi ad Tribunal Superius ab
iisdem Principibus constitutum, in
quo Auctoritas Imperialis ipsis com-
municatur *Struvius de Jur. Publ. Imp.
cap.* 24. *§.* 65. & propterea jus su-
perioritatis habent, & tamquam su-
premi resident *Jacob. Lampad. de Rep.
Rom. German. cap.* 16. *num.* 7. 9.
10. *& seqq. & bene Elsevir. in lib.
inscrip. resp. & Stat. Imp. part.* 2.
art. 11. *de Camer. Imp.* ubi constitu-
tio Cameræ refertur & declarat *Stru-
vius de jur. pub. d. cap.* 24. *§.* 65.
& 66.

Et si in aliquibus solus Impera- 107
tori cognoscit ut in Causis Feudali-
bus, Regalibus, in Consilio Aulæ
Cæsareæ *Reynching. de regim. Imp.
secul. lib.* 1. *class.* 4. *cap.* 19. *Lam-
pad. de Rep. Rom. German. cap.* 16.
num. 27. (quamvis Principes, & Or-
dines ita intelligant ea, quæ Impera-
tori sunt reservata ut consensus Pa-
rium Curiæ, vel Principum non ex-
cludatur *Elsevirii in lib. inscrip. resp.
& Stat. Imp. part.* 2. *art.* 12. *de Ju-
dicio Aulæ Cæsareæ, quod Consilium
Aulicum dicitur.*) Id pendet ex eo
quod sunt Jura, quæ ad jus publicum,
& universale Imperii spectant, quæ
ex fœdere societatis, & conventioni-
bus, ipsorum Principum voluntate Im- 108
peratori fuerunt reservata *Huber. de
Jur. Civit. lib.* 1. *sect.* 3. *cap.* 3. *n.*
35. 38. 39. Cujus formam & ordi-
nem

nem declarat *Struvius de jur. public.*
cap. 14. *§.* 55. *& seqq.*
Quare sive Imperatori, sive Ca-
meræ suffragiorum numero victi, in-
viti etiam pareant, superioritatem, &
supremam potestatem non amittunt
109 *Grot. de jur. bell. & pac. lib.* 1. *cap.*
3. *§.* 21. *num.* 6. *Huber. de jur. ci-*
vit. lib. 1. *sect.* 3. *cap.* 3. *num.* 35.
Præterea cum ex constitutione
110 Aureæ Bullæ *cap.* 11. & 13. supe-
rioritatem, & libertatem in Electo-
rum Statibus confirmantis, sublata
sit a Statibus Electorum appellatio,
& jus extremæ provocationis ipsis,
uti proprium reservatum, *Struvius*
de jur. publ. cap. 24. *§.* 26. 30. &
prius cap. 16. *§.* 16. prout hodie e-
tiam in Statibus Saxoniæ, & Bran-
111 demburgicis observatur *Reynching. de*
Regim. Imp. lib. 1. *class.* 4. *cap.* 6.
num. 2. *Sixtin. de regal. lib.* 1. *cap.*
5. *num.* 14. *Kloch. in relat. camer.*
relat. 72. *num.* 58. & 108. ubi quod
a Camera ad Saxonem causæ remit-
tuntur, si quæ appellatio in certis
112 casibus, & ultra certam summam be-
nigoitate Electorum in aliis Statibus
fuit iotroducta, ut in Statibus Ele-
ctoris Palatini ultra summam mille
florenorum aureorum *Sixtin. de rega-*
lib. lib. 1. *cap.* 5. *num.* 13. *Stam. de*
servit. personal. lib. 3. *cap.* 10. *n.* 19.
Cum id patientibus ipsis Palati-
113 nis fuerit usu receptum, & remitten-
tibus ipsis jus supremæ provocationis
Populorum utilitate, ut dicit de ipsis
Palatinis *Sixtin. de regalib. lib.* 1.
cap. 5. *num.* 12., superioritatem non
114 tollit *Huber. de Jur. Civit. lib.* 1.
sect. 3. *cap.* 3. *num.* 135., cum etiam
ad peregrinos Judices consuetudine in-
duci possit ut appelletur *Reynching. de*
115 *regim. Imp. lib.* 1. *class.* 5. *cap.* 5.
num. 92.
Et sicut ad Palatinum tamquam
116 Imperatoris Judicem ab ipso constitu-
tum Prætorio Præfectum in rebus
ad Imperatorem spectantibus provo-
care, & apud ipsum cum Imperatore
judicio contendere licet, & propterea
Imperator ipse vult a Palatino ut
Judice, & Præfecto Prætorio etiam
admoneri posse, si licentius imperet
Tulner. in histor. Palat. cap. 4. *pag.*
113., quæ facultas judicandi *Aurea*
Bulla tit. 5. *§. fin.* fuit confirmata
Reynching. de regim. Imper. secular.
lib. 1. *class.* 4. *cap.* 5. *Lampad. de*
Imper. Rom. German. cap. 16. *num.*
19. *Stam. de servit. person. lib.* 3. *cap.*
10. *tit.* 19. *vers. quod & deniq.*
Et nihilominus summa Impera-
toris Majestas, & suprema potestas
noo læditur, quia (ut *Grotius* notat) 117
& Reges apud Judices a se constitu-
tos judicio contendere solent *lib.* 1.
cap. 3. *§.* 21. *num.* 6., ita & in
Provinciis Palatinorum, dum vel ex
pacto, vel ex eorum voluntate jam
in consuetudinem translata, provoca-
re ad Cameram, vel Imperatorem
introductum fuit, nil detrahit supre-
mæ Palatinorum potestati in Provin-
ciis cum Imperio sociatis, sive cum
fœdere æquali, sive inæquali, in qui-
bus talis appellatio ad fœderis Princi-
pem, sive ad Cameram, vel Colle-
gium generale ex lege, & pacto fœ- 118
deris, vel sociorum voluntate absque
potestatis diminutione permittitur *Hu-*
ber. de Jur. Civit. lib. 1. *sect.* 3. *cap.*
3. *num.* 35. *Groti de jur. bell.*, &
pac. lib. 1. *cap.* 3. *§.* 21. *num.* 6. si-
cut certis ex causis ex lege fœderis, 119
& pacto unius Provinciæ, vel Civi-
tatis sociatæ, rei fiunt, & damnati
puniuntur apud commune Fœderato-
rum concilium, vel eum, qui in fœ-
dere superior est, Caput nempe aut
Princeps *Huber. de Jur. Civit. lib.* 1.
cap. 3. *sect.* 3. *num.* 25.
Parum igitur curandum est de 120
Investituris, vel ex pactis gentilitiis,
aut jure Familiari, vel lege fœderis
concessis Principibus Palatinis, ut Fri-
derici I. in Conradum Palatinum fra-
trem ejusdem, in Othonem Witelspa-
chium cognomento Majorem, Fride-
rici II. in Ludovicum Patrem Otho-
nis Illustris de quibus apud *Pereum*
in Hist. Bav. Palat. lib. 3. *sect.* 1. *n.* 3
& 7., & si quæ aliæ posterioribus tem-
poribus finita una Palatinorum linea
secutæ fuerint, cum de transferendis
Statibus de una Linea in aliam actum
fuit, tam ante Pacem publicam, cum
post mortem Ludovici Severi filij
Otho-

Othonis Illustris de anno 1289., divisis Statibus ex dispositione Ludovici Patris, Palatinatus Rheni cum Electoratu Rodulpho I. Primogenito assignatus fuit, a quo linea Rudolphina modernorum Palatinorum derivat, in Roberto III. Romanorum Imperatore Rodulphi I. abnepote postea illustrata, & Bavariæ, seu Boyariæ major pars Ludovico secundogenito data fuit, qui Ludovicus Bavarus fuit nuncupatus, & ad Imperium Romanum contradicente fratre Rodulpho postea assumptus, a quo altera linea Palatina Ducum Bavariæ Guglielmina nuncupata a Guglielmo V. Patre Massimiliani, Avi, moderni Massimiliani Mariæ Electoris, descendit: quarum utraque Imperatorem Romanum Auctorem, & Progenitorem habere gloriatur, ut apud *Pereum in Histor. Bavar. Palatin. lib. 4. sect. 1. & sect. 2.*

Quam post publicam Germaniæ Pacem, quando, extincta linea Ludovici IV. Barbati filii Primogeniti Roberti III. Imperatoris, in Othone Henrico de anno 1559 Palatinatus cum Electorali dignitate transivit in Fridericum III. Ducem Simmerensem Roberti præfati Imperatoris ex Stephano secundogenito abnepotem *Pereus de Hist. Palat. lib. 6. sect. 1. n. 283.*, cujus Successor Fridericus V. pronepos utroque Palatinatu cum Electorali dignitate a Ferdinando I. Imperatore anno 1623. privatus fuit *Pereus in Histor. Bavar. Palatin. lib. 6. sect. 2., & sect. 3* & postea anno 1648. Palatinatu inferiori in Comitiis Monasteriensibus, Carolo Ludovico ejus Filio reintegrato pacis ineundæ causa, cum octavo Electoratu eidem compensationis causa constituto ob amissionem quarti jam Massimiliano Duci Bavariæ filio Guglielmi V., & Avo moderni Massimiliani Mariæ Ducis Bavariæ cum Palatinatu superiori concessi *Pereus in Histor. Bavariæ Palatin. in append. post lib. 6: sect. 3. de Friderigo V. pag. ubi 543. & 546.*

Hujus linea extincta de anno 1685., in Carolo filio, Palatinatus inferior cum octavo Electoratu, tum vigore Aureæ Bullæ, tum pactorum Gentilitiorum familiæ Palatinæ anni 1548., tum sanctionis Wesphalicæ artic. 4 §. 10. in Philippum Wilhelmum Bipontinum, Neoburgicum Palatinum cum summa gloria, & unanimi Populorum acclamatione transivit, a quo Joannes Wilhelmus Primogenitus Princeps in magnam fortunæ sortem natus, ut dicit *Pereus in Histor. Bavar. Palat. in append. poster. lib. 5. sect. 3. pag. 508. §. 2. & in append. poster. lib. 6. sect. 3. pag. 567., & 569.*, præsertim ob feliciflimum coniugium cum Serenissima Principissa Anna Maria Aloysia Medicea, & Carolus Philippus modernus Elector Palatinus paternæ, avitæque virtutis herens vestigiis *Pereus in appendice prædicta pag. 594. § 3.*, cum tanta Majorum suorum gloria super omnes Germaniæ Principes derivarunt.

Nam etsi in hujusmodi Statuum 121
translationibus, & successionibus plerumque assensus, & auctoritas Imperatorum intervenerit; attamen cum ex Justitia propter primæva, & antiqua Palatinorum Jura, hujusmodi translationes jure gentilitio, vel ex legibus, & conventionibus fœderis factæ fuerint, in rebus jure proprio ab Imperio independenti, ad ipsos Palatinos Principes spectantibus, Imperato- 122
res tamquam Judices potius, quam Largitores intervenerunt, ac proinde nullam superioritatem acquisisse dicuntur ex *Grotio de jur. bell. & pac. lib. 1. cap. 3. §. 21. num. 6. Huber. de Jur. Civit. lib. 1. sect. 3. cap. 3. numer. 35.*

Et investituræ propterea tam ante Pacem publicam, quam postea, 123
jure semper Clientelæ ad ineundam cum Imperio societatem, defensionem acquirendam, & auctoritatem quam maximam in Imperio exercendam cum tanta Statuum unione factæ fuerunt. *Pereus in Histor. Palatin. in append. poster. ad lib. 6. sect. 3. pagin. 545. & 569. Joan. Angel. Werdhenagen. de reb. publ. Hanseat. tit. de Orig. Elect. pag. 94.*

quæ

Quæ sicut subiectionem non in-
124 ducunt, ita & superioritatem conser-
vant *Grotius de Jur. Bell.*, *& pac.*
lib. 1. cap. 3. §. 21. n. 3., *& ibi ad-*
dend. Jo. Henric. Boecler., *Mager. de*
Advocat. armat. cap. 10. num. 439.
& 485. *& seqq.*, *& per tot.* prout re-
gulare est, quod unaquæque provincia
125 æque principaliter sociata, etsi cum
aliqua dependentia in certis casibus,
primævis juribus superioritatis, & li-
bertatis gubernetur, & regatur tam-
quam libera, & solum adherens, sed
non supposita *Natta cons.* 301. *num.*
1. *Gronov. ad Groti. de jur. bell.*, *&*
pac. lib. 1. *cap.* 3. *§.* 21. *num.* 14.
Valdaur. part. 1. *obser.* 15. *num.* 44.
Huber. de Jur. Civit. sect. 3. *cap.* 3.
num. 24.

Nec privationes Statuum, &
dignitatuum bellis fragrantibus factæ,
126 & religionis causa, quidquam possunt
ad superioritatem inducendam.

Tum quia earum justitia, &
127 super iisdem potestas ex pace inita
ex conventionibus factis in Comitiis
Monasteriensibus mensuranda est, in
quibus privationes non fuerunt ap-
probatæ, sed Palatini superiori Pala-
tinatui, quarto Electoratui, & Ar-
chidapiferatui, & globo Imperiali in
Insignibus anno 1652. renuntiarunt,
ita ut consensu opus fuit ad firman-
dam ammissionem Statuum, & di-
gnitatum *Pereus de Histor. Bavar.*
Palatin. in append. poster. a lib. 6.
sect. 3. *pag. mihi* 545. *Tulner. de*
Histor. Palatin. cap. 3. *num.* 33. re-
compensatione accepta cum octavo
128 Electoratu, & Archithesauratus di-
gnitate *Pereus in append. poster. a lib.*
6. *sect.* 3. *pag.* 543. *Tulner. de Hi-*
stor. Palat. cap. 3. *num.* 34. *& cap.*
4. *de Vicario Imp. Peller. in obser-*
vat. ad Kloch. de Ærar. cap. 4. *num.*
212.

Sicut postea de anno 1708. a
Serenissimo Jo. Wilhelmo Philippi
Wilhelmi filio Superiore Palatinatu
recepto cum Archidapiferatu, & quar-
to Electoratu, renunciatione, & re-
trodonatione Serenissimi Jo. Wilhelmi
opus fuit, ut Duci Bavariæ resti-
tui posset, quam recompensationis
promissione accepta fecit de anno 1714.
octavo Electoratu cum Archithesau-
ratus dignitate reassumpto *Pereus in*
Histor. Bavar. Palatin. in append.
poster. ad lib. 5. *sect.* 3. *pag. mihi*
594.

Tum quia, quando etiàm priva-
tiones legibus Imperii suadentibus re-
ligionis causa, aut alio jure fieri pos-
sent, cum id ex legibus societatis, &
conventionibus cum Imperio initis ser- 129
vandis sub pæna privationis factum
dicatur, præsertim ex Aurea Bulla in
pace pubblica ex pacto fœderis recep-
ta, sicut privationes aliorum Statuum
loco pænæ uni socio prodesse possunt,
ita iisdem pænis in propriis Statibus
subesse debet ad *Text. in L.* 1. *§.* 1.
ff. de capti. & postlim. reversis Huber.
de Jur. Civit. lib. 1. *cap.* 3. *sect.* 3.
num. 25. *& seqq.* quæ ex propria vo-
luntate inductæ, non ex jurisdictione
superioritatem non concludunt; Jus e-
nim habet socius cogendi socium ut
stet fœderis legibus, atque etiam pu-
niendi ni steterit, tam in fœdere æ-
quali, quam inæquali *Groti. de jur.*
bell., *& pac. lib.* 1. *cap.* 3. *§.* 21. *n.*
5. *Huber. de Jur. Civit. sect.* 3. *cap.*
3. *n.* 36. 37.

Et hac ratione privationes Sta-
tuum, & translationes procedunt a-
pud *Joan. Angel. Verdbenagen. de reb.*
publ. Hanseat. tit. de Origin. Elect
pag. 98. *&* 99.

Officia tandem Electoratus, Ar-
chidapiferatus, seu moderni Archithe- 130
saurarus, quorum primus a secundis
pendet, etsi familiaria facta fuerint
jure sanguinis, & primogeniali in po-
steros derivantia ex constitutione Au-
reæ Bullæ *cap.* 7. *Fricher. de Orig.*
Palat. cap. 13., & vigore ejusdem
Bullæ *cap.* 20. unita sint Palatinorum
Statibus, itaut Elector, Archidapi-
fer, seu Archithesaurarius esse debet
Statuum Princeps, & Dominus Pa-
latinus *Tulner. in Histor. Palat. cap.*
4. *de Vicar. Imper.*, *& in Cod. Pa-*
lat. post eudmem num. 137. 138., *&*
139. ubi diplomata unionis referuntur
pag. 89. 90. *Pereus in Histor. Bavar.*
Palatin. lib. 4. *sect.* 1. *num.* 161.
pag. mihi 154.

Attamen cum hæc unio, & ag-
131 gregatio sit accidentalis favore ipsorum Statuum, & ipsius Principis Regnantis ut hanc maximam auctoritatem habeant in universo Imperio, potius Status, & Principem extollunt, quam submittunt; jam enim quando officium Archidapiferatus incepit in Palatinis apud Saxones Imperatores (prius enim inter diversos Principes ad libitum Imperatorum conferebatur *Jo. Helvic. Sinold. Jur. Publ. lib.* 1. *tit.* 6. *posit.* 8. *in fin.*) & multo magis quando postea Electoratus dignitas Palatinis Archidapiferis data fuit,
132 summa potestas, & Principatus in Statibus Palatinorum longe antea erat constitutus ut supra probatum est, & ostendit *Tulnerus de Histor. Palat. cap.* 4.

Ex hac igitur Electorali potestate Palatinis uti Supremis in Imperio concessa, non dimittitur eorum superioritas in propriis Statibus, quia etsi eorum officia in Imperio non sint suprema, in Statibus tamen, in quibus tamquam Comites, Duces, & Princeps regnant, non tamquam Electores, & Archidapiferi, seu Archithesaurarii, eamdem supremam potestatem retinent, quam etsi dignitatibus unitam, ipsas tamen in acquisitione, &
133 consequtione præcedere debere *in Diplomate Caroli IV. Imp. in d. Cod. Palat. n.* 139. *post. Tulner. de Histor. Palat.* disponitur, quod aggregationem esse accidentalem ostendit *ad Text. in L. Falsa ff. de condit.*, *& demonstrat. L. Pacta conventa ff. de contrab. empt. L. Pro voluntariis ff. de impensis in reb. dotal. fact.*

Cum nulla discrepantia sit, ut
134 unus Princeps in Statibus Supremus, In majori etiam Hyerarchia sit Officialis, etiam si hoc officium Principatui accidentaliter sit annexum *Sixtin. de Regal. lib.* 1. *cap.* 4. *num.* 122.

Sicut Principes omnes Germani
135 Ecclesiastici Archiepiscopi, & Episcopi etsi in temporalibus in propriis Statibus sint supremi, in Hyerarchia tamen Ecclesiastica tamquam Archiepiscopi, vel Episcopi sunt Officiales Sedi Apostolicæ subjecti, & hoc Officium Ecclesiasticum Principatui unitum, & cum eo commixtum, quia post Principatum acquisitum confertur & sic accidentaliter aggregatur, subjectionem status temporalis Sedi Apostolicæ non inducit, ut bene *Sixtin. de regal. lib.* 1. *Cap.* 4. *num.* 119. *& seqq.*

Et in iisdem Statibus temporalia jura tamquam Supremi Episcopi exercent, spiritualia vero, & Ecclesiastica tamquam Officiales *Coppin. de Donat. Franc. lib.* 2. *tit.* 10. *num.* 7. *vers. cui rei accedit. Sixtin. de regal. lib.* 1. *cap.* 4. *num.* 124.

Hoc modo igitur Electores quoad particularia jura eorum Statuum, 136
& Provinciarum sunt Supremi, in iis vero, quæ ad universale Imperium spectant etiam in propriis Provinciis, ex legibus Fœderis & societatis Aristocraticæ sunt Imperii primi Officiales *Jacob. Lampad. de Repub. Rom. German. cap.* 3. *num.* 17. 18. *& per tot.*

Quæ cum ita sint ut idem homo diversis respectibus, diverso jure, & diversis qualitatibus censeri debeat, & diversas personas repræsentare, hinc factum est quod Palatini Rheni non solum Status retinuerint diverso jure ab Officiis Imperii, sed cum ipsismet Imperii dignitates non eadem ratione, sed variis, & multiplicibus titulis acquisiverint, quibusdam sublatis vel renuntiatis, sive cum Statibus, aut eorum parte, aut etiam sine Statibus, cæteræ, quæ alio jure retinebantur, remanserint.

Ut officium Supremi Judicis in Patrimomio, & Rebus Imperatoris, quod cum auctoritate Præfecti Prætorio a tempore Caroli Magni Comes Palatinus exercet, & alterum Vicariatus Imperii Sede vacante, quod 137
in Provinciis jure Francico viventibus ab Imperatorum Saxonum temporibus Palatinus habet *Tulner. in Histor. Palatin. cap.* 4. *de Vicar. Imp.*, quando Palatinus Rheni nuncupari cæpit, ut distingueretur a Palatino Saxoniæ altero Imperii Vicario, & Archipalatinus etiam vocari bo

supre-

supremam dignitatem, & Archidux Palatinus, quia longe honestiorem &
138 ampliorem Vicariatum quam Saxonicum tenet *Fricher. de Orig. Palat. cap. 15. vers. ab eo igitur tempore, & in fin. & cap. 16. vers. deinde a Palatina &c. Tulner. in Histor. Palat. cap. 4.*

139 Quæ officia ex jure Præfecturæ Palatii Veteris & Majoratus Domus, quod apud Reges Francorum eorum Majores exercuerunt, longe ante quam Status, & Provincias, & Archidapiferatus, & Electoratum habuerint in ipsos translata sunt *Tulner. in Histor. Palat. cap. 5. Elsevirii in lib. qui inscrib. Resp. & Stat. Imp. German. art. 3. de Orig. Vicar. pag. 109. Fricher. de Orig. Palat. cap. 12. vers. inter quos &c.* Magister Domus enim, sive Prætorio Præfectus, primus nem-
140 pe Palatii Comes, Vicem Regis gerebat in omnibus rebus belli, & pacis apud Reges Francorum, & idem poterat ac Rex eo absente, defecto, aut impedito, & presentem etiam admonebat, quod munus a Romanis, &
141 Grecis usurpatum Gothi, Longobardi in Francos tramandarunt. *Tulner. in Hist. Palat. cap. 5.*, & tamquam proprium Sacri Palatii, quia distingue-
142 batur ab Officiis Palatinorum, qui Provincias regebant ex *L. unic. ff. de Offic. Præf. Prætorio.*

Dum Provinciæ, vel tempore Carolingiorum, vel postea jure sanguinis, aut Populorum voluntate Palatinorum Rheni propriæ factæ sunt, Officia Sacri Palatii nil commune cum Provinciis, & aliis dignitatibus Archidapiferatus, & Electoratus longe postea in Palatinis supervenientis habentia, penes ipsos Palatinos Rheni extranea non solum a Provinciis, sed ab aliis præfatis dignitatibus remanserunt, & accidentaliter tantum in iisdem personis unita, & aggregata, &
143 jure sanguinis cum Statibus in Postheros postea vigore Aureæ Bullæ transmissa fuerunt *Tulner. in Histor. Palatin. cap. 5.*

Quare ante Auram Bullam Imperatores in his Officiis aliquando se-
144 cundum merita inter ipsos de familia unum alteri præferebant, & fratrem etiam filiis prædefuncti Palatini, Statibus tamen secundum jura successionis relictis *Marquard. Fricher. de Origin. Palat. cap. 11. vers. deinde illud quoq.*

Et propterea de anno 1652. translato Archidapiferatu, & quarto Electoratu in Massimilianum Bavariæ Ducem absque Palatinatu inferiori, qui est solus Palatinorum, & cui jura Statuum sunt annexa, Officium Iudicis Imperatoris, quod pendet ab Antiquissimo Officio Magistri Domus, & Præfecti Prætorio nil commune cum Electoratu, & Archidapiferatu habens, penes Palatinum absque controversia remansit *ex tradit. per Elsevir. in lib. inscrip. Resp. & Stat. Imp. tom. 2. art. 4. Elect. imp. potest., & suffrag. titul. de Elector. Palatin. pag. mihi 177.*

Et Vicariatum Imperii ex eodem Iure Præfecti Prætorio, & Magistri Domus procedentem eodem modo Palatinus retinuit *Comes Gualdus Priorat. in Notit. Imper. cap. 25. lib. 2.*

Quamvis post mortem Ferdinandi III. de anno 1657., & in Electione Leopoldi Imperatoris Carolum Ludovicum Palatinum Rheni Vicariatu spoliare Dux Bavariæ frustra tentaverit *Pereus in Histor. Bavar. Palatin. in append. poster. a lib. 6. sect. 3. de Frider. V. Elect. ejusq. posteris num. 2. pag. mihi 547. 548. 549.* unde bene *Spener. in Histor. Germ. Univer. part. 2. lib. 6. cap. 2 §. 3.* notat quod si jura Vicariatus ex Officio Iudiciali, & antiquo Præfecti Prætorio, quod minime cum Electoratu aut Archidapiferatu in Bavaros translatum erat, in illa controversia diudicassent, facilior, nec Ipsis Bavaris molesta, controversiæ futura fuerat compositio.

Et id ipsum innuere videtur *Jo. Helvic. Sinold. in prælec. Accadem. ad jus public. lib. 1. tit. 4. posit. 2.*, ubi tam in Saxone, quam in Palatino ex jure Præfecturæ veteris, uni in Franconia, alteri in Saxonia competentis, Vicariatum Imperii derivare, & accidentaliter in Aurea Bulla

Electoratibus uniri, & aggregari demonstrat.

RESPONSUM XX.

PALATINA TESTAMENTI PRINCIPIS SUPREMI PALATINI RHENI.

SECTIO SECUNDA

Super solemnitatibus Testamenti Serenissimi Principis Palatini.

ARGUMENTUM.

Princeps Supremus potest testamentum absque solemnitatibus conficere.

Elector Palatinus Rheni non tenetur in confectione testamenti observare solemnitates juris positivi.

SUMMARIUM.

1 *Rex Hispaniarum Matriti Residens parte in territorii Castiliæ omnibus Regnis mutuatur ut Matriti residens omnibus Regnis jus dicat.*

2 *Ita Palatinus Rheni qui in omni provincia & territorio legibus solutus tamquam princeps supremus progreditur sive moratur.*

3 *Et regalia majora nomine suarum ditionum ubique habet constituens regiam communem omnibus statibus quocumque proprio statu resideat.*

4 *Arces, castra, & Academias universales propria auctoritate erectas retinet.*

5 *Concedit asyla.*

6 *Leges universales in omnibus suis statibus constituit, & constitutas a se vel suis majoribus abrogat.*

7 *Et Camera Imperialis legibus ab ipso Palatino constitutis in rebus ad ejus provinciam spectantibus judicat.*

8 *Et sola naturæ ratione inspecta ubique locorum in suis statibus tamquam supremus jus dicit.*

9 *Princeps Supremus est legibus solutus.*

10 *Quia regalia majora cum potestate tollendi omne jus positivum jure proprio tamquam supremus habet.*

11 *Sicut in rebus gestis subditorum juri communi derogat.*

12 *Principes etsi legibus soluti sæpius ad legum observantiam promovendam secundum leges vivere volunt.*

13 *Si princeps jus Civile notorium prætermittat nefas est de potestate legum conditorem redarguere ut actus pereat.*

14 *Præsentia Principis supplet omnes solemnitates.*

15 *Et nefarium est de fraudibus in Aula Principis dubitare.*

16 *Licitum est in Curia judicis coram ipso pro tribunali sedente testari saltem coram duobus testibus omni alia solemnitate neglecta.*

17 *Princeps supremus coram suis proceribus in Concistorio supremo testari potest absque solemnitate.*

18 *Testamenta ex rescripto Principis, vel facta coram Principe absque rescripto convalidantur.*

19 *Propter quodunumquodque tale, & illud magis.*

20 *Principis contractus pro lege habetur, & non requirit solemnitates.*

21 *Ita & ejus testamentum vim legis habet absque ulla solemnitate.*

22 *Leges quæ actum irritum faciunt in pœnam legem non observantis in regum actibus locum non habent.*

Ele-

23 *Elector Palatinus Rheni supremam potestatem non amisit quando cum fœdere æquali, vel inæquali cum Imperio se coniunxit.*
24 *Et antiqua summa potestas quam ante Imperium habebat dicitur post Imperium continuata.*
25 *Nec quia Imperatorem superiorem habere dicatur non est ideo superior in potestate a Palatino retenta sed dignitate, & auctoritate in reservatis Cæsari,* & n. 27.
26 *Nec differt ab aliis principibus supremis, qui etsi inferiores Imperatori eidem suppositi non sunt.*
28 *Principes Germaniæ tamquam legibus soluti possunt absque solemnitatibus testari.*
29 *Et uxores horum principum tamquam augustæ sine ulla juris Civilis solemnitate testari possunt.*
30 *Quod absque dubio in Electoribus procedit.*
31 *Principes Imperii & Electores subditi & Vassalli Imperii sunt.*
32 *Supremam potestatem habentes in subditos sed eorum personæ Imperio subiectæ sunt. contrarium,* num. 44.
33 *Dicitur communicata summa potestas cum Principibus Imperatorem recognoscentibus non ab Imperio abdicata. contrarium,* num. 45.
34 *Et omnis concessio per investituras, privilegia exemptiones facta salvo jure superioritati intelligenda est.*
35 *Idem possunt Proceres in suis Statibus ac Imperator in Imperio quoad jura territorialia, & quoad jurisdictionem ordinariam, non vero quoad jura Imperialia, nec quoad jurisdictionem absolutam supra leges Civiles constitutam. contrarium,* n. 43. *distingue,* ut n. 49.
36 *Et ideo juri communi derogare non possunt nisi ex permissione juris Communis.*
37 *Et quæcumque provincialis constitutio eorum per legem Imperialem corrigi, declarari & abrogari potest. Declara,* ut numer. 61.
38 *Subiectio in parte facta, & ad certos determinatos effectus non tollit libertatem, & absolutam potestatem in reliquis,*
39 *Principes qui majora regalia habent, etsi superiorem recognoscant tam in actibus inter vivos quam ultimæ voluntatis solemnitatibus non adstringuntur,* & n. 40.
41 *Et hoc procedit quam maxime in Electoribus Imperii.*
42 *Contrarium in statibus mediatis, aut votum in Imperio non habentibus nec majora regalia retinentibus.*
46 *Superioritat territorialis Electorum in propriis statibus non differt nisi nomine a suprema majestate.*
47 *Contra omnes Imperii Supremos Principes & præsertim Electores crimen lesæ Majestatis committitur.*
48 *Et habent in propriis statibus potestatem eamdem similitudine juris, cum illa quam habet Imperator in Imperio, & ideo omnes leges etiam communes tam in judiciis quam in ordinatione testamentorum moderantur.*
49 *Legibus Imperii fundamentalibus nec ipse Imperator derogare potest.*
50 *Germania ante Carolum Magnum Imperatorum constitutiones numquam agnovit.*
51 *Apud Burgundiones, & Francos post Carolum Magnum Codex Theodosianus in usu fuit,* n. 58.
52 *Post extinctionem Carolingiorum Germani Italorum imitatione academiis constitutis jus Justinianeum explicare cœperunt.*
53 *Et ex scholis, & Academiis in forum paulatim fuit traductum.*

Ac

54 *Ac ita consuetudine, & subsidiarie deficientibus Germanorum legibus introduci cœpit.*

55 *Simile evenit in Italia.*

56 *Et jus Justinianum receptum commune jus dici cœpit.*

57 *Et a nullo Imperatore in Italia observari hoc jus constitutum fuit.*

59 *Vix vigesima pars Pandectarum ad Statum Reip. Germanicæ fuit accomodata.*

60 *Legem, quæ recepit vim ab usu Provinciæ Princeps Provinciæ potest abrogare; & ab illa est solutus.*

62 *Leges provinciales possunt abrogare legem Imperatoris factam in Comitiis ubi de jure Civili Provinciarum statuat.*

63 *Etiamsi clausulam derogatoriam habeat excedentem potestatem Imperatoris.*

64 *Princeps Provinciæ in perniciem Imperii, & eorum quæ Cesari sunt reservata se intromittere non potest.*

SUpremus itaque est Comes, Dux, & Princeps Palatinus Rheni tam Hydelberghæ in Palatinatu Inferiori, tam Neoburgi Principatu Gentilitio, tam Pheusendurphi in Juliacensi, & Bergensi Ducatu ab Antiquis Palatinis libere, & absolute retento, ut supra *Sect.* 1. *§. & circa Ubios &c.* demonstratum est.

Officiis Electoratus, Judicis, Imperatoris, & Vicarii Imperii condecoratus, & Archipalatinus, sive Archidux Palatinus propterea vocatus, & hac quadruplici corona insignitus, ubique locorum in suis Statibus, secum trahit omnium Statuum jura, & omnibus Statibus partem Territorii loci seu Provinciæ in qua moratur accomodat, prout Rex Hispaniarum Matriti in Regno Castiliæ residens, partem Territorii Castiliæ, omnibus Regnis mutuatur, ut Matriti residens omnibus Regnis jus dicat *Valdau. observat.* 15. *num.* 58.
1 62. 72. *& seqq. & bene Amaja in comment. Cod. lib.* 10. *tit.* 39. *leg.* 7. *num.* 93. *& seqq.*

Qua propter sicut Hydelbergæ, & Neoburgi, non solum uti Palatinus Princeps, & Neoburgicus disponit, & jus dicit, sed uti Iuliacensis, & Bergensis Comes, ita Pheusendurphi, non solum uti earum Provinciarum Comes, sed & uti Palatinus, vel Neoburgicus Princeps omnem suam potestatem in rebus ad se spectantibus habet, & in omni Provincia, & Territorio legibus solutus tamquam Princeps Supremus, & Imperator progreditur sive moratur *ad Text. in L. Princeps* 31. *ff. de Legibus. §. Sed & quod Principi instit. de Jur. Natur. gent. & civil. L. Donationes quas Divus C. de donat. inter vir. & uxor. Gaill. lib.* 2. *obser.* 127. *num.* 8. *Antun. de donat. Regis lib.* 2. *cap.* 11. *num.* 17., *& prius cap.* 3. *num.* 2. *Bacovius ad Treutler. tom.* 2. *disput.* 3. *thes.* 6. *lit. E. vers. altera*, & regalia majora nomine suarum ditio- 3
num, & Statuum ubique habet, & secum ducit, regiam communem omnibus Statibus, quocumque proprio statu resideat, constituens *ad Text. in L. In Orbe Rom.* 17. *ff. de stat. homin., Sixtin. de reg. lib.* 1. *tit* 4. *n.* 29. *Valdaur. part.* 1. *obser.* 15. *num.* 62. 63. *Myller. de jur. Asylor. cap.* 8. *tit.* 1. *Kynischild de Civit. Imp. lib.* 2. *cap.* 5. *num.* 43. *Kloch. relat.* 169. *num* 118. *& seqq.*

Arces ideo & Castra, & Accademias Universales propria auctoritate erectas, ut Hydelbergensem Aca- 4
demiam a Roberto Comite Palatino anno 1346. institutam, maxima libertatis inditia retinet, *Klochus. relat.* 169. *num.* 130. *& seqq.*

Asyla concedi *Myler. de Jur. Asylor. cap.* 7. *& cap.* 8. *num.* 9. ubi 5
Fridericum Quartum Comitem Palatinum, & Electorem novæ Urbi Manheimi refugii immunitatem, & asylum concessisse refert *Reynching de Regim. Imp. lib.* 1. *class.* 4. *cap.* 3 *num.* 3. 4. 5. *& seqq.*

Leges communes, & universales 6
in omnibus Statibus abrogat, novas etiam generales cuique Provinciæ consti-

stituit, constitutas a se, vel antecessoribus Principibus irritat *Klocb. de Ærar. lib. 1. cap. 4. num.* 49. *Bacovius ad disput. Treutler. tom. 1. disp. 3. thes. 6. lit. E. vers. altera, & disp. 23. thes. 1. litt. C. Elsevir in lib. inscrip. resp. Stat. Imp. p. 2. art. 6. Principum Imperii dignit. & Jur. Har. pract. instit. tit. de iniuriis §. in summa autem* 10. *num.* 144. *Mager. de advoc. armat. cap. 6. num.* 78. *Klocb. de contrib. cap. 4. num.* 307. *Burccard. Gotthelffius Struvius in Histor. Jur. Rom. Justinian. cap. 6. de Jur. Germanico §.* 42. *& de Jur. Public. cap. 26. §.* 53.

7 Et ipsa Camera Imperialis Legibus ab Ipso constitutis in rebus ad ejus Provincias spectantibus judicat *Burcard. Gotthelffius Struvius in Histor. jur. Rom. Justinian. cap. 6. §.* 42., *& ibi addend.*, ubi quod Cameralibus juramenta ex constitutione Maximiliani Primi in Comitiis Wormaticensibus de anno 1495. dantur de judicando secundum leges Provinciarum.

8 Solemnitate itaque Iudiciorum exemptus sola naturæ ratione inspecta, ubique locorum in suis statibus tamquam supremus jus dicit *Vasq. de success. in Præfat. num.* 87. *Dauth. de Testam. ad explic. L. 3. §. ex Imperfecto C. de Testam. num.* 5.

Dubium.

Quid dicendum igitur si in aliqua ex suis Provinciis, puta Pheusendorphi Testamentum, vel aliam ultimam voluntatem condat, poterit ne testari, seu aliter disponere naturaliter tantum, sola veritatis substantia attenta, omni juris Civilis solemnitate ex *L. hac consultissima C. qui testam. fac. poss. §. fin. instit. de testam. ordin.*, neglecta?

Dubium profecto indignum tanta majestate Supremi Principis Palatini Rheni Primi Germaniæ principis jure sanguinis in omnibus Statibus Supremi, & Maximi Imperii socii, quod nisi enixis precibus veniam deprecando rei necessitate ita exigente proponere non licet.

Res enim mira est quod ubi tanta Maiestas extollitur, & veneratur, ibi jus ipsum majestatis, & superioritatis ostendere oporteat, iis qui factis & rebus ipsis confitentur.

Si supremus igitur est, ergo legibus solutus *ad Text. in L. Princeps.* 31. *ff. de legib.*, & nullis vinculis juris civilis etiam universalis ligatus *Bart. in. L. relegat. 4. ff. de Pœnis Schrader de feud. 2. part. 9. part. princip. sect. 10. num. 35. Dauth. de Testam. §. de causa efficiente 17. Amplia vers. nam aut de sum. principe fol. mihi* 34. quia regalia majora cum po- 9
testate tollendi omne jus positivum 10
jure proprio ex juribus coronæ tamquam Supremus habet *Novell.* 106. *cap. 2. in fin. Reynching. de regim. imper. lib. 1. class. 3. cap. 12. num. 18. & seqq. Sixtin. de regal. lib. 1. cap. 2. num. 9. Antunez. de donat. Regiis lib. 2. cap. 10. num.* 5. 6. & sicut in rebus gestis subditorum juri
Civili etiam Comuni derogat *L. qui-* 11
dam consulebant ff. de re Judic. Sanchez. de Matrim. lib. 3. disp. 4. num. 2. Menoch. de præsum. præsum. 20. lib. 2. Larrea alleg. fiscal. 25. num. 9. Mantic. de tacit. lib. 3. tit. 10. num. 52. Antunez. de donat. regiis lib. 2. cap. 11. num. 18.

Ita in rebus suis gerendis, etsi aliquando Civilia jura imitari non 12
dedignetur, quia Principes legibus soluti sæpe sepius ad legum observantiam promovendam secundum leges vivere volunt *L. digna vox majest. Regna. 4. C. de legib. L. 23. ff. de legat. 3. L. 3. C. de testam. cap. 13. vers. his ita respondetur caus. 25. quæst. 1. Krebs. post tract. de lig. & lapid. in miscell. quæst. 2. Quomodo Princeps solut. leg. num. 20. 21. Antunez. de donat. reg. lib. 2. cap. 10. num. 19. & seqq.*

Attamen si jus Civile notorium præsertim, & vulgatum prætermit- 13
tat nefas est de potestate, legum conditorem, & destructorem redarguere ut actus pereat, contra *Tex. in cap. 1. de constit. in 6. Felin. in cap. nonnulli*

li num. 4. de rescrip. Rip. in cap. 2. num. 55. eod. tit. Gonzal. ad regul. cancell. 8. gloss. 9. §. 1. num. 51. Menoch. de præsump. lib. 6. præsump. 40. num. 17. Alex. in L. Centurio 15. col. 12. ff. de vulg. & in L. Quamquam 3. cod. de testam. milit. Castren. in L. ex imperfecto 3. C. de testam. Alciat. in tract. de præsumpt. reg. 3. præsump. 34. num. 2.

Præentia enim Principis supplet omnes solemnitates, & major est om-
14 nibus juris civilis circumspectionibus
ad fraudes tollendas excogitatis *L. omnium C. de testam. & ibi Castren. L. donat. quas Divus. cod. de donat. inter vir. & uxor. Reynebing. de regim. Imp. lib. 1. class. 3. cap. 12. n. 30. 31. & prius class. 1. cap. 5. n. 55. Mantic. de tacit. lib. 3. tit. 10. num. 52. & seqq. Antunez. de donat. lib. 1. cap. 3. num. 3.*

Quia nefarium esset de fraudibus in Aula Principis ubi semper Proce-
15 res, & Fidissimi Consiliarii adstant,
dubitare *Bald. in L. Sancimus C. de testam. Harprect. inst. tit. de testam. ordinand. § Sed cum Paulatim 3. & 4. num. 332. & seqq. Hartmann. Pistor. quæst. jur. lib. 3. quæst. 9. n. 2. Gaill. observat. lib. 1. cap. 42. n. 1. 2. & 3. & cap. 87. num. 6. Reinebing. de regim. Imp. lib. 1. class. 3. cap. 12. num. 29. & seqq.*

Et dum licitum est in Curia Judicis coram Ipso pro tribunali se-
16 dente, ubi omne genus personarum
adesse potest, testari, saltem coram duobus testibus omni alia solemnitate neglecta *ad Tex. in L. Omnium C. de testam. Hartmann. Pistor. quæst. jur. lib. 3 quæst. 9. num. 23. & 27. Barry de success. leg. lib. 1. tit. 2. n. 4. Heelser. in loc. comm. part. 2. loc. 11. num. 42.*

Dicendum erit supremum Prin-
17 cipem coram suis proceribus in Con-
cistorio supremo ubi omnes leges tolluntur, moderantur, aut renovantur, toto jure teste, quod in regiis scriniis est constitutum, testari non posse! Id absolute negant *Lancellott. Galliav. in repet. leg. Centurio 15. num. 61. ff. de vulg. & Pupill. Schrader. de Feud. part. 10. sect. 1. n. 36. Reynebing. de regim. secul. Imp. lib. 1. class. 3. cap. 12. num 29. Gaill. lib. 1. observ. 42. n. 1. 2. & seqq. Harprect. inst. tit. de testam. ordin. §. Sed cum paulatim num. 310. 311. Barry de success. lib. 1. tit. 2. n. 1. Hartman. Pistor. quæst. jur. lib. 3. quæst. 9. num. 21. de Petr. de Potest. Principis cap. 3. quæst. 4. Vasq. de success. lib. 3. §. 26.*

Et dum aliorum Testamenta precibus Principi exposita, vel solis auribus Principis, etsi nil rescribat,
teste tantum jure toto in Principis 18
scriniis reposito, convalidantur, & robur accipiunt ut respondit *Imperator in L. Omnium C. de testam. Julius clar. §. Testamentum quæst. 58. & Graff. de success. §. Testamentum quæst. 54. num. 17. Barry de success. lib. 1. tit. 2. num. 2. Pecch. de testam. conjug. lib. 3. cap. 24.*

Aliud jus statuere in Ipsomet Principis testamento juris ambagibus non supposito, non est juri conientaneum, ex regula propter quodunum
quodquetale, & illud magis, *ad* 19
Tex. in L. Digna vox C. de legib.

Sicut enim Principis contractus pro lege habetur, & ad sui perfectionem solemnitates non requirit quibus
dicitur solutus *L. Donatione quas Divus* 20
C. de donat. inter vir. & uxor. §. Sed quod Principi instit. de jur. natur. gent. & civil. Larrea all. 3. num. 7. & all. 119. num. 9. Gaill. lib. 2. obser. 127. num. 8. Antunez. de donat. regiis lib. 2. cap. 11. n. 17. & prius cap. 3. num. 2.

Pari ratione, & Testamentum Principis legis vim habere absque ulla
solemnitate ostendit *Cujac. obser. lib.* 21
26. cap. 35. leges enim, quæ actum irritum faciunt in pænam ejus, qui leges non servat, in Regum, &
Principum actibus tam inter vivos, 22
quam ultimarum voluntatum, locum non habere bene ostendit *Grotius de jur. bell. & pac. lib. 2. §. 14. cap. 2. num. 2.*

Et idipsum fatendum erit si ut maximum Imperii socium inspiciamus Palatinum.

Si-

Sive enim fœdere æquali, sive
23 inæquali cum Imperio sit conjunctus, aut jure clientelæ colligatus, supremam potestatem non amisit, ut *sect. 1. §. Nam etsi, & §. Et defensio, & §. Nil refragante quod jus clientelæ &c.* probatum est.

Et antiqua summa potestas quam ante Imperium habebat continuata di-
24 citur non nova acquisita *Bacovius ad disput. Treutler. tom. 1. disp. 3. thes. 6. litt. E. vers. altera.*

Propterea etsi Imperatorem superiorem habere dicatur, non est superior in potestate a Palatino retenta, sed dignitate, & authoritate in
25 Cæsari reservatis, ut dicit *Grotius de jur. bell. & pacis lib. 1. cap. 3. §. 71. num. 2.* unde consequens est quod nil differat a Principibus supremis, qui nullo modo Imperatorem recognoscunt, qui minus digni, & inferiores Imperatore, & Regibus dicun-
26 tur, nullo modo tamen suppositi *Reynching. de Regim. Imper. lib. 1. class. 5. cap. 5. num. 18. 19. Grot. de jur. bell. & Pacis lib. 2. cap. 20. §. 3. & 4. ac. seqq.*

Nec diverso jure censendus est si regalia ab Imperatore vel Imperio habere dicendum esset, quia eodem modo Imperatorem ex lege fœderis reservatam sibi potestatem a Principibus Germaniæ recognoscere in pace publica dici posset; unde quo jure sive veteri, sive novo post pacem publicam est in Imperatore reservata potestas, eodem censeri debet in Primarijs Germaniæ Principibus, & præsertim in Palatino Rheni jure sanguinis Statuum possessore *ut sect. 1. §. quod potentiori jure* demonstratur.

Et sicut libera & absoluta est in Imperatore, ita libera & absoluta, & propria est in Palatino licet in reservatis Imperatori illum superiorem
27 recognoscat, ex quo derivat quod ait *Bald. in L. sancimus C. de donat. ex sententia Bart. & Franc. de Pisis,* quod quidam Dux seu Comes de Ursinis regalia majora habens libera, & exempta in quodam Castro poterat sine solemnitatibus testari etsi superiorem recognosceret, quod dictum comprobant *Alex. in L. Omnium C. de Testam. Jas. in d. L. omnium 19. num. 15. Schrader. de Feud. par. 10. sect. 1. num. 17., & 36. Alex. cons. 18. & 15. lib. 2. Roland. a Vall. cons. 93. num. 42.*

Quod si verum est ex sententia Bartoli, & sequacium quando etiam ex gratuita, vel onerosa concessione regalia majora libera sunt acquisita, 28
non poterit in dubium revocari in primarijs Germaniæ Principibus uti supremis, & immediatis in Imperio residentibus, ex lege fœderis Status cum suprema potestate retinentibus, qui juri positivo non suppositi, omnem derogandi jure communi potestatem habent, quare immediatos Germaniæ Principes ita testari posse tamquam legibus solutos præcise fatentur *Bald. in L. Præcibus num. 15. ff. de Impuber, & aliis substit. Lancellot. Galliau. in L. Centurio n. 26. ff. de Vulgar Harman. Pistor. quæst. jur lib. 3. quæst. 9. num. 26. Klock. de Contribut. cap. 4. num. 310. Dauth. de Testam. in §. de Caus. efficien. 17. ampliat. vers. Nam aut de summo Principe fol. mihi 34. & seqq. Mantica de conject. ultim. volunt. lib. 6. tit. 1. num. 37. & seqq. Kynifchild. de Fideicom cap. 6. num. 1. Struvius de jure publ. cap. 26. §. 64.*

Et in Accademia Tibicensi ita decisum apparet ex voto ejusdem Academiæ relato penes *Christoforum Besold. disc. Politic. 4. Reip. & stat. subaltern. cap. 8. pag. 191., & consil. part. 6. cons. 273. & par. 4. consil. 150. & apud Harpreckt. instit. tit. de Testam. ordi. lib. 2. §. sed cum paulatim num. 311. & 312.*

Et quod uxores etiam horum Principum tamquam Augustæ ijsdem 29
juribus Maritorum radiantes sine ulla juris Civilis solemnitate testari possint dicit *Myller. de matrimon. cap. 7. de uxor. Illust. num. 9. Menoch. cons. 351. num. 10. & seqq. Harprecht. Instit. tit. de Testam. ordin. lib. 2. num 315. & 316. Krebs. post. Tract. de lign. & lapid. in Miscell. quæst. 2. quomodo Princeps sit solutus legibus num. 43. & 44.*

Et in Electoribus absolutum præ-

supponit *Klocb. de contribution. cap.*
4. num. 307. *Dauth. de Testam. in §.*
30 *de Caus. efficien. 17. ampliat. vers.*
aut de summo Principe pag. 34.

Ratio Dubitandi.

Pro ratione dubitandi contrarium
forsan proponi posset.

Primo ex eo quod Principes Im-
perij & etiam Electores subditi &
vassalli Imperii dicantur non socij,
seu Imperatores *Reynching. de regim*
31 *Imp. lib. 1. class. 5. cap. 6. num. 66.*
Sixtin. de Regal. cap. 5. num. 121.
Hermannus Stam. de servit. Person. lib.
3. cap. 10. num. 33., & supremam
potestatem propterea habent ratione
subditorum, & super subditos, eorum
32 vero personæ imperio sint subjectæ ut
notat *Rosental. de Feud. cap. 12. concl.*
10. num. 16., qui propterea dicit te-
stamenta Electorum vidisse cum om-
nibus solemnitatibus juris Civilis facta
quæ cum sint iudicanda in Camera,
vel coram Imperatore non admitte-
rentur nisi cum legittimis solemnita-
tibus.

Secundo quia cum Principes su-
periorem Imperatorem recognoscant,
summa potestas cum illis comunicata
dicitur, non ab Imperio, & Impera-
tore abdicata, quæ idcirco in recur-
33 sibus ad Imperium, & Imperatorem
recurrit, cum penitus avelli, majora
illa regalia supremæ Majestatis pro-
pria, & in signum summæ Eminen-
tiæ tributa, quæ dicuntur scabellum
pedum suorum, in quo essentialis vir-
tus & Majestas Imperatoris consistit,
non possint *Reynching. de regim. Imp.*
lib. 1. class. 5. cap. 6. n. 48. 49. &
seqq. 89. 96. Hermann. Stam. de ser-
vit. personal. lib. 3. cap. 10. num. 33.

Omnis proinde concessio per in-
vestituras, privilegia exemptiones fa-
cta salvo jure superioritatis quam
Hispani Majoriam, Galli Domanium,
34 Germani reservata Cæsari, appellant
intelligenda est *Reynching. de regim.*
Imp. lib. 1. class. 5. cap. 6. num. 60.
61. 70. 73. 84. & quod idem possint
Proceres in statibus, ac Imperator
35 in Imperio procedat quoad jura Ter-
ritorialia, & regalia, non vero quoad
jura Imperialia Imperatori ad tuendam
majestatem reservata, & quoad Juris-
dictionem ordinariam, & omnimodam
non quoad absolutam, & supra leges
Civiles constitutam potestatem in Ju-
diciis, & Testamentis ordinandis *Re-*
ynching. de regim. Imp. lib. 1. class. 5.
cap. 6. num. 129. 130. & 132. Her-
man Stam. de servit. Person. lib. 3.
cap 10. num. 36. vers. testamentarias
quod in Ducibus, & Baronibus supe-
riorem recognoscentibus autumat. *Si-*
card. in L. sancimus 34. in princ.
num. 18. & 19. C. de donat.

Tertio quia ex hoc deduci posse
videtur quod Proceres Juri Comuni
derogare non possunt, nisi saltem ex 36
permissione juris Comunis *in L.*
Omnes Populi ff. de Iustit. & jur.
quare si lex prohibitiva, & cum clau-
sula derogatoria promulgata sit aut
lex aliqua Imperialis ob bonum pu-
blicum constituta, nulla ab ijs contraria
constitutio fieri potest, & si quæ pro-
vincialis constitutio proferatur tanti
roboris esse non potest, quin per Im-
perialem, & Majestaticam legem,
corrigi, declarari, aut abrogari non 37
possit, ut ex pluribus recessibus co-
mitiorum dicit *Reynching. de regim.*
Imper. lib. 1. class. 5. cap. 6. num.
148. 149. 152. Hermann. Stam. de
servit. Person. lib. 3. cap. 8. num. 36
vers. leges locales.

His tamen, & similibus non
obstantibus contrarium decidendum est
ex iis, quæ late supra *sect. 1.* pro
absoluta potestate procerum Imperii
deducta sunt. Pro quibus stat firma,
& inconcussa juris conclusio, quod
subjectio in parte facta, & ad certos, 38
& determinatos effectus, non tollit
libertatem, & absolutam potestatem
in reliquis ut late probat *Klocb. in*
relat. cameræ Imp. relatione 72. num.
126. 127. & relat. 269. num. 97.
& 131. quia cum summa potestas di-
vidi, & scindi possit, Aquilam inter
Principes necessitate cogente, pactis
& conventionibus fœderis divisisse Im-
perii prædam supra *sect. 1. §. Et*
hinc est quod ex Restauro & §. Et ita
re rite percepta &c. probatum fuit,
&

& si quæ jura etiam in portionibus
sibi reservatis in certis casibus Pro-
ceres Imperatori concesserunt, eadem
ex pacto, & conventione tributa,
superioritatem non inducunt ut supra
sect. 1 *§. Et hæc defensio Imperii* de-
claratur.

Quapropter etiam Principes qui
majora regalia habent, & legis con-
dendi potestatem, & jura Principa-
tus tenent, etsi superiorem recogno-
39 scant; tam in actibus inter vivos,
ut in Donationibus, insinuationis so-
lemnitati non esse obnoxios *ex Tex. in
L. Sancimus §. exceptis C. de donat.
Castren. cons.* 34. *colum.* 3. *lib.* 2. *A-
lex. cons.* 2. *col.* 7. *lib.* 5. *Schrader.
de feud.* 2. *part.* 9. *partis principio
sect.* 10. *num.* 37. *Hartman. Pistor.
quæst. jur. lib.* 3. *quæst* 9. *num.* 4.
Hermann. Stam. de servit. personal. lib.
40 3. *cap.* 10. *num.* 15. *vers. similiter*,
& eorum liberalitas erga Augustam
legis vinculis non coarctari ex *Tex.
in L. Donationes quas Divus* 26. *cod.
de donation. inter vir. & uxor. Bald.
in L. Præcibus C. de impub. & aliis
substition. & in d. L. Donat. quas Di-
vus in fin. Schrader. de feud. d. sect.*
10. *num.* 33. *& seqq. Brunemann. in
cod. d. L. donationes, quas Divus
num.* 4. *&* 5. *cod. de donat. inter vir.
& uxor. Sanchez. de matrim. lib.* 6.
disp. 4. *num.* 1. *Mantic. de tacit. lib.*
21. *tit.* 3. *n.* 2. tam in actibus ultimæ
voluntatis solemnitates *L. Hac consul-
tiss. C. qui testam. fac. poss.* observare
non debere, constans est Doctorum
sententia, de qua contra *Sicard. Cor-
neus cons.* 200. *vol.* 1. *Myller. de ma-
trim. cap.* 7. *de uxor. illustri n.* 9. *Schrad.
de feud. part.* 10. *sect.* 1. *num.* 36.
Hartmann. Pistor. quæst. jur. lib. 3.
quæst. 9. *Kinisch. de fideicom. cap.* 6.
num. 19. *Struvius de jur. public. cap.*
26. *§.* 64. *cum aliis supra in §. Quod
si verum est deductis*.

Et hæc in Electoribus, qui de-
rogandi juri comuni potestatem ha-
41 bent, & comunicant pluribus maje-
statis juribus cum Imperatore tam-
quam illius partes etiam in Cæsari
reservatis ex *Aurea Bulla cap.* 9. *&*
11. *Hermann. Stam. de servit. personal.
lib.* 3. *cap.* 10. *num.* 34. *Sixtin. de
regal. lib.* 1. *cap.* 4. *num.* 29. *& seqq.
Myller. de jur. Asilor. lib.* 1. *cap.* 8.
num. 4. nullam dubitationem habet,
& contraria procedunt in Statibus
mediatis, aut votum in Imperio non 42
habentibus, nec majora regalia reti-
nentibus, & derogandi legibus comu-
nibus potestate non fruentibus, in
quibus terminis loquuntur, & pro-
cedunt *Sichard. Reynching. & Stam-
ma &c.* in contrarium adducti, non
distinguentes Statum a Statu. Cæte- 43
rum contradictorium est admittere ut
Status sit supremus, & potestate con-
dendi, & derogandi legibus etiam co-
munibus fruatur, ut nullus, nec ipsi
Reynching. & Stam. negare ausi sunt,
& illum Judiciorum, aut Testamen-
torum legibus, etiam comunibus, ex
usu tantum Provinciæ ut infra dice-
tur receptis, submittere ut explicat
Klock. de contribut. cap. 4. *num.* 310.
& Corn. cons. 200. *lib.* 1.

Quibus sic stantibus non obstant
contraria; nam ad primum responde- 44
tur quod Electores subditi, & Vas-
salli Imperii dici possunt tamquam
Imperii officiales, nempe Electores,
Archidapiferi, & Architesaurarii cum
illa maxima auctoritate in Imperio,
quam secum fert tanta dignitas, &
officium, quod accidentaliter Statibus
unitum, potius Status extollit, quam
quod submittit, ut *sect.* 1. *§. Offi-
cia tandem Electoratus &c.* dictum
est. Et in reservatis Imperatori su-
bjectio consistit, quæ cum sint ad de-
fensionem, ipsorum statuum & ex
voluntate Principium paciscentium;
ex lege fœderis Status non submittunt,
& servant supremam potestatem in
iis quæ retinent Principes regnantes;
quæ Principum potestas impossibile
est quod sit suprema ratione subdito-
rum, & subjecta ratione Personarum
ipsorum Principum, quia quatenus su-
premus est superiorem habere non po-
test, nec alteri esse suppositus. Et si
supremus est erga subditos, ergo legi-
bus solutus *L. Princeps* 31. *ff. de legib.*

In iis igitur, quæ eorum supre-
mæ dispositioni sunt supposita alius
superior, nec etiam ratione eorum
Z 2 per-

personarum adesse potest, nec personæ legibus ligari possunt.

In reservatis vero Cæsari eorum persona ob bonum Imperii publicum dicitur subjecta, nec implicat quod eadem persona diverso jure ex diversis causis, & diversis respectibus modo libera, modo subjecta censeatur *ad Tex. in L. fin. ff. de institut. Sixtin. de reg. lib. 1. cap. 4. num. 122.*

Qua ratione etiam Ludovicus 14. Magnus Galliarum Rex postquam plures provincias Belgii Hispanici olim Imperio sociatas in suam supremam potestatem redegit, ut votum in Comitiis Imperialibus, & Camera ratione Statuum acquireret, atque ita potestatem Regis Galliarum extenderet, petiit, & desideravit legibus Imperii ligari, & socius, seu cliens Imperii fieri quamvis frustra, ut dicit *Jo. Helvic. Sinold. jur. publ. lib. 2. tit. 2. posit.* 5. cum maxime etiam Monarchæ conveniat in aliquibus Statibus socium esse Clientem, & Feudatarium alterius Principis, tam superioris, quam inferioris, qui propterea ratione eorum Statuum dicitur legibus Imperii ligatus, seu subjectus, quamvis respectu subditorum earumdem Provinciarum, & in aliis Regnis, & Provinciis sit maximus, supremus, & Monarcha *Sixtin. de regal lib. 1. cap. 4. num. 64. et seqq. Peller. in observat. ad Klocb. de ærar. lib. 1. cap. 4. n. 101. et 102.*

Dum igitur in Cæsari reservatis non continetur, nec contineri potest tamquam bonum subditorum particulare, derogatio formæ Testamenti ex usu Provinciarum recepta; Princeps ratione subditorum supremus, legibus comunibus factis pro testamentis privatorum, quæ ex Provinciarum tantum usu ligant, non est suppositus, nec comprehensus; *ad Tex. in L. Princeps 31. ff. de legib. Harprecht. Inst. tit. de testam. ordin. §. Sed cum paulatim num.* 358. præsertim si sit Elector eadem Imperatoria majestate fulgens, tamquam pars Imperatoris, qui nec Imperatoria lege sicut ipse Imperator ligatus est, dum pluribus Cæsari reservatis ex Aurea Bulla participat.

Et si aliquando secundum leges testari velit prout dicit *Rosental.* Electores aliquando testasse, id procedit quia secundum leges Principes plerumque agere, & vivere volunt *ad tex. in L. digna vox. Cod. de legib.*, ut supra probatum est.

Ad secundum respondetur Regalia majora esse quidem comunicata
Principibus Germaniæ, nec penitus 45
ab Imperio avulsa, sed per partitionem, & divisionem, ut supra *Sect. prima §. Et hinc est, & §. Et ita re rite percepta &c.* demonstratur, ita ut ea quæ respiciunt bonum particulare privatorum sint omnino penes Principes jure proprio, & privativo ad Eos spectantia *Myller. de jur. Asilor. cap. 8. tit. 3. Henischild. de civitatib. Imperial. lib. 2. cap. 5. num. 43.* & ad libitum exercibilia in Statibus, etiam si Imperator præsens sit *Stam. de servit. personal. lib. 3. cap. 3. num. 15. vers. nec Statuum jurisdictio.*

Quæ vero spectant ad bonum publicum Imperii Cæsari, & Comitiis reservata dicuntur. Et hæc sunt quæ componunt scamnum pedum suorum, illam nempe excelsam Majoriam a Corona Cæsaris inseparabilem, quæ in quibuscumque concessionibus censetur reservata, & excepta, quam bene declarat *Dauth. de testam. in Add. ad tit. de caus. efficiente ampl. 17. vers. Idemq. de Electoribus. Stam. de servit. personal. lib. 3. cap. 10. n.* 32. quæ superioritatem non inducit in aliis ad Principes provinciarum spectantibus cum suprema, & omnimoda potestate, quæ etsi ob quamdam Imperatoris reverentiam dicatur multoties superioritas territorialis in Statibus, & non Majestas, hæc tamen nil dif-
fert nisi nomine a suprema Majestate 46
ut dicit *Huber. de jur. civit. lib. 1. sect. 3. cap. 3. num. 19.*

Nam cum sint Status membra Imperii, & Imperatoris formalis, & præsertim Electores, qui caput Imperatoris regentes partes ipsius Imperatoris dicuntur, Majestas Imperatoris, & Imperii per omnia corporis membra repræsentatur; & propterea con-
tra omnes Imperii Supremos Princi- 47
pes,

pes, & præsertim Electores crimen læsæ Majestatis committitur *ex Aurea Bulla cap. 4. Sixtin. de regal. lib. 1. cap. 5. num. 17. Hermann. Stamm. de servit. personal. lib. 3. cap. 10. n. 10. vers. tamquam læsæ. Struvius de jure public. cap. 16. §. 16.*

Nec tanta Majestas ex recursibus, & appellationibus redit ad Imperium, seu Imperatorem, sed penes ipsa membra in Camera, & Imperio residentia conservatur *ut sect. 1. §. Dum igitur tantus est &c.* probatum est.

Quamvis igitur non sit eadem specie, nec par cum potestate Imperatoris, est tamen eadem similitudine Juris, quæ facit ut possint Principes
48 in sibi commissis utilitate subditorum, quod potest Imperator in universo Imperio ob bonum Imperii universale, unde sicut Imperator in sibi reservatis nullis legum vinculis est adstrictus, ita Principes in juribus Provinciarum ab ipsis retentis, non solum ordinaria, sed & absoluta potestate super omnes leges, etiam communes, & universales, tam in judiciis, quam in testamentorum ordinatione moderantur, & disponunt, ut contra *Sicard. & alios* in contrarium adductos supra *in §. Quapropter etiam Principes*, abunde probatum est.

Ad tertium facilis est responsio,
49 quia aut agitur de legibus fundamentalibus Imperii cum clausulis derogatoriis, & consensu Electorum constitutis, prout constitui debent ut *Sect. 1. §. Et etiam plus aliquando possunt &c.* dictum fuit, & iis nec etiam ipse Imperator sine consensu Electorum extra Comitia derogare potest, & ipse eodem modo servare tenetur ut in Capitulatione Cæsarea *in lib. inscrip. resp. et Stat. Imp. tom. 2. art. 8. Capitulatio Cæsarea. Huber. de jur. civit. lib. 1. sect. 3. cap. 5. per tot.*

Aut vero agitur de legibus communibus etiam Imperatoriis ante Carolum Magnum ab ipso Justiniano, & successoribus Imperii Orientalis constitutis cum quibuscumque etiam clausolis derogatoriis, & cum eæ in Germania jubendi potestate numquam li-
gaverint; Germania enim jure Saxonico, & Svevico, seu Francico vivens, Regum Francorum viribus seculo quinto juris Romani penitus expers facta fuit *Spener. in notitia German. Antiq. lib. 4. cap. 5. §. 9. 10. 11.* & constitutiones Imperatorum Orientalium ante Carolum Magnum 50
numquam agnovit *Cristophor. Gothofred. Hoffmannus in histor. jur. Roman. Justinian. cap. 3. de jur. Roman. et Justinian. in Delineation. Thomasian. num. 118. pag. 374.*

Et solum post Carolum Magnum tempore Carolingiorum apud Burgundiones, & Francos Codex 51
Theodosianus in usu fuit, *Gothofred. Hoffmann. dicto cap. 3. in d. delineation. Thomasia. n. 374.* Postea vero Carolingiis extinctis cum in Academiis Italiæ jus Justinianeum explicari cæpisset, Germani Italorum imitatione Academiis Germania consti- 52
tutis, inter quas prima recensetur Hydelbergensis a Roberto II. Palatino anno 1346. sub Carolo IV. Imperatore propria authoritate tamquam Principe supremo erecta *Pancirol. de Clar. ver. Interpret. lib. 4. de Europ. Accadem. cap. 3. Gotofred. Hoffmann. d. delineat. Thomasian. num. 163.*

Jus Justinianeum seculo 13. explicare cæperunt. *Godbofredus Hoffman. de jur. Justinan. d. delineat. Thomas num. 162. 163. & 164.* quod non statim Fora, & Judicia receperunt, sed longe post, prius in una Provincia postea alterius imitatione in alia non ulla Imperatorum Germanorum, 53
seu Principum Provinciarum constitutione sed multiplicatis Juris Justinianei Professoris, & partim ipsis, partim eorum Discipulis consiliis Principum, & Judiciis adhibitis, non potuit usus Juris Romani ex scholis in Fora Germaniæ non esse traductus. *Gothofred. Hoffmann. d. delineat. Thomasian. num. 164. & 165. Gotelffius Struv. in Histor. jur. Rom. cap. 6. §. 40.* ac ita usu tantum, consuetudine Populorum & subsidiarie deficientibus Germanorum legibus introduci cæpit, ut *bene Gothelfius Struv.* 54
in

in Histor. Jur. Rom. Justinian. cap.
6. *de jur. German. §.* 39. *&* 40.
Audientibus præsertim Germanorum
Populis sub Bartolo Jurisconsulto Pi-
sas a Perusinis ad Carolum IV. mis-
so, Auream Bullam ex Jure Justinia-
neo excerptam Carolum Imperato-
rem Latino Idiomate constituisse *Go-
thofred. Hoffmann. d. cap.* 3. *de Jur. Ju-
stinian. in delineat. Thomasian. n.* 162.
Prout antea in Italia postquam
in Accademiis per plura tempora fuit
explicatam, & ejus maxima præstan-
tia ab eximiis J. C. Hirnerio & e-
55 jus sequacibus Jacobo, Bulgaro, Mar-
tino, Hugone, & horum discipulis
Azzone, Lothario, & Accursio co-
gnita, & laudata, ipsimet, & horum
discipuli modo in una Provincia mo-
do in alia judicentes, tam præclaris
legibus in judicando deferre, & secun-
dum illas deficientibus Provinciarum
legibus jus dicere cœperunt *Gothofred.
Hoffmann. in d. delineat. Thomasian.
num.* 119. *& seqq. & num.* 170. atq.
ita usu, & consuetudine, modo in
una, modo in alia Provincia jus il-
56 lud receptum, commune Jus dici cœpit
Struv. in Histor. Jur. Justinian. d. cap.
6. *§.* 292.
Quod a nullo Imperatore nec
etiam in Italia observari debere con-
57 stitutum est prout contra illos, qui
Lotharium id constituisse asserunt,
ostendit *Gothofred. Hoffmann. in d.
delineat. Thomas. num.* 119. 120.
& seqq.
Qua ratione cum tam in Italia
quam Germania ex usu, & consue-
tudine ligare cœperit; & usus Pro-
vinciarum sit varius, & diversus, &
58 in territoriis Statuum tardius usque
ad seculum 16. receptus *Gothofred.
Hoffmann. in d. delineat. Thomas. n.*
174. *Struv. in Histor. jur. Rom. cap.*
6. *§.* 39., alia plures, alia paucas,
seu nullas observans, ita ut vix vi-
gesima pars Pandectarum ad Sta-
59 tum Reip. Germanicæ fuerit accomo-
data, & Codicis, & Novellarum fa-
ciliorem esse usum afferat *Struv. in
Histor. Jur. Justinian. d. cap.* 6. *§.* 41.
Cum usus igitur, & consuetudo
60 Provinciæ sit illa quæ legi vim, &
robur tribuit, statim emergit quod
hæc lex tamquam provincialis pote-
state Principis Provinciæ possit ab-
rogari, & quod ab illa ipse Princeps
sit solutus *L. Princeps* 31. *ff. de le-
gib.*
Parum refragante quod Impera-
tor etiam leges provinciales abroget 61
quia id sit in Comitiis Electorum
consensu, quando hujusmodi leges bo-
no publico Imperii contradicunt, quia
sicut Imperator in perniciem alicuius
Provinciæ legem Imperialem condere
non potest, & conditam etiam in
Imperii recessibus, leges Provinciales,
ubi de jure Civili statuit abrogare e- 62
am possunt, ut dicit *Struvius in d.
Histor. Juris Justinanei cap.* 6. *§.* 42.
Strich. de success. ab intest. dissert. 8.
cap. 7. *num.* 19.
Etiam si clausulam derogatoriam
habeat excedentem Imperatoris pote-
statem in rebus civilibus ad Provin- 63
ciam spectantibus *Gothelfius Struvius
in Histor. Juris Justinian. d. cap.* 6.
§. 42. *in Addition.*
Ita nec Princeps provinciæ in
perniciem Imperii, & eorum, quæ 64
Cæsari sunt reservata se intromittere
non potest *Stamm. de Servit. personal.
lib.* 3. *cap.* 8. *num.* 14.

RESPONSUM XXI.

PALATINA TESTAMENTI PRINCIPIS SUPREMI PALATINI RHENI.

SECTIO TERTIA

Super Dispositione seu ultima voluntate Serenissimi Principis Jo. Wilhelmi Supremi Principis Palatini Rheni Imperatoris, Judicis, & Sacri Romani Imperii Electoris & Vicarii.

ARGUMENTUM.

Pro validitate testamenti, vel Codicilli Principis Supremi sufficit ut
de

de ejus voluntate naturali ratione constet.

Legatum alternativum non inducit incertitudinem, sed tribuit heredi facultatem præstandi unam vel alteram summam.

Incertitudo quantitatis relictæ in legato non vitiat legatum quando adest causa quia tunc quantitas taxatur ab Judice secundum negotii qualitatem, circumstantias, & mentem testatoris.

SUMMARIUM.

1 *Pro validitate testamenti vel Codicilli Principis Supremi sufficit ut de ejus voluntate naturali ratione constet coram duobus, vel tribus testibus.*
2 *Militi in Castris hujusmodi testamentum facere permittitur.*
3 *Et etiam Domi recursu animo remanendi dum sub stipendio, & Sacramento vivit.*
4 *Et privatis etiam hæc privilegia conceduntur.*
5 *Statutis Provinciarum plerumque permittitur omnibus coram duobus, vel tribus testibus testari ut Senis, Venetiis &c.*
6 *Jure Bavarico coram duobus testibus qui se subscribant testari permittitur.*
7 *Legatis nummis sine certa quantitate legatum evanescit.*
8 *Largitate adhibita in legatis, & ex modo elargiendi suspicari potest de mentis integritate.*
9 *Ultima voluntas non est satis probata quando nec unico contextu facta sit, & ex testibus singularibus eliciatur.*
10 *Alternativa incertitudinem non inducit in ultimis voluntatibus.*
11 *Sed facta in pecunia vel aliis rebus fungibilibus in genere suo facultatem tribuit heredi unam, vel alteram summam eligendi.*
12 *Ut si testator dixerit quod non minus minori summa, nec plus majori ibi relicta arbitrio heredis solveretur.*
13 *Incertitudo quantitatis tunc legatum vitiat quando nec causa, nec quantitas pecuniæ est expressa.*
14 *Sed quando adest causa dotis, alimentorum, viduitatis &c. etiamsi quantitas non sit expensa, esset a Iudice taxanda prout negocii qualitas, & voluntas testatoris expostulabat*, & num. seq.
16 *Congruitas præstationis relicta a marito viduæ non est mensuranda ex sufficienti quantitate pro Viduili honore sustinendo, sed ex more, & mente testatoris & meritis coniugis.*
17 *Durante anno luctus cuique viduæ ab heredibus viri debentur eosdem redditus ut si maritus viveret.*
18 *In Imperio Romano Germanico inter Principes quantitas præstationis viduilis pendet ex liberalitate Principis mariti.*
19 *Lex præsumit testatorem quemque sanæ mentis.*
20 *Quod confirmatur a prudentia testatoris in cæteris dispositionis partibus demonstrata.*
21 *Principes diverso contextu diversis temporibus explicando voluntatem testari possunt.*
22 *Et testibus etiam singularibus singularitate adminiculativa eorum voluntas comprobari potest.*
23 *Ita ut sufficiat quod quocumque modo voluntas jure gentium attento comprobetur.*
24 *Etsi testes diversimode ordinem dispositionis referant.*
25 *Heres qui in certa parte dispositionem auctoris observavit non potest in alia parte dispositionem respuere.*
26 *Voluntas certa testatoris etsi nulla ex defectu solemnitatum per heredem in foro conscientiæ est servanda.*

Pro-

PRobata igitur Suprema Majestate, & absoluta potestate in Serenissimo Principe Palatino Rheni regnante, tam uti Principe independenti, quam uti Maximo Imperii socio, & consequenter quod juris positivi legibus tam in Contractibus, quam in ultimis voluntatibus sit solutus *ad Text. in L. Princeps ff. de legib.*

Superest ut discutiamus, & ad trutinam revocemus, quid sibi velit, quodque jus contineat ultima voluntas, & dispositio Serenissimi Principis Jo. Wilhelmi Supremi Principis Palatini de anno 1716. Mense Junii paucis diebus ante mortem facta coram Aulae Proceribus, & consequenter sit ne per Serenissimum Philippum Supremum Palatinum Regnantem modernum Statuum Serenissimi Jo. Wilhelmi successorem, & heredem universalem executioni demandanda.

Casus.

Moriturus enim Serenissimus Princeps Jo. Wilhelmus in reali Cubiculo sedens, sentiens in dies sibi vires deficere, & extremam unctionem S. Matris Ecclesiae sumere cogitans, Supremos Aulae Proceres sibi accersiri fecit, inter quos primi comparuerunt Dominus Comes Schaesbergh Supremus Domus Magister, Dominus Comes Diemastein Consiliarius secretus, quibus exponere coepit, quod vires corporis sui deficiebant, & quod propterea rebus suis consulere volebat, ut humanis curis solutus, cum toto cordis affectu Omnipotentis Dei decreta expectare posset. Cadaver itaque suum jussit, omni funebri luxu praetermisso, in majorum suorum sepulcris reponi. Postea dixit clarum esse, & omnibus patere successionem in Electoratu, & Statibus ad Serenissimum Fratrem Carolum Philippum spectare, sicut in reliquis bonis, & praesertim in gemmis pretiosis ejus Personae. Sed quia plurima debeat Serenissimae Electrici Conjugi, ob eximiam fidem, singularem pietatem, & amorem, quae in ejus suavissimo Coniugio pro salute Animae, & Corporis expertus erat, praesertim in infirmitatibus suis, & magis magisque in illa ultima, & diuturna, qua laborabat; propterea mandavit omnibus Officialibus, quod post mortem suam Serenissima Electrix Conjux eadem veneratione cultu, & obedientia, coleretur, prout in ejus vita observabatur, & idcirco, quod ejus annua praestatio pro viduili decore substinenda, esse deberet in summa, prout Comes Schaesbergh testatur, biscentum mille, usque ad tercentum mille florenorum, & prout dicit Comes Diemanstein florenor. biscentum mille, vel tercentum mille, & quod uti deberet eodem modo gemmis domus Palatinae durante ejus vita, de propriis vero gemmis quod ad libitum disponeret. Iniungens ulterius iisdem Officialibus praesentibus, quod enixis praecibus eam Majestati Caesareae Imperatricis Sororis Serenissimi Electoris commendarent. His igitur vix expletis, cubiculum ingressus Dominus Baro Hamdtein digito fuit a Serenissimo Electore evocatus, ut prope seipsum accederet, cui praedicta omnia a se disposita, praesentibus iisdem Comitibus eodem modo exposuit, & mandavit etiam illi, ut praefata observaret, & circa viduilem praestationem Serenissimae Electrici solvendam testatur etiam hic Baro quod Serenissimus Elector dixerit, esse debere in summa biscentum mille, vel tercentum mille floren. Et paulo post in Cubiculo apparuerunt Aulae Cancellarius, & Dominus Comes Blanckenheimb, & cum Serenissimus Elector ad se vocaverit praefatum Aulae Cancellarium, multa de supra expositis eodem modo illi enunciavit, licet de Viduili praestatione Serenissimae Electricis nil repetiit. Quibus absolutis Sacrosanctam Extremam Unctionem praesentibus omnibus praefatis umillime recepit, postero die cum esset in eodem Cubiculo idem Dominus Baro Hanndtein, Serenissimus Elector illum approximare fecit Regio Sedili, in quo requiebat, & illi notum fecit quod ultra

alia

alia ab ipso disposita, jubebat quod famulis suis præterita salaria solverentur, & quod omnia prætiosa post mortem suam inclusa reponerentur in ejus secreto Cubiculo, & quod gemmæ ejus Personæ Serenissimæ Electrici consignarentur, ut ab ejus manibus Serenissimus Elector Frater Successor eas reciperet. Et quod nil aliud ejus memoriæ apparebat posteris demandandum.

Et hæc fuit ultima voluntas, & dispositio Serenissimi Electoris cum tanta seria cogitatione, & repetitione spatio plurium dierum ante mortem confirmata, quam in omnibus prudentem, in multis Juri conformem, & testamentis Magnorum Virorum, & Magnatum usitatam, quis dixerit non esse exequendam?

Quibus enim vitiis scatet, seu laborat?

De solemnitatibus namque Juris positivi in ultimis voluntatibus Supremi Principis Palatini quærere non oportet. Jam supra *Sect.* 1. *&* 2. clare demonstratum est quanta Majestate fulgeat, quomodo Supremus sit, omnibus Juris Civilis legibus solutus, etiam in ultimis voluntatibus, ac proinde sufficit, quod de ejus voluntate, naturali ratione constet coram duo-
1 bus, vel tribus testibus, secundum illud Apostoli relatum *in cap. in omni* 4. *& in cap. licet Universis. extra. de testibus. L. ubi numerus ff. de Testibus.* Sive ejus dispositio tamquam testamentum accipiatur, quia contineat successionem fratris heredis in Statibus, & aliis bonis, sive tamquam codicillus ab intestato, quia commemoratio successionis facta sit per modum uniformis voluntatis legis dispositioni, utroque modo, sive tamquam testamentum, sive tamquam Codicillus coram duobus, vel tribus testibus, hæc dispositio satis probata dicitur, & legitime facta a Palatino Principe Supremo, jure proprio Maiestatis, sive alio quocumque modo majora regalia habeat, aut exemptionem Juris Civilis ex privilegio etiam retineat *Lancell. Conrad. in templ. omnium Judic. lib.* 1. *cap.* 4. *de Ducib. num.* 11. *vers. quo circa. de Petr. de Potest. Princip. cap.* 3. *quæst.* 4.

Si enim militi in Castris id facere permittitur ad *Tex. in §.* 1. *Inst. Tit. de Milit. Testam. lib.* 2. *L. prima ff. de Testam. Militis*, & etiam domi reverso, animo remanendi dum sub stipendio, & Sacramento vivit *Mans. in Centur. Decis. Palatin. quæst.* 33. *per tot. post ejusdem Bibliot. Legal. tit.* 1., & Patri inter liberos *L. hac consultissima §. ex Imperfecto C. de Testam. ordin. Gaspar. Manz. in d. Centur. decis. Palatin. quæst.* 34. *num.* 22. *& per tot.* 2 3

Et Privatis etiam hæc privilegia conceduntur *Harprect. Instit. tit. de Testam. ordin. §. sed cum paulatim num.* 331. 4

Et Statutis Provinciarum plerumque quibuscumque coram duobus vel tribus testibus testari permittitur, ut Venetiis, Senis, & alibi *Harprecht. Instit. titul. de testam. ordin. §. sed cum paulatim num* 31. *& seqq. Gayll. observat. lib.* 2. *observat.* 123. *num.* 1. 5

In Dubium revocare licebit Supremum Principem Palatinum, omnibus regalibus majoribus condecoratum, tantis Imperii privilegiis suffultum coram duobus, vel tribus testibus testari non posse?

Jure Bavarico enim, quo in Neupalatinatu utuntur, coram duobus testibus, qui se subscribant testari permittitur *Gaspar. Manz. in d. Cent Decis. Palatin. in Dicaster. Neoburg. prolatar. quæst.* 32. *num.* 9. 6

Et Supremus Princeps NeuPalatinatus, qui jura Principatus secum fert, etsi hac lege solutus, Pheulendorphi, ubi territoria dum ibi moratur, omnibus suis Statibus mutuatur, ut supra *sect.* 2. *in princ.* dictum est, secundum hanc legem testari non poterit? Absurdum est omnino vitandum.

De voluntate igitur si quæramus, illa enixa est, prudens, pluribus diebus præcogitata, cum perfectissima mente, & sano intellectu, verbis propriis pluries exposita, cum cognitione omnium procerum testium præsentium, quos ipse videns, & agnoscens

cens pluries evocavit, & cum ipsis collocutus est, & postero die etiam tacite confirmata.

Nulla ratione igitur executio est deneganda.

Pro ratione dubitandi forsan dici poterit respectu Viduilis præstationis legatæ Serenissimæ Electrici.

Primo quod certam summam
7 non contineat, & proinde legatis nummis sine certa quantitate quod legatum evanescat *ad Text. in Leg. Nummis* 85. *ff. de leg.* 3. *L. Si sic legatum* 75. §. 1. *ff. de leg.* 1.

Secundo quando certam quantitatem contineret, quod sit excessiva, nullæ umquam forsan Principissæ in tanta quantitate assignata, & quod ex hac largitate, & ex modo elargiendi
8 bisentum mille, aut tercentum mille florenos, quasi parum distent biscentum mille, a tercentum mille, suspicari possit de mentis integritate.

Tertio demum quod non sit satis probata, quia nec unico contextu
9 facta sit, & ex testibus quasi singularibus eliciatur, qui etiam ordinem dispositionis diversimode referant.

His tamen, & similibus non obstantibus stat firma supradicta dispositio tamquam certa, prudens, & cum integritate mentis facta, & abunde ex testibus præfatis probata.

Nam ad primum respondetur, certam esse quantitatem bis centum mille florenorum, in qua minori quantitate omnes testes concordant, etsi alternative sit relicta cum alia
10 majori quantitate, quia alternativa incertitudinem non inducit, sed in pecunia, & aliis rebus recipientibus functionem in genere suo facultatem tribuit heredi unam vel alteram sum-
11 mam solvendi *ad Text. in L. fidejussorem ff. Mandati L. legata Generaliter* 37. §. 1. *ff. de legat. prim. Camerell. de legat. lib.* 3. *de generis legat. quæst.* 2. *n.* 15. *& quæst.* 3. *&* 4. *pag. mihi* 331. *Donell. comment. jur civil. lib.* 8. *cap.* 19. §. *ex legato num.* 40. *&* 50. *Cuiac. in comment. ad Affrican. tract.* 6. *in L. si quando* §. *heres cujus* 109. *ff. de legat. primo. Bruneman. in L.* 43. §. 1. *ff. de legat.* 2.; & minor summa in legatis quantitatis alternativis ipso jure debetur *Camerell. de legat. lib.* 9. *tit. de legat. alternat. quæst.* 12. *pag. mihi* 690 *Donell. comment. juris civil. lib.* 8. *cap.* 19. §. *quæ ex legat. num.* 50. *& est tex. expressus in L. si ita relictum* 43. §. *ultimo ff. de legat.* 2. ibi „ *si ita scriptum sit decem aut quindecim heres dato, pro eo est ac si decem sola legata sint quia heredis videtur potestas in eligendo*. Et idem est in contractibus *L.* 12. 109. *ff. de verb. oblig. L. si ita* 12. *L. si ita* 109. *ff. de verb. oblig. & ibi d. Donell.*

Ita ut sensus & mens testatoris fuerit, quod non minus quam bis 12
centum mille floreni, nec plus quam ter centum mille annui solverentur arbitrio heredis *ad Text. in L. si quando* 109. §. 1. *ff. de legat. primo & ibi Cuiac. in comment. ad Affrican tract.* 6.

Quia si data erat potestas solvendi tercentum mille, poterat etiam solvere bis centum quinquaginta mille & excedere biscenta mille; qua interpretatione retenta non discrepat primus testis, qui asserit reliquisse bis centum mille usque ad tercentum mille florenos, quia relinquendo bis centum mille usque ad tercentum mille dat facultatem heredi excedendi summam minorem usque ad majorem, prout heredi permittitur in alternativis *in L. si quando* 109. §. 1. *ff. de legatis primo*.

Et prout quando taxantur dotes seu alimenta in certis summis usque ad aliam majorem, censetur data potestas heredi, si opus fuerit excedendi summam taxatam usque ad majorem summam.

Et hac ratione idem continet legatum alternativum a duobus Testibus expositum, ac alterum unius Testis in minori summa usque ad majorem relictum.

Præterea incertitudo quantitatis tunc legatum vitiat quando nec causa nec quantitas pecuniæ est expressa 13
prout *in d. Leg. Nummis* 75. *ff. de legat.* 3. *leg. si sic legatum* 75. *ff. de legat. primo*.

Sed

Sed quando adest causa dotis, alimentorum, viduitatis sustinendæ, etiam si nulla quantitas in legato pecuniæ esset expressa, esset a Judice
14 taxanda, prout negocii qualitas, & voluntas testatoris ex circumstantiis expostulat, *L. Si filiæ* 43. *ff. de legat.* 3. *leg. cum post §. Gener. ff. de jur. dot. L.* 3. *C. de dot. promiss. Camerell. de legat. lib.* 3. *tit. de quantitate legat. quæst.* 4. *pag. mihi* 377.

Quare quacumque incertitudine
15 retenta non minor summa bis centum mille florenor., in qua omnes conveniunt posset arbitrari quolibet anno solvenda, prout viduilis præstationis constitutio secum fert *ad Tex. in L. Qui quatuor* 30. *§. Uxori ff. de legat.* 3. *L. Pecuniæ* 8. *ff. de Alim. & cibar. legatis* vel ad summum quod gratis (nulla causa id exigente dicitur) ultro per Serenissimum heredem maximum augumentum esset offerendum viduili præstationi ab initio promissæ, ex Testatoris generositate, enixa mente recompensandi tantas Serenissimæ Electricis virtutes erga illum expensas, & quantitatibus magnis expressis latissime taxandum, & arbitrandum ut est textus expressus *in L. Si servus* 50. *ff. de legatis primo* ibi „ Si numerus nummorum legatus sit, nec appareat quales sunt „ legati ante omnia ipsius Patris familias consuetudo, deinde regionis, „ in qua versatus est exquirenda est; „ sed & mens Patris familias, & „ legatarii dignitas, & charitas, & „ necessitudo, item earum quæ præcedunt, vel quæ sequuntur summarum scripta sunt spectanda „ & ibi bene *Gothofredus*.

Et ex his ad secundum respondetur quod excessiva non dicitur tanta summa florenorum bis centum mille si generositatem tanti Principis, & Testatoris morem, in recompensandis, & beneficandis, non dicam æqualibus sed Infimis, & servis toti Germaniæ notam perpendamus, quæ cum adæquare non possit ea omnia quæ Serenissimæ Conjugi debebantur tum ob Generis dignitatem, & magnitudinem, tum ob maximas præclaras virtutes & peculiares animi dotes, quibus Serenissimum Electorem quotidie excolebat, & corpore, & animo proficere curabat; Hinc coniicere licet quod cum mandaverit proceribus Curiæ quod Serenissima Electrix eadem veneratione coleretur, & iisdem servitiis frueretur prout eo vivente factum fuerat, ea mente fuisse ut constitueretur uxori talis præstatio, qua idem decus, & eumdem splendorem & eamdem majestatem in vita viri retentam, sustinere posset. 16

Qua propter non ex sufficienti quantitate pro viduili honore sustinendo hæc præstatio mensuranda est sed ex more & mente Testatoris, meritis Conjugis, & usu etiam plurimorum Magnatum qui uxores viduas iisdem servitiis, honoribus, & præeminentiis in vita constitutis durante viduitate frui debere volunt, prout dignum est, cum vidua præsertim Principissa quæ repræsentando virum, sicut eadem dignitate, & majestate colenda est, ita eosdem reditus habeat ad eam sustinendam necesse est *Klocb. consf.* 155. *num.* 132 *lib.* 4. *Mevius ad jus Lubecens. lib.* 1. *tit.* 5. *art.* 13 *n.* 53. *lib.* 2. *art.* 2. *tit.* 2. *n.* 49. *&* 50 *Bersan. de viduis cap.* 2. *quæst.* 1. *n* 66. *& seqq.*

Quod si durante anno luctus cuique viduæ ab heredibus viri debetur 17
Heesser loc. commun. parte prima loc. 5. *num.* 127. *& seqq. parte* 2. *loc.* 14. *num.* 108. *&* 109. *Carpzov. Respons. Elector. lib.* 1. *tit.* 8. *resp.* 58. *num.* 12.

Nonne laudabile est si generosissimus Princeps absque filiis decedens erga uxorem ex summo stirpis genere ortam, tantis virtutum meritis suffultam durante ejus viduitate id facere velit?

In Imperio præsertim Romano Germanico ubi inter Principes ex liberalitate Principis mariti quantitas 18
dotalitii seu præstationis viduilis pendere asserit *Myller. de matrim. cap.* 10. *num.* 10.

Hæc enim sunt indicia virtutum & summæ Principis prudentiæ, ne uxoris virtute vinceretur, & ne ejus majestas in uxore vidua adumbraretur.

Et id ad minus constantem men-
19 tem referre, est a mente legis aberrare quæ contrarium præsumit juxta *Text. in L. 5. C. de codicill. Deci. conf. 102. num. 1. & 2. lib. 1. Anton. Perez. conf. 9. num. 6. Wulter. inter conf. Accadem. Marburgien. conf. 30. n. 4. lib. 4.*

Et a mente Testatoris integra in tantis collocutionibus, & aliis circumstantiis supra recensitis demonstrata, & a prudentia ejusdem in cæteris dispositionis partibus contenta, aber-
20 rare. *Cels. Hugo. conf. 120. num. 33. in fin. Castill. controver. jur. lib. 4. cap. 27. num. 18. prope finem*, & dixit *Rot. Rom.* in testamento Principis morbo Apoplexiæ ita correpti, ut loqui non posset *decis. 9. 10. & 11. & 12. post. Card. de Luc. de Testam.*

Nec quid aliud incongruum significat modus elargiendi alternative satis juri & rationi conveniens supra demonstratus, & *in L. Lucio Titio 23. ff. de legat.* 2. tamquam congruus approbatus.

Ad tertium demum respondetur quod abunde probata dicitur ex primis duobus Testibus concordibus in summa florenorum bis centum mille, qui ut supra probatum est, non discrepant in sustantia majoris quantitatis, quæ arbitrio hæredis posset præstari.

Et his accedit tertius Testis, cui omnia primum disposita repetita fuerunt, præsentibus iisdem primis Testibus; quare sive prima, sive secunda dispositio attendatur, utraque perfecta, naturæ, & veritatis ratione attenta, dicenda est.

Quin imo quando etiam disjun-
21 ctim utraque dispositio accipienda esset, illud peculiare est in Testamentis Principum, & eorum, qui juris civilis vinculis sunt soluti, ut non unico sed diverso contextu diversis temporibus voluntatem explicando testari possint *Vasq. de succes. lib. 3. §. 26. in princ. Harprect. instit. tit. de Testam. ordinand. §. sed cum paulatim num. 308.*

Et Testibus etiam singularibus singularitate adminiculativa eorum 22
voluntas comprobari, sive ante testamentum, sive postea contenta in eodem noverint *Vasq. de succes. dict. lib. 3. §. 26. in princ. Harprect. de testam. ordinand. d. §. sed cum paulatim n. 309.* ubi, etiamsi testamenti partem ab unis, & partem ab aliis habuerit.

Ita ut sufficiat quod quocumque modo voluntas jure gentium attento comprobetur, ut executioni sit demandanda *Vasq. de succ. d. §. 26.* 23
Raudens. de Analog. lib. 1. cap. 28. per tot. Harprect. instit. tit. de testam. ordin. d. §. sed cum paulatim num. 309., etiamsi testes diversimode ordinem dispositionis, qui substantiam veritatis non tollit referant *Petr. de* 24
fideicom. quæst. 12. n. 1072. & 1096.

Quod tanto magis procedere debet, quia in cæteris partibus disposi- 25
tio a Serenissimo Herede fuit observata; eam repuere igitur non potest quoquomodo sit favore Serenissimæ Electricis *ad Text. in L. 3. ff. de Condit. & demonstr. L. prima ff. de condit. institut.*

Nec est de recusatione suspicandum in mente Iustissimi Principis, dum in Foro conscientiæ probabilis est opinio Teologorum, quod voluntas certa Testatoris, etiam nulla ex 26
defectu solemnitatum sit per heredem servanda, prout in Dicasterio Neoburgico dictum fuisse refert *Gaspar. Manz. in dicta Centur. decis. Palatinat. quæst. 32. num. 11. & 12.*

RES-

RESPONSUM XXII.

FLOREN. SEU LUNEN. INVESTITURÆ.

ARGUMENTUM

Explicatur natura decem Feudorum pro quibus sub die 26. Maii 1724. ab Augustissimo Imperatore Carolo VI. favore Serenissimi Magni Ducis Etruriæ J. Gastonis I. fuit renovata investitura cum antiquarum omnium concessionum exactissima approbatione. Ubi probatur Imperatorem nihil immutare potuisse cum hac investitura in præjudicium Principis possessoris.

SUMMARIUM.

1 *Multiplex, & varia est natura feudorum.*

2 *Investitura pro confirmatione, & renovatione cujuscumque feudi, nil aliud continere debet quam novam possessionis traditionem feudi jam creati nec aliquid immutare in præjudicium possessoris*, num. 14. 17. 18. *Maxime si possessor succedat ex Persona propria veluti jure fideicommissi, vel Primogenituræ*. num. 7. & num. 42.

3 *Ideo si in eadem investitura plures acquisitiones contineantur, quarum aliæ masculos tantum, aliæ fœminas quoque & quoscumque heredes respiciant, non possunt ad unam speciem masculorum descendentium coarctari* num. 15. *Et in terminis Feudorum Malespinorum in agro Lunensi* num. 16.

4 *Et in hoc casu expressio descendentium masculorum vel ad feuda masculina tantum referri debet, vel per errorem adjecta vel masculi tantum invitati censentur tamquam heredes, & quatenus sint heredes secundum Doctrinam Bartoli*, & num. 6.

5 *Nam prima fœudi constitutio est radix, & fundamentum fœudi, & regulam & directionem subsequentibus investituris tribuere debet.*

8 *Affertur emptio Feudi Fillattieræ facta a Cosimo I. a Marchionibus Malespinis, & investitura a Leopoldo I. Imperatore obtenta a Cosimo III.*

9 *Nec non emptiones ab eodem Cosimo I. factæ feudorum Corlaghæ, & Arcis Sigilliuæ.*

10 *Nec non emptiones factæ a Francisco I. Feudorum Lusuolo, Ricco, & Lisana.*

11 *Nec non emptio Feudi nuncupati Terra Rubra facta a Cosimo II. & infeudatio ejusdem in Marchionem Manfredi Malaspina facta a Ferdinando II.*

12 *Nec non investitura omnium prædictorum feudorum, a* num. 8. ad 11. *a Cosimo III. obtenta a Leopoldo I. Imperatore.*

13 *Feuda Italica plerumque sunt acquisita pro heredibus, & successoribus, & cum facultate alienandi.*

19 *Adfertur emptio Feudi Pontremolis facta a Ferdinando II. cum Rege Hispaniarum, & Investituræ ab eodem Ferdinando, a Cæsarea Majestate obtentæ.*

20 *In quibus concessa facultate Ferdinando II. alienandi, impetrato assensu Cæsareo cum expressione Personæ in quam fiat alienatio, assensus non potest denegari, nec respui Persona nominata ut inutilis talis facultas constituatur.*

21 *Ad hoc ut Feudum improprium sit efformatum sufficit, ut unum ex requisitis feudi recti deficiat.*

22 *Uti si Instrumento adquisitionis adesset expressio Feudi liberi quæ idem valet ac Feudi franci.*

23 *Qua expressione existente eo casu nominatio heredum, & successorum, non ad heredes, & successores feudales, sed ad quoscumque etiam extraneos & ad fœminas esset extendenda, maxime si de qualitate feudali nulla mentio facta fuerit*, & num. 25.

Quam-

24 *Quamvis non sint adjecta verba* quibuscumque, vel cui & quibus dederint *quae important potius allodialitatem & quod absque licentia Domini directi feuda possint alienari*.

26 *In feudis vero rectis, & propriis servatur natura feudi & leges feudorum locum habere possunt*.

27 *Consensus a Domino directo in transferendis feudis Francis, & impropriis non potest recusari*.

28 *Maxime si in adquisitione adjecta fuerit clausula* pienamente *quae importat integrum dominium, & tam directum, quam utile*.

29 *Sicuti alia* per sempre.

30 *Et alia* nella più ampla forma che si può a consiglio di savio.

31 *Sapiens enim naturam alienationis rei tamquam liberae factae potest semper magis explicare, & declarare*.

32 *Ideo bona alienata tamquam allodialia reputantur in quibus natura feudi alteratur, licet in caeteris non alteratis natura feudalis remaneat, & propterea Beneplacitum Imperiale ad majorem tantum cautelam censetur adpositum*.

33 *Eo magis feudum francum & liberum est asserendum si adsit in contractu emptionis expressa alienandi facultas tam per actus inter vivos, quam ultimae voluntatis*.

34 *Et justissimo praetio sit emptum nulla servitiorum facta reservatione*.

35 *Contrarium in feudo simpliciter emptitio distingue, ut* num. 36. 37.

38 *In Investitura quae confirmat acquisitionem feudi tamquam liberi, franci, & improprii, expressis* pro legitimis heredibus, *ad excludendos illegittimos censeri debet adposita*.

39 *Vel ad includendos prius legitimos heredes absque tamen aliorum exclusione prout servatur in feudis, ad quae plures disiunctive lineae sunt vocatae*.

40 *Adfertur emptio feudi Pitiliani facta a Ferdinando I. & alia Groppoli a Francisco I. & Investiturae ab Imperatoribus obtentae*.

41 *Quae cum sint stipulatae pro filiis heredibus ac descendentibus masculis legitimis, non poterant a Carolo VI. aliorum feudorum investiturae cum his cumulari quae diverso jure censentur*.

43 *Feuda Pitiliani, et Groppoli quamvis magis habeant naturam feudi recti et legalis, tamen quia ab initio erant libera, et in protectionem Imperii data, remanet in Possessoribus alienandi facultas saltem cum consensu Imperiali*.

44 *Praesertim quia ante consuetudines feudales haec feuda constituta cum illis non regulantur*.

45 *Et cum non habeant prohibitionem in rem, sed in Personam, intrat conclusio quod semel alienata semper alienabilia durant*.

46 *Licet in caeteris jus feudale servandum sit*.

47 *Et haec est constans praxis feudorum Malespinorum, quae fere omnia sunt alienata*.

48 *Cum in judicio de feudis nulla lex esse possit quae usum vincat aut mores*.

49 *Et propterea Jo. Gasto ultimus ex masculis descendentibus feuda dicta distrahere potiet, nec afsensus Imperialis esset denegandus*.

50 *Et si non distraheret, soror agnata ex aequitate Bartoli defectis masculis, esset admittenda*.

51 *Sicuti in aliis feudis masculinis, et in specie in Statu Senensi fitis*.

CUm tam varia, & multiplex sit Feudorum natura quae pactis, & conventionibus in eorum acquisitionibus constituitur *ad Textum cap. 1. tit. de duobus fratribus a Capitaneo investitis lib. 2. Feudorum*, non uno eodemque jure plura Feuda diversis temporibus, & a pluribus personis diversimode acquisita censeri possunt, nec una, eademque regulari Investitura, quae pro adimplemento, & executione antiquarum concessionum datur, ita ut si unico instrumento plurium feudorum investitura cumuletur, non unica, & simultanea omnium

feu-

feudorum Investitura esse potest, sed multiplex, & varia secundum naturam creationis cujusque feudi esse oportet, & quod unicum instrumentum dicatur, diversas & varias investituras continens.

Cum decem itaque feuda, nempe Filacteria, Corlata, Arcissigillina, Ricò, Lisana, Luxolum, Terra rubra, & Pontremolim, Apua quondam nuncupatum, Pitilianum, & Groppoli in præfato renovationis instrumento contenta diversas habeant naturas, propter varias eorum constitutiones diversis temporibus, & sub dissimilibus conventionibus, & pactis sub multiplicibus Augustissimis Imperatoribus in variis Diplomatibus, & Litteris creatas, & productas, non possunt propterea unam, eamdemque recipere Investituram, omnino simultaneam, quæ easdem personas, similesque facultates amplectatur, quia si Feuda sunt diversimode constituta, alia franca, & libera, seu impropria, pro heredibus, & successoribus, fœminas, & extraneos heredes complectentia, & alienandi facultatem habentia, alia recta, & legalia ad masculos descendantes restricta cum eadem, vel sine facultate alienandi; Investitura, quæ pro adimplemento, confirmatione, & renovatione cujuscumque feudi jam constituti est consignanda, & nil aliud continere debet, quam novam possessionis traditionem

2 feudi jam creati *ad Text. in cap. Investitura tit. 2. quid sit investit. lib. 2. feud.* non potest unam, eamdemque omnibus feudis in eodem instrumento comprehensis dare naturam, antiquas eorum destruendo, & excludendo personas, & facultates in prima feudi constitutione comprehensas, sed secundum primam feudorum creationem, & tenorem primarum concessionum, cum quibus fuerunt feuda ab initio creata, & constituta, Investitura cujusque feudi est renovanda, & propterea maxima ratione in renovationis instrumento præfato Carolus VI. professus est, quod de supradictis feudis, eo modo, quo in superioribus, & anterioribus Diplomatibus de quovis feudo memoratum venit, eumdem Serenissimum Joannem Gastonem clementer investire, & infeudare intendebat, & quod privilegia, pactaque litteris superioribus inserta, cum omnibus eorum punctis, clausulis, tenoribus, articulis, sententiis, & verborum expressionibus approbabat, ratificabat, & confirmabat. Cum qua verborum expressione, quia natura cujusque feudi servatur, maxime repugnans est, quod in anteriori oratione in eodem instrumento, quando nominavit decem feuda prædicta, profiteatur Serenissimum Joannem Gastonem, ejus filios, heredes, & descendentes masculos legittimos de iisdem investivisse, quasi ea omnia feuda ejusdem sint naturæ, easdem personas complectentia, quod summopere adversatur creationi, & constitutioni cujusque feudi, & antiquioribus Diplomatibus Imperatorum, quæ servare voluisse Cæsarea Majestas protestatur, & feuda omnia prædicta in eadem priori oratione retinere, & habere Serenissimo Magno Duci præfato licuisse, & licere, prout ea omnia prædecessores ejus compararunt, & possederunt, promittit, & vult. Acquisitiones igitur a Serenissimis ejus antecessoribus factæ sunt perscrutandæ, & dum illæ diversas personas continent, aliæ masculos, & fœminas, heredesque quoscumque propter diversas feudorum naturas, non possunt ad unam speciem descendentium masculorum coarctari, cum maxima voluntatis Cæsareæ repugnantia, & contradictione, dum creationem cujusque feudi servare voluisse profitetur. 3

Nisi dicamus præfatam descendentium masculorum expressionem solum ad ea feuda masculis tantum convenientia esse referenda, disjunctive illam accipiendo, vel quod per errorem falsa quadam suppositione censeri debeat adiecta, prout ipsa jura feudalia declarant, quando repugnat feudi naturæ *per Text. in cap. 1. de Vasfall. decrep. ætat. Menoch. cons. primo num. 124. Castrens. cons. 142. num. 3. Thesaur. decis. 227. num. 2. Christinæus decis. Belgic. vol. 6. ad consue-* 4

suetud. feud. decis. 3. *num.* 23. *& seqq. Scrader. de feud. cap.* 5. *part.* 2. *num.* 28. *& seqq. Gayll. observ.* 49. *num.* 1. 2. *lib.* 2., quia radix, & fundamentum feudi est illa prima feudi constitutio ab Imperatoribus approbata, quæ regulam, & directionem subsequentibus Investituris tri-
5 buit. *Decian. cons.* 3. *num.* 51. *vol.* 4. *Afflict. decis.* 145., *Buratt. cons.* 85. *num.* 6., & quæ taotum spectanda est pro intelligentia posteriorum Investiturarum.

Vel quod descendentes masculi in feudis impropriis, & hereditariis invitati censeri debeant, tamquam heredes, &
6 quatenus sint heredes secundum doctrinam *Bart. in L. si tibi §. si pactus ff. de pactis*, *Peregrin. cons.* 33. *n.* 9. *lib.* 1. *Covarruvias var. resol. lib.* 2. *cap.* 18. *num.* 7.

Et quamvis eadem descendentium masculorum expressio, & nominatio eodem modo fuerit adiecta in investituris eorumdem decem feudorum renovatis Serenissimo Cosmo Tertio Magno Hetruriæ Duci per Augustissimum Imperatorem Joseph primum anno 1706., & per eumdem Carolum VI. anno 1713. Nihilominus cum præfatæ renovationes iisdem verbis ac ultima Serenissimo Joanni Gastoni concessa sint conceptæ, & exaratæ, eamdem repugnantiam, & contradictionem antiquioribus concessionibus, quas Imperatores servare voluisse profitentur, habere dignoscuntur, & easdem responsiones, & interpretationes supra relatas patiuntur, & quod magis est, cum Serenissimus Joannes Gasto Magnus Dux, Dominus noster in his feudis ex propria persona succedat jure fideicommissi, vel primogenituræ majorum suorum, præfatis renovationibus affici non po-
7 test, & statim ac de ultimo, & duabus prioribus notitiam habuit, protestari, & reclamare contra illas mandavit, & quod illæ declarentur nullo modo præjudiciales primis, & antiquissimis concessionibus, quibus natura cujusque feudi fuit constituta. Eoque magis quia de illis nec Serenissimus Cosmus Tertius notitiam habuisse constat, nec in primis ejus mandatis id contineri potest.

Naturam igitur eorum dictorum feudorum explicare oportet, ut cognoscatur, quænam renovationes sint difformes contrariæ, aut uniformes, & consentaneæ.

Primum igitur feudum ex supranominatis Filattiera nuncupatum, comparatum fuit per Serenissimum Cosmum Primum sub die 17. Martii 1549. sub rog. Jo. Conti, a Marchione Bernabò Malaspina pro se ipso ejus heredibus, & successoribus cum solitis clausulis *ad habendum*, *& quicquid &c.* salvo Cæsareo consensu. Et fidelitatis juramentum Filattieræ populi, & communitas cum omnibus ejus Collegiis Serenissimo Cosmo I. præstiterunt sub die 4. Aprilis 1551. sub rogiti Hyeronimi da Bagnone, & Nicolai Satti, & denuo idem juramentum ratificarunt, & renovarunt sub die 24. Julii 1554. sub rog. Thomæ Casieri.

Quam venditionem anno 1614. sub die 16. Decembris sub rogitu Andreæ Andreini libere confirmarunt, & ratificarunt, Bernabò, & Manfredus Malespina descendentes a præfato venditore Bernabò pro seipsis, & eorum descendentibus in infinitum, recepto justissimo pretio, & pluribus honorificis, & utilibus compensationibus. Sed quia postea descendentes alii Malespinorum Jo. Hippolitus, & Manfredus hanc venditionem, & alienationem impugnare conati sunt, per binas sententias primam Mediolani anno 1699., & alteram Viennæ in consil. aulico anno 1700. confirmatam cum denegatione restitutionis in integrum anno 1701. 22. Febr. propter naturam feudi franci, & liberi rejecti fuerunt, revocata, & rescissa Investitura per ipsos antea de anno 1698. ad falsas eorum preces erronee impetrata; Et propterea de eodem feudo postea sub die 13. Junii 1701 Serenissimus Cosmus Tertius ab Augustissimo Imperatore Leopoldo investitus fuit eo modo, & forma, qua Antecessores Magni Etruriæ Duces illud a Marchionibus de Malaspi-

na

na quomdam sibi legitime compararunt. Cum illud igitur pro heredibus, & successoribus comparassent cum facultate alienandi salvo Cæsareo consensu, secundum naturam Feudi franci, & liberi per binas sententias declaratam, hinc aperte constat, quod prima constitutio hujus Feudi ab Augustissimo Imperatore approbata fuit pro heredibus, & successoribus tamquam franci, & liberi.

8 Et eodem jure censeri debet secundum, & tertium nempe Feudum Corlaghæ, seu Corlatæ nuncupatum, & aliud Arcis Sigillinæ, quorum prius per eumdem Serenissimum Cosmum I. pro se, ejus heredibus, & successoribus cum clausula *ad habendum* comparatum fuit a Pompeo Malaspina per Instrumentum de die 24. Decembris 1550., & a Morello, & Hippolito Malaspina ejus nepotibus per Instrumentum de die 20. Januarij 1551., utrumque sub rogitu Joannis de Comitibus; Et alterum vendiderunt libere Leonardus, & Jo. Comites de Noceto, & filij Petri Francisci de Noceto eorum fratris, Serenissimo Cosmo I. pro, se & nomine suo proprio, & suis heredibus recipienti, & ementi, cum clausula *ad habendum &c. quicquid &c.* pro pretio scutorum sex millium per Instrumentum de die 30. Octobris 1546. sub rog. Laurentii Pagni filii Andreæ Bandoni.

9 Sicut pariter quartum, quintum & sextum nempe feuda nuncupata Lusuolo, Riccò, & Lisana acquisita fuerunt salvo beneplacito Imperiali quatenus opus esset per Serenissimum Franciscum Primum Magnum Ducem pro ejus heredibus, & successoribus cum solitis clausulis *ad habendum &c.* & pro successoribus in Dominio Florentino, cui aggregata, & unita esse debere declararunt, cum facultate tamen eidem Serenissimo Magno Duci, & ejus successoribus alienandi & disponendi tamquam rem propriam loca prædicta prout constat per Instrumentum de die 23. Decembris 1574. sub rog. Ludovici Stradella, confirmatum declaratum & auctum per aliud Instrumentum de die 7. Februarii 1574 sub rog. Francisci Jordani. Quorum locorum possessionem apprehendit Serenissimus Franciscus I. per bina Instrumenta rogata sub diebus 17. & 18. Februarii 1574. sub rogit. Daccii de Dacciis, & homines, & comunitates eorumdem locorum per alia bina Instrumenta de diebus 17. & 18. Feb. 1574. sub eodem rogit. Dacci de Daccis fidelitatis juramentum præstiterunt.

Et hujusmodi alienationes, traditiones, & possessiones acceptas per Serenissimum Magnum Ducem Franciscum Primum Ludovicus Malaspina filius Herculis præfati, salvo Cæsareo assensu notificavit, & confirmavit per Instrumentum de die 31. Maii 1608. sub rog. Pamphilii Guerrini, cum venditione etiam, & alienatione omnium bonorum allodialium, & introituum bonorum feudalium, reservatorum in prioribus instrumentis, pretio scutorum novem millium.

Succedit septimum nuncupatum Terra Rubra, quod per Serenissimum Cosmum Secundum pro se & heredibus, & successoribus cum solitis clausulis *ad habendum &c. & quiquid &c.* titulo emptionis acquisitum fuit pro pretio scutorum 24. m. cum pluribus allodialibus a Marchione Fabritio Malaspina per Instrumentum de die 24. Januarii 1617. sub rog. Dom. Francisci de Marellis, salvo assensu Cæsareo. Quod postea per Ferdinandum Secundum per Instrumentum de die 18. Decembris 1628. sub rog. Bernardi Guidarrighis, infeudatum fuit Marchioni Manfredi Malaspina cum diversis pactis, & conditionibus, & cum aliqua correspectivitate renuntiationi jurium super Feudo Filattieræ factæ per Bernabò ejus Patrem in instrumento de die 16. Decembris 1614. sub rogit. Andreæ Andreini. 10

Et præfatæ omnes acquisitiones & Feudorum constitutiones Filattieræ, Corlatæ Arcis Sigillinæ, Lusuoli, Riccò, & Lisanæ, & Terræ rubræ (prævia omnimoda remissione quarumcumque caducitatum, & præjudiciorum quæ prætendi possent ob omissiones 11

quascumque a quibuscumque personis
commissas, & confirmatione possessio-
num eorumdem Feudorum quæ per
Serenissimum Cosmum Tertium reti-
nebantur per Augustissimum Leopol-
dum I. ad preces Serenissimæ Electricis
Palatinæ sub die 29. Novembris 1700.
promulgata) per eamdem Augustissi-
mi Leopoldi Imperialem Majestatem
approbatæ, & confirmatæ fuerunt
sub die 30. Januarii 1702. & eidem
Serenissimo Cosmo Tertio concessæ,
& confirmatæ fuerunt cum iisdem ju-
ribus prærogativis, & prout Serenis-
simi Cosmi Tertii Antecessores com-
pararunt, & possederunt, & prout
idem Serenissimus Cosmus Tertius re-
tinebat, & possidebat, & de illis eo-
dem modo investitus fuit, & infeudatus
prout antea de anno 1701. sub die 13.
Junii de Feudo Filattieræ separatim
investitus fuerat, ut supradictum est.
12 Constitutiones igitur, & creatio-
nes horum Feudorum ab instrumentis
in quibus comparata fuerunt sunt me-
tiendæ in quibus nova Feuda consti-
tuuntur & si illa pro heredibus, &
successoribus sunt comparata & cum fa-
cultate alienandi prout fere omnia Feu-
da Italica ita communiter esse tradit
*Vultejus de Feudis lib. 1. cap. 1.
ante num. 14. Schendevv. de reg. Imp.
lib. 1. classe 4. num. 13., & seqq.*
quomodo poterant adiici in renovatio-
nibus factis de anno 1706. ab Josepho
I., & anno 1713. favore Serenissimi
13 Cosmi Tertii Magni Ducis, & anno
1724. favore Serenissimi Joannis Ga-
stonis Primi ab Augustissimo Carolo
VI. regnante, expressiones illæ *e-
jusque filios heredes, & descendentes
masculos legittimos*, quia dum sunt
confirmatoriæ antecedentium conces-
sionum, & nominatim illæ factæ per
Augustissimum Leopoldum sub die 30.
Januarii 1702. in iisdem renovatio-
nibus insertæ, quæ in omnibus pun-
ctis, & clausulis & expressionibus
approbatur, & dum etiam Serenissi-
mis Magnis Ducibus io his renova-
tionibus dantur feuda prout eorum
antecessores compararunt, non potest
deduci ulla immutatio naturæ Feudo-
rum ab illis expressionibus in renova-
tionibus præfatis adiectis, dum hæ
pro adimplemento, & executione pri-
mæ concessionis dantur *Giurb. de Feud.* 14
prælud. 4. num. 62. quæ regulam &
directionem renovationibus tribuere
debet, ut supradictum est, & propte-
rea quod Feudum hereditarium non
censeatur cum his adiectiooibus in re-
novationibus factis immutatum, nec
mixtum seu sanguinis effectum dixe-
runt *Capyc. Galeot. controv. 32. num.* 15
*27. & seqq. Ludov. Bellus. cons.
3. num. 132.* Et in terminis Feudo-
rum Malespinorum in agro Lunensi
Cephal. cons. 194. num. 39. 40. 16
Dum enim confirmant titulos
præcedentes, & ad preces possessorum
eorum favore impetrantur, nil inno-
vare, vel immutare possunt de anti-
quo bonorum Statu per *Text. in cap.* 17
*de confirm. util. vel. inutil. de Luc.
de regular. disc. 172. num. 8. & de
Feudis disc. 60. num. 11. Scrader. de
Feud. cap. 5. num. 33 par. 3.* nec 18
præjudicium afferre possessoribus super
libera bonorum possessione *Castrens.
cons. 142. num. 3. vers. non autem,
lib. 2. Decius cons. 390. num. 3. Me-
noch. cons. 1. num. 124. Surd. cons.
5. num. 62. Scrader. de Feud. d.
par. 3. cap. 5. num. 33.*
Quæ si ita se habent in Feudis
præfatis, quid dicemus de octavo Feudo
Pontremolis Apuæ quondam nuncupa-
to, quod expresse tamquam francum,
& liberum fuit emptum justissimo
pretio per Serenissimum Ferdinandum
II. pro se heredibus, & successoribus
*piezamente per sempre, e nella più
ampla forma che si può a consiglio di
savio*, a Catholica Majestate Hispa-
niarum Regis anno 1650. 15. Martii
in instrumento Matriti rogato, quod
postea sub die 23. ejusdem mensis ab
ipsomet Hispaniarum Rege fuit ra-
tificatum, & confirmatum. Et quod
magis est ipsamet Cæsarea Majestas
petente, & instante Catholica Maje-
state ejusdem Regis Hispaniarum sub
die 9. Maii 1650. illud in omnibus
punctis confirmavit & approbavit,
& venditioni prædictæ, in omnibus
ejus partibus assensum præstitit cum
explicita promissione Serenissimo Fer-
dinan-

dinando II. investituram tradendi. Quare cum postea 11. Junii 1650. Serenissimus Ferdinandus II. eumdem assensum, & confirmationem petierit quatenus opus esset, postulans etiam pro se suisq. heredibus & successoribus investituram ad mentem instrumenti præfati, fuit denuo hoc instrumentum pro heredibus, & successoribus stipulatum, a Cæsarea Majestate approbatum & confirmatum; Sed investitura Serenissimi Ferdinandi II. Mandatario concessa fuit pro eodem Serenissimo Ferdinando II. ejusq. heredibus, & successoribus legittimis. A qua moderatione cum reclamasset Serenissimus Ferdinandus II. tam apud Regem Catholicum, quam apud Cæsaream Majestatem in Germania, quia forma instrumenti venditionis in investitura non erat servata, tandem anno 1661 sub die 10. Februarii Viennæ, ne cum illa investitura pro heredibus legittimis concessa, censeri posset alterata natura feudi franci, & liberi in instrumento conventa, data fuit Serenissimo Ferdinando II. & ejusdem descendentibus, & singulis ipsorum expressa facultas alienandi feudum prædictum tam per actus inter vivos, quam per ultimam voluntatem cum assensu Cæsareo impetrando cum expressione personæ in quam facienda esset alienatio, antequam ad actum
19 alienationis deveniatur. Et hæc facultas data ad servandam naturam feudi in instrumento emptionis appositam debet omnino admitti, prout natura feudi franci, & liberi exposcit, nempe ut non possit assensus denegari, nec respui persona ab alienante nominanda ne inutilis talis facultas constituatur per tradita per *Camerat. cap. Imperial. de prohib. feudi alienatione. per. Frider. a Pont. cons. 2. num. 7. & seqq. Gobius. de feudi alien. quæst. 3. num. 4. & seqq.*

20 Ex his igitur, tantisque expressionibus, & alterationibus mutata regulari feudi natura a legibus feudalibus constituta, nullus adesse potest, qui neget in illa Pontremolis acquisitione novum feudum improprium francum, & liberum non fuisse constitutum, transitorium non solum ad fœminas, sed ad heredes quoscunque, etiam extraneos, cum satis sit ut unum ex requisitis Feudi recti deficiat ut improprium sit efformatum *Par. cons. 4. n. 13. cons. 23. n. 400. lib. 1.* & ut successio in illo servetur non secundum 21
leges feudorum, quæ feudum proprium, & rectum tantum comprehendunt, sed secundum leges communes, fœminas, aliosque heredes quoscunque comprehendentes, sive omnia simul juncta discutiantur, sive singillatim ad trutinam revocentur, quia unaquæque res etiam separatim accepta francum, & liberum feudum ostendit.

Primum enim expressio illa, quod tamquam liber status Pontremolis vendebatur pro heredibus, & successoribus emptoris cum clausulis amplissimis, nempe *pienamente, per sempre, e nella più ampla forma che si può a consiglio di savio*, a Cæsarea Majestate approbata, tantæ potestatis est, ut dum expresse tamquam liberum, idest francum ut dicit *Clar. lib.* 22
4. §. Feudum quæst. 12. feudum vendebatur, nominatio heredum & successorum non est restringenda ad heredes, & successores feudales, dum de feudali qualitate in instrumento nulla fuit facta mentio, sed ad heredes quoscunque etiam extraneos, & ad fœminas secundum jus commune, quod in successione feudi franci, & liberi servatur *Menoch. cons. 216. num. 24. &* 23
cons. 503. num. 30. Berretta cons. 78. num. 13. 24. Schendevvin. instit. lib 3. tit. 9. num. 6. Jo. Helvic. Sinold. in colleg. feud. cap. 3. quæst. 2. cap. 3. vers. ex his autem pagina mihi 43. quamvis heredibus, & successoribus non sint adiecta verba *quibuscumque, vel cui, & quibus dederint*, quia similes adiectiones faciunt quod feuda vendita allodialia reputentur, & quod absque licentia Domini directi alienari possint *lib. 2. feudor. tit. 48. Clar.* 24
in §. Feudum quæst. 9. 31. 83. Cæterum sine illis adiectionibus, *pro heredibus, & successoribus* feudum simpliciter emptum, & acquisitum, si aliunde constet, quod mutata fuit feudalis regularis natura, quia tamquam

liberum vendebatur, vel alio modo francum, & improprium constituebatur, sicuti in feudis rectis, & propriis talia verba *pro heredibus*, & *successoribus* referuntur ad heredes, & successores secundum leges feudales saltem in feudis post consuetudines feudales constitutis, ita in francis, & impropriis, quæ sunt hereditaria referuntur ad successores secundum leges
25 communes *Roland. cons.* 1. *num.* 66. *lib.* 3. *Menoch. cons.* 65. *num.* 54. 56. *Paris. cons.* 4. *n.* 22. *lib.* 1. & *cons.* 12. *n.* 29, licet in aliis non immutatis servetur natura feudalis, & leges feudorum
26 locum habere possint *cap.* 48. *lib. feud.* *Jo. Elvicus Sinold. in colleg. feud. tit. de orig. & author. jurisf. feud. cap.* 3. *quæst.* 2. *vers. ex his autem ante num.* 1., & propterea consensus etiam Domini directi in transferendis his feudis francis, & impropriis accedere
27 possit *lib.* 2. *feud. tit.* 48. *cap.* 1. Quæ facilius in hoc feudo procedunt, quia adiectæ fuerunt clausulæ *pienamente per sempre, e nella forma più ampla che si può a consiglio di savio*, verba enim *pleno jure*, quæ sonant *pienamente*, integrum dominium comprehendunt tam directum, quam
28 utile *Barbos. clausul.* 101. *num.* 2. 4. 11. & *per tot.*, sicuti alia *per sempre*, nempe *perpetuo*, demonstrant, numquam ad Dominum servata fidelitate
29 feudum reversurum *Barbos. dict.* 163. *num.* 5.

Et alia *nella forma più ampla che si può a consiglio di savio* explicant extendendam esse hanc concessionem clausulis amplissimis, quibus ma-
30 gis, magisque feudum tamquam liberum venditum trasferri potest, sicut quisque sapiens magis peritus favore emptoris illud extenderet in venditione rei tamquam liberæ factæ, ac proinde cum clausulis *quibuscumque*, & *quibus dederint* adiiciendis verbis *heredibus*, & *successoribus*, quæ compatiuntur cum alienatione feudi tamquam liberi, & sequuntur naturam alienationis rei tamquam liberæ factæ, quam sapiens potest semper ma-
31 gis explicare, & declarare *Cephal. cons.* 88. *num.* 17. 18. & *seqq.* *Merlin. Pignatell. controv. cap.* 35. *lib.* 1. *Mantica de tacit. lib.* 2. *tit.* 12. *num.* 4. *Marta de clausul. part.* 4. *clausul.* 33., & faciunt quod bona alienata tamquam allodialia reputentur in his, in quibus natura feudi alteratur, licet in cæteris non immutatis feudalis natura remaneat, & propterea Beneplacitum Imperiale quatenus opus esset in alienatione conventum ad majorem tantum cautelam 32
censeatur appositum.

Secundo expressa alienandi facultas tam per actus inter vivos, quam ultimæ voluntatis concessa Ferdinando II. & singulis ejus descendentibus ad corrigendam, & declarandam Investituram factam pro heredibus, & successoribus legitimis, rem in tuto ponit quod revera francum, & liberum feudum sit judicandum, quia talis qualitas hujusmodi facultate absque ulla controversia resultat *Klock. cons.* 131. 33
num. 77. *lib.* 3.

Tertio cum justissimo pretio scutorum 500000. fuerit emptum tamquam liber, & cum nulla servitorum reservatione, nullus est qui dubitet, quin feudum impropium, & francum sit constitutum mutata per conventionem feudi regulari natura; ac proinde hujusmodi feudum non simpliciter emptitium, sed tantum alteratum circumstantiis, & conventionibus, non solum deficientibus masculis esse transitorium ad fœminas, sed ad heredes etiam extraneos, quia de eo, uti de rebus hereditariis sit judicandum communis est feudistarum sententia, secumdum *Gaill. lib.* 2. *observat. cap.* 34
159. & quicquid alii teneant in feudo simpliciter emptitio ut *Mynsinger. observat. lib.* 5. *cap.* 73. *Klock cons.* 9. 35
num. 45. & *seqq. lib.* 2.

Illud certum est quod quando justissimo pretio fuit emptum, & nulla facta fuit servitiorum reservatio, & fortius si tamquam liberum, & francum venditum fuit, quod tunc sequenda sit affirmativa sententia pro fœmina, & heredibus extraneis, quia non vigore feudi, sed in vim contractus fœmina, & hæres extraneus succedat. Contraria vero procedant quan- 36
do

do in prima feudi concessione servata est natura feudi recti, & legalis, & adiectum est aliquod onus, vel servitium non explicabile per fœminam ut bene distinguunt *Garzon. in tract. de*
37 *fœmin. in feud. recip. vel non restrict.* 6. *Menoch. conf.* 391. *num.* 37. 38. *Decianus conf.* 58. *num.* 49. *& seqq. volum.* 2., & conciliando contrarias sententias *Gaill. lib.* 2. *observ. cap.* 139. *Minsinger. observ. lib.* 5. *cap.* 73. *Vulteius de feudis lib. primo cap.* 9. *num.* 74. *Gaspar. Kloch. conf.* 9. *num.* 47. *tom.* 2.

Parum igitur curandum est de Investitura concessa *pro legitimis heredibus*, cum ad dignoscendam naturam feudi conventam, attendendum sit instrumentum venditionis ab Augustissimo Imperatore pluries approbatum, in quo natura feudi constituitur, & explicatur. Investitura vero cum nil aliud contineat, quam traditionem possessionis feudi jam constituti ut supradictum est, pro adimplemento, & executione acquisitionis jam factæ per *Text. in cap.* 1. *tit. quid sit investitur lib.* 2. *feud.* dum in ipsamet investitura confirmatur acquisitio feudi tamquam liberi, franci, & improprij, ex ea inferri non potest quid contrarium naturæ feudi in ipsamet Investitura confirmatæ, sed solum quod possessio tradita dici non possit nisi pro legitimis heredibus, vel ad exludendos illegittimos se-
38 cundum *Menoch. conf.* 104. *num.* 18. *vers. non obstat.*, vel ad includendos primum legitimos heredes, absque tamen ulla exclusione aliorum heredum, qui ex natura feudi vocati censeri possint, prout servatur in feudis, ad quæ plures lineæ, & diversarum personarum descendentiæ vocatæ sunt, in quibus investitura solum conceditur primo vocato, & ejus descendentibus, nulla habita ratione aliorum vocatorum, ut quando casus venerit eorum vocatio-
39 nis agnosci possit a Domino directo persona, cui possessio, & Investitura sit tradenda, atque ita in feudo franco, & libero, ab initio solum dici potest data investitura, & possessio pro legittimis heredibus, non pro extraneorum exclusione, sed ut his deficientibus agnoscantur ab Augustissimis Imperatoribus quinam sint heredes extranei, quibus danda sit possessio, & investitura feudi, quod maxime consonat, & bene compatitur cum expressa facultate alienandi data Serenissimis descendentibus Ferdinandi II. etiam per ultimam voluntatem, cum explicatione personæ in qua facienda sit alienatio, ac proinde ex hac facultate & ex aliis omnibus supradictis magis magisque emergit natura feudi franci, & liberi in statu Pontremolis.

Quibus explicatis occurrunt feuda Pitiliani, & Groppoli, quæ diversam forsan habent naturam, compatibilem tamen cum facultate alienandi, accedente Beneplacito Imperiali, prout legittime Cæsareo interveniente consensu feudum Groppoli in Marchionem de Brignolis Ianuensem alienatum fuit.

Pitilianum enim sub cujus territorio venit Soranum erat liberum spectans ad Ildebrandum, seu Ildebrandinum Comitem Palatinum in Etruria qui sub protectione Augustissimi Imperatoris Friderici Primi, dum per Italiam transibat cum omnibus aliis suis bonis acquirendis illud constituit a quo pro se, filiis, & hæredibus nascituris ex quacumque ejus legittima uxore cum omnimoda jurisdictione salvo jure, & honore Imperii illud recepit; quod postea Henricus VI & Otho IV. eidem Ildebrandino pro se, & ejus heredibus in perpetuum confirmavit. Deinde cum Nicolaus Ursinus, & Ludovicus filius derivationem, & descendentiam a prefato Ildebrandino demonstraverint: iidem ab Othone IV., & Maximiliano I. hæc bona concessa fuerunt pro illis, & eorum filiis heredibus, & descendentibus suis legittimis. Cum igitur Joannes Antonius filius Alexandri Orsini anno 1608. hoc feudum in Ferdinandum I. Magnum Ducem titulo permutarionis transtulisset, strenuus hic Magnus Etruriæ Dux investituram hujusmodi feudi a Rudolpho II. Imperatore pro se filiis, heredibus, & de-

scen-

ſcendentibus ſuis maſculis legittimis
recepit, & eodem modo talis Inveſti-
tura anno 1609. titulo feudi recti,
& legalis, prout antea in conceſſio-
nibus factis Ildebrandinis, ſeu Urſinis
nominatum fuerar, Coſmo II. Magno
Duci ab eodem Rudolfo II., ſicut po-
ſtea a Matthia Primo Imperatoribus
confirmata fuit; mortuo vero Coſmo
II. Magno Duce, anno 1621. renovata
fuit inveſtitura præfata cum iiſdem clau-
ſulis *pro ſe filiis heredibus, ac deſcen-
dentibus ſuis maſculis legitimis*, Fer-
dinando II. Magno Duc' Etruriæ ab
Auguſtiſſimo Imperatore Ferdinando
II. cum ratificatione omnium præce-
dentium conceſſionum, quæ factæ fue-
rant Ildebrandinis, ſeu Ildebrandis,
Urſinis, & Mediceis. Succedente vero
de anno 1641. Ferdinando III. Im-
peratore; cum Ferdinandus II. Ma-
gnus Etruriæ Dux poſſideret, & re-
tineret feudum Groppoli in agro Lu-
nenſi ſitum, quod longe antea de an-
no 1578. Franciſcus I. Magnus Etru-
riæ Dux comparaverat ab Antonio
Maria Malaſpina cum Beneplacito Im-
periali accepto a Rudolfo II. Impe-
ratore pro ſe, ac filiis deſcendentibus
ſuis maſculis legittimis, ac naturali-
bus pro pretio ſcutorum triginta mil-
lium quæ inveſtiri deberent in bonis
ſtabilibus in Statu Florentino, vel Senen-
ſi, prout pro majori parte inveſtita
fuerunt in emptione caſtrorum, quæ
vocantur Montemaſſi, & Rocca Te-
derighi in agro Senenſi, feudo Pitilia-
ni aggregatum fuit a Ferdinando III.
præfato hoc feudum Groppoli, & de u-
troque inveſtituram accepit Ferdinan-
dus II. Magnus Dux Etruriæ pro ſe
filiis heredibus, ac deſcendentibus ma-
ſculis legittimis ab eodem Ferdinando
III. Imperatore, cum ratificatione,
& confirmatione omnium inveſtitura-
rum, quæ prius conceſſæ fuerant pro
feudo Pitiliani Ferdinando I., & Coſ-
mo II., & eidem Ferdinando II. Ma-
gnis Ducibus, & pro feudo Groppoli
Franciſco I. Magno Duci.

Renovata itaque hac inveſtitura
eodem modo a Leopoldo I. eidem Fer-
dinando II. M. Duci, & Coſmo III. ſuc-
ceſſori cum iiſdem clauſulis *pro filiis
heredibus, ac deſcendentibus maſculis* 40
legittimis, nulla ratione poſtea de an-
no 1706. ab Auguſtiſſimo Ioſepho I.
& de anno 1713. a Carolo VI. Re-
gnante cumulari poterant cum hac
Inveſtitura aliæ inveſtituræ aliorum
feudorum ſuprarelatorum, quæ diver-
ſo jure cenſentur, & eodem periodo
& oratione de his decem feudis Sere-
niſſimum Coſmum III. inveſtire cum
eadem clauſula *pro ſe filiis, heredibus
deſcendentibus maſculis*, quæ cum pe-
culiaris eſſet feudi Pitiliani, & Grop-
poli non poterat comunicari cum aliis
feudis pro heredibus, & ſucceſſoribus
acceptis niſi diſiunctim accipiatur,
prout ita accipiendam eſſe repugnantia
cum primis Inveſtituris, & conceſ-
ſionibus in præfatis renovationibus
confirmatis manifeſte cogit.

Quod multo magis procedit in 41
renovatione nunc facta favore Sereniſ-
ſimi Ioannis Gaſtonis I. qui ex pro-
pria perſona, & jure proprio in his
feudis ſuccedit, & qui poteſtatur, &
reclamat, quod niſi ad mentem, &
tenorem primarum conceſſionum inve-
ſtituras præfatas recipere, & accepta-
re intendit.

Et quamvis hæc feuda Pitiliani 42
& Groppoli pro filiis heredibus, ac
deſcendentibus maſculis conceſſa ſint
etiam in antiquioribus conceſſionibus
& inveſtituris, & magis propriam
habeant naturam feudi recti, & lega-
lis, attamen quia ab initio erant li-
bera, & in protectionem Imperii fue-
rant data, & conceſſa & tamquam
allodia cum dignitate Imperiali rece-
pta, ut juribus, & honoribus Impe-
rii defenderentur, remanet in poſſeſſo-
ribus ſaltem cum conſenſu Imperiali
facultas alienandi, & diſponendi, ut
dicit *Reinching. de Regimin. Imperii* 43
lib. 1. *claſſe* 4. *cap.* 16. *num.* 24.
*Criſtin. ad conſuetud. feud. diverſ.
prov. tit. ult. Klocb. conſ.* 7. *n.* 228.
& conſ. 8. *num.* 106., *&* 114. *&
ſeqq.* præſertim quia ante conſuetudi-
nes feudales hæc feuda conſtituta, cum
iilis non regulantur *Burſatt. conſ.* 46. *n.* 44
16. 19. *Klocb. conſ.* 7. *num.* 229. *&
conſ.* 8. *num.* 106. 114. *& ſeqq.* pro-
ut de Pitiliano diſpoſitum fuiſſe ap-
paret

paret titulo permutationis, & emptionis per Ursinos favore Serenissimæ Familiæ Mediceæ & de Groppoli a Malaspinis favore Francisci I. de Medicis, & ejus descendentium, & ab his favore Marchionis de Brignolis Ianuensis, & in his feudis, quæ non habent prohibitionem in rem, sed in personam, de plano intrat conclusio quod semel alienata semper alienabilia durent *Decian. cons.* 58. *num.*
45 51. *lib.* 2. licet in cæteris jus feuda-
46 lem servandum f *Dexart. dec. Sardin.* 27. *num.* 2. *S...d. de feudis cap.* 9. *conclus.* 58. *a num.* 23., & aperta est consuetudo in Lunensi Provincia, quod feuda Malaspinorum alienabilia sint, quæ propterea apud
47 extraneos fere omnia reperiuntur. Et si in judicio de feudis nulla lex esse potest, quæ usum vincat, aut mores ut constanter asseruit *Albertus de*
48 *Orto lib.* 2. *feud. tit.* 1. facilius Serenissimus Ioannes Gasto I. Pitilianum etiam distrahere poterit tum propter usum tum propter emptionem factam ab ejus predecessoribus tum demum quia pro nunc est ultimus de descendentibus masculis, quæ omnia faciunt, ut assensus Imperialis in alienatione non sit denegandus.
49 Et quando etiam illud distrahere sibi non placeret semper Serenissima
50 Soror agnata etiam ex *æquitate Bartol. in L.* 2. *Cod. de aq. & aq. pluv. arcend.* defectis masculis esset admit-
51 tenda, sicuti in aliis feudis masculinis ut in Statu Senensi ut bene in his feudis probat *Decian. cons.* 58. *n.* 52. *lib.* 2. *Menoch. cons.* 391. *num.* 39. & pluribus exemplis demonstrat *Itterus de feud. cap.* 14. *num.* 13.

RESPONSUM XXIII.

FLOR. SEU LUNEN. ASSERTÆ ALIENATIONIS FEUDI TRESCHIETTI.

ARGUMENTUM.

Explicatur natura & qualitas Feudi Treschietti pro substinenda in Imperiali Camera Sacræ Majestatis alienatione dicti Feudi in Serenissimos Magnos Etruriæ Duces: ubi incidenter de qualitate & natura aliorum Feudorum, quæ ab Illustrissima Familia Malaspina in Lunensi Provincia possidentur.

SUMMARIUM.

1 *Carolus Magnus in suam ditionem redegit Feuda Italica alia a Longobardis alia ab Orientali Imperio avulsa.*

2 *Et cum illis temporibus nullum de Feudis certum jus universale fuisset statutum, nullo alio jure regulantur quam eo quod usus & consuetudo cujusque Feudi producere cœpit.*

3 *Ideo Obertus de Orto asseruit, nullam Legem in hac materia usui aut moribus prævalere posse.*

4 *Et si initium inspiciatur, alia feuda jure proprio possidebantur, alia quoad utile dominium vel usumfructum tantum, alia quoad administrationem.*

5 *Ea vero quæ in administrationem data erant, postea a Carolo Magno, et ejus successoribus hereditaria facta fuerunt ut Provinciæ amore rerum suarum retius gubernarentur.* Et n. 11. amplia ut n. 14.

6 *Et hac de causa Feuda Provinciæ Lunensis, de quorum certo initio non constat potius impropria vel mixta, quam propria censeri debent maxime cum sint anteriora receptioni consuetudinum Feudalium, & earum collectioni factæ per Gherardum & Obertum de anno* 1240.

7 *Ideo nec ab iis possunt recipere interpretationem, nec a constitutionibus Imperatorum subsequentibus, ita ut ad earum mentem habeantur propria ac recta.*

Ca-

8 *Castra praesumuntur magis allodialia & libera quam feudalia, quia feudalitas est servitus.*
9 *Et ubi sunt Castra allodialia, & feudalia ut in Austria possessor potest allegare allodialitatem.*
10 *Et quamvis constaret in genere de feudalitate contra possessorem etiam post consuetudines feudales non sufficeret praesumptio ad inducendum feudum proprium, sed concludenter esset probandum.*
11 *Carolus Magnus multas Provincias Populorum utilitate hereditarias facere consuevit.* Et n 5.
12 *Ideo feuda Italica plerumque hereditaria dicuntur.*
13 *Uti feuda quoque Germaniae.*
14 *Et inde evenit quod nomina Marchionatus, & Comitatus respicientes tantum administrationem facta sint Patrimonialia, uti jurisdictio, & Castra cum dignitatibus in allodium salva fidelitate Imperio plerumque recipi ceperint.*
15 *Feudum si datum est* pro se & heredibus *nomen heredis solet explicari pro heredibus sanguinis.*
16 *Si tamen adiecta sint verba* quibus dederint *important tacitam alienandi facultatem, uti est concepta Investitura Caroli Magni favore Marchionum Familiae Malaspinae.*
17 *Nec non hereditariam qualitatem.*
18 *Et propterea improprium & francum omnino feudum efficiunt.* Et n. 20. 21.
19 *Nemo potest impugnare qualitatem Investiturae ab ejus actoribus in Judicio allegatam, & productam.*
22 *Et est norma & fundamentum caeterarum investiturarum, subsequentium.*
23 *Ita ut illa sola sit inspicienda.*
24 *Et ab ipsa sumendus sit modus, & regula intelligendi posteriores.*
25 *Et quidquid in subsequentibus est omissum vel adiectum per errorem non ex serta scientia omissum, vel adiectum censetur.* Ex n. 27.
26 *Ac propterea clausula* quibus dederint *in prima apposita in omnibus subsequentibus repetita censetur, cum illi derogatum non censeatur nisi expresserit dictum* bene.
28 *Investitura Friderici Primi anno* 1164., *& Friderici Secundi ann.* 1220., *nec non Caroli IV. ann* 1355. *concepta pro legitimis heredibus favore Marchionum Familiae Malespinae mixtum feudum efficerent vel hereditarium secundum quid, si primae essent judicandae.*
29 *Immo cum investiturae Friderici primi, & secundi praecedentes supponat confirment, & ratas habeant, clausula* & quibus dederint *censeri debet adiecta, & vocatio heredum legitimorum censeri debet facta ad excludendos illegitimos, non ad innovandam qualitatem heredum in primis expressam.*
30 *In Investititura vero Caroli IV., quae est relativa alterius Friderici Secundi adiectio illa,* sibi & heredibus suis velut heredibus legitimis, & per masculinam lineam descendentibus *cum in relata Investitura non contineatur, vel per errorem censetur adiecta.*
31 *Vel descendentes Masculi censeri debent vocati non uti descendentes, sed uti heredes, scilicet quatenus fuerint heredes.*
32 *Et proinde feudum hereditarium censetur immutatum, nec mixtum seu sanguinis effectum.*
33 *Et in individuo feudorum Familiae Malaspinae quod franca, & impropria habeantur ab effectu & eventu alienabilitatis secuta scripsit Cephalius.*
34 *Ulterius cum in secundis Investitu-*

stituris Feudum Trescbietti expresse nominatum non sit, vel tamquam allodium est judicandum, vel quod non in istis sed in antiquioribus Investituris sit comprehensum.

35 *Vel quatenus sub generalitate verborum contineatur, Investiturae posteriores nihil immutare potuerunt, vel innovare de antiquo statu bonorum.*

36 *Nec praejudicium afferre Possessoribus super libera dispositione eorum bonorum.*

37 *Et quando etiam praedicta investiturae respectu Trescbietti primae essent judicandae nil aliud continerent quam dationem propriorum bonorum in clientelam, & protectionem Imperialem tamquam allodium cum Imperiali dignitate receptum.*

38 *Ideo cum jure proprio retineretur jura tantum feudi impropri haberet cum facultate alienandi praesertim ante consuetudines feudales.*

39 *Et concessio bonorum* pro se, & heredibus *ex subiecta materia non pro heredibus sanguinis, sed bonorum haberi deberet, sicuti altera* pro legitimis heredibus *non pro descendentibus sanguinis, sed pro iisdem quatenus sint heredes bonorum judicanda esset.*

40 *Meritorum expressio quorum gratia feudum conceditur, facit aequare feudi valorem.*

41 *Et causam correspectivam & onerosam continere dicendum est.*

42 *Ideo feudum absolute improprium & francum efficitur.*

43 *Vel saltem cum similibus expressionibus* ingenti servitio *&c. donationem continere fatendum est. Maxime si omnia regalia & jura Imperii sint translata nihilo penitus reservato. Quod est contra naturam feudi veri & proprii.* Et n. 47.

44 *Nam duo in solidum possessores esse non possunt.*

45 *Ideo francum, & liberum feudum censetur datum vel confirmatum.*

46 *Et allodium salva fidelitate effectum.*

48 *Et hec est verior & receptior sententia.*

49 *Et habet literalem dispositionem Textus.*

50 *Quem uti authenticum defendit* Menochius.

51 *Et ita decidendo tenuit* Rota Romana.

52 *In qua sententia omnes conveniunt quando secuta sit libera translatio, vel juramentum injunctum non fuit in investituris.* Et num. 57. *contra*, ut n. 60. *Distingue*, ut num. 61. 62. *Et de ratione*, num. 65. *amplia*; ut n. 66.

53 *Quo casu tamquam impropria, & ad Foeminas trasitoria censentur.*

54 *Et alienabilia in extraneos.*

55 *Tam cum consensu Domini directi quam sine.*

56 *Admissis etiam Clericis.*

58 *Septem sunt requisita Feudi proprii.*

59 *Quorum unum si deficiat feudum impropriatur.*

63 *Generalis praesumptio non sufficit contra possessorem Feudi.*

64 *Sed qui agit concludenter qualitatem feudi probare debet.*

67 *De Carolo IV. praedicatur quod pene totum Imperium erat venditurus si emptorem invenisset.*

68 *Usus longevus specialis Feudi derogat generali Feudorum consuetudini.*

69 *Et praesumitur omnem meliorem titulum intervenisse ad destruendas priores Investituras & naturam Feudi.*

70 *Uti de Feudis Malaspinis dixit* Riminald.

71 *Maxime vero habet vim interpretandi antiquiores Investituras,*

ras, de quibus aperte non constet.

72 *Vel ad posteriores declarandas ut sint conformes antecedentibus.*

73 *Vel ad derogandas consuetudines feudales quae in pluribus Provinciis in consuetudinem abierunt, cum unumquodque feudum propria consuetudine regatur.*

74 *Quia per usum contrarium legi in multiplicatis actibus cum scientia Principum, vel lex judicatur abrogata, vel in eo loco non usu recepta.*

75 *Et ad formam hujus specialis consuetudinis est judicandum.*

76 *Quae si deroget juribus Feudalibus super successione & alienatione est attendenda.*

77 *Quamvis in aliis non impropriatis Feudi naturam retinere possint.*

78 *Et jus feudale habere etiam ex pacto & providentia quatenus non alienentur & de successione non agatur.*

79 *Ideo feuda alienabilia facta vel per successionem in extraneos transitoria perpetuo in hoc statu durant.*

80 *Nec hujusmodi consuetudo a Domino directo vel ab Agnatis revocari infringi aut prohiberi potest.*

81 *Quare inhibitiones de non alienando ad formam juris sunt intelligendae nempe non impetrato Beneplacito Apostolico.*

82 *Consuetudo quae est omnibus notoria sufficit ut allegetur.*

83 *Adferuntur probationes alienationum, & translationum Feudorum Malespinorum per aliquot seculorum spatia factarum quae vel ab initio feuda impropria, vel postea ita facta esse demonstrant.* Ex n. 85.

84 *Duae alienationes quae effectum habuerint & fuerint observatae itant ad notitiam Domini & Agnatorum pervenire potuerint, sufficiunt ad liberam alienandi & succedendi consuetudinem probandam.*

86 *Foeminae Clerici, Æquites Hierosolimitani non succedunt nisi in feudis impropriis.*

87 *Adferuntur exempla translationum Feudorum Malespinorum in supradicto genere Personarum,* num. 88.

89 *Feuda, quae emptitia demonstrantur absolute impropria quoad successionem, & alienabilitatem censeri debent.*

90 *Ita ut stultum sit regulas & leges Feudorum in his allegare.*

91 *Quamvis quoad substantiam fidelitatis, & alia non alterata aliquid proprii retinere possint.*

92 *Adfertur exemplum venditionis Feudi Filatteriae, & sententia confirmatoria alienationis.*

93 *In qua fuit reservata fructuum commoditas utpote in alienatione non comprehensa quae nil comune habet cum dominio feudi, & ipsa feudi natura in extraneum alienata.*

94 *Ideo cum haec sententia lata fuerit super Statu, & qualitate rei prejudicat adversariis, non solum in iisdem bonis sed & in aliis ejusdem naturae. Etsi independenter ex Persona propria veniant.* Ex num. 96.

95 *Maxime vero si habeant causam ab eis contra quos sententia emanavit.*

97 *Erectio Primogeniturarum quarum exempla in Lunensi Provincia adferuntur non potest fieri etiam cum consensu Imperatoris, si feuda impropria non extent respectu alienabilitatis.*

98 *Addit namque vinculum, & servitium in corpore Feudi, quae est species alienationis prohibitae.*

99 *Non attento quod per Primogenituram dignitas, & honor familiae conservatur.*

Nec-

100 *Nec quod ab ea beneficium resultet cum subditorum commodo, quibus expedit ab uno potius quam a pluribus regi.*

101 *Nec valet quod Imperator auctoritatem interponens erectioni primogeniturae feudum non destruat, sed formam tantum, & ordinem succedendi tribuat.*

102 *Nam sicuti erigi non posset primogenitura ab herede gravato, & possessore fideicommissi pluralitatem successionis admittentis, nec tolli jus aliis quaesitum.*

103 *Pari ratione erigi non debet in feudo natura dividuo, saltem quo ad commoditatem fructuum.*

104 *Nam hoc esset in praejudicium aliorum vocatorum.*

105 *Quamvis administratio etiam non obstante successione dividua, penes unum, & majorem esse possit.*

106 *Ideo hujusmodi erectiones cum consensu Domini directi feudum improprium, & liberum denotant, & consuetudinem alienandi inducunt.*

107 *Adferuntur probationes specialis consuetudinis Feudi Trescbietti super alienabilitate; Ex alienatione facta ejusdem Feudi & aliorum feudorum quae fratres sibi diviserunt.*

108 *Quae si alienari potuerunt eodem jure Trescbiettus censeri debet ut aequalitas in divisione servetur.*

109 *Ideo alienabilitas aliarum partium influit in alienabilitatem Trescbietti qui ab eodem fonte procedit.*

110 *Quod comprobatur ex erectione Primogeniturae instituta super eodem Feudo cum consensu Imperatoris.*

111 *Non datur sententia super successione viventis.*

112 *Etiamsi esset successio necessaria.*

113 *Ideo actor non audiendus, sed repellendus.*

114 *Constitutio feudalis Conradi pro successione collateralium in infinitum non habet locum in feudis impropriis, quae hujusmodi constitutionibus non subiiciuntur.* Et n. 123.

115 *Et ante consuetudines feudales in esse deducta futuris legibus quae de propriis loquuntur non debent gubernari.*

116 *Sed cum successione juris communis prout ante consuetudines praedictas.*

117 *Et propterea in his non succeditur primo acquirenti sed ultimo possessori, & fiunt propria ultimorum heredum salva fidelitate.*

118 *In undecimo gradu cum defuncto coniunctus habetur insuccessibilis ab intestato.*

119 *Et excluditur non solum a feudo hereditario.*

120 *Sed etiam a Feudo mixto.*

121 *Ex divisione feudorum, quae cum omni libertate adsignata fuerunt resultat remissio, & refutatio cujusque promiscuae successionis quae ex natura feudi resultare possit.*

122 *Quia vicem habet venditionis, & permutationis.*

124 *Et censentur divisa non solum bona & Castra sed etiam jura successionis prout ante Conradi constitutionem dividebantur.*

125 *Quia ad instar divisionis bonorum liberorum haec divisio est regulanda.*

126 *In feudis alienabilibus non requiritur in ipso actu assensus Domini directi sed posterius etiam accedere potest.*

127 *Valida interea manente alienatione quoad agnatorum praejudicium, quorum interesse talis assensus non tangit sed Domini.*

128 *Cujus defectus propterea a solo Domino potest allegari.*

129 *Locus esse non potest legitimae suc-*

successioni quae per dispositionem viventis cessare potest.

130 *Ac proinde omne preventivum judicium & declarationem excludit.*

131 *Exceptio reijudicate obstat petitori qui controvertit id quod primo fuit denegatum.*

132 *Et saltem interpretative concurrere dicuntur identitas rei Personarum, & causae.*

133 *Facinus quando res quae petitur est ejusdem qualitatis, & naturae.*

134 *Seu pars aut accessorium alterius potest repatari.*

135 *Et agitur ut sententia prosit alteri interesse habenti, & idem jus opponenti qui interpretative dicitur eadem Persona.*

136 *Defensio rei dicitur principaliter spectare ad eum qui est Dominus, vel possessor.*

137 *Et cum eo judicium debet substantiari, & uti legitimo contradictore actorum Persona legitimari.*

138 *Et jus reiudicate opponere valente propter identitatem rei causae, & Personae, exceptio obstat etiam ad impediendum litis ingressum, & pro denegatione audientiae.*

139 *Nemo potest aspernari illud jus quod tamquam justam sibi dici cepit, & ex quo commodum reportavit.*

140 *Grave enim esse non debet quod aliis idem jus impertiatur, quod antecessoribus suis fuit impertitum.*

141 *Sententia in Camera Imperiali lata facit jus quoad omnes etiam non intervenientes.*

142 *Feudum improprium est transitoriam ad foeminas cognatas, & quoscumque heredes extraneos sive quis ab intestato sive ex testamento decedat.*

143 *Nec Camera Imperialis potest se intromittere nisi quando remaneret vacans vel a successoribus denegarentur fidelitas, & veneratio.*

144 *Alienationes feudorum facte salvo Imperiali assensu & finita alienantium descendentia sunt conditionales, & suam perfectionem expectant ab Imperatoris voluntate.*

145 *Nec cadunt in commissum nec devolutioni sit locus etiam si feudum esset rectum & prohibitam alienationis.*

146 *Conditio traditionis rei vendita post mortem emptoris suspendit omnem consignationem etiam cum clausula constitati.*

147 *Alienatio feudi ab aliquo facta in executionem precedentium quas ejus auctores fecerunt, & cum iisdem conditionibus, eodem quoque jure cum illis regulari debet, & una eademque censeri.*

148 *Et cum sit necessaria excusat a poena devolutionis.*

149 *Pro qua requiritur dolus, & verus contemptus.*

150 *Et a qua quelibet etiam minus justa probabilis causa excusat.*

151 *Alienatio in feudo improprio permittitur etiam sine consensu Domini directi.*

152 *Et si requiratur ob reverentiam non potest ex justitia denegari.*

153 *Et potest quandocumque etiam ex post interponi.*

154 *Tanto magis si adsit talis consuetudo quae est servanda.*

155 *Alienatio feudi contra inhibitionem Domini directi facta est revocanda, & sive justa sive injusta sit inhibitio attendenda est sub poena attentatorum.*

156 *Quod tamen procedit quando inhibitio est obtenta cum citatione Partis.*

157 *Sed si ad instantiam unius partis, altera non audita, nil aliud importat quam simplicem citationem, & monitionem.*

158 *Quae continet tacitam conditionem.* Si preces veritate nitantur.

Et

159 *Et obligat ad mentem legis quatenus scilicet jus commune in minimo non lædatur.*
160 *Et jus tertii sit præservatum.*
161 *Ideo non est illi obtemperandum nisi verificatis precibus narratis cum citatione partis.*
162 *Et generale est in omnibus rescriptis.*
163 *Ita ut si Vasallus contumax sit non puniatur pœna privationis nisi trina citatio præcesserit.*
164 *In Camera Imperiali debet quis conveniri antequam cadat in commissum.*
165 *Alienationes, quæ tam in feudis impropriis quam rectis fiunt ipso iure validæ dicuntur.*
166 *Et proinde inhibitio alienandi non potest tollere alienabilitatem Feudi.*
167 *Princeps inviolabili sanctione præcipit ejus rescripta cum tertii præjudicio non observari.*

Antiquissima Malaspinæ Familiæ Feuda in Lunensi Provincia impropria, franca, ac libera, & alienabilia esse, ac degenerantia, tam pro successionibus, quam alienationibus a Feudis propriis, ac rectis, ac proinde a consuetudinibus, ac constitutionibus Feudalibus exempta diudicanda esse, ut distinguantur a Feudis rectis & propriis, secundum *Scrader. de Feud. part.* 2. *cap.* 3. *num.* 1. in comperto est, tum ex illorum origine ex Personis in Investituris demonstratis, tum ex causis, & qualitatibus in Investituris adiectis, tum demum ex observantia, & inveteratis Lunensium Feudorum Consuetudinibus.

Ex Origine

Quia cum usque de tempore Caroli Magni anno Christi 800. Imperii occidentalis Initio hæc Feuda jam extiterint, ut patet ex Investitura Caroli Magni producta, seu allegata in causa Feudi Madrognani per acta Viennæ anno 1638. inter Dominum Marchionem Rainaldum Malaspina ex una, & Paulum, & Morellum alios Marchiones de eadem Familia ex altera; Tunc temporis, quando jam de anno 773. extincto ultimo Longobardorum Rege Desiderio, Carolus Magnus Longobardorum Imperio subacto, Feuda iam in diversis locis, per Italiam, sive a Romanis sive verius a Longobardis, & aliis Germanis, & Francis usque de anno 409. introducta in suam ditionem redegit alia a Longobardis, alia ab Orientali Imperio avulsa, antequam certi Fines, pacatis inter Irenem Imperatricem Orientalem, & Carolum Magnum dissidiis, inter utrumque Imperium constituerentur, ut ex *Joan. Helvic. Sinold. in Colleg. Feudal. cap.* 1. *num.* 14. *vers. quo spectat illa quæstio. Baron. Annal. Ecclesiast. ann.* 802. *num.* 5. bene comprobatur; Ac propterea, cum illis temporibus nullum de Feudis certum jus universale fuisset statutum, quod nec & legibus Romanis, nec Longobardicis reperitur, utpote quæ a Fide, & Fidelitate dicta diversimode, prout Fides Vassalli, & Clientis, aut Protectio Principis, aut Patroni exigebat, constituebantur, nullo alio jure regulantur, quam eo, quod usus, & consuetudo cujusque Feudi ex origine, & Natura ejusdem introducta producere cœpit; Ita ut alibi libere alienare Feudum liceret, ut Cremonæ, Ticini, & Mediolani, alibi cum consensu Domini, ut Mantuæ, & Veronæ, alibi in successorem transibant, alibi secus, prout usus cujusque Feudi introduxit, ut bene refert *Cuiac. in Præfat. lib.* 1. *Feudor. in princ. & De Luc. de Feud. disc.* 135. *num.* 5. *Cristin. ad consuet. Feudal. divers. Provinc. Tit. ult.* 1
2

Ex quo factum est, quod *Obert. de Orto Author. lib.* 2. *Feud. Tit.* 1. constanter asseruerit, quod in Iudicio de Feudis nulla lex esse potest, quæ usum vincat, aut Mores;

Et profecto, cum alia ex bonis propriis in Protectionem datis, alia ex bonis a Dominis receptis constituerentur alia tamquam officia vel temporalia, vel perpetua darentur, ac 3

ac proinde alia jure proprio possiderentur, alia quoad utile dominium, vel Usumfructum tantum, alia quoad administrationem *Cuiac. in Præfat.*
4 *ad lib. 1. Feud. Vulteius de Feudis lib. 1. cap. 1. num. 14. Cristin. ad Consuet. Feudal. divers. Provinc. d. Tit. ult. in princ.*

Et de iis etiam, quæ in administrationem data erant, cum Imperium bellis distraheretur, a Carolo Magno, & ejus successoribus hereditaria facta fuerint, ut Provinciæ amore rerum suarum rectius gubernarentur, ut dixit *Vult. de Feud.*
5 *lib. 1. cons. 1. ante num. 14. Reinching. de reg. Secul. lib. 1. class. 4. num. 13. & seqq.* Nullus autumare poterit, Feuda de quibus agitur, de quorum certo initio non constat, esse potius propria, quam impropria ex, pacto, & Providentia, vel mista, & non mere hereditaria; Quinimmo, cum illis Temporibus consuetudines Feudales, non solum non essent usu receptæ, sed nec collectæ per Gherar-
6 dum, & Obertum, dum de anno 1240. tantum recipi ceperunt, Teste *Grat. cons. 9. num. 48. & seqq. lib. 1. Ludovic. Bell. cons. 3. num. 125. Corsett. in cons. feud. 29. num. 8.*

Feuda antecedentia consuetudines præfatas non possunt recipere interpretationem ab istis consuetudinibus, vel constitutionibus Imperatorum subsequentibus, ut ad mentem ipsorum censeatur Feudum constitutum potius proprium, ac rectum, ut dicunt
7 *Grat. & Bell. in dd. consil.* sed cum castra etiam præsumantur magis allodialia & libera, quam Feudalia, quia Feudalitas est servitus, ut bene
8 *Valasc. de jur. Emphyt. quæst. 51. n. 1. Gaill 2. observ. 69. num. 4. Kloc. cons. 8. num. 47. 93. & seqq. lib. 2. Mantic. de tacit. lib. 23. tit. 4. num. 2. & 3. Rosenthal. de Feud. cap. 12. concl. 14. num. 11. & seqq.* Et ubi sunt Castra allodialia, & Feudalia, Possessor possit allegare allodialitatem, ut in Austria dicit *Bald. cons. 351.*
9 *in fin. vol. 1. & generaliter Gaspar. Kloc. d. cons. 8. num. 47. & seq. tom. 2. Surd. cons. 135. num. 75. vers. Quartum quoque Bos. tract. de Principe num. 247. Roland. cons. 82. num. 17. vol. 2. Bursat. cons. 46. num. 27.* Et si de Feudalitate in genere constat contra Possessorem, etiam post consuetudines Feudales non sufficiat præsumptio, quod Feudum præsumatur proprium, & rectum, & ex pacto, & Providentia, sed qui agit, debeat concludenter probare qualitatem Feu- 10
di; *Bald. cons. 151. num. 2. & in fin. lib. 1. Mantic. de tacit. lib. 23. tit. 5. num. 21.*; & tenuit *Rota Rom. dec. 93 num. 55. par. 5. rec.*

Hinc profecto sequitur, quod Feuda præfata ante consuetudines feudales a Carolo Magno introducta, tanto magis iudicanda sint impropria, libera, ac hereditaria, & potius titulo hereditario a Carolo Magno acquisita, prout tantus Imperator consuevit multas Provincias Populorum utilitate hereditarias facere ad tradita per *Brun. cons. 80. sub num. 14. Me-* 11
noch. cons. 104. num. 61. Cephal. cons. 152. num. 55. lib. 2. Mans. consult. 292. num. 13. & 14. Decian. cons. 58. num. 2. lib. 2. Jo. Petr. Surd. cons. 105. num. 89. Bardellon. cons. 78. n. 3. Valasc. de Emphyt. quæst. 43. n. 3. Qua ratione plerumque Feuda Italiæ hereditaria esse dicit *Gaill. lib. 2. ob-* 12
serv. 154. n. 22. Et de Feudis Germaniæ idem asserit *Pruckman. cons.* 13
2. num. 404. & cons. 4. num. 21. & 23. Vult. de feud. lib. 2. cap. 3. n. 33. Unde factum est, quod nomina Marchionatus, & Comitatus, quæ tituli olim erant Administrationis, Patrimonii nomine facta sint, & jurisdictio ipsa patrimonialis effecta fuerit, & Castra proinde cum suis dignitatibus, non in Feudum, sed in allodium, salva Fidelitate Imperio, plerumque recipi ceperint *Reinchingh. de regim.* 14
secul. sac. Rom. Imper. lib. 1. clas. 4. cap. 16. num. 19. & 24.

Ex Personis in Investituris Demonstratis.

Quod aperte dignoscitur ex Tenore ipsius investituræ Caroli Magni supra allegatæ, quæ cum supponatur con-

concepta *pro ſe*, *& eorum heredibus*,
& quibus dederint, quamquam ali-
quando, quando Feudum datum eſt
pro ſe, *et heredibus*, nomen heredis
15 explicari poſſit, pro heredibus ſangui-
nis *Natta conſ.* 159. *num.* 8. *Pariſ.*
conſ. 65. *num.* 14. *vol.* 3. *Galeott. reſ-*
ponſ. fiſcal. 12. *num.* 106. *Cavaler. dec.*
634. *num.* 4. *&* 9. *Manſ. conſult.* 8.
num. 14. Verumtamen, ſi adjuncta
ſint verba, *quibus dederint*, impor-
16 tant inhæſitanter tacitam non ſolum
alienandi facultatem, *Schrader. de feud.*
par. 8. *cap.* 2. *num.* 58. *Peregrin. de*
fideicom. art. 52. *num.* 38. *Card. De*
Luc. de feud. in contr. Boſcoli art. 3.
num. 123. ſed hereditariam inſuper
17 qualitatem; *Roland. conſ.* 1. *num.* 47.
lib. 3. *Peregr. conſ.* 9. *n.* 5. *lib. lib.* 1.
De Luc. d. controv. Boſcoli art. 3. *n.*
124. *& art.* 5. *num.* 30. Et propte-
rea, improprium, & francum om-
nino Feudum efficiunt *Curt. jun. conſ.*
18 130. *num.* 7. *Cravett. conſ.* 472. *n.*
10. *Thom. Marin. in tract. de feud.*
tit. de feudo non habente propriam na-
turam num. 5. *Menoch. de preſumpt.*
95. *num.* 10. *&* 11.

Qua ſuppoſita inveſtituræ quali-
tate, quam ipſimet domini Marchio-
nes de Maleſpinis impugnare non poſ-
ſunt, tamquam ab eorum Authori-
bus in præfato judicio allegatam, ſi-
19 ve productam *Ex Decian. reſponſ.* 24.
num. 84. *lib.* 1. *Chriſtin. ad conſuet.*
Feudal. dec. 85. *num.* 2. *&* 4. *vol.* 6.
Cum ex ea tamquam prima propriæ
Feudi naturæ derogetur. *Ad Text. in*
20 *cap.* 1. *tit. de duobus Fratribus a ca-*
pit. inveſt. lib. 2. *feud. Mant. de ta-*
tit. lib. 23. *tit.* 8. *num.* 7. Et impro-
pria conſtituantur, cum ea Clauſula,
21 *quibus dederint*, ut eſt præciſus *Text.*
in cap. 1. *tit. de feud. non hab. prop.*
feud. nat. lib. 2. *Feudor. tit.* 48. *Ca-*
pyc. latr. conſult. 75. *num.* 33. Illa
ſemper tamquam norma, & baſis,
& fundamentum ceterarum inveſtitu-
rarum eſt ſpectanda, cum ſit radix,
22 quæ regulam, & directionem ſubſe-
quentibus tribuit *Decian. conſ.* 3. *n.*
51. *vol.* 4. *Pariſ. conſ.* 5. *num.* 6. *lib.*
1. *Afflict. dec.* 145. *Burſatt. conſ.* 45.
num. 6. *Surd. conſ.* 340. *num.* 4. *vol.*
3. Ita ut illa ſola inſpicienda ſit *Ro-*
ſenthal. de feud. cap. 16. *concl.* 69. 23
num. 5. *Joſeph. Altogr. Jun. ſuper his*
feudis Malaſpinis controv. 5. *num.* 4.
Et ab ipſa ſumendus ſit modus, &
regula intelligendi poſteriores *Giurba de* 24
feud. prælud. 4. *num.* 62. Et quicquid
in ſubſequentibus eſt omiſſum, vel a-
djectum, per errorem, non ex certa
ſcientia omiſſum, vel adjunctum cen- 25
ſetur *Theſaur. dec.* 227. *num.* 2. *Surd.*
d. conſ. 340. *num.* 6. *Manſ. conſult.*
251. *num.* 3. *&* 4. *Chriſtin. dec. Bel-*
gic. vol. 6. *ad conſuetud. feudal. dec.*
3. *num.* 23. *& ſeqq.* Ac propterea
clauſula *quibus dederint* in prima ap-
poſita, in omnibus ſubſequentibus re-
petita cenſetur, cum illi derogatum
non cenſeatur, niſi expreſſe ſit dictum, 26
bene Chriſtin. d. deciſ. num. 23. *&*
ſeqq. ad conſuet. Feudal. Et poſterio-
res primæ ſemper confirmatoriæ, non
derogatoriæ in iiſdem Bonis iam a
Vaſſallo retentis, judicandæ ſunt, e-
tiam ſi alias loquantur, quam prima,
ut eſt dictum *Bald. in cap.* 1. *§. fin.* 27
verſ. quæro de feud. Guard. Caſtrenſ.
conſ. 176. *num.* 1. *&* 3. *lib.* 1.

Parum igitur curandum eſt de
inveſtituris Friderici Primi anno 1164.
& Friderici Secundi anno 1220. nec
non Caroli Quarti anni 1355. quæ
conceptæ pro legitimis heredibus, ſi
primæ eſſent judicandæ, ſaltem mix-
tum Feudum efficerent, vel heredita-
rium ſecundum quid, ut ſuper his In-
veſtituris dixerunt. *Cephal. conſ.* 694. 28
num. 19. *Altograd. Jun. contr.* 5. *n.* 1.
Quia (prætermiſſo, quod ſolum pri-
ma Friderici Primi ad nos ſpectat,
quæ Opizzoni primo fuit conceſſa,
a quo Domini Marchiones de Mala-
ſpina Agentes deſcendere poſſunt, re-
jectis aliis Opizzoni Juniori, &
Conrado, nec non Morello a Fride-
rico ſecundo, & Carolo Quarto con-
ceſſis, a quibus Dominos Agentes
non deſcendere in comperto eſt) cum
ſupponant præcedentes Inveſtituras,
& illas ratas habeant, & confirment,
nulla regula ex ipſis deſumi poteſt,
pro natura, & qualitate Feudi judi-
canda, cum & clauſula, *& quibus*
dederint, cenſeatur adjecta, & legiti-
mi

mi heredes vocati esse possint ad ex-
cludendos illegitimos, non ad inno-
vandam qualitatem heredum in pri-
mis expressam, quæ apparet confir-
29 mata *Menoch. cons.* 104. *num.* 48.
vers. non obstat Et in Investitura Ca-
roli Quarti, quæ est relativa alterius
Friderici Secundi adjectio illa, *sibi*,
et heredibus suis, *velut heredibus le-
gitimis*, *et per Masculinam lineam
descendentibus*, cum in relata Investi-
tura non contineatur, vel per erro-
30 rem censetur adjecta *ad Text. in cap.
1. de Vassal. decrep. ætat. Gaill. ob-
serv.* 49. *n.* 1. & 2. *lib.* 2. *Castrens.
cons.* 142. *num.* 3. *Menoch. cons.* 1. *n.*
124. *Surd. cons.* 5. *num.* 62. *Christin.
d. dec.* 3. *ad consuet. Feud. num.* 23.
& *seqq. vol.* 6. *Paris. cons.* 5. *num.*
6. *Schrader. de feud. cap.* 5. *par.* 2.
n. 28. & *seqq.* Vel descendentes ma-
sculi censeri debent vocati, non uti
descendentes, sed uti heredes, scilicet,
quatenus fuerint heredes, secundum
31 Doctrinam *Bartoli in L. Si Tibi §.
Pactus ff. de pact. Peregr. cons.* 33.
num. 9. *lib. primo. Covarruvv. var. re-
sol. lib.* 2. *cap.* 18. *num.* 7. *vers. ter-
tio si proxime.* Ac proinde, quod Feu-
dum hereditarium non censeatur im-
mutatum cum his adjectionibus, &
32 mixtum, seu Sanguinis effectum, di-
xerunt *Ludov. Bell. cons.* 3. *num.* 132.
Capyc. Galeott. contr. 31. *n.* 27. & *seqq.*
Et in individuo Feudorum de familia
Malaspina, quod non obstantibus se-
cundis Investituris Opizzoni, & Con-
rado Malaspinis factis, primæ, &
antecedentes Investituræ Caroli Ma-
gni & aliorum, quæ in secundis sup-
ponuntur, ab effectu, & eventu
alienabilitatis secutæ, demonstrentur,
quod habuerint hæc Feuda franca,
libera, & impropria, scripsit *Cephal.
33 cons.* 694. *num.* 39. & 40.

Et profecto, cum præfatæ se-
cundæ Investituræ, nil de nuovo con-
cedant, sed Castra, Bona, & Pos-
sessiones jam ab Opizzone, & Con-
rado retentas, & legitime possessas,
& ab Ipsismet Imperatoribus etiam
in aliquibus partibus titulo donationis
receptas, confirment, & roborent,
cum omnibus regalibus, & Imperii
juribus jam ab ipsis Dominis Mala-
spineis possessis, in quibus confirman-
tur, & roborantur; Quinimmo non
solum Bona, & Possessiones, quas
legitime habent, sed & quas habituri
sunt, iterato confirment, & corro-
borent, inter quas Treschiettus ex-
presse nominatus non apparet; Di-
cendum erit, quod aut Treschiettus,
tanquam Allodium est judicandum,
quod non in istis, sed in antiquiori-
bus Investituris fuit comprehensus, ut
in similibus terminis animadvertunt 34
Bursatt. cons. 46. *num.* 24. & *seqq.
Surd. cons.* 135. *num.* 47. *Brun. cons.*
127. *fol.* 29. *vers. item non obstat. De-
cian. cons.* 33. *num.* 50. *vol.* 1. *Petra
de fideic. quæst.* 13. *num.* 462. *vers.
Et iterum Schrader. de feud. par.* 3.
cap. 3. *num.* 55. *Rosenthal. eod. tract.
de feud. cap.* 12. *concl.* 15. *num.* 54.
in fin. Vel quatenus sub aliqua gene-
ralitate sub istis comprehendi posset,
cum sint confirmatoriæ titulorum præ-
cedentium, & ad Preces Possessorum
eorum favore Impetratæ, nihil im-
mutare possunt, vel innovare de an-
tiquo Statu Bonorum juxta sanctio- 35
nem *Text. in cap.* 1. *Extr de confirm.
util. vel inutil. De Luc. de regal. disc.*
172. *num.* 10. & *de feud. disc.* 60.
num. 11. *Schrader. de feud. cap.* 5.
num. 33. *par.* 3. Nec præjudicium af-
ferre Possessoribus super libera disposi-
tione eorum Bonorum *Castrens. cons.* 36
142. *num.* 3. *vers. non autem lib.* 2.
Dec. cons. 390. *num.* 3. *Menoch. cons.*
1. *num.* 124. *Surd. cons.* 5. *num.* 62.
Schrader. d. par. 3. *cap.* 5. *num.* 33.

Quinimmo, quando etiam pri-
mæ essent judicandæ, vel quod Tres-
chiettus esset postea quæsitus, ac pro-
pterea tamquam primæ, saltem illius
respectu, haberi deberent, nil aliud
continerent, quam dationem propriorum
Bonorum in Clientelam, & Prote-
ctionem Imperialem, tamquam Allo-
dium cum dignitate Imperiali rece-
ptum, ut dicit *Reinching. de regim.* 37
secul. sacr. Rom. Imper. lib. 1. *clas.*
4. *cap.* 16. *num.* 24. *Christin. d. tit.
ult. ad consuet. feudal. divers. Provinc.
Bursatt. cons.* 46. *n.* 16. 18. & *seqq.
Surd. cons* 271. *num.* 67. *Kloc. cons.*
7.

7. num. 229. *& conf.* 8. *num.* 106.
114. *& seq. vol.* 2. Ut juribus, &
honoribus Imperii defenderentur, &
consequentur, quia jure proprio reti-
nerentur, jura tantum feudi impro-
prij haberent, cum facultate alienandi,
38 præsertim ante consuetudines Feudales,
ut notat *Mans. consult.* 292. *num.* 14.
Bursat. d. conf. 46. *num.* 16. *&* 19.
Kloc. d. conf. 7. *num.* 229. *& conf.*
8. *num.* 106, 114. *& seqq.* Et con-
cessio pro se, & heredibus ex subje-
cta materia indifferenter transitoria
ad quoscumque heredes, non pro he-
redibus sanguinis haberi deberet, sed
bonorum, & altera pro legitimis he-
redibus, non pro descendentibus here-
dibus sanguinis sed pro descendentibus
sanguinis heredibus, uti heredibus bo-
norum, judicanda esset juxta superius
39 adductam Theoricam *Bart. in L. Si
tibi §. Si pactus ff. de pact.* quam
ultra relatos sequuntur *Decian. conf.*
149. *num.* 1. *vers. sive etiam. Paris.
conf.* 48. *num.* 9. *lib.* 4. *Gabriel. conf.*
196. *num.* 5. *lib.* 2. *Alex. conf.* 18.
col. 3. *num.* 6. *lib.* 5. *Rot. Rom. cor.
Merlin. dec.* 346. *n.* 4. *& dec.* 797.
Et propterea semper Feudi improprie-
tas utroque modo contineretur.

*Ex Causis, & Qualitatibus
Investituris adiectis.*

Quod sane clarius, & abundan-
tius emergit ex causis, & qualitatibus
Investituris adiectis.

Ex causis, quia cum non gra-
tuito, sed ob magnifica præclara, &
ingentia servitia processerint, quæ
verba in Ore Cæsaris posita, & ex
Magnitudine, & dignitate proferentis
metienda, ingens servitium præsup-
ponunt, quod tantam mereatur re-
compensationem ab Imperatore facien-
dam in confirmatione Provinciæ Lu-
nensis, & tantorum Castrorum ingen-
tis Principatus speciem redolentium, ac
proinde non solum tantæ potestatis
esse debeant, ac si Genus ad speciem
reduxissent, sed quia Merita æquare
40 Feudi Valorem præsumuntur *Scrader.
conf.* 39. *num.* 128. *& seqq. lib.* 2.
Roland. conf. 13. *num.* 64 *lib.* 3.

Rot. Rom. cor. Seraf. dec. 518. *num.*
4. Etiam cum tanto animi proposito
& Verborum amplitudine generaliter
expressa, dum non generalem amorem
& benevolentiam ex causa honestatis
& convenientiæ quam erga fideles subdi-
tos Principes exercere solent, sed ingen-
tem quamdam recompensam ostendunt,
quam Imperatores exequi profitentur,
causam correspectivam, & onerosam
continere dicendum est *Surd. conf.* 502. 41
num. 16. *Cephal. conf.* 96. *num.* 30.
Gratian. discept. Forens. cap. 736.
num. 79. *Scrader. de Feud. par.* 5.
cap. 2. *num.* 62. Præsertim quia cor-
respectivitatem etiam habent expres-
sam ad ea, quæ idem Opizzonus jam
per donationem acquisita Impera-
tori retrocessit, & refutavit in Civi-
tate Tortonensi, cum qua Feudum
absolute improprium, & Francum
efficitur, juncta tantorum merito-
rum expressione *Schrader. de Feud.* 42
par. 5. *cap.* 2. *num.* 62., *& seqq.*
Rot. Rom. dec. 748. *num.* 58., *&
dec.* 760 *num.* 4. *cor. Dunnozet,
Jun. & dec.* 265. *num.* 32. *cor. O-
thobon. & dec.* 94. *num.* 7. *& dec.*
237. *num.* 9. *part.* 12. *rec.* vel sal-
tem cum similibus expressionibus, in-
gentis servitii, donationem, non ob-
stante dictione *in Feudum*, continere
satendum est. *Cephal. conf.* 2. *num.* 43
18. *in fin.*, *& conf.* 19. *& conf.*
96. *num.* 30. *Bursatt. conf.* 46. *num.*
3., *& seqq. Dec. conf.* 390. *num.* 9.
& 10. *Paris. conf.* 4. *num.* 7. *vol.*
1. *Cacheran. conf.* 38. *num.* 29. *Klocb.
conf.* 16. *num.* 92 *Tom.* 2.

Ex qualitatibus: primo, quia
hæc libera donatio clarius apparet ex
libera translatione Dominii in Feu-
datarios cum omnibus regalibus, &
Juribus Imperii, nichilo penitus reser-
vato, quod facit, ut cum duo esse
non possint Possessores in solidum,
ad Text. in L. si ut certo §. si duo- 44
bus ff com d. Francum, & liberum
censeatur Feudum datum seu confir-
matum, *Cephal. conf.* 6. *num.* 20. *&* 45
21. *Rimin. Jun. conf.* 513. *num.* 73.
Paris. conf. 4. *num.* 6., *&* 7. *Capyc.
Galeott. contr.* 31. *num.* 49 *& seqq.*
& allodium, salva Fidelitate, effe-

46 ctum, ut supra dictum est *ex cap.*
veri de allodiis

Secundo quia, idipsum, quod
nulla facta fuerit Servitiorum reser-
vatio, quæ Feudo vero, & proprio
naturaliter convenit, dum facit, quod
facta libera translatione, noo debean-
tur contra Feudi veri, & recti re-
47 quisita, proprietatem, & naturam
Paris. cons. 12. *num.* 32. *& cons.* 23.
n. 32. *lib.* 1. *Ruin. cons.* 38. *n.* 7. *in*
fin. lib. 1. *Menocb. cons.* 504. *n.* 12.
Ramon. cons. 93. *n.* 40. *ubi Balduc.*
Spada cons. 30. *n.* 11. *lib.* 1. *Rot. Rom.*
dec. 1105. *n.* 9. *cor. Seraphin.* Hioc be-
ne infertur Feudum esse liberum, & fran-
cum *Ruin. cons.* 160. *n.* 24. *Rebuff. in*
Arbor. feudal. 14. *divis. Petr. Gregor. in*
tract. concess. feud. p. 5. *col.* 2. *Menocb.*
cons. 504. *n.* 12. *Ramon. cons.* 93. *n.* 40.
Spada cons. 30. *n.* 12. *lib.* 1. *Rot. Rom.*
dec. 94. *num.* 5. *& dec.* 237. *num.* 3.
& 8. *par.* 12. *rec.*

Et quamvis alii contrarium sen-
48 tiant, tamen hæc est verior, & re-
ceptior sententia, quæ literalem habet
dispositionem *Textus in cap. si cui mi-*
liti de feud. & benefic. in Extraordin.
cap. 3. ibi „ Multo magis dignum ob-
servantia existimavimus, cum Feudum
sic datum est, ut nullum servitium
49 pro eo fiat, ut pleraque hodie feuda
dantur.„ Quem uti authenticum defen-
50 dit *Menocb. cons.* 65. *num.* 16. *& seqq.*
Et ita decidendo tenuit *Rot. Rom. dec.*
51 94. *num.* 6. *par.* 12. *rec.* In qua sen-
tentia omnes conveniunt, quando se-
cuta est libera translatio, quæ pro-
prio Feudo non convenit, vel quan-
do iniunctum non fuit juramentum
in Investituris Feudalibus, in quo o-
bligatio servitiorum contineri solet,
ut bene *Paris. cons.* 4. *num.* 22. *&*
52 *cons.* 12. *num.* 29. *lib.* 1. *Corn. cons.*
16. *lib.* 1. & distinguit *Alex. cons.*
30. *num.* 18. *lib.* 1. cui bene respondit
Menocb. cons. 65. *num.* 19. *lib.* 1.
Ac propterea, quod hæc Feuda sine
servitio sint tamquam impropria tran-
53 sitoria ad fœminas *Tbob. Non. cons.* 2.
num. 38. *Spada cons.* 30. *num.* 12.
lib. 1. *Gratian. discept. for. cap.* 38.
num. 84. *& seqq. & cap.* 36. *num.* 75.
54 Et alienabilia in extraneos. *Alex. cons.*
30. *num.* 4. *lib.* 1. *Panciról. cons.* 1.
num. 3. *Menocb. cons.* 504. *num.* 15.
Ramon. cons. 93. *num.* 4. tam cum
consensu domini directi, quam sine 55
Ruin. cons. 18. *num.* 5. *&* 16. *lib.* 1.
Cepbal. sup. bec feudo d. cons. 694.
n. 38. Admissis etiam Clericis, qui
fœminis, quoad Feuda æquiparantur. 56
Cepbal. cons. 151. *num.* 27.

Tertio igitur, quia deficit con-
ventio, seu promissio juramenti in
prima, & secunda investitura Fride-
rici Primi, & Secundi, & propterea
excluditur omnis tacitus intellectus eo-
rum, quæ veniunt ex natura Feudi;
Hoc facit, quod non censeatur adje-
ctum, nisi quod fuit expressum, &
consequenter, quod talis defectus im-
proprietatem denotet *Decian. cons.* 57
58. *num.* 95. *lib.* 2. *Spada cons.* 30.
num. 11. *&* 12. *lib.* 1. *Rot. Rom dec.*
1105. *n.* 1. *cor. Serapb. & dec.* 748.
num. 60. *& dec.* 760. *num.* 23. *cor.*
Dunozet. Jun.

Septem enim requiruntur, ut
proprium Feudum sit constitutum, 58
quæ enunciat *Paris. cons.* 4. *num.* 13.
& cons. 23. *n.* 4. *lib.* 1. quorum si
unum deficiat Feudum impropriatur,
ut bene *Paris. d. cons.* 4. *n.* 13. 59

Neque huc spectat, quod alii refe-
runt, quod juramentum censeatur reserva-
tum, nisi expresse sit remissum, quia Feu-
dum judicetur io propria natura, ex 60
Corneo cons. 239. *n.* 6. *Rosentbal. de*
feud. cap. 2. *concl.* 55. *num.* 1. quia
id procedit, quoad juramentum fideli-
tatis, & quoad fidelitatem ipsam,
quæ est de substantia Feudi, & quæ
etiam Feudo improprio per juramen-
tum promittitur, si quandocumque 61
requiratur, ut bene *Schrader. de feud.*
par. 6. *cap.* 4. *num.* 7. Non vero
quoad naturalia Feuda, quæ nisi con-
stet, quod proprium, & rectum Feu-
dum sit constitutum, reservata non
censentur *Soccin. Sen. cons.* 257. *num.* 62
4. *vers. aut quærimus lib.* 2. *Bero. cons.*
65. *num.* 78. *vers. sed quando. Rota*
Rom. cor. Dunozet. jun. dec. 748. *n.*
62. Agitur enim de feudis ante con-
suetudines Feudales constitutis, in qui-
bus non intrat præsumptio pro ve-
ro, & proprio Feudo, ut supra ex
ori-

origine horum Feudorum dictum est;
Et quatenus etiam intraret hæc gene-
ralis præsumptio, contra possessorem
non sufficeret *Bartol. in L. penult. n.*
63 *4. ff. de condit. instit. Seraph. dec.*
1249. *num.* 2. Sed qui agit, conclu-
denter qualitatem Feudi probare de-
bet *Bald. cons.* 151. *num.* 2. *& in fin.*
64 *lib.* 1. *Mantic. de tacit. & Ambig.*
lib. 23. *tit.* 5. *num.* 21. *& tit.* 28.
num. 1. *& seqq. Rot. Rom. cor. Se-*
raph. d. dec. 1249. *num.* 2. *& dec.*
1422. *num* 10. *& in recent. part.* 5.
dec. 93. *num.* 55. Et excluditur,
omnis præsumptio ex libera transla-
tione cum omnibus Imperii juribus
facta, quæ repugnat cuicumque reser-
vationi, & facit, quod improprio
feudo constituto, nec servitium nec
juramentum censeatur reservatum, quia
interpretationem recipere non debet a
consuetudinibus Feudalibus, sed a jure
communi *Soccin. Sen. d. cons.* 257. *n.*
65 3. *& 4. lib.* 2. *& Rot. Rom. cor. Du-*
nozet. jun. d. dec. 748. *num.* 62.
Et omne juramentum, quod postea
accesserit in Investitura posteriori Ca-
roli Quarti (quæ tamen ad nos non
spectat; ut supra dictum est) confir-
matoria præcedentium, tamquam ac-
cessorium, debet famulari naturæ Feu-
di improprii, & quoad fidelitatem
tantum censeri debet conventum, ut
66 bene *Cephal. cons.* 151. *num.* 20. *&*
seqq. Menoch. cons. 65. *num.* 32. *&*
33. *Soccin. cons.* 262. *lib.* 2. *Add. ad*
Buratt. dec. 206. *num.* 28. *Schrader.*
de feud. par. 6. *cap.* 4. *num.* 7. *Rot.*
Rom. dec. 94. *num.* 18. *& dec.* 237.
num. 12. *par.* 12. *rec.* Quæ omnia si
ita recte procedunt, quando etiam
præfatæ Investituræ Friderici Primi,
& Secundi primæ essent judicandæ,
quid dicemus, dum de præcedentibus
amplioribus, & liberalioribus constat
ex antiquissimo tempore, quo pro-
prietates Feudorum erant incognitæ,
& cum quibus omnes subsequentes
earum origini famulantes, sunt con-
cordandæ & interpretandæ? Et præ-
sertim ultima Caroli Quarti, qui
pene totum Imperium erat venditu-
67 rus, si Emptorem invenisset, ut re-
fert *Joan. Adam. Wreber. de interes.*
Cæsar. cap. 18. *adnotat.* 1. *de Caro-*
lo Quarto.

Ex Observantia, & Consuetudinibus.

Sed supervacaneus equidem omnis
labor in perscrutandis Investituris fuit:
Quomodocumque illæ sint, omnia
vincit usus, & observantia, & con-
suetudo, & illas, aut destruit, aut
auget, aut modificat, & corrigit,
declarat, seu interpretatur, cum de-
roget semper usus specialis Feudi ge-
nerali Feudorum consuetudini *Cap.* 1. 68
de feud. cogn. & notat Christin. decis.
Belgic. 41. *ad consuet. feudal. n.* 28.
Dec. cons. 390. *num.* 12. *Cardin. Pa-*
ris. cons. 21. *num.* 16. *lib.* 1. *Castrens.*
cons. 3. *lib.* 2. *Schrader. de feud.* 2.
part. 9. *part. princ. sect.* 6. *num.* 30.
Guid. Papa decis. 297.

Si usus igitur tantæ potestatis
est, ut prævalere debeat, etiamsi In-
vestituræ repugnaret, quia ex longeva
observantia, & consuetudine plurium
sæculorum Investituræ contraria, Feu-
dum familiare, & ex pacto, & pro-
videntia hereditarium, & improprium
fieri potest, sicuti e contra, cum om-
nem meliorem titulum de mundo cum
scientia Imperatorum, & Agnato-
rum ad destruendas priores Investitu-
ras intervenisse præsumptione juris,
& de jure judicari debeat *Ad Text.* 69
in cap. super quibusdam §. Præterea
Extr. de verb. sign. cap. 1. *de præ-*
script. in 6. *Bursatt. cons.* 41. *num.* 9.
& cons. 150. *num.* 31. *Peregr. cons.*
28. *num.* 4. *lib.* 7. *Kloch. cons.* 47. *n.*
109. 110. *& seqq. lib.* 2. *Caren. re-*
sol. 8. *Schrader. de feud. par.* 5. *cap.*
4. *num.* 2. *Surd. cons.* 105. *num.* 14.
& seqq. Rot. Rom. cor. Otthobon. dec.
265. *num.* 18. *& seqq. Et cor. Du-*
nozet. jun. dec. 478. *num.* 73. *Mans.*
consult. 292. *num.* 31. *&* 42. *Palm.*
Nepos. alleg. 94. *n.* 2. *& alleg.* 101.
num. 131. Et de his Feudis Malaspi- 70
nis dixit *Rimin. jun. cons.* 557. *n.* 25.

Quanto magis tam Longevus usus
recipiendus est, tum ad detegendas, &
aperiendas primas, & antiquiores in-
vestituras, de quibus aperte non con-
stat, & quas *pro omnibus, quibus*

dederint, & consequenter cum facultate alienandi, hereditarium, & improprium Feudum constituisse, Authores adversariorum in præfato judicio de anno 1638. professi sunt, & origo horum Feudorum supra demonstrata aperta comprobat, & ab effectu, & eventu idipsum super his Feudis convincit *Cephal. cons.* 694. *num.*
71 39. & 40. & *in aliis Mans. consult.* 291. *num.* 33. *Rot. Rom. dec.* 93. *n.* 98. 99. 100. *par.* 5. *rec.*

Tum ad supplendas, declarandas, & interpreandas posteriores Friderici Primi, & Friderici Secundi, & Caroli Quarti, ut sint conformes antecedentibus & contineant bona libere donata ad formam Feudi Franchi, & liberi, seu
72 verius Allodii infeudati juxta *Text. in cap. un. de allod & Nicol. Everab. jun. cons.* 129. *num.* 14. & *seq. vol.* 8. *Kloc. tom.* 2. *cons.* 10. *num.* 10. *A Ponte cons.* 27. *n.* 1. & *per tot. Gob. de permiss. feud. alien. quæst.* 5. *n.*45.

Tum ad derogandas consuetudines Feudales, quæ in pluribus Feudis diversarum Provinciarum in desuetudinem abierunt, & adhuc post has consuetudines universales propria cujusque Feudi consuetudine reguntur, ut testatur *Christin. ad consuet. Mel-*
73 *chin. tit.* 10. *de jur. feud. in princ. num.* 7. ubi quod constitutio Friderici de prohibita Feudi alienatione in variis Provinciis in desuetudinem abiit; *Et d. tit.* 10. *art.* 5. *num.* 3. Ubi quod in Regno Franciæ, in Italia, Germania, Delphinatu, & aliis Provinciis hæc consuetudo derogatoria generalibus consuetudinibus inolevit, & in his locis, ubi adest talis consuetudo, Friderici constitutioni de prohibita alienatione derogatur, non obstante præscriptione ibi per Fridericum sublata, quæ hanc consuetudinem legis derogatoriam non tollit, quia per usum contrarium legi in multiplicatis actibus cum scientia Principum, vel lex judicatur abrogata, vel
74 in eo loco non usu recepta *ad Text. in L. de quibus ff. de leg. Antunez. de donat. reg. lib.* 2. *cap.* 10. *num.* 88. *Suarez. de legib. lib.* 7. *cap.* 18. *num.* 7. *Corziad. decis.* 150. *in observ.* *num.* 26. & 27. Cum qua consuetudine legum, & consuetudinum universalium derogatoria judicandum dicit
Christin. ad consuet. feudal. dec. 56. 75
per tot. & dec. 90. *num.* 22. cum ubique locorum in observantia sit *Gob. de permiss. feud. alien. quæst.* 1. & *in præluð. num.* 32. & 36.

Tum ad convincendum, & detegendum, quod hæc Feuda sint impropria, & franca, quia dum non receperunt consuetudines Feudales super successione, & constitutione Lotharii, & Friderici super prohibita alienatione, quæ de propriis, & rectis Feudis loquuntur, hoc ipsum evincit, quod impropria, & libera sint, quæ juribus Feudalibus super successione, & alienatione non subiiciun-
tur. *ad Text. in cap. de feud. non* 76
hab. prop. nat. Rosenthal. de feud. cap. 2. *concl.* 54. *num.* 2. *Gob. de permiss. feud. alien. quæst.* 5. *num.* 46. Quamvis in aliis non impropriatis Feudi
Naturam retinere possint *ad Text.* 77
in cap. 1. *de feud. non hab. propr. natur. Et ibi DD. Schrader. de feud. par.* 8. *cap.* 1. *num.* 9. Et jus Feudale habere etiam ex pacto, & Providentia, quatenus non alienentur, &
de successione non agatur *Manent. cons.* 78
106. *num.* 28. & 29. *Merend. contr. jur. lib.* 16. *cap.* 13. *num.* 11. *Dexart. decis. Sardin.* 27. *num* 2. *Gob. de permiss. feud. alien. quæst.* 5. *num.* 44. 49. 50. & 53. *Rosenthal. de feud. cap.* 2. *concl.* 54. *per tot. Et cap.* 9. *concl.* 58. *a num.* 23. *per tot.* Quod tanto magis admittendum est, quia non solum generalis consuetudo horum Feudorum in dictis Investituris describtorum, sed & specialis loci Treschietti id aperte convincit, ita ut Castrum Treschietti semel alienabile factum, vel per successionem in ex-
traneos transitorium, perpetuo in hoc 79
statu duret *Flam. de Rub. cons.* 20. *num.* 75. & *seqq. Et cons.* 25. *num.* 75. *vol.* 1. *Nicol. Intrigliol. de feud. quæst.* 39. *num.* 117. *Jo. Petr. Surd. cons.* 105. *n.* 13. *Bursatt. cons.* 205. *num.* 50. *Roland. a Valle cons.* 1. *n.* 92. *vol.* 1. & non possit talis consuetudo nec a Domino directo, nec ab
Agnatis revocari, infringi, aut pro- 80
hi-

hiberi *Rosenthal. de feud. concl.* 54. *num.* 1. & 40. Quod facit, ut inhibitiones, quæ afferuntur de pluribus Feudis non alienandis, ad formam juris sint intelligendæ, nempe non impetrato Beneplacito Imperiali, ut in casibus licitis concessæ intelligantur,
81 alioquin essent ipso jure nullæ, ut observat *Gaill. lib.* 1. *observ.* 13. *per tot.*

Quod vero hæc generalis consuetudo adsit in his Feudis Malaspinis, miramur, quod Dominus ex adverso scribens ita audacter per Fabulæ speciem, aut abusum eam declinet, dum
82 tam notoria est, ut non solum eam allegare sufficiat *Purpurat. cons.* 367. *num.* 87. *Cephal. cons.* 694. *num.* 39. *Altograd. contr.* 5. *num.* 105. *Thesaur. quæst. forens.* 26. *num.* 5. *lib.* 1. *Caroc. decis.* 78. *num.* 10. *in fin.* Sed factis, ac dictis Adversariorum, vel eorum Authorum, & omnis Malaspinæ Gentis aperte comprobetur.

Nam ubi sunt hodie tot Feuda quæ in Investituris allatis inserta numerantur multa in Ianuensi Curia, alia in Parmensi Agro, non pauca in Regiensi, & Leodiensi, alia plura in Tortonensi, & in Mediolanensi Ducatu, & in fere tota Longobardiæ Provincia posita? Et in Lunensi Provincia illa pauca Castra, quæ vix quindecim circiter a Malaspinis retenta numerantur componunt ne totam Provinciam Lunensem in Investituris cum fere centum Curiis descriptam? Tot igitur, & tanta, quæ ex his a Serenissimo Magno Duce, a Ianuensi Republica, a Parmensi, & Mutinensi Ducatu, & quod magis est a dominio Mediolanensi ex Regibus Hispaniarum eadem causa in Augustissimam Domum pervento, & aliis exteris Dominis possidentur, a quibus etiam Sententiarum vigore plerumque Gens Malaspina, & Domini Adversarii fuerunt expulsi, possunt ne ignorari a DD. Adversariis, & ad Poetarum figmenta referri? Usurpationes, & Abusus omnes in tantis dignissimis Principatibus, Investituras in his Feudis ab Imperatore recipientibus debent judicari? Et non potius licitæ, & juridicæ successiones, & alienationes per tot Sæculorum spatia Imperatorum, & ipsorum Marchionum de Malaspina factis comprobatæ? *Mans.* 83
consul. 291. *num.* 6. & 292. *num.* 38. *Altograd. contr.* 5. *num.* 77. *Paul. Mel. Alleg.* 85. *num.* 3. *lib.* 2. *Capyc. Latr. consult.* 75. *num.* 164. & 175. *lib.* 1.

Si enim duæ Alienationes sufficiunt, quæ effectum habuerint & fuerint observatæ per id tempus, ut ad notitiam Domini, & Agnatorum pervenire potuerint, ad liberam alienandi, & succedendi consuetudinem probandam *Zas. de Feud. par.* 5. *num.* 84
52. *Menoch. de Arbitr. lib.* 2 *cas.* 81. *num.* 8. *Rosenthal. de Feud. cap.* 7. *concl.* 43. *num.* 9. Quid dicendum erit de hac consuetudine in his Feudis cum antiquissimis factis per tot secula comprobata? Quæ ab eventu, & Feuda impropria ab initio interpretari, vel postea ita facta fuisse cum Legum desuetudine, aut derogatione potest demonstrare. *Rosenthal. de feud.* 85
cap. 12. *concl.* 12. *num.* 4. & 41. *Rot. Rom. dec.* 93. *num.* 58. 98., & *seqq. par.* 5. *rec.* Ut de his feudis *Riminald. Jun. cons.* 557. *num.* 25.

Nam etsi hæc generaliter dicta tamquam notoria sufficerent, pauca tamen alia specialiter indicare, & designare liceat ex actis etiam coram Imperatoribus, & in Camera Imperiali gestis, comprobanda, ut notoria hæc consuetudo ex actis ipsius Cameræ demonstretur, tam quoad successionem, quam quoad alienabilitatem.

Et primum quoad successionem quod conveniat Fœminis, Clericis, Equitibus Hyerosolimitanis in Feudis tantum impropriis succedentibus, non vero in propriis, & rectis *ex cap.* 86
1. §. *hoc autem notandum de his qui feud. damn. pos. cap.* 1. *de succes. Fratr. cap.* 2. *de success. Feudor. Alciat. cons.* 232. *lib.* 3. *Cephal. cons.* 1. *num.* 26.

Constat usque de anno 1285. satis proximo Investituræ Friderici Secundi de anno 1220., quo admissa fuit ad Madrognani Feudum per emptionem Cubitosa Estensis de Villa Franca Filia Marchionis Actii de Este.

In

In Feudo Massæ successit sub anno 1530. Domina Ricciarda, quæ nupsit in Familia Cibo.

In illis Sanctæ Margaritæ Monpratelli, Pergolæ, & Gerbæ successit Doralices filia Antonii Francisci Malaspina, excluso Friderico Malaspina in quinto gradu eidem Antonio Francisco conjuncto, pro quo consuluit *Cephal. cons.* 258.

In aliis Godiassi, & Malgrati successerunt Filiæ Marchionis Cæsaris Malaspina, quæ & pretium Malgrati consecutæ fuerunt ex venditione de eo facta Regi Hispanarum, qui de anno 1620. vigore hujusmodi venditionis fuit a Sacra Cæsarea Majestate de eo investitus.

Feuda Calesi, & Veppi olim membra Madrognani de quibus Carolus Quintus investivit Auriæ Principem, tradita fuere in dotem Placidæ ejus Sorori, cui successit Placidia Spinula Filia Primogenita, de iisdem post modum anno 1625. a S. C. M. investita

Et Maria Polisena Landi Placentina de anno 1638. investita reperiebatur ad Feuda Complani, &
87 Plebis Bedoniæ.

In Feudo Montis successit Horatius Malaspina Clericus, de quo *Riminald. Jun. cons.* 557. *num.* 24. eoque defuncto successerunt Fabius, & Leonidas Equites Hierosolimitani.

In Feudo Mulatii successit Galeatius, in illo Palleroni Alderanus, in eo Foldinovi Hyppolitus, in altero Bastiæ, & Pontis Bosii Ascanius omnes Equites Hierosolimitani de Malaspina.

Et in Feudo Amolæ, & Campinatro successit Germanus Malaspina
88 Episcopus Sancti Severi.

Quoad alienabilitatem, illa patet tam per actus inter vivos, quam ultimæ voluntatis.

Ex actibus inter vivos, venditionis præsertim, & cessionis, plures enumerantur in supradictis successionum speciebus, quæ emptitia Feuda demonstrant ac proinde absolute impropria quoad successionem, & alie-
89 nabilitatem *Natta cons.* 159. *num.* 16.
ita ut stultum sit, regulas, & leges
Feudorum in his allegare *Clar. §. feu-* 90
dum quæst. 763. *num.* 6. *vers. quia Gaill. lib.* 3. *observ.* 159. *num.* 2. & *per tot. Mans. consult.* 291. *num.* 45. & 46. quamvis quoad substantiam fidelitatis, & alia non alterata aliquid proprii retinere possint, quasi per emptionem acquisita, non empta, ut
per *Rosenthal. de feud. cap.* 2. *concl.* 91
61. *per tot.*, & *concl.* 54. *per. tot.*

Et hoc ipsum evincit venditio facta usque de anno 1550. de Feudo Filattieræ per Progenitores adversariorum Serenissimo Magno Duci Cosmo Primo, rata post modum habita per cessionem Jurium super eodem Feudo sub anno 1614. Serenissimo Cosmo Secundo factam, & postmodum de anno 1701. a Gloriosissimo Leopoldo per Investituram tradita, & concessa Serenissimo Cosmo Tertio regnanti, revocata prius per Sententiam die 23. Febr. 1701. cum voto Excellentissimi D. Comitis Borromei Investitura subreptitie obtenta per Dominos Marchiones Manfredum Patrem, & Hippolitum Patruum Adversariorum, a qua sententia denegata fuit restitutio in Integrum præfato Marchioni Hippolito sub. die 19. Aprilis 1701. de quibus omnibus extant Acta de eo tempore in Aulica Imperiali Cancellaria, & Mediolani in
ea Commissarii. Imperialis Feudorum; 92
Quare cum in hoc Judicio firmata fuerit alienabilitas horum Feudorum, & canonizata talis consuetudo cum Patre & Patruo dominorum adversariorum etsi reservata fuerit commoditas fructuum Dominis Adversariis, utpote in alienatione non comprehensa, & quæ nil commune habet cum dominio Feudi, & ipsa Feudi substantia, &
natura in extraneum alienata *Cephal.* 93
cons. 3. *num.* 69. *Card. de Luc. de Feud. disc.* 62. *num.* 6., & *seqq.* Hæc sententia super qualitate Feudi lata, tamquam super statu, non solum consuetudinem inducit, & probat, sed vim habet rei judicatæ, & inreparabile præjudicium affert Dominis Adversariis, ut qualitatem Feudi impugnare non possint, non solum in iis-

iisdem bonis, sed nec in aliis ejusdem naturæ, quia super statu, & qualitate rei lata præjudicat in aliis ejusdem naturæ rebus *ad Text. in L*
94 *Julianus ff. de except. rei jud. L. si quis cum totum ff. eod. Giurba dec.* 20. *num.* 2. *Censal. ad Peregr. art.* 53. *vers. atque hinc concludas. Surd. cons* 312. *num.* 9. *Rimin. Jun. cons.* 413. *n.* 8. Potissime quia Treschiettus non potest in Investitura comprehendi, nisi uti pars, & accessorium Fillateriæ, ut infra patebit.

Dum igitur a Dominis Raynaldo, & Hippolito legitimis contradictoribus fuit defensa, qui primam causam successionis habebant, ab his præjudicium infertur Dominis adversariis non solum uti causam ab illis
95 habentibus *ad Text. in L. ex contractu ff. de re jud. & in L. si a te §. fin. & L. seq. ff. eod. Peregr. de Fideicom. art.* 53. *num.* 46. Sed etsi independenter ex propria Persona venirent, secundum doctrinam *Bartol.*
96 *in L. Vnde ff. de aqu. pluv. arcen. Rosenthal de Feud. cap.* 9. *concl.* 72. *Card. de Luc. de Feud. disc.* 43. *n.* 10. *Peregr. de Fideic. art.* 43. *n.* 51. *Cammill. de Medic. cons.* 129. *n.* 26. Et articulo bene discusso cum pluribus ibidem adductis *Joseph. Altograd. contr.* 2. *per tot. ubi in fin. refert cons. Altograd. sen.*

Per actus vero ultimæ voluntatis detegitur alienabilitas per erectionem tot Primogeniturarum, quæ etiam per actus inter vivos fieri possunt, quæ hodie in unoquoque Feudo Dominorum Malaspinarum conspiciuntur, ita in Feudis Fosdinovi, Olivolæ Licianæ, sic in aliis Villæ Franchæ, Suveri, Montis, aliisque passim; Erigi autem Primogenituræ in hujusmodi Feudis, etiam cum consensu Imperatoris non valuissent, si Feuda impropria respectu alienabilitatis
97 non extitissent *Roland cons.* 1. *num.* 41. *vol.* 3. *Rosenthal. de Feud. cap.* 7. *concl.* 4. *num.* 20. *Card. de Luc de Feud. disc.* 10. *num.* 2. *& disc.* 107 *n.* 10. addit namque vinculum, & servitutem in corpore Feudi quæ est spe-
98 cies alienationis prohibitæ per *cap. Imperialem de probib. Feud. alien. per Frid. Card. de Luc. de Feud. disc.* 8. *n.* 5.

Non attento quod per Primogenituram dignitas, & honor Familiæ conservatur *Soccin. cons.* 47. *col.* 99
2. *vers. secunda ratio lib.* 3. *Paris. cons.* 72. *num.* 81. *Cephal. cons.* 694. *num.* 12. nec quod ab ea beneficium resultet cum subditorum commodo, quibus expedit ab uno potius quam a pluribus regi, ac moderari *Cephal.* 100
d. cons. 694. *num.* 15., *& seqq.* ac propterea, quod Imperator authoritatem suam interponens Primogenituræ fundationi, Feudum non destruat, sed tantummodo formam, & ordinem in eo succedendi disponat, *ex Cephal. d. cons.* 694. *num.* 45. 101

Nam respondetur, quod sicut ab herede gravato, & possessore Fideicommissi, pluralitatem successionis admittentis, Primogenituræ erigi non possunt in præjudicium vocatorum simultaneam successionem habentium, quia tolli non debet Jus quæsitum vocatis natu minoribus cum spe incerta in totum succedendi nisi cum ex justa causa intrare posset derogatio Fideicommissi a
Principe facienda *ad Text. in L. Unum* 102
ex Familia ff. de legat. 2. *Bellon. Jun. cons.* 1. *Cassan. cons.* 53. *a n.* 67. *ad* 63. *Cancer. par. prima var. cap.* 8. *de donat. num.* 180. Ita in vassallo possessore Feudi Primogenitura erigi non debet in Feudo natura dividuo, saltem quo ad utilitatem, & commoditatem fructuum, etiam si sit nobile, & regale. *Reynchingh. de re-* 103
gim. Imper. lib. 1. *clas.* 4. *cap.* 17. *num.* 12. *&* 13. ut posponantur simultanee vocati, quia ordo dicitur substantialis, Jus quæsitum tollens, & beneficia honoris Familiarum, & subditorum non sint compensanda cum præjudicio aliorum vocatorum, ut di- 104
cunt *Menoch. cons.* 401. *num.* 3. *et* 4. *et cons.* 504. *num.* 30. *Panciról. cons.* 1. *num.* 12. *de Luc. de Feud. disc.* 9. *num.* 7. *et.* 8. cum administratio etiam non obstante successione dividua penes unum, & majorem esse possit ut dicit *Reynchingh. d. cap.* 17.
num. 13. ac propterea quod similes 105
erectiones Primogeniturarum in Feudis

dis factæ cum consensu Principis Domini directi qui solum authoritatem suam interponat in rebus gestis ab aliis absque ulla derogatione denotent Feudum improprium, & liberum ac proinde consuetudinem alie-
106 nandi inducant *Roland. conf.* 42. *n.* 16. *vol.* 1. *Mantic. de conject. ult. vol. lib.* 7. *tit.* 9. *num.* 4. *de Luc. de feud. disc.* 9. *num.* 8. *Cephal. conf.* 3. *num.* 15. *Manf. consult.* 50. *num.* 30. *Scrader. de feud. part.* 7. *cap.* 2. *per tot. Bardellon. conf.* 93. *num.* 73. *& seq.* prout in his feudis conclusit *Idem Cephal. d. conf.* 694. *n.* 41. 42. *et* 53. Et hæc quoad generalem consuetudinem.

Specialis vero Feudi Treschietti, si Feudum dici potest, patet primum ex alienationibus de hoc Feudo factis de anno 1550. & 1553. Serenissimis Magnis Ducibus Cosmo I., & Cosmo II. finita descendentia alienantium, quæ confirmatæ fuerunt per modernum Marchionem Ferdinandum ultimum descendentem, in quibus supponuntur alia bona per alios possessa spectantia ad Castrum Treschietti, & præsertim Castrum Carlaghæ, quod fuit postea emptum, seu recuperatum a Serenissimo Cosmo Primo, prout hodie pacifice a successoribus possidetur.

Secundo ex divisione facta inter filios Nicolai Alberti Malaspina, in qua quinque Feuda paterna quinque filiis fuerunt assignata, nempe Bagnonus, Malgratus, Castiglionus, Fillateria, & Treschiettus, ex quibus prima tria extinctis lineis trium Fratrum dividentium, in Extraneos transierunt, nec Domini Adversarii ullum jus in illis habent, nec habere possunt, & Fillateriæ Feudum, quod tetigit Opizzono Authori Dominorum Adversariorum, quia ab ejus successoribus fuit alienatum, ab eo DD. Adversarii per plures Sententias fuerunt rejecti, ut supra probatum est; Treschiettus igitur Joanni nuncupato
107 Berretta, a quo descendit Marchio Ferdinandus, assignatus, diverso jure censeri non potest, ut æqualitas in divisione servetur *ad Text. in L. cum putatem ff. Fam. Ercisc. L. Post divisionem C. de jur. & fact. ign. L. Si*
108 *furor C. de coll.* Et alienabilitas aliorum partium influit in alienabilitatem Treschietti, qui ab eodem Fonte procedit. *Card. de Luc. de feud. disc.* 109
105. *num.* 5. *Altograd. Sen. cons.* 7. *sub num.* 35. *vers. tum etiam lib.* 2. *Surd. conf.* 311. *num.* 12. *vers. cum ergo bona. Et conferunt deducta per Barbos. loc. comm. loc.* 82. *num.* 1. *Rot. Rom. dec.* 220. *num.* 5. *par.* 15. *& dec.* 174. *num.* 5. *par.* 1. *recent.*

Tertio denique ex Primogenitura instituta super hoc Feudo Treschietti de anno 1574. per Pompeium de Malaspina favore suorum, & sui Fratris descendentium cum consensu Domini Massimiliani Imperatoris, quæ alienabilitatem, ut supra ostendimus, aperte convincit. 110

Posita igitur tanta, & tam superabbundanti Feudorum improprietate, quæ ex origine, ex Personis succedentium in Investituris demonstratis, ex causis, & qualitatibus iisdem Investituris adjectis, & ex usu, & consuetudine generali, & speciali omnia Feudorum naturalia alterantibus, & corrumpentibus, tam aperte profluit, & emergit, facili negotio excluduntur jura tum DD. Bernabo, & Joannis Laurentii de Malaspina præventivam Investituram Feudi Treschietti, tamquam successorum post finitam lineam Domini Marchionis Ferdinandi, prætendentium, tum Illustrissimi Domini Advocati Fiscalis Aulici, devolutionem ad Cameram Imperialem, vel ob culpam, aut delictum alienationis in Serenissimum Magnum Hætruriæ Ducem, aut ob lineam finitam eodem modo post mortem Marchionis Ferdinandi proponentis.

Exclusio DD. de Malaspina.

Nam primum jura Dominorum de Malaspina agentium contra Marchionem Ferdinandum excluduntur tempore, & Legis, & Hominis dispositione.

Tempore; quia intempestiva est Dominorum de Malaspina petitio, cum hoc præventivum Judicium super de-

declaratione successionis devolvendæ post ejus mortem Dominis Adversariis, Dominus Marchio Ferdinandus non teneatur subire, quia non datur Sen-
111 tentia super successione viventis *Ad Text. in L. 1. §. Si impuberi ff. de collat. bonor.* etiamsi esset successio ne-
112 cessaria *Rovit. cons. 95. & ibi Altimar. per tot. Urceol. consult. 82. num. 42. part. 2. Fontanell. dec. 155. & 1556. Peregr. de fideic. art. 41. num. 4. Fab. de Anna cons. 126. num. 2. lib. 2. Rot. Flor. apud Mar. de fideic. par. 3. quæst. 61. & Rot. Rom. dec. 216. per tot. par. 19. rec.* Unde non fit tempore opportuno, nec cum legitimo contradictore, & proinde non
113 sunt audiendi, & repellendi sunt *L. Litigatores §. fin. ff. de recept. arbitr. L. Quemadmodum ff. de judic. L. Si ita scriptum ff. de legat. 2. L. Facta §. Si sub conditione ff. ad Trebell. Molin. de primog. lib. 3. cap. 14. n. 17. Gamma dec. 202. num. 2.*

Legis dispositione; Quia cum de Feudo omnino improprio agatur, non intrat constitutio Feudalis Corradi in *cap. 1. §. Cum vero Corradus De his, qui feud. dare poss lib. 1. Cap. un. de nat. success. feud. lib. 2. tit. 50* pro successione Collateralium in infinitum, quia hujusmodi Feuda consuetudinibus, & constitutionibus Feudalibus, quæ in Feudis tantum rectis, & propriis locum habent, non subiiciuntur, ut
114 est *Text. in cap. 1. tit. de feud. cogn. Odofred. in Auth. Cassa C. de Sacros. Eccles. Caccialup de feud. art. 1. n. 4. Grat. cons. 9. num. 8. 49. 50. 51. vol. 1. Bell. cons. 3. num. 125. vers. His omnibus addo. Mans. consult. 292. num. 134. Palm. Nepos consult. 94. n. 12. & 13.* & ante consuetudines præfatas in esse deducta, futuris legibus, quæ etiam de propriis loquuntur, non debent gubernari *Bell. d. cons. 3. num.
115 125. Corsett. in cons. feudal. 29. n. 8.* Sed cum successione juris communis sunt regulanda, prout regulabantur ante consuetudines Feudales. *Roland.
116 cons. 1. num. 66. lib. 3. Menoch. cons. 65. num. 50. & 56. Parif. cons. 4. num. 22. & cons. 12. num. 29. lib. 1.* Et propterea in his non succedi-

tur primo acquirenti; sed ultimo Possessori, in quo Feuda tamquam hereditaria, & libera consolidantur, & extinctis per aditionem acquirentium juribus, propria, salva fidelitate, ultimorum heredum, fiunt *The-* 117
saur. Jun. quæst. forens. 12. num. 30. Alciat. cons. 178. n. 4. & seqq. Costa cons. 8. num. 6.

Cum igitur Domini Marchiones Bernabò, & Joannes Laurentius sint in undecimo gradu positi cum Domino Marchione Ferdinando, sunt omnino insuccessibiles ab intestato *ad* 118
Text. in §. Hoc loco inst. tit. de succes. cognat. & ibid. Vinn. num. 4. per tot. & Mynsinger. et Harprect. n. 47. Gaill. lib. 2. observ. 150. Peregr. de jur. Fisci tit. 3. num. 3. & excluduntur non solum in hoc Feudo tamquam hereditario *Peregr. cons. 16. num. 16.* 119
lib. 2 Vult. de feud. lib. 1. cap. 9 de mod. feud. acquir. num. 104. vers. intellige autem. Gaill. lib. 2. observ. 154. num. 13. Schrader de feud. par. 7. cap. 2. num. 12. & seqq. sed etiam si minus recte mixtum esset judicandum, quia necesse est, ut succedere volens, saltem heres ultimi Possessoris esse possit, si per eum non stet quominus sit heres, ut in terminis *Pe-* 120
regr. cons. 16. num. 16. lib. 2 Vult. de feud. d. lib. 1. cap. 9. de mod. feud. acquir num. 104. § In hac opinionum conflictu, ubi, *quod hæc sententia in judicando, et consulendo est retinenda.*

Hominis dispositione exclusio patet divisione, alienatione, & re judicata.

Divisione, quia, cum ut supra in divisione facta inter filios Nicolai hoc Feudum Joanni nuncupato Berretta Authori D. Marchionis Ferdinandi, in partem assignatus fuerit correspective ad alia quatuor Feuda libera, & alienabilia, quæ cum omni libertate assignata dignoscuntur, ac proinde cum ejusdem naturæ sit censendus Trechiettus, ex hac divisione, quæ realem renunciationem importat, resultat remissio, & refutatio cujusque promissæ successionis, quæ ex natura Feudi resultare potest *Schiller. in* 121

instit. jur. Feudal. cap. 9. *§.* 17. *De Luc. de Feud. disc.* 5. *n.* 29. *et* 30.
quia vicem habet venditionis, & per-
122 mutationis *Rimin. sen. cons.* 260. *n.*
27. Tanto magis, quia cum sit Feudum improprium, in quo Constitutio Conradi de vocatione collateralium in *Cap. un. de his qui Feud. dare poss. vers. cum vero Conradus* intrare non potest, factum præsertim ante consti-
123 tutiones prædictas, ut supra probatum est *ex cap.* 1. *de Feud. cogn.* Cum hac divisione non censentur solum Bona, & Castra divisa, sed etiam jura successionis, prout ante constitutionem Conradi jura Feudorum dividebantur, quasi nova Feuda constituta in qualibet linea, ut dicit
124 *Vult. de feud. cap.* 9. *num.* 105. *vers. ut tamen.* Quia ad instar divisionis bonorum liberorum hæc divisio est regulanda *ad Text. in cap. un. de feud.*
125 *non hab. propr. nat. feud. lib.* 2. *tit.* 48.

Alienatione, quia cum per Antecessores Domini Ferdinandi usque de anno 1550. & 1553. legitime salvo consensu Sacræ Cesareæ Majestatis fuerint alienata in Serenissimos Cosmum I. & Cosmum II. & postmodum a moderno Marchione Ferdinando in Serenissimum Magnum Ducem Regnantem eodem titulo translata, assensu eodem modo reservato, & ex prædictis alienabilia ex omni parte demonstrentur, quomodo succedi potest in his Bonis Domino Marchioni Ferdinando dum extra ejus Patrimonium sunt quamvis effectus translationis dominii sit collatus post mortem, & sub conditione decessus absque filiis, reservato Beneplacito Imperiali? Quia id prodesse potest Domino Marchioni Ferdinando respectu Domini directi, ut non censeatur translata possessio, nisi sub conditione, ac proinde quandocumque accedere possit assensus Domini directi, qui in Feudis alienabilibus non requiritur in ipso actu, sed posterius etiam accedere po-
126 test *Mans. consult.* 29. *num.* 16. *Bursatt. cons.* 49. *num.* 23. *& seqq. lib.* 1. *Card. de Luc. in controv. Bosc. art.* 4. *num.* 18. *in tract. de feud Ursell. in suis concl.* 154. *num.* 113. Valida interea manente alienatione quoad Agnatorum præiudicium, quorum interesse
talis assensus non tangit, sed Domini. 117
Mans. d. consult. 291. *num.* 16. *Schrader. de feud. part.* 9. *cap.* 1. *num.* 22. cujus defectus propterea a solo do-
mino potest allegari *Palm. nep. alleg.* 128
101. *num.* 34. *Surd. cons.* 305. *num.* 51. *& cons.* 351. *num.* 42. *& dec.* 108. *num.* 5. *Gratian. discept. for. cap.* 511. *num.* 5. *&* 6. Et quatenus etiam legitime non essent alienata, dum alienari possunt, & de his potest libere disponere, locus esse non potest legitimæ successioni, quæ per dispositionem Ferdinandi viventis cessare potest
ad Text. in cap. 1. *inst. tit. de suc-* 129
cess. ab intest. ac proinde certius omne præventivum Judicium, & declarationem excludit *L.* 1. *§. Si impu-*
bere ff. de collat. bonor. 130

Re judicata demum tollitur omne jus DD. de Malaspina, quia iisdem causis, & rationibus, quibus exclusi sunt in Feudo Fillateriæ, excludi debent in Feudo Treschietti; Jus enim non patitur, ut id, quod semel disceptatum est, & in controversiam deductum contra Petitorem, ex eadem causa, & ratione, denuo Petitor illud idem petat, & in controversiam deducat etiam super alia re, & contra aliam Personam, quia cum id fieri non possit, nisi controvertendo id, quod primo fuit illi denegatum, & decisum, ut sit litium finis,
obstat exceptio rei judicatæ *In Textu* 131
L. egi tecum vers. sed & si rursus ita agam ff. de except. rei judic. Fontanell. dec. Cathalon. 126. *num.* 11. *et* 12. Et proinde receptum est, quod quotiescumque in controversiam deducitur, quod alias contra unum fuit decisum, interpretative saltem concurrere dicantur identitas rei, & Personarum, & causæ, quia procedunt ex eodem fonte jam discusso *Text. est in L. Si*
quis cum totum §. Si ancillam, vers. 132
Et quidem ff. de except. rei judic. Fontanell. d. dec. 126. *num.* 14. *et* 15. *Cusal. ad Peregr. de fideic. art.* 53. *vers. tertio observo, et duob. seq. Ger. Spin. cons.* 80. *a num.* 1. *ad* 8. *Giurb. dec.* 20. *num.* 3. *et* 4. *Palm.*

decis.

decis. Lucen. 363. *num.* 25. & 26. *Altogr. sen. penes Altog. Jun. controv.* 2. *num.* 58. & *seqq.* facilius, quando alia res, quæ petitur, est ejusdem qualitatis, & naturæ, quæ eadem
133 res dicitur *L. Julianus ff. de except. rei Jud.* seu pars, aut accessorium alterius potest reputari ut Treschiettus Fillateriæ dum ex eodem fonte pro-
134 veniunt *ad Text. in L. si quis cum totum in priuc. ff. de except. rei Jud.* & agitur, ut sententia prosit alteri interesse habenti & idem jus opponenti qui intepretative dicitur eadem persona cum idem jus deducit *Fonta-*
135 *nell. d dec.* 126. *cum aliis supra deductis Scacc. de sent. & re Jud. Glos.* 14. *quæst.* 12. *num.* 106., & 107. *Valenzuol. cons.* 152. *n.* 11. & *seqq. Tom.* 2. & dum tertius nempe Serenissimus Magnus Dux ad causam venit pro suo interesse tamquam dominus vel possessor saltem respectu dominorum de Malaspina licet non respectu Augustissimi Imperatoris Domini directi, cum ipso ad quem princi-
136 paliter defensio rei spectat *ad Text. in L. Sæpe §. sed scientibus ff. de re Jud. Baron. de citat. Tom.* 1. *quæst.* 23. *num.* 37. *Gonzal. in cap. quamvis de sent. & re Jud. num.* 6. substantiari judicium debet & cum eo uti legitimo contradictore Actorum
137 persona legitimari *Vergil. de legitim. pers. in prælud. num.* 149. qui propterea cum jus rei judicatæ etiam expropria persona deducere possit non solum interpretative sed etiam vere identitatem, rei, causæ, & personarum intervenire dicendum est, ut obstet exceptio rei judicatæ etiam ad impediendum litis ingressum & pro dene-
138 gatione audientiæ *L. Fundum L. Fundi ff. de except. rei Jud. L.* 1. *L. Si a te §. si quis ff. eodem.*

Et sane magna res est, & substanto, & maximo Principe in supremo ejus Tribunali non proponenda ut diversum Jus sub eodem Judicio in eadem re, & ex eadem causa statuatur: Si enim Authores Dominorum Adversariorum in Judicio feudi Madrognani improprietatem feudorum deduxerunt pro admissione Gradus cognatitii, & in illo sententiam favorabilem reportarunt, aspernari non possunt illud jus, quod tamquam iustum sibi dici cœperunt, & ex quo commodum reportarunt *Myeres. de* 139
Majoratu par. 1. *quæst.* 62. *num.* 62. *Peregr. cons.* 19. *num.* 17. *lib.* 4. *et de fideic. art.* 53. *num.* 35. *Bondeu. tom.* 2. *collect.* 33. *num.* 116. & *seqq.* Grave enim illis esse non debet, quod aliis idem jus impertiatur, quod antecessoribus suis fuit impertitum ex re- 140
gula *quod quisque juris &c.*

Et dum hanc improprietatem in Feudo Fillateriæ reiicere non potuerunt, in Feudo Treschietti contra Sententias in Camera Imperiali latas quæ faciunt jus quoad omnes etiam, non intervenientes *Arg. Text. in L.* 41. *§.* 6. *ff. de legat.* 1. *Schrader. cons.* 141
32. *num.* 12. *vol.* 2. *Klocb. cons.* 45. *num.* 109. *et cons.* 88. *n.* 15. *et* 18. *vol.* 2. admitti non potest hæc petitio.

Exclusio Illustrissimi D. Fiscalis Aulici.

Et ex his exclusa remanet omnis devolutio petita ab Illustrissimo Domino Fiscali Aulico, sive agatur ob Lineam non finitam, quia cum legitime de hoc Feudo Marchio Ferdinandus disposuerit, servato Imperiali Assensu, & quatenus rite dispositum non esset, ejus dispositioni subiaceat propter tantam Feudi Improprietatem supra demonstratam, quæ illud transitorium facit ad Fœminas cognatas, & heredes quoscumque extraneos, sive ex Testamento, sive ab intestato decedat, ejus testamentariis, seu legitimis heredibus etiam extraneis devol- 142
vendum esset *Clar. in §. Fundum quæst.* 84. *Spad. cons.* 16. *num.* 2. *lib.* 1. Nec Camera Imperialis potest se intromittere, nisi quando remaneret vacans, vel a Successoribus denegaretur Fidelitas, & Veneratio *ad* 143
Text. in cap. 1. *Quæ fuit prima Causa Beuefic. amitt.* Sive prætendatur ob culpam, vel delictum alienationis, quia aut agitur de alienationibus factis anno 1550. & 1553. Serenissimis Cosmo I., & II., & cum sint factæ salvo Imperiali Assensu, & fini-

 ta

ta descendentia alienantinum, ac proinde sint conditionalia, & suam perfectionem expectent ab Imperatoris
144 Voluntate *Schrader. de Feud. part.* 19. *cap.* 1. *num.* 22. non cadunt in commissum, nec devolutioni sit locus, etiam si esset Feudum rectum, & proprium prohibitioni alienationis
145 Friderici subiectum, ut dicunt *Bald. cons.* 9. *num.* 5. *lib.* 1. *Matth. de Afflict de probib. feud. alienat. per Frider. quæst.* 24. *num.* 54. *Schrader. de feud. d. part.* 9. *cap.* 1. *num* 22. & 381. Non purificata præsertim adhuc altera conditione traditionis, & consignationis post mortem Marchionis Ferdinandi ob Finem Lineæ, & descendentiæ adimplenda, quæ qualificat, & suspendit omnem consignationem, etiam cum clausula constituti in iis Instrumentis in emptorem fa-
146 ctam *Schrader. de feud. part.* 9. *cap.* 1. *num.* 33., & 34. *Corbul. de jur. Emphyt. cap.* 11. *lim.* 28. *Horn. jurisp feud. cap.* 23. *Wsemb. cons.* 66. *num.* 39. *Kloc. cons. num.* 16. *lib.* 2. *Tiraquell. de retract. lignag. §. Glos.* 2. *num.* 47. Aut vero agitur de altera prætensa facta a Marchione Ferdinando post iohibitionem sequtam Cameræ Imperialis, & cum illa cum iisdem conditionibus Assensus Imperialis, & finis descendentiæ facta supponantur, & quod magis est, tamquam necessaria in executionem præcedentium alienationum, quas ejus Antecessores Serenissimæ Mediceæ Domui fecerunt, non solum eodem Jure regulari debet cum antecedentibus factis ab antecessoribus, & una ea-
147 demque cum illis censeri debet *Alex. cons.* 156. *per tot. lib.* 6. *Barbos. Axiom.* 12. *num.* 2. Sed cum magis justam caussam contineat confirmandi factum authorum tamquam necessarium, ne aliquod præjudicium, aut damnum sentiret veniendo contra antecessorum facta, eo fortius illum excusat ab omni pœna devolutionis
148 *Bald. cons.* 159. *num.* 9. *lib.* 3. *Alex. cons.* 103. *lib.* 1. *Schrader. de Feud.* 2. *part.* 9. *part. princ. sect.* 14. *n.* 8.
149 pro qua requiritur dolus, & verus contemptus *cap.* 1. *§. ult. de probib. feud. alien. per Lothar.* ibi dolose & *feudistæ ibidem Bursatt. cons.* 253. *n.* 56. *Frideric. Pruckman. cons.* 28. *n.* 57., & *seqq. vol.* 1. *Kloc. cons.* 19. *num.* 18. *d. lib.* 2. *Schrader. cons.* 33. *num.* 31. & *seqq. Surd. dec.* 221. *n.* 5. & ea qua quælibet etiam minus
justa, & probabilis caussa excusat. *Be-* 150
rò cons. 98. *n.* 21. *vol.* 1. *latè Kloc. cons.* 81. *num.* 46. *cum pluribus seqq.*

Quæ si vera sunt in feudis rectis, ac propriis in quibus cadunt prohibitiones, & constituciones Lotharii, & Friderici, quid dicendum in feudo, de quo agitur tantis improprietatibus composito, & his prohibitionibus, & constitutionibus non subiecto, in quo etiam sine consensu Domini directi Alienatio per-
mittitur? *Christin. dec. Belgic.* 386. 151
vol. 1. *Gratian: discept. forens.* 730. *num.* 53. & *seqq. de Luc. de Feud. disc.* 10. *n.* 3. *vers. hinc propterea Menocb. de Arbitr. cas.* 182. *num.* 1. & *seqq. cum aliis supra adductis in cap. ex caussis, & qualitatibus Investituris adiectis vers. & alienabilia* Et si requiratur ob reverentiam, & fidelitatem debitam Domino, & Imperatori, non potest ex Justitia denegari
Camerat. in cap. Imperialem de pro- 152
bib. feud. alien. per Frider. a Ponte cons. 2. *num.* 7. & *seqq. Palm. Nep. alleg.* 101. *num.* 38. *Surd. dec.* 344. *num.* 56., & 57. *Ludovis. dec.* 520. *num.* 4. *Gob. de feud. alien. quæst.* 3.
num. 4., & *seqq.* Et potest quando- 153
cumque etiam ex post interponi *Menocb. cons.* 39. *num.* 32. *et prius cons.* 1. *num.* 401. *Mans. consult.* 291. *n.* 16. *et cons.* 293. *num.* 14. Tanto magis quia adest talis consuetudo in
his Feudis, quæ est servanda *Card.* 154
de Luc. de feud. in contr. Boscol. art. 1. *num.* 16.

In quo igitur delinquerunt Antecessores Domini Ferdinandi alienando, reservato Imperiali Beneplacito? In quo Dominus Ferdinandus cum iisdem conditionibus Authorum facta comprobando? Et quo jure denegari potest assensus Serenissimo Magno Duci cum omni reverentia petenti, & Fidelitatem promittere exhibenti? In alie-

alienatione tam utili Sacro Romano
Imperio, dum sub Regia Thusciæ Domo, & rectissimo ejus Gubernio floridiora evaserunt Feuda Malaspinæ familiæ; Crevit enim subditorum copia, opulentia, bonorum cultura, & Ubertas: Et non ne magis expedit Augustissimis Imperatoribus Vassallagium tam excelsæ, & regiæ conditionis Principis, quam privati Marchionis?

Dicent fortasse, alienationem Ferdinandi contra inhibitionem factam, esse revocandam, & illam sive justam, sive injustam esse attendendam sub pœ-
155 na Attentatorum *Ad cap. non solum in fin. et cap. Romana §. Quod si obiiciatur de appell. in 6.*

Sed facilis est responsio in Sacra Camera Imperiali apud peritissimos Consiliarios, qui bene omnia sciunt, & jura cuncta in promptu retinent.

Si enim ageretur de inhibitione obtenta cum citatione partis, tunc prædicta procederent quod sive justa,
156 sive injusta sit attendenda *Ad Text. in d. cap. Romana*; Cæterum, cum ad instantiam unius partis, altera non audita, sit impetrata, etiam si sit sine clausula justificatoria, nil aliud importat, quam simplicem citationem, & monitionem, quamvis pœna ibidem sit comminata. *Jason. in*
157 *L. Nec quicquam 9. §. Ubi decretum num. 6. ff. de offic. Proconf. Gaill. pract. observ. cap. 13. num. 4. lib. 1. ubi de stylo Camer. Imperial. Coler. de Proces. exequt par. 1. cap. 2. num. 275. Carpzov. respons. jur. elect. tit. 3. de inhibit. resp. 20. n. 4.* quæ cum contineat tacitam conditionem, si preces
158 veritate nitantur *cap. 2. de rescript. Felin. et alii in cap. super literi. eod. tit. Gaill. lib. 1. obser. 14. num. 1. ubi de monitionibus, et inhibitionibus in Camera Imperiali obtentis* & ad mentem legis obligent, quatenus scilicet jus commune in minimo non lædatur *L.*
159 *rescripta C. de Precib. Imper. offer. Oldrad. conf. 287. num. 5. Dec. conf. 209. num. 5. Paris. conf. 45. num. 24. et conf. 106. num. 5 lib. 4. Bardellon. conf. 75. num. 12. Castald. con-*
160 *sult. 83. n. 2. vol. 2.* & jus tertii sit præservatum *Anchar. conf. 125. n. 2. Alex. conf. 34. n. 7. et conf. 108. n. 4 lib. 6. Dec. conf. 29. n. 5.* Non erat illi obtemperandum, nisi verificatis omnibus in precibus narratis cum citatione partis; & reproductione inhibitionis *Hypol. sing. 53.* & secundum Pra- 161
xim Cameræ *Gaill. d. observ. 14. n. 2. lib. 1.* & generale est in omnibus rescriptis *Abbas conf. 34. num. 6. lib.* 162
2. Gaill. d. observ. 14. num 2. Ita ut si Vassallus contumax sit, non puniatur pœna privationis, nisi trina citatio præcesserit *cap. 1. de inhib. Vassall. qui contumax sit, et ibi* 163
gloss. et Bald. et Matt. de Afflict. Schrader. de feud. part. 9. cap. 7. num. 45.

Si igitur cum hac inhibitione Dominus Marchio Ferdinandus convenitur, ut dicat caussas cur inhibitioni non paruerit, prout conveniri debet, antequam cadat in commissum, ut in Camera Imperiali servari dicit. *Gaill. lib. 2. observ. 15 per tot.* Et 164
cum plures Caussas habuerit ex Feudorum origine, ex Personis in Investituris demonstratis, ex caussis, & qualitatibus investituris adiectis, ex usu, & consuetudine tam generali quam speciali hujus Feudi, unamquamque earum Improprietatem Feudi, & ipsius alienabilitatem demonstrantem, non solum est excusandus, sed per eum gesta sunt confirmanda, & approbanda, & inhibitio revocanda, vel revocata dici debet per posteriorem sententiam latam super Feudo Fillateriæ de anno 1701. antequam ultima alienatio fieret, quæ facit Statum super qualitate hujus Feudi Treschietti, ut dictum est.

Et tollitur omnis amaritudo; Quia alienatio per eum facta in executionem antecedentium ejus Prædecessorum, & reservato Beneplacito Imperiali, non est comprehensa nec etiam verbis, in inhibitione prædicta quæ cum respiciat alienationes prohibitas, & quæ sunt ipso jure nullæ, ibi „ quamquam hujusmodi alienationis actus ipso jure nullus foret „ non inter dicit alienationes licitas, quæ stante improprietate Feudi, & alienandi consuetu-

di-

dine fieri possunt, nec alias quascum-
que, quæ etiam in Feudis rectis, re-
servato Beneplacito, fiunt, quæ ipso
jure validæ dicuntur *Surd. cons.* 305.
165 *num.* 35. *et* 50. *in fin. Alex. cons.*
173. *num.* 7. *lib.* 2. Et proinde simi-
lis inhibitio, quia alienabilitatem Feu-
di revocare non potest ex *Rosenthal.*
166 *de feud. cap.* 9. *concl.* 58. *n.* 1. *et* 40.
Ut justa, & legitima intelligatur, &
judicetur pro monitione, & prohibi-
tione, ne sine assensu Imperiali ad
formam juris alienatio fiat, accipien-
da est: Et alienatio prædicta in casi-
bus non prohibitis ad Mentem inhibi-
tionis facta, Sacræ Cæsareæ majestati
omnem venerationem præservat, &
quatenus asseratur, inhibitionem quam-
cumque alienationem quocumque mo-
do factam comprehendere, quia ex falsa
causa, & subreptitie appareret extor-
ta, venerationem eodem modo Sacræ
Cæsareæ Majestati præservaret, quæ
jus tertii non lædere unquam velle pro-
testatur, & ejus rescripta cum tertii,
præjudicio non observari, inviolabili
sanctione præcepit *In L.* 1. *§. Meri-*
167 *to*, *& §. Si quis a Principe ff. ne*
quid in loco publico.

Atque ita &c. Salvo &c.

RESPONSUM XXIV.

FLORENTINA ASSERTÆ JURISDICTIONIS IN CASTRO DICTO CAMPORSELVOLI.

ARGUMENTUM.

Refelluntur rationes Nuntii Apostolici in Magno Ducatu residentis qui negabat suam Jurisdictionem exercere posse in Castro d. *Camporselvoli* tamquam Sanctæ Sedi Romanæ spectanti; I. ex ejus mandato II. ex observantia III. ex qualitate contractus concessionis d. Castri factæ a Pio II. Pontifice Reipublicæ Senensi in cuius jura successit Magnus Dux Etruriæ.

SUMMARIUM

1 *Verba* ditio & dominium *comprehendunt tam utile quam directum, plenum, vel minus plenum.*

2 *Qui prætendit subiectionem loci intra fines Territorii positi sed in quo alius potestatem exercuit debet titulum & causam probare.*

3 *Annuus census est compatibilis cum summa potestate & dominio solventis.* Et n. 4. *&* 15. 16.

5 *Nuntii S. Sedis Apostolicæ exercent Jurisdictionem in Statibus Principum habito respectu dominio temporali eorumdem non vero divisioni Diœcesium Episcopalium.*

6 *Regalia majora & regalis majestas important subiectionem etsi is qui exercet alium superiorem recognoscat.*

7 *Nam investitura Regalium Majorum sine ulla reservatione continet speciem quamdam clientelæ vel fœderis æqualis aut inequalis.*

8 *Et præservat investito omnimodam potsteatem.*

9 *Et recognitio superioris respicit dignitatem & auctoritatem non vero potestatem.*

10 *Concessio in perpetuum Vicariatum continet facultatem faciendi omne id quod concedens facere poterat.*

11 *Et continet mandatum perpetuum inrevocabile ad commodum mandatarii, & in rem propriam.*

12 *Ideo translata proprietas, & omne jus & potestas mandantis dicitur etiam in terminis feudorum.* Ex num. 17.

13 *Cum duo in solidum ejusdem rei domini esse non possint.*

14 *Sicuti habemus exemplum in Duce Sabaudiæ qui hoc titulo perpetui vicariatus Imperii gaudet omnimoda potestate & est independens in suis Statibus.*

15 *Et quamvis ejus Status in Ducatum sint transformati hoc tamen*

men eadem qualitate & potestate Vicariatus perpetui factum est.

18 *Concessiones factæ Reipublicæ Civitati, vel universitati retinent in se liberum, & irrevocabile dominium, tamquam in perpetuum existentibus.*

19 *Verba* ditioni, & libertati, & *verba* largimus, & donamus *indicant translationem dominii.*

Avendo la Santità di Nostro Signore Clemente XI. seguendo gli esempi dei suoi Antecessori mandato negli Stati e Dominio del Serenissimo Gran-Duca di Toscana il solito Nunzio Apostolico con le facultà di Legato a latere per provvedere all'utilità e salute delle Persone e luoghi del Dominio Temporale di detto Serenissimo Gran-Duca e dentro i confini di quello. *Ibi in Civitate Florentiæ & Dominio dilecti Filii Nobilis Viri Cosmi Etruriæ sibi subiectæ Magni Ducis* e dopo *ibi Nos ut Personarum & Locorum ditionis temporalis dicti Cosmi Magni Ducis saluti & statui opera sua consulatur*, e di nuovo più sotto, *ut infra ditionis præfatæ fines atque erga ejus Personas & Loca dictæ ditionis dumtaxat &c.*

Si cerca se il Luogo, e Castello di Camporselvoli pertinenza dello Stato e Dominio di Siena del Serenissimo Gran-Duca sia sottoposto all'Offizio ed Autorità del Nunzio Apostolico mandato dal Sommo Pontefice per le Persone e Luoghi del Dominio del Serenissimo Gran-Duca che è quello, che significa la parola *ditionis* in senso legale e grammaticale.

E certo se il mandato del Nunzio distinguesse a qual sorte di Stati o Dominii del Serenissimo. Gran-Duca egli fusse stato deputato allora bisognerebbe cercare qual specie o qualità di Dominio abbia S. A. R. in Camporselvoli.

1 Ma mentre parla generalmente *ditionis & dominii* del Serenissimo Gran-Duca, che comprende tanto l'utile ch'il diretto dominio, il pieno e meno pieno, e costa notoriamente che da tempo immemorabile in quà il Serenissimo G. D. e prima di esso la Repubblica di Siena ha esercitato ivi tutti gli Atti di Sovranità, e di pieno dominio, con disporre ed infeudare il detto Luogo e Castello e sue pertinenze ed esercitar in quello tutta l'autorità ch'esercita nel restante dello Stato di Siena, nè dalla Camera Apostolica si può provar atto alcuno di giurisdizione esercitato sopra di quello, questo basta per mostrar la comprensione di tal Luogo sotto l'Offizio e Autorità del Nunzio benchè si provasse esser quello dentro i confini del Patrimonio di S. Pietro perchè questo non serve quando un altro ritiene in quello libertà e potestà dovendo allora chi pretende Sovranità mostrar le ragioni e titoli di quella *Kloch. in relat. Camer. Imper. relat.* 169. *num.* 92. *vers. cum. Peller. in observa. Kloch. de Ærar. lib.* 1. *cap.* 4. *ad num.* 65. *pag. mihi* 105. 2

E per tale effetto non può giovare l'annuo Censo che si paga in una giara di Scudi 10. d'oro essendo questo molto ben compatibile con la Sovranità e pieno dominio di chi lo paga come bene afferma il *Grozio de jur. bell. & pac. lib.* 1. *cap.* 3. *§.* 22. *Huber. de jur. Civit. lib.* 1. *sect.* 3. *cap.* 3. *num.* 38. 40. 3

Per esser conveniente al contrarto censuario ed altri contratti che lascian la libertà del pieno dominio e sovranità *Srader. de feud. part.* 2. *cap.* 2. *num.* 59. 60. 4

Tanto più che l'osservanza di più Secoli ha dato questa interpretazione a mandati di tutti i Nunzj che son venuti in Toscana che deputati alle Persone e luoghi del dominio dei Serenissimi Gran-Duchi hanno esercitato la loro autorità e giurisdizione non solo nei luoghi dove i Serenissimi Gran-Duchi hanno l'alto, e pieno dominio independente ma ancor nei feudi Imperiali posseduti da' Serenissimi Gran-Duchi come franchi e liberi dove hanno tuto il dominio della giurisdizione della dignità Reale e di tutti i Regali maggiori benchè

con

con qualche dependenza in certi casi
ed a certi effetti secondo le specie del-
le convenzioni ed investiture. E non
solo in quei luoghi che sono sottopo-
sti ai Vescovi di Città Suddite al Se-
renissimo Gran-Duca ma ancor quan-
do sono in Diocesi di Città d'altri
Stati, come in diversi Luoghi del
Dominio del G. D. compresi nella
Diocesi di Lucca ed altri nella Dio-
cesi di Sarzana ed altre Diocesi di
5 Città fuori di questi Stati. *ad trad.*
per De Luc. de Jurisd. disc. 1. *et* 3.

E che questo sia il senso della
S. Sede quando nomina le Persone e
Luoghi del G. Duca di Toscana a se
soggetta d'includere ancor quella ch'è
sottoposta al Serenissimo Gran-Duca
con qualche sorte di dependenza e pre-
rogativa d'altri Principi, lo dimostra
il breve della Santità di Pio V. nel
quale dichiarando Cosimo Primo
Gran-Duca della Toscana a se sogget-
ta si protesta con tal dichiarazione,
che quantunque ritenga detto Princi-
pe il Dominio Fiorentino con assolu-
ta e libera potestà senza conoscere al-
cun Superiore, di non voler però
pregiudicar a quelle ragioni e prero-
gative che avessero mediatamente nelli
altri Stati di Cosimo Primo altri
Principi, che vuol dir che il Gran-
Ducato è eretto ancor nella parte di
Toscana soggetta alla Casa de' Medici
con qualche dependenza da altri So-
vrani, dicendosi suddita al Principe
che ha sopra quella la Maestà Reale
ed i regali maggiori ancorchè tal
Principe riconosca altro Principe su-
6 periore, *Strader. de feud. part.* 10.
sect. 1. *num.* 33. 34. *& seqq.*

Poichè contenendo tra Principi
uguali, o disuguali tali concessioni o
investiture con tutti i regali maggio-
ri e senza riservo alcuno di ricorso
una specie di Clientela, o di federe u-
7 guale o ineguale *Huber. de Jur. Civit.*
lib. 1. *sect.* 3. *cap.* 3. *num.* 23. 24.
41. *& per tot.* preservano all'investito
8 tutta la sovranità *Grozio de jur. belli*
& pacis lib. 1. *cap.* 3. *§.* 21. *num.* 2.
3. e la recognizione del Superiore si fa
come Superior di dignità ed autorità
9 e non di Sovranità nelli Stati *Grozio*
de jur. bell. & pac. lib. 1. *cap.* 3. *§.*
21. *num.* 2. *Huber. de Jur. Civit sect.*
1. *sect.* 3. *cap.* 3. *num.* 23. 24.

Attesa dunque tale immemorabi-
le osservanza della Sovranità del Se-
renissimo Gran-Duca in Camporselvo-
li, compatibile con tanti e diversi ti-
toli che vi possa avere per colorir
quella, e senza pregiudizio di qualsi-
voglia altro titolo, che la lunghezza
di tanto tempo può far presumere ed
è lecito allegare.

Si dice che nell'anno 1464.; a-
vendo poco tempo avanti Pio II.
concesso in perpetuo Vicariato a Ja-
copo ed Andrea Piccolomini suoi Ni-
poti, e dopo di loro alli loro des-
cendenti Maschi in infinito il Castel-
lo di Camporselvoli *cum mero & mi-*
xto imperio & gladii potestate & plenii
dominii, & omnimodæ jurisdictionis li-
bero exercitio come con tali parole si
dice nella Bolla. " Dichiarò e dispo-
„ se la Santità di Pio II. che quan-
„ do si desse il caso che detto Vica-
„ riato e la detta concessione fatta a
„ detti Jacopo ed Andrea finisse, e
„ che però quello ritornasse all'jus e
„ proprietà della Chiesa Romana,
„ che in tal caso il detto Castello lo
„ dava donava elargiva e concedeva
„ in perpetuo Vicariato con la me-
„ desima potestà concessa a Piccolo-
„ mini alla Repubblica di Siena. "
Ibi. vobis in perpetuum Vicariatum cum
eod. mero & mixto imperio & gla-
dii potestate & aliis facultatibus juri-
bus & pertinentiis supradictis & in
dictis litteris contentis dicta Auctori-
tate Apostolica præsentium tenore con-
cedimus largimus & donamus e doppo
& dicta concessio vobis in perpetuum
duratura &c.

Mentre dunque la concessione in
perpetuo Vicariato porta seco la po-
testà di far tutto quello che potrebbe
far nel temporale il Pontefice conce-
dente *Magero de advocat. Armat. cap.* 10
9. *n.* 722.

E contiene un mandato perpetuo
irrevocabile a comodo del mandatario 11
& in rem propriam.

Questo fa sì che con tal manda-
to si dica alienata la proprietà e tras-
feri-

ferito ogni jus e potestà del mandan-
11 te per *Rot. dec. 174. per tot. p. 2. diversf.*
Poichè potendo il mandatario esercitare la somma potestà del mandante ancor contro la volontà di questo, si darebbero due somme potestà e due Padroni in solidum nella medesima cosa, però per sostenere l'atto tal concessione importa alienazione d'ogni jus e potestà come in termine di Vicariato irrevocabile bene
13 spiega *Huber. de Jur. Civit. lib. 1. sect. 3. cap. 8. num. 16. 17.* ibi *neque jus Imperii in obligatione & coactione consistens ubi plures summi forent explicari posset; nam ut Chrysostomus æqualitas pugnam facit, & Regnum in se divisum dissipabitur. Proinde qui magna illa jura sic exercitio tota habent ut revocari nequeant, illi magis proprietatem & jus summum habere intelliguntur.*

E con questo titolo di perpetuo Vicariato dell'Imperio si dimostra
14 dal *Thesaur. in præfat. decision. num. 13. 14. & seqq.* avere il Serenissimo Duca di Savoja tutta la Sovranità, ed indipendenza nei suoi Stati come smembrati ed acquistati con tal titolo liberamente dall'Impero; Benchè poi siano trasformati in Ducato, perchè questa trasmutazione si fa con l'istessa qualità e potestà di Vicariato, e così come di una cosa propria
15 *Oldrad. cons. 267. num 4.*

Onde avendo la Repubblica di Siena estinta la descendenza di detti Piccolomini esercitato in quel Castello tutti gli Atti di Sovranità riferibili a tal titolo e dopo i Serenissimi Gran-Duchi di Toscana successi nelle ragioni di quella, non si dirà aver in quel Castello il Serenissimo Gran-Duca tutta la proprietà e pieno dominio? con il peso dell'annuo censo delli Scudi 10. d'oro così chiamato in detta Bolla come conviene al Contratto censuario traslativo di tutta
16 la proprietà e dominio *Scrader. de feud. part. 2. cap. 2. num. 59. & 60.*

E che tal sia stata veramente la mente di Pio II. lo dimostrano chiaramente le parole della Bolla ibi *pleni dominii, & omnimodæ jurisdictionis libero exercitio.*

Poichè se è dato l'esercizio del pieno dominio dunque è trasferita la proprietà acciò non si diano due Padroni in solidum come sopra si è detto. E se è concessa l'omnimoda giurisdizione, dunque non è riservato jus e giurisdizione nè per ricorsi nè per appelli, che prova la Sovranità anco in termini di feudi *Huber. de Jur.* 17
Civit. lib. 1. sect. 3. cap. 3. num. 41. & ibi *illudque ad jus & proprietatem præfatæ Ecclesiæ quovis modo revertetur* e prima *& ad jus & proprietatem ejusdem Ecclesiæ libere reverti contigerit.*

Perchè se doveva doppo la Linea dei Piccolomini ritornare alla proprietà della Chiesa dunque era passato e trasferito nella proprietà dei Piccolomini, e doppo in Luogo della Chiesa Romana sarà passato nella proprietà della Repubblica di Siena successa a tutte le ragioni de' Piccolomini in Luogo della Chiesa Romana come è di natura delle concessioni fatte alle Città Repubbliche ed Università che durando perpetuamente riten- 18
gono un dominio libero ed assoluto ed irrevocabile.

E meglio vien spiegato ibi *ex nunc dictioni, regimini, vestræ libertati committimus* che dimostrano che viene sottoposto questo Castello *dictioni & libertati* della Repubblica, che vuol dire al dominio e sovranità di quella che tanto importano le parole *dictio-* 19
ni & libertati con le parole susseguenti *largimus & donamus* che denotano traslazione di pieno dominio con le clausule particolarmente derogatorie alle costituzioni proibitive dell'alienazioni del beni della Chiesa.

Se dunque questo lungo è sotto il dominio e libertà della Repubblica di Siena sarà compreso nella dizione e dominio del Serenissimo Gran-Duca alle Persone e Luoghi del quale è deputato il Nunzio Apostolico.

POMPEII NERI

DECISIONES FLORENTINÆ.

DECISIONES FLORENTINÆ.

DECISIO I.

FLOR. FIDEICOMMISSI DE GAMBARELLIS.

Die 14. Septembris 1736.

ARGUMENTUM.

Filiatio potest probari etiam in præjudicium tertii qui non habeat causam a Patre, per coniecturas ex quibus resultet quasi possessio ejusdem filiationis absque necessitate probandi absolutam custodiam matris tempore conceptionis.

In hac formula vocationis fideicommissariæ, *nascituros ex eo, & quacumque uxore legitima* comprehenduntur etiam legitimati per subsequens matrimonium.

Præsumptiones favore possessoris ex centenaria deductæ non possunt allegari contra fideicommissarium, & quando constat de titulo vitioso.

SUMMARIUM.

1 *Sententiæ in contradictorio judicio emanatæ tertium quoque non citatum afficiunt.* Et num. 24. & 25.

2 *Maxime si causa diligenter & legitimis defensoribus fuerit pertractata.*

3 *Et inducunt consuetudinem a qua non est recedendum.* Et n. 115.

4 *Vel pro maxima coniectura saltem habendæ sunt quæ animum Judicis possint determinare.*

5 *Et faciunt plenam probationem contra actorem habentem causam ab illo, qui in judicio expertus est, & succubuit.*

6 *Nec aliud amplius est inquirendum.*

7 *Publica opinio per testes firmata facit præsumere filiationem.* Et num. 21.

8 *Maxime si testes fuerint contemporanei filio de quo queritur, & observantia, & lapsus temporis intercesserit.*

9 *Cum in hac materia probatu difficillima benignius sit procedendum circa testium depositionem.*

10 *Nec respectu Patris certa ac legalis probatio umquam haberi possit.*

11 *Ideo coniecturæ sufficiunt, quæ reddant intentionem filii valde probabilem.* Et num. 27. 46. *Contra* 28. 30. *Replica* ut n. 29. 31.

12 *Inter quas, fides Baptismatis recensetur.*

13 *Item si alimenta a Patre præstita sint donec filius vixerit.*

14 *Item si tamquam filius in omni occasione habitus fuerit a Patre.* Et num. 40. *Contra*, ut num. 28. 30. *Limita*, ut num 29. 31.

15 *Item si Pater filium emancipaverit.*

16 *Item si Pater ejus consensum requisiverit in alienatione bonorum fideicommisso subiectorum.*

17 *Item si Pater tamquam filium in testamento nominaverit.*

18 *Item si tamquam filium heredem instituerit.*

Item

19 *Item si Pater in mortis articulo matrem in uxorem duxerit.*

20 *Item si Filius Patri assimilaverit, quamvis fallax coniectura esse possit.* Ideo contra n. 39.

21 *Item si fama publica, & universalis opinio concurrat.*

22 *Item in Civitate Florentiæ, si adsit expressio filiationis in bonis addecimatis.*

23 *Item receptio ad honores in Urbe prædicta tamquam Filius Patris sui. Quod transfert onus probationis in impugnantem filiationem.*

24 *Item si adsint sententiæ in contradictorio judicio emanatæ & rei controversæ tempore proximæ, quæ faciunt præsumere rem eo tempore fuisse claram, etsi aliæ probationes deficiant*

25 *Ideo si non in linea rei judicatæ in linea tamen probationis rei de qua agitur sunt admittendæ etsi inter alias Personas fuat prolatæ, maxime si lapsus temporis concurrat.* Et n. 114.

26 *Maxime vero si plenissimam executionem habuerint.*

27 *Quibus coniecturis in toto, vel in parte concurrentibus onus probationis incumbit ei, qui filiationem impugnat.* Et n 46. Contra n. seq.

28 *Nec obstat quod Pater, qui filium uti suum asseruit, præjudicare non possit tertio habenti causam præventivam ejus assertioni nisi probata custodia ventris tempore conceptionis.* Et n. 30 contra 29. 31.

29 *Nam hoc non valet quando aliæ etiam coniecturæ habentur independenter a Patre.*

31 *Vel etiam quandò actus Patris sint reiterati, & tales qui omnem fraudis suspicionem tollant.*

32 *Uti dicitur de confessione facta a venditore, vel cedente post venditionem vel cessionem, quæ in iisdem circumstantiis potest præjudicare emptori vel cessionario.*

33 *Voluntas enim fraudandi tertium non præsumitur maxime si majus incommodum quam utile inde consequi possit.*

33 *Quod dictum est de probatione filiationis tanto magis est tenendum, si assertio matris quoque concurrat quæ in statu naturæ habetur pro unico fundamento probationis.*

34 *Nam cum probatio filiationis alia necessaria alia præsumptiva, alia probabilis dicatur.*

35 *Necessaria idest plena non potest nisi respectu matris haberi.*

36 *Ideo quæstio est inter DD. si institutio sub conditione, si filium se probaverit, sit nulla tamquam impossibilis.*

37 *Præsumptiva ex matrimonio, & ortu filii eo durante eruitur.*

38 *Matrimonio vero non existente probabilis tantum ex coniecturis desumpta haberi potest.*

40 *Et coniecturæ ex duobus tantum fontibus erui possunt nempe ex Parentum credentia coniuncta opinioni, & fama publica, quæ ideo dicitur quasi possessio filiationis. cum non præsumatur eum cui maxime interest deceptum esse.* Et num. 43.

41 *Nec non ex difficultate aditus ad matrem excepto Patre tempore conceptionis. Quæ ex cohabitatione in dicto tempore probari potest, matris honestati coniuncta,* num. 51. 52. *nam tunc præsumitur factum evenisse modo faciliori,* num. 45. *Cum probatio certa haberi non possit, & dubitent DD. an vere probata filiatio dici possit si fœmina in custoditum carcerem simul cum homine detenta ad anni terminum prægnans inveniatur.* Et num. 44.

42 *Et hæ coniecturæ debent admitti ut filius naturalis possit Patrem demonstrare a quo nutrictur, & educetur.* Im-

47 *Immo si possit primam probare resultantem ex parentum credentia & opinione publica non tenetur probare etiam alteram.*
48 *Et ratio est quia eo casu dicitur habere quasi possessionem filiationis, & ideo transfundit in contradicente onus probandi contrarium.* Vide num. 27. 46. Amplia ut n. 49. 50.
49 *Et hec quasi possessio juxta multorum DD. opinionem consistit in sola credentia, Patris ex actibus reiteratis resultanti.*
50 *Ideo omnes conveniunt, si opinio publica etiam, & aliae circumstantiae concurrant.*
53 *Vocatis filiis ex legitimo matrimonio natis legitimatus excluditur.*
54 *Contraria opinio receptior, que procedit sine controversia, si vocati sint tantum filii legitimi, & naturales.* Et num. 57. & 109. *Vel filii ex legitimo matrimonio.* Et num. 59. *Contrarium tamen videretur dicendum si vocati essent legitimi & naturales, & ex legitimo matrimonio nati & procreati.* Et n. 58.
55 *Legitimatos per subsequens matrimonium postea procreatis Lex omnino exequat.* Et n. 68.
56 *Potest tamen testator illos admittere, alios excludere uti plus ei libuerit.*
60 *Dictio* de *sive* ex *indicat causam efficientem.*
61 *A propria significatione verborum non est recedendum nisi constet de diversa voluntate Testatoris.*
62 *Et hec significatio pendet ab usu hominum.*
63 *Que dicitur propria si lex cum usu hominum consentit.*
64 *Juxta quam propriam significationem in actibus legalibus, & solemnibus uti est testamentum verba sunt interpretanda.* Et num. 67. & 76.
65 *Quamvis ab Idiota usurpentur.*
66 *Maxime vero si agatur de Testamento latine conscripto, & de Testatore juris perito.* Et n. 77.
68 *Expressio* filii nati ex legitimo matrimonio *juxta propriam, & legalem significationem a lege attributam comprehendit natos tam ante quam post dotalia instrumenta.*
69 *Legitimati per subsequens matrimonium ad Episcopalem dignitatem evehi non prohibentur.*
70 *Verba ex sua natura nihil significant.*
71 *Nec habere possunt nisi sensum legalem, seu vulgarem, seu grammaticalem.*
72 *Legalis pendet a lege.*
73 *Vulgaris ab usu, & consuetudine vulgi.*
74 *Grammaticalis a vocabulis radicalibus cujuscumque lingue, quorum usus sit notus promanat.*
75 *Ut habeat locum interpretatio voluntatis Testatoris desumpta ab usu communi loquendi, probare oportet, quod talis esset usus in Patria Testatoris, & eo vivente.*
76 *Quod tamen non sufficeret in concursu proprie, & legalis significationis amplia,* ut n. 77.
78 *Adferuntur exempla in quibus legalis significatio prevalet communi usui loquendi.*
79 *Sicuti prevalere debet significationi grammaticali.* . . .
80 *Cujus prelationis adferuntur exempla.* Et num 81. 82.
83 *Imperator Justinianus in L. cum quis, & L. nuper. C. de natural. lib. & novell. 89. quib. mod. natur. eff. sui, videtur considerasse in legitimatis per subsequens matrimonium, quod usque a tempore ortus matrimonii substantia intervenerit, quamvis solemnitates deessent. Cum Lex permittat solemnitates adhibere tam ante quam post naturalem coniunctionem, que & Conjugium a Lege appellatur.*
Et

Et num. 86.

84 *Vel saltem quod naturaliter si non civiliter matrimonium praeexistebat.*

85 *Sicuti dicitur de obligatione naturali minoris post minoritatem convalidata, quae ex die naturalis obligationis suam denominationem & effectum sortitur.*

87 *Vel quod effectuatio solemnitatum facit praesumere usque ab initio animum & consensum matrimonialem.*

88 *Uti procedit in contractibus quibuscumque, qui non ex die in quo in scripturam rediguntur, sed ex die praestiti consensus suum nomen desumunt.*

89 *Et cum ex eodem tempore actio oriatur.*

90 *Ita legitimitas ex tempore matrimonialis consensus est desumenda.*

91 *Ut quis dicatur natus ex legitimo matrimonio sufficit, ut in quocumque vitae tempore, matrimonium legitimum verificetur.*

92 *Nec obstat quod talis erit legitimus sed non legitime natus.*

93 *Nam natura omnes legitimi nascuntur, & impedimentum a Lege Civili promanat.*

94 *Quae reddit legitimitatem conditionatam ab eventu matrimonii.*

95 *Quo eveniente habentur legitimi a die ortus.*

96 *Uti procedit in Legatario sub conditione, qui post purificatam conditionem dicitur Dominus etiam tempore antecedenti.*

97 *Nec obstat, quod conditia filii dicatur stare in suspenso.*

98 *Nam allegantur varia exempla in jure similis suspensionis.*

99 *Lex, quae exequat filios natos ante matrimonium postea susceptis, considerat illos tamquam instrumenta, quae Patrem alliciant ad justas nuptias.*

100 *Et iniquum putat quod excludantur in aliorum concursu.*

101 *Ideo nisi clare constet exclusio non est praesumenda.*

102 *Non obstat quod lex quae fingat non attenditur, in concursu dispositionis hominum.*

103 *Nam legitimatus per subsequens non est talis a nativitate fictione legis, sed vera, & reali potestate ejusdem legis.* Et n. 104.

105 *Concubina quae sit desponsata habetur pro uxore legitima usque ab initio.*

106 *In vocatione filii Senatoris Consulis vel Regis comprehenduntur etiam nati ante dignitatem.*

107 *Nam filiatio ex substantia generativa Parentum dependet, non ex qualitatibus, vel dignitatibus connexis.*

108 *Et idem procedit in vocatione filii ex primogenito qui admittitur etsi tempore nativitatis Pater esset secundo genitus.*

110 *Non potest praesumi, quod Testator in descendentia fratris legitimatos vocaverit, in propria vero excludi voluerit.*

111 *Uti esset absurdum quod legitimatus a fideicommisso ascendentali excludatur, in transversali vero tamquam substitutus admittatur ejusdem Testatoris voluntate.*

112 *Assertio testium, qui deponunt de visu, convalidata ab antiquitate temporis, & judicialibus declarationibus facit plenissimam fidem.*

113 *Negligentia Parochi in conservando registro matrimoniorum non nocet filiis vel descendentibus in materia legitimitatis.*

116 *Lex distinguit casus, & Personas inter quas potest habere locum vel non praescriptio ex centenaria,*

117 *Primo casu possessio centenaria & negligentia antiqui Domini sufficit ad dominium acquirendum.*

Nec

118 *Nec tenetur possessor alium titulum allegare.*

119 *Nam publicæ utilitatis causa Lex transfert dominium a primo Domino ad possessorem.*

120 *Hodie tamen ex jure Canonico recepto bona fides etiam in possessore requiritur.*

121 *Nec possessio mille annorum valet possessori in mala fide constituto.*

122 *Ideo cum titulo vitioso præscriptio non currit.* Limita ut num. seq. & 129.

123 *Si tamen de mala fide aperte non constet lapsus temporis valet ad adquirendum dominium.*

124 *Imo facit præsumere requisita ad bonam fidem inducendam necessaria.* Et n. 139.

125 *Ideo receptum est quod possessor centenarius non tenetur probare bonam fidem, quæ præsumitur.* Et n. 142.

126 *Et in immemorabili ubi titulus est ignotus,*

127 *Lapsus temporis inducit meliorem titulum possibilem.* Et n. 171.

128 *Et excludit omnem fraudis suspicionem.*

129 *Imo non sufficit quod constet de titulo vitioso sed necesse est quod inducat etiam malam fidem.*

130 *Itaut probatum sit quod possessioni causam dederit, & quod nullus alius justus titulus supervenerit.* Et n. 134.

131 *Aliter enim, vel titulus infectus justificatus præsumitur, vel novus abilis, & capax superventus.* Et n. 161. & 165.

132 *Ideo productio tituli vitiosi contra possessorem non nocet, qui potest se defendere cum supervenientia novi, & justi tituli.*

133 *Et possibilitas hujus supervenientiæ excludit malam fidem.*

134 *Nocet tamen si probetur incompatibilitas aliorum titulorum cum titulo vitioso producto.*

135 *Vel si possessor ipse titulum producat, & super eum fun'et intentionem.* Limita ut n. 137. & seq.

136 *Nam eo casu possessor in mala fide constituitur ex propria confessione.*

137 *Limita tamen in casu quo possessor unice se fundet super illo solo titulo nec cumulative cum aliis producat.*

138 *Ideo mediantibus clausulis præservativis, quæ in productione tituli solent apponi est valde difficile quod possessor in mala fide constituatur.*

139 *Adjuncto præsertim, quod omnis benignor interpretatio ad bonam fidem inducendam sumenda est pro possessore centenario.*

140 *Et sufficit fides media.*

141 *Vel bona fides etiam ex causa injusta & erronea producta.*

142 *Vel etiam si sit præsumpta in vim præscriptionis.* Et n. 172.

143 *Inter Personas in quibus præscriptio locum non habet nisi sunt fideicommissarii si titulus sit ignotus, & constet de centenaria vel immemorabili, titulus possessionis præsumitur legitimus.*

144 *Lapsus tamen temporis allegatur in hoc casu in linea tantum præsumptionis, quæ collidi-tur ab illegitimitate, & vitio tituli.*

145 *Imo a validiori præsumptione vel etiam ab inverisimili in contrarium deducto.*

146 *Si vero titulus sit notus, centenaria nullum effectum producit sed tantum de titulo est cognitio.* Et n. 160. Et de ratione 170. Amplia ut n. 166. Et de ratione 167. & 168.

147 *Et si sit legitimus, possessor se tuetur non in vim centenariæ, sed tituli.*

148 *Sicuti e contra, si sit vitiosus, lapsus temporis ei non auxiliatur ad meliorem titulum præsumendum. Quo casu tenetur*

probare novam legitimationem tituli, num. 163. & 169.

149 *Neque differt an a reo, vel potius ab actore titulus producatur*.

150 *Negligentia gravati non nocet fideicommissario vocato ex propria Persona in materia praescriptionis*. Et n. 162.

151 *Gravatus restituere non potest alienare in praejudicium vocatorum. Nec est attendenda ejus assertio, quod alienatio sit facta ex justa & legitima causa*, n. 164.

152 *Filio, & heredi in primo gradu fideicommittentis competunt detractiones; limita si ulteriores detractiones pretendat; nam jus detrahendi consumatum praesumitur: maxime si non fecerit inventarium*. Et n 159.

153 *Limita etiam in casu fideicommissi particularis*.

154 *Nam si non fecerit inventarium nihil detrabit & tenetur ad omnia onera hereditaria*. Et n. 175.

155 *Et haec est opinio receptior, literali Textuum dispositione firmata*

156 *In actibus humanis interpretandis attendenda est opinio fori, quae in celebratione actuum vigebat*.

157 *Limita si agatur de iis quae ex mera legis operatione procedunt ab hominum voluntate independentibus*.

158 *Amplia si opinio sit falsa, & erronea*.

173 *Titulus bonorum resultans ex descriptione Decimarum est basis & fundamentum aliorum titulorum & ad illum referuntur*.

174 *Nec potest praesumi supervenientia novi tituli*.

176 *Nemo plus juris transferre potest, quam ipse habeat*.

177 *Cumulus praesumptionum non admittitur in jure etiam in terminis centenariae*.

178 *Solutio praesumitur facta in executionem praecedentis promissionis*.

179 *Inobservantia contractus non est praesumibilis, etiam in terminis centenariae*.

180 *Venditor qui dominium sibi reservavit in re vendita usque ad extinctionem pretii praefertur cuicumque creditori*.

I. ARIA Maddalena Gamberelli avendo domandato d'avanti la Congregazione dello Scrittojo delle Possessioni di S. A. R. l'Immissione sopra un Podere, luogo detto *le Bassette*, posseduto presentemente dal Sig. Marchese Medici, come sottoposto al Fidecommisso dell' Avvocato Bernardo Gamberelli di Lei Ascendente; ed avendo detto Sig. Marchese in sequela di ciò, domandata la rilevazione dal medesimo Scrittojo, da cui era stato venduto il Podere sopraddetto colla promessa &c. Siamo stati di parere, che sia dovuta a detta Attrice la domandata Immissione, e per conseguenza a detto Sig. Marchese la domandata, e non impugnata rilevazione.

II. Il Motivo di questo sentimento si fonda nell' aver giustificato detta Attrice i requisiti della Legge *Final. Cod. de Aedict. D. Hadrian. Tollend.* cioè l'esistenza di quello Effetto nel Patrimonio del Fidecommittente, la presente detenzione di esso appresso il Sig. Marchese Medici, e la propria vocazione al Fidecommisso. Ne i primi due de i detti requisiti, non è caduta alcuna difficultà stante la Fede di Decima prodotta; onde la Disputa solo si è ristretta al terzo requisito della Vocazione la quale veniva controversa dallo Scrittojo Legal Difensore del detto Signor Marchese Medici, per parte del quale s' insisteva in secondo luogo nel Possesso più che Centenario del controverso Podere, per evitare coll' ajuto d'ogni presunzione più favorevole la sopradet-

detta Immissione. Ma noi abbiamo concordemente giudicato, che la vocazione di detta Attrice sia innegabile, e che non abbia nociuto alle di lei ragioni il lungo possesso di detto Effetto appresso il detto Signor Marchese, e suoi Autori.

III. Dispone il Testatore della sua Eredità con queste parole „ In „ omnibus aliis suis Bonis heredem „ universalem instituit, fecit, & esse „ voluit Joannem Baptistam ejus filium legittimum, & naturalem, „ & quoscumque alios filios masculos „ *nascituros ex eo, & quacumque ejus* „ *uxore legitima*, cui filio, ac filiis, „ ac Descendentibus prohibuit alienationem Bonorum immobilium ipsius Testatoris, quia voluit talia „ Bona perpetuo permanere, ac perpetuari in dictos ejus filios, ac Descendentes usque ad ultimum „ e la detta Maria Maddalena Gamberelli Attrice discende dal Testatore per mezzo d'Orazio Gamberelli, il quale Orazio fu figliuolo di Giovan Batista primo Instituto, e di una di lui Serva, e Concubina, e poi legittimato per il susseguente Matrimonio contratto tra loro. Onde per due ragioni veniva impugnata la detta vocazione; prima, perchè non costasse, che Orazio fusse figlio di Giovanbatista; seconda, perchè in to quelle parole „ Nasciturus „ ex eo, & quacumque ejus uxore „ legitima „ non si comprendessero i legittimati per il susseguente Matrimonio.

IV. Prima d entrare nel merito di queste Obiezioni, è necessario premettere, che per otto Sentenze conformi è stata in più tempi dalla Ruota Fiorentina, e da altri Tribunali di questa Città canonizata questa vocazione di Orazio, e de suoi Descendenti, avendo sempre a questo titolo ottenuto diversi Beni sottoposti al medesimo Fidecommisso, e spogliatine i terzi Possessori, i quali hanno sempre fatto ogni sforzo di difendersi con opporre le sopradette medesime eccezioni, ma sempre hanno incontrato l'istessa sorte. E siccome alcune di queste Sentenze sono emanate in contradittorio giudizio col Curatore dell' Eredità di Giovanbatista Padre d'Orazio, che però rappresentava l' istesso Padre, vengono a nuocere ancora a i terzi non citati *L. Ingenuum* 1
25. ff. de Statu hominum, *Schettin. de tertio veniente ad Causs. part. 2. cap. 3. Inspect. prim. num. 8. & 52. e part. 3. cap. 2. num. 50. vers. 29. Palm. decis.* 360. *num.* 12. 13. 40. 73. *e* 77. *e decis.* 363. *num.* 15. *la Ruot. Rom. nelle Recent. part.* 15. *decis.* 217. *num.* 25. *e part.* 18. *dec.* 404. *num.* 4. *e* 5. *e decis.* 513. *num.* 5. *e* 6. *e la Ruota Nostra appresso il Samminiati controv.* 132. *num.* 28. *e seqq.* vedendosi massimamente, che la Causa fu difesa con tutta la diligenza, come costa dal Motivo, e si presume secondo il solito, *Bich. decis.* 550. 2
num. 6. *Cerro decis.* 318. *num.* 5. e furono dati i Dubbj specialmente sopra la Filiazione, come si vede nel consiglio 25. del Geri Spini.

V. E quando ancora non si potessero allegare contro il Sig. Marchese Medici in vigor di cosa giudicata, non ostante siccome si tratta di beni sottoposti al medesimo Fidecommisso, e di Giudizj, dove è stato discusso l' istesso Articolo della vocazione, e sempre risoluto a favore del Gamberelli, verrebbe a essere da queste introdotta la consuetudine di così giudicare in questo preciso caso, dalla qual consuetudine non sarebbe lecito di recedere, *Mans. consult.* 676. *num.* 32. *Urceol. decis.* 48. *n.* 7. *Accaris. decis.* 3
75. *num.* 29. *Palm. dec.* 164. *num.* 4. *e decis.* 451. *num.* 15. *Il Sig. Auditore Conti dec. Florent* 99 *n.* 68. *e decis.* 115. *num.* 11. o formerebbero almeno una potentissima congettura della buona ragione, che assiste al Fidecommisso, e sarebbero bastanti a indurre l' arbitrio d' ogni prudente Giudice a presumere per la loro giustizia *Arguelez. dec.* 17. *num.* 55. *Ninot. decis. prima num.* 16. *Dunozett.* 4
decis. 70 *num.* 2. *Cavaler. decis.* 22. *num* 5. *Rembold. decis.* 234. *num.* 5. *Ottobon. dec.* 53. *num.* 8. *e dec.* 108. *num.* 12. *Coccin. decis.* 1867. *n.* 52. *Cerro dec.* 836. *num.* 7. *e decis.* 856.

num. 4. *Roias dec.* 329. *num.* 3. *Priol. decis.* 34. *num.* 15. *e* 16. *Capr. decis.* 182. *num.* 9. *e decis.* 367. *num.* 18. *e dec.* 455. *num.* 2. *Urceol. dec.* 14. *num.* 5.

VI. Ma dovea restar sopito ogni dubbio, quando fu ritrovato, che la Sentenza proferita nel 1604. a favore di detto Orazio Gamberelli dagli Auditori di Ruota Lunardi, Zilocchi, e Cervini Giudici Delegati da S. A. R. fu proferita in contradittorio giudizio, con il Marchese Botti, il quale era stato citato avanti i detti Giudici per il suo interesse assieme con altri terzi Possessori, e comparve, ed oppose fin di quel tempo le dette medesime eccezioni alla vocazione, e Filiazione d' Orazio, e non ostante fu pronunziato *evenisse casum dicti Fideicommissi &c. & purificatum esse, & fuisse in personam dicti Horatii comparentis*, dal che ne seguiva, che non si dovessero più considerare dette Sentenze in linea di congettura; ma che veramente facciano ostacolo al Signor Marchese Medici di cosa giudicata, avendo esso caussa da detto Signor Marchese Botti già succumbente, secondo le note regole della *Leg. Si a te* 9. *§. Julianus*, *e*
5 *della L. Exceptio* 28. *ff. de exceptione rei judicatæ*.

VII. Questo solo sarebbe stato bastante a rigettare ogni eccezione, che il detto Sig. Marchese Medici ha opposto a questa vocazione *L. post rem judicatam* 56. *ff. de re judicata*, co-
6 me dimostra la Ruota nostra appresso l' *Ill. Sig. Auditor Conti decis.* 44. *num.* 14. *e* 15. ma avendo non ostante per maggior sodisfazione dell' animo nostro riassunta la cognizione del merito di queste obiezioni, abbiamo riconosciuto, che le otto Sentenze precedenti sono veramente fondate sopra ragioni incontrastabili, e abbiamo creduto conforme tutti gli altri Giudici, che Orazio Gamberelli sia Figliuolo di Giovambatista, e che sia chiamato al Fidecommisso di Bernardo, e che perciò si debba all' Attrice la domandata Immissione.

SOPRA LA FILIAZIONE
ARTICOLO I.

Si itaque hunc contra quem supplicas, alienum esse probare confidis; per te, vel per procuratorem adfirmationem ejus falsam detege. Diocl. & Massim. nella L. Non Nudis 14. *Cod. de Probat.*

In quanto alla Filiazione il
„ Fatto è questo „ Il dì 29. Ago-
„ sto 1573. nacque il detto Orazio
„ in Casa di Giovanbatista Gamberelli
„ da Madonna Francesca di Maestro
„ Matteo Franciosi di Stia, che da
„ detto Giovanbatista era stata da
„ qualche tempo avanti presa in Casa
„ ad uso di Serva, e il giorno susse-
„ guente fu battezzato come Figliuo-
„ lo di Giovanbatista, e di detta Ma-
„ donna Francesca, e fu indi ritenu-
„ to in Casa, nutrito, educato da
„ detto Giovanbatista, e trattato in
„ tutto come Figliuolo, alimentan-
„ dolo, e vestendolo decentemente,
„ secondo il proprio grado, e la pro-
„ pria condizione, e come Figliuolo
„ fu riputato da ognuno, che di lui,
„ e di suo Padre ebbe conoscenza. Fu
„ poi detto Orazio da Giovanbatista
„ solennemente emancipato, e da lui
„ nel suo Testamento nominato co-
„ me Figlio, e come tale instituito
„ Erede di tutto il suo Patrimonio
„ ivi „ Horatium ejus Filium natu-
„ ralem natum ex se Testatore solu-
„ to, & ex dicta Francisca olim
„ Matthaei de Franciosis de Stbia e-
„ jus Famula soluta, & per eam in
„ ejus Domo retenta „ e finalmente
„ ad effetto di legittimare detto Ora-
„ zio fu da detto Giovanbatista spo-
„ sata nella sua ultima malattia la
„ detta Madonna Francesca sua Ma-
„ dre, e seguita la morte di detto
„ Giovanbatista fu Orazio enunciato
„ alla Decima, come suo Figliuolo,
„ e fu ammesso come tale a godere
„ la Cittadinanza, e gli onori della
„ Città di Firenze.

IX. „ Dipoi attesa la morte di
„ detto Giovanbatista nel 1593 in-
„ for-

„ forse un litigio tra il Curatore della di lui Eredità, che restò jacente, e Manente Buondelmonti, che era Donatario del Defunto della somma di scudi cinquecento, pretendendo il Curatore, che tal Donazione fusse revocabile, stante la sopravvenienza di Figli per la *L. Si unquam cod. de revocandis Donation.* per provare la qual sopravvenienza indusse il 12. Maggio 1595. cinque Testimonj, il di cui deposto ancora esiste, atteso il quale sarebbe stata revocata la Donazione, se la Ruota non avesse creduto, che per trattarsi di tenue somma non fusse applicabile il rimedio della detta *L. Si unquam*, come apparisce dal Motivo, il quale si deve avere per parte integrale della Sentenza *Caball. consil.* 125. *num. primo libro primo. Magon. decis. Florent.* 154. *n.* 1. *e* 2. *Palma decis.* 48. *Marzimedic. decis.* 91. *num.* 12.

X. „ Successivamente nell' anno 1599. il detto Orazio introdusse un Giudizio contro il Curatore dell' Eredità jacente, citando per il loro interesse diversi terzi Possessori di Beni alienati da Giovanbatista suo Padre, tra i quali il Marchese Botti sopraddetto, facendo instanza dichiararsi purificato a suo favore il Fidecommisso dell' Avvocato Bernardo Gamberelli, del quale presentemente si tratta, ed ottenne Sentenza favorevole, avendo riprodotto il sopraddetto Deposto de i Testimonj per provare la propria Filiazione; e questo giudizio fu confermato da altra Sentenza dell' anno 1604. ed in questo il Marchese Botti autore dello Scrittojo, e del Sig. Marchese Medici, oppose, e dette contro il detto Orazio tutte l' eccezioni, che presentemente si danno alla sua Filiazione.

XI. „ Entrato in tal guisa in possesso Orazio del Fidecommisso, che esisteva appresso l' eredità di suo Padre, cominciò a molestare i terzi possessori del medesimo, e nel 1620. spogliò per sentenza de' Conservatori di Legge, a relazione de i Tre delle seconde appellazioni i Riccialbani, e dipoi i di lui Successori ricuperarono nel 1701. alcuni altri beni da' Signori Corsi, e Lapi ne NN. per Sentenza del Supremo Magistrato, la quale fu confermata nel 1704. E similmente nel 1712. ottennero contro le Monache di S. Girolamo, dette delle Poverine per sentenza della Curia Archiepiscopale, la quale fu confermata dal Tribunale della Nunziatura nel 1715.

XII. „ E finalmente nel 1726. per Sentenza de' Conservatori di Legge a relazione de' Signori Auditori Urbani, Calderoni, e Casaregi fu canonizzato nuovamente detto Fidecommisso, e la vocazione dell' Attrice, e furono condannati alcuni terzi possessori a dimettere i beni, e alcuni altri convenuti in quel giudizio procurarono avanti la sentenza un amichevole, e prudente accomodamento „

XIII. Ciò supposto la questione del presente giudizio non si può ridurre ad altro, che a vedere, se Orazio si debba presumere Figlio di Giovanbatista, o nò, sopra di che prescindendo dalle autorità delle sopraddette sentenze si osservi in primo luogo che lo *Statuto Fiorentino lib.* 2. *Rubr.* 2. dispone, „ In qualibet caussa probari possit de morte, & tempore mortis cuiuscumque personæ, & filiatione, & paternitate etiam per publicam famam per quatuor testes „ la qual disposizione è coerente alla ragion comune, per cui la pubblica fama provata con testimonj serve a far presumere la filiazione *L. si vicinis* 9. *Cod. de nuptiis, Bertacchin. vot. decis.* 32. *num.* 3. *la Ruota Rom. dopo il Micalor. de fratrib. decis.* 37. *num.* 6. *e* 7. *e nelle recent. part.* 15. *dec.* 125. *num.* 11. *e decis.* 217. *num.* 7. *Emerix. Sen. decis.* 97. *num.* 3. *e* 4. *Ubald. decis.* 155. *n.* 7. *Royas decis.* 159. *num.* 5. *Cerro decis.* 294. *num.* 4. *e decis.* 715. *num. primo. Falconer. tit. primo de aliment. decis.* 9. *num.* 16. 7

XIV. Or questa prova statutaria viene ad essere nel caso nostro esu-

be-

berantemente fatta avendoci cinque Te-
ſtimonj, che eſaminati giudicialmente
atteſtano „ Di avere avuto piena co-
„ noſcenza di Giovanbatiſta Gambe-
„ relli, e di Madonna Franceſca ſua
„ Serva, e che di loro nacque Ora-
„ zio nel tempo ſopraddetto, quando
„ tanto l' uno che l' altro erano di
„ ſtato libero, e che il giorno dipoi
„ fu detto Orazio battezzato come
„ figlio di detto Giovanbatiſta, e
„ Madonna Franceſca, e che dipoi
„ detto Giovanbatiſta lo trattò ſem-
„ pre fino che viſſe come ſuo figliuo-
„ lo, chiamandolo tale, e ſommini-
„ ſtrandogli tutto il biſognevole, co-
„ me uſano i padri con i loro figliuo-
„ li, e che per tale ſi teneva, e re-
„ putava da ogni, e qualunque per-
„ ſona del Paeſe, che di loro aveſſe
„ notizia, e che tra loro ancora era
„ molta ſomiglianza d' aſpetto, ed
„ eſſer di tutto ciò pubblica voce, e
„ fama „ il qual depoſto pieniſſimo
eſſendo ſeguito in tempo congruo, cioè
proſſimo a i fatti, de i quali ſi trat-
tava, avvalorato dalla ſucceſſiva oſ-
ſervanza, e dall' antichità del tempo
di più di 130. anni non ſi può dubi-
8 tare, che non faccia pieniſſima pro-
va, *Altograd. conſil. 7. num. 4. e ſeq.
lib. 2. Tranchedin. conſult. 43. num.
primo e ſeq. lib. primo. Grazian. di-
ſcept. Forenſ. cap. 268. num. 3. e n.
52. e ſeq. Ridolfin. allegat. 107. num.
20. e ſeq. e allegat. 155. num. 5. Ca-
rol. Ant. de Luc. ad Franch. obſervat.
345. num. 3. Cravet. de Antiquitat.
tempor. par. 2. num. 48. e ſeq. Scac-
cia de judiciis lib. 2. cap. 11. num.
222. e 223. Gait. de credit. cap. 2.
tit. 3. num. 365. e ſeq. Genua de verb.
ennunc at. lib. 2. quæſt. 33. num. 14.
e ſeq. Paoluz. diſsert. 110. art 2. n.
3. Surd. deciſ. 103. num. 10. Rot. dec.
98 num. 22. part. 8. recent.* tanto più,
che trattandoſi di Filiazione, la di
cui prova è riputata difficiliſſima, ſi
deve procedere benignamente nell' am-
9 mettere i Teſtimonj, che ne depon-
gono, *Cerro deciſ. 294. num. 7. Ar-
guell. deciſ. 8. num. 32. e 33. Ninot.
deciſ. 13. num. 10. la Ruota dopo il
Salgad. Laberint. credit. deciſ. 83. n.
7. e nelle recent. part. 8. deciſ. 262.
num. 5. e part. 11. deciſ. 319. n. 8.*

XV. In ſecondo luogo ſi riflet-
ta, preſcindendo dallo Statuto, che
anco ſecondo la diſpoſizione di ragio-
ne comune è ricevuto univerſalmente
da' Dottori, che la prova della Filia-
zione, comecchè, riſpetto al Padre 10
non ſi può avere una certezza legal-
mente dimoſtrata *L. Lucius ff. de
cond. & dem.* ſi poſſa fare perciò di
congetture, che riduchino l' intenzio-
ne del Figlio molto probabile, e muo-
vino l' animo del Giudice a così cre- 11
dere, come per il *Teſto nel cap. Per
tuas de probat.* affermano *Caſtald. con-
ſult. 100. num. primo e ſeg. Ridolfin.
allegat. 107. num. 20. Urceol. de tran-
ſact. quæſt. 55. num. 30. & ſeg. Pao-
luz. diſsert 110. art. 2. num. 30. &
ſe Palm. deciſ. 179. num. primo. Ot-
tobon. deciſ. 137. n. 16. e deciſ. 251.
num. 17. e ſeg. Pamfil. deciſ. 158. n.
4. Coccin. deciſ. 2453. num. 14. Cerro
deciſ. 294. num. primo e 4. Emerix.
Jun. deciſ. 325. num. 14. Falconer. tit.
11. de alimentis deciſ. 9. num. 19. la
Ruota nelle Recent. part. 6. deciſ. 340.
num. 66. e ſeg. e par. 8. deciſ. 262.
num. 2. e part. 9. dec. 68. num. 2. e
3. e part. 10. deciſ. 309. num. 4. e
part. 11. deciſ. 310. num. primo e part.
15. deciſ. 217. num. 2. e dec. 246. n.
16. e part. 19. dec. 44. num. 6. e dec.
627. num. 19. e la Ruota noſtra nella
Florentina ſeu Piſtorien. Fideicommiſſi
de Roſſis 26. Auguſti 1689. §. Nec
replicare avanti l' Auditor Marini.*

XVI. Or queſte congetture ſi de-
ducono in abbondanza, e urgentiſſime
dal fatto ſopranarrato, la prima del-
le quali ce la ſomminiſtra la Fede del
Batteſimo di Orazio, in cui ſi vede
battezzato, come figlio di Giovanba- 12
tiſta, *Ridolfin. allegat. 107. num. 20.
Angel. de confeſſion. lib. 2. quæſt. 7. n.
95. Merlin. Pignattell. controv. 84. n.
8. cent. 2. e ivi lo Scoppa num. 6. De
Luc. de fideic. diſc. 193. num. 8. e n.
10. Monaco deciſ. 61. num. 10. Buratt.
dec. 155. num. 7. e deciſ. 709. num.
5. Pamfil. deciſ. 159. num. 4. Cerro
dec. 294. num. 2. Ottobon. deciſ. 251.
num. primo Emerix deciſ. 645. num. 2.*

deciſ.

decis. 708. *num.* 2. *e decis.* 904. *num.* 7. *e nelle Recent. decis.* 212. *num.* 6. *part.* 19.

XVII. La seconda si deduce dall' essere stato Orazio alimentato dal Padre subito che egli nacque fino a che
13 il padre morì, *Merlin. Pignattell. d. controvers.* 84. *num.* 14. *cent.* 2. *Carl. Ant. de Luc. ad Gratian. disc. foren. cap.* 562. *num.* 7. *Cerro d. decis.* 294. *num.* 4. *Emerix. d. decis.* 645. *num.* 3. *e part.* 8. *recent. decis.* 167. *num.* 20. *e part.* 15. *decis.* 217. *num.* 6.

XVIII. La terza dall' essere stato Orazio sempre trattato come figliuolo da Giovanbatista in tutte le
14 occasioni, *Angel. de confess. lib.* 2. *quæst.* 7. *num.* 95. *Cerro d. decis.* 294. *num.* 4. *Emerix. d. decis.* 645. *num.* 4. *la Ruota nella recent. part.* 9. *decis.* 255. *num.* 2. *e par.* 15. *decis.* 125. *n.* 21. *e decis.* 246. *num.* 2. *e part.* 19. *decis.* 212. *num.* 8.

XIX. La quarta dall' emancipazione, che Giovanbatista fece del me-
15 desim' Orazio, *Merlin. Pignattell. d. controvers.* 84. *num.* 35. *cent.* 2.

XX. La quinta dall' aver Giovanbatista nel vendere un suo podere sottoposto a Fidecommisso ricercato assieme con il Riccialbani compratore il consenso d' Orazio come suo figlio,
16 *la Ruota decis.* 403. *num.* 19. *part* 19. *recent.*

XXI. La sesta dall' avere il detto Giovanbatista nel suo Testamento
17 nominato Orazio come suo figliuolo, *Beltramin. ad Ludovis. decis.* 349. *n* 18. *la Ruota dec.* 472. *num.* 8. *part. prima recent. e part.* 3. *decis.* 641. *n.* 5. *e* 6. *e part.* 11. *decis.* 254. *n.* 15.

XXII. La settima dall' averlo in d. Testamento, come figlio instituito Erede *Peutinger. decis.* 41. *num. primo*
18 *e nelle recent. decis.* 112. *par.* 8. *num.* 12. *e decis.* 226. *num.* 11. *par.* 9. *e decis.* 133. *num.* 20. *part.* 18.

XXIII. L' ottava dall' aver Giovanbatista per legittimare il figlio sposata la madre, il che essendo seguito in articolo di morte, non potè se-
19 guire per altro fine, *Merlin. Pignattell. controvers.* 84. *num.* 36. *cent.* 2. *la Ruot. par.* 9. *decis* 68. *num.* 20. *dopo il Torr. de Majorat. decis.* 73. *num.* 16.

XXIV. Consideranо anco i Dottori come una tal quale congettura benchè fallace la circostanza, che il figlio sia stato simile d' aspetto al Pa-
dre, *Gratian. disc. forens. cap.* 567. 20
num. 29. *Zacchia quæst. Medic. Legal. lib. primo tit.* 5. *quæst.* 4. *num.* 5. *e n.* 18. *Angel. de confess. lib.* 2. *quæst.* 95. *vers.* 8. *Merlin. decis.* 658. *num.* 10. *Roias decis.* 159. *num.* 6. *Cerro decis.* 294. *num.* 5. *Priol. decis.* 151. *num.* 6.

XXV. Resulta la decima congettura dalla pubblica voce, e fama, e reputazione universale, per cui venne ad essere da ognuno stimato vero figliuolo di Giovanbatista, *De Luc. ad*
Gratian. disc. forens. cap. 562. *num.* 21
10. *Merlin. Pignattell. d. cap.* 84. *n.* 40. *Ottobon. decis.* 261. *num.* 7. *Cerro decis.* 294. *num.* 4. *Ruota part.* 8. *dec.* 58. *num. primo & par.* 9. *dec.* 68. *n.* 6. *e* 7. *e pa t.* 15. *decis.* 125. *num.* 11. *e part.* 17. *decis.* 67. *num.* 6. *e part.* 19. *decis.* 377. *num.* 8.

XXVI. Un altra congettura si ricava dalla fede della Decima, dove Orazio si enuncia figlio di detto Giovanbatista, ed in lui come tale s' impostano i Beni, la qual Fede nella Città di Firenze prova la Filiazione,
adden. ad Buratt. dec. 358. *num.* 11. 22
Dunozzett. Jun. dec. 14. *num.* 3. *la Ruota dopo il Vivian. de jurepatronat. decis.* 65. *num.* 3. *e quella di Firenze lib. motiv.* 118. *a* 280. *e lib. motiv.* 130. *a* 6.

XXVII. E un altra simile ne somministra la fede delle Tratte, per cui si vede Orazio ammesso a godere la Cittadinanza, e gli onori della Città di Firenze, come figlio di detto Giovanbatista, la qual cosa trasferisce il peso di giustificare il contrario in chi impugna la filiazione, così la *Ruo-*
ta Fiorentina lib. motiv. 117. *a* 317. 23
e lib. motiv. 121. *a* 96. *e lib. motiv.* 128. *a* 259. *e il Tiraquell. de nobilitate cap.* 17. *num.* 3. *e cap.* 37. *n.* 2. *Valenzuel. cons.* 169. *num.* 30. *volum.* 2. *Capyc. Latr. consil.* 94. *num.* 20. *De Luc. ad Gratian. disc.* 562. *num.*

num. 13. *vers. ad octavum. Ottobon. decis.* 98. *num.* 14. *Buratt. decis.* 538. *e ivi il Terenzillo lett. B. Dunozett. Jun. decis.* 17. *num.* 4. *Palm. dec.* 18. *num.* 35. *e part.* 6. *recent. decis.* 359. *num.* 27. *e part.* 17. *decis.* 339. *n.* 31.

XXVIII. È finalmente come una potentissima congettura si possono ancora considerare tante sentenze, che hanno canonizzato questa Filiazione in contradittorio Giudizio, e in tempi più prossimi al fatto; ne' quali perciò si potevano avere le prove più chiare di ciò, che era in questione; e così se venti Giudici, che hanno uniformemente giudicato in più tempi quest' Articolo, hanno sempre creduta vera questa Filiazione, quando ancora in oggi non apparissero prove sufficienti, si doverebbe sempre presumere, che le prove nel tempo passato fussero chiare, e che il tempo abbia fatto perdere la notizia di qual- 24 che fatto, *Surd. de aliment. tit. primo quaest.* 126. *num.* 9. *Giovanbatista Lupo nel Trattato de filiis illegittimis comment.* 2. *§.* 3. *num.* 61. *Castill. quotid. controvers. cap.* 104. *num.* 44. *vers. Praeterea*; onde è ricevuto, che la Sentenza, quantunque proferita con altre persone, e non allegabile, come cosa giudicata provi non ostante il fatto, di che si tratta, massimamen- 25 te; se l' antichità del tempo concorre a favorire questa presunzione, la *Ruota part.* 2. *recent. decis.* 161. *n.* 3. *e par.* 7. *decis.* 156. *n.* 9. *e part.* 9. *decis.* 72. *num.* 10. *e* 11. *e part.* 10. *decis.* 168. *num.* 30. *e part.* 17. *decis.* 197. *num.* 3. *e part.* 18. *decis.* 613. *num.* 10 *e par.* 19. *decis.* 552. *num.* 28. *e dopo il Pacific. de Salviat. interdict. decis.* 107. *num. primo Ludovis. dec.* 102. *num.* 10. *e decis.* 484. *e ivi il Beltramino Coccin. dec.* 1827. *num.* 4. *e* 5. *Rojas decis.* 495. *num.* 3. *Priol. decis.* 34. *num.* 15. *e num.* 18. *Dunozett. Jun. decis.* 433. *num.* 19. *Caprara decis.* 292. *num.* 22. *e decis.* 339 *num.* 8. *e seg. e decis.* 455. *num.* 3. e molto più trattandosi di Sentenze, che hanno avuto pienissima esecuzione, *Rimbold. dec.* 23. 26 *e num.* 6. *e* 7. *Cerro decis.* 836. *num.* 7. *e* 8. *Caprara decis.* 339. *num.* 84. *decis.* 317. *num.* 19. *e.* 20. *la Ruota nelle recent. part.* 18. *decis.* 613. *n.* 12.

XXIX. Supposte adunque queste congetture, e considerando, che nulla si può allegare in contrario, che dia luogo di dubitare di questa Filiazione, abbiamo creduto, che la presunzione sia a favore di Orazio, e suoi Descendenti, e che il peso di provare il contrario sia trasfuso in chi pretende impugnarla per il *Testo nel.* 27 *la L. non nudis* 14. *cod. de probat.*

XXX. Nè si è giudicato rilevante l'obietto, che si faceva per parte del Sig. Marchese Medici, cioè, che le congetture dedotte da i Trattati del Padre pregiudichino all' istesso Padre, e a i terzi, che hanno causa da lui posteriore a i detti Trattati, ma non pregiudichino al terzo, che ha causa antecedente, al quale il Padre non può con i susseguenti atti pregiudicare, a similitudine della confessione, che fatta dal venditore dopo la vendita non pregiudica a chi ha di già comprato, e fatta dal cedente dopo la cessione non pregiudica al Cessionario; dal che se ne inferiva, che ovvero il Sig. Marchese Medici, che ha causa da Giovanbatista, fin dall' anno 1568. non servisse addurre la posteriore ricognizione in Figlio fatta dal Padre, ma ci volesse la prova 28 della stretta custodia del ventre nel tempo della concezione, che dimostrasse impossibile, che la Madre di quel tempo potesse aver commercio con altro uomo, senza la qual prova da farsi concludentemente dal figlio, tutte le congetture contro il terzo fussero vane.

XXXI. Perchè si risponde in primo luogo col fatto, che le congetture addotte per la Filiazione non si fondano tutte ne i trattati del Padre, ma nella pubblica voce, e fama, e ricognizione in Figlio, fatta da ciascuno, che di Giovanbatista, e d'Orazio ebbe conoscenza; nella ricognizione del Ricciardini Compratore del suddetto Podere, per cui fu ricercato il consenso del medesimo Orazio; nella Enunciativa delle Decime; nell' anni-

missinne alla Cittadinanza Fiorentina;
e nella ricognizione, che diversi Tri-
bunali della Città, come la Ruota,
il Magistrato Supremo, i Conserva-
tori di Legge, la Curia Arcivesco-
29 vale, la Nunziatura più volte hanno
fatto d' Orazio come figlio di Gio-
vanbatista. Le quali cose sono tutte
independenti dal Padre, e da i suoi
trattati.

XXXII. Si risponde in secondo
luogo, ammettendo, che il Padre
non possa pregiudicare al terzo, che
ha causa antecedente, e che però la
semplice asserzione del Padre non ba-
sti a provare la Filiazione in pregiu-
30 dizio di esso terzo, secondo il *Bal-
ducc. ad Ramon. consil.* 22. *num.*
28. *lib* 2. *Angel. de confession. lib.* 2.
quæst. 7. *num.* 34. *Mascard de pro-
bat. conclus.* 786. *num.* 3. *Fontanell.
de pactis claufsul.* 12. *glos.* 2. *par.* 4.
num. 2. *Petra de fideicommiss. quæst.*
11. *num.* 390. *de Luc. de fideicommis.
disc* 68. *e* 99. *num* 5 *la Ruota dec.*
317. *num.* 16. *e seq. par.* 9. *recent. e
decis.* 312. *num.* 19 *e seq. par.* 13. *e
decis.* 597. *num.* 8. *e* 11. *par.* 5. *e
dopo il Costantin. ad statut. Urbis dec.*
123. *num primo e seq. e dopo il Torre
de majorat. decis.* 68. *num.* 4. *Ubaldo
decis.* 377. ma però è altrettanto ve-
ro, che questa regola vien limitata
ogni qualvolta i trattati del padre sia-
no reiterati, o talmente circostanzia-
ti, che resti escluso ogni sospetto di
fraude, o che siano amminicolati con
altri fatti, che rendino verisimile l'
asserzione paterna, *Ancharan consil.*
31 225. *num.* 6. *Cefal. consil.* 137. *num.*
8. *lib primo. Roland. consil.* 22 *n.* 30.
lib. 3. *Balducc. ad Ramon. consil.* 22.
num 31. *e* 39. *e seq. Angel. de con-
fession. lib.* 2. *quæst.* 7. *num* 31. *e* 32.
e 41. *e* 42. *e segg. e* 71. *e seq. de Luc.
de fideicommiss. disc.* 68. *n.* 5. *e disc.*
69. *num.* 5. *Urceol. de transact. quæst.*
5. *num.* 31. *Caryc. Latr decis.* 150.
num. 22. *e segg. Ubald. decis.* 377. *n.*
4 *e* 5. *e seq. Palma decis.* 181. *num.*
80. *Coccin. decis.* 1483. *n.* 13. *e* 14.
Cerra decis. 294. *num.* 4. *la Ruota
part. prima recent. decis.* 170. *num.* 3.
e 4. *Ottobon. decis.* 137. *num.* 14. *e
decis.* 251. *e dopo il Salgad. laberynt.
credit. disc.* 83. *n.* 4. *e seq. la Ruota
part.* 15. *recent. decis.* 246. *num.* 16.
e part. 19. *decis.* 44. *num.* 6. *e decis.*
340. *num.* 66. *e decis.* 430. *num.* 66.
e seq. part. 5. *e decis.* 314. *num.* 18.
part. 6. siccome procedendo coll' istes-
sa similitudine della confessione, ancor
questa pregiudica al terzo, che ha
causa anteriore, quando è talmente
circostanziata, o per essere più volte
reiterata, o per esser fatta in occasio-
ni, che tolgono ogni timore di falsi-
tà, ovvero quando è amminicolata
con qualche altra congettura, *Cyriac.* 32
controv. 546. *num.* 24. *e* 89. *e seq.
tom.* 3. *Angel. de confession. lib. primo
quæst.* 8. *limitat.* 6. *num.* 11. *e seq. e
num.* 90. *e lib.* 3. *quæst. num.* 4. *e* 5.
Roias decis. 205. *num.* 13. *la Ruota
nella recent. part. prima decis.* 362. *n.*
8. *e part.* 8. *decis.* 126. *num.* 9. *e* 10.
e part. 9. *decis.* 178. *num.* 8. *e* 9. *e
decis.* 202. *num.* 6. *e* 19.

XXXIII. Posta la qual limita-
zione non vi è dubbio, che questa
sia adattabile al caso nostro, perchè
non si tratta d' una semplice enuncia-
tiva del Padre, proferita in occasio-
ne sospetta, e che potesse a lui tor-
nar comoda, ma siamo nel caso, che
i Trattati sono talmente reiterati,
che sono continuati per venti anni,
ne i quali Orazio è stato educato, e
alimentato in Casa di Giovanbatista
per conseguenza con lungo, e gravis-
simo incomodo, e si tratta di atti
pubblici, e solenni, dove questa rico-
gnizione è stata fatta, come nell' e-
mancipazione, e nel Testamento, e si
tratta, che a questo Figlio egli ha
lasciata la sua eredità; onde non si
può mai ragionevolmente presumere,
che per defraudare il terzo, uno si
voglia incaricare di un' incomodo tan-
te volte maggiore dell' utile, che po-
tesse conseguire colla fraude, *Ubald.* 33
decis. 377. *num.* 4. 5. E a tutto que-
sto si aggiunge l' asserzione, e rico-
gnizione della Madre, la quale si può
indurre dal resultato de' sopraddetti
Testimonj, la quale asserzione è di
tal forza, che nello Stato di natura,
prescindendo dalle Leggi positive è ri-

putata l' unico mezzo di provare la
Filiazione *Hobbes de cive cap. 9. §. 3. Puffendorff. de jur. nat. & gent. lib. 6. cap. 2. §. 5.* onde questa congiunta con gli altri fatti sopra accennati independenti da i Trattati del Padre può servire di sufficiente amminicolo per verificare la sincerità di essi Trattati, e per concludere così bastantemente la prova anco contro il Sig. Marchese Medici, e qualunque altro terzo possessore.

XXXIV. Ma per dileguare ogni ombra di difficultà, si rifletta, che la prova della Filiazione, altra si dice necessaria, altra presuntiva, altra proba-
34 bile, *Menoch. de arbitrar. lib. 2. cent. pr. cas. 89. num. 3.* La prova necessaria, cioè piena, e concludentemente dimostrante non si può avere, che
35 rispetto alla Madre, perchè il Padre di certa scienza non si può sapere, talchè disputano i Dottori nel caso della *L. Lucius 83. ff. de cond. & demonstrat.* se l' instituzione sotto la condizione *si filium se probaverit*, per esser questa impossibile, sia nulla, *Bartolo*
36 *nella d. L. Lucius, Decio nella L. qui accusare in fin. cod. de Edendo, Menoch. d. cas. 89. num. 6. 7. e 8.* onde rispetto al Padre non si può avere altra prova, che presuntiva, o probabile. La presuntiva si ha ogni qualvolta si prova il Matrimonio, e la nascita costante del medesimo, perchè in tal caso la Legge presume, che tutti i figli nati dalla Moglie siano del Marito, *L. filium ff. de his, qui*
37 *sunt sui, vel alieni juris.* Quando poi non vi è Matrimonio, e si tratta di dimostrare il suo Padre naturale, allora non si può fare altro, che ricorrere alle congetture, che rendino probabile, che il Padre sia più tosto quello, che si dimostra, che un al-
38 tro, Baldo nella *L. non ignorat. ff. de his, qui accus. non poss.* e gli altri allegati sopra al §. 32. *si risponde, per il Testo nel cap. per suas de probat.*

XXXV. Ciò supposto siccome non vi è alcuna congettura, che dia indizio sicuro, nè probabile, che l' atto della concezione abbia avuto fisicamente causa piuttosto da un uomo, che da un' altro, poichè la somiglianza dell' aspetto, che sola potrebbe essere una fisica conseguenza della Filiazione, è tanto fallace, che non se le può dare alcuna fede, *Ga-*
briel. comm. concl. lib. pr. concl. 14. n. 39
7. tit. de præsumpt. Menoch. de arbitrar. lib. 2. cent. pr. cas. 89. num. 97. Zach. quæst. Medico-Legal. lib. prima tit. 5. quæst. 4. num. 2. così le congetture idonee per far presumere la Filiazione, non si possono dedurre, che da due fonti, cioè dalla credulità, e stima sincera del padre, della madre, de i congiunti, de i vicini, paesani, e conoscenti, per cui venga uno reputato Figlio dell' altro, la qual comune reputazione, e comune trattamento, come Figlio, da i Dottori si chiama quasi possesso di Filiazione, *Bal-*
dacc. ad Ramon. dicto consilio 22. n. 40
33. e seq. Genua de verb. enunciat. lib. 2. quæst. 33. num. 19. e 20. e seqq. Glossa in Lege neque professi verb. præjudicant. in fine Cod. de Testament. Bartul. nella Legge Prima §. Quod Senatus Consulto num. 3. versic. breviter tu habes ff. de liber agnosc. Pacian. de probat. lib. 2. cap. 16. num. 13. e seq. E dalla difficultà dell' acces-
so alla Madre nel tempo della conce- 41
zione per ciascuna altra persona, eccettuato il solo Padre.

XXXVI. Dico congetture idonee per far presumere la Filiazione, perchè queste veramente non provano essa Filiazione, come un necessario antecedente, ma solo la fanno presumere; poichè la Legge siccome dove è il Matrimonio, provato quello, presume, che i Figli nati di esso siano del Marito; così dove non è Matrimonio, provata, che sia, o la credenza universale, o la difficoltà dell' accesso, presume, che il figlio sia di colui, che più universalmente si crede, e che più facilmente potè generarlo. E intanto si contenta di sole probabilità, perchè l' impossibilità di provare il fatto chiaramente costringe, o a lasciare i Figli nati fuori di Matrimonio senza speranza alcuna di certificare il Padre, o a dar loro l' adito di provarlo con dette probabilità; e ogni

ogni ragion vuole, che non si lascino
in abbandono i Figli naturali, che so-
no ancor essi parte della Repubblica,
e posti per colpa non loro in una
condizione pur troppo infelice, ma
che si ajutino con somministrare loro
il modo di essere, certificando il Pa-
dre, nutriti, e educati con quella cu-
ra, che è conveniente a i doveri del-
42 la Società, *Paleot. de nothis, spuriis-
que filiis cap.* 21.

XXXVII. Supposta adunque la
necessità di contentarsi in questa ma-
teria del probabile, non si poteva me-
glio fondare la presunzione della Leg-
ge, che sopra le dette due circostan-
ze, poichè rispetto alla prima quan-
tunque la confessione del Padre, e del-
la Madre, e la reputazione, e cre-
denza universale possa essere erronea,
non ostante non è ragionevole il cre-
dere, che le persone più interessate nel
fatto, e più idonee a giudicarne si sia-
no ingannate, come precisamente av-
43 verte la *Ruota appresso il Merlin. dec.*
488. *num.* 13. *e nelle recent. par.* 15.
decis. 246. *num.* 14. *e* 15. e così non
è se non giusto il regolare la presun-
zione secondo il giudizio, che since-
ramente da essi ne è stato formato,
come argomentano i Dottori dalla
*Legge si arbiter ff. de probationibus,
e dal capit. illud. de Præsumptio-
nibus.*

XXXVIII. E rispetto alla se-
conda, quantunque non si possa arri-
vare a far la prova concludente, che
sia stato impossibile a verun altro l'-
aver accesso alla Madre; poichè tut-
to ciò, che si dice di stretta custodia
del ventre, sempre si discorre in linea
di congettura, ma non mai di pro-
va, che riduca all'impossibile, dubi-
tando sino i Dottori, se provata si
potesse dire la Filiazione, quando u-
na Donna fosse tenuta in Carcere
strettissimo assieme con un sol'uomo,
e si trovasse in capo all'anno gravi-
44 da, *Paleott. nel Tratt. de noth. spuriis-
que filiis, cap.* 21. non ostante certo
è che si può con le prove dimostra-
re, che l'accesso era facile al Padre,
e difficile a tutti gli altri, onde da
questa maggior difficoltà può ragio-
nevolmente indursene la presunzione
che il fatto sia seguito nel modo,
che più facilmente poteva seguire, per
le note regole, di cui la *L. Neque
natales Cod. de probat. L. Neque sine* 45
*nuptiis Cod. de nuptiis L. certa condi-
tio §. Si nummos ff. si certum peta-
tur, L. penult. Cod. de judiciis.*

XXXIX. Premesse queste riflef-
sioni, si può scoprire chiaramente l'
insussistenza dell'obietto, che contro
il terzo non bastino le congetture, ma
si richieda la prova rigorosa del cu-
stodito Ventre; perchè se per questo
s'intende una prova piena, e legale,
che riduca all'impossibile l'Accesso d'
altri alla Donna, questa non si può
avere, come di sopra si è detto, e in
secondo luogo non è necessaria, essen-
do comunemente ricevuto, che anco
contro il terzo le congetture bastino
a far presumere la Filiazione, *Cap.* 46
per tuas de probat. Castald. consult.
100. *Ridolfin. allegat.* 107. *e* 155.
Paolut. Differt. 110. *art.* 1. *num.* 3.
Pacion. allegat. 199. *num.* 8. *e seq.
De Luc. ad Gratian. disc. forens. cap.*
562. *num.* 2. *Genua de verb. Enun-
ciat. lib.* 2. *quæst.* 33. *num.* 4. *Angel.
de Confession. lib.* 2. *quæst.* 7. *num.* 94.
Urceol. de transact. quæst. 55 *num.* 30.
Coccin. dec. 1453. *num.* 14. *Ottobon.
decis.* 137. *num.* 17. *e decis.* 251. *n.*
17. *Cerro dec.* 294. *num.* 1. *e* 4. *Mo-
nac. decis. Florent.* 61. *num.* 14. *E-
merix. decis.* 533. *n.* 3. *e decis.* 645.
*num. primo la Ruota dopo il Torre de-
cis.* 60. *num.* 1. *e nelle recent. part.*
6. *decis.* 430. *num.* 66. *e part.* 10.
decis. 309. *num.* 4. *e part.* 11. *dec.*
310. *n. primo e part.* 15. *decis.* 246.
num. 16. *e part.* 19. *dec.* 44. *num.* 6.
e dec. 627. *num.* 19 *e la Ruota no-
stra nella detta Fiorentina seu Pisto-
rien. fideicomm. de Rossis* 26. *Augusti*
1689. *avanti l'Auditor Marini;* on-
de il dire, che le congetture non ser-
vino, e che sia necessaria la prova
diretta, e concludente, sarebbe un vo-
ler distruggere la sopradetta Conclu-
sione, la quale è comunissima, e ri-
cevuta senza contrasto, come in ter-
mini rispondendo a questo preciso o-
bietto, avverte il *Pacion. allegat.* 199.

num. 22. *la Ruota part.* 15. *recent. dec.* 246. *num.* 5 *e* 6.

XXXX. Se poi per la custodia del Ventre s' intendono le congetture, che in questo genere considerano i Dottori, come la coabitazione della Donna nella Casa del Padre, l'onestà della medesima ovvero la nobiltà de' natali, o la gelosia con cui vi era guardata, e simili, dalle quali si suole argumentare, che più facile per il Padre, e più difficile per ciascun altro fosse l'adito alla medesima Donna, l'obietto allora consisterà in dire, che contro il terzo il figlio deve necessariamente servirsi delle congetture di questo genere, tralasciata l'altra classe, che si deduce dalla comune reputazione, e dal trattamento de i Genitori, e degli altri &c. onde la questione si ridurrà a vedere, quando veramente il Figlio sia tenuto a addurre le congetture del primo genere, e quando quelle del secondo.

XXXXI. Ma quella è già per comun consenso de' Giureconsulti decisa, essendo universalmente ricevuto, che se il Figlio ha in suo favore la credenza, e il trattamento universale, allora non ha bisogno ricorrere alla difficultà dell' accesso: quando poi il
7 Figlio si vuol provar tale, contradicente il Padre, che non l'ha mai riconosciuto, allora non può far altro, che ricorrere alla detta difficoltà provata per ogn' altro, che per lui.

XXXXII. E la ragione di questa distinzione è validissima, perchè la credenza, e ricognizione de i Genitori, de i Parenti, de i Vicini, e de i Conoscenti, che uno sia Figlio dell' altro, si chiama da i Dottori, come di sopra si è detto *quasi possesso della Filiazione*, per il quale quasi possesso viene il Figlio ad avere la presunzione di ragione a suo favore, e si viene a trasfondere il peso di provare il contrario in chi la vuole impugnare, onde in vigore di tal presunzione non ha peso il Figlio di addurre nuove superflue congetture, le quali non sarebbero veramente superflue, se privo del soccorso di essa presunzione volesse dimostrare il Padre suo contro la credenza universale, e del Padre medesimo, e così ragiona-
no per il *Testo nella L. Quidem qua-* 48
si ff. de probat. e nella L. Non nudis cod. de probat. l' Andreol. controvers. 300. *num.* 53. *Castald. consult.* 121. *num.* 7. *De Luc. ad Gratian disc. forens. cap.* 572. *num.* 9. *Surd. de aliment. tit. primo quæst.* 112. *num.* 8. *la Ruota dopo il Torre de Majrat. decis.* 69. *num.* 1. *e decis.* 73. *num.* 23. *e seq. Emerix decis.* 334. *num* 8. *e nelle recent. decis.* 310. *n.* 5. *part.* 11. *e decis.* 217. *num.* 6. *part.* 15. *e decis.* 68. *part.* 9. *e nel Voto di Cerro nella Romana successionis* 7. *Januarii* 1721. *stampato appresso il Fredian. de fideicomm. dissert.* 30. *num.* 31. alle quali si debbono aggiuogere tutte le autorità allegate sopra al *§.* 32. e si debbono aggiungere tutti i Dottori, che secondo la *Teorica di Bartolo nella L. prima §. Primo ff. de quæstionib. e nella L. Non nudis Cod. de probation.* sostengono, che basti al Figlio a qualunque effetto il provare il quasi possesso della Filiazione, citati ampiamente dal *Castill. quotid. controv. lib.* 5. *cap.* 104. *num.* 4. *fino al fine*, *e dal Menoch. de arbitrar. lib.* 2 *cent. pr. cas.* 89. *num.* 69. *e* 70. *e seq.* tra i quali egregiamente il *Paleott. nel tratt. de Spuriis*, *& Nothis cap.* 22. le quali autorità tanto più confermano la nostra opinione, quanto che per quasi possesso della Filiazione intendono i semplici Trattati del Padre,
Menoch. dicto cas. 89. *num.* 69. *Ca-* 49
still. dict. cap. 104. *num.* 5. *§. Denique*, *& §. quarto constituo*, *Paleott. dicto cap.* 22. *num.* 4. *per il Testo espresso nella detta L. Non nudis Cod. de probat.* onde nel caso, che tali trattati siano amminicolati dalla Fama, e dall' altre circostanze, che concorrono nel caso nostro, anco i Fautori dell' opinion contraria convengono in confessare, che tal prova sia più che sufficiente per transfondere il peso di provare il contrario in chi vuole impugnare la Filiazione, e per ottenere in qualunque giudizio. *Menoch. e Castill.*
al luog. citat. Pacion. de probat. libr. 50
2. *cap.* 6. *num.* 22. *Intrigliol. de-*
cis.

vis. Sicil. 35. *num.* 45. 48. *e* 51.

XXXXIII. Finalmente si aggiunga, che in fatto queste congetture, che persuadono la difficoltà dell' accesso, nella di cui necessità tanto insistevano i Difensori del Sig. Marchese Medici, non mancano; perchè abbiamo un Testimone, che depone, *che avanti l' anno* 1573. la Madre d' Orazio coabitava in casa di Giovanbatista Gamberelli, onde essendo Orazio nato il dì 29. Agosto 1573. e per conseguenza otto mesi dopo il principio dell' anno, viene il deposto del Testimonio a includere nella Coabitazione almeno l' ultimo mese dell' anno 1572. il quale dovea essere il primo mese del Parto, e per conseguenza a giustificare, che nel tempo della Concezione la Madre coabitava col Padre, dal che ne nasce la presunzione della *L. Si vicinis Cod. de Nuptiis*, *e della glost. nel cap. Michael. de Filiis Presbyter. Alex. consil.* 157. *num.* 2. *lib.* 5. *Anchavan. consil.* 221. *Alciat. de presumpt. n. lib.* 3. *praes.* 37. *num.* 3. *e* 4. *Emerix decis.* 533. *num.* 11. *Merlin. decis.* 488. *num.* 5. *e* 32. *e dec.* 658. *num* 14. *Gam. dec.* 152. *num.* 2. *Barbos. vot. decis.* 27. *num.* 14. *la Ruota di Genova appresso il Masta al Cartar. annot. tom.* 2. *decis.* 17. *num.* 24. *e seq. e dec.* 20. *n.* 22. *e seq.* 51

XXXXIV. Depongono ancora tutti cinque i Testimonj pienamente, e concordemente dell' onestà di detta Madre d' Orazio, la qual onestà è una di quelle circostanze, che fanno presumere l' accesso d' altro uomo molto improbabile, e congiunta con la coabitazione fa presumere senz' altro la Filiazione, *Pacion. allegat.* 199. *num.* 12. *Castald. consult.* 100. *num.* 9. *Asin. prax. part.* 2. *§. primo cap* 69. *num. primo. de Luca de fideicommiss. disc.* 69. *num.* 7. *Bertacchin. Vot. decisiv.* 32. *num.* 9. *vers. contraria*, *e dopo il De Luc. de Regular. nella Mantiss. dec.* 6 *num.* 18. *Emerix dec.* 533. *num.* 8. *la Ruota nella recent. dec.* 125. *num.* 28. *dec.* 217. *num.* 4. *e decis.* 377. *num.* 16. *e* 627. *num.* 13. *e decis.* 647. *num.* 9. *e* 36. *part.* 19. 52

XXXXV. Sicchè da qualunque parte si consideri la nostra Fattispecie, sarà forza confessare, che in tutto il gran numero di quelle a questo effetto riportate, e osservate dai Dottori, niuna se ne troverà, che sia come questa sì abbondante in circostanze favorevoli alla Filiazione, e che abbia di più la prerogativa, che nulla di fatto si alleghi, ne si possa allegare in contrario.

SOPRA LA LEGITTIMITA' ARTICOLO II.

Sancimus omnes liberos, sive ante dotalia Instrumenta editi sint, sive postea, una, eademque lance trutinari Giustinian. nella L. Cum Quis 10. *Cod. de Natural. liber.*

XXXXVI. Passando ora al secondo obietto, che si faceva alla vocazione di Orazio, questo era dedotto da quelle parole del Testamento „ *Nascituris ex ea*, *& quacumque ejus Uxore legitima* „ nelle quali si „ pretendeva, che non restassero compresi i legittimati per il susseguente Matrimonio, mettendo in vista a questo oggetto la celebre Questione agitata da i Dottori nel caso, che siano chiamati *i Figli nati di legittimo Matrimonio*, e insistendo nelle ragioni, e nelle autorità di coloro, che in questo caso sostengono la sentenza contraria al legittimato riportati dal *Mansio consult.* 124. *e dal Faiard. de legitimat. num.* 266. 53

XXXXVII. Ma noi abbiamo creduto, che la più vera, e più comune opinione nella detta controversia sia quella, che favorisce il legittimato; e di più, che la vocazione della quale si tratta, sia anco più ampla, e che ampiamente si debba interpretare secondo la mente del Testatore, onde non siano applicabili i termini dell' antedetta Questione.

XXXXVIII. Che sia più comune l' opinione, che favorisce il legittimato, basta leggere il magistrale *Responso* 59. *del Giovagnone*, dove riporta settantadue Dottori, che la sosten-

stengono, a i quali aggiunge al *n.* 60.
altri sedici, e l' *Andreol. controv.* 302.
dove ne riporta 140. a i quali tutti
si debbono anco aggiungere molti al-
tri riportati in lunghe liste dall' *Alto-*
grad. consil. 93. *lib.* 2. *dal Rocca dis-*
54 *putat.* 8. *e dall' Urceol. consult. Forens.*
cap. 57. le quali è superfluo presente-
mente trascrivere:

XXXXIX. E quantunque non
pochi siano anco i Fautori della con-
traria Sentenza, pure se si osserverà
bene i casi, ne i quali parlano, e se
si dedurranno dalle allegazioni, che se
ne suol fare, tutti coloro, che trat-
tano del caso, in cui son chiamati *i*
Figli legittimi, e naturali, e di le-
gittimo Matrimonio nati, e procreati,
e si ridurranno a quei soli, che trat-
tano ne i pari termini della Questio-
ne sopra proposta, cioè, quando è
detto *Figli nati di legittimo Matrim-*
nio, si vedrà, che il numero è mol-
to minore; onde in questo caso, e in
quella vocazione precisa non si può
negare, che la comune stia per il le-
gittimato, ed è notabile, che il *Fa-*
jardo, il quale nel suo *Trattato de le-*
gitimatione per subsequens avea sostenu-
ta l' opinione esclusiva, dice nelle Ad-
dizioni in fine di esso Trattato al §.
in dicto Tractatu, che egli era per can-
giar di sentimento, come molti altri
Giureconsulti avevano fatto „ ivi „
„ In dicto tractatu a num. 204. usque
„ ad num. 306. de frequenti illa, ac
„ famigerata Questione late actum, sci-
„ licet, an legitimati per subsequens Ma-
„ trimonium, cum substituti, vel in-
„ vitati existunt Filii legitimi de le-
„ gitimo Matrimonio nati succedant,
„ & alios substitutos excludant. Et
„ contra sic legitimatos fuit mea sen-
„ tentia, quam fortasse in senectute
„ mutabo, ut plures fecere &c.

L. Ma lasciando a parte l' auto-
rità, crediamo, che veramente quest'
opinione sia la più vera, e la più fon-
data, e la più corrente a principj di
ragione. E per dimostrar questo, si
premettono due Conclusioni certissi-
me, che sono ammesse dall' uno e dall'
altro partito.

LI. La prima è, che la legge u-
guaglia in tutto, e per tutto i legit-
timati per il susseguente Matrimonio
a i figli nati dopo di esso, e questa
esequazione è fatta a tutti gli effetti,
di modo, che non vi è caso in cui
la legge faccia differenza dagli uni agli
altri, *L. cum quis, e L. nuper cod.* 55
de Naturalib. liberis cap. Tanta qui
filii sint legitimi.

LII. La seconda è, che non o-
stante questa esequazione della legge
possa il Testatore disponendo del suo
Patrimonio distinguere gli uni dagli
altri, e gli uni invitare, e gli altri 56
escludere, se così esso stimerà proprio.

LIII. Premesse queste due con-
clusioni, la questione si riduce a ve-
dere, se il Testatore, che nella sua
vocazione usa queste parole *Figli nati*
di legittimo Matrimonio, abbia voluto
comprendere tutti i figli nati avanti,
e dopo il matrimonio, ovvero abbia
voluto escludere i nati avanti.

LIV. Io ristringo i termini del-
la questione alla detta vocazione *Fi-*
gli nati di legittimo Matrimonio, per-
chè veramente la disputa grande de i
Dottori si fa in questo caso, poichè
quando son chiamati i *Figli legittimi*
e naturali, già non vi è controver-
sia, tutti convenendo, che il legitti-
mato si comprenda, *Faiard. de legit-* 57
tim. num. 263. *Marta de success. le-*
gal. part. prima quæst. 18. *art.* 9. *n.*
2. 3. *Intrigliol. de substit. cent.* 3. *q.*
66. *Mantic. de conject. lib.* 11. *tit.* 12.
Trentacinq. de substitut. part. 4. *cap.*
7. *num.* 4. *Rocca disputat cap.* 8.
num. primo. Molin. de primogenit. lib.
3. *cap. primo num.* 10. *Mierez. de ma-*
jorat. part. prima quæst. 58. *num.* 31.
Fusar. de subst. quæst. 409. *num.* 1.
Solorzan. de jure Indiar. tom. 2. *lib.*
2. *cap.* 17. *num.* 49. *Roias de incom-*
patibilit. part. 1. *cap.* 4. *num.* 21. *e*
num. 65. *e* 66. *B er. decis.* 159. *num.*
20. *Larrea decis. Granat.* 8. *n.* 36.

LV. E nel caso, che la voca-
zione dica *legittimi, e naturali, e di*
legittimo matrimonio nati, e procreati,
quantunque ancora questo sia da so-
stenersi con fortissime ragioni, non o-
stante io lo lascio fuori di Questione,
perchè dissimile dalla nostra Fattispe-
cie,

cie, e perchè la maggior parte de i Dottori, che in esso risolvono contro i legittimati, si fondano in quella geminazione usata dal Testatore, dalla quale intendono argumentarsi l' esclusione di chi è nato avanti il matrimonio, come si può vedere dal *Fajard. de legitimat. num.* 334 *e dal Mansio consult.* 124. *avanti il n.* 42.
58 *versic. quartum tandem*, onde le autorità, che in questo caso parlano, come di sopra si è detto, non le reputiamo applicabili al nostro proposito.

LVI. Distinti adunque questi casi diversi, e esaminando la vocazione di sopra proposta *figli nati di legittimo Matrimonio*, si avverta primieramente, che se il Testatore avesse detto *figli di legittimo Matrimonio*, non vi sarebbe difficultà, e ognuno ammetterebbe, che il legittimato fosse
59 compreso, *Faiard. de legitim. num.* 339. sicchè tutto l' ostacolo sta in quella parola *Nati*, dalla quale pretendono argumentare, che il Testatore abbia voluto, che il tempo della natività debba concorrere con quello del Matrimonio, perchè la dizione
60 *de Matrimonio*, ovvero *ex Matrimonio* indica causa efficiente, onde vogliono, che il Matrimonio debba essere causa efficiente della natività, e che perciò debba precedere all' effetto.

LVII. Ma per ritrovare la verità, siccome in questa Questione in astratto si prescinde da tutte le congetture, che si possono avere altronde della mente del Testatore, così bisogna osservare il puro senso, e il proprio significato di quella formula *figli nati di legittimo Matrimonio*, perchè il primo indizio della volontà del Testatore è il proprio significato delle parole, che egli ha usato per esprimerla dal qual proprio significato non è lecito recedere, se non vi sono tali congetture, che forzino a credere, che la volontà sia diversa da quello, che le parole suonano, per la nota
61 regola della *Legge non aliter ff. de legatis* 3.

LVIII. Posto questo, certo è, che il significato delle parole, è una cosa di fatto, che dipende non da un valore intrinseco delle medesime parole, ma dall' uso, che gli uomini ne fanno per denotare un pensiero più tosto, che un altro *L. Labeo §. Tubero ff. de suppellectil. leg. Cefal. cons.* 62
fil. 45. *num.* 16. *e consil.* 46. *num.* 17. *e* 18. *Mantic. de coniect. lib.* 3. *tit.* 4. *num.* 6. *Duran. de condition. & mod. impossib. part.* 3. *cap. num.* 13. *Sperell. decis.* 177. *num.* 36. onde subito, che si trova una parola, o una formula, usata per denotare una tal cosa, si può dire, che quella parola, o quella formula ha quel significato, *Bald. nella L. Maximum vitium cod. de liber. peten. num.* 10. e se si trova, che questo significato sia canonizzato dalla Legge, cioè, se si trova, che la Legge usi ancor essa in ral senso detta parola, o formula, allora il significato di essa, si chiama proprio, e non dipende più dal casuale, e mutabile arbitrio del popolo, ma sempre ha la sua intelligenza autorizata dalla interpretazione della legge „ Nam proprius sensus vocabuli est „ ille quem ei lex dat non quem vul„ gus imperitum assignat „ dice *Bald. nella detta L. Maximum vitium cod. de liberis peten. num.* 12. e più chiaramente spiega *l' Abat. consil.* 2. *colon.* 3. *lib.* 2. „ ivi „ Propria signi„ ficatio verbi sumitur ex auctoritate „ Juris, quia si jus in aliquo loco „ interpretatur vocabulum, illa inter„ pretatio dicitur propria significa„ tio, e concorda *Bartol. nella L. Omnes populi num.* 59. *ff. de Justit. &* 63
Jur. nella L. liberorum 220. *ff. de verb. significat. num.* 10. *e* 11. *e Ubald. decis.* 101. *num.* 16.

LIX. E perciò ragionevolmente e coerentemente alla regola nella detta *L. Non aliter*, è stato determinato, che le parole pronunziate in un atto legale, e solenne, come il Testamento, si debbono sempre interpretare nel senso loro proprio legale, *Cravett. in* 64
rub. de legat. 1. *num.* 1. *Peregrin. consil.* 55. *num.* 9. *e* 10. *e consil.* 56. *n.* 15. *lib.* 1. *e cons.* 149. *num.* 12. *lib.* 5. *e de fideicomm. artic.* 50. *num.* 17. *Buratt. decis.* 1580. *num.* 6. *Sperell.* 177. *num.* 34. *la Ruota Rom. nelle* re-

recent. dec. 174. num. 13. part. 4. e la Ruota nostra appresso il Samminiat. controv. 201. num. 22. e seq. e num. 67. e appresso l' Illustriss. Sig. And. Conti decis. Florent. 82. num. 14. e 15. cioè si debba dar loro quell' istesso significato, che hanno quando la legge se ne serve; onde chi dice Fidecommisso, Primogenitura, linea, agnazione, e simili, contuttochè sia idiota, e che forse non sappia tutto quello, che la legge comprende sotto questi nomi, non ostante si debbono intendere nel senso legale. *A-*
65 *lex. cons. 17. num. 19. vol. 6. Mantic. de coniect. ultim. volunt. lib. 3. tit. 3. num.* 7. perchè si deve presumere, o che egli avanti d' usar detti termini si sia informato del loro valore, o che si sia voluto uniformare alla disposizione della Legge, il che poi senza dubbio procede, quando si tratta d' un Testamento disteso in latino, e d' un Testatore Giureconsulto,
66 *Bartol. nella L. Si quis filiabus ff. de Testament. Tutel. Alexan. consil. 5. vol. 3. e cons. 85. num. 15. e 16 lib. 4. Mantic. de coniect. lib. 3. tit. 3. n. 7. e lib. 3. tit. 6. num. 7 Lancellott. Gall. consil. 56. num. 31. Bursatt. cons. 360. num. 25. Menoch. de arbitrar. lib. 2. cas. 63. num. 7. la Ruota dopo il Salgaldo Labyrint. credit. decis. 26. n. 17. De Luc. de fideicommiss. disc. 42. num. 8. e de Benefic. disc. 61. num. 11. e 12. Mann. decis. Luc. 15. n. 25. e 26. Sperell. dec. 23. num. 35. Ansald. dec. 95. num. 22.* E di questa interpretazione da farsi delle parole del Testamento nel senso in cui dette parole si trovano usate dalla Legge, vi sono i chiarissimi, ed elegantissimi Testi nella *L. Si ita fuerit servus in fine ff. de Manumiss. Testament. e nella L. Si quis legaverit Titio ff. de Legatis primo*, dove Ulpiano, e Marcello interpretano le parole del Testatore nel significato, in cui sono usate nell' Editto del Pretore, e l' istessa
67 interpretazione l' usa, e indica doversi usare, *Giustiniano nella L. Cum quidam vers. quemadmodum enim cod. de verb. significat.*, e l' avvertono comunemente i Dottori nella *L. Gallus §. Quidam recte ff. de liber. & posthum. e Bartol. nella detta L. Omnes Populi num. 59. ff. de Just. & Jur. e nella L. Si quis Filiabus ff. de Testam. Tut. Ripa nella L. Heredes mei ff. ad Trebell. num. 74. Mantic. de conject. lib. 8. tit. 18. num 34. la Ruota divers. part. 1. dec. 585. num. 2. Vtv. decis. 295. Ubald. dec. 101. num. 16. de Amatis dec. 5. num 6.*

LX. Ciò supposto, certo è, che la Formula sopraccennata, *Figli nati di legittimo Matrimonio*, è usata dalla Legge per comprendere tanto i nati avanti, che i nati dopo le solennità matrimoniali; e per conseguenza certo è, che questo è il significato proprio, e legale di detta Formula, e che in questo senso si devo interpretare, e non altrimenti, ogni qual volta si trova usata dai Testatori, quando non costi per altre congetture della loro diversa volontà.

LXI. Che la legge l' usi in tal senso, si può agevolmente conoscere dalla lettura della *Legge Cum quis 10. cod. de naturalib. liber*, dove Giustiniano dice „ Quapropter sancimus in „ hujusmodi casibus omnes liberos si„ ve ante dotalia instrumenta editi „ sint, sive postea, una, eademque „ lance trutinari, & omnes filios „ suos in potestate suis existere Geni„ toribus, ut nec prior, nec junior „ ullo habeatur discrimine; *Sed qui „ ex iisdem Matrimoniis procreati sunt, „ simili perfruantur fortuna* „ dove si vede, che l' Imperatore chiama i figli nati sì avanti, che dopo il Matrimonio „ *ex iisdem Matrimoniis „ procreati* „ onde non solo si dispone, che i nati avanti siano in tutto d' ugual condizione a i nati dopo, ma di più si dicono „ ex eodem ma„ trimonio procreati „ e l' istesso si deduce *dal §. final. institut. tit. de nuptiis*.

LXII. In oltre nel *cap. cum cunctis de elect.* si dispone „ Præsenti de-
„ creto statuimus, ut nullus in Epi- 68
„ scopum eligatur, nisi qui jam tri„ gesimum ætatis annum exegerit, „ *Et de legitimo Matrimonio sit Na„ tus*, „ ora è certo, che la legge in quelle parole comprende tanto i nati do-

dopo, che i nati avanti il Matrimonio, essendo notoriamente ricevuto, che anco i legittimati per il susseguente Matrimonio possono essere ammessi alla dignità Episcopale, *Glos. nel cap. tanta qui filii sint legitimi, verb.*
69 *legitimi, e nel cap. Innotuit de Elect. verbo coniugata*, onde è chiaro il significato, in cui questa Formula viene adoperata dalla Legge, e chiaro è ancora per le sopraccennate Teoriche, che nel significato istesso si deve interpretare adoperata dal Testatore.

LXIII. Nè si opponga, che in tanto i detti legittimati si comprendono, quando parla la Legge, perchè la medesima legge gli ha equati in tutto, e per tutto a i nati dopo il Matrimonio: ma che quando parla il Testatore si deve intendere diversamente, perchè il Testatore non è obbligato a stare all' equazione predetta, e può escludere detti legittimati dalla sua successione, non ostante, che la Legge nella successione legale l' includa.

LXIV. Perchè si risponde, che noi non disputiamo della potestà del Testatore, ma puramente della di lui volontà, la qual volontà ogni qualvolta sia nota, cessa ogni disputa; ma se non è altronde nota, e si deve argumentare dalle parole, con cui esso Testatore l' ha espressa, diciamo, che dalle dette parole, *Nati di legittimo Matrimonio* resulta la volontà di comprendere i legittimati, perchè si è servito dell' istessa Formula, di cui si serve la legge per comprendergli.

LXV. Nè similmente fa ostacolo, che dette parole, come si pretende da i Fautori della Sentenza contraria abbiano naturalmente un altro significato, e che la forza di quel verbo *Nati* importi, che la natività debba esser posteriore al Matrimonio, e non anteriore; perchè più cose si rispondono.

LXVI. In primo luogo è molto oscuro, che cosa s' intenda per questo *naturale* significato delle parole; poichè quantunque i Dottori usino spesso questa frase non si trova però chiaramente definita. Certo è che le parole per natura non significano cosa alcuna *d. Lege labeo §. Tubero ff. de suppell. legata. Bald. nella* 70
L. non sine cod. de Bon. quæ lib. n. 4. e non possono avere altro significato, che o legale, o volgare, e popolare, o grammaticale. Il senso legale è quello, che dà la legge, come di sopra 71
si è detto, quando di dette parole si serve, *Bartol. nella detta Lege Omnes populi ff. de Justitia, & Jure n.* 10. *& altri sopra citati*. Il volgare, 72
o comune, o popolare è il significato, in cui sono usate constantemente dal Popolo, *Bartol. nella Lege liberorum* 220. *ff. de verborum significat.* Il 73
grammaticale è quello, che si deriva da i vocaboli radicali di ciascheduna lingua, l' uso de quali sia già noto, come bene distingue *Bartol. nella detta L. Omnes Populi num.* 59. *e nella* 74
detta L. Liberorum num. 11. *e nella L. Tugurii* 180. *ff. de verborum significat. e nella L. prima num.* 4 *ff. de acquiren possess.* Oltre questi non si possono immaginare altri significati; onde venendo da Dottori contrapposto questo significato *Naturale*, al significato *legale*, certo è, che di questa non intendono, sicchè non possono intender altro, che o del significato *volgare*, o del *grammaticale*.

LXVII. Se dunque per senso, o significato naturale s' intende il comune, e volgare, si risponde all' obietto in due modi: primo si dice, che il comune, e volgar significato della formula *nati di legittimo Matrimonio*, non è diverso dal significato legale, onde non v' entra la disputa di quale sia da preferirsi; e in fatti non v' è vestigio alcuno di prova, che il comun senso di chi usa questa formula escluda i legittimati, e tal prova dell' uso comune sarebbe pertanto necessarissima, e dovrebbe esser circostanziata concludentemente, verificando, che tal fusse l' uso constantemente osservato nella patria del testatore, e nel tempo preciso, in cui esso viveva, come spiegano il Ruino nella *L. Gallus §. si ejus num.* 6. *ff. de lib. &* 75
posthum. Alex. cons. 26. *num.* 11. *lib.* 3. *e*

3. e conſ. 37. num. 17. lib. 6. Mantic. de conject. lib. 3. tit. 8. num. 8. Surd. deciſ. 227. num. 4. De Amatis deciſ. 96. Burat. deciſ. 580. *num.* 5. e nel caſo noſtro tal prova non ſolo onninamente manca, ma di più ſi può addurre in contrario la conſuetudine de i Teſtatori, che veramente vogliono eſcludere i legittimati, i quali ſi vede, che per lo più, o eſcludono letteralmente *legittimatos cuiuſcumque generis etiam per ſubſequens matrimonium*, o ſi ſervono d'altre formule eſpreſſive, e denotanti indubitabilmente queſta odioſa eſcluſione.

LXVIII. In ſecondo luogo ſi ſoggiunge, che quando anco il ſenſo comune foſſe diverſo dal legale, che le parole del Teſtamento, preſcindendo al ſolito dalle congetture, dovrebbero ſempre interpretarſi nel ſenſo legale, e proprio, *L. pr §. ſi is, qui novem ff. de exercitoria actione, L.*
76 *non aliter ff. Legatis 3. L. ſi alii ff. de uſufructu legato*, e ſecondo le autorità, e ragioni addotte di ſopra la qual Concluſione ſi rende poi indiſputabile, quando ſi tratta di parole legali, e inventate dalla Legge, come *legittimità, o Matrimonio*, e ſi tratta di parole proferite in un atto legale, e ſolenne, come il Teſtamento ſcritto in Latino, e d'un Teſtatore Giureconſulto, *De Luc. de fideic. diſc.* 42. *La Ruot. dopo il Salgad. de-*
77 *ciſ.* 26. *e altri ſopra citati.*

LXIX. In fatti, quantunque la condizione *ſi intra pupillarem ætatem deceſſerit*, ſecondo l'uſo comune di chi parla, importi, che quello ſia morto avanti l'età di quattordici anni, non oſtante ſi verifica anco in quello, che muore di venti, e di trenta, ſe avanti l'anno decimoquarto fu ridotto in ſchiavitù, e poi more in qualunque tempo appreſſo i nemici, perchè la Legge lo conſidera morto fino dal giorno, che fu fatto ſchiavo *L. pater.* 10. *ff. de captiv. & poſtlim. rever. L. Lex Cornelia* 28. *e ivi la Gloſſa ff. de vulgar. & pupillar. ſubſt.* ſimilmente la condizione *ſi erit in patria poteſtate*, quantunque importi ſecondo il ſenſo comune, che il padre ſia vivo, e che goda la Cittadinanza Romana, non oſtante ſi verifica anco quando nel tempo ricercato dalla condizione il Padre ſia in ſchiavitù, purchè dipoi ritorni, perchè la Legge conſidera il Padre ritornato in virtù del poſtliminio, come ſempre ſtato preſente, *L. bona* 22. *ff. de captiv. & poſtlim. reverſ. §. Si ab hoſtibus inſtitut. tit. quib. mod. jus patr. poteſt ſolvit.* E nella iſteſſa forma *natus è cive Romano* s'intende ancor quello, che è nato dal padre in tempo di ſchiavitù, quando il figlio poi con i
Genitori ritorni libero in Roma, *L.* 78
ex duobus, C. de poſtlim. reverſis, onde ſi vede, che non il ſenſo comune, e volgare, ma il Legale ſi deve attendere, e così quando anco la detta formula *Nati di legittimo matrimonio* portaſſe ſecondo il ſenſo comune, e volgare una interpretazione differente, il che però ſi nega, non ſarebbe nè nuovo, nè aſſurdo, che non ſecondo queſto ſenſo ſi doveſſe ſpiegare, ma ſecondo il ſenſo della Legge, che conſidera i nati avanti le ſolennità matrimoniali come nati legittimamente, quanto quelli, che ſono nati dopo, e che ha dato al Matrimonio l'iſteſſa virtù e gl'iſteſſi effetti in genere di legittimità, che al poſtliminio in genere d'ingenuità.

LXX. Se poi per ſignificato naturale delle parole ſi ha da intendere il ſignificato grammaticale, e pretendono, che il grammatical ſenſo della controverſa formula porti all'intelligenza, che eſſi vogliono per la forza di quella dizione *Nati de*, che eſſi vogliono fare equivalente al *Nati poſt matrimonium*; io non voglio fare una diſputa ſopra il valore Grammaticale di queſte parole, ma ſerve bensì dire, che quando il ſenſo grammaticale è diverſo dal comune, e dal legale, quello in tal caſo và totalmente negletto „ Non enim in cauſſa teſtamentorum ad verborum definitionem uſque deſcendendum eſt „ *L. non aliter §. pr. ff. de legatis* 3. anzi ſarebbe un grandiſſimo aſſurdo, e modo d'argumentare da' ſofiſti il dare alle parole una cavilloſa interpretazione

in

lo diverso senso da quello, che la legge, e l'uso comune ha introdotto, egregiamente *Bartol. nella d. L. tugurii* 180. *e nella d. L. liberorum* 220. *num.* 11. *ff. de verb. signific. e nella L. pr. num.* 4. *ff. de acquiren. possess. e nella L. omnes populi num.* 59. *ff. de just. & jure*.

LXXI. Abbiamo un esempio nella parola *fideicommittere*, la quale secondo la grammatical derivazione vuol dire una cosa totalmente diversa dal senso, di cui la legge, e ciaseuno secondo l'uso comune se ne serve, ma non gioverebbe all'erede gravato questa grammaticale interpretazione, se volesse difendersi dall'azione reale, personale, e ipotecaria, che compete al
80 fidecommissario §. *Sed olim instit. tit. de legatis*.

LXXII. Un altro esempio più preciso lo abbiamo nella parola *Primogenito*, o *Primonato*, nella quale la forza di quella parola *nato*, o *genito* congiunta all'altra *Primo*, pare, che importi, che debbano concorrere nell'istesso tempo la natività, e la priorità, onde in questo senso chi nasce secondo, non potrebbe mai dirsi primogenito. Non ostante la prima regola, che si trova scritta in materia di primogeniture è, che questa voce non deve interpretarsi in questo senso grammaticale, che chiamano naturale, ma si deve intendere nel senso legale, e civile, per cui *Primogenito* è anco il nato secondo, e terzo, ogni volta, che per la morte degli antecedenti non abbia alcuno avanti di se, come si può vedere ampiamente dal *Torre de Primogenit. cap. pr.* §. 5. ed è notabile in questo, che tutti gli argomenti, che sono portati nella nostra questione contro il legittimato, come quello, che le parole si debbano interpretare nel senso naturale, che la finzione della Legge non si deve attendere, che „ qualitas adjecta verbo debet verificari secundum tempus verbi „ e simili, sono anco riportati a proposito della d. voce primogenito da alcuni, che hanno preteso, che ancor questa debba interpretarsi nel detto senso naturale, e non legale, o civile, come *Baldo nel cap. primo de filiis natis ex Matrimonio ad Morgan. contract. e altri citati dal Castill. quotid. controvers. cap.* 93. §. *primo num.* 28. *e dal Torre de primogenit. d.* §. 5. e pure sono 81
stati di comune consenso de i Giurisconsulti, e de i Tribunali rigettati, come assurdi, e cavillosi, e repugnanti a i veri principj della Giurisprudenza.

LXXIII. Molti altri esempj ancora si potrebbero addurre, e in specie quello della condizione *Mortuo posthumo filio*, la quale s'intende purificata, ancor nel caso, che il postumo non sia nato, addotto assieme con molti altri da Cicerone nella ce- 82
lebre Orazione *pro A. Cæcina*, nella quale interpretando l'interdetto *unde* vi dimostra con molta eleganza la follia di simili interpretazioni fondate sopra la forza grammaticale de i vocaboli, e possibili a ritorcersi contro il buon senso, e contro l'intenzione di chi parla.

LXXIV. Ma allontanandoci da queste dispute verbali, meglio sarà per sopire ogni amarezza osservare attentamente le ordinazioni di *Giustiniano nella L. cum quis* 10. *e nella L. nuper.* 11. *Cod. de naturalibus liberis, e nella novell.* 89. *quid. mod. natural. efficiantur sui*, dove primieramente si può vedere, che l'Imperatore non chiama questi figli mai nati *ante Matrimonium*, ma sempre *ante dotem*, ovvero *ante dotalia instrumenta*, la quale espressione se si combina coll'averli chiamati nella medesima legge *ex eodem matrimonio procreati*, pare, che l'Imperatore abbia supposto, che la sostanza del matrimonio fosse a principio della nascita, quantunque man- 83
cassero le solennità. In fatti il *medesimo nell' Instituta tit. pr. de jur. natural. & gentium & civil.* dice seguitando Ulpiano „ Maris, & foeminæ conjunctio, quam nos matrimonium „ appellamus „ e benchè matrimonio „ non si chiami, se non concorrono le solennità legali, non ostante siccome quelle solennità, tanto è permesso usarle avanti, che dopo la natural con-

giunzione, o vogliamo dire natural
matrimonio, e tanto avanti, che do-
po la sopravvivenza della prole, pur-
chè una volta ciò segua, così non è
maraviglia, se quando il matrimonio
è stato confermato, o per meglio di-
re autenticato, e legalizzato colle so-
lennità, anco lo stato precedente de
i coniugi si chiami in un certo mo-
do matrimoniale, talchè i figli nati
in quello stato si abbiano più tosto
a dire nati avanti le solennità, che na-
84 ti avanti al matrimonio, il quale, se
non civilmente, almeno naturalmente
preesisteva. Così l' obbligazione quan-
tunque si dica *vinculum juris civilis*,
§. prim. institut. titul. de obligat. non
ostante se dal minore è naturalmente
contratta, e dipoi da esso civilmente
convalidata, non dal giorno delle solen-
nità, ma dal giorno del natural con-
tratto si chiama obbligazione, ed ha
tutti gl' effetti di vincolo civile, *Leg.*
85 *si quando 3. cod. si major. fact. alien.*
Di qui è forse, che nella *L. 3. Cod.*
de naturalib. liberis, lo stato natura-
le de i conjugati avanti le solennità si
86 chiama apertamente *conjugium*, alla
qual denominazione aderisce anco *S.*
Agostino de bono conjugii lib. 5. dove
dice „ solet etiam quæri, cum mascu-
„ lus, & fœmina, nec ille maritus,
„ nec illa uxor alterius, sibimet non
„ filiorum procreandorum, sed prop-
„ ter incontinentiam solius concu-
„ bitus caussa copulatur ea fide me-
„ dia, ut nec ille cum altera, nec il-
„ la cum altero id faciat, utrum nuptiæ
„ sint vocandæ: Et potest quidem
„ fortasse non absurde hoc appellari
„ connubium, si usque ad mortem
„ alicujus eorum id inter eos placue-
„ rit „ E il *Grozio de jure belli, ac*
pacis lib. 2. cap. 5. §. 15. dice del
concubinato secondo il diritto di na-
tura „ Verum, ac ratum esse conju-
„ gium, etsi effectibus quibusdam ju-
„ ris civilis propriis privetur, aut
„ etiam effectus quosdam naturales im-
„ pedimento Legis Civilis amittat „.
E si aggiunga a tutto questo, che l'
Imperatore nella d. *L. cum quis 10.*
presume, e dice doversi presumere,
che tra coloro, che son venuti alle
solennità fosse fin da principio l' ani-
mo, e l' affetto, e il consenso matri- 87
moniale, onde siccome ciascun con-
tratto non dal giorno, che si riduce
in scrittura, ma dal giorno del con-
senso desume il suo nome *Titul. instit.* 88
de obligat. quæ ex consens. così il ma-
trimonio non dal giorno delle solenni-
tà, ma dal giorno della natural con-
giunzione potrà chiamarsi tale, e sicco-
me l' azione non cominicia dal tempo
della Scrittura ma dal consenso *d. Tit.* 89
Instit. de obligat. quæ ex consensu,
così la legittimità non dal tempo delle
solennità, ma dal tempo del consenso 90
matrimoniale si deve desumere.

LXXV. Tutto questo dimostra,
che Giustiniano ha giustamente chia-
mato i legittimati, di che si tratta,
ex iisdem matrimoniis procreati, per-
chè la natural congiunzione posterior-
mente legalizzata ha il nome di ma-
trimonio anco avanti le solennità.
Ma quando anco si volesse di ciò du-
bitare, per un altra ragione si dimo-
strano congrue, e ragionevoli l'espres-
sioni della *d. Legge Cum quis*, *e del*
d. cap. Cum in cunctis, perchè chi
dice *nati de legitimo matrimonio* non
vuol dire *nati post legitimum matri-*
monium, cioè *nati dopo le solennità*
matrimoniali, ma vuol significare,
che debbano esser *nati legittimi in vir-*
tù di legittimo matrimonio. Perciò se
il matrimonio ha questa virtù di le-
gittimare i figli sì nati dopo, che
avanti, come non se ne può dubitare
per il *Cap. Tanta, qui filii sint legi-*
timi, così non si potrà dubitare, che 91
i nati avanti non siano veramente le-
gittimi in virtù del matrimonio sus-
seguente „ Per matrimonium, dice
„ *Giustiniano nella d. Novell. 89. cap.*
„ 8. legittimas esse nuptias, & filios,
„ vel præcedentes, vel conceptos le-
„ gitimos ei esse sancimus.

92 LXXVI. Nè si dica, che sono
legittimi, ma non sono *legitime nati*;
perchè questo è falso, e la ragione si
deduce ampiamente dalla *detta Novell.*
89. Quibus modis naturales efficiantur
sui, dove Giustiniano dice, che per
natura ognuno nasce legittimo co-
me nasce libero; ma che la prudenza
del-

delle nazioni, siccome ha introdotto la servitù, così ha introdotto questa differenza di legittimi, e naturali; e questo non ad altro oggetto, che per indurre i sudditi alle giuste nozze, distinguendo con maggiori privilegi i figli nati per mezzo del Matrimonio regolare, e concedendo al Padre sopra di questi maggiore autorità, che sopra gli altri, che per sole naturali congiunzioni sono procreati „ Natura
93 „ siquidem ab initio dum de Filiorum procreatione sanciret scriptis „ nondum positis legibus omnes similiter quidem liberos, similiter „ autem produxit ingenuos, primis „ namque parentibus primi filii, similiter quidem liberi, similiter autem legitimi ab ipsa procreatione „ fiebant; bella vero, & lites, atque libidines, & concupiscentiæ caussam deposuerunt ad aliud schema „ *dicta Novell. 89. cap. 1.*

LXXVII. Sicchè per natura nasce ognuno legittimo, e per disposizione della legge resta la sua legittimità condizionata dal futuro evento del
94 Matrimonio, come osserva anco il *Giovagn. dicto resp. 59. num. 53.* e se il Matrimonio non segue, la legge allora distingue i nati in tal maniera da una congiunzione non confermata da lei, e questa distinzione si chiama illegittimità. Se poi il matrimonio segue, la legge allora non gli distin-
95 gue dagli altri *detta Novell. 89. cap. 8.* „ ivi „ Unum amborum fecimus „ ordinem „ e essi vengono a godere del diritto di legittimità, cioè, del diritto di civile uguaglianza non dal giorno del matrimonio, ma dal giorno della nascita *detta Novell. 89. cap. 1. e cap. 8. e detta L. Cum quis Cod. de naturalib. liberis*, perchè chi gli fa esser legittimi, non è il Matrimonio, ma la natura, *dicto cap. 1. Novell. 89.* onde per diventar legittimo non è necessario, che sopravvenga una causa, ma più tosto questa è necessaria per diventare illegittimo, talchè non sopravvenendo causa alcuna d'illegittimità, quale sarebbe l'ostinazione del Padre in non convenire nelle giuste nozze allora ciascuno si può dir legittimo *a nativitate*, e nato legittimo, egregiamente il *Giovagnone dicto resp. 59. n. 55.* „ ibi „ „ Quamobrem illegittimus per Matrimonium legitimatus, dicitur ab „ initio legitimus, nam tunc superveniente legitimo matrimonio attenditur illa legitimitas naturalis, „ quæ suum effectum operatur, ac si „ essemus de jure naturæ, & ulla illegitimitas introducta non fuisset; „ nam per Matrimonium totaliter „ extinguitur effectus illegitimitatis, „ & removetur impedimentum iniectum legitimitati. Et hoc modo „ legitimati dicuntur nati ex eodem „ Matrimonio, quia superveniente „ legitimo Matrimonio, conjunctio „ prima, quæ jure naturæ Matrimonium erat, *principio tituli institutionum de jure nat. Gent. & Civil.* approbatur in vim Matrimonii „

LXXVIII. E l'*Infernia nel cap. 1. §. Naturales num. 8. si de feudo fuerit controversia inter Dominos, & Agnator*, riportato dal *Giovagn. nel detto resp. num. 53.* dice, che siccome il Legatario *sub conditione* purificata, che sia quella, si dice *Dominus* anco 96
per il tempo antecedente come se il suo Legato fosse stato puro a principio, *L. Qui Balneum ff. qui potior. in pign. habeantur*, poichè il Dominio non si trasferisce dall'evento della condizione, ma dalla volontà del Testatore; così seguito il Matrimonio, il figlio nato avanti si deve dir legittimo non dal giorno del Matrimonio, ma da quello della nascita, perchè la legittimità non l'acquista dal Matrimonio, ma dalla natura *Novell. 89. detto cap. 1.* e serve, che la legge non gliela tolga.

LXXXIX. Nè importa, che in tal guisa lo stato dei Figli resterebbe sospeso; perchè non è assurdo alcuno, 97
che la legge sospenda quella pena, che ella ha ritrovata per indurre i Padri alle giuste nozze fino a tanto, che vi è speranza, che queste nozze seguino. Ne è nuovo, che lo stato delle persone stia sospeso dal futuro evento, perchè anco il nato in schiavitù può di-

diventare Cittadino Romano, e dirsi ingenuo *a nativitate*, se egli ritorna con i Genitori a Roma; *L. Si ex duobus Cod. de Postliminio reversis.* E il Figlio di Famiglia, preso che sia il Padre dai nemici, se questo torna, si dice, che questo non è mai stato *sui juris*, ma sempre *in patria potestate*; e se non torna, si dice, che dal momento, che fu preso, cominciò il figlio a essere *Sui juris. L. Bona 22. ff. de captivis, & Postliminio re-*
98 *versis §. si ab hostibus inst. tit. quibus modis jus patriæ potestatis solvitur*. Sicchè lo stato della persona pende nell'uno, e nell'altro caso incerto, e sospeso dall'evento del ritorno paterno; onde non è maraviglia, se lo stato di legittimità può stare anch' esso sospeso dalla condizione *si Pater nubat*, in punto il *Giovagn. dict. resp.* 59. *num.* 53. e se purificandosi la condizione il figlio sia legittimo *a nativitate*, come ingenuo *a nativitate* si dice quello, che ritorna a Roma, e *sui juris ab initio* si dice quello il di cui padre muore in schiavitù, e *Dominus* pure si dice il legatario, la di cui condizione si è purificata.

LXXX. Si noti finalmente, che quest'esclusione dei legittimati, che alle volte si fa dai Testatori è meramente arbitraria, e capricciosa, e mancante di ragion legale, anzi è diametralmente contraria allo spirito, e alla causa finale della legge: perchè la legge intanto uguaglia i nati avanti al Matrimonio a i nati dopo, per dar animo ai Padri di legittimare le clandestine congiunzioni, e di moltiplicare per mezzo di famiglie regolari la Repubblica; e riguarda coll'istessa affezione i nati avanti, e gli chiama *justi filii*, *L. Nuper Cod. de naturalib. liberis*, perchè gli considera come gl' istrumenti, che possono indurre l'affetto del Padre alle giuste
99 nozze, detta *L. Nuper*, *e L. Cum quis*, *e detta Novell.* 89 *cap. primo*, *e* 8. e attribuisce a loro l'utile, che ricava la Repubblica dal susseguente Matrimonio, e dalla susseguente legittima figliuolanza; onde risolve, che
100 sarebbe una grande iniquità l'escludergli, e l'anteporre loro i secondi figli „ Cum enim affectio prioris sobolis, „ dice *Giustiniano nella detta L. Cum* „ *quis*, & ad Dotalia instrumenta „ efficienda, & ad posteriorem Filio- „ rum edendam progeniem præstiterit „ occasionem, quomodo non est ini- „ quissimum ipsam stirpem secundæ „ posteritatis priorem quasi injustam „ excludere: Cum gratias agere fra- „ tribus suis posteriores debeant, quo- „ rum beneficio ipsi sunt justi filii, „ & nomen, & ordinem consecuti „ Dal che se ne deduce, che quando un Testatore voglia pensare con massime diverse dal sistema corrente della nostra prudenza legislativa, e voglia punire quelli, che la legge dice, che meritano premio, bisogna, che pensi anco a spiegarsi chiaramente usando formule notoriamente inducenti questa odiosa esclusione, acciò non
possa cader dubbio, che esso a dispet- 101
to d' ogni equità legale, e di ogni giusto riflesso di ben pubblico abbia voluto far uso di tutta l'onnipotenza, che hanno i Testatori in disporre delle proprie sostanze.

LXXXI. Tutte queste riflessioni congiunte agli altri argomenti, che più comunemente adducono i Dottori in tal controversia, che si possono vedere apresso l' *Urceol. consult.* 57. *l' Altograd. consil.* 93. *lib.* 2. *il Rocca disput.* 8. *il Giovagn. respons.* 59. *e molti altri*, ai quali per brevità ci riportiamo, pare, che persuadino a bastanza, che l' opinione favorevole al legittimato non solo sia la più comune, ma sia ancora la più vera; e stabilita in tal forma la ragione di decidere, non ostano le regole comunemente allegate in contrario.

LXXXII. Non osta, che „ qualitas adjuncta verbo debet verificari secundum tempus verbi „ *L. In delictis §. si extraneus ff. de noxalib. L. Titius ff. de Militari Testamento. Primo*, perchè si suppone gratuitamente, che dicendo, *nati di legittimo Matrimonio*, si venga a denotare, che il tempo della natività debba concorrere con il *legittimo Matrimonio*, perchè questo è quello, che è in questione,

ne, onde il supporlo involve una petizione di principio, potendo sempre dirsi per le ragioni addotte di sopra, che il valore di quella formula non indica quella combinazione di tempi, ma che solo importa, che i figli in qualunque tempo nati siano legittimi in virtù di matrimonio. *Secondo* si risponde, che anco i nati avanti alle solennità, sono *nati de Matrimonio*, e nati legittimi, perchè anco la natural congiunzione, se poi resta solennizzata, si può nominar matrimonio. E perchè le solennità Matrimoniali operano, che anco i figli antecedenti godino del natural diritto di legittimità. *Terzo*, perchè quando l'uso legale, e comune ha canonizzato il senso d'una parola, o formula, non si attende la sopraddetta regola, che *qualitas adiuncta verbo &c.* come se n'è portato l'esempio individuale nella voce *Primogenito* sopra al §. *Un altro esempio*.

LXXXIII. Non osta, che la dizione *de Matrimonio* denoti causa efficiente, la quale perciò debba precedere all'effetto della natività. *Primo*, perchè Matrimonio si può dir anco lo stato de'coniugi naturale, purchè poi le solennità seguino, come si è detto. *Secondo*, perchè sempre si procede con quella petizione di principio, che il vero significato di detta formula importi, che il Matrimonio debba precedere alla natività, la quale si nega; perchè altro è dire *nati de legitimo Matrimonio*, altro è dire *nati post Matrimonium solemniter contractum*, perchè chi nasce avanti, non è mai vero, che possa esser nato dopo le solennità, ma è bensì vero, che si può dir nato *de legitimo Matrimonio*, cioè, nato legittimo in virtù del legittimo Matrimonio, il quale ha tanta efficacia, secondo il *cap. Tanta*, che fa nascer legittimi sì i nati avanti, che dopo le dette solennità. *Terzo* si risponde, che qualunque sia la forza grammaticale di dette parole, ogni qualvolta è chiaro il significato proprio, e legale di esse si deve questo attendere, e negligere ogn'altra osservazione, conforme di sopra si è dimostrato.

LXXXIV. Nè osta finalmente ciò, che si dice della finzione della 102 legge, la quale non si attende nelle disposizioni dell'uomo. Perchè si risponde, che le sopraddette disposizioni sopra i legittimati per il susseguente matrimonio non sono effetti di finzione, ma sono veri, e reali effetti della potestà della legge, *Bartolo*, e comunemente i *Dottori nella L. Si is, qui pro emptore ff. de Usucapionibus*. *Giovagn. luog. citat. n.* 103 55. poichè per natura, come si è detto ciascuno è libero, ciascuno è ingenuo, ciascuno è legittimo. La legge ha introdotto la differenza d'illegittimo ad oggetto d'indurre i Padri a contrarre giuste nozze; onde ognuno si può dire, che sia legittimo *a nativitate*, quando la legge non gli resista con condannarlo apertamente allo stato d'illegittimità. Ma questa resistenza della legge non si dà contro i nati avanti le cirimonie nuziali, e non si può dare; non si dà, perchè apertamente sono a loro favore i sopraddetti Testi nella *L. 10. e 11. C. de naturalibus liberis, e nella Novella 89. e nel cap. Tanta*, e non si può dare, perchè sarebbe contradittoria alla ragione finale di essa legge la quale ha inventato questo stato d'illegittimità in pena del non contratto matrimonio, onde è ben giusto, che si sospenda la pena, finchè il Matrimonio, che è il fine desiderato della legge, si può conseguire; e che quello conseguito non sia più luogo a pena alcuna. Sicchè non resistendo la legge, i figli, dei quali si tratta, sono veramente, e senza finzione legittimi per natura, e nati legittimi.

LXXXV. Nè faccia difficoltà, che i Dottori dichino, che i legittimati per subsequens sono legittimi *ab initio nativitatis*, perchè la legge finge, che il matrimonio sia contratto a principio, e che questo s'intenda per tal finzione legale retrotratto a quel tempo. Perchè questi sono modi di dire, e di spiegare questa materia introdotti dai Dottori, del resto la legge non finge cosa alcuna, nè ha bisogno di fingere, che il matrimonio

sia

sia solennizzato avanti, *Bart. nella*
104 *detta L. Si is, qui pro emptore ff. de*
usucapionibus, *l' Abat. nel cap. Tan-*
ta si filii sint legitimi, *Giovagn. dict.*
respons. 59. *num.* 55. *Lupo de illegitim.*
Comment. 4. §. 3. *in principio*, perchè
la virtù di esso tanto si estende al
tempo posteriore, che all' anteriore,
Giovagn. luog. citat. num. 56. onde se
il matrimonio legittima la natività
dei figli già procreati, come da pro-
crearsi, non vi è bisogno alcuno di
finzione, e saranno i già procreati le-
gittimi non per finzione, ma per
verità, e per l'istesso principio, che
rende legittimi i secondi, che è il na-
tural diritto congiunto alla non resi-
stenza della legge.

LXXXVI. Tutto questo concer-
ne il caso della vocazione in princi-
pio proposta, *nati di legittimo ma-*
trimonio, ma procedendo più avanti
si diceva, che le parole del nostro
Testamento *Nascituros ex eo, & qua-*
cumque ejus uxore legitima, sono anco
più ample, perchè la concubina dipoi
legalmente sposata si dice fino da prin-
cipio moglie legittima, essendo questa
la forza del matrimonio, *Abat. nel*
105 *cap. Tanta num.* 7. *Ripa nella Leg.*
ex facto §. si quis rogatus num. 47.
ff. ad Trebellianum, *Gabriel. cons.*
21. *num.* 35. *e* 39. *Peregrin. de fi-*
deicommiss. art. 24. *num.* 20. *e pun-*
tualmente la Glossa nel cap. Qualis
caus. 30. *quaest.* 5. *verb. desponsata*,
dove ponendo il Testo per requisito,
che la moglie debba essere *virgo casta*,
& desponsata in virginitate „ ivi „
„ Et hoc casu in virginitate videtur
„ ista desponsata, omnia enim, quæ
„ præcesserunt, legitimantur per se-
„ quens matrimonium „

LXXXVII. Conferisce ancora a
questo proposito la celebre questione,
se chiamato un figlio d'un Senatore,
d'un Decurione, d'un Console, d'un
Re, si comprende il figlio nato a-
vanti l'acquistata dignità, oppure si
debba restringere ai soli figli nati do-
po la dignità paterna, nella qual que-
106 stione risolvono comunemente i Dot-
tori a favore dei figli nati avanti per
il *Testo nella L. Senatoris filium ff.*
de Senatorib. perchè la filiazione pro-
cede dalla sostanza generativa dei Ge-
nitori, e non dalle [illegible], o dignità
coerenti alle persone loro, secondo la 107
dottrina del *Saliceto nella L. Imperia-*
lis, Cod. de nuptiis, la quale seguita-
no le *Cirier. de primogenituris lib. pri-*
mo quaest. 12. *num.* 10. *Tiraquell. de*
jure Primogen. quaest. 31. *num.* 15. *e*
altri comunemente. Così chiamato il
figlio del Primogenito, si comprende
nella vocazione anco il figlio nato
nel tempo, in cui il Padre era Se-
condogenito, e poi per la morte del
maggior Fratello diventò primo. *Tor-*
re de primogenit. cap. 1. 108

LXXXVIII. Di più si diceva,
che tal vocazione secondo la mente
del Testatore debba ricevere un inter-
pretazione amplissima, e favorevole a
i legittimati, perchè il Testatore
predetto oltre questo fidecommisso
particolare, del quale si tratta, a fa-
vore de' suoi descendenti, ne fece un
altro sopra alcuni effetti a favore dei
descendenti d'un suo fratello, nel qua-
le mancata la loro linea sostituì la
propria descendenza; or nella vocazio-
ne di detti figli, e descendenti di fra-
tello dice solamente *legittimi, e natu-*
rali, nelle quali parole senza dubbio
i legittimati son compresi, *Faiard.* 109
de legitimat. num. 263. *Mart. de suc-*
cesr. legal. par. 1. *quaest.* 18. *art.* 9.
num. 2. *e* 3. *Intrigliol. de substitut.*
Cent. 3. *quaest.* 66. *e altri sopra cita-*
ti. Onde se non ha escluso i legitti-
mati nella discendenza del fratello,
molto meno si potrà, dire, che gli
abbia esclusi nella propria non doven-
dosi presumere, che egli abbia favori-
to, e prediletto la discendenza altrui
più della propria, *Menoch. de præ-* 110
sump. lib. 4. *præsumpt.* 26. *num.* 11.
Tanto più, che avendo egli sostituito
la propria linea a quella del fratello,
nella qual sostituzione i legittimati
sono notoriamente compresi, poteva
seguire, che la porzione di detta linea
si consolidasse nei suoi descendenti, ed
in tal caso sarebbe stato assurdo il di-
re, che nella porzione consolidata in
mancanza della linea collaterale potes-
sero i legittimati succedere, ma che
suf-

fussero bensì esclusi nella porzione ottenuta per il Fideicommisso descensivo, *Menoch. de præsumpt. lib. 4. præ-*
111*sumpt. 78. num. 21. e 31.*

LXXXIX. Sciolta in tal guisa la difficoltà, tentavano i Difensori del Sig. Marchese Medici di ritrovare qualche scrupolo sul fatto, dicendo, mancar la prova del matrimonio dei Genitori d'Orazio per non vedersi la Fede di esso dedotta dal libro del Paroco, ma ugualmente vana abbiamo stimata questa opposizione, perchè del matrimonio sopraddetto ne costa per il deposto dei Testimonj, de' quali sopra si è parlato, i quali attestano, che sotto il dì 11. Giugno 1592. Giovanbatista Gamberelli sposò, e dette l'anello matrimoniale alla detta Madonna Francesca secondo gli ordini della Chiesa, e ne attestano per essere stati presenti, e Testimonj a detta funzione, onde il loro deposto avvalorato dall'antichità del tempo, e dalle susseguenti dichiarazioni emanate in giudizio merita pienissima fe-
112de, *Cravett. de antiquitat. temp. par. 2. num. 48. e seq. Scaccia de judic. lib. 2. cap. 11. num. 222. e 223. Gait. de credit. cap. 2. tit. 3. num. 365. e seq. Carl. Ant. de Luc. ad Franch. observ. 345. num. 3. Surd. decis. 103. num. 10.*

XC. In oltre costa in fatto, che la fede del matrimonio sopraddetto del Paroco fu prodotta avanti i Giudici di Ruota con scrittura dei 22. Aprile 1600. e costa per fede dell' Archivista dell'Arcivescovado, che il Libro dei matrimonj di quel tempo si è perduto per non essere stato rimesso, onde questa negligenza del Paroco non può nuocere ai figli, e descendenti di quel matrimonio, come
113in punto avverte la *Ruota nelle Recent. part. 10. dec. 233. num. 12. e 22. e part. 13. dec. 312. num. 13. e 14. e part. 19. dec. 44. num. 21. 22. e 23. e appresso l'Ottobuono dec. 251. num. 35. e 36. e appresso il Dunozzett. dec. 896. num. 4.*

XCI. Si aggiunga a tutto questo l'autorità delle sentenze del 1599. e dell'altre posteriori, dove sopra il deposto di detti Testimonj „ ivi „ „ Visis Testibus examinatis „ si pronunzia „ evenisse casum dicti Fideicomissi, & purificatum fuisse, & „ esse in personam dicti Horatii „ le quali quando anco non si potessero allegare in forza di cosa giudicata, non ostante proverebbero il fatto, se in oggi nella prova di esso vi fosse qualcosa d'imperfetto, *Rota d. decis.* 114
44. part. 19. e altri riportati al §. e averebbero introdotto la consuetudine di così giudicare nell'articolo, *Illustriss. Sig. Audit. Conti decis. Rot.* 115
Florent. 99. num. 68. e decis. 115. num. 11. e altri sopra citati al §.

SOPRA LA CENTENARIA.
Articolo III.

Vitia Possessionum a Majoribus contracta perdurant; & Successorem Auctoris sui culpa comitatur; Arcad. e Onor. nella L. Vitia Cod. de acquiren. & retinen. possess.

XCII. Stabilita in tal guisa la vocazione d'Orazio, e dei suoi descendenti, abbiamo stimata vana l'eccezione del possesso centenario in ultimo luogo promossa dai difensori del Sig. Marchese Medici per evitare l'immissione, che all'attore, che giustifica tutti gli estremi, non si può altrimenti impedire.

XCIII. E' certo in fatto, che il Podere controverso fu alienato nel 1568. da Giovanbatista Gamberelli il figlio, ed erede gravato dell'Avvocato Bernardo fideicommittente, e passò con titolo di vendita in mano di Vincenzio Manovelli per prezzo di scudi 1500. del qual prezzo, come resulta dall'Istrumento di esta vendita, la somma di scudi 500. fu pagata a diversi creditori di Gio. Batista alienante, e il residuo di scudi 1000. fu convenuto che il Compratore se lo ritenesse in mano con pagarne il frutto a ragione di scudi cinque per cento, ovvero lo depositasse in un banco, ove se ne ritraesse l'istesso frutto, con condizione, che questi frutti si dovessero cumulare fino a che col mol-

moltiplico non si fusse reintegrata la somma di scudi 1500. la quale convennero, che si dovesse dipoi rinvestire in beni stabili, i quali dovessero stare per sicurezza del Compratore in caso d'evizione, o molestia dell'effetto suddetto.

XCIV. Dopo questo è noto solamente, che il compratore morì fallito l'anno 1575. e non apparisce che il prezzo sia stato dipoi pagato, nè che sia stata adempita alcuna delle condizioni convenute. Solo si vede, che nell'anno 1580. fu il detto Podere assieme con altri Beni del Manovelli decotto aggiudicato per sentenza del Magistrato dei Pupilli a i Sigg. Matteo, e Giovanbatista Botti in pagamento d'alcuni crediti, che essi avevano contro Vincenzio Manovelli, e come beni di detto Vincenzio, e in vigore di detta aggiudicazione di Botti se lo fecero descrivere a decima in faccia loro, dal conto de'quali passò dipoi con altri beni in conto dello Scrittojo delle Possessioni di S. A. R. dal quale passò nell'anno 1625. assieme con altri beni in conto del Marchese Lorenzo, e Cav. Giulio de' Medici per compra fattane dal Sereniss. Gran-Duca Ferdinando Secondo, e dal conto di essi dopo diversi passaggi a titolo di successione in oggi posa, e veglia in conto dei Signori Marchesi Francesco, e Lorenzo Medici.

XCV. E' noto altresì, che Orazio di Giovanbatista Gamberelli nel giudizio mosso l'anno 1599 e l'anno 1604. contro il Curatore dell'Eredità jacente di suo Padre, citò i detti Signori Matteo, e Giovanbatista Botti assieme con altri terzi possessori de i beni Fidecommissi per il loro interesse, e questi comparvero in quel giudizio, e contradissero, dando l'eccezione, di che sopra abbiamo parlato, contro le quali restò canonizzata la filiazione, e legittimità di esso Orazio. Dopo le quali sentenze i Descendenti del detto Orazio, come chiamati al fidecommisso suddetto dell'Avvocato Bernardo domandarono l'immissione contro ciascuno dei terzi possessori, e avendo sempre ottenuto, hanno finalmente fatta l'istessa domanda contro i successori di detto Sig. Botti, che non avevano per anco molestato.

XCVI. Ciò supposto io fatto abbiamo creduto, che il lungo silenzio degli attori, e il lungo possesso de' Rei convenuti non sia bastante in oggi a ritardare la domandata immissione, e ciò è facilmente dimostrabile, riflettendo alla notoria distinzione dei casi, e persone, tra cui la centenaria è bastante a prescrivere a mente dei *Testi nella L. hoc jure §. ductus aquæ ff. de aqua quot. & æstiva, e nella L. si quis diuturno ff. si servitus vindicetur* dai casi, e persone, tra cui non è luogo alla prescrizione secondo la *L. notissimi §. illud Cod. de præscr. 30. vel 40. annor. e la L. final. §. penult. e §. ult. Cod. Comm. de legatis.* 116

XCVII. Nel primo caso quando si tratta in termini abili di prescrizione, provato che sia il possesso centenario, questo solo per potestà della legge dà un titolo sufficiente per acquistare il dominio *d. L. Hoc jure §. illud ff. de aqua quot. & æstiva pr. tit. instit. de usucap. e L. ut sunt ff. de verb. signi. e L. pr. L. sicut Cod. de præscr. 30. vel 40. annor. Barbosa nella L. si quis emptionis 8. Cod. de præscr. 30. vel 40. annor. n. 40. e seg. Gabriel. comm. concl. de præscr. concl. pr. num.* 63. onde non è necessario, che il possessore alleghi altro titolo, che questo, per escludere ogni ragione dell'attore, *Ant. Fabr. nel Cod. lib. 7. tit. de præscript. 30. vel 40. ann. Dif. 2. Carena resol. 56. num. 3. Cassyc. Latr. decis. 191. num. 49. de Luc. de Canonic. & capitul. disc. 11. num. 6. la Ruota part. 7. Recent. decis. 29. num. 2. e part. 1. dec. 364. num. 4* perchè il puro corso del tempo è un titolo sufficiente, ed equipollente a quello di compra, di successione, e a qualunque altro titolo legale, avendo la legge per utilità pubblica, e per impor fine alle liti trasferito il dominio dagli antichi padroni, che l'hanno così negligentemen-

117

118

mente trascurato ai possessori, che
per lungo tempo ne hanno pacifica-
mente goduta l'utilità, come osserva-
no a tenore delle sopraddette *L. sicuti*
119 *L. omnes*, *L. cum notissimi*, *Cod. de*
præscript. 30. *vel* 40. *annor.* e della
L. pr. §. ad hæc Cod. de annal. præ-
script. il *Covarruv. Regula possessor.*
part. 2. *§.* 6. *Bal. in cap. sacrorum*, e
in cap. de quarta de præscription.
quæst. 2. *num.* 36. *Piccard. princip.*
titul. instit. de usucap. num. 5. *Barbo-*
sa in rubric. de præscript. num. 16. e
44. e 66. e 288. *Menoch. controv. il-*
lustr. lib. 2. *cap.* 81. *num.* 1.

XCVIII. E quantunque l'equi-
tà dei Canonisti ricevuta in oggi nel
Foro abbia in questa materia alterato
in parte la disposizione delle Leggi
Romane, e laddove alla prescrizione
non erano necessarj se non i due re-
quisiti del corso del tempo, e della
negligenza dell'attore sia stato aggiun-
to il terzo requisito della buona fede
nel possessore *Cap. vigilanti*, e *cap.*
120 *final. de præscription.* e *cap. possessor. de*
reg. jur. in 6 e siano state introdot-
te le conclusioni, che posta la mala
fede nè meno il possesso di mille an-
ni serve a prescrivere *Molin. de Pri-*
121 *mogen. lib.* 2. *cap.* 6. *num.* 73. e *seg.*
Barbosa in rubrica de præscript. num.
326. *Peregrin. de jur. Fisci lib.* 6. *tit.*
8. *num.* 12. *Fachin. controv. jur. lib*
8. *cap.* 3. *in princip. Fontanell. de*
pactis nuptial. clausul. 4. *gloss.* 13.
part. 4. *num.* 48. *De Luc. de alien.*
disc. 3. *num.* 9. *Mastrill. decis.* 114.
num. 43. e 44. e che essendo noto il
principio, e titolo infetto, e vizioso
122 la prescrizione non corra *Alba cons.*
34. *num.* 14. *Lazar. consil.* 95. *Fab.*
nel cod. lib. p. tit. 2. *de sacros. Ec-*
cles. de finib. 5. *Barbos. de præscript.*
illustr. num. 168. e *num.* 348. *Fonta-*
nell. de pactis nuptialib. luog. cit. e
decis. 64. e *decis.* 85. e *decis.* 445.
e non ostante in tutti i casi dove
non costa per un evidenza incontra-
stabile della mala fede, restano nel suo
vigore le leggi civili sopra la prescri-
zione, e il puro corso del tempo da
un titolo sufficiente di acquistare il
123 dominio *De Luc. de judiciis disc.* 21.
num. 15. e di più fa presumere tutto
ciò, che è necessario per indurre la
buona, ed escludere la mala fede *De*
Luc. d. disc. 21. *de judic. num.* 57. 124

XCIX. In fatti è ricevuto, che
atteso il possesso centenario la buo-
na fede si presuma, e non sia ne-
cessario, che il possessore la provi
Tesaur. lib. 2. *quæst.* 27. *num.* 9. *Cy-* 125
riac. controvers. 622 *num.* 30. *Barbo-*
sa de præscript. in rubr. num. 327. e
seg. De Luc. de judiciis dicto disc.
21. *num.* 65. *Castill. controvers. lib.* 5.
capit. 93. §. 8. *num.* 4. *de Rosa con-*
sult. 12. *num.* 46 e 47. *Rocca disput.*
84. *num* 17. *Urceol. decis.* 49. *n.* 2.
Peregr. de jure Fisci lib. 6. *cap.* 8.
e nell' immemorabile dove il titolo è 126
ignoto, *L. hoc jure §. ductus aquæ ff.*
de aqua pluvia arcen. il corso del
tempo fa supporre, che sia interve-
nuto il miglior titolo, che potesse 127
avvenire *Tesaur. quæst. Forens: lib.*
2. *quæst.* 27. *num.* 17. *De Rosa con-*
sult. 12. *n.* 1. e *seg. Rocca disput. jur.*
cap. 59. *num.* 5. e *cap.* 70. *num.* 13.
Bonden. collect. legal. 29. *num.* 3. e
seg. lib 2. *Castil. controvers. jur lib.*
6. *cap.* 25. *num.* 1. *Palma alleg.* 203.
num. 69 e 70. *Fontanell. dec.* 217.
num. 19. e 20 e *seg. Merlin. dec.*
346. *num.* 3. *Priol. dec.* 3 8. *n.* 28.
e la *Ruota nelle Recent. part. pr. de-*
cis. 312. *num.* 4. e *part.* 16. *decis.*
155. *num.* 8. e 9. e *par.* 19. *decis.*
364. *num.* 9. ed esclude ogni sospetto
di mala fede *Surd. cons.* 296. *num.* 6. 128
Marescott. variar. lib. 2. *cap.* 56. *n.*
13. *Ciriac. controv.* 623. *num.* 3. *Te-*
saur. d. quæst. for. 27. *num.* 9. *Gob.*
de moneta quæst. 8. *num.* 46. e 47.
Urceol. decis. 49. *num.* 2. e *seg.*

C. E quando il titolo apparisca,
e apparisca vizioso, e ingiusto, que-
sto non serve a toglier la forza della
prescrizione; perchè non serve che co-
sti d'un titolo, o principio vizioso
ma bisogna, che ne costi in modo
da indurne la mala fede, *De Rosa* 129
consult. 12. *num.* 48. e 49. e *consult.*
30. *n.* 13. *De Luc. de alienat. disc.*
2. *num.* 10. *Cavaler. decis.* 613. *n.*
3. onde bisogna che resti dimostrato
con evidenza indubitabile, che il ti-

tolo infetto ha dato causa al possesso, e che questo titolo non possa essere stato corretto, e giustificato, e che non possa dipoi esser sopravvenuto al-
130 cun titolo giusto, *Cancer. variarum resolut. par. 3. cap. 3. num. 126. De Rosa consult. 12. num. 48. Rocca disput. cap. 7. num. 8. e num. 29. De Luc. de regal. disc. 47. num. 6. e de alienat. disc. 3. num. 18. Vasqu. controv. illustr. lib. 2. cap. 81. num. 17. Molin. de primogenitur. lib. 2. cap. 6. num. 73. Capiblanc. de Baronib. tom. 2. cap. 7. num. 6. Palma alleg. 203. num. 95. Mans. consult. 504. num. 8. Benincasa decis. 297. num. 10. Urceol. decis. 49. num. 8. e 15. e la Ruota dopo il Vivian. de jure Bonon. decis. 152. num. 4. e altri citati nella Fiorentina Bonorum de Grifonibus del 30. Aprile 1726. artic. 2. num. 10.* altrimenti sempre si suppone, che il titolo, che apparisce infetto sia stato giustificato, o che sia sopravvenuto un
131 nuovo titolo abile, e giusto *Vasqu. controv. illustr. lib. 2. cap. 81. num. 15. 16. e 17. De Rosa consult. 12. num. 48. Cancer. var. lib. 3. cap. 3. num. 106. Rocca disput. capit. 7. n. 31. Molin. de primogenit. lib. 2. cap. 6. num. 65. e 73. Rodriguez. de annuis reddit. lib. pr. quæst. 14. num. 8. Garz. de expens. & meliorat. cap. 9. num. 25. Urceol. decis. 49. num. 15.*

CI. Perciò si dice, che la produzione del titolo ingiusto fatta dall' attore non nuoce al possessore, il quale può sempre dire di non possedere in vigore di quel titolo, e che gli può essere sopravvenuto un titolo va-
132 lido, *Giurb. observ. 72. num. 15. Cancer. var. dicta part. 3. cap. 3. n. 126. De Rosa cons. 12. n. 44. Rocca dicto cap. 7. num. 30. Piton. disc. Ecclesiastic. 23. num. 26. e de controv. Patron. allegat. 59. numer. 14. tom. 2. Capiblanc. de Baronib. pragmatic. 11. n. 15. Palma decis. 340. num. 38. Urceol. decis. 49. num. 8. Merlin. decis. 82. num. 11. Bich. decis. 285. num. 13. e 14. Emerix. decis. 829. num. 2. Coccin. decis. 317. num. 14. Fontanell. decis. 445. num. 8. e 9. Ludovis. decis. 353. num. 13.* e questa possibilità della sopravvenienza del titolo giusto estingue la mala 133 fede come per il *Testo nel cap. primo de præscription. in 6.* dicono *Menoch. de arbitrar. Cas. 43. num. 2 Ciriac. controv. 622. num. 30. Tesaur. lib. 2. quæst. 27. num. 10. Rocca disput. 84. num. 17. de Luc. de alien. disc. 2. num. 8. Fontanell. decis. 217. num. 22. Emerix. decis. 1139. num. 5.*

CII. Sicchè per indurre questa mala fede, e per eludere in tal guisa la virtù prescrittiva della Centenaria, non vi resta altro modo, che o provare dimostrativamente l' incompatibilità d' altri titoli, che potessero sopravvenire, *Palma alleg. 203. num.* 134 *95. Mans. cons. 504. num. 8. Larrea allegat. 110. num. 3. De Rosa consult. 30. num. 12. Molin. de primogenit. lib. 2. dicto cap. 6. num. 64. Castill. de tertiis decim. lib. 6. cap. 26. num. 34. e 37. Barbosa de præscriptionibus in rub. num. 491. Garzia de nobilitate gloss. 12. num. 80. De Luc. de regal. disc. 47. num. 8. e 9. de alien. disc. 3. num. 15. Benincasa decis. 297. num. 10. Urceol. decis. Florent. 49. num. 8. e 15. e la Ruota dopo il Vivian. de jur. patron. decis. 152. num. 4.* ovvero, che il possessore produca esso medesimo il titolo infetto, e vizioso, perchè in tal caso supponendosi, che quello in tal guisa confessato, e prodotto sia il miglior di tutti, se questo è invalido non se ne può presumere un' altro valido, 135 *Acosta de privil. creditor. regul. pr. ampliat. 3. num. 129. Rocca disput. cap. 7. num. 29. e 41. De Rosa consult. 12. num. 49. e consult. 30. num. 13. Cancer. variar. resolut. part. 3. cap. 3. num. 126. De Luc. de feud. disc. 133. n. 21. e de jurisdict. disc. 97. num. 12. e de alien. disc. 3. n. 18. Molin. de Primogenit. lib. 2. cap. 6. num. 73. Lotter. de re benefic. lib. 2. quæst. 16. num. 30. Castill. de Tertiis lib. 6. cap. 26. num. 42. Barbos. in rubric. de præscript. num. 348. par. de instrum. edit. tit. 10. resolut. 2. n. 31. e 32. Palma decis. 2. num. 34. e 35. Urceol. decis. 49. num. 8. Emerix. decis. 1188. num. 3. Sperell. decis.*

cis. 173. *num.* 48. *La Ruota nelle Re-*
cent. decis. 218. *num.* 4. *par.* 6. *e nel-*
la d. Florentina bonorum de Grifonibus
30. *Aprilis* 1726. *art.* 2. *num.* 11.
onde per tal confessione, e produzio-
ne il possessore si viene a constituire
136 da se medesimo in mala fede *Barbos.*
in rubr. de prescript. num. 348. *Ca-*
still. controv. lib. 7. *cap.* 26. *num.* 31.
e altri sopra citati.

CIII. E' ben vero, che ancora
in questo caso si deve avvertire, che
per indurre la mala fede la confessio-
ne, e produzione del Reo deve essere
restrittiva al titolo prodotto, talchè
ne risulti, che esso non porti il tito-
lo cumulativamente a altri titoli com-
patibili, ma che vi si fondi unica-
mente come solo principio del suo
137 possesso *De Luc. de alienat. disc.* 3.
num. 18. *in fin. e de regal. disc.* 47.
num. 8. *e de judic. disc.* 21. *num.* 52.
e de Regul. disc. 47. *n.* 9. *e seg. Pi-*
ton. disc. Eccles. 23. *num.* 6. *e con-*
trov. patron. allegat. 58. *num.* 28. *e*
allegat. 59. *num.* 16. 17. *e* 18. *Tom.*
2. *Palma alleg.* 203. *num.* 95. *e* 100.
Ansald. decis 38. *num.* 18. *Beninçasa*
decis. 197. *num.* 10. *Dunozzet. sen.*
decis. 171. *num.* 15. *adden. ad Pamfil.*
decis. 246. *num.* 26. *Celso decis.* 32.
num. 13. *la Ruota nelle recent. decis.*
218. *part.* 6. *e decis.* 250. *num.* 5. *e*
9. *part.* 4. *e decis.* 290. *num.*
6. *part.* 18. Talchè stante le clausule
preservative, che comunemente soglio-
no usarsi nelle produzioni è molto
difficile constituire per questo il pro-
138 ducente in mala fede. Tanto più,
che in vigore dell'istessa centenaria si
debbono prendere tutte le interpreta-
zioni più benigne per salvare la buo-
na fede, e si debbono presumere tut-
te le cose, che di ragione sono pre-
sumibili a quest'effetto *Tesaur. quæst.*
139 *Forens. lib.* 2. *quæst.* 27. *num.* 9. *de*
Luc. de alienat. disc. 2. *num.* 10. *e*
de judic. disc. 21. *num.* 65. *Cavaler.*
decis. 613. *num.* 3. *e altri sopra cita-*
ti anzi dicono, che basti, che non
sia una mala fede positivamente ine-
140 scusabile, ma che serva una fede me-
dia *Barbos. de præscript. in rubric. n.*
52. *e seg. de Luc. de Judic. disc.* 21.
num. 15. e una buona fede procedente
anco da causa ingiusta, e erronea, 141
Barbos. luog. cit. num. 58. e una buo-
na fede presunta *de Luc. d. disc.* 21.
il quale osserva molto opportunamen- 142
te, che questa facoltà di prendere tut-
te l'interpretazioni più benigne, e
di presumere tutti i migliori titoli
possibili per salvare la buona fede è
un effetto dell'istessa prescrizione, la
quale dove sono i due requisiti del corso
del tempo, e della negligenza dell'attore
per supporre il terzo della buona fe-
de da ogni assistenza al possessore.

CIV. Passando poi al secondo
caso, quando si tratta con persone,
tra cui non è luogo alla prescrizione,
allora il corso del tempo non essendo
congiunto colla negligenza dell' Atto-
re, non dà titolo alcuno, e si pro-
cede con regole totalmente diverse. In
primo luogo si deve distinguere, se il
titolo, o principio del possesso sia
noto, o ignoto. Quando questo sia
ignoto, e consti del possesso centenario,
o immemorabile, in tal caso attesa
la mancanza delle prove dal possesso
così lungo nasce una presunzione, che
il titolo, per cui il Reo ha possedu-
to per tanto tempo sia giusto, *L.* 143
hoc jure §. ductus aquæ ff. de aqua
quotid. & æstiva. Altograd. cons. 3. *n.*
4. *lib.* 2. *Palma allegat.* 203. *num.*
69. *e allegat.* 397. *num.* 40. *Bonden.*
collect. legal. 29. *num.* 3. *e seg. vol.* 2.
De Luc. de emphyt. disc. 60. *num.* 3.
e seg. e disc. 65. *num.* 5. *e de alie-*
nat, disc. 2. *num.* 8. *e disc.* 3. *num.*
15. *Rocca disput. jur. cap.* 7. *num.*
14. *la Ruota Rom. nelle Recent. de-*
cis. 70. *num. primo part.* 16. *e decis.*
709. *num.* 11. *e* 12. *part.* 18. *e decis.*
360. *num.* 9. *part.* 19. *e la Ruota*
Fiorentina appresso l'Urceol. decis. 49.
num. primo, e seg. e appresso il Palma
allegat. 327. *num.* 46. ma siccome in
questo caso il corso del tempo non è
assistito dalla legale efficacia della pre-
scrizione, così non se ne deduce altro
che una semplice presunzione di ragio-
ne, la quale è superabile da qualunque
prova, che si possa addurre dell' in- 144
giustizia del titolo, *Paris. cons.* 27.
num. 80. *e* 121. *lib. pr. Gabr. de præs.*
con-

concl. prima num. 62. Cravett. de antiquit. temp. part. 4. §. materia ista num. 14. Barbos. in rubric. de præscript. num. 366. Cancer. var. lib. 3. cap. 3. num. 125. de Rosa cons. 30. num. 12. e 13. Garzia de not. lit. gloss. 12. num. 80. Castill. controv. tom. 5. cap. 93. §. 8. num. 94. e lib. 7. capit. 26. num. 28. De Luc. de alienat. disc. 3. num. 20. e de jurisdict. disc. 97. n. 10. e de jurepatron. disc. 8. num. 7. Osasc. decis. 101. num. 34. e 35. Urceol. de transact. quæst. 79. num. 27. Ansald. de commerc. disc. 95. num. 17. Rocca d. cap. 7. num. 20. e seq. la Ruota Romana nella Mantiss. al De Luc. de jure patronat. decis. 8. num. 17. 18. e 19. e nella part. 27. Recent. decis. 220. num. pr. e 4 nella part. 12. decis. 97. num. 21. e la Ruota Fiorentina nella Florentina Devolutionis 19. Agosto 1698. d' avanti il Sig. Audit. Carlo Bizzarrini §. secundo præsumptio, e nella Florentina immissionis 13. Maii 1717. appresso il Signor Auditor Venuti in causa Uguccioni, e S. Maria Nuova §. pari quoque, e appresso il Palma decis. 475. num. 36. nella Florentina fideicommissi de Capponis 11. Septembris 1713. §. pari facilitate appresso l' Illustrissimo Signor Auditore Francesco Antonio Bonfini, e anco deve cedere alle presunzioni più forti come avverte il Sig. Auditor. Venuti nella d. Florentina immissionis §. Non impugnabant
145 Domini, e anco al solo inverisimile dedotto in contrario, Gabriell. cons. 263. num. 13. Valasc. cons. 112. n. 15. lib. 2. Cancer. variar. resolut. lib. 3. cap. 3. num. 25. De Luc. de success. disc. 7. num. 12. Molines decis. 795. num. 54. dicta decis. 8. nella Mantiss. al De Luc. de jure patron. num. 21.

CV. Perciò quando il titolo apparisce, allora la centenaria non produce alcuno effetto, e solo si deve esa-
146 minare se il titolo è giusto, o vizioso, Rocca dicto cap. . num. 15. Cancer. var. part. 3. dicto cap. 3. num. 128. Cutell. de donat. disc. pr. special. 39. num. 18. Lotter de re benefic. lib. 2. quæst. 7. num. 31. Castill. decis. 12. num. 18. Palm. decis. 2. num. 35. Buratt. decis. 381. num. 6. Merlin. decis. 702. num. 39. la ruota part. 11. Recent. decis. 314. num. 6. l' Illustriss. Sig. Auditor Bonfini nella detta Florentina fideicomissi de Capponis §. pari facilitate, e il Signor Auditor Venuti nella detta Florentina immissionis §. Et ratio est, onde se il titolo si sostiene, il possessore si difende non in vigore della centenaria, ma del giu-
sto titolo del suo acquisto, Trobat. 147
de immemorabil. quæst. 15. artic. 4. num. 5. e se il titolo è vizioso il corso del tempo non lo corregge, e non lo fa presumer buono, ma si deve l'effetto come invalidamente acquistato restituire all'attore cessando mediante la notizia del titolo vizioso ogni presun-
zione del migliore, Larrea allegat. 148
Fiscal. 68. n. 11. e 12. Tranchedin consult. 43. num. 43. Tom. pr. Cutell. de donat. disc. pr. Special. 39. num. 15. Castill. controv. lib. 5. cap. 93. §. 8. num. 27. e num. 46. Mierez de majorat. part. 4. quæst. 121. num. 46. e 53. Urceol. de transact. quæst. 79. num. 27. e 28. Cancer. var. lib. 3. cap. 3. num. 21. e seq. Caldas Pereira lib. pr. quæst. for. 23. num. 110. Peregrin. de fideic. artic. 41. num. 16. e 17. Fontanell. de pactis clausul. 4. glosr. 13. part. 4. num. 48. Menoch. lib. 3. præs. 131. num. 49. De Luca de feud. disc. 2. num. 9. e 12. e de Regal. disc. 144. num. 8. Cravett. de antiquitat. tempor. §. materia ista n. 4. e seq. Covarr. in regul. possessor. par. 2. §. 3. n. 6. Gonzalez ad Reg. Cancell. glosr. 18. num. 49. Molin. de primog. lib. 2. cap. 6. n. 66. Priol. decis. 417. n. 20. e seq. Sesse decis. Aragon. 362. num. 25. e num. 30. Fontanell. decis. 386. num. pr. e seq. Balducc. ad Ramon. tom. 3. decis. 105. n. 23. la Ruota nelle recent. decis. 291. num. 14. part. 16. e decis. 356. num. 5. p. 17. e nella Mantiss. al De Luc. de jure patron. decis. 8. num. 17.

CVI. Nè importa in tal caso, che la produzione del titolo sia stata fatta dal Reo, o dall' Attore, perchè altra cosa è provare il titolo a oggetto di doverne indurre la mala fede

altra

altra cosa è provarlo a oggetto solamente di elidere la semplice presunzione, che resulta dalla lunghezza del possesso. Nel primo caso siccome per evitare la forza della prescrizione non vi é altro modo, che provare la mala fede, questa odiosa prova non si può avere, se non posta la certezza del titolo vizioso con tutte quelle circostanze, di cui sopra abbiamo parlato, ma nel secondo caso, ove la prescrizione non resiste, qualunque prova in forma sufficiente a prevalere a una semplice presunzione di ragione, serve a far tacere quella dedotta dalla centenaria, al qual'effetto l'instrumento dell'ac-
149 quisto prodotto dall'attore è più, che abbastanza, come fermano *Petr. Barbos. in rubric. de præscript. n. 171. Molin. de Primogen. lib. 2. cap. 6. num. 63. e num. 65. e 66. Gonzalez ad Regul. Cancell. regul. 8. Gloss. 18. num. 48. Caldas Periera recepta. sent. lib. pr. quæst. 123. num. 110. in fin. August. Barbosa ad concil. sess. 25. cap. 9. de reformat. n. 18. Fontanell. decis. 445. num. pr. e seg. e decis. 446. num. 6. 7. e 15. e 20.*

CVII. Premesse adunque queste distinzioni, e applicandole al caso nostro, è molto agevole il rintracciarne la soluzione, poichè è indubitabile, che noi siamo nel secondo caso della principal distinzione sopra accennata, cioè, siamo tra persone, ove la prescrizione non ha luogo, trattandosi di Fideicommissario chiamato ex propria persona, a cui la negligenza de i
150 gravati non ha potuto nuocere, *L. cum notissimi §. Illud cod. de præscript. 30. vel 40. annorum. Lege Final. §. penultimo, e §. ult. Cod. comm. de Legat. Bartol. alla Legge cum scimus cod. de agricol lib. 11. Dec. cons. 445. num. 47. e 48. e cons. 496. num. 22. e 23. Gabriel. cons. 165. num. 16. e 17. lib. primo, e Comun. Conclus. de præscript. concl. 13. num. pr. e 11. Peregr. cons. 28. num. 13. lib. pr. Cancer. var. part. prima cap. 16. n. 65. e part. 3. cap. 3 num. 24. Gomez. ad leg. Tauri 40. num. 90. Mierez de Majorat. part. 4. quæst. 10. num. 221. Peregrin. de Iure Fisci lib. 6. tit. 8. num. 17. Peregrin. de fideicomm. art. 41. num. 16. e 17. e il Censal. Costa de Iuris, & facti ignor. cent. 2. distin. 77. in fin. Fusar. de substit. quæst. 528. num. 4. Petra de Fideic. quæst. 14. num. 104. Knipsild de Fideic. cap. 16. n. 96. Rocca Disput. Iur. cap. 7. Leotard. de usur. quæst. 54. num. 8. Molin. de primogenit. lib. 2. cap. 6. num. 45. e lib. 4. cap. 10. n. 3. Larrea decis. Granat. 53. num. 23. Cristin. dec. Belgic. lib. primo decis. 301. n. 58. Palma decis. 363. num. 30. Priol. decis. 417. num. 20. la Ruota nella recent. decis. 70. num. 8. part. 12. e decis. 161. num. 27. part. 15. e dec. 70. num. 13. e decis. 291. num. 14. e decis. 256. n. 15. part. 17. e decis. 366. num. 2. part. 19. e nella Mantiss. al De Luca de Dot. decis. 2. num 2. e 3. e la Ruota nostra nella Florentina cautionis dell'anno 1697. in caussa Manelli, e Arrighi §. Quandoquidem e §. altera coram, e nella detta Florentina Locationis 13. Maii 1717. in caussa Uguccioni, e Santa Maria Nuova §. Nam quod attinet.* E siamo in oltre nel caso, in cui costa del titolo, e principio del possesso, perchè abbiamo l'Instrumento pubblico di vendita, in vigor di cui l'effetto controverso passò da Giovanbatista Gamberelli gravato in mano di Vincenzio Manovelli; e abbiamo le descrizioni a Decima di detto effetto in faccia a detto Manovelli, e in faccia ai Signori Bottl, e suoi successori, che riferiscono l'acquisto a detto contratto di compra. E siamo ancora nel caso, in cui il titolo, di cui costa, è notoriamente vizioso, e ingiusto, e proibito dalla legge, e dalla volontà del Testatore, perchè si tratta, che l'alienante autore dei Possessori era gravato a restituire e non poteva per conseguenza in pregiudizio de i chiamati vendere, o in alcun modo alienare secondo i notissimi *Testi nella L. Marcellus §. Res* 151
quæ ff. ad S. C. Trebell. L. Final. §. Sed qua nostra e §. seq. cod. commun. de Legat. Auth. Res quæ cod. eod.

CVIII. Due obietti si promovevano dai difensori del Sig. Marchese Medici; il primo percuoteva la giustizia

stizia del sopraddetto titolo di compra il secondo la possibilità, che fosse sopravvenuto al possessore un titolo più legittimo.

CIX. Deducevano la giustizia del titolo dalle detrazioni, che supponevano doversi competere a Giovambatista alienante come figlio, e erede di primo grado del Fideicommitente a te-
152 nore della detta *L. Marcellus ff. ad S. C. Trebell.* ma veramente a questa competenza di detrazioni ostava l'essere il Fideicommisso di cui si tratta particolare come ristretto a i beni sta-
153 bili solamente *Grazian. disc. Forens. cap.* 404. *num.* 17. *e ivi il De Luc. num.* 9. *Mans. consult.* 78. *num.* 2. *Tom.* 9. *Palma allegat.* 399. *num.* 2. *e* 11. *Merlin. de Pignor. lib.* 5. *tit. pr. quæst.* 15. *n.* 29. *e seq. la Ruota Rom. nelle recent. decis.* 12. *num.* 35. *part.* 10. *e decis.* 218. *num.* 6. *part.* 15. *Palma decis.* 212. *n.* 8. *Magon. decis. Florent.* 16. *num.* 20. *e decis.* 35. *n. primo. Urceol. decis.* 34. *num. primo, e seq. Illustrissimo Signore Auditor Conti decis. Florent.* 77. *num.* 37. onde non avendo Giovanbatista alienante fatto inventario, certo è secondo la comune, e indubitabile opinione canonizzata magistralmente dalla nostra Ruota che non poteva far detrazioni di sorte alcuna, come ampliamente è stato
154 fermato nella *Florent. Fideicommiss. de Brunis appresso l'Urceol. decis.* 34. *e appresso il Palma allegat.* 399. *e nella Florent. Legat. appresso il medesimo Urceol. decis.* 41. *e nella Pisana detractionum appresso il Mans. cons.* 395. *e nella Florent. prætensæ Rei judicatæ de Sacrestanis* 4 *Iunii* 1688. *d'avanti il Sig. Auditor Venturini, e nella Florentina Fideicommissi de Carossis dell'anno* 1710. *d'avanti al Sig. Auditore Ciampelli, e nella Florentina Fideicommissi de Bartolinis* 14. *Septembris* 1709. *d'avanti il Sig. Auditore Nobili confermata nel primo Luglio* 1712. *d'avanti l'Illustrissimo Sig. Auditor Vieri, e nella Florentina Detractionum de Mulinellis* 12. *Maii* 1713. *d'avanti il Sig. Auditore Gio. Bonaventura Neri, e nella Florentina Immissionis* 12. *Septembris* 1718, *§. Neque ab hac d'avanti l'Illustrissimo Sig. Auditore Francesco Antonio Bonfini, e nella Pisana Immissionis d'avanti l'Illustrissimo Sig. Aud. Conti decis. Florent.* 77.

CX. Attesa questa conclusione, di cui è vanità in oggi disputare, non ci è parsa attentibile la riflessione, che si faceva, che nel tempo della vendita, di cui si tratta, non fosse ancor bene stabilita questa opinione tra i Giureconsulti.

CXI. Perchè in primo luogo si risponde, che questa opinione è stata sempre la più vera, e la più comune, come fondata sopra la letterale disposizione de i *Testi nel §. si vero non fecerit Inventarium Auth. de Heredit. & Falcid. e nel §. Heres Instit. de Obligat. quæ ex quasi contr. e nella L. apud Iulianum §. Final. ff. quibus ex causis in poss. e nella L. final. §. si vero ff. de Iure deliber.* e quantunque non fossero in quel tempo emanate tante decisioni di questa Ruota, non ostante la conclusione, che l'erede sia tenuto a pagare di proprio tutti i debiti, e legati del Testatore, non è una dottrina modernamente introdotta nel Foro, ma è una disposizione notoria delle Leggi civili per tutto ricevuta, e osservata, come nel Senato di Mantova appresso il *Sordo decis.* 316. *nel Senato de Milano appresso il Carena resolut.* 126. nella Ruota di Bologna appresso il *Barz. dec. Bonon.* 104. *e* 105. e nella Ruota di Roma, come apparisce dal *Cerro decis. ult. num.* 11. *Priol. decis.* 348. *num.* 4. *e* 5. *Bich.* 155
dec. 251. *n.* 15. *e* 16. *e seq. e decis.* 278. *num.* 16. *e* 17. *e decis.* 559. *n.* 13. *Dunozett. Iun. dec.* 800. *e* 815. *Coccin. decis.* 1358. *e nelle recent. dec.* 47. *num.* 2. *e decis.* 77. *num.* 2. *e* 3. *part.* 5. *e decis.* 12. *num.* 37. *e seq. part.* 6. *e dec.* 218. *num.* 6. 7. 8. *e decis.* 315. *part.* 15. e perpetuamente è stata seguitata dalla nostra Ruota, come è manifesto dalle decisioni di essa sopra allegate, e da molte altre più antiche, che in quelle si citano, e specialmente nella detta *Florent. Fideicom. de Brunis appresso il Palma alleg.* 399. *num.* 13. dove si allega una decisione del *Lib. motiv.* 65. *a* 171. che emanò il dì

il dì 15. Dicembre 1588. tempo in
cui viveva ancora Giovanbatista Gam-
barelli venditore. E concordano *Sar-
mient. se'ect. Interpr. lib. 2. cap. 7. n.
3. Ludov. Bell. cons. 42. num. 1. e n.
6. Bellon. Iun. cons. 57. num. 38. Ca-
rena resol. 124. num. primo, e resolut.
125. num. primo, e seq. de Rosa cons.
4. num. 36. Redenasch. cons. 100. n.
7. Merenda controv. juris lib. 18. cap.
46. num. 5. Paol. Mel. observ. 117. n.
9. e 10. Merlin. de pignorib. lib. 3. quæst.
114. n. 117. e seg. Phanut. de invent.
part. 7. num. 13. Cancer. var. lib. 3.
cap. 2. num. 106. Posth. resolut. 24.
num. 17. Fusar. de substitut. quæst.
665. num. 4. Calderon. resolut. 69. n.
6. De Luca de fideicommiss. disc. 128.
num. 3. e disc. 129. num. 2.* e tra i
Dottori più antichi concordano pari-
mente *Bartol. alla L. final. §. sin ve-
ro Cod. de jure deliber. Cuman. al §.
Qui vero non fecerit inventarium Auth.
de hæredib. & Falcid. Bald. nella d.
L. final. §. sin vero, e ivi parimente
il Castrense, e nel §. sin autem num.
3. Angel. de Gamb. cons. 83. num. 8.
Paris. cons. 16. num. 65. vol. 2. e
nelle addizioni a Bartolo nel detto §.
sin vero. Alexand. consil. 134. num. pr.
vol. pr. I.vin. Iun. cons. 49. num. 21.
versic. & præterea. Castrens. consil. 77.
e consil. 186. num. primo lib. 2. Osasc.
decis. 48. num. 11. Grast. in §. legi-
tima quæst. 45. num. 2. Gabr. com.
concl. Tit. de legitima concl. 7. n. 2.*

CXII. In secondo luogo si ri-
sponde, che non si tratta di giustifi-
care una transazione fatta in quel tem-
po, o d'interpretare un atto, in cui
la volontà de' contraenti si potesse
congetturare uniformata alle opinioni
allora correnti nel foro, ne i quali
casi ha luogo ciò che dicono i Dot-
tori sopra il doversi osservare le opi-
156 nioni correnti al tempo dell'atto,
*Ottobon. decis. 25. num. 12. e seq. De
Luc. de alien. disc. 66. num. 7. e 8.*
ma si tratta d'una mera operazione
della legge totalmente independente dal-
la volontà d'alcuno, cioè della natu-
ra dell'obbligazione, che resulta dal
quasi contratto, che l'Erede fa nell'a-
157 dire l'eredità del defunto senza Inven-
tario, la quale essendo così letteral-
mente espressa ne i *Testi nel detto §.
Sin vero non fecerit Inventarium. Auten.
de Hered. & Falcid. e negli altri di
sopra allegati*, quantunque si fosse da-
to il caso, che alcuno desse a dette
leggi un erronea interpretazione, non
ostante si dovrebbe giudicare secondo
la verità in oggi senza contrasto ri-
conosciuta, e non secondo l'opinione
erronea d'allora. E in fatti in questa 158
stessa causa ne i Giudizi mossi nel 1701.
e nel 1704. dall'istessa Maria Madda-
lena Gamberelli Attrice, contro i Si-
gnori Corsi, e Lapi terzi possessori
di altri Beni sottoposti al medesimo
Fidecommisso, quantunque questi si di-
fendessero colle ragioni cedute loro da
Manente Buondelmonti Donatario del
detto Giovanbatista Gamberelli, e op-
ponessero per la rata della detta Do-
nazione la competenza delle detrazioni
a favore del detto Donatore, non o-
stante trattandosi di Fidecommisso par-
ticolare fu rigettato ogni discorso di
detrazione, e data l'immissione all'At-
trice, e fu eseguita la sentenza.

CXIII. Ostava in oltre a que-
sta immaginata competenza di detra-
zioni una risposta di fatto dedotta
dalla fede di Decima, di che in Atti
dalla quale appariva, che l'Erede gra-
vato avanti di far la vendita di que-
sto effetto al Manovelli nell'anno 1568
avea precedentemente fatto quindici al-
tre alienazioni di beni sottoposti al
medesimo Fidecommisso, le quali si
giudicano ascendere al valore di 5000.
scudi in circa; onde quando il Fide-
commisso non fosse particolare, e co-
munque si potesse dare il caso, che a
Giovanbatista si fossero dovute detra-
zioni di sorte alcuna, queste si do-
vrebbero presumere senza dubbio con-
sumate, e sodisfatte nelle alienazioni
precedenti, attesa massimamente la man-
canza dell'Inventario. *L. Marcellus §.* 159
*Res quæ ff. ad S. C. Trebell. Peregr.
de Fideic. art. 39. num. 13. Ciriac.
controv. Forens. cap. 5. num. 26. Fusar.
de substit. quæst. 561. num. 1. e 2.
Merlin. dec. 633. e dec. 77. Dunozzet.
Jun. decis. la Ruota nelle Recent. dec.
472. part. 4. e decis. 541. part. 5. t.*

2. *e decis.* 294. *part.* 10. *e* 31. *p.* 11. *e decis.* 123. *part.* 16. sicchè per causa di detrazioni in verun modo si può pretendere, che il titolo della suddetta alienazione sia giusto.

CXIV. E ciò supposto cade ancora l'altra ragione, che si adduceva per sostenere la giustizia di esso titolo almeno presuntivamente, cioè, essendo possibile, che anco gli effetti del Fidecommisso perticolare si alienino alle volte dal gravato legittimamente, come per causa di rovine, di pagar Doti, o debiti del Fidecommittente, o con deroga di Principe, e simili; quantunque non apparisca alcuna di queste cause, nondimeno che la centenaria debba far presumere, che l'alienazione di cui si tratta fosse seguita per alcuna di esse, e così il titolo quantunque non apparisse, si dovesse presumere giusto perchè era possibile, che fusse stato tale.

CXV. Poichè ricordandosi della dottrina di sopra accennata al §. 104. cioè, che tra le persone, contro di cui non si può prescrivere, come sono i Fidecommissarii, quando costa del titolo, e principio dell'acquisto, allora la centenaria non produce alcuno effetto, e non induce presunzione alcuna favorevole al Possessore, ma puramente si deve avere riguardo al detto titolo, se sia legittimo, o ingiusto, *Rocca detto cap. primo num.* 15.
160 *Trobat. de Immemorab. quaest.* 15. *art.* 4. *num.* 8. *e altri sopra citati*, sarà facile il riconoscere, che l'obietto può procedere bensì in termini abili di prescrizione, ma non mai nel caso nostro.

CXVI. In tanto quando concorrono i requisiti della prescrizione non importa, che il titolo apparisca invalido, purchè sia possibile a essere stato convalidato, e in tanto si presume vero ogni possibile per indurne la convalidazione; perchè essendo provati i due requisiti del corso del tempo, e della negligenza degli attori, il terzo della buona fede si presume, servendo che non costi positivamente d' una mala fede inescusabile, per escludere la quale si prendono le interpretazioni sempre più favorevoli, e perciò
potendo essere, che il titolo, che ap- 161
parisce vizioso, sia corretto, questa correzione per salvare la buona fede del possessore si deve presumere seguita, e così stabilire l'efficacia della prescrizione, secondo le cose dette di sopra ai §. 100. *e seq.*

CXVII. Ma quando manca assolutamente il requisito della negligenza negli attori come segue quando si tratta di Fidecommissario *L. cum notissimi §. illud cod. de praescript.* 30. 162
vel 40. *annor. L. final. §. penult. e uls cod. comm. de Legat.* allora il puro corso del tempo, e anco la buona fede provata, o presunta non bastano a prescrivere; e perciò tutte le sopraddette presunzioni fondate sopra i possibili, che non servono a altro, che a indurre la buona fede, e che operano in concorso degli altri requisiti della prescrizione, in questo caso mancando il detto requisito principale non operano, e non producono alcuno effetto, perchè a nuiia serve stabilire la buona fede nel possessore, quando manca la negligenza degli attori. E così mancando la forza della prescrizione, le presunzioni non si possono altrimenti considerare, che come semplici presunzioni di ragione, che in tanto si attendono, in quanto non repugnano alla verità, o a presunzioni più forti addotte in contrario, sopra al §. 104. Onde quando costa del titolo per un Instrumento pubblico, come nel caso nostro, ogni presunzione dedotta dal lungo possesso deve tacere, e il titolo soio non più presunto, ma notorio si deve attendere §. 105. e essendo questo vizioso, non è luogo a altre presunzioni, ma è peso di colui, che lo vuol dimostrare legittimaro, l'addurre le prove convenienti della giustizia di esso, come sarebbe nel caso nostro il provare, che non ostante il Fidecommisso particolare sia stata fatta dal gravato l'alienazione
per caussa necessaria *De Luca de Ju-* 163
re Patron. disc 8. *n.* 7. *e seq. Ansald. de Commerc. disc.* 95. *n.* 17. *Lancet. decis.* 468. *num* 6. *l'Illustriss. Signor Audit. Bonfini appresso il Palma decis.* 475. *n.* 36. *e* 37. *e seq. e nella detta*

Florent.

Florent. Fideicomm. de Capponis 11.
Septemb. 1713. *e l'Illustriss. Sig. Au-*
ditore Uenuti nella detta Florent. Im-
missionis in caussa Ugnccioni, e San-
ta Maria Nuova §. non impugnabant
Domini, e questo peso di provare sa-
rebbe inevitabile anco nel caso, che
il gravato medesimo avesse espresso,
e dichiarato di fare l'alienazione per
una caussa giusta, e legittima non po-
tendo il Fidecommissario restar pre-
164 giudicato da una tale asserzione, o di-
chiarazione *Urceol. de transact. quaest.*
79. *num.* 27. *Bich. decis.* 559. *Du-*
nozzet. decis. 486. *num.* 10. *Lancett.*
dicta decis. 468. *num.* 8.

CXVIII. Con l'istesso discorso
si risolve ancora il secondo obietto,
che quantunque il primo titolo fosse
vizioso, si dovesse non ostante col fa-
vore della centenaria presumere, che
fosse sopravvenuto al Reo un titolo
migliore; perchè ancor questo è fon-
dato nell'istesso equivoco di applicare
i termini della prescrizione alle perso-
ne, contro di cui non si può prescrivere.

CXIX Sopra si è detto al §.
100. che non nuoce alla prescrizione,
che costi del titolo vizioso, perchè
potendo essere successivamente soprav-
venuto un nuovo titolo abile, questa
sopravvenienza esclude la mala fede,
165 come per il *Testo nel cap.* 1. *de prae-*
script. in 6. *dicono il Menoch. de arbitr.*
cas. 43. *num.* 2. *Tesau. lib.* 2. *quaest.*
Forens. 27. *num.* 10. *Ciriac. controv.*
622. *num.* 30. *Rocca dispnt.* 84. *num.*
17. *De Luc. de alienat. disc.* 2. *num.*
8. *Emerix. decis.* 1139. *n.* 5. *Fontan.*
decis. 217. *num.* 22. *e altri sopra ci-*
tati, e esclusa, che sia la mala fede
resta sempre nel suo vigore la forza
della prescrizione. Ma quando si trat-
ta di Fidecommissario, contro del
quale nè con mala fede, nè con buo-
na fede si può prescrivere, non è ne-
cessario, che costi del titolo vizioso
in modo da indurre detta mala fede,
come sopra si è detto al §. 106. ma
serve, che ne costi in modo da elidere
quella semplice presunzione del miglior
titolo, che resulta dal lungo possesso,
quando non vi è alcuna prova del prin-
cipio §. 104. e avuta la notizia del
principio, e del titolo non vi è più
luogo a presunzioni di altri titoli possi-
bili detto §. 105.

CXX. Anzi dall'istessa notizia
del titolo nasce una più forte presun-
zione, che il possesso sia sempre con-
tinuato in vigore dell'istesso titolo da
cui ebbe principio, *Paris. cons.* 27. *n.* 166
18. *lib. primo. Barbosa in l.* 2. *cod. de*
praescript. num. 310. *Cancer. var. part.*
3. *cap.* 3. *num.* 125. *Castill. controv.*
tom. 7. *cap.* 26. *num.* 36. *e* 38. *Piton.*
alleg. 65. *n.* 8. *e* 9. *Bald. de praescript.*
part. 4. *in princip. quaest.* 11. *num.* 15.
Rosentbal de feud. cap. 6. *conclus.* 82.
num. 10. *Sesse dec.* 156. *n.* 25. *Font.*
decis. 445. *num.* 21 *e dec.* 446. *num.*
primo e seq. Scarafanton. ad Ceccopier.
decis. 58. *num.* 9. *la Ruota dopo il*
De Luca de Iur. Patron. decis. 8. *n.*
12. *e nelle Recent. decis.* 257. *num.* 4.
part. 3. *e decis.* 161. *num.* 27. *part.*
15. *e decis.* 221. *num.* 12. *e decis.*
336 *num.* 15. *part.* 16. *e decis.* 121.
num. 18. *part.* 19. *e la Ruota nostra*
d'avanti al Sig. Auditore Carlo Biz-
zarini nella detta Florent. devolutio-
nis 19. *Agosto* 1698. *§. Nec substi-*
tuit, e §. In nostra autem Hypotes.
perchè ciascuno si presume posse-
dere per la caussa preambula, di 167
cui apparisce *L. prima §. primo ff.*
de except. rei judic. L. 2. *e ivi la Glossa*
cod. de Acquir. possess. Barbosa in Rubr.
de Prescript. num. 243. *Ludovis. dec.*
92. *num.* 5. *Pereira dec. Portug.* 102.
num. 6. e preso che sia il possesso in
vigore d'un qualche titolo, quello non
si presume mai mutato *L. Sancimus*
cod. de Testib. non presumendosi per
qualunque corso di tempo alcuna va-
riazione nel primo titolo *L. prima* 168
cod. de impon. lucrat. descript. lib. 10.
Gloss. final. nella L. Quadam mulier
ff. de rei vendicatione. Menoch. lib. 3.
praes. 198. *num.* 0. *Barbosa nella det-*
ta l. 2. *cod de praescript.* 30. *vel* 40.
annor. num. 310. *e* 311. *Gamma dec.*
297. *num.* 4. onde chi pretende, che
il nuovo migliore titolo sia soprav-
venuto, bisogna, che lo provi con-
cludentemente *Rosentbal. de Feud. cap*
6. *concl.* 82. *num.* 27. *e ottimamente* 169
il detto Sig. Auditore Carlo Bizzarini

nella detta Florentina Devolutionis §.
Nisi de mutatione.

CXXI. Perciò le autorità, che
parlano di questa presumibile soprav-
venienza del nuovo miglior titolo, si
debbono intendere in termini di pre-
scrizione, e non mai contro il Fide-
commissario, come osserva il *Rocca*
dicta disput. 7. *num.* 14. Altrimenti
sarebbe un sovvertire tutte le distin-
zioni in questa materia di sopra ac-
cennate, e ricevute da i Dottori sen-
za condizione, e che si potesse, o non
si potesse prescrivere, e che il titolo
apparisse, o fosse ignoto, e che fosse
buono, o vizioso, e sempre sarebbe
l'istesso caso, e sempre ne seguirebbe-
ro gl'istessi effetti a favore del posses-
170 sore, *Rocca disput.* 7. *num.* 9. *e* 10.
e seq. e si porrebbe al Fidecommissa-
rio un ostacolo più forte della pre-
scrizione, e non sarebbe mai vero,
che egli ottenesse, perchè quando il
possibile giovasse, non vi è titolo in-
giusto, che col corso del tempo non
possa essere stato con un giusto acqui-
171 sto corretto, *Mierez de majorat. part.*
4. *quaest.* 21. *num.* 4. *Rocca dicta dis.*
7. *Urceol. de transact. quaest.* 79. *num.*
27. E che questa facoltà di allegare
nuovi titoli possibili a sopravvenire sia
un effetto, e una operazione dell'istes-
sa prescrizione, l'osserva egregiamente
172 il *De Luca de Iudic. disc.* 21. *n.* 57.
Onde dove non è prescrizione, e co-
sta d'un principio, cessano tutte que-
ste immaginarie presunzioni.

CXXII. In oltre repugna nel ca-
so nostro, a questa sopravvenienza di
nuovi titoli la confessione, e dichiara-
zione de i medesimi possessori, i qua-
li a questa compra fatta da Giovan-
batista erede gravato, hanno referito
la caussa del lor dominio, e del loro
possesso, perchè Vincenzio Manovelli
fece descrivere alle Decime in suo con-
to il controverso podere, e fu detto
Un podere &c. comprò detto Vincenzio
da Giovanbattista di M. Bernardo Gam-
berelli per scudi 1500 *di moneta roga-*
to Ser Matteo da Barga adì 14. *A-*
gosto 1568. *&c.* e successivamente il
Sig. Matteo, e Giovanbatista Botti,
a i quali fu detto podere aggiudicato
assieme con altri beni, facendolo de-
scrivere in conto loro dissero, *I qua-*
li beni sono loro pervenuti per Sentenza
de' Pupilli, come beni di Vincenzio di
Iacopo Manovelli per fede &c. e così de-
scritti relativamente al titolo di esso
Vincenzio passarono dal conto di det-
ti Botti nello Scrittoio delle Posses-
sioni di S. A. R. dal quale venduti
nell'anno 1625. a i Signori Lorenzo,
e Cavaliere Giulio de' Medici, sono
passati di poi in conto dei moderni
possessori *per eredità, e morte*, il qual
titolo è sempre relativo al primo ac-
quisto dell'effetto così descritto, *la*
Ruota nostra nella Florentina cautio- 173
nis 29. *Ottobre* 1697. *in causa Pelli,*
e Arrighi appresso il Sig. Auditore Fi-
netti §. *Non facto, e* §. *Quandoqui-*
dem, e nella Florentina rei vendica-
tionis 30. *Maii* 1706. *in causa Fon-*
tani §. *Etenim cum longe*. Anzi nell'
anno 1657. fu detto espressamente in
conto de i Signori Canonico, e Ca-
valiere Averardo Medici *Trovasi sotto*
lor nome per arruoto 1656. *num.* 84.
fra gli altri loro beni &c. luogo det-
to le Bassette &c. compreso nella com-
pra, che fece il Sig. Marchese Loren-
zo, e Cavalier Giulio de' Medici da
S. A. S. de i beni del Sig. Marchese
Botti per l'arruoto 1625. *num.* 101. *e*
prima acquistato per detto Signor Bot-
ti da Luigi di Vincenzio Manovelli
in maggior somma per l'arruoto 1580.
num. 91. *Ferza, e per detto Vincen-*
zio Manovelli acquistato dal conto di
Giovanbatista di M. Bernardo Gam-
berelli per l'arruoto 1568. *num.* 224.
&c. Sicchè avendo tutti i possessori
sempre accettato, e confessato detto
primo titolo di compra, come caussa
del lor possesso, non vi è in oggi
luogo a presumere sopravvenienza di
nuovi titoli, restando ogn'altra pre-
sunzione esclusa da detta descrizione
alla Decima, come individualmente
Massin. de confiscat. quaest. 39. *num.* 174
132. *vers. at nec refugium. Palma dec.*
466 *num* 21. *Illustriss. Sig. Auditore*
Conti nella Florentina Commendae de
Grifonibus Decis. Florentina 109. *nu.*
primo, e fu detto nella *citata Floren-*
tina Cautionis 29. *Ottobre* 1697. *in*
causa

causa Pelli, e Arrighi §. Quandoquidem, e nella Florentina Rei vendicationis 30. *Maii* 1706. *in causa Fontani §. Etenim* „ ivi „ Etenim cum „ post celebratum Emptionis contractum, nimirum de anno 1615. dictus Aogelus de Fontanis eumdem „ Titulum, & contractum coram „ Magistratu Decimarum, & Bona „ tamquam ex eodem titolo quæsita „ in sui faciem describi fecerit, & ita „ quoque a successoribus, usque io præsentem diem retineantur, explorati „ Juris est, quod illum nequeunt nec „ retractare, nec impugnare, quod„ que nulla vis constitui potest in cen„ tenaria, quæ potius ex hujusmodi „ circumstantia contra allegantes re„ torquetur, & circumscripta quali„ bet alia præsumptione huic palpabi„ li veritati cedere compellitur, ut in „ fortiori casu nempe in individuo du„ plicatæ centenariæ resolvit *Rota* „ *decis.* 103. *num.* 22. *e* 13. *e* 24. *ap.* „ *Balduce. ad Ramon. & in simplici* „ *Centenaria Rota decis.* 291. *nu.* 14. „ *e seq. part* 16. *Recent.* „

CXXIII Supposte queste conclusioni, sarebbe superfluo l'esaminare ora i possibili, che sono stati allegati per mostrare fattibile la legittimazione, o rinnovazione del titolo per se stesso vizioso, perchè dovendo questa legittimità, e sopravvenienza provarsi concludentemente sopra §. 120. è vanità l'insistere nel probabile, o nel possibile. Nondimeno per non tacere alcuno degli obietti così diligentemente ricercati in questa causa, si farà brevemente osservare quante inverisimiglianze, e quante contradizioni involvevano questi allegati possibili.

CXXIV. Si diceva in primo luogo che era possibile, che questo podere fosse stato alienato per pagar debiti del Fidecommittente. Al che si risponde, primo con l'istrumento della vendita, dove apparisce, che del prezzo di scudi 1500. la terza parte si pagano a i creditori di Giovanbatista alienante, e il restante si ritiene in mano al compratore, acciò col frutto ricompensativo si reintegri la somma di scudi 1500. per far di poi di questa intiera somma un rinvestimento in beni stabili da dovere stare per cautela di esso compratore.

CXXV. Secondo si risponde, che il compratore non ha, nè può avere in alcun modo ragioni d'alcuna sorte cedutegli da questi supposti creditori del Fidecommittente.

CXXVI. Terzo, che essendo la vendita fatta non da questi pretesi creditori, ma dall'istesso Giovanbatista erede libero, certo è, che esso il quale era tenuto a pagare di proprio, e debiti, e legati, detto §. *Si vero non fecerit Inventarium Auth. de Hered. & Falcid. §. Heres Instit. tit. de obl. quæ ex quasi contract. L. apud Julianum §. final. ff. quibus ex caussis in*
poss. L. final. §. Sin vero ff. de Jur. 175
deliber. secondo le cose dette al §. 109. non poteva alienare un effetto obbligato alla restituzione per pagare un debito, a cui esso era tenuto in proprio; e siccome esso non se lo sarebbe potuto ritenere col pretesto di pagare questi debiti, così non può avere trasferito nel compratore maggiori e migliori ragioni di quelle, che esso
aveva per la nota regola della *L. Ne-* 176
mo plus Juris ff. de reg. Jur. e simili.

CXXVII. Si pretendeva in oltre per possibile, che il prezzo di questo podere, che doveva ritenersi in mano del compratore, fosse stato dopo pagato in caussa di doti, e perciò potersi sostenere a tal titolo l'alienazione.

CXXVIII. Per rispondere a questo si premette un fatto, che non apparisce vestigio alcuno del pagamento di questo prezzo; onde a senso dell'obietto quest'istesso mancare ogni indizio di pagamento, dovrebbe far presumere, che il pagamento fosse seguito, e seguito in caussa di dote, e seguito in quel tempo, e con quelle circostanze che son necessarie per alienare validamente i beni Fidecommissi contro ogni regola di ragione, per cui questo cumulo di più presunzioni è sempre rigettato anco in termini precisi di centenaria *Mans. consult.* 51.
num. 73. *Ansald. decis.* 35. *num.* 2. 177
e 3. *la Ruota Rom. nelle Recent. part.*

18. *decis.*

18. *decis.* 33. *num.* 5. *e* 7. *la Fiorent. nella detta Florentina Devolutionis appresso il Sig. Auditore Carlo Bizzarini §. Non probata igitur, e nella detta Flor. Immissionis in causa Uguccioni, e S. Maria Nuova §. Verum esto*, e concordano per il *Testo nella L. prima cod. de Dot. promiss. Spad. cons.* 98. *num.* 21. *tom.* 3. *Grazian. disc. for.* § 70. *num.* 25. *De Luc. de Feud. disc.* 133. *num.* 5. *e De Dote disc.* 143. *num.* 14. *e* 15. *e de alien. disc.* 1. *num.* 89. *Constant. ad statut. urb. annot.* 48. *num.* 276. *e la Ruota nelle recent. decis.* 57. *num.* 13. *e decis.* 191. *num.* 14. *part.* 7. *e decis.* 256. *num.* 12. *e* 13. *part.* 8. *e decis.* 58. *num.* 5. *e* 11. *part.* 10. *e decis.* 70. *num.* 1. *e* 7. *part.* 16. E in fatti sarebbe altrimenti di miglior condizione il possessore, che non ha pagato, che quello, che pagò; perchè chi non ha pagato potrebbe sempre dire col favore della centenaria, che egli ha pagato per caussa compatibile col Fidecommisso; essendo impossibile, che nel corso di cento anni non vi sia stata nella Famiglia dell'alienante una dote da constituire, o da restituire; onde potrebbe sempre pretendere, che il pagamento non solo si dovesse presumere, ma presumere anco differito per l'appunto a quel tempo, che si può immaginare più comodo. Laddove quello, che pagò costando del tempo, e della persona, che riceve il denaro, non può andare coll'aiuto delle presunzinni vagando per tutta la Genealogia dell'alienante a cercarsi una persona privilegiata, che possa legittimare il suo pagamento.

CXXIX. Ma per non procedere più oltre discorrendo sopra la pura impossibilità del fatto, dico, che non costando del pagamento, e volendosi presumere, questo almeno dovrebbe presumersi fatto a tenore della promessa precedente, *Afflict. decis.* 13.
178 *num.* 2. *Ludovis. decis.* 468. *Thomat. decis.* 43. *Buratt decis.* 461. sicchè dovrebbe esser seguito in circa a nove anni dopo l'alienazione, che tanto ci voleva acciò col moltiplico de i frutti di 1000. scudi a cinque per cento si mettesse assieme la somma di scudi 500. secondo la convenzione fatta. Ma siccome in quel tempo non era nata alcuna delle supposte dotande, così non si può dire, che questo pagamento potesse esser fatto in caussa di dote.

CXXX. Se poi si volesse in dubbio presumere il contratto non osservato contro tutte le regole, che repugnano a tal presunzione d'Inosservanza anco nel caso della centenaria *Felin. in cap. cum ex Offic. num.* 13. *vers. non obstat. de præscript. Menoch. de præs. lib.* 3. *præs.* 131. *num.* 48. 179
la Ruota Rom. nella recent. part. 16. *decis.* 70. *num.* 4. *e* 5. *e* 6. *e la Ruota nostra nella detta Florentina Devolutionis* 19. *Agosto* 1698. §. *Primo enim præsumptio*, e si volesse supporre il pagamento fatto fuori del tempo convenuto, o si vuol supporre fatto avanti, ovvero fatto dopo a detto tempo. Se avanti si cade sempre nell'istessa difficoltà, che non vi erano persone Dotande; se dopo, le difficoltà crescono per più capi.

CXXXI. Primo, perchè il Manovelli nell'anno 1575. e così avanti che fosse maturato il moltiplico, e scaduto il pagamento, morì fallito, e il podere, di che si tratta, nell'anno 1580. fu aggiudicato per sentenza, come sopra si è detto, al Marchese Botti in pagamento d'alcuni suoi crediti contro il detto Manovelli, e l'acquistò assieme con altri effetti „ *Come beni di detto Vincenzio di Jacopo Manovelli ec.* „ Onde non è verisimile, che il detto Marchese Botti prendesse in pagamento un effetto, di cui il prezzo non era per anco stato pagato per pagarlo esso, repugnando questo alla natura della dazione in solutum, tanto più, che questa si fece per sentenza; ne è verisimile, che se esso avesse pur voluto far questo pagamento si fusse dichiarato di acquistare *come beni* del suo debitore.

CXXXII. Secondo, perchè nel 1580. al tempo dell'aggiudicazione era vivo l'istesso venditore, il quale poteva saper molto bene, se il prez-

zo

zo era stato pagato, o nò; onde se non fusse già stato sodisfatto, siccome nella vendita si era riservato il Dominio fino al totale pagamento del prezzo, così poteva senza dubbio escludere qualunque creditore, *Merlin, de Pignor. lib. 4. quaest. 41.* e perciò
180 non averebbe permesso, che restasse aggiudicato al Marchese Botti.

CXXXIII. Terzo, quando si volesse dire, che il venditore l'avesse lasciato aggiudicare al Marchese Botti, e che questo l'avesse preso per pagarlo, è verisimile almeno, che lo pagasse in vita dell'istesso venditore, che visse fino al 1593. Ma ciò supposto s'incontra sempre l'istessa difficultà, che di quel tempo non vi erano donne da maritare; onde questa causa di dote non è per anco possibile.

CXXXIV. Quarto, quando si volesse dire, che il Marchese Botti avesse indugiato a pagare dopo la morte del venditore; questo o fu nel tempo, che l'eredità stette jacente, cioè fino al 1604. o fu dopo in mano d' Orazio: se fu al tempo dell' eredità jacente, il pagamento non potè esser fatto in causa di dote, perchè ne meno allora vi fu alcuna, che si maritasse. Ma veramente non è ne meno probabile, che seguisse allora pagamento alcuno, perchè vertendo appunto in quel tempo le liti tra Orazio, e il Curatore della detta Eredità sopra la di lui legittimità, il Marchese Botti, come di sopra si è detto si oppose in quel giud'zio per il suo interesse, e contradisse virilmente alla domanda di Orazio, il che egli se non fusse stato per timore d' evizione, e se avesse ancora ritenuto il prezzo in mano da pagare, non l'averebbe fatto, poichè a nulla gli giovava l'intrudersi in un tal litigio, se avesse dovuto in qualunque modo o a Orazio, o all' eredità del venditore pagare il prezzo.

CXXXV. Quest' istessa ragione fa vedere, che ne meno dopo il 1604. è verisimile, che il Botti pagasse detto prezzo, perchè quel litigio tra il medesimo Botti, e Orazio fa vedere con evidenza, che il prezzo era già pagato di prima, o sia dal Manovelli, o sia dall' istesso Botti, e perciò in tempo, in cui non vi erano Donne, talchè questo allegato possibil pagamento di prezzo in causa di doti, si vede circondato per ogni verso da mille improbabilità.

CXXXVI. Finalmente si è preteso lo terzo luogo possibile, che il Marchese Botti dopo le sentenze, che canonizzano la filiazione, e legittimità d' Orazio, vedendosi sottoposto all' evizione, avesse ripagato per la seconda volta al medesimo Orazio il valore del detto Podere, onde ciò, che sia del primo prezzo, che essendo pagato avanti era sempre stato pagato male, questo secondo pagamento potè seguire in causa di dote, perchè Orazio ebbe tre Figlie, e una sorella, onde si può presumere, che questo denaro sia stato impiegato alla loro dotazione.

CXXXVII. Ma tralasciando le risposte di ragione già di sopra accennate, e ristringendoci al puro fatto, ancor questo possibile è stato di fatto escluso, essendosi ritrovato, che Orazio nel 1610. vendè un Podere con decreto del Magistrato Supremo, il prezzo del quale fu assegnato dal medesimo Magistrato per dote alle tre sue Figlie. E in quanto alla sorella, questa era stata dal Padre nel suo Testamento dotata nella somma di scudi 400. onde alla di lui eredità s' apparteneva il pagar questa dote, e non al Fidecommisso; e di più è totalmente incerto, se questa si maritasse, o premorisse.

CXXXVIII. Vedendo preclusa in tal maniera la strada delle doti, è stata allegata quella degli alimenti; asserendo, che il Marchese Botti volendo ripagare di nuovo questo Podere per liberarsi dall' Evizione imminente, lo abbia potuto fare somministrando a Orazio, che era più tosto bisognoso, il denaro, acciò se ne servisse per alimentare la sua famiglia.

CXXXIX. Passiamo quì, che il Marchese Botti, che pativa secondo il supposto dell' obietto un evizione per ragione, che l' effetto era Fide-

decommisso, volesse con una negligenza così supina ricomprare l'effetto con pagarne a minuto il prezzo di scudi 1500. in mano d'Orazio, perchè lo consumasse in alimenti, e ristringendoci al solito al puro fatto; certo è, che Orazio entrò in possesso dell'eredità paterna, e del Fidecommisso nell'anno 1604. e certo è, che nell'anno 1610. vendè detto Podere, il prezzo del quale, come resulta dal Decreto, fu assegnato per le doti; ma siccome questo prezzo si dovea ritenere in mano al Compratore fin tanto, che non veniva il caso di dette doti, così il frutto ricompensativo fu specialmente destinato nell'istesso Decreto, che dovesse servire per gli alimenti delle medesime Dotande finchè non si maritassero. Sicchè se il Botti pagò a Orazio in causa d'alimenti, questo non potè essere avanti il 1604. perchè ancora era pendente il Giudizio; ne potè essere dopo il 1610. perchè di quel tempo gli alimenti per la famiglia d'Orazio erano già giuridicamente provvisti; onde non potè seguire se non in quello spazio intermedio di sei anni.

CXL. Ma appunto in questo spazio di tempo si rende improbabilissimo, che Orazio avesse bisogno d'alimenti in modo da potere alienare legittimamente il Fidecommisso; poichè nel 1604. entrò in possesso dell'eredità, che era stata jacente fin dal 1592. ove per conseguenza doveano essere i frutti di dodici anni, i quali uniti al frutto corrente bisognerebbe dire, che non fussero potuti bastare al suo sostentamento, e che avesse in sei anni potuto assorbire i frutti di diciotto, e di poi speso il detto capitale di scudi 1500. E cresce l'improbabilità riflettendo, che i frutti di detta eredità non doveano essere così tenui che anco la pura rendita annuale non dovesse servire per il necessario, poichè la Ruota nel giudizio del 1599. che seguì tra Manente Buondelmonti, e il Curatore di detta Eredità, e il medesimo Orazio, in cui fu disputato, se la donazione di 500. scudi fatta da Giovanbatista a detto Manente fusse revocabile per la sopravvenienza de i figli, disse, che per essere la somma donata molto tenue respettivamente al ricco patrimonio del donatore non si poteva revocare ivi „ Et fuit conclusum non intelligi re„ vocatam modicitate rel donatæ re„ spectu amplissimi Patrimonii dona„ toris, &c. Perciò è molto duro a persuadere, che nel breve spazio di sei anni potesse Orazio per causa necessaria oltre i frutti correnti del detto amplissimo Patrimonio, e oltre i frutti arretrati di dodici anni consumare il detto prezzo di 1500. scudi.

CXLI. Escluso adunque questo nuovo pagamento in causa di doti fino al tempo delle figlie d'Orazio, che furono maritate nello spazio dall'anno 1610. all'anno 1620., di dopo è notorio, che non è seguito altro pagamento, perchè nel 1625. passò l'effetto nel Sig. Marchese Medici, e non ha dipoi fino a questo tempo ricevuta molestia alcuna.

CXLII. Tutto questo si è detto, non perchè si stimasse necessario l'entrare in questo Dettaglio di possibili, i quali solo si debbono escludere, quando si tratta di prescrizione, sopra §. 102. ma per dimostrare ex abundanti le improbabilità di fatto, che avea quest'immaginata sopravvenienza di nuovo titolo. Del resto siccome nel caso nostro tal sopravvenienza anderebbe provata concludentemente, sopra §. 120. così benchè le improbabilità fussero minori, o totalmente mancassero, il Fidecommissario averebbe sempre l'intenzione fondata nel titol vizioso tale, quale resulta dal sopraddetto contratto, e dalla descrizione a Decima, e questo gli servirebbe per ottenere la domandata immissione, sopra §. 105.

CXLIII. Questi sono i motivi della nostra Decisione, i quali abbiamo stimato bene di pubblicare nella nostra lingua, acciò sia noto a ciascuno, come sotto un giustissimo, e clementissimo Principe la causa del Fisco non prevale alla causa della verità; e che non ostante la rispettosa diligenza, che deve usarsi in promo-

vę-

vere, ed esaminare i Diritti Reali, resta però sempre aperto l' adito anco alle persone più miserabili di ottenere un esatto compimento di giustizia.

E così &c.

DECISIO II.

FLORENTINA FINIUM, REGUNDORUM.

Die 19. Luglio 1736.

ARGUMENTUM.

Qui probat possessionem portionis alicuius fundi, censetur & reliquam partem possidere, maxime si sit ejusdem qualitatis & naturæ & tamquam inferior superiori deserviat.

SUMMARIUM.

1 *Est valde præsumibile quod homines in materia confinationis a terminis realibus, & naturalibus non discesserint.*
2 *Maxime si constet quod in parte sequuti sint.*
3 *Fundus inferior qui substinet superiorem eidem dicitur servire.*
4 *Et præsumitur etiam eidem pertinere.*
5 *Maxime si eadem constitutio & qualitas terræ reperiatur.*
6 *Ubi sunt confinia naturalia uti est via vel fovea &c. duo funda dividentia, possunt etiam reperiri termini artificiales ad effectum indicandi quod illa non sint communia, sed ad unum tantum Dominum spectent.*
7 *Insulæ, quæ in foveis admodum latis oriuntur ad dominos ex utraque parte pertinere præsumuntur.*
8 *In Materia confinationis probationes resultantes ex facie loci cuicumque aliæ præferuntur.*
9 *Non est novum quod ubi sunt viæ vel rivi vel alia naturalia confinia, confinatio desumetur vel ab his, vel etiam a possessione ultra dicta confinia existente.*
10 *Quæ sunt communis divisio.*
11 *Nec impediunt quin funda adiacentia habeantur confinantia, & contigua.*
12 *Enunciativæ antiquæ confinium faciunt plenam probationem in præjudicium enunciantium, vel habentium causam ab eis, maxime si resultent ex instrumentis vel libris publicis.*
13 *Qui probat partialem possessionem fundi sua natura individui, totum fundum præsumitur possidere nec tenetur in qualibet gleba se possessorem ostendere.*

I. IL Podere di Curliano di sotto appartenente alla Fattoria di Pratolino del Serenissimo Gran-Duca confina in una gran parte con un Fossato detto il Ca'alone, ed al medesimo Fossato confina dalla parte opposta il Podere di Prataglia del Sig. Dottore Giovan Batista Galeotti, nel qual confino insorse alcuni anni addietro controversia, pretendendo il Fattore di S. A. R. di passare colle pertinenze di detto Podere di Curliano in una parte il detto Fossato, e di occupare una Piaggia di Terreno sodo, e dirupato; la qual pretensione dette occasione al Sig. Cancellier Francesco Galeotti Padre di detto Sig. Dottor Giovan Batista di domandare la manutenzione, e quatenus la reintegrazione, o immissione sopra detta parte di Piaggia, come appartenente al detto suo Podere di Prataglia. Ed avendo io esaminato le ragioni dell' una, e l' altra parte, ed essendomi portato personalmente sopra il luogo della differenza, sono stato di parere, che fusse giusta la dimanda di detto Sig. Galeotti, e che perciò se gli dovesse la domandata manutenzione, o reintegrazione sopra detta Piaggia appartenente a detto suo Po-

de-

dere, tra il quale, ed il Podere di Curliano di sotto di S. A. R. ho creduto, che il confine divisorio dell' uno, e dell' altro, debba essere detto Fossato.

II. Sono stato persuaso a credere in tal maniera, non tanto dalla faccia, e qualità del luogo, di cui si tratta, quanto da alcune descrizioni di detti Poderi, che si trovano alle Decime, ed in Instrumenti pubblici.

III. La Faccia del luogo dimostra questo, primo, perchè si vedono due Colli, ciascuno de' quali va a terminare in detto Fossato, il quale è molto largo, e molto abbondante di acque ne i tempi piovosi, onde viene ad essere un Confine Reale, e molto remarcabile, talchè si rende molto verisimile, che questo sia il natural confine di detti due Colli, o-
1 ve sono situati i respettivi Poderi, *Cravett. consil.* 949. *Mascard. de probat. concl.* 400. *num.* 5. *Girolamo dal Monte de finib. regund. cap.* 16. *De Luc. de judic. disc.* 24. *num.* 11. vedendosi subito una tal quale improbabilità, che un Podere, che per tutto il resto ha il confine di detto Fossato, lo abbia in una parte a saltare, e salire sopra il Poggio dell' altro per occuparvi una striscia di Terreno infruttuoso, come in termini di Fossa-
2 to dice l' *Alessandro consil.* 36. *num.* 6. *versic. non obstat. id quod dicitur lib. primo. Tusc. lit. F. concl.* 448. *num. primo.*

IV. Secondo, perchè essendo questo Terreno controverso situato in una Piaggia, che serve di Base a tutto il Poggio di Prataglia, ove è la Villa, e il Podere del Sig. Galeotti, è molto probabile che servendo al fondo superiore *L. Prima §. final. ff.*
3 *de aqua pluv. arcend.* sia più tosto pertinenza del fondo, a cui serve, secondo le regole comuni di giudicare in questa materia, *Bald. in cap. cum*
4 *causam col.* 3. *versic. item dicit de probat. e in cap. cum olim. de praescript. arg. tex. in L. adeo §. Insula ff. de acquir. rer. dom. Laud. de Castellania quaest.* 7. *Paris de Puteo de feud. reintegr. in cap. an si Dominus Baroniae num.* 4. *Girol. dal Monte cap.* 83. *num.* 2. *e* 3.

V. Terzo, perchè il fondo, che si disputava, è parte d' una Piaggia molto più grande, la quale senza dubbio appartiene al Podere di Prataglia, nella quale non si trova segno, o vestigio alcuno di divisione per alcun verso, in modo tale, che la linea divisoria del Terreno certo, e del controverso era totalmente immaginaria, e tirata non da punti fissi, ma ancor essi immaginarj, il che ha cagionato, che il medesimo Fattore è stato incostante nella sua pretensione, avendo ora preteso maggiore, ora minore estensione di Terreno, e che le Piante fatte da Periti dello Scrittojo sono tra loro diverse nell' indicare il pezzo di Terra preteso, e che nel giorno medesimo dell' Accesso sopra l' istesso luogo niuno mi seppe indicare dove per l' appunto cominciava la pretensione, e come si dovesse tirare la linea di divisione a mente della domanda dello Scrittojo; nel che trovai, che tutti i circostanti variavano, non vi essendo veramente sul fatto alcun segno, come potersi in ciò regolare. Onde tanto l' uguale costituzione, e qualità del Terreno, quanto il Dominio certo del Sig. Galeotti in parte di esso fanno presumere, che il fondo sia tutto del medesimo Padrone, *Girol. dal Monte cap.* 30. 5
num. 8. *e* 9. *e cap.* 94. *n.* 2. „ Ivi „ „ si constat me esse Dominum in certa integri fundi parte, & uniti, „ praesumor quoque esse Dominum „ rerum ibi connexarum, & annexarum, nisi probetur, quod alius sit „ Dominus partis, vel jurium ejus, „ ut habetur in *cap. primo §. Cum* „ *quis de controv. investit.* „

VI. E quantunque si portasse un Attestato, che in un certo luogo sulla sponda del Fossato predetto fusse in antico un termine, non mi parve di poterne far conto alcuno, sì per non essere in forma provante, sì perchè quando un termine ci fusse stato, o ci fusse ancor di presente, non veggo qual giovamento fosse per fare alla pretensione dello Scrittojo. Certo è, che un termine solo senza verificare le sue corrispondenze non può da-

dare nessuno indizio in questa materia; e quando ancora si trovassero lungo il Fossato più termini, non è nuovo, che ne i Terreni che sono divisi da confini naturali, come da Strade, Fiumi, o Fossati, o simili, siano anco posti sulle sponde di detti Fiumi, o Strade anco i termini artificiali, i quali regolarmente denotano che la Strada, o il Fosso divisorio non è comune a i due confinanti, come regolarmente sarebbe, *Gloss. nella L. 2. §. apud Labeonem versic. praeterea in verb. confinia ff. de aqua pluv. arcend. Alexand. consil. 54. num. 4. lib. 5. e consil. 212. lib. 7. Bald. nel trattato de fluminib. verb. flumen. n. 3.* ma che appartiene a un solo, non passando l'altro la sponda del Fosso, o il Ciglio della Strada, dove detti termini son collocati, *Girol. dal Monte de finib. cap. 17. num. 8.* E questo è molto verisimile nel caso nostro, perchè veramente in questo Fossato vi sono alcune lingue, e Isolette, le quali sono di pertinenza del Podere di Curliano, onde non sarebbe impossibile, che fussero stati posti i termini al Podere di Prataglia sulle sponde del Fossato per dimostrare che esso non passava dette sponde, e non potesse pretendere d'arrivare alla metà del Fosso, e per conseguenza di occupare parte di esse Isolette, come si sarebbe potuto dubitare per i *Test. nella L. 3. in fin. e L. 4. e L. litera e L. seq. ff. de contrahenda emptione, e nella L. penult. ff. de fluminib. e nella L. Insula ff. de acquirendo rerum Dominio.*

6

7

VII. Sicchè posto anco per vero, che sulle sponde di detto Fossato vi fusse stato qualchè termine, non mi pare, che sene possa dedurre alcuna conseguenza in pregiudizio del Sig. Galeotti.

VIII. Questo è quanto resulta dalla faccia del medesimo luogo, la quale in tali materie è considerabile sopra ogni altra cosa, e supera ogni altro genere di prova, come per il *Test. nella L. si irruptione 8. §. Ad officium in fin. ff. finium regund.* affermano il *Valenzuol. cons. 100. num. 1. & seqq. Girolamo dal Monte de finib. cap. 30. num. 2. & seqq. Zaul. ad Statutum Faventiae lib. 3. rubric. 37. num. 22. & seqq. Emerix. senior. decis. 160. num. primo e 2.* Del resto passando alle prove, che si possono avere da i documenti dell'uno, e dell'altro effetto, mi pare, che queste confermino chiaramente, che il confine comune trà detti due Poderi sia il Fossato.

8

IX. Cominciando dall'impostazione della Decima, si trova nel 1498. il Poder di Curliano descritto „ Un „ Podere con Casa da Signore e La- „ voratore, con Terre lavoratie, vi- „ gnate, ulivate, e boscate, e sode, „ poste nel Popolo di S. Jacopo a „ Festigliano, luogo detto Curliano, „ confinato, *a primo Fossato*, a se- „ condo Guelfo..... Scarpellini da „ Fiesole, a terzo, Bartolommeo, e „ Piero di Nigi di Nerone, 4. E- „ rede di Antonio di Nerone „. E l'istessa descrizione si trova nell'anno 1534. in faccia di Piero d'Amadio di Santi Calcagnotti allora Padrone di detto Effetto „ ivi „ Un Podere „ posto nel Popolo di S. Jacopo a „ Festigliano luogo detto Curliano „ con Casa da Signore, e da Lavo- „ ratore, olivato, vignato, e lavo- „ rativo, confinato *a primo Fossato*, „ a secondo Guelfo, e Fratelli, ter- „ zo, Bartolommeo, e Piero di Ni- „ gi di Nerone „ Dalle quali descrizioni si vede, che avendo dagli altri lati chiamato a confine i Beni de' Neroni in oggi posseduti dal Sig. Serrati ed i Beni di Guelfo in oggi posseduti da S. A. R., resta chiaro, che nel lato, che confina con Prataglia è stato enunciato per termine comune il Fossato, onde questo Fossato non si dee saltare. E quantunque non si pretenda di saltarlo in tutta la sua estensione, ma solamente in parte, con dire, che nel residuo si verifica la detta enunciativa, non ostante questa divisione affatto arbitraria è sempre repugnante alla lettera di dette descrizioni, nelle quali il Fossato è un confine unico trà il Neroni, e il Guelfo, onde in questo mezzo non ci

ci si può mettere due confini, mettendo in parte il medesimo Fossato, e in parte Prataglia di là dal Fossato.

X. E questo si verifica maggiormente dalle enunciative posteriori, che si leggono nelle descrizioni di detto Podere fatte in occasione de' susseguenti passaggi, nelle quali enunciative si vede, che in vece del Fossato si pone da quella fronte a confine il Poder di Prataglia, segno evidente che è stato preso per un solo confine, e per sinonimo il Fossato, e Prataglia, e se ne sono serviti promiscuamente, ora enunciando l' uno, ed ora l' altro: ma non mai si trova nell' istesso tempo, e nell' istessa descrizione enunciato l' uno, e l' altro insieme, come dovrebbe esser fatto, se fusse vera la pretensione del detto Fattore, che in un luogo vorrebbe confinare col Fossato, ed in un altro vorrebbe confinare con Prataglia, saltando il Fossato.

XI. Queste enunciative posteriori si trovano nel 1560. in conto di Papino di Piero di Luigi Papini in cui era passato il detto Podere di Curliano, e si descrive come sopra, ed in primo luogo in vece del fosato enunciato nelle descrizioni antecedenti si pone in Prataglia „ ivi „ A primo, Piero d' Amadio infrascritto „ co' Beni luogo detto Prataglia, a „ secondo, detto Piero, terzo gli infrascritti Beni, quarto Rede di Giovanni Neroni „. Dipoi nel 1582. nel passaggio che detto Poder di Curliano fa nel Serenissimo Gran-Duca Francesco, ove in cambio di Fossato è enunciato a confine *Rede di Giovan Batista Brandini*. E similmente nell' Istrumento della compra di detto Effetto rogato Ser Zanobi Paccagli 13. Gennajo 1581. si dice in luogo del Fossato *Bona heredum Ser Joannis Baptistæ de Brandinis*. Sicchè non essendo enunciato il Fossato, dove è enunciato il Padrone di Prataglia, e non facendosi menzione di Prataglia, dove è chiamato il Fossato, si vede, che questo è un confine solo, e non due diversi confini: tanto più, che nella descrizione del Poder di Prataglia posteriormente fatta nell' anno 1686. in occasione, che fu comprato dal Sig. Cancellier Francesco Galeotti si ritorna a enunciare il Fossato a forma delle antiche descrizioni, senza far menzione de' Beni di S. A. R., come per necessità dovea farsi, se di là dal Fossato l' A. S. R. possedesse cosa alcuna „ ivi A primo, S. Maria Nuova *a secondo il Fossato*, „ terzo Giulio, ed altri Altoviti, „ quarto i Lombardi „.

XII. Ciò supposto si risolve l'
opposizione che si faceva per parte
dello Scrittojo sopra queste posteriori
enunciative di *Rede di Giovan Bati-
sta Brandini*, le quali si pretendeva,
che non potessero verificarsi senza pas-
sare il Fossato; perchè vedendosi,
che l' enunciativa di *Brandini* è succe-
duta in luogo del *Fossato*, si deve re-
golare secondo quell' antecedente; e
non è vero, che senza passare il *Fos-
sato* l' enunciativa di *Brandini* non si
verifichi, perchè non è nuovo, che
ne i confini, ove sono termini natu-
rali, come Rii; o Strade, si chia-
mi a confino promiscuamente o l' i-
stesso Rio, o Strada, ovvero il Pa-
dronato, che possiede di là da detto
termine divisorio; *Girol. dal Monte
detto trattato de finib. cap.* 16. Tal- 9
chè è sempre vero, che *Prataglia*,
o *Brandini* confinerà a *Curliano* me-
diante il Fosso, che è la divisione
comune, *Illustrissimo Sig. Auditor Con-
ti decis. Florent.* 81. *num.* 16. onde 10
in tal senso non si fa violenza alcuna
alle dette enunciative, perchè la via,
o il Fiume, o Fossato di mezzo non
impedisce, che i fondi adjacenti non
si dichino confinanti, o contigui, co- 11
me per il *Test. nella L. Actius fun-
dum ff. de acquirend. rer. Dominio* di-
cono il *Mazzuol. consil.* 4. *num.* 60.
e 89. *e cons.* 118. *num.* 36. *Bertaz-
zuol. clausul.* 20. *gloss.* 26. *num.* 6.
dove dice, che i Notari sono soliti
a enunciarli per confinanti, *Cepoll. de
servitut. Rustic. Prædior. tit. de Ripa,
& tit. de via quæst.* 20. *Tusc. lit. C.
conclus.* 693. *Boerio decis.* 51. *num.*
15. *Surd. decis.* 42. *num.* 12. *Censal.
decis. Lucens.* 69. *num.* 35.

XIII. Sicchè a supporre, che il Fos-

Fossato sia il termine divisorio di Prataglia, e di Curliano si salvano tutte le descrizioni tanto antiche, che moderne, perchè le prime enunciano il confine, e le seconde il confinante, e si verificano in tuttedduc i casi, perchè il confine è il Fossato, e mediante il confine predetto il confinante è il Padrone di Prataglia. Laddove se si dovesse passare in parte il Fossato, e in parte nò, non si verificherebbero nè le prime, nè le seconde enunciative; non le prime, perchè vi è detto *Fossato*, e non mai *Brandini*; non le seconde, perchè omesso affatto il *Fossato* vi si dice solamente *Brandini*, talchè se questo fusse un termine verificabile independentemente dal predetto Fossato, l' Argumento proverebbe troppo, perchè si dovrebbe falsarlo non in parte, ma in tutto, il che non è mai stato nè meno preteso.

XIV. Resultando adunque dagli accennati documenti qual debba essere il controverso confine, ho creduto, che resti pienamente provata l' intenzione del Sig. Galeotti, essendo regola ben sicura, che le enunciative antiche di confini fanno piena prova tanto in pregiudizio delli enuncianti, quanto di chi ha causa da loro, e molto più quando si tratta d' Instrumenti, e di libri pubblici, *Bald. cons.*
12 *fil. 286. num. 2. lib. 2. Alexand. consil. 90. num. 2. & seqq. versic. et certe lib. 6. & consil. 94. num. 6. & seqq. lib. 7. Bertazzuol. de clausul. clausul. 19. gloss. 18. per tot. Girolam. dal Monte de finib. cap. 52. num. 14. e cap. 60. e cap. 62. e cap. 63. Fulgin. de jure Emphyteut. tit. de contract. quaest. 26. num. 22. e seqq. Afflict. decis. 83. num. 4. e seqq. e la Ruot. Rom. decis. 215. num. 2. e 3. e decis. 254. num. 28. part. 7. recen.*

XV. A tutte queste dimostrazioni non ho creduto, che faccia ostacolo alcuno uno schizzo di Pianta del Poder di Curliano, che si dice fatta in occasione d' essere stato detto Podere dato a Livello all' Ingegner Tacca, primo, perchè questa Pianta è una semplice delineazione informe, e malfatta da persona non perita senza precisione, e senza osservar regola alcuna di misure nel modo, che si suol fare nelle Piante de i Terreni: secondo, perchè detta Pianta è diversa dalle Piante, che i Periti in questo Giudizio hanno fatto di questo Terreno controverso. Terzo, perchè ella è manifestamente erronea delineando il sodo, che si controverte fino al confine di Santa Maria Nuova, il quale è molto lontano, onde comprenderebbe una parte di Terreno, che senza dubbio è del Sig. Galeotti. Quarto, perchè non si sa a qual fine potsavi essere stato delineato questo sodo di là dal Fossato, potendovi esser disegnato come un effetto de confinanti, e non come di pertinenza di Curliano, o come un Effetto, che fin d' allora fosse in questione. Quinto, perchè questo è un atto, che non può in modo alcuno pregiudicare al Sig. Galeotti. Sesto finalmente, perchè a detta Pianta repugnerebbero tutte l' enunciative, delle quali si è fatto menzione.

XVI. Tutte queste cose mi hanno fatto stimare, superfluo l' Esame sopra il Possesso del detto luogo, il quale in parte è controverso, perchè siccome in una parte questo possesso si accorda al Sig. Galeotti pacificamente come resulta dall' Attestato di Gaetano Bardi del 12. Aprile 1734. prodotto per parte dello Scrittojo con Scrittura del 30. Aprile di detto anno, dove gli si mena buono dalla parte di settentrione fino a dieci passi lontano dalla Viottola; e siccome non è necessario, che il Sig. Galeotti provi detto Possesso in ciascuna zolla di Terreno trattandosi d' un fondo individuo, *L. 3. §. primo ff. de acquirend. vel amittend. Possess. Gra-* 13
tian. discept. forens. cap. 425. num. 20. e 47. Scaccia de Judiciis lib. 2. cap. 9. num. 1242. Lotter. de re beneficiaria tom. primo lib. primo quaest. 38. n. 125. Peregrin. de fideicom. art. 48. n. 74. Postio de manutentione observat. 173. num. 67. e 68. e dopo di esso decis. 469. num. 3. e resultando in oltre da tanti Argumenti l' assistenza

di

di ragione per il detto Sig. Galeotti, ho creduto, che tutto questo sia più che bastante per concedergli la domandata manutenzione, o sia reintegrazione, o immissione in tutto il pezzo di Terra controverso di là dal Fossato, il qual Fossato giudico, che sia il vero confine tra i detti due Poderi di Prataglia, e di Curliano.

E così &c.

DECISIO III.

FLORENTINA QUERCUUM.

Die 30. Augusti 1736.

ARGUMENTUM.

Via vicinalis etsi usui publico inserviat manet tamen in privatorum proprietate; Ideo cilia, quæ substinent viam, sicuti arbores super impositi, ad eum pertinent, qui est dominus viæ.

SUMMARIUM.

1 *Dominus certæ partis integri fundi præsumitur etiam dominus reliquæ portionis.*
2 *Requisita viæ publicæ sunt transitus publicus, publica soli proprietas & quod ad Urbem, vel vicum ducat.*
3 *Ideo non sufficit quod constet communiter per eam transitum fieri.*
4 *Via inter regalia recensetur.*
5 *Non est tuta opinio quod via vicinalis privata cum consensu omnium vicinorum destrui possit.*
6 *Cilia, dicuntur servire fundo superiori.*
7 *Ideo arbores super impositi eidem fundo pertinere dicuntur limita.* Ut num. 8.
9 *Via vicinalis etsi usui publico inserviat manet tamen in privatorum proprietate.*

I. TRe Controversie sono insorte nella Fattoria di Pratolino con il Sig. Francesco Serrati Padrone del Podere di Curliano di sopra in occasione de i confini di detto Podere con quello di Curliano di sotto, e col Podere di Pozzerello di S. A. R.

II. La prima è sopra la pertinenza d' un pezzo di Bosco luogo detto Campo-Prati, che è traversato dalla Strada, che dalla Villa di detto Sig. Serrati và alla Chiesa di S. Jacopo, ed è segnato in Pianta DD. FF., il quale pretende il Fattore, che si appartenga al Podere di Pozzerello, e pretende il Sig. Serrati, che si aspetti al suo di Curliano di sopra.

III. Il Possesso di questo Effetto mi pare, che senza dubbio sia appresso il detto Sig. Serrati, sì per averlo sempre tagliato i suoi Contadini, come resulta dall' Attestato di quattro persone de i più vecchi, e pratici del Paese prodotto con Scrittura del dì 22. Marzo 1719. e in Processo a c. 16. sì perchè il medesimo Scrittojo in occasione d'aver tenuto in amministrazione il Podere di Curliano di sopra ha sempre notato nel conto a parte di detto Podere la rendita di detto Bosco, e ne ha reso conto al Sig. Serrati, come resulta dalla ricevuta del medesimo Fattore del dì 27. Maggio 1692. prodotta in Atti colla sopradetta Scrittura, e da altri Documenti. E questo Possesso si ammette anco in una certa relazione del Fattore Generale Sorelli dell' anno 1720. onde mi pare, che non possa negarsi al medesimo la manutenzione.

IV. Rispetto poi al merito, siccome non è stato prodotto per parte dello Scrittojo alcun Documento, che giustifichi il Dominio sopra detto pezzo di Bosco, così mi pare, che detto Sig. Serrati debba essere assoluto tanto più, che egli prova colle enunciative de' confinanti, che detto Bosco è della pertinenza di Curliano.

V. La Chiesa di S. Jacopo a Festigliano possiede due pezzetti di Terra di là dalla Strada verso setten-

trio-

trione, uno di sopra, e l'altro di sotto a detto Bosco, come si vede nella Pianta, e detti pezzi di Terra sono descritti nelle Portate delle Decime Ecclesiastice come appresso „ Un „ pezzetto di Terra vocata Fonte- „ Mugnaja, a primo via, secondo „ Rede di Bartolommeo Nerone. „ Item un pezzo di Terra non mol- „ to buona, confinata con Francesco „ Maria Neroni, a secondo, e ter- „ zo via. „ Sicchè chiamando tanto il pezzo di sopra, che quel di sotto a confine i Neroni, viene ad essere il pezzo intermedio del Podere di Curliano, il quale fù de i Neroni, e passò in S. A. R., da cui fù venduto all' Ingegniere Tacca, del quale sono successori i Sigg. Serrati.

VI. Questa prova concluderebbe l'intenzione del Signor Serrati solamente per quella parte di Bosco, che resta di là dalla Strada verso settentrione; onde per l'altra parte di quà dalla Strada veramente non ci sarebbe alcun Documento, ma siccome non ha nè meno alcun Documento lo Scrittojo, e questo è un effetto unito, e tutto dell' istessa natura solito tagliarsi al medesimo tempo, e tagliarsi dall' istesso Padrone, e ritrovandosi posseduto tutto dal Sig. Serrati, avendo esso provato il Dominio in parte di detto fondo entra la presunzione, che sia del medesimo Padrone anco tutto il restante, come in termini *Girolamo dal Monte de finib. regund. cap. 30. num. 8. e 9. e cap. 94. num. 2.* „ ivi „ si constat me „ esse Dominum in certa integri fun- „ di parte, & unita, præsumor quo- „ que esse Dominum omnium rerum „ ibi connexarum, & annexarum, „ nisi probetur quod alius sit Domi- „ nus Partis, vel jurium ejus ut ha- „ betur in *Cap. primo §. Cum quis*, „ *de controvers. investit.* „

VII. Si aggiunga in oltre, che di quà dalla strada verso mezzogiorno nella testata superiore della linea DD. discosto da detta strada dieci, o dodici braccia, quantunque la linea per errore sia in pianta segnata fino alla strada, si trova un termine, il qual termine non può esservi posto per confinare i beni di S. A. R. con quelli della Chiesa, perchè i beni della Chiesa non passano la via, come si vede dalla decima, e il termine è posto molte braccia fuori di detta via, onde non vi può esser messo per altro, che per confinare i beni di S. A. R. con quelli del Sig. Serrati, i quali restano tra la via, ed il podere di Pozzerello. E quantunque detto termine non abbia la corrispondenza, non ostante non si rende inverisimile la linea sopradetta notata nella pianta DD. e condotta fino a una certa testata sopra il confine de' Sigg. Verdi, dove è una Quercia segnata coll' accette, perchè questa linea, comprende tutto il bosco controverso, e posseduto dal medesimo Sig. Serrati; onde sarei di parere, che secondo la medesima si dovessero porre i termini manufatti, che dividessero in avvenire senza controversia i detti due poderi di Pozzerello, e di Curliano.

VIII. Nè ho potuto far caso dell' obiezione, che si faceva, supponendo, che il podere di Pozzerello non avesse quel numero di Sciora, che doveva avere, secondo l'importazione fatane a i campioni dello scrittojo. Primo, perchè questa mancanza non è provata. Secondo, perchè potrebbe essere stato detto podere per altre cause diminuito. Terzo, perchè le enunciative della quantità della misura, che si appongono negli Estimi, e in simili importazioni sono fallacissime. Quarto, perchè non ostante ciò non potrebbe mai provare, che precisamente il bosco di Campo-Prati sia pertinenza di quel podere, e perciò non è permesso con un tal supposto difetto spogliare quel vicino, che torna più comodo.

IX. La seconda controversia è sopra il ciglio di una viottola, segnata in pianta AA. che è tra il podere di Curliano di sopra del Sig. Serrati, e il podere di Curliano di sotto di S. A. R. dove si è preteso per parte dello Scrittojo, che le Querce poste sopra detto ciglio siano pertinenza del fondo inferiore di Curliano di sotto, e

to, e che queſta via, o viottola, che
in oggi dal Sig. Serrati è ſtata molro
riſtretta, ſia pubblica, e perciò non
ſi poteſſe dal Sig. Serrati impedirne il
paſſaggio.

X. In queſto io ſono ſtaro di
parere, che detta via non ſia pubbli-
ca, ma bensì vicinale, perchè i requi-
ſiti della ſtrada pubblica ſon tre, pri-
mo, che ſia ſòlito, che ciaſcuno pub-
blicamente vi paſſi; ſecondo, che il
ſuolo di eſſa via ſia pubblico; e terzo
che per la medeſima ſi faccia il viag-
gio ordinario per arrivare a qualche
2 Città, o villaggio, *L. 2. §. ſi viam*
e §. privatæ viæ ff. Ne quid in loco
publico, Ripa nella L. Quominus nu.
92. ff. de fluminibus, Cepoll. de ſervi-
tut. ruſtic. Præd. cap. 3. num. 17.
Sixtin. de regalib. lib. 2. cap. 2. nu.
22. De Luc. de regalib. diſc. 136. n.
4. Surd. deciſ. 42. num. 4. onde il
giuſtificare, che comunemente vi ſi
paſſi, non ſerve a provare, che la
3 ſtrada ſia pubblica, *L. prima §. Cum*
ſumma utilitate ff. de his qui dejec.
vel effud. Bartol. in l. prima §. Sum-
ma ff. de his, qui dejec. vel effud.
Ripa in d. L. Quominus ff. de flum.
num. 92. Surd. dict. deciſ. 43. num. 3.
Cepoll. de ſervitut. ruſtic. præd. dicto
cap. 3. num. 18. Sixtin. de regalib. lib.
2. cap. 2. num. 18. Cavalcan. deciſ. 3.
num. 66. lib. 5. Perchè anco il ſuolo
di eſſa deve eſſere di dominio pubbli-
co; e in fatti appartiene al Principe,
4 ed è annoverato tra le regalie nel
Teſt. del cap. unic. quæ ſint regalia
Cepoll. dict. cap. 3. num. 17. Sixtin.
de regal. detto cap. 2.

XI. Ma quantunque queſta via
ſia vicinale, certo è, che non per
queſto il Sig. Serrati può ragionevol-
mente pretendere di chiuderla, perchè
ſi vede, che non è fatta ſolamente
per comodo ſuo, ma ſerve a tutti i
vicini, e principia in luogo pubblico,
e finiſce in luogo pubblico, e paſſa
per il fondo di più padroni; onde o-
meſſa la diſtinzione della via vicinale
in pubblica, e privata, certo è, che
anco la via vicinale privata ſenza il
conſenſo de' vicini, a cui ſerve, non
ſi può diſtruggere, anzi è molto con-
troverſo, ſe il conſenſo di tutti i det-
ti vicini nemmeno poſſa ſervire, *Cepoll.*
de ſervitut. ruſtic. præd. dict. cap. 3. 5
n. 27 e 28. Surd. deciſ. 42. nu. 15.

XII. Riſpetto poi alle Querce,
ſiccome queſte ſono piantate nel ciglio
che ſerve al fondo ſuperiore, *L. prima* 6
§. Final. ff. de aqua pluv. arcend. ho
creduto, che ſiano pertinenza di det-
to fondo, che è del Sig. Serrati, ſe-
condo la regola indubitata *Bald. in*
cap. Cum cauſam col. 3. verſ. Item 7
dicit de probat. e nel cap. Cum olim
de præſcription. Laud. de Caſtellania
quæſt. 7. Paris de puteo de feud. re-
integr. in cap. An ſi Dominus Baro-
niæ num. 4. Girolamo dal Monte de
finib. regund. cap. 83. num. 2. e 3.

XIII. Nè oſta l'obiezione, che
ſi faceva, dedotta dal pretenderſi la
ſtrada pubblica, i di cui cigli ſi dice-
va, che appertengono al fondo infe-
riore; perchè in primo luogo non ſuſ-
ſiſte, che i cigli delle ſtrade pubbliche
ſiano pertinenza de' fondi inferiori,
perchè eſſendo parte delle medeſime
ſtrade ancor eſſi, e gli alberi ivi pian-
tati vengono ad eſſer pubblici, e in
dominio del Principe, come puntual-
mente il *Ripa nella detta Legge Quo-* 8
minus ff. de fluminibus num. 70. e co-
sì anco ſi oſſerva nei luoghi vicini alla
Città non potendo dar regola ciò che
ne i paeſi lontani per abuſo ſi tollera.

XIV. In ſecondo luogo non eſ-
ſendo detta ſtrada pubblica, come ſi
è detto di ſopra, ma vicinale, quan-
tunque queſta poteſse ſervire a uſo pub-
blico, non oſtante è di proprietà pri-
vata, ed è parte del fondo proprio
del Sig. Franceſco Serrati, *Surd. dec.* 9
42. num. 17. onde parte di eſso fondo
debbono eſsere ancora i cigli che ſo-
ſtengono la via. E in fatti il Signor
Serrati potrebbe a ſuo piacimento to-
gliere ogni apparenza di difficoltà, ſe
mutando la direzione preſente della
ſtrada la portaſse nel mezzo al ſuo
campo, perchè in tal guiſa il ſuolo,
che in oggi ſerve di ſtrada, potrebbe
da lui ridurſi ad uſo di campo, e co-
sì non vi ſarebbe ſoſpetto, che il ci-
glio, e le querce ivi piantate non ap-
parteneſsero a lui.

XV. La

XV. La terza disputa, che è affatto simile alla seconda, è sopra un altro ciglio posto tra il detto podere di Curliano di sopra del Sig. Serrati, e Curliano di sotto di S. A. R. nella quale è stato similmente controversa l'appartenenza di detto ciglio, e delle querce ivi poste, e la pubblicità della via, che si suppone essere sopra detto ciglio, che è segnato in pianta CC.

XVI. Sopra l'appartenenza delle querce sono stato del medesimo parere che sopra per le ragioni sopraddette. E sopra la supposta strada, siccome coll' oculare inspezione io non viddi alcun vestigio di via, anzi trovai de' passi molto difficili per un sol uomo a piedi, così mi pare, che la questione si riduca a vedere, se un tempo vi sia stata, e sia stata poi dal Sig. Serrati totalmente guasta. E non essendo questa prova concernente il tempo passato ridotta ancora ad una legittima chiarezza, ho stimato bene riserbare le ragioni tali quali a chi di ragione si aspetta sopra il preteso uso pubblico di detta via, riserbandomi sopra di ciò il dichiarare altra volta ciò che le Parti averanno fatto con legittimi documenti costare.

DECISIO IV.

FLORENT. REDUCTIONIS
IMMISSIONIS IN POSSESSIONEM.

Die 7. Septembris 1742.

ARGUMENTUM.

Quantitas extensionis terræ de qua non constet debet ab actore verificari si agatur de tertio bona fide possidente.

SUMMARIUM.

1 *Verba secundum subjectam materiam sunt interpretanda.*
2 *Ideo petium terræ in fundo parvo & parvi empto non potest comprehendere nisi parvam extensionem.*
3 *Quando constat de adsignatione a Patrefamilias facta non attenditur in judicando unitas, vel pluralitas fundorum.*
4 *Contrarium si de adsignatione non constet.*
5 *Judex non debet negligere rationes facientes pro parte quæ defensoribus sit destituta.*
6 *Probatio quantitatis extensionis incumbit actori.* Et num. 8.
7 *Limita si agatur inter Emphyteutam & Dominum directum, vel fideicommissarium, & heredem gravatum.*
9 *Quæ tamen limitatio locum non habet si constet quod reus in loco de quo agitur bona propria, & peculiaria possideat.*
10 *In materia disputationis confinium Lex concedit Judici arbitrium.* Et num. 11.

NEll' anno 1732. il Sig. Paris Canonici Ridolfi, come chiamato al fidecommisso del fu Sig. Luigi Ridolfi, e come Erede del Sig. Marchese Niccolò Ridolfi mosse giudizio d' immissione contro il Sig. Marchese Prior Tommaso Ximenes d'Aragona, domandando avanti questo Supremo Magistrato un pezzo di Terra d' attinenza di un Podere detto Lucignano nella Potesteria di Gambassi, che fin dall' anno 1684. il detto Sig. Marchese Niccolò Ridolfi suo Autore aveva comprato da i Buonuomini di San Martino, il qual pezzo di terra pretendeva, che fusse posseduto da detto Sig. Marchese Ximenes confuso con alcuni Poderi di sua proprietà.

Questo pezzo di terra era compreso nel predetto contratto di compra, e vi era descritto con riferirsi a i libri della Decima; e in detti libri della Decima si ritrovava descritto dopo la descrizione del Podere nella seguente maniera „ Un pezzo di „ terra sodo con Querce posto nel „ detto Popolo, e Comune luogo detto di là dal Fossato, confinato a „ primo Via, a secondo Botro, a „ ter-

„ terzo Francesco di Ser Lorenzo „ Cardi, a quarto Rede di Tommaso di Messer Otto Niccolini, a „ quinto Antonio di Leonardo Ridolfi, a sesto Francesco Lupi da „ San Gimignano.

Nell' anno 1735. per Sentenza del suddetto Magistrato ottenne il Sig. Paris Canonici la domandata immissione, e in esecuzione della medesima prese il possesso d'un pezzo di terra di stajora quattrocentocinque delineato nella Pianta di attenenza promiscua a due Poderi del detto Sig. Marchese Ximenes, cioè al Podere detto de' Renucci, e al Podere detto Casalino.

Da questa Sentenza domandò il Sig. Marchese Ximenes la restituzione in integrum, la quale essendo stata commessa a tre Giudici, trà i quali a me in particolare fu commesso l'accesso sopra il luogo della differenza, e alcuni altri incidenti della Causa, dopo la visita del luogo esaminate le ragioni benchè in contumacia di una parte credetramo concordemente, che costasse dell'eccessività del Possesso come sopra preso, e che in conseguenza questo possesso si dovesse ristringere, e moderare nella forma che restò dichiarato per la successiva sentenza di detto Magistrato del dì 7. Settembre 1742. data a nostra Relazione.

Richiesto ora a esporre i motivi di detta Relazione, questi consistono nell'avere rilevato nella faccia del luogo, che la descrizione antica del pezzo di terra appartenente al Podere di Lucignano non conviene colla posizione, e qualità del Terreno, di cui era stato preso il possesso, e le differenze più notabili ci parvero le seguenti.

In primo luogo descrivendosi come accessorio al Podere di Lucignano *un pezzo di terra sodo con querce di là dal Fossato* ci parve esorbitante, che sotto tale denominazione potesse venire tanto spazio di terreno, che importasse quattrocentocinque stiora. E' vero che *un pezzo di terra* è un nome generalissimo, che può nel suo rigoroso significato comprendere ancu una Provincia intera; ma interpretando questo nome secondo la subjetta materia, e secondo lo stile de i libri della Decima a tenore della regola della *Legge in conventibus ff. de verbor.* 1 *significat.* e considerando, che in somma si tratta, che descritto il principale corpo del Podere vi si aggiunge questo pezzo di terra come un accessorio, questo secondo il comune uso di parlare, e d'intender in simili materie non può dare idea di un estensione così vasta di terreno come quello, che è stato occupato, massimamente se si riflette, che si tratta di un Podere, che assieme con detto pezzo di terra non costò più di mille scudi, secondo quel che avvertono *Mantica de tacit. & ambig. lib. 4. tit. 9. n.* 2 *8. & seq. Menoch. de præsumpt. lib. 3. presump. 73. Ludovis. dec. 126. num. 9.*

In secondo luogo l'inspezione oculare somministra un più forte argumento, perchè essendo questo terreno controverso dalla natura separato, e distinto in più pezzi di terra con divisioni sensibili, naturali, e perpetue, non è possibile a concepire, che possa essere stato preso tutto assieme per un solo pezzo di terra. Queste divisioni consistono, come dimostra la Pianta, e la Relazione del Perito in due grandissimi Ciglioni, che traversano da una parte all'altra tutta la pendice controversia, i quali Ciglioni alti verticalmente venti, e venticinque braccia, e ripieni di Piante salvatiche distinguono, e separano troppo visibilmente il pezzo, o Campo superiore dal Campo inferiore, e non permettono, che si possa comprendere sotto una sola denominazione di *un pezzo di terra* questi Terreni diversamente coltivati, diversamente elevati, e da una perpetua, e naturale separazione disgiunti. E ciò, che sia, che tali separazioni non si attendino per giudicare dell'unità, o pluralità de i fondi, quando costa della destinazione del Padre di famiglia per Testi nella *L. quod in rerum* *§. Si quis post. e nella L. plane §.* 3 *ult. ff. de legat. primo e nella L. Si*

quis

quis duas §. Si quis partem verſ. plane ff. commun. prædior. come più diffuſamente ſpiega il *Menocb. conſ.* 337. *num.* 24. certo è che dove non può allegarſi, o non vi è notizia, come nel caſo noſtro, di tal deſtinazione, non vi è altra regola da attendere, che quella di fatto nella conneſſione, o ſeparazione naturale de i fondi medeſimi, e con queſta ſi procede sì per interpetrare l'importanza delle coſe legate per Teſtamento, o dedotte in Contratto, sì per miſurare la forza degli atti Poſſeſſorj, e per decidere altre ſimili controverſie, come può vederſi appreſſo il *Poſtio de manutent.*
4 *obſerv.* 73. *Gratian. diſc. forenſ. cap.* 126. *num.* 20. *e ſeg. e cap.* 425. *n.* 27. *Cavaler. deciſ.* 642. *num.* 7. *e* 8. e molti altri concordanti ivi citati.

In terzo luogo la coltivazione di detti Terreni dà un altro riſcontro, che il detto luogo non ſi ſia potuto mai dire un *pezzo di terra ſodo con querce*. Oltre all'eſſere in oggi terreni arativi, e vitati, alcune piante d'ulivi molto vecchie aſſicurano che la ſuddetta coltivazione è ſicuramente più antica del Contratto di Compra, e perciò che almeno in queſta parte, non può adattarſi la deſcrizione che ſe ne fa nel detto Contratto del 1684. nel quale il Sig. Paris Canonici ha fondata la ſua intenzione.

Non oſtanti le convenienze ſopra notate nella ſituazione, e qualità del luogo fu rilevato in favore del Sig. Canonici per ſupplire alla mancanza de' ſuoi difenſori ſecondo la regola, di cui parla il *De Luca nel*
5 *diſcorſo* 13. *de Locato*, che i confinì antichi della deſcrizione convenivano con i confini moderni del luogo controverſo, giacchè non ſi controverteva in fatto, che di ſei confini enunciati nella ſopra riferita deſcrizione a i Libri della Decima, uno ſolo, cioè, il confine Ridolfi non era ſtato reperibile, ma gli altri cinque ſi identificavano tutti, eſſendovi la *Via*, e il *Botro*, o Foſſato, e il confine *Cardi* paſſato ne i Beni della Religione di Santo Steſano, e il confine *Niccolini* che ſi verifica nel Podere di Caſalino del Sig. Marcheſe Ximenes, e il confine *Lupi*, che ſimilmente ſi verifica nell'altro Podere de' *Renucci* del medeſimo Sig. Marcheſe Ximenes.

Ma contro queſto argomento dedotto dall'identità, e convenienza di queſti confini ſenza entrare in diverſe eccezioni date per parte del Sig. Marcheſe Ximenes nella prima iſtanza contro le prove di queſta identità, le quali da noi non furono eſaminate, ci perſuaſe la riſpoſta, che queſti confini ſi verificano tanto prendendo tutto il Terreno occupato dal Sig. Paris Canonici, che prendendo qualunque piccola parte di eſſo, che reſtaſſe in fondo vicino al Foſſato; onde nel caſo noſtro la convenienza de i confini non poteva indicare la preciſa quantità del Terreno appartenente all'Attore.

Non coſtando adunque della quantità abbiamo creduto doverſi oſſervare la regola che queſta debba provarſi dall'Attore a tenore del *Teſto* nella *Legge ſi in rem ff. de rei vindic.* 6
di cui parla *Bartolo nella L. Si ſic. in fine princ. ff. de legat. primo Ruin. conſil.* 850. *lib. primo num.* 3. *Fuſar. de ſubſtitut. quæſt.* 618. *la Ruota nelle recent. part.* 13. *dec.* 253. *num.* 18. *e ſeg. e deciſ.* 175. *num.* 5. *e ſeg. part.* 6. *e cor. Anſald. dec.* 474. non vi eſſendo, trattandoſi di terzo poſſeſſore di buona fede, luogo di limitare queſta regola con l'ajuto del *Conſ.* 145. del *Fulgoſio* per i motivi, che egli, e gli altri Dottori arrecano in odio di chi confonde i confini.

In fatti nel caſo noſtro non è diſputa tra l'Enfiteuta, e il Padrone diretto, nè tra il Fidecommiſſario, e l'Erede gravato, ne' quali caſi ſolamente procede il detto *Conſiglio* del 7
Fulgoſio, come bene diſtinguono il *Fuſar. de ſubſtit. d. quæſt.* 618. *num.* 49. *l'Anſald. d. deciſ.* 474. e gli altri ſopra citati; nè vi è luogo a dubitare ſe i confini ſiano ſtati rimoſſi, e confuſi con mala fede, ceſſando il ſoſpetto della quale, la prova della quantità è ſempre a carico dell'Attore *de Luca de legit. diſc.* 35. *num.* 14 *Pal-* 8

ma alleg. 85. *num.* 55. *la Rota nelle recent. decis.* 175. *num.* 5. *e* 6. *part.* 6. *e decis.* 253. *num.* 20. *part.* 13. Tanto più che concorrono due circostanze rilevantissime contro l' Attore; la prima, che di fatto è indubitabile, che il Sig. Marchese Ximenes nel luogo, di cui si tratta, possiede beni proprj, onde cessa il fondamento del consiglio del Fulgosio secondo che avvertono *Surd. consil.* 423. *num.* 20.
9 *Decian. cons.* 33. *num.* 53. *lib. primo Merlin. dec.* 167. *num.* 3. *Rota recent. part. prima dec.* 195. *num.* 8. *e part.* 13. *decis.* 253. *num.* 20. E la seconda, che la quantità del Terreno occupata dall' Attore era in alcune parti dimostrata notoriamente eccedente dall' inspezione del luogo, come di sopra abbiamo dichiarato.

Sicchè ferma stante la regola, che la quantità debba provarsi dall' Attore, questa non essendo nel caso nostro certa, nè certificabile dalla convenienza dei confini, abbiamo creduto, che qualunque minima porzione di terreno adattabile dentro i predetti confini si asegni all' Attore, questa possa, e debba servire in esecuzione della detta sentenza del 1735. in vigore della quale è stato preso il possesso.

E procedendo noi a determinare quella quantità, e porzione di terreno assegnabile al Sig. Paris Canonici nel modo, che si è dichiarato nella nostra sentenza, ed è descritto nella pianta, ci siamo valsuti dell' arbitrio, che in tali dispute di confini le leggi permettono al Giudice *Afflict. decis.* 23.
10 *num.* 7. *De Luc. de legitim. disc.* 35. *num.* 15. *Merlin. decis.* 134. *num.* 7. e abbiamo ordinato la confinazione, che resta nella detta pianta delineata, perchè a questa convengono nell' istesso modo tutti i confini, che si leggono nella descrizione ai libri della decima, e si salvano tutti gli inconvenienti, che nella circonferenza più ampla che era stata occupata, si sono rilevati.

Vi è il confine del Botro, o Fossato, e il confine *Cardi*, come la pianta dimostra. Vi sono i due confini *Niccolini*, *e Lupi*, che in oggi si verificano ne i confini di Casalino, e de i Renucci, perchè tutta la pendice controversa è per una parte applicata a un podere, e per una parte all' altra. E vi è finalmente il confine della strada, che sono per l' appunto gli stessi cinque confini, in forza de' quali il Sig. Paris Canonici aveva preteso di occupare tutta la circonferenza del luogo controverso.

Nè si può opporre, che il confine della strada, che noi gli asegniamo, non sia l' istesso confine della strada di S. Gimignano, che egli aveva preso; Poichè la descrizione alla decima non dice, che egli deva avere per confine la strada per l' appunto di San Gimignano, ne da alcuna cosa si può mai dedurre, che di questa strada parli la detta descrizione. Sicchè essendoci un' altra strada pubblica, la quale è più congrua a verificare la presente confinazione, non può l' Attore pretendere di eleggere una strada a suo modo, per trovare la quale bisogna, che salga fino al crine del Poggio con impadronirsi intanto di tutto il terreno intermedio. L' istesso ordine, con cui nella decima sono descritti i confini, ci dà un indizio, che non della strada di S. Gimignano, ma della strada da noi assegnata si parli. Ivi si dice „ a primo via, seconda Botro, „ terza Cardi ec. „ e l' ordine naturale del circuito, che si descrive, quando si enunziano i confini, porta, che il secondo confine debba essere contiguo, e succedere al primo, e il terzo debba essere contiguo, e succedere al secondo, e così procedere fino all' ultimo appunto come segue nella circonferenza da noi disegnata. Laddove se si dovesse interpetrare a mente del possesso preso, bisognerebbe, che dal confine della via, che è nel crine del Poggio, si saltasse al confine del Botro, che resta in fondo della valle, e non congiunto, ma totalmente opposto al primo confine, il che non conviene in alcuna forma all' ordine della confinazione de i detti libri della decima, ne i quali fonda la sua intenzione il Sig. Canonici.

Si è detto, che la confinazione da noi ordinata era priva di tutti gl' inconvenienti, che si incontravano nella cit-

la circonferenza più ampla, non solo perchè sotto nome di un pezzo di terra soda con querce noi non venghiamo a dare quattrocento cinque Stiora di terreno in gran parte arative, vitate, ulivate, e tra loro naturalmente distinte, e separate in più pezzi di terra; Ma particolarmente perchè se il pezzo di terra occupata fosse tutto appartenente al Sig. Canonici, la mentovata descrizione non corrisponderebbe, ma sarebbe mancante d'un confine, che doveva descriversi intermedio tra *Cardi*, e *Niccolini*, cioè, secondo lo stato presente tra la Religione di Santo Stefano, e il podere di Casalino.

Questo confine è formato da un altro podere del medesimo Sig. Marchese Ximenes detto il Pozzaccio posseduto dalla sua casa fino dal 1594. e che proviene dalla casa Nerli, il qual podere confina al luogo controverso, e non ostante in detta descrizione non si vede rammentato. Nè si può replicare, che confina mediante un Borro, onde può essere, come molte volte accade, che si prenda il confine del Borro, e si tralasci la menzione del confinante di fronte; perchè si risponde, che questo Borro non è chiamato a confine nè meno esso, non vi essendo enunciato tra i confini, che il Fossato inferiore, che è differente da questo Borro; e si risponde inoltre che il confine Cardi resta lungo l'istesso Borro, come il confine del Pozzaccio, e che non ostante la descrizione omesso il Borro chiama a confine il Cardi possessore de i beni di là dal Borro, onde nell'istessa guisa dopo il Cardi doveva essere chiamato a confine il padrone del Pozzaccio.

La linea finalmente, che noi abbiamo fatto tirare paralela al Borro, o Fossato per limitare i confini del podere di Casalino, e de i Renucci, i quali dovevano in qualche luogo limitarsi, intanto l'abbiamo arbitrariamente ordinata dentro i punti delineati nella pianta, perchè abbiamo creduto poterci valere dell'arbitrio in simili controversie di confini concesso al Giudice per la: *L. Si irruptione ff. fin. regund.* di cui parlano *Girolamo dal Monte de fin. regund. cap.* 101. e gli altri sopracitati, e perchè abbiamo creduto di potere regolare questo arbitrio accertatamente coll'osservazione, che tirando detta linea più sù verso il Poggio si veniva ad incontrare il confine del detto podere del Pozzaccio, il quale siccome non è rammentato nella detta descrizione, così abbiamo stimato, che questa fosse motivo sufficiente per escludere ogni parte di terreno, che restasse contigua a questo nuovo, e non richiesto confine; e abbiamo creduto altresì, che in qualunque luogo da noi si disegnasse la linea predetta, non restasse mai al Sig. Paris Canonici ragione di lamentarsi della moderazione del possesso, poichè, come abbiamo sopra detto, incumbendo a lui come Attore di provare la quantità del terreno, che se gli appartiene, e mancando totalmente queste prove, qualunque minima quantità, in cui si verifichino i confini sopra enunciati, deve reputarsi sufficiente per sodisfar alla sua non ben provata intenzione.

E così ec. sentita una sola parte ec.

DECISIO V.

FLORENT. seu MARSILIEN. REMISSIONIS CANONIS, ET REFECTIONIS DAMNORUM.

Die ....

ARGUMENTUM.

Judex in controversiis remissionis Canonis propter sterilitatem debet facere compensationem omnium annorum in integra conductione decursorum, non obstante pacto expresso refectionis damnorum in casibus extraordinariis, quod ad terminos juris debet interpretari. Et si damnum reperiatur esse ultra dimidiam, tunc remissio Canonis est concedenda, & in totum, nec aliud debet conductor quam id quod percepit deductis expensis. Et si ratas Canonis anticipatas solverit lo-

locatori, potest repetere tamquam indebitas.

Pactum adpositum in locatione Bestiaminum, vel frumenti, vel alia re quod capitale sit salvum, est justum, & validum, cum præsumatur effecta societas, in qua tres contractus contineantur, scilicet societatis, assecurationis capitalis, & fructuum.

Locator non tenetur præstare damnum datum rei locatæ ab exercitu ex transitu, maxime in parva quantitate, sicuti nec damnum quod culpa conductoris acciderit, nec illud quod in rebus conductoris, quamvis rei locatæ inservientibus fuerit inlatum, inter quas recensentur fructus a solo sejuncti, cum in dominio conductoris devenerint.

Casus fortuitus super specie destinata in conductione pro canone, & translata a conductore ad locum determinatum per locatorem, debet subsistineri a locatore cujus culpa perit species.

SUMMARIUM.

1 *In causis afflictuum summariè procedendum est, & sine strepitu judicii.*

2 *Remissio Canonis regulanda est ex damno passo in integra conductione*, Et num. 12. Et num. 33. Et num. 39. Et de ratione ut n. 34.

3 *Contrarium, si in pactum deductum sit, quod damna reficiantur; Tunc enim reficiuntur habito tantum respectu quantitati eorumdem. Prima opinio verior* ut n. 9. *nisi damnum proveniat vel ex culpa locati locatoris, vel ex fundi peremptione.* Ut n. 8.

4 *Conductor probato damno ad aliud non tenetur, & locator, qui prætendit, debet probare compensationem secutam.* Contra ut num. 6. 7. 10.

5 *Et remissio canonis habet locum, etsi fructuum perceptorum evidens probatio haberi non possit.* Et n. 11.

6 *Lex in remissione canonis respicit tantum damnum læsione intolerabile.*

7 *Et læsio non potest probari nisi discussis expensis, & redditibus integræ conductionis.* Et num. 10.

13 *Ex notitia fructuum perceptorum in fundo locato, & Canonis in pactum deducti resultat debitum, quod leges in hujusmodi casibus remittunt conductori deductis tamen expensis administrationis.* num. 37. *Cum fructus dicatur qui superest deductis expensis.* num. 38.

14 *Mutuum repeti potest actione quæ dicitur condictio mutui.*

15 *Pluribus rebus simul locatis, habenda est ratio omnium, non aliquarum tantum in computatione fructuum.* Et num. 32.

16 *Conductor, qui suscipit sibi omnes casus fortuitos, non potest prætendere ullam remissionem. Nam pacto standum est.* Et n. 17. & 91.

18 *Si tamen non adest ullum pactum, remissio canonis ei semper debetur quando grave damnum sit passus.* Amplia ut num. 23. e 24.

19 *Justitia enim non patitur quod Dominus a conductore plus exigat quam ipse percipere potuisset.*

20 *In venditione fructuum futurorum pretium non debetur si fructus non nascantur.*

21 *Contractus locationis est omnino similis contractui emptionis, & venditionis.* Et num. 29.

22 *Nec aliud continet, quam venditionem ipsorum fructuum.*

25 *Damnum dicitur intolerabile, & remissio est concedenda, quando fructus percepti non valent solvere medietatem canonis.*

26 *In conductionibus vero Fiscalibus læsione in sexta parte probata remissio concedi solet.*

27 *Et remissio est in totum, nec aliud debet conductor, præterquam quod percepit expensis deductis.*

28 *Nam leges de concessione remissionis generaliter loquuntur sine ulla limitatione quantitatis.*

30 *Remedium L. 2. C. de resc. vend. in casu læsionis ultra dimidiam competeret conductori ad rescindendum contractum ob paritatem contractus locationis, & venditionis.*

31 *Ideo locator in casu læsionis non habet actionem pro eo quod perceperit conductor, actione ex locato, sed ad redditionem rationum potest*

test compellere tamquam admistrator.

35 *Secundum sententiam Peregrini si canon fit conventum in una specie puta frumento, sufficit tantum probare læsionem in eadem specie.*

36 *At contraria opinio magis receptior.*

40 *Peritia judicialis sicuti confessio partis potest & debet dare causam sententiæ* Et num. 48. & 57. *Et si Peritus esset electus ab Judice extra judicialiter.* Et num. 58.

41 *Non est de natura scripturæ administrationis, quod teneatur per Bilancium.*

42 *Et facit probationem quamvis non sit per bilancium etiam favore scribentis.* Et num. 46.

43 *Uti liber Domini probat contra Rusticos.*

44 *Et liber villici contra Dominum.*

45 *Sufficit enim quod resultet introitus & exitus absque circumstantia quæ possit inducere fraudis suspicionem.*

47 *Maxime, si ibi notata non sint inverisimilia, nec possint probari per aliam viam.* Et num. 49.

50 *Conductor qui petit remissionem Canonis habet suam intentionem fundatam in damnis passis.*

51 *Ideo quamvis non posset exhibere fructuum liquidationem, remissio tamen deberetur arbitrio Judicis.*

52 *Damna inlata ex nivibus, & gelu sunt refectibilia.*

53 *Sicuti ex pluviis, & inundationibus.*

54 *Vel ex siccitate.*

55 *Vel Brucis.*

56 *Vel Bello & ejus formidine.*

59 *Liquidatio quæ resultat ex libro ab utraque parte adprobato facit plenam fidem.*

60 *Sicuti liquidatio facta a Ministro Publico & specialiter deputato, facit quoque plenam fidem.*

61 *Etiam favore privatorum, & contra ipsum Principem deputantem.*

62 *Impugnare librum a se ipso compilatum vel adprobatum, esset allegare propriam turpitudinem.*

63 *Cum necesse esset vel culpa vel saltem imperitia sese excusari, quæ tamen culpæ foret adnumeranda.*

64 *Fiscus non sentit damnum ex culpa vel errore suorum officialium, quæ tamen debet probari.*

65 *Conductor, qui obtinuit remissionem Canonis potest repetere summas antea solutas in causam affictus tamquam indebitas.*

66 *Quidquid sit an possit repetere condictione indebiti, vel actione ex conducto.*

67 *Et potest repetere via executiva; uti posset locator.*

68 *Nam conductor solvit ut sibi in causam conductionis prospiciat.*

69 *Et omnis ratio suadet, ut quod solvitur ex necessitate, & ob metum executionis non sit alicui præjudicio.*

70 *In locatione Bestiaminum periculum est semper penes locatorem.*

71 *Non obstante aliquo pacto contrario, qui non potest comprehendere casus fortuitos ex natura contractus. Et de ratione* num. 74. *amplia* ut n. 76. *Contra* ut 77. 78.

72 *Æstimatio transfert dominium, & periculum rei æstimatæ in consignatarium.*

73 *Contrarium tamen in æstimatione Bestiaminum facta inter locatorem, & conductorem, quæ fit eo animo tantum, ut determinetur valor eorumdem.*

74 *Dominium fundi locati remanet semper penes locatorem.*

75 *Ideo quodcumque damnum independens a culpa conductoris locator sentire debet.*

76 *Ideo quoque aliqui putant pactum quod capitale sit salvum labem usuræ præseferre.*

77 *Hodie tamen contrarium receptum cum reputetur contracta societas in qua tres contractus, societatis, assecurationis capitalis, & fructuum sunt impliciti.*

78 *Et talis societas sua natura transfundit omne periculum rei consignatæ in consignatarium etiam dependens a casibus fortuitis.*

79 *Locator non tenetur præstare damnum conductori ab exercitu ex transitu inlatum maxime in parva quantitate.*

80 Ha-

80 *Habebit tamen conductor actionem tamquam unus de Populo, qui ex causa publica damnum passus sit.*

81 *Locator non præstat damnum inlatum culpa conductoris.* Et n. 93.

82 *Fructus a solo seiuncti transeunt in dominium conductoris.*

83 *Ideo propter damna in his fructibus inlata nullam conductor actionem habet. limita.* Ut n. 89. 91.

84 *Cum periculum rei sit penes Dominum.*

85 *Nec obstat Text.* Item quæritur §. exercitu ff. locati, *qui respicit damnum inlatum fundo.*

86 *Nec obstat opinio quod pactum adpositum de reficiendo damna comprehendat etiam ea quæ respiciunt res proprias conductoris, fundo locato inservientes.*

87 *Nam talis opinio fundatur in eo quod tales contractus inter rusticos, idiotas fieri solent, qui non præsumuntur facere distinctionem inter fructus a solo seiunctos, vel non seiunctos.*

88 *At contrarium procedit inter personas non idiotas, inter quas pactum refertur juris dispositioni.*

89 *Nec obstat quod damnum frumenti pro semine inservientis etsi a solo seiuncti spectet ad locatorem.*

90 *Ea de causa quod etiam apud ipsum locatorem periisset.*

91 *Nam hoc non habet locum ubi adest pactum contrarium cui standum est.*

92 *Debitor ex causa canonis asportans locatori speciem pro canone destinatam, si in itinere patiatur casum fortuitum super eadem specie, hic casus sustineri debet a locatore.*

„ *Vis major, quam Græci Θεοῦ βίαν,*
„ *idest, vim divinam appellant,*
„ *non debet Conductori damnosa es-*
„ *se, si plusquam tolerabile est, læ-*
„ *si fuerint fructus. Gaius L. Si*
„ *merces* 25. §. *Vis major ff. lo-*
„ *cati.* „

SAlvadore, e gli Eredi di Pier Giovanni Clementi Affittuarj delle Tenute di Marsiliana, e Montauto, Pomonte, e Scansano, appartenenti allo Scrittojo delle Possessioni di S. A. Reale, avendo incontrato nella Condotta di tali affitti, che cominciò il primo Ottobre 1730., e finì a tutto Settembre 1736. diverse disgrazie procedenti da casi fortuiti straordinariamente occorsi in quel sessennio, fecero avanti lo spirare del medesimo più volte instanza alla Congregazione dello Scrittojo suddetto per il risarcimento di tali danni a tenore del Capitolo 17. del loro Contratto d' affitto, ove si dice „ In
„ caso di danno per gli accidenti for-
„ tuiti se gli farà lo scomputo secon-
„ do le Leggi degli affitti ne' casi pe-
„ rò, che di ragione se gli deva, da
„ stimarsi in detti casi il danno da
„ amici comuni, e in differenza dal
„ terzo ec. „

A tal effetto presentarono una nota di tali danni cagionati dalle Nevi, e Diacci, che fuori del solito coprirono la Campagna in qualcheduna di quelle invernate, dall' affluenza de i Bruci, che per tre anni infestarono le piante ghiandifere, e le impedirono di produrre il consueto frutto, dalle mortalità occorse ne i Bestiami, dalle pioggie eccessive che inondarono qualchè partita delle sementi, dallo straordinario alidore, che impedì qualchè anno la nascita del Grano, dalle semente mal fatte, e totalmente impedite per il timore della guerra, a cui fu sottoposta quella Provincia, e per i Bestiami, che bisognò impiegare in servizio delle Truppe Spagnuole, per le Bandite, che restarono invendute per la sopraddetta causa, per i Carreggi, che bisognò fare similmente in servizio delle Truppe Spagnuole, per diverse partite di grano portato via dal Presidio Tedesco d' Orbatello, per foraggi commestibili, e instrumenti di Campagna consumati, e portati via dal medesimo Presidio, per diversi bovi ammazzati dai Tedeschi nelle sopraddette Incursioni, e per altri animali morti, e perduti nella fuga, che bisognò far prendere a tutto il bestiame ritirandolo in Paesi più remoti

per

per assicurarlo dalle ostilità. E tutti questi danni venivano secondo la valutazione da loro data fatti ascendere alla somma di scudi cinquantanove mila dugentodieci; e tal nota finalmente, con detta valutazione, e unita a diversi attestati, e giustificazioni fu prodotta in atti nella Cancelleria di detta Congregazione sotto dì 10. Novembre 1736. con una scrittura contenente la formale dimanda di detto risarcimento di danni.

Siccome tali danni oltre le giustificazioni, che se ne producevano, erano fondati in gran parte sopra fatti notorj, e che resultavano in genere dalle relazioni de' medesimi Ministri dello Scrittojo; così fin d'allora non fu stimato di potere contestar lite sopra la sostanza di tali danni, ma fu detto, che bisognava ristringersi alla liquidazione dei medesimi, e al successivo esame di ciò, che fosse, o non fosse di ragione resettibile. A tal effetto fu fermato di chiarirne amichevolmente i fatti combinando le giustificazioni delli affittuarj con le notizie che aveva lo Scrittojo, e facendo i dovuti riscontri sopra i libri, e le scritte veglianti, e passate, fuggendo in tal guisa le solennità di un dispendioso giudizio, come in simili cause di affittuarj suol praticarsi dallo Scrittojo; e come osserva doversi praticare
1 il *Card. de Luca relat. Rom. Cur. disc.* 33. *n.* 34. E chiarita in tal guisa la verità dei danni fu detto, che si sarebbe provveduto all'esame di ciò, che conveniva di giustizia; cioè, si sarebbe lor fatto lo *scomputo secondo le leggi degli affitti*, come per l'appunto determina il detto Capitolo 17. del contratto, al quale fu stabilito di uniformarsi in tuttociò, che fosse necessario per l'ultimazione di tal pendenza.

Per dare adunque una giusta valutazione ai predetti danni fu commesso a Giovanni Angelo Bandini Computista dello Scrittojo, e incaricato degli affari di maremma di esaminare la nota presentata da detti affittuarj con le accennate giustificazioni, e di considerare la stima da loro data a detti danni, facendovi le convenienti osservazioni, e defalchi, e compilandone in appresso una legale, e distinta relazione, che potesse servire d' Instruzione per l'animo del Giudice; ed essendo ciò restato eseguito dal detto Computista, la domandata relazione fu compilata, e in essa i detti danni, di cui si pretendeva il risarcimento, furono liquidati, e ridotti alla somma di scudi quarantadue mila cento ottanta due, lire due, diciotto soldi, e otto.

Esaminata che io ebbi la detta relazione, quantunque io mi persuadessi, che si potessero in qualchè modo dire provati i danni sofferti, e che ascendessero ancora a una cospicua quantità; non ostante io fui di sentimento, che detta sola relazione non bastasse per decidere sicuramente ciò, che fosse resettibile a detti affittuarj, ma che per tale effetto fosse necessario, oltre la deduzione, e prova de' danni già fatta, l'esame, e il rendimento de' conti di tutta l'entrata, e uscita dell' affitto suddetto nel tempo del controverso sessennio, per vedere se gli utili avessero compensato i detti danni in qualche parte, e per venire in cognizione dello scapito, che avessero fatto i Fittuarj in tutta la conduzione, dal quale scapito, e non altronde si deve regolare la remissione del Canone, che di ragione si deve all' affittuario in casi simili *L. si uno in principio ff. locati L. Licet cod. de locat., et conduct. cap. propter sterilitatem de location., et conduction.* 2

Molte difficoltà si addussero allora per parte di detti affittuarj, i quali fondandosi nel patto, per cui al cap. 17. del contratto si promette il risarcimento de' danni, pretendevano, che attesa la convenzione i danni si dovessero risarcire senza aver riguardo allo scapito, o alla lesione in tutto l' affitto, ma alla pura quantità del sofferto danno secondo il *Pacion. de locat. cap.* 47. *num.* 36., *Salicet. nella L. licet. in fin. cod. de locat.*, *Alessandro nella L. Titius in princip. n.* 2. *ff. de liberis, et posthumis, e altri ivi citati*, adducendo in oltre la conclusio- 3

ne, che il conduttore provata, che
abbia la sterilità o il danno sofferto,
si dice aver fondata la sua intenzione,
nè è necessario, che egli provi non
esser seguita la compensazione, la qua-
le quando si pretende seguita, rimane
a provarsi a carico del Locatore, che
4 la pretende, come dalla *L. licet cod.*
de locat. ivi „ quæ evenerunt sterilita-
„ tes ubertate aliorum annorum repen-
„ satæ non probabuntur „ argumentano
il *Pacion. detto cap.* 47. *n.* 89. *il Ciria-*
co controv. 296. *n.* 19. *e altri* da lo-
ro rapportati, tanto più, che la
prova del danno non si esige dal Con-
duttore così rigorosamente, talchè non
si debba la remissione ancor nel caso,
che non possa farsi la prova precisa
de' frutti percetti, e come dopo il
5 *Covarruvia pract. resolut. cap.* 30. *n.*
2. *e il Mantic. decis.* 35. *in fin os-*
serva l'istesso Pacion. detto cap. 47.
n. 66.

Ciò non ostante io stimai giu-
sto, che si dovesse procedere a tal ren-
dimento di conti con l'esibizione dei
libri dell'Amministrazione tenuta da-
gli Affittuarj nell'accennato sessennio;
e non credei che facesse ostacolo l'al-
legato patto del cap. 17. del contrat-
to; poichè non dicendo altro se non
che „ se gli farà lo scomputo secondo
„ le leggi degli Affitti ne i casi però
„ che di ragione segli deva „ non viene a
disporre niente di più di quello, che
disponga la legge, alla quale si riferi-
sce, e la quale in simili cause di re-
missione di canone risguarda il danno
sofferto dal Conduttore in quanto con
la lesione segli rende intollerabile, *det-*
6 *ta L. si merces* 25. *§. vis maior ff.*
locati cap. propter sterilitatem de loca-
to, Scond'ri, la qual lesione non
può provarsi senza esaminare le spese,
e l'entrate di tutto il tempo della
conduzione *Brunemann. nella detta L.*
7 *Si merces, e nella L. ex conducto ff.*
locati num. 31. procedendo la contra-
ria opinione, quando il danno prove-
nisse dalla colpa del Locatore, o dalla
perenzione del fondo locato, poichè
allora solamente la remissione si deve
proporzionata al danno senza riguar-
8 do allo scapito, o alla lesione, *L.* 9.
in princip. & §. 3. L. ex conducto §.
2. e 8. e L. 33. ff. locati L. Si de
fundo 15. Cod. de locato, Amat. reso-
lut. 18. num. 22. e 23. ove molti si
citano.

Del restante ogni qualvolta il
Conduttore domanda la remissione di
Canone, perchè da accidenti fortuiti
gli sia stata impedita la solita perce-
zione de i frutti, non è tenuto il
Locatore a risarcire il danno sofferto,
ma puramente alla remissione del Ca-
none, come bene spiega *Papiniano nel-* 9
la d. L. ex conducto §. 7. ff. locati
„ ivi „ ubicumque tamen remissionis
„ ratio habetur ex causis supra rela-
„ tis, non id, quod sua interest,
„ conductor consequitur, sed mercedis
„ exonerationem pro rata „. Onde
se non l'interesse, ma il solo sgravio
del Canone può pretendere il Condut-
tore, per fissare la quantità di tale
sgravio, si rende manifestamente ne-
cessaria la liquidazione de i frutti, la
quale non può farsi senza il sopramen-
zionato rendimento di conti, per ve-
dere ciò che importano in tutto il
tempo della locazione le spese, e l'en-
trate, dal qual riscontro resulta la
prova della lesione, *Brunemann. nella* 10
d. L. ex conducto, e nella d. L. Si
merces ff. locati, Grazian. discept. 534.
num. 39. *Menoch. cons.* 669. *num.* 11.
Pacion. d. cap. 47. *num.* 10.. E ben-
chè il rendimento de i conti non si
possa esigere con quel rigore come si
esigerebbe dal Tutore, e dall'Ammini-
stratore per liquidare i loro residui,
non ostante esistendo i libri dell'am-
ministrazione, pare indispensabile l'e-
sibizione di essi, ciò che sia se quan-
do non esistono si possa con altri am-
minicoli più benignamente procedere
a detta liquidazione secondo gli Auto-
ri sopra citati, a i quali si aggiunge
la *Ruota decis.* 35. *num.* 16. *appresso* 11
il Munoz. de Ratiociniis.

Procedendo adunque con tal sen-
timento, fu commesso a Giovanni Boc-
cini uno dei Ragionieri dello Scritto-
jo, che era per la morte del mentova-
to Bandini successo nella Carica di Com-
putista di Maremma, di farsi mostra-
re i libri dell'Amministrazione tenuta
dagli

dagli Affittuarj nel suddetto sessennio, e di fare sopra di essa le opportune osservazioni, e calcolazioni per compilare in appresso di tal rendimento di conti una legale dimostrazione per istruire l'animo del Giudice, e per procedere sopra di essa avanti in tal causa.

Tal dimostrazione restò perfezionata ne' 30. Dicembre 1737. con essersi il detto Perito soddisfatto sopra i libri dell' Amministrazione suddetta, che a tal effetto furono dagli Affittuarj trasmessi a Firenze, e con aver paragonato tale Amministrazione con quella tenuta dallo Scrittoio dall'anno 1686. fino al 1698. nel qual tempo furono le dette Fattorie amministrate a conto del medesimo. E tal relazione dopo essere stata veduta, ed esaminata dagli altri Ministri superiori dello Scrittojo suddetto mi fu rimessa per potere sopra di essa regolare a termini di ragione il domandato defalco.

Avendo adunque osservato, che da dette dimostrazioni resultava, che gli Affittuarj nell'accennato sessennio, secondo l'entrate predette, e le spese sofferte, e pagamenti fatti avevano scapitato in tutta l' amministrazione scudi tremila settecento cinquantasette, lire quattro, due soldi, e sei denari, e che quando avessero avuto a pagare anco quelle somme, che nell'accennato sessennio erano rimaste per causa dell' affitto in debito con lo Scrittojo suddetto, lo scapito sarebbe acceso fino alla somma di scudi trentamila trecento sessanta, sc. 3. 16. 3. mi persuasi, che in genere un defalco di Canone in somma rilevante si dovesse a detti Affittuarj, perchè costava dalle relazioni fatte della sostanza de i danni sofferti, e costava, che questi danni in tutta quella conduzione non erano stati compensati da altre utilità, giacchè l'amministrazione di quel sessennio andava in scapito di somme tanto considerabili; onde credei, che si adattassero indubitatamente i termini della detta

12 *Legge licet Cod. de locato* „ ivi „ licet „ certis annuis quantitatibus fundum „ conduxeris, si tamen expressum non „ est in locatione, ut mos regionis „ postulabat, ut si qua lue tempesta„ tis, vel alio coeli vitio damna accidissent, ad onustuum pertinetent, „ & quae evenerunt sterilitates uber„ tate aliorum annorum repensatae non „ probabuntur; rationem tui iuxta bo„ nam fidem haberi recte postulabis „ e che perciò si dovesse ristringere l' inspezione alla sola quantità di detto defalco, o remissione di Canone.

Siccome gli scapiti dimostrati in detto rendimento di conti procedevano da diverse cause, così furono distinte le pretensioni degli Affittuarj in tre capi separati, il primo de' quali concerneva la remissione del Canone per il capo della sterilità sofferta per causa dei soprannotati accidenti. Il secondo risguardava il bonificamento dello scapito fatto in detto sessennio nelle stime, e Bestiami, consegnate in principio d'affitto, ritrovate in fine mancanti. E il terzo risguardava il risarcimento de i danni patiti dagli Affittuarj nei frutti separati dal suolo, e in altre cose di loro proprietà, per causa dei passaggi delle Truppe Spagnuole, e delle rappresaglie fatte dal Presidio Tedesco di Orbatello. E perchè ciascheduna delle dette pretensioni aveva per se, e contro di se ragioni, ed eccezioni diverse, così fu creduto bene di distinguere, e tener separati questi conti, e di osservare per tal causa ciò, che realmente aveva prodotto di frutto nell'accennato sessennio il fondo locato, dedotte le spese necessarie per la cultura, e amministrazione, per appurare in tal guisa lo scapito procedente dalla sterilità, o impedita percezione de i frutti, e tenere a parte in tal guisa il conto dei danni accaduti ne i frutti già percetti, e nelle cose proprie degli Affittuarj per le cause di sopra accennate.

A tal effetto fu ordinato al predetto Computista Boccini, che dalla relazione sopraccennata del rendimento di conti ne dovesse fare un ristretto, da cui apparisse quanti fossero i frutti percetti dagli Affittuarj nelle sopraddette Tenute pendente il noto sessennio dedotte le spese necessarie per mandare avanti l' amministrazione, senza far conto dei danni seguiti in detti frutti me-

mediante le dette represaglie, e senza far conto de i pagamenti fatti in causa di Canone nel mentovato sessennio, acciò con tal ristretto venissero liquidati i frutti naturalmente prodotti dal fondo locato, dalla qual notizia congiunta con quella del Canone pattuito resulta la quantità del debito, che se-
13 condo le leggi in casi simili deve rimettersi, come seguendo l' opinione di *Baldo* avvertono il *Brunemanno* nella detta *L. ex conducto ff. locati*, *il Castrense nella detta L. si merces §. vis maior ff. locati*, *l' Abbate*, *e l' Imola nel detto cap. propter sterilitatem*, *ed altri più moderni citati dal Pacion. de locat. cap.* 48. *n.* 12. *e* 13.

Fatta dal Computista suddetto tale operazione presentò un ristretto, dal quale resultava, che gli Affittuarj nel sessennio dall' anno 1730. all' anno 1736. avevano percetto dai loro affitti al netto delle spese necessarie, scudi dodici mila cinquecento tredici, lire 5. soldi sei, e denari otto. Resultava ancora che il Canone pattuito per i sopradetti affitti in tutto il sessennio ascendeva a scudi trentanovemila settecento sette, e lire una. E che a conto di tal Canone erano stati pagati nel corso di detto tempo scudi quindici mila trecento quarantadue, lir. 4. 6. 3. E che gli affittuarj suddetti a tutto Settembre 1736 ne i libri dello Scrittojo erano impostati debitori delle appresso partite, cioè

Primo, per residuo di Canone per la Fattoria di Marsiliana a tutto Settembre 1730. scudi duemila settecento sessanta due, sei lire, due soldi, e sei denari, valuta di moggia cento novantasei, staia ventuno, e tre quarti grano così pattuita.

Secondo, per residuo di Canone per la Fattoria di Pomonte parimente a tutto Settembre 1730. scudi duemila settecento quattro, soldi sedici, e sei denari, valuta di moggia dugento cinquantanove, e sette staia grano come sopra.

Terzo, per valuta di moggia dugento grano fatto loro somministrare dalla Contea di Pitigliano a titolo d' imprestanza straordinaria per supplire alla sementa dell' anno 1734. scudi due mila.

Quarto, per rimborso delle spese fatte dallo Scrittojo per trasportare alla Marsiliana il suddetto grano, scudi dugento ventiotto, e lire quattro.

Quinto, per residuo delle imprestanze ordinarie somministrate a detti Affittuarj in detto sessennio a tenore del Contratto scudi tremila cinquecento, valuta pattuita di moggia trecento cinquanta di grano.

Sesto, per residuo del Canone dovuto per causa delle bandite scudi mille dugento cinquantatre, e lire quattro, valuta di moggia centoventicinque, staja otto, e un quarto di grano così pattuita.

Settimo, per residuo del Canone della Fattoria di Marsiliana a tutto Settembre 1736. scudi diciottomila novecento diciotto, lire cinque, e cinque soldi, valuta di moggia mille cinquecento settantasei, staja tredici, e mezzo grano come sopra.

Ottavo, per residuo del Canone per la Fattoria di Pomonte a tutto Settembre 1736. scudi duemila novecento trentotto, lire quattro, otto soldi, e nove denari, valuta di moggia dugento ottantuno, staja diciotto, e mezzo di grano come sopra.

Tali debiti si pretendeva dagli affittuarj, che rimanessero di gran lunga assoluti dalla suddetta pretensione di remissione di Canone, e resarcimento di danni, e si pretendeva in oltre che dovesse loro essere bonificata la mancanza ritrovata nelle stime de' Bestiami nell' anno 1736. ascendente a scudi mille sessanta nove.

Ed essendo stati appurati nella sopraccennata guisa i fatti, e compite le opportune calcolazioni, venendo fatto instanza di procedersi all' Esame di ciò che fosse di ragione secondo le leggi degli affitti a termini del citato Capitolo 17. del contratto, desiderai per maggior cautela dell' interesse di S. A. Reale di poter conferire con qualchè altro Giudice, e furono in conseguenza di consenso delle parti a me aggiunti i miei Sigg. Colleghi, ai quali proposta la Causa, e vedute tutte le sopraddette relazioni cogli annessi Calcoli, e sentito più volte il perito, e le parti tanto unitamente che separatamente, siamo venuti con-

cot-

cordemente nel sentimento, che appresso, cioè.

Primo abbiamo creduto, che le prime sei partite di debito impostate ai libri dello Scrittojo contro i Sigg. Clementi non siano suscettibili d' alcuna alterazione, diminuzione, o defalco.

Secondo, che il Conto del Canone, da cui si forma il residuo notato nella settima e ottava partita sopra descritte, debba ridursi attesa la lesione sofferta dagli affittuarj ultra dimidiam; e debba ridursi a proporzione de' frutti percetti dall' affittuario nel controverso sessennio, talmente che l'affittuario suddetto per i detti sei anni non sia debitore del Canone convenuto, ma solamente de i frutti percetti al netto delle spese necessarie.

Terzo, che tali frutti restino liquidati nella somma di scudi dodicimila cinquecento tredici, lire cinque, soldi sei e denari otto secondo la dimostrazione del Computista Boccini, e che per conseguenza a tal somma debba ristringersi il debito dell' affittuario per causa di Canoni in detto sessennio, e assolversi da ogni maggior somma convenuta nel contratto.

Quarto, che a tal somma di debito debbano contrapporsi i pagamenti fatti dagli affittuarj in conto di Canoni nel controverso sessennio, i quali pagamenti superando il debito nella somma di scudi duemila ottocento ventotto, lire cinque, soldi diciannove, e sette denari, debba tal somma come indebita bonificarsi a detti affittuarj nelle altre sei prime partite, in cui sono stati condannati.

Quinto, che non sia dovuta a detti affittuarj la refezione dei danni sofferti nelle stime de' Bestiami, ma che siano tenuti a restituire intiera l' istessa stima ricevuta in consegna in principio d' affitto senza diminuzione.

Sesto, che non sia tenuto lo scrittojo delle Possessioni a risare i danni sofferti per causa del passaggio delle Truppe Spagnuole, e dell' incursioni delle Truppe Tedesche, riservando agli affittuarj le loro ragioni tali quali da sperimentarsi contro chi altri sia di ragione.

Settimo, che da tale assoluzione dello Scrittojo venga eccettuata la partita delle dugentoventi moggia di grano portate via dalle Truppe Tedesche nell' Aja del Capannone, per la qual partita solamente siano riservate a detti affittuarj le ragioni tali quali contro lo Scrittojo suddetto fino a tanto che con altra sentenza non sia deciso a pericolo di chi stesse, e perisse detta partita di grano.

Questi sono gli Articoli della nostra Decisione, nei quali siamo convenuti per i seguenti motivi.

ARTICOLO PRIMO

Sopra le prime sei partite di debito.

Nella prima, e seconda, e quinta di dette partite non vi è stata alcuna difficultà, convenendo l' una, e l' altra parte, che fossero per se stesse pagabili per l' intiero.

La terza, e quarta partita, che consistono nell' imprestanza straordinaria delle moggia dugento grano date per supplire alla sementa dell' anno 1734. con le spese occorse per il trasporto di esso grano, pretendevano gli affittuarj, che si dovessero loro bonificare come uno scapito sofferto per causa delle rappresaglie fatte dal Presidio d' Orbatello, che portò via in quell' anno il grano necessario per le sementi; o al meno pretendevano, che si dovesse mettere a uscita tra le spese occorse nell' Amministrazione di Marsiliana, il che siccome avrebbe fatto accrescere lo scapito, avrebbe per conseguenza fatto accrescere la remissione di debito dovuta agli affittuarj.

Ma non abbiamo creduto, che sussista il primo motivo, poichè avendo gli affittuarj domandato per capo separato il risarcimento de' danni sofferti nelle rappresaglie, o questi danni si debbono risarcire, o non si debbono dallo Scrittojo delle Possessioni. Se si debbono risarcire, lo Scrittojo bonificherà agli Affittuarj il grano dato in nota, che fu portato via, e che dette causa alla mancanza, che sopravvenne nell' occasione della successiva sementa; e fatto tal bonificamento lo Scrit-

tojo

tojo non sarà tenuto ad abbonare anco quella partita d' imprestanza, perchè quello sarebbe pagare la medesima cosa due volte. Se poi lo Scrittojo non è tenuto a risarcire detti danni, non vi è alcuna ragione di pretendere dal medesimo l'abbonamento di detta partita creata con titolo di mutuo, che non può ricevere alcun ritardo nella restituzione, *Institut. titul. quibus modis re contrahitur obligatio*.

Non abbiamo creduto, che nè meno vada posta a uscita nell'amministrazione di Marsiliana per ricrescere in tal guisa lo scapito del sessennio, perchè questo è un contratto totalmente indipendente da quello dell' affitto, in cui lo Scrittojo fa figura d' un terzo mutuante, il quale non è sottoposto al pericolo degli accidenti fortuiti, a cui secondo le leggi è sottoposto il Locatore per il Canone, onde o bene, o male che sia andata l'amministrazione, può sempre il detto mutuante esigere il detto pagamento intero, al quale l' Affittuario è tenuto di proprio. E non si deve detta partita porre in verun modo in conto di spese nella liquidazione dei frutti, poichè il grano necessario per la sementa in quell' anno dal terreno fu veramente prodotto, e fu percetto dall' Affittuario; se poi il medesimo grano separato dal suolo, perì, bisognerà vedere a pericolo di chi debba dirsi perito: del resto secondo l'entrate naturali del Fondo locato non era necessario per seminare comprare, nè farsi prestare nuovo grano; onde questa non è spesa necessaria all' amministrazione, e non è perciò da notarsi in quel conteggio.

La sesta partita consiste nel residuo del Canone delle Bandite di Griciano, Vignacci, Conca, Prataccì, Banditella, e Vallerana, le quali per comodo del medesimo Affittuario lo Scrittojo prende in affitto dal Magistrato de' Paschi di Siena, e ne dà l' uso a detto Affittuario, con che corrisponda allo Scrittojo l' istesso Canone, che lo Scrittojo è tenuto a pagare a detto Magistrato. Tal Canone; che ascende alla somma di scudi quattrocento diecisette, e lire 6. l' anno, era stato pagato puntualmente per i primi tre anni del sessennio; ma gli ultimi tre anni gli Affittuarj non corrisposero, e dette tre annate arretrate formano il residuo, che si descrive nella detta sesta partita.

Gli Affittuarj pretendevano, che detto Canone si dovesse considerare come porzione del Canone dovuto per l' affitto generale delle Tenute di Marsiliana, e Pomonte, e sottoposto perciò alle variazioni, a cui la lesione sofferta sottopone il medesimo, e che però si dovesse fare tutto un conto, e a proporzione dello scapito patito in tutta l' amministrazione, si dovesse fare per tutti quelli conti la debita remissione, la qual pretensione avrebbe annichilato non solamente la partita sopraddetta resultante dalle tre annate non pagate, ma avrebbe fatte ancora rivivere in credito di detti Affittuarj le tre prime annate del sessennio già pagate, le quali sarebbero da notarsi, come pagamenti fatti in causa di Canone, e per stare a calcolo nel medesimo conto, talchè tutta questa pretensione importerebbe scudi due mila cinquecento sette, e lire una.

Noi però abbiamo creduto, che il patto sopraddetto fatto per il pagamento di queste Bandite sia di diversa natura dal patto fatto per pagare l' affitto di Marsiliana, e Pomonte, in cui lo Scrittojo faccia figura di terzo, il quale conducendo per i Clementi, e per loro comodo le Bandite dal Magistrato de' Paschi di Siena, deve essere egli indennizzato del Canone, che per causa de' Clementi viene costretto a pagare a detto Magistrato, e ciò senza alcuna dipendenza dall' affitto principale di Marsiliana, e Pomonte, e da' pericoli, a cui è sottoposto il medesimo affitto; talchè qualunque esito che abbia avuto l' amministrazione di Marsiliana, e Pomonte, siccome il Magistrato de' Paschi può esigere dallo Scrittojo il Canone convenuto per le Bandite, che per se stesse hanno dato in sei anni il conveniente frutto, come le Parti accordavano, così lo Scrittojo deve farsi indennizzare delle somme per tal causa pagate

sen-

senza altro riguardo. E ciò viene molto chiaramente confermato dal patto apposto in principio del contratto, in cui si conviene, che gli Affittuarj facciano allo Scrittojo questo pagamento per causa delle Bandite nel modo, e forma, e coll'istesse condizioni, che si paga l'imprestanza „ ivi „ e di più colle Bandite di Gricciano, Vignacci, „ Conca, Prataccì, Banditella, e Valerana, quali l'A. S. R. tiene in „ affitto dal Magistrato de' Paschi di „ Siena per annuo Canone di scudi „ quattrocento diciassette, e lire sei, „ con obbligo al detto Sig. Clementi „ di pagare oltre agli scudi cinquemila quattrocento, che appresso li detti „ scudi quattrocento diciassette, e lire „ sei durante il presente affitto ogni „ anno allo Scrittojo delle Possessioni „ della medesima Altezza senza eccezione di sorte alcuna in tanto grano da consegnarsi, e valutarsi nell' „ istessa forma di quello, che devono „ consegnare per la restituzione dell' „ imprestanza come si dirà nel Capitolo quinto. „ Onde siccome l'imprestanza si paga dall'Affittuario del proprio senza alcun riguardo all'esito buono, o cattivo delle raccolte, così questo Canone pare, che abbia per patto l'istessa natura di pagamento privilegiato, e indipendente da i pericoli, e casualità, a cui è sottoposto il Canone ordinario dell'Affitto.

Non impugnavano i difensori degli Affittuarj un tal discorso, ma soggiungevano, che se il contratto delle Bandite si doveva dire separato da quello dell'Affitto, bisognava ancora separare le rendite delle medesime Bandite dalle rendite generali della Marsiliana; e siccome tal separazione non era stata fatta, poichè erano state amministrate continuamente assieme colle altre, e comprese assieme coll'altre nel rendimento de' conti, dicevano, che dall'entrata generale appuntata in detto rendimento dei conti, bisognava detrarre l'importare de' frutti percetti da dette Bandite, o almeno bisognava notare a uscita la spesa occorsa per percipergli.

Tale obietto ci è paro, che si possa sufficientemente dileguare, considerando, che le Bandite suddette, quantunque siano di diversa provenienza dal restante delle Tenute, sono però date in affitto nell'istesso contratto, e per il medesimo tempo, che il restante della Marsiliana, onde pare, che si comprendino sotto l'istessa locazione, e non possino per tal riguardo dirsi affittate per contratto separato, essendo ancor esse una porzione di quella università di beni, e di comodi, a contemplazione de' quali è stato pattuito il Canone ordinario di tutto l'affitto, onde sta bene, che i loro frutti siano conteggiati assieme con i frutti di tutti gli altri effetti senza distinzione,
come osservano, che in tal caso debba farsi, *Surdo Consil.* 34. *num.* 22. 15
Marta Consil. 449. *num.* 5. *Fabro in Cod. lib.* 4. *tit.* 42. *defin.* 47. *Pacion. de locato cap.* 47. *num.* 69 *e* 70. *e* 73. *Barz. dec.* 59. *num.* 12. *e* 13. *Coccin. decis.* 422. *num.* 17., ma non per questo ne segue, che il Canone delle dette Bandite debba pagarsi nel modo, che si paga il Canone di tutto il resto, quando sopra tal pagamento è stato nell'istesso contratto fatto un patto diverso, convenendosi, che le Bandite si paghino „ senza eccezione „ di sorte alcuna „ e nel modo, e forma, che si paga l'imprestanza, la quale si paga senza verun riguardo allo scapito, o lesione dell'Affittuario, e si paga da lui del proprio, e senza poter pretendere scomputi, o defalchi, i quali sono promessi al cap. 17 del detto contratto in riguardo al Canone ordinario.

E noto, che se il Conduttore per patto prende il pericolo degli accidenti fortuiti sopra di se, allora non può pretendere defalco d'alcuna sorte secon-
do il *Testo nella Legge* 9. *§. si quis* 16
fundum ff. locat. e nella L. licet 8. *Cod. de locat.*, onde se tal patto, che poteva farsi sopra tutto l'Affitto, si è fatto sopra una sola porzione di esso, il Canone di detta porzione dovrà pagarsi senza veruna eccezione, conforme i contraenti hanno disposto; tanto più che vi è una ragione di diversità, che persuade la ragionevolezza di questo patto distinto; poichè è

da

da sapersi, che l'Affitto di Marsiliana ha sussistito lungo tempo senza l' aggiunta di queste Bandite, le quali spesse volte si prendevano dagli Affittuarj per loro comodità dal Magistrato dei Paschi di Siena, che in quel tempo le affittava all'incanto; ma siccome non ogn'anno potevano gli Affittuarj ottenerle, e non sempre al medesimo prezzo, e dall'altra parte facevano gran comodo all'Affitto; così lo Scrittojo per far comodo a detti Affittuarj, e perchè le avesero con certezza, e a un prezzo fisso, le prese dal Magistrato de' Paschi in affitto per il detto Canone, e le unì a tutto il corpo della Marsiliana, col patto però di venir corrisposto dell'istesa quantità di Canone, che egli sborsava al Magistrato suddetto, onde non è maraviglia, se in questa contrattazione fatta per puro comodo dell'Affittuario lo Scrittojo non volesse correre rifico alcuno, e volesse tener franco il detto Canone da tutti i pericoli, e pattuisse perciò, che fosse pagato come l'imprestanza; e però abbiamo creduto adattabile al caso nostro la risposta di Giuliano nella detta *L.* 9. *ff. locati* ,, ivi ,, si quis fundum locaverit
17 ,, ut etiam si quid vi maiore accidis-
,, set hoc ei praestaretur, pacto stan-
,, dum esse ,,

ARTICOLO SECONDO.

Sopra la remissione del Canone.

Nella settima, e ottava delle sopraccennate partite di debito impostate ai libri dello Scrittojo contro gli Affittuarj suddetti si descrive il residuo dei Canoni di Marsiliana, e Pomonte dovuto dai detti Affittuarj, il qual residuo si forma dal conto dell'intero Canone pattuito nel contratto, detratti alcuni pagamenti fatti in tal causa pendente il sessennio.

Sopra tal conto di Canone descritto a forma del convenuto nel contratto, gli Affittuarj hanno reclamato domandando per ragione dei danni sofferti, e degli scapiti fatti nell'Affitto la remissione a forma delle leggi, e dell'istesso contratto al Capitolo 17. e questa remissione abbiamo creduto, che si competa loro in modo tale, che in vece del Canone pattuito abbiamo detto non esser debitori di altro, che dei frutti percetti dal fondo locato nel detto sessennio al netto delle spese necessarie.

E' regola indubitata di ragione,
che il contratto di locazione di sua
natura produce, che ogniqualvolta il
Condutrore, o per forza umana, o
per inclemenza delle stagioni, o per
qualunque caso venga impedito a percipere i soliti frutti, talchè egli neri-
senta un grave danno, sempre se li
competa la remissione del Canone pat-
tuito, come elegantemente viene dispo-
sto nel *Testo* in principio citato della
Legge si merces 25. *§. Vis major ff.*
locati, al quale concordano la *Legge si*
uno in principio del medesimo Tit., *e* 18
la L. licet Cod. de locato, *e il capit.*
propter sterilitatem de location., e gene-
ralmente viene senza controversia am-
messo, e praticato *Surd. Consil.* 35.
Cravet. Cons. 95. *volum.* 1. *Gaill. ob-*
servat. 23. *lib.* 2. *num.* 67. *e* 21. *Pa-*
cian. Cons. 100. *num.* 20. *Torre var.*
jur. quaest. part. 2. *quaest.* 67. *lib.* 12.
tom. 3. *Pacion. de locat. cap.* 46. *n.*
48. *Covarruv. practic. resol. capit.* 30.
Carpsov. decis. 136. *n.* 14. *Barz. dec.*
422. *num.* 15. poichè la giustizia non
soffre, che il padrone possa esigere dal
Conduttore più di quello che dal suo
proprio fondo avesse percetto, *Pacion.*
de locat. cap. 45. *num.* 50., e sicco- 19
me nella vendita dei futuri frutti non
si deve il prezzo, se i frutti non na-
scono, *L.* 8. *ff. de contrahenda empt.* 20
così argumentano, che debba osservar-
si nella Locazione, la quale è total-
mente simile al contratto di vendita
L. 2. *ff. locati*. e non contiene altro, 21
che una vendita dei medesimi frutti,
Bartolo, e il *Gotofredo nella detta leg-* 22
ge si merces §. Vis major ff. locati. E
tal remissione deve farsi ancorchè si
tratti di Conduttori dei fondi pub-
blici, o dell'istesso Principe, *Boss. in.* 23
pract. tit. de remiss. merc. conduct. n.
6. *Carocc. de locat. & conduct. tit. de*
remiss. Merced. quest. 5. *n.* 2. *Pacion.*
cap.

cap. 46. *num.* 48: *De Luc. de locat.*
disc. 5. *n.* 2. *e de Regalib. disc.* 65.
num. 17. ne i quali, anzi si suol pro-
cedere con riguardi più favorevoli, per-
chè il Conduttore non sia in danno,
Carocc. detto tit. de remiss. Merced.
24 *quest.* 8. *num.* 73.

Quando poi il danno per tal ef-
fetto si dica intollerabile è noto, che
quantunque nel caso, che il detto dan-
no sia minore della metà del Canone,
vi siano differenti opinioni da conci-
liare, e differenti circostanze da rifflet-
tere, è però senza controversia rice-
vuto, che nel caso, che il danno sia
maggiore della metà del detto Canone,
talchè i frutti percetti dal fondo lo-
cato non arrivino a pagare detta me-
tà, allora tal danno si dica indubita-
tamente intollerabile, e il Conduttore
si dica leso, e per tal lesione se gli
competa la remissione del Canone pat-
tuito, così affermano *l'Abate nel cap.*
propter sterilitatem n. 12. *de locat. Bartol*
25 *Consil.* 140. *n.* 6. *vol.* 1. *Rol. Consil.*
86. *n.* 1. *vol.* 3. *Natta Consil.* 449.
num. 1. *Purpurat. Consil.* 464. *num.* 3.
vers. 3. *Peregrin. cons.* 98. *n.* 3. *Menoch.*
Cons. 669. *num.* 11. *Aretin. Consil.* 52
num. 2. *versic. unde communior. Fabro*
in Cod. lib. 4. *tit.* 42. *defin.* 3. *Brune-*
mann. nella L. ex conducto ff. locati
Graziano disc. 534. *n.* 39. *Covarruv*
practic. resolut. cap. 30. *Amat. resol.*
18. *num.* 20. *Castill. lib.* 3. *controv.*
cap. 3. *num.* 36. *Cavall. comm. con-*
tra comm. quest. 57. *Cancer. var. lib.*
3. *cap.* 15. *Torr. var. part.* 2. *quest.*
67. *tit.* 12. *num.* 2. *e* 3. *Mantica de*
tacitis lib. 5. *tit.* 8. *num.* 30. *e seq.*
Menoch. de arbitrar. judic. lib. 2. *cent.*
prima cas. 79. *Carocc. de locat. tit. de*
remiss. merced. quest. 1. *n.* 4. *Pacion.*
de locat. cap. 47. *n.* 1. *Staiban. de*
interesse lib. 2. *tit.* 10. *n.* 135. *Valasc.*
de jure emphyt. quest. 27. *n.* 24. *Mozz.*
de contract. tit. de locat. & conduct.
Rubric. de accid. locat. Barg. decis.
59 *n.* 15. *Capic. decis.* 88. *num.* 1.
Christin. decis. 110. *n.* 14. *vol.* 3. *Coc-*
cin. decis. 422. *n.* 15., e con tal regola
si procede senza dubbio anco ne i pub-
blici proventuarj, e ne i conduttori
delle cose Fiscali, perchè anzi si pre-
tende, che in simili locazioni serva per
ottenere la remissione il provare la le-
sione nella sola sesta parte, *De Luc.* 26
de locat. disc. 5. *num.* 2. *e de Rega-*
lib. disc. 65. *num.* 17.

Provata poi, che sia la lesione
nella sopraddetta forma oltre la metà
del Canone, la remissione, che si de-
ve all'Affittuario, è totale, cioè tut-
to il Canone pattuito nel contratto
d'Affitto, deve essergli rimesso, e non
rimane debitore d'altro che di quei
pochi frutti, che egli ha percetto dal
fondo locato dedotte le spese; e quan-
do non abbia percetto dedotte le spese
utilità veruna, esso non è tenuto, nè
a titolo di Canone, nè a titolo di
frutti a pagare alcuna cosa al Locato- 27
re, come riportando la comune opi-
nione dimostra il *Paciono de locato*
cap. 48. *num.* 12. *e* 13. „ ivi „ ve-
„ rum prima opinio quod ubi non est
„ perceptum, quantum sufficiat pro
„ dimidia pensionis, fiat remissio in to-
„ tum, videlicet, si nihil prorsus per-
„ ceptum, vel perceptum solum semen
„ & quantum expensum fuit, nihil
„ prorsus solvere debeat Conductor,
„ si autem perceptum aliquid non suf-
„ ficiens pro medietate pensionis, sol-
„ vere debeat illud solum, quod per-
„ ceptum est ultra semen, & expen-
„ sas, & residuum in totum sit re-
„ mittendum, est magis communiter re-
„ cepta „ e come insegnò il *Castrense*
nella detta legge si merces §. vis ma-
jor n. 4. *ff. locati, e l'Imola nel detto*
cap. propter sterilitatem de locato num.
16. e spiega ottimamente il *Covarruv.*
Practicar. quæst. cap. 30. *con altri ci-*
tati da lui, e dal medesimo Paciono
al detto cap. 48. *num.* 12. *e* 13. E
tale opinione in primo luogo si pro-
va dalla generalità, con cui parlano
le leggi, che in tal caso di lesione di-
spongono doversi rimettere il Canone,
le quali non limitando la quantità, e
parlando assolutamente, debbono inten-
dersi assolutamente, e perciò in termi-
ni di remissione totale. Secondo vien
comprovato dal *Testo nel detto §. vis* 28
major, ove si dice „ non debet Con-
„ ductori damno esse, si plusquam to-
„ lerabile sit, laesi fuerint fructus „

perchè non dovendo essere il Conduttore in danno, bisogna che la remissione sia totale, e proporzionata ai frutti percetti. Terzo si dimostra dalla medesima natura del contratto di locazione, la quale non essendo altro, che una vendita, e compra de' frutti, e totalmente simile al contratto di compra,
29 e vendita *L. 7. e 8. ff. de periculo rei venditae*, *L. 2. ff. locat.* ne viene in conseguenza, che la lesione ultra dimidiam debba produrre la totale rescissione del contratto medesimo per il remedio della *Legge 2. Cod. de rescindenda ven-*
30 *dition.* onde non può valersi del contratto per esigere il Canone, ma solo farsi rendere conto dei frutti, come si farebbe da un Amministratore, come
31 puntualmente avverte il *Ciriaco nella L. 5. Cod. de locato* „ ivi „ eius anni mercedem non exigit actione ex „ locato.

Applicando adunque le sopraddette regole di ragione al caso nostro certo è, che il Canone pattuito per tale affitto ascende in tutta la conduzione a moggia tremila cento sessanta, e staia sei, e che gli Affittuarj in tutto il tempo della predetta conduzione non hanno percetto altro dedotte le spese necessarie per l' amministrazione, che moggia mille sessanta quattro, e staia otto, che si valutano scudi dodici mila cinquecento tredici, lire cinque, sei soldi, e otto, talchè non essendo i detti frutti sufficienti a pagare la metà di detto Canone, rimane chiara la lesione ultra dimidiam, e rimane chiaro in conseguenza, che non si deve dare agli Affittuarj predetti debito del Canone, in vigore del contratto, ma si devono solamente impostar debitori della quantità di detti frutti, oltre la quale allo Scrittojo non rimane azione alcuna contra di loro. E ciò supposto rimangono insussistenti la detta settima, e ottava partita di debito descritta ai libri dello Scrittojo contro gli Affittuarj, poichè tali partite suppongono il debito del Canone a forma del contratto, il qual supposto mancando bisogna rifare il conteggio in diversa maniera, e dar loro debito della sola quantità dei frutti come sopra percetti, e a fronte di questa contrapporre i pagamenti fatti.

La certezza delle sopraccennate conclusioni non ci ha lasciato molto dubitare per concorrere nella detta opinione, solo è caduto in considerazione, se essendo le Tenute di Pomonte, e di Marsiliana date in affitto per contratti separati, si dovesse per conseguenza separare le istanze degli Affittuarj, ed esaminare separatamente le rendite dell' una, e dell' altra Tenuta per vedere se erano suscettibili della domandata riduzione con l' istessa legge, nel che ci faceva dubitare la notizia di fatto, che non si contraverteva, che la Tenuta di Pomonte aveva nell' accennato sessennio avute le sue raccolte ordinarie, talchè in essa l' Affittuario non si poteva chiamar leso in alcuna somma, anzi vi aveva sicuramente lucrato.

A tal difficoltà, per cui gli Affittuarj separando gli utili di Pomonte pretendevano di estenuare sempre più i frutti della Marsiliana, ci pare che sia stato sufficientemente soddisfatto colla replica, che quantunque l'Affitto delle due Tenute si faccia per due contratti separati, si fa per altro, e per lo più si è fatto, come si fece con loro medesimi nell' istesso tempo da durare l' istesso numero d' anni, e in favore delle medesime persone, e coll' obbligo dei medesimi Mallevadori, e che dagl' istessi Affittuarj l' una e l' altra Tenuta è stata amministrata in confuso considerandole come un solo negozio, onde quantunque gl' Istrumenti d' Affitto siano due, pare non ostante che in sostanza, e secondo l' intenzione dei contraenti, e la verità dei fatti, si debbano considerare, come una sola condizione, benchè composta di diversi corpi di effetti, e di diversi generi di frutti, nel qual caso entra la regola, che tutti vadano considerati unitamente a oggetto di computare la lesione, *Marta Consil. 449. n. 5. Surdo Consil. 34. num. 12. Fabro* 32
in Cod. lib. 4. tit. 42. defin. 47. Pacion. de locat. cap. 47. num. 69. 70. e 73. Barz. decis. 59. num. 12. e 13. Coccin. decis. 422. num. 17.

A que-

A questo si aggiungeva, che avendo i medesimi Affittuarj tenuta l' Amministrazione di tali Tenute in confuso, talchè non era possibile formarne un rendimento di conti separato, l'impossibilità di fare questa separazione procedente dal fatto loro, doveva obbligargli ad acquietarsi, se si considerava l'una, e l'altra tenuta come una sola conduzione, nel modo, e forma che essi le avevano amministrate, e se perciò se ne formava un' entrata sola, ed un Canone solo ad oggetto di misurarne la lesione, e di liquidare il loro debito di frutti.

ARTICOLO TERZO

Sopra la liquidazione dei Frutti percetti.

Posto, che il debito degli Affittuarj invece del Canone convenuto, non possa esser maggiore della quantità dei frutti percetti, come sopra si è mostrato, questa quantità ci è parso di poterla con tutta ragionevolezza liquidare nella somma, che apparisce dal rendimento de i conti fatto da i medesimi Affittuarj avanti al Computista di Maremma, e dal ristretto fatto a questo preciso effetto, in cui resulta, che i frutti delle dette Tenute ascendono in sei anni dal primo Ottobre 1730. a tutto Settembre 1736. dedotte le spese necessarie alla somma di scudi dodici mila cinquecento tredici, lire cinque, soldi sei, e denari otto.

In questa maniera deve farsi la liquidazione dei i frutri in tali cause di remissione di Canone per il capo della lesione, cioè si debbono riguardare i frutti di tutti gli anni, che ha durato la conduzione compensando un'
33 annata con l'altra *Cap. propter sterilitatem de locat. & conduct. L. si uno in princip. ff. locati, L. licet Cod. locati, Brunemann. nella d. L. si merces e nella d. L. ex conducto*; poichè quantunque i pagamenti del Canone siano distinti, ed assegnati in ciascheduna annata, tanto la locazione si dice una sola, e deve riguardarsi in fine tutto
34 il complesso di essa, *Bartol. nella L. si servus communis §. Finali in fin. ff. de stipulat. servor. n. 7. Baldo Consil. 306. in princip. vol. 3. Surdo Consil. 34. num. 54. e seg. Pacion. cap. 25. n. 41. Carocc. de locat. tit. de moltiplicit. Contract. n. 15. Costa de rata quest. 93. n. 4. la Ruota Roman. dec. 279. num. 5. in fin. part. 1. Recent.* E non solo devono riguardarsi, e computarsi tutti gli anni, ma computarsi ancora tutti i generi di frutti prodotti in qualsivoglia modo da i beni affittati, non parendoci sufficientemente fondata l'opinione del *Peregrino Consil.* 35
98. *lib. 5.* riportata dal *Pacion. detto cap. 47. n. 74.* per cui si pretende, che quando il pagamento del Canone è convenuto in una specie, come farebbe nel caso nostro in Grano, allora per provare la lesione, basti provare la sterilità nel solo articolo del grano, senza considerare gli altri utili dell'affitto, la qual opinione essendo contradittoria alla ragione, per cui nella lesione ultra dimidiam si rimette il Canone, e si rescinde il contratto, che è il danno intollerabile, e la presunta mancanza del consenso fin da principio, non ci ha posto alcuno scrupolo nel caso nostro, quantunque veramente il Canone sia pattuito in grano, e abbiamo creduto doversi procedere coll'istessa regola di quando è pattuito in contanti, colla computazione cioè di tutti i generi di frutti secondo il *Soccin. Juniore Consil. 78. n. 6. lib. 2. Barz. decis. 59. n. 12. e 13. Coccin. decis 422. n. 17. e altri sopracitati.* 36

Da tali frutti per altro in tal guisa computati debbono dedursi le spese necessarie all'amministrazione, *Brunemann. nella detta L. ex conduct. e nella d. L. si merces ff. locati, Menoch. Consil. 669. n. 11. Grazian. disc. 534 num. 39. Castrens. nella d. L. si merces §. vis maior num. 4. Pacion. de locat. cap. 47. num. 10. e cap. 48. n. 12. e 13.* poichè frutto non si dice se non ciò, che veramente avanza, dedotte le spese *L. fructus ff. soluto matrimon.* E con tali regole essendo stata ordinata, e fatta detta liquidazione considerati i puri frutti tali quali sono stati percetti senza considerare i danni posteriormente accaduti sopra di 37 38

essi per le rappresaglie fatte dal Pre-
sidio d' Orbatello, abbiamo creduto,
che la detta somma di scudi dodici mi-
le cinquecento tredici, lire cinque,
sei soldi, e otto, si possa dire liqui-
data a termini di ragione, e secondo
le leggi degli Affitti.

Sopra la legittimità del detto ren-
dimento di conti non abbiamo avuto
alcun dubbio, perchè sono stati da
principio provati i danni in genere,
i quali ascendono a somma assai co-
spicua, e successivamente coll'esibizione
de' libri, non è restata provata la com-
pensazione di tali danni, come si ri-
chiedeva per il *Testo nella legge licet*
Cod. de locato, anzi è stata conferma-
39 ta la lesione degli Affittuarj, e l'esa-
me, e riscontro di tali libri è stato
fatto dai medesimi Ministri dello Scrit-
tojo, che hanno avuto tutto il como-
do di sodisfarsi sopra di essi, e hanno
compilato le accennate relazioni, da
cui resulta la sopraddetta liquidazione.
Talchè considerando la loro perizia,
o come confessione del medesimo Lo-
catore, o almeno, come perizia giu-
diziale, non resta luogo a dubitarne,
e può servire, e deve servire di suffi-
40 ciente fondamento alla sentenza, *Pa-*
risien. consil. 96. *num.* 32. *lib. primo.*
De Luc. de judic. disc. 33. *Addend.*
ad Buratt. decis. 70. *Bich. decis.* 564
Ludovis. decis. 220. *num.* 5. *La Ruo-*
ta nelle Recent. decis. 47. *num.* 7. *p.*
7. *e decis.* 570. *num.* 9. *e* 10. *p.* 18.
e decis. 54. *num.* 6. *e* 7. *p.* 19.

Nè ci ha ritardato il considera-
re, che la Scrittura d'amministrazione
di detti Affittuarj non sia stata tenu-
ta per bilancio all'uso Fiorentino, poi-
chè per l'essenza della Scrittura, e
per renderla per se stessa provante non
è veramente necessario, che sia tenu-
ta per bilancio. Infatti quelli, che per
obbligo di loro ufizio sono forzati a
tenere la Scrittura della loro ammini-
strazione, e ad esibirla, non sono per-
ciò obbligati a tenere tale Scrittura
per bilancio, *Genua de Scriptura pri-*
vata tit. de libris Tutor. lib. 4. e non
41 ostante provano nei suoi casi anco in
favore dello scrivente *Scaccia de judi-*
42 *ciis lib.* 2. *cap.* 11. *n.* 247. *& seqq.*
Così il libro del Padrone prova ne'
suoi casi contro i Contadini *Genua* 43
de Scriptur. privat. lib. 4. *tit. de lib.*
Domino. e similmente il libro del Fat-
tore prova ne' suoi casi contro il Pa-
drone *Genua d. lib.* 4. *tit. de libro* 44
Factoris, quantunque tali libri non u-
sino tenersi nella sopraddetta guisa per
bilancio. Poichè il libro de' conti per
meritar fede, serve, che contenga di-
stintamente l'entrata, e l'uscita con
l'espressione dei giorni, delle somme,
delle cause, e delle persone, e che sia
intitolato, e cartolato, e ben tenuto
senza lacerazioni, e cancellature, acciò
resti escluso ogni sospetto d'interpola-
zione, o di falsità, *Genua de Script.*
privat. lib. 4. *tit. de lib. Administrat.* 45
Scaccia de judiciis lib. 2. *cap.* 11. *n.*
267. *& seqq. Cravett. de antiquitat.*
tempor. vers. 4. *limitatur*, e con tali
requisiti fa piena prova anco in favo-
re dello scrivente, *Scaccia de judiciis*
d. cap. 11. *n.* 247. *Genua d. lib.* 4. 46
tit. de lib. Tutor. & de lib. Administ.
particolarmente, se le spese notate in-
tal libro non sono inverisimili, e non
si possino provare in altra maniera,
come segue in tutti gli atti, che non
si sogliono fare colla presenza dei Te-
stimoni, *Cravett. de antiquitat temp.* 47
vers. limitatur 4. *n.* 28. *e* 32. *Genua*
d. tit. de libris Tutor. num. 26. *& tit.*
de lib. Administr. Scaccia de judiciis
lib. 2. *d cap.* 11. *n.* 257.

Con tali requisiti pare, che pos-
sa dirsi tenuta la Scrittura degli Af-
fittuarj, perchè sebbene non è per
bilancio, è però secondo l'uso della Ma-
remma, ed è composta del libro Ma-
estro, e di diversi libri preparatorj,
che possono servire di Corredo, ed è
tenuta da un Perito scritturale special-
mente destinato per la medesima, co-
me si costuma nei negozi di qualche
rilievo, ed è sempre servita la mede-
sima a render conto ai Soci, ed Inte-
ressati dell'Affitto, che hanno il prin-
cipale interesse di esigere il rendimento
dei conti nelle forme più legali. E il
Perito deputato dallo Scrittojo alla
sopraddetta liquidazione, e che ha esa-
minato tutta quella Amministrazione
confessa nella sua relazione, che con
tut-

tutto che la Scrittura non sia tenuta
per bilancio, l'ha però ritrovata *cam-
minare con i suoi giorni, e con le par-
tite chiare in maniera da potere for-
mare l'annesso ristretto giudiciale*. Per-
ciò se il medesimo Perito si è persua-
so di questa chiarezza, e l'ha canoniz-
zata nella sua relazione, e il non es-
ser tenuta la Scrittura per bilancio,
non è per se stesso un difetto, siamo
però concorsi senza alcuna difficoltà
nel parere di detto Perito, alla di cui
48 fede si deve stare, *De Luca de judi-
ciis disc. 33. Rich. decis. 664. e altri
sopraccitati*.

Due altre considerazioni sono an-
cora concorse a persuaderci l'istesso
sentimento; la prima resulta da una
diligenza, che il Perito sopraddetto
ha fatto sopra i libri del medesimo
Scrittojo dall'anno 1686. fino al 1698.
nel qual tempo le Tenute inoggi af-
fittate erano amministrate a mano, e
per conto del medesimo, riscontrando
l'Entrate, e le spese d'amministra-
zione di quel tempo, confrontandole
con le partite notate nei libri degli
Affittuarj nel controverso sessennio; e
con tal confronto ha attestato di a-
vere osservato una perfetta uniformi-
tà nell'una, e nell'altra Amministra-
zione, onde sempre più resta ammi-
nicolata, e convalidata la scrittura
tenuta dagli Affittuarj, e ridotta al
verisimile, e in grado perciò da fare
piena provanza secondo ciò, che si
deduce dal *Mascard. de probat. conclus.*
49 *977. num. 75. e 76. Gaill. pract. ob-
servat. lib. 2. observ. 2. num. 2. Ga-
briell. lib. primo conclus. prima n. 67.*

La seconda procede dal riflettere,
che nel caso presente non si tratta di
un amministratore, che con la sua
scrittura voglia ottenere la liberazio-
ne, e quietanza, nè si tratta di un
Mercante, che colla sua scrittura vo-
glia costituire debitore un terzo, nei
quali casi si procede con maggiore
circospezione nell'esaminare i requisiti
dei libri, ove lo scrivente fonda la
sua intenzione; ma siamo in un caso
totalmente diverso, perchè si tratta
di un Affittuario, che ha provato i
danni, e chiede il defalco avendo l'in-
tenzione fondata nei medesimi, *Pa-
cion. cons. 47. num. 89. Ciriac. con-* 50
trov. 296. num. 19. e l'esibizione de'
libri non si fa dall'Affittuario ad ef-
fetto di provare con essi il suo credi-
to, ma si fa ad instanza del Locatore
ad effetto di provare con essi la com-
pensazione del danno o in tutto, o
in parte; onde in tal caso ancorchè
i libri non provassero, e non riuscis-
se perciò fare la liquidazione dei frut-
ti, non per questo non si doverebbe
la remissione, ma si doverebbe rego-
lare ad arbitrio del Giudice, come
puntualmente ferma il *Pacion. de lo-
cato cap. 47. num. 64. e 65. Covar-* 51
*ruv. practic. resol. cap. 30. num. 2. Man-
tic. decis. 35. in fin. e altri ivi citati*.
Che poi i danni provati dall'Affit-
tuario siano di natura della locazione
resettibili, per le nevi, e diacci lo
dice il *Caroccio de locat. tit. de remis-
sion. merced. quæst. 2. e il Santern. de* 52
assicurationib. num. 67. e 80. per le
pioggie, e inondazioni *Bald. consil.* 53
*163. volum. 4. Bossis de remission. mer-
ced. num. 24. Carocc. al luog. citat.*
per la siccità *Sebastiano Medici de
casib. fortuitis part. 1. quæst. 5.* per i 54
bruci vi è il *Testo nella Legge ex
conducto §. Si vis tempestatis ff. loca-* 55
*ti, e nella L. 28. cod. de locat. Seba-
stian. Medic. de casib. fort. part. 2.
quæst. 10. num. 39.* e per la guerra,
e il timore di essa, che impedì le se-
mente, e la vendita delle pasture, *Bar-
tolo nella Legge si merces §. Culpæ in
principio, e ivi il Castrens. n. 2. ff.* 56
*locati, Corneo cons. 23. num. 8. e seqq.
lib. 2. Bursatt. consil. 81. num. 17. e
seq. Castill. variar. lib. 3. cap. 3. num.
43. Vivio opinione 247. num. 2.
e seq. Mantic. decis. 25. num. 3. Pa-
cion. de locato cap. 46. num. 3. e seqq.*
onde avendo i predetti Affittuarj l'in-
tenzione fondata sopra tali danni, nè
dovendosi servire della scrittura per
provare il fondamento della loro in-
tenzione, ma al puro oggetto della
liquidazione, si deve in tal fatto pro-
cedere più benignamente, nè si po-
trebbero nei loro libri pretendere le
scrupolose diligenze, che si vuole, che
si osservino dai pubblici Banchieri, e
al-

altre simili persone, quando sopra la fede del puro loro libro si condanna un debitore.

Il detto fin quì concerne la scrittura degli Affittuarj; rispetto poi alla fede, che debbe darsi alle relazioni della loro amministrazione fatteci in questa causa dal Perito, certo è, che comunque la revisione, e liquidazione da lui fatta si riguardi, sempre deve attendersi, e per tal causa non abbiamo dubitato di farla parte della nostra sentenza.

In primo luogo se si vuol considerare come perizia giudiciale, cioè fatta dal Perito deputato a instruire l' animo del Giudice, come veramente è seguito, non vi ha dubbio, che tali relazioni sono pienamente attese, e servono di fondamento alla sentenza,
57 che il Giudice proferisce, *De Luc. de Judiciis disc.* 33. *Addend. ad Buratt. decis.* 70. *Bichio decis.* 564. *Parisio consil.* 96. *num.* 32. *lib.* 1. *Ludovis. decis.* 220. *num.* 5. *la Ruota nelle recen. decis.* 570. *num.* 9. *e* 10. *part.* 18. *e decis.* 54. *num.* 6. *e* 7. *part.* 19. *e decis.* 47. *num.* 7. *part.* 7. e l' istesso segue ancorchè il Perito fosse eletto dal Giudice estrajudicalmente, *De*
58 *Luc. de Judic. d. disc.* 33. *num.* 29.

Secondariamente se detto rendimento di conti vuol considerarsi come fatto d' accordo tra le parti, l' una, e l' altra delle quali se n' è servita nel corso di questa causa per dedurne le ragioni, ed eccezioni, che si sono promosse, ed esaminate; in tal caso averà forza di fatto concordato, e non potrà impugnarsi da veruna di dette parti, come puntualmente osser-
59 va l' *Alba consil.* 453. „ ivi „ liber „ cum factus sit de voluntate utriusque partis, videtur ab utraque parte approbatus, scilicet, in hoc proposito, de quo agitur, idest ut faciat fidem *L.* 2. *cod. de conveniend.* „ *Fisci debitorib. lib.* 10. *& ibi Baldus* „

Se finalmente si vuol considerare detta revisione, come lo scritturato da un ministro pubblico, e specialmente deputato a tal incumbenza, ancora in tal caso detta liquidazione meriterà piena fede; come per il *Testo della*
Legge quædam §. Nummularios ff. de 60
edendo afferma *Bartolo* con gli altri *Repetenti* sopra la medesima, il *Saliceto nella Legg. exemplo cod. de probat. il Castrens. nell' Authent. ad hæc cod. de fide Instrumentorum*, l' *Alba consil.* 141. *num.* 13. *e consil.* 175. *num.* 14., *e consil.* 245. *in fine e d. consil.* 453. *Bald. consil.* 353. *lib.* 4. *Menoch. de arbitrar. Judic. lib.* 2. *Centur.* 1. *cas.* 91. *num.* 12. *Cravett. de antiquitat. tempor. vers.* 4. *limitatur num.* 62. *Genua de scriptur. privat. lib.* 4. *tit. de libris rationum Officialis num.* 6. *e* 7. *Scaccia de Judiciis lib.* 2. *cap.* 11. *n.* 18. *e seqq.* provando tal genere di scrittura anco in favore dei privati, e contro l' istesso Principe deputante,
come afferma l' *Alba* al detto *consil.* 61
245. *il Genua*, *e lo Scaccia ai luoghi sopra citati*.

E ciò molto più si conferma avvertendo, che tal rendimento di conti, revisione, e liquidazione fu fatta non solo dal detto Computista di Maremma Ministro ordinario del Principe, e specialmente incaricato a tale incumbenza, e fu fatta con saputa, e con le Instruzioni del Luogo-Tenente Fiscale, e fu fatta con saputa, anzi sotto gli ordini, e sotto la direzione dei Ministri, che presedevano all' azienda del medesimo Scrittojo, e a loro fu partecipata, ed ebbero tutto il comodo di esaminarla, e riederla; e da loro medesimi fu rimessa al Giudice, perchè sopra di essa si procedesse avanti in causa. Onde tutte queste circostanze non solo rendono sicuro, e legittimo un tal recapito, ma lo rendono impossibile ad impugnarsi, perchè gli Affittuarj non posson farlo, perchè è fondato sopra i loro proprj libri; e nè meno potrebbero impugnarlo i Ministri dello Scrittojo, perchè attesi i sopraddetti fatti sarebbe un allegare la propria turpi-
tudine contro il *Testo della Legge cum* 62
profitearis cod. de revocand. donation e del cap. inter dilectos de donationib. come in termini consimili osserva la *Ruota nelle recen. decis.* 287. *num.* 14 *e decis.* 366. *num.* 6. *part.* 13. per-

chè

chè bisognerebbe, che si fondassero o
nella loro colpa, o nella loro impe-
rizia, che per altro in tal caso sareb-
63 be, come dice *Celso* „ culpæ adnume-
„ randa „ *Lege Si quis fundum §.
Celsus ff. locati*. E sebbene sia vero,
che il Fisco non potrebbe restare pre-
giudicato dall' errore, e dalla colpa
de' suoi Ministri, non ostante finchè
tal errore, o tal delitto non restasse
provato, resta sempre nel suo vigore
il rendimento de' conti già fatto, co-
64 me ferma il *Munoz. de ratiociniis cap.*
41. *num.* 28. e non essendo stato fino
ad ora detto rendimento di conti nè
impugnato, nè allegato per sospetto,
si è dovuto per conseguenza da noi
giudicare vero, e legittimo, e si è
potuto sopra di esso fondare la nostra
sentenza, liquidando sopra di esso il
debito degli accennati frutti.

ARTICOLO QUARTO.

*Che il sopra pagato dagli Affittuarj in
Causa di Canone debba imputarsi
in altra causa.*

Fermato, che gli Affittuarj in
vece del Canone pattuito siano debi-
tori in tutto il sessennio di scudi do-
dici mila cinquecento tredici, cinque
lire, sei soldi, e denari otto solamen-
te, non è dubitabile, che a tal debito
debbano contrapporsi i pagamenti fat-
ti. E siccome tali pagamenti supera-
no la somma del debito, così pare in-
disputabile, che la somma sopra paga-
ta, che ascende a scudi duemila otto-
cento ventotto, lire cinque, dicianove
soldi, e denari sette, debba rifondersi
all' Affittuario, come indebita, ovve-
ro imputarsi in altre cause, come so-
no le prime sei partite, in cui gli Af-
fittuarj sono stati condannati. Oltre
le regole generali, che assistono a qua-
lunque debitore, che paga più del suo
dovere per ripetere l' indebitamente pa-
gato, si trova specialmente dalle Leg-
gi provvisto al Conduttore, che aven-
do pagato delle somme in causa dell' Af-
fitto si trova alla fine di esso attesa
la remissione, che se gli compete di
avere pagato più del suo debito, e si
dispone in tal caso, che possa esso ri-
petere, e debba il Locatore rifondere 65
il sopra pagato per i *Testi chiari nel-
la L. si quis fundum §. Imperator. e
nella L. sed addes §. si quis cum in an-
num, e nella legge si fundus versic. si-
militer ff. locati*. E lasciando a parte
la questione, che i Dottori fanno, se
in tal caso competa al Conduttore per
ottenere la repetizione, piuttosto la con-
dizione dell' indebito, che l' azione ex
conducto, certo è, che tutti conven-
gono nel fine, che la repetizione se
gli compete *Castrens. nella d. L. sed
addes §. si quis cum in annum ff. lo-* 66
cati. Surdo consil. 400. *n.* 8. *Grazian.
disc.* 376. *n.* 21. *e* 23. *Pacion. de lo-
cat. cap.* 48. *n.* 40. *e seq.* anzi dico-
no, che si può ripetere il Canone so-
pra pagato anco con la via esecutiva
nell' istesso modo, che può colla via
esecutiva esigerlo il Locatore, *Pacion.* 67
d. cap. 48. *Grazian. d. disc.* 376. *n.*
22. 26. *e* 27. nè fa il minimo osta-
colo il considerare, che il pagamento
è già seguito, e che il Canone dal
Conduttore è già sborsato, perchè os-
serva Ulpiano nel *d. §. si quis cum
in annum*, che l' Affittuario paga „ ut 68
„ sibi in causam conductionis prospi-
„ ceret „ e ogni ragion vuole, che i
pagamenti, che si fanno per necessità,
come sarebbe per timore dell' esecuzio-
ne, non apportino pregiudizio *L. rem* 69
legatam ff. de adimend. legat.

ARTICOLO QUINTO

Sopra le stime de' Bestiami.

Le disgrazie sofferte nell' accenna-
to sessennio non solo hanno impedito
agli Affittuarj di percipere i soliti frut-
ti, ma hanno altresì cagionato, che
alla fine dell' affitto si sono trovati
deteriorata notabilmente la stima de'
Bestiami, che riceverono in princi-
pio dallo Scrittojo nella somma in
tutto di scudi mille sessanta nove....
compresi i Colti, e tutti gli altri
Instrumenti del fondo locato. Perciò
oltre la remissione di Canone per il
capo della sterilità, pretendevano, che
dovesse loro essere bonificata la man-
can-

causa di detta stima, attesochè nella
70 Locazione dei Bestiami il pericolo è sempre del Locatore, *Pacion. cap.* 12 *n.* 5. *e* 6. quando si tratta di danni seguiti per accidenti fortuiti.

A tal pretensione ci è parso, che resista chiaramente la lettera del Contratto di Affitto, dove all' Articolo 7. „ si dice „ devino i detti Affittuarj ricevere a numero, e a stima da „ farsi da due Periti amici comuni, „ e in caso di discordia dal terzo, „ tutto il Bestiame di qualsivoglia „ sorte, che si troverà nelle dette Fattorie di Marsiliana, e Montauto „ per goderlo gratis tutto il tempo, „ che durerà l' Affitto, e nella fine „ di esso restituirlo nella medesima „ conformità, ed essendovi deterioramento supplire in contanti „

Non ostante gli Affittuarj replicavano che nella locazione dei Bestiami ancorchè per patto il pericolo sia del Conduttore, che nondimeno tal patto non può comprendere gli accidenti fortuiti, perchè ciò sarebbe contro la natura del contratto, come av-
71 verte il *Pacion d. cap.* 12. *n.* 8. *Laderch. cons.* 189. *n.* 5. *e la Ruota nelle Recent. decis.* 304. *n.* 5. *e decis.* 556. *n.* 5. *part.* 2. *e decis.* 223. *n.* 8. *e* 9. *part.* 4. E soggiungevano, che quantunque il Bestiame fosse consegnato stimato, e che la stima in rigore trasferisca il dominio, e per conseguenza il pericolo della cosa stimata
72 in chi la prende in consegna *L.* 3. *ff. locati*, *L.* 1. *§.* 1. *ff. de aestimatoria actione*, che ciò non procede quando la stima è fatta non con vera intenzione di trasferire il Dominio, e comprare, e vendere, ma al puro oggetto di conoscere, e determinare il valore della cosa consegnata, come appunto si suol fare in simili stime di Bestiami, e Instrumenti accessorj al Fondo locato, nelle quali però secondo la natura del Contratto di Locazione non si trasferisce mai il dominio, e resta per conseguenza il pericolo a carico del Locatore, come diffusamente di-
73 scorre il *Torre var. part.* 2. *quest.* 67. *tit.* 12. *n.* 25. *e seq.*

Tali difficoltà ci son parse dedotte dai Dottori, che hanno scrupolosamente osservato la natura del Contratto di locazione, nella quale rimanendo il Dominio del fondo locato appresso il Locatore, *L. non solet ff.* 74 *locati*, ogni danno, che proceda altronde, che dalla colpa del Conduttore deve soffrirlo il Padrone *L. in Judicio cod. locati*, e perciò alcuni si 75 sono avanzati anco a dire, che il detto patto sia ingiusto, e illecito, e nullo, perchè non possa lecitamente percipere i frutti per quel capitale, per cui non corre risico senza vizio di usura, come si può vedere dal *Ca-* 76 *roccio tit. de collat. num.* 13. *e dal Ciriaco controv.* 357. *num.* 15.. Ma veramente in oggi è comunemente ricevuto, che il patto sopraddetto sia giusto, e valido, e che quantunque possa repugnare alla natura del Contratto di locazione, non per questo ne segue, che non si possa sostenere come una società a capo salvo, nella quale sono impliciti i tre Contratti, in vigore de' quali può sussistere senza sospetto d' usura, come amplamente dimostra il *Pacion. d. cap.* 12. e tal società trasferisce di sua natura 77 nel socio consegnatario il pericolo del Capitale, onde il consegnante rimane libero da qualunque danno anco proveniente da accidenti fortuiti straor- 78 dinarj, ed impensati; E che tale nel caso nostro fosse la mente de' Contraenti ci pare a sufficienza espresso nel detto articolo 77. del Contratto.

ARTICOLO SESTO.

Sopra i danni cagionati dalle Truppe Spagnuole, e Tedesche.

Passando ora alla terza pretensione degli Affittuarj consistente nel risarcimento dei danni sofferti nel passaggio delle Truppe Spagnuole, e nelle rappresaglie del Presidio Tedesco d' Orbatello, abbiamo creduto di assolvere da tal pretesinone il Locatore, riservando agli Affittuarj le loro ragioni tali quali da sperimentarsi contro chi altri sia di ragione.

Ri-

Rispetto al passaggio delle Truppe Spagnuole, essendo stato questo improvviso, e di corta durata, e avendo cagionato un danno poco considerabile, abbiamo creduto, che vi si possa adattare la decisione di *Ulpiano nella d. Legge ex conducto §. Si vis tempestatis ff. locati*, ove enumerando i danni, che si appartengono a soffrirsi dal Conduttore dice „ idemque „ dicendum, si exercitus præteriens per
72 „ lasciviam aliquid abstulit „ e discorrendo più specialmente sopra detto Testo il *Brunemanno* viene a distinguere il passaggio breve, e fortuito dal passaggio regolare ordinato dal Governo „ ivi „ Onera hospitationis „ militum, si commoratio temporis „ brevis sit, ad casum fortuitum referenda esse, & conductori ferenda, „ nisi aliud conventum; si vero metata indicta sint a Superiori, quia „ metata sunt onera realia *L. final.* „ *§. penult., & ultim. ff. de munerib.* „ ideo Domino ferenda metata „. E perciò quantunque non paresse giusto che un danno di simile natura si deva tutto portare ove casualmente il passaggio di un Esercito lo fa sentire; non ostante abbiamo distinto l'azione, che l'Affittuario *ex conducto* ha contro il Locatore dall'azione, che egli può avere come uno del Popolo, che per causa pubblica ha sofferto danno; e siccome in questo Giudizio
80 non cade altra inspezione, che tra il Conduttore, e il Locatore, così assolvendo questo per mancanza di azione contro di lui, non abbiamo potuto far altro, che riservare al Conduttore le altre azioni, che egli può avere sperimentabili contro chi di ragione.

Per l'altro danno più grave sofferto dalle rappresaglie del Presidio di Orbatello era caduto primieramente in questione, se tali rappresaglie fossero seguite per colpa de' medesimi Affittuarj; poichè avendo il Governatore di Orbatello il dì ..... del mese di Giugno dell'anno 1734. pubblicato un Bando, che vietava a ciascheduno, che avesse raccolto Grani nel Territorio di quella Piazza di trasportargli fuori di esso, e che i Clementi Affittuarj, che avevano in proprio altre semente nel Territorio Orbatellano non obbedissero a tal Bando, ma trasportassero le loro raccolte fatte nella giurisdizione d'Orbatello alla Marsiliana, e desse perciò occasione a quel Governatore di vendicare la disubbidienza fatta, e di mandare alla Marsiliana a far rappresaglia dei noti Grani, e supposto tal fatto siccome il danno si potrebbe dire proceduto per colpa del Conduttore, non se ne potrebbe ripetere dal Locatore il risarcimento secondo il Testo chiarissimo nella *Lege si merces §. Culpæ ff. lo-* 81
cati, ove parlando del Conduttore si dice „ culpæ autem ipsius & illud „ adnumeratur si propter inimicitias „ ejus vicinus arbores exciderit „ al quale si aggiunge la sentenza di Publio Mucio riferita da Javoleno nella *Legge 66. in princip. ff soluto matrimonio*, con la quale furono condannati gli Eredi di Cajo Gracco a rifondere a Licinia sua moglie il valore degli Effetti dotali, che perirono nella celebre sedizione, ove morì il suo marito, perchè tal sedizione era seguita per causa, e colpa dell'istesso Cajo Gracco „ ivi „ In his rebus, „ quas præter numeratam pecuniam „ doti vir habet, dolum malum, & „ culpam eum præstare oportere Servius ait; ea sententia Publii Mucii est, nam ipse in Licinia Gracchi uxore statuit, quod res dotales in ea seditione, qua Gracchus occisus erat, periissent, ait, quia Gracchi culpa ea seditio facta esset, Liciniæ præstari oportere „.

Per escludere questa colpa si adduceva da i Clementi; primo, che la disobbedienza suddetta era già un fatto accomodato, e sopito, onde non potè dar causa alla rappresaglia, che seguì posteriormente il dì 16. Agosto di quell'anno, poichè dicono, che nell'atto di trasportare una parte della raccolta fatta nell'Orbatellano fu sorpreso il loro Carriaggio avanti di escire dal Distretto di Orbatello, e fu preteso caduto in frodo, e per tal causa si portò il Clementi

a fare le sue rimostranze al Governatore di quella Piazza, e convennero assieme di alcune cose, e convennero sopra alcune altre di rimetterle al Giudizio di un Tribunale, onde pretendeva, che in tal guisa il disgusto dato a quel Governatore restasse sopito.

Secondo si adduceva, che la trasgressione seguì di Giugno in tempo di raccolta, e la rappresaglia seguì il dì 16. Agosto, onde non pare referibile a una causa così remota.

Terzo si adduceva, che tali rappresaglie non erano state fatte alla sola Marsiliana, ma nei Beni ancor dei Padri di Camaldoli, de' Sigg. Rondinelli, dei Maglianesi, e dei Capalbiesi.

Quarto si adduceva, che fino del passato Maggio, cioè, avanti la raccolta, e avanti l' enunciato Bando si era penetrato dal Clementi, che si pensava in Orbatello a provveder la Piazza con simili rappresaglie, e neavea fino di quel tempo opportunamente avvisata la Congregazione dello Scrittojo.

E finalmente si adduceva un fatto giustificato da alcuni attestati, i quali dicono, che avendo i Soldati portato via il Grano senza misurare, e già piene le loro Bisacce, fu il Comandante di quel Distaccamento avvertito, che quel Grano non era del Gran-Duca, come supponeva, ma del Clementi, e che a tal riflesso ordinò, che ciascun Soldato ritornasse a votare il suo sacco per poi riprenderlo misurato, affinchè il Clementi potesse farsi risarcire il danno da S. A. Reale.

All' incontro dallo Scrittojo si adduceva per giustificare la detta colpa la scusa, che avea fatto l' Inviato Cesareo Conte Caimo alle doglianze, che dalla Corte gli erano state fatte per causa di tale ostilità, nella quale scusa esso addusse, che il Governatore d' Orbatello si era indotto a fare dette rappresaglie a causa della mentovata trasgressione come viene espresso in un Biglietto del Sig. Abate Tornaquinci Segretario di Stato diretto al Sig. Cav. Lippi, che esiste nello Scrittojo.

Noi però abbiamo creduta superflua al caso nostro questa inspezione di fatto, e considerando, che il danno delle rappresaglie è accaduto sopra cose proprie dell' Affittuario, e sopra i frutti separati dal suolo, i quali similmente si considerano come
passati in dominio dell' Affittuario 82
suddetto *L. Si apes §. 1. L. Si servus §. Locavi ff. de furtis*, per i quali danni non ha il Conduttore in vigore del Contratto azione alcuna contro il Locatore secondo la Decisione
del Testo nella *Legge 12. cod. de locat.* 83
„ ivi „ damnum quod per aggressuram latronum in possessionibus locatis rei tuæ illatum esse proponis „ a Domina earundem Possessionum, „ quam nullius criminis ream te facere dicis, resarciri tibi nulla ratione desideras „ alla quale concordano *Bartolo nella L. Si merces §. Vis major. num. 3. ff. locati, e nella medesima il Fulgosio num. 21. vers. 4. & ultimo Gozzadin. consil. 74. num. 15. Mandello consil. 735. num. 5. e 12. Bossio tit. de remiss. mercedis n. 90. Gaill. observat. 23. num. 12. lib. 2. Fabro in cod. lib. 4. tit. 42. definit. 46. e 52. Valasc. de jure Emphyt. quæst. 27. num. 50. Pacion. de locat. cap. 46 num. 106. e seq.* per la regola generale, che il pericolo si
appartiene al Padrone, di cui nel- 84
la *Legge Pignus cod. de Pignorat. action.*

Nè osta il Testo della *L. Item quæritur §. Exercitu ff. locati*, dove dice Ulpiano „ Exercitu veniente migravit conductor, deinde hospitio „ milites fenestras, & cætera substulerunt, si domino non denunciavit, „ & migravit, ex locato tenebitur.
„ Labeo autem si resistere potuit, & 85
„ non resistit, teneri ait, quæ sententia vera est, sed etsi denunciare „ non potuit non puto eum teneri „ poichè ivi manifestamente si tratta del danno inferito dall' esercito alla sostanza del Fondo, come si conosce da quelle parole „ *ex locato tenebitur* „ poichè non si tratta di risarcimento, che domandi il Conduttore, ma di liberarlo dall' azione ex locato, quando

do restituisse per tal causa il Fondo mancante.

Non abbiamo creduto similmente che ostino i Dottori, che dicono, che quando nel contratto vi è il patto espresso di risare i danni, allora s'intende di qualunque danno, e anco di quello, che accade sopra le cose proprie del Conduttore, purchè servino al fondo locato, come secondo
86 la dottrina dell' *Angiolo conf. 312. n. 6.* dicono l' *Alciat. conf. 43. num. 2. lib. 8. Bossio de remiss. mercedis num. 91. Torre var. part. 2. quæst. 67. tit. 12. num. 13.* perchè ciò che sia della verità di tale opinione, questa si fonda nella ragione, che tali Contratti si sogliono fare per lo più con persone di Campagna, e idiote, tra le quali non è verisimile, che si capisca la distinzione legale tra i frutti separati, e non separati dal suolo, e la trasla-
87 zione del Dominio, che dalla separazione deriva, la qual ragione non crediamo adattabile al caso nostro, nel quale il patto apposto nel contratto
88 si riferisce alla disposizione di ragione, a tenor della quale deve perciò interpetrarsi la mente de' Contraenti.

Nè finalmente ci ha fatto ostacolo, che il Grano portato via dai Magazzini della Marsiliana dovesse servire per seme, e che per conseguenza quantunque separato dal suolo non potesse dall' Affittuario trasportarsi, nè vendersi, nei quali casi quantunque il danno accada sopra i frutti separati, pretendono che debba risar-
89 cirsi dal Locatore secondo che avverte il *Pacion. d. cap. 46. n. 111.* e specialmente che il danno del Grano, che deve servire per seme, appartenga al Locatore per la ragione, che anco appresso di lui sarebbe peri-
90 to, lo affermano l' *Alba conf. 318. num. 29. e 30. il Torre variar. part. 2. quæst. 67. tit. 12. num. 21. e 23. e 24. lo Staiban. de interesse lib. 2. tit. 10. num. 140. e l'altro Staiban. resolut. cent. 2. resol. 149.* poichè ciò che sia secondo la natura puramente del Contratto di locazione, e prescindendo da' patti, certo è, che nel caso nostro si può dire, come si è avvertito nelle stime de' Bestiami, che il pericolo è a carico del Conduttore, e non del Locatore, poichè ciò si conviene nel cap. 4. dell' Instrumento, ove il Grano per seme si presta al principio d'affitto assieme con altro, ed esso si obbliga a restituirlo in fine del medesimo, onde crediamo „ pacto standum esse „ 91
secondo la *Legge 9. §. 2. ff. locati*.

Adunque avendo creduto anco in questo articolo, che l' Affittuario per mancanza d'azione ex conducto possa pretendere alcun risarcimento dal Locatore, abbiamo assoluto lo Scrittojo, che in questo Giudizio non fa altra figura, che di Privato Locatore, lasciando illese agli Affittuarj le altre azioni tali quali, che potessero avere per domandare la reintegrazione di tali danni come sofferti per causa pubblica.

ARTICOLO SETTIMO.

Sopra il Grano perito nell' Aja del Capannone.

Questa partita di Grano è di quelle similmente perite nella rappresaglia fatta dal Presidio di Orbatello; ma abbiamo creduto che si debba eccettuare dall'assoluzione fatta sopra il restante in favore dello Scrittojo; poichè quantunque ancora questo sia frutto separato dal suolo, si è potuto non ostante dubitare che sia perito a conto dello Scrittojo e non dell' Affittuario: e la ragione è, perchè questo è Grano raccolto nella Tenuta di Marsiliana, con cui si doveva in quell' anno pagare dall' Affittuario allo Scrittojo parte dell' Imprestanza, e che veramente era stato precedentemente destinato a tal pagamento, e dallo Scrittojo accettato, ed era stato dall' Affittuario suddetto condotto ed appronato nell' aja del Capannone luogo preciso, ove esso è tenuto a consegnare tal Grano, e lo Scrittojo a riceverlo, ed in tal luogo era il suddetto Grano già pronto fino dal dì . . . . e vi stette fino al dì 16. Agosto, giorno in cui fu portato via di quì, non

ostante che l' Affittuario avesse avvisato più volte, che il Grano era in ordine, e avesse avvisato, che vi erano dei sospetti delle incursioni, che poi si verificarono.

In tali circostanze abbiamo dubitato, che non solo per ragione dell' indugio frapposto dallo Scrittojo nel mandare a prendere il Grano per lui preparato, ma molto più per essere quel Grano dovuto al medesimo Scrittojo, e destinato dal Conduttore al pagamento, e per essere pronto nel luogo, ove dal Conduttore doveva portarsi; debba perire piuttosto a rischio del Creditore, che del Debitore per le regole di ragione, che assolvono il Debitore di specie dal pericolo,
92 e che individualmente fermano, che il Debitore in causa di Canone, e che porta al Locatore il convenuto pagamento, non è tenuto agli accidenti fortuiti, che per la via potessero far perire il Canone suddetto *Test. in L. 2. in L. Si peremptorem ff. de peric. & commod rei vend. ibiq. Gloss & DD. communiter, Grat. discept. forens. cap. 128. num. 19. Gomez. L. 2. var. resol. tit. de Empt. & Vendit. n. 32. Medic. de Casib. fort. q. 10. p. 2. n. 106.*

Posto, che quel Grano fosse perito a conto dello Scrittojo si dovrebbe computare il pagamento di quella parte d' imprestanza, come sarto, e si dovrebbe contrapporre al debito che hanno per tal causa gli Affittuarj; nè allo Scrittojo rimarreb-
93 be altro compenso, che provare, che il danno fosse seguito per colpa precisa de' medesimi Affittuarj, e allora rimarli *jure Actionis* alla refezione del danno per loro fatto seguito. *L. Si merces §. Culpæ ff. locati L. 66. in princ. ff. solut. matrim. L. Cum ter § ultim. ff. de Leg. 1. L. Si filio §. post divortium ff. solut. matrim.*

E' vero, che tal colpa presentemente non rimane giustificata, perchè non esiste altro, che un Biglietto del Sig. Abate Tornaquinci Segretario di Stato, che dà parte al Signor Cavalier Lippi, che il Sig. Conte Caimo Inviato Cesareo alle doglianze, che gli erano state fatte per causa di tali rappresaglie, aveva risposto scusandosi con l' asportazione del Grano, che l' Affittuario Clementi aveva fatta dal Territorio d' Orbatello contro il Bando pubblicato dal Comandante di quella Piazza. E tal scusa semplicemente addotta da un Inviato per difendersi da una ben giusta doglianza non sò se sia sufficiente a condannare il Clementi a risarcire tutti i danni, che soffersero in quella stagione tutti i Circonvicini.

A tal dubbio deve aggiungersi, che l' asportazione del Grano fu fatta il dì............ e di questa ne prese subito il Comandante le sue soddisfazioni, e restò finalmente l' affare ultimato per via d' un compromesso, e dopo tutto questo seguirono nel 16. Agosto susseguente le rappresaglie di Marsiliana, talchè non pajono referibili a una causa già sopita precedentemente. Inoltre di fatto è da osservarsi, che l' Affittuario più volte in quella stagione dette avviso del pericolo, che vi era di tali rappresaglie, dicendo averne avute notizie da persone di Orbatello, onde pare, che facesse tutte le diligenze, che poteva per prevenire il male. E finalmente deve aversi in considerazione, che le rappresaglie non furono fatte in quel tempo alla Marsiliana solamente, ma in altre parti ancora delli Stati di S. A. Reale circonvicine alla Piazza d' Orbatello, onde pare, che non dalla querela personale contro i Clementi, ma da altre cause si movessero le Truppe di quella Guarnigione a provvedere di Grano la loro Piazza.

Con tali fatti bisogna dunque esaminare prima, se il Clementi si possa dire che abbia data causa alla rappresaglia; secondo, se la causa data, sia talmente giusta da poterlo costituire in colpa; terzo, se la colpa l'obblighi non solo a soffrire senza speranza di ripetere il danno fatto a lui nella sua roba, ma l'obblighi di più a rifondere tutti i danni, che in tal occasione le truppe fecero ad altri terzi, come si deve considerare lo Scrittojo rispetto alla controversa partita di Gra-

Grano, e per meglio esaminare questi punti abbiamo stimato bene di riservare sopra tal partita le ragioni a detti Affittuarj contro lo Scrittojo tali quali da decidersi con altra successiva Sentenza, accennando per ora le sopraddette reflessioni per modo di dubbio, affinchè vi si possa congruamente rispondere, e dare in appresso luogo all' opportuno adempimento di Giustizia.

DECISIO VI.

FLORENTINA IMMISSIONIS IN POSSESSIONEM.

ARGUMENTUM.

Probatis extremis in bonis fideicommisso subiectis, immissio fideicommissario concedenda est etiam contra Fiscum.

Magistratus Partis Civitatis Florentiæ, quamvis gaudeat juribus Fiscalibus, non occupar tamen jure dominii terrena a flumine derelicta, sed tamquam administrator, & sequestrarius ad effectum tradendi illis qui se Dominos probaverint.

SUMMARIUM.

1 *Existentia fideicommissi tamquam primum extremum probari debet ad effectum obtinendi immissionem.*

2 *Nec non vocatio fideicommissarii.*

3 *Nec non purificatio fideicommissi ad sui favorem.*

4 *Proximus defuncto non tenetur probare non adesse alium proximiorem, quando nullus alius adparet.*

5 *Fideicommissarius non recipit detrimentum ex facto antecessorum, quando venit ex persona propria, & desumit vocationem a fideicommittente.*

7 *Possessio bonorum fideicommittentis de tempore obitus debet probari tamquam alterum extremum.*

8 *Nec non identitas bonorum. Et quomodo probetur, quando ag tur de petiis terrarum. Et num. 6.*

9 *Oportet per præcisas & individuales demonstrationes eam indicare.*

10 *Possessio centenaria non nocet fideicommissario vocato ex persona propria.*

11 *Maxime si possessor retineat bona tamquam administrator, cujus favore præscriptio non currit.*

12 *Alveus a flumine derelictus, est juris publici, & a Fisco occupatur.*

13 *Sed hoc non habet locum Florentiæ, ubi leges expresse consulunt privatorum indemnitati respectu fluminis Arni.*

14 *Non possunt tamen propria auctoritate occupare, sed per Officiales Magistratus Partis.*

15 *Et hæc est constans praxis, quamvis Magistratus Partis gaudeat juribus Fiscalibus.*

16 *Nec obstat decretum Magistratus Supremi anni 1551. in quo Fisco addicuntur acquisitiones factæ occasione dirigendi cursum fluminis.*

17 *Nam hoc non potest intelligi nisi de mero & perpetuo alveo fluminis.*

18 *Cum non possint haberi a Fisco pro derelictis, nec juris publici bona, quæ a Dominis possunt demonstrari.*

19 *Maxime si expensæ ad ea recuperanda factæ sint sumptibus privatorum, ex quorum incommodis non debet Fiscus notabile lucrum percipere.*

20 *Judex in re clara debet juxta pondera rationum judicium proferre, non obstante facultate transigendi ei permissa.*

IL Conte Tommaso Federighi nell' anno 1712. domandò in Giudizio dallo Scrittojo delle Possessioni di S. A. Reale la restituzione di diversi pezzi di Terra compresi nella Fattoria delle Cascine dell' Isola, parte de' quali pretendeva appartenersi a lui liberamente come provenienti da Carlo di Francesco Federighi suo Autore mediato, e parte come sottoposti a un Fidecommisso di Piero di Gio. Fe-

Federighi purificato a suo favore, ovvero quando il detto Fidecommisso non sussistesse, pretendeva, che ancor questi se gli appartenessero liberamente in virtù di una cessione fattagli da Gio. di Carlo Taddei successore mediato di detti Giovanni, e Piero Federighi ne' 14. Maggio 1712.

Per la prima parte di detti Beni ottenne il Conte Federighi la sentenza favorevole, come si vede da una Relazione fatta a S. A. Reale dal Sig. Filippo Luci allora Auditore dello Scrittojo suddetto del dì 28. Agosto 1715. approvata con benigno rescritto di S. A. R. del dì 20. Settembre di detto anno, nella qual Relazione due cose notabili si fermano, la prima, che lo Scrittojo non ha verun titolo di possedere i predetti Beni; la seconda, che la prova del possesso immemorabile tentata in quel Giudizio dallo Scrittojo non gli riuscì, e fu dal Giudice dichiarata insufficiente.

Fu successivamente consegnato il Terreno ottenuto a detto Sig. Conte ne' 22. Ottobre di detto anno 1715., il quale poi ne' 5. Marzo del medesimo anno lo vendè allo Scrittojo delle Possessioni, come costa per pubblico Instrumento; e volendo in appresso proseguire il Giudizio per il restante dei Beni, che ascendevano a 70. Stajora in circa, sopra di cui nella suddetta Relazione gli erano state riservare le ragioni, più volte fu riassunto l' esame delle prove, e giustificazioni da lui addotte, e per diverse cause intermesso, e finalmente nell'anno 1735. ripresa con maggior vigore la Causa fu condotta nell'anno 1737. vicino al termine della spedizione, la quale restò dalla morte del Sereniss. Gran-Duca Gio. Gastone sospesa.

Ricorse il predetto Sig. Conte Federighi al Serenissimo Gran-Duca Regnante supplicandolo a voler ordinare, che restasse terminata detta sua Causa; ed essendomi stato rimesso tal Memoriale per informazione, rappresentai lo stato della Causa tal quale si trovava alla morte del Serenissimo Gran-Duca Gio. Gastone, esponendo le ragioni, che si adducevano dall'una, e dall'altra parte, e mi trovai in obbligo di rappresentare, che credevo che convenisse più all'interesse di S. A. Reale il terminare tale pendenza per via di amichevole accomodamento, che permettere il proseguimento degli Atti per la via giudiciaria, nella quale restava molto dubbioso se lo Scrittojo si fosse potuto difendere. E dopo qualche tempo mi fu da S. A. R. ordinato di accomodare per via di transazione amicabile tal pendenza, e di riferirle sopra di ciò il mio sentimento, come feci sotto il dì 11. Luglio 1739. avendo prima ottenuto dal medesimo Sig. Conte ogni opportuno consenso di stralciare, e arbitrare.

In detta Relazione fui di parere, che lo Scrittojo dovesse consegnare a detto Signor Conte Stajora sessantuno di Terreno da darsegli nei Beni spezzati di S. Donnino in vece di altrettante Stajora, che egli averebbe potuto pretendere nel Podere della Gazzarra della Fattoria delle Cascine. Secondo, che detti beni restassero surrogati a tutti i Fidecommissi, e vincoli, che potevano essere negli altri, e specialmente al Fidecommisso di Piero Federighi. Terzo lo Scrittojo dovesse pagarli i frutti dal giorno della produzione de' Documenti a ragione di Sc. 30. l'anno; e il motivo di tal mio arbitrio fu l' aver io considerati gli atti della Causa discussa avanti di me in contradittorio Giudizio per due anni, e creduto, che il Sig. Conte avesse giustificati tutti gli estremi necessarj per ottener l' immissione ne' domandati Terreni, senza che si competesse allo Scrittojo alcun titolo, o alcuna ragione per ritenergli, come dalla seguente esposizione di fatto si può facilmente riconoscere.

Gli effetti domandati non compreso quello a relazione del Sig. Auditor Luci sono cinque pezzi di Terra, che in tutto fanno la somma di Stajora 70. in circa, i quali si trovano nella fede di Decima *Processo Federighi a c.* 14., acquistati da Gio. di Carlo Federighi in nome di Piero suo figliuolo. Dipoi essendo per diversi passaggi pos-

posseduti di tempo in tempo da diverse persone della Casa Federighi, passarono finalmente in Pier Giovanni d'Antonio di Pier Giovanni di Tommaso ultimo maschio del suo ramo, Fede di Decima nel *Processo Federighi a c.* 20., dal quale fu lasciata Erede universale Caterina d'Antonio Federighi sua sorella, e moglie di Carlo Taddei, come dal suo Testamento de' 5. Luglio 1664., *Processo Scrittojo a c.* 56. E dal conto di detta Caterina passarono in Gio. di Carlo Taddei di lei figlio, ed erede, Fede di Decima in *Processo Federighi a c.* 21. il qual Giovanni Taddei per Transazione de' 14. Maggio 1711., *Processo Scrittojo a c.* 59., gli cedè assieme con altri Beni al Sig. Conte Tommaso Federighi Attore, che gli aveva domandati in giudizio come sottoposti al Fidecommisso di Piero di Gio. Federighi, e in qualità di più prossimo della sua Famiglia al detto Pier Giovanni ultimamente defunto.

Il detto Piero di Gio. Federighi nel suo Testamento del dì 29. Agosto 1512., *Processo Scrittojo a c.* 105., dopo aver lasciato l'usufrutto universale de' suoi Beni a Donna Pippa Carnesecchi sua moglie così dispose „ In omnibus „ autem aliis suis Bonis suos Hæredes universales instituit, & fecit, „ & esse voluit Benedictum, & Paulum ejusdem Testatoris fratres, & „ filios olim Joannis Domini Caroli „ de Federighis, & eorum filios, & „ descendentes masculos legitimos, & „ naturales ordine successivo; & deficientibus prædictis filias feminas, „ quæ tunc essent, quando præfata „ linea finiret, eorum tantum vita „ durante, & postea alios descendentes „ masculos legitimos, & naturales „ dicti olim D. Caroli de Federighis, „ donec aliquis eorum erit, & propinquiori in gradu, illis vero deficientibus ad alios de Federighis „ pervenire voluit bona prædicta „ semper ad proximiores in gradu, „ donec durabit stirps illorum de Federighis, & prohibuit dictus Testator omnibus prædictis omnem „ alienationem, & alienationis speciem bonorum prædictorum, ut „ prædicta locum habeant &c. „

Ciò supposto pare, che il predetto Conte Federighi abbia ragione di domandare i detti Beni tanto come liberi, che come Fidecommissi.

Come liberi, perchè esso con detta transazione ha acquistate le ragioni di Giovanni Taddei figlio, ed erede di Caterina Federighi sua madre, la quale fu erede di Pier Gio. Federighi suo fratello, come per il predetto suo Testamento, *Processo Scrittojo a c.* 56, e detto Pier Gio. fu erede di Antonio suo Padre, e di Tommaso suo Zio paterno, come resulta dal Testamento di detto Tommaso dell'anno 1653., *Processo Scrittojo a c.* 50., i quali Antonio, e Tommaso eran eredi della Caterina di Paolo di Gio. di Carlo Federighi, come dimostra il di lei Testamento dell'anno 1598., *Processo Scrittojo a c.* 39, la qual Caterina era Nipote *ex Filio* di Gio. di Carlo Federighi primo Acquirente di detti Beni, ed era Nipote *ex Fratre* di Piero di Gio. Federighi Fidecommittente, in nome di cui furono i detti Beni dal Padre acquistati, e Figlia di primo grado di Paolo primo instituito in detto Testamento di Piero, e ultima femmina del suo Ramo. Resta inoltre provato con la Fede di Decima sopraddetta, che i Beni domandati sono stati di mano in mano in dominio appresso gli enunciati autori di Giovanni Taddei transigente, i quali ne hanno sempre pagata ne' respettivi tempi la Decima fino all'anno 1694, come si dice nella Relazione del Sig. Auditor Luci in fine, e ne hanno intentata la recuperazione, e domandata la consegna come cosa di loro proprietà avanti il Magistrato de' Capitani di Parte, quando il Fiume Arno li ha con l'inondazione occupati, come fecero nell' anno 1565 Caterina Federighi, e Antonio di Raffaello Federighi suo Marito, *Processo Federighi a c.* 14., talchè non resta dubitabile la pertinenza di essi al Sig. Conte Tommaso, che in vigore di detta Transazione è succeduto in tutte le Ragioni di Gio. Taddei cedente. Co-

Come Fidecommissi si appartengono pure al predetto Sig. Conte
1 Tommaso, perchè è ben chiara l'esistenza del Fidecommisso indotto da
Piero Federighi in favore di tutti i Descendenti di Carlo Federighi, e di tutta la Famiglia Federighi in genere *Riminald. Jun. cons.* 482. *n.* 46. *Giovagn. cons.* 75. *num.* 3. *e* 5. *lib.* 1. *Rot. decis.* 65. *n.* 6. *p.* 9. *rec.* & *cor. Dunoz. Jun. dec.* 862. *num.* 3., ed è provato altresì, che il Sig. Conte Tommaso Attore, è discendente dal
2 sopradetto Carlo, come apparisce dalla Fede, che è in *Processo dello Scrittojo a c.* 112. *l. fin. C. de Edict. Div. Adr. toll. Rota dec.* 320. *n.* 1. *p.* 9. *rec.*, ed è il più prossimo a Pier Gio. ultimo maschio del Ramo estinto *Dec.* 122. *n.* 2. *par.* 16. & *dec.* 231. *n.* 6. *p.* 8. *rec.* o tale io ogni caso si deve
3 presumere, finchè non apparisca un prossimiore. *DD. in l. ex facto §. pen. ad Trebell. Alex. cons.* 20. *num.* 12. *lib.* 1. *Rota dec.* 301. *n.* 3. *par.* 6. & *dec.* 220. *n.* 15. *p.* 11. *rec.* Nè potendosi
4 adunque disputare l'esistenza del Fidecommisso nella vocazione del Signor Conte Tommaso, non ho creduto attendibile ciò, che alle volte dai Difensori dello Scrittojo si è motivato, che tal Fidecommisso cioè non si sia osservato, poichè si veggono dei passaggi in persone non chiamate, e non riferiti al titolo del Fidecommisso. Poichè di fatto osservo, che di persone non chiamate, che abbiano goduto questi beni, non vi è altro, che la detta Donna Pippa Carnesecchi moglie del Fidecommittente, la quale gli doveva godere per il Legato dell' usufrutto lasciatole dal marito, e così con titolo compatibile, anzi prescritto dall' istessa disposizione Testamentaria; e di poi osservo, che tutti gli altri, che si tirano a decima detti Beni, o non enunciano titolo veruno, oppure lo enunciano compatibile con l'esistenza, e osservanza del Fidecommisso; e quando ancora questo non fosse seguito, e che per ignoranza del detto Fidecommisso, o per altra causa le volture fossero riferite qualche volta a titoli incompatibili, non vedo, che il fatto degli antecessori possa in verun conto nuocere al diritto del Sig. Conte Tommaso chiamato
ex propria persona, e che desume la sua 5
vocazione dal Fidecommittente *De Luc. De Fideicom. disc.* 7. *n.* 19. & *disc.* 13. *n.* 20.

Stabilita in tal guisa l'azione del Sig. Conte a recuperare detti Beni come liberi, ovvero la di lui vocazione per ricuperargli come Fidecommissi, e passando all' altro estremo della prova, che si ricerca, che i Beni domandati fossero in bonis del Testatore, si premette in primo luogo non essere tal prova nel caso nostro necessaria, perchè può il Sig. Conte domandargli come liberi in vigore della cessione ottenuta da Giovanni Taddei. In secondo luogo si aggiunge, che tal prova resta abbondantemente fatta, primo, perchè i Beni, che furono acquistati da Giovanni di Carlo Federighi Padre del Fidecommittente furono acquistati però io nome di Piero suo Figliuolo, come il medesimo Padre dichiara nella enunciata fede di Decima, *Processo Federighi a c.* 14. Secondo, perchè i medesimi Beni nelle divise seguite tra i Figliuoli di Gio. Federighi furono assegnati nella porzione di Piero, come resulta dall' Instrumento di dette divise del dì 30. Gennajo 1516., di cui costa per fatto concordato, *Processo Federighi a c.* 26. Terzo, perchè i predetti Beni dopo la morte di Piero passarono in Donna Pippa sua moglie, la quale, come si è detto, se gli voltò a Decima, e ciò in ordine all' usufrutto universale lasciatole dal marito. Quarto, perchè i medesimi beni dopo la morte di detta Donna Pippa passarono in esecuzione del Testamento di Piero nei chiamati al Fidecommisso. Anzi è da notarsi un fatto che prova, e l' osservanza del Fidecommisso in genere, e che in specie tali Beni fossero del Fidecommittente, e questo è che, siccome dopo la morte di detta Donna Pippa se gli voltò a Decima Antonio di Raffaello Federighi marito di Caterina di Paolo di Gio. Federighi, fu detta

vol-

voltura stor..ata, e rimessi i Beni in testa della predetta Caterina sua moglie, la quale veramente, come Figlia di Paolo primo instituito da Piero era chiamata prelativamente al marito, e fu detto nella voltura tutti i sopraddetti Beni attenere a detta Caterina, non ostante fossero stati dati sotto nome d'Antonio Federighi, suo marito, come nella detta Fede di Decima *Processo Federighi a c.* 174., onde attese tutte queste circostanze antecedenti, e susseguenti alla morte di Piero non pare, che resti dubbio, che tali beni fossero in bonis di lui medesimo, quando pure questo fatto fosse stato necessario a provarsi.

S'opponeva per parte dello Scrittojo, che non costava, che nel sopraddetto Instrumento di Divise i Beni controversi fossero assegnati a Piero Fidecommittente, poichè questi Beni sono descritti nella Fede di Decima in cinque pezzi di Terra, dei quali nell' Instrumento suddetto non si fa menzione, solo assegnandosi nella parte di Piero „ unam presam „ terræ stariorum 70., vel circa partim laborativæ, partim gretivæ, „ & arboratæ positam prope Pontem *alle Mosse*, & secus Flumen „ Arni, & in Populo S. Donati in „ Polverosa, cui a primo, Flumen „ Arni, 2°. Neri de Capponibus, „ 3°. Scolai de Spinis, 4°. Bettini „ Carrettarii infra prædictos Confines „ la qual divisione non può convenire ai cinque pezzi sopraddetti, sì perchè si esprime un pezzo solo di Terreno, sì perchè s'indica il Popolo di S. Donato in Polverosa, e non quello di S. Piero a Monticelli, che è indicato alla Decima nella descrizione di detti cinque pezzi.

Quantunque il potersi pretendere detti Beni dal Sig. Conte Tommaso come liberi in virtù della già mentovata transazione ci potesse dispensare dall' esame della sopraddetta obiezione, non ostante *ex abundanti* si può facilmente provare, che la presa di 70. Stiora enunciata nell' Instrumento di Divise non è altro, che l'aggregato de' cinque pezzi descritti alla Decima in cinque partite, perchè acquistati in diversi tempi, e che si tratta nell' uno, e nell' altro documento degl' istessi effetti in corpo, e sostanza, quantunque si descrivino con diverse parole. Per far ciò in primo luogo si proverà, che i detti cinque pezzi sono fra di loro contigui; e in secondo luogo, che l'aggregato di detti cinque pezzi è l'istesso effetto identifico, che la presa delle 70. Stiora enunciata nelle Divise.

Sono i cinque pezzi suddetti fra loro contigui, perchè si acquistò il primo pezzo da Giovanni Federighi in nome di Piero suo Figliuolo l'anno 1497., e si dice alla Decima, che tale effetto fu di Mattio di Piero de' Calici, e tra i confini or si chiama Bechino del Buccera *Processo Federighi a c.* 14. Successivamente il secondo pezzo si acquistò nell' anno 1500, e si comprò da Domenico, e Bastiano del Buccera, come dall' Instrumento *Processo Federighi a c.* 186., e in questo tra i confini si chiama il Federighi compratore sì nella Decima, che nel suddetto Instrumento. In oltre alla Decima di detti Buccera, che venderono al Federighi, si trova descritto il detto Campo venduto, e chiamato a confine in tal descrizione il Calici autore del primo Campo del Federighi, *Processo Federighi a c.* 185. Adunque pare sufficientemente chiaro, che il primo pezzo è aderente al secondo.

Similmente si prova, che il pezzo di numero 3. è contiguo a quello di numero 5., perchè il pezzo di numero 3. fu comprato nel 1512., e si chiama a confine Dioclajuti Bettini. Compra dipoi il Federighi nell'anno 1513. dal medesimo Dioclajuti Bettini il pezzo quarto, e quinto, e tra i confini del quinto vi è Giovanni Federighi compratore. Adunque il quinto, e il terzo si trovavano assieme.

Il quarto poi si dimostra aderente al quinto, primo, perchè fu comprato assieme col quinto dall'istesso Padrone nell' istesso Instrumento; secondo perchè si tratta di campi tutti situa-

situati nell'istesso luogo speciale, cioè presso il Ponte alle Mosse. Terzo perchè tanto il quarto, che il quinto, che il terzo Campo erano lung'Arno, anzi una parte di ciascheduno era stata portata via dal Fiume. Quarto perchè tutti i sopraddetti tre Campi del Federighi chiamano a confine Bettino Bettini, e il campo del Bettini nella descrizione alla Decima, che era nell'istesso luogo al Ponte alle Mosse, e riesciva lung'Arno, e parte era sotto il Fiume, chiama sempre a confine il Federighi in un lato solo, chiamando negli altri lati altri confinanti, che pure tuttavia sono in essere, e specifica in un luogo, che il Federighi era dal lato verso Peretola, come si può vedere dalla sede di Decima, *Processo Federighi a c.* 47. Adunque se tre erano i Campi del Federighi confinanti col Bettini, e il Bettini da un lato solo chiama a confine il Federighi, si vede, che detti tre Campi dovevano essere tutti in fila da quel lato, e perciò contigui tra loro. Ma quel che toglie ogni dubbio è la Decima in faccia di Diociajuti Bettini, la quale descrive nel 1504. e nel 1508. in una presa sola quel terreno che dipoi nell'anno 1513. passando nel Federighi si rescisse in due campi, *Processo Federighi a c.* 209., onde è chiaro che quelli erano contigui.

Posta adunque la contiguità del Campo terzo, quarto, e quinto, e posta la contiguità del primo col secondo, rimane da provare, che il primo, e secondo siano contigui con gli altri tre, il che si ottiene nella seguente maniera. Il pezzo di numero due chiama a confine „ Beni della Compagnia di San Piero a Monticelli. Questa Compagnia di Monticelli confina col pezzo di numero cinque, poichè nella vendita di detto pezzo numero cinque si enumera a confine „ *III. Padri de' Servi colle staiora sei donategli dal Venditore, e poi distrutte dal Fiume Arno, le quali staiora sei sono confinate dalla Compagnia di Monticelli*. L'effetto adunque venduto al Federighi era stato in parte donato dal Venditore ai Padri de' Servi, la qual parte già donata confinava colla Compagnia di Monticelli, la qual Compagnia di Monticelli confinava come si è detto col pezzo di numero 2. come riscontra anco l'istessa Decima dell'effetto della Compagnia suddetta *Proc. Fed. a c.* 211. Adunque il numero 2. non era distante dal pezzo di numero 5; tanto più, che si tratta di terreni situati dentro un'estensione assai limitata, perchè si deve essere sempre vicino al Ponte alle Mosse, e lung'Arno, il qual Arno oltre l'essere rammentato nel pezzo terzo, quarto, e quinto, è rammentato anco nel primo, dove si dice *presso ad Arno*, e si dice ancora che Arno lo metteva sotto.

Dimostrato in tal guisa, che i cinque campi sopraddetti erano assieme uniti, resta chiaramente dimostrabile, che l'unione di questi cinque campi è l'istesso effetto identifico, che nell'Instrumento di divise del 1516. si assegna nella porzione di Piero coll'accennata descrizione „ unam praesam terrae stariorum 70., „ vel circa partim laborativae, partim gretir, & arboratae, positam prope Pontem alle Mosse, „ & secus flumen Arni, & in populo Sancti Donati in Polverosa, „ cui a

1. *Flumen Arni.*
2. *Neri de Capponibus.*
3. *Scolari de Spinis.*
4. *Bettini Carrettarj.*

Una tal descrizione conviene a maraviglia con le descrizioni separatamente fatte dei predetti cinque Campi, e concorda totalmente, primo nella quantità del terreno, secondo nella qualità di esso, terzo nel luogo speciale della situazione, quarto nell'identità de' Confini, quinto nell'identità del Popolo. 6

La quantità, o misura del terreno concorda, perchè il primo pezzo è di staiora cinque in circa, *Fede di Decima Processo Federighi a c.* 14. Il secondo pezzo è di staiora quattro in circa, *Fede sopraddetta a*

c. 14. *t.*

c. 14. *t.* Il terzo di staiora trenta in circa *Fede sopraddetta a c.* 16. *t.* Il quarto, e quinto sono fra tutti due staiora 27., come resulta dal capitolato avanti il Magistrato della Parte del 1565. *Processo Federighi a c.* 24. Sicchè in tutto questi cinque pezzi importerebbero 66. stiora, e l' effetto delle divise è segnato tutto assieme per 70. stiora in circa, onde si può dire, che confrontino atteso lo svario, che può dedursi da quell' in circa repetito in tutte le partite, e atteso il riflesso, che le descrizioni a decima si attengano più tosto al meno, che al più della rigorosa misura.

Confronta la qualità del Terreno, perchè nelle divise si dice *partim laborativæ*, *gretiæ*, *& arboratæ*; e il primo pezzo si dice nella decima lavorativo, ma che però lo cavalcò Arno. Il terzo pezzo si dice nella Decima lavorativo, e parte in Arno e nell' istrumento *partim gretivum*, *& laborativum*. Il quarto si dice gretivo, e lavorativo similmente alla Decima, e all' Instrumento. E il quinto si dice alla Decima „ un pezzo „ di terra in parte alborata, e parte „ in Arno „ Sicchè vi si riscontrano tutte le accennate qualità di gretivo, lavorativo, e arborato.

L' identità del luogo si prova mirabilmente, perchè si dice nelle divise *secus flumen Arni*, e alla decima nel primo pezzo si dice *presso ad Arno*, e nel terzo, e nel quinto si chiama a confine Arno medesimo, e nel terzo oltre il chiamarlo a confine si dice *luogo detto Lungarno*, e nel terzo, quarto, e quinto si dice ancora che parte di ciascheduno era andata in Arno. Ma s'individua più il luogo, con quell'espressione „ positam „ prope Pontem alle Mosse „ apposta nelle divise, la quale combina con la descrizione del pezzo quarto, ove tanto nella Decima, che nell' Instrumento si dice presso il Ponte alle Mosse. Questo Ponte alle Mosse è un'indicazione invariabile, poichè è notorio, che egli è stato sempre con questo nome dove di presente si ritrova, e particolarizza talmente l'una, e l'altra descrizione che non lascia porre in dubbio dell' identità; poichè non è per veruna ragione presumibile la duplicità degli effetti in un luogo così ristretto, come quello dove può verificarsi la situazione presso il Ponte alle Mosse, tantopiù che da tale duplicità ne verrebbe l' assurdo, che uno di questi due Effetti non fosse descritto a Decima, cosa affatto inverisimile, e impossibile a credersi; eppure è certo, che i Federighi non hanno in quel luogo a decima altro, che i cinque campi predetti. Se ci fosse bisogno corroborare quest' identità del luogo con altre prove, si potrebbero tali prove facilmente dedurre dalla descrizione degli Effetti confinanti a detti cinque ... de' Federighi, tra i quali per esempio quello di Bettino Bettini, che da tre de' sopraddetti Campi è chiamato a confine, si descrive sempre luogo detto al Ponte alle Mosse, come negl' Instrumenti *Processo Federighi a c.* 36. *a c.* 38., *nella Fede di Decima a c.* 47. *a c.* 47. *t. a c.* 48, *a c.* 48. *t. a c.* 49. *t.*, da cui si vede, che il luogo dei cinque pezzi suddetti era il Ponte alle Mosse, quale appunto è il luogo enunciato nelle Divise „ ivi „ „ prope Pontem alle Mosse „.

L' Identità de Confini similmente vi si ritrova, perchè il Fiume Arno primo Confine dell' Instrumento di Divise si trova chiamato nel terzo, e nel quinto pezzo. Scolaio Spini terzo Confine di detto Instrumento si trova similmente chiamato nel quarto pezzo, e Bettino Bettini Carrettaro quarto Confine del citato Instrumento si trova chiamato nel terzo, nel quarto, e nel quinto pezzo.

Provata essendo l' identità del luogo in specie, come sopra si è detto, presso il Ponte alle Mosse, parrebbe superfluo il ricercare l' identità del Popolo, ma non ostante ancora questa riman chiaro che vi concorra con tutto lo scrupolo, che potrebbe a prima vista nascere dal vedere nella Decima letteralmente detto S. Piero a Monticelli, e nell' Instrumento di Divise S. Donato in Polverosa.

E' noto, che questi due Popoli sono posti tra loro di fronte sopra la riva dell' Arno, rimanendo S. Piero a Monticelli dalla parte Meridionale, e S. Donato dalla parte Settentrionale, ed è altresì certo, che l' uno, e l' altro ha per confine il Fiume, talmente che ovunque Arno si volti, ristringe, e respettivamente amplia il Territorio di detti Popoli secondo il maggior terreno, che da quella parte lascia scoperto, e ciò oltre l' attestato del Paroco che è in *Processo Scrittojo a c.* 280. *t.* che ne fa fede, si può facilmente riscontrare a questa Curia Arcivescovile, dove mi è stato da quei Ministri confermato.

E' altrettanto notorio, che il Fiume Arno ha tenuto per gran tempo inondata una gran parte della pianura vicino a Firenze fuori della Porta al Prato, e della Porta a S. Frediano, e specialmente quella parte, ove al presente sono le Cascine, le quali si chiamano ancor di presente Cascine dell' Isola, a riflesso dei più rami, che il Fiume in quella parte faceva, lasciando in mezzo delle partite di terreno, come dalle Piante Antiche, che in gran copia si trovano nella Parte, e nello Scrittojo si può agevolmente conoscere. E quando di questa cangiabilità del Letto d'Arno si vogliano maggiori riprove, basta dare un' occhiata alle Leggi, che per tal causa sono state promulgate, e in primo luogo a quella del 1464. *Processo Federighi a c.* 80., dove dice „ considerato che il Fiu„ me d' Arno si può dire non ave„ re letto fermo, e massime dalle „ mura di Firenze fino al Ponte a „ Signa, ed anco in fino alla Pesca„ ja d' Empoli, e quando trabocca „ di quà, e quando di là, ed in que„ sto volteggiare come egli si mette „ sotto, e cuopre de' terreni assai, „ così ancora ne scuopre, e lasciali „ per modo, che si possono lavora„ re, e farne frutto ec. „ e l' istesso viene successivamente comprovato dalla Legge stampata detta dell' Unione del 1549., e da altre susseguenti fino all' anno 1699., in cui furono dal Mattematico Viviani proposti gli ultimi lavori, che assicurarono le Ripe d' Arno nel modo, che di presente si vede.

Che poi tali trabocchi d' Arno siano seguiti nel luogo preciso, di cui si tratta, cioè, al Ponte alle Mosse, oltre agl' indizi ben manifesti, che ne somministra l' inspezione oculare di quel luogo, ove i terreni restati in salvo si distinguono da una maggiore elevazione, in cui son posti, a differenza di quelli, che una volta sono stati corrosi dall' acqua; oltre dico tali indizi, e le piante antiche d' Arno, ne abbiamo senza partirsi dal Processo la prova nella descrizione alla Decima di detti cinque Campi domandati dal Sig. Conte Attore, i quali si dicono situati al Ponte alle Mosse, e si dice ancora, che Arno gli metteva sotto, e in tre di essi si esprime nel tempo della descrizione, che parte di loro era in Arno. Si vede ancora, che il corso regolare del Fiume precindendo dall' escrescenze straordinarie era contiguo a detti Campi, poichè il primo di essi si dice presso ad Arno, nel terzo si dice luogo detto Lungarno, e nel terzo, e nel quinto si chiama a confine il medesimo Fiume. L' effetto di Bettino Bettini chiamato a confine tre volte dai Campi del Federighi si descrive a Decima luogo detto al Ponte alle Mosse, *Fede di Decima Processo Federighi a c.* 47. *a c.* 47. *t. a c.* 48., *e segg.* E pure questo si vede, che fu in parte messo sotto dal Fiume, come resulta dal citato Instrumento di vendita del 1529. *Processo Federighi a c.* 41. Anzi di più in quell' istesso luogo ove era il Campo del Bettini confinante coll' effetto de' Federighi si vede, che era, e si chiamava l' Isola d' Arno; *Fede di Decima Processo Federighi a c.* 46., e l' istesso effetto del Federighi nella descrizione del Campo secondo comprato dal Buccera alla Decima in faccia di detto Buccera si trova collocato *nell' Isola*; Fede di Decima *Processo Federighi a c.* 185.

c. 185., similmente un Campo, che fu dei Capponi, e in oggi è delle Monache di S. Donato, che doveva essere adjacente anch' esso a quello de' Federighi, si trova descritto presso il Ponte alle Mosse, e si dice, che è stato gran tempo sotto il Fiume, *Fede di Decima Processo Federighi a c. 54. a c. 54. t.* E l' istesso si può dire di tutti gli altri terreni di quella vicinanza, di cui sono le Fedi di Decima in Processo, dalle quali resulta la loro situazione al Ponte alle Mosse, e la loro soggezione insieme alle inondazioni d' Arno.

Ciò supposto non recherà maraviglia, se nelle descrizioni s' incontrerà qualche volta promiscuamente usato il Popolo di S. Piero a Monticelli, e quello di S. Donato in Polverosa, perchè si dava bene spesso il caso, che a tenore delle volture del fiume l' istesso effetto si trovava in un tempo nel Popolo di S. Piero, e in un tempo nel Popolo di S. Donato. Onde dal vedersi, che le terre, di cui si tratta, alla Decima sono descritte nel Popolo di S. Piero, e nell' Instrumento di Divisi sono descritte nel Popolo di S. Donato, non può argumentarsi, che siano due Effetti diversi, perchè questa diversità di Popolo non indica diversità di luogo, giacchè nel caso nostro il luogo individuale degli Effetti è un punto fisso invariabile, cioè al Ponte alle Mosse, e il popolo è per se stesso variabile per le cause sopraccennate.

Ma che in fatti nel luogo predetto presso il Ponte alle Mosse fosse una volta Popolo di S. Piero a Monticelli, e oggi sia rimasto di S. Donato in Polverosa, si prova chiaramente primo con la Fede di Decima in faccia a Jacopo di Piero Pintelli, *Processo Federighi a c.* 54., ove si dice „ staiora 24. ec. di terra lavo- „ rativa nel Popolo di Monticelli „ oggi nel Popolo di S. Donato in „ Polverosa dirimpetto al Fosso pres- „ so il Ponte alle Mosse in luogo, „ dove si dice la Gazzarra „. Secondo con la Fede di Decima in faccia ai Bettini, ove si vede, che l'effetto soprammentovato de' Bettini chiamato a Confine dal Federighi si disse già nel Popolo di S. Piero a Monticelli, *Processo Federighi a c.* 46., e il medesimo effetto ridescrivendosi poi in occasione della vendita fattane nell' anno 1638. dai Grazzini al Carraresi si dice nell' Instrumento nel Popolo di S. Donato in Polverosa, *Processo Federighi a c.* 34. Terzo si prova da una consegna de' Capitani di Parte fatta l' anno 1561. di certi Beni situati al Ponte alle Mosse, ove si dice „ unum petium terræ „ hodie relictæ a Fluminibus Arni, „ & Mugnonis sextariorum octua- „ ginta ad cordam extra portam Pra- „ ti, & in Populo olim Monticel- „ li, & hodie in Populo S. Luciæ, „ penes Pontem ut dicitur alle Mos- „ se, & Barcum suæ Excellentiæ „ Illustrissimæ „ *Processo Scritt jo a c.* 278. Nel che è da sapersi, che il Popolo di S. Lucia sul Prato arriva per l' appunto fino al Ponte alle Mosse dalla parte di Firenze, e ivi è diviso da quella di S. Donato da una strada, che dal fianco verso Firenze del predetto Ponte và a Arno, come resulta dagli attestati *Processo Scrittojo a c.* 280., e perciò si vede, che in quel luogo medesimo del Ponte alle Mosse tanto il Popolo di S. Donato, che di S. Lucia, che vi arrivano sono stati sottoposti alle variazioni del Fiume, e il loro territorio attribuito una volta a S. Piero a Monticelli. Quarto dalla Fede di Decima in faccia a Cammilla Fortini, *Proc. Federighi a c.* 20., ove si vede promiscuamente, e dubbiosamente usato il popolo di S Donato in Polverosa, e S. Piero a Monticelli. Quinto dalle Descrizioni a Decima dei Beni della Fattoria delle Cascine, in molte partite de' quali si trova secondo il riscontro, che io ne ho fatto fare, usata tal variazione, e promiscuità di Popolo, e fra le altre in faccia al Serenissimo Principe Don Lorenzo per Arruoto 1618. num. 194. , si trova un pezzo di terra „ nel Popolo di S. Maria a Verzaja „ oggi nel Popolo di S. Lucia luogo

„ go detto il Mulino di Sapiti di „ ſtajora 60. ec. E in oltre la metà „ di una preſa di terra laſciata dal „ fiume Arno, e Mugnone nel Po- „ polo di S. Lucia, e preſſo al Pon- „ te alle Moſſe, e Barco di S. A. „ di ſtajora 30. ovvero nel Popolo „ di S. Piero a Monticelli „ E generalmente la maggior parte dei beni, che lo Scrittojo poſſiede nella Fattorìa delle Caſcine, e ſue adjacenze ſi trovano alla Decima deſcritte ne i Popoli di S. Maria a Verzaja, e San Piero a Monticelli, quantunque di fatto al preſente ſiano nei Popoli di S. Lucia ſul Prato, e S. Donato in Polveroſa.

Dal detto fin quì pare che abbaſtanza reſulti che da tal differenza nel notare il Popolo non può reſultare nel caſo noſtro alcuna preſunzione di duplicità degli effetti deſcritti, e che perciò ſempre ſta fermo, che la preſa di terra deſcritta nell' Inſtrumento di Diviſe nel 1516. è l'iſteſſo effetto identifico dei cinque campi deſcritti a Decima; ſiccome in conſeguenza reſta concluſo, che queſti paſſaſſero con le dette diviſe in dominio di Piero, il che congiunto all' antecedente fatto che furono dal Padre comprati in nome di Piero ſuo figlio, e al ſuſſeguente, che paſſarono dopo la morte di Piero nella di lui moglie laſciata nel ſuo Teſtamento uſufruttuaria univerſale, pare che riduca ad evidenza la prova, che i beni controverſi foſſero in bonis di Piero Fidecommittente anco al tempo della di lui morte. *DD. in L. fin. c. de edict. div. Adr. toll. Ridolph.*
7 *in prax. p. 2. cap. 10. num. 34. dec. 280. n. 1. p. 18. t. 2. rec.*

Paſſando ora al terzo eſtremo del poſſeſſo dei Beni ſuddetti preteſi dal Sig. Conte Federighi appreſſo lo Scrittojo, pare che queſto in conſeguenza dei ſopraccitati documenti ſi venga con molta chiarezza a provare fino all' individuazione del luogo preciſo, dove queſti Beni debbano eſ-
8 ſere. *Dec. 379. n. 3. p. 11. & dec. 563. n. 4. p. 18. tom. 2. rec.*

Poſſiede fin di preſente la caſa Federighi un piccolo campo di figura triangolare nel Popolo di S. Donato in Polveroſa preſſo al Ponte alle Moſſe, al quale confina da primo S. A. R., a 2. un Effetto de' Marcheſi Torrigiani, e a 3. un effetto dei Buſalini Carrareſi, al quale rimane adjacente un Effetto delle Monache di S. Donato in Polveroſa, come nella Pianta concordata nel *Proceſſo Federighi a c. 13.*

Il Sig. Conte pruova, che queſto pezzo di terra di nove ſtiora di figura in oggi triangolare è una porzione del Tenimento delle ſettanta ſtiora aſſegnato nelle Diviſe a Piero Fidecommittente, ſopra di cui ſi domanda l' immiſſione, e conclude, che il reſtante delle ſtiora ſeſſantuno, che vi mancano tornino da quel lato, a cui confina S. A. R., e che perciò l' Effetto da lui domandato reſti compreſo nella Fattorìa delle Caſcine, e in ſpecie nel Podere detto la Gazzarra, e più individualmente nel luogo adjacente al predetto ſuo Campo.

Pruova, che il detto Campo è un reſiduo del tenimento di ſettanta ſtiora mentovato nelle Diviſe, perchè vi concorre l' identità del Popolo, del luogo, e dei confini. Il Popolo è San Donato in Polveroſa, come in fatto non ſi controverte, e come nelle Diviſe ſi eſprime. Il luogo è preſſo il Ponte alle Moſſe, come dimoſtra la pianta, e come enunciano le ſopraddette Diviſe. I confini delle diviſe ſono.

1. *Flumen Arni*
2. *Neri de Capponibus*
3. *Scolaj de Spinis*
4. *Bettini Carrettarj*

E tutti queſti confini confrontano, e ſi identificano con i terreni, che circondano il predetto campo triangolare, toltone il confine d' Arno, il quale non ſi può pretendere, che ſi verifichi, perchè dal Ponte alle Moſſe, e da Peretola, dove una volta è arrivato ſi ſa molto bene, che è ſtato appoco appoco condotto nell' odierno letto.

Si verifica adunque il confine di Scolaio Spini, perchè ſi prova, che l' eſ-

l'effetto de' Torrigiani confinante a un lato di detto Campo ha provenienza da Scolaio Spini Fede di Decima *Proc. Federighi a c.* 28. dove apparisce, che i predetti Torrigiani lo comprarono l'anno 1629. da Marco, e Piero di Gio. Mellini, gli Autori de' quali Mellini lo comprarono l'anno 1589. da Girolamo, Tommaso, e Paolo di Cherubino Fortini, ne' quali Fortini era già detto effetto pervenuto per morte di Maria Cammilla di Marco Giocondi loro Madre, e Moglie di detto Cherubino Fortini, in faccia alla quale si descrive l'effetto nell'anno 1534. e si dice nell'istesso tempo „ le quali terre Scolaio Spini ebbe in pagamento da Francesco, e Antonio di Matteo Losi, „ sicchè l'effetto posseduto in oggi dal Marchese Torrigiani è stato in origine di Scolaio Spini, onde per questo capo il confine antico s' identifica mirabilmente con il moderno.

Con l'istessa evidenza si riscontra, che l'effetto de' Busalini Carraresi confinante dall' altro lato al detto Campo triangolare era in antico, e precisamente nel tempo delle divise posseduto da Bettino Bettini, che nel detto Instrumento si enuncia a confine. I Busalini moderni possessori comprarono quest' effetto nel 1638. da Gabbriello Grazini, Fede di Decima *Proc. Federighi a c.* 34. I Grazini lo avevano comprato nel 1605. da Luigi, e Lorenzo Morsi, Fede di Decima *Proces. Federighi a c.* 36. I Morsi lo avevano similmente comprato nel 1580. da Raffaello e Francesco di Giovanni Giunti, Fede di Decima *Proces. Federighi a c.* 38. Gli Autori di questi Giunti nel 1519. comprarono l'istesso effetto da Piero di Benedetto, di Piero Bettini Carrettaio, come costa dall' Instrumento, che è in *Processo Federighi a c.* 40. E questo è l' istesso effetto, che fino nel 1504. si legge impostato alla Decima di Gio., e Benedetto, che si chiama Bettino di Piero Bettini Fede di Decima *Processo Federighi a c.* 46. il quale Bettino Bettini si chiama perciò nella descrizione de' Beni del Federighi a confino tre volte, cioè nell' anno 1512., nella compra del Campo di num. 3., e nell' anno 1513. nella compra de' Campi di num. 4, e n. 5. E ridescrivendosi successivamente nell' anno 1516. tutti i Campi del Federighi unito assieme nell' Instrumento di Divise si chiama da un lato a confine il detto Bettino, il quale perciò s' identifica molto bene col moderno confine de' Busalini, come in corroborazione de' sopraccitati Instrumenti di vendita si può osservare la detta decima del 1504 in faccia a Gio., e Piero Bettini, *Proces. Federighi a c.* 46., la quale dimostra tutti i successivi passaggi fino al moderno possessore.

Il sopraddetto Campo è di presente di figura triangolare, e perciò confinandovi da un lato S. A. R., da cui si pretende tutto il residuo, non si può dimostrare sotto gli occhi l'identità del quarto confinante Neri Capponi, il quale secondo la figura moderna non vi può arrivare. E' ben vero, che accanto all'effetto già de' Bettini oggi de' Busalini vi è a confine secondo la pianta un effetto delle Monache in oggi di S. Donato, le quali secondo la fede di Decima, che è in *Processo Federighi a c.* 54., lo comprarono dall' Eredità Marzichi all'asta degli Ufiziali de' Pupilli di questa Città di Firenze. Gli Autori de' Marzichi lo comprarono nell'anno 1609. da Maria Lucrezia Vedova di Iacopo Pinelli, il qual Iacopo Pinelli lo aveva comprato nell' anno 1586. da' Capponi, come dimostra la detta Decima e in faccia ai Capponi si vede descritto fin nella Decima dell'anno 1494. *Proces. Federighi a c.* 213. sicchè nel predetto effetto in oggi di San Donato si identifica il quarto confine di Neri Capponi, da cui hanno causa le Monache predette, e se questo in oggi non tocca il campo modernamente posseduto dalla Casa Federighi, questo viene dall'essere detto campo ridotto a sole nove stiora,

ra, alle quali se restassero aggiunte le altre 61. che vi mancano, siccome si ricrescerebbe l'estensione, e la figura di detto Campo, così potrebbe facilmente verificarsi il contatto del predetto quarto Confine, il quale resta anco in oggi lo pochissima distanza.

Riscontrando adunque con tanta chiarezza il luogo, il Popolo, e ciaschedun confine dell'effetto domandato con il luogho, Popolo, e ciaschedun confine della particella che possiede il Sig. Conte Federighi, pare indubitato, che quel poco, che si trova in essere sia una porzione di tutta la presa delle settanta stiora, e che perciò le settantuna, che mancano, debbano essere aderenti alla parte rimasta in salva, giacchè si è provato di sopra, che l'effetto era tutto contiguo, e ciò supposto le dette stiora mancanti non possono essere altrove, che dal lato ove confina in oggi la Fattoria delle Cascine, perchè quello è il lato ove Arno ha fatte le sue corrosioni, come dimostra l'inspezione oculare, e perchè dagli altri due lati rimane provata l'antica origine, e provenienza degli effetti, che vi confinano, i quali essendo tutti porzioni di terreno restate esenti dalle inondazioni di Arno, hanno perciò conservata la memoria dei confini, e dei respettivi acquisti, e hanno potuto somministrare a' loro proprietarj la giustificazione del loro titolo, e al Sig. Conte Federighi le giustificazioni sopraddette, le quali non sarebbe sperabile addurre nelle altre porzioni di terreno, che sono state molestate dall'impeto del Fiume, che ha confuso per grande spazio di tempo le figure e i confini, e fatto perdere ogni Memoria.

A questa prova di fatto lo Scrittojo non ha potuto tentare di fare altra opposizione, che adducendo, che questo campo di figura triangolare al presente posseduto dalla Casa Federighi si trova descritto a Decima separatamente dal domandato tenimento delle settanta stiora nell'anno 1632. in faccia di Iacopo di Raffaello di Carlo di Raffaello Federighi, dalla quale separata addecimazione se ne poteva dedurre, che non era altrimenti porzione delle predette settanta stiora, le quali restano altrove addecimate in cinque pezzi, come sopra si è detto, ma era più tosto porzione di un Podere posto nel Popolo di S. Cristofano a Novoli, insieme col quale detto Campo si trova descritto con decima in tutto di fiorini 4. 7. 11..

Per dileguare tale obietto il Sig. Conte ha prodotto la decima antica del Podere suddetto di Novoli, in cui si vede il medesimo Podere nel 1534. assieme con un solo pezzo di Terra posto in detto Popolo di Novoli descritto in faccia di Niccolò Carlo, Antonio, Tommaso, ed Iacopo Fratelli, e Figli di Raffaello di Antonio di Carlo Federighi, e fu detto in tal descrizione „ un podere posto nel Popolo di San Cristofano a Novoli luogo detto a „ Novoli a primo via, 2. Dinozzo Lippi, 3., e 4. via con un „ pezzo di Terra in detto Popolo „ con suoi confini comprammo noi „ detti da Dinozzo di Simone Lippi per fiorini settecento d'oro rogato Ser Niccolò Parenti adì 23. „ di Gennajo 1530. per decima di „ fiorini quattro, sette, e undici, „ che si hanno a levare da detto Dinozzo ec. „ Fede di Decima *Processo Federighi a c.* 196. Nel che è da avvertirsi, che il Podere vien descritto con un solo Campo spezzato, e il Podere assieme con tal Campo è addecimato per la somma di fiorini 4. 7. 11., i quali si hanno a levare, come si è detto, dal conto di Dinozzo Lippi venditore..

Questo Podere si divide in diversi della Casa Federighi, e a proporzione della divisione del Podere si divide la Posta suddetta di fiorini 4. 7. 11., e dopo diversi passaggi nell'anno 1632. passò il detto Podere tutto unito assieme in conto di Iacopo di Raffaello di Carlo di Raffaello Federighi con tutta la Posta di

di fiorini 4. 7. 11., Fede di Decima suddetta *Processo Federighi a c.* 105.. In tale occasione si ridescrive il Podere suddetto, e in tale nuova descrizione oltre il Campo spezzato posto nel Popolo di San Cristofano a Novoli già unito anticamente a detto Podere, e comprato con esso da Dinozzo Lippi, vi si aggiunse in faccia di detto Iacopo Federighi anco il Campo, di cui si tratta, nel Popolo di San Donato in Polverosa, ma è però da avvertirsi, che la Posta con tutto questo non si cresce, e resta in tutto il conto di Decima tirato fuora nei soliti fiorini 4. 7. 11.

Da ciò resulta che l'essere descritto il detto Campo in detto luogo non è seguito per altro, che per comodo di pura descrizione, poichè era toccato assieme con il Podere di Novoli, e l'altro Campo spezzato in conto di detto Iacopo Federighi. Del resto è chiaro, che il medesimo non è parte del Podere di Novoli, perchè nelle descrizioni originarie di esso Podere, questo non vi è descritto, e non vi si può mai comprendere per esser in un Popolo diverso, tanto più che nelle dette descrizioni siccome vi è descritto un altro Campo spezzato posto nel Popolo istesso di Novoli, molto più si sarebbe dovuto descrivere l'altro più remoto, e situato in Popolo differente. Si vede poi chiaro altresì, che questo Campo di S. Donato in Polverosa non è per se stesso addecimato, perchè nella Posta, dove è descritto la Decima è l'istessa di fiorini 4. 7. 11. tale quale era prima quando il Campo non era descritto, e tale quale si tirò dal conto di Dinozzo Lippi venditore del Podere di Novoli con un Campo solo spezzato.

Adunque la detta descrizione è meramente casuale, e non prova che il Campo sia porzione del Podere di Novoli, e non prova, che il Campo paghi per suo conto decima alcuna, anzi unita colle osservazioni predette sopra le descrizioni antecedenti prova tutto il contrario, e favorisce più tosto l'Intenzione del Sig. Conte Federighi, perchè non si aggiunge regolarmente un pezzo di terra senza addecimarlo, onde bisogna dire che questo si considerasse come un avanzo del terreno occupato dal Fiume, e si ponesse questa spezzatura in aggiunta dei beni descritti in faccia di Iacopo, ma si ponesse però senza aggravarlo di nuova Decima considerandolo come addecimato altrove.

Non sussistendo adunque di fatto il sopraddetto obietto rimane sempre in vigore la prova dell' identità fatta dal Sig. Conte sopra i beni del Podere della Gazzarra adjacenti al sopraddetto suo Campo, e in corroborazione di tal prova si aggiunge che non deve recar maraviglia se lo Scrittojo possiede in quelle parti beni di attenenza di diversi privati, perchè se ne possono portare non pochi esempi, e tra questi uno di altri beni dell' istessa Casa Federighi, dei quali si parla in un Decreto degli Ufiziali di Decima di questa Città di Firenze, e vi si dice „ che non „ si molestino Pier Giovanni ec. di „ Tommaso Federighi per i beni, „ che sono in Arno, e che servono „ per vetriciajo, per cacce di S. A. „ S. per il debito passato, e futuro, „ e mentre che stanno sott'acque, „ e per servizio di S. A. S. „ *Processo Federighi a c.* 123. Questi beni compresi nel vetriciajo, e nella spalla d'Arno per verità si difficoltavano a restituire a' loro Padroni non solo a riflesso delle Cacce, che era un interesse secondario, ma a riflesso principalmente di tenere i luoghi prossimi alla spalla d' Arno piantati, e in tal guisa più idonei a resistere all'impeto del Fiume, e per tal effetto vi erano nella Parte gli ordini, che i Padroni non potessero tagliare alberi nella distanza d'un miglio dalle ripe del Fiume, come si dispone nella Legge del 1574. la quale era tenuta in rigorosa osservanza, come si può vedere dal *Processo Federighi a c.* 116. 117. 118. siccome vi era l'altro ordine che non si po-

si potesse riconsegnare effetti, che erano nella spalla d'Arno ai Padroni se non davano mallevadore del danno, che poteva seguire col lavorargli, il qual obbligo faceva, che niuno si curava da ridomandargli *Processo Federighi a c.* 115.

In fatti non può negarsi, che lo Scrittojo non abbia cominciato a possedere, e abbia ritenuto molti effetti in quella parte coll' occasione, che il Fiume gli aveva rilassati scoperti, e prima che i Padroni comparissero a domandarli, ovvero si potessero effettuare le consegne. Bisogna riflettere che non subito che Arno si ritirava i Padroni potevano comparire, perchè le lunghe, e frequenti inondazioni abolivano le Memorie dei confini in tal guisa, che non era facile ai Proprietarj il giustificare l'identità delle loro possessioni, e molti per tali cause ebbero i loro Beni per derelitti. Bisogna riflettere in secondo luogo, che a quei Padroni che potevano comparire, e che di fatto comparivano, non si potevano i loro effetti consegnar subito, poichè dovendo servire una gran parte di essi per la spalla del Fiume, la custodia di questa non si voleva lasciare all'arbitrio de' Privati, e non si voleva perciò riconsegnarla per timore, che con la coltivazione non s'indebolisse, onde vi erano le Leggi sopra enunciate che proibivano di tagliare in qualunque modo a una certa distanza alle ripe del Fiume. A tutto questo bisogna aggiungere, che la proibizione del taglio avendo fatto divenire tali luoghi opportunissimi alla caccia, erano questi custoditi con tutta la maggior severità tal che veniva impedito ai Proprietarj il percipere il minimo frutto dai loro terreni, come si può riconoscere dalla Filza ottava di Negozj dello Scrittojo *a c.* 106., ove in una Relazione fatta in occasione di concedere a livello certi terreni a'Donnini si esprimono gli ordini dati dal Capo-Caccia al Bargello di Brozzi, perchè facesse prigioni tutti quelli, che fossero stati trovati a lavorare, o legnare nei boschi, benchè fossero loro proprj.

Tali ordini veramente non erano che secondarj, e Accessori a quelli dati dal Magistrato della Parte per sicurezza della Spalla di Arno, ma il fatto era, che fra tutti assieme procrastinavano ai Padroni la recuperazione delle loro Terre, talche si accresceva il numero di quelle da potersi considerare come derelitte, e che perciò di mano in mano che poterono lavorarsi, e usufruttuarsi si cominciarono a possedere dalla Parte, e dallo Scrittojo medesimo per ritenerli fino a tanto che i Padroni non comparissero.

Molti per verità non distinguendo le Cause, per cui si difficoltavano le consegne, hanno fatto in diversi tempi asprissimi lamenti, come se si trattasse di usurpazione manifesta a loro fatta, come a prima vista potrebbero darne indizio i rescritti sopra riferiti *Processo Federighi a c.* 116. 117. 118., che negano ai Padroni la licenza di tagliare alberi sopra il loro Terreno, e gli altri Documenti che sono nel detto *Processo a c.* 119., e 120.; ma veramente la necessità di tenere con tutta la gelosia custodita la ripa d'Arno avea dato causa agli ordini di non far consegne in quell'estensione di Paese, che si credeva di tempo in tempo opportuna per la difesa di detta ripa, e però non veniva permesso ai Padroni di lavorare, nè tagliare dentro a detti termini, nè di recuperare le loro terre senza dare mallevadore del danno, il che era equivalente a una negativa assoluta. Se poi per divertimento dei Principi si è profittato di quel Bosco tenendolo a uso di Caccia, questo era un uso innocente che non portava il minimo pregiudizio ai Padroni impediti per altre leggi a tagliare, e non merita perciò di caratterizzarsi per usurpazione quantunque tutte queste cose messe insieme abbiano per lungo tempo privato i veri Padroni del frutto delle loro terre, e abbiano rendendo sempre più incerta, e difficile la prova del Dominio fatto che molte siano state de-

derelitte, o impossibili a recuperarsi, il che non a violenza, nè a mala fede deve ascriversi, ma a una conseguenza necessaria delle disgrazie sofferte nelle inondazioni, e del lungo decorso di tempo similmente necessario per apporvi riparo.

Tutto questo rende verisimile il modo con cui lo Scrittojo ha cominciato a possedere in quelle parti beni di attenenza de' particolari, ma che di fatto gli abbia posseduti, e ne possegga ancora si prova manifestamente, primo, da un Decreto del Magistrato della Parte del 1588. *Processo Federighi a c.* 104. e 105., dove lo Scrittojo viene condannato a restituire a' Monaci degli Angioli un pezzo di terra avanzato alle inondazioni, il quale vi si dice che si lavorava dallo Scrittojo, e vi si dice di più *a c.* 105., *che questi insieme con altri terreni furono consegnati allo Scrittojo di dette Possessioni fino che fossero riconosciuti da' Padroni*, secondo da una relazione fatta al Magistrato della Parte nell'anno 1592. *Processo Federighi a c.* 106., che prova l'istesso, terzo, da una sentenza del medesimo Scrittojo dell'anno 1645., ove si ordina la consegna di alcuni effetti rilasciati dal Fiume Arno, e posseduti dallo Scrittojo in favore dei Rucellai, *Processo Federighi a c.* 108. quarto, da un Istrumento del 1645., in cui lo Scrittojo concede a livello ai Donnini diversi beni acquistati da Arno col patto, che evincendosi i detti Beni dai particolari si defalcasse il Canone convenuto a proporzione; *Processo Federighi a c.* 109., quinto, da un decreto di consegne ordinate dal Magistrato della Parte nel 1647., in cui si vede, che tali consegne non si potettero terminare, perchè alcuni beni da consegnarsi fu ritrovato, che si possedevano dallo Scrittojo, *Processo Federighi a c.*, 178. sesto, da un altro Instrumento di concessione a livello ai sopradetti Donnini dell'anno 1650., in cui similmente si concedano beni acquistati da Arno, e fra l'altre cose vi è detto „ Rappresentavano ancora detti Signori „ Deputati, come avendo trasmesso „ detto Memoriale al Sig. Provve- „ ditore della Parte per intendere, „ se la domanda di detti Signori „ Donnini potesse pregiudicare al Pub- „ blico, o privato, e se si potevano „ compiacere di quanto domandava- „ no, e come per la relazione, che „ in ciò fu fatta dal Lanini Mini- „ stro de' lavori d'Arno sottoscritto „ dai Signori Livi Capo-Caccia, e „ in ultimo dal Sig. Provveditore „ della Parte ci riduceva, che alli „ detti Signori supplicanti si potesse „ concedere la circonferenza predet- „ ta nell'Isolotto accennato in detta „ relazione d'Alessandro del Nobolo „ purchè non si lavori nella spalla „ d'Arno, e quanto all'interesse, „ che vi potevano avere li partico- „ lari si poteva convenire con gli „ supplicanti come si fece nel Con- „ tratto del primo livello, che in „ caso di legittima evizione doves- „ sero relassare ai Padroni quella par- „ te, che per giustizia fosse dichia- „ rato con defalcare loro il Canone „ pro rata delle Terre, che gli ve- „ nissero evitte. *Processo Federighi* „ *a c.* 110. „

Ciò supposto adunque non ho veduto, che si possa con veruna ragione di dubbiezza indebolire la prova del possesso dei Beni del Sig. Conte Federighi appresso lo Scrittojo, nella quale egli ha corredata la dimostrazione fatta nell'identità dei confini con tante presunzioni a suo favore, che non lasciano luogo di persuadersi in contrario. *Text. in cap. in aliquibus §. fin. de decimis. Marches. de commiss. appell. in caus. decim. §.* 1. *n.* 46., & 117. *cum duob. seqq. p.* 1. *pag.* 663, *e* 671. *Moneta de decimis cap.* 5. *q.* 4. *n.* 87. 89. *Rich. dec.* 104. *num.* 1. 9

Ammessa la pruova di tutti gli estremi necessarj per ottenere l'immissione, non ho creduto che lo Scrittojo abbia alcuna difesa per ritenere il possesso de' Beni domandati, poichè non può mostrare, e non ha titolo alcuno per cui ne giustifichi l'

 acqui-

acquisto. Quantunque la Causa sia vegliante dall'anno 1712. in quà, e sia stata difesa diligentemente, come mostra il Processo dello Scrittojo compilato dal fu Cancelliere Cocchi Ministro praticissimo di tutte le pertinenze del Patrimonio privato, non ostante questo titolo non si è mai trovato nè creduto ritrovabile, siccome non si è trovato nelle ricerche fattene ultimamente dopo la morte del Sereniss. G. D. Giovan Gastone. E tal mancanza di titolo si canonizza ancora nell'accennata relazione del S. Auditore Luci.

Lo Scrittojo mancando di titolo volle intraprendere a provare il possesso immemorabile, ma questa prova non riuscì, e fu positivamente rigettata nella detta Relazione del Sig. Auditore Luci, alla quale per brevità mi riporto, aggiungendo di più; che trattandosi in oggi di beni che si possano pretendere come Fidecommissi, il possesso centenario, ed immemorabile non potrebbe nuocere al Sig. Conte Fidecommissario chia-
10 mato *ex propria persona*, *Natt. cons.* 437. *n.* 5. *Cephal. cons.* 464. *n.* 13. *Pereg. de fideicom. art.* 41. *n.* 16. *& seqq. Rot. dec.* 28. *n.* 38. *p.* 8 *Rec.* e aggiungendo in oltre che il possesso di simili beni rilasciati da Arno, e ritenuti dal Principe in luogo d'amministrazione per restituirsi a chi sarà di ragione non può dare alcun diritto al Possessore, quantunque fosse centenario, o immemorabile *Rot in dec.* 167. *n.* 12. *p.* 12. *Rec.*, e come si ferma in un
11 motivo del Sig. Auditore Bonfini approvato dal Magistrato della Parte in una Causa Martelli, ove si trattava di consegne di simili Beni *Processo Federighi a c.* 92.

Non avendo adunque lo Scrittojo nè titolo, nè possesso, e non essendo in ogni caso il possesso sufficiente, ho creduto inevitabile l'immissione, nè ho creduto che fosse adattabile al caso nostro il difendere lo Scrittojo con i diritti Fiscali, in virtù dei quali il letto abbandonato dal fiume può dirsi juris publici, e occuparsi dal Fisco *Pereg. de jur. fisci lib* 8. *n.* 60. *in fin.*, per- 12
chè ciò, che sia di tal regola in generale, e nel vero, e perpetuo letto de' Fiumi, che hanno tolto con lungo, e regolare decorso la forma, e la Memoria delle possessioni private, questo non è adattabile al caso nostro del Fiume Arno, ove le Leggi
particolari hanno provvisto all'inden- 13
nità de' privati.

Non avendo anticamente il nostro Fiume letto fermo fino dall'anno 1464. fu fatta una Legge, di cui abbiamo parlato, ove si dispone, che scoprendosi terreno dal Fiume non possino i proprietarj antichi ripigliarselo di loro privata autorità, ma dovessero ricorrere per evitare i liti-
gi al Magistrato detto allora degli 14
Ufiziali di Torre, i quali dovevano procurare che ciascheduna partita di terreno fosse riconsegnata respettivamente ai veri suoi Padroni, e nel caso solamente che il Padrone non si trovasse, dovevano tenere, e usufruttuare l'effetto per il Comune di Firenze come vacante secondo che resulta dalla lettura della medesima Legge, *Processo Federighi a c.* 80.

Successivamente nel 1549. nella celebre Legge dell'unione fu data autorità a' Capitani di Parte „ di rendere quei Beni, che si troveranno „ a' veri Padroni, a essi propri Padroni, o a' Procuratori di quelli „ e di consegnarli loro „ *Processo Federighi a c.* 84. E l'istesso si dispone nella Legge del 1574. *Processo Federighi a c.* 86. che tratta del modo di fare tali consegne di Beni scoperti dal Fiume, le quali si sono sempre fatte come è di verità notoria senza che mai si sia preteso dal Magistrato della Parte, che è il Fisco
di questa Città, l'occupare tali ter- 15
reni con i diritti Fiscali, anzi tal cosa viene espressamente rigettata in una relazione fatta dall'Auditore Cavalcanti in una causa Baldesi avanti il Magistrato della Parte *Processo Federighi a c.* 88., e vien rigettata dalla Pratica non mai interrotta già da tre secoli secondo la quale ai Padro-

droni che hanno giustificato il loro Dominio sempre sono state restituite le domandate Possessioni, quantunque per lungo tempo occupate dal Fiume.

Finalmente non mi ha fatto specie uo Decreto di questo Magistrato Supremo dell'anno 1551. in vigore di cui si assegnano al Fisco tutti gli acquisti, che avessero fatti gli Agenti del Sereniss. Gran-Duca nel di seccare il letto del Fiume Arno, nell' occasione di mettere in dirittura il suo corso, perchè questo non si può intendere se non del vero, e perpetuo letto del Fiume, il quale faceva in antico in più luoghi molte tortuosità, e in fatti dal Gran-Duca Cosimo primo fu rimesso in dirittura, e furono acquistati per tal verso diversi terreni in quelle voltate del letto, che restavano in abbandono, come seguì nella Fattoria d'Empoli, e in tutta la Fattoria di V... Piano, la quale non è altro, che uno di questi gomiti d'Arno disseccati. Del resto l'intendere l'accennato Decreto in pregiudizio de' particolari anco per quei Beni, che mai essendo letto fermo, e stabile del Fiume riconoscevano perciò, o potevano riconoscere il Padrone mi parrebbe contradittorio alle Leggi generali, che sono in tal materia sopra le inondazioni d'Arno, e sopra le consegne da farsi de' terreni scoperti ai loro Padroni, e contraditrorio all' osservanza, per cui si sono tali consegne tante volte effettuate senza alcuna pretensione del Fisco, e sarebbe contrario a ogni giustizia, poichè i beni, che possono riconoscersi da' Padroni non può il Fisco pretenderli nè come derelitti, nè come di ragion pubblica, *Pereg. De jur. fisci lib. 4. tit. 3. num. 29. 30.* e perchè le spese fatte per recuperarli si sono ricavate da imposizione sopra i Privati, dall' aggravio de' quali non sarebbe ragionevole, che il Fisco ne riportasse un così notabile vantaggio *§. 1. Inst. per quas Personas nobis &c. l. secundam naturam ff. de reg. jur. & l. cum qui ff. de jur. jur.*, il quale per verità non ha giammai, che io sappia in verun tempo preteso.

16

17

18

19

Fermato adunque in tal guisa, che l'immissione domandata dal Sig. Conte Federighi non fosse evitabile ho proposto nella mia relazione, che si consegnassero al medesimo stiora 61. di terreno a San Donnino più tosto che nel Podere della Gazzarra, perchè questa consegna tornava più comoda allo Scrittojo sì per non guastare la proporzione di detto Podere, sì perchè le terre di San Donnino proposte secondo le perizie fartene fare valevano dieci, o quindici scudi per ogni stioro meno di quelle della Gazzarra, onde per questo capo l'utilità dello Scrittojo era manifesta, e in quanto all'interesse del Sig. Conte in ciò io mi sono prevalso del consenso datomi dal medesimo di straleiare, e di procedere io questo accomodamento come Arbitratore. E nel restante non ho creduto giusto fare veruna diminuzione nel numero delle stiora, perchè essendovi lo scapito nella qualità del terreno non mi è parso giusto aggiungere nuovo aggravio nella quantità, poichè è vero, che si tratta di una transazione, ma si tratta di una transazione a causa conosciuta, e condotta quasi fino alla spedizione della sentenza, e si tratta di ragioni di fatto talmente chiare, che mi avevano persuaso doversi al Sig. Conte per giustizia tutto il valore della lite, onde in tali termini dovendo regolare il mio arbitrio dal peso delle ragioni non ho creduto, 20
che si potesse fare sopra questo capo alcuna ulteriore diminuzione alle pretensioni del Sig. Conte *L. 1. ff. de transf. & L. fratres, 12. C. eodem. Dec. 248. n. 3. p. 11. & dec. 13. n. 14. p. 14.*

Questo è quanto si può dire sopra il primo capo della mia relazione concernente l'immissione sopra i domandati terreni. Sopra il secondo capo concernente la surrogazione dei terreni accordati al Sig. Conte in tutti i Fidecommissi, e vincoli, a cui erano sottoposti i terreni, che sareb-

farebbero in rigore flati di fua pertinenza, ficcome non eredo, che poffa cadervi alcuna difficoltà, nè verun pregiudizio, così tralafcerò di parlarne essendovi la ragione per fe ftelsa notoria. E fopra il terzo capo concernente la refez'one de' frutti mi riferbo di fupplire a parte con efporre i motivi, che m' indufsero a così riferire.

DECISIO VII.

FLORENTINA PRETII LOCORUM MONTIUM MONTIS REDIMIBILIS.

ARGUMENTUM.

Refignatarius Locorum Montium, fi in ejus faciem fit facta eorumdem refignatio libris publicis, in quibus adpareat de folutione pretii, eft fecurus a quacumque molestia ei poffit intentari, vel a priftino domino, vel ab eodem Monte, five pro recuperandis dictis locis, five pro eorumdem pretio, quamvis pretium non pervenerit nec ad proprietarium, nec ad Montem, & quamvis decreta refignationis effent falsa, quia in hoc cafu Magiftratus tenetur de dolo, & fraude fuorum Officialium.

SUMMARIUM.

1 *Loca Montium non poffunt vendi habita fide de pretio, fed requiritur numeratio pecuniæ n.* 35.

2 *Ideoque facta eorum refignatione præfumitur facta folutio pretii.*

3 *Accreditatio pretii Locorum Montium facta libris ejusdem Montis fufficit emptori ad probandam ejusdem pretii folutionem.*

4 *Facta folutione pretii extinguitur actio. Et n.* 74. & 56.

5 *Provifor Montis uti Magiftratus refignans non poteft decretare refignationem Locorum Montium abfque valido confenfu proprietarii eorumdem Locorum. n.* 36.

6 *Et fi confideretur ut proprietarius non poteft abfque confecutione pretii alienare Loca Montium. n.* 37.

7 *Refignatio Locorum Montium habet implicitos duos contractus, unum renuntiæ inter poffefsorem, & Principem, alterum novæ conceffionis inter Principem & refignatarium.*

8 *Et hæc opinio eft communiter recepta in Italia & extra Italiam.*

9 *In tali refignatione Locorum Montium excluditur quæcumque quæftio de pretio, quia non intrat contractus emptionis & venditionis, & de ratione n.* 10. 11. 12. & 46.

13 *Lex Montis Redimibilis diei* 9. *Februarii an.* 1725. *§.* 15. & 10. *quæ dat fecuritatem refignatario a quacumque moleftia, quæ poffet inferri contra Loca refignata. n.* 48 52. 74.

14 *Et hæc Lex eft uniformis legibus civilibus & n.* 18. & 49. & 70.

15 *Refignatione Locorum Montium fequuta culpa Magiftratus abfque confenfu proprietarii, proprietarius habet actionem contra Magiftratum, fed nemo contra refignatarium n.* 47

16 *Si vero refignatio fequuta fit abfque culpa Magiftratus & abfque confenfu proprietarii, tunc proprietarius non habet actionem nequidem contra Magiftratum, & debet pati hoc damnum uti cafum fortuitum n.* 47. *de ratione n. feq.* & 31.

19 *Verba* avere fcudi &c. moneta &c. per valuta &c. *fignificant effectivam numerationem.*

20 *Et fcribenti auferunt actionem petendi pretium.*

21 *Actio quæ non poteft exerceri contra cedentem, nequidem contra ceffionatium poteft intentari.*

22 *Fifco poft confeffionem de recepto non competit exceptio de non numerata pecunia.*

lo, & negligentia suorum officialium, & n. 80. e 83. e 92.

71. *Proprietario competit contra possessorem rei vindicatio amplia ut n. 91.*

72 *Vel etiam condictio furtiva & n. 88.*

75 *Contractus qui falsus probetur, desinit esse contractus.*

76 *Ideo ad effectum ut possit agi contra possessorem ex contractu, necesse est ut ratus habeatur non tantum a pristino domino, sed a possessore.*

77 *Qui solvit Procuratori putativo, ut dicatur bene solvisse debet probari quod talis communiter habitus fuerit.*

78 *Emptor qui solvit venditori pretium rei venditæ, & traditæ liberatur, quamvis venditor sit usurpator, vel prædo. Et de ratione num. seq.*

81 *Negligentia Officialis in iis quæ respiciunt suum Officium æquiparatur dolo, & dat actionem pro indemnitate & num. 84 e 90 e 94.*

82 *Referuntur exempla condemnationis in casibus minus stringentibus.*

85 *Delictum dicitur ab Officiali in Officio commissum non tantum si sit commissum per exercitium directum Officii, sed etiam si auctoritate, & favore ejusdem.*

86 *Substitutus tempore substitutionis dicitur exercere proprium Officium, non alienum.*

87 *Actio acquiritur ei cuius nomine contractus fuit gestus.*

89 *Requisitum substantiale furti est quod pretium rei ablatæ, in fure perveniat invito domino.*

91 *Dominus potest rem furto ablatam vindicare ubicumque sit sine ullo respectu ad bonam, vel malam fidem emptoris.*

93 *Possessor non tenetur ratum habere contractum gestum a prædone vel falso procuratore.*

95 *Relevatio consistens in manutentione decretorum resignationis favore resignatarii, a quo pretium exigatur est inutilis, & illusoria.*

IN questo Monte Redimibile secondo della Città di Firenze eretto dal Serenifs. Gran-Duca Gio. Gastone con la Legge del dì 9 Febbraro 1725. ab Inc. erano descritti diversi Luoghi in un conto intitolato di Gio. Maria Fortunati, il quale era un conto, che in proprietà apparteneva al Monte medesimo, procedendo da denaro avanzato alla cassa di detto Monte, e rinvestito nell'acquisto di altrettanti Luoghi, i quali si tenevano in detta guisa sotto nome finto impostati, come se appartenessero a un terzo privato per godere del benefizio di poterli a tenore delle variazioni de' prezzi contrattare con profitto, il che non potendosi dal Monte sotto nome proprio eseguire, si valeva dell'espediente di contrattarli in nome privato.

Questi Luoghi di Monte descritti in conto di Giovanni Fortunati erano a' libri del Monte impostati per dovere stare *a libera, ed assoluta disposizione* del Sig. Tommaso Bonaventuri Provveditore di detto Monte ec.

La libera amministrazione di questo danaro era stata data al detto Sig. Provveditore, come resulta non solo dalle partite dei libri sopraccitati, come anco dai due seguenti Motupropri, che per la disposizione di questi capitali furono fatti negli anni 1725., e 1727.

„ Avendo stabilito S. A. R.
„ che il denaro che di presente si
„ trova nella cassa del Monte Redi-
„ mibile serva per l'acquisto di al-
„ trettanti Luoghi del Monte Suf-
„ fidio non vacabile, dà per tanto
„ ogni opportuna facoltà a Tom-
„ maso Bonaventuri Provveditore
„ del Monte Redimibile, acciocchè
„ senza verun suo pregiudizio, e sen-
„ za decreto alcuno del Magistrato
„ dei Protettori di detto Monte pos-
„ sa impiegare nella compra di tanti
„ Luoghi del Monte Suffidio non
„ vacabile quella somma del denaro
„ del Redimibile, che giudicherà e-
„ spediente al buon servizio, e porlo
„ a sua libera disposizione, e degli
„ altri Provveditori pro tempore
„ suoi successori per benefizio di det-
„ to

„ to Monte, con quelle condizioni, „ e modi, che dal medesimo sarà stimato essere vantaggioso, ed opportuno, e tutto non ostante ec.

Il Gran-Duca di Toscana

Coriolano Montemagni. 26. Dicembre 1725.

„ Avendo S. A. R. per suo „ Motuproprio del 26. Xbre 1725. „ ordinato, che il danaro, quale era in cassa del Monte Redimibile servisse per l' acquisto di altrettanti luoghi del Monte Sussidio non vacabile, quali dovessero stare a disposizione di Tommaso Bonaventuri Prov. del Monte Redimibile, e degli altri Provveditori pro tempore suoi successori per benefizio del detto Monte Redimibile con quelle condizioni, e modi che dal medesimo fosse stimato conveniente, ed opportuno. Ed avendo ora inteso S. A. R., che colli danari del Monte Redimibile sono stati pagati più, e diversi Creditori dei capitali, e Luoghi del Monte Sussidio vacabile estinto; e che ancora vi siano da pagare altri di detti capitali, e Luoghi del detto Monte vacabile. „

„ Vuole perciò S. A. R. in sequela, ed in conformità di detto suo Motuproprio del 26. Xbre 1725., che per l'importare di tutte le somme pagate a detti creditori dei capitali del Monte Sussidio vacabile, e delle somme da pagarsi in avvenire a' creditori, che ancora vi restano in detto Monte, se ne acquistino per la concorrente quantità tanti luoghi a ragione di ducati cento per Luogo nel Monte Redimibile secondo, in cui è stato trasferito il Monte Sussidio non vacabile, per istare tanto il capitale, che i frutti a libera disposizione di detto Tommaso Bonaventuri come Provveditore del medesimo Monte, e degli altri Provveditori suoi successori, come meglio ad esso parrà espediente, e senza Decreto dei Protettori del detto Monte, non ostante ec.

Il Gran-Duca di Toscana

Coriolano Montemagni 28. Febbraio 1727. ab Incarnazione.

Con tali Motupropri non solo fù il detto Sig. Provveditore costituito Procuratore, e Amministratore con pieno, e libero mandato di questa parte di Patrimonio del Monte, ma restò inoltre sopra le contrattazioni di questi luoghi trasferita in lui tutta la solita autorità, e giurisdizione del Magistrato dei Protettori del Monte, al qual Magistrato la sola persona del Provveditore per questo effetto fu surrogata, la quale in conseguenza veniva a rappresentare due persone legali, una cioè di proprietario, o Amministratore dei Luoghi di Monte, l'altra di Magistrato per interporre il Decreto opportuno nelle compre, e vendite di detti Luoghi.

Questa giurisdizione fu così intesa, e esercitata dal medesimo Sig. Provveditore, il quale siccome le rifegne di questi Luoghi non dovevano esaminarsi dal Magistrato dei Protettori, nè passare per loro Decreto stimò bene di porre in pratica la giurisdizione a lui commessa con farle passare per via di Decreti fatti in suo proprio nome, dei quali Decreti volle che si tenesse esatto registro, e per registrarli separatamente da quelli, che si formavano nelle altre ordinarie contrattazioni dal Magistrato fece fare un Giornaletto a parte, che serviva unicamente per le contrattazioni dei Luoghi del Fortunati, e in questo Giornaletto esistono tutti i Decreti, che da lui esercitando in questa parte la giurisdizione, di cui sopra si è parlato, furono fatti.

La cura di tenere questo Giornaletto, e di registrarvi detti decreti fu da lui commessa non al Cancelliere, che teneva il Giornaletto ordinario del Magistrato dei Protettori, ma al sotto Cancelliere del Monte, che era in quel tempo Bartolommeo Benini, e che in questa parte egli venne a creare Cancelliere, o Attuario di questi Decreti.

Stante la duplicità delle persone, che si combinavano in detto Sig. Prov-

Provveditore di proprietario cioè dei Luoghi di Monte, e di Magistrato Decretante fu da lui stabilito un metodo per effettuare con regolarità le compre, e vendite di questi Luoghi. Quando il Provveditore voleva vendere i Luoghi del Fortunati faceva in carta una domanda da lui sottoscritta, ove era la consueta istanza di tutti i Risegnanti, e questa domanda si mandava al Camarlingo del Monte, il quale nell' atto di ricevere dal compratore il pagamento dei Luoghi da vendersi faceva in piedi di essa la ricevuta del prezzo, e poi questa domanda si consegnava al predetto Attuario Benini il quale era incaricato di tenerne una filza numerata, e a tenore di detta domanda riposta in filza il predetto Attuario in detto Giornaletto registrava il Decreto del predetto Sig. Provveditore. Quando all' incontro si voleva in nome del detto Fortunati comprare, allora il privato, che voleva vendere, distendeva la sua domanda secondo l'uso solito di tutti i Risegnanti, e sotto vi soggiungeva la ricevuta del prezzo, e con questa andava dal Camarlingo, che gli pagava il detto prezzo, e il Camarlingo di poi passava la detta domanda nelle mani del detto Benini, che la doveva riporre nell' accennata filza, e registrare a tenore di essa nel solito Giornaletto il Decreto del Provveditore. Questi Decreti registrati, che erano a questo Giornaletto, erano quelli, che davano la piena esecuzione alle predette Risegne sì in caso di vendita, che di compra, e quelli che dagli Scrivani, e altri Ministri del Monte si attendevano per le volture dei Luoghi contrattati, e per i successivi pagamenti dei frutti.

Quest' uso quantunque paresse sufficente per prevenire il disordine, non fu però bastante ad impedire la frode, che dall' istesso Cancelliere del Provveditore, e Custode del predetto Giornaletto fu macchinata in danno del Monte.

Essendo stato la sera del 21. Settembre 1731. ucciso per mano di un Assassino il detto Sig. Tommaso Bonaventuri Provveditore del Monte nel rivedere la Scrittura del detto Ufizio fu ritrovato il conto di Gio. Maria Fortunati mancante di 125. Luoghi, e mezzo i quali apparivano venduti a diversi senza che si vedesse il prezzo di essi pervenuto alla cassa del Monte come regolarmente doveva seguire.

Una tal mancanza dette motivo a un processo criminale in cui il Benini restò subito illaqueato in diversi mendacii, e successivamente convinto di diverse altre falsità, che resultò aver egli fatte nelle contrattazioni di Luoghi di Monte in danno di terzi e finalmente confessò di aver Egli contrattato, e venduto questi Luoghi 125., e mezzo del Fortunati, e di avere ancora dai Compratori ritirato il prezzo, aggiungendo però a questa sua confessione di aver fatto tutte queste vendite d' ordine, e commissione del Sig. Provveditore, e di avere nelle sue mani l'istesso il prezzo come sopra ritirato dai Compratori.

Una tal confessione benchè fatta colla predetta qualità sgravante, e fatta nella circostanza della suddetta violenta morte del medesimo Provveditore, la persona del quale averebbe potuto chiarire tutto il fatto, non mancò di gravemente indiziare il Benini sopra il furto da lui negato di questi Luoghi 125., e mezzo, del quale restò inquisito, siccome di diversi altri capi di delitto, di cui egli era chiaramente confesso, o convinto.

I Giudici per evacuare appieno la verità e in specie all' oggetto di scindere la detta qualità sgravante aggiunta alla Confessione del Benini, gli decretarono la tortura, nella quale per altro Egli restò negativo.

Non ostante siccome vi erano diversi altri capi d' Inquisizione, in cui il Benini era certamente provato reo di falsità, e furto, e siccome anco sopra i luoghi del Fortunati, che formavano il terzo capo della sua Inquisizione, era confesso di aver egli

egli ricevuto il danaro dai compratori, indiziato con urgentissimi indizj ultra torturam di aver fatto queste contrattazioni senza alcuna saputa del suo Provveditore, e solamente per appropriarsi il prezzo, alcune parti del qual prezzo era già provato per confessione sua essere alle volte state da lui erogate in proprie occorrenze, così emanò contro di lui la sentenza, che con la clausula pro omni, & toto, e arbitrariamente lo condannò alla galera a vita, alla privazione perpetua della Carica, e alla restituzione del tolto a favore di chi di ragione.

Il metodo, che si vede dal Benini tenuto per defraudare il Monte, e per alienare in suo profitto questi Luoghi descritti in faccia del Fortunati fu di inserire nel Giornaletto dei Decreti del Provveditore alcuni Decreti di risegna di detti Luoghi del Fortunati in faccia di terzi, che si suppongono falsi, e scritti senza mandato, e siccome egli era il Cancelliere, che aveva la cura di questo Giornaletto, e scriveva in esso di sua mano tutti i Decreti, così i Decreti registrati in detto Giornaletto per mano del Benini avevano subito tutta l' esecuzione dai Ministri del Monte come Documenti autentici, e indubitati, e perciò gli Scrivani del Monte accomodavano subito a tenore di essi le scritture dei libri, roglievano subito dal conto del Fortunati i Luoghi, di cui parlava il Decreto, e gli ponevano in credito del compratore, il quale in appresso riscuoteva i frutti pacificamente, e poteva risegnare in altri i predetti Luoghi a suo piacimento.

E' ben vero, che nei predetti Decreti, che il Benini fece servire alla sua trufferia manca il corredo delle domande che il Provveditore faceva, e sottoscriveva, in piedi delle quali doveva essere la ricevuta del Camarlingo del Monte. Non si sa, se il Benini facesse fare al Provveditore queste domande secondo il solito, come poteva seguire col supporre al Provveditore, che si trattasse di una alienazione vera, come giornalmente accadeva. Si sa bene, che nello scritturare questi Decreti, che erano il fondamento del suo furto, egli aveva detto conforme lo stile degli altri *Veduta la domanda del Sig. Provveditore ec.*, ma poi o che il Provveditore non abbia veramente mai fatte queste domande, o che anco quando le avesse fatte non bastasse l' animo al Benini di aggiungere a questi fogli l' altro importante requisito della ricevuta del Cassiere, certo è che le domande non esistono in filza, e nel suddetto Giornaletto de' Decreti si vede, che a questi Decreti mancanti delle domande è stata cancellata la consueta formula *Veduta la domanda ec.*, ed è stato surrogato, *sentito l' ordine del Sig. Provveditore ec.*

Dopo la predetta sentenza Criminale data contro il Benini non essendo il Patrimonio di questo sufficiente a indennizzare il Monte, stimarono i suoi Ministri di potere avere qualche azione contro i suddetti compratori dei Luoghi 125., e mezzo portati via al Fortunati; ed essendo questi Luoghi passati in diversi possessori elessero tra questi possessori di molestare i Sigg. Baroni Bindaccio, e Leone Ricasoli, i quali possedevano 50. Luoghi, e mezzo risegnati in faccia loro per Decreto dei Protettori del Monte del dì 22. Agosto 1731. dal conto del Sig. Barone Ottaviano Ricasoli loro Zio defunto, il qual Sig. Baron Ottaviano aveva in quattro partite acquistati detti Luoghi 50, e mezzo dal conto del Fortunati per mezzo di quattro Decreti di risegna, di quelli, che il Benini aveva dolosamente contraffatto; ne fu adunque dal Monte intentata la lite contro detti Sigg. Possessori col domandare da essi il prezzo di detti Luoghi 50., e mezzo come non pagato.

Restò la Causa da S. A. R. delegata ai Sigg. Protettori del Monte Redimibile col voto dei Sigg. Auditori Piccinini, Urbani, e Finetti, e terminò con scissura di voti, aven-

do i Sigg. Auditori Urbani, e Finetti creduto doversi condannare i detti Signori Ricasoli possessori a pagare il domandato prezzo con i frutti percetti da detti luoghi dal giorno della risegna; e avendo il Sig. Auditore Piccinini creduto doversi totalmente assolvere i predetti Possessori.

Novamente essendo stata in grado di restituzione in integrum delegata la Causa al Sig. Avvocato Mecoli, al Sig. Avvocato Mari, e a me, hanno creduto i detti Sigg. miei Colleghi non competersi ai Sigg. Ricasoli la domandata restituzione in integrum rispetto al prezzo di detti luoghi riservandosi rispetto ai frutti percetti di sentenziare altra volta, ed io non ostante l' ossequio, e la sincera stima che professo per la dottrina di detti miei Sigg. Colleghi, ho avuto il dispiacere di non potere rimanere persuaso del loro sentimento, e ho creduto giusto il voto del Sig. Auditore Piccinini, e in conseguenza doversi totalmente assolvere i detti Sigg. Ricasoli possessori.

Dovendo al presente esporre i motivi del mio voto, e considerando, che la gravità della Causa agitata per due instanze con molto fervore, e terminata sempre con scissura di voti, e la novità del caso per se stesso interessante il geloso articolo della pubblica fede nella contrattazione dei Luoghi di Monte richiede, che con qualche specialità si renda conto dell' esame fatto, delle sì varie Conclusioni eccitate in tal proposito dai Difensori dell' una, e dell' altra parte, il che non può farsi senza oltrepassare i limiti della brevità conveniente per l' ordinario allo stile dei motivi, ho creduto, opportuno il separare dal filo del discorso l' allegazione delle autorità, e diverse Questioni incidenti sopra l' interpetrazione, o applicazione delle medesime, acciò senza divagare in lunghi, e spesso non necessarj Episodj, l' unità, e connessione del discorso si mantenga più evidente, e io possa più in breve, e con maggiore chiarezza spiegare tal quale sia stato il mio sentimento.

Principiando adunque il discorso della Causa, è primieramente osservabile, che questa ha il suo principio dall' azione *ex vendito* intentata dal Monte contro i Sigg. Baroni Bindaccio, e Leone Ricasoli Possessori dei noti Luoghi di Monte ad oggetto di esigerne il prezzo per adempimento del contratto a mente dei Testi nella *Legge 6. cod. de actionib. Empti*, e *nella L. 13. §. 9. ff. eod.*

I possessori sopraddetti trovandosi molestati domandano la manutenzione promessa per le Leggi del Monte a tutti i Montisti, e per giustificare in oltre il loro legittimo acquisto producono i Decreti di Risegna libera in faccia del Sig. Barone Ottaviano Ricasoli loro Zio; producono le partite dei Libri del Monte, dove egli è impostato Creditore dopo ciascheduna risegna della valuta come pagata dei luoghi risegnati dicendosi „ ivi „ Baron Ottaviano „ Ricasoli *avere* 2. Marzo 1729. „ *scudi novecento moneta valuta* di „ luoghi nove, quali col frutto dal „ dì 16. Febbraro prossimo se gli „ risegnano dal conto di Gio. Maria „ Fortunati per dovere stare a sua „ libera disposizione ec. „ la qual simile accreditazione di prezzo pagatoli si fa in tutte le altre successive risegne dei luoghi controversi con l' istessa formula. Producono in oltre i successivi pagamenti dei frutti fatti ai debiti tempi dalla Cassa del Monte, e il successivo pacifico possesso senza intimazione di veruna molestia nè sopra i luoghi controversi, nè sopra il prezzo per tutto il tempo che vissero tanto il Sig. Baron Ottaviano compratore, che il Provveditore del Monte risegnante. E producono finalmente un Decreto del Magistrato del detto Monte del dì 22. Agosto 1731. per cui questi luoghi controversi per la morte del detto Sig. Barone Ottaviano si risegnano assieme con altri liberamente in conto, e credito dei detti Sigg. Baroni

roni Bindaccio, e Leone Ricasoli moderni possessori. E da tutte queste cose non solo pretendono di dedurne la prova del loro legittimo dominio, e possesso manutenibile, ma di dedurne ancora la prova del pagamento fatto, giacchè trattandosi di cose non solite a vendersi senza danaro presente, anzi di cose espressamente proibite a contrattarsi con fiducia di prezzo (1) si debba in queste dopo emanato il Decreto di Risegna presumersi pagato il prezzo, perchè secondo le Leggi del Monte il Decreto non poteva farsi prima che il prezzo non fusse pagato (2), e giacchè la sopraddetta presunzione di ragione è avvalorata dalla prova, che resulta dall'accreditazione ai libri Maestri del Monte del detto prezzo come pagato, la quale toglie ogni azione al venditore, e può servire al compratore di pienissima liberazione anco nel caso, che si tratti di cose Fiscali (3).

A questa presunzione di ragione fortificata dalle dette Partite dei Libri non pare, che il Monte Redimibile possa rispondere altro, se non che dal Processo Criminale fatto contro il Benini resulta, che i primi Decreti di risegna in conto del Sig. Barone Ottaviano Ricasoli sono falsi, e che il prezzo dei Luoghi di Monte in detta guisa risegnati non è in verità pervenuto alla Cassa del Monte, ma restano nelle mani del Benini; e che essendo perciò i detti primi Decreti falsi, le partite di Credito registrate susseguentemente nei Libri del Monte in vigore dei detti Decreti falsi non possino attendersi, siccome non possino attendersi i pagamenti dei frutti, e tutti gli altri Atti successivi di pacifico possesso sì di detto Sig. Baron Ottaviano Compratore, sì de' suoi Nipoti, ed Eredi moderni Possessori, poichè tutti questi atti hanno causa da quei primi Decreti falsi, e così provengono da radice infetta.

Prima d'inoltrarsi ad esaminare la forza di questa obiezione di falsità, in cui il Monte si fonda, e le conseguenze della medesima, mi pare, che il buon ordine richieda, che in questa Causa si fissi preventivamente con tutta la maturità ciò, che sia di ragione nell'Ipotesi che i Decreti fossero veri, e poi si anderà discorrendo di qual genere sia la falsità, che si obietta; come si provi; e quali ne siano gli effetti legittimi.

Per procedere adunque con tale ordine ho stimato bene di dividere il discorso in due parti, nella prima delle quali si dimostrerà, che se i Decreti di Risegna sono veri, non ha il Monte veruna azione contro i Risegnatarj, e Possessori dei Luoghi risegnati; e nella seconda si dimostrerà, che se i Decreti di risegna si pretendono falsi, per provare questa falsità all'oggetto di spogliare in un giudizio civile il terzo Possessore non servono gli Atti prodotti del Processo Criminale, e che in ogni caso questa medesima falsità, che dà origine all'azione del Monte contro i Risegnatarj, obbligherebbe il Monte medesimo

(1) I Luoghi di Monte non si possono dal Magistrato vendere a credenza. Questo è chiaro non solo per la conclusione, che il Procuratore del Fisco nella vendite delle cose Fiscali non può avere fede del prezzo *L. si Procurator in fin. ff. de jure Fisci*, *l. 1.*, & *l. si Instrumenta C. de Fide, & jure Hastæ Fiscalis lib. 10.*, *Bartol.* nella *Legge a Divo Pio ff. Sed si emptor ff. de rejudicata num 3.*, *Iason* nella *l. 2. Cod. de Officio Procuratoris Cæsaris num. 18.*, *Mantica de Tacitis lib. 4. tit. 21. num. 4.*, *Peregrin. de jure Fisci lib. 6. tit. 4. num. 9.* Ma più precisamente per la Legge della fondazione del Monte Redimibile del dì 9. Febbrajo 1755. ab Incarnatione, la quale consuona a tutte le altre Leggi di Erezione dei Monti antecedenti.

(2) Nelle vendite, ove non si suole, o non si deve aver fede del prezzo, questo si presume pagato, *Baldo* nella *l. in contractibus ff. sed quoniam Cod. de non numerata pecunia*, *Pacion. de locat. cap. 52. num. 23.*

(3) L'accreditazione ai libri del Fisco libera pienamente il debitore, *l. 2. Cod. de conveniendis Fisci debitoribus*, *l. omnes ff. ad hæc, Cod. de Quadrienni præscriptione*, *Bartol.* nella *l. Si si Instrumenta Cod. de Fide, & jure Hastæ Fiscalis num. 4.*, *Vermigliol. cons. 399.*, *Ansaldo de commercio cap. 26. n. 42.* *Peregrin. de jure Fisci lib. 6. tit. 7. num. 2.* *Calvin. de aquis. lib. 2. cap. 155. num. 11.*, *e segg. Hermosillo ad Lopez Gloss. 2. l. 9. tit. 1. part. 5. n. 10.*, *e 31.* *Caroena resolut. 216. n. 3.* *Capiblanc. de Offic. Baron. singul. 37. num. 73.*

mo a favore di essi per rilevarli dal danno cagionato dal dolo del suo Ufiziale.

PARTE PRIMA.

Se i Decreti di Risegna sono veri, non ha il Monte veruna azione contro i Risegnatari, e Possessori de i luoghi risegnati.

Stimo opportuno premettere, che l'Attore che in questo Giudizio intenta l'Azione *ad pretium*, o è stato una volta pagato, o non è stato mai pagato. Se è stato pagato è noto, che l'azione è estinta (4). Se poi non è stato pagato, ne viene in conseguenza, che i decreti di cui si tratta, sono ingiusti, e delittuosi, e fatti contro le leggi del Monte, e le leggi generali di tutte le Amministrazioni; perchè il Provveditore del Monte, considerandolo come Magistrato risegnante non poteva decretare senza assicurarsi del consenso in valida forma del Proprietario (5), e il medesimo Provveditore, che poteva in questo caso figurarsi come proprietario, non poteva alienare, senza assicurarsi del previo pagamento del prezzo (6), onde con l'atto del suddetto Decreto venne a spogliare indebitamente il conto di Giovanni Fortunati, e chi in detto conto aveva interesso.

Ciò supposto io osservo, che il Monte intentando l'azione *ad pretium* può rappresentare due persone legali tra loro differenti, perchè o si può dire, che questa azione *ad pretium* è intentata colle ragioni proprie del Magistrato del Monte a lui competenti per tutti gl'interessi del predetto Ufizio, o si deve dire, che questa azione è intentata con le ragioni competenti al nome di Giovanni Fortunati, che sono quelle, che competerebbero a qualunque Terzo spogliato de' suoi Luoghi di Monte.

Ferma stante questa distinzione di persone, le quali si deve avvertire a non confondere giammai per l'oscurità che nasce da questa confusione, lo ho creduto, che l'azione *ad pretium* intentata da i Ministri del Monte, non possa competere nè all'una, nè all'altra di dette persone.

Non compete l'azione *ad pretium* quando agisca in nome proprio, perchè non si tratta di Luoghi di Monte venduti dal Magistrato a i Privati, come segue in quelli che si vendono la prima volta nella fondazione del Monte, ma si tratta di risegne seguite posteriormente dal conto di Terzi.

Spiegano i Dottori concordemente la natura di queste Risegne, e con la regola che i Diritti sopra l'entrate Regie, come sono i Luoghi di Monte non possino essere in libero commercio tra i privati senza il concorso della Sovrana autorità dicono, che questa Risegna suppone due Contratti, uno cioè della Renunzia del Possessore in mano del Principe, e l'altro di nuova concessione tra il Principe, e il Risegnatario (7), e con il sistema di questi due Contratti spiegano comunemente la maggior parte delle questioni che accadono nella contrattazione di tali Luoghi si in proposito della sicurezza, dell'acqui-

sto

(4) *L. 6. cod. de action. empti, l. 13. §. 9. ff. eod.*

(5) Legge dell' Erezione del Monte Redimibile del dì 9. Febbraio 1725. ab Incarnatione.

(6) Non poteva alienare con fiducia del prezzo per la disposizione de' Motuproprj medesimi, che dettero a lui l'amministrazione dei luoghi del Fortunati oltre alla regola generale del Procuratore del Fisco, di cui abbiamo portate le autorità sopra al §. principiando adunque *num.* 2. e la regola di qualunque Magistrato deputato a vendere, e di qualunque Tutore, o Esecutore, o altre simili persone proibite a contrarre debiti per altra causa, che per estinguerne altrettanti *l. quicumque §. si el quem ff. de Institoria actione*, i Dottori nella *l. a Divo Pio §. & si emptor ff. de rejudicata*, *Camer. tutor. resolut. lib.* 2. *cap.* 4. *num.* 95.

(7) *De Luca de Regalib. disc.* 26. *num.* 2. e 3., *discorso* 27. *n.* 4., *disc.* 28., *disc.* 32. *n.* 6. *disc.* 40. *n.* 3., *disc.* 41. *n.* 5., e 6., e *disc.* 163.. Il medesimo *de Luca de Locis Montium cap.* 2., *de Alienationib. disc.* 12., *Larrea Allegat. Fiscal.* 22., *Ansald. de Commerc. disc.* 95. Il Votto dopo il Costantino *ad Statut. Urbis dec.* 88. *Merlin. dec.* 589. & *dec.* 667., la *Rota nelle Recent. dec.* 77. *part.* 6.

sto nel Risegnatario, sì in proposito delle solennità necessarie osservansi nell' alienare, sì in proposito di altre materie, che è superfluo quì repetere, e che ampiamente si vedono dedotte appresso il *De Luca*, il *Costantino*, l' *Ansaldo*, e altri sopracitati, non avendo trovato alcuno, che nello spiegare la natura di questi Luoghi di Monte sia di diverso sentimento, anzi concordano tutti ad attestare, che tale è la pratica universale di tutte le Nazioni sì in Italia, che fuori d' Italia *(8)*.

Fermano inoltre, che il prezzo non è di sostanza di tali, risegne, e che anzi non ha il prezzo relazione con la natura di tali Atti, i quali non contenendo compra, e vendita non vi può essere questione di prezzo (9) poichè dicono, che il Risegnante con il Principe non fa altro, che una renunzia libera togliendosi di mezzo per rendere vacante il suo luogo, acciò nel medesimo sia rimpiazzato il Risegnatario, e similmente tra il Principe, e il Risegnatario non vi può correre prezzo; poichè il Principe non fa altro, che collocarlo in luogo del Risegnante, e per tal cosa non esige prezzo, perchè il prezzo di quel luogo lo ha già esatto nella prima fondazione del Monte, e non si fa altro, che surrogare in luogo del primo compratore un nome nuovo, per la qual cosa non vi è ragione di domandare nuovo prezzo (10).

Il denaro poi, che il Risegnatario da al Risegnante affinchè questo con la sua renunzia renda vacante il suo luogo ancor questo dicono, che non è prezzo e che non può darsi, nè riceversi a titolo di prezzo per non essere il loro Contratto di compra, e vendita, ma un Contratto innominato *do ut facias*, e per conseguenza a nessun effetto di ragione il denaro, che corre in tali contrattazioni viene da i Dottori considerato per prezzo, come inerendo alle Teoriche sopra enunciate della natura di queste Risegne resta individualmente spiegato in più decisioni della Ruota Romana *(11)* alle quali concorda ancora la nostra Ruota Fiorentina (12).

Ciò supposto siccome siamo in termini di risegna. e non di vendita fatta dal Magistrato nella prima erezione pare che questa azione *ad precium* resti inapplicabile al Monte volendo esso comparire in figura propria, e con le proprie ragioni, poichè avendo esso una volta incassato il

(8) *De Luca de Regal. Disc.* 163. *n.* 9., *e num.* 13., ove si rammentano ancora i Luoghi di Monte di Firenze insieme con quelli di altre Nazioni. *L' Ansald. de Commercio disc.* 95. parla con gli stessi principj di un caso dal Monte delle Graticole di questa Città, e nella causa Romana *pretii Officiorum* appresso il *de Luca de Offic. Venal.* vi è un Voto della Ruota Fiorentina che conferma le istesse proposizioni.

(9) Puntualmente *De Marinis alleg.* 66. *num.* 9., e 10. *e num.* 18. „ ivi „ Si quidem non „ datur pretium ubi non cadit venditio, pretii e„ nim mentio solum congruit emptioni, & ven„ ditioni &c. officium nullo jure vendi poterat, „ nec potest, ex quo non est in commercio, & „ judicatur de eo sicuti de Beneficio Ecclesiastico „.

La Ruota Romana nella Romana *pretii Offic.* appresso il *de Luca de Officio Venal. pag.* 394. *num.* 17. „ ivi „ Papa suum beneplacitum praestat ad effectum, ut suum Officium transferatur de possessore in emptorem, unde ipse certus sit de persona, per cujus obitum Officium vacare debet in precio autem inter partes convento non se ingerit, immo ignorat quid resignanti solvetur, & patet quia etiam sine pretio multoties admittuntur resignationes Officiorum. „

(10) Ottimamente il Voto del Viviani nella *Florentina Montis Salis num.* 30. *e* 31., e la Ruota Romana nella *Romana Locorum Montium coram Tala* stampata appresso il *de Luca de Offic. Venal.* nella Romana *Pretii Officiorum pag.* 106., e nella Decisione della detta causa *Pretii Officiorum coram Albergato* 19. Giugno 1680. appresso il de Luca nel detto luogo *pag.* 386., e nell' altra susseguente confermatoria nell' istesso luogo *pag.* 394., e il medesimo de Luca nel Trattato *de Loc. Mont. cap.* 2. e la Ruota Fiorentina in un Voto nella detta Causa Romana *pretii de Officiorum* stampata nell' istesso trattato del *de Luca pag.* 200. *de Marinis detta Allegat.* 66. oltre gli altri sopra allegati al §. Fermano inoltre *n.* 9.

(11) La Rota Romana nella predetta causa Romana *Pretii Officiorum* appresso il Card. *de Luc. Offic. Venal.*, ove sono riportate più Decisioni di detta Ruota, e in specie quelle *coram Albergato* 17. *Martii* 1681. confermatoria d' altre antecedenti *pag.* 394. con altre autorità sopra citate tra le quali ottimamente il *de Marinis d. Alleg.* 66.

(12) Nella detta Causa Romana *Pretii Officiorum* appresso il Card. *de Luca* vi è un Voto della Rota Fiorentina sottoscritto da sei Auditori alla *pag.* 196., che ferma l' istessa proposizioni.

il prezzo nelle prime alienazioni non ha più luogo di ridomandarlo, e il passaggio de i luoghi da un Possessore in un altro non è cosa che lo interessi, nè che gli possa far nascere l'azione, a domandare un nuovo prezzo.

Se poi il Monte non con le ragioni proprie in qualità di Magistrato, ma con le ragioni dei Fortunati spogliato vuole agire *ad precium* o più tosto per parlare rigorosamente, *ad implementum* del sopraddetto Contratto Innominato, che passa tra il Risegnante, e il Risegnatario; in tal caso, ciò che sia della forza di questo Contratto avanti la Risegna, certo è che dopo ammessa liberamente, e seguita detta risegna per Decreto del Magistrato, il Risegnatario non ha più causa dal Risegnante, ma dal Principe, da cui egli direttamente riconosce l'acquisto de' Luoghi risegnati, il quale acquisto viene a lui per la Legge dell' istesso Monte Redimibile del dì 9. Febbrajo 1725. *ab Incarnatione* (13) assicurato con amplissima, e solenne promessa d'immunità da qualunque molestia, che da qualsisia persona per ragione di credito, o dominio, e per qualunque altro titolo si potesse intentare contro i luoghi liberamente risegnati, procedendo la legge a denegare l'audienza a tutte le pretensioni in pregiudizio de i Risegnatarj, talchè non so vedere come senza violare questa Legge, dopo seguita la risegna libera in conto del Sig. Barone Ottaviano Ricasoli senza apporre condizione alcuna a i Libri del Monte, che preservi al Risegnante il dominio, o l'ipoteca, o altra azione per il prezzo non pagato, possa il Risegnante essere ascoltato in Giudizio.

Il disposto di questa Legge del Monte Redimibile oltre all'esser necessario per assicurare i Possessori dei Monti con quella pienezza di buona fede, che suol produrre il credito pubblico requisito essenziale di queste contrattazioni, è uniforme alle regole di Ragion Comune per cui secondo la *L. Omnes in principio*, e la *L. bene a Zenone Cod. de quadriennii praescriptione* (14) chiunque compra dal Fisco, benchè si dia il caso, che la cosa com-

(13) La Legge del Monte Redimibile del dì 9. Febbraio 1725. *ab. Incarnatione* al §. 15. e 16. „ dispone „ Inoltre vogliamo, che i Luoghi, e crediti di detto Monte non ricevano mai obbligo, ipoteca, nè condizione alcuna, nè per contratto tra' vivi, nè per ultima volontà, nè per obbligazione, nè disposizione generale, nè speciale, ancorchè di essi crediti fosse nominatamente disposto, nè pure per conto di detta, o gran Camera Fiscale, o per qualsivoglia persona, Luogo, Università, o Collegio in qualsivoglia modo, e quanto si voglia privilegiato, se dette condizione, ed obbligazione, ipoteca, o ultima volontà non sarà espressamente notata, e specificata ne' libri, dove saranno notati i Montisti in piè respettivamente delle loro Poste, purchè tali note, che si vorranno apporre, non siano contrarie, o repugnanti alle di già apposte, talmente che ciascheduno creditore di detti Monti sia sicuro da ogni, e qualunque pretensione, dominio, credito, ed obbligazione, che non fusse notata sotto la detta Posta: E sarà perciò a qualsivoglia persona, che contro di detti Montisti pretendesse cosa in contrario, denegata l'udienza anche *ex officio*.

„ E questo patto si intenderà sempre apposto in tutte le compre, risegne, e traslazioni, e concordato volontariamente tra i contraenti, benchè non sia espresso, dovendosi sempre attender quello, che sarà notato ne' libri del Monte, e niente altro assolutamente. „

(14) *L. omnes in princip. cod. de quadriennii praescriptione* „ ibi „ Omnes qui quascumque res mobiles, vel immobiles, seu semoventes, vel in actionibus, aut quocumque jure constitutas, a Sacratissimo Aerario comparaverint, eos quin etiam quibuscumque res mobiles, seu immobiles, seu semoventes, aut in actionibus, aut quocumque jure constitutae, munificentiae principalis nomine datae fuerint: omnibus pariter privilegia, quae ex divinis Sanctionibus inclytae recordationis Leonis, & nostrae pietatis super certis patrimoniis antea emptores consecuti sunt perpetuo sancimus, & ita cunctos hujusmodi beneficiis, seu privilegiis perfrui, tamquam si super singulis substantiis, seu patrimoniis etiam nunc, vel postea data fuisset hujusmodi dispositio: nec posse contra emptores praedictarum rerum factas jam, vel futuros, vel contra eos quibus super hujusmodi rebus largitas nostra delata est, vel fuerit, aliquas actiones in rem dominii, vel hypotechae gratia vel in personam Civiles, seu praetorias, vel ex legibus, seu sacratissimis constitutionibus, descendentes, vel quaslibet alias (licet nominatim praefati sanctione non sint comprehensae) moveri, data volentibus licentia intra quadriennium contra sacratissimum Aerarium, si quas sibi competere actiones existimant, exercere: ita tamen ut post elapsum quadriennium, nec sacratissimum Fiscum licere sibimet quibuslibet actionibus pulsare cognoscant. „

L'Imperator Giustiniano confermando la soprascritta Legge di Zenone dice „ Bene a Zenone Divae Memoriae Fiscalibus alienationibus „ pro-

comprata fia aliena, viene afficurato amplamente da tutte le azioni reali, perfonali, ipotecarie, e di qualunque forta, che poteffero competere a i vecchi Padroni; e a quefti folo fi dà l'azione di domandare la loro indennità contro il Fifco alienante.

E in termini precifi di Luoghi di Monte rifegnati dal Magiftrato fenza il legittimo confenfo del Padrone di effi è comunemente ricevuta da i Dottori la diftinzione, che fe la Rifegna è feguita per colpa qualunque della fia del Magiftrato, allora fi concede al Padrone ingiuftamente fpogliato l'azione contro il Magiftrato medefimo per la fua indennità, fenza che il poffeffore de i Luoghi rifegnati poffa effere nè fopra i luoghi nè fopra il prezzo in verun conto moleftato nè dal Padrone fpogliato, nè dal Magiftrato medefimo, che per fua colpa, o negligenza fece il Decreto di rifegna, come in più cafi feguiti è ftato puntualmente decifo (15). Se poi fi defse la combinazione, che la rife-

„ profpectum eft, ne homines, qui ex noftro Aerario donationis, vel emptionis, vel cujoflibet alienationis titulo quidquam accipiunt, fi quid circa contractum contrarium emerferit, vel evictionis, vel alterius inquietudinis gratia ad dominium, vel hypothecam refpiciens aliquod fuftineant detrimentum. Sed adverfus emptores quidem, vel donationem accipientes, vel per alios titulos alienationis quidquam detinentes minime quæcumque actiones moveantur, fed tantummodo contra Aerarium ufque ad quadriennium tantum, quo translapfo neque adverfus Fifcum aliqua remaneat actio „ E poi eftendendo la Legge anco ai beni alienati dal patrimonio privato, e dolendofi de' Miniftri, che ne' Contratti de' Principi apponevano le cautele folite apporfi tra' privati per ficurezza de' compratori, e alienatarj, come l'evizione, „ & alia quæ funt privatæ utilitatis pacta „ foggiunge „ hoc enim eft eorum qui nec majeftatem Imperialem agnofcunt, nec quantum inter privatam fortunam, & regale culmen medium eft „ e di nuovo paffa e difporre „ ivi „ quæ omnia refecantes per hanc generalem, & in perpetuum valituram Legem fancimus omnes alienationes de Aula procedentes, five a noftra Clementia, five a Sereniffima Augufta Conjuge, noftra, five ab his, qui poftea digni fuerint nomine Imperiali five jam alienatum quiddam eft, five poftea fuerit, fine omni inquietudine permanere, & nemo audeat eos qui res accipiunt per quemcumque titulum alienationis, five mobiles, five immobiles, feu femoventes, vel jura incorporalia, vel paoes civiles judiciis adfcere, vel fperare aliquam contra eos effe fibi viam apertam; fed omnis aditus præcludatur omnis motus, & fpes hujus petulantiæ. „

(15) La *Decif. 77. della parte 6. Recent.* è puntualiffima, e parla di certi Luoghi di Monte condizionati a favore del Principe Aldobrandini, i quali erano ftati dal Poffeffore rifegnati liberamente in conto d'una certa Angiola Stroppa, e dal Segretario del Monte, che ne' Luoghi di Monte di Roma fa le veci di Magiftrato ammettente le Rifegne era ftata ammeffa quefta rifegna liberamente, e fu decifo non competere alcuna azione al Principe Aldobrandini contro le libere Rifegnatarie, ma folo avere l'azione contro il Segretario, il quale deve foccombere in pena del fuo errore, e non può nè meno effo indennizzarfi moleftando i Poffeffori de' Luoghi per fuo Decreto rifegnati „ ivi „ Fundamentum refolutionis fuit, quia D. Principi Aldobrandino contra Angelam nulla competit ex propofitis actionibus, nimirum neque perfonalis, neque hypothecaria, nec actio fubfidiaria, *ex l. fi me, & Titium ff. fi cert. pet.* nec demum actio ex dolo, & propterea quemadmodum D. Princeps fine actione contra Angelam experiri non poffet, nec illam pulfare ad reftitutionem dicti pretii, *l. quoties §. Item fi temporali ff. de administrat. tutor., l. fi pupilli §. videamus ff. de neg. geft., Crasett. conf. 101. n. 1.* „ ita neque id permiffum cenferi debet hæredibus Mariotti Ceffionariis, in quos per ceffionem plus juris quam competeret cedenti transfira non potuit, *l. nemo plus juris ff. de reg. jur., l. exceptiones ff. de except. Bald. conf. 61. n. 1. lib. 3, Surd. conf. 333. n. 15., Rota dec. 435. n. 14. p. 1. recent. & cor. bon. mem. Card. Caval. decif. 219. n. 17.* „

„ Non competere actionem perfonalem contra Angelam D. Principi cedenti & fucceffive nec ceffionario, deducitur ex eo, quia inter prædictum D Principem, & Angelam nulla intercefferit obligatio, nullus factus eft contractus, ex proinde nec ulla oriri potuit perfonalis actio, *§. fic itaque, Inftit. de action. l. fi in area ff. de condit. indeb. Gabr. Conf. 146. n. 1. lib. 1.* „

„ Neque obligatio &c.

„ Actione etiam hypothecaria D. Princeps contra Angelam experiri non poterat, tum quia regulariter hypothecaria non datur fine perfonali actione, *l. fi deferente, l. folutum ff. quib. mod. pign., vel hypotheca folv., & tradunt communiter DD. in l. cum oportet §. fed fi taciitas C. de bonis quæ liber. Negufant. de pignor. membr. 1. part. 8. n. 46.*, tum quia Loca Montium dum libere refignantur, hypothecam non recipiunt, & in fecundum emptorem abfque ulla onere transferuntur, quod per Apoftolicas Conftitutiones in erectione Montium fpecialiter provifum eft, ne publicum, & liberum eorum impediatur Commercium, ut teftatur *Gratian. difcept. Forenf. cap. 730. n. 48. Card. Seraph. Dec. 576. n. 2.*, & fuit dictum in Romana Officii Notariatus 1. *Junii 1612. cor. bon. mem. Rembolde.* „

„ Neque obftat &c.

„ Actione pariter fubfidiaria ex *l. fi me, & Titium ff. fi cert. petat.* carebat D. Princeps, nec reperata poterat pretium dictorum Locorum Montium, quod fuerit verfum in utilitatem Angelæ, ut fuadet æquitas *d. l. fi me, & Titium*, quam divinam, & nobilem appellat *Bald. conf. 348. fub n. 1. verf. confide a lib. 1.*, quoniam Angela d. Loca Montium recepit

„ ex

risegna fatta senza consenso del Padrone fusse seguita senza la minima colpa del Magistrato, in tal caso, che per altro è ben difficile a darsi, fermano precisamente i Dottori, che il Padrone spogliato deve soffrire la sua

„ ex causa onerosa, nempe loco pretii loca vendita Passarino, & Mariotto, dispositio autem dictæ *l.* locum dumtaxat habet contra eum, qui recipit ex titulo lucrativo, ne scilicet locupletetur cum aliena jactura, & ex re aliena, vel alteri debita, & obligata consequatur utilitatem tradunt *Bartol. in l. 1. n. 2. ff. de distract. pignor.*, & *ibidem Salicet. n. 2., Angel. in d. l. si me & Titium n. 1. in fin., Purpurat. n. 8. in fin. & 18. Jason. n. 2. ad med. ff. si cert. pet. idem Alex. cons. 92. n. 6. lib. 1., plene Costa de Remed. subsidiar. Remed. 12. n. 4., & seqq.*, Dumque aliis juris remediis consultum est indemnitati Domini Principis, nempe actione contra Secretarium directa, vel quæ fortasse contra Burium eumdem dirigi poterat, cessat utique subsidiaria, *Soccin. Sen. cons. 224. n. 2. lib. 2., Surd. cons. 528. n. 19. Costa de Remed. 12. n. 5.* „

„ Demum &c.

„ Quibus addebant Domini cessionem factam per D. Principem Mariotto Secretario, nequaquam ipsi, sive illius hæredibus suffragari posse ad effectum agendi contra Angelum, & alios; quoniam licet verum sit, quod solvens creditum mediante solutione, & pretio numerato, dicitur emere nomen, & actionem creditoria, adeo ut habita cessione possit deinde contra alios reos debendi agere, juxta *l. cum is ff. de fidejuss.* cum late deductis in Romana Census 16. Maii præteriti *cor. mei* tamen conclusio prædicta non applicatur isti casui, quia cum ex præscripto reformationis *S. mem. Pauli V.* Mariottus Secretarius admittendo libere resignationem Locorum Montium vinculatorum effectus est principalis debitor pretii Locorum resignatorum, & quidem ex propria culpa, & maleficio contraveniendo dispositioni legis, hinc est, quod solvendo proprium debitum ex delicto contractum non potest reportare cessionem translativam jurium, & acquirere facultatem repetendi solutum ab aliis obligatis ex contractu, vel quasi in pœnalibus enim solutio parit effectum dumtaxat liberationis citra repetitionem, ut voluit *Bart. in l. 1. §. Si plures in fin. vers. quæro, extra gloss. ff. de eo, per quem fact. erit Bald. in l. 1. n. 4. in fin. C. de cond. furt. Alex. in addit. ad Bart. in l. semper §. si in Sepulchra littera B. ff. quod vi aut clam*, ubi doctrinas concordanter adducit; alioquin pœnam a d. lege impositam haud lueret Secretarius, si pecuniæ solutas ab aliis repetere posset: formalis enim d. pœnæ consistit in amissione rei propriæ, *ad l. si quis major C. de transact. Soccin. jun. cons. 26. n. 26. lib. 4. Bart. cons. 9. n. 3. Surd. dec. 99. n. 17.*

Concorde la *decis.* 580. di Merlino, la quale è confermatoria della sopraccitata „ ivi „ Qua ratione resolutum fuit sub die 10. Xbris 1631. coram me, Mariottum Cassonarium DD. de Aldobrandinis non posse agere contra Angelum pro repetitione pretii Locorum undecim Montium per ipsum soluti dd. DD. de Aldobrandinis; eadem prorsus ratione hodie conclusum fuit non posse agere contra Thomam tutorem dicti Angelo, sive illius hæredes, nempe quia Mariottus Secretarius Montis coactus fuit solvere pretium dd. Locorum undecim Montium ex eo quod illorum liberam resignationem admisit, non obstante quod essent obligata pro evictione quorumdam prædiorum in favorem DD. de Aldobrandinis, & sic vigore reformationis S. mem. Pauli V. ob hujusmodi culpam admissam in præjudicium Tertii factus fuit reus istius pœnæ, & debitor pretii Locorum Montium libere resignatorum; unde idem Mariottus solvens hanc pœnam, & æstimationem rei ex proprio delicto non potuit reportare a DD. Aldobrandinis cessionem efficacem contra alios, ita ut ab illis solutum in pœnam, & ex propria culpa repetere possit, ut scribit *Gloss. in l. ex Maleficiis ff. cui simile verbo agentem ff. de action. & obligat. Bart. in l. 1. §. si plures ad fin. vers. quæro extra Gloss. ff. de eo, per quem facta erit &c. Bald in l. 1. n. 4. in fin. vers. quapropter concludo C. de condict. furt. Roncheg. in l. eumdem in princip. sub n. 316. vers. sed numquid ff. de duobus reis*, & in alia Decisione fuit firmatum; dumque ipse Mariottus invim dictæ reformationis effectus fuit principalis debitor æstimationis Locorum Montium libere resignatorum, inde fit solventi debitum proprium ortum ex delicto cessionem non suffragari *l. nullo C. de solut. Rota apud Card. Cavalerium dec. 568. n. 2. & dec. 123. n. 8. parte 2. divers. ac dec. 416. n. 3. parte 2. Recent.*, & fuit dictum *in Maceraten., seu Camerinen. cessionis 17. Maii 1633. coram me.*

„ Non obstat quod admissio libera resignationis Locorum Montium vinculatorum per errorem potius quam per delictum, vel quasi facta censeri debeat a *S. mem. Paulo V.* obligatio ad æstimationem Locorum non fuerit imposita pro pœna, sed ratione interesse partis. Quoniam cum ad hoc Mariottus teneatur scitum Officii, & consequenter Secretarius, in eo error nullomodo præsumitur juxta tradita per *Bald. in l. errore n. 2. C. de Testament. Dec. in l. si Librarius n. 3. ff. de reg. jur. Mandos. ad regul. Cancellar. 27. q. 24. n. 9., & 10., Menoch. præsumpt. 22. n. 4. lib. 6.*, & pœnæ nomine Secretarium in tali casu ad æstimationem teneri disertis verbis habetur in reformatione, diciturque interesse respectu partis, cui damnum refertur, pœna vero respectu ipsius Secretarii pro damni emendatione solventis, & solventem ex proprio delicto non solum non posse repetere solutum nomine pœnæ sed nec etiam solutionem æstimationis, quæ, sit parti damnum passæ tradunt *Alberic. in l. si quis id quod n. 11., & 12. ff. de Jurisd. omn. Judic. Roncheg. in l. eumdem in princ. n. 304. ff. de duob. reis.* „

Concorde similmente la *Dec.* 667. dell'istesso Merlino, che è la prima, che emanasse nella predetta Causa Aldobrandini.

Il Menochio *cons.* 1104. tratta amplamente di simili colpe dei Magistrati ammettenti le risegne, e specialmente della colpa di commissione.

Ne si possono opporre le Decisione 85., e la Decisione 86. dopo il Costantino, ove si ferma, che chi compra i Luoghi di Monte da un falso Procuratore non è sicuro dalla vindicazione, che compete al Padrone, perchè sono contrarj alle conclusioni comunissime sopra la natura de' Luoghi di Monte, e le libertà delle risegne insegnate dal de Luca, dal Costantino, dall' Ansaldo, e da

sua disgrazia, come caso fortuito, e sequela del Dominio, e non conceda-

no nè meno in questo caso azione alcuna al Padrone contro il Risegna-
ta-

da molti altri Autori sopra citati a questo proposito, e confermate le più Decisioni della Ruote Romana, e fra le altre in quelle stampate nelle Romana *Pretii Officiorum* dopo il *de Luca de Officiis Venalibus* altrove citato.

Ottimamente spiega questa materia il *de Luca de Locis Montium cap.* 2., ove distinguendo otto diversi casi, che possono accadere dichiara alcune Decisioni più antiche della Rota Romana a siccome queste Decisioni parlano in termini di risegna fatta in vigore di sentenza, che poi sia revocata, o in vigore di Decreto di Giudice, che abbia nullamente, o ingiustamente proceduto, o di risegna fatta pendente lite, o dopo l'inibitoria, dimostra, che l'autorità di queste non si estenda a fermare la proposizione, che il compratore *a non domino* non sia sicuro; poichè *factum Iudicis est factum partis*, e però nelle risegne fatte in vigore di sentenza, o Decreto ec., se la sentenza si revoca, la risegna non si storna, perchè non avesse in se stessa validità, ma perchè il Giudice obbliga il nuovo risegnatario a prestare il suo consenso per voltare di nuovo i Luoghi risegnati in faccia del vecchio Padrone, il qual vecchio Padrone siccome non perdè i suoi Luoghi di Monte senza il suo consenso, giacchè la sentenza prima, che spogliò, supplìva a detto consenso, così con la sentenza seconda non gli racquista senza consenso dell'ultimo possessore, perchè il Giudice l'obbliga a consentire. Adunque ciò che succede in tali casi non ha veruna influenza sopra la questione, che si fa della perpetua sicurezza delle risegne, perchè tutto quel che segue, segue per consenso delle parti o spontaneo, o forzato dal Giudice, e non perchè le risegne siano invalide.

Di tal natura è la Decisione 651. di Cavalerio, ove si parla di vendita di Luoghi di Monte dopo un'inibitoria, e dove vi concorreva la mala fede del Compratore. Similmente in caso di compra fatta dal Giudice parla *Decis.* 381. *part.* 14. *Recent.* la quale per altro fu revocata *coram Taia* come riporta il *de Luca de Regalib. decis.* 163..

E di casi simili parlano la *Decis.* 407. *part.* 12. *Recent.*, la *Decis.* 70., *e Dec.* 305. *part.* 7. la *Decis.* 254. *n.* 13., *e* 14. *part.* 5., *e* la *Decis. di Danozzetto* 642., le quali Decisioni vengono riportate dall'Ansaldo *de commerc. disc.* 95.. *e dal de Luca detto Cap.* 2. *de Locis Montium, e de Regalib. disc.* 163., e da loro vengano spiegate, e limitate, e confutate, aderendo alla loro opinione ancora il Costantino nel Trattato de Locis Montium, e il Siliquino nel Voto impresso tra le Decisioni dopo il detto Costantino *Decis.* 85., e si ritengono da tutti sempre i medesimi principj, che il Compratore, che non compra i Luoghi per scritta private, che si dice allora seguitare la fede del venditore, ed è sottoposta perciò alle evizioni ipotetiche ec. solite di tutte le compre, *de Luca d. disc.* 163. *ann.* 5., *e* 14. ma compra per via di risegna ammessa dagli Ufiziali a ciò destinati, si dice allora, che seguita la fede del Principe, e deve essere sicurissimo senza curarsi delle persona, nè della facoltà del Risegnante, l'indagare le quali resta a carico degli Ufiziali deputati ad ammettere le risegne, i quali sono sempre tenuti verso i proprietari delle loro colpe, e negligenze; e per loro è tenuta anco la Camera

de Luca de Locis Montium d. cap. 2. *n.* 9. *Constantin. de Locis Montium n.* 164. e quando accada qualche disgrazia ad alcuno, che sia senza dolo, e colpa, o negligenza dell'Offiziale si dice, che il Proprietario deve soffrirla come caso fortuito accaduto sopra la sua cosa, e come sequela del Dominio *De Luca d. Disc.* 163. *de Regalib. & d. cap.* 2. *de Locis Montium*, dove, e in molti altri luoghi dimostra, che la ragione del Commercio, e della pubblica sicurezza de' Monisti deve prevalere a qualche piccolo inconveniente, che alle volte può accadere.

Non ostante tutto questo, certo è che dette decisioni 85., e 86. dopo il Costantino fermano contro i detti principj, che nella vendita fatta dal falso Procuratore il Compratore non è sicuro. E quantunque si potesse dire, che le medesime sono contro un'opinione comunemente ricevuta e con fortissime ragioni dimostrata, e che le medesime non allegano altra autorità, che le sopramentovate di Cavalerio, di Dunozzetto, della parte 12., e della parte 14., che non fanno a proposito, e che o sono revocate, o sono state già spiegate, limitate, e confutate da' sopraddetti Autori, non ostante siccome il caso di dette Decisioni dopo il Costantino è molto diverso dal caso nostro, così basterà mostrarne la differenza per conoscerle inapplicabili.

La differenza consiste, che in dette decisioni la vendita seguì per mezzo di un falso Procuratore, che si servì di un mandato di procura falso, in vigore del quale fu ammessa dal Segretario la risegna senza sua colpa veruna, perchè restò egli dall'Istromento falso ingannato quanto il Compratore medesimo.

In questo caso presente non vi è disputa, che [illegible] risegna è seguita con colpa, e dolo del Provveditore, che ammesse contro le Leggi del Monte la risegna, che ha indebitamente spogliato il conto dei Fortunati.

Sicchè se nel primo caso il Padrone che non può avere azione contro il Magistrato, nè contro il Monte, si vuole che possa avere la vendicazione contro il compratore, al quale più tosto che al venditore si vuole fare soffrire il danno della disgrazia, si lasci, che il tempo decida qual sia la più vera opinione, quantunque già sia noto, che la più comune è quella favorevole al detto Compratore, e che queste due Decisioni sono singolari. Ma nel caso nostro, dove vi è intervenuta la colpa dell'Ufiziale, e che esso per conseguenza col suo delitto si è fatto un vero, e un principale debitore dei Fortunati spogliato secondo la dette puntualissima *Decisione* 77. *della parte* 6. colle *consonanti coram Merlino*. contro di lui debbono dal Proprietario dirigersi le molestie e non contro il Compratore ingannato nell'istesso modo, e coll'istesso dolo, che il Venditore; anzi tali molestie non possono giammai ritorcersi contro il compratore suddetto, giacchè l'Ufiziale doloso nè meno pagando, e reintegrando lo spogliato può per via di cessione acquistare ragione alcuna da molestare il Risegnatario secondo i casi individualmente decisi nelle sopramentovate Decisioni.

Onde sempre resta nel suo vigore la proposizione, che il Monte non può agire nel nostro caso *ex juribus* dei Fortunati.

tario (16). Tanta è la cura, che tutte le Nazioni hanno riconosciuta giusta, e necessaria per assicurare il pacifico possesso di questi Risegnatarj, che unicamente seguendo la fede del Principe, da lui debbono essere contro qualunque caso possibile di molestia validamente protetti. E a riflesso di questa protezione, che assicura per utilità publica un libero, e frequente commercio di questi Luoghi di Monte, non deve curarsi qualche inconveniente privato, che in somma ben di rado può seguire in pregiudizio dei vecchi Padroni, li quali sono abbastanza cautelati con l'azione, che loro si concede contro il Magistrato ammettente le risegne, e contro il Monte medesimo (17).

Sicchè trattandosi nel caso nostro di una risegna libera dal conto di Giovanni Fortunati nel conto del Sig. Barone Ottaviano Ricasoli, è chiaro per le cose sopradette che nè il Magistrato, che ammesse la Risegna, nè il Fortunati spogliato può avere azione contro il Risegnatario; ma se mai si volesse esaminare questa Causa non in termini di Risegna, ma fingere contro tutta la verità, che si fusse nel caso di vendita fatta dal Monte nella sua prima fondazione, credo che non ostante s'incontrerebbero altre potentissime obiezioni sopra la competenza di questa azione *ad precium*.

Osterebbe primieramente a detta azione la presunzione di ragione di sopra accennata, che il prezzo in tali cose, che non si sogliono, e non son lecite vendersi a credenza sia pagato nell'atto medesimo del Contratto.

Osterebbe in secondo luogo la sopradetta Legge del Monte del dì 9. Febbrajo 1725. *ab Incarn.*, che al *§.* 15., e 16. assicura amplissimamente ogni Compratore da ogni, e qualunque molestia per ragione di Dominio, Credito, o altra obbligazione, che non sia espressamente notata a i Libri del Monte sotto la partita dell'Acquisto, denegando l'udienza anche *ex officio* a chiunque mai pretendesse cosa in contrario anco per interesse della Camera Fiscale, e perciò dell'istesso Monte, e dando a questa disposizione anco forza di patto implicitamente apposto in tutte le Compre, e Risegne, e concordato volontariamente tra i contraenti, i quali debbono attendere solo quello, che sarà notato nei Libri del Monte *e niente altro assolutamente*. Dal che ne viene in conseguenza che se nell'atto di tali vendite dei Luoghi

(16) *De Luca de Regalibus disc.* 163. n. 22. „ ibi „ Ex deductis autem per dictos Auctores constat de vera ratione libertatis hujusmodi jurium penes tertium, in quem cum publica Principis vel ejus Officialis auctoritate transferuntur, quod scilicet istud dicitur quoddam debitum cum Principe tamquam specie Census Redimibilis, unde quando quis resignet Officium, vel jus suum in manu Officialis repraesentantis ipsum Principem, tunc dictum jus, vel Officium extinguitur, & annichilatur, deindeque Princeps per actum occultum novum jus ex integro efformat, & concedit resignatario, qui sequitur fidem publicam ipsius Principis, quem in ejus directum, & immediatum auctorem agnoscit, ut pluries advertitur supra *Disc.* 26., & *sequentibus*.

„ Igitur ille qui cum bona fide ignarus an resignatarius sit Gallus, Hispanus, vel Germanus, seu Indus, cum aliquo privato non contrahit, neque privatam fidem vult sequi, sed directe sequitur solam fidem publicam Principis, non potest, nec debet remanere alusus, sed habet in debitorem ipsum Principem, cum vere, ac proprie Loca Montium aliud non sint nisi debitum Principis super eius redditibus tamquam per speciem Census, ut supra.

„ An autem Princeps, vel Officialis bene, vel male agat in extinguendo, vel supprimendo jus antiqui Creditoris, & an suum debitum extinguat cum legitimo, vel cum illegitimo, Creditore, ipsi videant, hoc unum est tamen, quod novus acquirens recte dicere potest se contraxisse cum Principe, eumque habere in suum Debitorem, quem recte scit habere potestatem id, quod uni concessit ei auferre, ac alteri dare, dum etiam bona aliena donare, vel concedere potest, atque domino non remanet aliud jus nisi agendi contra ipsum Principem pro reintegratione valoris ad Textum in *L.* bene a Zenone *Cod. de quadrienn. praescript. cum ibi communiter notatis de quibus titul. de Donation. disc.* 43. & *supra hoc titul. disc.* 148.

„ Igitur aut priori possessori injuste spoliato competit actio contra spoliatorem, vel contra Judicem vel contra Principem, ejusque Cameram, aut contra Officialem suum Officium male explentem, & utatur jure suo: aut hoc etiam remedio est destitutus, & erit casus fortuitus! qui est sequela Domini. „

Ottimamente il medesimo *de Luca* spiega le istesse Conclusioni nel Trattato *de Locis Mont. cap.* 2., e altrove ai Luoghi sopra citati.

(17) *De Luca de Locis Montium cap.* 2. n. 6. 8. 9., *Cassantin. de Locis Montium* n. 164.

ghi di Monte si fusse dal Magistrato avuta la fede dal prezzo, il che già è vietato, e oltre a questa trasgressione si fusse proceduto alla seconda inavvertenza di non apporre alcun riservo, nè alcuna condizione ai Libri del Monte lasciando correre la Risegna libera, si sarebbe dal Magistrato aggiunto al primo errore della fede non debita l'altro errore di lasciare perimere l'azione *ad pretium* con non volerne prendere registro in quel Libro unico, che può dare azione contro i Possessori dei Luoghi di Monte (18).

Ma il terzo, e più potente ostacolo da opporsi a questa azione *ad pretium* resulterebbe dalle Partite del Libro maestro del Monte, da cui apparisce essere stato una volta il detto prezzo dal Signor Barone Ottaviano Ricasoli compratore pagato. Osservabili sono in dette Partite quelle parole *Avere scudi ec. moneta per valuta di Luoghi ec.* le quali suonano in attestato di un effettiva numerazione (19), e tolgono allo Scrivente l'azione di domandare un prezzo, che Egli depone di avere una volta riscosso, e di cui egli ha già ne' suoi Libri dato credito al Compratore (20).

E quantunque si obietti, che il danaro sborsato dal Sig. Barone Ottaviano Ricasoli per acquistare i detti Luoghi di Monte non si prova che veramente sia andato nella Cassa del Monte, ove doveva pervenire; si risponde in primo luogo, che il Signor Barone Ricasoli non è primo compratore de' Luoghi di prima erezione, ma è Risegnatario, che perciò senza attendere di quel che è seguito del prezzo da lui sborsato serve il sapere, che egli è succeduto nel luogo, e nelle ragioni del Risegnante, il quale similmente averà causa da un altro Risegnante, e questo finalmente averà causa dal primo Compratore dei Luoghi nella fondazione del Monte, il quale senza dubbio per essere impostato Creditore ai Libri maestri averà pagato il prezzo alla Cassa, come la scrittura deve dimostrare, onde se il conto, e credito di quel primo Compratore è passato di cessione in cessione nella persona del Signor Baron Ottaviano Ricasoli, sarà in lui passato con tutte le azioni attive, e passive del primo Acquirente, e perciò siccome il Monte non poteva al detto primo Acquirente domandare il prezzo già manifestamente pagato, così non lo potrà domandare al Sig. Barone Ricasoli Cessionario, e succeduto in tutte le ragioni di quel primo (21).

Ma quando si trattasse anco di primo Compratore, e non di Risegnatario, certo è che sebbene si provasse, che il danaro registrato nelle dette partite non fusse pervenuto alla Cassa del Monte, non ostante il puro registro della partita a' detti Libri porterebbe la piena liberazione del Compratore, giacchè è conclusione sicura, che non compete al Fisco dopo la confessione *de recepto* l' eccezione *de non numerata pecunia* (22), e ciò

che

(18) Si veda l'Ansaldo *de Commercio disc.* 95. *num.* 30., ove parla di questo Monte delle Graticole di Firenze „ ivi „ Secundo quia in dicto §. *Non reciperanno* statuitur, quod Loca „ Montis Communis, de quibus agitur, nullam „ recipiant obligationem, conditionem, hypothecam, aut aliud quodcumque vinculum, nisi in „ publicis libris ad hunc effectum confectis, ubi creditores adnotantur, talis conditio, seu „ obligatio expresse de consensu eorumdem creditorum registrata reperiatur, unde sequitur, „ quod dum tam in libris, quam in provisionibus praefatis nulla de praescriptione fit mentio, „ non debeat ob Officialibus Montis in praejudicium Montistarum intentari. „ E si consideri che il togliere il rimedio della prescrizione è più forte, che togliere l'azione *ad pretium*, giacchè la prescrizione contiene ogni miglior titolo allegabile.

(19) *Decian. cons.* 308. *col. fin. lib.* 1. *Corn. cons.* 111. *l.* 4. *num.* 7. *Marzimed. exam.* 15. *n.* 27. *§. notabiliter*.

(20) *Gabriel. cons.* 155. *n.* 21. 26. *l.* 1. *Stat. de Camb. §. Glos.* 5. *n.* 55. *de Luc. de Regal. disc.* 115. *n.* 14. *Casar. de Cam. disc.* 35. *n.* 17. *Burat. decis.* 546. *n.* 1.

(21) *L. si donatio §.* 1. *ff. de donat. inter vir. & uxorem. Surd. cons.* 22. *n.* 13. *&* 14. *& cons.* 205. *n.* 4. *Cozadin. cons.* 38. *n.* 12. *Mans. consult.* 147. *n.* 2. 3.

(22) *L. in Contractibus §. Sed quoniam Cod. de non numerata pecunia, L. in securitatibus Cod. de Apochis publicis* „ ivi „ Securitatibus, quas „ publicarum functionum gratia sive in solidum, „ sive ex parte fuisse conscribantur, nullam exceptionem non numeratae pecuniae penitus opponi concedimus, „ ove sono da notarsi le pa-

che sia della semplice, e non solenne confessione dell' Ufiziale del Fisco, certo è, che senza controversia è ricevuto, che l'annotazione, o descrizione del pagamento ai libri pubblici è la quietanza più autentica, che si possa desiderare in materia di debito Fiscale (23) dando a questa le Leggi maggiore autenticità della ricevuta dell'istesso Cassiere (24).

E quantunque sia stato obiettato che la *legge* 2. *Cod. de convenient. Fisci debitorib.* provi, che il debitore Fiscale non si dica mai liberato, se non prova che il pagamento sia andato alla Cassa, la verità è, che questa proposizione è totalmente nuova, e non sussiste, che dalla detta *l.* 2. *Cod. de convenient. Fisci debitorib.* ciò si possa argumentare, nè sia stato mai argumentato.

La suddetta Legge dice „ Fisco „ quidem contra te manet actio, „ quod argentum, quod inferre debebas, rationibus fuerit relatum, „ si cautionem, quæ tibi super eo „ exposita est, Tabularius non subnotavit: æquum tamen est, ut prius „ de Bonis ejus, qui exactor fuit, si „ solvendo est, & conveniendi ejus „ facultas datur, indemnitati Fisci „ satisfiat, tunc a te, si servari hic „ modus non possit, reposcatur „. E da questo Testo niuno si troverà, che abbia giammai indotto, che per liberare il Debitore Fiscale si richieda la vera sodisfazione della Cassa. Poichè l'azione si preserva al Fisco, *si Tabularius non subnotavit*. Adunque nel caso contrario *si Tabularius subnotavit*, l'azione del Fisco si estingue, e la liberazione del debitore dipende da quest' atto dell' annotazione, o registro ai libri pubblici, il quale non può esser fatto in maniera più chiara, più esplicita, e più solenne di quel che segua delle partite annotate in credito del Sig. Barone Ricasoli ai Libri maestri del Monte. E che questa sia la comune, e non mai posta in dubbio intelligenza di questo Testo l'accordano tutti i Dottori, che sono stati citati dall'una, e dall'altra parte (25). In fatti fermano seguendo il di-

paro's *soluta esse constribantur*, che sono anco nella detta Legge in ... la forza non alla vera numerazione, ma alla descrizione.

Bartol. nella detta *l. in Contractib. n.* 7., e *Bald* nell' istesso luogo il quale soggiunge „ ivi „ Quod dicitur in tributis idem est in pretiis re„ rum venduarum, quia Procurator Fisci non „ præsumitur habere fidem de pretio, quam ha„ bere non potest „ *Donell.* nella *d. l. in Contractibus §. Sed quoniam n.* 4., & 5. *Cujac.* nel *Cod. tit. de non numerata pecun.*, e *tit. de Apoc. publ.* *De Luca de Cred. disc.* 69., e la *decis.* 29. nella Mantissa al *de Luc. de Credit. Perez in tit. Cod. de non numerat. pecun. n.* 17. *Hermosil. ad Lopez Gloss.* 1. *Leg.* 9. *tit.* 1. *part.* 5. *n.* 31. *Trentacinq. var. resol. lib.* 3. *resolut.* 20. *num.* 28.

(23) Per le autorità sopra riportate al §. I Possessori *in fin. num.* 3.

(24) *Carena Resol.* 216. *num.* 3. *Capiblanc. de Offic. Baron. singul.* 37. *num.* 23.

(25) I Dottori citati a questo proposito nel Motivo del Sig. Auditor Finetti al §. *Crius differentia* sono i seguenti *Addent. ad Bartol. in d. l.* 2. *vers. nota pro regula. Calvin de æquitat. lib.* 2. *cap.* 155. *n.* 1., & *seqq.*. *Capiblanc. de Offic. Baron. tom.* 1. *singul.* 34 *n.* 37.. *Carena resolut.* 216. *n.* 3. *Peregrin. de jure Fisci lib.* 6. *tit.* 3. *n.* 3., & *tit.* 7. *n.* 20.. *Munoz de Ratiocin. cap.* 23. *n.* 22. §. *Neque etiam obstat*, *vers. at vero exceptio. Trentacinq. var. resolut. tit. de solut. lib.* 3. *quæst.* 20. *n.* 26. *vers. nota. Bonfin. ad Bannimenta Gen. cap.* 54. *append.* 5 *n.* 34., & *seqq. append.* 26. *n.* 6. & *seqq.*. *Rota nostra in Florent. Magona Ferri post Sabell. tom.* 2. *cap.* 9. *n.* 13.

Intanto questi che i citati sopra al §. I Possessori *num.* 3. non dicono, che per liberare il debitore sia necessaria la prova della versione del danaro, ma concludono tutti, che sia necessaria solamente l'annotazione della partita di pagamento a' Libri. Poichè la questione, che suol farsi in tal materia da' Dottori è in termini di confessione *de recepto* fatta dall' Ufiziale semplicemente; sopra la quale disputano se pregiudichi al Fisco, e se liberi il creditore, o nò, il che non vuol dire altro, se non che la confessione fatta contro il vero, cioè, senza la numerazione, dia azione al Fisco di costringere alla reiterata soluzione.

Distinguono dalla confessione solenne alla semplice, e dicono, che la solenne liberi pienamente, argomentandola dalla *d. l. omnes §. Ad hæc cod. de quadrien. præscript.* „ ivi „ licet non „ solemnem &c. „ Nella semplice confessione già per il tasto della *l. in Contractibus §. Sed quoniam cod. de non numerata pecunia*, e altri accordano, che non si ammetta l'eccezione *non numeratæ pecuniæ*; ma siccome anco senza questa eccezione può il Fisco provare la verità della non numerazione, così provato, che la non numerazione non sia seguita, domandano, se questa confessione liberi, e di nuovo distinguono tra i Debitori accesi, e riportati per debitori nei Libri, come sono quelli per causa di Contratti, e in specie quelli per causa di compre di cose Fiscali. E fermano, che in questi debitori non accesi la detta confessione liberi il debitore, e pregiudichi al Fisco, come è il caso della *d. L. omnes §. Ad*

disposto di detta Legge, che la Ricevuta, o confessione del Cassiere, Esattore, o altro Ufiziale non pregiudica al Fisco, e non libera il Debitore come il pagamento non è registrato nei Libri, e che in tal caso si escute prima l' Ufiziale, il quale non trovandosi solvente si costringe il Debitore al secondo pagamento. Ma nel caso che il pagamento sia registrato, niuno mai avanza, che tal registro non pregiudichi al Fisco, e oltre la *d. l. 2. Cod. de conveniend. Fisci debitorib.* abbiamo chiarissima la lettera della *l. Omne §. 1. Cod. de quadriennii Præscriptione* in termini appunto di Compratori di cose Fiscali, e di azione *ad pretium* „ ivi „ Ad hæc „ Fiscalium rerum emptoribus cum „ ratione justitiæ consulentes, jubemus quoties competens scrinium gestis intervenientibus, distractarum „ rerum pretia sese deposuerit suscepisse, minime post hujusmodi solutæ pecuniæ depositionem emptores quasi non numeratis pecuniis „ molestari, vel necessitatem iisdem „ emptoribus imponi (licet non solemnem consecuti fuerint securitatem) „ soluta fuisse pretia probare. Sed cum „ sit in arbitrio pretia suscipientis, „ minime deponere, sese, quod non „ acceperit, suscepisse: ita convenit „ nec emptores plenissimam ex hujusmodi depositione super pretii solutione securitatem consecutos, ullum „ (sicut dictum est) ulterius probationis gravamen penitus formidare „. Sicchè dopo il registro della partita qualunque debitor Fiscale rimane liberato, e non resta al Fisco veruna azione per molestarlo.

Io esamino il caso, di cui si tratta, a termini della *d. l. 2. Cod. de conveniend. Fisci debitorib.* per esaminarlo nella peggior ipotesi, e nella più svantaggiosa al Debitore. Del resto due circostanze vi sarebbero da esaminare, che rendono la censura di detta legge inapplicabile al caso di cui si tratta. Perchè primieramente non in tutti i Debiti Fiscali vi è l' obbligo di provare il pagamento con la partita dei Libri del Fisco a termini di detta Legge, ma solo in quelli, che sono di già accesi, ed impostati ai Libri Fiscali per debitori, i quali per liberarsi bisogna, che siccome il lo-

Ad hæc Cod. de quadriennii præscript., e dalla *l. ubi instrumenta cod. de Iure, & fide Hastæ Fiscalis*. Negli altri poi già descritti ne' Libri per debitori del Fisco fermano, che debbono cancellare il loro debito con uguale testimonianza, e perciò dicono, che se la loro partita di pagamento non è registrata a' Libri, la sola confessione non liberi, e che solo ne resulti l' obbligo nel Fisco di escutere prima l' Ufiziale, il quale non essendo solvente, il debitore è tenuto a pagare la seconda volta, che è il caso della *d. l. secunda C. de conveniend. Fisc. debitor.*

Questa è la dottrina comune degli Autori, de' quali non si fa menzione, che sia peso mai del Debitore il provare la versione, il che sarebbe un principio, che renderebbe superflue tutte le antedette distinzioni, e in specie, che questa versione non debba dal debitore provarsi, e che provata ancora la non versione, il Fisco per il registro della partita resti obbligato. Vedi *Hermosill. ad Lopez Glos. 3., e Glos. 5., e Gloss. 7. n. 17. leg. 3. tit. 1. part. 5.*, la Ruota nella *Manifest.* dopo il *de Luca de Credit. dec. 29.*, che è in termini più forti.

E la ragione è chiara, perchè con i Ministri Fiscali, e in specie con i Ministri de' Monti si procede con le regole dell'azione Istitoria, secondo le quali chi presta o chi paga all'Istitore ha per obbligato il preponente, non ostante che il danaro non sia convertito in utilità del medesimo, della qual versione chi paga non deve essere sollecito *l. 1. §. 9. e §. 10. ff. de exercit. actione. Gutierrez Alleg. 2 per tot.* E pienamente la Ruota *d. Dec. 2.*, nelle *Manifest.* dopo il *de Luca de credit.* ove cita moltissimi el... *Gamba ... 84. n. 15.*, la quali Decisioni del Gamba, e della Ruota è notabile, che parlano in termini di Monti.

In fatti l' obbligo di essere sollecito della versione è speciale di chi paga al falso Procuratore, e al falso Tutore *l. 28 ff. de solut.*, ma chi paga al vero come è l' Istitore, l' Amministratore, a qualunque altro Procuratore *ad contrahendum*, viene dal pagamento liberato.

Ed è speciale tal obbligo della versione anco in chi paga al minore, o pupillo con consenso del Tutore, e secondo alcuni anco in chi paga al Tutore medesimo, senza però Decreto di Giudice. *Hodierna ad Surd. dec. 229. Guttierez de tutela part. 2. cap. 21.* perchè avendo la legge data la forma di pagare sicuramente i debiti pupillari, cioè il Decreto del Giudice, *sibi imputet* il debitore se ha eletta la strada meno sicura, essendovi bisogno nel pupillo di una circospezione per evitare ogni occasione, e sospetto di lesione, o di frauda del Tutore medesimo. Tanto più, che il Tutore ha il mandato dalla Legge, il quale è meno amplo, che il mandato *ab homine*, come ha l' Amministratore, l' Istitore ec. *Munoz de Ratiocin. cap. 23. Marzimed. dec. 68. num. 16. 17. e 18.*, che cita *Bald. in cap. cum contigit ult. col. de Transact.*, e il pupillo non è tenuto per il fatto del Tutore, come il Preponente è tenuto per il fatto del suo Preposto.

loro debito apparisce dai Libri, così provino con uguale testimonianza il pagamento. Ma in tutti gli altri Debitori del Fisco per causa di Contratti, o altro, e che non sono ancora impostati ai Libri per debitori non vi è l'obbligo sopraddetto di provare il pagamento col Registro della partita ai Libri, ma serve qualunque prova fusse sufficiente tra i privati a termini della *l. etsi instrumenta Cod. de jure, & fide hastæ Fiscalis* secondo la distinzione, che comunemente viene dai Dottori ricevuta (26). Anzi nel caso di Debitori non impostati ai Libri del Fisco, questo nell' ammettere le prove del pagamento procede con alquanta maggiore benignità di quel che si soglia usare in caso simile tra i privati (27).

La seconda circostanza, che si dà nel caso nostro consiste nell' essere il Sig. Barone Ottaviano Ricasoli compratore di Luoghi di Monte dal conto dei Fortunati, e benchè questo conto dei Fortunati appartenga in proprietà al Monte medesimo, e benchè il Monte goda i privilegj Fiscali, non ostante, siccome questi Luoghi detti dei Fortunati dal Monte si posseggono, si amministrano, e si contrattano sotto nome di un terzo privato, così non pare, che il debitore di questo terzo privato possa considerarsi giammai per debitor Fiscale. E' nota la questione, che i Dottori fanno, se il Fisco fuori dell' esazione delle pubbliche Regalie goda nei negozj che egli fa per causa di mercimonio i privilegj Fiscali (28). Ma questa

(26) Questa distinzione procede da Bartolo *Cod. de fid. Instrum. lib.* 10. „ ivi „ Quidam sunt debitores Fisci in numero Debitorum redacti, & isti non possunt probare venditionem, nec solutionem sine scriptura. Quidam non sunt Debitores, sed aliter cum Fisco contrahentes, & tunc totum Contractum, & solutionem factam in ipso contractu possunt probare per testes &c. „

Ottimamente l'Ansaldo *de Commercio cap.* 16. *num.* 42. „ ivi „ Potissime attenta diversitate rationis, quia quando Debitores sunt ... nualiter descripti in Codicibus Fiscalibus, debent debitum ita codicatum pari testimonio divellere. Secus autem dum agitur de incertis, & accidentalibus in dies contrahentibus, qui & pariter per assuetos modos inter contrahentes debent admitti ad justificationem solutionis. „

Vasmigliolo *cons.* 309. *num.* 9. „ ivi „ Ex ad rem nostram quod differentia sit inter debitores Cameræ in numero debitorum redactos, & non debitores, sed aliter cum Camera contrahentes, ut quia primo casu non admittatur justificatio computorum sine scriptura, secundo autem admittetur per testes, & aliunde probat *Bartol. in l. & si instrumenta n. 4. vers. quidam sunt debitores Cod. de fid. Instr.*, & *jur. Hast. Fiscal. lib.* 10., & *sequitur Peregrin. de jur. Fisc. tit. 7. de debitor. Fiscal. num.* 20. *vers. intellige in debitoribus.* „

Peregrinus de jure Fisci *lib.* 6. *tit.* 7. *§.* 20. „ ibi „ Debitor Fiscalis solvens in Cameræ Fisci non aliter a Fisco liberatur, nisi solutionis cautio in libris annotata fuerit per Thesaurarios, & scribas ad hæc deputatos, nec relevabitur debitor, qui cautionem de recepto penes se habet annotatam manu ipsius Camerarii, ut est casus in *l. omnes §. Ad hæc Cod. de quadr. præscript.*, & *in l.* 2. *Cod. de conv. Fisc. debitorib. lib.* 10. qui tamen textus in hoc succurrit debitori ex æquitate, ut Fiscus prius conveniat Officialem suum si præsens sit & solvendo, ut tradiderunt *Bartol.*, & Doctores ibi. Intellige in debitoribus relatis, & annotatis in Camera pro debitoribus, secus in contrahentibus qui adhuc non sint annotati pro debitoribus, nam totum contractum, & solutiones possunt per testes probare, *l. etsi Instrumenta, ubi Bartol. ita distinguit Cod. de Fid. Instrument. lib.* 10., item non intelligas in debitoribus ex causa tributorum, & onerum realium *l.* 2., & *ll. seqq. Cod. de Apoch. publ. lib.* 10.. Facta autem cautione ut supra tutus est debitor adeo ut sibi opponi nequeat de pecunia non numerata dictis Juribus, & *l. securitat C. de ... ubi Bartol. not.*, latius *scripsi in tit. de vend. Fisc. num.* 10., & *in tit. de Official. Fiscal. num.* 3. „

L'istessa distinzione vien fermata dal *de Rosa consult.* 56. *num.* 19., *e* 20. *Calvin. de Aequit. lib.* 2. *cap.* 155. *num.* 11., *e seqq.*. *Hermosill. ad Lopez Glos.* 1. *leg.* 9. *lib.* 1. *part.* 5. *n.* 30., *e* 31., e in termini precisi di provare il pagamento del prezzo di cosa comprata dal Fisco vi è il Testo litterale nella *l. etsi Instrumenta Cod. de Iur.*, & *fid. Hast. Fiscal.*, che consuona con l'altra nella *l. omnes §. ad hæc Cod. de quadriennii præscript.*, che similmente parla in termini di prezzo, che decide il caso per l'appunto, e comprova la distinzione sopra allegata, che fanno i Dottori tra i Debitori accesi a' libri pubblici, e quelli non accesi, come sono i compratori per cui non la disposizione generale della *l.* 2. *cod. de conv. Fisc. debitoribus*, ma la speciale della detta *l. etsi Instrumenta* deve attendersi „ ivi „ Etsi Instrumenta emptionis non extant, quibuscumque tamen probationibus uxor tua ostenderit ad se eam domum pertinere, quam a Fisco ejus nomine dicis comparatam, pretiumque ab ea esolutum, & in eam dominium translatum, frustra Fiscum ex persona matris ejus referre quæstionem Procurator meus non sinet „

(27) *Hermosilla ad Lopez Glos.* 1. *leg.* 9. *tit.* 1. *part.* 5. *num.* 31.. *Peregrin. de Iure Fisci lib.* 6. *tit.* 4. *num.* 20.

(28) *Ansald. de Commerc. cap.* 26.

ſta queſtione, che non laſcia di avere le ſue difficoltà ſi riduce più agevole quando il mercimonio intrapreſo dal Fiſco ſi amminiſtri ſotto nome, e figura di privato. Certo è che le durezze, che per cautela del Fiſco ſono impoſte a i ſuoi Debitori ſi fondano ſopra la notizia chiara, che i medeſimi Debitori debbono avere dei privilegi Fiſcali, e della forma aſſegnata dalle Leggi ai pagamenti da farſi al Fiſco, onde ſi uniſcono i Dottori a dire, che imputi a ſua colpa il Debitore ſe neglige la forma che egli ſa, o deve ſapere eſſer neceſſaria per ottenere la ſua liberazione. Per tal cauſa pare diſſonante da tutta l'equità, che un privilegio, che reſulta da una negligenza imputabile al debitore, ſi abbia ad eſtendere a un caſo, in cui nulla può imputarſi a chi non ſi di contrattare con perſone privilegiate (29). E conſidero di più, che il Monte teneva viva queſta contrattazione in figura privata per ricevere il comodo di vendere i Luoghi a maggior prezzo di cento per uno, come ſarebbe ſtato obbligato ſe in figura di Mon-

(29) Così per il Taſſo chiaro nella *L. Filiſe* 88. *ff. de ſolut.* ahi paga al Tutore ſenza ſapere, che il denaro, o contratto, che fà, appartenga al pupillo reſta pienamente liberato. *Hodierna ad Surd. Dec.* 229. *num.* 7. *Coſta remed.* 39. *Illat.* 2. *num.* 4.

Che poi i compratori de' Luoghi del Fortunati non foſſero obbligati a ſapere di contrattare con il Monte medeſimo, baſta rifletters alla pubblica deſcrizione di queſti Luoghi a' libri pubblici del Monte, che ere in faccia di detto Giovanni Fortunati e libera diſpoſizione del Sig. Tommaſo Bonaventuri, certo è che queſta deſcrizione ſignifica pieno dominio, e poſſeſſo de' Luoghi appreſſo il deſcritto, *de Luca de Regalib. diſc.* 38. *num.* 8. *Deciſ.* 434. *part.* 9., e *Deciſ.* 244. *part.* 10. *Recent.*, e quando anco ſi fuſſe potuto credere, che i Luoghi non erano in proprietà del Sig. Bonaventuri, tanto le parole e libera diſpoſizione, danno a lui una piena facoltà di amminiſtrarli, e importano un mandato [illegible], in vigore del quale e ſarebbe potuto a lui pagarſe *L.* 34. *§.* 3. *ff. de ſolut. L. ſed ſi pupillus §. de quo palam ff. de inſtit. action.* ecco ſenza ſpeciale mandato a riſcuotere il prezzo, *Stracca de Decoct. §. Mandati num.* 13. *Bartol. in L. Filia num.* 2. *ff. de Solut. Dec. conſ.* 330. *num.* 3. *Pariſ. conſ.* 122. *num.* 1. *lib.* 4. *Surd. conſ.* 229. *num.* 8. *de Franchis dec.* 699. *Seraphin. dec.* 548. *num.* 4., e pagare ſenza eſſer ſolleciti della verſione, *L.* 1. *§.* 9. & 10. *ff. de exercit. action. Guttierez alleg.* 1. *Giurba dec.* 88. *num.* 15. la Ruota nella *d. dec.* 29. nella Mantiſſa al *de Luca de credit.*

Nè ſi può dire che i Motopropri della Deputazione del predetto Sig. Bonaventuri poteſſero far conoſcere, che egli non poteva appropriarſi il denaro; ma che doveva andare in benefizio del Monte. Poichè ſi riſponde, che le autorità ſopra citate procedono in termini di Iſtitore, e di Amminiſtratore di roba altrui, al quale pagando il debitore ottiene la liberazione, non oſtante che ſia noto che il pagamento deve andare in benefizio del ſuo Principale; e che ne' ſuddetti Motupropri non è ſtata preſcritta una forma diverſa di pagare da quella, che ſecondo l' jus comune ſuol ſervire a liberare; giacchè non v' è detto che ſi paghi il prezzo di tali Luoghi al Caſſiere del Monte.

Ma la riſpoſta più forte è che queſti Motupropri potevano ſervire di norma, e d'inſtruzione al medeſimo Sig. Bonaventuri, ma non già potevano obbligare i Debitori, che con eſſo contrattevano, non eſſendo pubblici, ed eſſendo contradittorj alla patente dei Libri, cioè alla pubblica deſcrizione di queſti medeſimi Luoghi e libera diſpoſizione del Bonaventuri.

Il Preponente, che vuole limitare il mandato al Prepoſto, biſogna, che renda pubblica la limitazione, quando pubblica è ſtata la prepoſizione, e queſto requiſito della pubblicità è incontrovertibile per i detti teſti nella *L.* 34. *§.* 1. *ff. de ſolut.*, e nella *L. ſed ſi pupillus §. de quo palam ff. de inſtit. action.* dove e per tutti gli altri §§. della detta Legge ſi pone in viſta come ſi debba rendere, e tenere perpetuamente notoria la facoltà, che ſi dà all' Iſtitore; altrimenti tutti i caſi, che poſſono influire nell' ignoranza dei Contraenti, s' interpetrano in danno del preponente, ed è da notarſi, che ſe l' Iſtitore medeſimo con dolo ſe qualche coſa per ingannare il contraente, e porlo nell' ignoranza, o nell' errore delle ſue vere facoltà, il dolo dell' Iſtitore nuoce al preponente. Il Gottofredo alla detta Legge „ ivi „ Proſcriptio ſemper propoſita eſſe debet ac lectu „ facilis. Proinde ſi cum vetuſtate, vel pluvia, „ vel qua re alia, fumo ſcilicet, vel pulvere fuerit obſcurata, vel ab ipſo præpoſito ſublata „ contraxerit cum eo quiſpiam doli minime particeps, actionem adverſus eos, qui præpoſuerunt, habet &c. hinc collige quinque neceſſaria in hac proſcriptione; ut proſcriptio „ claris litteris, quæque intelligi poſſit, ante Locum negociationis, de plano poſita, perpetuo „ maneat. „ E in termini di Monti, a Statuti del Monte, che ſono coſe alquanto più pubbliche di un ſemplice Motoproprio di Deputazione perſonale abbiamo puntualiſſima la Deciſione 29. nella Mantiſſa dopo il *de Luc. de Cred. n.* 22.

E generalmente in termini di Luoghi di Monte che l' ignoranza della perſona del Venditore giovi piuttoſto, che debba nuocere al Compratore, il quale non ne deve, e non ne ha obbligo veruno di eſſere ſollecito, lo ferma il *de Luca de Regalib. diſc.* 38. *num.* 6., e altrove, eſſendo ciò coerente alla dottrina dei Luoghi di Monte, per cui il Compratore non deve cercare, che la fede del Principe ammettente la riſegna, e ſopra quella ſtar ſicuro ſenza imbarazzarſi della perſona, che venda, nè cercare ſe poſſa, o non poſſa alienare, nè ſe abbia le altre facoltà occorrenti nei Contratti, le quali ſolo debbono eſſere cenſurate dagli Ufiziali, che hanno l'incarico di ammettere le riſegne.

Monte avesse dovuto fare le vendite, onde ricevendo il comodo dal nome privato, bisogna che nelle contingenze sia sottoposto all'incomodo che dall' istesso nome può resultare.

Sicchè concludendo, o si intenti questa azione dal Monte come ammettente la risegna de i Luoghi del Fortunati, o dal Monte come venditore, in proprio di questi Luoghi, o dal Monte colle ragioni del Fortunati spogliato, io non vedo come siano applicabili i termini dell' azione *ad precium*.

Le cose fin quì dette avrebbero forse luogo nel caso, che il Sig. Barone Ottaviano Ricasoli compratore non avesse giammai pagato verun prezzo, e così venisse a possedere per titolo meramente lucrativo, nel qual caso io non voglio stare a disputare se dovesse essere più potente o l'equità della *L. Si me, & Titium ff. si certum petatur* (30), o il rigore delle Leggi, che per le circostanze sopra enunciate negano, o perimono l'azione *ad precium*, e assicurano da ogni molestia i liberi Risegnatarii con la ragione del pubblico Commercio, la quale dicono, che deve prevalere a qualche inconveniente, che alle volte per assicurare questi Risegnatarj può nascere o in danno del Monte, o de vecchi Padroni (31). Dico che non occorre en-

(30) Per la *L. si me, & Titium ff. si certum petatur* si conceda una certa azione, che si dice sussidiaria al Padrone contro il Possessore della di lui cosa ogni qualvolta nel Possessore sia pervenuta per causa lucrativa, e questo quantunque tra il Padrone, e il Possessore non sia intervenuto alcun Contratto, e nel caso, che a detto Padrone non competa verun' altra azione nè reale, nè personale per riparare alla sua indennità, e per questo si chiama sussidiaria, perchè è fondata sopra l'equità, e si conceda in mancanza di tutte le altre azioni, e cessa quando l'attore abbia qualche altro rimedio, *Soccin. Sen. consl.* 224. *num.* 1. *lib.* 2. *Surd. consil.* 528. *num.* 19. *Costa de Remed. Subsidiar. remed.* 12. *num.* 5. *Rota dec.* 77. *part.* 6. *Recent. num.* [illegible] concorrere in chi l'intenta una pienezza di buona fede, e la mancanza di qualunque colpa *Costa d. Remed.* 12. *num.* 4., *Caroc. de Deposit. num.* 24., *de Franchis dec.* 132. *num.* 2. *p.* 1., e deve concorrere in colui, contro del quale si intenta, che egli possegga la cosa per titolo meramente lucrativo, *Bartol. in l.* 1. *num.* 2. *ff. de distract. pignor.*, *& ibi Salicet. num.* 2. *Angel. in l. si me, & Titium num.* 1. *in fin.*, *Purpurat. ibidem num.* 8. *in fin.*, *& num.* 18., *& Jason. num.* 2. *Alexand. consil.* 92. *num.* 6. *lib.* 1., *Costa de remed. Subsid.* 12. *num.* 4. *Dec.* 77. *part.* 6. *Recent. num.* 25., e l'effetto di questa azione è che il Possessore sia obbligato non a restituire la cosa, giacchè l'Attore manca dell' ipotecaria ma a sborsare il prezzo, che egli non ha mai pagato.

Ciò supposto è stato disputato se nel caso che i Luoghi di Monte siano stati risegnati in faccia d'uno per causa meramente lucrativa giacchè il Padrone non può vendicarli per la sicurezza procedente dalla natura delle risegne, di cui sopra si è parlato, abbia almeno questa azione sussidiaria della *L. si me, & Titium*, e il *de Luc. de Regalib. disc.* 40. porta un caso d'un Cardinale Omodei, che per una lite, che egli aveva nella Curia di Napoli, ove sperava di ricuperare certi effetti, tra i quali erano Luoghi di Monte, deputò Procuratore un Abate di Monte Oliveto per attendere alla lite, e per amministrare, e alienare gli effetti da recuperarsi. L'Abate in vigore di questo Mandato fece risegnare diversi di questi Luoghi di Monte recuperati in faccia del suo Monastero credendo forse di poterlo fare per la mercede promessa alla sua attenzione, e per altre cause. Doro la morte dell' Abate il Cardinale avendo scoperto questa alienazione de' Luoghi gli repeteva dal Monastero, il quale difendeva il suo possesso colla sicurezza delle Risegne; e accordando il *de Luca*, che in tal caso al Cardinale non si competeva la vendicazione, dice però, che il Cardinale poteva agire *ad precium* per l'equità della *L. si me, & Titium*, giacchè il Monastero possedeva per causa lucrativa, e si sarebbe arricchito *cum aliena jactura*.

Si dice adunque, che nel caso nostro sarebbe disputabile, se tale azione competesse, quando il Sig. Barone Ricasoli de' suoi Luoghi non avesse pagato il prezzo giammai, perchè se l'azione si vuol dare al Fortunati spogliato, abbiamo sopra detto, che questa azione, è sussidiaria, e non si accorda, quando il Padrone ha qualche altro rimedio per mantenersi indenne; onde avendo il Fortunati l'azione contro il Monte per essere reintegrato dello spoglio colposamente fatto; non si verifica il caso del sussidio, perchè il vero, e unico debitore del Fortunati è il Magistrato, che colposamente ha ammesso la risegna e chi per lui è obbligato, e in tali termini è la Decisione 77. dell *Part.* 6. *Recent.* colla altra due Decisioni di Merlino sopra citata, cioè la *decis.* 529, e la *decis.* 687.

Si diceva inoltre, che volendosi questa azione sussidiaria sperimentare dal Monte, cioè dal Magistrato risegnante in nome proprio potrebbe dubitarsi della competenza attesa la mancanza del requisito, di cui sopra abbiamo parlato, cioè, che l'Attore deve essere libero da ogni dolo, o colpa. Ma questa questione è superflua, perchè il prezzo una volta è stato pagato.

(31) *De Luca disc.* 163. *de Regalib. num.* 18. „ ibi „ Et quamvis ob hujusmodi libertatem „ & emptorum assecurationem plura resultare pos„ sint inconvenientia, & fraudes præsertim in sup„ plantationem absentium, vel hæreditatum ja„ centium, seu Fideicommissorum [illegible] „ duobus malis, vel inconvenientibus oportet eli„ gere minus, dum magis præjudicialia Reipubli„ cæ, & libero Commercio essent alia inconve„ nien-

entrare in queſto combattimento di equità, e di rigore, poichè il prezzo non ſi controverte che dal Compratore ſia ſtato una volta pagato; ma ſiccome queſto prezzo è perito avanti di pervenire alla Caſſa, ſi pretende di forzarlo non al primo, ma al ſecondo pagamento, ſupponendo che debba eſſer perito a danno del compratore, e non del venditore; ſicchè il fatto non laſcia luogo a dubitare, ſe il Sig. Barone Ricaſoli ſi abbia a dire poſſeſſore per cauſa lucrativa, e riſparmia per conſeguenza tutti i dubbj, che potrebbero ſuſcitarſi.

Anzi da queſto prezzo pagato una volta, e perito naſce un altro argumento, che dimoſtra l'incompetenza di queſta azione *ad pretium*, giacchè baſterà ſolo vedere a danno di chi il primo prezzo ſi debba dire perito, cioè, ſe del venditore, o del compratore. E ſopra di ciò mi pare indubitabile la concluſione, che avendo il venditore ſede del prezzo al mio Procuratore ſenza mia ſaputa, e nelle coſe non ſolite, anzi proibite a venderſi con tal ſede, quando il prezzo periſca nelle mani del Procuratore ſuddetto, ciò dipende dal fatto del venditore, e non del compratore, onde non più con l'azione *ex vendito* potrà agere *ad pretium*, e moleſtare il compratore, che per la ſua parte ha procurato di adempire il Contratto, ma dovrà dirigerſi unicamente contro il Procuratore, in cui eſſo ſpontaneamente ebbe una non ricercata fiducia (32).

La verità di queſta concluſione ſi rende più manifeſta nelle coſe che non ſolo ſono ſolite venderſi ſenza fiducia, ma che non ſi poſſono, nè ſi debbono vendere ſecondo le Leggi che unicamente a contanti, e col prezzo preventivamente pagato, onde l'atto della fiducia rimane illecito, e delittuoſo, e deve per conſeguenza ritorcerſi in ſolo pregiudizio di chi è l'autore del delitto, cioè del venditore (33).

Conferiſcono in tal propoſito le concluſioni che delegato dal Debitore il pagamento per un tal giorno in favore del Creditore, ſe il Creditore differiſce di eſigerlo dentro il termine prefiſſo, ed ha una ſpontanea fiducia al Delegato che doveva pagare, ſe il Delegato in appreſſo fallìſce, il Creditore non può chiedere per la ſeconda volta la ſoddisfazione dal ſuo Debitore, ma deve indirizzarſi contro quello, che la ſua ſpontanea fiducia ha eletto per Debitore nuovo in luogo del primo (34).

Poſta la verità delle ſopraddette concluſioni mi pare indubitabile, che queſti Luoghi di Monte ſi abbiano a dire coſe non ſolite, e coſe poſitivamente illecite a contrattarſi con fiducia del prezzo, giacchè o ſi conſideri il Sig. Bonaventuri come Procuratore del Fiſco, è noto che a queſto è proibito avere tale fiducia (35), o ſi conſideri come Magiſtrato del Monte, ed è ſimilmente noto che non poteva vendere ſenza avere incaſſato il denaro (36), o ſi conſideri,

co-

„ nieatis contra Reſignatarios bona fidei. „

L'iſteſſo ſi ferma in altri Luoghi dal *de Luca*, dall' *Anſaldo*, e altri ſopra citati in propoſito della natura delle Riſegne, e in ſpecie nella Ruota nella Romana *pretii Officiorum coram Taja impreſſa* dopo il *de Luca de Offic. Venal. pag.* 106.

E per favor del Commercio molte altre coſe ſpeciali ſono introdotte, che in qualche caſo particolare poſſono eſſere di danno, e che non oſtante vanno ſofferte. Così tra i Mercanti non ſi dà e non ſi ammette l'eccezione *non numeratæ pecuniæ*, quantunque alle volte la privazione di queſto rimedio poſſa fare avere per numerato un prezzo, che non è ſtato in verità pagato. *Iaſon in l. qui pecuniam num.* 6. *ff. ſi certum petatur. Maſcard. de probat. Conc.* 561. *num.* 40., e 41. *Graſſ. de except. exc. ult. num.* 22. *Gait. de Credit. cap.* 2. *lib.* 9. *num.* 3326. *Scaccia de Cambiis* §. 7. *Gloſſ.* 3. *num.* 30., e 35.. *Rotæ. dec.* 35. *num.* 9. *de Luca de Credit. diſc.* 69. *num.* 10. *Seraphin. dec.* 1130. *num.* 6. *Rota in Mantiſſa poſt de Luc. de Cred. dec.* 29. *num.* 11.

(32) *Iaſon. in l. ſi procurator num.* 4. *C. de procuratoribus. Caldas ad Typum Inſtrum. Empt. & vendit. cap.* XV. *num.* 18. *in fin. & ad ordinam. lib.* 4. *tit.* 37. §. *pen.* (*In nova compilatione lib.* 4. *tit.* 5. §. *penult.*) *dec.* 98 *n.* 36. *p.* 11. & *dec.* 37. *num.* 24. *p.* 4. *t.* 2. *Rec.*

(33) *L.* 1. §. 10. *ff. de exerc. act.*

(34) *Iaſon in l. ſi quis ingenuam ff. ſi Procurator num.* 5. *ff. quod quiſque juris. Decius conſ.* 672. *num.* 2. *Alexand. conſ.* 84. *lib.* 5. *Barbat. vol.* 2. *conſ.* 46. *a num.* 21. & *conſ. penult. a num.* 18. *eod. vol.*. *Pinellus de reſcindend. vendit.* 2. *part. cap.* 1. *num.* 18. *dec.* 9. *num.* 2. *par.* 26. *Rec.*

(35) *Vid. num.* 2.

(36) *Vid. num.* 5.

come amministratore de' Luoghi del Fortunati, ed è di uguale certezza, che non poteva acconsentire all'alienazione senza avere la valuta nelle mani (37), onde se questa valuta, che avanti di fare il Decreto di risegna doveva essere in Cassa, e che al Provveditore incumbeva, e come Amministratore, e come Magistrato di riscuotere avanti di decretare, si volle non ostante il solito, e le leggi espresse abbandonare nelle mani di chi era mandato dal Compratore a pagare, e se in queste mani la valuta è dipoi perita; mi pare, che ogni ragion voglia, che il pericolo non debba essere a carico di chi ha procurato in quanto a se di adempire il Contratto, ma debba essere a carico di chi avendo una fiducia illecita ha dato causa alla perdita del prezzo, che osservando le leggi non poteva perire, giacchè bastava non passare il Decreto prima di assicurarsi della Ricevuta del Cassiere.

Nè quì si può ripetere l'obiezione sopraccennata, che il compratore doveva egli esser sollecito della versione del prezzo nella Cassa; poichè già abbiamo di sopra risposto, primo, che la sollecitudine del Debitore Fiscale non è stata giammai dalle Leggi estesa fino alla versione, ma solamente fino al registro della sua partita di Credito nei Libri (38). Secondo, che il Debitore Fiscale per causa di Compra, o altro Contratto, per cui non sia ancora addebitato ai Libri del Fisco, non è nè meno obbligato ad avere tale sollecitudine (39). Terzo, che il Compratore dal Fortunati non può considerarsi nel numero dei Debitori Fiscali (40). Ma soggiungiamo inoltre, che trattandosi di cose proibite ad alienarsi con fiducia, potè il Compratore dopo avere avuto il Decreto di Risegna libera, e dopo avere avuto col registro della sua Partita nei Libri il documento della sua liberazione, e dopo avere ottenuto il vero possesso della cosa medesima comprata omettere ogni ulteriore sollecitudine, e credere, che il prezzo da lui sborsato, che doveva per legge precedere il Decreto, e la consegna, fosse veramente pervenuto in mani legittime riposandosi sopra l'obbligo, che la Legge dà al Magistrato di non decretare, e di non consegnare senza che preceda il pagamento. Perciò se il Magistrato volle indebitamente avere una fiducia, che non doveva, e stante questa fiducia è seguita la perdita del prezzo, che in altra guisa non poteva perdersi, questa perdita non a negligenza, e poca sollecitudine del Compratore, ma alla colpa chiara del Magistrato venditore, deve attribuirsi; la qual colpa non è giusto, che produca verun effetto pregiudiciale al Compratore, quale sarebbe l'azione al reiterato pagamento, ma deve far cadere tutto il danno sopra l'autore del maleficio, o chi per lui fosse obbligato. „ Sed et si „ in pretiis rerum venditarum fefellit „ Magister, exercitoris erit damnum, „ non Creditoris „ dice *la l. 1. §. 10. ff. de exercit. Action.*

Quando si pretenda di evitare la forza dei discorso fin quì fatto ponendo in vista una Conclusione promossa con molto vigore dai Difensori del Monte, che il Fisco cioè non possa mai restare pregiudicato per la negligenza, colpa, o delitto de' suoi Ufiziali, dal che ne inferivano, che dovesse al Monte sempre rimanere illesa l'azione *ad pretium* dei Luoghi colposamente alienati, mi pare, che tutta la difficoltà di questa obiezione si sciolga chiaramente riflettendo, che bisogna distinguere se si tratta di delitto, o si tratta di Contratto dell' Ufiziale „ alia enim est contrahendi, „ alia delinquendi ratio „ per il testo nella *l. 1. §. 2. ff. de exerc. act.*

Se si tratta di Contratto dell' Ufiziale deputato ad contrahendum, a nessuno mai è venuto in mente, che in vigore di questo contratto non resti il Fisco obbligato. Onde se l'Ufizia-

(37) *Vid. num. 6.*
(38) *Vid. num. 23.*
(39) *Vid. num. 27.*
(40) *Vid. num. 28.*

fiziale deputato a vendere i Luoghi di Monte, come era in questo caso il Provveditore, eseguisce il Contratto in maniera, che non possa nascerne l'azione *ex vendito* contro il compratore, perchè o riscuota il prezzo, o lo abbia per riscosso, o ne faccia la quietanza o per via d' Instrumento, o d' Apoca, o per via di descrizione ai libri pubblici, o faccia sopra questo prezzo qualunque innovazione, o patto tacito, o espresso, che estingua l'azione, nessuno potrà mai negare, che in vigore di tal Contratto non obblighi chi ha lui espressamente a tal genere di Contratti deputato. Nè per essere la detta esecuzione del Contratto delittuosa, e fatta dall'Ufiziale con dolo, e contro le Leggi, devesi rendere deteriore la condizione del Compratore non complice del predetto dolo (41).

Ma in termini anco di delitto, o dolo degli Ufiziali, la Conclusione, che si avanza, che questo non pregiudichi al Fisco del Principe è con grave equivoco applicata al caso nostro, poichè si deve di nuovo distinguere i delitti commessi dagli Ufiziali deputati all'amministrazione della giustizia, o alla presidenza del Governo, da quelli, che sono deputati all' amministrazione di qualche genere di Patrimonio, e che per conseguenza hanno il mandato a contrattare. Nel primo genere d' Ufiziali è verissimo ciò, che i DD. dicono, che il Principe quantunque gli elegga non sia tenuto a risarcire del proprio tutti i danni, che le loro estorsioni, e ingiustizie possono alle volte cagionare ai privati; provvedendosi in tal caso alla loro indennità con fornirli di tutte le azioni Civili, e Criminali contro le Persone, 'e Patrimonio dei medesimi Ufiziali delinquenti. Nell' istesso modo dicono, che il Vescovo non è tenuto per i delitti del Vicario, quantunque da lui eletto, nè il Giudice per i delitti dell' Attuario, „ nè il Governatore di una Provincia per i delitti de' suoi subalterni quantunque eletti da lui, perchè in tali materie il danneggiato non può avere l'azione institoria, e solo potrebbe procedere a domandare i danni per il fatto dell'elezione, quando l'elezione fusse volontaria, o fusse dolosa. Ma quando si tratta che l' elezione non è volontaria, cioè non è d' uno obbligato per legge a sodisfare a un' incumbenza da se medesimo, e che per suo privato comodo sostituisce un altro, nel qual caso egli è tenuto di tutto l'operato del sostituto, ma è di uno, che deve per necessità eleggere altri, come è il Principe, il Vescovo, il Governatore, il Giudice, e altri simili, in tal caso quando questa elezione è fatta con buona fede, certo è, che i danneggiati non possono avere azione alcuna contro l'eligente, ma solo contro gli autori del danno. E in questi termini parlano tutti i Dottori a tal proposito citati (42).

Ma nel caso d' Ufiziali deputati

(41) Per tutto il titolo *ff. de action. empti* si vede, che in caso di dolo, mendacio, o reticenza del venditore, sempre questo viene obbligato *ad praestandum id, quod interest* al Compratore, come in specie alla *L.* 12. *ff.* 1., e 2., „ ivi „ quanti emptoris interfuit non decipi. „

Da tutto il titolo similmente *ff. de instit. act.* e in specie dalla *L. sed si Pupillus* si vede come in ogni caso il dolo, e la colpa dell' Istitore deve nuocere al Preponente, e non mai a' Contraenti, la causa de' quali è sempre dalle Leggi difesa contro il Preponente.

(42) Le Dottrine, che a questo proposito si citano nel Motivo del Sig. Audit. Finetti al §. *Primo quia &c.* sono il *Cancerio var. resolut. part.* 3. *cap.* 8. *num.* 166., il quale parla in termini di Giudice, e altro Ufiziale di Giustizia tenuto a sindacato; il *Fontanella de pact. nuptial. Clausul.* 4. *Gloss.* 10. *part.* 1. *num.* 167., che parla negli stessi termini, il *Corziada dec.* 1°. *num.* 66., che parla in termini di Vescovo, che non è tenuto per i delitti del Vicario, e si cita la *Florentina Magona Ferri* appresso il *Savelli Tom.* 2. *cap.* 9. *num.* 3., la quale si referisce al Corziada, ed amplifica ancor essa in termini di Vescovo, e in somma di Ufiziali di Giustizia, e motiva quest' Articolo incidentemente, poichè non era necessario alla sostanza delle Decisioni.

Il Corziada nel sopraddetto luogo cita molti, ma siccome egli parla in termini di Vescovo non tenuto per il Vicario, così i DD. da lui citati fanno a proposito della sua conclusione, ma non provano la proposizione generale, che si vuole avanzare nel motivo. In fatti il *Thoro dec.* 2. parla in termini di Barone non tenuto per la colpa dell' Iusdicente da lui collocato ad amministrare giustizia nel Feudo. L' Amaya nella *L. nullus Cod. de Decurionibus num.* 47. parla in ter-

ad una Amministrazione, e deputati a qualsivoglia genere di Contratti non vi è dubbio, che il Principe, che gli ha deputati, è tenuto non solo come si diceva per i loro Contratti, ma anco per ogni danno cagionato a i Contraenti dalla loro colpa, o dolo procedendosi in tali casi colle regole dell' Azione Institoria, al che io non trovo alcuno tra i Dottori, che abbia contradetto (43).

E ritenuta tale distinzione si inten-

termini di Ufiziale sostituente un altro *ex necessitate*. Il *Mattheu de regimine Regni Valentiæ tom. 3. cap. 6. §. 2. Sect. 2. num. 99.* parla in termini di Ufiziale di Giustizia. Il Guazzino *Defensione 33. cap. 3. num. 6.* parla in termini di Famulo pretorio, per cui il Giudice non è tenuto. Il *Rosite Cons. 87. num. 3. lib. 1.* parla in termini di Ufiziale sostituente un altro *ex necessitate*. Il Farinaccio *in Praxi criminali part. 1. quæst. 64. num. 86., e 88.* parla in termini similmente di Famulo Pretorio, e di sostituente *ex necessitate*; E nella questione 31. *num. 57., e 162.* parla in termini di Socio, e Concustode di Carceri che non è tenuto per l'altro, e negli stessi termini parla il *Barrio decis. 217. num. 7., e 8.*, e il *Menoch. de Arbitrar. cas. 302. num. 8.*

Oltre i sopradetti si cita il *Solorzano de jure Indiarum tom. 1. lib. 3. cap. 6. num. 106.*, il quale dice, che il Re di Spagna non è tenuto della crudeltà de' suoi Ufiziali in America con l' Argomento, che il Padrone non è tenuto del delitto dei suoi servi, quando gl' ignora, e non li ratifica.

Si cita l' *Ansaldo disc. 63. num. 8.*, il quale non fa altro, che riferire il Solorzano, e parla delle cause dell' incendio del Lazzeretto di Genova con la conclusione dell' Ufiziale preponente *ex necessitate*.

Il Maofio similmente alla *Consult. 418.* parla di detta causa del Lazzeretto con la conclusione, che il Magistrato preponente *ex necessitate, & eligente* una persone idonea non è tenuto.

Il medesimo Manfio alla *Consult. 419.* fatta nella causa Roncalli dice che il Monte non è tenuto per il delitto del Roncalli per esser egli deputato Ufiziale dal Principe, e non dal Monte: ma qui per Monte intende il Magistrato del Monte medesimo, cioè, le persone residenti nel Magistrato le quali è vero, che non possono essere convenute in proprio per il fatto d' uno da loro non preposto.

(43) Questa Conclusione si prova in primo luogo col *Peregrin. de Iure Fisci lib. 6. tit. 3. num. 10.* „ ibi „ scientia, & negligentia Officialis Principis in iis, quæ curæ illius commissa „ sunt, Principi, ac Fisco suo præjudicant secundum *Bartol. in l. § Publicanus §. In vectigalibus ff. de Publicanis, sequitur Aretinus cons. 42. column. ult., & late Sigismun. d. cons. 30. num. 10. latius scripsi in titulo de præscriptionibus num. 26.* „

La Rota dopo il *De Luca de Credit. decis. 5. num 4.* in termini di Monte di Pietà, e al *Num. final.* dice „ ivi „ Officialium scientia, ac „ patientia valuit, & potuit Sacram Aedem damnificare, cum hæc omnino teneatur de facto „ ipsorum tamquam Institorum, & Ministrorum. „

La Decisione 29. nelle *Montissa* al *Card. de Luca de Credit.* parla di una ricevuta di deposito fatta dal Cassiere del Monte medesimo, che fu obbligato a pagarlo, quantunque il deposito realmente non fusse eseguito. E non giovò opporre la mancanza di autorità nel Cassiere per non potere obbligare il Monte senza la numerazione del denaro, perchè fu detto, che questa numerazione dal Monte e dai Banchi pubblici non si può opporre per ragione di Commercio. Si opponeva ancora che il deposito non era descritto nei libri del Monte, e che non si poteva accettare senza licenza de' Presidenti secondo li Statuti: ma fu risposto, che „ Contrahens cum Institore, seu Præposito habet actionem etiam „ contra Præponentem quamvis Creditum non „ fuerit descriptum in libris, nec constet de versione in favorem illius, & licet Præpositus pecuniam in mare projecisset, cum recepta sit conclusio negligentiam personæ præpositæ minime possa nocere Creditori, qui bona fide cum eo contraxit, sed totum damnum prævalere debet contra præponentem, qui sibi imputet si minus idoneum præpositum elegerit, *Bartol. cons. 19. num. 3. lib. 1. Amat. resolut. 20 num. 8.* „ *Salgad. labyrint. Credit. part. 1. cap. 9. num. 88. Gonna de Script. privata lib. 4. tit. de Ipsit. action. num 16. Rota decis. 73. num. 4. part. 15. Recent.*, ubi procedere etiamsi Institor fidem perdat, & *in terminis publici Banci Neapol. citat. allegat. 16. num. 16. Giurba cit. Decis. 101. per tot. Card. de Luca disc. 68. de credit., & disc. 69. per tot. Ros. in Rom. Per. seu Cambii 21. Februarii 1687. §.* Hinc „ nihil, coram R. P. Domino meo Ursino. „

La *Decis. 83. del Giurba* parla di una descrizione fatta dal Cassiere nel suo scartafaccio senza averla poi riferita nel Giornale, nè nel libro maestro, e fu detto, che l'Ufizio Pubblico, dove serviva questo Cassiere, era tenuto per la colpa del medesimo „ Cumque receptae pecunias „ omnes in libro non scripserit, Capsetius dolose „ se gessisse præsumitur, & Dominum obligat licet in usum destinatum, nec illas converterit „ *Surd. Decis. 258. num. 1. Rota Genuens. Decis. 10. num. 10. Costa de ration. rata quæst. 43. Giurba* ivi *num. 21.*. E al *num. 15.* „ soggiunge, che il Compratore non deve esser curioso nè della versione della pecunia, nè della verità della causa; e che la versione in ogni caso si proverebbe anco dal puro registro nello scartafaccio.

Larrea Alleg. 21. ferma ampiamente, che nella risegna de Monti si intendono due Contratti, e che si estinguono le ipoteche antiche; e al *num. 58.* ferma, che le risegne fatte in vigore d' Instrumenti falsi tanto giovano al Compratore, e quando tali risegne fossero con colpa dell' Ufiziale risegnente, questa pregiudica al Principe, e non al Compratore come al *num. 59.*

L' *Amato resolut. 20.* parla di un Banco, o Monte di Pietà di Palermo, dove per il fatto degli Institori non dubita al *num. 8.*, che resti obbligato il Senato, e la Città.

Il *De Luca de Regalibus* al discorso 23. *num. 18., e 19.* suppone, che la Camera pagando male i frutti, o la sorte de' Luoghi di Monte resti obbligata alla seconda soluzione a favore degli Interessati, similmente nel discorso 163. *de Regalibus* ferma, che lo spogliato per la risegna male ammesse può avere l' azione contro la Camera.

La

tendano, e si spiegano tutte le Dottrine non potendosene allegare nè pure una, che a tal distinzione repugni. Anzi il volere sostenere il Fisco immune per qualunque fatto del suo Ufiziale, sarebbe un sovvertire l' intelligenza dei medesimi Testi più favorevoli al Fisco, e che servono di fondamento a i privilegi Fiscali, come in specie è quello della *l. 2. Cod. de Conveniend. Fisci debitoribus*, e gli altri concordanti, come col riscontro può facilmente chiarirsi (44).

Stimando adunque, che non si possa

La *Decis. 604. del Dunozzetto* confermata nella *Decis. 622.* appresso il medesimo è in termini fortissimi rispetto all' obbligo del Monte per la colpa de' suoi Ufiziali, che in quel caso avevano pagato un deposito non bene osservate le condizioni, e fu per la loro inavvertenza costretto il Monte a ripagare, quantunque la condizione fosse una produzione di un certo Assenso Regio, la quale in qualche modo fu fatta, ma perchè non era in forma provante, tanto la loro negligenza in parte scusabile dovè nuocere al Monte.

Il *De Luca de Locis Montium cap. 2. num. 9.* ferma, che per i delitti degli Ufiziali si possa chiedere la rilevazione contro la Camera.

Il *Costantino de Locis Montium num. 174.* ferma similmente, che per l' errore, o dolo dell' Ufiziale delinquente sia tenuto il Principe.

Il *De Luca de Credit. Disc. 69.* pone un caso di un Esattore del Monte di Pietà, che essendo anco Amministratore del Cardinale Caffarelli aveva ordine di depositare le sue entrate nel detto Monte; e che appropiandosi dette entrate astorse dal Computista del Monte le Cedole di Deposito quantunque non avesse pagata la valuta al Cassiere; e ferma, che il Cardinale, in di cui credito cantavano tali cedole, aveva l'azione contro il Monte per il pagamento; il quale non dubita che sia tenuto per il fatto del Ministro; siccome ferma, che non tocca al Proprietario del denaro l' essere sollecito se il deposito è stato veramente fatto, o non fatto: ma serve a lui avere la Cedola, alla quale anco per riguardo alla pubblica fede è necessario dare esecuzione.

Fu motivato competersi al Monte l' eccezione della non numerata pecunia, e il *De Luca* risponde non competere *neque ex aequitate* per mantenere la pubblica fede del Monte, *neque ex rigore juris*.

Il caso del *De Luca disc. 69.* è molto simile, perchè si tratta di un Procuratore indubitato del Cardinale, il quale astorse da un altro Ministro del Monte suo Collega una Cedola senza pagarne alla Cassa la valuta; e si dice non ostante, che la Cedola è valida quantunque data fuori senza averne incassato il valore, e però con falsità, e si dice, che il Monte non ha azione contro il Cardinale per ripetere il prezzo di essa Cedole; anzi si ferma, che non potrebbe opporre l' eccezione *non numeratae pecuniae* nè secondo il rigore di ragione, nè secondo la buone fede così necessarie in simili materie.

Nella *Florentina Montis Salis* non solo a prendere il Voto de' due Giudici Viviani, e Venturini, secondo i quali emanò la sentenza ma a prendere ancora il Voto del solo Auditor Maggi, questa proposizione fu senza controversia ricevuta; perchè il Maggi non dubita che il Monte non restasse obbligato per la falsità del Roncalli, ma dice, che in fatto questo delitto di falsità essendo nelle Patenti non aveva fatto danno nessuno.

Ma quel che è più considerabile a prendere ancora il Consulto 419. del Mansio, che scrisse come Avvocato in questa causa, portando le ragioni del Monte, non si pone in dubbio, che se il Roncalli avesse delinquito *in Officio*, e se avesse fatto un delitto cagionante danno al terzo, il Monte non fusse stato tenuto per lui.

La *Florentina praetensae relevationis indemnitatis* accorda anche essa, che se il Nobili avesse rubato i denari *occasione mandatorum, aut praetexta Scribanatus* averebbe delinquito *in Officio*, e l' Ufizio sarebbe tenuto per esso.

L' istesso motivo del Sig. Auditor Finetti al §. *Altera notabilis*, pare che non possa negare la verità di questa Conclusione, quantunque al §. 1. *quia &c.* l' avesse impugnata, E al §. *Non enim &c.* ancora si confessa che per il delitto di falsità commesso *in Officio* a tenore della Decisione nella *Florentina Montis Salis* veniva in conseguenza l' obbligo del Monte.

E finalmente l' azione medesima dalla parte introdotta in questa Causa *ad pretium*, e non *ad rem* dimostra essersi creduto il Monte medesimo obbligato a mantenere la traslazione fatta in vigore de' Decreti falsi.

Si aggiunge il *Cibollo ad Bullam Boni Regiminis cap. 34. num. 21. num. 4., e 5.*, *Ansald. de Commerc. Disc. 95. in fine*, e il *Riminald. Cons. 52.* dove dice in specie „ Idque procedit etiam in Administratore Civitatis, cujus negligentia praejudicat Civitati *L. Adversus Cod. de usuris*, *Bartol. in l. Imperatoris ff. de pactis*, *Curt. Jun. cons. 60. num. 15.*. Imo plus etiam constitutum fuit, quod Administrator non dum teneatur de negligentia sua, sed etiam de negligentia alterius subadministratoris sui *L. ad commentariensem Cod. de custodia*, & *exhibitione Reorum l. 5. ff. ad legem Iuliam de vi Bald.*, & *Iason. in l. periculum ff. si certum petatur num. 1. sicut ex gr. Mercator tenetur de facto sui Institoris Capyc. Dec. 180. num. 3.* „

Queste dottrine, che per lo più parlano in termini precisi di Luoghi di Monte, e non hanno verun contradittore, spiegano chiaramente come vadano interpetrate le dottrine sopra riferite al §. Ma in termini *num. 42.*, ed è patente la ragione di diversità, poichè nelle Amministrazioni e ne' Contratti il Principe prende la qualità di un privato contraente, e che la prenda tale in termini precisi di Luoghi di Monte lo ferma il *De Luca de Offic. Venalib. cap. 13., n. 13. cap. 17. num. 13. Aguir. de Officiis Venalib. §. 19. num. 174. e 175.*, onde si procede sempre colle regole dell' azione institoria, come da tutte le soprariferite autorità si può osservare.

(44) Nella *L. 2. Cod. de Conveniend. Fisci Debitorib.* dice l' Imperatore „ Fisco contra te manet actio &c. si Tabularius non subnotavit &c. „ dunque si Tabularius subnotavit „ non vi è dubbio che l' azione del Fisco rimane perenta.

La *L. omnes in princip. Cod. de quadrienn. praescript.* promette inviolabile sicurezza a' Compratori delle cose Fiscali quantunque le cose siano alie-

possa revocare in dubbio la Conclusione, che il Fisco Preponente è obbligato per i Contratti, e molto più per il dolo del suo Preposto, Istitore, o Procuratore, credo in questo caso superfluo l'esaminare se tale obbligazione si estenda generalmente a tutto il Patrimonio Fiscale, ovvero sia ristretta a quella parte di Patrimonio commessa alla cura del detto Proposto, o Istitore; perchè in questo caso non occorre disputare se oltre il Patrimonio del Monte Redimibile potessero per il fatto di quel Magistrato dirsi obbligate le altre generali Entrate del Principato; perchè non viene in disputa in questa Causa altro, che l'obbligazione del Monte Redimibile, cioè di tutto quel Patrimonio, che sotto questo nome si amministra, il quale senza dubbio per il dolo del suo proprio Institore resta obbligato, ed è tenuto per l'azione esercitoria verso tutti i Contraenti *præstare quanti interfuit non decipi l. 13. §. 1. & 2. ff. de act. Empt.*

Stimo ancora superfluo l'esaminare in questo caso ciò che i Dottori dicono per limitare l'accennata regola dell'obbligazione del Preponente per il Contratto, o dolo del suo Uficiale, nel caso, che l'Ufiziale abbia contrattato, o delinquito fuori dei limiti del suo Ufizio, perchè nel caso, che si figura adesso, che i detti Decreti del Provveditore sieno veri, non può mai cadere dubbio, che il detto Provveditore deputato a vendere con certe cautele che dovevano assicurarlo del previo legittimo consenso dei Riegnanti, e del previo pagamento alla Cassa, non peccasse direttamente contro il suo Ufizio di Amministratore de' Luoghi del Fortunati, e di Magistrato decretante ogni qualvolta fosse la verità, che trascurato il prescritto delle Leggi, e avuta indebitamente fiducia del prezzo avesse ammesso il Decreto di Riegna, e di più lasciato descrivere a i Libri del Monte le partite di questo prezzo come pagato, e permesso, che seguisse con effetto la consegna de i luoghi in tal maniera illecitamente contrattati.

Dovendo adunque il fatto, e il dolo dell'Ufiziale deputato a contrattare obbligare il Monte, ne viene in conseguenza, che non solo non rimane illesa al Monte l'azione *ad pretium* perduta o per il Decreto di Risegna libera, o per la descrizione del pagamento del prezzo a i Libri pubblici, o per la fiducia indebita di questo prezzo avuta nel contrattare dal suo Ufiziale; ma ne viene in conseguenza ancora, che benchè questa azione si potesse dire in qualche modo viva, e potesse in qualche modo esercitarsi molestando il Compratore, tanto questo dovrebbe essere totalmente rilevato, e preservato indenne dal medesimo Monte obbligato per il dolo del suo Amministratore, e Giudice, il quale con l'autorità pubblica a lui confidata averebbe circonvenuto, chi ha contrattato seco a buona fede, e che non deve perciò sentire il minimo danno, e potrebbe in conseguenza contro il Monte con tutta giustizia domandare *quanti interfuit non decipi* come abbiamo di sopra detto per *la l. 13 §. 1. 2. ff. De act. empti*. Onde sì perchè il Monte è privo d'azione, sì perchè egli medesimo sarebbe obbligato alla rilevazione

ne

liene, e toglie a' Vecchi Padroni qualunque azione contro i Possessori, dandoli solo *intra quadriennium* l'azione contro l'Erario. Di modo tale, che vendendo l'Ufiziale del Fisco una cosa aliena, resta il Fisco pregiudicato, perchè deve mantenere la vendita, e deve *intra quadriennium reintegrare* lo spogliato.

Nella detta *L. omnes* il *§. ad hæc* prova più manifestamente il pregiudizio che delle partite di Libro, in cui si pone il prezzo pagato, resulte al Fisco „ ivi „ Ad hæc Fiscalium rerum „ emptoribus cum ratione justitiæ consulentes jubemus quoties competens Scrinium gestis in„ tervenientibus distractarum rerum pretia sese „ deposuerint suscepisse minime post hujusmodi so„ lutæ pecuniæ depositionem emptores quasi non „ numeratis pecuniis molestari, vel necessitatem „ iisdem emptoribus imponi, licet non solemnem „ consecuti fuerint securitatem soluta fuisse pretia „ probari. „ Adunque il registro e' libri fatto dal Computista serve di sicurezza al Compratore, e pregiudica al Fisco, che soffre il Vuoto di Cassa.

La *L. Securitatibus Cod. de Apoch. publicis* toglie similmente al Fisco l'eccezione della non numerata pecunia quando vi sono le ricevute dell'Esattore Fiscale.

ne deve nel caso nostro il Compratore in tal guisa ingannato sempre dirsi sicuro da ogni molestia.

E' stato motivato, che sebbene al Monte sia incompetente l'azione *ad pretium*, potrebbe però intentare l'azione reale per vendicare i suoi Luoghi con la Conclusione, che il Procuratore del Fisco, che non può vendere con fiducia di prezzo, quando esso non ostante abbia tal fiducia, e consegni la cosa contrattata, il dominio di essa non ostante la consegna non s'intende mai che passi nel Compratore, ma resta sempre appresso il Fisco, che può per ragione di Dominio vendicarla (45).

Quantunque questa obiezione non si adatti al presente Giudizio in altra guisa intentato, non ostante credo opportuno di avvertire, che questa azione reale, o vendicazione sarebbe nel nostro caso ugualmente incompetente. Primieramente questa non potrebbe competere al Monte con le ragioni proprie se non nel caso di vendite fatte dei Luoghi di prima erezione; giacchè nei casi di Risegne, come sopra si è spiegato, il Monte non fa altro, se non permettere, che in un Luogo già molto prima alienato, e pagato succeda in cambio di un possessore un altro, onde in quanto a se non può avere azione *neque ad rem*, *neque ad pretium*, come sopra si è detto (46).

Sicchè in casi simili l'azione reale potrebbe solo competere al vecchio possessore risegnante; ma appunto in questi termini quando la risegna è stata ammessa per dolo, colpa, o negligenza del Magistrato, e che i Luoghi siano passati liberamente nel Risegnatario, fermano generalmente i Dottori, che il Risegnatario è sicuro, non competendo al Risegnante veruna azione nè reale, nè personale, nè per ragione di Dominio, nè per ragione di Credito, e gli concedono solo di domandare l'indennizzazione o dalle persone che hanno commesso il dolo, o dal Monte obbligato per loro, e quando queste azioni non li servino per essere inefficaci, fermano che deve soffrire lo spoglio come caso fortuito (47).

E questa opinione la fondano non solo sopra la sicurezza promessa al libero Risegnatario dalle Leggi fatte nell'erezione del Monti, la quale comprende anco le molestie per causa di Dominio, come in specie viene letteralmente dichiarato nella nostra Legge del Monte Redimibile (48), ma ancora sopra la necessità di mantenere per il Bene Pubblico in tutto il maggior credito di buona fede simili contrattazioni, e sopra i principj di ragione comune dedotti dalla citata *Legge Omnes*, e *L. bene a Zenone Cod. de Quadriennii præscriptione*, ove è chiaramente assicurato il Compratore delle cose Fiscali dalle azioni tanto personali, che reali, che potrebbero intentare i vecchi Padroni (49).

Un altro fondamento potrebbe ancora dileguare l'obiezione di sopra proposta, poichè si può dire, che la fiducia avuta dal Procuratore Fiscale produce la riserva del Dominio a favore del Fisco, quando questa fiducia dal Procuratore si ha al medesimo Compratore, nelle di cui mani si rilascia il prezzo; poichè è giusto che se il Compratore non adempisce per la sua parte al Contratto pagando il prezzo, esso non solo sarà tenuto *ad implementum*, come fra tutti gli altri

(45) *Iason in L. 1. ff. de Officio Procuratoris Cæsaris num. 18.*

(46) *Vid. num. 9.*

(47) *De Luc. de Regalib. d. disc. 163. n. 12. Decis. 77. p. 6. Recent. Decis. 589. cor. Merlin.*, e *Decis. 667. cor. eod.* che è confermatoria della prima. Ottimamente il Testo della *L. omnes Cod. de Quadriennii præscript.*, che sopra al §. 31 disposto *num.* . si è riportato *per extensum*.

(48) Legge del Monte Redimibile del dì 9. Febbrajo 1725. *ab Incarnatione* „ ivi „ Sia sicuro da ogni, e qualunque pretensione, *dominio*, „ credito, e obbligazione ec. „

(49) *L. omnes Cod. de Quadrienn. præscript.* ivi „ Nec posse contra emptores &c. aliquas „ actiones in rem dominii, vel hypothecæ gratia, „ vel in personam civiles, seu prætorias &c. mo- „ veri. „

L. bene a Zenone „ ibi „ vel proditionis, vel „ alterius inquietudinis gratia ad dominium, vel „ hypothecam respiciens. „

contraenti privati, e di ragione, ma sia di più per privilegio del Fisco sottoposto alla totale sospensione del Contratto medesimo, il quale non possa dirsi perfetto fino all' atto del pagamento. Ma nel caso nostro non si è avuta la fiducia del prezzo al Compratore, giacchè non si controverte, che il Sig. Barone Ottaviano Ricasoli non sborsasse il danaro al Benini, onde ammesso per vero il Decreto di Risegna, la fiducia dal Decretante si sarebbe avuta al Benini, che aveva il denaro nelle mani per pagare, o a qualunque altro fuori che al Sig. Barone Ricasoli, che pagò; e perciò se il Monte non riscosse il prezzo, non alla mora del Compratore si può attribuire, ma alla colpa, o negligenza del Ministro del Monte, o che fece il Decreto, con avere una fiducia indebita e clandestina a un terzo senza scienza, e senza profitto del Compratore, o lo fece con tale negligenza, che dette causa alla truffa, che in tale occasione seguì, e che osservandosi da lui le Leggi del Monte non poteva seguire.

In ogni caso però, che questa azione reale potesse al Monte competere, e potesse con essa spogliare il Compratore, ricorrerebbe sempre l'altro fondamento della Rilevazione, che il Monte medesimo sarebbe tenuto a prestare per il delitto, e dolo del suo Ufiziale. Giacchè accadendo questo spoglio per colpa come di sopra si è detto, di chi ha trasgredito nel decretare la Risegna le Leggi del Monte, questo non deve pregiudicare a chi ha contrattato a buona fede coll'Ufiziale del detto Monte.

Sicchè mi pare a sufficienza dimostrato, che o si considerino le ragioni proprie del Monte Redimibile, o si considerino le ragioni, che egli può avere sotto nome del Fortunati competenti a qualunque terzo possessore spogliato, non possa avere nè l' intentata azione *ad pretium*, nè verun' altra contro i Sigg. Ricasoli possessori dei Luoghi liberamente risegnati, quando si desse il caso che i controversi Decreti di risegna fussero veri, e legittimi, come in principio abbiamo accennato.

PARTE SECONDA

Se i Decreti di Risegna si pretendono falsi, per provare questa falsità all' oggetto di spogliare in un Giudizio Civile il terzo Possessore non servono gli Atti in questa Causa prodotti del Processo Criminale; e in ogni caso questa medesima falsità, che servirebbe di fondamento all' azione del Monte contro i Risegnatarj, obbligherebbe il Monte medesimo a favore di essi per rilevarli dal danno cagionato dal dolo del suo Ufiziale.

Per conoscere in che consista l'obiezione di falsità, che dal Monte si dà a questi Decreti è necessario distinguere più casi di falsità, che in materia simile sono occorsi, e sono stati altre volte decisi.

Il primo caso sarebbe di un privato non Ufiziale del Monte, il quale pregato da un suo corrispondente a comprarli dei Luoghi prendesse da lui il danaro, e gli desse ad intendere di averli comprati, e senza fare verun Atto col Monte formasse da se un falso documento, cioè Cartella, o Decreto, o copia di partita, e questo falso documento in verità non esistente in verun luogo lo inviasse al suo corrispondente per proprio discarico, e per tenerlo nell' inganno.

Il secondo caso sarebbe di questo istesso genere di falsità commesso non da un semplice privato, ma da un Ufiziale del Monte, senza però fare Atto veruno nell' Ufizio del Monte medesimo, come fu il caso nella Causa dei Roncalli Cancelliere del Monte del Sale (50), nella quale il detto Roncalli avendo preso i danari dal Vecchi suo corrispondente per comprare dei Luoghi gli fece credere di averli comprati con mandarli una let-

(50) *Rot. nostr. in Flor. Montis Salis, apud Sabell. l. 2. Cap. 3.*

lettera patente falsa, senza però che nell'Ufizio del Monte fusse seguito Atto alcuno a favore del Vecchi, al quale il Roncalli rimetteva de i propri danari a i tempi debiti l'importare dei frutti, perchè non si accorgesse della frode.

Il terzo caso è il presente nel quale si tratta di falsità non di Patenti, ma di Decreti di Risegna, che sono l'atto equivalente all'Instrumento pubblico di vendita, e compra (51), e sono l'atto solenne, per cui viene promessa ai Risegnatarj un'inviolabile sicurezza (52). E questi Decreti non si pretende, che siano stati falsificati dal Benini con supporli al Compratore per esistenti, quando per verità non esistevano, poichè i Decreti di fatto esistono nel Codice autentico de' Decreti veri; ma si pretende, che questi Decreti siano stati inseriti dal Benini Cancelliere nel Codice dei Decreti veri senza mandato, e scienza del suo Magistrato, cioè del Provveditore; sicchè l'obiezione di falsità si riduce in questi all'obiezione della mancanza del Mandato Magistrale.

Questi Decreti scritti senza mandato, e perciò falsi non si pone in questione che abbiano dipoi prodotto degli Atti veri, perchè non potendosi dai Ministri del Monte riconoscere se i Decreti avevano, o non avevano il Mandato del Magistrato essendo tutti collocati nello stesso Codice, che dava a tutti una sicura presunzione di verità (53) incontrarono perciò appresso i Ministri la credenza di veri, e in conseguenza ebbero la debita esecuzione, sicchè seguì in vigore dei medesimi la vera descrizione a i Libri del Monte in credito del Compratore, la vera tradizione del possesso di detti Luoghi, la vera riscossione dei frutti dalla Cassa propria del Monte, e successivamente il vero Decreto di Risegna di questi medesimi Luoghi dal conto del Compratore in conto dei suoi Eredi moderni possessori, i quali Atti tutti veri si pretendono nulli come seguiti in conseguenza del primo Decreto falso per mancanza del detto Mandato.

Conosciuta adunque la pretensione del Monte consistente in questa mancanza di mandato, per provare questa, che regolarmente nel Cancelliere, e nei Decreti da lui scritti al solito Giornaletto non si presume, (54) produce in questo Giudizio Civile gli Atti fatti nel Giudizio Criminale contro il Benini, e la sentenza, che nel medesimo Giudizio lo condannò, oltre le pene afflittive a restituire tutte le somme con queste sue male arti truffate.

Due cose pretende di provare il Monte con questa produzione. Una che il Benini abbia di fatto inserito nel Codice dei Decreti veri senza mandato del suo Magistrato questi Decreti delle Risegne di cui si tratta in conto del Sig. Barone Ottaviano Ricasoli. L'altra che il prezzo di questi Luoghi di Monte risegnati del Sig. Barone Ricasoli sia stato da lui pagato nelle mani del Benini.

L'una, e l'altra di queste prove cumulativamente ha bisogno di fare il Monte come fondamento della sua intenzione. Poichè il Sig. Barone Ricasoli possessore dei Luoghi e descritto a i Libri del Monte per creditore della valuta di essi, quando sussistino gli Atti, che sono fra lui, e il Monte non può essere molestato in veruna maniera, come sopra nella prima parte abbiamo dimostrato. Onde se il Monte pretende di annullare questi Atti in conseguenza dell'Atto primo di Risegna ignorato dal Magistrato, e scritto senza suo Mandato dal Cancelliere, questa mancanza di Mandato, che dal Monte si allega per distrugge-

(51) *De Luc. de Regal. disc.* 23. *n.* 19.
(52) *Vide n.* 13.
(53) *Valenzuel. conf.* 78. *num.* 69. *lib.* 1. *Dec.* 13. *num.* 7. *p.* 14. & 282. *num.* 32. *p.* 6. *Rec.*
(54) *Burats. Dec.* 308. *num.* 2. *vers. vel tamquam Rota Dec.* 276. *num.* 9. *p.* 10., & *Dec.* 186. *n.* 20. *p.* 19. *t.* 1. *Rec.*, & *in Tamyn. donis §. Quia fuit coram Bourlemont*, & *in Melb. seu Commenda* 8. *Novemb.* 1621., & *Aquinaten. Privat.* 28. *April.* 1632. *coram. Pirovano.*

gere tutti i titoli possedere, che ha il Sig. Barone Ricasoli, deve concludentemente provarsi (55).

E non solo deve provarsi questa mancanza di Mandato, ma deve cumulativamente provarsi, che il prezzo è stato pagato male, perchè con tutta la falsità del Decreto, quando il prezzo fusse stato pagato bene, non potrebbe inoggi muoversi l'azione *ad pretium* (56), e così per fondamento di questa azione bisogna concludere la prova, che il Decreto è falso, e che il prezzo è stato pagato in mani non legittime, come sarebbero quelle del Benini.

Queste prove della mancanza del Provveditore, e del pagamento fatto nelle mani del Benini non resultano altronde, che dal Processo Criminale (57), sicchè la prima questione da esaminarsi sarà, se gli Atti del Processo

(55) *Per Text. in l. Lucius ff. de condit.*, & *Demonst. Bolin. in Rub. de probat. num.* 3. & *Dec. num.* 153. *Alex. cons.* 27. *num.* 7. *lib.* 7. *Paris. cons.* 104. *num.* 8. *lib.* 4. *Natta cons.* 81. *num.* 8 *Puteal. dec.* 385. *in fin. lib.* 2. *Achill. dec.* 1. *de probat. Caesar de Graffis dec.* 1. *num.* 17. & *Adden. ad Gregor. dec.* 53.

(56) *Vide num.* 4.

(57) Fuori del Processo Criminale non si può addurre altra congettura, che i detti Decreti siano mancanti di mandato, se non il vederli fatti con la Formula non solita *Tenuto l'ordine* ec., e il vedere che manca in filza la solita ricevuta del Cassiere del Monte; ma da questo non pare, che se ne possa concludere una prova di questa mancanza tale quale è richiesta, e tanto più chi ci vuole fondare la sua intenzione contro la presunzione di ragione contraria generalmente a tutti i delitti, e che in specie si presume nella scritturato del Cancelliere, e nel Giornaletto dei Decreti il mandato del Magistrato.

Questa alterazione dell'ordine solito, che in somma dipendeva dall'arbitrio del Provveditore, e che perciò non è riducibile, che a un sospetto, non è bastante nè meno quando il sospetto fusse confermato da un vizio visibile della scrittura, come puntualmente la *Ruota decis.* 186. *num.* 24. *part* 19.

Ma toglierebbe in ogni caso tutte le difficoltà il vedere i Decreti del detto Giornaletto confermati in due luoghi dalle sottoscrizioni del Provveditore, le quali senza valersi del Processo Criminale non lascerebbero luogo a dubitare del mandato.

Nè si può dire ciò che nel Motivo del Sig. Auditor Finetti al §. *Praemisso quod* si ferma, cioè che le sottoscrizioni non possono autenticare altro che i Decreti contenuti nella pagina, dove è la sottoscrizione, citando a tal effetto la Ruota nella *Decis.* 318. *num.* 3. *part.* 17 *Recent.*

La detta Decisione parla delle partite di libro del Creditore, le quali si posson dal Debitore in parte approvare, e in parte riprovare, onde chi ha sottoscritto alcune di esse partite non si presume, nè è tenuto ad approvare tutto il libro; e in fatti a tal proposito cita al *Num.* 3. il *Menoc. de Recuperand. cap.* 13. *num.* 8. il quale non parla di sottoscrizione, ma di approvazione di libro, cioè quando si posta alcune partite impugnare, ed altre accettare, quantunque scritte nell'istesso libro, e cita il *Menoch. de Arbitrar. cas.* 93. *num.* 10 14. a. il quale parla per l'appunto come *Menoc.*, e negli stessi termini la *Ruota part.* 9. *Recent. Dec.* 330. *num.* 11.

Sicchè tali dottrine sono estranee dal caso nostro, perchè altra cosa è, che io possa servirmi di un libro in alcune partite tenuto lo Scrivente, e non sia tenuto ad accettarlo nelle altre che in favore dello Scrivente non provano; altra cosa è, avendo soscritto un libro, o altro atto contenuto in più pagine, che si abbia da intendere soscritto in quella pagina solamente, dov'è la sottoscrizione.

In tal materia pare, che la ragione porti, che si debba attendere il fine della sottoscrizione, perchè quando la sottoscrizione è fatta per autenticare tutto l'atto, quantunque l'atto si contenga in più pagine, tutto rimane autenticato, come non si provasse l'interpolazione, la quale essendo un delitto non si presume; così ponendo la soscrizione in fine di un Instrumento di più pagine, o in fine di un libro per approvarlo tutto, questa deve sortire il suo effetto a mente del sottoscrivente. Quando poi la soscrizione si appone non a fine di approvare tutto il libro, ma di approvare le partite, come si suol fare alle volte dai Mercanti, che fanno soscrivere dal Debitore la sua partita di libro, allora certo è che questa soscrizione apposta per giustificare una sola partita non può estendersi alle partite non soscritte.

L'istesso si potrebbe forse dire quando fusse uso, che tutti i Decreti del Magistrato fossero in margine o in piedi soscritti, perchè allora la sottoscrizione apposta ad alcuno non si intenderebbe, che approvasse i non sottoscritti. Ma a ciascuno è noto lo stile della maggior parte dei Magistrati di Firenze, in cui il Giornaletto dei Decreti appuntati dal Cancelliere o non si sottoscrive mai, e non ostante ha la presunzione di verità per se, o si sottoscrive di quando in quando come è seguito in questo caso, o si sottoscrive al più in ogni tornata, nel qual caso quantunque i Decreti contenghino più pagine, tanto si fa una sola sottoscrizione per approvarli tutti.

E siccome questa sottoscrizione non si richiede, e non si fa se non ad effetto di convalidare i Decreti tutti di quella tornata, o tutti i Decreti susseguenti all'ultima sottoscrizione, così l'estendere l'approvazione a tutti non è un agire contro l'intenzione del Soscrivente, ma è più tosto un seguitare la di lui mente, sapendo ben egli nell'atto di soscrivere, che la sua Firma era richiesta a fine di convalidare tutto, onde poteva, e doveva esser egli sollecito di non soscrivere senza maturo esame.

Si aggiunge nel caso nostro, che la sottoscrizione è senza dubbio relativa alle pagine antecedenti, perchè approva le cancellature, che sono in molte parti di esse.

Si deve ancora avvertire sopra questo §. *Praemisso quod* &c. del detto motivo, che non è vero, che non possa farsi alcun conto della prima sottoscrizione, perchè quantunque sia antecedente ai Decreti della Riforma nel Sig. Barone Ricasoli

cesso Criminale possino fare prova contro il Terzo nel Giudizio Civile, massimamente all'effetto di spogliarlo. E la seconda questione sarà, se dagli Atti di questo Processo Criminale contro il Benini tali quali sono, resulti veramente la prova di questa mancanza di Mandato, che il Monte deve fare contro il terzo Possessore.

Per l'esame della prima questione essendo noto che il Sig. Barone Ricasoli, nè verun altro terzo pos-

casoli, però susseguente ad altri Decreti ugualmente falsi componenti come questi l'alienazione illecita de' Luoghi 125. del Fortunati.

Supposte queste cose, e senza ricorrere al Processo Criminale non è luogo di recedere dalla regola, che il soscrivente approva tutto quello, che si contiene nella Scrittura *L. Emptor §. Lucius Titius ff. de pactis l. pluribus 140. ff. de verb. obligat. Bursat. Consil. 30. num. 24. Cost. Decis. 396. num. 8., e nelle Recent. Dec. 381. num. 16. p. 6. tom. 3., e Dec. 334. num. 4., e 5. part. 16.*

Perchè quando si tratta di soscrizione, e di apposizione del proprio nome, ciascuno si presume cauto, e si presume, che abbia letto, e osservato il contenuto delle Scritture *Gabr. tit. de praes. concl. 3. num. 18. Mascard. de probat. Concl. 1341. num. 19. e seqq., Menoch. de praes. lib. 3. praes. 66. num. 23., e seqq., Gait. de Credit. cap. 2. tit. 8. num. 2628., Rub. pratt. quaest. cap. 27. num. 248., Ansaldo. resol. 67. num. 3., Coccin. Dec. 1266. num. 10., e seqq., Priol. Dec. 166. num. 17., e 18.*

La qual presunzione deve essere sempre più forte in un Magistrato, che sottoscrive il suo proprio Decreto. E però chi nega, che il Soscrivente abbia veduto, e considerato la Scrittura, siccome ha la presunzione di ragione contro di se, deve concludentemente provarlo. *Felin. cap. quoniam contra num. 48. vers. limita 2. de Probat. Castrens. cons. 72. num. 10. lib. 3. Alexand. cons. 147. num. 3. lib. 2. Paris. cons. 77. num. 26, & cons. 88. num. 34. lib. 3. Menoch. de praesumpt. lib. 3. praes. 66. num. 3. Amel. de confess. lib. 2. quaest. 8. num. 3., e 4. Ansald. de Commerc. disc. 35. num. 34. Rota cor. Dunozzett. Dec. 138. num. 4. e Dec. 368. num. 20.*

Nè sussiste ciò che il medesimo Motivo dice al *§. Posito autem &c.*, che perchè il detto Bonaventuri era qualche volta negligente in sottoscrivere, si aspetti in questo caso al Sig. Barone Ricasoli a far la prova, che egli leggesse il Giornaletto. Poichè in primo luogo questa negligenza non si ha d'altronde, che dal Processo Criminale, e in secondo luogo posta ancora per vera, e per provata questa negligenza non ne segue, che subito cessi la presunzione del legittimo mandato, come nel detto Motivo si suppone colla dottrina dell'Imola, del Menochio, e della *Rota part. 14.*

In fatti la *Decis. 239. num. 13. della part. 14.* non merita di essere allegata, perchè tratta di una Donna, che non sapeva nè leggere, nè scrivere, che sottoscrisse con una croce un Testamento in Articolo di morte, dicendo i Testimoni, che non le fu letto avanti di soscrivere il tenore della disposizione.

Il *Menochio lib. 3. praesumpt. 66. num. 29., e 31.* nè meno può citarsi, perchè stabilisce la regola, e opinione comune in contrario.

L'Imola poi nella *l. §. Ita stipulatus 126. §. Chrysogonus num. 10. vers. item ff. de verbor. obligat.* è riprovato comunemente, e non fa a proposito.

Non fa a proposito, perchè pone il caso che la soscrizione sia generale, e non punto relativa come è la nostra; e il caso in cui non costi, che il Soscrivente abbia letto, nè costi, che abbia avuto il comodo di leggere, come nel caso nostro, o di ritenere appresso di se la Scrittura soscritta; e allora dice, che si può attendere la qualità diligente, o negligente della persona.

E' rigettato, perchè lo rigetta in specie *Jason. in d. §. Chrysogonus num. 14., e l'Alessand. cons. 147. lib. 2. num. 7.*, ove si dice, che l'*Imola* è solo nella sua opinione, e tengono contro di lui tutti gli altri citati dal *Menochio al luog. citat. num. 30., e 31.*, che riscontrano.

I medesimi fermano concordemente tre cose; che posta la soscrizione chi pretende l'ignoranza deve concludentemente provarla.

Che non ha luogo il dubbio, quando la Scrittura è stata un tempo in potere del Soscrivente.

Che similmente non ha luogo, quando la soscrizione non è generale, ma relativa.

Della relazione alla Cancellature, parla in specie il *Felino Cap. quoniam contra num. 48. de probat.*, dove cita *Bartolo.*

Molti altri concordanti cita il *Mascard. de probat. Concl. 1348.* Si aggiunga il *De Luca de Credit. disc. 81.*, dove parla delle sottoscrizioni in bianco, e ferma le istesse regole.

La *Decis. 611. di Molines* ferma, che non è verisimile in uomo letterato la sottoscrizione senza la notizia del contenuto, e cita *l'Abate cons. 503. num. 6.*, e la *Decis. 681. della part. 18. Recent.*

Vi è ancora da considerare la *Decis. di Prio-* [illegible] *num. 12. part. 13.* le quali rilevano l'inverisimiglianza di avere offerto a sottoscrivere con il pericolo di scoprirsi la falsità.

Adunque da tutto questo si conclude, che questi Decreti sottoscritti tali quali sono, avrebbero per se stessi una presunzione invincibile di verità, quando non si volesse ricorrere al Processo Criminale, e la sola mancanza della domanda non potrebbe servire a farli sospettare per falsi, e molto meno a provarli come si richiederebbe.

Similmente che il pagamento sia stato fatto in mano del Benini non si prova altronde, che dal Processo Criminale, giacchè fuori di esso non vi è da provare altro se non che il denaro non è pervenuto alla Cassa, la qual prova non produce effetto veruno, perchè essendovi la descrizione al libro maestro, quando questa fosse legittima liberarebbe il Compratore, benchè la Cassa fosse in danno, come abbiamo dimostrato sopra nella prima parte. E inoltre trattandosi di Luoghi contrattati in figura di un terzo privato, e non del Monte, poteva il pagamento essere legittimo fuori della Cassa, pagando cioè a colui, che aveva i Luoghi *a sua libera disposizione*, il qual pagamento dovrebbe presumersi, quando i Decreti fossero veri; onde volendo ricorrere alla falsità per elidere tale presunzione, e volendo provare, che il pagamento veramente seguì in mano del Benini, bisogna sempre avere ricorso al Processo Criminale.

fessore fu citato nel Giudizio Criminale contro il Benini pare applicabile la Decisione del *Testo* nella *l. 2. Cod. quibus res judicata non nocet* ,, ivi ,, ,, Res inter alios judicatæ neque emolumentum afferre his, qui judicio non interfuerunt, neque præjudicium solent irrogare ,, il che procede tanto nei Giudizi Civili, quanto nei Criminali, come spiega la *l. 3.* del medesimo *titolo* ,, ivi ,, Juris manifestissimi est, & in accusationibus qui congressi in Judicio non sunt, officere non posse, si quid forte præjudicii videatur oblatum ,,.

Oltre queste Decisioni generali la *L. Si uteris Cod. de Fide instrumentorum* decide il caso speciale di cui si tratta ,, ivi ,, si uteris instrumento, de quo alius accusatus falsi victus est &c., non oberit sententia, a qua nec ipse, contra quem data est, appellavit: nec tu, qui tunc criminis non eras subjectus, appellare debuisti ,,. Questo Testo, ove i Dottori trattano ampiamente di questa materia, è considerato per litterale; e nei termini precisi d' Instrumento, o Testamento, il di cui Notaro sia stato convinto, e condannato per falso, fermano, che nel Giudizio Civile debba tra i Terzi considerarsi per vero, senza che possa nuocere la Sentenza Criminale data contro il Notaro (58).

Contro la predetta Conclusione pro-

(58) *Bald.* nella *l. ß uteris num. 3., ibique Addent. litt. L., Bartol. in l. denunciasse §. Quæritur ff. ad l. Iuliam de Adulter., Felin. in cap. cum Ioannes num. 45. vers. sed forte de fid. Instrument., Corn. cons. 261. num. 27. lib. 4., Roland. cons. 13. num. 14., 23., 16. lib. 2., Surd. cons. 273. num. 81., idem Dec. 135. num. 3., & num. 7. 8., Sol. ad Consuetud. Sabaud. tit. de Falsitat. Glos. 5. num. 4., Rota Dec. 338. n.° 7. & Dec. 501. num. 3. p. 4. tom. 2.*

Notabile è il caso di detta Decisione 501. in cui gli Amministratori di un certo Spedale di Bologna avevano domandato un Legato di sc. 3000. lasciato loro per Testamento del Conte Ercole Fontana, il qual Testamento pendente detta lite fu in un Giudizio Criminale contro il Notaro, che lo rogò, dichiarato falso, e il Notaro medesimo condannato a morte per detta falsità, ed eseguita la sentenza, e non ostante siccome a detta Sentenza Criminale non furono citati i Legatarj fu deciso a loro favore ,, ieì mori sunt ea præcipue ratione, quia dicti Administratores habent intentionem fundatam super Testamento recognito non abolito, nec cancellato. Unde non debet retardari ajus executio sub prætextu falsitatis, nisi in continenti doceatur. *L. 2. ubi Gloss. l. falsum, & ibi Bartol. num. 1. Salic. Alex. Ias., & alii Cod. de Edict. D. Adriani tollen. cum aliis fuse cumulatis per Menoch. de adipisc. remed. 4. num. 8., & fuit in terminis decisum in una Civitatis Castellana hæreditatis 17. Aprilis 1612., & 13. Junii 1613. coram R. P. Domino meo Cavalerio.* ,,

,, Nec visum fuit hanc exceptionem falsitatis satis probatam per sententiam in Judicio Criminali latam: tum quia lite pendente debuerunt dicti Administratores pro interesse suorum in illo Judicio Mutinæ facto citari ad hoc ut ipsos afficiat; tum etiam quia regulariter Sententia lata in Judicio Criminali, per quam Instrumentum fuit declaratum falsum, non potest præjudicare alteri dicto Instrumento utenti *per Text. expres. in l. 2. Cod. de Fide Instrum., Bartol. in l. denunciasse §. Quæritur ff. de Adulter., Roland. cons. 13. num. 14. col. 2., Clar. in prax. Crim. §. Falsum num. 13. Bost. in tit. de falsis. tit. 12., Menoch. cons. 49. num. 12., & seqq., Surd. cons. 273. num. 81., & Dec. 135. num. 3., Seraph. Decis. 723. num. 12., & Dec. 639. p. 2. in Rec. & fuit dictum in una Romana Vineæ de Cercarasis 24. Ianuarii 1622. confirmata 17. Martii 1623. cor. Ubaldo.* ,,

,, Quod magis est dicendum, quia de antiquo, & laudatissimo Rotæ Stylo Sententia sine actis non probat, nec etiam ad effectum exceptionis *Mohed. Dec. 3. num. 1., & 2. de Test. Seraph. d. Dec. 615. num. 6., & 723. num. 12. & d. Dec. 639. p. 2. in Rec.*

,, Non obstat confessio Notarii rogati de Instrumento, qui fatetur se falsum Instrumentum condidisse, nam non obstante ejus confessione standum est Instrumento, tum quia unius confessio non debet alteri nocere, *l. duobus §. 1. ubi Iason. de jur.*, tum quia non stante dicto Notarii asserentis falsum Instrumentum fabricasse. *Specul. in tit. de Instr. edit. §. Postremo ver. numquid. Castrens. in l. Sejo Mancipia ff. ad Vell. cum cumulat. per Rol. cons. 13. num. 25., & cons. 58. num. 12. vol. 2. Surd. cons. 273. num. 8., & decis. 135. n. 2. Seraph. dec. 1300. num. 4., & 5.*

,, Non obstet *Cons. Bald.* 252. quia ipsemet *Bald.* secundum regulas juris fatetur sententiam super falsitate contra Notarium latam non nocere tertio, sed consulit Judicem teneri secundum allegata, & probata sententiam ferre, & non secundum scientiam privatam, ut post S. Ambrosium, & Augustinum tradit S. Thomas 2. 2. q. 47. *art.* 2. *per tot.*.

,, Nec obstare visum fuit, quod dicitur adesse multa adminicula, & conjecturas, ex quibus dictæ sententiæ Criminali etiam possit a Judice fides adhiberi, cum verisimile non sit Testamentum factum fuisse in hospitio *longe dicta S. Cesareo Status Mutinen.*, & non in Civitate Bononiæ, & quod omnes testes sint præmortui antequam Testamentum fuerit in judicio exhibitum.

,, Quia placuit responsio data a Surdo *d. cons. 273. num. 86., & 87.*, ubi respondet supradictis, & fortioribus præsumptionibus, quæ non sufficiunt ad tollendam fidem Instrumenti publici, nec ad adminiculandam confessionem Notarii in præjudicium Tertii. ,,

procedente dal predetti Testi, e confermata dall'opinione comune dei DD., e fondata sopra l'equità, che non permette che si spogli verun possessore del suo, con prove, a cui egli non abbia potuto in tempo opportuno per sua difesa contradire, sono state allegate alcune moderne Decisioni (59) senza avvertire, che nei casi di dette Decisioni la falsità non solo era stata provata nel Giudizio Criminale, ma veniva ancora ammessa, e concordata senza controversia delle Parti nel Giudizio Civile; il che non si adatta al caso nostro, nel quale i possessori, che soffrirebbero lo spoglio, non hanno mai concordato, ma sempre impugnato, e negato la falsità pretesa dal Monte.

Il riflesso, che l'obbligo di provare questa falsità incumbe al Monte, giacchè se i Decreti fossero veri, egli non averebbe veruna azione per le cose dette nella Prima Parte, mi fa stimare superfluo di esaminare più minutamente la questione, se gli Atti del Giudizio Criminale arrivino a fare nel Giudizio Civile una semipiena prova, ovvero, come alcuni altri dicono, a indurre qualche presunzione, (60) perchè nel caso nostro, in cui si tratta di spogliare un terzo possessore, e che bisogna provare che il suo titolo di possedere è falso, e che questa provanza deve essere il fondamento dell'azione, non vi è luogo a contentarsi di presunzioni più, o meno veementi, nè di prove semipiene, ma

(59) Il Motivo del Sig. Auditor Finetti al *§. Supponendo igitur*, si fonda sopra le due Decisioni 85., e 86. dopo il Costantino; ma queste veramente non esaminano l'Articolo, perchè in quel caso era superfluo l'esaminarlo, atteso l'avere le Parti confessata bonariamente, o concordata la falsità, di cui si trattava anco nel giudizio Civile, onde incidentemente viene a fermare una Conclusione, che è contraria al sentimento comune de' Dottori, la quale essendo messa per superfluità non può nè meno risguardarsi in tal punto come una autorità di Decisione. Il Motivo cita ancora la *Florentina Montis Salis*, ma ancora in quel caso la falsità del Roncalli [illegible] Patenti non si controverte [illegible] Parti, come si può vedere dalla Consultazione 410. del Manso, e dagli stessi Voti de' Giudici. Sicchè per verità con l'allegare queste tre Decisioni o non applicabili, o non attendibili mi pare, che troppo leggiermente si sia passato sopra a una Conclusione accettata da un numero grande di Dottori, e fondata dalla detta Lettera del *Tesa* della detta *L. § uteris*.

(60) Il Cavalcano *Dec.* 45. *num.* 95. *part.* 1., il *Coroct. de remed. contra sententias except.* 183. *num.* 34., *Monaco Dec. Bonon.* 23. *Marzimed. examinat.* 39. *num.* 25. *Gait. de Credit. cap.* 2. *tit.* 3. *num.* 587. *Merlin. Pignattell. controvers. cap.* 62. *num.* 21. *Centur.* 1. concordano in dire o che faccia una semipiena prova, o che induca tal presunzione da trasferire il peso di provare nell' Avversario.

Ma in contrario, che non arrivi a fare una semipiena prova lo asseriscono il *de Franchis Dec.* 158. *num.* 10. e *Dec.* 345. *num.* 9. *Marzimed. examinat.* 39. *num.* 26. *Magon. Decis. Florent.* 87. *num.* 22. *Covarruv. Pract. quaest. cap.* 13. *n.* 4. *Curt. cons.* 72. *column.* 2., e molti altri più antichi citati dal *Covarruvias* in detto luogo, i quali tutti attestano, che questa è la comune, e più ricevuta opinione, e questa è seguitata dallo *Sebastino*, che male a proposito si cita in contrario *part.* 2. *cap.* 3. *num.* 9., e 10.

Onde io non so se l'opinione prima si debba ristringere più tosto a' casi, in cui si tratti di piccolo pregiudizio, come esemplificano nel Giudizio possessorio, o al caso in cui si disputi se sia luogo a deferire il giuramento suppletorio, come si può raccogliere dagli Autori sopraccitati.

E' ben vero, che procedendo ancora colla prima opinione, non la credo adattabile al caso nostro, perchè osservo, che non è fondata in altro se non nella forza naturale della presunzione di ragione, come lo specie spiega il *Marzimed. d. examinat.* 39. *num* 15. „ ivi „ Item transfert „ saltem onus adversario contrarium probandi, „ ut regulariter evenit quando quis habet præ„ sumptionem pro se „. Sicchè in tutti i casi, ove serve all' Attore l'avere in savor suo la presunzione, potrà secondo questa opinione ottenere il suo intento con produrre una sentenza *inter alios lata*. Ma nel caso nostro essendo la falsità fondamento dell'azione, questa non credo, che possa provarsi *præsumptive*, ma vi è bisogno della prova piena, e concludente, perchè questo è il fatto da cui solo nasce l'azione.

E per verità che questa prova presuntiva non serva, lo dimostrano le dottrine puntuali sopracitate al *§. Oltre questo n.* 58. le quali essendo in termini di chi si serve in giudizio di un documento falso, sopra di cui era già emanata in Giudizio Criminale sentenza contro il Notaro, ognuno vede, che se questa Sentenza Criminale doveva indurre nel Civile presunzione di falsità fino ad obbligare chi si serviva del Documento alla prova del contrario, l'Attore sarebbe stato succombente. E non ostante è stato letteralmente risoluto in contrario.

Tale è il caso della sopraccitata *dec.* 501. della *part.* 4. *Recent.* che si è riportata *per extensum* al *d. § Oltre questo n.* 58.

Il caso similmente della *Dec.* 35. del *Surdo* era di un chiamato a un Fidecommisso sotto due condizioni, una delle quali è dal Notaro confessato essere stata apposta falsamente, e si trattava di Notaro condannato a morte, ed eseguito.

Il caso del Consiglio 173. del Surdo consisteva in una donazione, per il di cui Instrumento il Notaro era stato condannato di falso.

ma sono indispensabili prove pienissime, dirette, e concludenti, senza le quali il Reo deve assolversi (61).

Ma qualunque sia l' uso, che si pretenda fare in questo Giudizio Civile del Processo Criminale, e qualunque sia la forza, che in pregiudizio del Terzo si voglia attribuire a detto Processo, certo è, che di fatto gli Atti di questo Processo tali quali sono non potranno rilevar mai in questo Giudizio Civile contro il terzo possessore una prova maggiore di quella che per se stessa resulti dalla loro lettura, il che dà luogo a passare alla seconda questione di sopra proposta per vedere se questi Atti prendendoli tali quali sono, provino l'intenzione del Monte.

Si produce adunque la Confessione del Benini, e se questo avesse confessato la falsità ricorrerebbero le risposte, che di sopra si sono date per la regola della *L. Si uteris Cod. de Fide instrument.* Ma il Benini in vece, che nel Processo Criminale abbia confessato la falsità dei Decreti, l' ha sempre negata anco sul tormento. Confessa, è vero, di avere ricevuto egli medesimo il danaro per prezzo dei Luoghi di Monte comprati dal Sig. Barone Ricasoli, ma aggiunge nell' istesso tempo la circostanza sgravante di averli rimessi nelle mani del Sig. Provveditore, nella quale circostanza sgravante egli ha sempre ne' suoi Costituti persistito.

Io sono pienamente persuaso della giustizia della Sentenza Criminale proferita contro il Benini, e credo certamente, che in quel Giudizio la sua negativa, e la sua qualità sgravante si potesse dai Giudici non attendere, perchè egli era confesso di diversi altri capi di falsità, e furto, illaqueato in questo medesimo capo dei Luoghi del Fortunati in infiniti mendacii, e tendeva in questa parte a sgravarsi con la presunzione di ragione contro di se, e perciò si poteva di ragione scindere la di lui inverisimile confessione. Ma in questo Giudizio Civile, dove la Confessione si produce dal Monte contro un Terzo, questa non si può riguardare, che come un deposto di un Testimone per servirsene contro il Sig. Barone Ricasoli, e perciò questo deposto bisogna, che il Producente si contenti di servirsene tale quale stà scritto, non potendo scindere le cose a se favorevoli da quelle, che gli sono contrarie per essere il testimonio individuo, come fermano comunemente i DD. (62).

Nè

(61) *Vid. num. 59.*

(62) Non si può scindere la confessione del Benini perchè in questo Giudizio deve considerarsi come un Deposto di un testimonio prodotto dal Monte, il quale è individuo, *Bald. in Rubr. Cod. de Fid. Instrum. num. 6. vers. Cave tibi. Rota Ianuen. dec. 10. num. 5. vers. & licet, Surd. cons. 170. num. 22., Covarruv. pract. quaest. cap. 20. num. 9. Addent. ad Buratt. Dec. 110. num. 12., Emeric Dec. 612. num. 10., Riccius Dec. Neapol. 88. num. 2. 3. & 4. Angel. de Confess. lib. 3. quaest. 3. num. 30., Bonfin. ad Banniment. Gener. tom. 1. cap. 28. num. 42.* „ ivi „ Quae vero „ dicta sunt de confessione non militant in deposi„ tione testis, quae cum sit individua debet in totum „ approbari, vel improbari tam in Civilibus, quam „ in Criminalibus, ut firmant communiter *Vermi„ gliol. cons. 15. num. 61. Hedierna ad Surd. „ Dec. 16. num. 1., & seqq. Zuff. de legitim. „ Process. quaest. 189. num. 8. Canciol. Alleg. Fo„ rens. 3. num. 32., & seqq., & resolut. Crimi„ minal. V. Index resolut. 11. sub. num. 2., & „ V. Testis quoad dicta resolut. 7. per tot. Card. „ Tusch. lit. T. Concl. 248. Gratian. Discept. „ 740. num. 7., & seqq.*, ubi ampliat, quamvis „ assensus in capitulis separatis, & in diversa o„ ratione, quia juramentum est individuum, & „ in Romana Pecuniaria super Iuramento in li„ tem 14. Ianuarii 1700. *§. Praecipue cor. Bon. „ Mem. Muto.* „

Il motivo del Sig. Auditor Finetti al *§. Et quidem qualitas &c.* dice, che la qualità aggiunta alla confessione del Benini non apparve provata da' Sigg. Ricasoli, che vi fondarono la sua difesa, e per questo si può scindere dal Monte citando a tal proposito. *In l. Praetor. §. Decere de vi bonor. raptor. Bald. in L. si vero 5. §. Qui tre voi in fin. ff. qui Satisd. cogantur, Pacion. de probat. lib. 2. cap. 54. num. 1. Decian. respons. 107. num. 11. lib. 3. Cyriac. Controv. 5. num. 38. Rot. dec. 748. num. 5. cor. Molin.*, le quali Dottrine non parlano di qualità di confessione, ma di qualità aereditaria o di altre cose simili colla regola generale, che chi ci fonda l' intenzione, deve provarla. Ma la verità è che i Sigg. Ricasoli non hanno bisogno di fondarsi nella qualità aggiunta alla confessione del Benini, poichè si fondano nel Decreto sottoscritto, e nella partita dei Libri. Il Monte per agire ha bisogno di dire, che il Decreto è falso, e perciò la partita nulla; e che il prezzo non è pagato secondo la presunzione di ragione, ma in modo illecito. Produca per tanto la confessione del Benini, che ha una qualità favorevole a' Sigg. Ricasoli, questa i Sigg. Ricasoli non è necessario, che la provino, ma serve loro che il Monte non arrivi a far esso la prova che

desi-

Nè si può attendere la risposta che si dava, cioè, che la confessione si possa scindere quando Ella contiene capi separati; perchè senza impugnare la verità di questa Conclusione, è chiaro che resta inapplicabile al caso nostro, perchè il trattarsi di Atti diversi, e verificabili in diversi tempi non serve perchè una confessione si dica contenere capi separati, quando i detti Atti hanno tra di loro una Causa connessa, e uno vien fatto in conseguenza dell'altro, come puntualmente spiegano i Dottori, che discendono al caso individuo di chi confessa di avere preso danaro, e poscia di averlo restituito (63).

desidere, il che seguirà ogni volta, che il detto Monte o non faccia uso del Documento prodotto, o ne faccia uso per l'intero.

(63) Prosegue il detto motivo in detto §. *Et quidem qualitas &c.* portando la conclusione, che la confessione contenente capi, o fatti separati si può scindere, e porta diverse dottrine, che veramente fermano tale Conclusione, cioè, *Abbas in cap. Bona il primo sub num. 29. vers. secus est quando confessio de Postulat.*, *Scaccia de Judic. lib. 2. cap. 11. num. 91. vers. primus est.* *Carena resol. 42. num. 7. Rocc. disput. Jur. Selecl. cap. 80. num. 8. Bertacchin. Vet. Dec. 40. num. 30., & seqq.*, *Bonfin. ad Bannim. cap. 18. num. 37., & cap. 72. in Append. num. 53. Adden. ad Pamphil. Dec. 140. num. 10. Rot. Januen. Dec. 14. num. 2. Rot. Senen. Dec. 18. §. Unico num. 14. cor. Illustriss. D. Aud. de Comitib. Rot. Rom. dec. 113. num. 6. post Conc. de Conf. dec. 525. n. 2. part. 2. Divers. dec. 1359. num. 10. cor. Seraphin. Dec. 416. num. 2. cor. Merlin. dec. 906. num. 21. cor. Bich. Dec. 413. num. 12. cor. Cerr. Dec. 1158. num. 5. cor. Merlin.*

Ma la difficoltà consiste nell'applicarle, e fissare se la qualità aggiunta dal Bedini nella sua confessione si abbia a dire contenente un fatto separato, o connesso, giacchè la qualità sgravante suole sempre essere connessa al fatto, che si impugna. E quando il caso nostro non fusse in termini di capi separati, allora la conclusione non averebbe luogo, e succederebbe l'altra, che o la qualità ha la presunzione di ragione per se, o contro di se come si raccoglie da' medesimi Autori ivi citati, e in specie dallo *Scaccia de Judiciis lib. 2. cap. 11. num. 91. vers. primus est.*

Quando si abbiano a dire fatti separati o connessi vedi il *Bonfini cap. 18. num. 37.*, e la *Ruota ivi citata dec. 75. part. 17. num. 4.* „ ivi Riccardus, qui particulam confessionis adducit debet integram acceptare etiam in ea parte, ubi exponit qualis fuerat ejus voluntas in prædicto tractatu, quod placuit Dominis, cum confessio scindi non possit, etiamsi contineat plura capitula, & facta diversis temporibus, quia sunt ex eadem causa ad eumdem effectum & unum tendit ad qualificationem, vel peremptionem alterius ita ut dicatur unicum factum connexum *ad l. 9. Cod. de except.*, *& ibi Gloss. prima, Alex. cons. 80. num. 5. vers. tamen, & ibi Adden. lib. 7. Parlador. rer. quotid. lib. 2. cap. fin. part. prima §. 4. a num. 11. bene Surd. Dec. 258. per tot., & præcipue num. 11. & seqq.*, *Rota Dec. 297. num. 18. part. 10.* „

E il *Surdo* alla citata *Decis. 258.* risponde pienamente dove esemplifica anco sopra la qualità della restituzione aggiunta alla confessione *de recepto*, la quale benchè contenga un tempo, e un fatto diverso tanto si dice connessa.

L'*Angelo de confessionib. tom. 1. lib. 3. quæst. 11. §. 95.* „ ivi „ Quidquid autem dicit *Bartol. in d. §. Et idem quæris in fin.*, Capitula scilicet esse diversa quando continent ea, quæ fuerunt diversis temporibus facta, non procedit dum facta quidem sunt diverso tempore, sed ex eadem causa ad eumdem effectum, & unum tendit ad qualificationem vel peremptionem alterius. Nam tunc dicuntur connexa, non autem diversa, & separata. Et regulare est, quod ubi multæ obligationes reflectuntur in idem factum & se invicem respiciunt nonnunquam obligatio facta est contemplatione alterius, dicuntur connexæ, & non separatæ, & consequenter si fateor mutuum, sed addo quantitatem mutuatam restituisse, vel fuisse compensatam, vel oppositum fuisse pactum de non petendo; debet hæc confessio in totum acceptari, vel in totum rejici cum hæc dicantur connexa si non ratione temporis saltem ratione cujusdam Caussæ, quia diversitas temporis dici nequit bene tollere connexitatem. Si quidem ad connexitatem inducendam sufficit unum ex altero descendere, ut egregie *Michalor. d. cap. 50. num. 13. usque ad 15.*, *Menoch. de Arbitrar. lib. 2. Centur. 1. cas. 95. num. 14., & seqq. Surd. Dec. 258. num. 11 usque ad finem, & Rota post prim. Volum. Cons. Criminal. Fa-* [illegible] *Card. Seraphin.* ibique subdit confessionem continentem plura facta diversi operis, & diversæ speciei posse dividi, & pro parte acceptari, & bene ratiocinantur *Grizell. d. Dec. 12. num. 6. 7. 12. post princip.*, *& Michalor. in pract. cap. 59. num. 16., & 17.* concludit ea solum dici debere separata quæ nihil commune habent, nec dependent, nec facta sunt caussa primæ obligationis nec ipsum modificant, nec perimunt, nec tollunt.

„ Studiosi tamen ingenii viri ad eliciendas controversas opiniones quæ sunt inter DD. in hac nostra subtili, & practicabili quæstione videre etiam poterunt ea, quæ luculenter scripsit *Ricc. Dec. Cur. Archiep. Neapol. 88. a n. 10. usque ad finem part. 4.* „

Confermano la detta Conclusione dopo *Bartol.*, ed altri più Antichi *Alexand. cons. 80. n. 5. vers. tamen lib. 7.*, *Surd. Dec. 258. num. 11. e 12. Menoch. de Arbitrar. cas. 93. num. 15. 16. 17. Michalor. de positionib. cap. 59. num. 14. 15.*, *Marescott. var. lib. 2. cap. 45. num. 5. Ansald. de Commerc. disc. Gen. num. 151. la Ruota Senen. appresso il Bonfin. ad Bannimen. Gen. cap. 72. nell'appendice num. 53.*

E in termini precisi di chi confessa di avere ricevuto danari, o altra roba, e di poi consegnato, o restituito *Riminald. cons. 107. lib. 2. Cyriac. Controv. 503. num. 34. in fin. Caren. resolut. 42. num. 11. Menoch. Consil. 221. num. 45. & Cons. 703. num. 5. Borgnin. Dec. 16. num. 3. tom. 2. Baer. Consil. 7. num. 1. Mastrill. Dec.* 124.

Similmente non è considerabile la riflessione, che la produzione del Monte è stata fatta colla solita protesta *in parte*, *& partibus &c.*, polchè essendo il Monte quel che ha bisogno di produrre, e che ha effettivamente prodotto questo documento, è noto che bisogna, che lo accetti anco nelle cose che sono contrarie alla sua intenzione non ostante la cautela della sopraddetta protesta (64), la quale è solita apporsi lo tutte le produzioni; e ciò massimamente si considera per giusto, e ragionevole quando la produzione si fa dall' Attore per necessità di fondarvi sopra la sua intenzione (65) come appunto segue nel caso nostro.

Passando più oltre, e ritenendo sempre l'istesso principio, che il Monte abbia l' obbligo di provare i noti Decreti falsi, e per conseguenza la mancanza in essi del Mandato del Provveditore, io non vedo, come con gli Atti del Processo Criminale questa mancanza di Mandato si possa dire provata in pregiudizio del Terzo; poichè altra cosa è, che il Benioi, che voleva difendersi contro tante presunzioni di ragione, che militavano contro di lui non potesse in quel Giudizio Criminale fare la prova del Mandato a lui necessaria in tal caso per sua difesa, altra cosa è, che il Monte perchè il Benini non provò allora il Mandato possa dire in oggi in un Giudizio Civile, che resta provata la mancanza di questo Mandato, mancanza ove egli deve fondare la sua intenzione all' oggetto di spogliare un Terzo.

E' da tenersi per certo, che l Signori Ricasoli per difendere il loro possesso non hanno bisogno di provare il Mandato del Provveditore, che legittimi i mentovati Decreti, come aveva bisogno di provarlo il Benioi per difendersi da tante presunzioni, che lo costituivano Reo di furti, e falsità. Gli Atti vegliaoti trà il Monte, e i Signori Ricasoli gli costituiscono pacifici possessori dei Luoghi in conto loro risegnati; la giustizia del loro possesso è assistita dalle più forti presunzioni di ragione, e le Leggi lo dichiarano immune da ogni molestia, come abbiamo esposto di sopra quando abbiamo parlato nell' ipotesi che i Decreti siano veri.

Se il Monte adunque vuole impugnare la verità di questi Decreti come mancanti del legittimo Mandato del Provveditore, questa è una prova, che gli convien fare nella più solenne, e più rigorosa forma, come fondamento della sua intenzione (66), escludendo ogni caso possibile in contrario, poichè la pura possibilità sempre gioverebbe al possessore. Or questa prova rigorosa della mancanza di mandato noo pare che rimanga fatta con un processo, il quale al più non prova altro, se non che il Benini non provò il detto Mandato; perchè può stare bene insieme, che il Benini non potesse provare il Mandato necessario alla sua Difesa, e che il Monte non possa provare la mancanza di detto Mandato necessaria alla sua azione: E la conseguenza di questo sarà, che il Benini restò giustamente condannato nel Giudizio Criminale, e che i Sigg.

324. *num.* 13. *Mans. Consult.* 342. *num.* 9. *Rota Dec.* 297. *num.* 8. *part.* 10. *Recent.*, *& Cor. Molines Dec.* 181. *num.* 4.

(64) *Folin. in cap. cum Venerabilis num.* 25. *de except. Scacc. de Iudic. lib.* 2. *cap.* 31. *n.* 430. *vers. quia respondeo. Mans. Consult.* 91. *num.* 40. *Rota cor. Falconerio tit. de usur. Dec.* 39. *num.* 9. *Ansald. de Commerc. disc. gener. num.* 150. *Rota Dec.* 405. *num.* 24. *p.* 19.

(65) *Gratian. discept. Forens. cap.* 279. *n.* 21., *& cap.* 490. *num.* 40. *Ciriac. discept.* 60. *num.* 73. *Rocc. Dispu. jur. cap.* 42. *num.* 29. *Adden. ad Pamphil. Decis.* 229. *num.* 14. *Rota cor. Bich. dec.* 164. *num.* 12., *& in Rec. Dec.* 78. *num.* 13. *p.* 15., *& Dec.* 181. *num.* 19. *p.* 19., *& post De Luca lib.* 3. *Dec.* 11. *num.* 4.

Il motivo del Sig. Auditor Finetti al §. *Cumque Insuper &c.* porta in contrario il *Rocc. disp. cap.* 42. *num.* 9. 10., il quale veramente dice, che la produzione *per compulsum*, *& in parte*, *& in partibus* non giova, quando il producente vuole fondare sopra l' atto prodotto la sua intenzione, e che al contrario giova quando l' intenzione si fondi altrove, e l' istesso ferma il *De Luca de Cred. disc.* 78. *num.* 17. 18., che similmente ivi si cita. Sicchè secondo questa distinzione resta a vedere se il producente nel caso nostro, che vuol provare la falsità abbia altro documento da fondarsi fuori degli atti di questo Processo Criminale il che non ha secondo quel che abbiamo sopra dimostrato al §. Queste prove *num.* 57.

(66) *Vide num.* 65.

Sigg. Ricasoli dovranno essere giustamente assoluti nel Giudizio Civile.

Ed è da notarsi, che nel caso di questa Causa i Difensori del Monte hanno sempre proceduto con questo equivoco perpetuo, che la prova del Mandato per legittimare i Decreti fusse da farsi a carico dei Sigg. Ricasoli come loro necessaria per provare la scienza del Provveditore, e fondarvi la presunzione del legittimo pagamento del prezzo in mano del Benini. E questo supposto non sussiste, perchè se i Decreti sono veri, il Monte non ha azione *neque ad rem, neque ad pretium*, come di sopra abbiamo dimostrato. E se i Decreti sono falsi, dalla falsità concediamo, che forse nasca qualche azione; ma la falsità bisogna, che in tal caso da lui sia provata come Attore, perchè esso ha bisogno di allegarla per dar vita alla sua azione.

Io stimo per se stesso abbastanza notorio che il non avere il Benini provato il detto Mandato non viene perciò a costituire la prova contraria dell' assoluta mancanza del detto Mandato. Perchè uno non provi una morte, un matrimonio, un pagamento, non ne viene in conseguenza, che un altro possa dire di aver fatto la prova contraria; ma parlando in specie del Processo Benini, *se esso non* provò il Mandato del Provveditore, come era suo obbligo, non ne viene per altro in conseguenza, che il Processo provi, che questo Mandato non ci sia mai stato, o potuto essere, anzi in tutti gli Atti di quel Processo non vi è cosa che repugni alla possibilità di questo Mandato, che servirebbe a legittimare i predetti Decreti.

In fatti non vi è alcuna impilicanza in supporre, che il Benini desse notizia al Provveditore di queste dolose alienazioni nello stesso modo, che di molte altre legittime, che alla giornata seguivano. Similmente non vi è alcuna implicanza in supporre, che il Provveditore credendo che tutte queste alienazioni fussero vere desse il consenso; o Mandato al Benini per distendere il Decreto come in tutte le altre. E se cagiona qualche scrupolo il vedere, che il Provveditore in queste dolose alienazioni non ha fatta la domanda, si rifletta, che non si sa veramente se la facesse, e non vi è repugnanza a credere, che egli l' abbia fatta come nell' altre, supponendosi, che il prezzo dovesse andare alla Cassa.

Se poi il Benini abusandosi della fiducia, che immeritamente si vede, che aveva in lui il Provveditore, si contentò di scrivere solamente al Giornaletto i detti Decreti, e poi o non cercò di avere dal Provveditore la consueta domanda per riporre in filza, o avendola avuta la soppresse per truffare il prezzo, che doveva essere pagato alla Cassa, e cancellò la formula del Decreto *veduta la Domanda ec.*, surrogandovi *sentito l' Ordine*, e fece dipoi eseguire il Decreto ai Ministri del Monte, e venne a vendere in tal guisa a profitto suo i Luoghi del Fortunati, questo caso, il quale non è impossibile, costituirebbe il Benini Reo di furti, e falsità come è stato giustamente condannato, ma non proverebbe già, che i Decreti di Risegna fussero falsi, e mancanti di legittimo Mandato. E la troppa fiducia del Magistrato ammettente la Risegna, cioè del Provveditore, senza assicurarsi di non poter essere truffato così enormemente da' suoi subalterni non potrebbe nuocere al Risegnatarj che hanno ottenuto in favor loro il Decreto per le cose più ampiamente dedotte nella Prima Parte.

Io non voglio asserire, che il fatto sia andato così, ma dico bene, che in tutto il Processo Criminale non vi è cosa, che contradica alla possibilità di questo caso, il quale essendo possibile il Possessore lo può sempre per sua difesa presumere, avendo Egli nel rimanente a suo favore le regole della presunta validità dell'Atto, l'esistenza dei Decreti controversi nel Codice vero, e le vere sottoscrizioni a detti Decreti del Provveditore, e non avendo mai il Benini confessato di aver fatto questi Decreti fal-

falsi, e non costando dalla sentenza, che il Benini sia condannato per la falsità di questi di cui si tratta.

L'induzione, che si fa di detta Sentenza facendo riflettere che ella condanna il Benini alla restituzione della valuta di tutti i Luoghi del Fortunati per inferirne che venga ad averlo con ciò condannato implicitamente per falsario in tutte le alienazioni dei detti Luoghi, non mi pare, che sussista. Poichè se il Benini poteva fare i Decreti non falsi, e appropriarsi non ostante, il denaro, sta bene la sentenza, che lo condanna a restituire tutto il tolto, ma non ne segue, che tutti i Decreti siano falsi; e questo non può indursi nè meno dal sapere, che alcune falsità in altri casi sono state da lui fatte, poichè da un delitto consistente in un atto diverso non si può inferire all' altro (67).

Anzi dalla medesima Sentenza Criminale si deduce, che in quel Giudizio non restò provato, che i Decreti di cui si tratta fussero falsi. Il Benini fu inquisito per cinque capi di delitto, e nel terzo capo resta inquisito di questa falsità, e furto nell' alienazioni di Luoghi 125., e mezzo del Fortunati. Il Voto fatto dai Giudici Delegati in detta Causa Criminale avanti di decretare al Benini la tortura distingue molto bene i delitti, che rimanevano allora in Processo provati da quelli, che non erano per anco pienamente provati, e colla solita clausula *citra præjudicium* delle cose provate, le quali si dichiara in detto Voto essere nel 2°., 4°., e 5°. capo dell' Inquisizione, si decreta la tortura *per avere da lui la verità sopra il rimanente del contenuto nell' Inquisizione*, nel qual rimanente si comprendeva il 3°. capo, e in specie le alienazioni seguite nel Sig. Baron Ricasoli.

Nella Tortura il Fisco non acquistò veruna prova maggiore di questa verità, che si cercava sopra il detto terzo capo d'Inquisizione. Dunque mi par chiaro, che il Fisco quantunque si possa dire, che avesse giustissimi indizj *ultra torturam* della falsità dei detti Decreti non arrivò per altro a provarla concludentemente contro il Benini negativo.

Emanò dipoi la sentenza con la clausula *arbitrariamente*, e con la clausula *pro omni, & toto &c.*, il che in effetto si fa quando non tutto il contenuto nell' Inquisizione rimane pienamente provato, dovendosi altrimenti condannare nella pena legale, e condannare a capo per capo d' inquisizione colla pena corrispettiva a ciaschedun delitto (68).

Dunque tutto questo Processo Criminale a considerarlo tale quale è per quanto provi che contro il Benini vi erano indizj *ultra torturam*, che egli non avesse nei detti Decreti ottenuto il Mandato del Provveditore, dimostra però, che la prova piena, e concludente di questo delitto non si potè dal Fisco compire; onde molto meno credo che questa prova incompleta possa servire al Monte in un Giudizio Civile per fondamento della sua azione, e per spogliarne un terzo Possessore.

Ma supponendo, che la prova di questa falsità venga dal Monte in questo Giudizio Civile conclusa con quel rigore, che è necessario per spogliare un terzo possessore, e passando a considerare qual azione in questo caso si potesse dire competente al Monte, mi pare, riassumendo la distinzione in principio fatta, che al Monte per le ragioni proprie dell' Ufizio non competa azione veruna, perchè non trattandosi di Luoghi di prima fondazione, ma di falsità accaduta nelle risegne, in queste non ha il Monte alcun interesse. Si-

(67) *Text. in L. dolum C. de dolo cum nov. concord. Farinac. de pœnis quæst. 89. Menoc. lib. 5. præsumpt. 3. De Luca de Alien. disc. 29. num. 25., & de benefic. disc. 22. num. 5. Rota apud Gregor. dec. 269., & passim.*

(68) *Text. in L. numquam plura ff. de privat. delict. Clar. in prac. quæst. 84. vers. aliud est casus. Covarruvias var. resol. lib. 2. cap. X. num. 8. vers. secundo & illud confer. Petrus a Plorba in epit. delict. cap. 9. num. 18. vers. tertio in hoc tract. in princip. Farinac. de delict., & pœnis q. 22. in Prax. num. 1.*

Similmente se il Monte prende la figura, e le ragioni del Fortunati, cioè, di un Terzo spogliato per mezzo di questa falsità, l'azione, che in questo caso pare competente è contro gli Autori della falsità suddetta, e contro il Monte, che per il dolo, e per la negligenza de' suoi Ofiziali è obbligato (69), e questa azione non è dal Terzo spogliato esercitabile se non contro detti Ufiziali, e contro il Monte, nè giammai può servire a molestare il terzo possessore come per la *l. Omnes C. de quadrienn. praescript.*, e con l'autorità di più decisioni puntualissime (70) è stato di sopra dimostrato.

Ma quando pure si volesse in questo caso dire sottoposto alle molestie il terzo Possessore, l'azione, che potrebbe competere al proprietario contro di esso pare che solamente debba essere la vindicazione (71), o la condizione furtiva (72), con cui il Padrone può ripetere la cosa sua appresso chiunque la trovi.

Onde non sò comprendere in che maniera questo Giudizio sia incominciato con intentare l'azione *ad pretium*, che mi pare affatto incompetente. Se il Decreto di riegna, che è l'istesso, che il Contratto di vendita (73) è vero, non vi è azione *neque ad rem*, *neque ad pretium* (74). Si pretende che il Contratto sia falso, il che vuol dire, che non vi sia Contratto (75), e si vuole agire *ad pretium*, il che non può farsi che *ex vendito* per la *l. 6. Cod. de Action. empti*, che è un' azione che forza *ad implementum Contractus*.

Io non comprendo come si possa agire *ex Contractu* contro i Sigg. Ricasoli, quando questo Contratto non è mai esistito. Nè si può dire, che il Padrone possa ratificare il Contratto falso, e agire in conseguenza di esso; perchè se il Contratto è falso, e perciò non è mai stato Contratto, non è in libertà del solo padrone il ratificarlo, ma vi vuole anco la ratifica del Possessore, senza la di cui nuova obbligazione non si potrà mai agire contro di lui *ex Contractu* (76); si potrà certo agire *ad vindicandam rem* in qualunque modo, e per qualunque titolo sia in lui passata. Ma l'azione *ex vendito* secondo i principj di ragione non vedo come possa dirsi competente.

Ma passando sopra per ora a questa competenza, e venendo a discorrere dell'azione tale quale è stata intentata dal Monte, i Sigg. Ricasoli si sono in primo luogo difesi con pretendere di essere liberati col pagamento provato, e non controverso nelle mani dei Benini. Molte cose a mio giudizio insussistenti sono state dette per provare il Benini persona legittima a ricevere questo pagamento, e per conseguenza a liberare il Compratore, perchè il Benini non aveva dai Provveditore Mandato espresso per ricevere questo danaro, onde volendo supplire a questo Mandato espresso col tacito da desumersi dalla pretesa scienza, consenso, e ratifica del Sig. Provveditore, venivano i Sigg. Ricasoli a prendersi il carico di provare essi questa pretesa scienza, consenso, e ratifica, cioè di provare vera tutta la narrativa piena d' inverisimili, e di mendacj, che il Benini nel Processo Criminale fece in proprio sgravio. E similmente non poteva farsi pas-

(69) *Cobel. ad Bull. Baro. regim. cap. 34. art. 23. num. 6. & art. 24. Card. De Luca de Regalibus disc. 163. num. 22. & seqq.*, & *De Luc. Mont. cap. 2. num. 9. 10. Rota apud eumdem in tit. de cred. post disc. 69. & seq. Dota itaque. Ansald. de commer. disc. 95. num. 50. in fin. Constant. ad Statut. Urb. disc. num. De Luc. Monte num. 164.* e nel tom. 3. alla dec. 82. num. 7.

(70) *Vid. num. 14. 15.*

(71) *Tot. tit. ff. de rei vindicatione.*

(72) *Tot. tit. ff. de condict. furtiva.*

(73) *Vide num. 51.*

(74) *Vide num. 3. 13. 14.*

(75) *Cap. non praestat. de regul. jur. in 6. l. 4. §. Ita condemnatum ff. de re jud. argum. l. pen. in princ. ff. de suis, & legit. haered. Instit. tit. de haered. quae ab intest. in princip. & l. quoties ubi Glossa, & DD. ff. qui satis dare coguntur.*

(76) *Bart. in l. ab emptione 59. num. 14. vers. sed si pars ff. de pactis. Ruin. cons. 32. n. 10. vers. ad istud tamen lib. 3. Cephal. cons. 318. num. 26. Afflict. dec. 386. num. 2. & seqq. Rota post Bonden. collect. legal. Dec. 30. sub n. 3. Surd. disc. 70. num. 12. & seqq.*

fare il Benini per Procuratore putativo del Provveditore, perchè a tale effetto per liberare chi paga non ferve la di lui particolare credulità, ma si richiede la prova che tale fusse la credulità, e reputazione universale (77).

Il fondamento più legale, per cui mi pare che i Sigg. Ricasoli potessero pretendere la liberazione, è la vera consegna, che il Benini potè fare al Sig. Barone Ottaviano Ricasoli de i veri Luoghi di Monte, in contemplazione della quale consegna vera, ed effettiva può sempre un contraente pagare l'altro, e con tal pagamento liberarsi, quantunque chi consegna non sia padrone della cosa consegnata, ma quantunque sia un usurpatore, e un ladro, come concordemente specificano i Dottori per la *l. Si Urbana ff. de Condit. indebit.* (78), e colla ragione, che si può sempre credere con buona fede, che quello, a cui il Padrone lascia la potestà libera di disporre, e di maneggiare la co-

(77) *Card. De Luca de Cred. disc.* 58. *n.* 10. *Scribentes apud Bonfin. ad Bannim. gener. cap.* 54. *append.* 5. *num.* 33., & *append.* 6. *num.* 17. *Rot. dec.* 287. *num.* 82. *par.* 16. *Rec.*

(78) Solvens cum quo contraxit liberatur etiamsi sit prædo *L. si Urbana*, & *ibi Doctores ff. de condict. indebit.*, ampiamente l'*Ansald. de commercio disc.* 89. *num.* 41., e 42., ove cita moltissimi, i quali sticontrano e fermano l'istesso anco nel caso che si sappia, che il danaro non è di quello, a cui si paga, ma appartiene ad altri, come in specie il *Surd. Dec.* 229. *num.* 11., la *Dec.* 282. *part.* 12. *Recent. num.* 8., dove si tratta di un estinzione di Censo, la *Dec.* 150. *p.* 8. *Rec. n.* 21. la *Dec.* 292. dopo il *Conc. de Consib. num.* 7., e 8., dove similmente si tratta di estimazione di Censo, il *Salgad. Labyrint. Credit. part.* 2. *cap.* 27. *num.* 87., dove cita molti altri. *De Franch. Dec.* 690. *num.* 4. con le *Addenti*.

Niger de exception. [illegible] a 31. ivi „ Decimum exemplum erit ejus, cum quo quis contraxit etiam quod sit inhabilis ad contrahendum, nam ei facta solutio parit liberationem, & retardatur executio sententiæ, veluti si quis contrahat cum Filio Familias *L. quod Servus ff. de solut.*, *Bartol.*, & *Iason. in L. Filius pacifcendo C. de pactis*, *Barr. dec.* 181. *num.* 38. *Surd. cons.* 43 *Rovo num.* 2. ubi subdit idem dici si restituat mutuum factum a Monacho, & idem si quis contraxit cum Prælone, Prælato intruso, Præfecto putativo, Tutore qui non confecit inventarium, vel reliqua solemnia ut dixi supra §. 7. *vers.* 2. *alia exempla conferunt*, *Surd cons.* 43., *Rava num.* 2., & *Dec.* 70. *num.* 8. 209. *num.* 8., & *seqq. Franc. Bec. cons.* 19. *primo num.* 1., & *seqq. usq. in fin. Alex. cons.* 104. *lib.* 4. *num.* 7., ubi loquitur de sure recipiente depositum ab illo factum *Tusch. conclus.* 336. solvens debitum *n.* 6., qui loquitur de solutione facta Abbati intruso, cum quo quis contraxit. „

Il *Cancer. var. resol. part.* 2. *cap.* 6. *de solut.*, & *liberat.* §. 38. & 39. „ ivi „ hinc est quod si Filius Familias mutuet pecuniam propriis, licet patri quæratur actio, tamen filio familias recte solvatur, *L. filius C. de pactis ubi Bartol.* dicit quod Monaco mutuanti recte solvitur, licet Monasterio actio quæratur, & ibidem ait *Bald.*, quod filio, & servo potest solvi ex eorum contractu hac ratione moti, quod cum illa actio fuisset quæsita Patri Domino, seu Monasterio ex contractu, & facto filii, Servi, vel Monachi recte eis solvi possit *L. si unus ff. de pactis*, & *l. quod Servus* &c. Hinc etiam est quod si quis rem quam furto subtraxit, deponat, vel commodet, Depositarius, seu Commodatarius eam illi restituere teneatur, & ei reddendo liberatio contingat *l. commodare*, & *l. sequenti ff. commod. l. quod. Servus* & *l. bona fides ff. Depositi*, *notat Alex. cons.* 104. *in causa*, & *lite num.* 7. *lib.* 4., & *cons.* 37. *viso adlo Instrumento num.* 2. *lib.* 3. „

Il Palma Nipote *lib.* 2. *Alleg.* 133. *num.* 13. ivi „ solutio facta illi personæ, cum qua contractum est, liberat debitorem, licet recipiens solutionem non esset sive rei, sive pecuniæ restituendæ Dominus, sed illa ad alterum pertineret, ut per *Scacc. de commerc.*, & *camb.* §. 2. *Gloss.* 5. *num.* 32. 33. 34. *Marzimed. examin.* 42. *num* 5. *Pacion. de locat* & *conduct. cap.* 36. *num.* 44., *Olea, de cess. jur.*, & *act. tit. quæst. prim. num.* 45. *De Luca de Cred.*, & *Debit. disc.* 53. *num* 3. 4. 5. *Rota cor. Cavalier. dec.* 204. *num* 1. 2., & *cor. Ubald. dec.* 832. *num.* 1., & *post tract. Olea de cess. decis.* 58. *num.* 3. 4. *ubi sub num.* 5. firmat id habere locum etiam in redemptione Census, quæ conclusio procedit etiamsi restituens pecuniam sciat illam ad alium spectare, ut per *Surd. Dec.* 60. *num.* 8 *Marzimed. examin.* 42. *num.* 6., & *post Gratian.*, & alios firmavit D. Franciscus Palma Genitor meus *consult.* 67. *num.* 41.. Et magis in specie quod restituens pecuniam Monacho, a quo eam acceperat, acquirat liberationem, quamvis illa ad Monasterium spectaret, & consensus Abbatis non intervenerit *Bartol. in l. non*, *ideo vers. nam Monaco ff. de* [illegible], & *de legat.*, & *in L. Filius vers.* & *per hoc dico Cod. de pactis*, *Bald. in d. l. Filius* [illegible] 3. ubi dicit hoc [illegible] esse menti tenendum *Angel. in eadem l. vers.* & *idem in Monacho*, ubi dicit hoc esse quotidianum *C. de pactis. Saliret. in L. cum hæreditas num.* 2. *Cod. de Deposit.* bene *Marzimed. d. examin.* 42. *num.* 9. optime *Rot. Dec.* 487. *num.* 14. *p.* 1. *tom.* 2. *Rec. Addem. ad Ludovis. dec.* 511. *num* 32., & generaliter in solutione facta minori filio familias, Prædoni, vel Monacho, cum quibus fuerit contractum, quod ea pariat liberationem firmant *Afflict. Dec.* 147. *num.* 2. *Surd. cons.* 43. *num.* 2. 3. 4. *Scacc. de comm.*, & *camb.* §. 2. *Gloss.* 5. *num.* 32. *Becc. cons* 19. *num.* 5., & *seqq. Cancer. var. lib.* 2. *cap* 6. *num.* 38. *Cyriac. controv.* 330. *num.* 26. 27., & *seqq. Olea de cess. jur.*, & *act. tit. pr. quæst. pr. num.* 46. „

cosa contrattata, abbia ancora la facoltà di maneggiare il prezzo. Ed è noto, che in materia di liberazione la buona fede supplisce alle volte alla vera sodisfazione del Creditore (79), perchè le Leggi favoriscono sempre più la liberazione, che l'obbligazione a mente del Testo elegantissimo nella *l. Arrianus ff. de obligat.*, *& act.* „ ivi „ Arrianus ait multum interesse quæ- „ ras utrum aliquis obbligetur, an „ aliquis liberetur. Ubi de obligando „ quæritur propensiores esse debere „ nos, si habeamus occasionem ad ne- „ gandum. Ubi de liberando, ex di- „ verso, ut faciliores simus ad libera- „ tionem „.

Ma quantunque si volesse sostenere, che il Sig. Baron Ottaviano Ricasoli col pagamento correspettivo alla consegna de' Luoghi di Monte non si dovesse dire liberato, e si credesse obbligato ad un secondo pagamento, il danno proveniente al detto Sig. Barone Ricasoli dall'azione del Monte sarebbe nascere a suo favore una nuova, e più potente difesa fondata nella rilevazione, che il detto Sig. Baron Ricasoli potrebbe giustamente domandare contro il Monte tenuto per il dolo, e per la negligenza de' suoi Ufiziali.

E siccome il delitto commesso dal Benini secondo il resultato del Processo Criminale non potè accadere, che per effetto di una supina negligenza del Provveditore superiore del Benini medesimo, così la rilevazione, che possono domandare i Sigg. Ricasoli si dovrebbe sì dal Patrimonio del Provveditore negligente, sì dal Patrimonio del Benini fallario, sì dal Patrimonio del Monte obbligato per la colpa dell'uno, e dell'altro di detti Ufiziali.

Sopra la conclusione, che il Monte sia tenuto per le mancanze degli Ufiziali abbiamo abbastanza parlato di sopra (80), sicchè in questo caso rispetto alla colpa, che si potrebbe attribuire al Provveditore basta aggiungere la conclusione, che la negligenza del Ministro nelle cose, che appartengono al suo Ufizio si equipara al dolo; e ciò che sia degli effetti criminali, per i quali alle volte è scusabile, certo è che per gli effetti Civili, e per l'interesse de' terzi partorisce le istesse obbligazioni alle indennità (81).

Che

(79) *Salgad. Labyrint. Cred. part.* 2. *cap.* 9. *num.* 315. „ ivi „ Ex quo provenit, ut semper „ quod in solvente adsit bona fides, & justa i- „ gnorantia caussæ, justoque errore sit ductus ad „ sentiendum eum, cui solvit, habere legitimum „ mandatum ad recipiendum vel quando aliquan- „ do habuit, fuerit tamen revocatum, de quo nul- „ la adsit scientia, & notitia, vel quando cum „ eo contraxit, vel quia hæres legitimus reputa- „ tur, & de aliis legitimis caussis consequi libe- „ rationem „.

(80) *Vide num.* 69.

(81) *Peregrin. de jure Fisci lib.* 6. *tit.* 3. *num.* 15. „ ivi „ Scientia, & negligentia Offi- „ cialis Principis, in iis, quæ curæ illius commis- „ sæ sunt, Principi, ac Fisco suo præjudicant „ secundum *Bartol. in l. si Publicanus §. In Ve- „ ctigalibus ff. de Publicanis, sequitur Aretin. cons.* „ 42. *column. ultim.*, *& late Sigismund. cons.* 30. „ *num.* 10. *latius scripsi in titulo de præscription.* „ *num.* 16. „

Berton. de negligentia part. 2. *art.* 30. *n.* 3. *Dunozzett. dec.* 604. *num.* 15. *e* 19. „ ivi „ negligentia in Officiali est delictum „ *& dec.* 622.

La negligenza dell'Amministratore sopra la condotta de' suoi Subalterni si chiama lata colpa, e dolo, e induce l'obbligo per la refezione dei danni *Mans. Consult.* 368. *num.* 12., *& seqq.*, dove ferma, che l'Amministratore *tenetur* non solo *de lata culpa, sed de levi*, e cita il *Soccin. cons.* 2. *vol.* 3. *num.* 11., che riscontra, e parla in termini di Tutore, e di qualunque Amministratore, e cita il *Riminald. cons.* 52., il quale riscontra, e di più dice „ Idque procedit etiam „ in Administratore Civitatis, cujus negligentia „ præjudicat Civitati *L. Adversus Cod. de usuris* „ *Bartol. in l. Imperatoris ff. de pactis Curt.* „ *Jun. cons.* 60. *num.* 13.. Imo plus etiam con- „ stitutum fuit quod Administrator ne dum te- „ neatur de negligentia alterius subadministrato- „ ris sui *l. ad Commentariensem Cod. de custodia* „ *& exhibitione reorum l.* 5. *ff. ad Legem Juliam* „ *de vi. Bald.*, *& Jason. in l. periculum ff. §* „ *tertum petatur num.* 1. sicut ex gl. Mercator „ tenetur de facto sui Institoris *Capyc. Dec.* 180. „ *num.* 3. „

Il Mansio nell'istessa *Consult.* 658. dice al *num* 16. „ Cum eorum negligentia, & culpa „ huic furto causam præcedenter dederit, & sine „ qua furti casus non contigisset, eos propterea „ convenit tamquam casus Auctores si non crimi- „ nalem, civilem saltem pœnam, quæ est refectio- „ nis damnorum pati per Textum in *l. qui Insu-* „ *lam §. Qui mulier ff. locati*, *& ibi Bartol.*, *&* „ *DD. Mantica de tacit. lib.* 5. *tit.* 8. *num.* 10. „ *Carocc. de locat. part* 4. *rubr. de casib. quæst.* „ 8. *Surd. consil.* 12. *num.* 58. *Farinacc. quæst.* „ 110. *num.* 31. *Guttierez lib* 4. *quæst.* 47. *num.* „ 18. Tunc enim culpa dicitur ad casum præor- „ dinata si non fiat id quod diligens Paterfa- „ milias juxta naturam subiecti fecisset, uti de- „ cla-

Che poi la negligenza del Provveditore sia colposa, e abbia dato causa al danno che soffrirebbero i derubati, si prova dall'istesso Processo Criminale e dalla sentenza condennatoria del Benini, da cui resulta, che non era possibile commettere al Benini le sue trufferie senza una somma trascuratezza in chi faceva l'Ufizio del Provveditore. Tanto è vera questa impossibilità, che in quel Giudizio Criminale chi difese il Benini prese la strada della sua Difesa pretendendo, che quel che il Benini aveva fatto non poteva farsi senza la scienza del detto Provveditore, per inferire da questa scienza il di lui consenso, o Mandato, e rendere in tal guisa inverisimile, che il Benini si fusse potuto appropriare il denaro, che mancava. Ma siccome il Fisco aveva provato, che il detto Provveditore era nel suo ufizio negligente, il che si conferma, e si approva anco nel Motivo del Sig. Auditor Finetti al *§. Addito præsertim*, ed era provata la smoderata fiducia che egli ebbe nel Benini, così contro il Benini uomo di cattiva fama già convinto di altri capi di delitto, e gravemente indiziato da tante bugie, che ne' suoi depositi si scoprivano, potè giustamente presumere il Fisco, che egli si fusse abusato della smoderata fiducia, che il detto Provveditore aveva in lui, e che perciò fusse suo obbligo di fare la prova concludente di questa scienza, consenso, o Mandato del Provveditore, che egli allegava a sua difesa, per la qual prova non furono valutate sufficienti le congetture, che si adducevano dall'avere il Provveditore sottoscritto due volte il Giornaleeto dei Decreti, e dall'aver fatto fare in vari tempi alcuni Bilanci, o note della quantità dei Luoghi del Fortunati, che potevano illuminarlo della quantità delle alienazioni, e perciò venire in chiaro anco di quelle, che s'imputavano al Benini, poichè a queste congetture fu risposto nel Voto dei Giudici Delegati, che era possibile che il Provveditore avesse sottoscritto senza leggere, come in Processo costava, che alle volte era solito fare, e che era possibile, che non avesse confrontato assieme i detti Bilanci, o note, dal qual confronto unicamente poteva resultare la notizia delle alienazioni intermedie; e per conseguenza era possibile, che il Benini affidato sopra la disattenzione del suo superiore avesse potuto macchinare, ed eseguire il suo inganno, e ritrarne il meditato profitto. E fu detto, che questo possibile doveva dal Benini con prove rigorose escludersi, giacchè egli tendeva a sgravarsi con tante presunzioni di ragione contro il suo delitto, e con tanti indizj urgentissimi di aver convertito il denaro, di cui si trattava in uso proprio.

Procedendo adunque col supposto, che la Sentenza Criminale sia giusta, del che io non ho mai dubitato, mi pare, che da quel Processo debba resultare che la prova, che il Prov-

„ clarant *Cravett. consil.* 247. *num.* 7., & melius *Carocc. de locat. part.* 4. *d. rubr. de casibus quæst.* 11. „ ibi „ Esto igitur diligens, serva pacta, & habeto servos vigilantes, & tua culpa non erit ordinata ad casum. „

In termini puntuali di Amministratore, e Soprintendente del Monte, che sia tenuto non solo per la colpa lata, ma anco per la colpa lieve, e alle volte ancora per la levissima è fermato ampiamente dall'*Ursel. Decis.* 21., in cui fu condannato il Provveditore del Monte di Pietà di Pisa, ove si citano infinite autorità molto puntuali, e dice in specie al *num.* 7. „ Sufficit possibilitas avertendi crimen si Superintendens legibus Officii sui obtemperasset, cum contra culposum præsumatur, quod pignora, & pecuniæ minime fuissent subreptæ, Glossa &c.

E al *num.* 9. „ cui non difficile erat veritatem indagare earum rerum quæ a publicis „ Ministris agebantur, & consequenter hoc casu, „ cum de nulla diligentia doceatur merito dicitur satis probata negligentia. „

E al *num.* 12. „ Ille qui Officium, & munus aliquod administrandum, & gerendum suscipit, in omnem culpam sub se tenetur. „

E al *num.* 36. „ Deinque nihil facit quod culpa debeat esse præcise necessario ordinata ad casum ita ut sit causa immediata damni, quia quando agitur de præjudicio tertii non attenditur an culpa fuerit ordinata ad casum vel ne, & an voluntario vel necessario, ut scribit &c. immo ad hunc effectum sufficit, quod secundum possibilitatem ipsius actus dicatur ordinata ad casum, idest quod possibile sit, quod ex illa causa iste effectus secutus fuerit, eo quia occasionem damni dederit „ e ivi si citano molti concordanti.

L'istessa conclusione si ferma dalla *Florentina Magonæ Ferri*, dove i Magonieri furono condannati per colpa senza dubbio molto minore.

Provveditore sapeva, che il prezzo di questi Luoghi di Monte non andava in Cassa, non fu mal fatta; ma resulta altresì, che se il Provveditore non ebbe questa scienza egli non potè ignorare tal fatto, che mediante una supina negligenza nel suo Ufizio, e una indebita, e smoderata confidenza, che egli ebbe nel Benini suo subalterno da lui eletto a una commissione così importante, e gelosa, e che tanto interessava il Monte, i Terzi, e la Fede pubblica.

Si conclude in somma, che la memoria del Provveditore non si difende dalla scienza di queste alienazioni fatte dal Benini se non a forza di supporre, che egli sottoscrivesse senza leggere, e che egli facesse fare i Bilanci, o note de' Luoghi posseduti in nome del Fortunati senza confrontare i Fogli l' uno coll'altro. Sicchè se il Provveditore era sciente potranno dire i Sigg. Ricasoli, che i Decreti sono veri, e che cessa l'obiezione della falsità; e se i Decreti sono falsi, questi non possono essere falsi che per l' effetto di una supina negligenza, senza della quale questa falsità, che in oggi è causa della loro molestia non poteva nascere.

Io non voglio entrare ad esaminare se la detta negligenza del Provveditore si abbia a dire colposa, o nò rispetto agli effetti criminali, per evitare i quali io so che serve la buona fede, e la probabile credulità, e altre circostanze, che io non dubito, che saranno concorse nel caso di cui si tratta. Ma rispetto agli effetti civili, e all'obbligazione a favore de' terzi da questa negligenza danneggiati non può controvertersi, che questo non sia più che sufficiente per dichiararlo tenuto alla più ampla indennità, come in termini meno forti fu condannato il Provveditore del Monte di Pietà di Pisa, e i Superiori della Magona di Firenze, come resulta dalle Decisioni sopra referite al §. *Sopra la conclusione num.* 81. (82).

Io stimo similmente superfluo disputare se il Provveditore nel caso nostro sia tenuto per il metodo fallace da lui di proprio arbitrio stabilito nell' ammettere queste risegne, contro il qual metodo molte cose potrebbero dirsi, se l'esperienza del Benini, che potè ingannare tutti i Ministri del Monte, e il Provveditore autore dell' istesso metodo, non risparmiasse la pena di entrare in questo dettaglio.

Stimo similmente superfluo il disputare se il Provveditore sia tenuto per l' elezione dell' istesso Benini in Cancelliere di questo suo Giornaletto, la quale elezione fu fatta da lui di propria autorità, e non sostenibile come fatta *ex necessitate*, perchè vi era il Cancelliere ordinario del Monte, che siccome serviva in questo istesso genere di Negozj di Attuario al Magistrato de' Protettori, così poteva servire di Attuario al Provveditore.

Ma senza divagare in altre ragioni stimo sufficientemente fondato l'obbligo della rilevazione sopra la sua sola negligenza; poichè se egli fusse stato in questo articolo importantissimo del suo Ufizio mediocremente diligente con tutto il metodo non esatto da lui stabilito, con tutta la non necessaria elezione del Benini, questo non poteva macchinare, nè eseguire un inganno così enorme. Onde la negligenza del Provveditore ha dato causa alla falsità; la falsità all' azione del Monte, la qual azione si rende nell' istesso tempo inutile per la rilevazione che l' istesso Monte è obbligato a prestare per la negligenza sopraddetta; giacchè non essendo sufficiente all' indennità dei Sigg. Ricasoli il Patrimonio del Provveditore, non vi è dubbio, che in questo caso il Monte sarebbe tenuto per lui per le conclusioni sopra additate. (83)

Questa relevazione, che i Sigg. Ricasoli domandano contro il Monte oltre al sopraddetto fondamento della negligenza del Provveditore, ne ha un altro ugualmente potente nella fal-

(82) *Vid. num.* 81.

(83) *Vid. num.* 69.

la falsità, e dolo del Benini Ufiziale anche esso del Monte, per cui egli è ugualmente tenuto, giacchè non solo per le colpe dell'Ufiziale primario, ma anco per la colpa dei Subalterni il Preponente è obbligato verso i terzi, il che è conforme alle regole ordinarie dell'azione Institoria, perchè se per regolare un'amministrazione non è sufficiente la Deputazione di una persona sola, ma è necessario il concorso, e il servizio di più persone, tutte queste persone esercitando l'Ufizio a loro commesso rappresentano il Preponente, e debbono col fatto loro obbligare il detto Preponente, e il Patrimonio, che dalla loro direzione si amministra. (84)

Il Monte ha posto in questione se il Benini abbia delinquito in Officio, pretendendo di esimersi dalla rilevazione, quando il delitto del Benini si potesse sostenere per commesso fuori dei limiti dell'Ufizio a lui compartito.

Il delitto del Benini, conforme risulta dall'Inquisizione, e dalla sentenza, è stato d'inserire nel Codice dei Decreti veri commesso alla sua cura alcuni Decreti senza Mandato del Provvedirore, e questi farigli passare per veri appresso tutti i Ministri del Monte, che come tali dettero loro esecuzione, col favore della quale esecuzione esso rubò i Luoghi di Monte del Fortunati, e gli vendè a diverse persone appropriandosene il prezzo.

Riassumendo i tre casi di falsità sopra proposti, ciò che sia dei primi due che consistono in contraffare un documento non esistente in verun luogo, certo è, che questo genere di falsità, d'inserire cioè i Decreti falsi, cioè, senza Mandato del Magistrato nel Codice autentico dei Decreti veri non poteva immaginarsi nè eseguirsi da veruna persona, che non fusse per l'appunto Cancelliere di quel Magistrato, cioè avesse per l'appunto la cura di custodire appresso di se quel Codice, e di scrivervi di sua mano i Decreti, che regolarmente il Magistrato ordinava. Sicchè non potendosi tal delitto commettere senza essere in quell'Ufizio, pare chiaramente dimostrato, che il delitto debba dirsi in officio, e non altrimenti, senza che nè meno vi sia bisogno di ricorrere alle note conclusioni, che delitto in officio si dice ancor quello, che sebbene non commesso nell'esercizio diretto della carica, è però commesso servendosi del favore, pretesto, e autorità della medesima. (85)

Nè credo, che questo fondamen-

(84) *Vid. num.* 81.

(85) Il *Caravita super Ritus Magnae Curiae Rit.* 49. ferma, che ogni qualvolta l'autorità dell'Offizio è in causa del delitto, allora il delitto si dice commesso *in Officio*, ed esemplifica nella donna citata e comparita, o nell'uomo citato similmente per potere nell'accesso, o nel viaggio più facilmente commettere lo stupro, o l'omicidio.

Il *Guazzino defension.* 33. *cap.* 2. *num.* 4. ferma, che si dica delitto *in Officio*, quando il delitto non essendo Ufiziale non poteva commettersi.

Il *Farinaccio quaest.* 19. *num.* 44. „ ivi „ Delinquere *in Officio* quis dicitur ubicumque quis „ favore, colore, calore, auctoritate, praetextu „ vel contemplatione Officii delinquit „ ove cita molti altri più antichi.

Calvino de aequitate cap. 245. *num.* 33. „ ivi „ Quando auctoritas Officii est in causa ut Officialis delinquat, tunc delictum dicitur commissum „ in Officio. „

Il *Mastrillo ad Indultum generale* dopo il trattato *de Magistratibus cap.* 40. *num.* 9. ferma la conclusione del Farinaccio, e del Calvino.

La *Decisione* 754. *part.* 1. *Diversor.* porta il caso di un Attuario, che dette ad intendere alla Parte, che il Giudice voleva proferire una tal condanna, e con tal credenza avutali per ragione del suo Offizio estorse del denaro, e ferma le istesse conclusioni, che quantunque il delitto non sia fatto direttamente nell'esercitare l'Offizio, tanto chi si è servito del pretesto, autorità ec. si dica delinquente *in officio*, e dice, che intento potè farsi credere, in quanto egli era Ufiziale.

L'istessa conclusione si ferma chiaramente dal *Mansio Consult.* 218. *num.* 3., che scrisse nella Causa del Lazzeretto, dove accorda la Conclusione anco estesa all'autorità, pretesto ec. e si difende col fatto supponendo, che l'incendio non provenisse da simile colpa.

Il medesimo *Mansio Consult.* 568. *num.* 9. ferma amplamente l'istesso. *Paris de Puteo de Syndacatu num.* 6. 7., e 8. ferma l'istessa Conclusione del favore, e pretesto.

Il *Bajardo ad Clarum §. Final. quaest.* 35. *num.* 13. *il Cortiada Dec.* 30. *num.* 96., ove si citano moltissimi.

Riccio Decisioni Napoletane part. 2. *Decis.* 289. *num.* 5.

La *Magona Ferri num.* 106., e 107. conclude

mento venga distrutto dalla risposta che si dà nel Motivo del Sig. Auditore Finetti al §. *Tertio quia*, cioè, che la falsità commessa dal Benini risguarda la carica di Cancelliere, poichè il Cancelliere è quello che propriamente ha l'incumbenza di assistere al Magistrato, e di rogarsi dei suoi atti, e che non essendo il Benini altro, che sotto Cancelliere, avendo assunto in questo fatto Ufizio di Cancelliere, e in quello commesso falsità è venuto a commetterla fuori de' limiti del suo proprio Ufizio.

Perchè è notorio, che ne' Magistrati la cura del Giornaletto, e di registrare degli atti del Magistrato non sempre risiede appresso il Cancelliere primario, e comunque ciò sia, è certo di ragione, che l'Ufizio di qualunque sostituto consiste in fare tutte le funzioni del suo Principale, onde quando le esercita o per impotenza del Principale, o di consenso e d'ordine dei suoi Superiori viene ad esercitare il suo proprio Ufizio, e non l'altrui, perchè così porta la natura di qualunque sostituzione (86). E repugna finalmente il fatto, perchè si sa di certo, che per questi Decreti del Provveditore sopra le risegne de' Luoghi del Fortunati in qualità di Magistrato surrogato a quello de' Protettori del Monte, il Benini era stato eletto dai Provveditore istesso per Cancelliere primario, anzi unico. E qualunque difficoltà, che si potesse dare a questa elezione certo è, che avendo egli pubblicamente e d'ordine del suo Superiore fatto in questa parte sempre la figura di Cancelliere, e non di sotto Cancelliere, viene il suo operato nella carica a produrre le istesse azioni, e obbligazioni rispetto a' terzi, come se fusse stato legittimamente creato a tenore della nota Legge *Barbarius ff. de officio Prætoris*.

Non potendo adunque negarsi, che la falsità del Benini sia delitto in officio, i Difensori del Monte per eludere la necessaria rilevazione hanno immaginato di trovare un forte argomento con dire, che il Benini non ha fatto un solo delitto, ma due, cioè falsità, e furto, e dividendo in tal guisa il dolo del Benini in due parti separate accordano, che la parte della falsità sia delitto in officio, e la parte del furto non sia. E ciò supposto soggiungono, che la rilevazione si deve per cagione di quel solo delitto, che dà causa al danno, onde avendo il Benini commesso falsità ne' Decreti di Risegne, e commesso furto nel prezzo de' Luoghi pagato dal Sig. Barone Ricasoli, il danno del detto Sig. Barone non proviene dalla detta falsità, ma dal furto commesso nel suo prezzo. E concludono, che questo furto di prezzo non potendo dirsi commesso in offi-

cio

clude l'istesso, quantunque si potesse dire ancora in quel caso, che il Bruni non era Cassiere, e che delinquendo a rubare il denaro non venne a delinquere nell'Ufizio.

La *Decis.* 633. *cor. Ludovis.* è molto considerabile, perchè parla in termini prossimi al caso nostro „ ivi „ Minus etiam facit receptionem pe„ cuniarum esse quid extra Officium Secretariatus, „ & Vanninum ad hoc non fuisse deputatum, „ quia satis dicitur delinquere in Officio, qui de„ liquit contemplatione Officii, *Bald*, & *Salic.* „ *in l. 2. Cod.* ubi de ration., & prætexto, co„ lore Officii &c. Decisio autem &c. non ap„ plicatur, quia ibi Notarius in nullo deliqu„ rat Officio; nam Instrumenta per ipsum cele„ brata erant vera, & receptio pecuniarum non „ fuit facta in Officio, nec ortum habuit ab ali„ quo delicto in Officio celebrato, ut in casu i„ sto. Propterea D. Montacutus nullas pecunias „ exbursavit Vannino præter summa 60. auri ad „ summum 70, sed tantum permutavit sua Loca „ Montis Ferrariensis in Locis Montis S. Ioan„ nis, quæ per Vanninum fingebantur esse ejusdem „ Lu ... & in hac permutatione Montacutus de„ ceptus fuit ex falsa, & dolosa asseveratione „ Vannini, quod Spannocchia resignasset dicta „ Loca Montium, & cum jam fuerit resolutum „ quod delictum circa rasignationes admittendas, „ & insimulando, & confingendo personas, ad „ quas Loca Montium non spectabant, esse deli„ ctum in Officio. „

Si dice poi l'autorità dell'Ufizio essere in causa del delitto, e la colpa ordinata al caso, quando senza di essa il danno non sarebbe accaduto, *Surd. cons.* 12. *num.* 60. *Felic. de societat. cap.* 23. *num.* 37. *Pacion. de Locat. cap.* 32. *n.* 110., & *num.* 112. *Ansald. de commerc. disc.* 19. *num.* 30., & *disc.* 39. *num.* 10., *Dunozzett. Dec.* 478. *num.* 10. *Odd. consil.* 31. *num.* 34. *Ciriac. controvers.* 106. *num.* 40. *Urceol. Decis.* 21. *num.* 7., e 8. *Part.* 5. *Recent. Dec.* 248. *num.* 11.

(86) *L. si cum §. qui injuriam ff. si quis cautionibus.* *Dec.* 418. *num.* 32. *p.* 12., & *Dec.* 340. *num.* 19. *p.* 5. *Tom.* 1. *Rec.*

cio per non essere Deputato il Benini a ricevere il denaro, ma a fare il Cancelliere, così non rimane per causa di questo furto azione alcuna al detto Sig. Barone Ricasoli contro il Monte per domandare l' indennità.

Questo discorso contiene in se molti supposti erronei; il primo, che il Benini abbia commesso furto del danaro pagato dal Sig. Barone Ricasoli per prezzo de' Luoghi di Monte; il secondo, che la falsità del Benini non abbia fatto danno a detto Sig. Barone Ricasoli; terzo, che il dolo del Benini si possa legalmente dividere, e suddividere, e considerare a parte per parte, come cose tra loro sconnesse, tutte le azioni, dal complesso delle quali è formata la dolosa, e fraudolenta macchina delle trufferie del Benini.

Incominciando dal primo supposto, il Benini senza dubbio ha fatto falsità con fare i nori Decreti di risegna senza Mandato del Provveditore. Con questa falsità senza dubbio ha rubato i Luoghi di Monte del Fortunati, come fece ancora di quelli di altri Proprietari. Questi Luoghi di Monte per via di falsità rubati gli ha poi venduti, e imborsatone il prezzo; ma il ladro che vende la cosa furtiva non si dice, che rubi il prezzo al Compratore, perchè non lo prende *invito domino*, nè il prezzo suddetto si dice furtivo per i Testi letterali nella *L.* 48. *§.* 7. *ff. de furtis* „ ivi „ Cum furtivam „ rem vendidisset, eique nummos „ pretii Dominus rei per vim extor- „ sit, furtum eum nummorum fe- „ cisse, recte responsum est. Idem „ etiam vi bonorum raptorum a- „ ctione tenebitur, quod enim ex „ re furtiva redigitur furtivum non „ esse nemini dubium est. Nummus „ ergo hic, qui redactus est ex pre- „ tio rei furtivæ, non est furtivus. E nella *L.* 62. *§.* 17. *ff. eod.* „ ivi „ Si Titius alienam rem vendidit, & „ ab emptore accepit nummos, non „ videtur nummorum furtum fecis- „ se „ I quali Testi per verità non potevano più chiaramente decidere il caso nostro, in cui si vede in conseguenza, che il derubato non è il Sig. Baron Ricasoli, ma il Fortunati.

Nè osta la reflessione in contrario stata fatta, cioè, che il Benini abbia venduto una cosa veramente aliena, ma l'abbia venduta a nome del vero Padrone, cioè, del Fortunati, nel qual caso di vendita a nome altrui, siccome le azioni per tal contratto si acquistano al vero Padrone, così non abbia il Benini derubato il Fortunati, a cui in vece de' Luoghi rimane illesa l'azione *ad pretium*, perchè questo discorso ha molte repugnanze di fatto, e di ragione.

Repugna di fatto, perchè il Benini non ha giammai fatto un contratto vero a nome del Fortunati, nel qual caso le azioni si acquisterebbero al Fortunati (87); ma ha fatto una mera falsità dal principio alla fine. Nel caso del Venditore della cosa aliena vi è di falso il mandato del vero Padrone, ma il Contratto tra il Venditore, e Compratore è vero. Ma nel caso nostro non abbiamo Contratto nè tra Fortunati, e Benini, nè tra Fortunati, e Ricasoli, nè tra Benini, e Ricasoli, nè tra il Monte, e Ricasoli, ma tutto è seguito in conseguenza del dolo e della falsità del Benini. Repugna inoltre di fatto, che il Benini abbia nè meno apparentemente, e simulatamente riservato al Fortunati l'azione al prezzo, poichè il prezzo esso lo riscosse, e non fece verun atto per cui potesse apparire, che il Compratore restasse tuttavia in favore di chi di ragione debitore del prezzo.

Repugna di ragione, che il Venditore della cosa aliena non si dica, che

(87) *Per Text. in l. certo §. Si Procurator. ff. precario. Bald. in l. unic. §. Ne autem num. 9. ver. existo, & num. 19. vers. item nota C. de caducis tollen. Iason. in §. 1. in fin. num. 114. Instit. de act.*

che commetta furto di essa quando la vende a nome di altri; perchè il furto non consiste nel venderla in nome proprio più tosto che in nome altrui, ma consiste nel venderla *invito Domino*; e il Padrone per ricuperare la sua cosa da un terzo alienata, ha sempre l'azione del furto, e la condizione furtiva. (88)

Repugna similmente di ragione che il furto si possa mai dire commesso sopra il prezzo pagato dal Compratore, perchè il Compratore, che in correspettività della merce sborsa al ladro il prezzo non può giammai dirsi derubato, e danneggiato, e questo prezzo non viene nelle mani del ladro *invito Domino*, requisito sostanziale del furto. (89)

Ma toglie tutte le dispute il Testo sopraccitato nella *L.* 1. *§.* 10. *ff. de exercitor. action.* dal quale resulta, che sebbene il furto si potesse dire commesso sopra il prezzo, e il detto prezzo furtivo contro la dichiarazione dei sopraccitati Testi nella *L.* 48. e nella *L.* 42. *ff. de furtis*, e che sebbene si trattasse di roba venduta a nome di un altro, come nel caso dell' Institore, che vende sempre a nome dell' Esercitore, tanto il derubato in questo prezzo non sarebbe il Compratore, che lo ha sborsato, ma il Padrone della Merce „ ivi „ Sed etsi in pretiis rerum emptarum fefellit Magister, exercitoris „ erit damnum, non Creditoris „ E la ragione è chiara, perchè chi vende a nome di un altro una cosa, e riscuote il prezzo, questo prezzo per il medesimo Contratto passa in dominio di colui, a nome del quale la cosa è venduta, onde se il Venditore di poi ruba il prezzo, il derubato è il Padrone, che si trova senza cosa, e senza prezzo, e non il Compratore, che permutò spontaneamente il suo danaro nella Merce.

Il Benini adunque in tutti i casi che si voglino figurare nella sua falsità ha derubato il Fortunati, e senza entrare in dispute, che si ridurrebbero Grammaticali per vedere se alla trufferia del Benini convenga il nome di proprio, e rigoroso furto, ci basta che qualunque nome meriti il suo delitto, sia però certo, che questo non cade sopra il denaro del Sig. Barone Ricasoli, perchè questo fu permutato a buona fede in tanti Luoghi di Monte, che perciò non si può mai dire rubato.

Il secondo de' supposti erronei, di cui sopra abbiamo parlato, consiste nel credere, che il danno proveniente a' Sigg. Ricasoli dal secondo pagamento del prezzo, che il Monte pretende, abbia origine non dalla falsità del Benini, ma dal furto, che il Benini commesse sopra il denaro del suddetto Sig. Barone. Ma prescindendo dalla risposta data di sopra al detto immaginato furto di prezzo, mi pare, che ogni danno che accadesse a' Sigg Ricasoli dall' azione del Monte debba unicamente attribuirsi alla falsità del Benini, perchè bisogna ricordarsi di quel che abbiamo provato nella prima parte, cioè, che se i Decreti erano veri il Monte non poteva avere azione veruna, e che comunque fusse pagato il prezzo del Compratore, e comunque di poi fusse perito, questo sarebbe perito in danno del Monte, e non altrimenti, sicchè se il Monte che non aveva azione, l' acquista perchè le risegne sono false, e con l'azione acquistata da questa falsità o spoglia il Risegnatario, o lo costringe a un secondo pagamento di prezzo, mi pare incomprensibile come si possa mettere in dubbio, se il danno del Risegnatario provenga, o non provenga dalla detta falsità.

Sopra il terzo supposto è certo che il Preponente è tenuto per il dolo del Preposto (90). Il dolo non è circoscritto ne' limiti di uno, o più de' delitti nominati, ma è un

(88) *Vid. num.* 92.

(89) *Text. in §. Furtum.* 1. *Inst. de oblig. quæ ex delict. nasc. l.* 1. *§. Furtum ff. de furtis Farinac. quæst.* 65. *num.* 1. *Dec.* 132. *num.* 8. *& seqq. part.* 18. *tom.* 1. *Rec.*

(90) *Vid. num.* 81.

aggregato di operazioni alle volte lecite unite assieme con premeditazione di ingannare il terzo, e che diventano per tal dolosa premeditazione tutte ugualmente illecite, e delittuose. Ottimamente *Ulpiano* nella *L. 1. §. 2. ff. de dolo malo*, dice „ Dolum malum esse omnem calliditatem, fallaciam, machinationem ad circumveniendum, fallendum, decipiendum alterum adhibitam „. Questa macchina fabbricata, e collegata assieme dall' animo doloso, cioè dalla volontà preordinata all' inganno altrui non può sciogliersi per considerarne le parti a una per volta come cose tra loro separate, e sconnesse, perchè in tale separazione spesse volte sparirebbe il dolo, il quale non si vede in una azione sola considerandola da per se, e che alle volte, come si è detto, può esser lecita, ma si vede bene in tutto il complesso.

Onde supponendo che il Benini sia in dolo, il che non credo controvertibile, non mi pare coerente alle regole di ragione, che si discenda a esaminare le particolari azioni, di cui è composta la sua dolosa, e fraudolenta macchina per vedere se alcune di esse possano dirsi *in officio*, alcune nò, e quali abbiano inferito il danno, e quali siano state indifferenti, perchè con tutto quel che potrebbe dirsi certo sempre sarà, che tutte le azioni del Benini in questa sua trufferia sono collegate dal dolo che in tutte ugualmente dal principio alla fine influisce, e le rende ugualmente colpose. È certo è similmente, che del dolo dell' Ufiziale è tenuto il Preponente *L. sed si pupillus ff. de inst. act.* e di uguale certezza è, che l'obbligazione del Preponente si estende a rilevare indenne chi ha contrattato coll' Ufiziale, e che la misura di questa indennità è *quanti interfuit non decipi* a tenore della *L. 13. §. 1. 2. ff. de act. empt.*

Nè giova il dire, che il Preponente non può essere tenuto per il Preposto, che dentro i limiti dell' Ufizio a lui commesso, perchè bisogna distinguere l'obbligazione, che contro il Preponente nasce dal contratto del suo Ministro da quella, che nasce dal di lui dolo, o delitto. Nei contratti si attendono con esattezza i limiti del mandato dato dal Preponente, e se il Ministro eccede, il mandante non rimane obbligato. Ma ne' delitti non è l'istessa ragione, perchè deputando egli i suoi subalterni con cui i terzi debbono trattare, bisogna, che abbia cura che questi Subalterni non siano persone capaci di frode, onde comunque dal dolo di detti Subalterni i terzi restino defraudati, si concede loro l'azione per l'indennità contro il Preponente, o Esercitore. Ottimamente spiega questa differenza il *Testo decisivo* nella *L. 1. §. 2. ff. de exercitoria actione* „ ivi „ Sed si cum quolibet nautarum sit „ contractum, non datur actio in „ Exercitorem: quamquam ex delicto cujusvis eorum qui Navis navigandæ causa in Nave sint, detur actio in Exercitorem. Alia enim est contrahendi causa, alia delinquendi: siquidem qui Magistrum præponit, contrahi cum eo permittit: qui nautas adhibet, non contrahi cum eis permittit, sed culpa, & dolo carere eos curare debet. „

Sicchè non giova al Monte il dire, che il Benini non era deputato a riscuotere il danaro, ma a fare il Cancelliere; perchè se il Benini senza alcun dolo avesse riscosso il danaro, e fatta in nome proprio la ricevuta, e quietanza al Sig. Barone Ricasoli, allora gioverebbe detta risposta, quando il Sig. Barone Ricasoli sapendo di aver contrattato col Benini pretendesse con la quietanza del Benini di aver acquistati legittimamente i Luoghi di Monte, e di obbligare con essa il Preponente, perchè in tal caso il Preponente può dire di non aver preposto il Benini a tal genere di contratti. Ma il Sig. Barone Ricasoli non fonda la sua intenzione contro il Monte nel Contratto fatto col Benini, o nella liberazione da lui ottenuta, ma nel dolo di esso Benini, che valendosi dell'

dell'autorità che egli aveva di scrivere i Decreti di Risegna fece i Decreti falsi, fece produrre tali Decreti falsi per veri appresso gli Scrivani del Monte, fece descrivere con verità le partite di detti Luoghi a' libri maestri del Monte in credito del Risegnatario, lo messe nell'attuale, ed effettivo possesso de' Luoghi di Monte, e circonvenne in tal guisa con solenne truffa il detto Risegnatario, che trattò con lui a buona fede. E in questa circonvenzione non si debbono indagare i limiti del mandato, perchè il mandato a circonvenire non si dà, ma solo si attende se il terzo, che viene a contrattare con buona fede resta defraudato, e restando defraudato, quando la frode gli è fatta da un Ufiziale del Preponente, qualunque sia l'Ufiziale, qualunque autorità egli abbia, qualunque sia il suo mandato, sempre è tenuto il detto Preponente all'indennità, perchè *culpa, & dolo carere eos curare debet*. Sicchè l'objetto sopra riferito è mancante nei principali supposti, sopra de' quali è fondato, ed è stato con manifesto equivoco trasportato dal Voto del Sig. Auditor Maggi nella Causa del Roncalli Cancelliere del Monte del Sale, e applicato alla nostra fattispecie, la quale è molto diversa, perchè il Roncalli aveva ricevuto certi danari dal Vecchi per comprare per lui tanti Luoghi di Monte, i quali per verità non comprò giammai, e non fece nel Monte atto veruno nè vero, nè falso, per cui i Luoghi apparissero risegnati in conto del Vecchi, ma solo fece credere al detto Vecchi di averglieli comprati, e per confermarlo in questa credenza gli mandò una cartella, o lettera patente falsa, e al tempo delle scadenze de' frutti questi glieli pagò con i suoi propri denari. Onde in questa fattispecie il furto del Roncalli non poteva sostenersi, che sopra i danari datili dal Vecchi, perchè il Roncalli non portò via i Luoghi di Monte a veruno per risegnarli in conto del Vecchi, come ha fatto il Benini a' Luoghi del Fortunati per risegnarli in conto del Sig. Baron Ricasoli, e perciò il di lui furto era propriamente furto del denaro suddetto confidatogli dal Vecchi.

Oltre a questo la falsità del Roncalli fu nelle sole Patenti documento per se stesso inefficace a trasferire il dominio, non già ne' Decreti del Magistrato, come ha fatto il Benini, nella qual differenza si fondò il detto Sig. Auditor Maggi. E il Vecchi in somma a'libri del Monte non appariva in verun conto Creditore, e non vi era alcun atto tra lui, e il Monte nè vero, nè falso, per cui il Vecchi potesse pretendere di avere per obbligato il Monte. Laddove nel caso nostro il Sig. Barone Ricasoli è impostato Creditore a' Libri del Monte, ha riscosso sempre i frutti della Cassa del Monte, e apparisce un Decreto del Magistrato, che ammette la risegna libera de'detti Luoghi in conto suo.

Sicchè il discorso che fa il Sig. Auditor Maggi sopra la distinzione del dolo del Roncalli in furto, e falsità quantunque fosse in qualche modo applicabile alla Causa del Roncalli, che egli trattava, non è però applicabile in verun modo alla presente Causa del Benini.

E dovunque si voglia applicare bisogna aggiungere, che questo discorso fondato sopra la divisione del dolo è per se stesso sempre erroneo, e repugnante alle regole di ragione, perchè il furto è così connesso con la falsità, che un delitto influisce nell'altro, e uno senza l'altro non poteva produrre l' inganno del terzo premeditato da principio dal dolo dell' Ufiziale, che è quello che per suo lucro, e per altrui danno dava causa a tutte le operazioni, che erano bisognevoli per sostenere la macchina delle sue frodi. E in fatti nella predetta Causa Roncalli viene il detto discorso del Sig. Auditore Maggi solidamente confutato nella Decisione degli altri due Giudici Venturini, e Viviani, secondo i quali fu data la sentenza, i quali sostennero, che per la falsità delle sole Parenti il Vecchi ingannato dal dolo del Roncalli potesse

tesse avere azione contro il Monte per domandare la sua indennità, la qual falsità, delitto senza dubbio commesso dal Cancelliere nel suo Ufizio, fu giustamente considerata per causa dell'inganno, e per conseguenza del danno inferito al Vecchi, il quale senza l'ajuto di detta falsità non si sarebbe lasciato portar via i suoi danari. E leggendo ancora il Voto dell' Auditor Savelli nella Causa Criminale contro il medesimo Cancelliere Roncalli si vede quanto male a proposito si fosse dal Sig. Auditor Maggi preteso di distinguere il furto dalla falsità, e di sostenere che il furto non dipenda da quella, e che possa dirsi delitto non commesso *in officio*, poichè il Savelli spiega molto bene, che tutti i predetti delitti, di cui fu inquisito il Roncalli, tra'quali nominatamente vi era compreso il furto fatto al Vecchi, erano delitti commessi *in officio* abusandosi dell'occasione, e dell'autorità che gli dava il suo impiego di Cancelliere per ingannare i terzi, i quali tutti a riflesso delle falsità, che egli come Cancelliere potè commettere restarono defraudati, e danneggiati.

Queste riflessioni si possono con molta maggior forza applicare alla Causa del Benini, il delitto del quale deve talmente dirsi *in officio*, che era impossibile ad eseguirsi, nè a pensarsi da veruna persona, che non fosse per l'appunto collocata in quell' unico Ufizio di Cancelliere del Provveditore, che egli esercitava. Onde se serve per l'obbligazione del Preponente che l'ufizio somministri al delinquente qualunque occasione, facilità, pretesto, o colore, come sopra si è dimostrato, molto più l'istesso dovrà dirsi quando il delitto cade direttamente nell'atto più sostanziale della carica, qual è il rogito de'Decreti rispetto alla carica di Cancelliere.

Nè giova il dire, che il Benini poteva rubare i denari avuti dal Sig. Barone Ricasoli senza commettere falsità, e da questo inferire, che i delitti del Benini sono sconnessi; poichè si risponde, che se il Benini avesse rubato senza falsità, questo sarebbe stato un furto semplice di denari altrui; ma un furto di prezzo di Luoghi di Monte non poteva seguire in altra maniera, che con l'ajuto di quelle falsità, che fece, le quali falsità congiunte con la vera e reale esecuzione data alle medesime dai Ministri del Monte potettero far credere al Sig. Baron Ricasoli che il prezzo era stato pagato bene, e che il Benini lo aveva collocato nelle mani legittime, la qual credenza originata dalle falsità suddette fu causa del furto. Si risponde in secondo luogo che se il Benini avesse rubato denari del Sig. Baron Ricasoli, o d'altri senza fare delle falsità, o altri delitti appartenenti al suo Ufizio, allora sarebbe vero, che per tali furti il Monte non sarebbe tenuto. Ma quantunque potesse scegliere le strade di delinquere comuni a tutti gli uomini, avendo egli prescelto per maggior facilità, o impunità di abusarsi dell'autorità pubblica a lui confidata, che gli forniva i mezzi di più agevolmente compire alle sue voglie; questo abuso di autorità è quello appunto, che si dice delitto *in officio*, ed è quello che dà azione di domandare a chi è con tal arte circonvenuto l'Indennità, nulla giovando, che il delitto potesse dall'Ufiziale commettersi anco in altra guisa.

Così la Famiglia di un Iusdicente se sotto pretesto di fare in casa altrui una perquisizione commette un furto, quantunque il furto potesse commettersi in molti altri modi, e in altre occasioni, tanto perchè ha scelto un'occasione fornitali dall'autorità del suo Ministero questo si dice delitto *in officio*, e il danno del furto si riferisce all'Ufizio, quantunque potesse accadere per altre cause, perchè l'Ufizio in detto caso ha somministrato solamente l'opportunità, o un pretesto a delinquere.

Non si nega adunque, che il Benini non potesse intraprendere tutte le maniere di rubare, che sono co-

comuni a tutti gli scellerati; ma siccome tra queste maniere si è servito di quella, a cui unicamente il suo Ufizio serviva di opportunità, e che anzi non poteva eseguirsi senza l' opportunità suddetta, tutto il suo delitto deve dirsi in officio, e deve attribuirsi all'opportunità di delinquere, e alla speranza dell'impunità, che dall' esercizio della sua carica prese il Benini, e deve attribuirsi al dolo, con cui da principio premeditò in frode dei Contraenti abusare dell'autorità sua, il che partorisce l'azione al defraudato non solo contro il Delinquente, ma contro il Preponente a norma delle dottrine allegate al n. 43. e 69.

Concludendo adunque, quando questi Decreti siano falsi, e la falsità si possa provare in questo Giudizio col Processo Criminale, e di fatto si abbia a dire, che dal detto Processo resulti la prova della falsità suddetta, si dice che all'azione *ad pretium* intentata dal Monte osta il pagamento fatto nelle mani di quello, che vendè, e consegnò realmente i Luoghi di Monte, e osta in ogni caso la relevazione da ogni danno, che potrebbe pretendere il Compratore quando coll'azione suddetta fusse costretto al secondo sborso di prezzo.

Quest' ultimo fondamento della rilevazione dovuta per il delitto dell'Ufficiale siccome impedisce l'effetto o l'utilità dell'azione *ad pretium*, impedirebbe ancor quella della vendicazione, o della condizione furtiva ogni qualvolta il Monte in cambio di domandarli il prezzo avesse stimato, o stimasse a proposito di repetere i suoi Luoghi come nullamente alienati *a non Domino*, ovvero come furtivi, la quale azione sarebbe stata forse alquanto più potente dell'azione *ad pretium*, perchè il Padrone della cosa rubata può vendicarla ovunque la trova senza attendere o la buona, o la mala fede del Compratore, e senza attendere se egli abbia, o non abbia pagato il prezzo (91), ma con tutta l'efficacia di tal azione tanto incontrerebbe l'istessa difficoltà della rilevazione, poichè essendo causa di tutto questo male un delitto fatto *in officio*, il danno di questo delitto non deve mai ridondare sopra il terzo circonvenuto dall'Ufiziale, ma sopra il Preponente (92).

E quì cade in acconcio l'osservare la ragione per cui il Monte in vece di proporre la vindicazione, o la condizione furtiva, che era più competente, ha proposto l'azione *ad pretium*, che non se li compete, come sopra abbiamo detto. Questa ragione è stata, perchè proposta la vendicazione, o la condizione sopraddetta, quantunque questa non potesse negarsi al Padrone, restava non ostante subito elusa con la rilevazione dovuta dal Padrone medesimo, cioè dal Monte per il delitto delle falsificate risegne, sopra di cui non può dubitarsi, che sia *in officio*, e sopra di cui hanno i difensori del Monte sempre confessato la di lui obbligazione a rilevare il Sig. Barone Ricasoli.

Perciò hanno creduto, che domandandosi a nome del Monte non i Luoghi, ma il loro prezzo si potesse dividere la trufferia del Benini in due delitti, falsità cioè di risegna, e furto di prezzo, e sostenere in

Tom.II. Ggg

(91) Il Compratore della cosa furtiva deve restituirla al Padrone senza poter pretendare rimborso di prezzo *L. incivilem Cod. de Furtis*.

L' Ansal. disc. 23. *num.* 1., *& seqq.* cita moltissimi, i quali fermano, che indistintamente il Compratore è tenuto alla restituzione della cosa esistente appresso di lui senza ripetere prezzo, e senza attendere se abbia comprato con buona fede, o con mala fede.

Quando poi la cosa non esista appresso di lui, allora entra la distinzione della buona, o mala fede, perchè il Compratore di mala fede è tenuto a dare al Padrone il prezzo della cosa rubata, e da lui venduta, o l'estimazione di essa „ *Si dolo desierit possidere* „; e il Compratore di buona fede non è tenuto a cosa veruna, se non in quanto col vendere, e contrattare la cosa rubata fosse venuto a lucrare, nel qual caso il lucro si appartiene al Padrone.

Alle volte si dà il caso, che il Compratore della cosa rubata può dal Padrone pretendere il rimborso, e questo avviene quando il Compratore sciente che la cosa è furtiva la compra con animo, e con dichiarazione di restituirla al Padrone, o quando la recupera da' Ladroni, o simil gener di persone violente, come spiega il *Covarruvias in regula peccatum part.* 3. *in princip. n.* 3.

(92) *Vid. num.* 69.

in appresso, che questi due delitti non avessero tra loro causa connessa e che il primo debba dirsi *in officio*; e il secondo nò; onde confessando l' obbligo della rilevazione per il primo, e negandolo per il secondo hanno creduto di poter agire *ad pretium* senza incontrare l'ostacolo della rilevazione.

Ma contro così fatto raziocinio quando non sussistessero le risposte date; prima, che non vi è questo furto di prezzo; seconda, che la falsità è la sola origine di tutto il danno; terza, che i delitti sono tra loro connessi dal dolo, e tutti *in officio*, perchè commessi o falsificando le rilegne, o coll' opportunità di queste falsità eseguibile unicamente da chi aveva la di lui carica di Cancelliere, sussisterebbe sempre a favore del Sig. Barone Ricasoli per difendersi dall'artifizio dell'intentata azione *ad pretium* una difesa per renderla inutile servendosi di un uguale artifizio. Poichè se deve esser vero, che il Padrone della cosa rubata, e poi venduta abbia l'alternativa ad agire contro il Possessore *vel ad rem*, *vel ad pretium*, questa medesima alternativa con molto maggiore ragione la deve avere il Possessore di offerire cioè *rem*, *vel pretium*. E dico con maggiore ragione, perchè il Possessore non vi è dubbio, che non è tenuto a ratificare il Contratto fatto dal ladro, o dal falso Procuratore, e nel caso nostro la somma non è tenuto a ratificare la falsità del Benini (93). Sicchè se il Possessore si può liberare dall'azione *ad pretium offerendo rem* può dall' altra parte provvedere alla propria indennità con intentare la rilevazione, che per questo titolo dei Luoghi posseduti non se gli è saputa mai controvertere.

E non vi è ragione alcuna di forzare il Possessore a parlare del solo prezzo, il qual discorso di prezzo non può aver luogo senza la ratifica di un Contratto falso, che egli non è tenuto a fare, acciò egli con quella ratifica di Contratto si abbia col proprio suo fatto a pregiudicare, e impedirsi da se medesimo quella rilevazione, che si accorda, che nello spoglio de' Luoghi potrebbe domandare.

Inoltre considero, che se si accorda al Sig. Barone Ricasoli di potere domandare la manutenzione di questi Decreti di Rilegna falsi, come nella Causa Roncalli fu accordata ancora al Vecchi la Manutenzione delle Cartelle false, perchè il Monte sia obbligato a rilevarlo indenne dalla falsità; la domanda di manutenzione, e l'obbligo di rilevazione, e la natura dell'indennità esclude ogni, e qualunque molestia, e deve il Preponente prestare *quanti interfuit non decipi* (94), il che non segue accordando il possesso della cosa e domandando il prezzo, perchè questo ridurrebbe l'obbligo di rilevare illusorio, e la promessa dell' indennità un giuoco di parole. (95)

Se si deve manutenere il Sig. Barone Ricasoli nel godimento dei suoi Luoghi, ciò si intende nel suo presente pacifico possesso immune da tutte le molestie e immune particolarmente dalle molestie, che non si possono inferirli altronde, che per causa della falsità. E sarebbe un grande assurdo a mettere l'obbligo di mantenere i Decreti per veri, e poi molestare come se fossero falsi; il che appunto è quello che il Monte ha fatto; e di ciò ne abbiamo una dimostrazione ricordando i delle cose dette nella prima parte, cioè, che se i Decreti erano veri non poteva avere il Monte azione alcuna *neque ad rem*, *neque ad pretium*.

Questa rilevazione, che il Sig. Barone Ricasoli coll'azione esercitoria può domandare, e che il Monte a mio credere non può evitare, mi pare l'Argumento più breve, e più chia-

(93) *Bald. & alii in l. fin. ff. de Instit. Socin. cons. 154. num. 8. Caldas. ad Typ. Instrum. empt. & vend. cap. XV. num. 98. Dec. 684. num. 4. p. 10, & Dec. 708. num. 6. p. 3. Rec.*

(94) *Ved. num. 81.*

(95) *Vet. poss. Costant. ad Statut. Urb. ann. 82. num. 32. 33. & segg.*

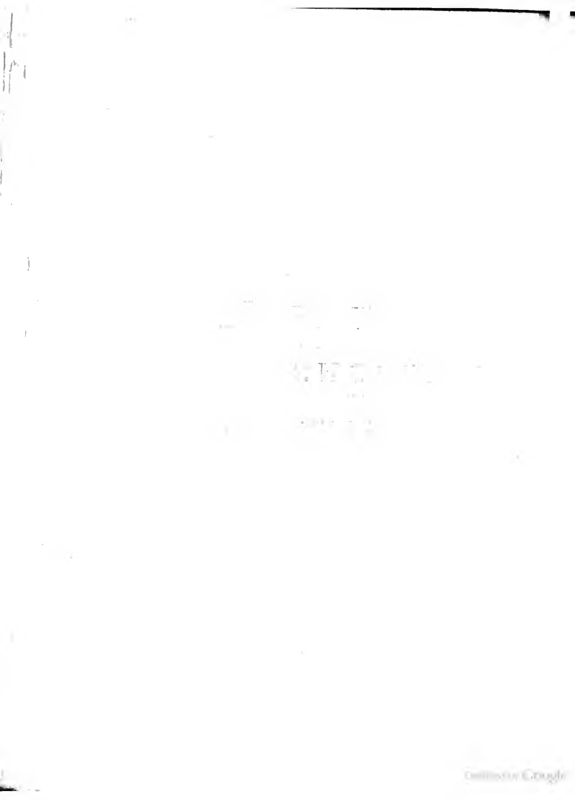
chiaro di tutti, che poteva secondo il mio giudizio servire senza divagare in altre inspezioni alla spedizione della causa; perchè questo obbligo della rilevazione ha come abbiamo veduto l'istessa forza sì nell' ipotesi, che i Decreti siano veri, sì nell'ipotesi, che i Decreti siano falsi; risparmia inoltre tutte le questioni sopra le prove di questa falsità; e ha luogo tanto nella colpa del Provveditore, che nel delitto del Benini Cancelliere, e sì nel caso che il Benini sia quanto nel caso che non sia persona legittima a ricevere il pagamento.

Questo fondamento della rilevazione oltre all'essere provato con ragioni convincentissime dedotte da i principj di ragione, e dalle regole dell' azione Institoria, ed esercitoria secondo che di sopra ne' respettivi casi abbiamo accennato, è avvalorato dalle autorità puntualissime, che decidono in termini di Luoghi di Monte di Roma, e di Firenze, e di altri Paesi sempre in favore de' Creditori ingannati, e danneggiati dagli Ufiziali del Monte, come sopra abbiamo riportato. E si combina di più la circostanza, che nel corso di questa causa niuna dottrina si è potuta allegare esclusiva di questa rilevazione. Anzi con i principj di tutte le autorità allegate per escluderla, si viene chiaramente a decidere nella nostra Fattispecie l' obbligazione del Monte verso i Possessori dei Luoghi risegnati.

E così &c.

POMPEII

POMPEII NERI
RESPONSA
ET
DISCURSUS LEGALES.

RESPONSUM I.

IN CAUSA RAVENNATEN. FINIUM REGUNDORUM INTER SERENISSIMUM M. ETRURIAE DUCEM, ET STATUM PONTIFICIUM.

ARGUMENTUM.

BUlla Pontificis Pii V. respiciens prohibitionem alienationis Status Ecclesiastici non comprehendit, nec potest comprehendere permutationes linguarum, & petiorum terræ incultæ, & habitatoribus carentis eo animo factas, ut finium controversiæ dirimantur, & certi atque indubii fines Statui Ecclesiæ constituantur.

SUMMARIUM.

1 *Judex potest per adiudicationem, & condemnationem finium controversias dirimere.*

2 *Quod eo plus habet locum inter Principes, quibus maxime interest tales controversias removere.*

3 *Dominium rerum non est ita illimitatum, ut aliquando, quod sibi non nocet, & alteri prodest præstari non debeat & hoc ex præsumpta voluntate primitivæ adsignationis dominii.*

4 *Princeps tenetur certos, & indubios limites proprio Principatui constituere.*

5 *Bulla Pii V. prohibens alienationem Patrimonii Ecclesiæ respicit alienationes voluntarias non eas, quæ ex jure & necessitate Pontifices facere tenentur.*

6 *Non obstante quod in dicta Bulla prohibeantur alienationes etiam intuitu evidentis utilitatis.*

7 *Et alia interpretatio esset notorie iniqua & permissiva multorum malorum, & turbulentiarum.*

8 *Quæ nec est toleranda nec præsumenda.*

9 *Permutatio ad removendas finium controversias habetur pro actu necessario.*

10 *Et possibilitas tantum litium valet reddere legitimos similes actus.*

11 *Recensentur Principatus, in quibus leges restringunt alienandi facultatem, & alias facultates Principibus ut plurimum competentes.*

12 *Hujusmodi tamen restrictiones non ita sunt intelligendæ ut eam auctoritatem quam a Principibus removent annichilent, & de medio tollant.*

13 *Nam in quocumque Principatu summam, & plenam potestatem revera existere necesse est.*

14 *Cui limites ponere vel restringere impossibile est.*

15 *Potest tamen in unam vel plures Personas collocari, & divisionis est capax.*

16 *Quod solet fieri ad moderandum arbitrium Principum in summis rebus in quibus adstringuntur consensum vel consilium certorum Hominum accipere vel certas solemnitates adhibere.*

17 *A quibus non possunt abstineri.*

18 *Si vero moderatio potestatis Principis facta sit sine adsignatione aliarum Personarum, in quibus resideat, hujusmodi moderatio resolvitur in consilium quod Princeps bene utatur sua Potestate.*

19 *Nam tunc Princeps, qui habet summam potestatem in aliis rebus retinet etiam in exceptis quan-*

quando nulli alii sit adsignata, eum penes aliquem necesse sit ut resideat.

20 *Confirmatur exemplo Athenienſium, & aliorum Populorum, qui senserunt inutilitatem hujusmodi Legum destruentium in perpetuum portionem summæ potestatis.*

21 *Bulla prædicta Pii V. respicit Pontifices tamquam Principes temporales ideo.*

22 *Papa potest derogare constitutionibus suorum Prædecessorum, si expedire existimet.*

23 *Permutatio inter Ecclesiam, & Principem Sæcularem ex jure Canonico permittitur.*

24 *Ideo Bulla Pii V. quæ probibet alienationes sub variis prætextibus, & coloribus non debet præsumi probibuisse veram, reciprocam, & recompensativam permutationem.*

25 *Cum d. Bulla recipiat interpretationem ab jure communi, a quo in minimum recessisse credendum est, etsi causâ finalis respiciat publicam utilitatem. Et num. 30. 31.*

26 *Linguæ terrarum incultæ, & carentes babitatoribus non veniunt sub probibitione Bullæ Pii V.*

27 *Non obstante mentione* Locorum *facta in d. Bulla, quia bæc generalis expressio a rebus desuper enunciatis debet interpretari.*

28 *Et Bulla loquitur tantum de illis Locis, in quibus residet activa jurisdictio, quorum alienatio Principatui noceret.*

29 *Quæ activa jurisdictio non applicatur linguis terrarum incultis, & babitatoribus carentibus.*

32 *Causa finalis Bullæ Pii V. consistit in impediendo dismembrationem Status Ecclesiæ.*

33 *In concessionibus cujuscumque generis a Principe factis erga subditos summa Potestas, & recursus semper intelligi debet reservatus.*

34 *Et in alienatione totali Statuum requiritur consensus Populorum tam alienandorum, quam aliorum in alienatione non comprebensorum.*

35 *Quod tamen non adplicatur alienationi linguarum Terræ non babitatæ, quæ possunt recta via permutari si expediat utilitati Populorum. Et de ratione num. 36.*

37 *Necessitas Legalis etiam in summis rebus facit præsumere Populorum consensum.*

38 *Possessor, Livellarius, Usufructuarius, & Salvianista babet facultatem transigendi de finibus.*

39 *Subditi possunt absque scientia Magistratus fines dirigere, & mutare per transactionem.*

40. *Quando ambigitur quid fieri debeat in uno casu, attendendum est id quod factum fuit in casu consimili.*

I continovi disordini cagionati dall' incerta, oscura, e confusa confinazione della Romagna, dove si divide il Dominio del Serenissimo Gran Duca di Toscana da quello di Sua Santità ne' Territorj di Marradi, Palazzuolo, Terra del Sole, e Castrocaro di S. A. R. con quelli di Forlì, Berzighella, e Casola dello Stato Pontificio mossero l'uno, e l'altro Sovrano a far riconoscere da due Periti nell'anno 1723. la faccia del Luogo; e progettare una nuova confinazione, la quale togliesse ogni cagione di controversia, e d'inquietudine a' Popoli dell' uno, e dell' altro Stato; e riconosciuta mediante la relazione di detti Periti la necessità di porre opportuno rimedio a'sopraddetti inconvenienti, dette la Santità di Benedetto Decimo Terzo autorità al Sig. Cardinale Bentivoglio Legato di Ravenna di concordare con i Ministri di S. A. R. la nuova confinazione, che togliesse tutte le antiche dubbiezze, e così fu effettuato nel mese di Settembre dell' anno 1726. nel quale trasportatisi i respettivi Ministri alla visita delle linee confinative, quelle accomodarono in più accessi nella forma più comoda, e più certa, che loro parve possibile, permutando ancora in vigore delle loro Patenti alcuni pezzi di terra, e alcune case dell' uno, e dell' altro

Do-

Dominio per maggior comodo delle sopraddette Linee; il tutto con l' opportuna compensazione, e con il consenso, e con la totale soddisfazione delle Parti interessate, e di ciò se ne celebrò l' Instrumento il dì 27. del detto Mese.

Tale Instrumento fu poi in Roma da una Congregazione a ciò specialmente deputata esaminato, e approvato, e in sequela da Sua Santità ratificato con suo Breve speciale del dì 27. Gennajo dell' Anno 1729., e successivamente la Santità Sua commesse all' Arcivescovo di Ravenna, che facesse dar piena esecuzione al detto Instrumento, la qual Commissione fu poi anco rinnovata dal Regnante Sommo Pontefice Clemente XII.

Perciò trasferiti al detto oggetto dell' esecuzione i Periti dell' uno, e dell' altro Stato il Settembre dell' Anno 1730., riscontrando la Confinazione progettata nell' Anno 1726., riconobbero, che vi era occorso qualche errore, e osservarono, che era necessario in qualche parte correggerla, e supplirla per ottenere l' effetto di togliere tutte le incertezze, e tutte le occasioni di controversie, e d' incomodi, e proposero perciò come cosa necessaria per compire perfettamente quest' Opera di fare alcune altre permute di piccoli pezzi di Terra, acciò con maggior comodo dell' uno, e dell' altro Stato, e con maggior chiarezza si potessero tirar le Linee della detta Confinazione; ma siccome mancavano allora i Ministri delle opportune Facoltà, accettarono per allora la Confinazione del 1726., e concordarono di proporre ai respettivi Sovrani questo Supplemento, il che essendo stato fatto, e avendo S. A. R. fatto istanza per ottenere l' Assenso di Sua Santità con esporre, che „ sarebbe opportuno di fare nel Territorj di Berzighella, e Marradi „ una Linea veramente reale, e naturale, levando alcuni pezzi di Terra di Dominio della Chiesa, i quali „ a guisa di Isolette s' internano nello Stato di Toscana, e altre simili „ Lingue di giurisdizione di S.A.R., „ che s' internano nello Stato Ecclesiastico, e farne una recompensatoria permuta, e tirare in conseguenza una Linea di Confini unita, e „ non interrotta delle medesime Isole, e Lingue, servendosi, dove si „ può, non di termini manufatti, e „ non durabili, e artificiali, ma di „ termini naturali, ed invariabili, come di Fiumi, Rii, Strade, e Crini „ di Poggi ec. „ e essendo stato delegato questo affare alla Congregazione de' Confini, è stato promosso un dubbio sopra queste Permute, cioè, se cadano sotto le proibizioni della Bolla di Pio V. *De non infeudandis*; sopra di che avendo io attentamente osservato l' elaborata Scrittura del Sig. Avvocato Fiscale della Reverenda Camera, farei non ostante di parere, che non si potesse giustamente negare l' adempimento all' istanza di S.A.R., e che niuno ostacolo ponga la sopraddetta Bolla.

Perchè la permuta de' sopraddetti piccoli pezzi di Terra non è un atto volontario, che dipenda dal libero arbitrio de' respettivi Sovrani, sopra il quale arbitrio però possa cadere questione, se debba regolarsi a tenore della Bolla sopraddetta, ma è un atto precisamente necessario, non solo perchè egli è consecutivo alla convenzione già fermata tra sua Santità, e S. A. R. sin dall' Anno 1726. di accomodare la confinazione della Romagna, il quale accomodamento non si può effettuare con soddisfazione, e quiete degli uni, e degli altri Sudditi senza detta permuta, come è detto nella Relazione de' Periti; ma prescindendo ancora dal patto precedente, è sempre tal permuta un atto necessario di necessità legale, perchè le Leggi, per facilitare l' esito di queste controversie di Confini hanno voluto, che si possino sopire con forzare le parti a queste scambievoli permute, dando tutta l' opportuna autorità ai Giudici di aggiudicare il Terreno senz' altro titolo, che questo, di collocare i confini più certi, e più comodi, e di condannare alle dovute compensazioni. Il testo è chiaro, e ri-

ricevuto, e praticato senza controversia nella *L. 2. ff. Finium Regundorum* „ ivi „ Judici finium regundo-
1. „ rum permittitur, ut ubi non possit dirimere fines, adjudicatione controversiam dirimat, & si fortè amovendæ veteris obscuritatis gratia per aliam regionem fines dirigere, Judex velit, potest hoc facere per adjudicationem, & condemnationem „ E l'istesso resulta da tutto il sopraddetto *Tit. Finium regundorum* dove si osservi il Zoesio, e il Vesembecio, e il Brunemanno alla *L. 2. del detto Titolo* sì ne' Digesti, che nel Codice, e si aggiunga Girolamo dal Monte *de Finib. Regund. cap.* 101. dove allega alcuni esempj, e *cap.* 103., e Paris dal Pozzo *nel Tratt. de Finib., & modo decidendi quæstion. Confin. Territor. cap. & advertendum, pag.* 67. *dopo il tratt. de Feudis*.

Il che se è vero nelle controversie de' Privati, con quanta maggior ragione sarà necessaria questa Concordia quando si tratta della Confinazione di due Stati, dove la certezza de' Confini è di tanta maggior importanza, e le dispute, che posson nascere dalla confusione di essi sono di tanto più perniciosa conseguenza? *Paol. de Castr. nella L. ex hoc*
2. *jure*, *Gio. And. nel cap. cum caussam de Probat. Bald. cons.* 420. *vol.* 1. Ma poichè si tratta di due Sovrani oltre il disposto dalle Leggi Comuni d' Italia un' altra considerazione dedotta dal naturale Diritto delle Genti dimostra la necessità delle sopraddette Permute. Perchè posto, che queste si faccino senza danno alcuno del Principato della Sede Apostolica, anzi con utilità evidente, e posto, che queste siano opportune per accertare i Confini, e tor via ogni possibilità di disputa giurisdizionale, e per la quiete, e il comodo vivere de' Popoli confinanti, come è stato da' Periti già posto in chiaro, ne segue, che Sua Santità viene per due fortissime ragioni obbligata per necessità di giustizia alla detta Permuta.

La prima obbliga Sua Santità a detta permuta in riguardo alla domanda di S. A. R., la quale non essendo dannosa alla Santa Sede, ed essendo utile al domandante, e utile a tanti Popoli non si potrebbe mai negare senza sovvertire i primi principj della giustizia naturale secondo il celebre assioma, *Quod tibi non nocet &c.* La ragione del quale assegna dottamente il *Grozio de Jure Belli, & Pacis lib. 2. tit. 2. §. 6. &c.* dicendo, 3.
che il Dominio non dà una facoltà ai Padroni di potersi servire delle cose sue così illuminata, dimodo che spesse volte non siano tenuti a impiegarle a benefizio altrui, poichè si suppone, che nella prima divisione dei Dominj, gli Uomini non rinunziassero onninamente a qualunque Diritto in favore dei Proprietarj, ma che si riservassero sì nel caso dell'estrema necessità, sì nel caso d' un' utilità, che altrui non sia nociva la facoltà di esercitare anco sopra le cose già assegnate l'antica primitiva autorità, che per natura loro si competeva, di modo che non ostante l' assegnazione e spartizione delle cose in prima comuni sempre queste siano passate con una tale specie di servitù di dovere ne' sopraddetti Casi supplire all' altrui indigenza; perchè così si deve interpretare che fusse la mente dei primi Divisori, e tale interpretazione esige la utilità del genere Umano, si aggiunga il *Covaruv. in Cap. Peccatum part. 2. §. 1. n. 3.*

La seconda ragione obbliga Sua Santità alla detta permuta a contemplazione dei suoi Popoli, la salute, e utilità de' quali è l'unica Legge, che obblighi i Sovrani; e certo è che tanto questi, che quelli di S. A. R. si libereranno in tal guisa da infinite vessazioni, che l' incerta estensione delle respettive Giurisdizioni per necessità deve produrre.

E qui avanti di proceder più oltre è necessario occorrere a un equivoco di fatto, che pare, che il Sig. Avvocato Fiscale abbia preso supponendo al *§. Thema*, che non si tratti presentemente d'accomodare una confinazione incerta, e oscura, ma di variare, e permutare i Confini già certi.

certi. Poichè è certo, e l'accorda anco il detto Signor Avvocato al §. *Longè vero* che avanti il 1726. i Confini fussero incerti, e dubbi, e fusse luogo a molte controversie, per sopire le quali convenissero Sua Santità, e S. A. R. allora di accomodare tutta questa Confinazione della Romagna. In fatti essendo questa stata fermata nel detto anno 1726., e successivamente approvata dall'uno, e l'altro Sovrano furono a quest'effetto dell'approvazione mandati i Periti dell'uno, e dell'altro Stato nel 1730. per riconoscere se ciò, che era stato precedentemente nel 1726. concordato, fosse stato poi rettamente nell'apposizione de' Termini eseguito: e si riconobbe, come concordemente i Periti affermano, e il Sig. Avvocato Micheli riferisce, che quantunque i Termini fussero stati collocati giustamente in quanto alla loro situazione materiale, non aveano non ostante tolto l'incertezza della detta Confinazione. Primo, perchè in alcuni luoghi ne erano stati posti molti superflui, e in altri ne erano stati posti meno del necessario, e in qualche luogo essendovi il Confine naturale, come di Torrenti, Strade ec. vi erano stati posti anco gli artificiali, e non era noto, se agli uni, o agli altri si doveva riferir la linea della Confinazione.

Secondo perchè richiamando ogni termine il suo corrispondente, e dovendosi riconoscere queste corrispondenze dalla direzione di alcune Linee incavate ne' detti Termini, la direzione di queste Linee era stata così mal disposta, che non si poteva praticare, perchè in qualche luogo camminando secondo la direzione non si trovava mai la corrispondenza. Altrove lasciavano le dette Linee dei pezzi di Terra isolati, che non sarebbero appartenenti nè all'una, nè all'altra giurisdizione, fuor d'ogni regola; e altrove finalmente vi sarebbero stati delli spazj di terreno, dove, e l'uno, e l'altro Sovrano averebbe potuto pretendere d'arrivare con i Confini.

Terzo, perchè questo modo di confinare per via di Termini artificiali, e di Linee immaginarie, quantunque tra i Privati si possa praticare, non ostante trattandosi di confinazione di Stati è sempre incerto, e scomodo.

Incerto perchè è necessario, che il Popolo sappia dove per l'appunto arrivano i limiti dell'uno, e dell'altro Dominio, dovendo servire questa notizia per regolare le azioni di ciascuno, onde non serve, che la certezza resulti dal riscontro delli Archivj, e degli Istrumenti, ma bisogna, che il Confine sia apparente, e manifesto, e per se stesso parlante. E scomodo perchè ricorrendo le Linee immaginarie direttamente per aria senza alcun riguardo alla faccia del suolo, spesse volte avviene, che da esse Linee sia tagliato nel mezzo un Campo, o una Casa, che resta così per metà in uno Stato, e per metà in un altro con grave incomodo de' Padroni, e con grandissima confusione per l'esercizio delle respettive giurisdizioni.

Ciò adunque supposto in fatto, certo è di ragione, che il Principe è tenuto a procurare la certezza de' Confini del suo Dominio, *Girol. del Monte de Finib. regund. cap.* 8., e 4 questi Confini quando si tratta di confinazione giurisdizionale debbano essere più notabili e manifesti per segni evidenti, e naturali, come Strade, Fossati, Torrenti, crini di Monti ec. Il detto Girolamo dal Monte *cap.* 15. „ ivi „ Signa notabiliora es„ se debent quando territoria, & ju„ risdictiones, & loca pubblica ter„ minantur secundum *Paul. de Ca„ str. in L. Ex hoc jure n.* 24. *§. De „ just.* & jure Baldus *in Cons.* 468. „ *vol.* 3., *& cons.* 420. *vol.* 1. vult „ Provincias, territoria, ac Diecæ„ ses terminari per vias regales, flu„ mina, montes, valles, & lapides; „ vel signa multum apparentia, & „ idem voluit *Jo. And. in cap. Cum „ caussam de Probat., & Par. de Pu„ teo in cap.* 1. *n.* 1. *de Finib. Feud.*, „ *& n.* 20. „ Onde sempre più ri-

ma-

rimane in chiaro ciò che di sopra si diceva, che Sua Santità viene obbligata per necessità di giustizia a convenire nella sopradetta Permuta, non solo per la convenzione precedente del 1726., ma perchè così dispongono le Leggi comuni d'Italia, osservate nell' uno, e nell' altro Stato; e così richiede il naturale diritto delle Genti, e così desiderano per il loro quieto vivere gli uni, e gli altri Popoli, la salute de' quali è la Suprema Legge de' Sovrani.

Se adunque Sua Santità è obbligata per giustizia a consentire a questa permuta, non ci può cadere il dubbio sopra la facoltà di alienare perchè la Bolla non parla delle alienazioni di questo genere, e quando ancora ne parlasse, non per questo nel nostro caso ne impedirebbe l'effettuazione.

Non parla di questo genere di alienazione, perchè la Bolla è fatta per moderare le gratificazioni, e la liberalità de' Pontefici, onde si comprendono sotto detta proibizione le alienazioni, che dipenderebbero dal loro libero arbitrio, e non mai quelle, che per necessità legale son tenuti i medesimi Pontefici a effettuare, così affermano il *Fagnan. in cap. Pasto-*
5 *ral. n.* 11. *de iis, quæ fiunt a Prælato, e in cap. nulli, n.* 27. *de Reb. Eccles. non alienandis, De Luca de Alienat. disc.* 1. *n.* 126. *Molines dec.* 11. *e* 47. *n.* 9. *e* 10. *e decis.* 1221. *n.* 2. Nè osta, che nella medesima Bolla sia stata espressa la causa di necessità, o utilità evidente, perchè non ostante non si può mai intendere della necessità legale, la quale obbliga per
6 giustizia *Fagnano detto Cap. Pastoral. n* 2. *e seq. e al d. Cap. Nulli, num.* 27, dove dice, che il giuramento in simili casi non obbliga, perchè non sono in esso compresi. E in fatti intendendo altrimenti la Legge, sarebbe notoriamente iniqua, e contraria direttamente alla giustizia e permissiva, e fautrice d' infiniti disordini, il che non si può presumere. *Serafino*
7 *nel Vot. impresso doppo i Conf del Farinac. decis.* 61. *n.* 11. nè tollerare, nè ammettere una tale interpretazione, *Suarez de Legib. lib* 8. *cap.* 30. 8
n. 6., *e* 7. *Molina de Just.*, *& de Jure tom.* 1. *tratt.* 2. *Disput.* 8. *versicul. ad tertium*, *Rebell. de oblig. justit. part* 1. *lib.* 11. *quæst.* 13. *n.* 7. *Emerix decis.* 1057. *n.* 22. E in fatti è stato sempre creduto, che per rimuovere gli scandoli, e le liti tra' confinanti, la permuta sia un atto necessario *De Luc. de Feud. discur.* 128. 9
n. 19. *§. tertio, & §. Alia quoque*, anzi la sola possibilità delle liti è sufficiente a autorizzare simili atti, come avvertisce il *Fagnano nel Capo ad* 10
Audientiam n. 17. *de Eccl. ædificatione*, *Garz. de Benefic. part.* 2. *cap.* 3. *n.* 9. *e seq. Piton. disc. Eccles.* 160. *n.* 11. *Ursaja discep. Eccles. tom.* 1. *part.* 1. *disc* 14. *n.* 43., *e n.* 62.

Si diceva ancora, che quando la Bolla comprendesse simili Casi, ciò non ostante non potrebbe impedire l'effettuazione di quel che si tratta nel caso nostro. Perchè certo è; che queste Leggi, che restringono la facoltà d'alienare, e molte altre facoltà competenti ordinariamente ai Sovrani, che esistono nella maggior parte degli Stati d' Europa, come nel Regno d'Ungheria, *Bonfin. rerum Hun* 11
garicar. decad. 4. *lib.* 9., nel Regno di Boemia *Paol Stransckyz Resp. Boemia cap.* 5. *n* 8. *e n.* 9, nell' Inghilterra, *Tomm. Smith. de Repub. & administrat. Angl. lib.* 2. *cap* 2. *e cap.* 4., nella Svezia, come apparisce dal *Codice delle Leggi degli Suevi, e de' Goti lib.* 2. *de jure Suevorum, Gothorumq. Regali cap.* 4 *qualiter rex teneatur juramentum suum præstare*, in Francia *De Laet descript. Galliæ cap.* 5. *e cap.* 9. *Tuano lib* 63. *Histor. Ottomann. Franco-Gallia cap.* 25., nel Regno d' Aragona *De Laet de Regis Hispaniæ Regni Comment. cap.* 5. *§. De Regimine politic.*, *& Civili Aragonæ*, nel Ducato di Savoia *Perperat. conf.* 18. *num.* 3. *e* 36. *Bursatt. conf.* 550, *num.* 12., e che si sogliono giurare come si giurano queste Bolle nell'atto dell' assunzione al Governo, non si possono intendere in modo tale, che spenghino, e soppri-

mino

mino affatto quella tale autorità, che
esse vietano d' essercitare al Sovrano
12 *Puffendorf. de Jure naturæ*, & *Gentium lib. 7. cap. 6.*, perchè in qualunque Stato vi deve essere necessariamente la somma, e piena potestà *Puf-*
13 *fendorf. l. cit. cap. 2.*, e a questa non si posson por limiti, nè restrizioni, *Puffendorf. l. cit. cap. 6.*, ma siccome
14 questa potestà può collocarsi o in una, o in più persone, e essa è suscettibile
15 di divisione, *Puffendorf. l. cit. cap. 4., e 5. Ulric. Huber. de Jure Civ. lib. 1. sect. 3. cap. 1.*, così per moderare il libero arbitrio de' Sovrani, si sogliono eccettuare dalla loro autorità certi punti essenziali del Governo, non perchè non vi sia alcuno, che occorrendo possa disporre anco sopra di quelli, ma perchè in questi il Sovrano non possa risolvere da se solo, e debba adoperare il consenso, o il consiglio d' alcune Persone, o debba procedere con certe cautele, e solennità credute necessarie nelle risoluzioni più
16 importanti *Puff. l. cit. cap. 6. n. 10.*

Però è ricevuto che se le dette Leggi nell' atto di ristringere la potestà arbitraria deputano le Persone appresso di cui debba risedere quella parte di potestà, che si limita al Principe, allora ogni qualvolta, che occorra deliberare sopra quelli Articoli riservati, bisogna adoperar quelle formalità prescritte, ed ottenere il consenso da chi ha la legittima autorità
17 di darlo *Puffend. d. n. 10. Huber. d. sect. 3. cap. 5.* Se poi le dette Leggi non deputino altra persona, che abbia autorità sopra le cose riservate, allora quantunque siano state giurate, si convertono in consigli, e non servano altro, che a avvertire il Sovrano a non deliberare sopra di esse temerariamente, del resto, quando la necessità viene resta appresso di lui tutta l' autorità di disporre come esso
18 giudica espediente, *Puffend. l. cit. d. cap. 6. n. 8. 9. e 10. e seguenti*, perchè la Repubblica non deve esser mancante, dell' autorità di risolvere le cose necessarie, e questa autorità deve essere appresso di qualcuno, onde non essendo stata data a altri la ritiene chi ha la Sovranità in tutte le altre
cose, *Hob. de Cive cap. 7. §. 17.* Un 19
esempio dell' inutilità di queste Leggi è quella degli Ateniesi, che non vi fosse alcuno, che potesse proporre la conquista di Salamina, la quale venuto veramente il caso, che la conquista era utile, fu da principio delusa da Solone, e poi riconosciuta per una Legge inutile, anzi dannosa, *Plu-*
tarch. in vita Solon. simile a questa 20
era la Legge de' Popoli di Tasso, che imponeva la pena di morte a chi avesse proposta la pace con gli Ateniesi, *Polien. Strateg. lib. 2.* e di quei di Thuria, che non si potesse proporre niuna correzione delle Leggi *Diodor. Sicil lib 12. cap. 17.*, e l' istesso Solone cadde in tale errore quando fece giurare al Popolo d' Atene, sovrano nella sua Repubblica, che per diecì anni non derogherebbe alle Leggi da lui compilate *Herodot. Elio.*

Adattando adunque questo discorso al caso nostro noi abbiamo provato, che questa Permuta è necessaria a farsi, e nella Sovranità Ecclesiastica questa Potestà ci deve essere, perchè niuna Legge la può avere spenta, e soppressa, e la Bolla suppone i Pontefici come Principi tem-
porali, *De Luc. disc. 128. de Feud.* 21
n. 12., onde si deve dire in questo Stato, ciò che si dice di tutti gli altri. E in fatti è ricevuto, che il Papa possa alle predette Bolle derogare, quando ciò stimi opportuno *Capyc.*
Latr consult. 75. n 178. e seq. Alto- 22
grad. controv 9. cap. 9. Coccin. decis. 2273. n. 98. Onde la disputa, se questa Permuta sia compresa o nò sotto la proibizion della Bolla, non può importar altro, sennon se questa Permuta si debba fare o con una formalità, o con un altra, il che non dee impedire l' effettuazione d' un Opera così plausibile, e così giusta, e l' adempimento delle clementissime intenzioni di Sua Santità,, e di S.A.R.

Ma quando ancora noi volessimo riguardare questa permuta come un affare meramente arbitrario, e si voglia anco esaminare a tenore delle

proibizioni della Bolla, farà facile il riconoscere, che le parole, e molto meno la ragione, e la causa finale di essa Bolla non comprende questa sorte di Permute.

Le parole non si possono estendere a questo senso, perchè in primo luogo la Permuta tra la Chiesa, e il Principe secolare di ragione è permes-
23 sa, *Cap. 1. de Rer. permut.* e non è in detta Bolla proibita non parlandosi ivi altro, che delle concessioni, o alienazioni anco sotto pretesto, o causa di permuta, ivi „ *§. pr. Sub variis prætextibus*, *coloribus*, *& cau-*
24 *sis*, *e §. 3. ex Caussa Permutationis*, il che è molto differente da una vera, reciproca, adequata, recompensativa Permuta; la quale siccome di ragione si può fare, e niuna causa vi è di proibirla, così non si deve supporre in quelle parole compresa; perchè la Bolla riceve l' interpretazione passiva dallo Jus comune, e si deve interpretare, che meno, che sia possibile lo abbia corretto, *Serafino nel*
25 *voto dopo il Farinnacc. dec. 61. n. 10.*

In secondo luogo si osservi, che la Bolla parla delle Concessioni solite farsi a titolo di Feudo, Vicariato, o Governo, ivi „ *§. 1. in Feudum*, *Gubernium*, *Vicariatum*, *Ducatum*, *aut quemvis alium titulum perpetuum vel ad tertiam generationem*, *seu ad vitam*, per le quali si viene a diminuire la giurisdizione immediata della Sede Apostolica, e a sottoporre i Sudditi dello Stato Pontificio alla violenta, o tralcurata dominazione de' piccoli Signori; onde ciò non può estendersi al caso nostro, dove si permutano alcune piccole lingue di Terreno disabitato, di modo che ricevendo la Santa Sede altrettanta porzione di Terreno non viene a pregiudicare non solo all' immediata giurisdizione, o al buon governo de' Sudditi, ma ne meno alla materiale estensione del suo Dominio.

In terzo luogo non si può estendere al caso nostro la proibizione suddetta, perchè la Bolla parla delle Infeudazioni di Città, Terre, e Castelli, ivi „ *§. 1. Civitates*, *Terræ*, *Oppida*, *Castra*, *Arces*, *& Loca ad jus*, *& proprietatem ejusdem Sedis pertinentia*, con cui si viene a smembrare il Principato Ecclesiastico, onde in queste non si posson dir comprese quelle strisce di Terreno che si domandano, come è stato ampiamente dimostrato nelle passate Scritture. Nè giova il replicare, che possano comprendersi sotto la parola *Locorum*, perchè è vero, che la parola è generalissima, sicchè non vi è cosa, che non possa esser compresa sotto di essa; Ma appunto per questa sua generalità così infinita ella si deve interpretare secondo la natura delle cose espresse antecedentemente, *Bartol alla L. Si de*
certa Cod. de transact. Alex. l. 3. n. 26
24. e 25. tit de acq. possess. Cravet. cons. 245. n. 6. Castrens cons. 445. lib. 1. num. 3. e cons. 333. lib. 2. Oldrad. cons. 8. e cons. 297. n. 5. Gem n. cons. 65 n. 4., onde parlandosi di sopra di Luoghi giurisdizionali, e di sedi della giurisdizione attiva si accorda, che essa comprenda tutte le Communità, e Curie dello Stato Ecclesiastico, ma non mai si può estendere al senso materiale sotto di cui la parola *Luogo* può significare ciascuna zolla di Terreno.

Nè vale il dire, che ciascuna zolla di Terreno si può chiamare Luogo giurisdizionale, inerendo a ciascuna di esse la giurisdizione, come la muffa nel Vino, e la nebbia sopra i Pantani, come dottamente va esaminando il Sig. Avvocato Fiscale al *§. Neque Postulatio*, e al *§. Hinc vero*, e altri seguenti. Perchè la Bolla parla de' Luoghi giurisdizionali soliti darsi
in Feudo, Vicariato, o Governo, 27
ivi „ *Loca in Feudum &c. dari solita* onde non essendo consueto darsi in governo le solitudini, non si può dire, che nella detta probizione si comprenda ogni particella di Terreno, quantunque sopra ogni particella di terreno possa il Principe esercitare Atti giurisdizional, ma bensì devesi intendere de' luoghi solamente, che sono sedi della giurisdizione attiva, dall' alienazione dei quali ne deriva la scissura del Principato, e tutti gli altri

tri pregiudizj del buon governo in
28 detta Bolla considerati. *De Luc. de Feudis disc.* 61. e io fatti, che non
convenga ai pezzi disabitati di terreno
giurisdizione attiva, e l'imperio, è
noto, come dicono *Bartol. nella L.* 1.
29 *n.* 16. e ivi „ *Iason. n.* 16. *vers. tertia Conditio tit. de Iurisdictione omn. judic. Altograd. conf.* 3. *n.* 43. *e* 44. *lib.* 2. *Menoch. de praes. lib.* 3. *praes.* 97. *n.* 1. *e seq.*

Or supposto, che le parole della
Bolla non comprendino la permuta di
cui si tratta, certo è che detta Bolla
non può estendersi ai casi non espressi
letteralmente, *Spada Cons.* 16. *n.* 8. *e*
30 *n.* 14. *Capyc. Latr. Consult.* 75. *n.* 178. *De Luc. de Feud. disc.* 21 *n.* 12. *Serafin.* nel Voto impresso dopo i Consigli del Farinaccio *decis.* 56. *num.* 10. *Dunozzetto dec.* 760. *n.* 18. onde mi par superflua la disputa se detta Bolla debba dirsi favorevole, o odiosa, quantunque per altro sia certo, che le costituzioni correttorie del' Jus Comune si dicano sempre odiose, quantunque fatte per causa di pubblica utilità *Sarmient. Select. interp. lib. cap.*
31 12. *Rot. Rom. decis.* 783. *n.* 9. *part.* 2. *Recent.*

Si diceva di più, che la ragione, e la Causa finale di detta Bolla escludeva onninamente il nostro caso, perchè è noto, che la Causa finale è che non si smembri lo Stato Ecclesiastico, come al §. 1. della Bolla
di Pio V. *Card. Petra ad Const. A-*
32 *post. tom.* 4. *fol.* 201. *n.* 10. *De Luc. de Feud. dis.* 60. *num.* 13. E queste proibizioni son fatte per porre qualche freno alle gratificazioni, che dalla generosità de' Sommi Pontefici si fossero potute con qualche pretesto estorcere, ma non per impedire il corso della giustizia, e molto meno della necessità, che molte volte può richiedere per utilità manifesta della Santa Sede, o per evitare qualche manifesto danno qualchè sorta di alienazione, o di permuta. Onde non importando la permuta, di cui si tratta, alcuna diminuzione, o smembrazione dello Stato Ecclesiastico, e non ci essendo dubbio, che ciò si faccia per estorcere dalla Santità Sua una inutile liberalità, e non inducendo ciò alcun cattivo esempio, non si può con questo pretesto trattener ciò, che è un puro adempimento di giustizia.

Finalmente mi pare, che si possa anco sopire la difficoltà ingegnosamente promossa dal Sig. Avvocato Fiscale dal considerare la potestà del Principe, che non si può estendere alla totale alienazione del suo Dominio. Perchè si ammette che nelle concessioni fatte dal Principe al suddito sempre s' intenda riservata la Sovranità, e il supremo ricorso del quale esso non può spogliarsi secondo *Lucas*
de Penna alla L. Quaecumque Cod. 33
de omn. agr. desert. lib. 11. *Mastrill. de Magistrat. lib.* 1. *cap.* 19. *e altri allegati al §. Haec porro*, E si ammette, che le alienazioni totali degli Stati, che si fanno tra un Sovrano, e l' altro non si possano effettuare senza il consenso de' Popoli, sì degli alienati, che di quelli, che restano
Ulric. Huber. de jure civitat. lib. 1.
sect. 3. *cap.* 5. *n.* 18. *e sect.* 10. *cap.* 5. 34
n. 41. *Grozio de jure Belli, & pacis lib.* 2. *cap.* 6. *§.* 3. *e* 4. e ivi il *Boeclero*, il *Vander Muelen*, e il *Barbeirac* perchè il negare onninamente la potestà d'alienare anco quando intervenga il detto consenso, sarebbe un dare di nullità a tutti i Trattati, che in ogni tempo sono stati fatti tra' Principi.

Ma noi non siamo in questi casi, perchè non si tratta d'alienazione di Provincie, e di Popoli, ma di alcune strisce di Terreno inabitato permutabili per maggior comodo de' medesimi Popoli, alle quali non possono applicarsi le sopraddette Dottrine, come precisamente il *Grozio* nel detto
cap. 6. *al §.* 7. discendendo ai termini 35
puntuali della nostra questione, afferma ivi „ *At imperium in locum, idest pars territorii puta non habitata, aut deserta quominus a populo libero alienari possit, aut etiam a Rege accedente Populi consensu, quod obstet non video.* E la ragione è perchè il non potere il Sovrano alienar di proprio arbitrio parte de' suoi Sudditi dipende

dal non aver la potestà di far mutar governo ai Popoli, che hanno consentito solamente nel governo presente, e possono contradire alla mutazione, che si pretendesse fare *Grozio*
36 *d. §. 7.* Ma ciò non ha luogo nel caso nostro, dove i Sudditi non si alienano, e ambedue gli Stati rimangono nell'istessa ampiezza, e nell'istesso governo di prima.

Io concedo, che il Principe non potesse permutare una Provincia coll'altra senza le sopraddette cautele; ma trattandosi di puri pezzi di Terreno per causa di Confini, non solo un Principe Sovrano, ma qualunque Amministratore di una Repubblica lo può fare, perchè ciò si richiede per necessità legale, la quale fa ancora ne' casi più importanti presumere il consenso de' Popoli quando è necessario. *Grozio dict. Cap. 6. §. 8.*, e ivi il
37 *Boeclero*. Nè si dica, che così si potrebbe alienare tutto un Territorio. Perchè noi non siamo in questo caso, e certo altra cosa è alienare tutto il Territorio, il quale per necessità porta seco anco tutti gli Abitatori; altra cosa è alienare una minima particella per maggior comodo del restante, e con riceverne un ampia ricompensa.

In somma sarebbe un porre limiti troppo angusti alla potestà del Sommo Pontefice, se gli si negasse la facoltà di transigere in causa di Confini, facoltà, che si compete anco nel fondo altrui a qualunque Possessore, Livellario, Usufruttuario, o Salvianista *Petr. Gregor. Tho-*
38 *los. Sintagm. jur. lib. 5. cap. 5. num 6. Cujac. alla L. 2. Cod. fin. regund.*, e che gli stessi Sudditi potrebbero da per loro stessi esercitare senza interporre l'autorità del Principe come chiaramente afferma il *Brunemanno alla L. 2. tit. fin. regund. num. 4.*
39 e alla *L. 2. Cod. fin. regund. num. 6.* ivi „ *Subditi possunt absque scientia magistratus fines dirigere, & mutare per transactionem*.

E se dopo tutte le sopra accennate ragioni si credesse anco necessario ricorrere all'esempio, noi lo abbiamo precisissimo in un fatto di Clemente VIII. Pontefice zelantissimo osservatore della Bolla di Pio V, il quale in caso di simili differenze di Confini tra le Comunità di Marradi, e di Berzighella accordò, che si componessero per via d'Arbitri con fare alcune permute simili a quelle, che presentemente si domandano. Il qual fatto si deve ricever per Legge, particolarmente trattandosi d'interpetrare la Bolla di Pio V., e stabilire ciò che si debba fare in quest' occasione, secondo la *L. & ideo, e seq. tit. de Legib.*, e la *L. si Imperialis, Cod. de Legib.* 40

Sicchè concludendo mi pare, che si possa dire, che questo affare non si deve esaminare a termini della sopraddetta Bolla di Pio V. perchè si tratta d'un atto necessario di necessità legale, e perchè la Bolla non parla di simili sorte di Permute, e non potrebbe impedirne in ogni caso l'effettuazione dovuta per giustizia. E quando ancora si volesse esaminare a termini di detta Bolla, mi pare evidente, che nè le parole di essa, nè la ragione, o causa finale comprendino il nostro caso. Onde crederei, che non ostante l'erudita Allegazione del dottissimo Sig. Avvocato Fiscale si potesse procedere alla terminazione di questo affare così desiderata dai Popoli interessati senza alcun altro scrupuloso riflesso alle proibizioni della d. Bolla

---

RESPONSUM II.
IN CAUSA CARPINIEN.
ASSERTAE POSSESSIONIS INTER SERENISSIMUM M. ETRURIAE DUCEM EX UNA, ET S. SEDEM EX ALTERA.

ARGUMENTUM.

Exponuntur iura Serenissimi M. Etruriæ Ducis super Comitatu Carpiniæ quorum vigore omni legitimo titulo potuit pessessionem accipere dicti Comitatus post mortem ultimæ fæminæ per lineam masculinam descendentis.

SUMMARIUM.

1 *Familia Comitum Carpiniae inter antiquiores, & nobiliores in Eu-*

Europa recensetur.

2 In Accomaudigiam & protectionem Reipublicae Florentinae fuit recepta anno 1489. cum pacto devolutivo in casu deficientiae descendentium per lineam masculinam.

3 Ex eo tempore allegantur actus constantes, & univoci comprobantes superioritatem ex una, & obedientiam ex altera parte usq. ad n. 9.

10 Praerogativa possessionis etiam sine titulo dat ius persistendi in eadem possessione absque alicuius iniuria nequidem veri domini.

11 Quod inter Principes potissimum debet religiose observari ob mutuum eorumdem & Gentium interesse praesertim vero post lapsum longi temporis n. 24.

12 Castrum Raffinae a Marchionibus Montis anno 1490., & a Comitibus Carpiniae anno 1513. in eorumdem locum titulo legitimae successionis sub ingressis Reipublicae Florentinae in Accomandigiam commissum fuit.

13 In die Festivitatis S. Io. Baptistae Protectoris Florentiae M. Etruriae Dux recipit pallium in signum homagii ab omnibus Populis immediate seu mediate sibi subiectis quod postea offert & consecrat d. S. Protectori.

14 Actus quamvis natura sua indifferentes qui tamen a superiori inferiori imponuntur & in pactum annuale, & perpetuum deducuntur sunt argumentum subiectionis.

15 Uniformitas rituum, & supplicationum simul oblatarum a diversis Populis S. Protectori Populi potentioris importat unionem, ex consociationem cum eodem Populo, & de rat. ibid.

16 Quod comprobatur exemplo Romanorum.

17 Ex omnibus titulis Imperii nihil retius, & naturae legibus magis consentaneum excogitari potest quam spontanea deditio.

18 Referuntur pacta adposita in Accomandigia Comitum Carpiniae cum Republica Florentina ex quibus eruitur associatio, & submissio eidem Reipublicae.

19 Usus inter Gentes associandi & submittendi unum statum altericum facultate tamen sese gubernandi suis legibus Magistratibus & Principibus, est multo antiquior contractu Feudali.

20 Ubi plura exempla habemus ex historia Romana.

21 Contractus Accomandigiae est multo antiquior Feudali, & coerentior usui originario Italiae, & systemati Romanae Iurisprudentiae.

22 Nomina Feudi, vel Accomandigiae vel similium in contractibus non sunt attendenda sed tantum conventiones in iis adpositas ad dignoscendam eorundem naturam, & proprietatem.

23 Appodiatio est oblatio privatorum bonorum erga Ecclesiam cum reservatione utilis dominii per se & successores ad effectum ut titulo bonorum Ecclesiae, & sub eius protectione possideantur & cum solutione tenuis census causa recognitionis.

24 Haec bona appodiata sunt hereditaria vel tenetur Ecclesia renovare investituram favore proximioris ad differentiam aliorum quorum dominium originarium fuit in Ecclesia a qua postea in Emphyteusim fuerint conlata.

25 Antiquitas temporis facit praesumere quod Populi qui a suo Principe se subtrahentes alteri se dediderunt legitimam, & iustam causam habuissent.

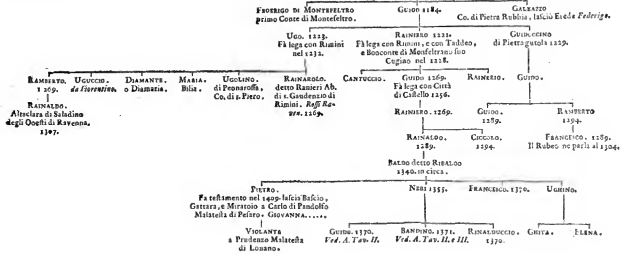
26 Lapsus temporis supra centenariam facit praesumere concursum Beneplacitum Apostolicum in alienationibus rei Ecclesiasticae praesertim ante Bullam Pii V.

27 Castra Comitum Carpiniae sunt independentia a dominio eminenti Curiae Romanae.

28 Imperio Romano Germanico nulla iura propria competunt super Castra Marchionum Carpiniae nec aliunde possunt induci nisi ex dependentia & connexione cum M. Ducatu Etruriae n. 30.

29 Diploma Ottonis I. anni 962. continens concessionem Oppidorum, & Castrorum in Personam Ulderici Carpinei demonstratur apocriphum.

A. Tav. I.

ODDO ANTONIO
DI CARPEGNA.
Federigo di Montefeltro primo Conte di Montefeltro.
Guido 1184.
Galeazzo Co. di Pietra Rubbia, lasciò Erede Federigo.
Ugo. 1223. Fà lega con Rimini nel 1232.
Rainiero 1221. Fà lega con Rimini, e con Taddeo, e Booconte di Monfeltrano suo Cugino nel 1228.
Guiduccino di Pietragutola 1229.
Ramberto. 1269.
Uguccio. da Fiorentino.
Diamante. o Diamaria.
Maria. Bilia.
Ugolino. di Peonaroffa, Co. di s. Piero.
Rainarolo. detto Ranieri Ab. di s. Gaudenzio di Rimini. Roffi Raven. 1269.
Cantuccio.
Guido 1269. Fà lega con Città di Castello 1256.
Rainerio.
Guido.
Rainaldo. Altaclara di Saladino degli Ooefti di Ravenna. 1307.
Rainiero. 1269.
Guido. 1289.
Ramberto 1294.
Rainaldo. 1289.
Ciccolo. 1294.
Francesco. 1289. Il Rubeo ne parla al 1304.
Baldo detto Ribaldo 1340. in circa.
Pietro. Fa testamento nel 1409. lascia Bascio, Gattara, e Miratoio a Carlo di Pandolfo Malatesta di Pesaro. Giovanna......
Neri 1355.
Francesco. 1370.
Ughino.
Violanta a Prudenzo Malatesta di Lonano.
Guido. 1370. Ved. A. Tav. II.
Bandino. 1371. Ved. A. Tav. II. e III.
Rinalduccio. 1370.
Ghita.
Elena.

- Guido. 1370.
  - Pietro.
    - Bandino. 1391.
- Bandino. 1414.
  - Giovanni. Violante di Gio. Malatesta.
    - Guido. Fu Curatore di Caterina; Ercolani 1547.
    - Ramberto. Caterina.
      - Violante.
      - Giovanni. Berarda de' Marchesi del Monte Sant. Maria.
        - Dianora.
        - Margherita. Gio. Bat. Albizzini.
        - Violante.
        - Maddalena.
        - Orazio. Laura Bartolini.
          - Beatrice. Monaca.
          - Elisabetta.
          - Giovanni. Beatrice Landriani.
            - Orazio. Cammilla Passionei.
              - Laura. Antonio Paluzzi.
              - Francesco Maria. Maria Spada.
                - Virginia. Antonio Altieri.
                - Muzio. Laura del Pozzo.
                  - Francesco. Maria.
                  - Domenico.
                - Giuseppe.
                - Gaspero. Cardinale.
                - Anna. Florido Libelli di Città di Castello.
              - Giovanni.
              - Domenico.
          - Antonia. Annibale Castelli.
          - Clarice. Francesco Castelli.
        - Guido.
        - Piero.
        - Bonconte.
      - Federigo.
  - Nario. 1414. Elisabetta di Giano Melatesta di Sogliano. Questi tre Fratelli recuperarono Bascio Gattara, e Miratoio lasciati dal Conte Pietro al Malatesta. 1420.
    - Alifiora. Niccolò Perfetti Sig. di Castel d'Elci.
    - Cecilia. Con Lodovico, e Sig. Batista d'Albergo da Cesena.
    - Elena.
  - Francesco. 1414. *Vedi A. Tav. III.*
- Rinalduccio. 1370.

A. Tav. III.

BANDINO. 1371.

FRANCESCO. 1414.

MANFREDO. — UGO. 1455. Cammilla. — TOMMASO. Cap. delle Genti de' Bentivogli in Bologna. — RINALDUCCIO. — MANFREDO. — NICCOLÒ.

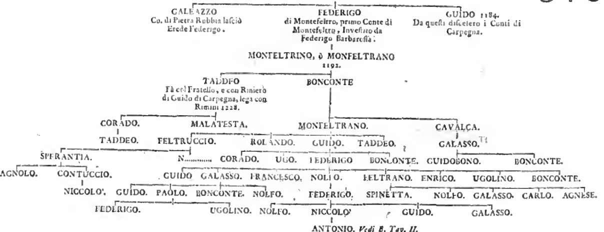
ELISABETTA. — LISA. Co. Gio. di Montedoglio — FRANCESCO. 1541. Francesca Ortoni di Matelica. — AGNESINA. Dr. Pietro d' Egidio Arcano. — GIO. NICCOLÒ.

VERDE. Iacopo Diotallevi Rimini. — CAMMILLA. Col. Gio. Torrini del Borgo. — LAURA. M. Antonello Alessandri del Borgo. — EMILIA. Cesar Ercolani da Forlì. Scipione Frugoli. — PIETRO. Laura di Pietro della Cervara, figlia del Co. Gio. Francesco Bentivogli di Gubbio. — FABIO. — UGO. — TOMMASO. — ALESSANDRO. Capitano morì sotto Valenza di Milano. — ETTORE. — LISABETTA. Co. Lodovico della Genga.

FRANCESCA. in Casa Porta. — EMILIA. N... Bandini. — ORTENZIA. Ant. Serguidi di Volterra. — FRANCESCO-ETTORE. della Bentivogli. — TOMMASO. Vittoria di Franc. Landriani. — ALESSANDRO. — PANTASILEA. a Federigo Bonaventura. — FRANCESCO. — FEDERIGO.

GUIDO. Abate. — LAURA. morì fanciulla. — FRANC. MARIA. Isabella di Francietto Orsini. — MARCO 1669. Teresa Dudlei del Duca Ruberto di Nortombria. — PIETRO. Vescovo di Gubbio. — UGO. — ULDERICO. Cardinale. — FEDERIGO. Vescovo di Rimini. — AMBROGIO.

IPPOLITA. fanciulla. — VITTORIA. Ant. Alberga. — LAURA. March. Solderino. — CESARE. Teatin. — TOMMASO. Morì di 17. anni. — ULDERICO GAETANO. — ELISABETTA. Infante. — VITTORIA. Francesco d'Emilio Cavalieri. — ANNA MARIA. March. Gio. Batista di Fabbrizio Nasi.

ODDO ANTONIO DI CARPEGNA
GALEAZZO Co. di Pietra Rubbia lasciò Erede Federigo.
FEDERIGO di Montefeltro, primo Conte di Montefeltro, Investito da Federigo Barbarossa.
GUIDO 1184. Da questi discesero i Conti di Carpegna.
MONTELTRINO, ò MONFELTRANO 1192.
TADDEO Fà col Fratello, e con Rinierò di Guido di Carpegna, lega con Rimini 1228.
BONCONTE
CORADO. MALATESTA. MONTELTRANO. CAVALÇA.
TADDEO. FELTRUCCIO. ROLANDO. GUIDO. TADDEO. GALASSO.
SPERANTIA. N.......... CORADO. UGO. FEDERIGO BONCONTE. GUIDOBONO. BONCONTE.
AGNOLO. CONTUCCIO. GUIDO GALASSO. FRANCESCO. NOLFO. FELTRANO. ENRICO. UGOLINO. BONCONTE.
NICCOLO'. GUIDO. PAOLO. BONCONTE. NOLFO. FEDERIGO. SPINETTA. NOLFO. GALASSO. CARLO. AGNESE.
FEDERIGO. UGOLINO. NOLFO. NICCOLO' GUIDO. GALASSO.
ANTONIO. *Vedi B. Tav. II.*

Kkk

B. Tav. II.

DELLA ROVERE

ANTONIO

GUIDANTONIO.

ODDANTONIO
Primo Duca d' Urbino.

FEDERIGO
2. Duca d' Urbino.

VIOLANTE.

AGNESE. ELISABETTA. GENTILE.

GUIDOBALDO
3. Duca d' Urbino.

GIOVANNA a GIOVANNI
Prefetto di Sinigaglia
fratello di Papa Giulio II.

FRANCESCO MARIA
4. Duca d' Urbino

FEDERIGO.

GUIDOBALDO
5. Duca d' Urbino.

GIULIO
Cardinale.

FRANCESCO MARIA
6. Duca d' Urbino.

IPPOLITO
Marchese.

GIULIANO
Ab di S. Lorenzo in Campo.

FEDERIGO
Principe.

GIULIO
Marchese.

M. LUCIA
Duchessa d' Urbino.

LUCREZIA
A..... Lanti.

VITTORIA.

I. QUantunque il Possesso avvalorato dall'osservanza di sopra due secoli, in cui sono i Popoli della Carpegna di esser considerati, come sottoposti mediatamente al Supremo Dominio dei Serenissimi Gran-Duchi di Toscana, e di essere riguardati, come porzione componente il Sistema del Gran-Ducato, faccia giungere inaspettati i lamenti della Corte di Roma sopra l'amministrazione, che S. A. R. ultimamente ha voluto prendere lo detta Contèa della superiorità Territoriale ivi vacante fino dal giorno della morte della Contessa Maria Vittoria di Carpegna; e potesse perciò Sua Altezza Reale con la prerogativa del possesso dispensarsi da rendere ragione di un Atto legittimo, ch' Ella ha stimato giusto di fare in benefizio di quei Popoli stati sempre da tempo immemorabile, e anco anteriormente ai principj del Gran-Ducato incorporati alla Nazione Toscana; Non ostante l'amore per la Giustizia, e per la verità, che dirige le rettissime intenzioni del Serenissimo Gran-Duca Nostro Signore, e il singolare rispetto, ch' egli professa verso il Sommo Pontefice, e l'ambizione ch' Egli ha di persuadere al pubblico quei sentimenti di pace, e d' amicizia, con cui Egli è disposto di mantenere con i Principi suoi vicini tutta quella desiderabile corrispondenza che può influire nella reciproca felicità dei sudditi, inducono la R. A. S. a gradire che resti ciascuno pienamente informato dei suoi incontrastabili diritti sopra la Contèa di Carpegna, e dei motivi ch' Ella ha avuto di assumerne ultimamente l'immediato Governo.

II. E' notorio che la Famiglia di Carpegna ha posseduto da tempo immemorabile la Signoria, che da lei prende il nome, ed è certo che il principio del suo Dominio non si sa, e la causa, e l'origine del medesimo è totalmente sconosciuta. Per quanto nelle Memorie dei trascorsi tempi è permesso inoltrarsi con la sicurezza delle verità Istoriche, si ritrovano sempre monumenti indubitabili dell' antichità di questa Famiglia, e del suo pacifico, e assoluto Dominio sopra quel paese. E spingendo le ricerche nell' oscurità dei secoli più remoti, s' incontrano onorevoli tradizioni, che accompagnano la curiosità degli Antiquarj fin dove non è lecito oltrepassare a veruna delle più illustri Famiglie dell' Europa. Fra le testimonianze dell' antica indipendenza di questa Casa le più insigni, e più opportune sono quelle del Pontefice Giulio Secondo, e dell' Imperatore Leopoldo. Il primo di essi in una Bolla data l' anno 1508. diretta al Conte Giovanni Carpegna disse „ Prædecessores „ tui, qui noningentis ab hinc an„ nis elfluxis fuerunt Comites Car„ pinei „ e l'altro in un Diploma dato l'anno 1688. diretto all'ultimo Conte Uldarico dopo avere autenticato, che i di lui Predecessori erano per più di mille anni avanti Padroni della loro Contèa, dichiara „ Si„ quidem huius Oppidi dominium, „ & omnimoda Superioritatis Iura „ tibi, tuisque competunt, & salva „ vobis, integraque servamus, & „ relinquimus in pristino statu anti„ qua jura, & genuinos vestros ti„ tulos, dignitatesque longâ successio„ nis serie vobis proprias „

III Premesse queste rispettabili onorifiche asserzioni in favore di tal Famiglia, è altresì certo che crescendo oltre misura nel decimoquinto secolo i tumulti della Romagna teatro allora di perpetua guerra, e di funestissime revoluzioni, vollero i Conti Carpegna provvedere alla propria sicurezza con associare il loro stato per se stesso debole, e incapace di sussistere in tali circostanze con le sole sue proprie forze, allo stato della Repubblica di Firenze, per essere in tal guisa meno esposti agli insulti dei loro vicini, e per essere in ogni caso considerati come porzione di un Dominio più amplo, e di una Potenza più rispettabile. Adunque pregarono la Repubblica a ricevergli sotto la sua protezione, e nel 4. Mar-

zo 1489. fu concluso un Trattato di Accomandigia *Sommario num. I.* con il Conte Giovanni di Carpegna, nel quale restò mediatamente sottomesso il suo Stato al Dominio di Firenze con diversi patti reciprocamente onerosi, frai quali fu convenuto, che in mancanza dei Figli, e Discendenti per linea Masculina del detto Conte Giovanni, in tal caso dovessero i Castelli, e Territorio di detto Conte unirsi al Governo immediato della Repubblica. Similmente nel 26. Marzo 1490. il Conte Ugo di Carpegna autore del Ramo in oggi spento di detta Famiglia supplicò la Repubblica d'essere ricevuto sotto la sua Clientela con le medesime condizioni, e ne fu concluso nell'istesso modo il Trattato di Accomandigia *Sommario num. II.* in favore della sua Descendenza, e del suo Territorio con i medesimi patti, e specialmente col patto di devoluzione sopra narrato per i Castelli, ch' Egli possedeva, Gattaia, Bascio, Miratoio, e Scaullno ivi espressi, e tale Accomandigia fu in appresso confermata, e rinnovata nel 19. Ottobre 1513. dal Conte Francesco figlio di detto Conte Ugo *Sommario num. III.* con ripetere l'istesso patto devolutivo in mancanza dei discendenti
1 della linea, e per la linea masculina
2 dei Raccomandanti.

IV. Dalla lettura di tutti questi trattati non può negarsi, che fino d'allora non restassero i Popoli della Carpegna sottoposti mediatamente al Supremo Dominio della Repubblica, e non abbiano perciò cominciato fino d'allora a far porzione di quel Sistema, che si chiama in oggi Gran Ducato di Toscana. In fatti da quel tempo fino al giorno presente sono stati sempre considerati come tali, e sono state osservate in tutte le loro parti quelle convenzioni allora stipulate; e la Repubblica, e dipoi i Serenissimi Gran-Duchi hanno sempre fatto sopra quei Conti, e loro Popoli, e Stati quelli Atti di Superiorità, che convengono al Patrono verso i Clienti, al Padrone diretto verso i Vassalli, e che convenivano specialmente alla sopra detta pattuita subordinazione. Talchè si aggiunge al titolo chiarissimo, giustissimo, e solenne un osservanza di due secoli, e mezzo, e un possesso notorio, e indubitabile.

V. Per prova di ciò serva il sapere, che nel giorno, in cui i Serenissimi Gran-Duchi di Toscana, inerendo all' antica consuetudine della Città di Firenze, ricevono l'omaggio di tutte le Città, Terre, Castelli, e Signori a loro mediatamente, o immediatamente sottoposti, il che segue il dì 24. di Giugno giorno di San Giovan Batista Protettore della Città Metropoli, le Comunità della Carpegna rappresentate da i loro Conti tanto del Ramo estinto, che del Ramo vivente sono comparse ogni anno a rendere ubbidienza a S. A. R. e hanno presentato un Palio di Seta secondo il costume di tutti gli altri Popoli, che compongono in Gran-Ducato, e hanno sempre fatto quest' Atto di sommissione cominciando dal tempo dell' Accomandigia fino all'anno presente *Sommario num. IV.*, e quando per negligenza, o per altra causa hanno procrastinato di pagare il valore consueto di detta offerta, sono stati dal Magistrato dell'Arte dei Mercatanti, che ha l'incumbenza di dirigere la detta funzione, e fare le spese necessarie per le offerte, rimborsandosi sopra coloro, che sono obbligati, sono stati, dico, i predetti Conti Carpegna per mezzo della Corte di Sestino giuridicamente nei loro Beni esecutati con il sequestro dell' Entrate fino all'estinzione del debito *Sommario num. V.* 3

VI. All'Atto sopradetto d'annua ubbidienza circostanziato dalla forzata giudiciale esazione seguito notoriamente ogni anno senza reclamo nè della Corte di Roma, nè di alcuna altra, si possono aggiungere in conferma del possesso di sopra allegato, alcune lettere scritte dalla Repubblica al Duca di Urbino negli anni 1509. 1513 e 1531. *Sommario num. VI. num. VII. num. VIII*

e

e num. IX., e alcune altre scritte al Conte Francesco Carpegna nell'anno 1522. *Sommario num. X.*, *e num. XI.*, ove si vede che la Repubblica trattando con i detti Conti, sì nelle cortesie, che nelle minacce sempre conserva la maestà di Superiore; e si vede che da lei sono chiamati i suddetti Conti, e i loro sudditi sempre *Uomini nostri*, *Amici*, *e Raccomandati nostri*; e si vede l'interesse, ch'Ella prendeva nelle loro querele col Duca d'Urbino, riguardando fino d'allora il Territorio della Con-
4 tèa come porzione del suo Dominio.

VII. Mutato io appresso il governo della Città, non cessò per questo la subordinazione dei Conti, perchè oltre l'atto d'annua ubbidienza, che non è giammai stato intermesso, si trova che nell'anno 1583. fu data una Sentenza dall'Arcivescovo del Pozzo, e dall'Auditor Fiscale Vinta come Giudici delegati dal Gran Duca Francesco Primo in una Causa di Confini tra le Comunità di Petrella, e Castelnuovo giurisdizione di S. A. R. da una, e la Comunità di Miratoio giurisdizione dei Conti di Carpegna dall'altra *Sommario num. XII.*, la qual Sentenza non essendo proferita da Arbitri, ma da Giudici delegati da S. A. R. manifesta chiaramente la Superiorità sopra l'altro confinante, e manifesta che i Conti in esecuzione dell'Accomandigia in questa loro differenza ebbero ricorso ai Magistrati di S. A. R. trattando in una maniera totalmente differente da quella solita praticarsi con i confinanti in-
5 dipendenti.

VIII. Venendo ora agli Stati più moderni, si può addurre similmente in conferma del predetto possesso l'esecuzione militare fatta nell'anno 1691 d'ordine del Serenissimo Gran-Duca Cosimo III. nella Contèa di Carpegna, ove furono introdotte alcune squadre di Sbirri, e alcune Milizie di Sestino, e della Pieve a San Stefano, e di Galeata, le quali vivendo in quel paese a discrizione, punirono il Conte allora vivente di un Arbitrio, ch'Egli si era preso contro la giurisdizione di S. A. R. in danno di alcuni suoi sudditi, in occasione che pendeva una disputa di Confini tra la Comunità di Bascio, e Santa Sofia; sopra di che si può vedere una Scrittura di discolpa presentata per parte di detto Conte al Senator Poltri Soprassindaco del Magistrato dei Nove *Sommario num. XIII.* Nel che è da osservarsi il ricorso, che fece il Conte al Magistrato dei Nove per giustificarsi, trattando in tal guisa con S. A. R. per mezzo dei suoi Magistrati; e molto più è da osservarsi il silenzio della Corte di Roma sopra un tal fatto, che doveva risvegliare le sue querele quanto la moderna introduzione di Truppe, se Ella si fosse allora creduta in possesso dell'alto Dominio della Carpegna. 6

IX. Il ricorso nei casi gravi, e l'ubbidienza ai Magistrati Fiorentini si prova ancora da ciò, che fu praticato nell'anno 1713., 1714., e 1736. in occorrenza, che si temeva l'ingresso del male contagioso, perchè nelle diligenze, che si usarono a tale effetto, furono considerati i Popoli della Carpegna come gli altri sudditi di S. A. R. e si sottoposero in tale occasione alle deliberazioni del Magistrato della Sanità di Firenze col fondamento, che anco per il passato si era praticato il medesimo *Sommario num. XIV. num. XV. num. XVI. e num. XVII.* 7

X. Similmente nelle materie d'Abbondanza si trovano i detti Popoli più volte accusati, e processati da questo Tribunale per estrattori di Biade dallo Stato di S. A. R., come è seguito ultimamente negli anni 1734., 1735., e 1736. *Sommario num XVII. num. XVIII. e num. XIX*; E si sono sempre difesi, e sono stati assoluti in vigore dei privilegi in tal materia a loro favorevoli contenuti nelle Accomandigie suddette, i quali come resulta dai medesimi Atti, sono stati sempre fra l'uno, e l'altro Stato in osser-

van-

vanza; E sono stati dai medesimi
sudditi della Carpegna allegati a fa-
vor loro in giudizio, producendo
realmente la fede delle Accomandigie
suddette, nell'osservanza delle quali
hanno insistito, e hanno sempre ot-
8 tenuto il loro intento *Sommario num.*
XVII. e num. XX.

XI. In oltre tale è stata l'u-
nione della Contèa al Gran-Ducato,
e tale il possesso di Superiorità, in
cui sono i Serenissimi Gran-Duchi,
che molti abitatori della Carpegna
sono stati sempre descritti nelle Mi-
lizie di S. A. R. nella Banda del
Sasso di Simone con obbligo d'in-
tervenire alle rassegne, e con tutti
gli altri obblighi, e privilegi, che
godono i Soldati *Sommario numero*
XXI. e num.XXII. la qual descri-
zione indica molto chiaramente l'a-
desione di quella Contèa al Gran-
Ducato, pazientando i Conti, che
i loro sudditi prestino attual servi-
zio nelle Truppe di Toscana, cioè
pazientando, che possino esser coman-
date contro lo Stato della Chiesa,
e contro di loro medesimi, e ciò
nell'istesso tempo, che hanno fissa
la loro abitazione in Carpegna, con-
giungendo senza alcuno scrupolo l'a-
bitazione nella Contèa, e l'obbligo
del servizio Militare in Toscana, la
qual cosa certamente non sarebbe tol-
9 lerata da alcun Sovrano confinante
col Gran-Ducato.

XII. Essendo adunque in tale
Stato di cose morta la Contessa Vit-
toria di Carpegna ultima discenden-
te per la linea Masculina dal Conte
Ugo, e dal Conte Francesco Racco-
mandanti, ed essendo restati per la
di lei morte i Popoli di quel Paese
privi di chi legittimamente gli gover-
nasse, ed essendosi fatto luogo all'a-
dempimento del patto devolutivo in
tal caso stabilito nelle accennate Ac-
comandigie, ha potuto con tutta la
giustizia S. A. R. tra le prime cu-
re del suo Governo assumere l'am-
ministrazione della vacante Superio-
rità Territoriale in esecuzione di quel-
le solenni convenzioni, che sono sta-
te in tutti gli altri articoli osserva-
te per tanto tempo, e che sono sta-
te più volte dagli stessi Popoli della
Carpegna a loro favore allegate per
godere dei privilegi in esse contenuti.

XIII. Ciò supposto, giunge
molto improvviso, che un atto pos-
sessorio fatto in detta Contèa da S.
A. R. in continuazione di tanti al-
tri replicati per più di due secoli de-
sti la maraviglia, e provochi i la-
menti della Corte di Roma; poichè
prescindendo dai titoli validissimi,
che si sono addotti, certo è che la
sola prerogativa del possesso, quan-
tunque sia di nudo fatto, e priva
d'ogni assistenza di ragione, pone in
diritto di continuare a possedere sen-
za far torto ad alcun altro, quan-
tunque abbia delle pretensioni di do-
minio, anzi quantunque sia il vero, 10
e legittimo Padrone. La reciproca
utilità madre delle Leggi, che si so-
no tra loro stabilite di comune con-
senso i Sovrani, deve per lo scam-
bievole interesse delle Nazioni persua-
dergli a mantenere con la più reli-
giosa osservanza questo favore al pos-
sesso, considerandolo come l'unico
mezzo per impedire, o ritardare i
funesti eventi delle loro discordie. E
tal sola riflessione potrebbe essere suf- 11
ficiente a giustificare, che niun tor-
to, e niun dispiacere ha potuto cre-
dere S. A. R. di fare a veruno, se
essendo restati i Popoli della Carpe-
gna privi di chi legittimamente gli
governasse, ha assunto l'amministra-
zione della vacante Superiorità Ter-
ritoriale in conseguenza del possesso,
in cui erano di riguardarsi quei Popoli
come sottoposti, o si voglia dire anco
socj, e amici, e perpetuamente con-
federati, in somma come parti com-
ponenti il Sistema del Gran-Ducato.

XIV. Nè possono ragionevol-
mente dolersi i viventi Conti Fran-
cesco, e Domenico ultimi descenden-
ti maschi del Conte Giovanni Car-
pegna, se in tale occasione S. A. R.
ha voluto assicurare i suoi diritti di
devoluzione anco sopra i loro Castelli
contenuti nell'accomandigia del det-
to Conte Giovanni, poichè l'aver
essi negletto di pagare per qualche
tem-

temno il valore dell'annua offerta del Palio di Seta, l'aver essi intrapreso delle convenzioni pregiudiciali al diritto devolutivo competente a Sua Altezza Reale, hanno potuto giustamente muovere la medesima a volersi assicurare della eventual successione, sul timore che non seguisse dei loro Castelli, ciò che è seguito per colpa degli Autori di detti Conti, del Marchesato di Rassina luogo obbligato nell'istesso modo alla Repubblica, e da loro illecitamente alienato. E in tale pacifica assicurazione dei suoi diritti non poteva la R. A. S procedere con maggiore benignità, attesi i suoi precisi Clementissimi ordini di rilasciare i detti Conti nel libero godimento della loro Signoria ogni qualvolta essi pighino, come è giusto, l'arretrato debito delle offerte, e ogni qualvolta si conformino all'osservanza delle disposizioni fatte dai loro maggiori nelle accennate accomandigie.

XV. E in tal proposito averà luogo di riflettere il Ministero di Roma alla somma equità di S. A. R la quale fondata nel suo notorio, e inveterato possesso ha procurato da se medesima l'adempimento dei suoi diritti nella Contèa di Carpegna nel modo che ha giudicato più convenire alla Giustizia, e all'interesse di quei Popoli, astenendosi dal praticare l'istesso metodo sopra il detto Marchesato di Rassina, che per l'istesso titolo era obbligato alla Repubblica, e si devolverebbe in oggi a S. A. R. Sopra di che è da sapersi, che essendo stato questo luogo acquistato dai Marchesi del Monte per opera, e con l'aiuto del Governo di Firenze fu posto nell'anno 1490. nelle loro accomandigie *Sommario num XXIII* dalle quali fu dipoi trasferito nell'anno 1513. nell'accomandigia del Conte Giovanni Carpegna ad istanza di Berarda del Monte sua moglie, e ne fu disteso l'Istrumento in favore dei discendenti del detto Conte Giovanni *Sommario num. XXII* e con l'istesso patto di devoluzione espresso nelle altre accomandigie di Carpegna; on- 12
de per l'estinzione di questa linea tanto Rassina, che la Carpegna si devolvono al Serenissimo Gran-Duca. Non ostante sapendo S. A. R. che mediante la sopradetta illecita alienazione altri può avervi in oggi qualche ragione di possesso, ha voluto con tutto il chiaro titolo, che le assiste, astenersi totalmente dalla via di fatto, in contemplazione della buona amicizia, e vicinanza, ch' Ella intende sempre di mantere con la Corte di Roma, sperando per altro di ottenere a suo tempo dalla di lei Giustizia la restituzione anco del medesimo luogo, sopra di cui ella ha così fondate ragioni.

XVI. E' sperabile adunque, che il Pubblico con la riflessione di un titolo così chiaro, così solenne, e così giusto unito a un possesso così notorio, e così antico, riconosca agevolmente la poca sussistenza delle doglianze del Ministero di Roma, e possa ben comprendere, che la reassunzione del Governo della Carpegna non è un'occupazione a mano armata dei beni altrui, un'atto violento, e spogliativo, e un offesa della Sovranità Pontificia; Ma una giusta conseguenza delle dette solenni convenzioni osservate già per due secoli, e mezzo, un adempimento dei diritti indubitabili di S. A. R., una continuazione dell'inveterato, e pacifico suo possesso, e un'atto di dovere, e di clemenza, non essendo giusto di lasciare ulteriormente in abbandono quei Popoli, che hanno fatto sempre parte del Gran-Ducato, in oggi che son restati privi di chi legittimamente gli governasse, e che possono godere il benefizio di assicurare la loro tranquillità ponendosi sotto l'autorità immediata di S. A. R., e fuggendo in tal guisa gli incomodi di un troppo piccolo, e troppo debole governo.

XVII. Fra le molte querele, che si sono pubblicate dal Ministero di Roma non si è sentito opporre alla forza dei diritti sopra narrati di Sua Altezza Reale che due obie-

zio-

zioni, una delle quali concerne il possesso, e l'altra il titolo. La prima è che nelle sopradette Accomandigie ove si promette l'annua oblazione del Palio di seta, non si dice *in signum directi Domini*, ma bensì *in signum reverentiae*. La seconda è che dalle sopradette accomandigie non risulta una sommissione dei Conti Carpegna alla Repubblica, ma un semplice ricorso alla sua protezione per timore della di lei crescente Potenza, o una semplice, come dicono, appodiazione.

XVIII. Sopra la prima è da sapersi, che l'atto, che hanno fatto ogni anno i Conti di Carpegna di offerire un Palio di seta nel giorno della Festa di S. Giovanni, comunque si voglia chiamare in parole, è quell'istesso Atto, che per antica consuetudine annualmente si fa in Firenze da tutti i sottoposti mediatamente, ò immediatamente alla Sovranità di S. A. R.; onde questo solo servirebbe a costituirgli in possesso di essere riguardati come tutti gli altri Popoli sottoposti, e componenti il Gran-Ducato di Toscana. Se poi tali offerte si facciano in segno d'obbedienza, e sommissione a S. A. R., ovvero per pura devozione a San Giovan Batista, resta sufficientemente spiegato dal metodo prescritto negli antichi statuti della Città *Sommario num. XXV.* con cui anco di presente si regola la Cirimonia di dette offerte; poichè si portano nella pubblica Piazza avanti al Palazzo della Città presentandole a S. A. R., che le riceve sotto il Trono servito dalla sua Corte, e da tutta la Magistratura, e dipoi le cose in tal guisa presentate al Sovrano si portano dal medesimo, ò dal suo Luogo-Tenente a offrire alla Chiesa; talchè prima il Sovrano riceve Egli medesimo le offerte, e poi le consacra al Santo Protettore della Città. Resta inoltre spiegato dal Bando *Sommario num. XXVI.* con cui la detta mattina di San Giovan Batista alla presenza di S. A. R. si fa la chiamata di tutte le Città, Terre, Castelli, Isole, e Luoghi del Gran-Ducato, e s'intimano a rendere „ colla solita offer- „ ta a S. A. R. la debita obbedien- „ za, recognizione, o censo„ similmente vien dichiarato dal Motuproprio *Sommario num. XXVII.* che per tal funzione suol fare il Serenissimo Gran-Duca quando impedito dal ricevere personalmente l'omaggio in tal giorno dai suoi Sudditi delega a tale effetto un suo Luogo-Tenente „ ivi „ Richiedendo i ri- „ guardi dovuti alla nostra salute, „ che ci dispensiamo dall'incomodo „ nella prossima Festività di S. Gio- „ vanni di trovarci personalmente a „ ricevere il solito ossequio d'obbe- „ dienza, che con diverse recogni- „ zioni, et offerte ci rendono in „ quella mattina i luoghi sottoposti „ alla nostra Giurisdizione, et i Feu- „ datari della persona, superiorità, „ e Dominio nostro, vogliamo che „ per Noi intervenga, e rappresen- „ ti Noi stessi il Senatore ec. „ e più abbasso „ deputiamo nostro spe- „ ciale Mandatario, e Procuratore „ il suddetto Senatore ec. a riceve- „ re in segno d'obbedienza le sud- „ dette recognizioni, et offerte delle „ Città, e luoghi a Noi sottoposti „ ec. „ L'istessa dichiarazione risulta dallo statuto dell'Arte dei Mercatanti di questa Città *Sommario num. XXVIII.* ove attesta dell'antico costume di offerirsi il Palio dalle Comunità sottoposte alla Repubblica „ in segno di riconoscimento „ della sua Maggioranza „ e di tal costume, e pratica, e del fine di essa ne attestano comunemente gli Storici Fiorentini, fra i quali il Varchi lib. 9. Onde non è vera- 13 mente luogo a dubitare, se tale offerta si faccia per pura devozione a San Gio. Batista, ovvero in segno d'obbedienza, e ricognizione di dominio, poichè l'atto, che in se stesso non è molto equivoco, resta esube-

berantemente spiegato dalla consuetudine, e dalle parole, che si usano in tal cirimonia, e dalla persona a cui si fa l'offerta.

XIX. Ma quando fosse ancora per un atto puro di reverenza a S. Giovan Batista, siccome un tal'atto non è volontario, e mutabile, ma pattuito, e perpetuo, sempre sarebbe un segno di sommissione, e di omaggio, essendo noto, che qualunque atto di sua natura indifferente, come si deduce in obbligo, e io obbligo annuale, e perpetuo, e viene imposto da un Principe superiore all'inferiore, assume sempre la natura
14 di segno di sommissione, come se ne potrebbero addurre infiniti esempj; tanto più che vi è la consuetudine di una gran parte delle Città d'Italia d'imporre alle Comunità loro sottoposte in segno di superiorità simili offerte da farsi alle Chiese dei Santi Protettori.

XX. Ma di più se si farà reflessione al vero, e originale significato di questo Atto di reverenza, e devozione verso il Santo Protettore della Città di Firenze, e del Gran-Ducato di Toscana, non si potrà dire un Atto indifferente, ma piuttosto di sua natura importante l'unione, e adesione al Gran-Ducato; poichè il venerare coll'istesso rito il medesimo Santo, l'unire le sue preci a quelle degli altri sudditi, una tale uniformità di riti, e di preghiere significa una comunione d'interessi, e comunione di interessi pubblici, cioè riguardanti la felicità politica, perchè si fanno al Santo in qualità di Protettore dello Stato, cioè in quell'occasione, in cui si sogliono porger preci per la pubblica tranquillità, per la felice vita del Sovrano, per la fertilità delle Campagne, per la pubblica opulenza, per le vittorie, e per tutte quelle cose, che sono opportune a desiderare per la salute d'un sistema politico; la quale potendo essere spesse volte contradittoria al felice stato delle persone, che son fuori di quel sistema, sarebbero perciò le dette preci contradittorie al desiderio degli stranieri, e indicano per tal causa in coloro, che si uniscono a farle, e si obbligano a farle perpetuamente, l'unione, e connessione, 15
di cui sopra abbiamo parlato.

XXI. E un tal modo di pensare è stato così comune alle Nazioni, che una tale uniformità di sacrifizj, e di preghiere, che si porgevano alli Dei dei Popoli superiori sono state sempre reputate come un atto di sommissione, o come un segno di stretta unione a quel Governo, i di cui sacrifizj s'imitavano; Così fu antico costume dei Popoli vincitori di togliere il culto agli Dei delle Nazioni soggiogate, e di sostituire loro le proprie Deità. Nell'istesso modo fu segno d'intima associazione col Popolo Romano l'avere con esso i sacrifizj comuni; Così gli amici, e confederati del detto Popolo venivano obbligati a fare in diverse occasioni, e alcuni a fare annualmente un offerta di Corone d'oro a Giove Capitolino da loro chiamato Ottimo Massimo, che credevano avere special cura, e protezzione della loro Città; Così Vespasiano obbligò i Giudei ad offerire al medesimo Giove Capitolino quel medesimo tributo, che avanti la conquista essi offerivano al Tem- 16
pio di Gerusalemme.

XXII. L'altra obiezione della Corte di Roma consistente in dire, che dalle accennate Accomandigie non resulta una soggezione dei Conti Carpegna alla Repubblica Fiorentina, ma una semplice, come dicono appodiazione, e che perciò tali Raccomandati non si possono considerare come Feudatarj; e che simili Atti son fatti per timore della forza allora crescente della Repubblica, si può dileguare agevolmente con la lettura dei medesimi Instrumenti, e con riflettere alla successiva osservanza.

XXIII. Ma prima è da premettersi, nerendo alle reflessioni Istoriche, che sopra l'origine di tali Accomandigie hanno fatto i Ministri della Corte di Roma, che è vero, che la Repubblica di Firenze ritro-

vandosi circondata da una prodigiosa quantità di piccoli Signori, che arbitrariamente tiranneggiavano i loro infelici sottoposti, e molestavano i loro vicini, parte di essi furono dalla di lei maggior potenza domati, e parte furono dai proprj sudditi cacciati implorando l'aiuto, e la protezione della Repubblica, sotto il Dominio, e Governo della quale spontaneamente si collocarono, ed altri finalmente ben consapevoli della loro debolezza, e temendo o le sedizioni dei sudditi, o le molestie dei confinanti, e le altre circostanze funeste di quella tumultuante età, cercarono la loro maggior sicurezza, associando i loro Stati allo Stato della Repubblica sotto diverse condizioni, tra le quali fu solito di rilasciare a loro medesimi una specie di superiorità territoriale durante la loro vita, e discendenza. Ed è verissimo, che in tal maniera crebbe la forza, e lo Stato della Repubblica, e restarono ampliati i confini del suo Dominio; ma non per questo è credibile, che un tal pacifico stile di dilatare l'imperio incontri in senso di verità la disapprovazione dei Ministri della Corte di Roma, i quali pare che nel far l'istoria di dette Accomandigie desiderino trarne qualche conseguenza, che dimostri meno giusto, o meno forte il loro titolo. E pure è notorio, che non si può dare nè più giusto, nè più innocente titolo di Sovranità, nè più coerente alle Leggi di natura, e alle regole pacifiche della Cristiana
17 Religione di quello, che si acquista con la spontanea dedizione dei Popoli, e che almeno un tal metodo è alquanto più plausibile dell'aperta violenza, ovvero dell'arti insidiose con cui il Duca Valentino negli istessi tempi sopra mentovati andava acquistando alla S. Sede il Dominio attuale della sua Romagna.

XXIV. Renunziando ancora al privilegio dell'Antichità del tempo, che pone al coperto secondo la Legge delle Genti da ogni censura troppo scrupolosa i primi acquisti dei Sovrani, e permettendo che si considerino con l'ajuto delli Storici da vicino le circostanze dei tempi, in cui furono fatte quelle convenzioni, si vedrà che lontane da ogni forza, e da ogni fraude, un giusto timore dei perpetui tumulti di quel Paese, e un desiderio di assicurare uno stato più tranquillo ha dato loro causa; e questa è l'istessa reflessione, che ha dato originalmente causa a tutti i Governi, e a tutte le politiche Società. E per non si dilungare in un superfluo dettaglio dell'istoria di quel tempo, basterà solo rammemorarsi il celebre tradimento fatto pochi anni dopo alle accennate Accomandigie all'illustre Famiglia di Montefeltro Agnata dei Conti Carpegna, per concepire che fu molto ragionevole il desiderio, che ebbero i detti Conti d'incorporare i loro Stati alla Potenza della Repubblica per esser soccorsi in ogni caso da una più valida protezione, e per esser considerati come Membri di un Corpo più forte.

XXV. Venendo ora al resultato di dette Accomandigie, crederei, che la semplice lettura di quelli atti possa facilmente persuadere chiunque sia mediocremente versato nella Romana, o nella Longobardica, o nella Germanica Giurisprudenza, che fino d'allora restarono i Popoli della Carpegna associati, uniti, e incorporati al sistema allora della Repubblica Fiorentina, che dipoi ingrandito per varie cause si chiama in oggi Gran-Ducato di Toscana, come si deduce; Primo dal modo ineguale di fare quel trattato, in cui i Conti fanno la figura di supplicanti „ ivi „ Omni qua decuit „ reverentia supplicavit; & petijt „ se ipsum Comitem Franciscum una „ cum suis Filijs, & descendentibus „ &c. sub perpetua Accomandigia, „ protectione, & defensione præfatæ Excelsæ Reipublicæ Florentinæ „ acceptari, recipi, & admitti „ e conserva la Repubblica tutta la Maestà di superiore.

XXVI. Secondo dalla domanda

da di essere accettati, e dal ricevimento ,, Sub perpetua Accomandi-
,, gia, protectione, & defensione per-
,, petuo duratura. ,,

XXVII. Terzo Dall'essere detta Accomandigia non solo personale per il Conte, e suoi descendenti; ma Reale in favore di quei Popoli, e di tutto quel Paese ,, ivi ,, Cum
,, suis Castris, & Fortilitijs, &
,, Locis &c. & cum omni eius ter-
,, ritorio, & jurisdictione, & sta-
,, tu. ,,

XXVIII. Quarto Dall'obbligo di difendere in perpetuo li di lui Stato senza restrizione nè di tempo, nè di modo, nè di numero di forze da impiegarsi in tal difesa.

XXIX. Quinto Dal privilegio concessoli, che i suoi sudditi non possino appellare a Firenze.

XXX. Sesto Similmente dall'altro privilegio di non poter'essere esso convenuto giudicialmente avanti i Tribunali della Repubblica.

XXXI. Settimo Dal privilegio di assicurare in detta Contea chi avesse contratto debiti, o commesso delitti nel Territorio Fiorentino; e molto più dalla eccettuazione annessa a detto privilegio contro i delinquenti di Stato, i quali possono essere in detta Contea ricercati, e carturati dai Magistrati, ed esecutori della Repubblica.

XXXII. Ottavo Dalla permissione datali d'impegnare la sua persona solamente al servizio d'altri Sovrani con la condizione, che non s'intenda mai impegnato in tal servizio il suo Stato, e che stiano sempre salde le convenzioni di dette Accomandigie.

XXXIII. Nono Dal patto strettissimo di dovere esso Conte, e suoi Discendenti ,, Omni tempore in fu-
,, turum habere, & tenere amicos
,, dictæ Excelsæ Reipublicæ pro a-
,, micis, & inimicos pro inimicis,
,, & inimicis prædictis bellum in-
,, ferre, vel movere cum omni Sta-
,, tu, & gentibus suis, & persiste-
,, re in bello, & quaecumque alia fa-
,, cere secundum suam possibilitatem,
,, quæ ad bonos, & devotos reco-
,, mendatos spectant, & de bellis præ-
,, dictis treguam, & pacem facere
,, eo modo, & forma, & quoties-
,, cumque nomine Excelsæ Reipu-
,, blicæ Florentinæ fuerit requisi-
,, tus. ,,

XXXIV. Decimo Dagli alloggi pattuiti nel suo Territorio alle Milizie Fiorentine, e suoi Ausiliarj.

XXXV. Undecimo Dall'unione, e incorporazione al Governo immediato della Repubblica ivi pattuita espressamente nel caso, che si estinguesse la Famiglia dei Raccomandanti.

XXXVI. Duodecimo Dallo stretto, e ben limitato privilegio di portare esso Conte Raccomandante le Armi per il Territorio Fiorentino, e di farle portare a due servitori, con la cautela però, che i nomi di detti Servitori si dovessero registrare in scritto nell'Ufizio delle Riformagioni.

XXXVII. Decimoterzo Finalmente dal patto di autenticare questa unione, e connessione con la Repubblica con l'annua offerta del Palio per la Festa di S. Giovanni, la quale comunque si voglia chiamare in parole, è sempre in sostanza quell'istesso atto, che fanno annualmente, e hanno sempre fatto in Firenze i Popoli mediatamente, o immediatamente sottoposti al Dominio 18
della Repubblica, e in oggi alla Sovranità di S. A. R.

XXXVIII. Supposte queste cose pare estranea la questione, che si promuove dai Ministri della Corte di Roma, obiettando, che tali Accomandigie non sono Feudi, e che perciò la Contea di Carpegna non può riguardarsi come Feudo della Toscana: Poichè se con ciò s'intende, che detta Contea non desuma i suoi legami con il Gran-Ducato di Toscana in vigore di un contratto Feudale, questo per non dilungarsi in una litigiosa digressione, si può accordare, sacrificando una turba infinita di Giurisconsulti, che si ostinerebbero a sostenere esser questo un

Feudo oblato, e che quantunque non vi sia nominata la parola Feudo, non ostante per riconoscere la natura d'un Contratto, non alla sua intitolazione, ma alla sostanza dei patti in esso contenuti bisogna riguardare.

XXXIX. Se poi si pretendesse, che per non essere il detto Contratto Feudale, non sono restati i detti Conti, e i loro Castelli incorporati, e subordinati alla Sovranità di Toscana, si può facilmente rispondere, che il costume d'incorporare, e subordinare uno Stato all'altro, lasciando in libertà lo Stato aggiunto di governarsi con le sue Leggi, con i suoi Magistrati, e con i suoi Principi è molto più antico nel mondo, che non è l'uso del Contratto Feudale, ed è conosciuto per tutti i Paesi, ove il nome di Feu-
19 do non è penetrato, e non è forse giammai per penetrare.

XL. Perciò senza arrestarsi al puro titolo del Contratto, volendo osservare i patti espressi nelle accennate Accomandigie, agevolmente ciascuno potrà conoscere essere molto più stretti, e inducenti una più visibile subordinazione, che non sono le Lettere di Società, d'amicizia, di clientela, e di perpetua ineguale confederazione, per cui la Repubblica
20 Romana aggiunse alla sua Potenza una gran parte delle Nazioni, che formarono dipoi il Corpo, o sistema di quel vasto Imperio; e molto più stretti senza dubbio, d'infinite investiture Feudali, in cui non si legge l'obbligo durissimo, e denotante l'adesione, ed incorporazione al Governo di avere tutti gli Amici per Amici, e tutti i Nemici per Nemici, e di esser necessitato a far la guerra con tutte le sue forze, e a persistere in essa fino all'ultimo, e a dover fare la tregua, e la pace con quelle condizioni, e formule, che gli saranno dal Governo dettate.

XLI. Non seppero i Feudisti immaginare una formula più stretta, e più precisa di questa per far sentire a i Vassalli tutto il peso della loro subordinazione; onde non è luogo di scrupoleggiare sopra il nome del Contratto, quando i patti in esso espressi inducono una sì stretta unione tra quella Contea, e la Repubblica; tanto più che non è nemmeno nuovo, che sotto il titolo d'Accomandigie siano state più volte fatte tali subordinazioni di uno Stato all'altro, anzi il costume di usare detto Contratto è moltopiù antico dell'uso dei Feudi, e molto più coerente all'uso originario d'Italia, e al sistema della Giurisprudenza Ro- 21
mana, come si potrebbe con lunghe Allegazioni dimostrare, quando la difficoltà si dovesse ridurre a questionare il nome del Contratto. Ma siccome è notorio ciò, che i Giurisconsulti dicono sopra tal proposito, che i nomi di Feudo, d'Accomandigia, e simili non si debbono attendere, e che tali Contratti non hanno alcuna proprietà necessaria, o naturale, ma che in ciaschedun caso si deve riguardare alle conven- 22
zioni apposte, dalle quali solamente si desume la natura, e la proprietà del Contratto; e siccome S. A. R. non ha altre pretensioni, che di continuare nell'osservanza litterale delle convenzioni espresse negl'accennati Instrumenti; così senza perdere inutilmente il tempo a disputare del nome, si permette che si dia a quegli Atti qualunque titolo più desidera il Ministero di Roma, purchè di tutto quello, che vi è scritto si continui l'osservanza.

XLII. Quello che reca maggior maraviglia è, che si è detto per parte della Corte di Roma, che da dette Accomandigie non resulta altro, che una semplice appodiazione di quelli Stati alla Repubblica. Certo è che questo barbaro vocabolo secondo il senso in cui si trova usato, significa un oblazione dei propri Beni alla Chiesa con riservarne l'utilità per se, e per i suoi succes- 23
sori, ad oggetto di goderli con titolo di Beni Ecclesiastici, e sotto la protezione di un luogo Religioso, in recognizione della quale si suol

suol portare al medesimo annualmente una tenue offerta. Nelle Enfiteusi Ecclesiastiche alle volte quando non costa del primo Contratto d'Investitura, accade disputare, se finita la linea dei Possessori passino liberamente in qualunque Erede, o si devolvino alla Chiesa; e similmente alle volte si pone in questione, se la Chiesa sia obbligata a rinnuovare l'investitura dei Beni in tal guisa devoluti, in favore del più prossimo; e secondo la consuetudine di alcune Provincie è stato detto, che non essendovi notizia dei primi Contratti, bisogna almeno investigare altronde l'origine dei medesimi, e che se i Beni sono stati di dominio originario della Chiesa, e da quella dati in Enfiteusi ai privati, allora l'Enfiteusi si presume convenzionale, e si ammette la devoluzione senza obbligo di rinnuovare; se poi i Beni sono stati di dominio originario dei privati, e da loro offerti, o come dicono, appodiati alla Chiesa, allora l'Enfiteusi si presume ere-
84 ditaria, ovvero si dice, che la Chiesa è tenuta a rinnuovare l'Investitura in favore del più prossimo. Talchè si trova spesso usato questo termine di Beni appodiati nel significato di Beni ereditarj, e transitorj negli eredi in senso opposto all'Enfiteusi convenzionale. Adunque se questo vocabolo d'appodiazione s'intrude in questa nostra Disputa per dedurne, procedendo a similitudine delle Enfiteusi sopradette, una congettura contraria alla devoluzione della Contea in oggi purificata per l'estinzione della linea di Carpegna, mi pare che sia una diligenza inutile, poichè abbiamo la notizia certa del Contratto, e la legge chiara del medesimo, nella quale questa devoluzione espressamente è pattuita, e fa cessare tutte le induzioni, che si volessero fare per via di congetture. E in oltre sarebbe ancora da avvertire, che ciò che vien detto dai Giurisconsulti in occasione di Terreni offerti alla Chiesa, non si potrebbe per ragione di parità adattare alla dedizione d'uno Stato all'altro, essendovi una differenza troppo insigne dai Contratti dei privati a quelli, che tra loro fanno i Sovrani, e le libere Nazioni.

XLIII. Si deve finalmente per togliere ogni equivoco avvertire, che agli altri allegati titoli in favore di S. A. R. non fa ostacolo il ritrovarsi comunemente detto, che i Popoli Raccomandati, Amici, o Confederati non sono veramente sudditi; Poichè questa inspezione cade quando dal Popolo superiore si pretende di contravvenire in qualche parte alle convenzioni, e capitolazioni, con cui è stata fatta l'Accomandigia, Amicizia, o Clientela, ovvero si pretenda di esigere qualche cosa di più di quello, che è stato nelle convenzioni espresso, e ciò in vigore del diritto di Sovranità. In questi casi gli Scrittori, che hanno difeso le parti dei Clienti, o Raccomandati hanno con molta ragione detto, che tali Popoli non sono sudditi, se non in quanto portano le convenzioni stipulate, cioè, che non sono sottoposti onninamente all'arbitraria Potestà del Popolo superiore; ma che debbono essere governati a tenore delle dette convenzioni, le quali hanno veramente forza di capitolazione reciprocamente obbligante, e non di privilegio mutabile ad arbitrio del Sovrano, e in tal senso è stato detto, che costoro son liberi, e non sono sudditi, e hanno alle volte resistito alle pretensioni insorte di aggravargli contro, o oltre la formula della loro capitolazione. Del resto ogni qualvolta si è trattato di cose contenute dentro ai limiti del capitolato, a niuno è mai venuto in mente di negare la loro soggezione, nè di negare ch'essi facciano in qualche modo parte dell'Imperio, a cui sono aggregati, tale essendo la natura di quei vasti Corpi Politici, che i Giurisconsulti chiamano sistemi, i quali non potendo unirsi nella semplicità d'un solo Governo diretto dal solo volere di una persona, o di un Collegio, si compongono con la confederazione di

di-

diverſi Governi, i quali per la reciproca utilità ſi uniſcono con certe condizioni, e reſtano in tal guiſa incluſi in un corpo più amplo, e più forte, nel quale reſta la ſuperiorità a quello dei componenti, che ha avuto la prima, e la maggior potenza, e che è ſtato per così dire il centro, al quale ſucceſſivamente gli altri più deboli ſi ſono aggiunti.

XXXXIV. Sicchè ſe dalla propoſizione, che ſi trova ſcritta, che i Raccomandati ſono liberi, ſe ne vuol dedurre, che non ſi poteva dalla Repubblica di Firenze governare quei Popoli, e quei Conti diſpoticamente, ma ſi doveva oſſervare il capitolato nelle loro accomandigie, queſta è una conſeguenza, che non percuote il caſo preſente, e che non importa eſaminare. Se poi da quell' eſſer liberi ſe ne voleſſe dedurre, che i Popoli della Carpegna non ſono uniti indiſſolubilmente, e incorporati al ſiſtema della Repubblica, in oggi del Gran-Ducato di Toſcana, o che perciò poteſſero eſſere ſudditi di un' altra Sovranità, queſto è quello, che ſi nega, e che ſarebbe contrario alla mente di tutti gli Scrittori, e contradittorio all' oſſervanza di tutte le antiche, e moderne Monarchie.

XXXXV. Alle volte è ſtato diſputato, ſe le capitolazioni di ſimili raccomandati importino libera ſommiſſione, o nò, perchè pretendendo il Popolo ſuperiore qualche coſa di non eſpreſſo nelle capitolazioni, biſognava per ſapere, ſe era dovuto, o nò, mancando il patto litterale, ricorrere alla natura del Contratto; e così ſi è diſputato, ſe i patti eſpreſſi importaſſero, o non importaſſero una dedizione totale, per vedere ſe quello, che non ſi poteva eſigere in vigore della volontà eſpreſſa, ſi poteſſe eſigere in vigore del diritto ſupremo di Sovranità reſultante dalla detta dedizione. Ma noi ſiamo lontaniſſimi da tutte queſte queſtioni, perchè non ſi pretende altro, che la letterale oſſervanza dei capitoli concordati nelle note accomandigie, e così non occorre diffonderſi in perquiſizioni inutili ſopra la natura di eſſe; poichè per giuſtificare le intenzioni di S. A. R. è ſufficiente l'oſſervanza di quel che è letteralmente eſpreſſo.

XXXXVI. Se il patto di devoluzione finita la linea dei Conti della Carpegna non foſſe letteralmente convenuto, ma tal devoluzione ſi pretendeſſe in oggi da S. A. R. non in vigore del patto, ma in vigore della ſemplice natura dell' atto di Accomandigia, allora certamente biſognerebbe affaticarſi a dimoſtrare quale ſpecie di unione, e incorporazione, o ſommiſſione reſultaſſe dall' atto ſuddetto, e qual foſſe la poteſtà dei Sovrani di Toſcana ſopra quel Popolo nel caſo non previſto dell' eſtinzione della linea dei loro Conti. Ma poichè il caſo è ſtato previſto, ed è ſtato chiaramente convenuto ciò che doveva farſi, la ſemplice lettura di quel trattato ci riſparmia la pena di una più lunga allegazione; E dimoſtra, che l' evidenza dei diritti di S. A. R. non è ſottopoſta ad alcuna di quelle queſtioni, che artificioſamente diſſimulando l' eſpreſſione del patto ſi potrebbe tentare di farci cadere.

XXXXVII. Tutto queſto credo, che ſerva per dare una notizia dei diritti di S. A. R. ſopra la Carpegna, e per giuſtificare eiuberantemente, quando ci ſia biſogno di giuſtificarlo, l' atto ultimamente fatto di aſſumerne il governo immediato, e per rendere perſuaſo il Pubblico, che il Sereniſſimo Gran-Duca valendoſi delle ragioni, che gli dà un poſſeſſo così antico, ed un titolo così ſolenne, e così chiaro, non ha potuto penſare di fare alcun torto, nè di apportare il minimo diſpiacere alla Corte di Roma, la quale doverebbe rifletter, che il ſolo formare delle pretenſioni ſopra uno Stato altrui non pone in diritto di lamentarſi, ſe il poſſeſſore continua a ritenerlo, e amminiſtrarlo a ſuo piacimento. E molto più ciò ſi verifica quando le pretenſioni, che ſi for-

formano, sono così oscure, e bisognose di un appoggio per lo più inutile nelle remote, e vacillanti circostanze della dubbia antichità, talchè abbiano i requisiti di essere sconosciute, ed improbabili.

XXXXVIII. L'inoltrarsi nell'esame di tali pretensioni per giustificazione del fatto resta per verità totalmente superfluo; Non ostante, perchè sia noto qual fondamento abbia l'amarezza delle doglianze del Ministero di Roma, si faranno succintamente alcune osservazioni sopra le ragioni, che per ora si son sentite addurre per sostenere i diritti di detta Corte, le quali si riducono a due articoli, cioè a pretendere, che antecedentemente alle note Accomandigie la Corte di Roma avesse il Supremo dominio della Contèa di Carpegna, e ad allegare una certa convenzione dell'anno 1731. fatta tra il Vice-Cancelliere dell'Imperio, e il Nunzio Grimaldi, in cui si pretende, che sia convenuto, che nè la Corte di Vienna, nè quella di Roma darà l'investitura di detta Contèa, o farà altri atti denotanti supremo Dominio.

XXXXIX. L' antecedente superiorità sopra la Carpegna si sente provare con tre argumenti. Il primo, che i Castelli di detta Contèa sono situati nella Romagna, la qual Provincia tutta, ed intera, dicono, che sia sotto il dominio della Corte di Roma. Il secondo è, che in un libro, ove il Cardinale Anglico fece nell'anno 1371. la descrizione della Romagna sono precisamente notati più luoghi della Carpegna come Feudi della Santa Sede. Il terzo è che nell'anno 1463. il Cardinal Tiannense Pistoiese Legato di Romagna fece un Lodo sopra le controversie insorte tra alcuni della Famiglia di Carpegna, nel qual Lodo vi è comminata la pena pecuniaria contro i trasgressori da applicarsi per metà alla Camera Pontificia. E supposta con questi fondamenti l' antecedente superiorità della Chiesa Romana, si sente, che francamente se ne deduca la conseguenza, che non sia attendibile la convenzione fatta dai Conti con la Repubblica per non aver' essi potestà di fare quel trattato in pregiudizio del dominio diretto della medesima Chiesa.

L. Ma avanti di rispondere adequatamente è da premettersi, che il discorso, che fanno i Ministri di Roma, si fonda in un supposto, che il possesso notorio, un titolo chiarissimo, e solenne, e un' osservanza di due secoli, e mezzo non basti a dispensare ogni Sovrano dall' esaminare troppo sottilmente lo stato precedente all' acquisto originario del suoi Dominj; Supposto contradittorio alla legge di naturale equità, in cui sono convenute le Nazioni, che presume dopo un proporzionato corso di tempo convertito in acquiescenza ogni dissenso, che possa essere intervenuto nella prima origine dei Governi, per imporre in tal guisa un silenzio così necessario al genere umano sopra le pretensioni, che ciascuno a sua voglia potrebbe altrimenti destare per ripeter ciò, che una volta fù suo. Nè sarebbe facilmente molto contenta la Corte di Roma, se ella fosse obbligata a rimettere l'istessa Romagna nello stato, in cui ella era 250. anni sono.

LI. Si avverta inoltre, che dall' antecedente soggezione dei Conti alla Santa Sede si deduce con troppa sicurezza, che non si potessero sottrarre dalla medesima, e ricorrere alla protezione della Repubblica, e unirsi alla di lei Potenza, poichè l' antichità del tempo avendo fatto perdere le memorie delle circostanze prossime a quell'atto, può sempre dirsi possibile, che l'atto fosse fatto per giustissime cagioni, e non solo può dirsi, ma deve anco presumersi sì in vigore dell'istesso corso del tempo, sì in vigore delle memorie, che ci hanno lasciato gli Storici delle ostilità seguite in quei tempi tra la Corte Romana, e i Principi, e Popoli della Romagna, e delle intestine revoluzioni di quella sempre tumultuante Provincia, che indussero

più

più volte la Repubblica a interessarvi con tutta la giustizia le sue armi, e potettero perciò indurre gli antichi Conti di Carpegna a seguir l'esempio dei Conti loro Agnati di Montefeltro Vecchj amici, e raccomandati della detta Repubblica a procurare l'aderenza della medesima per assicurare sotto il di lei pacifico Dominio la loro perduta tranquillità, e pericolante Signorìa.

LII. E quando pure si dovesse in questo affare procedere colle regole osservate nella Romana Curia, è noto, che quando ancora si trattasse d'alienazione di Beni, o Feudi Ecclesiastici, il puro decorso del tempo più che centenario fa presumere l'alienazione seguita col beneplacito Apostolico, tanto più, che si tratterebbe d'una alienazione seguita avanti la nota
26 Bolla di San Pio V., talchè comunque si consideri questo affare, pare in tutti i casi superflua ogni curiosa ricerca delle antiche memorie; poichè il titolo per se stesso giusto, l'osservanza antichissima, il possesso notorio chiudono la strada a ogni disputa.

LIII. Premesso adunque, che da questa antecedente Sovranità della Corte di Roma non può dedursi alcuna conseguenza, che influisca nel caso presente, e che offenda i diritti di S. A. R., e che turbi il notorio, e pacifico suo possesso, si può per non omettere cosa veruna fare anco qualche leggiera osservazione sopra gli addotti fondamenti per prova del detto antecedente dominio.

LIV. In primo luogo l'argumento Geografico dedotto dall'essere situati i Castelli, di cui si tratta, nella Provincia di Romagna, pare, che provi più del bisogno, e del dovere; poichè non solo la Carpegna, ma tutta quella parte della Romagna, che sempre è stata sotto il dominio della Casa di Toscana, resterebbe tolta ai suoi veri Signori, e aggiunta alla Corte di Roma. Speriamo per altro di avere in Italia tanti testimonj da convincere qualsivoglia più cattivo Geografo, che non tutta la Romagna è sotto il dominio della Corte di Roma, e serva per ora l'accennare i lessici più comuni, che ben distinguono la Romagna Fiorentina dalla Pontificia e serva allegare i Diplomi Imperiali, che confermano espressamente ai Fiorentini il dominio dei luoghi da loro acquistati nella Romagna, e nella Massa Trabaria; e quando la vicinanza, e la situazione congrua del Paese potesse dare iodizio di soggezione, è da sapersi, che nella Carpegna vi sono dei luoghi talmente inclusi, e incorporati allo Stato di Toscana, che non potrebbero sussistere senza la connivenza dei Serenissimi Gran-Duchi, *Sommario Num. XVII.*; Onde pare, che l'istessa necessità naturale li sottoponga alla loro Sovranità.

LV. L'altra ragione del libro scritto dal Cardinale Anglico tale quale ella è viene nell'istesso suo genere abbondantemente distrutta da molti altri libri antichi, e moderni, che affermano costantemente il contrario, cioè che detti luoghi si governavano dalla Famiglia Carpegna indipendentemente da qualunque altro Sovrano, e nominatamente dal Dominio Ecclesiastico. Così si trova scritto in un Codice contenente la Genealogìa dei Conti di Montefeltro, e di Carpegna, che esiste di presente nella Libreria Vaticana, ove fu trasportato con la famosa Libreria degli ultimi Duchi d'Urbino, il qual libro si cita, perchè pare, che per ragione del luogo, ove egli era stato scritto, e per ragion del luogo, ove di presente si conserva, possa sufficientemente stare a fronte a quello del Cardinale Anglico. L'istesso si trova asserito in una Genealogìa simile riportata in un antico Commento di Dante scritto l'anno 1440., *Sommario Num. XXIX.* citato, e riportato da Pier'Antonio Guerrieri nella sua Genealogìa della Casa Carpegna. E il Cardinale de Luca sostiene in una controversia occorsa ad un altro Ramo di questa medesima Famiglia, che i loro Castelli sono indipen-

pendenti dall'alto dominio della Corte di Roma, e si ritengono *jure liberi allodij*. Di questa medesima indipendenza fa menzione Vincenzio Cimabelli nell'Istoria dei Gallo-Senoni, *Sommario Num. XXX.*; Cesare Clementini nell'Istoria di Rimini, *Sommario Num. XXXI.*; Orazio Ulivieri nelle Memorie di Montefeltro; Il detto Pier'Antonio Guerrieri nella citata Genealogia, *Sommario Num. XXXII.*, e viene autenticata nel detto Diploma dell' Imperatore Leopoldo dell' anno 1688. con l'espressioni sopra citate.

LVI. Del resto sono notorie le tradizioni di questa illustre Famiglia riportate dai sopradetti Istorici, autorizzate dall'enunciato Diploma Imperiale, e dalla Bolla del Pontefice Giulio II. dell' anno 1508. sopra l'origine del suo Dominio, sopra l'antichissimo suo possesso della Contèa di Carpegna, e sopra le pretensioni di avere i detti Conti governato quel Paese come Signori assoluti, e indipendenti molti secoli prima, che la Sede Apostolica avesse pensato a possedere la Romagna. E queste si accennano solo senza necessità d' insistervi, e di sottoporle alla censura di uno scrupoloso antiquario, ma solo ad oggetto, che si possa riflettere, che nei tempi moderni le ragioni di S. A. R. sono assistite da Instrumenti solenni, e da atti indubitabili, e che nei tempi antichi mescolati fra le favole le nostre tradizioni hanno un'epoca ben più remota di qualunque titolo possa allegarsi dalla Corte di Roma.

LVII. Sopra il Lodo, che fu fatto dal Cardinale Tianense Legato di Romagna fra i due Rami della Casa Carpegna, *Sommario Numero* XXXIII., si può rispondere in primo luogo, che la natura istessa del Lodo è contradittoria all' asserta Giurisdizione del Legato suddetto, essendo notorio, che nel proprio Giudice non è lecito compromettere; onde quest' istesso aver dato al Legato di Romagna per il consenso dei Conti una giurisdizione convenzionale significa chiaramente, che egli non avea giurisdizione ordinaria. E la pena apposta all' inosservanza di detto Lodo, essendo similmente convenzionale, niuna congettura può somministrare in favore del preteso dominio di quel tempo della Corte di Roma. Nè osta, che più volte si veda in quel Lodo la clausula *auctoritate nostrae legationis*, perchè altrettante viene manifestamente corretta dalla clausula *de voluntate*, & *consensu partium*, e si vede molto chiaramente dalla lettura di tutto quell' Instrumento, che il compromesso non era fatto nella persona del Cardinale Tianense, ma nella carica, e dignità di Legato, talchè mancata la persona restava non ostante la giurisdizione convenzionale radicata nel successore nella legazione; il che si conosce massimamente da quelle parole *eligentes viam jurisdictionis nostrae legationis*. Or siccome tutto questo compromesso nel Legato di Romagna derivò dalla spontanea elezione delle Parti, come l' indica quella parola *eligentes*, e lo significano tante altre clausule denotanti spontaneo, e libero consenso delle Parti, così sta bene, che il Legato abbia proferito il Lodo *auctoritate Legationis*, perchè il compromesso non era nella di lui persona, ma nella dignità, e forse potè essere stato anco fatto a tempo del suo antecessore; Ma per questo non se ne può dedurre alcuno indizio di giurisdizione ordinaria, poichè si vede, che le Parti usarono tutte le cautele, perchè non resultasse alcun vesti io di questo, e si ascrivesse tutto alla loro spontanea elezione, e libero consenso. Onde con tutta giustizia si può ritorcere il detto documento, denotando, che di quel tempo niuna giurisdizione aveva il Legato di Romagna sopra detti Conti, e che nemmeno esso nutriva tal pretensione, non essendo altrimenti possibile, ch' Egli avesse permesso di fare in quel Lodo una figura così precaria.

LVIII. Inoltre si risponde, che quando si tratta di contradire a pubbli-

blici Instrumenti, che stabiliscono il titolo del moderno possessore, e Padrone, e si pretende fare una prova di dominio antecedente, è necessario avanti a qualunque Tribunale addurre un'evidente dimostrazione del dominio suddetto, e non contentarsi di poche, oscure, ed equivoche congetture solo rispettabili per la venerabile dubbiezza dell'antichità, onde sono a gran fatica dedotte. Talchè giunge molto nuovo, che in un affare tra due Sovrani si pretenda alterare la condizione di uno Stato spogliandone il Padrone affidato nell' osservanza più che centenaria, e nel titolo chiarissimo, e giustissimo, adducendo fatti antichissimi per se stessi incerti, e deducendone vacillanti congetture, che in qualunque privato Giudizio non sarebbero sufficienti a spogliare il Possessore di un piccolo orticello.

LIX. Passando ora all' altra objezione, che il Ministero di Roma deduce dalla convenzione sopra enunciata dell'anno 1731., questa si potrebbe subitamente dileguare con due risposte molto facili, considerando cioè esser questo un atto seguito tra due terzi senza intervento, e senza consenso, e senza saputa, e in conseguenza senza pregiudizio del Serenifs. Gran-Duca, e considerando inoltre, che le medesime Parti contrattanti non hanno fatto altro, che promettersi provvisionalmente di non esercitare giurisdizione sopra la Carpegna senza volere acquistare, nè cedere alcuna ragione, e senza volere pregiudicare nè ai proprj diritti, nè a quelli dei Terzi, e molto meno ai diritti dei legittimi successori della Casa di Carpegna, come dalla lettura di quella convenzione chiaramente resulta, *Sommario Num.* XXXIV.

LX. Ma discendendo più al particolare, e cominciando dall' interesse, che vi può prendere la Corte Imperiale, è da premettersi, che l' Imperio non pare, che abbia mai preteso di avere sopra la Carpegna ragioni antiche di dominio indipendenti dalla Toscana. Poichè nel sopradetto Diploma dell' Imperatore Leopoldo dato l' anno 1688. si fa un insigne attestato della indipendenza antica di questa Famiglia, specialmente con quelle parole „ Siquidem hujus Oppidi dominium, et „ omnimoda superioritatis jura tibi, „ tuisque competunt, et salva vobis, „ integraque servamus, & relinquimus in pristino statu antiqua jura, & genuinos vestros titulos, „ dignitatesque *longa successionis serie* „ *vobis proprias* „ e si vede chiaramente da tutto il contesto del medesimo, che non si pretendeva in quel tempo dalla Corte Imperiale di avere, o di acquistare sopra la detta Contèa alcuna ragione di superiorità, poichè è molto diverso dai Diplomi Feudali, nè vi si fa alcuna menzione nè d' investitura, nè di fedeltà, nè di vassallaggio, nè contiene altro, che la concessione di un titolo, o dignità personale per il Conte Uldarico, e suoi Descendenti senza alcun vestigio di alcuna reale, o Feudale obbligazione, *Sommario Numero* XXXV.

LXI. Nè può fare ostacolo, che nella narrativa di detto Diploma si dica „ Ac Majores tuos jam mille „ ab hinc annis Praedecessorum nostrorum Imperatorum liberalitate „ Comites Carpineos extitisse „; Poichè questo certamente non vuol dire, che la Carpegna sia stata data anticamente dagl' Imperatori in Feudo alla detta Famiglia; perchè la data di detta concessione caderebbe qualche secolo avanti all' uso delle Investiture Feudali, e caderebbe nei tempi, che in Italia fioriva il Regno Longobardico negli anni del Re Cuniberto, e nel tempo, che nell' Imperio d' Oriente regnava Giustiniano II, e in Francia regnava il Re Teodorico figlio di Clodoveo II., e perciò in tempo tale, che niuno degl' Imperatori veramente Predecessori a Leopoldo poteva fare atto alcuno di liberalità in Italia in favore della Casa di Carpegna. E' per- 29
ciò credibile, che quella clausula inserita nella narrativa di detto Instru-

men-

mento alluda alle Tradizioni sopra enunciate dell'origine di tal famiglia, la quale si presume aver cominciato il suo dominio fino dai tempi di Odoacre per concessione del medesimo; e appunto dagli Istorici della Casa, come il detto Pier' Antonio Guerrieri, *Sommario Num. XXX.*, si colloca abusivamente il detto Odoacre tra gl'Imperatori, e in tal senso si dice, che dagl'Imperatori Romani, ha avuto principio il dominio di detta Casa.

LXII. In fatti non si porta alcun monumento, che concluda, che questa Contèa sia stata data in alcun tempo in Feudo dall' Imperio. Un Diploma di Ottone I dell' anno 962., che si allega comunemente dagli Storici di sopra citati dalla semplice lettura delle copie, che se ne riportano, dà indizj manifesti di essere apocrifo, *Sommario Numero XXXVI.*, perchè è dato in Viterbo nel 16 Agosto di detto anno 962. tempo, in cui secondo gli Storici originali, che hanno minutamente descritto le operazioni di Ottone in quell'anno, non era l' Imperatore, e non poteva essere in alcun modo in Viterbo. Inoltre perchè vi si dice, *Regni, & Imperij sui anno* 26.; quando si sà, che l' anno 962. era l' anno primo dell' Imperio di Ottone, e tutti i Diplomi spediti in quell' anno, e posteriormente hanno la data circostanziata dagli anni del Regno, e dagli anni dell' Imperio; non potendo con alcuna ragione sostenersi, che quell'anno si dovesse chiamare 26. dell'Imperio di Ottone. In appresso si deve considerare, che nel medesimo tempo, che si dicono in quel Diploma concessi alla Famiglia di Carpegna molti Castelli del Montefeltro, questi facevano attualmente parte del Ducato di Spoleti, ed erano le Fortezze, ove si era ritirato, e assicurato Berengario con tutte le sue forze, dove, e specialmente in San Leo sostenne l' assedio due anni continui, essendo questo cominciato alcuni mesi dopo la data del supposto Diploma, e terminato
nell' anno 964. Onde è lontano da
ogni verisimiglianza, che si donasse
ro dall' Imperatore ai Conti Car-
pegna quei Paesi, che erano attual-
mente il centro delle forze del suo
nemico, e le sue principali fortezze, 29
che furono l' ultime, e più difficili
a conquistarsi.

LXIII. Questo si può solo ricavare dalle osservazioni fatte dalla pura lettura delle Copie stampate, e manoscritte, persuadendomi, che vedendo l' istessa cartapecora, che si tiene per originale, molte altre congetture resulterebbero denotanti la supposizione. Ma comunque ciò sia, e quando fosse ancora il predetto Diploma ammissibile per vero, non potrebbe mai passare per una Investitura Feudale, ma bensì per una concessione, e donazione libera, come resulta da quelle parole „ concedimus, „ & in perpetuum donamus sibi, & „ ejus successoribus omnia Oppida „ &c. cum omnibus districtibus, & „ vassallis, ac omnibus honoribus „ eorum tam intra, quam extra, „ & cum universis justitijs, & ra- „ tionibus eorum Imperio attinen- „ tibus „ e in appresso „ nulla unquam persona &c. audeat memoratum Uldaricum Carpineum, aut „ ipsius successores, & haeredes in „ hac nostra concessione, & donatione impedire „ e inoltre „ & „ ut robur concessionis nostrae, & „ donationis perpetuum sit „ Onde non pare, che nè questo Diploma, nè la conferma di esso, che si dice fatta da Ottone IV. potesse attribuire all' Imperio alcuna ragione di dominio sopra quella Contèa, nè alcun diritto di devoluzione nella mancanza della linea di Carpegna, atteso massimamente, che la concessione, quando anche si volesse interpretare Feudale, sarebbe sempre ereditaria, e transitoria in qualunque estraneo.

LXIV. Talchè le ragioni dell' Imperio sopra questa Contèa non si possono dedurre altronde, che dalle ragioni medesime del Gran-Ducato di Toscana, poichè essendo notorio il titolo, per cui la Contèa di Car-

Mmm 2 pe-

pegna è stata sempre annessa, e subordinata, al Gran-Ducato, e prescindendo dal titolo, essendo notorio essere i Serenissimi Gran-Duchi in possesso della Superiorità, o si voglia dire alto Dominio di quel Paese, tutte le ragioni che l'Imperio ha nei successivi tempi acquistate sopra il Gran-Ducato vengono a estendersi sopra la Carpegna come un appartenenza del detto Gran-Ducato non potendo l'Imperio sopra quella Contea allegar titoli ne più forti, ne più antichi.

LXV. Anzi un tal titolo è molto più favorevole all'Imperio di qualunque altro, che si volesse con mendicate ragioni disotterrare dalle tenebre dei secoli oscuri, poichè o la Carpegna era di prima indipendente dall'Imperio, o era in qualche modo dipendente. Se indipendente, l'Imperio in tal guisa per mezzo del Gran-Ducato ci acquista delle ragioni, che per l'avanti non avea; e se vuol considerarsi come dipendente, non ostante l'Imperio ci acquista, perchè di Signoria totalmente ereditaria, e transitoria in qualunque estraneo, diventa mediante la devoluzione al Gran-Ducato dell'istessa natura del medesimo. Tanto più che tal devoluzione non si può giammai per qualunque pretesto evitare; Poichè s'interpreti come si vuole questa dipendenza della Contea dall'Imperio, siccome palese altresì il vincolo, che di fatto notoriamente la tiene unita al Gran-Ducato, così potrà sempre dirsi, o che le disposizioni fatte dai Conti sopra la loro Signoria, per esser questa ereditaria son giuste, e valide, e debbono avere il loro effetto; o al più in ogni peggiore ipotesi potrà considerarsi la Carpegna come un Subfeudo, o come uno degli altri Feudi Imperiali aggiunti in oggi alla Toscana sopra dei quali è stato già convenuto di ridurli tutti in un Corpo in favore dei successori Gran-Duchi.

LXVI. Premesse queste riflessioni potrà con tutta giustizia concludersi, che nell' allegata dichiarazione del 1731. non ha potuto la Corte Imperiale avere intenzione di fare alcuna novità; Ma ha lasciato nel suo primiero stato le ragioni della Contea, e le pretensioni dei Contraetanti, e di qualunque altra persona, e lasciate tali quali nel suo vigore le disposizioni già prese antecedentemente sopra tutti i corpi componenti il Gran-Ducato non essendo verisimile che S. M. Cesarea, abbia voluto pregiudicare ai diritti dei chiamati nell' Investitura eventuale fin d'allora pattuita di tutto il Gran-Ducato.

LXVII. Talchè o si risguardino l'espressioni usate in detta dichiarazione, o si risguardi l'interesse della Corte Imperiale, o si risguardino finalmente gli antecedenti Trattati, e la Giustizia della Causa, da cui si debbono ragionevolmente interpretare le rettissime intenzioni dei contraenti, non pare che per veruno di questi motivi si debba credere quell' atto pregiudiciale ai diritti del Gran-Ducato, che sono passati in oggi pienamente in S. A. R. in virtù degli articoli preliminari, che hanno dato ultimamente la pace all' Europa, e in virtù della cessione fattagli dal Re di Spagna, e dal Re delle Due-Sicilie; e in virtù dell' Investitura eventuale ultimamente segnata in Vienna il 24. Gennajo 1737. e in contemplazione dell' onerosa renunzia fatta dalla R. A S. dei suoi Stati di Lorena, e di Bar ec.

LXVIII. E da questi titoli è da osservarsi, che non solo resulta il diritto di S. A. R. sopra la Carpegna, ma resulta ancora la potestà di prenderne il possesso immediato di sua propria autorità senza obbligo di ricorrere ad alcuno; Poichè nella sopradetta Investitura Eventuale vi è espressa la facoltà di succedere, e di assumere da se medesimo l' intiero possesso di tutti gli Stati, e Feudi posseduti dal Serenissimo Gran-Duca Gio. Gastone con tutte le loro appartenenze, e dipendenze. Onde o si consideri l' introduzione delle Truppe nella Contea, e l' ammini-

ministrazione presa di quel Governo immediato per una continuazione del possesso, in cui erano i Serenissimi Antecessori di essere riguardati come Supremi Signori di quel Paese; o si consideri ancora per un Atto possessorio totalmente nuovo, in tutti i casi sarà sempre vero, che S. A. R. non si è impadronita d'altro che di una pertinenza del Gran Ducato, il che poteva, e doveva egli fare in conseguenza di tutti gli antecedenti Trattati.

LXIX. Venendo adesso all'interesse, che i Ministri di Roma prendono nella detta convenzione del 1731, pare che in primo luogo si possa loro mettere in vista, che non è lecito a detto Ministero insistere in oggi nell'ulteriore osservanza di detta tale quale sia convenzione, essendo il medesimo stato il primo a contravvenirvi con avere assunto un Giudizio di successione tra alcuni Descendenti da Femmine della Casa Carpegna, che erroneamente si reputavano capaci a succedere in quella Contea, e pronunziato sopra di ciò una Sentenza nel 18. Gennajo 1735. a relazione del Sig. Cardinale Lanfredini, di Monsignore Spannocchi, e di Monsignore Vaj, e con aver fatto clandestinamente altri passi contrarj alla promessa di non s'ingerire, e di non fare alcun atto di superiorità in quello Stato. Ma inoltre non si sa che titolo voglia dedurre dall'accennato patto in favor suo la Corte di Roma, essendovisi, come si dice, convenuto che ella non farebbe atto alcuno di superiorità, o di possessione in quella Contea. Da questa convenzione negativa non pare, che si possa dedurre altro legittimamente, o che Ella non ci ha mai avuto alcun diritto, o che Ella avendoci pretensioni, vi ha renunziato in contemplazione di una simile dichiarazione, o renunzia fatta da Sua Maestà Imperiale. Da tale renunzia, sottoponendola ancora a tutta la più sottile interpretazione del Ministero di Roma sarà molto malagevole il persuadere, che resulti un titolo favorevole a quella Corte: Piuttosto vi è luogo di riflettere, che siccome tali renunzie non si possono dire, che reali, e ridondano in favore, e benefizio di quei Popoli, e in favore del legittimo successore alla Casa di Carpegna, ridondano per conseguenza in benefizio, e favore di S. A. R. come rappresentante quei Popoli, e come vero, e legittimo successore della detta Casa; e può per conseguenza il Serenissimo Gran-Duca valersi di detto atto per imporre silenzio alle doglianze, e alle pretensioni della Corte di Roma già soppresse con la propria sua dichiarazione, o renunzia.

LXX. Non è necessario internarsi ulteriormente nell'esame di quel trattato, poichè come si è detto non può mai pregiudicare a S. A. R. Ma certo è che detta convenzione negativa, o estintiva, o almeno sospensiva delle scambievoli pretensioni delle Corti contrattanti, non poteva avere altro effetto, se non che di lasciare pacificamente possedere chiunque fosse stato legittimo successore della Casa di Carpegna, se non si volesse sostenere, che un Atto fatto in favore dell'erede putativo non giova al vero, e legittimo.

LXXI. E sebbene si volesse ricoprire la realità della renunzia con un tal peso di reflessioni personali da farla passare per un atto misto di condescendenza, e di favore per chi fu allora creduto, o voluto credere legittimo successore nella Contea di Carpegna; sarà almeno sperabile, che quella medesima connivenza, e quella medesima benigna disposizione a non turbare l'altrui pacifico possesso, che Sua Santità allora dimostrò per un Gentiluomo privato, l'abbia ancora di presente per S. A. R., dipoichè le è noto esser Egli il vero, e indubitabile successore, e voglia perciò far desistere dai lamenti con troppa amarezza pubblicati dai suoi Ministri, i quali sarebbero contro ogni credenza sospettare, che con animo alieno dalla pubblica quiete si destino queste già in favor d'altri spente, e so-

sopite pretensioni per molestare con un ricercato litigio un Principe sì rispettabile, che per mille antichi titoli, e per la nuova sua vicinanza, e per la presente sua gloriosa occupazione contro i Nemici del Nome Cristiano si lusinga di meritare tutti i migliori ufficj di Sua Santità, o almeno di non esser posto a un tale odioso paragone da vedersi disputato a lui ciò che pacificamente, e con tutto il favore si accordava a una Privata Persona. E tanto più si lusinga, che la Santità Sua si compiacerà di ritornare a tenere nel primiero stato di acquiescenza queste sue ragioni, poichè si persuade, che dai giusti, e chiari titoli, in vigore di cui resta la Contea di Carpegna aggiunta al Gran-Ducato, sarà Ella assieme con tutto il mondo appagata, che lo scordarsi di tali querele oltre all'essere un Atto di compiacenza coerente al discreto, e indulgente modo, con cui debbono trattarsi tra loro i vicini, è un Atto altresì, che senza dubbio Ella non saprà negare ai convincenti impulsi del noto suo rettissimo spirito di Giustizia.

SOM-

SOMMARIO
DI
DOCUMENTI
E
GIUSTIFICAZIONI

T A V O L A

DEI DOCUMENTI CONTENUTI NEL SOMMARIO.

Num. XXV. *Particola dello Statuto della Città di Firenze.*

Num. XXVI. *Bando con cui si fa ogni Anno la chiamata nel giorno di San Giovan Batista delle Comunità, e Signori sottoposti al Gran-Ducato per rendere ubbidienza a S. A. R.*

Num. XXVII. *Motuproprio, che suol farsi dal Serenissimo Gran-Duca nel deputare un suo Luogo-Tenente per ricevere i soliti omaggi nella mattina di San Giovan Batista.*

Num. XXVIII. *Particola dello Statuto dell' Arte dei Mercatanti.*

Num. XXIX. *Genealogia della Casa Carpegna inserita in un Antico Comento di Dante riportato da Pier Antonio Guerrieri nel suo Trattato Genealogico della detta Casa pag. 29.*

Num. XXX. *Passo dell' Istoria dei Gallosenoni di Vincenzio Cimabelli lib. 2. cap. 6*

Num. XXXI. *Passo dell' Istoria di Rimini di Cesare Clementini tomo 2. lib. 4.*

Num. XXXII. *Passo della Genealogia di Casa Carpegna istoricamente compilata da Pier Antonio Guerrieri pag. 8.*

Num. XXXIII. *Lodo del Cardinale Tianense Legato di Romagna tra il Conte Ugo Carpegna, e i Conti Giovanni, e Federigo dell' istessa Famiglia dell' Anno 1463. riportato da Pier Antonio Guerrieri pag. 60.*

Num. XXXIV. *Convenzione dell' Anno 1731. tra la Corte di Roma, e quella di Vienna.*

Num. XXXV. *Diploma dell' Imperator Leopoldo al Conte Uldarico Carpegna dell' Anno 1688. riportato dal Lunig nel Codice Diplomatico dell' Italia.*

Num. XXXVI. *Diploma, che si suppone fatto da Ottone Primo dell' Anno 962. riportato da Pier Antonio Guerrieri, pag. 12.*

Die

Die 4. Martij 1489.

In Dei Nomine Ameo. Anuo Incarnatioois Domini nostri Jesu Christi MCCCCLXXXIX. Indictioue Octava, die vero quarta mensis Martij.

Num. I.
Accomandigia del Conte Giovanni Carpegna dell'Anno 1489.

CUm hoc sit, quod magnificus Dominus Carolus filius magnifici Domini Ugolini Marchionis Moutis Sanctae Mariae Procurator, ut dixit, magnifici Domini Comitis Ioaouis filij olim magnifici Comitis Lamberti Comitis Carpignae affirmaverit magnificis Viris Octo Practicae Reipublicae Florentinae dictum Comitem Ioannem de Carpigna cupere summopere recipi sub Accomandigia, & protectione Excelsae Reipublicae Florentinae cum pactis, & capitulis infrascriptis. Idcirco Magnifici Octo Viri praedicti vice, & nomine dictae Reipublicae credentes convenieus esse illorum votis, & desiderio satisfacere, qui *se veros filios, & devotos esse intendunt Reipublicae praedictae*, nec alienum esse ab honore publico ita facere, devenerunt cum dicto Carolo Procuratore, ut supra, ad infrascripta Capitula, & conventiones, videlicet

In primis quod dictus Comes Ioannes Comitis Lamberti Comitis Carpignae cum suis filijs, & descendentibus tam masculis, quam faeminis intelligatur esse, & *sit in perpetuum cum omni suo Statu, jurisdictione, bonis, & rebus sub protectione, & Accamandigia* dictae Reipublicae Florentinae, & propterea dicta Respublica *teneatur omni tempore* supradictum Comitem Ioannem, & suos descendentes, & ipsorum quemlibet *cum suo Statu, & jurisdictione, bonis, & rebus omnibus manutenere, conservare, & ab omnibus defendere, qui eum, vel ipsorum aliquem in persona, statu, jurisdictione, & seu bonis quoquo modo molestaret, vel offenderet.*

Item quod nullus *ex suis, vel alicuius eorum subditis possit audiri in Civitate Florentiae*, vel in aliquo loco Comitatus, vel districtus Civitatis praedictae *contra dictum Comitem Ioannem*, vel aliquem ex suis querelando, vel aliter iosestando. Neqoe audiatur aliquis, qui diceret, aliquod jus habere in suo, vel alicoius eorum statu, sed penitus, ut in principio dictum est, in illo manuteneatur, & defendatur. *Neque etiam ipse, aut aliquis ex suis successoribus possit Florentiae, vel alibi in locis jurisdictionis Reipublicae praedictae conveniri* quacumque de caussa.

Item quod quilibet in locis jurisdictionis supradictae Comitis Ioanois possit liberè, & securè stare, & morare, non obstantibus aliquibus baonis, & condemnationibus etiam personalibus, & non obstantibus aliquibus delictis quomodocumque, vel quandocumque perpetratis, vel perpetrandis. & non obstantibus aliquibus debitis contractis in dicta Civitate Florentiae, seu in aliqua loco jurisdictionis dictae Reipublicae. Neque possit pro talibus condemnationibus, bannis, delictis, & seu debitis modo aliquo in locis supradicti Comitis capi, detineri, inquietari, & seu molestari ab aliquo Magistratu, Officiali, seu Officialibus, vel Ministris a dicta Republica deputatis; & quod contra vel aliter fieret sit iure ipso nullum, & nullam executionem mereatur. *Praedicta tamen non habeant locum in his, qui contra statum dictae Reipublicae aliquid attentassent, aut in suis proditoribus, vel rebellibus.*

Item quod dicto Comiti liceat omni tempore se locare ad stipendium cum quocumque voluerit, *non tamen cum Statu, sed solum cum persona sua*, & hoc quotiescumque non haberet aliquod stipendium a Republica praedicta, & nihilominus quotiescumque eum aliquo alio, quam Republica Florentina se locaret, *teneatur ad observantiam* Capitulorum praesentis Accomandigiae.

Item quod ipse, & sui Oratores quando venirent Florentiam ad Excelsos Dominos, aut ad aliquem Magistratum dictae Reipublicae pro suis, vel suorum negotijs benignè audiantur, & sedeant coram illis Magistratibus, & eo tempore, & modo, coram quibus, & quo, & prout tali tempore sedere soliti erunt reliqui Recomendati, & Orato-

 res

res ipsorum Recomendatorum similis conditionis.

Item quod quotiescumque eidem bellum inferatur in suo Statu, & eo vigente subveniatur a Republica Florentina de convenientibus munitionibus absque expensa, & gabella.

Item quod quotiescumque in suis terris, vel locis propinquis vigeret bellum, aut suspicio esset belli, liceat eis, & suis subditis transmittere in loca Iurisdictionis Communis Florentiae absque solutione alicuius gabellae ipsorum supellectilia, & bestias cuiuscumque generis, & res omnes ipsorum, & finito bello, vel belli suspicione intra sex menses extrahere, & ad sua loca reducere quaecumque immiserint etiam absque solutione alicuius gabellae, vel pedagij; hoc tamen addito, quod si quas bestias, vel res praedictas venderent, pro illis teneantur ad solutionem gabellarum, & pedagiorum, & ad illarum solutionem compellantur priusquam dictas reliquas res possint retrahere, & de praedictis bestiis, & rebus, quas sic in loca iurisdictionis Reipublicae Florentinae immitterent talibus temporibus belli, vel suspicionis teneatur diligens computum in quodam libello propterea ordinando per Provisores Duanae Civitatis Florentiae, qui retineatur, & in quo scribatur per eos, & eo modo, & prout per dictos Provisores pro tempore existentes fuerit ordinatum. Et propterea dictis Provisoribus detur notitia per dictum Comitem de rebus, & bestiis, quas ipse, vel sui immittere volent, priusquam ipsarum aliquam partem immittant, aliter gabellas solvant tam in immittendo, quam in retrahendo prout caeteri externi. Et viceversa liceat subditis Florentinorum suas bestias, & res tempore bellorum, & suspicionum in Territorium dicti Domini immittere cum licentia tamen supradictorum Provisorum, & illas retrahere sine aliqua gabella tam pro immittendo, quam retrahendo, ut supra dicitur de suis sanè, & rectè intelligendo.

Item quod dicto Comiti liceat quando in suis locis penuria esset frumenti, vel bladorum de Territorio Reipublicae Florentinae extrahere pro quolibet anno solum, & dumtaxat usque ad illam quantitatem, de qua haberet licentiam ab Officialibus Abundantiae, si tunc tale Officium Florentiae vigeret, & si non vigeret habita licentia ab Officialibus Montis pro tempore existentibus, de qua extractione diligens teneatur computum, per hos, & eo modo, & prout supra dictum est de bestiis, & rebus in loca nostra immittendis, vel extrahendis tempore belli, emendo tamen dictum triticum, & blada, a quibuscumque volet, & illud convertendo solum, & dumtaxat in usum suum, vel suorum subditorum, & non aliorum quoquomodo.

Et propterea in compensatione praedictorum beneficiorum *teneatur dictus Comes Ioannes, & sui descendentes omni tempore in futurum habere, & tenere amicos dictae Reipublicae pro amicis, & inimicos pro inimicis, & inimicis praedictis bellum movere cum Statu, & gentibus, & persistere in bello, & quaecumque alia facere secundum possibilitatem suam, quae ad bonos recommendatos spectant, & de bellis praedictis motis treguam, & pacem facere eo modo, & forma, & quotiescumque nomine Reipublicae Florentinae fuerit requisitus.* Et insuper tempore bellorum, quae dicta Respublica Florentina haberet, *dare passum, & receptum, & victualia gentibus dictae Reipublicae*, & illis, qui in eius auxilium venirent, recepto tamen convenienti pretio pro victualibus: cessante vero bello non teneatur quoquomodo ad dandum stantias stipendiariis dictae Reipublicae.

Item quod *deficientibus filijs masculis, & faeminis dicti Comitis Ioannis, & descendentibus masculis, & faeminis filiabus ex filiis, & descendentibus masculis dicti Comitis Ioannis, tunc, & eo casu infrascripta Castra et loca, & eorum jurisdictio, & jura pertineant, & spectent ad Rempublicam Florentinam pleno jure virtute praesentium Capitulorum, & pactorum.*

Item *quod in signum reverentiae teneatur qualibet anno* de mense Iunij in festo Nativitatis Divi Ioannis Baptistae offerri facere ad ipsius Ecclesiam *more in similibus consueto* unum Pallium

de

de Sirico valoris fextem Florenorum sex auri.

Castre eero, & loca, quae sub praesenti Accomandigie venient, & sunt in Romandiola Dioecesis Montis Feltri sunt infrascripta, videlicet

Carpigne.
La Castellaccia.
La Torre dei Fossati.
E il Palazzo di Corniano.

cum omnibus ipsorum villis, locis, & jurisdictionibus.

Item quod praesens Accomandigia virea, & effectum habeet, si hinc ed per totum mensem Martij per dictum Comitem Ioaenem, vel eius legitimum Procuratorem ed haec legitimum mendatum habentem, confirmata, approbata, & ratificata fuerit &c.

Quamquidem Accomandigiam &c. promiserunt &c. sub poena &c. quae poena &c. obligaeerunt &c. & renuntiaverunt &c.

Et successive pag. 113. t. legitur ratificatio suprascriptae Accomandigiae factae per Comitem Io nnem die XI. mensis Martij ejusdem Anni.

Die 20. mensis Martij 1490.

In Dei nomine Amen &c. Anno Incarnationis Domini nostri Iesu Christi 1490. Indict. VIII. die vero 26. mensis Martij.

Num II. *Accomandigia del Conte Ugo Carpegna dell'Anno* 1490

CUm hoc sit, quod magnificus vir Dominus Carolus filius strenui, & magnifici Domini Ugolini Marchionis Sanctae Mariae Procurator magnifici Comitis Ugonis olim Comitis Francisci de Comitibus Carpiniae legitimè constitutus a dicto Domino Ugone specialiter, & nominatim ad recomendandum dictum Constituentem, & eius subditos, & vassallos, & eius Comitatum, & quaecumque loca, & Territoria Excelsae Reipublicae Florentinae, prout de dicta procuratione, & mandato constare vidi ego Ioannes Notarius infrascriptus publicum Instrumentum manu Ser Petri Brunisseri Ser Bruni sub die VIII praedicti mensis Martij Florentiae anno 1489. secundum verò stylum Dioecesis Montis Pheltri anno 1490. affirmaverunt Magnificis Octo Viris Practicae dictae Reipublicae dictum Comitem Ugonem summopere cupere recipi sub Accomandigia, & protectione Excelsae Reipublicae praedictae cum pactis, & capitulis infrascriptis, idcirco

Magnifici Octo Viri praedicti vice, & nomine dictae Reipublicae credentes conveniens esse illorum votis, & desideriis satisfacere, *qui se veros filios & devotos esse ostendunt Reipublicae* praedictae, nec alienum esse ab honore publico ita facere, devenerunt cum dicto Domino Carolo Procuratore praedicto, ut supra, ad infrascripta Capitula, & conventiones, videlicet

I. In primis quod dictus magnificus Comes Ugo olim Comitis Francisci de Carpinee cum suis filiis, & descendentibus tam masculis, quam foeminis, & *cum infrascriptis suis Castris, et locis, et fortilitiis, videlicet*

Gattaria.
Bascio.
Miratorie, et
Scaulina.

Oppidis existentibus in Romandiola Dioecesis Montis Pheltri, *et cum omni eius Territorio, et jurisdictione, et statu intelligatur esse, et sit in perpetuum sub protectione, et Accomandigia* dictae Reipublicae Florentinae; & propterea dicta Respublica teneatur *omni tempore* supradictum Comitem Ugonem, & suos descendentes, & ipsorum quemlibet *cum suo Statu, jurisdictione, bonis, et rebus omnibus* manutenere, conservare, & *ab omnibus defendere*, qui eum, vel ipsorum aliquem in persona, Statu, jurisdictione, et seu bonis quoquomodo molestaret, vel offenderet.

I. Item *quod nullus ex suis, vel alicuius eorum subditis possit audiri in Civitate Florentiae*, vel aliquo loco Comitatus, vel districtus Civitatis praedictae *contra dictum Comitem Ugonem*, vel aliquem ex suis querelando, vel aliter infestando, neque audiatur aliquis qui diceret jus habere in suo, vel alicuius eorum Statu, sed penitus, ut in principio dictum est, in illo manuteneatur, & de-

et defendatur, *neque etiam ipse, aut aliquis ex suis successoribus possit Florentiae, vel alibi in locis iurisdictionis Reipublicae praedictae conveniri quacumque de causa.*

III. Item quod quiliber in locis iurisdictionis supradicti Domini Ugonis possit liberè, & secure stare, & morari, non obstantibus aliquibus bannis, & condemnationibus etiam personalibus, & non obstentibus aliquibus delictis quomodocumque, & quandocumque perpetratis, vel perpetrandis, & non obstantibus aliquibus debitis contractis in dicta Civitate Florentiae, seu in aliquo loco iurisdictionis dictae Reipublicae Florentinae, neque possit pro talibus condemnationibus, bannis, delictis, & seu debitis, modo aliquo in locis sopradicti Comitis capi, detineri, inquietari, & seu molestari ab aliquo Magistratu, Officiali, seu Officialibus, Rectoribus, vel Ministris a dicta Repubblice deputatis, & quod contra, vel aliter fieret, sit ipso iure nullum, & nullam executionem mereator; *praedicta tamen non habeant locum in his, qui contra Statum dictae Reipublicae attentassent, aut in fore proditoribus, vel rebellibus.*

IV. Item quod dicto Comiti liceat omni tempore se locare ad stipendium cum quocumque voluerit, *non tamen cum Statu, sed solum cum persona sua*, & hoc quotiescumque non haberet aliquod stipendium a Republica praedicta, & nihilominus quotiescumque se com aliquo alio, quam Republica Florentina locaret, *teneatur ad observantiam* omnium Capitulorum praesentis Accomandigiae.

V. Item quotiescumque eidem bellum inferretur in suo Statu, & eo vigente subveniatur e Republica Florentina de convenientibus munitionibus absque expensa, & gabelle.

VI. Item quod ipse, & sui Oratores quando venirent Florentiam ad Excelsos Dominos, aut ad aliquem Magistratum dictae Reipublicae pro suis, vel suorum negociis benignè audiatur, & sedeant coram illis Magistratibus, & eo tempore, & modo, coram quibus, & quo, & prout tali tempore sedere soliti erunt reliqui recommendatis & Oratores ipsorum recommendatorum similis conditionis.

VII. Item quotiescumque in suis terris, vel locis propinquis vigeret bellum, aut suspicio esset belli, liceat eis, & suis subditis transmittere in loca iurisdictionis Communis Florentiae absque solutione alicuius gabellae ipsorum suppellectilia, & bestias cuiuscumque generis, & res omnes ipsorum, & finito bello, vel belli suspicione intra sex menses extrahere, & ad sua loca reducere quaecumque immiserint, etiam absque solutione alicuius gabellae, vel pedagij, hoc tamen addito, quod si quas bestias, vel res praedictas venderent, pro illis teneatur ad solutionem gabellarum, & pedagiorum, & ad illam solutionem compellantur priusquam dictas reliquas res possint retrahere, & de bestiis praedictis, & rebus, quas sic in locos iurisdictionis Reipublicae Florentinae immitterent talibus temporibus belli, vel suspicionis, teneatur diligens computum in quodam libello propterea ordinando per Provisores Doanae Civitatis Florentiae, qui retineatur, & in quo scribatur per eos, & eo modo, & prout per dictos Provisores pro tempore existentes fuerit ordinatum, & propterea dictis Provisoribu, detur notitia per dictum Comitem de rebus, & bestiis, quas ipse, vel sui immittere volent priusquam ipsorum aliquam partem immittant, aliter solvant gabellas tam in immitendo, quam in retrahendo prout ceteri externi. Et versa vice liceat subditis Florentinorum suas bestias, & res tempore bellorum, vel suspicionum in Territorium dicti Comitis Ugonis immittere cum licentia tamen supradictorum Provisorum, & illas retrahere sine aliqua gabelle tam pro immitendo, quam pro retrahendo, ut supra dicitur de suis sanè, & rectè intelligendo.

VIII. Item quod dicto Comiti liceat, quando in suis locis esset frumenti penuria, vel bladorum, de Territorio Reipublicae Florentinae extrahere pro quolibet anno solum, & dumtaxat usque in illam quantitatem, de qua haberet licentiam ab Officialibus Abundantiae, si tunc

tale

tale Officium Florentiae vigeret, & si non vigeret, habita licentia ad Officialibus montis pro tempore existentibus, de quarum extractione diligens teneatur computum per eos, & eo modo, & prout supra dictum est de bestiis, vel rebus in nostra loca immittendis tempore belli, emendo tamen dictum triticum, & blada a quibuscumque velet, & illum convertendo solum, & dumtaxat, in suum usum, & suorum subditorum, & non aliorum quoquo modo ec.

Et propterea in compensationem praedictorum beneficiorum *teneatur dictus Comes Ugo & sui Descendentes omni tempore in futurum habere, & tenere Amicos dictae Reipublicae pro Amicis, & inimicos pro inimicis, & inimicis praedictis bellum inferre, vel movere cum statu, & gentibus, & persistere in bello, & quotiescumque ubi fuerit secundum suam possibilitatem, quae ad bonos, & devotos recomendatos spectaret, & de bellis praedictis motis treguam, et pacem facere eo modo, et forma, et quotiescumque nomine Reipublicae Florentinae fuerit requisitus; et insuper tempore bellorum, quod dicta* Respublica haberet, dare *passum, receptum, et victualia* gentibus dictae Reipublicae, & illis, qui in eius Auxilium venirent, recepto tamen convenienti pretio pro victualibus. Cessante vero bello non teneatur quoquo modo ad dandem stantia stipendiariis dictae Reipublicae.

IX. Item quod *deficientibus filiis masculis* & *foeminis dicti Comitis Ugonis, et descendentibus masculis, et foeminis filiabus ex filiis, et descendentibus masculis dicti Comitis, Ugonis, tunc et eo casu supradicta Castra, Fortilitia, et loca, et eorum jurisdictiones, et iura pertineant, et spectent ad Rempublicam Florentinam pleno jure virtute praesentium Capitulorum, et pactorum.*

X. Item in *signum recognitionis teneatur quolibet Anno* de mense Junii in Festo Nativitatis Divi Joannis Baptistae offerri facere ad ipsius Ecclesiam *more in similibus consueto* unum Pallium de serico valoris saltem Florenorum sex auri.

XI. Item quod Checcus Guidi Maghionis de Burgo ad Sanctum Sepulcrum condemnatus, et seu confinatus per Dominum Antonium de Malegonnellis tunc Capitaneum Terrae Burgi de Mense Ianuarii 1485. propterea quod extra Capitaneatum Burgi eoquod Familiam Capitanei tunc proxime praeteriti cogitaverat percutere, et plura furta cum nonnullis aliis commiserat, intelligatur liber, et absolutus a dicta sua condemnatione, et confinatione, et ab omnibus, et singulis in ea contentis, et sit repositus in eo esse, et statu, et grado, in quo erat ante sententiam praedictam contra eum latam, et libere cancelletur per notarios Actorum Camerae Civitatis Florentiae, et alibi, ubi opus fuerit per eos, ad quos modo aliquo pertineret, licite, et impune aliquibus in contrarium non obstantibus:

Quam quidem Accomandigiam, et capitula, et omnia, et singula in ea, vel eis contenta dictae partes modis, et nominibus, quibus supra, et quolibet modo, et nomine in solidum promiserunt, et convenerunt sibi invicem, et vicissim solemnibus stipulationibus hinc inde intervenientibus attendere, et observare, et contra non dare, facere vel venire de jure, vel de facto, directe, vel indirecte tacite, vel expresse in judicio, vel extra sub poena, et ad poenam florenorum X.m auri solemni stipulatione hinc inde promissa cum refectione damnorum, et expensarum, ac interesse litis, et extra, et poena commissa, vel non, soluta, vel non, nihilominus praedicta debeant inviolabiliter observari, & pro praedictis omnibus, et singulis observandis, vel adimplendis, et pro dicta poena solvenda si, et quoties commissa fuerit, obligaverunt dictae partes dictis modis, et nominibus, et quolibet modo, et nomine sibi invicem, et in solidum, et vicissim, videlicet, dicti magnifici Octo Viri Practicae dictam Rempublicam Florentinam, et eiusdem Reipublicae bona praesentia, et futura, et dictus Magnificus Dominus Carolus Magnificum Dominum Comitem Ugonem suum Principalem, et dicti Comitis Ugonis haeredes, et bona omnia praesentia, et futura.

Et

Er renuncieveruot dictas parres modis, et nominibus, quibus supra, exceptioni praedictorom non sic gestorum, et factorum, Contractus praedicti non sic solemniter celebrati, dolimali, condictioni indebiti, sine caule, et ex injusta causa, et quod metus causa, privilegio fori, et omni alio auxilio, privilegio, et favori contra praedicta, vel aliquod eorum quomodolibet facienti, et praetertim juri, et legi dicenti generalem renunciationem non sufficere, vel oon valere. Protestantes tameo contrahentes praedicti in principio, medio, et fine, et qualibet parte omnium praedictorum, qood non iotendebant, neque volebant se, aut eorom haeredes, vel bona propriis nominibus aliqualiter obligare, sed solom, et dumtaxat eis; quorom nominibus praedicta feceruot, & contraxerunt.

Quibus partibus d... ... & an. praesentibus, & petentibus praecepi ego Ioannes quondam F. Bartholomaei de Guidis Officialis, & scriba Reformationum Consiliorum Civitatis Florentiae per guarantigiam secundum formam juris, seu ordinamentorum Comunis Florentiae de observantia omnium praedictorum.

Acta fuerunt, & gesta omnia, & singula suprascripta Florentiae in Palatio Publici Florentini, & in Audientia Octo virorum Practicae praesentibus F. Simone Grazini Iacobi Grazini Notario Extractionum Officiorum Com.^is Florentiae, & nunc Proconsule Universitatis Iudicum, & Notariorum, Domino Francisco Angeli de Gaddis Iure Consulto, & Antonio Taddaei Philippi Taddei Civibus hon. Florentinis Testibus ad praedicta vocatis, habitis, & rogatis.

Item postea de Mense Aprilis Anni 1490. Mag. & Ecc. Domini Priores libertatis, & Vexilliferi Iustitiae Populi Florentini una cum eorum ven. Coll.^e praecedente prius deliberatione duodecim Procuratorom Communis, & LXX. Civium simul cum Consiliis opportunis Civitatis Florentiae, videlicet, in consilio Popoli sub die 4. in Consilio Comunis sub die 5., & in Consilio del Cento pro finali coo-elusione subdie 6. eiusdem Mensis Aprilis dicti anni 1490. habentes de supradictis Capitulis, & pactis plenissimam notitiam, & ad tollendam omnem dubietatem, & ad ipsorum omnium majus robor, & firmitatem supradicta omnia capitula, & pacta, & omnia, & singula in eis, & ipsorum quolibet contenta pro parte tangente ad Rempublicam Florentinam habeotes ab eadem Republica de praedictis, & infrascriptis omoibus plenissimam, & liberam potestatem, confirmaverunt, ratificaverunt: & emologaverunt, prout constat publicum Instrumentum rogatum per me Ioannem Notariom supra, et iofra scriptum &c.

In Dei Nomine Amen. Anno Domini Jesu Christi ab ejus salutifera Incarnatione millesimo qoingentesimo decimo tertio, iodictione secunda, & die decima nona mensis Octobris. Actum in Palatio Magnificorum, & Excelsiorum Dominorum Florentinorom, & in loco solitae residentiae nostrorom magnificorum decem Baliae, praesentibus Testibus ad infrascriptis omoia, & singula vocatis, habitis, & rogatis, videlicet, F. Nicolao Michelotij de Michelotijs, & F. Iacobo Martini Iacobi Civibus, & Notarijs publicis Florentinis.

Num. III. *Accomandigia del Conte Francesco Carpegna dell' Anno 1513.*

Cum sit, qood magnificus Comes Franciscus quondam recolendae memoriae Comitis Ugonis olim Comitis Francisci de Comitibus Carpineae *Summopere cupiat vestigia praedecessorum suorum prosequi, & Amicitiam, & Accomandigiam* per dictum quondam Ugonem Patrem suom, seu ejus Procuratorem sub die vigesima sexta Mensis Martij millesimo quadringentesimo nonagesimo, seu alio tempore veriori cum Excelsa Republica Florentina contractam, & factam renovare, seu denuò inire, & facere.

Hinc est, qood hodie hac praesenti suprascripta die praefatus Magnificus Comes Franciscus Comitis Ugonis de Comitibus Carpinese constitutos in praesentia infrascriptorum Dominorum Decem Baliae dictae Excel-

sae

sae Reipublicae Florentinae, quorum nomina sunt ista, videlicet.

Pandolfus Bernardi de Corbinellis.

D. Matthaeus Domini Angeli de Niccolinis I. V. D.

Laurentius Matthaei de Morellis.

D. Philippos Laurentij de Buondelmontibus.

Mattias Simonis de Cinis.

Guglielmus Antonij de Pazzis.

Lucas Masij de Albizis, & Leonardus Francisci de Bencis.

Octo de Officio Decem Baliae excelsae Reipublicae Florentinae absentibus Domino Pietro Francisci de Alamannis Equite, & Bernardo Ioannis de Oricellarijs eorum in dicto officio Collegis in praedictis tamen octo tota, & integra Auctoritate, potestate, & balia totius dicti Officij remanente, & consistente, & per absentiam dictorum Domini Pieri de Alamannis, & Bernardi de Oricellariis in nihilo diminuta, *omni qua decuit, reverentia supplicavit, & petijt seipsum Comitem Franciscum una cum suis Filiis, & Descendentibus tam natis, quam nascituris in perpetuum, & cum suis Castris, Fortilitiis, et locis, et cum* pactis, Capitulis infrascriptis per ipsos magnificos Dominos Decem Baliae sub *perpetua accomandigia, protectione, et defensione* praefatae excelsae Reipublicae Florentinae acceptari, recipi, & admitti.

Qua supplicatione, et petitione audita, & intellecta praefati magnifici Domini Decem cum protestatione tamen, quod per praedictam, vel infrascriptam ipsi non intelligunt sese, vel eorum aliquem, aut eorum, vel alicuius eorum haeredem, & successores vel bona obligare, videlicet solum, & dumtaxat dictum eorum officium, & dictam Excelsam Rempublicam Florentinam, volentes dicti magnifici Comitis Francisci votis & desiderijs satisfacere, & ad honorem, & gloriam dictae Excelsae Reipublicae Florentinae, vigore cuiuscumque Auctoritatis, potestatis, & baliae eis, & eorum officio concessae per eorum partitum legitime, & secundum ordinamenta obtentum ad fabas nigras, & albas, & omni meliori modo, quo poterunt, dictum magnificum Comitem Franciscum una cum Filiis, descendentibus, *Castris, Fortilitiis, et locis suis* infrascriptis in Accomandatum, & *sub perpetua Accomandigia, protectione, et defensione Excelsae Reipublicae Florentinae perpetua duratura* receperunt, & acceptaverunt cum pactis, & capitulis, & alijs infrascriptis, de quibus omnibus, & singulis praefati magnifici Domini Decem pro dicta, & nomine dictae excelsae Reipublicae Florentinae, & cum protestatione praedicta ex parte una, & praefatus Magnificus Comes Franciscus ex parte altera ad invicem legitime convenerunt, videlicet.

In primis, quod dictus magnificus Comes Franciscus Comitis Ugonis de Comitibus Carpineae cum suis Filiis, & Descendentibus tam masculis, quam Foeminis legitimis, & naturalibus, & tam natis, quam nascituris in perpetuum, *et cum infrascriptis suis Castris, Fortilitiis, et locis, videlicet.*

Gattaria, Bascio,

Miratorio, et Scaalino.

Oppidis existentibus in Romandiola Dioecesis Montis Feltri, & *cum omni ejus Territorio, et jurisdictione, et statu* intelligatur esse, et sit *in perpetuum* sub protectione, et accomandigia dictae Excelsae Reipublicae Florentinae, & propterea dicta Excelsa Respublica Florentina teneatur *omni tempore* supradictum Comitem Franciscum, et suos Filios, et descendentes praedictos, & ipsorum quemlibet *cum suo statu, jurisdictione, bonis, et rebus omnibus* manutenere, et conservare, *et ab omnibus defendere*, qui eum, vel eos, aut aliquem eorum in persona, statu, et jurisdictione, et seu bonis quoquomodo molestaret, vel offenderet.

Item *quod nullus ex ejus, vel eorum, aut alicuius eorum subditis possit audiri* in Civitate Florentiae, vel aliquo loco Comitatus, vel districtus Civitatis praedictae *contra dictum comitem* Franciscum, vel aliquem ex eius successoribus, recurrendo, querelando, vel aliter infestando quocumque, & qualitercumque, & quacumque ratione, vel causa,

sa, quae quomodolibet dici, vel excogitari possit, neque audiatur aliquis qui diceret jus habere *in* ejus, seu eorum, vel alicuius eorum stato videlicet penitus, ut dictum est, in illo manuteneatur, & defendatur. *Neque etiam ipse*, aut aliquis ex suis successoribus *possit Florentiae, vel alibi* in locis, jurisdictionis Excelsae Reipublicae Florentinae praedictae *conveniri quacumque de causa*.

Item quod quilibet in locis jurisdictionis supradicti Comitis Francisci possit liberé, & securé stare, & morari; non obstantibus aliquibus bannis, & condemnationibus etiam personalibus, & non obstantibus aliquibus delictis quomodocumque, vel quocumque perpetratis, vel perpetrandis; & non obstantibus aliquibus debitis contractis, vel contrahendis in dicta Civitate Florentiae, seu in aliquo loco jurisdictionis praedictae Excelsae Reipublicae Florentinae. Neque possit pro talibus condemnationibus, bannis, delictis, & seu debitis modo aliquo in locis supradictis Comitis Francisci capi detineri, inquietari, seu molestari ab aliquo Magistratu, officiali, seu officialibus, rectoribus, vel Ministris a dicta Excelsa Republica Florentina electis, & deputatis; & quod contra, vel aliter fieret, sit ipso iure nullum, & nullam exentionem mereatur; *Praedicta tamen non habeant locum in iis, & pro iis, qui contra statum dictae Excelsae Reipublicae Florentinae aliquid attentassent, seu attentarent, aut in suis Proditoribus, vel Rebellibus*.

Item quod dicto Comiti Francisco liceat omni tempore sese locare ad stipendium cum quocumque voluerit: *non tamen cum statu suo praedicto, scilicet solum cum persona sua*, & hoc quotiescumque non haberet aliquod stipendium ab excelsa Republica Florentina praedicta, & nihilominus quotiescumque sese cum aliquo alio, qui cum Republica Florentina se locaret, *teneatur ad observantiam* omnium Capitulorum praesentis accomandigiae.

Item quod quotiescumque eidem bellum *inferretur* in suo statu, & eo vigente subveniatur a dicta Excelsa Republica Florentina de convenientibus munitionibus absque expensa, vel gabella.

Item quod ipse Comes Franciscus, & sui Oratores, quando venirent Florentiam ad Excelsos Dominos, aut ad aliquem Magistratum dictae Excelsae Reipublicae Florentinae pro suis, vel suorum negociis benigne audiantur, & sedeant coram illis Magistratibus eo tempore, & modo coram quibus, & qua, & prout tali tempore sedere soliti erant reliqui recomendati, & Oratores ipsorum recomendatorum similis conditionis.

Item quod quotiescumque in suis terris, vel locis propinquis vigeret bellum, aut suspicio esset belli, liceat eis, & suis subditis trasmittere in loca jurisdictionis Communis Florentiae absque solutione alicujus Gabellae vel pedagij ipsorum supellectilia, & bestias cuiuscumque generis, & res omnes ipsorum, & finito bello, & belli suspicione intra sex menses extrahere, & ad sua loca reducere quaecumque immiserint etiam absque solutione alicujus Gabellae, vel Pedagij. Hoc tamen addito, quod si quas bestias, vel res praedictas venderent pro illis teneantur ad solutionem gabellarum & pedagiorum, & ad illarum solutionem compellantur priusquam reliquas bestias, vel res possint retrahere, & de praedictis rebus, & bestiis, quas sic in loca jurisdictionis Reipublicae Florentinae immitterent talibus temporibus belli, vel suspicionis belli teneatur diligens computum, in quodam libro propterea ordinando per Provisores Doganae Civitatis Florentiae, quod retineatur, & in quo scribatur per eos, & eo modo, & forma, & prout per dictos Provisores pro tempore existentes fuerit ordinatum, & propterea dictis Provisoribus detur notitia per dictum Comitem de rebus, & bestiis, quas tempore, vel sui immittere volent, priusquam ipsarum aliqua pars immittatur, aliter solvant gabellam tam in mittendo, quam in trahendo prout ceteri externi. Et versa vice liceat subditis Florentinorum suas bestias, & res tempo-

re

re bellorom in Territorium dicti Comitis Francisci immittere cum licentia tamen supradictorum Provisorum, & illas retrahere sine aliqua gabella vel Pedagio tam pro immittendo, quam pro retrahendo, ut supra dicitur de suis sanè, & rectè intelligendo.

Item quod dicto Comiti liceat quando in suis locis esset penuria frumenti vel bladorum extrahere de Territorio dictae excelsae Reipublicae Florentinae pro quolibet anno solum, & dumtaxat usque in illam quantitatem, de qua haberet licentiam ab Officialibus Abundantiae, si tunc tale Officium Florentiae vigeret, & si non vigeret habita licentia ab Officialibus Montis pro tempore existentibus, de qua extractione teneatur computum per eos, & eo modo, & forma, & prout supra dictum est, de bestiis, & rebus in loca jurisdictionis Florentiae immittendis tempore belli, vel suspicionis belli; emendo tamen dictum granum vel blada a quibuscumque volet, & illud, & illa convertendo solum, & dumtaxat in suum usum, vel subditorum suorum, & non aliter quoquomodo: *Et propterea in compensationem beneficiorum praedictorum teneatur dictus Comes Franciscus, et descendentes sui praedicti omni tempore in futurum habere, et tenere Amicos dictae Excelsae Reipublicae pro Amicis, et inimicos pro inimicis, et inimicis praedictis bellum inferre, vel movere cum statu et gentibus suis, et persistere in bello et quaecumque alia facere secundum suam possibilitatem, quae ad bonos, et devotos recomendatos spectant, et de bellis praedictis treguam, et pacem facere eo modo, et forma, et quotiescumque nomine Excelsae Reipublicae Florentinae fuerit requisitus*; & insuper tempore bellorom, quae dicta Excelsa Respublica Florentina haberet, dare *passum, receptum, et victualia* gentibus dictae Excelsae Reipublicae Florentinae, & illis qui in eius auxilium venirent, vel irent recepto tamen convenienti pretio pro victualibus. Cessante vero bello non teneantur quoquomodo ad dandum stantias stipendiariis dictae Excelsae Reipublicae Florentinae.

Item quod deficiente dicto comite sine Filiis, vel aliis descendentibus Masculis, vel foeminis legittimis, et naturalibus de linea, sive per lineam Masculinam, vel deficiente cum filiis, vel aliis descendentibus praedictis uno, una, vel pluribus, et ipsis omnibus exinde deficientibus sine filiis Masculis, vel foeminis legitimis, et naturalibus, videlicet, nullus eius, vel eorum descendens masculus vel foemina legitimus, et naturalis de linea, et per lineam masculinam reperiatur; tunc, et in dictis casibus, et quolibet, vel altero eorum suprascripta Castra, Fortilitia et loca, et eorum jurisdictiones, et jura quaecumque pertineant, et spectent, et pertinere, et spectare debeant, ennjure ad praefatam excelsam Rempublicam Florentinam vigore, et praetextu praesentium Capitulorum, et pactorum.

Item *quod in signum reverentiae teneatur quolibet anno* de mense Iunii in Festo Nativitatis Beati Ioannis Baptistae offerri facere ad ipsios Ecclesiam *more in similibus consueto* unum Pallium de Serico, valoris saltem Florenorum sex Auri. A debitis autem tam per ipsum Comitem Franciscum, quam per dictum Comitem Ugonem Patrem suum hactenus quomodolibet contractis, & factis, occasione, & praetexto dicti Pallii intelligatur esse, & sit dictus Comes Franciscus penitus liber, & absolutus, & per eos, ad quos pertinet, possit, & debeat cancellari ubicumque opus foret licitè, & impunè.

Item quod quotiescumque dictus Comes Franciscus, vel eius Filii, & descendentes praedicti venirent ad Civitatem Florentiae, vel alium locum iurisdictionis Florentiae possint, & valeant ipsi cum duobus Famulis toto tempore mansionis eorum ferre per Civitatem, Fomitatum, & Districtum Florentiae quaecumque Arma offendibilia, & defendibilia licitè, *et impunè; nec propterea gravari vel molestari* possint quoquomodo, dummodo nomina dictorum duorom Famulorom dari debeant in sciptis scribae Reformationum communis Florentiae pro tempore existenti, maxime ne sub

illorum umbra portentur Arma per alios.

Item quod dictus Comes Franciscus possit nominare unum quem volet Bannitum, seu condemnatum in pecunia vel abscissione membri, aut ad mortem, & in poenam mortis, vel aliter quomodolibet a Communi Florentiae, seu ab alio Rectore, Officiali, & Officio, vel Magistratu Civitatis, Comitatus, vel districtus Florentiae quacumque de causa, delicto, maleficio vel excessu; excepto quod ex causa status, & ad statum Excelsae Reipublicae Florentinae pertineret. Qui sic nominatus, & postquam nominatus fuerit, & facta approbatione, & habita pace in casu, de qua, & quo, & prout infra dicetur, & non aliter, intelligatur esse, & sit liber, & absolutus ab huiusmodi condemnatione, banno, & poena pecuniaria, abscissionis membri, vel mortis, & alia quacumque & ab omni, & quolibet praeiudicio propterea quomodolibet incurso; & per eos ad quos quomodolibet pertinebit, possit, & debeat, licitè, & impunè deleri, & cancellari in & de libris Camerae, & speculi Communis Florentiae; & ubi opus fuerit, & descriptus reperiatur immediate visa fide huiusmodi nominationis rogatae per Cancellarium Reformationum Communis Florentiae pro tempore existentem; dummodo tamen huiusmodi nominatio approbetur per partitum Magnificorum Decem Baliae eorum officio vigente, alias per partitum Magnificorum, & excelsorum Dominorum Florentiae pro tempore existentium; Et dummodo in casu huiusmodi homicidij sic nominatus tempore dictae huiusmodi nominationis habeat pacem ab haeredibus occisi, seu ab aliis ad quos pertineret, de qua pace appareret instrumentum publicum manu publica Notarii, & non aliter.

Quam quidem accomandigiam, atque pacta, Capitula, & omnia, & singula supradicta praefatae partes dictis modis, & nominibus, & cum protestatione praedicta sibi invicem; & vicissim videlicet, una pars alteri, & e converso, solemnibus stipulationibus, & receptionibus hinc inde intervenientibus legittime promiserunt attendere, facere, & observare, & adimplere, & contra non facere vel venire per se, vel alium, seu alios, directe, vel indirecte, de jure vel de facto sub poena, & ad poenam florenorum decem millium auri, & de auro largiendorum in singulis, & pro singulis Capitulis, pactis, & membris praesentis Contractus, sive Actus & Instrumenti in solidum solemni stipulatione promissis, & legittime stipulatis, & sub refectione omnium, & singulorum damnorum interesse, & expensarum litis, & ec. Quae poena toties committatur, & peti, & exigi possit, & valeat cum effectu quoties contra praedicta vel aliquid praedictorum fuerit modo aliquo contrafactum, sive ventum, & praedicta omnia, & singula non fuerint effectualiter observata; & dicta poena commissa, vel non soluta, & exacta, vel non aut gratis remissa, nihilominus praedicta vel infrascripta omnia, & singula perpetuo firma maneant, & perdurent. Pro quibus omnibus, & singulis observandis, & ratis habendis, & tenendis, et praedicta, poena solvenda, si, & quoties commissa fuerint, obligaverunt dictae Partes dictis modis, & nominibus sibi invicem, & vicissim, videlicet dicti Magnifici Domini Decem, obligaverunt dictum eorum officium, & dictam Excelsam Rempublicam Florentinam, & eius bona praesentia, & futura, iure pignoris, & hypothecae. Et dictus magnificus Comes Franciscus obligavit sese, & suos haeredes, & successores, & bona omnia, & singula praesentia, & futura iure pignoris & hypothecae. Renunciantes etiam partes praedictae dictis modis, & nominibus exceptioni non sic petitae, factae, receptae, & acceptae Accomandigiae, & exceptioni doli mali, vis, metus, fraudis, in factum actioni, fori privilegio, & non sic per omnia, ut praemittitur, celebrati Contractus, sive actus, & instrumenti, & omni alio legum juri, Sacrorum Canonum, statutorum, & constitutionum quarumlibet, & quorumlibet Auxilio, privilegio, beneficio, vel favori contra praedicta, vel aliquod prae-

di-

dictorum qunmodolibet facientes ec., & praeiertim iuri, & legi dicenti, seu in effectu disponenti generalem renunciationem non valere, seu non sufficere: Et in super ad maiua robur omnium, & singulornm praedictorum, praefatae partes dictia modis, & nominibea ad delationem mei Francisci notarii publici infrascipti iuravaruot ad Sancta Dei Evangelia Scripturis corporaliter manu tactis, praedicta omnia, & singula effectualiter, & inviolabilitar observare, & contra ea, vel aliquod ipsorum modo aliquo non facere, vel venire, maodantes, praefati magnifici Domini Decem Baliaa, & rogans praefatua Magnificus Comea Franciscua paries praedictae dictis modis, & nominibus per me Franciscum de Aretio notarium publicom infrascriptum. De quo, & super praedictis omnibus, & singulia publicum confect, & confici debere Instrumentum unum seu plura ac.

Adì 6. Settembre 1738.

Num. I''. *Fede dell' Annua Offerta del Palio di Seta pagata ogni Anno dai Conti Carpegna dai tempi dell' Accomandigia fino all' Anno 1737.*

Fede per me infrascritto come nel Libro II. dei Censi dell' Arte dei Mercatanti a car. 296. resta imposto Debitore dell' Arte suddetta il Conte Francesco del Conte Ugo di Carpegna con le seguenti parole.

Conte Francesco del Conte Ugo di Carpegna deve offerire ogni anno la mattina di S. Gio. Batista un Palio di valuta di scodi sei d'oro per virtù dei Capitoli nuovamente fatti con quella Eccelsa Repubblica sotto dì 19. Ottobre 1513.

E' successivamente avendo risconrratn tutti i libri posteriori di Censi dell' Arte predetta fino al libro veglianre segnato ZZ. a c. 111. si ritrova essere stato di tempo in tempo sodisfatto dai Sigg. Conti Carpegna al debito di detto annuo Censo, e aver saldato il loro Conto per tutto il dì 14. Giugno 1737. In fede di che ec.

C. Anton Gaetano Brocchi Ministro mano propria.

Adì 30. Aprile 1738.

Num. V. *Fede delle Esecuzioni fatte per mezzo della Corte di Sestina sopra i Beni dei Conti Carpegna per esigere il Debito delle Offerte quando sono stati morosi al pagamento.*

Fede per me infrascritto Cancelliere sostituto della Comunità, e Capitanato di Sestino come a più Civili nei tempi qui sotto notati si veggono allegate più lettere dei Sigg. Consoli dell' Arte dei Mercatanti con le loro esecuzioni, come qui sotto si dirà, e prima.

Al Civile del Sig. Angiolo Samuelli stato Capitano di Giustizia del Sassi di Simone l'anno 1679. 1680., e 1681. una Lettera dei Sigg. Consoli dell' Arte dei Mercatanti del 10. Luglio 1680. ove esiste la posta dei Sigg. Conti di Carpegna, cioè

Conti di Carpegna sc. 52. 1. -- Et al quad. del Pubblico di Firenze a c. 17. si vede registrata detta posta, a sotto di essa la sua esecuzione, coma appresso ec.

Adì 17. Ottobre 1680. pagò lir. 35. e per detto il Sig. Sergente Filippo Magi in mano del Sig. Angelo Samuelli Capitano, dico lir. 35.

Adì 3. Giugno 1681 staggito tutte le raccolte di questo presente anno nelle mani di Zaverio d'Andrea da Castelnuovo, e Piero di Matteo da Calcelalto per S. A. R.

Adì 16. Agosto 1681. precett. detto sequestratario in persona per detto Cavall. ec.

Item in detto Civile altra Lettera di detti Mercatanti del dì 29. Luglio 1681. con la posta come appare a c. 143.

Conte Francesco Carpegna sc. 67. 1. 10. Et al quad. suddetto del Pubblico di Firenze a c. 27. segue come appresso ec.

Adì 17. Agosto 1681. comparse personalmente avanti Pietro di Matteo da Colcelalro sequestratario suddetto, e disse con suo giuramento avere appresso di se stara quaranta grano, e non altro.

Adì 18. Settembre 1681. il Sig. Filippo Magi pagò lire 35. --

Adì 9. Ottobre detto precett. detto sequestratario con Cedola scritta in persona del medesimo per detto Cavall. ec.

Item

Item al Civile del Sig. Baldassar Goarisie, stato Capitano di Giustizia l'anno 1682., e 1683. altra Lettera dei Sigg. Consoli dell' Arte dei Mercatanti del dì 15. Luglio 1682. con l'infrascritta posta.

Conti di Carpegna sc. 50. 2. 14.

Adì 8. Agosto notificato il tutto al Sig. Conte Carpegna in persona del Sig. Filippo Magi Affittuario.

Item al Civile del Sig. Francesco Cicognini stato Capitano di Giustizia ec. l'anno 1687. una Lettera dei Sigg. Soprassindaci di S. A. R. del dì 7. Luglio 1687. con l'infrascritta posta.

Sig. Conte Francesco Carpegna per spoglio dei Mercatanti a c. 30. sc. 41. 5. 14.

Adì 21. Agosto 1687. fu precettato detto Sig. Conte Carpegna con Cedola in persona di Filippo Magi suo Affittuario.

Adì 26. Ottobre dal Sig. Alfiere Filippo Magi di Sestino come Affittuario del Sig. Conte Francesco Carpegna lir. 35. di ritratto a me Lelio Razzi Cancelliere per rimettere ec. come costa in detto Civile a c. 496.

Item al Civile del Sig. Francesco Goardi Capitano di Giustizia l'anno 1688. e 1689 a car. 439. una Lettera del dì 30 Luglio 1688. dei Sigg. Mercatanti con l'infrascritta posta.

Sig. Francesco di Carpegna sc. 11. 4. -- E sotto vi si legge quanto appresso ec.

Per detta Posta si aggiunge sia fatto sequestro sopra i Beni di detto Sig. tenuti affitto dal Sig. Filippo Magi.

Item al Civile del Sig. Agostino Libri stato Capitano l' anno 1689. e 1690. una Lettera a c. 536. dei Sigg. Mercatanti del dì 18. Luglio 1690. con l' infrascritta posta.

Signor Conte Francesco di Carpegna sc. 14. 3. 5.

Adì 8. Agosto 1690. staggito il fitto in mano del Sig. Filippo Magi Affittuario.

Adì 31. Ottobre 1690. pagò l' Alfiere Filippo Magi per ritratto di sequestro lir. 84. per rimettere.

Item in detto Civile a c. 542. altra Lettera dei Sigg. Soprassindaci di S. A. R. del dì 19. Settembre 1689. con l' infrascritta posta.

Sig. Conte Francesco del Conte Ugo di Carpegna Mercatanti a c. 30., sc. 36. 5. 14.

Adì 4. Ottobre 1689. precett. detto Sig. Conte, e per esso il Sig. Alfier Magi.

Item al Civile del Sig. Andrea Capitani stato Capitano l' anno 1691. e 1692. una Lettera a c. 752. dei Sigg. Mercatanti con l' infrascritta posta.

Sig. Conte Francesco del Conte Ugo di Carpegna si faccia il sequestro negli effetti, che tiene in affitto il Sig. Alfier Magi sc. 3. 5. --

In detto Civile al Pubblico di Firenze a c. 31.

Sig. Conte Francesco Carpegna per debito decorso per tutto l' anno 1684. sc. 24. 5. 14. pagò sc. 9. a conto.

Item al Civile del Sig. Antonio del Garbo stato Capitano di Sestino l' anno 1692. 1693. e 1694. dove vi si legge al quad. del Pubblico di Firenze a c. 4. una posta mandata fuori da Sigg. Soprassindaci di S. A R. contro.

Il Sig. Conte Francesco Carpegna per debito del censo per tutto l'anno 1684. sc. 14. 5. 14.

Adì 15. Maggio 1693. staggito il fitto del Podere del suddetto Sig. Conte appresso il Sig. Filippo Magi per Ulivier Scarpellini Cavall. ec.

Adì 20. Ottobre 1693. precettato detto sequestrario a rimettere con Cedola in persona per il soddetto Ulivier Scarpellini Cavall..

Adì 23. Novembre 1693. pagò detto Magi sc. 12. a me Cancelliere.

Adì 15. Settembre 1694. pagò a me Antonio Masini Cancelliere sc. 8. moneta Fiorentina.

E a c. 613. di detto Civile si vede una Lettera dei Sigg. Consoli dell' Arte dei Mercatanti del dì 11. Luglio 1694. per l'esecuzione contro Conte Francesco di Carpegna sc. 4. 2. E non apparisce alcuna esecuzione.

Item al Civile del Sig. Benedetto Comparini l' anno 1699. e 1700. vi apparisce altra Lettera dei Sigg. Consoli dei Mercatanti del dì 11. Luglio 1699. ordinante esigersi per li soliti annui censi spettanti a quell' Ufizio la seguente somma contro.

Il

Il Sig. Conta Francaſco del Conte Ugo de Carpegna per ſc. 6. 4. 10. --

Ed al Quaderoo del Pubblico di Firenze inſerto in detto Civile a c. 9. ſi vede ſpogliata detta poſta, a ſotto vi ſi legge = pagò contanti in maoo di me Cavaliere il Sig. D. Federigo Magi. =

Item al Civile del Sig. Baccio Minieti ſtato Capitano di Giuſtizia di Seſtino l'anno 1700. e 1701. vi ſi legge a c. 387. una Lettara dei madeſimi Sigg. Cooſoli dei Mercatanti del dì 9. Luglio 1701. per l'eſigenza del ſolito annuo Cenſo del Palio di S. Gio. Batiſta contro.

Il Sig. Conta Franceſco del Sig. Coota Ugo di Carpegna, e ſotto detta Lettera ſte regiſtrato come appreſſo.

Adì 12. Luglio 1701. fu aſſeguato terminoe al Sig. Conte Carpagoa e pegare detta ſomma par la cauſe, che in detta Lettere con Cedola ſcritta del tenore ac. rilaſciata io perſone dal Sig. Alfier Filippo Magi Camarlingo, ed Affittuario di detto Sig. Conte per S. M.

Adì 6. Novembre 1701. il Sig. Alfier Filippo Magi Affittuario del Sig. Conte Carpegna pagò in mano del Sig. Capitano ſc. 6. 4. 10. e lir. 2. 6. per le ſpeſe.

Item al Civile del Sig. Francaſco Maria delle Columbe ſtato Capitano coma ſopra l'anno 1707. e 1708. ſi vede ona Letteta dei madeſimi Sigg. Conſoli del 19. Loglio 1707. contro.

Conte Franceſco di Carpegna per ſc. 6. 4. 10. Ed al quaderno del Pabblico di Firanze ſi veda acceſſo a c. 9. la detta poſta, e ſotto alla medeſima ſi dice = Caſſa per licenza in filza oum. 12. =

Item al Civile M. Domenico Dooi ſtato Iuſdicanta di Seſtino l'anno 1709. 1710. 1711. e 1712. ſi vede parimente ſimile Letrere di detti Sigg. Conſoli con le poſta in piedi di eſſa.

Conte Carpegna per ſc. 6. 4. 10. E ritrovandoſi al quader. del Pubblico di Firenze acceſa la detta poſta ſi veda caſſata ſenza alcune dichiarazione.

Item al Civile dal medeſimo M. Domenico Doni ſtaso altra volta Iuſdicente l'anno 1716. 1717. 1718. e 1719. vi appariſce ſimile Lettera dei Sigg. Mercatanti del 10. Luglio 1717. contro.

Conta Carpegna ſc. 27. 4. --

Ed el quad. del Pubblico di Fireoze appariſce regiſtrate detta poſta a c. 12. e vi ſi legge ſotto la medeſima come appreſſo.

Adì primo Agoſto 1718. furono ſtaggite le raccolta del preſante anno di Biade, e Grano eſiſtenti nei Podari di Calpaglia, e Belvedere appreſſo Matteo, e Franceſco Maria lavoretori di detti Poderi con Cedola ſcritta rilaſciata al primo in perſooa della Moglie, ed el ſecondo in parſona per G. D. Cavallaro detto Raſ. ſoprattiene a tutto il dì 12. Gennajo 1718. pagò ſc. 9.

Item al Civila del Sig. Antoo Michele Buonſignori ſtato Iuſdicente di Seſtiuo l'anno 1719. e 1720. vi appara a c. 772. eltra Lettara ſimile dei Sigg Cooſoli dei Mercetanti in data degli 11. Loglio 1720. coo la poſta come appreſſo ec.

Carpegna ſc. 29. 1. 2. Ed al quad. del Pubblico di Firenze ſi vette acceſa la poſta del Sig. Conte Carpegna per ſc. 23. 6. a c. 6 di detto quad., a ſotto vi ſi legge quanto appreſſo.

Adì 5. Luglio 1720. ſtaggite le foture raccolte di grano, e biada nei Beni dei Poderi del Sig. Conte appreſſo Matteo di Gio. Batiſta lavoratore per Gio. Domanico Gianoini Cavellaro ec.

Per ouove Lettere del dì 11. Luglio venne la poſta per ſc. 29. 1. 2. e lir. 3. 10. di ſpeſe.

Adì 6. Ottobre per ritratto del ſaguaſtro lir. 84.

Iſidoro Magi Canc. Soſt.
mano propria.

Duei, & Duciſſae Urbini
dia V. Decembris 1509.

Num. VI.
Lettera della Repubblica al Duca d'Urbino del 5. Dicembre 1509.

ILlme. Domine. El Conte Francaſco di Carpigna fino dal Conte Ugo ſuo Padre *già ſona molti anni Raccamandata Noſtra*, at per tal caoſa, et per la fede, et buoni portamenti ſuoi amato da Noi aſſai ci fà iotendere duoi

ſuai

ſuoi luoghi, cioè, Miratojo, e Ballo eſſerli diventati inobbedienti, et Noi, che deſidereremmo, come è noſtro officio, mantenerlo, e difenderlo, non intendendo alcuno fondamento di queſta inobbedientia, preghiamo la E. V. a voler per amor noſtro provvedere, che dagl'Uomini ſuoi, e del ſuo Dominio, donde poſſino ſperare qualche favore, non ſia preſtato alcun favore a quelli ſuoi inobedienti, acciocchè il prefato Conte Franceſco poſſa ſenza altra difficoltà ridurli donde ſono partiti, il che gli ſarà facile et ad Noi non potrebbe eſſere più grato offerendoci ſempre a beneplaciti dell' E. V. Quae bene valeat.

riſpoſta da Voſtra Excellentia. Quae valeat &c.

Eſtratta la preſente copia dal libro di lettere dei Sigg. Otto di Pratica dell' Anno 1513. a c. 131. eſiſtente nell' Archivio della Cancelleria del Magiſtrato Illuſtriſs. de Sig. Nove Conſervatori della Giuriſdizione, e Dominio Fiorentino, e concorda ec. Salvo ec. queſto dì 29. Aprile 1738. Infede di che sarà la preſente ſottoſcritta dal Cancellier Maggiore di detto Magiſtrato, e munita dal ſolito ſigillo dell' Ufizio ec.

C. Cajetanot Montucci I. U. D., et Cancellarius dicti Illuſtr. Magiſtratus vidit, et ſe ſubſcripſit, ac ſolito ſigillo munivit in fidem ec.

Die 30. Augoſti 1513.
Illuſtriſsimo Duci Urbini.

Num. VII. *Lettera della Repubblica al Duca d'Urbino del 30. Agoſto 1513.*

ILluſtriſſimo Signore. Il Conte Franceſco figliolo del Conte Ugu di Carpegna *il quale noi troviamo intra gli Raccomandati da noſtri Excellentiſſimi Signori inſino nell' Anno* 1490. ſotto il nome del Sig. Ugo ſuo Padre venendo qui ad noſtra requiſizione ne ha fatto intendere, che alconi uomini ſuoi Vaxalli del Caſtello di Montoio uſano qualchè contumacia, et renitenza ad obbedirlo per qualchè favore, che è preſtato loro dalla Signoria Voſtra in maniera, che non può ridurli a quella obbedientia, che saria conveniente. Noi Ancora, che non poſſiamo perſuaderci coſa alcuna da quella aliena dallo Amore, et convenzione noſtra, niente di manco non poſſiamo mancare al prefato Sig. Franceſco dell' Offizio noſtro, et di quello che ſi conviene *alla protezione, che teniamo del prefata Signore*, però ne è parſo etiam noſtro raccomandare alla prefata Excellentia Voſtra il detto Sig. Franceſco, et pregarla, che vogli avere più riſpetto al Sig., et gentiluomini, che alla contumacia di alcuni Villani, et che *abbi riſpetto alli Raccomandati Noſtri* in quel modo che quella vorrebbe che noi aveſſimo alli Raccomandati ſuoi, di che ne ſarà grazia ſingulare, et per il preſente noſtro Mandato aſpettiamo

---

Die 20. Octobris 1513.
Duci Urbini.

Num. VIII. *Lettera della Repubblica al Duca d'Urbino del 20. Ottobre 1513.*

ILl.mae Dominationi Veſtrae. Li Uomini di Miratojo Terra del Conte Franceſco di Carpegna raccomandato noſtro ſono ſtati a noi con la lettera commendatitia di Voſtra Signoria, et Noi, *et per eſſere Uomini Noſtri*, et per ogni altro conto, et poriſſimamente per le raccomandazioni di VS. gli abbiamo viſti volentieri, e ci ſiamo operati in maniera intrà di loro, et queſti huomini, che ſperiamo in futuro abbiano a vivere inſieme da buon Padre, e buoni Figlioli, che così ne hanno promeſſo l' una parte, e l' altra, ſcriviamolo volentieri a VS. perche Amando quella queſti huomini, ſappiamo, che piglierà piacere di queſta compoſizione, nella quale ci ſiamo affaticati aſſai in benefitio delle parti. E ſperiamo, che VS. non avrà più di affaticarſi in futuro di quelli huomini.

Eſtratta la preſente Copia dal Libro di Lettere dei Sigg. Otto di Pratica dell' anno 1513. a c. 172. eſiſtente nell' Archivio dello Cancelleria dei Sigg. Nove Conſervadori della Giuriſdizione, e Dominio, Fiorentino, e concorda ſalvo ec. queſto dì 29. Aprile 1738. in fede di che sarà la preſente ſottoſcritta dal Cancellier Maggiore di detto Magiſtrato, e munita dal ſolito Sigillo dell' Ufizio.

G. Ca-

Cajetanus Montucci I. U. D., et Cancellarius dicti Illustr. Magistratus vidit, et se subscripsit, ac solito Sigillo munivit in fidem &c.

Illustrissimo Domino Francisco Mariae de Rovere Urbini Duci.

Die 24. Maii 1531.

Num. IX. *Lettera della Repubblica al Duca d'Urbino del 24. Maggio 1531.*

NOi raccomandiamo volentieri alla S. V. *gli Amici, e raccomandati nostri, come è il Conte Francesco di Gattara*, perchè abbiamo veduto par il passato, che ancor quello volentieri gli ha favoriti per amor nostro; Il detto Conte ci ha fatto intendere, che gli Omini di Monte Boagine sudditi di V. S. molestano gli *uomini di Scavolina sudditi sua, e raccomandati nostri* per conto di certi confini, de' quali altre volte ne è stato differentia tra loro, et desidererebbe, che e desistessino da tale molestiarione per levar via occasione di scandolo, e parendoci onesta tal sua domanda, ci siamo messi a scriverli la presente, e pregarla vogli oparare, che gli suoi di Monte Boagine procedino in questa cosa ordinariamente, et non voglino farsi la ragione da loro, massime che intendiamo, che ogni anno e vengono a molestare e beni particolari de essi sudditi suoi, sopra e quali e non possono pretendere nè hanno ragione alcuna, come più volte si è facto costare per il detto Conte, el quale come persona justa, che fu sempre, e come quello, che molto confida in V. S. starà a quel judirio, che quella medesima ne farà circa la differenria della Corte. Però noi di nuovo la preghiamo, che sia contenta per amor nostro pigliarci quel rimedio, che la judicherà a proposito per quiete de tua, *et nostri homini*, e per levare questo dispiacere il detto Conte, il quale noi amiamo assai, et per le sue buone qualità, et etiam per essere *raccomandato a questo Stato*, e molto desideriamo, che la Signoria V. si affatichi in far desistere detti suoi homini dal molestare essi beni particolari, avendo come ci dice comincia-to di già quest' anno a fare il simile, che gli altri anni.

Estratta la presente copia dal Libro di lettere de Sigg. di Pratica dell' anno 1531. e 32. a 47. t. esistente nell' Archivio della Cancelleria de Sigg. Nove Conservatori della Giurisdizione, e Dominio Fiorentino, e concorda salvo &c. questo dì 29. Aprile 1738. io fede di che farà la presente sottoscritta dal Cancellier Maggiore di detto Magistrato, e munita del solito Sigillo dell' Ufizio.

Cajetanus Montucci I. U. D., & Cancellarius dicti Illustrissimi Magistratus vidit, & se subscripsit, ac solito sigillo munivit &c. in fidem &c.

Conte Francesco Gattaja.

Die 28. Junii 1522.

Num. X. *Lettera della Repubblica al Co. Francesco Carpegna del 28. Giugno 1522.*

LA Excellentia del Duca di Urbino ci fa intendere, che gli huomini vostri di Scavolino, non ostante, che la differentia de' Confini, che è tra loro, et li suoi di Boagine pende indecisa, et non sia ancor terminata, sono entrati *auctoritate propria* na' Beni della differentia, et hanno oltra di questo usare contro i suoi strane parole, *il che ci dispiace per non essere questi modi nè justi, nè degni della S. V., nè ancora secondo la consideratione, et amicizia nostra con sua Excellentia*. Però ci è parso farli intendere questo nostro dispiacere, et confortarlo a prohibire, che gli huomini suoi non osino più per lo advenire questi modi extraordinarj: Ma se pretendono sopra de' Beni ragione alcuna, procedino ordinariamente, come si debbe, perchè facendo altrimenti, sarebbe con carico della S. V. e dispiacer nostro; *et si darebbe occasione di non vicinar ben l' uno con l' altro*; la qual cosa è contra la voluntà, et intentione nostra, però quella sarà contenta remediarci, però pensi farci cosa grata. Et quando la vogli procedere ordinariamente noi non siamo per mancare nè a lei, nè alli homini suoi di ogni honesto adjuto, et favore. Vale &c.

Estratta la presente copia dal libro di lettere de' Sigg. Otto di Pratica degli anni 1522. e 23. a 50. esistente nell' Archivio della Cancelleria dei Sigg. Nove Conservadori della Giurisdizione, e Dominio Fiorentino, e concorda salvo &c. questo dì 29. Aprile 1738. in fede di che sarà la presente sottoscritta dal Cancellier Maggiore di detto Magistrato, e munita del solito Sigillo dell' Offizio.

Caietanus Montucci I. U.D. & Cancellarius dicti Illustrissimi Magistratus vidit, & se subscripsit, ac solito sigillo munivit in fidem &c.

Francisco de Carpineo Agatariae Comiti.

Die 19. Iulii 1522.

Num. XI.
Lettera della Repubblica al Co. Francesco Carpegna del 19. Luglio 1522.

HAbbiamo ricevuto la vostra de' 16 con la introcluta di Ser Fabiano, et quanto alla vostra non sendo informati della differentia non possiamo rispondervi cosa certa. Dispiaceci ogni vostro disagio, et degli homini vostri, ma visto quello vi scrive il detto Ser Fabiano, et il desiderio, che mostra havere il Sig. Duca, che questa differentia si posi, vi confortiamo acceptare le condizioni offertevi, in eleggare dal canto vostro uno homo confidato, da bene, et justo; il che facendo dimostrerete amare la pace, et la quieta de' vostri, coma sempre havete fatto fin qui, et a noi ne farete piacere, che desideriamo la pacifiate con giustizia, e quando dal canto del Duca si mancherà di eseguire quanto ha offerto, ce ne darete adviso, *perchè allora noi avremo justa causa di dolerci con sua Signoria, et prestarvi ogni adjuto, et favore, acciocchè nè voi, nè gli uomini vostri patischino indebitamente.*

Estratta la presente copia dal libro di lettera de' Sigg. Otto di Pratica degli anni 1522. e 23. a 18. esistente nell' Archivio della Cancelleria de' Sigg. Nove Conservadori della Giurisdizione e Dominio Fiorentino, e concorda salvo &c. questo dì 29. Aprile 1738 in fede di che sarà la presenta sottoscritta dal Cancellier Maggiore di detto Magistrato, e munita del solito Sigillo dell' Ufizio.

Caietanus Montucci I. U D. et Cancellarius dicti Illustrissimi Magistratus vidit, & se subscripsit, ac solito Sigillo munivit, in fidem &c.

Num. XII.
Sentenza de' Giudici Delegati da S. A. R. in una Causa tra la Comunità di Petrella, e Castelnuovo, e la Comunità di Miratorio dell'anno 1533.

FIdes qualiter in quadam Causa, & differentia finium vertente inter Comunitates, & Homines Petrellae, & Castri Novi Capitanatus Saxi Simonis Iurisdictionis Serenissimi Magni Ducis Hatruriae ex parte una, & Comunitatem, & homines Miraterii Iurisdictionis multum Illustris Domini Comitis Petri de Carpinio ex parte altera fuit per multum Illustrem, & Reverendissimum Dominum Carolum Antonium Puteum Archiepiscopum Pisarum, & multum Magnificum, & Excellentem Dominum Paulum Vinto Auditorem, & Fiscalem *Suae Celsitudinis Iudices in hac causa delegatos*, lata, data sub die XX. mensis Septembris MDXXXIII. infrascripta Sententia tenoris infrascripti, videlicet

Dei Nomine invocato &c.

Pronuntiamus &c. Terminos intar Comune Petrellae, & Comune Castri Novi ex una, & Illustrem Dominum Petrum Comitem Carpineae, & Comune Miraterii ex altera esse assignendos, ut infra videlicet.

Apponendo primum Terminum juxta viam publicam in loco nuncupato Pian di Monte, secundum Terminum in loco dicto Poggio dell' Abate, descendendo a dicto primo termino ad secundum, sequendo semper viam publicam, & juxta demonstrationem factam in loco differentiae, praedictum Comune, & homines Petrellae, & a dicto secundo Termino descendendo ad Fontem Doccinolae, a quo Fonte, qui erit tertius Terminus, dirigatur linea recta ad Terrem Sancti Leonis, & ad locum nuncupatum per ambas partes Sasso di Bonatto, qui lapis intelligatur quartus terminus diviso-

rius

rius inter dictas partes, & finis terminationis, & divisionis Finium inter Petrellam, & Maratorium; declarantes secundum praedicta; Territorium existens versus dicta Oppida Petrellae, & Maratorii respective ad unamquamque partem secundum terminationem praedictam spectare, & pertinere. Quo verò ad Comunitatem, & Territorium Castri Novi dicimus primum Terminum debere reputari dictum lapidem super nuncupatum Sasso di Bonatto, & ab eo Termino esse descendendum usque ad finem dictae Terrae Sancti Leonis loco dicto Banco di Ramore, & ibi affigendo secundum Terminum, & a quo secundo Termino dirigatur recta linea usque ad locum nuncupatum Caisarcali sub Ecclesia Sancti Leonis, in medio cuius loci affigatur tertius Terminus, itaut dimidia dicti loci, & Ecclesia remaneat in Territorio Maratorii, alia dimidia in Territorio Castri Novi, & a dicto tertio Termino dirigatur alia linea recta usque ad Terminum nuncupatum la Pietra grossa. Terminum antiquum, & ab utraque parte recognitum, & receptum, ita tamen quod omnes domus, aedificia, & vineae, super quibus nullam jurisdictionem dictus Dominus Comes praetendit, remaneant subtus dictam lineam in Curia, & Territorio Castri Novi, & iurisdictionis Suae Celsitudinis. Et secundum praedictam terminationem ad unamquamque partem Territoria respective spectare, & pertinere, eoque versus dicta Oppida respective remanent. Et hoc citra praejudicium privatarum personarum, quoad proprietatem Bonorum in dictis locis existentium; & ambas partes ab expensis absolvimus; Et haec omni meliori modo.

Ita pronuntiamus

Carolus Antonius Puteos Archiepiscopus Pisanus.
Paulus Vinta Auditor, & Fiscalis Suae Celsitudinis.

Lata data &c. in Civitate Florentiae, & in Domo solitae habitationis Domini Auditoris Fiscalis, & in Aula inferiori sub anno Domini nostri Iesu Christi ab eius salutifera Incarnatione 1583. Indictione secunda, die vero vigesima Mensis Septembris, Gregorio XIII. Pontifice Maximo, & Serenissimo Francisco Mediceo Etruriae Magno Duce secundo Dominante &c. praesentibus ibidem

Ser Damiano quondam Ser Nicolai de Mennigianis a Sancto Geminiano Notario Florentino, & Procuratore dictarum Comunitatum Petrellae, & Castri, &

Ser Francisco quondam Angeli de Berghis de Prato veteri Notario similiter Florentino, & Agente multum Illustris Domini Comitis in d. l. &c. nec non praesentibus Testibus, videlicet

Don Luc' Antonio Ioannis de Caruccis de Colle Cubiculario praefati Reverendissimi Archiepiscopi, et

Raphaele quondam Dominici Famulo Rutellini Florentino ad suprascripta vocatis, habitis, & rogatis &c.

Ego Marcus quondam Baldassarris de Segalonis Civis, & Notarius publicus Florentinus, & in hac causa Notarius Actuarius electus a dictis Dominis Iudicibus de praedictis rogatus &c. [illegible] 1583. Florentiae &c.

Estratta la presente copia dal suo Originale, o sia altra simil copia esistente nella Filza sciolta di negozi attenenti alla Comunità di Sestino, S. Sofia, e Bascio, che si conserva nell'Archivio de' Confini della Cancelleria del Magistrato Illustrissimo de' Sigg. Nove Conservadori della Giurisdizione, e Dominio Fiorentino, e concorda &c. salvo &c. questo dì 16. Giugno 1738. in fede di che sarà la presente sottoscritta dal Cancellier Maggiore di detto Magistrato, e munita dal solito Sigillo dell' Ufizio suddetto.

Ego Cajetanus Montucci I. U. D. & Cancellarius dicti Illustrissimi Magistratus in fidem subscripsi &c. ad laudem Dei &c.

Ragioni, che assistono il Sig. Principe di Carpegna nel successo di Bascio con S. Soffia.

Num. XIII. *Scrittera presentata per parte del Conte Uldarica Carpegea al Secator Poltri Soprassiedaco dei Nove dell' anno 1691.*

IL Sig. Priocipe di Carpegna inerendo alla facolià, che gli proviene dalle giurisdizione, che he tra gli altri looghi, sopra la Terre di Bascio, e suo Territorio, prerese, che il Piovano di Saota Soffia fusse tenuto pagargli elconi qoerti di grano d'avvantaggio e quelli, che annualmente gli paga per cooto dall' Acqoa del Fiome Marecchia, che passa per il detto suo Territorio, e senza la quale il Molino del predetto Pievano non potrebbe molte volte Macinare.

Questa pretensione del Sig. Principe, oltre la facoltà, che gli nasce dalla giorisdizione, che hà, sopra detta Terra, e suo Territorio, è fondata anche sù l'uso, e concessioni passate, poichè li Pievani pro tempore per uso della soddetta Acqoa, e per poterla divertire del proprio letto hanno supplicato li Pattoni di Bascio, e ne hanno ottenate le concessioni ed tempua con la ricognizione di mezzo robbio di grano, e de facto in questa forma D. Sebastiano Bovi Cureto della Parrocchiale di S. Soffia supplicò il Padre del Sig. Principe, che gliela concedè per Anni sei, come per instromento rogato in Scavolino gli e. Settembre 1657. per gli Atti di Matteo Bianchini Noraro pubblico di Savignano, come dalle copia, che qol Annessa si da.

E se il Sig Principe hà preteso dal detto Pievano un poco d' accrescimento di grano, oltre qoello gli pagava per recognizione dell' oso, e comodo di detta Acqua, ciò è provenuto per toghere preventivamente et e lui, et a suoi successori quell' jus, che avessero potuto allegare di avere e loro favore prescritto per corso di lungo tempo circa il oon potersi ed essi loro alterare la quantità della ricognizione suddetta una volta convenuta, cosa ragionevole, e proprie di chi è Padrone delle Giurisdizioni che hanno in facoltà di fere dell' Acqua, che scorre per le medeme loro giurisdizioni, quelchè gli pere, è li piace, come di cose propria, seoza però divertire il corso naturale dei Fiumi.

E iodobitato, che il moderno Pievano di Santa Soffie piglia l' Aeqoa nel mentovato Territorio di Bascio, poichè oltre il pagamento del grano, che ha egli fatto, e fà annualmeote al Sig. Principe per l' Acqoa, che diverte da detto Territorio el suo Molino, ne resulta anche infallibile la verità della Pianta delle Terra, e Territorio di Bascio, che per maggior chiarezza del veto si è fatta formare ultimamente dal Sig. Principe per riconoscere se gli confini erano uniformi a quelli assignati già dal Lodo emanato nel 1462. per cumporte le differenze, che in qoel tempo vertevano io meteria pore dei confini rra gli Padroni di Bascio, e Santa Soffia, come dalle Pianta, e copie del Lodo eccennato, che parimente quì congionte si daono.

Pretesero li Rappresentanti la Comonità della suddetta Terre, ehe gli uomini di Santa Soffie, che possiedono terreni nel Territorio di Batcio e che sono descritti nel Cetastro di esse Comunità, gli dovessero pegare le Collette, e però oè fecero ricorso el Sig. Principe, che rimesse la cognizione dell' instanza al soo Giudice, il quale servate le solennità giodiziali ne rilasciò e loro favore il mandato, in virtù del quale furono poscie fatte levare dai Terreni, che possedevano gli uomini di Saota Soffia nel presato Territorio di Bascio, le covete dei loro grani, che essi oomini di Santa Soffia aveeno segati prima da loro medesimi, e lasciate oei loro medesimi Terreni portandole nella Terra di Bascio, dove si ritirarono in sequestro, e furono fatte trittere coo l' Aotorità del medesimo Giodice, & io presenza dei Testimooj, dalle qoali si ricavò meno di due rubbia di grano, cioè, solo stara ventuno di questa misora Fiorentine; dal chè non poteve, nè pate, possa mai dedursi essere interveooto io qoesto fatto alcuoo Aggravio per li Padroni delle suddette covate, perchè ratione rei sitae potevano questi essere obbligati el pagameoto

to delle suddette collette pretese dalla Comonità di Bascio: Pretensione inoltre coerente al Lodo, il quale vuole, che gli uomini di Bascio, che possiedono, o possederanno Terreni nel Territorio di Santa Soffia paghino a quella Comunità le Collette, e che all'incontro quelli di Santa Soffia, che possiedono, o possederanno nel Territorio di Bascio le paghino ad essa Comunità di Bascio, come dalla Copia del medesimo Lodo si vede. E perchè in fatti è certo, che i Terreni di coloro di S. Soffia, a quali furono fatte levare in sequestro le covate, sono dentro i limiti del Territorio di Bascio, come ben dimostra la medesima Pianta, e che si potrà far costar sempre agli occhj di chi ne voglia dalla propria vista la prova, & appare dalle partite de descritti nel Libro dell'Estimo di detta Comonità di Bascio. Onde si supplica a riflettere quanto mal fondato sia stato il ricorso fatto a S. A. S. dagli uomini di Santa Soffia, e quanto troppo animosamente, e lontano dal vero il Capitano di Giustizia di Sestino, che solo senti le parti interessate, abbia informato S. A. con gli suoi sinistri rapporti, che hanno poi potuto muovere un Principe sì grande, sì giusto, sì pio a dar segno della poca sodisfazione per il detto fatto al medesimo Sig. Principe, che oltre l'antico rispetto, che per secoli, tutti gli suoi Antenati hanno professato sempre alli di lui Serenissimi Progenitori, si gloria di avere una somma particolar venerazione verso S. A. e quanto per questo sono stati al Sig. Principe di Carpegna, & ai suoi poveri sudditi di aggravio li danni, che esso Capitano di Sestino con sinistre informazioni prese solo dalle dette Parti interessate ha fatto a loro patire, contro i giustissimi sentimenti dell'A. S., che si sà averli dato preciso ordine di assicurarsi bene della verità del fatto, prima di venire alla rappresaglia nel suo piccolo Paese, ove a quest'effetto vi furono condotti sopra cinquecento persone tra Soldati, e Sbirri, che gli consumarono, e levarono 1453. stara di grano, parte in farlo ridurre in pane per il loro mangiare, parte in venderlo per pagamento delle grasce, che avevano comprate da quei abitanti, parte in darlo per pretesi diritti dei sbirri, e parte venduto all'Oste del Ronco, & al Palazzo al Tenente Martelli da Concelalto, & ad altri Contadini di quelle convicinanze delle quali il Sig. Principe non ne ha riavute, che solo stara 614. Danni, che il detto Capitano di Giustizia di Sestino poteva fare a meno il farli inferire, se veramente avesse amato di voler sapere il vero per riferirlo, e se fatto richiedere per parte del Sig. Principe otto giorni prima, che seguisse la condotta dei Soldati in Bascio per via di D. Federico Magi di Sestino, che quando Monsig. Vescovo di Montefeltro non avesse accettato il compromesso fatto in sua persona dal Sig. Cardinale Coloredo, e dal Sig. Principe, voler essere esso a vedere ocularmente il fatto, & accomodarlo come li fosse piaciuto; tant'era il poco conto, che il Sig. Principe faceva nella riuscita, o in una, o in altra forma della differenza, che allora verteva, dal che ne nasce Argomento, che il Capitano per fine a lui secreto abbia voluto caricare il Sig. Principe, e li suoi poveri sudditi delli danni molto sensitivi inferiti con la permanenza di tanta gente in quel paese di più di sei giornate.

Queste ragioni del Sig. Principe di Carpegna gionte alla notizia di S. A. S., è ben persuaso, che si degnerà riconoscere quanto sia grande l'Innocenza, che accompagna in questo fatto il Sig. Principe, e quanto ristretti dentro i termini del dovuto rispetto a S. A. S. sia stato il di lui operato.

Dandosi in comprova dell' esposto la copia del medesimo Lodo ritrovato per diligenze fatte fare dal Sig. Principe nell'Archivio di questa Città di Firenze, l'Instrumento della concessione dell'Acqua al Pievano di Santa Soffia per il suo Molino a disposizione, e beneplacito dei Padroni della Terra di Bascio la giustificazione del grano levato al Sig. Principe, con il foglio dei danni, e pregiudi-

zj

zj di quello, e dei di lui sudditi, gli atti giudiziali fatti ad instanza del Pubblico di detta Terra, che giustificano la levara delle covate ad alcuni di S. Soffia, che recusavano pagar la collette, e la pianta istessa del Territorio di detta Terra di Balcio.

Onde per non incorrere altre volte in simili accidenti, ed acciò possa sapere il Sig. Principe i limiti del suo piccolo Paese, desidera, che da S. A. S. si degni deputare un Commissario ad assistere per parte di S. A. a rimettere gli termini nei confini di Balcio, e S. Soffia, dove erano prima, e che si dichiarano nel Lodo di sopra accennato, mentre altro Commissario sarà deputato dal Sig. Principe di Carpegna, che assista per parte sua in tale operazione. Il che dovendo passare alla notizia dell' Illmo ed Ecc.^{mo} Magistrato dei Nove si spera pure resti incontrovertibile come parto d'una giusta richiesta.

Copia di Lettera scritta dal Sig. Vicario di Carpegna al Sig. Capitano di Sestino estratta dal suo Originale ac.

Illmo Sig. Sig. e Pad.^{n} Col.^{mo}

Num. XIV. *Lettera scritta dal Vicario di Carpegna al Capitano di Sestino.*

NOn parendomi questa mattina esser tempo di portarmi costà, conforme avevo insinuato a VS. Illma sopra il noto interesse dei sudditi di Sua Eccellenza di Carpegna incorporati con codesta sua giurisdizione a riporto di quanto le viene scritto dal Magistrato Illmo, e Clar.^{mo} di Sanità. Io ho fatto sapere agli suddetti, *che converrà soggettarsi nelle presenti emergenze a quanto verrà ordinato dal Magistrato suddetto, e che potranno contenersi in far ciò con quelle formalità praticate quando in caso simile le furono bollate le bestie*. Supplico pertanto VS. Illma a volere insinuare al Magistrato questa risoluzione acciò possino ordinare quelle cautele più proprie. Non si maravigli se non vengo in persona, perchè si discorre di quì a Monteluccio d'un buon ginocchio di neve, che questa mattina non regge vento. Spero di ricevere dalla di lei cortesia questo favore, e con farle umilissima riverenza mi risagno.

Di VS. Illma

Carpegna 30. Dicembre 1736.

Dev.^{mo} e Obb.^{mo} Serv.^{re}

C. Alessandro Magi Vicario.

In quorum &c.

C. Giovan Francesco Frascani Cancelliere.

Adì 18. Aprile 1738.

Num. XV. *Fede della portata delle Bestie Bovine fatta dagli uomini di Carpegna nel Tribunale di Sestino.*

FEde per me infrascritto Cavaliere del Tribunale del Capitanato di Sestino, e annessi, qualmente al Civile del Sig. in ufficio Antecassora assistente in questo medesimo Tribunale infra l'altre a c. 1923., vi apparisce come sotto dì 13. Gennaro 1736. dagli uomini infrascritti della Contea di Carpegna fu esibita la loro portata di Bestie Bovine, che si ritrovavano avere, e sono

1. Maestro Angelo del Petrino.
2. Vincenzio di Cesare dell'Aja.
3. Angelo di Francesco da Lorgnano.
4. Baldassarre Pavoletti da Colonato.
5. Filippo d' Ulivieri dai Campanelli.
6. Silvio di Tommaso lavoratore alla Selva.
7. Gio. Pietro dalla Torre, e
8. Francesco di Gio. lavoratore al Poggio.

In quorum ac.

C. Gio. Francesco Frascani Cancelliere.

Adì 18. Aprile 1738.

Num. XVI *Fede delle Bestie Bovine di Carpegna bollate a Sestino.*

FEde per noi quì sottoscritti, come la verità fù, & è, che nell'anno 1713. in tempo, che era in vicinanza dei confini di questo felicissimo Stato di S. A. R. il male epidemico i sudditi, e lavoratori, infrascritti della Contea di Carpegna vennero in questa Terra di Sestino *a far bollare le loro Bestie Vaccine a tenore degli Ordini, e Bandi del Magistrato Illustr., e Clariss. della Sanità*, le quali Bestie erano bollate dal su Sig. Capitano

no Benedetto Sarti Ministro deputato par tale effetto.

Nomi de' luoghi posti nella Contea di Carpegoa, ne quali abitavano i Lavoratori, che vennero a bollare.

1. Il Lavorarore Abitante il luogo detto del Petrino.

2. Il Lavoratore Abitante In luogo detto all' Aja.

3. Il Lavoratore Abitante In luogo detto Corgnano.

4. Il Lavoratore Abitante In luogo detto Colonato.

5. Il Lavoratore Abitante in luogo detto i Campanelli.

6. Il Lavorarore Abitante in luogo detto alla Selva.

7. Il Lavoratore Abitante in luogo detto della Torre.

8. Il Lavorarore Abitanre in luogo detto al Poggio, et.

9. Il Lavoratore abitante in luogo detto a Palazzi.

C. Io Prancesco Maggi affermo esser vero quanto in queste si contiene, et in fede mano propria.

C. Io Bartolommeo Ducei affermo essere vero quanro in questa si contiene, tanto più che in detto tempo ero deputato con il detto Sig. Sarti in fede mano propria.

C. Io Sergente Antonio Palanghi affermo e quanto sopra mano propria.

Num. XVII. *Comparsa di alcuni sudditi di Carpegna d'avanti al Magistrato dell' Abbondanza di Firenze.*

D'Avanti le Sigg. VV. Illostriss. Sigg. Protettori dell' Abbondanza della Città di Firenze

Compariscono

Baldassarre Paoletri] assieme con
Angelo di Bernardino] tutte le altre Famiglie
Vincenzio di Cesare] della Contea
Benedetto di Pesquino] del Palazzo, et annessi
I Figli di Filippo] sudditi del
Ulivieri,] Sig. Conte
] di Carpegne in loro proprio nome senza revocazione, et in ogni ec. e brevemeote espongono, e rappresentano alle Sigg. VV. Illustrisme,

Come dal Sig. Capitano di Giustizia di Sestino sono stati presentemente processati, et inquisiti per aver portato alle loro case il grano, ed alrre grasce riscosse ne' proprj loro beni, che hanno nello Stato di S. A. R.; qual Processura pare ad essi ingiusta, indebita, ed invalida per le seguenti ragioni.

Prima, perchè in vigore dello Statuto di Sestino vi è la comnnione reciproca fre i sudditi di S. A. Reale, e li Comparenti, che uno porti via dallo Stato dell' altro senza alcun Manifesto, o licenza ciò che riscuote ne' respettivi propri terreni.

Secondo, come detta convenzione, e Statuto è stato sempre da immemorabil tempo osservato, nè mai i Ministri di S. A. R. hanno ricercato tal cose contro i Comparenti, e loro Autori, nè il detto Conte di Carpegna ha mai ricercato tal cosa contro li sudditi di S. A. R., anzi hanno sempre inviolabilmente osservata, e fatta osservare una tal reciproca convenzione.

Terzo, perchè gli Comparenti sudditi di detto Conte per esser pochi, e divisi dalla Contea principale del medesimo Conte, *sono per lo più descritti nella Milizia di S. A. R., et hanno esercitato gli uffici, come sudditi della R. A. S., et in particolare nell' atto, che si bollarono le bestie vaccine per rumor di contagio d'ordine del Magistrato della Sanità, anch' essi fecero bollare le loro bestie come i sudditi di S. A. R.*

Quarto, perchè quelle poche famiglie comprese nella Contea del Palazzo sono divise, come si è detto, dall' altra Contea, anzi sono dell' istessa Parrocchia di Sestino.

Quinto, perchè il ristretto di quelle poche famiglie è brevissimo, e non possono escire senza toccare lo Stato di S. A. R., e quelli di Sestioo non possono transitare da un luogo all' altro, ne portar robe se non passano per detta Contea.

Sesto, perchè tal convenzione è sempre ridondata, e ridonda più in utile delle persone di Sestino suddite di S. A. R., che in utile dei Comparenti, non solo perchè le Famiglie di Sestino posseggano più effetti in detta Contea di quello possiedono nello Stato di S. A. R. gli Comparenti sudditi del Conte, ma molto più, perchè detta Contea è più abbondente, e feraco,

e per

a per lo più somministra il grano alle famiglie del Territorio di Sestino, che è paese assai più povero.

Che però essendo vero, e verissimo quanto si è di sopra narrato, ed esposto, Cost. li Comparenti davanti le Sigg. Vostre Illustrissime esibiscano, e producano, primo, copia di d. Statuto, secondo, fede dell' osservanza continua, immemorabile di esso, terzo, un rozzo abbozzo della pianta del luogo, dalla quale si riconosce il piccolo ristretto di detta Contea del Palazzo, ed annessi, che quasi da per tutto rimane circondato dallo Stato di S. A. R., quarto, *Fede delle Riformagioni per far costare dell' Accomandigia di tal Contea al felicissimo Stato di S. A. R. fino dal tempo della Repubblica, ove fra gli altri patti si legge, che benignamente saranno accolti, et tutti gli Oratori di essi Conti in qualsivoglia causa fossero per ricorrere per se, e loro sudditi appresso qualunque Magistrato.*

Con le quali ragioni, e giustificazioni sperano gli Comparenti d'indurre le Sigg. Vostre Illustrissime, conforme ne supplicano, ad ordinare al d. Capitano di Giustizia di Sestino non molestarsi gli Comparenti, ed altre Famiglie sottoposte alla Contea del Palazzo per tali estrazioni, et annullarsi dette Procedure senza spesa alcuna de' Comparenti, ed altri di detta Contea del Palazzo, et annessi, e con la restituzione di esse quat. che così, impl. reier. non solo &c. ma in ogni &c.

Producendo inoltre una Fede del Vicario di Carpegna, dalla quale si riscontra, che quindici Famiglie di Sestino posseggano gli Effetti in detta Contea, sicchè la facoltà reciproca, e inveterata di detta estrazione ridonda più in utile de' sudditi di S. A. Reale, che di quelli del Conte, che solamente in numero di otto, o dieci possedano gli Effetti nello Stato di S. A. R. e però di nuovo dimandano come sopra.

Estratta la presente copia dal suo Originale esistente in questa Cancelleria dell' Abbondanza di Firenze riposto nella Filza XIII. di Negozj degl' Illustrissimi Signori Protettori della medesima Abbondanza dal dì 5. Aprile 1732. a tutto Dicembre 1736. a 341. col quale concorda, salvo &c. In quorum &c.

Domenico Gaetano Viviani Canc.

Adì primo Maggio 1738.

Fede per me infrascritto Cavaliere del Tribunale di Sestino, qualmente al Criminale de non D. D. del Sig. Ferdinando Montelatici stato Capitano in detto luogo vi apparisce una lettera del Magistrato Illustrissimo dell' Abbondanza diretta al Sig. Capitano sopra la risoluzione di un Processo stato fabbricato contro alcune donne della Contea di Scavolino del dì 16. Settembre 1734. del seguente tenore.

N. XVIII. *Lettera del Magistr. dell' Abbondanza di Firenze al Capitano di Sestino del 16. Sett. 1734.*

Donna Maria di Mattio,
Donna Agata di Antonio, e
Donna Laura di Francesco,
Tutte dello Stato del Sig. Conte di Scavolino, ricorrono al Magistrato, perchè gli sia restituito lir. 46. 8. -, che da più tempo in quà si ritrovano depositate in questa nostra Cancelleria per ritratto di bestie, e grasce vendute di loro attinenza in una *Causa Criminale, che contro le medesime pendeva in codesta Corte per trasgressori alle LL. di questa Abbondanza*, nella resoluzione della quale è stato deciso doversi restituire la detta somma, che però farete sapere alle medesime, che deputando persona loro confidente per procuratore ad esigere la detta somma li sarà liberamente pagata, così dunque eseguite, e Dio vi guardi.

Dalla nostra Audienza 16. Settembre 1734.

C. Gli Protettori dell' Abbondanza di Firenze.
C. Domenico Gaetano Viviani Cancelliere.

In quorum &c.
Gio. Franc. Frascani Canc.

Co-

Copia di lettera scritta dal Sig. Alessandro Magi Vicario della Contee di Carpegna all' Illustriss. Sig. Auditor Fiscale.

Illustriss. Sig. Sig. n Padrone Colendiss.

Num. XIX. *Lettera del Vicario di Carpegna all' Auditor Fiscale di Firenze del 10. Ottobre 1735.*

TErminato l' Ufizio d' Empoli a dove, come VS. Illustrissima sà, fui destinato da i Signori Superiori delle Tratte per le carcerazione seguita del Cavaliere mio antecessore, sono stato chiamato dell' Eccellenza del Sig. Conte Carpegna Vicario del suo Dominio nella vicinanze di Sestino mia Patria, e qui nel principio del mio Ufizio sono costretto supplicare VS. Illustrissima con l' occasione di una generale processura, che viene fabbricata nel Tribonale di Sestino per estrazione dei raccolti di grani, e biade dai beni, che questi sudditi possiedono nel Territorio di Sestino, estrazione reciproca, che vien permessa dallo Statuto di questo luogo, e dallo Statuto di Sestino, e quel Statuto è stato sempre in viridi observantia de una parte, n l' altra.

Gli nmergenti occorsi in occasione di quaste Processura ingiosta, e dispendiosa verranno rappresentati a VS. Illustr. da persona, che si manda a poste, acciò con il solito delle di lei pietà voglia toglier di mezzo questa povera gente da tali non dovute vessazioni; restringendomi io solo e supplicare VS. Illustrissima, e rappresentarla, che stimerei proprio assentare da Sestino il Caporale de' Famigli, quale essendo giovane poco esperto nel suo ministero, di natura arrogante, e temerario, nipote del Bargello, et avendo provocato, ne invitato all' archibusate quei sudditi oltre al perseguitarli, et averli disastrati con tanti dispendj, mi fa stare in timore di maggiori inconvenienti. Rimetto però alla prodenza di VS. Illustrissime il rimedio, et il proposto da me lo consideri da un vero zelo di vedere in quiete e li sudditi di S. A. R., e questi di Sua Eccellenza. Rionuovo intanto a VS. Illustrissima li miei ossequj, e con farle umilissima reverenza resto

Di VS. Illustriss.

Carpegna 10. Ottobre 1735.

Dev. e Obligat. Serv.

C. Alessandro Magi Vicario.

Altezza Reale.

Num. XX. *Memoriale di un Suddito della Carpegna fatto a S. A.R. ne' 17. Dicembre 1737.*

DOmenico Sarafini della Contee di Carpegna umilissimo Servo di V. A. R. reverentemente le rappresenta, *come tra le convenzioni, e privilegj concessi da Reali Predecessori dell' A. V. R. alla detta Contea* vi è quello di potere in caso di bisogno estrarre dagli Stati di V. A. R. grani, e biade per servizio degli Uomini di detta Contea, n ritrovandosi nell' anno correntn in qualche penuria di viveri

Supplica umilmente la R. A. V. a fargli grazia di poter levare dal Capitanato di Sestino per trasportare nella detta Contea della Carpegna staja trecento di grano, e staja cento di biade da macina. Che della Grazia &c. Quam Deus &c.

I Protettori dell' Abbondanza informino.

C. Gio: Antonio Tornaquinci 17. Dicembre 1737.

Segue la Copia dell' Informazione.

Altezza Reale.

GIudichiamo, che non possa essare di alcun pregiudizio il concedere all' Oratore con i soliti riscontri, e gabelle la grazia, che domanda di potar levare dal Capitanato di Sestino per trasportare nella Contea di Carpegna Staja trecento di grano, e staja cento di biade per servizio di quei popoli, mentre però così piaccia comandare all' A. V. R., alla quale umilmente c' inchiniamo

Di V. A. R.

Dall' Abbondanza 18. Dicembre 1737.

Umilissimi Servi

I Protettori dell' Abbondanza di Firenze.

Concedesi come si propone
C. Francesco.
V.
C. G. Vieri.
C. Gio. Ant. Tornaquinci
19. Dicembre 1737.

Adì 14. Gennaio 1737. ab Inc.

Fu fatta licenza al suddetto Domenico Serafini per l' estrazione del detto grano, e biade da durare tutto Maggio 1738.

Adì 18. Maggio 1738.

Num. XXI.
Fede degli uomini di Carpegna descritti nelle Bande di S. A. R.

FEde per me infrascritto Cancelliere della Banda del Sasso di Simone, come

Gio. Batista di Santino Segantini,
Domenico di Benedetto,
Silvio di Tommaso,
Caporale Angelo di Bernardino,
Francesco di Giovanni,

Soldati di questa Banda, ma tutti questi sono esentati, et abitavano avanti di avere l' esenzione nella Contea di Carpegna, et abitano al presento nella suddetta Contea di Carpegna, et intervenivano alle mensuali rassegne, che si fanno in questa Banda, *e mancando senza legittima scusa erano appuntati*. In quorum &c.

C. Antonio Palanghi Sotto-Cancelliere della Banda del Sasso di Simone.

Adì 18. Maggio 1738.

N. XXII.
Fede degli uomini di Carpegna descritti nelle Bande di S. A. Reale.

FEde per me infrascritto Sotto-Cancelliere del Sasso di Simone, come

1. Felice del Caporale Angelo dalle Ville, e
2. Massimo Antonio di Francesco Soldati di questa Banda abitano al presente nella Contea di Carpegna, e
3. Iacopo di Francesco Gentili abita al presente nella Contea di Scavolino soldato parimente di questa Banda, quali intervengono *alle mensuali Rassegne, che si fanno in questa Banda, e mancando senza legittima scusa sono appuntati*. In quorum &c.

C. Antonio Palanghi Sotto-Canc. della Banda del Sasso di Simone.

In Libro Provisionum signato O
Anni 1490. a c. 2.

N. XXIII.
Deliberazione della Repubblica dell' anno 1490. ove si pone il Castello di Rassina nell' Accomandigia dei Marchesi del Monte.

SEcundo Provisionem infrascriptam super infrascriptis omnibus, & singulis examinatam, & firmatam secundum ordinamenta, & deliberatam, & factam primo per dictos Dominos Priores Libertatis, & Vexilliferum Iustitiae Populi Flor.: Et postea per dictos Dominos & Gonfalonerios Societatum Populi, & Duodecim Bonos viros Comunis Florentiae, secundum formam ordinamentorum dicti Comunis, quae talis est, videlicet.

Habentes notitiam Magnifici, & Excelsi Domini Domini Priores Libertatis, & Vexillifer Iustitiae Populi Florentini, quemadmodum de proximo quidam Magnificus vir Comes Ioannes olim filius Magnifici Comitis Lamberti Comitis Carpignae per suum Procuratorem petiit recipi sub Accomandigia, & protectione Reipublicae Florentinae cum pactis, & capitulis honestis; & quod ejus petitio prout convenerat fuit examinata per Officium Octo virorum Practicae; & postmodum ab illis acceptatus cum suis Descendentibus in recommendatum praedictum in perpetuum sub die quarta mensis Martij anni 1489. Et deinde quidam Magnificus Comes Ugo olim Comitis Francisci de Carpigna ejusdem Cognationis idem petiit per suum Procuratorem, & eodem modo fuit acceptus de eodem mense sub die 26. anni 1490. Et fuerunt acceptati quilibet ipsorum cum suis Terris, & locis quae omnia sunt in provincia Romandiolae, & in Dioecesi Montis Pheltri; & sunt infrascripta vid.

Carpigna	}cum ipsorum
Castellaccia	}Villis, & locis,
Turris de Fossati, &	}& haec spe-
Palatium Corgnani	}ctant ad su-
	}pradictum.

Comitem Ugonem, sunt infrascripta in eadem Provincia, & ejusdem Dioecesis videlicet.

Gattarie, Miratorium, & Bascio, Scaulinum; Et oltra cetera capitula, quae comuniter in ejusmodi Accomandigiis appo-

poni ſolent; eſt in qualibet rali Accomandigie capitulum infraſcripti effectus. Quod quotieſcumque deeſſent filij, & deſcendentes Maſculi, & per lineam Maſculinam, & filiae foeminae earum recommendatorum, tunc & eo caſo Caſtra, loca, & iuriſdictio talis Comitis, cui ſic deſcendentes Maſculi, & per lineam Maſculinam deeſſent, & ſeu filiae foeminae ſpectarent ad Rempublicam Florentinam pleno iure; prout haec, & talia latius habentur in Inſtrumentis propterea factis, & rogatis per me Ioannem Notarium Reformationum. Et cupientes, quod facta, & geſta per dictum Officium Octo Virorum Practicae nomine dictae Reipublicae Florentinae ſuum ſortiantur effectum, & nullo tempore aliquid opponi, allegari poſſit in contrarium.

Habentes ſuper infraſcriptis omnibus, & ſingulis die primo Menſis Aprilis Anni 1490. Indictione octava inter ſe ipſos Dominos Priores, & Vexilliferum in ſufficienti numero congregatos in Palatio Populi Florentini deliberatione ſolemni, & inter eoſdem miſſo partito ad fabas nigras, & albas ſecundum ordinem dicti Comunis. Et poſtea ſucceſſive ipſo eodem die ſequenti etiam facta deliberatione inter eoſdem Dominos Priores, & Vexilliferum Iuſtitiae, & gen: Societatem Populi, & duodecim bonos viros dicti Comunis ſolemniter in ſufficientibus numeris in Palatio antedicto congregatos facta prius propoſita ſuper praedictis, & infraſcriptis omnibus, & celebrato inter ipſos omni ſecreto, & ſolemni ſcrutinio, miſſoque partito ad fabas nigras, & albas, & obtento ſecundum ordinem dicti Comunis. Ipſis tamen omnibus, & ſingulis infraſcriptis diligenter prius examinatis deliberatis, ac firmis per duodecim Procuratores Comunis Florentiae, deinde per ſeptoaginta viros, ac ſucceſſive perſpectabiles Auditores Dominum Hieronymum Philippi Nannis de Oricellarijs, Bernardum Caroli Zenobij de Ghiaceto, Philippum Ioannis Philippi de Capellis, Benedictum Franciſci Iannoctij de Albertis de Noſtro Collegio, & Dominum Dominicum Baldeſſaris, Angelum Laurentij Gini de Capponibus, Laurentium Bernardi Antonij de Medicis, Stephanum Nicolai de Torſellinis de Officio Conſervatorum Legum ad haec examinanda, & firmanda deputatos, & omni modo, via, iure, & forma, quibus magis, & melius potuerunt, providerunt, ordinaverunt, & deliberaverunt.

Quae geſta per dictos Octo Viros Practicae nomine dictae Reipublicae in ſupradictis duabus Accomandigijs, & ipſarum qualibet, & dictae Accomendigiae, & ipſarum quaelibet cum omnibus pactis, Capitulis, & partibus in eis, & ipſarum qualibet contentis, & appoſitis, & prout in ipſarum Inſtrumentis, & in ipſorum quolibet rogatis per me, & temporibus ſupradictis continentur. Ad quae inſtrumenta in omnibus habeatur, & ſit relatio. Intelligantur eſſe, & ſint virtute preſentis Proviſionis pro parte ad ipſam Rempublicam ſpectante confirmata, & pro confirmatis, ratificatis, & emologatis in omnibus & per omnia, & quoad omnia, & omnia habeantur nullo excepto.

Et quia in Accomendigia olim in anno 1474. vel alio veriori tempore contracta cum Populo Florentino per Magnificum Dominum Cerbonem Marchionem Montis ad Sanctam Mariam per ſe, & ſuos Filios, & Deſcendentes in perpetuum fit mentio cum quibus Caſtris, & locis ſe recommendaverunt, & recommendatos eſſe voluerunt dictae Reipublicae, & in ea non eſt facta mentio de quodam Caſtro Raſſinae, quia tunc per dictum Marchionem Cerbonem non tenebatur, & de novo pervenit ad Filium Marchionem Ugolinum opera noſtrae Reipublicae. Et caperet ipſe Magnificus Marchio Ugolinus ſub tali Accomandigia, etiam hoc Caſtrum comprehendi, propterea providetur,

Quod dictum Caſtrum Raſſinae deinceps in perpetuum comprehendatur, & includatur, & pro incluſo habeatur in dicta Accomandigia, & propterea, deſcribatur in ſcripturis illius, & ubi opus foret, licite, & impune.

IN

N. XXIV.

Accomandigia di Bernardo del Monte dell' anno 1513., ove si trasferisce il Castello di Rasfina nella linea dei Conti Carpegna.

IN Dei Nomine Amen Anno Domini Nostri Jesu Cristi ab eius salutifera Incarnatione 1515. Indictione secunda, & die quarta mensis Novembris. Actum in Palatio Mag.rum & Exc.rum Dominorum Florentinorum, & in loco solitae Residentiae infrascriptorum Mag.rum Dominorum Decem Baliae praesentibus Testibus ad infrascripta omnia, & singula vocatis, & habitis, & rogatis, videlicet S. Bartolommaeo Ruffini, Joanne de Vantucciis, & S. Ioanne Mag. Francisci, & Ioanne de Naldinis Civibus, & Not. pub. Florent.

Cum sit quod Magnifica Domina Berarda Filia quondam Magnifici Domini Marchionis Caroli de Marchionibus Montis Sanctae Mariae, & Uxor Comitis Ioannis Comitis Lamberti de Comitibus Carpineae, & haeres in Solidum Magnificae Dominae Ludovicae quondam Matris suae, & Uxor dicti Magnifici Domini Marchionis Caroli, & Domina ad praesens Castris Rasinae mediante persona dictae quondam Magnificae Dominae Ludovicae Matris suae, velut dicti quondam Magnifici Domini Marchionis Caroli, & aliorum Praedecessorum suorum vestigia sequi, sommopere cupiat Dominium dicti Castri Rasinae, & hominum, & pertinentierum suarum in sese, & filijs, & Descendentibus suis in perpetuum conservari, & manuteneri, speretque & pro certo arbitretur & desiderium suum praedictum mediante Accomandigia, & protectione Excelsae Reipublicae Florentinae totaliter adimpleri. Hinc est, quod praefatus magnificus Comes Ioannes Comitis Lamberti de Comitibus Carpineae faciens omnia, & singula infrascripta nomine suo proprio, & pro omni suo jure, & interesse, & etiam ut, & tanquam Procurator, ac procuratorio nomine praefatae Magnificae Dominae Berardae Uxoris suae, de cuius mandato constare vidi publicum instrumentum manu Egregij Viri S. Ioannis quondam Sanctini de Monte Gridolfo Comitatus Arimini, & ad praesens Vicarij Carpineae, & Castellacciae pro dicto Magnifico Comite Ioanne sub die 29. mensis Octobris proximi praeteriti, seu alia veriori die, & quolibet dictorum modorum, & nomine in solidum in simul, & de per se constitutus in praesentia infrascriptorum Magnificorum Dominorum Decem Baliae Excelsae Reipublicae Florentinae, quorum nomina sunt ista, vid.

Dominus Pierus Francisci de Alamannis Eques.

Dominus Mattius Domini Angeli de Niccolinis I. U. D.

Laurentius Matthaei de Morellis.

Dominus Philippus Laurentij de Buondelmontibus Eques.

Mattias Simonis de Cinis

Lucas Masij de Albizis, &

Leonardus Francisci de Bencis septem de Officio Decem Baliae Excelsae Reipublicae Florentinae, absentibus tamen Pandolpho Berardi de Corbinellis, Bernardo Ioannis de Oricellariis, & Guglielmo Antonii de Pazzis eorum in dicto Officio Collegis, in praedictis tamen septem tote & integra auctoritate, potestate, & Balia totius dicti Officii remanente, & consistente, & per absentiam dictorum Pandolphi de Corbinellis, Bernardi de Oricellariis, & Guglielmi de Pazzis in nihilo diminuta.

Omni qua decuit reverentia supplicavit, & petiit praefatam Magnificam Dominam Berardam, & sese dicto nomine unà cum filiis, & descendentibus dictae Magnificae Dominae Beradae legitimis, & naturalibus tam natis, quam nascituris in perpetuum una cum dicto Castro Rasinae, & Dominio, jurisdictione, hominibus, & pertinentiis suis quibuscumque, & cum capitulis, pactis, partibus, & effectibus infrascriptis per ipsos Magnificos Dominos Decem Baliae sub perpetua accomandigia, protectione, & defensione praefatae Excelsae Reipublicae Florentinae acceptari, recipi, & admitti.

Qua supplicatione, & petitione audita, & intellecta, praefati Magnifici Domini Decem, visis, primò, & ante omnia quibusdam litteris ad eos, & eorum Officio transmissis per Magnificum Dominum Hieronymum modernum Marchionem Montis Sanctae Mariae, & Dominum Franciscum Fratrem suum, quarum quidem litterarum tenor talis est, videlicet

Ma-

Magnificis Dominis Dominis Decem Viris Baliae Excelsae Reipublicae Florentinae Dominis, ac Patribus Observandissimis.

Intus.

Magnifici Domini, et Domini, & Patres Nostri Observandissimi Commendati.

Ne' giorni passati per le via del Capitano di Cortona ricevemmo lettere di VVSS. ed noi gradissime, in nelle queli conoscemo lo amore qeelle apportooo, e che le cose nostre fieoo rigoardare, cbe di tutto eravamo certissimi, e non aviamo altra fede, e ringraziamo sommamente VVSS., elle quali come fedeli servitori ci raccomandiamo. Preterea io questo punto siamo richiesti da Maria Berarde figliola del Marchese Carlo di scrivere e VVSS., cbe la Raccomandigie di Rasine si levi dalla nostra, e dice in lei, e nelli suoi figlioli, & Eredi, & avendo trovato, che il Marchese Carlo aveva messo detta Rasina io protectione, & in comandigia insieme con gli altri luoghi nostri, non siamo per deviare da quello è stato ordinato per lui, e per tanto Vostre Signorie faccino intorno e ciò di detto Resina quello pare loro, che tutto quello, che sarà fatto, & e quelle iterum, che sarà fatto per Vostre Signorie stimeremo sempre sia ben fatto, & e quelle iterum ne raccomandiamo. Ex Monte Sanctae Mariae die XXI. Octubris MDXII..

Subscriptio.

Servitores Hieronymus, & Franciscus Montis Sanctae Mariae

Et visis, & consideratis omnibos, & singulis, quae in praedictis, & infrascriptis, & circa praedicta infrascripta videnda, & consideranda fuerunt, cum protestatione tamen quod per praedicta, vel infrascripte ipsi non intendunt, neque volunt sese, vel eorum aliqoem, aut eorum, vel alicojus eorum haeredes, & succeessorum vel bone obligare, sed solum & dumtaxat dictum eorum Officium, & dictam Excelsam Rempoblicam Florentinam, volentes dicti Magnifici Domini Comitis Ioannis dict. nom. & dictae Magnificae Dominae Berardae voluntatem, & desiderium adimplere, & ed honorem, & gloriam dictae Excelsae Reipublicae Florentinae vigore cuiuscumqoe auctoritatis, potestatis, & Baliae eis, & eorum Officio concessae, & attributae vive voce, ac etiam inter eos legitime, & secundum ordinete obtento partito ad fabas nigras, & albas, & nemine ipsorum diserapante dictam Magnificam Dominam Berardem, & dictum Magnificum Comitem Ioennem dicto nomine unà cum dictis filiis, & descendentibus dictae Magnificae Dominae Berardae legitimis, & naturalibus tam netis, quam nascituris in perpetuum, & unà cum dicto Castro Rasinae, & dominio, iurisdictione, hominibus, & pertinentiis suis quibuscumque omni meliori modo, quo potuerunt, in Accomandatos, & sub perpetue Accomandigia, protectione, & defensione dictae Excelsae Reipublicae Florentinae perpetuo duratura receperunt, & acceptaverunt cum pactis, capitulis, partibus, & effectibus infrascriptis, de quibus omnibos & singolis praefati Magnifici Domini Decem pro dicta, & oomine dictae Excelsae Reipublicae Florentinae, & cum protestatione praedicta, ex parte una, & praefatus Magnificus Dominus Ioannes dicto nomine ex parte altera ad invicem legitime, & solemniter convenerunt, & ea omnia, & singula ad invicem legitime inierunt, firmaverunt, & fecerunt, videlicet

In primis, quod dicta Magnifica Domina Berarde Domina dicti Castri Rasinae, & dictus Magnificus Comes Ioannes dicto nomine unà eum filiis, & descendentibus Magnificae Dominae Berardae legitimis, & naturalibus tam natis, quam nascituris in perpetuum intelligantur esse, & sint tamquam devoti filii, & emici recepti, admissi, & ecceprati in & sub Accomendigie, protectione, & defensione perpetua, & in perpetuum durature Excelsae Reipublicae Florentinae une cum dicto Castro Rasinae, & dominio, iurisdictione, hominibus, iuribus, & pertinentiis suis quibuscumque.

Item

Item, qood dicta Magoifica Domina Berarda, & dictus Magnificus Comes Ioannes, & dicti filii, & descendentes praefatae Magnificae Dominae Berardae, & alii praedicti teneantur, & debeaot io perpetuom habere, tractare, & reputare amicos dictae Excelsae Reip. Floreotinae pro amicis, & inimicos pro inimicis io omnibus, & per omnia, & pro omnibus, & singulis, & quoad omnes, & omnia, & singula, & nuo possiot, nec debeant alicui inimico Excelsae Reip. Florentinae praedictae dare, vel subministrare passom, vetualia, auxilium, vel favorem quoquo modo.

Item, quod praefata Magnifica Domina Berarda, & eius filii, & descendentes praedicti teneaotur, & debeant in dicto Castro Rasinae, & eius Territorio, & pertinentiis dare receptum, & passum, & quotiescumque fuerint requisiti gentibus armorum dictae Excelsae Reipnblicae Florentinae contra quoscumque etiamsi tales forent, qui suprema fulgerent dignitate, & de qoibus fieri deberet mentio specialis, particularis, expressa, & individua, & tam pro facieodo guerram, quam si irent ad alias partes & ipsis gentibus dare, & subministrare, & dari, & subministrari facere victualia pro pretio condecenti iuxta eorum possibilitatem.

Item, quod praefatus Magnificus Comes Ioannes, & praefata Magnifica Domina Berarda, & eius filii, & descendentes praedicti teneantur, & debeaot ad omnem requisitionem dictae Excelsae Reip. Florentinae, seu gubernantium eam facere guerram cootre qooscumque, etiamsi suprema fulgerent dignitate, & tales essent, de quibus fieri deberet mentio specialis, particularis, expressa, & individua viriliter, & iuxta eorom posse, & de qualibet huiusmodi guerra facere pacem, & treguam ad beneplacitum dictae Excelsae Reipublicae Florentinae, seu ageotium pro ea, & sine eiu, vel eorum licentia, & consensu non possint, nec debeant facere pacem, aut treguam, seu pactnm aliquod guerrae contrarium quoquomodo &c.

Item, quod in qualibet pace, & tregua, quem dicta Excelsa Resp. Florentina, seu agentes pro ea faceret, seu facerent quocumque de coetero in perpetuum debeant includi, & ex nunc pro parte dictae Excelsae Reip. Florentinae inclosi esse intelligantur, & siot praefatos Magoificus Comes Ioannes, & praefata Magoifica Domina Berarda, & eius filii, & desceodentes praedicti.

Item, quod dicta Excelsa Resp. Florentina teneatur, & debeat praefatum Magoificum Comitem Ioannem, & praefatam Magoificam Dominam Berardam, & eius filios descendentes subditos, vassallos, & obedientes praedictos tractare, & reputare, ut sucs vere recommendatos, & qoando offenderentur, & contra eos guerra fieret, ipsos adiuvare, & protegere, & eos defendere, & eorum provisioni providere & auxilium praebere cum gentibus ipsius Excelsae Reip. Florentinae, de quibus, & prout, & sicut ei videbitur, & seu deliberatum fuerit in una vice, vel pluribus per Magnificos & Excelsos Dominos Florentinos, & eorum veoerabiles Coll. aut duas partes eorum, seu per Dominos Decem Baliae pro tempore existentes, & prout eorum discretioni videbitur, & placebit, & prout in similibus fieri consoevit. Eo tamen declarato, quod pro aliqua guerra, quam ipse Comes Ioannes, vel ipsa Domina Berarda, aut eius filii, & desceodentes praedicti moverent per se ipsos, dicta Excelsa Resp. Florentina nullatenus teneatur ultrà, vel praeter liberaoi voluntatem ipsius Excelsae Reip. Florentinae, & quando in guerra, & pro guerra, quam ipse Dominus Comes Ioannes, vel ipsa Domina Berarda, aut eios filii, & descendentes praedicti, aut alter eorum moverent, seu facerent ad requisitionem, & instantiam dictae Excelsae Reip. Florentinae, & pro offensis, quas propterea recipere possent, ac etiam pro defensis earum, teneatur dicta Excelsa Resp. Florantina de suis gentibus iisdem mittere, & eisdem pro posse dare, & subministrare auxilia opportuna habito respectu ad qualitatem offensae, & potentiam offendentis, seu offeodere volentis.

Item,

Item, quod per dictum Castrum Rasinae, & eius Curiam, Territorium, & pertinentias, Florentini, & subditi ipsorum possint cum rebus, animalibus, & mercantiis eorum transire, stare, mercari, conversari, morari, ire, & redire liberè, & secure, solvendo tamen debitas gabellas, & pedagia in dicto Castro, & eius Curia, Territorio, & pertinentiis.

Item, quod praefati Dominus Ioannes, et Domina Berarda, & eius filii, & descendentes praedicti teneantur, & debeant in signum devotionis, & praetextu Accomandigiae praedictae quolibet anno in perpetuum de mense Iunii, videlicet in die festivitatis Sancti Ioannis Baptistae per eorum Procuratorem facere offerri ad Ecclesiam Sancti Ioannis praedicti unum cereum de ciera gialla ponderis ad minus librarum viginti quinque, & pro ut per alios dicta die fieri, & offerri consuevit.

Item, quod quandocumque, & quotiescumque praefatus Dominus Comes Ioannes, aut praedicti filii, & descendentes dictae Magnificae Dominae Berardae, vel aliqui eorum venient, aut veniet ad Civitatem Florentiae, vel eius Comitatum, seu Territorium, vel districtum possint ipsi, & eorum famuli, quos secum haberent, non tamen transcendendo numerum duorum famulorum pro quolibet ipsorum, donec erunt, & stabunt in dicta Civitate Florentina, vel eius Comitatu, districtu, seu Territorio ferre quaecumque arma offendibilia, & defendibilia liberè, licitè, & impunè, & propterea non possint ipsi, vel dicti eorum famuli condemnari, capi, detineri, vel quomodolibet molestari, eo tamen etiam declarato, quod aliquis ex dictis eorum famulis non sit, nec esse possit de Civitate, Comitatu, districtu, seu Territorio Florentino.

Item, quod praefato Magnifico Comiti Ioanni, & dictae Magnificae Dominae Berardae, & eius filiis, & descendentibus praedictis liceat in dicto Castro Rasinae, & eius Curia, Territorio, & pertinentiis remittere, & retinere quamlibet personam, quae commisisset quodcumque crimen, delictum, maleficium, vel excessum in Civitate, Comitatu, districtu, seu Territorio Florentino, seu quae in dicta Civitate, Comitatu districtu, vel Territorio condemnata fuisset, & pro huiusmodi causis, vel aliquibus ex eis ad requisitionem Comunis Flor. vel suorum Rectorum, Officialium, vel Magistratuum in dicto Castro Rasinae, vel eius Curia, Territorio, & pertinentiis praedictis inquietari, vel molestari non possit ultra vel praeter praefati Domini Comitis Ioannis, & praefatae Dominae Berardae, vel eius filiorum, & descendentium praedictorum voluntatem: Hoc tamen salvo & declarato quod praedicta non intelligantur de & pro rebellibus, seu condemnatis tanquanquam rebellibus, seu pro rebellione, vel tractatu facto, vel attentato contra Excelsam Remp. Flor. seu contra eius honorem, Statum, aut praeeminentiam, aut in eius praeiudicium quoquo modo; sed huiusmodi tales in dictu Castro Rasfinae, vel eius Curia, territorio, & pertinentiis per suos officiales capi, & puniri debeant, prout puniri deberent, si per rectores, vel Officiales Excelsae Reip. Flor. caperentur in Civitate, districtu, vel territorio floren. & sic praefatus Dominus Comes Ioannes, & praefata Domina Berarda & eius Filii, & descendentes praedicti exequi, & observare facere teneantur, & debeant in omnibus, & per omnia.

Item quod quandocumque, & quotiescumque in dicto Castro Rasinae, & eius Curia, & territorio esset penuria, sive carestia grani, vel aliorum bladorum possint praefata Magnifica Domina Berarda, & eius Filii, Descendentes, Subditi, & Vassalli praedicti ad eorum sufficientiam licite, & impune extrahere, & extrahi facere de terris, & territorio florentino granum, & alia quaecumque blada, & ad dictum Castrum Rasinae, & eius Curiam, & territorium conducere, & conduci facere pro victu, & substentatione sua, & filiorum, descendentium, subditorum, & Vasallorum, & sine aliqua solutione gabellae, vel pedagii, & sine aliqua deliberatione fienda, vel solemnitate servanda, & ita passaggierij, & a-

lij

lij Rectores, & Officiales dictae Excelsae Reip. Flor. pro tempore existentes extrahere permittant absque contentione, molestia, seu novitate aliqua, eo tamen salvo, & limitato, quod ante huiusmodi extrationem praecedere debeat licentia Magn. & Excel. Dominorum Floren., seu Officij Dominorum Decem Baliae dictae Excelsae Reip. Flor. pro tempore existentium, & non ante, vel aliter quoquo modo. Et similiter quocumque, & quotiescumque in dicto Castro Rasinae, & eius Curia, & territorio esset copia sive ubundantia gravi vel aliorum Bladorum & in territorio praefatae Excelsae Reip. Flor. vel aliqua eius parte esset penuria, sive carestia grani, vel aliorum bladorum, liceat cuicumque de Civitate Comitatu, districtu, sive territorio Flor. extrahere, & extrahi facere de dicto Castro Rasinae, & eius Curia, & territorio granum, & blada quaecumque, & conducere, & conduci facere ad territorium, & in territorium flor. & sine aliqua solutione gabellae, vel pedagii facienda ipsi Magnificae Dominae Berardae, vel eius filiis, & Descendentibus, vel alteri cuicumque personae, & sine aliqua alia deliberatione, licentia, vel solemnitate & sine contradictione, molestia, vel novitate dicti Magn. Comitis Ioannis, vel dictae Magn. Dominae Berardae, aut eius filiorum, & descendentium praedictorum, vel alicuius eorum, aut alterius cuiuscumque personae, prout huiusmodi extrahenti libere videbitur, & placebit, debeat tamen adverti eo tempore, quod discrete fiat huiusmodi extractio, ne Carestia propter huiusmodi extractionem inducatur in dicto Castro Rasinae, vel eius Curia, & territorio.

Item quod praefatus Magn. Comes Ioannes, & praefata Magn. Domina Berarda, & eius filii, descendentes, subditi, & vasalli praedicti possint tempore guerrae, aut suspicionis, & timoris guerrae, cum licentia tamen, & praecedente licentia, & deliberatione Magn. Dominorum Flor. vel Officii Decem Baliae pro tempore existentium, & non aliter conducere, & immettere ed territorium Flor., ad quemcumque locum dicti territorii Flor. quascumque eorum Bestias, & cuiuscumque generis, & omne genus bestiaminis pro eorum, & earum securitate, & ad ipsorum voluntatem retrahere, & ad dictum Castrum Rasinae, & eius Curiam, & territorum reducere, & pro huiusmodi immissione, & reductione nulla gabella, nullumque pedagium debeat Comuni Florentiae nec exigatur quoquomodo, debeat tamen fieri scriptura huiusmodi bestiaminis tempore immissionis, & tempore retractionis eiusdem per passaggerios, vel alios, quibus committeretur, ita quod error, vel fraus aliqua committi non possit.

Item quod dicta Excelsa Resp. Flor., vel eius Officiales, vel Magistratus non possint modo aliquo audire aliquem dicentem, vel allegantem aliquod ius, praeeminentiam, vel maioritatem in dicto Castro Rasinae, vel eius Curia, & territorio, aut subditis seu vasallis praefatae Magn. Dominae Berardae habere, sed imo ipsam Magn. Dominam Berardam, & eius filios, & descendentes praedictos pro posse conservare, & manutenere in eius, & eorum possessione, seu quasi possessione, & iuribus suis quibuscumque.

Item quod praefata Excelsa Reip. Flor. aut eius Officiales, seu Magistratus non possint indicere, seu imponere dicto Domino Comiti Ioanni, & dictae Magn. Dominae Berardae, aut eius filiis, descendentibus, subditis, seu vasallis praedictis aliquod onus, seu gravedinem nec eos aut aliquem eorum cogere ad suportandum aliquod onus reale, vel personale, seu mixtum ultra, vel aliter, quam per praesentia Capitula, & pacta, & vigore praesentis Accomandigiae contineatur, & sit dispositum.

Item quod in signum dictae praesentis Accomandigiae, & susceptae protectionis possint praefati Dominus Ioannes, Domina Berarda, & eius filii, & descendentes praedicti in quibuscumque casibus opportunis ponere, & alevare super dicto Castro Rasinae, & eius Fortilitia, banderias, sive Arma dictae Excelsae Reip. Flor. & prout, & quando viderint expedire.

Item

Item quod deficiente dicta Magn. Domina Berarda sine filiis, vel aliis descendentibus masculis, vel foeminis legitimis, & naturalibus de linea, sive per lineam masculinam, vel ea deficiente cum filiis, vel aliis descendentibus praedictis uno, una, vel pluribus, & ipsis omnibus exinde quandocumque deficientibus sine filiis masculis, vel foeminis legitimis, & naturalibus, ita quod nullus ejus, vel eorum descendens masculus, vel foemina legitimus, & naturalis, sive legitima, & naturalis de linea, sive per lineam masculinam reperiatur, tunc, & in dictis casibus, & quolibet, vel altero eorum supradictum Castrum Rasinae cum ejus Curia, Territorio, pertinentiis, hominibus, vassallis, & iuribus quibuscumque pertineat, & spectet, & pertinere, & spectare censeatur, & debeat pleno iure ad praefatam Excelsam Rempublicam Florentinam vigore, & praetextu praesentium Capitulorum, & pactorum.

Quam praedictam Accomandigiam, & quae pacta, & capitula, & omnia, & singula supradicta praefatae partes dictis modis, & nominibus, [illegible] protestatione praedicta sibi invicem, & vicissim, videlicet una pars alteri, & e converso solemnibus stipulationibus, & rationibus hinc inde intervenientibus legitime promiserunt perpetuo attendere facere, observare, & adimplere, & non contra facere, vel venire per se, vel alium, seu alios, directè, vel indirectè, de iure, vel de facto, sub poena, & ad poenam florenorum quinque millium auri, & in auro larg. in singulis, & pro singulis capitulis, pactis, & membris praesentis contractus, sive actus, & instrumenti in solidum solemni stipulat. promiss. & legitimè stipulat. & sub refectione omnium, & singulorum damnorum interesse, & expensarum litis, & extra. Quae poena toties committatur, & peti, & exigi possit, & valeat cum effectu, quoties contra praedicta, vel aliquod praedictorum fuerit quomodolibet in aliquo contrafactum, sive ventum, & praedicta omnia, & singula non fuerint effectualiter observata; Et dicta poena commissa, vel non soluta, & exacta, vel non, aut gratis remissa, nihilominus praedicta, & infrascripta omnia, & singula perpetuò firma maneant, & perdurent; pro quibus omnibus, & singulis observandis, & firmis, & ratis habendis, & tenendis, & pro dicta poena solvenda si, & quoties commissa fuerit, obligaverunt dictae partes dictis modis, & nominibus sibi invicem, & vicissim, videlicet dicti Domini Magnifici Decem Baliae obligaverunt dictum eorum officium, & dictam Excelsam Rempublicam Florentinam, & eius bona praesentia, & futura iure pignoris, & hypothecae, & dictus Magnificus Comes Ioannes dicto nomine obligavit sese, & dictam Magnificam Dominam Berardam, & eorum, & cuiuslibet eorum haeredes, & successores, & bona omnia, & singula praesentia, & futura iure similiter pignoris, & hypothecae, renuntiantes etiam partes praedictae dictis nominibus exceptioni non sic petitae, factae, & receptae accomandigiae, & exceptioni doli mali, vis, metus, fraudis, in factum actioni, fori privilegio, & non si per omnia, ut praemittitur. [illegible] actus, & Instrumenti, & omni alii legum iuri, Sacrorum Canonum, Statutorum, & Constitutionum quorumlibet, & quarumlibet auxilio, privilegio, beneficio, vel favori contra praedicta, vel aliquod praedictorum quomodolibet facienti & praesertim iuri dicenti, seu in effectu disponenti generalem renuntiationem non valere, seu non sufficere. Et insuper ad maius robur omnium, & singulorum praedictorum praefatae partes dictis nominibus ad delationem mei Francisci Not. Pub. infrascripti iuraverunt ad sancta Dei Evangelia, scripturis corporaliter manu tactis, praedicta omnia, & singula vera esse, & ea omnia, & singula effectualiter observare, & contra ea, vel aliquod praedictorum modo aliquo non dicere, facere, vel venire. Mandantes praefati Magnifici Domini Decem Baliae, & rogans praefatus Magnificus Comes Ioannes partes praedictae dictorum mod. & nom. per me Franciscum de Aretio Not. Pub. infrascriptum de, pro, & super prae-

praedictis omnibus & singulis publ. confici debere Instrumentum unum, & seu plura.

De oblationibus fiendis in Festo Sancti Ioannis Baptistae de mense Iunii.

Rubr. II.

N. XXV. *Particola dello Statuto della Città di Firenze.*

ET quilibet singularis, Nobilis, Dominus, vel Persona, & quaelibet Comunitas, seu Universitas cuiuscumque Civitatis, Castri, Terrae, vel loci, qui, vel quae tenetur, vel in futurum tenebitur aliquod Palium, sive cereum floritum praesentare, seu offerre ad Ecclesiam supradictam, teneatur, & debeat singulis annis, quibus sic tenebitur facere, per se ipsum, vel suum Sindicum, vel Procuratorem ad hoc constitutum per publicum Instrumentum repraesentare in die Festivitatis praedictae saltem ante horam mediae Tertiae cum ipso Palio, seu Cereo per ipsum offerendo, & comparere in Platea Palatii Dominorum Priorum Artium, & Vexilliferi Iustitiae Populi, & Comunis Florentiae, & ipsum Palium, seu Cereum prout offerendum repraesentare Dominis Prioribus Artium, & Vexillifero Iustitiae Populi & Comunis Florentiae ibidem existentibus, vel alteri per ipsos Dominos Priores, & Vexilliferum deputando. Et quod de ipsa praesentatione confici debeat publicum Instrumentum per Scribam Reformationum Consiliorum Populi, & Comunis Florentiae, vel eius Coadiutorem ponendum, & scribendum in quodam libro, seu Registro Cartarum Pecudinearum ad hoc emendo per Camerarios Camerae Armorum Palatii Populi Florentini, & tenendo in Armario Cappellae Offitii Dominorum Priorum Artium, & Vexilliferi Iustitiae Populi, & Comunis Florentiae, vel alio loco tuto. Et deinde ipsa Palia, vel cereos portare, seu portari, vel conduci facere, ut moris est, ad dictam Ecclesiam, & ibi offerre, & dimittere, de qua etiam oblatione confici debeat per Notarium Artis Kallimalae Civitatis Florentiae, vel eius substitutum publica scriptura in uno libro ad id expressè habendo, & retinendo inter alios libros Artis praedictae, seu Operae dictae Ecclesiae. Et quod ut praedicta cautius agantur per ipsos, dicti Procuratores, & seu Sindici teneantur, & debeant in Vigilia Civitatis praedictae Instrumenta suorum Sindacatuum, seu Procuratoriorum portare, & dare, ac dimittere dicto Scribae Reformationum videnda si bene iacebunt, & in dicto armario reponenda. Et quod ipse Scriba sub poena viginti librarum flor. parv. sibi pro quolibet, & qualibet vice auferenda teneatur, & debeat omnes illos, qui dicta Palia, seu Cerea per eos offerri debita non repraesentarent, ut dictum est, per totum mensem Iunii in scriptis dare Iudici Rationum Florentiae.

BANDO.

N. XXVI. *Bando con cui si fa ogni anno la chiamata nel giorno di S. Gio. Batista delle Comunità, e Signori sottoposti al Gran-Ducato per rendere ubbidienza a S. A. Reale.*

COnforme alli ordini antichi *et inveterata consuetudine*, le Città, Terre, Castelli, Isole, e luoghi dell' Altezza Reale del Serenissimo Gran-Duca di Toscana, così dello Stato di Firenze, come di Siena insieme con li Marchesi, Conti, e Signori suoi Confederati, e Feudatari *renderanno con la solita offerta a S. A. R.* questo di 24 di Giugno 17 . . giorno tanto solenne, e celebre per la Festività del glorioso S. Gio. Batista *la debita obedienza, ricognizione, o censo*, secondo che ordinatamente saranno chiamati, e nominati senza alcuna remissione, o danno delle ragioni acquistate a S. A. R. in detti luoghi, o Feudi, o alcuni di essi; a laude, e gloria dell' Onnipotente Iddio, e del prenarrato San Gio. Batista Precursore del nostro Sig. Gesù Cristo, ed Avvocato dell' inclita Città di Firenze.

N. XXVII. *Motuproprio che suol farsi dal Serenissimo Gran Duca nel deputare un suo Luogotenente per ricevere i soliti omaggi nella mattina di S. Gio. Batista.*

Gio: Gastone Primo per grazia di Dio Gran-Duca di Toscana ec.

RIchiedendo i riguardi dovuti alla nostra salute, che ci dispensiamo dall' incomodo nella prossima Festività di San Giovanni di trovarci personalmen-

mente a *ricevere il solito ossequio di ubbedienza*, che con diverse recognizioni, et offerte ci rendono in quella mattina *i luoghi sottoposti alla nostra giurisdizione, et i Feudatarj della persona, superiorità, e Dominio nostro*, vogliamo, che per noi intervenga, e rappresenti Noi stessi il Senatore Neri Dragomanni nostro Luogotenente, o altro del Magistrato dei Clarissimi Consiglieri, che per impedimento suo fosse, come più anziano, sostituito a sostenere il grado di Luogotenente nostro. E perchè tutto segua con autorità intiera, e piena facoltà, deputiamo Nostro special Mandatario, e Procuratore il suddetto Senator Neri Dragomanni, o altro de' Clarissimi Consiglieri, che per ordine d'anzianità fosse sostituito Nostro Luogotenente a *ricevere in segno di ubbedienza* le suddette recognizioni, & offerte delle Città, e luoghi a *Noi sottoposti*, e specialmente della Città, e Stato di Siena, e da tutte le Città, e luoghi, e da' Feudatarj del medesimo Stato. E tutte le recognizioni, che saranno fatte a detto Luogotenente Nostro ora per allora approviamo, & averemo sempre rate, ferme, e benfatte di nostra scienza, e con senso, come se fatte fossero a Noi personalmente assistenti, e presenti per quest' anno, e per questa volta stante il motivo sopradetto, e così comandiamo eseguirsi; in fede di che sarà la presente firmata di nostra mano impressa con nostro Sigillo, e contrassegnata dall' infrascritto Nostro Segretario di Stato.

Dat. nel Nostro Palazzo li 20. Giugno 1737.

C. Il Gran-Duca di Toscana.

C. Gio. Antonio Tornaquinci.

L. ✠ S.

A 17. Maggio 1738.

Estratta la suddetta Copia di Motuproprio dal suo Originale, che si conserva nell' Archivio pubblico delle Riformagioni della Città di Firenze, e nella Filza terza dei Negozi, e relazioni dell' Illustrissimo, e Clarissimo Sig. Senat. Cav. Carlo Ginori Segretario per S. A. R. in detto Archivio dal 1736. a tutto il dì 6. Luglio 1737. a 263. e concorda salvo ec.

C. Gaetano Maria Becattini primo Ministro alle Riformagioni in fede ec.

N. XXVIII. *Particola delli Statuti dell' Arte de' Mercatanti.*

FEde per me Cancelliere infrascritto, come nel libro degli Statuti dell' Arte, e Università de' Mercatanti della Città di Firenze a 33. si legge l' infrascritta Rubrica.

De' Paliotti Rubrica XXVI.

Era anticamente costume della nostra Città, che ciascuna Comunità sottoposta alla sua Iurisdizione nella mattina della nostra Festa principale della Natività del Precursore di Cristo *in segno di riconoscimento della sua maggioranza* compariva avanti alla Signoria, ciascuno con alcuni Palj, o altri doni, secondo le convenzioni, che con loro si avevano, e di quivi poi solennemente gli portavano a offerire al Tempio di quel glorioso Santo, le quali così offerte poi per i Consoli, o per gli Ufiziali di Magione, o si impiegavano in servigio della Chiesa, o si vendevano convertendo il prezzo in uso di quella secondo che il bisogno, o l' utilità richiedeva, ma conoscendosi per longa sperienza, che questo portava molta spesa alle Comunità con poco utile di quella Chiesa, fu convenuto dipoi, che le Comunità pagassino ciascun anno all' Arte certa Tassa in denari corrispondente alla valuta de' Presenti, o l' Arte si pigliasse cura a sue spese di provvedere, che ciascun anno fossero i Paliotti presentati nel medesimo numero alla Ringhiera, e di quivi a San Giovanni, e perciò è necessario, che si provvegga a questa cura ec.

Poi segue a prescrivere il modo di fare la distribuzione di detti Paliotti, et in fede ec.

C. Michel' Angelo Bartolini Cancelliere.

Genealogia Illustrissimae, & antiquissimae Domus Feltriae reperta in Commentario manuscripto Dantis vetustissimi in Cantu XXVII. Inferni faciens mentionem de Guido Feltrio super illo versu,

„ Ch'io fui de' Monti là intra
„ Urbino „.

N. XXIX. *Genealogia della Casa Carpegna inserita in un antico Comento di Dante riportato da Pier Antonio Guerrieri nel suo Trattato Genealogico della detta Casa, pag. 29.*

Hic Comes Guido notificat suam Progeniem, Dominium, & locum, unde traxit originem. Ubi sciendum est, quod iste Comes Guido habuit dominium Urbini, Montis Feretri, & di Forolivii, & fuit de domo Comitum Montis Feltri; qui primam suam originem traxerunt a Comitibus de Carpineo. Isti Comites de Carpineo sunt antiquissimi in Italia, & habent Castra ipsorum non sub Dominio Ecclesiae, sed exempta per antiquissimos Imperatores; quia antiquitùs venientes ad partes, unus habuit Carpineum, alius habuit Petram Rubeam, tertius vero habuit Montem Capiolum. Ab isto tertio processit Domus Comitum de Monte Capiolo, qui dicti sunt postmodum Comites Montis Feltrii, quoniam habuerunt Dominium Civitatis Montis Feltri, sive Feretri, ubi nunc propter sterilitatem paucissimi habitant, & illa Civitas hodie dicitur Sanctus Leo propter Sanctum Leonem socium Sancti Marini, qui ibi habitavit, & sepultus est.

Ab ista ergo notabili Domo de Monte Capiolo, sive Comitum Montis Feltri, & ante hunc Comitem Guidonem, & post ipsum quamplurimi Illustrissimi Comites, & viri tam in armis, quam in prudentia processerunt, quorum aliquos enarrabo. Ante hunc Guidonem processit Proavus Illustrissimus Comes Monfeltrinus, qui genuit Boncontem, & Thadaeum, qui Tadaeus genuit Coradum, & Malatestam. Dominus vero Boncomes genuit Comitem Monfeltrinum juniorem, & Dominum Cavalcam. Cavalca genuit Galassum, Galassus genuit Guidobonum, & Boncontem. Comes vero Monfeltrinus Junior genuit Guidonem, de quo hic fit mentio, Rolandum, Thadiolum, & Feltranum. Qui Feltranus genuit Speranzam, Speranza genuit Angelum, Angelus genuit Nicolaum. Comes vero Guido praefatus genuit quatuor filios, scilicet Coradum, Ugonem, Boncontem, & Federicum antiquum Proavum Comitis Antonii. Qui Federicus genuit octo filios, scilicet Guidonem, Boncontem, Franciscum, Galassum, Ugolinum, Henricum, Feltranum, & Nolphum; quorum tres alios filios genuerunt; quoniam Galassus genuit quatuor, scilicet, Boncontem, Guidonem, Nolfum, & Paulum. Qui Paulus genuit Ugolinum, & Federicum. Feltranus etiam filius Federici antiqui genuit quatuor filios, scilicet Galassum, Carolum, Nolfum, & Spinettam, Nolfus etiam filius Federici antiqui genuit unum filium Illustrissimum Federicum scilicet Juniorem patrem Comitis Antonii. Qui Federicus genuit quatuor filios, scilicet, Guidonem, Nolfum, Galassum, & Antonium Patrem scilicet Comitis Guidantonii, qui nunc actu vivit, & dominatur anno 1440.

N. XXX. *Passo dell'Istoria dei Galli-Senoni di Vincenzio Cimabelli lib. 2. cap. 6.*

E Quivi il famoso Monte di Carpegna altre volte descritto con la sua feracissima Contrada, che di Ville, e Castella coperta le falde, e le radici di esso a guisa di cerchio il suo centro da ogni parte circonda; tra ogni altro luogo il maggiore essendo il Castellaccio dalli Conti Carpegni assoluti Signori di lui, come di tutta la Contrada, e il più favorito.

N. XXXI. *Passo dell'Istoria di Rimini di Cesare Clementini. t. 2. lib. 4.*

L'Istessa dimostrazione si è veduta parimente nei Conti di Carpegno, i quali vennero con Odoacre Re degli Eruli in Italia circa l'anno di Nostra Salute quattrocento settantotto, ad uno dei quali chiamato Armilecne Carpineo donò il Re il Castello di Pietra Rubea con tutto quell'Aspro Monte, che dal Cognome del proprio Padrone, col Castello, che vi era sopra (ora rovinato fuorchè la Rocca) pigliò il nome.

Col

Col tempo poi Uldarico discendente d'Armileone da Ortone primo fu con larga mano beneficato con dono di molti Castelli, e Ville, come si vede nel privilegio di questo Imperatore registrato nel secondo libro, il qual Privilegio venne confermato da Ottone Secondo, e Terzo, da Entico Secondo, e da Ottone Quarto. In fede di che Giulio Secondo Pontefice in una Bolla sotto l'Anno 1508 di Iuspatronato dei Suddetti Conti della Chiesa di San Gio. Batista Parrocchiale della Castellaccia Castello loro, asserisce, che volgevano 900. anni io circa, che la Famiglie Carpegna era in Italia.

Principio della Genealogia dei Conti di Casa Carpegna.

Della venuta loro in Italia.

N XXXII. *Passo della Genealogia di CasaCarpegna istoricamente compilata da Pier Ant. Guerrieri pag. 8.*

Perchè dal sommo Imperio, e dagl' Imperatori Romani ha evuto principio, e dependenza la Signoria, e Dominio dei Conti di Casa Carpegna, perciò non sarà disdicevole, che per il principio della dimostrazione del loro primo Acquisto io vi denoti l'occasione, con la quale ne fo ottenuto il primo possesso; laonde rammenterò come per la mutazione, che fece l'Imperatore Costantino il Magno della Residenza da Roma a Bisanzio poi detto Costantinopoli, ne seguirono molte revoluzioni per le ragioni, che discorre il Botero nelle Relazioni Universali, e tra l'altre per la Divisione, che ei fece dell' Imperio in tre parti a tre suoi Figlioli, che poi restarono due. Il che ebbe effetto nell' anno di Nostro Signore 341. Onde restò diviso l'Impetio in Oriantale, e Occidentale, insino che Odoacre Re degli Eruli, e del Turingi venne con uo grosso esercito in Italia, a dopo aver vinto Oreste sforzò Augostolo a spogliarsi per disperazione dell'Imperio Occidentale; il che avvenne negli anni del Signore 466. Nel qual tempo il detto Odoacre si vestì del Romano Imperio, & essendo entrato, e ricevuto in Roma placidamente per la di lui vittoriosa Gloria, fo acclamato Re di Italia, dove dopo regnò dodici anni in pace; siccome di ciò si conformano l'istorie, tra le quali unicamente vi adduco Carlo Sigonio de Imperio Occidentali in Tractatu de Regno Erulorum lib. 15: de gest. anno 470. Etenim Odoacer haudquaquam se Imperatorem, sed Regem tantum Italiae nominavit. Ne quali giorni li suoi Baroni ottennero da lui le Signorie di Terre, a Castelli nell'Italia in recognizione, e Benemerenza, fra i quali il più amato fu

Armileone Carpegna uno dei primarj suoi seguaci, che l'aveva accompagnato sempre in pace, e in guerra; E pertanto Armileone ebbe in dono il Dominio, e Stato del Monte, che dal Cognome di lui acquistò il nome di Carpegno, e insieme con esso ebbe ancora altri luoghi adiacenti.

Cial conferma il Clementini nelle sue Istorie di Rimini ella parte prima lib. 4. ove riporta la venuta in Italia d'Armileone Carpegno con Odoacre Re degli Eruli dicendo, che ad Armileone Carpegno donò il Re il Castello di Pietra Rubea con tutto quell' Aspro Monte; che dal Cognome del proprio Petrone pigliò il nome.

In essi tempi fabricarono nella medesima Dizione un Castello, che sortì l'istesso nome di Carpegno, e fu quello che ho memorato nella seconda parte fra l'antichità di essa mia Patria.

Questo adunque fu il principio del Dominio dei Conti di Casa Carpegna in queste parti dopo la prefata venuta in Italia, e di tanto potiamo eredere, che ne fussero cagione i meriti, e valore di tal personaggio; e perciò io lascio, che ognuno consideri la preclara Nobiltà, e Antichità di tal Casatà, potendosi ben giudicare, che anco molto di prima nei Progenitori di Armileone godesse questa Progenie di più antichi onori, e grandezze.

In

In Nomioe Domini. Amen.

N.XXXIII. *Lodo del Cardinale Tianense Legato di Romagna tra il Conte Ugo Carpegna, e i Conti Gio., e Federigo dell'istessa Famiglia dell'anno 1463 riportata da Pier Ant. Guerrieri pag. 60.*

NOs Reverendissimus in Christo Pater, & Dominus, Dominus Nicolaus Miseratione Divina titulus Sanctae Caeciliae Sacrosanctae Romanae Ecclesiae Presbyter Cardinalis Thianensis Apostolicae Sedis Legatus, Auctoritate Nostrae Legationis, ac amicabilis Compositor positus, sumptus, & electus de communi concordia, & consensu infrascriptarum Partium, videlicet inter Magnificam, & Illustrem Dominam Catharinam Comitissam Uxorem quondam recolendae memoriae Magnifici Comitis Ramberti de Carpineo Dioecesis Feretranae tutorio nomine Magnificorum Comitum Joannis, & Federici suorum filiorumque praedicti Magnifici Comitis Ramberti, ex parte una. Et Magnificum Comitem Ugonem Filium, & conjunctam personam Magnifici Comitis Francisci quondam recolendae memoriae Comitis Bandini de Carpineo praedicto ex altera parte; pro quo Comite Francisco eius Patre dictus Comes Ugo de rato promisit videlicet se facturum, & curaturum ita, & taliter cum effectu, quod idem Comes Franciscus approbabit, & emologabit praesentem Assumptionem, electionem, & consensum factum in praefatum Reverendissimum Dominum Cardinalem, & praesens Laudum, Arbitramentum, & sententiam de omni lite, omnique differentia, quaestione, controversia, & discordia inter dictas partes vertente, nomine, & occasione divisionis suorum Castrorum, & praediorum, Urbanorum, & rusticorum, cum dependentibus, & emergentibus, & connexis ab eisdem, & quacumque alia ratione, vel causa, & quocumque modo, jure, vel titulo; Et Auctoritate praedictae Legationis nostrae, & de voluntate partium praedictarum, visis, & diligenter consideratis deductis, Auctoritate, & voluntate, & consensu partium in, & super litibus, quaestionibus, discordiis, & controversiis praedictis inter dictas partes cognoscendi, laudandi, sententiandi, destruendi terminandi, & arbitramentandi de jure, & de facto summarie, simpliciter, & de plano, sine strepitu, & figura judicij plena licentia, & potestate nobis exstit attributa: Visisque, auditis, & intellectis, petitionibus, & responsionibus per praedictam Magnificam Dominam Catharinam Comitissam tutorio nomine praedictorum Comitum Ioannis, & Federici coram nobis factis, & petitionibus, & responsionibus factis coram nobis per Comitem Ugonem Filium, & conjunctam personam supradicti Magnifici Comitis Francisci sui Genitoris &c. Nec noo in terminis, & dilationibus per nos datis, statutis, & assignatis partibus praedictis ad probandum, dicendum, & ostendendum, & allegandum quidquid volebant, & poterant de juribus eorum supradictis petitionibus, & responsionibus, nec non visis auditis, & intellectis omnibus, & singulis, quae dictae partes coram nobis ostetenus, & in scriptis dixerunt, proposuerunt, & allegaverunt, & omnibus aliis, quae audienda, videnda, & intelligenda fuerint, & ipsis omnibus diligenter discussis, & examinatis, & super eis habita deliberatione decenti: Christi Nomine invocato: Talem inter dictas partes laudum, Arbitrium, atque sententiam, & Arbitramentum eligentes viam jurisdictionis nostrae legationis, & arbitrorum, pro bono pacis & concordiae dictarum Partium damus, proferimus in scriptis in hunc modum. Quia talem divisionem facimus inter dictas partes. Quoniam facimus de infrascriptis Castris, & Praediis Urbanis, & rusticis duas partes. Ponentes, & assignantes in una Parte, & pro medietate infrascripta Castra, Arces, Fortia Domus, & Molendina, possessiones, & res, & Bona, infrascripta, videlicet: Castrum Carpinei, Castrum Castellacciae, Castrum Turris Fossaturum, & Palatium Corignani Dioecesis Feretranae, cum eorum Cortibus, Arcibus, Fortilitiis, Turribus, Palatiis, Domibus, Molendinis, & ingulcheriis, possessionibus, bonis, & rebus propriis, & Emphyteoticis, in dictis Castris, & Curtibus existentibus, & cum omnibus, & singulis, juribus & actionibus,

bus, & jurisditionibus, & quibuscumque aliis aleamentis, circumstantiis, & pertinentiis dictorum Castrorum, & Curiarum, ve lalicuius ipsarum. Quae Castra, Fortilitia, Bona, & posseisionas suptadicta, & supradictas, & quamlibet earum per hoc nostrum Laudum, sententiam, Arbitrum, & Arbitramantum, ipsi Mag. D. Comitissae Catharinae Tutrici praedictae attribuimus, & assignamus pro dicta madietate, & pro parte Magnificorum Comitum Ioannis, & Faderici. Quae, & quas res, bona, Fortilitia, & possessiones eidem Mag. D. Comitissaa Catharinae ut Tutrici praedictae par nos assignat & assignatas; ipsa Mag. D. Comitissa Catharina ut Tutrix praedicta, & de comuni concordia, consansu, & voluntate sui, & D. Comitis Ugonis nomine Mag. D. Comitis Francisci sui Patris pro sua portiona; & de aa dicto tutorio nomine se contentam vocavit, & acceptavit; salvis taman, & reservatis his, quaa inferius par hanc nostram santentiam, Laudum, Arbitrum, & Arbitramentum exprimantur, & dicentur. Et ponantas, & assignantes in alia parte, & pro altera omnia infrascripta Castra, Arces, Palatia, Domus, Molendina, possassiones, res, & Bona infrascripta, videlicat, Castrum Scaulini, Castrum Gattajae, Castrum Bassi, & Castrum Miratorij Dioecesis Feretranae, cum omnibus Curtibus, Arcibus, Fortilitiis, Turribus, Palatiis, Domibus, Molendinis, & Ingualcheriis, & emphitheoticis in dictis Castris, & Curtibus, existentibus, & cum omnibus juribus & singulis Actionibus, & juritditionibus, & qualitercumqua aliis aseamantis, circumstantiis, & pertinantiis dictorum Castrorum, & Curiarum, vel alicuius ipsorum. Quae Castra Fortilitia Bona, & possessiones, supradicta, & supradictas, & qualibet earum per hoc nostrum laudum, senrantiam Arbitrum, & Arbitramantum ipsi Comiti Ugoni nomine Mag. Com. Francisci Patris sui attribuimus, & assignamus pro dicta alia mediatate, & pro portione tangente praed. D. Comiti Francisco: Quae, & quas res, bona, Fortilitia, & possessiones eidem Cumiti Ugoni nomine antedicto per nos ut supra assignatas, & attributas, ipse Comes Ugo nomina quo supra praadicti sui Patris, & da comuni concordia, consensu, & voluntate, sui & praedictae Magnificaa D. Catharinae Tutricis praad. pro portione sui Patris acceptavit, & de ea dicto nomina la ccotantam vocavit; salvis tamen his, quaa infra per nostram sententiam, & per hoc Laudum, Arbitrum, & Arbitramentum exprimentur & dicentur. Item dicimus, santentiamus, laudamus, Arbitramur, & Arbitramentamur omnia praedia Urbana, & rustica quae partes praedictae habent infrascriptis Castris, & Curtibus vidalicet, in Castro Florantini, Turricallae, Mangiardini, Certaltio, & Macaratae dictae Ceretranae Dioecasis; & generaliter de omnibus aliis possessionibus, & rabus, quae, & quas partas praedictaa habant, & habere possunt in quibuscumque aliis Comunitatibus, Dioecasibus, Plebaniis, Curtibus, Capellis, Fundis, & lateribus, remaneant pro indivisa inter partes praedictas; quaa partis petentis Arbitrio bonorum virorum a dictis partibus eligendorum prout infra; ita, & taliter, quod medietas ipsarum rerum non divisarum, ut supra, detur & attribuatur cuicumque earum Partium; & ita dividimus, & sententiando Arbitramur. Item dicimus, santantiamus, & Arbitramur, quod liceat praedicto Mag. Comiti Francisco, & suis Filiis, & successoribus in eorum titulis, literis, & subscriptionibus se ipsos subscribera, & vocari Comites da Carpineo, sine tamen praejudicio Iuris, & jurisdictionis, & Dominij praedictorum Comitum Ioannis, & Faderici, ac suorum Haaredum, aa successorum. Quaa omnia, & singula supradicta, & quae in hoc laudo continentur, & comprahenduntur, sentantiamus, laudamus, arbitramur, & Arbitramentamur; pronunciamus, & mandamus proqualibat dictarum partium fieri, observari, & adimpleri, & affactui damandari ac emologari sub poena, & ad poenam mille Floranorum Auri Apostolicae Camerae applicanda de facto pro dimidia; & pro alia

lia

lia dimidia parti observanti praedicta. Pro quorum, ac singulorum omnium observatione mandamus, & volumus omnia, & singula bona dictarum partium, & ubique sita, fore, & esse obligata. Quam poenam para non observans parti observanti, & Camerae Apostolicae praedictae Sedis dare, & solvere volumus, ac declaramus auctoritate nostrae Legationis; si cuncta omnia non observaverint, vel contrafecerint in aliquo praedictorum: Et dicta poena commissa, petita, exacta, soluta, vel non; nihilominus praedicta omnia, & singula omni tempore rata sint, & firma esse mandamus, & contra dictam poenam declaramus, & Arbitramur, quod per aliquam dictarum Partium non possit opponi aliqua contraria exceptio, vel defensio quae poena peti non possit, nisi ratione interesse, nec alia &c. Ceterorum dicimus, & declarando Arbitramur, & volumus, & mandamus duo unius ejusdem tenoris ex eis fieri Instrumenta; unum videlicet pro unaquaque partium praedictarum salvo, & reservato nobis jure, & arbitrio, potestate, & balia declarandi, interpretandi iterum, & denuo laudando, sententiando, arbitrando, & arbitramentando semel, & plures super praedictis, & quolibet praedictorum ubicumque, & quandocumque, & secundum quod nobis videbitur, & placuerit: Mandans insuper praedictus Rev. D Cardinalis Auctoritate, & arbitriis, quibus supra, a dictis partibus dictum laudum emologari, & approbari sub jam dicta poena: Et quod praedictus D. Comes Ugo curet, quod praedictus Comes Franciscus ejus pater infra quartam diem ratificet, & approbet praesens laudum, sententiam, arbitrum, & arbitramentum, & omnia, & singula supradicta praesentibus dictis Partibus, audientibus, & intelligentibus, primo tamen per nos monitis ad audiendum dictum laudum, sententiam, arbitrum, & arbitramentum pro his die, loco, & hora.

Latum, datum, & in his scriptis sententialiter promulgatum fuit, ac pronunciatum dictum laudum, sententiam, arbitrum, & arbitramentum per praedictum D. Cardinalem Thianen. Apostolicae Sedis Lagatum Auctoritate suae Legationis, & jurisdictionis, & arbitrum, & arbitratorem, amicum comunem, & amicabilem compositorem dictarum Partium pro tribunali existente. In Arce Montis Ciragnoni dictae Feretranae Dioecesis in secunda Camera superiori dictae Arcis juxta primam Cameram, & juxta salam Magnam superiorem mediante muro, & murum dictae Arcis, sub anno Domini Nostri Iesu Christi a Nativitate 1463. Indictione XI. tempore SS. in Christo Patris ac Domini Nostri Domini Pij Papae Secundi, & die 4. Decembris. Praesentibus Rev. Padr. in Christo Domino Ramberto de Adimariis de Florentia Episcovo Feretrano, Venerabilibus D. Petro de Dalfinonibus de Mediolano Praeposito Fanen., & Matthaeo de Menghis de Forlivio Can. Mantuanensi &c. ad haec adhibitis, vocatis, rogatis &c. Et etiam praesentibus dictis partibus, & praed. Divisionem, laudum, arbitrum, & arbitramentum, & reservationem, & consignationem, & omnia suprad. acceptantibus approbantibus, & dd. nominib. emologantib. Et d. D. Comite Ugone promittente se facturum, & curaturum ita, & taliter, & in effectu, quod supradictus Comes Franciscus ejus Pater ratificabit omnia, & singula suprad. & coram dictis testibus, & me Notario infrascripto.

Et ego Ioannes quondam Antonii Ser Angeli de Tonsis de Castri Montis Ciragnoni dictae Feretranae Dioecesis publicus Apostol. Sede, & Caesarea Auctoritate Notarius, & Iudex ord. sumptus, electus, & deputatus per praedictum Rev. D. Cardinalem ad specialiter, & expresse scribendum, rogandum, & publicandum supradictis omnibus, & singulis dum sic agerentur, & fierent, interfui, & ea una cum infrascripto Ven. Viro D Ser Demp. de Colvencino notario Publ. rogat. scribere scripsi, & publicum signum meum nomenque potui consuetum in Testimonium, & fidem omnium praemissorum &c. loco ✠ Signi.

Et ego Colonesius de Dempplar-

Demplardis Clericus Calom. Dioecesis publ. Auctoritate Apostolica, & Imperiali, dictique Rev. Domini Cardinalis Tbianen., & coram eo scriba Curiae, dum Laudi, seu sui Arbitratus prolationi, & promulgationi, omnibusque aliis, & singulis praemissis, dum sic agerentur, & fierent, una cum praedictis Ser Io. Antonio Notario, & Testibus praesens interfui; eaque facere vidi, & audivi: Idcirco praesens pub. Instrumentum manu dicti Ser Ioannis Notarij scriptum, confectum, & dictatum secundum stilum, & ritum praedictum dum sic &c. affui, manu propria subscripsi, signoque, & nomine meo solito, & consueto signavi, rogatus, & requisitus in fidem, & testimonium omnium singulorum praemissorum &c. loco ✠ Signi.

N.XXXIV.

Dichiarazione del Sig. Cardin. Grimaldi intorno ai Feudi della Carpegna.

TRattandosi di terminare amichevolmente la controversia insorta intorno a i Feudi della Carpegna posseduti dal Principe di Scaulino, la Santità di Nostro Signore ha ordinato a me insfrascritto di dichiarare in suo nome, che seguendo la morte di detto Principe non farà alcun Atto nei medesimi Feudi, che possa indicare esercizio di Giurisdizione, purchè nell' istesso tempo si prometta in nome di Sua Maestà Cesarea Catt., che per parte sua non si darà alcun altro passo, nè si verrà ad atti irretrattabili in caso che pendente l' accennato maneggio mancasse lo stesso Principe

Convenzione dell' anno 1731. tra la Corte di Roma, e quella di Vienna.

In fede. Vienna 24. Gennajo 1731.

Dichiarazione di Monsig. di Schomborn V. Cancelliere dell' Imperio intorno a i Feudi della Carpegna.

IN conseguenza della Dichiarazione fatta ultimamente sotto li 24. Gennajo in nome della Santità di N. S. toccando la controversia insorta intorno ai Feudi della Carpegna posseduti dal Principe di Scaulino, Sua Maestà Cesarea ha ordinato a me insfrascritto di dichiarare in suo nome Cesareo, che per parte sua non si farà alcun Atto nei medesimi Feudi, che possa indicare esercizio di Giurisdizione, purchè sia sicura, che per parte della Santità di Nostro Signore non si darà ne meno alcun altro passo, nè si verià ad atti irretrattabili in caso, che pendente il maneggio dell' accennata controversia mancasse lo stesso Principe. In fede &c.

Vienna 13. Febbrajo 1731.
Segue la sosciizione.

LEOPOLDUS &c.

Illustrissimo nostro, & Sacri Romani Imperii fideli dilecto Uldarico Comiti de Carpineo gratiam nostram Caesaream, & omne bonum.

N. XXXV.

Diploma dell' Imperatar Leopolda al Conte Ulderica Carpegna dell' an. 1688. ripartata dal Lunig nel Codice Diplomatica dell' Italia.

QUandoquidem Imperatoriam Maiestatem decet fortunam, & salutem publicam integram, illibatamque non solum tueri, sed omnium, & singulorum commoda, & ornamenta propagare; Nos perpetuo solliciti sumus, quo utrumque strenuè asseramus, verum nostrum, atque cunctorum, qui res humanas moderantur, & orbi praesunt, officium in praemiis, & poenis iustè decernendis verti deprehendimus, ut probè, vel secus facta merces, aut poena, vel laus, aut turpitudo sequatur, quamquam ipsa virtus satis amplum sibi theatrum sit, aequum nihilominus arbitramur, ut illi, qui reliquis mortalibus antistant, non solum superstites splendore amplioris fortunae gaudeant, sed prosperam quoque sui memoriam ad posteros transmittant. Hinc Divi Romanorum Imperatores Antecessores Nostri non dubitaverunt egregiis facinoribus toga, vel sago eminentes viros, & fidigni Caesarei Ad-Ministros de Republica benemerentes, tali dignitatum, & honorum fulgore circumdare, quo ex faece, & obscuritate vulgi non solum eximantur, sed peculiaribus radiis coruscare queant. Quamobrem nobis nihil prius, nihil antiquius est, quam eos, qui de nobis, sacro Imperio, ac Augusta Domo nostra Austriaca magnificentius merentur dignitatibus extollere, ac beneficiis cumulare, quo unusquisque plane intelligat decus cuique suum a nobis lar-

giter referri, & Posteri exemplo domesticae laudis ad virtutis, & solidae apicem gloriae per paterna, avitaque vestigia ascendere alacrius pertendant. Interea vero iustus humanarum rerum ordo omnino postulat, ot in honoribus, & dignitatibus dispensandis secundum diversos Civium in Republica gradus, suus servetur modus. Quocirca in conferendis prerogativarum, dignitatumque simbolis praecipuè iis, qui ad Augustae Majestatis Nostrae sublimitatem, aulicaque munera accedunt propinquius, nostram quoque liberalitatem extendere, aut certis limitibus circumscribere aequum arbitramur, ut dignitates eiusmodi illustriores sua vilescere incipiant frequentia. Ideo excelsum quid, & sopra quotidianam hominum conditionem rarum, atque insolitum in iis elucescere oporteat, qui ad principom sortem, gradumque aspiraot. Considerantes autem, Udalrice Comes Carpinei, tuam vetustissimam prosapiam, comperimus longam avorum seriem a Nobilibus semper sectoribus producentem, ac majores tuos iam mille ab hinc annis Praedecessorum nostrorum Imperatorom liberalitate Comites Carpineos extitisse, adeò celebritas eorumdem, nominisque avita gloria ipsa semet statim exhibet, & abunde ostendit. Contra Saracenos forti animo, strenuissimaque, & extra gessisse feliciter bellom, & palmas non unas reportasse invenimus, praecipue Udalricum servilem suum tempore electionis Magni Imperatoris. Proinde a Caesarea Maiestate virtutis, ac obsequii tesseram videlicet Diploma non vulgare obtinuit, muneratus quippe quamplurimis Oppidis, & Villis, ut beneficiorum magnitudo successoribus aemolationis fomes esset: neque vanum augurium fuit, nam Udalricus, & qui ipsum secuti sunt Carpinei, a quibus familia Comitum Mootis Feretri derivatur, atque Urbini Duces descendunt, qui incolumitati Saeri Romani Imperii fidelem, sedulamque operam semper navarunt, pariter vitam, & sanguinem pro Augusta Domo nostra Austriaca quoties vel publica necessitas, vel gloriae, vel bonoris laudabilis ambitus id exigere videbatur, profundere haud detrectarunt. Neque etiam inferiorem nominis gloriam adepti sunt, qui de Gente Carpinea Sanctae Romanae Sedi se devoverunt, tiaris, infulis, & galeris purpureis perpetuò spleodescentes, ex quorum numero Patruus tuus Uldaricus Cardinalis Carpineus per virtutis, ac pietatis memoriam in omnium oculis, ac mente hodiernum superstes est, & quam merita ipsius egregia de nobis, & Sacro Romano Imperio, Nobis, totique Orbi Christiano perpetuo constent. Te Nepotem ipsius benignitate Nostra Caesarea tam peculiaribus gratiis & favoribus etiam prosequi non dubitamus. In presentiarum vero Reverendissimus Gaspar Cardinalis Carpineus adeo suarum virtutum luce undequaquam per Ecclesiam Catholicam refulget, ut plurimum splendoris in gentem redundet suam, maioraque nomini Carpineo decora protendere videatur. Attendentesque praeterea tuas ipsiusmet Uldarici Comitis Carpinei excelsas animi dotes, quibus natus, & illustria quaeque institutus, & imbutus fuisti simul, ac deprehendimus, quod iuxta genus maternum a Ducibus de Nortbombria in Anglia ex stemmare Ducleo sis procreatus, de qua genre avus tuus maternus Rubertus Dux Northumbriae beoeficio, & clementia Ferdinaodi Secundi Imperatoris, avi pariter nostri colendissimi, & gloriosissimae memoriae in Sacri Romani Imperii Principom ordinem fuit exoptatus. Siquidem vero ad sublimioris fortunae sortem baud sufficit feliciter nasci percepimus te a teneris iam annis serio cura Romanae Ecclesiae Purpuratorum Principum, Gentilium tuorum, ita animum formasse, ut quamvis oatalium praeclara fors deficeret, tu propriis virtutum praesidiis animi dotibus, artibusqoe ingenois ad gloriae cacumen pervadere valeas. Propterea enim per varias Orbis partes institutas peregrinationes ita peregisti, ut regendae Reipublicae Instrumenta prudentiam ac rerum usum iode comparatum, quandoque salubriter Orbi impendere possis, sane nobilitatem a Maioribus tibi cognitam

il-

illustribos quibusque signis, ae praeconiis augere, atque in altiori gradu coostitui merearis. Idcirco in spem uon dubiam adducimus Te, posterosque tuos iu eodem, qood hactenos adeo probatum reddidisti, excelsarum virtutum studio, atque earum magis, magisqoe lectsntarom laudaudo ambitu constanter perseveraturos, nullsmque de Nobis, Saero Romano Imperio, inclytaque nostra Austriaca Domo benemerendi occasionem facilè neglecturos esse: quin potius id unum totis viribus semper consturos, ut a maiorum vestrorum vestigiis nihil destectentes, de nobis, Sacro Romano Imperio, Augustaque Domo nostra Austriaca vestrum benemerendi studium, insignem alacritatem, ae devotionem vestram iu diem magis testatam faciatis.

Hinc est, Udalrice Comea Carpiuese, quod animum induxerimus, ut amplioribus etiam titulis, prerogativis, ae ornamentis te augendum, & decorandum susceperimus.

Motu itaqoe proprio, & certa nostra scieotia, animo bene deliberato, maturoque, ac sano, Principum, ac Sacri Romani Imperii Procerum nobis assistentium accedente consilio, deque ea, qua per Dei gratiam nunc fungimur, Caesareae Auctoritatis potestatisque nostrae plenitudine, in nomine Omnipotentis Dei, per quem Reges regnant, Principes imperant, & Potentes decernunt iustitiam, ad quem etiam velut gratiarum omnium primum Auctorem cuncta referimus, te praefatum Udalricum Carpineum, omnes liberos, haeredes, posteros, ae descendentes tuos legitimos natos, & nascituros masculos, & foeminas utriusque sexus, veros Sacri Romani Imperii Principes fecimus, creavimus, exaltavimus, atque ad titulum, & dignitatem, Principatus Imperii ereximus, & extulimus, ac sublimavimos, aliosque nostrorum, & Saeri Romani Imperii Principum numero, coetui, & consortio aggregavimus, exaltavimus, & adieripsimus, prout per praesentes facimus, creamus, erigimus, exaltamus, sublimamus, aggregamus, & adscribimus. Decernentes, & hoc nostro Imperiali Diplomate firmissime statuentes, quod posthac perpetuis futuris temporibus, tu, tuique haeredes, ae descendentes legitimi nati, ac nasciturl masculi, & foeminae vigore huius nostrae erectionis, exaltationis, sublimationis, & aggregationis, sitis, & esse debeatis, nominemini, nuncupemini, & repotemini tam in scriptis, quam viva voce, aut alias, quotiescumque, vel qoomodolibet tui, aut illorum mentio facienda fuerit, Sacri Romani Imperii Principes de Bascio (siquidem huius Oppidi Dominium, & omnimoda superioritatis tibi, tuisque competunt, & salva vobis, integraque servamus, & relinquimus in pristino statu antiqua iura, & genuinos vestros titulos, dignitatesque longa successionis serie vobis proprias) atque tamquam Principes eiusdem Sacri Romani Imperii Ducibus, & Principibus eodem, quo ipsi in solemnibus uti solent, singulari, atque in notam eiusmodi praeeminentiae concesso amictu induti, proximè assidestis citra cuiusque impedimentum, et contradictionem, atque etiam omnibus, & singulis honoribus, dignitatibus, praerogativis, exemptionibus, praeeminentiis, libertatibus, iuribus, privilegiis, insignibus, gratiis, indultis, regalibus, & aliis quibuscumque in Iudicio, vel extra io omnibus rebus, statibus, & causis, tam spiritualibus, quam temporalibus, ecclesiasticis, & profanis; ac in quibuscumque sessionibus, conventibus, Processionibus, & alias ubique, & in locis omnibus gaudere, uti, ae frui possitis, debeatisque, quibus alii nostri, & Sacri Romani Imperii principes per Romanum Imperium, & ubique locorum, ac terrarum in dandis, & recipiendis iuribus, conferendis, suscipiendisque Feudis, atque in aliis omnibus, & singulis ad illustrem statum, & conditionem Principum fruuntur, & potiuntur, hactenusque gavisi, usi, & potiti sunt quomodolibet de consuetudine, facto, vel de iure.

Quocirca serio, & expresse mandamus, universis, & singulis Electoribus, aliisque Sacri Romani Imperii Principibus Ecclesiasticis, & saecularibos, Archiepiscopis, Episcopis; Ducibus,

Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Militibus, Nobilibus, Clientibus, & ignobilibus, Capitaneis, Vicedominis, Praefectis, & Magistratibus, Procuratoribus, & Officialibus, Quaestoribus, Civium Magistratui, Iudicibus, Consulibus, Heroaldis, Caduceatoribus, Municipibus, & omnibus denique nostris, & Sacri Romani Imperii subditis, & Fidelibus Dilectis cuiuscumque Status, gradus, conditionis, ordinis, dignitatis, aut praeeminentiae fuerint, ut te supradictum Illustr. Udelricum Comitem Carpineum Sacri Romani Imperii Principem de Bascio, tuosque Filios, ac Filias, haeredes, ac Descendentes legitimos natos, & nascituros ab hoc tempore in futurum, & perpetuo pro Principibus Imperii reputent, ac honorent, ipsosque Principes nominent, dictisque privilegiis, iuribus, insignibus, regalibus, praeeminentiis, exemptionibus, praerogativis, gratiis, & indultis, libere, pacifice sine omni impedimento, aut molestatione gaudere, uti, frui, & potiti sinant, nec aliquo pacto in iis impediant, seu perturbent, sed potius eu eantur, manuteneant, atque defendant, nihil contrarium admittant, faciant, fierive quovis modo procurent, vel patiantur; quatenus nostram, & Sacri Romani Imperii indignationem gravissimam, & poenam quingentarum Marcarum Auri puri pro semisse Imperiali Fisco, seu Aerario Nostro, pro reliquis vero semisse iniuriam passis, seu passorum usibus, toties, quoties contraventum fuerit, omni spe veniae sublata applicandam evitare voluerint, harum testimonio literarum manu nostra subscriptarum, & sigilli nostri Caesarei appeosione munitarum, quae dabantur in Civitate nostra Viennae die duodecima Mensis Maij Anno Domini millesimo sexcentesimo octuagesimo quinto Regnorum Nostrorum Romani vigesimo septimo, Hungarici trigesimo, Bohemici vero decimo Nono.

LEOPOLDUS.

Leopoldus Guilielmus Comes in Kinigiegg

Ad mandatum S. C. Maj. proprium

Ioannes Probst

Loco ✠ Sigilli appensi Cordellis Aureis.

In Nomine Sanctae, & Individuae Trinitatis.

Otbo I Divina favente Clementia Romanorum Imperator semper Augustus.

N.XXXVI. *Diploma, che si suppone fatto da Ottone I. dell'ac. 962. riportato da Pier Anton Guerrieri pag. 12.*

QUoniam pio semper assensu Imperialis benignitas desideriis benemerentium occurrere consuevit, & dignis honoribus, a Maiestate Munificentiae nostrae proficiscentibus eos locupletare, ut eorum fidalitas ad serviendum Imperio semper parata sit, & plerique ad huiusmodi obsequia exhibenda animentur. Inspecta hac consideratione ad universorum Imperii Fidelium praesentis, & posteritatis successurae notitiam duximus proferendum. Quod nos considerantes circumspectam fidem, ac sinceram dilectionem Illustris Comitis Udalrici de generosa Carpineorum Familia, & grata servitia, quae Ecclesiae Romanae, & Sacro Imperio in profligandis, atque fugandis Saracenis, & Graecis de ultimis Italiae partibus eum omnibus suis viribus laudabiliter exhibuit, ac in posterum Domino adjuvante nobis, & Imperio poterit ubicumque, & qualitercumque exhibere. Ex Liberalitate Augusta, ac munifici innata nobis Clementia eidem Udalrico, & omnibus eius successoribus confirmamus Dominium Nobilis Oppidi Carpinei, & Castri Petrae Rubeae, & concedimus, & in perpetuum donamus sibi, & eius successoribus omnia oppida, & Castra sita in Regione Flaminiae Senoniae, quae sunt, Mons Cicunus, Sextinum, Castellara, Castrum Sancti Clementis, Agellum, Corianum, Mons Scutulus, Albaretum, Gessum, Castrum Gaiani, Monzardinus, Sassus, Mons Germanus, Mons Tassus, Mons Coptolus, & inter Fluvios Concam, & Marecchiam, Servallum, Verrucchium, San Marinus, & demum Montis Feretrani, Mons Madius, Macerata, Petracutae, Toranum, Scaulinum

aum Vetus, Soanne, Pinnae Billorum, & Maiolum; cum omnibus districtibos, & vassallis, ac omoibus honoribua eorum tam intra, qoam extre, & cum universis iustitiis, & rationibus eorum Impetio attioentibos. Statuentea, ac firmiter preecipientes, ut nulla unquam persone humilia, vel alta, Ecclesiestica, sive Saecolaris audeat memoratum Udalricum Carpineom, aut ipsius successores, & Haeredes in hac nostra concassiooe, & Donatione, impedire, vel ipsis damoom aliquod, seo gravamen irrogare. Qood si quis Ausn temerario facere preesumpserit, pro poena in viadictam sui reatua Auri purissimi libras cantumquinquaginta, dimidiom Cameree nostrae, & reliqoum passia iniuriem persolvende componat. Et ut robur donationis nostrae & coocessionia parpetuum sit hoc privilegium literis Imparialibos cooscriptum Sigillo nostro aureo communiri iussimus.

Huiua rei testaa sunt Eganulphus Magdburgansis Princeps. Guglielmus Misniae Pall. Iozones Almae Urbia praefectus. Marchio Edegerus Uuom. Comea Eucherios, Caesar Fliscus Lavaniaa Comes, Dasifer, & alii qoamplures.

Acta sunt haac Anno Dominicee Incarnationis 962. Inditione qoincta Regnante Domino Othone Primo Romaoorum Imparatore glorioso, Regni, & Imperii sui anno XXVI. Datum apud Viterbum XVI. Kal. Septemb.

Ego Caucellarius Uvitfridus Archiepiscopua Colon., & totius Italiae Archicencallarius recogoovi cum Signo meo.

RESPONSUM III.

IN CAUSA MEDIOLANEN. REVOCATIONIS ALIENATIONIS REGALIUM INTER REGIAM CAMERAM ET ALIENATARIOS.

ARGUMENTUM.

Discutitur materia alienationis Regalium & possessionum ad Principem, & Principatum spectantis tum circa revocationem alienationis tum praetii restitutionem.

SUMMARIUM.

1 *Alienatio rei ad Principatum spectantis facta a Principe cui secundum Leges alienare non erat permissum, quomodo et in quibus casibus ex defectu potestatis possit revocari.*
2 *Secus si omnimodam in Principatu habeat potestatem.*
3 *Et hoc casu potest tantum revocari si res sit inalienabilis sua natura.*
4 *Uti sunt regalia.*
5 *Quorum alienatio resolvitur in contractus pignoratitios.*
6 *Vigore talis contractus praetium debet semper restitui pignoratario.*
7 *Regula sub n. 3. habet locum etiamsi sit renuntiatum facultati redimendi, & intuitu hujusmodi renuntiationis aliquid amplius sit solutum.*
8 *Hoc tamen casu alienatario competit actio ad quanti interest non spoliari.*
9 *Dicta regula sub num. 3. non habet locum in praediis, fundis, possessionibus, quae ad Fiscum, & proprium Principis patrimonium pertinent.*
10 *Amplia etiamsi ad Aerarium & Coronam pertinerent, quando pacto redimendi sit expresse renuntiatum.*
11 *Dummodo dolus in hoc, & aliis supradictis casibus non intervenerit.*

HO considerata con tutta la possibile attenzione la dotta Scrittura che V. E. mi fece l'onore di mandarmi sopra la revocazione delle Regalie alienate, dove ho ammirato con singolar piacere l' apparato di dottrine ed i principj solidi di Giustizia, con cui è stato dal Savio e prudente Estensore trattata tal materia.

Fatte adunque le debite reflessioni, e dovendo umiliare a V. E. a tenore dei suoi comandi il mio riverente sentimento, credo che per conciliare quella diversità di opinioni che può in parte osservarsi fra gli autori che hanno trattata una tal materia, e in somma per bene esaminare la questione che viene proposta sopra il Diritto competente al Sovrano di revocare le Regalie nei passati tempi alienate, convenga distinguere con speciale avvertenza tre casi principali in cui può competere al Sovrano questo Diritto.

Il primo è quello della revocazione che s' intenta per mancanza di facoltà nell'alienante.

Il Secondo è quello della revocazione istessa che può intentarsi dal Sovrano Regnante per natura della cosa alienata incapace di cadere in Dominio irrevocabile delle Persone private senz' offesa della Sovranità.

Il terzo caso è quello della Revocazione che s' intenta per ragion di dolo o circonvenzione intervenuta nell'atto dell'alienazione.

Ciascheduno di questi casi ha una

una serie di questioni subalterne che si veggono sparsamente dai Dottori trattate non senza qualche oscurità e intralcio, quando non si tenga ferma d'avanti agli occhi la separazione in principio proposta.

Adunque nel primo caso che ha luogo nelli Stati dove il Principe non è pienamente Sovrano, ma che ha bisogno all' oggetto di alienare le Regalie o i fondi destinati al mantenimento della Corona, o del Consenso del Padron diretto, se lo Stato fusse feudale, o del Consenso degli Ordini del Regno, in tal caso convien ricorrere alle osservazioni se il fondo alienato sia proprio del Fisco o del Patrimonio privato che resta sempre in ogni Dominio a libera disposizione del Principe Regnante; ovvero sia dell' Erario Demanio o Patrimonio della Corona; ed essendo dell' Erario ec. nel qual caso si procede con le Regole dei Feudi dei Fidecommissi dei Rettori dei Benefizi, dei Tutori, e altri Amministratori del Patriomonio altrui, è luogo a osservare se l'alienazione si revochi dall'Alienante istesso, o dal successore dell'Alienante; se detto successore sia o non sia Erede dell' Alienante; se il Creditore provi o non provi la versione del Denaro sborsato in utilità del Regno, e se restando spogliato del fondo nullamente alienato li resti azione per ripetere il detto denaro sborsato o contro l' Eredità dell' Alienante, o contro lo Stato nel caso della provata versione; ovvero debba restar privo del fondo, e del prezzo, come talvolta può darsi, quando abbia pagato senza le cautele opportune a chi
1 non avea facoltà legittima d'alienare.

Tutte queste questioni sono inutili nel secondo caso cioè quando non si dubita delle facoltà dell' Alienante o perchè si tratti di un Principe perfettamente Sovrano, o perchè siano intervenuti nell'alienazione tutti quei Consensi, Cautele, e Solennità che vengono prescritti dalle leggi fondamentali del Regno.

A questo secondo caso appartiene l'ipotesi, che vien proposta nella sopra enunciata Scrittura. E in tal caso non può dubitarsi sopra la validità dell'alienazione, nè può dubitarsi se sia fatta, o non fatta per giusta causa, e per utilità del Regno; perchè l'unico Giudice competente di questa giusta causa, e di questa utilità è l' istesso Sovrano che ha fatta l' alienazione; e questo giudizio non può sottoporsi ad altra revisione, quando son concorse nel medesimo tutte quelle volontà, che secondo le diverse consuetudini debbono intervenire in ogni 2
stato per rendere legittimo l'esercizio dell' autorità Sovrana.

Adunque in questo secondo caso la revocabilità dell'alienazione non conviene desumerla da difetto di Potestà nell' Alienante, ma solo può riguardarsi la natura della cosa alienata per osservare se sia o non sia 3
capace di passare irrevocabilmente nel Dominio dei Privati.

Pertanto in questa ipotesi farei una distinzione dall'alienazione delle Regalie a quella delle private possessioni.

Principiando a parlare delle Regalie, e prendendo queste nel loro più amplo significato, intendendo per tale qualunque porzione dei pubblici Tributi nel senso, che le prende la detta Scrittura è noto che le esazioni dei Tributi di qualunque genere sono cose di lor natura incapaci di passare in Dominio irrevocabile di Persone Private poichè il Dominio, esercizio, amministrazione di qualunque ramo dei pubblici Tributi passando irrevocabilmente in un Privato turberebbe al Sovrano Regnante la libertà, e superiorità che deve sempre avere e ritenere nella materia Tributaria e per conseguenza l'esercizio di una parte essenziale della sua Sovranità.

E siccome deve restar libero al Sovrano in qualunque tempo l'introdurre qual sistema vuole nell'ordine dei Tributi, così tutte le disposizioni fatte negli antecedenti tempi dai suoi Antecessori, o da Lui mede-

de-

desimo non possono portare un vin-
colo insolubile alla Sovranità, e re-
stano subordinate al Giudizio del Re-
gnante tempo per tempo determina-
bile dall'utilità dello Stato, che nel
volgere degl'anni sempre dipende da
un eventualità di nuove circostanze.

Questa è la ragione, per cui
in tali materie non si può dar Con-
tratto irrevocabile, e tutte le con-
venzioni con qualsivoglia figura, e
vocabolo architettate si risolvono in
Contratti pignoratizi sopra un pe-
gno, nel quale il Sovrano ritien sem-
pre una facoltà indelebile di revocar-
lo, alla qual facoltà non avrebbe po-
tuto cedere senza offesa della Sovra-
4 nità come è stato ampiamente di-
mostrato nella dotta Scrittura.

E bisogna convenire che con
tutte le diverse espressioni con cui si
spiegano i Dottori nell'insegnare que-
sta verità questa è la vera e unica
ragione per cui l'alienazione delle Re-
galie, nell'Ipotesi in cui si fa il presente
discorso di un Principe perfettamente
Sovrano ove non può dubitarsi del-
la validità nè della giusta causa del-
l'alienazione, sempre si risolve in un
Contratto di pegno, quantunque il
Diritto di redimere non sia espressa-
mente nel Contratto riservato; per-
chè questo Diritto sempre si sot-
tintende per natura della cosa op-
5 pignorata che non può passare in
Dominio assoluto e irrevocabile di
Privati.

E ben vero che se il Sovrano
può redimere il pegno è tenuto per
altro a rifondere il prezzo sborsato,
perchè tale è l'obbligo del Contrat-
to pignoratizio; e perchè il Credi-
tore è sempre Creditore dello Sta-
to, ed è Creditore per giusta cau-
sa; onde la facoltà di spoliarlo del
pegno non è una ragione per disob-
6 bligarsi dal pagarlo.

Fin qui si è parlato delle alie-
nazioni semplici dove il Diritto di
redimere le Regalie competente al
Sovrano, o è espressamente riserva-
to o sottinteso.

Resta à parlare di quelle alie-
nazioni dove questo istesso Diritto
di redimere è stato contemplato con-
trattato, valutato e alienato con
una renunzia espressa, e con riceve-
re dall' Alienatario un accrescimen-
to di prezzo; e resta a ricercare
quale debba essere l'effetto giuridico
di questa specie di Contratto.

Già abbiamo veduto che il pe-
gno consistente in regalie non può
passare in Dominio irrevocabile del-
l'Alienatario per la sua proptia na-
tura che non soffre il possesso dei
Privati indipendentemente dal Giudi-
zio Sovrano. Adunque non potendo
questa renunzia produrre effetto al-
cuno nella irrevocabilità del pegno a-
lienato, credo che per salvare la buo-
na fede di tali Contratti il loro ef-
fetto debba ridursi sopra il modo
del pagamento.

L'obbligo di pagare il prezzo
o prezzi sborsati in una o più vol-
te già dipende come abbiamo detto
di sopra dalla natura del Contratto
Pignoratizio ove il Diritto di redi-
mere il pegno è sempre riservato o
sottinteso; ma nel caso di quest'istes-
so Diritto stimato contrattato ed
espressamente renunziato pare che le
parti sopra questa revocabilità del
Pegno abbiano voluto fare tra loro
un nuovo Contratto, dando una va-
lutazione a questa futura contingen-
za, e prendendo nuovi denari per
renunziare al primitivo Diritto di
redimerlo; onde oltre tal Diritto di
redimerlo già competente per il pri-
mo Contratto, conviene interpetra-
re che abbiano inteso nel secondo
pattuire tra loro qualche cosa di
più; e questo qualchè cosa di più
non potendo produr mai che il pe-
gno diventi irrepetibile dal Sovrano
Regnante, deve almeno produrre che
il fondo oppignorato debba conside-
rarsi a tutti gli altri effetti di ra-
gione come cosa propria del Credi-
tore, sicchè volendolo spogliare si
debba a Lui pagare il quanti inte-
teressi; nel modo che verso il Com-
pratore viene obbligato il Vendito-
re della cosa aliena, o il Venditore
ancora della cosa propria, quan-
do Egli per fatto suo non la con-
se-

segna nel modo che è tenuto a consegnarla.

Il non consegnare al Compratore la cosa venduta è un male, che non è maggiore di quello, che sia lo spogliarlo dopo la consegna; onde quantunque nel caso nostro delle Regalie lo spoglio sia lecito per l' utilità pubblica, che non permette alcun vincolo al Sovrano Regnante nella materia tributaria, resta peraltro al Creditore spogliato l'azione di ripetere ogni suo interesse. Sicchè se mai li quanti interesi fusse al Creditore più favorevole della semplice refusione del prezzo in una o più volte sborsato crederei, che potesse avere ragione di pretenderlo per salvare la buona fede dei secondi Contratti di renunzia, che senza di ciò si renderebbero totalmente illusorj; il che non può mai decentemente presumersi dopo una lunga consuetudine di contrattare in questa forma, che li rende rispettabili, e dopo che la necessità pubblica obbliga a salvare la buona fede del Governo.

La buona fede è come la moneta, che se mai dal Sovrano si peggiorasse, Esso medesimo è quello, che ne risente i più perniciosi, più estesi, e più diuturni effetti; l' istesso succede della pubblica fiducia, che se mai viene alterata, il Sovrano è il primo a risentire le sinistre conseguenze della diffidenza, che Egli averebbe ispirata. Per la qual cosa il Sovrano in ogni Dominio per essenza della Sovranità è sempre, e deve essere il più gran Galantuomo del Paese; e dove mai questa regola restasse scordata, la Nazione diventa subito peggiore del Sovrano, ed Esso il più imbarazzato, e più danneggiato dalla universale diffidenza, come con lunghe allegazioni di esempj si potrebbe giustificare, se io non scrivessi a persona illuminata, qual'è V. E. con cui restano superflue tali digressioni.

Adunque nella proposta Ipotesi di Regalie alienate, credo, che l' alienazione semplice sempre si risolva in un Contratto pignoratizio, ove sempre si sottintenda a favore del Sovrano il diritto di redimere rifuso il prezzo sborsato, convenendo in questo col dotto estensore della predetta Scrittura, che nei Contratti dove questo istesso diritto di redimere è stato valutato posto in contrattazione, ed espressamente renunziato, tal renunzia non possa intendersi, nè possa avere effetto in pregiudizio di quel diritto inerente alla Sovranità, che per utilità pubblica deve sempre esercitare sopra l' amministrazione dei Tributi, onde il Possessore anco dopo tali Contratti possa rimanere spogliato del fondo oppignorato, convenendo anche in questo nel sentimento della predetta Scrittura, purchè sia salva l' Indennità del Possessore per ogni suo interesse.

Discendendo adesso a parlare delle alienazioni delle Possessioni private, come case, vigne, prati ec. credo, che in queste non possa giudicarsi con le regole delle Regalie, e perciò la prima osservazione da farsi consiste in vedere se i fondi alienati sono del Fisco, o del Patrimonio privato del Principe, ovvero siano dell' Erario, o come dicono Demanio, o Patrimonio originario della Corona.

Se sono del Fisco, o del Patrimonio privato l'alienazione si sostiene tale quale è stata fatta, perchè tali fondi sono stati sempre reputati a libera disposizione del Principe Regnante, i privati come cose proprie, e i fiscali come frutti del Principato; sicchè non cade sopra di essi dubbio relativo alla Potestà di alienare, nè dubbio relativo alla natura di questi fondi, che tanto son capaci di esser posseduti in pieno, e perpetuo dominio dalle private persone, che dal Sovrano.

Si aggiunge, che nella maggior parte delli Stati la distinzione, che fanno i Dottori di Erario, Fisco, e Patrimonio privato dedotta dalla Costituzione, e consuetudine dell' Imperio Romano non è stata puntualmente osservata; e chi volesse rintracciare in ciaschedun paese quali son-

fondi, prescindendo dalle Regalie, che si manifestano da se, siano la Dote in principio assegnata al Patrimonio della Corona si troverebbe involto in un laberinto di oscurità; e questo molto più che altrove seguirebbe nello Stato di Milano.

Ma supponendo ancora, che le Possessioni alienate fussero indubitatamente una porzione del vero Erario Demanio o Patrimonio della Corona, credo, che tali alienazioni siano revocabili, quando il diritto di redimere è nel Contratto espresso o sottinteso; perchè per comune uso e tradizione delle genti tali Contratti di fondi appartenenti al Patrimonio originario della Corona, quando si possono giustificare per tali, sono sottoposti a questa subintelligenza, e si considerano naturalmente come pignoratizj. Ma non sono dell' istesso parere, quando a questo diritto di redimere è stato renunziato espressamente.

Noi parliamo nell' Ipotesi di un'alienazione fatta da un Sovrano con tutte le solennità; sicchè non può dubitarsi della potestà di alienare, nè della causa giusta di farla, nè della versione in utilità del Regno. Adunque quando costa della volontà di alienare irrevocabilmente, e che è renunziato al natural diritto, che compete al Principe, non vi è cosa, che formi ostacolo all' alienazione irrevocabile.

La natura delle Possessioni private non forma veruno ostacolo alla translazione del loro dominio pieno, e perpetuo in qualunque persona suddita, non offendendosi la Sovranità, nè veruno attributo di essa col possesso di una vigna più o meno. Sicchè manca ogni fondamento d'impugnare l'alienazione quando non può dubitarsi della facoltà dell' alienante, quando costa della di lui volontà, e quando la cosa alienata non è incapace per sua natura di passare sotto il Dominio perpetuo dei privati.

Resterebbe a parlare del terzo dei casi principali in principio proposti, cioè quando nell' atto dell' alienazione è intervenuto dolo, o circonvenzione, o lesione, che porta sopra i Contratti un vizio di nullità di un altro genere. Ma sopra questo caso non è necessario, che io mi diffonda, perchè la questione proposta percuote il secondo caso, di cui abbiamo parlato, e perchè è noto, che il vizio di nullità derivante dal dolo tanto può applicarsi ai Contratti del primo caso fatti dal Principe, che non ha potestà di alienare, che ai Contratti del secondo caso fatti dal Principe pienamente Sovrano; e tanto può applicarsi all' alienazione delle Regalie, che a quelle delle possessioni private, o siano del Fisco, o siano del Patrimonio proprio del Principe, o siano dell' Erario, e Patrimonio della Corona.

Ed è noto altresì, che il dolo fa prendere le interpetrazioni più favorevoli all' indennità di chi è stato circonvenuto, e le più rigorose in odio del creditore doloso, che talvolta resta giustamente punito con la privazione di tutto, o parte del suo prezzo, o con l'imputazione nel medesimo dei frutti percetti, mancando di titolo per appropriarseli, e con altre interpetrazioni, e presunzioni, che la Giustizia sempre nemica del dolo, e de' suoi illeciti profitti permette, che si prendino a misura delle circostanze, o che possino rilevarsi nei particolari Contratti, che fussero sottoposti a questo genere di nullità, la quale non convien confondere con i Contratti fatti a buona fede, di cui si parla nel primo, e nel secondo caso.

Questo è il mio ingenuo sentimento, che lo sottopongo con tutto il rispetto ai superiori lumi, e alla correzione dell' Eccellenza Vostra, alla quale mi rissegno col più sincero, e riverente ossequio ec.

RE.

RESPONSUM IV.

IN CAUSA MEDIOLANEN.

REGIAE DONATIONIS REGALIUM CONTRA TERTIUM POSSESSOREM

ARGUMENTUM

De eadem materia, & in specie si tertius sit possessor ex titulo oneroso.

SUMMARIUM.

1 *Bona, & iura ad Coronam spectantia si alienentur habent implicitam conditionem revocationis alienationis.*
2 *Revocatio tamen debet fieri ex lege generali, quae omnes comprehendat.*
3 *Et indemnem reddat possessorem ex titulo oneroso.*
4 *Quamvis sit tertius possessor, & primus acquisiverit ex titulo lucrativo.*
5 *Dummodo tamen primus acquirens habuerit facultatem alienandi.*
6 *De qua non est dubitationi locus si Princeps contractui intervenerit & consensum alienandi tertio possessori praestiterit.*
7 *Et qui sint effectus huius consensus vide per tot.*

NElla questione se le Donazioni, o Concessioni Regie si possano dal Concedente, o dai Principi suoi successori moderare, o revocare è ricevuta la distinzione fra i Fondi, e Diritti della Corona, e i Fondi, e Diritti proprj del Principe, o come privati, o come appartenenti alla sua libera disposizione in qualità di frutti del Principato.

Le alienazioni di questi secondi sono irrevocabili, e si regolano con le Leggi di tutti gli altri Contratti Privati. Le Alienazioni dei primi si possono revocare tanto dal Principe alienante, che dai successori, perchè si procede con la massima, che i Beni della Corona non si possano alienare in perpetuo, ma solo provvisionalmente coll'implicita condizione finchè la loro alienazione non diventi perniciosa allo Stato, sopra la purificazione della qual condizione il giudizio decisivo è sempre appresso il Principe Regnante, il quale venendo il caso, può sempre richiamare i Beni alienati all'antica loro destinazione; e può in conseguenza alle Alienazioni già fatte apporre quelle condizioni, vincoli, e moderazioni, che stima più convenienti alla pubblica utilità, perchè *qui potest non dare, potest etiam minus, & conditionatè dare*.

L'Esenzione dai Tributi si deve sempre riferire a questa seconda Classe delle Alienazioni revocabili; poichè il Diritto di collettare le Persone, e i Beni dei Sudditi è senza dubbio un Diritto del Principato Inalienabile.

Questa Revocazione, o moderazione per altro per eseguirsi con giustizia si deve fare per via di Legge generale. Cabed. Dec. 75. num. 13., Castill. lib. 5. Controvers. Cap. 89 num. 92. e 93., Paz. De Tenuta Trar. 2. Cap. 52. num. 23. 24., essendo incompatibile col Titolo dell'utilità pubblica la predilezione di un Donatario sopra dell'altro; e inoltre questa Legge revocatoria non può essere assoluta, ma è sottoposta a un altra distinzione, che nasce dal considerare, se il Possessore che resta dalla revocazione, o moderazione spogliato, ha titolo oneroso, o lucrativo.

Se ha titolo meramente Lucrativo, il Possessore spogliato non può formare alcuna pretensione, perchè siccome non poteva pretendere niente dal Principe avanti la donazione, che si suppone gratuita, così non gli rimane da pretendere niente dopoche la Donazione si revoca, o si modera per un effetto della condizione implicita, che hanno tutte le Donazioni Regie dei Fondi della Co-

rona, che di sua natura sono revocabili.

Se poi il Possessore spogliato ha titolo oneroso, in tal caso deve soccombere allo spoglio per la stessa revocabilità delle Donazioni Regie, ma però dal Principe revocante deve essere indennizzato pienamente, perchè *nemo potest locupletari cum aliena iactura*, e le calamità pubbliche dello Stato devono soffrirsi da tutti a proporzione delle loro forze, e non possono esser bastante motivo a spogliar veruno del suo legittimo Dominio senza offerirgli una piena indennità.

La detta distinzione si troverà giustissima, se si osserva, che con la revocazione della Regia Donazione al Possessore di titolo lucrativo si toglie una cosa, sopra di cui in origine egli non ha avuto alcun diritto; e al Possessore di titolo oneroso si toglie l'istessa cosa, e di più si toglie anco il prezzo, il che sarebbe un aggravio, che il Possessore di buona fede non merita di ricevere sotto la fede di un Contratto legittimo.

Sopra tali massime si posa la revocazione ordinata da S. M. delle Esenzioni gratuite nell'anno 1753., e la riduzione ai giusti limiti delle onerose, ovvero la revocazione anche di queste, previa l'adequata reintegrazione.

Sopra le stesse massime si fondò nello Stato di Milano la moderazione delle Donazioni Regie, che furon ristrette nell'anno 1490. alla discendenza mascolina dei Concessionari dai Decreti *Meminimus*, *&* *Solebant*, riportati dipoi nelle nuove Costituzioni a similitudine di ciò, che fu praticato in Spagna col Testamento del Re Enrico II., che moderò, e ridusse a Majoraschi con la Legge di reversione alla Corona tutte le Donazioni libere fatte dal suddetto Re; e a similitudine della Legge mentale di Portogallo, che fece una simile moderazione. I quali Statuti di Milano, di Spagna e di Portogallo vengono equiparati dal Paz. De Tenuta detto Cap. 57. num. 113.

E sopra le stesse massime si fonda la Legge dell'Annata, che ancora essa non è altro che una moderazione delle Donazioni libere in principio fatte, e si fondano tutti gli altri obblighi imposti in diversi tempi contro la lettera del Contratto ai Concessionarj di titolo gratuito; poichè l'equità dei Legislatori ha sempre esclusi da tali pesi, restrizioni, e moderazioni i Possessori di titolo oneroso.

Con queste premesse discendendo alla questione in specie, che cade nella causa di Formigara, se le Donazioni Regie in principio gratuite, e passate in appresso dalle mani dei primi Concessionarj in terzi Possessori, si possano revocare, o moderare senza reintegrazione dei detti terzi Possessori si deve lo principio distinguere, se tali terzi Possessori, che resterebbero dalla revocazione, o moderazione spogliati, abbiano fatto il loro acquisto con titolo oneroso, o con titolo lucrativo.

Se la Donazione Regia è passata sempre da una mano all'altra con titolo lucrativo, quantunque sia passata in cento Possessori, sempre ritiene la sua natura revocabile, e il Possessore, non può dolersi, perchè ha acquistato una cosa *sub conditione*, e sottoposta a caducità, e non può ripetere niente, perchè per acquistarla non ha sborsato niente, onde non ha che ripetere.

Se poi il terzo Possessore acquistò col titolo oneroso, in tal caso si fa luogo ad un altra distinzione. O l'Alienante aveva legittima facoltà di vendere i Beni compresi nella Donazione, o non l'aveva.

Se non aveva legittima facoltà di vendere, il Possessore quantunque rivestito da titolo oneroso, può restare spogliato dal Principe revocante, perchè il Contratto invalido non gli dà alcun diritto contro del Principe, e solo può rivolgersi contro il Venditore, quando abbia fatto promessa dell'Evizione.

Se poi il Contratto è valido, e

e il Donatario avea piena facoltà di disporre dei Beni donati, in tal caso il terzo Possessore di buona fede, che ha sborsato il prezzo sopra la fiducia di un Contratto legittimo non può essere spogliato dal Principe revocante, o almeno non può essere spogliato senza reintregazione, perchè non è giusto, che perda la cosa, e il prezzo.

Questa questione vien trattata io termini delle dette Donazioni d' Enrico II. Re di Spagna, e della Clausula moderatoria, delle medesime apposta nel di lui Testamento, e si tratta nella Ipotesi delle alienazioni seguite senza Consenso Regio intervenuto al Contratto.

Nella prima Ipotesi si sostiene dal Castillo d. Cap. 89. num. 124 fino al 143. con solide ragioni, che detta Clausula moderatoria non possa pregiudicare ai terzi Possessori, che acquistarono dai Donatarj con buona fede avanti il Testamento; e perciò in tempo abile, nel quale appresso i Donatarj era intatta la facoltà di disporre.

Il Paz. d. Cap. 57., portate con grande apparato le ragioni *hinc inde*, lascia la questione indecisa, e piuttosto inclina contro i terzi Possessori come si può vedere dal num. 53. fino al num. 124. Lascia peraltro indecisa la questione rispetto alle Donazioni di Spagna, perche la Clausula del Re Enrico lasciava luogo a qualche dubitazione, ma dice nell'istesso tempo, che rispetto alle Donazioni di Portogallo, e di Milano non si può nemmeno questionare, perchè la decisione è fatta in *littera legis*, che provvede da se stessa, che la moderazione non pregiudichi a chi ha acquistato nel tempo antecedente, quando i Donatarj avevano piena facoltà di disporre delle cose donate; come per la detta Legge mentale di Portogallo attesta il Castillo d. Cap. 89 num 142., e il Paz. d. Cap. 57. num. 98., e per i Decreti di Milano *Meminimus*, & *solebant* resulta dalla loro lettura; e bene avverte questa differenza, che passa tra le Donazioni di Spagna, e quelle di Milano, e di Portogallo l' istesso Paz. d. Cap 57. num. 113.

Nella seconda Ipotesi dell'espresso Consenso Regio, che è il nostro caso preciso, la questione non ha contradizione nè meno in Spagna, come si può vedere dal Paz. al d. Cap. 57. dal num. 324. fino al n. 341., che la tratta in termini individuali, e con grande apparato di ragioni, e di autorità, la decide a favore dei terzi possessori, i quali si potrebbero altrimenti lamentare di essere stati ingannati sotto la fede, e l'autorità del Principe contro i Testi nella L. I ff. *De his, qui ven. ætatis*: E alla L. Imperatorem ff. *De Hæredibus instit.*

E concorda col *Paz.* l'opinione del *Castillo d. cap.* 89 *n.* 112. e del *Molina de Primogen. lib.* 4. *cap.* 4 *num.* 43., senza che in questo caso abbia contraditrore; perchè dopo che il Principe ha prestato il consenso alle vendite, non vi rimane alcuna azione contro il compratore; *L. Mater tua cap. De rei vindic. L. Quidam ex parte ff. de evict.* E il compratore deve restare con piena sicurezza come se avesse comprato dall' istesso Principe, come più diffusamente spiegano i sopraccitati Dottori.

Posta la verità della sopraddetta conclusione, abbiamo il nostro caso deciso, perchè la vendita, di cui si tratta, fatta a Renato Trivulzio, seguì con un pienissimo Consenso del Duca Giovan Galeazzo interposto all' istesso Contratto, e questo seguì nell' anno 1486.; e perciò avanti i Decreti *Meminimus*, & *solebant*, che emanarono nel 1490., onde si può dir fatto in tempo, nel quale il Donatario anche senza special consenso poteva liberamente disporre della cosa donata.

E possiam dire, che sia deciso non solo dal Ius Comune, come resulta dall' opinione dei Dottori sprallegati, ma che sia deciso ancora espressamente dalle Costituzioni Muni-

oicipali del Paese, le quali hanno reputato sempre onerose le donazioni in principio gratuite, quando avanti la Legge revocatoria, o moderatoria si trovano passate in terzi Possessori col titolo oneroso.

I predetti Decreti *Meminimus*, & *solebant* moderatori delle antiche Donazioni dei Duchi di Milano portano nel loro tenore la dichiarazione decisiva di questa questione, la quale dichiarazione nelle nuove Costituzioni vien confermata *Titulo de Feudis §. Ne beneficiorum memoria* ,, ivi ,, noluerunt tamen istae Con-,, stitutiones vires extendere ad bo-,, na, jura, & ut supra, eorum ,, Contractus. aut dispositiones vir-,, tute concessionis, aut licentiae a ,, Principe obtentae, per possesso-,, ris adeptionem effectum jam sor-,, titae fuissent ante diem premul-,, gatarum Constitutionum, quae ,, fuit septima Martii 14 o.

Si veda il *Carcello Disquisition. Iurid. p.* 136., e il *Berretta cons.* 43. e le Annotazioni ai detti Decreti *Meminimus*, & *solebant*, impressi nell'ultima ristampa insieme con gli ordini del Senato, ove si citano altri Dottori, e diverse Decisioni dei Tribunali del Paese, che concordemente stabiliscono essere i terzi Possessori, che acquistarono con licenza del Principe avanti il dì 7. Marzo 1490. immuni dall' effetto dei predetti Decreti. E l' istesso a chiare note si ripete negli Ordini del Senato del dì 25 Settembre 1555.

Un'altra Legge municipale decide con l' istessa chiarezza la questione, di cui si tratta, e questa è la Legge dell' Annata, la quale emanò sotto dì 31. Dicembre 1541 con la massima di sottoporre a questo peso le concessioni gratuite, e remuneratorie, ma di escludere le onerose.

Nella dichiarazione adunque, che fu fatta alla predetta Legge sotto dì 28. Gennaio 1542. si eludono dall' Annata i Possessori con titolo oneroso, sebbene sieno succeduti ai Donatarj di titolo lucrativo, e si condannano in loro vece gli Eredi dei primi Donatarj, e i terzi Possessori non si vogliono compresi se non quando in loro sia perseverato il titolo lucrativo ,, ivi ,, Eos vero, qui a Principibus Donatio-,, nes, Immunitates, Concessioneque ,, habuerunt, eorumque haeredes, non ,, autem qui ab eis titulo oneroso ,, acquisiverunt, teneri virtute De-,, creti decernimus, & declaramus. ,, Quod si in aliquos titulo lucrati-,, vo translata fuerunt, Possessores ,, teneri, salvis tamen quibuscumque ,, juribus eorum contra Datores su-,, os, si quae competunt. ,,

Se mai dopo le Decisioni di queste Leggi Municipali rimaner potesse veruno scrupolo contro i terzi Possessori di buona fede, l' ampiezza, con cui si trova concepito il Consenso Ducale a favore dei medesimi è bastante a togliere ogni difficoltà. poichè narrata primieramente la Donazione fatta al Salerno, si dichiara dal Duca, che Renato Trivulzio voleva comprare i beni donati con la condizione però *si & in quantum nobis placeat, & velimus juri, si quod nobis, & Camerae nostrae competit renuntiare*. Si passa in appresso a conceder licenza a Bartolommeo Salerno venditore non solo, *quod possit titulo venditionis, seu alio quo voluerit dictam Possessionem Formigariae cum juribus accedere, in dictum Renatum transferre &c.* ma si aggiunge di più in specie, *pretiumque dictae Possessionis in usum, & utilitatem dicti Bartholomaei convertere, absque, quod per nos, aut haeredes, vel successores nostros ullo unquam tempore quidquam proinde peti ab eo possit*. Successivamente si concede licenza al detto Renato di comprare *pro se &c. & quibus dederit &c.; ita ut ipse Renatus, & quibus dederit &c. Bona ipsa perpetuo habere debeant, tenere, & possidere absque nostra, Cameraeque nostrae contradictione* E si conclude finalmente *declarantes etiam &c. omnem alienationem &c. quam ipse Bartholomaeus fecerit in Renatum &c. non posse, nec debere occasione vel praetextu alicujus nostri juris, aut Ca-*

merae nostrae competentis, aut competituri &c. tam ex causa de praeterito, quam de praesenti, & de futuro infringi &c.

Non abbiamo adunque un semplice consenso ad alienare nei termini generali, nei quali per lo più parlano i Dottori, ma abbiamo un consenso circostanziato dalla permissione di convertire il prezzo in uso, ed utilità del venditore, il che porta l'istesso effetto, come se il Principe avesse da una mano ricevuto il prezzo dal Trivulzio, e dall' altra lo avesse donato al Salerno. Abbiamo il transito dei Beni venduti nel compratore come liberi *pro se, & quibus dederit*; e per conseguenza immuni da ogni vincolo di Feudalità, o di reversione alla Corona. E abbiamo una piena rinunzia dei diritti del Principe, e della Regia Camera, la qual rinunzia deve avvertirsi, che viene estesa letteraimente alle Cause *de futuro*; e che tal rinunzia fu posta dal Compratore come una condizione preliminare del suo acquisto, che altrimenti non averebbe fatto „ ivi „ *si & in quantum nobis placeat, & velimus juri si quod nobis, & Camerae nostrae competit renuntiare*; onde sopra la fede della medesima si deve dire fondato il Contratto, e sborsato il prezzo.

Ben considerato il tenore del predetto consenso, non può aver luogo l'obiezione, che questo sia interposto al solo effetto di render valido il passaggio dei Beni donati agli Estranei, e che perciò non possa partorire altri effetti pregiudiciali al consenziente, al quale rimanga perciò sempre libero di revocare se non i Beni, almeno l'immunità sovra di essi.

Perchè primieramente nell' anno 1486. non essendo emanati i Decreti *Meminimus, & solebant*, non ci era bisogno di chiedere la dispensa per il passaggio, e il Donatario rimaneva padrone assoluto di trasferire le cose donate in qualunque estraneo; sicchè il Consenso Ducale per tale effetto sarebbe stato superfluo.

In secondo luogo il Consenso Regio interposto in un Contratto, e prestato illimitatamente, e senza riservo alcuno, non si può dire, che debba produrre un effetto solo, ma deve produrre tutti gli effetti legali del Consenso Regio interposto a un Contratto di vendita ci è quello, che il compratore diventa professore di buona fede con titolo oneroso come se avesse comprato dall' istesso Principe *Paz. d. cap.* 57. *num.* 328., e che però non si può spogliare del suo acquisto almeno senza l'adequata reintegrazione. Non potendosi spogliare, ne viene in conseguenza, che non se gli possono togliere i Beni comprati nè in tutto, nè in parte; ne viene in conseguenza, che non si può imporre sopra di essi vincolo di Feudalità, di Primogenitura, di reversione alla Corona, o altro, coi Decreti *Meminimus, & solebant*, nè con altre simili Costituzioni; ne viene in conseguenza, che bisogna lasciarlo pacificamente godere dei frutti dei Beni comprati, nè si può molestare con la Legge dell' Annata, nè con altre simili, e ne viene in conseguenza, che avendo comprato i Beni assieme coll' Immunità, non se gli possa l'Immunità revocare dal Principe consenziente, perchè rivocando l'Immunità resterebbe vulnerato il Contratto nell'istessa guisa, che se fosse spogliato di una porzione del fondo comprato. Tutte queste sono conseguenze legittime, e simultanee del Consenso Regio interposto all' onerosa alienazione: adunque tutte debbono verificarsi, e non una sola di esse, giacchè il Possessore con titolo oneroso non può patire spoglio in veruno dei suoi Diritti.

In terzo luogo il Consenso, di cui si tratta, è un semplice Consenso *ad alienandum*, come abbiamo di sopra osservato, ma è congiunto col Consenso alla conversione del prezzo in utilità del Venditore; e congiunto con il Consenso di vendere i Beni come liberi; ed è congiunto ad una rinunzia pienissima dei Diritti della Camera, *tamen ex causa de prae-*

praeterito, *quam de praesenti*, & *de futuro;* sicchè non deve ristringersi agli effetti del semplice consenso *ad alienandum*, ma deve estendersi agli effetti di tutte le altre sopraddette clausule, le quali tolgono di mezzo tutte le questioni; poichè se si trattasse ancora di Feudali, o Primogeniali, il Consenso Regio munito delle sopraddette clausule importerebbe qualunque renunzia in pregiudizio del Fisco, e tutta la più assoluta libertà dei Beni a favore del Possessore.

Dalle cose sopraddette si dilegua ancora l'altra obiezione dedotta dal non essere il prezzo di questa vendita andato nella Cassa Regia; poichè l'approvazione data dal Principe alla Conversione del prezzo, e il Consenso espresso, e speciale, che il prezzo si converta in uso, ed utilità del Venditore, equivale ad una confessione di prezzo ricevuto, fatta dall'istesso Principe, il quale poteva da una mano riceverlo dal Trivulzio Compratore, e dall'altra darlo al Salerno Venditore benemerito della sua Casa.

Inoltre noi non siamo nel caso, in cui convenga provare la conversione del Danaro nella Cassa Regia, come quando i Creditori dei Principi antecessori facendosi Attori contro il Fisco vogliono obbligare il Principe successore, e non erede al pagamento del debito. Siamo in un caso tutto diverso, cioè in una Revocazione di Donazioni, o Concessioni Regie state fino al presente in pacifica osservanza. In questo caso il Fisco Attore con la ragione delle pubbliche necessità vuole reintegrare il danno sofferto dallo Stato nelle smoderate Donazioni, e vuole spogliare i Possessori, e da tale spoglio i Possessori, di titolo oneroso si difendono, mostrando di aver fuori il prezzo sotto la fede di un Contratto legittimo, e di non essere obbligati a risarcire i danni dello Stato, che da loro non furon mai cagionati, e che unicamente ai primi Donatarj debbonsi attribuire.

La distinzione del titolo oneroso, o lucrativo si riferisce al Possessore spogliato, non al principio dell'alienazione, che potè una volta esser gratuita, e poi nel passare da una mano all'altra divenire onerosa purchè sia divenuta legittimamente con le regole, e distinzioni sopra proposte.

E divenuta, che sia onerosa, il Possessore di buona fede diventa sempre sicuro dal non poter essere spogliato senza reintegrazione, perchè non può perdere *rem & pretium*, e perchè qualunque pubblica calamità non dà titolo bastante a spogliare veruno senza indennizzarlo; giacchè non deve soffrirsi da alcuni Particolari a proprie spese, ma deve distribuirsi sopra l'universalità dei sudditi per via d'Imposte proporzionate alle loro facoltà, come sopra abbiamo osservato.

La differenza, che passa in questo caso tra il Possessore di titolo lucrativo, e quello di titolo oneroso è bene spiegata dal *Castillo d. cap.* 89 *num.* 131. e dal *Paz. d. cap.* 57. *num.* 96. „ ivi „ *si tertium Possessorem comprehenderet*, *esset lex iniqua*, *quum dominium quaesitum tolleret absque causa*, *quum illa*, *quae damnum infert Coronae Regiae solum militet in Donatariis*, *qui titulo lucrativo acquisiverunt*; *tertius vero Possessor nihil a Rege recepit*, *essetque adversus omnem justitiam distributivam*, *ut ipse resarciret damnum*, *quod Donatariis recuperari debebat*.

L'azione del Fisco è contro i Donatarj, che hanno cagionato il danno alla Corona; e se ora questa azione resta inutile, perchè il Principe abbia lasciato alienare, e dissipare il prezzo delle alienazioni, questa Liberalità del Principe verso i Donatarj non può nuocere ai Compratori, contro dei quali al Fisco non rimane azione, altro che il privilegio Fiscale di *avocare rem soluto pretio*. Tanto più che non tutte le volte, che l'Attore ha ragione, sia di credito, o di dominio, può per questo spogliare il terzo Possessore di buona fede con titolo oneroso. Il

Ven-

Venditore leso *ultra dimidium* per la *L. 2. Cod. de rescind. vend.* può rescindere il Contratto, e vendicare la cosa venduta; ma se la cosa venduta non è più nelle mani del primo Compratore, e si trova nelle mani di un terzo Possessore, che l' ha comprata con buona fede, e con giusto prezzo, in tal caso il rimedio della d. *L. 2.* non basta a spogliare il terzo Possessore con titolo oneroso, e in tal caso il Venditore leso bisogna, che si contenti di essere reintegrato nel prezzo dal primo Compratore, o suoi Eredi, quando sono solventi, come spiegano *Bartolo, Baldo, Castrense*, e altri nella d. *L. 2. Fabro de error. Pragmat. decad. 7. error. 3.*

Molte altre specialità sono stabilite nella Giurisprudenza in difesa del terzo Possessore di buona fede con titolo oneroso, le quali è inutile di ripetere, e che tutte dimostrano l'equità, che le Leggi hanno creduto, che meriti il predetto titolo, ancor nei casi dove il Possessore non si è premunito con un espresso consenso Regio, e con una solenne rinunzia delle ragioni Fiscali, come nel nostro.

Nè finalmente può obiettarsi il Dispaccio revocatorio di tutte le concessioni gratuite d'esenzione emanato nell' anno 1753. poichè questo non prescrive, che siano revocate tutte le concessioni, che furono in principio gratuite, ma vuol dir solo, che siano spogliati dall'Esenzione quei Possessori, che nel tempo della revocazione si trovano rivestiti di un titolo semplicemente gratuito, e non possono allegare a loro favore l'acquisto legittimo di un titolo oneroso.

Queste revocazioni non si retrotraggono alla prima origine delle concessioni, ma hanno il loro effetto sopra i Possessori tali quali si trovano nel tempo della revocazione.

Che questa sia la regola per interpetrare le revocazioni, o moderazioni Regie nello Stato di Milano ce lo additano le illustri Decisioni, con cui sono state interpetrate le moderazioni resultanti dai Decreti *Meminimus, & solebant*, e dalla Legge dell' Annata, dalle quali moderazioni sono restate escluse tutte le Donazioni Regie, che in principio furon gratuite, e che poi passarono nei terzi con titolo oneroso, e con legittima facoltà avanti i suddetti Decreti.

Credo, che non possiamo sbagliare, se interpetriamo il Dispaccio revocatorio dell'anno 1753. con le istesse regole, con cui nelle nuove Constituzioni è prescritta la interpetrazione dei detti Decreti moderatorj *Meminimus, & solebant*, e del Decreto dell'Annata, tanto più che nel predetto Dispaccio del 1753. l'abolizione cade sopra quelle concessioni, che a norma delle nuove Constituzioni vengono sotto il titolo di lucrative.

E' chiaro adunque, che le concessioni a principio lucrative, e poi passate in terzi Possessori con legittima facoltà, e titolo oneroso avanti i Decreti *Meminimus, & solebant* non possono, e non debbono a norma delle nuove Constituzioni ritenere il carattere di lucrative, e non sono comprese nella moderna abolizione.

RESPONSUM V.

IN CAUSA MEDIOLANEN.

FLUMINIS PRIVATI CENSUI SUBPONENDI

ARGUMENTUM.

In Censu fundiario flumen privatum juxta modum soli censui est subponendum, et dominus tantum est debitor census, quamvis non utatur, vel servitutem patiatur.

SUMMARIUM.

1 *Flumen privatum, secus ac publicum censui subponi debet.*

2 *Quomodo alterum ab altero dignoscatur.*
3 *Et quae ratio circa ripas habenda sit.*
4 *Regula sub num. 1. declaratur quod respiciat tantum dominum privati fluminis, quamvis non utatur, vel servitutem patiatur, favore alterius, & de rat. N. 6. & 7.*
5 *Flumen privatum sicuti ejus alveus, & ripa in modum agri cedere debet in contractibus nisi aliter cautum sit.*
8 *Non datur servitus servitutis.*
9 *Regula, quidquid non est in fructu non debet esse in censu, debet limitari, si id proveniat non ex natura rei, sed facto possidentis.*
10 *Demonstratio, & indicatio fundi sufficit quod verificetur in maxima parte, non in qualibet gleba.*

IN nome della Provincia Lodigiana si rinnova una pretensione già due volte dedotta avanti i nostri Antecessori, e si domanda, che siano esclusi dal Censo le Roggie irrigatorie, quantunque manufatte, e procedenti da Bocche modellate, sempre che transitano per terreni, la di cui fronte non è da loro irrigata, e portano l'acqua a benefizio dei fondi inferiori, e che similmente esclusi siano le rive di tali Roggie dette Peliprandi.

Contro questa pretensione i nostri Antecessori hanno due volte deciso con piena cognizione di Causa, cioè sotto di primo Giugno 1721. negli Ordini dati ai Geometri in data del predetto giorno al cap. 14. e sotto di 8. Ottobre 1729. dopo avere esaminati in grado di revisione i ricorsi dei Lodigiani.

Lasceremo da parte la questione, se dopo una revisione ottenuta per grazia speciale del Sovrano, per togliere il sospetto di tutti i pretesi aggravj d'Estimo, competa alla Provincia in oggi una seconda revisione nelle cose specialmente in detta revisione generale decise, e in un Giudizio, ove i Rappresentanti Provinciali furono dichiarati incompetenti a comparire; poichè quantunque il Fisco col suo solito zelo abbia sempre insistito nell'incongruenza di questa seconda revisione, l'amore della verità, e il desiderio di scoprire, e correggere in tempo opportuno gli errori della nostra opera ci ha inoltrati a gustare immediatamente il merito delle passate decisioni, onde è da ristringersi lo stato della presente inspezione a vedere, se costì dell'ingiustizia delle predette Decisioni, e dell'aggravio, che pretende aver sofferto la Provincia ricorrente in vigore delle ordinazioni dei suddetti nostri Antecessori.

Per giudicare se costi, o non costi della giustizia delle cose giudicate divideremo l'esame in tre questioni principali. Primo, se le Roggie adacquatorie con le sue ripe debbano giustamente includersi, o escludersi dal Censo. Secondo, chi abbia a essere il Debitore del Censo loro competente. Terzo, con qual regola debba farsene la stima: poichè questi sono i sommi capi, a cui si riduce tutta questa controversia.

Principiando dal primo punto sopra l'inclusione, o esclusione delle Roggie adacquatorie dal Censo, stimo opportuno, avanti di riassumere gli atti dei nostri Antecessori, di premettere qualche osservazione sopra ciò, che le regole di ragione prescriverebbero quando fussimo adesso noi nel caso di fare un censimento nuovo.

Il primo principio sarebbe quello di dividere le acque pubbliche dalle private; per escludere le prime dal Censo, come separate dal patrimonio dei sudditi, e per includere le seconde, come parte di quel patrimonio, che deve a sollievo dello Stato censirsi, nell'istessa maniera, che si fa di tutti gli altri fondi privati: „ Nihil enim differt a caeteris lo- „ cis privatis flumen privatum „, dice Ulpiano nella *L. 1. §. 4. ff. de fluminib.*, *Alex. cons.* 44. *num.* 15. *lib.*

lib. 4., *Sixtin. de regal. lib.* 2. *cap.*
1 3. *num.* 10., *Gob. de aquis q.* 3. *n.* 30. , ove cita molti altri concordanti.

Posto questo principio, che non mi par contradetto da veruno, la giuridica distinzione fra' Fiumi pubblici, e i privati non è molto difficile, poichè quelli, che hanno l' alveo naturale, o siano navigabili, o non siano, sono tutti Fiumi pubblici, quantunque rispetto all' uso libero delle acque fra i navigabili, e i non navigabili rilevino i Dottori molte differenze, che non fanno al nostro presente proposito, come può vedersi nell' *Antunez de donat. Reg. lib.* 3. *cap.* 4., e i Fiumi, che hanno l' alveo manufatto son tutti Fiumi privati; *Sixtin. de Regal. lib.* 2. *cap.* 3. *num.* 9. *e* 10., *Pecch. lib.* 4. *de Molend. q.* 10. *n.* 35. ,, ivi ,, Flumen publicum habet rivum, ,, seu alveum non manufactum, sed ,, ex natura sua constructum, abs- ,, que aliqua impensa, quod secus est ,, in rivo privato, expensis aquam ,, ducentis facto, solvendo, & pre- ,, tium terrae occupatae. & dam- ,, num contingens domino praedii ,, servientis. ,, *Altograd. cons.* 4. *n.* 152. *& seqq. lib.* 2. *Pazzalius* nella *Parmens. Lalatae* appresso la Somma del *Savelli* nelle addizioni seconde al *tom.* 4. *cap.* 1. *n.* 219. *Gob. de aq. q.* 3. *n.* 13. *& q.* 5. *n.* 24. *Riminal. Sen. cons.* 444. *n.* 9., *Gatt. cons.* 22. *n.* 70. *Antunez. de donat. Reg. lib.* 3. *cap.* 4 *n.* 24., quando non si tratti di alveo fatto dalla pubblica potestà, e destinato all' uso pubblico della navigazione, o delli aquedotti delle Città, nel qual caso anco la Fossa manufatta può esser pubblica, *L.* 1. *§.* 6. *ff. ut in flum. publ.*
2 *navig. lic.*, e non differisce dalle altre opere, e fabbriche pubbliche riparandosi a spese pubbliche.

Rispetto alle rive, quando l' alveo del Fiume è pubblico, si dicono di proprietà privata, e di uso pubblico; sicchè si distingue da alcuni, se il Fiume pubblico sia navigabile, o nò, e nel Fiume navigabile, siccome l' uso della Ripa più frequente, e più incomodo rende la proprietà più sterile per il Proprietario, la ripa si riene fuori di misura; il che non segue nel Fiume non navigabile, quantunque sia pubblico, poichè la proprietà può esser fruttifera. E generalmente altri Dottori affermano, che debba sempre riguardarsi al frutto della ripa, e che debba sempre misurarsi in qualunque sorta di Fiume pubblico, semprechè il Possessore qualche frutto ne ricavi; Si veda il *Sixtin. de Regal. lib.* 2. *cap.* 5., il *Ripa* nella *L. Quominus ff. de Fluminib. n.* 72. *e* 75. *e* 3
76., *il Gob. de aquis q* 20. *nu.* 3. Ma nelle ripe dei Fiumi privati non ci è alcuna questione, poichè tanto le ripe, che l' alveo sono dell' istessa condizione. *Ripa*, *Gobio* nei luoghi sopracitati, *sola ad Constit. Sabaud. tit. de cons. solut. gloss. unic. n.* 27. *vers. aut agitur Tranched. cons.* 83. *n.* 4.

Premesse queste massime generali, venendo al nostro dubbio particolare, se le Roggie adacquatorie, che si estraggono per alveo manufatto, e per bocca modellata da un Fiume pubblico, e si estraggono a spese di privati per uso, e comodo di Fondi privati, come sarebbe l' irrigazione dei terreni, ò il servizio dei mulini, o altri edifizj, si debbano riputare acque pubbliche, o private, la questione resta facile a risolversi, perchè tali Roggie non hanno alcuno indizio, nè requisito dei Fiumi pubblici.

Bartolo nella *L. quominus ff. de fluminib. n.* 22. le decide chiaramente per private, e discende io appresso alla precisa spiegazione dei due casi, che possono darsi nell' aquedotto ,, ivi ,, Aut ego duco aquam ex ,, Flumine publico immediate per ,, Fundum meum, & tunc non est ,, dubium, quod locus est meus: aut ,, duco per fundum vicini, ipso permittente, & tunc locus est ejus ,, cujus primo erat, sed ego habeo ,, servitutem aquae ducendae. ,, E *Bartolo* è seguitato in questa conclu-

clusione da tutti i Dottori senza controversia. *Ripa* nella *rubr. ff. de Fluminib. n.* 83., *Bertazzol. de clausul. clausula* 2. *gloss.* 17. *n.* 3. *e* 4. *Surd. cons.* 130. *num.* 2. *Giurb. observat.* 61. *n.* 8., *Antunez. de donat. Reg. d. lib.* 3. *cap.* 4. *n.* 24., *Pecch. de aqueduct. lib.* 1. *cap.* 2. *n.* 16. *e cap.* 4. *q.* 8. *n.* 32. „ ivi „ „ An aqua, seu rivus, vel cavus, „ qui fit ad latus Fluminis ad a- „ quam ducendam pro irrigandis bo- „ nis ipsius aquam extrahentis, sit „ publicus, vel privatus, facilis est „ resolutio, secundum *Bartol in L.* „ *quominus ff. fluminib. n.* 22., esse „ privatum, sive cavus, vel rivus „ sit in fundo meo, sive in alieno, „ quia in meo dicitur privatus, in „ alieno habeo jus servitutis, quan- „ do mihi fuit concessa facultas per „ fundum alienum aquam ducendi, „ ex regula generali, aquam in meo „ aquaductu ingressam meam esse, „ & non dicetur amplius publica, „ sed privata; *Bart. loco supracitato* „ *n.* 22. & 23, *Ripa ibid. n.* 83., „ quia formula est privata, & per „ consequens aqua dicitur privata. „ La sopra citata *Parmen. Lalatae*, appresso il *Savelli*, è in termini totalmente simili ai nostri di un canale detto naviglio, che era un cavo manufatto per condurci acque, che servivano all'uso di diversi Mulini, e all'irrigazione di diversi terreni, come costa dal *num.* 262., e da tutta la fattispecie; si dice ivi adunque al *num.* 219 „ Primo, quia „ navilia non habet alveum a na- „ tura, sed ab aquae impetu factum, „ & absque impensa, sed manufa- „ ctum, ut supra fuit probatum, „ & ex sola inspectione dignoscitur; „ ubi autem alveus est opus manu- „ factum, flumen, seu canale est pri- „ vatum, non publicum; *Gob. de* „ *aqu. q.* 3. *n.* 13. cum ad naturam „ Fluminis publici exigatur quod „ alveus non sit manufactus, sed a „ natura, seu ab aqua erumpente, „ & absque impensis fiat, *Pecch.* „ *lib.* 4. *de Molend. q.* 10. *n.* 35., „ & consequenter navilia non est „ Flumen publicum, sed Canale pri- „ vatum. „

In fatti per la comune reputazione di questo Paese le Roggie irrigatorie manufatte si stimano acque private, e in termini precisissimi delle Roggie Lodigiane, di cui si tratta, procedenti dalla Muzza lo attesta chiaramente il *Pecchio de aqueduct. lib.* 4. *q.* 62. *n.* 110. *e seqq* scrivendo in una Causa tra l'Impresario della Muzza, e gli utenti di quelle istesse Roggie sopra le quali verte la presente questione.

Una legale, e solenne dichiarazione, con cui tali Roggie manufatte sono state nel Dominio Milanese caratterizzate per private, si desume dalle Gride del 25. Gennajo 1638., e 5. Dicembre 1650. si vede nelle prime due per i bisogni della Guerra formata l'Imposta di un annata sopra tutti gli utenti delle acque pubbliche. Si vede prorogata tale Imposta anco nell'anno 1650., ove per dichiarare diverse dubbiezze insorte nella pratica dell'Imposta suddetta, e in specie nella intelligenza delle acque pubbliche, e private, si fanno alcune spiegazioni, e si adatta la distinzione tra gli alvei naturali, e manufatti „ ivi „

„ Ordina, e comanda di nuo- „ vo, che qualsivoglia persona, per „ immune, o privilegiata, che sia, „ niuna eccettuandone, la quale pos- „ seda in questo Stato Molini da „ Sandone, Terranei, Pile, Piste, „ Folle, Reseghe, e qualsisia edifi- „ cio d'acqua macinante, d'acqua „ regale, pubblica, Torrenti, ed an- „ co proveniente da Fontane, delle „ quali non abbia il titolo di com- „ pra, mediante lo sborso dell'effet- „ tivo prezzo, debba dentro di gior- „ ni quindici prossimi, dopo la pub- „ blicazione della presente grida, a- „ ver fatta la notificazione vera, e „ legale della qualità del Proveoto, „ che ricavò da detti Molini, ed „ altri edifizj sopra nominati l'an- „ no 1638., e l'anno 1646. nelle „ mani di Gabbriel Lodi Coadiu- „ tore del Magistrato ordinario, sot-

„ to

„ to le pene comminate nella Grida generale dell' annata, quando „ già non l'abbia fatta, e riportata la dichiarazione da detto Tribunale, lasciando però ferma la „ disposizione della Grida generale, „ che resti in arbitrio del Magistrato, e del Fisco di riconoscere anco nell' annata presente la giustizia della Causa, non ostante le „ cose giudicate.

„ E sotto le medeme pene sarà obbligato a notificare ogni, e „ qualunque Possessore, come sopra, „ che irrighi Beni con acque della „ natura di sopra espressa, specificando la quantità, e qualità dei „ Beni adacquati, e la giusta cavata di un anno nella suddetta maniera.

„ E per troncare quanto sia „ possibile, tutte le difficoltà, e litigj, che nella discussione di questa pratica sogliono offerirsi, dichiara S. E., che alle suddette notificazioni, e successivo pagamento di un' annata, s' intendano obbligati tutti quelli, che in qualsivoglia modo, o per molini, o „ altri edificj, come sopra, o per „ l'irrigazione dei Beni si servono „ delle acque delli Fiumi Pò, Ticino, Adda, Sesia, Gona, Terdobio, Scrivia, Tanaro, Bormida, „ Oglio, Staffora, Culrone, Lambro, Muzza, Navigli, Roggie, „ e qualsivoglia altro Fiume, o Torrente; come anco quelli, che godono del beneficio delle acque provenienti da fonti posti nei Monti, „ o Valli, non ostante che il loro „ principio provenga da Fontane, „ quando però il fondo in cui nascono, e le stesse acque con legittimo titolo di compra, e sborso „ di prezzo non siano state dal Possessore acquistate da chi ne aveva „ la ragione giusta, e non già acquistata dall'uso, o pubblico godimento, dal che già resta altre „ volte dichiarato, che sempre risorge la presunzione del titolo lucrativo; siccome all'incontro quelli, che averanno tali titoli, ed useranno d'acque de' Fontanili fatti, e destinati precisamente per l'irrigazione, e *Fabbricati ne' beni suoi proprj, o d' altri con opere manufatta*, da loro stessi, o suoi „ d'altri acquistate, e che non cadono naturalmente in altri Fiumi, „ Laghi, o Torrenti, non saranno „ tenuti. Quelli, che senza titolo „ oneroso avuto dalla Camera goderanno acque della Muzza, e pagano Fitto, saranno parimente tenuti alla notificazione, e pagamento dell'annata per il soprapiù „ che rileverà il valore, o provento dell' acqua al Fitto, che pagano. „

In vista della qual Grida soggiunge il *Pecchio de aquaduct. lib. 4. q. 16. n. 13.* „ per quae verba „ apparet quinam fontes includantur „ in dicto Proclamate, videlicet qui „ scaturiunt inter Montes, seu inter valles Montium, & qui habent *Alveum naturalem de per se factum, non autem manufactum*, „ qui rivus licet sit modicae latitudinis aptae ut appelletur Flumen „ publicum, nihilominus annata habet locum in eo, & dicitur aqua „ publica. „

Non potendosi adunque dubitare della privata natura di queste Roggie, di cui si tratta, passiamo a considerare ciò che la Giunta ha fatto in questa materia, per capacitarsi, se ciò che ella ha disposto sia conforme alle regole di ragione.

Ella al capit. 24. degli Ordini dei 10. Ottobre 1720. esclude dalla misura l'alveo di tutti i Fiumi pubblici con un trabucco di riva, che ella esclude indistintamente in tutti i Fiumi anco piccoli, praticando in ciò l' opinione più benigna, giacchè rispetto alle rive, che sono di qualche frutto, ancorchè siano di Fiumi pubblici, molti sostengono, che debbino misurarsi, massimamente se si tratti di Fiumi publici non navigabili. Inoltre ai Fiumi più riguardevoli di questa Provincia non si contentò di assegnare un solo Trabucco, ma due, o tre, secondo la nota in detti Ordini

ni espressa, ritenendo la consuetudine del Paese.

I navigli, come i canali costruiti dall' autorità pubblica, e destinati per la navigazione, li ritenne per Fiumi pubblici, come sono, e li esentò similmente dalla misura con un Trabucco di riva.

Peraltro i canali, che dal volgo venivano denominati navigli, e che in fatto non sono navigabili, non volle, che per il puro nome di navigli fusser trattati come Fiumi pubblici, e gli sottopose alla misura per l'alveo, e per le rive.

Sopra gli altri canali, o aquedotti, che non si chiamano Navigli, ma si dicono Roggie, che il Ducange deriva dal Francese *Ruisseau*, e che principalmente sono state costrutte, e servono per l'irrigazione, avendo usata nei predetti Ordini del 1720. la denominazione di *Roggie Maestre* per indicare le Roggie da escludersi dalla misura, e non ritrovandosi questa denominazione adequata per distinguere senza equivoco le acque pubbliche dalle private, perciò negli Ordini secondi del dì 1. Giugno 1721. al capit. 14. dichiarò la parola equivoca di *Roggie Maestre*, ricorrendo alla distinzione giuridica dell' alveo naturale, o manufatto. Disse adunque al d. Cap. 14. „ Ma „ come che possono essere qualificate per Roggie Maestre quelle, che „ in effetto non sono tali; deve intendersi per Roggia Maestra quella, che esce dai Fiumi per bocca „ aperta, e si và facendo la strada „ da se stessa senza condotto fatto „ ad arte. Le Roggie, che non sono Maestre, e morticcie, e i loro Fontanili vengono esclusi da „ questa disposizione, siccome nello „ stesso Capitolo viene determinato, „ e sono quelle, che escono da navigli, e da altre acque per bocche modellate, e fatte ad arte, e „ sono condotte le acque per mero „ adacquatorio, e le stesse hanno da „ essere computate in misura a danno dei Padroni dei Terreni laterali. „

Questa è la sostanza della disposizione data dalla Giunta, alla quale fu proceduto con tutta la cognizione di Causa; poichè dopo incontrate le pratiche difficoltà nell'eseguire gli Ordini equivoci nel 1720. e sentite le rappresentanze dei Geometri Esecutori, furono dalla Giunta eccitati diversi Ingegneri della Provincia Lodigiana, e furono consultati i Delegati Cesarei, dei quali ella si servì per raccogliere giuridicamente tutte le cognizioni pratiche del Paese; e fu consultato specialmente il Mattematico Marinoni, e il Baron d'Englelart Direttore della misura, e fu ritrovato, e giustificato l'esempio della misura del Territorio di Cassano fatta dall' Ingegnere Besana l'anno 1696., nella quale erano state comprese le Roggie adacquatorie a carico dei Terreni di fronte, benchè fussero Roggie di puro transito non servienti a detti Terreni, ma condotte all' irrigazione di fondi inferiori. E con tali preparazioni di fatto procedè alle dichiarazioni contenute negli Ordini del 1721., le quali in somma son conformi per l'appunto alle regole della ragion comune, perchè si appoggiano alla distinzione del Fiume pubblico dal privato, e stabiliscono per bene eseguirla il contrassegno giuridico dell' alveo naturale, e del manufatto, contrassegno adottato nella Giurisprudenza nazionale di questo Paese, come resulta dalla detta Grida del 1650. e contrassegno vero, e notorio, e incapace di equivoco, o di contesa nell' esecuzione pratica degli Agrimensori, perchè tutti gli alvei manufatti nello Stato di Milano sono privati, quando non si tratti dei due navigli della Muzza, e altri canali costruiti a spese pubbliche, e ritenuti in dominio pubblico, che ogni idiota sa bene reputarsi pubblici.

Non ostanti tutte le giuste ponderazioni fatte dalla Giunta avanti di procedere agli ordini predetti del 1721., i Lodigiani ricorsero contro i medesimi, sicchè in grado di revisione la Giunta prese da capo a esa-

saminare questo affare, che durò a trattarsi dall'an. 1727. all'an. 1729. e dopo aver sentite e lungamente esaminate le molte rimostranze fatte in voce, e in scritto dai Lodigiani, come apparisce dai Voti Fiscali di quel tempo, e dopo aver nuovamente consultato il Barone Enghelart, e i Delegati Cesarei, e il Collegio dei Periti allora creato per servizio della revision generale dell'Estimo, col parere concorde di tutti i sopradetti, che si conserva negli Atti nostri, passò sotto di 8. Ottobre 1729. al Decreto confermatorio della Ordinazione sopra riferita del 1721.

L'Ordine dato ai Periti fu il seguente „ ivi „ ordina la Giunta „ alli Periti revisori della Stima, „ che tutte le Roggie abbiano da „ restar comprese in compùto di „ misura, o si abbino da censire, „ fuori quelle, che escono con bocca aperta, come sta espresso nell' „ ordinato dalla Giunta. E che li „ Periti tenendo presente tutti gli „ Ordini, e Capitoli, che vi sono stabiliti, e se li sono dati sopra la Stima, che inviolabilmente si hanno da osservare nella revisione di detta Stima, che van „ facendo, abbino ragione del valore delle Roggie colle loro ripe, „ secondo stimeranno di giustizia. „

E in piedi del ricorsi dei Lodigiani fu apposto il Decreto „ Ob „ audiendos Oratorem Civitatis Laudae, & Syndicum ejusdem Provinciae. „

In fatti considerando intrinsecamente la domanda dei Ricorrenti, è facile a riconoscersi esser talmente contraddittoria, che non poteva accordarsi, nè praticarsi. Concedano essi, che la Roggia adacquatoria debba censirsi a carico dei terreni laterali, quando serve a irrigare i medesimi, e negano, che possa censirsi quando serva all'irrigazione dei fondi vicini.

Adunque l'istessa Roggia scavata nell'istesso tempo da un solo utente, o da un solo Collegio di utenti colle istesse condizioni, e privilegj condotta a traverso tre, o quattro miglia di campagna, per un certo spazio dovrà censirsi, per un altro spazio resterà immune dal censo, dipoi ritornerà a sottoporsi; talchè saltuariamente ora dovrà dirsi luogo pubblico, ora privato, cosa senza esempio nella Giurisprudenza.

Inoltre l'istessa Roggia può irrigare alcune porzioni del mio fondo, e alcune nò, e anco in tal caso trattandosi dell'istesso Padrone la Roggia saltuariamente ora sarebbe accessione del mio Fondo, ed ora Fiume pubblico.

E molto più strano sarebbe il caso, se la Roggia senza adacquare le porzioni del mio Fondo a essa contigue, e laterali, adacquasse, facendo un più lungo circuito, le porzioni più lontane, e più remote dalla Riva; nel qual caso si domanda a quale dei miei Fondi la Roggia debba dirsi accessoria, cioè se al mio terreno laterale asciutto, o al mio terreno distante adacquato, a cui si debba presumere *per fictionem juris* aderente l'organo dell'adacquazione.

Finalmente può anche darsi il caso, che la Roggia irrigante una vasta Possessione, e perciò in senso dei Ricorrenti accessoria al Fondo, dovesse col progresso del tempo distaccarsi dal medesimo, e reputarsi luogo pubblico; come seguirebbe se divisa la vasta Possessione tra più fratelli, o in più famiglie, o passata per alienazione in terzi Possessori, i Fondi irrigati passassero in dominio diverso dai Fondi asciutti.

Sicchè tali variazioni, che sopra l'istesso aquedotto bisognerebbe ammettere, stimandolo da uno spazio all'altro, o da un tempo all'altro, ora luogo pubblico, ora privato, non essendo intelligibili, nè praticabili, pare, che la Giunta abbia fatto ottimamente a tener ferma la distinzione di alveo naturale, e manufatto, e di censire, o non censire tali alvei con una massima costante, e perpetua, e non sottoposta alle mostruose variazioni, che l'istanza dei Ricorrenti produrrebbe.

In fatti, se io estraggo l'acqua da un Fiume pubblico, e la conduco sem-

sempre per i miei Fondi a irrigare le mie Possessioni, non è posto in dubbio, che il mio aquedotto sia privato, e censibile. Or se io medesimo estraggo l' acqua dal Fiume pubblico, e la conduco per i miei Fondi, non per servirmene all' irrigazione di essi, ma per dar comodo a un mio vicino inferiore, che irrighi i suoi, qual differenza legale può addursi, per cui l' aquedotto nel primo caso privato, e censibile, resti nel secondo caso pubblico, o per qualsivoglia altro titolo immune dal censo?

Il non servirsi dell' acqua per me, o il donare, o il prestare pazienza, che l' acqua sia goduta dal mio vicino, qual pregiudizio può fare ai Diritti Fiscali? E come posso con la mia destinazione esentare dal censo un Fondo privato?

Tutti gl' Interessati nell' alveo di un aquedotto concorrono per modo di un solo Collegio a estrar l' acqua di un Fiume pubblico, e a condurla per luoghi privati, e censibili. Se di questo Collegio alcuni si servono dell' acqua, alcuni nò; in che maniera questa accidentalità può pregiudicare al Fisco, il quale può imporre sopra l' aquedotto quell' istesso censo, che averebbe imposto, e per confessione dei Ricorrenti poteva imporre, se fosse stato escavato da uo solo utente, e si fusse servito dell' acqua, in alcuni luoghi per irrigare, in altri per uso di edifizj, in altri per pescare, in altri per puro transito.

Se si trova tra i molti utenti qualche Padrone, che si contenti di soffrire il puro transito dell' acqua, e non ne volere il frutto, questa servitù, che il Padrone si contenta d' imporre al suo fondo, non ha mai forza di esimere un Fondo censibile dai Tributi, ranto più che egli naturalmente non si accollerà detta servitù senza esserne sufficientemeote ricompensato.

Ma quando egli l' assumesse anco gratuitamente, è regola generale del censo stabilita anco dalla nostra Giunta, che dalle servitù, e aggravj imposti dal Padrone sopra i Fondi oon se ne abbia alcun riguardo, e si stimi il Fondo secondo la sua naturale attitudioe, come se la servitù, o l' aggravio non fusse imposto.

Nell' istessa guisa le vie vicinali si censiscono a carico del Padrone serviente, come parte del suo Fondo, nè si considerano come parte del Fondo Dominante, e l' aquedotto, e la via son cose molto simili nella Giurisprudenza, ed è valido l' argumentare dall' una all' altro. *L. 1. §. 2. ff. ut in flum. publ. navig. liceat, Surd. cons.* 130. *num.* 4.

Anco il censo pecuniario imposto sopra un fondo a favore del Creditore, quantunque renda assai peggiori le condizioni del Padrone di esso, non ostante nella stima di censimento si considera per non imposto, poichè il Fisco perseguita il dominio, e come i beni sono in dominio di qualcheduno restano obbligati ai Tributi originariamente, e anteriormente a qualunque disposizione del Padrone, il quale comunque disponga, ooo può disporre in modo, che il Tributo non si abbia a pagare. Onde tutte le obbligazioni che egli conrrae, tutte le servitù, a cui egli si sottopone, quantunque per lui siano onerose, non ostante come son compatibili colla ritenzione del Dominio, esso non può pregiudicare all' azion Fiscale dei Tributi, ed esso resta il vero debitore di essi, finchè il Dominio rimane appresso di lui.

Si osservino in fatto nelle nostre Mappe due fondi contigui di ugual perticato, qualità, e squadra, uno dei quali sia serviente, e l' altro dominante. La stima di questi in caso di vendita, o locazione non sarà mai uguale per i comodi maggiori del fondo dominante, e per i pregiudizj, che soffre il fondo serviente; ma la stima di Censimento in parità di perticato, qualità, e squadra sarà sempre uguale, perchè di questi comodi, e pregiudizj derivanti dalle obbligazioni dei privati non ne tien ra-

ragione, poichè le dette obbligazioni non alterano l'azione Fiscale fondata sopra il frutto naturale procedente dall' intrinseca attitudine del Terreno. E' da vedersi in termini puntuali *Baldo* nella *L. per Bithiniam. C. de Immunit. nem. concend. lib.* 10. *num.* 3., *e il Tomat. de Collect. Tract. Magn Tom.* 12. *pag.* 163. *num.* 21. „ivi„ Dicta Praedia, quae tenentur substinere onera construtionis, vel refectionis viarum, si praestent, vel recipiant servitutem, ex hoc non possunt gravari praestatione maioris Collectae, nec minoris, cum talis servitus de per se non recipiat Censum, quia per se non considera- tur esse in bonis, nec extra bona, solum res ipsa dominans considera- tur L. 1. ff. de usufr. legat., & indictio fieri dominis pro modo iurium, ac facultatum, non autem inspecto iure servitutis. „

In tali principj si fonda adunque la ordinazione della Giunta del 1721., la quale è stata eseguita, contro la quale, quantunque molto si sia detto per parte dei Ricorrenti, non ho trovato per altro nessun Argumento tendente a dimostrare, che ella sia lontana dalle regole di ragione.

A tre Capi si riducono le obiezioni che ho sentito proporre contro di essa.

Il primo, che ella sia contraria agli Ordini pubblicati dall' istessa Giunta nell'anno 1720.

Il secondo, che sia contraria alla pratica del Paese in occasioni di Vendite, e Locazioni, nelle quali si suppone che si tenghino fuori di misura le roggie adacquatorie di cui si tratta.

Il terzo, che ella sia contraria alla pratica tenuta dai Prefetti dell' Estimo nel Censimento ordinato dall' Imperadore Carlo V.

Rispetto al primo è abbastanza noto quale sia stata la mente della Giunta, poichè con gli Ordini del 1721. ha dichiarate, e corrette l'espressioni equivoche, usate negli Ordini del 1720., e superate le difficoltà, che s'incontravano nell'esecuzione; e avendo sempre persistito in questo sentimento, ancor quando la materia fu nuovamente da capo esaminata in grado di revisione nel 1729., ed essendo a forma di tal sentimento eseguita la misura, la stima, e la Scrittura dell' Estimo, non può mettersi adesso in questione qual sia la vera mente della Giunta, e se si abbia a desumere dai primi Ordini equivoci, o dalle dichiarazioni indubitate resultanti dagli Ordini posteriori, e dall' esecuzione di essi. La questione adunque si potrà ristringere a vedere se le decisioni conformi del 1721., e 1729. siano giuste, o ingiuste, ma è inutile tutto quel che si dice per desumere la mente della Giunta dall' Atto primo, che ha meritato dichiarazione, e correzione.

Rispetto al secondo punto, avanti di fermarsi a considerare la pratica dei Contraenti privati, bisogna premettere la notizia di ciò, che sia di ragione rispetto alla misura.

L'Alveo, e la Riva del Fiume privato di ragione si comprende in misura nelle Vendite, e nelle Locazioni, e altri Contratti privati, *Ruin. Cons.* 191. *num.* 8. *Lib.* 1., *Trancbedin. Cons.* 83. *num.* 4., *Bertazzol. de Clausul. Clausul.* 20. *gloss.* 17. *num.*, 3. *e* 4., *Baldo nella L.* 1. *ff. de rer. divis. num.* 28., *Pecc. de aquatd. lib.* 2. *cap.* 9. *q.* 1. *num.* 51., ove pare, che l'uso di non misurare nei Contratti privati i fondi pubblici sia una prerogativa della pubblicità, poichè tutto quelchè è privato debba misurarsi.

L' *Alessandro cons.* 120. *num.* 10., *e segg.* parla in termini di Locazione, nei quali similmente è da vedersi il *Pacion. de locat. Cap.* 25. *num.* 88., *e segg.*, che sostiene l'istessa opinione tanto per le vie vicinali, che per le Ripe, Argini, e Fossi, purchè non siano pubblici.

Il *Gob. de Aqu. q.* 30. attesta, che secondo la Consuetudine di

Mantova le Roggie adacquatorie si computano in misura, purche non si tratti di Roggie pubbliche; e che tale ancora sia la consuetudine dello Stato di Milano lo attesta il *Menoch. Consult.* 1114. *e* 1119., che dice di aver consultati su questo punto gli Agrimensori, e gl' Ingegneri del Paese.

Bisogna altresì premettere, che questa non è altro che una regola generale, la quale vien limitata nei Contratti privati tutte quante le volte ai Contraenti piaccia spiegarsi altrimenti, poichè questa è materia che dipende dal loro arbitrio, e materia indifferentissima a regolarsi, o in un modo o nell' altro nei Contratti privati, perchè secondo l' estensione che cade, o non cade in mi ura, si accrescono, o si minorano i prezzi del Terreno contrattato.

E siccome l' arbitrio di ciascun Privato può derogare alla detta regola generale, così ci possono anch'essere dei Paesi, ove gli Stimatori dei Terreni in detti Contratti privati si regoline con una comune intelligenza, la quale non è sostanziale al Contratto, ma serve a calcolare i prezzi, con una regola uniforme con la quale più facilmente s'intendono fra loro.

Queste intelligenze son varie, perchè in somma sono meramente arbitrarie in qualunque genere di Contratti, e in qualunque singolo Contratto, e in fatti non si è mai trovato la strada a concludere una pratica costante, che provi il costume generale dei presenti tempi incontrandosi sempre della varietà tanto negli attestati prodotti dai Lodigiani, che nelle Informazioni prese dalla Giunta sopra questa materia per mezzo dei Delegati Cesarej, del Baron d' Enghelart, e dei suoi Periti Ingegneri.

Ma la regola di ragione, che non dipende dall' Arbitrio di privati, è sempre costante, che il Fiume privato, si reputa per parte del Fondo laterale, e con esso si misura, quando non sia convenuto in contrario, siccome si lascia fuori di misura il Fiume pubblico, quando similmente un espressa convenzione io contrario noo sia fatta *L. 7. §. 1. ff. de peric., & commod. rei vendit.* ,, ivi ,, Quod venditur in modum ,, agri cedere debet, nisi si id actum ,, est ne cederet, at quod non venit in modum cedendum, si id ipsum actum est ut cederet veluti ,, *viae publicae*, limites luci, qui ,, fundum tangunt, cum vero neutrum dictum est, cedere non debet, & ideo nominatim caveri ,, solet ut luci, *viae publicae* quae ,, in fundo sint totae in modum ,, cedant. ,,

Questa regola deve attendersi nell' occasione di un Censimento Universale, che non deve prender norma dai Contratti dei privati, e massimamente dai patti, che sono di mero arbitrio dei Contraenti. Nelle Vendite, e nelle Locazioni il prezzo si regola dall' utilità totale del Contratto, sicchè se gli Argini, le Rive, gli Aquedotti, le Vie, non si misurano, e formano un accessione gratuita del Contratto, la pertica del Terreno contrattato, si terrà in maggior prezzo, e se per lo contrario tutto il Terreno deve misurarsi a rigore, tanto il buono, che il cattivo, la pertica sarà di minor prezzo, e in ciò basta che i Contraenti s'intendino fra loro, riducendosi la pura diversità al modo di calcolare come abbiamo detto ,, plerasque enim res aliquando propter ,, accessiones emimus ,, dice Paolo nella *L. 34. in pr. ff. de contrah. empt.*, si veda in termini il *Gothofredo* alla detta *l. 7. §. 1. ff. de periculo, & commodo rei venditae*.

Ma nella Legge di un Censimento Universale bisogna, che ciascheduna porzione di Terreno porti distintamente il suo proprio Carico, e non è lecito di trasferire per un arbitraria Compensa la stima, e il carico di una porzione sopra dell' altra, come è lecito di trasferire, e compensare il prezzo di una porzione con l' altra nei Contratti dei Privati.

ti. Vendendosi un Terreno parte Aratorio, e parte Boscato, possono i Contraenti, stipulare il prezzo del solo Aratorio, dando per accessione gratuita tutto il boscato; e quel che è lecito a due Contraenti può anco passare in una specie di consuetudine frai Contraenti di tutto un Paese, il che è tanto vero, che in diverse Comunità di questo Stato gli Estimi fallaci di cui si servono al presente son fatti in questa maniera valutando tutto il Coltivo, e lasciando senza valutazione tutto il boscato, come un accessione del Coltivo; ma tal consuetudine, che nei Contratti privati è indifferente, in materia di Estimo, e in specie di un' Estimo prediale come il nostro è un manifesto errore, giacchè i Censitori non possono prender norma dagli arbitrj dei Privati, ma debbono seguitare le Regole di ragione, che assegnano a ciaschedùn fondo la sua propria valutazione non confusa, ma distinta da qualunque altro fondo.

E' totalmente adunque inutile il cercare ciò che hanno fatto, o che faranno nel misurare i loro Terreni i Venditori, i Compratori, i Locatori, e i Conduttori della Provincia Lodigiana, poichè noi non possiamo che uniformarci alla Regola di ragione, che ci obbliga a misurare tutte le parti del Fondo privato, tanto le più fertili, che le più sterili, e per conseguenza anco il Fiume privato, quando è parte del Fondo, perchè transita sopra di esse.

E quando quest' affare si dovesse decidere con la pratica, non dovrebbe attendersi la pratica nelle misure universali di tutto un Territorio, nel qual caso abbiamo l'esempio della misura di Cassano giustificato, come abbiamo detto dalla passata Giunta, e abbiamo altresì il Tranched.; che nella citata Consultazione 83. num. 5., scrivendo in una Causa Pavese, ci attesta che nell' Estimo le Roggie sono state misurate.

Passando alla terza obiezione dedotta dalla pratica dell' antico Censimento, se questa si fonda nel supposto, che la misura moderna sia cresciuta, questo è un supposto erroneo, poichè in vece di esser cresciuta Pert. 75000. in circa, come i Ricorrenti inavvertentemente hanno asserito, prendendo dal Somaglia la misura antica a Pertica Lodigiana, e confrontandola con la moderna a Pert. Milanese, senza riflettere alla diversità delle dette misure; abbiamo riscontrato, che prendendo la misura antica, e la moderna sempre com' è giusto all' istessa misura Milanese, la misura moderna scema Pert. 13809., come ci dimostrano i nostri Periti, e come i Ricorrenti potevano sapere osservando i Calcoli stampati dal Benaglia nella descrizione dell' Entrate Camerali pag. 322., che riporta il resultato della misura antica, tanto all' uso Milanese, che all' uso Lodigiano; sicchè manca alla Parte il fondamento della sua Congettura, e in vece di asserire, che noi abbiamo posti in misura Fondi esclusi dagli antichi Prefetti, bisogna che confessino che noi abbiamo piuttosto lasciato di misurare molti Fondi, che gli antichi Prefetti misurarono.

Se poi i Ricorrenti si fondano nel tenore dei Capitoli del Bergamino, questi non provano niente, perchè sono oscuri, e siccome la Giunta presente, che si servì del tenore di essi negli Ordini del 1720., ebbe di poi bisogno di interpetrarli nel 1721., così averanno avuto bisogno d' essere interpetrati dagli antichi Prefetti dell' Estimo, e bisognerebbe che i Ricorrenti provassero qual fu l' interpetrazione allora data, e praticata nell' eseguirsi quella misura.

Se in dubbio l' interpetrazione si deve desumere dalla regola di ragione, *Roggia Maestra*, dovrà interpetrarsi in senso di *Roggia pubblica*, poichè questa è l' unica qualità che dispensi dal Censo.

E se l' interpetrazione deve desumersi dalla potestà dei Censitori, che

che prescrissero quelle regole contenute nei Capitoli del Bergamino, anco in tal caso bisogna prendere le Roggie Maestre in senso di Roggie pubbliche, poichè non è nella potestà dei Censitori di esimere dal Censo un luogo privato.

E se si vogliono interpetrare i Capitoli del Bergamino nel senso, che porti fra loro minor contradizione, come legalmente deve farsi, anco in tal caso bisogna ristringere queste Roggie Maestre al senso di Roggie pubbliche, perchè se anco le Roggie private si dicessero escluse dalla misura il Cap. 37., sarebbe troppo mostruosamente contradittorio al Cap. 27. nel quale si dispone, che i Canali di detti Navigli, se non sono navigabili, si comprendino in misura, e questi in sostanza non sono altro, che i Canali irrigatori di questo Stato, o si chiamino Navigli, o si chiamino Roggie, secondo gli usi diversi del Popolo, non alterandosi dai nomi sempre arbitrarj al Popolo la natura dei Fondi, nè la loro legale qualificazione.

Per fuggire questo Argumento dedotto dalla Contradizione vitanda nell'istessa Legge, i Difensori dei Ricorrenti, ricorrevano a dire che il Capit. 27. parlava delle Ripe, e non degli Alvei, e che perciò non era contradittorio a quanto degli Alvei, si dispone nel Capit. 37., al che rispondo primieramente, che l'istanza dei Lodigiani avanzata per esimere dal Censo gli Alvei, e le Ripe delle Roggie adacquatorie, si riconosce intanto da loro medesimi erronea per il Capo delle Ripe. E rispondo in secondo luogo, che la disposizione principale del Capit. 27 cade appunto su gli Alvei, e accessoriamente vi si dispone delle Ripe. Non si parla in verun'altro luogo della Legge che si vuole interpetrare di questa materia, e si principia in questo Capit. 27. a distinguere i Fiumi pubblici dai privati, e si dice „ non si „ pongano nemmeno in computo di „ misura i Fiumi, Torrenti, o Na„ vigli, e sarà anco tralasciato in „ essi di ponere in computo un Tra„ bucco di Ripa ec., però saranno „ posti in computo di misura quel„ li, che sono nominati Navigli, e „ hanno le Ripe godibili, ed ar„ borate „ Si parla in appresso dei Fiumi, che debbono avere la Ripa più larga di un Trabucco, si parla dei Laghi, e dell'Isole, e poi si passa nel Capit. 37. ai Canali col nome di Roggia, e con altri nomi; sicchè non si può a buon equità pretendere, che il detto Capit. 27. non disponga dell'Alveo, dei Fiumi pubblici, e privati uniformandosi alla regola di ragione. A questo bisogna concordare anche il Capit. posteriore dei Canali chiamati col nome di Roggie, interpetrando l'attributo *di Maestre*, in modo che non offenda la regola di ragione, e la disposizione precedente.

Ma se si credesse anco necessario l'indagare più sottilmente il Legale significato di queste *Roggie Maestre*, credo che sarà facile a comprendersi, che la Giunta le abbia prese nel suo vero, e giusto significato, escludendo dalle medesime tutte quelle, che procedono da bocca modellata, che prende l'acqua da altra Roggia.

Il Pecchio Autore di questo Paese ogni qual volta parla di Roggia Maestra, come al *Cap. 11. quest. 4 num. 4. lib. 2 de aquaeductu*, e *al Cap. 9. quest. 23. detto lib. 2.* intende per Roggia Maestra quella, da cui si parte il bocchetto di una Roggia subalterna. In tal senso quella che desume l'acqua per bocchello da un'altra Roggia, non può dirsi mai Roggia Maestra, e se bene in senso relativo questa medesima potesse dirsi Maestra, quando fornisca l'acqua ai bocchelli di altre Roggie inferiori, non ostante in senso assoluto, non potrà mai dirsi Maestra quella, che ha un'altra Maestra sopra di se.

Quando si parla in generale delle Roggie Maestre di una Provincia si parla sempre nel senso assoluto, e massimamente in una Legge che da una disposizione universale non re-

relativa agl' Interessi privati, rispetto ai quali quella, che è maestra rispetto a Tizio, potrebbe non esser maestra rispetto a Sempronio; e perciò sotto la disposizione universale di Roggie Maestre, si dovranno comprendere quelle, che nella Provincia danno l'acqua ai bocchelli dell'altre Roggie, ma che non hanno altre Roggie maestre sopra di se, nè bocchelli onde desumer le acque proprie, che dalla natura le son fornite dal Fiume pubblico, nell'istessa maniera, che quando si parla dei Padri di Famiglia di un Paese, sotto tal denominazione viene il solo capo della casa, e non viene il figliuolo, quantunque egli abbia un figlio, o nipote.

Io questo senso ha prese le Roggie maestre la Giunta, e questo è il vero, e legal senso, perchè Roggie maestre voglion dire l'istesso, che Roggie matrici, e così le chiama il *Pecch. nel d. cap. 11. quaest. 4. lib. 2.*, *e Fistulas matrices* sono appunto dette in materia di aquedotto nella *L. 3. Cod. de aqueduct.* quelle, che danno l'acqua a tutte le altre Fistole, e non la ricevono da altre, ma la sortiscono direttamente dal Castello, o sia conserva, le quali Fistole matrici il *Brissonio de verbor. significat.* interpetra per *originarie*, *e primordiali*, come in fatti pecore matrici si chiamano da *Columella* quelle, che son madri dell'altro gregge, e piante matrici quelle, da cui sono germogliate le altre più tenere, e abbastanza è noto nella Giurisprudenza Civile, e Canonica il senso, in cui si nominano *Città matrici*, e *Chiese matrici*.

In tal senso la Roggia *matrice*, *e primordiale* della Provincia Lodigiana è la Muzza, la quale si chiama Roggia *Pecch. lib. 4. de aqued. q. 62. num. 91.* e produce tutte le altre Rogge, dando l'acqua ai loro bocchelli modellati, ed essa non è prodotta da verun' altra Roggia, ma prende l'acqua immediatamente dal Regio fiume dell'Adda, che vi entra a bocca aperta con una parte del suo alveo; sicchè per ogni verso si combina quanto giusta sia l'interpetrazione data alla voce di Roggie maestre dalla Giunta negli Ordini sopra enunciati del 1721.

Ma per non perder tempo in questioni di nome, il modo più concludente per interpetrare i Capitoli del Bergamino, è quello dell'osservanza dei medesimi, perchè da quel che fecero i Prefetti, pare, che giustamente si possa argumentare quel che vollero dire i Capitoli suddetti; Ora noi troviamo, che nella Tariffa dei Perticati della Provincia del Ducato, *l'asta di Fontanile* è censita io tre soldi la pertica, e troviamo, che nella riforma dei Cavalli di Tassa nella Provincia Lodigiana, e nelle regole prescritte per questa dal Presidente *Londonio* nel 1576. al §.9. sono descritte tra i terreni notificati, e censibili *le Roggie*, ed effettivamente censite, il che non sarebbe seguito, se nel perticato della misura generale le Roggie, e l'aste dei Fontanili fussero state omesse.

Il Tranchedino che scrive in una Causa Pavese del Territorio di Mortara sopra una Roggia detta *Donasia* in una controversia tra il Marchese Busca, e altri utenti, attesta chiaramente nella citata Consultazione 84. *n.* 5. esser quella, e altri simili canali descritti nell'Extimo „ ivi „ ut revera in Aextimo „ uti pars Fundi fuerunt mensurata „ ut habetur ex aestimo, quod licet „ per se plene non probet &c. tamen simul iunctum facit probationem ec. „.

A tutto questo si aggiunge un Dilemma, cioè che i Capitoli del Bergamino, o furono dagli antichi Prefetti interpretati, ed eseguiti secondo le regole, che ha prese la Giunta negli Ordini del 1721. o pure in differente maniera, come asseriscono i Ricorrenti, benchè senza il minimo vestigio di prova.

Nel primo caso i Prefetti averanno agito conforme le regole di ragione, che distinguono le acque pubbliche dalle private, e dentro i limiti della loro potestà.

Nel.

Nel secondo caso si sarebbero allontanati dalle predette regole di ragione, e averebbero usato una potestà, che non aveano, esimendo dal Censo un luogo privato, talchè questo sarebbe uno di quei tanti errori occorsi in quell' antica operazione, che nel nuovo Censimento si debbono evitare, e non possono mai servire di esempio, nè di autorità.

Supponendo adunque che il Fiume privato si debba censire, e passando alla seconda delle tre principali questioni in principio proposte, cioè qual debba essere il legittimo Debitore di questo Censo da scritturarsi ai libri censuali; è certo che il Censo perseguita il Dominio, il quale essendo appresso al Padrone del fondo laterale, esso rimarrà giustamente intestato per debitore del carico contingente all' Alveo, e alle ripe del Fiume privato:

Nel concedere il transito all' acqua si impone una servitù, ma non si aliena il Dominio, come affermano *Bartol.* nella *L. quominus n. 22. ff. de Flumin.* il Ripanella medesimo *n. 83. Pecch. de aquaeduct. Lib. 1. Cap. 4. quaest. 8. n. 32. Gob. de acquis quaest. 19. n. 4.* per il Testo nella *L. qui duo. 3. ff. de servit. rustic. praed.*, ove son citati molti altri concordanti anco in termini della servitù coattiva, che si è obbligato a soffrire per disposizione degli Statuti, che hanno voluto in tal guisa facilitare l' irrigazione delle Terre.

E che tale sia anco la consuetudine dello Stato di Milano lo attesta il *Pecch. Cap. 11. in princip. lib. 2. n. 18. vers. attamen.*, e le nuove Costituzioni *lib. 4. al Cap. de aquis, & Fluminibus* impongono chiaramente l' obbligo di una servitù, non già di una vendita.

Nè fà ostacolo lo Statuto di Lodi, perchè questo Statuto è simillissimo a tutti gli altri Statuti fatti da diverse Città della Lombardia sopra l' istessa materia, e con l' istesso scopo; e le parole prezzo, e restituzione di prezzo, non sono atte a indicare, che ivi si parli di traslazione di Dominio, e non di servitù, poichè anco la servitù si vende, e si retrovende, ed è legalmente capace di prezzo. E poi abbiamo la Legge Regia, e generale delle nuove Costituzioni, che si deve attendere questo Paese, quando anco gli Statuti Locali antichi fossero dissonanti. Ed esclude ogni dubbio la consuetudine di giudicare di questi Tribunali uguale per le Roggie di tutte le Provincie, che si reputino in Dominio non degli utenti, ma dei fondi laterali, la qual consuetudine si osserva incontrastabilmente anco nella Provincia Lodigiana. Sicchè è inutile il questionare se le parole degli antichi Statuti di Lodi siano referibili piuttosto alla traslazione di Dominio, che alla servitù, e non è ingiusto che nel nostro presente Censimento l' intestato per debitore del carico sia quello, che ha il Dominio del Fondo, e quell' istesso Possessore laterale, che per la reputazione universale, per le sentenze dei Tribunali, e per l' osservanza di più secoli è stato riputato il vero Padrone.

Inoltre è da considerarsi, che volendo fare un Estimo prediale, come il nostro, ove i Fondi sono descritti coll' ordine naturale, non è possibile eseguire la Scrittura altrimenti, giacchè chi volesse intestare l' utente dell' acqua, bisognerebbe aggiungere al Perticato della possessione irrigata una striscia di perticato più immaginaria, che reale, che si insinua per Fondi alieni, e Territori di diverse Comunità, la quale striscia bisognerebbe reputarla *per fictionem Iuris* un' appartenenza della Possessione irrigata, ed ecco subito turbata la chiarezza, e la verità della Scrittura Fundiaria, e Topografica.

In oltre quando la Roggia serve non a un solo utente, ma a molti, come per lo più segue, come dividere tra essi la partita di quest' Alveo distaccato dai Terreni, che ricavano l' irrigazione?

Inol-

In oltre siccome le Ripe si debbono godere dai Padroni dei Fondi laterali che possono piantarvi alberi, e goderne il frutto *Pecch. lib. 2. Cap. 11. quaest. 2.*, e perciò il carico di esse ripe a loro giustamente appartiene in qual maniera si potrà distaccare l' Alveo dalle Ripe, e giudicare diversamente di una cosa connessa, e inseparabile; e con qual bizzarro metodo di Scrittura si assegnerà il perticato delle Ripe ai laterali, e il perticato dell' Alveo ai fondi utenti? E come si farà, quando questi fondi utenti variano come spesso accade?

L'osservanza presente immemorabile nel suo principio, e convalidata dalle cose giudicate, che condanna notoriamente i Padroni del Fondo serviente a soffrire il carico del terreno occupato dall' aquedotto come esistente nel loro Dominio, non basta a capacitare i ricorrenti, perchè dicono che questa osservanza è giusta dopo stabilito il Censo per mantener chiara la scrittura dei fondi Censiti, ma credono che in un nuovo censimento si possa agire diversamente, intestando gli utenti più tosto, che i laterali.

Ma se gli utenti non sono stati mai intestati, nè riconosciuti per Padroni da più secoli in quà quantunque l' Estimo vegliante non sia fatto con l'ordine rigoroso fundiario, e ammetta le aggregazioni di perticato saltuario da un Possessore all'altro, come pur troppo io molte occasioni si vede praticato, come potremo noi intestare adesso nel nuovo censimento in nome degli utenti quell'istesso fiume privato, che da due secoli in quà si è sempre ritenuto in dominio dei Padroni laterali, e come parte dei loro fondi? Il censimento non trasferisce i Dominj delle cose da una persona all' altra, ma li ritiene, e li descrive tali quali si ritrova, e questa regola è ugualmente giusta nel principio di un nuovo censimento, che nel progresso; e in tutte le nostre intestazioni qual dominio troveremo noi più solennemente canonizzato di questo, che la legge, le sentenze, e l' osservanza immemorabilmente attribuisce ai possessori laterali?

L' obietto che il censo perseguita il possesso, e l' usufrutto, più tosto che il Dominio, e che il possesso, e l' usufrutto della servitù risieda appresso il fondo dominante, più tosto che appresso il fondo serviente, proverebbe troppo, perchè anco le vie vicinali doverebbero misurarsi col fondo dominante, più tosto che col fondo serviente, e poi certo è che se si parla del Dominio della servitù, questo non è l' istessa cosa, che il Dominio del Suolo e del perticato, e il domino del suolo non appartiene al padrone del fondo dominante per la legge *loci corpus in pr. ff. si servitus vindicetur*, e sebbene il Suolo si renda mediante l' imposizione della servitù sterile in parte, o in tutto per il padrone serviente, questo pregiudizio deriva dal fatto del padrone imponente la servitù, che non pregiudica ai diritti fiscali, e censuari, come abbiamo sopra detto al §. Con la dottrina di Baldo nella *L. per Bithiniam Cod. de immunit. nemini concedenda lib. 10.* e del *Tomat. de collectis* nel lungo citato. Ne sono perciò applicabili i termini dell' usufrutto, perchè appunto nella materia delle servitù l' usufrutto legalmente non si dà, nè si conosce, come ci insegna il Testo puntualissimo nella *Leg.* prima *ff. de usu, & usufructu. leg.* „ ivi „ Nec usus, nec usus fructus itineris, actus, viae, acqueductus legari potest, quia *servitus servitutis esse non potest*; nec erit utile ex senatus consulto quo cavetur ut omnium quae in bonis sint ususfructus legari possit, quia id neque ex bonis, neque extra bona sit, „ e poi l' usufruttuario per essere intestato debitore nei libri dell'Estimo, bisogna che sia usufruttuario generale di tutto il fondo, non di una rata di esso, nè di un solo genere di frutti, come del solo olio, o del solo vino; Perciò anco il di-

il diritto di legnare, o di pascere in una selva quantunque assorbisca la parte del frutto più cospicua, non serve a sgravare il Padrone della proprietà del tributo, siccome non serve un Contratto di Censo pecuniario creato a mente della Bolla di Pio V., la di cui natura consiste in una vera vendita, che i frutti del fondo censito che passano in Dominio del Creditore, e che potrebbe con maggior ragione pretendere di esser chiamato usufruttuarlo.

Adunque il padrone del fondo dominante, non si può intestare nè per padrone, nè per vero, e legale usufruttuario del fondo serviente, e l'inveterata consuetudine di giudicare in aggravio del fondo serviente, quando si dovesse inoggi richiamare all'esame, si troverebbe fondata nei più solidi principj della Giurisprudenza.

Venendo finalmente alla terza questione sopra il metodo di stimare i Fiumi, o Roggie private, ripeteremo che le regole di ragione portano, che l'obbligazione originaria dei fondi verso lo Stato non possa essere pregiudicata dal fatto, e dalle convenzioni dei privati, e che i fondi debbino concorrere a proporzione dei frutti, che per la naturale attitudine del terreno, si possono percipere.

Se questa naturale attitudine resta per natural difetto viziata, il terreno che rende minor frutto, deve allo Stato minor tributo, e in tali casi procede la tante volte obiettata regola „ quidquid non est „ in fructu non debet esse in cen„ su „ la di cui risposta abbiamo riservato a questa terza questione, come a sua sede più naturale. Ma se poi ferma stante la detta naturale attitudine per fatto del possessore il frutto non si produce, o prodotto non si raccoglie, o raccolto si obbliga a favore di terze persone, come nei censi, livelli, legati annui ec. e in altre occorrenze, in tal caso la detta regola fallisce, e tutte queste private disposizioni non pregiudicano alla primitiva Ipoteca Fiscale d'imporre il censo proporzionale alla naturale attitudine, e di considerare il frutto, non solo tale quale si raccoglie, ma tale quale si poteva raccogliere.

Il fiume privato con alveo manufatto, e con bocca modellata, tale quale la Giunta lo ha caratterizzato, non può traversare i terreni di veruno per accidente fortuito, ma richiede la convenzione, il concorso, e l'Opera di tutti i padroni per cui deve transitare. E questa convenzione se non deve pregiudicare al Fisco bisogna che per necessità si ammetta la stima del fiume all'istesso prezzo dei terreni laterali.

I difensori dei ricorrenti ammettono questa conclusione nel progresso di un estimo già fatt , ma l'impugnano nell'ingresso di un estimo da farsi di nuovo facendosi una nuova lustrazione, e tenendosi a calcolo i miglioramenti dei fondi, e specialmente i miglioramenti prodotti dalle Roggie adacquatorie nei fondi irrigati, si devono altresì tenere a calcolo i deterioramenti, quando massimamente non procedano da colpa, o fraude del possessore.

Noi insistendo nel rigor Fiscale, potrebbamo sostenere, che le deteriorazioni meramente naturali sono quelle, che si compensano coi miglioramenti nel caso di una nuova lustrazione, ma che le deteriorazioni, che procedono dalla volontà, e dai fatti del padre di famiglia, quantunque non siano fraudolenti, tanto non si compensano coi predetti miglioramenti, perchè se il padre di famiglia non riceve tutto quel frutto, che può rendere il suo terreno, o sarà ricompensato in altra maniera della sua destinazione, o terrà il fondo infruttifero per proprio lusso, e tanto in un caso, che nell'altro, non può pregiudicare ai diritti censuali.

Chi promette di non legnare nel proprio bosco per far comodo alla caccia di un suo vicino, non può pretendere per ragione di questa

sta sua promessa di dispensarsi dal censo conveniente al bosco ceduto. Chi dà un fondo aratorio a scavare per servizio della fornace di un suo vicino, non può pretendere, che in contemplazione di questa sua concessione, o gratuita o venale, che sia, il suo fondo non sia descritto per aratorio tale quale per la sua attitudine naturale si deve descrivere. E chi dà al suo vicino facoltà di legnare nel proprio bosco, o di pascolare nel proprio pascolo, quantunque si privi di una gran parte dei frutti non può pretendere, che si alleggerisca il suo Estimo. E nell' istessa guisa chi concede al suo vicino una via per il proprio Fondo, o il transito di un acqua, non può con le sue convenzioni pregiudicare alla ragione Fiscale fondata nella vera qualità del suo terreno.

Ma è superfluo insistere nella verità di detta Conclusione, poichè la Giunta ha abbandonato in questa parte il rigore, e ha adottato l' opinione più benigna per il Possessore, e avendo ordinato ai Periti nel citato Ordine del 1729., che nella stima avessero ragione delle Roggie, e delle loro ripe, secondo che avessero stimato di Giustizia, è seguito, che la stima per esse fatta, si trova per una soprabbondante indulgenza fatta in proporzione del frutto, che dal terreno occupato si poteva percipere. Sicchè si vede con quali erronei supposti di fatto siano fabbricati, e tanto esagerati i lamenti dei Ricorrenti, e tanto animosamente dopo due Decisioni repetute a parola per parola, come se si trattasse di una manifesta oppressione della loro Provincia.

Al Capit. 46. degli Ordini del 1720 si dispone chiaramente, che le Ripe, che sono tra Fossi, Roggie, e Strade, si computino in conto di misura, con descrivere la loro qualità di arborate, o boscate ec. sicchè in vece di stimare l'alveo delle Roggie, e le ripe per il frutto, che potevan dare nel caso, che il terreno fusse rimasto aratorio, prato ec., le hanno stimate, e poste in censo, secondo la presente qualità del loro perticato, come spiegano i Periti con la loro Relazione dei 23. Agosto 1753. nella quale asseriscono, che hanno avuto in considerazione il puro frutto della *Riva boscaia pascoliva*, o *Zerbida*, tale quale si ritrovava, con la riflessione, che tutto lo spazio del perticato non era fruttifero, ma per quasi un terzo occupato dall' alveo della Roggia, talchè in somma la stima si vede assegnata in un prezzo tenuissimo, che non passa i due scudi la pertica.

Queste rive si sono potute notare nel Censo con la loro differente qualità, e differente stima, sempre che sono state notabili per essere di larghezza non minore di un Trabucco, secondo la massima presa nel Capit. 49. degl' istessi Ordini del 1720. e che nui per più facile intelligenza chiameremo di prima Classe; poichè quando le rive infruttifere di un campo coltivo sono minori di un Trabucco, le quali diremo essere di seconda Classe, non si possono registrare per partita separata sotto differente qualità, per evitare le troppo minute descrizioni, che ridurrebbero la Scrittura dell' Estimo impraticabile; ma si debbono considerare per una accessione degl' istessi campi, i quali nella loro circonferenza sono sempre circondati o da fosse, o da cigli, o da macerie, e altre appendici, o totalmente infruttifere, o meno fruttifere dal centro del Campo.

La regola di ragione porta, che la dimostrazione del fondo aratorio, prativo, avitato ec. non resta mai viziata per quelli bordi, che sono di differente qualità, ma che costituiscono un corpo solo con l' istesso campo, servendo, che la dimostrazione si verifichi nel principal corpo del fondo, non già *in qualibet gleba* di esso, come spiegano *Alex cons.* 120 *num.* 10. *e seq. lib.* 2. *Raudens. resol.* 25. *num.* 21

Con l' istessa regola si è praticata la descrizione degli accessi, ovvero strade private al Cap. 40. degli Ordini suddetti, poichè se si son trovate diverse dal Fondo, e costi-

tuenti un corpo separato, si sono misurate, e descritte a parte col nome di *strade particolari*, e se si sono trovate unite col terreno, si sono misurate, e descritte col nome dell'istessa qualità di terreno aratorio, avitato, prativo ec. per cui passavano.

Le ripe delle Roggie di seconda Classe, delle quali si parla, sono di un piede solo di larghezza, e non più, perchè questa è l'estensione statutaria del Peliprando, cioè Piede di Luitprando, che è la sesta parte del Trabucco; sicchè lo spazio occupato dalla metà dell' alveo di una Roggia cospicua, potendo essere al più di tre piedi, ne viene in conseguenza, che compreso l' alveo per metà, e tutta la ripa, il Bordo infruttifero, che resta nel nostro censimento misurato assieme col terreno adiacente, e sotto l'istessa denominazione, si riduce sempre a piccola importanza, che ben di raro arriva ai quattro piedi, e non eccede mai la misura di sei piedi e nè la categoria di quei bordi, che si dicono tornature, o cavedagne, che son comuni in tutti i campi, e che debbano non ostante descriversi per campi, quando non eccedino la larghezza di sei piedi, secondo la regola del detto Cap. 49, che non è stata mai impugnata, nè dai Lodigiani, nè da veruno, e che è stata praticata per tutto lo Stato.

Se in vigore di questa regola il piccolo Bordo del campo, benchè sterile deve misurarsi, e stimarsi sotto l'istessa qualità del campo, ognun vede, che poco importa se la sterilità del Bordo provenga da sito di Roggie, o di Fosse di altra denominazione, o da cigli scarpati, o da muraglie, o da congerie di giara, e sassi, o altre simili cose, perchè tutti indistintamente questi bordi ancorchè fossero di sasso nudo, come sono minori di un Trabucco, debbono computarsi come appendici, e accessioni del campo, e sotto l' istessa denominazione del campo medesimo.

Questa regola non è ingiusta, perchè è universale, sicchè resta preservata l'uguaglianza tra tutti i censiti, ancorchè potesse dirsi gravosa; ma di più non è nemmeno gravosa ai Possessori del terreno, che si trovano nel predetto caso.

Abbiamo sopra dimostrato, che nei Contratti privati non è gravoso nè al compratore, nè al venditore il mettere in misura un' accessione infruttifera assieme con un Fondo fruttifero, poichè formandosi il prezzo sopra la rendita netta della Possessione totale, questo prezzo si repartisce sopra la misura intesa dai Contraenti, e il prezzo della pertica resta maggiore, o minore secondo le varie intelligenze sul modo di misurare, ma il prezzo totale della Possessione contrattata è sempre un solo, e non riceve alterazione dalle varie intelligenze, che si possono avere sul detto modo di misurare.

L' istesso segue nella stima di censimento, la quale per intelligenza universale dichiara al detto Cap. 49., che i Bordi infruttiferi di un fondo fruttifero debbano essere misurati assieme col fondo, e censiti sotto l'istesso nome, e qualità, quando non siano più larghi di sei piedi.

Premessa tal dichiarazione furono misurati i Terreni, e divisi nelle loro qualità, e squadre, e poi commesso ai Periti Stimatori, che formassero il prezzo da assegnare alla Pertica di ciascheduna qualità, e squadra.

Non bisogna immaginarsi, che i Periti nell' assegnare il prezzo alla Pertica per esempio dell' aratorio di prima squadra, assegnassero un prezzo a una pertica immaginaria composta tutta di terreno fruttifero *in qualibet gleba*, e poi applicassero inconsideratamente questo prezzo ideale a tutte le pertiche vere di prima squadra, che son tutte in fatti composte di terreno fruttifero, e di appendici infruttifere, tali quali era stato dalla Giunta chiaramente ordinato, che si ponessero in misura.

Quando si dovè assegnare il prezzo all' aratorio di prima squadra furo-

rono vifitate ocularmente in ciafcheduna Comunità fette, o otto Poffeffioni di detta fquadra, fu appurato il frutto totale, ed effettivo in ciafcheduna poffeffione, e diftribuito il frutto totale fopra il loro pertica-to, reftò formato in ciafcheduna il valore della pertica, e poi prefo per regola il valore adequato refultato alla pertica di quefte fette, o otto Poffeffioni per fiffare il prezzo generico a tutto l'aratorio di prima fquadra di quel Comune.

Adunque il prezzo generico della Pertica dato dalli Stimatori del cenfimento all'aratorio di prima fquadra, non è il prezzo immaginario di una pertica tutta fruttifera, ma è il prezzo refultato dal frutto vero di poffeffioni compofte di buono, o di cattivo terreno, come ordinariamente fi trovano, e perciò di poffeffioni fornite di foffe irrigatorie, di foffe di fcolo, di vie di acceffi, di fiepi, di cigli zerbidi, di macerie di faffi, e di bordi, o per natura, o per negligenza, o per arte infruttiferi, tutte le quali cofe pofte in mifura, e non producenti frutto, hanno contribuito a render più leggiero il prezzo della pertica, e l'hanno ridotto un prezzo adequato da applicarfi per regola generale a tutti i terreni di quella Squadra.

E' vero, che in quefta applicazione del prezzo adequato vi potrà effere qualche difuguaglianza tra fondo, e fondo, reftando per efempio di miglior condizione i campi, che hanno i Bordi infruttiferi di un folo piede, di quelli, che fe gli trovano di quattro, o cinque piedi, ficcome migliori fono i Bordi bofcati, dai Zerbidi, o di faffo nudo. Ma ogni qual volta è giufto procedere colla regola degli adequati, quefte querele comparative non fi attendono, poichè nei fiftemi generali non fi può confervare in tutti i cafi individui un'uguaglianza mattematica, e fi prende appunto la maffima degli adequati, perchè quefti compenfano con l'eventualità di molti cafi le difuguaglianze particolari. E ci bafta aver dimoftrato, che il prezzo della pertica di cenfimento è il prezzo mercantile di una pertica tale quale fi trova di terreno parte fruttifero, e parte infruttifero dedotto dal vero frutto raccolto in natura, non dal frutto poffibile, e che perciò non refta gravato il cenfito fulla ftima dei fuoi Bordi infruttiferi, perchè il loro frutto non è ftato confiderato, nè ha concorfo a formare il prezzo della pertica.

E quì ftimo inutile l'entrare nella queftione fopra i Dialoghi tenuti fra li Stimatori con gl' Indicatori, poichè li Stimatori avevano dalla Giunta le Iftruzioni chiare fopra quefto punto, fopra il modo di ftimare i Fondi mifurati, onde fi deve prefumere, che abbino efeguito le Iftruzioni, ed è totalmente affurdo il prefumere, che abbiano ciecamente copiata una ftima dettata loro dall' Indicatore; ficcome altresì affurdo è il fupporre, che l' Indicatore fi fia fpiegato con effi a pertica tutta fruttifera *in qualibet gleba*, e che effi abbino applicato il prezzo fentito dire alla Pertica andante di cenfimento; afferzioni tutte frivole, che condurrebbero in queftioni puerili, che hanno per bafe il fuppofto, che lo Stimatore non abbia fatto altro che da Copifta dell'Indicatore, e che di più nel copiarlo lo abbia male intefo, e che abbia prefo per l'appunto quel precifo equivoco, che giova ai Ricorrenti di fupporre nella prefente Caufa, il che è l'ifteffo che fognare.

Per convincerfi, che il Poffeffore delle Roggie non è gravato, bafta riflettere, che per gravarlo, e obbligarlo a pagare un cenfo corrifpondente al terreno tale quale era avanti lo fcavo della Roggia, bifognava, che lo Stimatore dopo aver formata la rendita netta della Poffeffione aratoria ec. aggiungeffe una partita addizionale per il frumento, che fi poteva percipere dal fito occupato dalla Roggia. Quefta partita addizionale è quella, che il Fifco poteva pretendere con forti ragioni, co-

me abbiamo di sopra accennato, ma dalla Giunta non è stata mai ordinata, e gli Stimarori non hanno mai pensato a farne ricerca, nè a porla in calcolo, e non essendo questa in calcolo, la stima della pertica è sempre fondata non sul frutto possibile, ma sul frutto attuale, che si ricava dal terreno nella figura presente compensate le glebe fruttifere con le infruttifere.

Tutto quanto si è detto sarebbe vero ancorchè i Bordi occupati dalle Roggie Lodigiane, come ci siamo sopra espressi, fussero di nudo sasso.

Ma il Padrone della Riva di una Roggia è di miglior condizione del Padrone di un Bordo sassoso, o incolto, perchè comunque esagerino i Lodigiani la sterilità di queste rive, certo è, che il Padrone della riva può piantare sopra di essa gli alberi a suo profitto. Certo è, che il frutto del legname nella Provincia Lodigiana lontana dai monti ove sono le boscaglie è un ottimo frutto; e certo è, che la sponda bagnata da un'acqua corrente è un sito prezioso per la pronta vegetazione delle piante, come l'esperienza insegna, e molto più prezioso, che non è il terreno asciutto.

Adunque il Bordo della Roggia lontano dall'esser di sasso nudo, è per se stesso fruttifero, ed è capace di dare tal frutto, che spesse volte equivaglia al frutto del campo, come dimostra il conto segnato di n. 212. formato già dai Periti avanti la Giunta passata. Sicchè se mai i padroni delle Cavedagne, Tornature, e altri Bordi infruttiferi dei campi avessero qualche ragione di dolersi del sopracitato cap. 49. questa ragione non sarebbe già comune ai Padroni laterali della Roggia, perchè la riva della Roggia dà un frutto vero, e distinto da quello del campo, e il loro Bordo fruttifero viene nel censimento trattato ugualmente che il Bordo sassoso, e in tutto sterile di tanti altri Possessori, che non hanno mai reclamato; sicchè per più forte ragione pareva, che il silenzio fosse convenevole a chi era meglio trattato, e dalla regola del d. cap. 49. riceveva piuttosto favore che danno.

Noi non siamo obbligati a seguitare il raziocinio dei Ricorrenti in tutte le ipotesi lontane dalla verità di fatto sopra cui si fonda; non ostante l'ultima relazione dei Periti dei 14. Maggio corrente dimostra a evidenza, che supposto in primo luogo, che gli alvei, e peliprandi della Roggia fussero di sasso nudo, e totalmente sterile, e supposto in secondo luogo, che il prezzo della pertica fusse assegnato al terreno tutto coltivo *in qualibet gleba*, e non bordato di Roggie, nè di altra sterile accessione, e fusse erroneamente trasportato dagli Stimatori del censimento al terreno con Bordi di Roggie, e si dovesse per ciò correggere il supposto errore, togliendo dalla misura questo sterile Bordo, che ammessi questi due supposti tutta questa correzione con tanto strepito domandata, quando dovesse accordarsi non ostanti le sue difficoltà, non importa in misura più che un mezzo per cento, e nella stima non importa negli aratorj di scudi otto la pertica più che un ventiquattresimo di scudo per pertica di valor capitale, e molto minor somma nei terreni stimati meno di scudi otto la pertica.

La differenza di un mezzo per cento asseriscono i Periti, che nella misura sia una cosa insensibile, poichè nel misurare l'istesso spazio con diverso instrumento, o da diverso Geometra, e con l'istesso instrumento s'incontrano da una volta all'altra variazioni simili, e talvolta maggiori.

Nella stima un ventiquattresimo di scudo di valor capitale è ancor questa una differenza minima, e insensibile, attesa massimamente l'Istruzione data alli Stimatori del censimento di tariffare la stima a scudi, e mezzi scudi senza tener conto delle frazioni minori.

Sic-

Sicchè in una stima, dove si è dovuto procedere per via di adequati, e non tener conto nel dare il prezzo alla pertica delle piccole differenze, che possono alterare il prezzo fino a 12. ventiquattresimi per scudo, in qual maniera si potrà fare un ricorso, e chiedere una correzione io ciò, che importa un solo ventiquattresimo, sortendo dalla massima di comporto, e di adequazione, con cui la stima è stata fatta.

E siccome con tali massime la stima è stata fatta per tutto lo Stato, e siccome tutto lo Stato ha Roggie, e terreni adacquatorj, come dimostra la Relazione dei Periti, anco in maggior copia della Provincia Lodigiana, così senza disputare, se le massime siano troppo rigorose, o troppo dolci, la giustizia resta sempre nell'universale conservata, nè la Provincia Lodigiana si può dolere di essere aggravata più dell'altre.

Per tali motivi uniformandomi ai Voti Fiscali, e al concorde sentimento dei miei Sigg. Colleghi, ho creduto dovermi persistere nelle cose decise dalla passata Giunta sotto dì primo Giugno 1721., e 3. Ottobre 1729., e ho stimato opportuno, che rimanesse qualche memoria dell'esame da noi fatto sopra tal materia, perchè vedendo, che tutti i passi della nostra Opera diventano così facilmente contenziosi, e sottoposti ai pubblici clamori, è bene, che costi dell'occupazione, che ha dato alla Giunta passata, e presente questo piccolo affare, perchè non se ne torni a parlare un'altra volta, e si veda come spesso *maxima de nihilo nascitur Historia*, e come lo spirito della contradizione forense turba il corso alla direzione, ed esecuzione del sistema generale, a cui tranquillamente il nostro Tribunale dovrebbe pensare per il più sollecito rimedio ai disordini economici di questo Stato.

DI-

DISCORSO PRIMO

TENUTO NELL' ADUNANZA DEI DEPUTATI ALLA COMPILAZIONE DI UN NUOVO CODICE DELLE LEGGI MUNICIPALI DELLA TOSCANA

Sotto il 31. Maggio 1747.

IL glorioso disegno concepito dall' Augustissimo nostro Sovrano di rimoderare, e ricomporre, e compilare in un solo Codice le molte, e varie Leggi della Toscana è un effetto ben degno della profonda savіezza della sua mente, non meno che della paterna vigilanza, con cui tra le cure importantissime, che allontanano da noi la sua presenza, Ella non perde di vista alcuno oggetto, che interessi la felicità di questi suoi fedelissimi Stati.

Il correggere, e perfezionare la Legislazione fu sempre il più plausibile pensiero, e la più benefica occupazione dei più illustri, e saggi Sovrani dell'antica, e della moderna età. E al nostro Paese che per essere un aggregato di piccole Signorie dopo molti cangiamenti di governo le più volte fazioso ridotte in un sol corpo, ritiene ancora le vestigia dell'antica difformità di usanze e di massime, restava appunto da desiderare che dopo che per una felice revoluzione di avvenimenti si era riunita la Toscana tutta sotto il dominio di S. M. C., potesse la di lei provida mente gettare gli occhi sopra la moltiplice e confusa Legislazione dei suoi diversi Territorj, e intraprendesse di riordinarla con un sistema più semplice e più uniforme e più convenevole all' esigenza dei presenti tempi.

Io desidererei, che quanto per me resta facile l' applaudire a un sì nobile e sì grandioso Progetto, e il conoscere in esso il paterno amore del nostro beneficentissimo Sovrano, altrettanto mi fusse agevole il contribuire colle mie tenui fatiche in qualche maniera alla perfezione di quest' Opera, e corrispondere alla fiducia che la M. S. C. si è degnata di avere nella mia insufficienza, la quale mi averebbe certamente ripieno di timori e spaventato affatto dall' intraprendere una commissione così ardua, se la riverenza, che io debbo per li ordini Sovrani mi avesse permesso di consultar prima le mie forze, e non mi avesse posto in dovere di gettarmi a fare ciecamente tutto il mio possibile per ubbidirli, e di sacrificare volentieri tutto il tempo e tutto lo studio di cui io possa essere capace a questa onorevole fatica.

Con tali sentimenti essendomi accinto a operare, ho incontrati ben presto colla pratica dei saggi pur troppo convincenti della difficoltà e grandiosità di quest' Opera, e ho avuto campo di osservare le vaste preparazioni che bisognava fare per condurla a perfezione; e bene spesso mi son trovato l' animo infinitamente perplesso e titubante tra le reflessioni del mio dovere dettatemi da un puro zelo di ubbidienza, e quelle del mio potere che mi ponevano avanti gli occhi tanti pericoli di errare, e la straordinaria circospezione che pure conveniva in tal materia usare

per

per non cadere in errori, trattandosi di un'Opera che risguarda la salute pubblica, e che dovrebbe portare in fronte il glorioso nome del nostro Clementissimo Sovrano.

Queste difficoltà mi averebbero certamente fatto perdere ogni coraggio, se la provvidenza di S. M. C. con la Deputazione ultimamente fatta di questo dottissimo e prudentissimo Congresso non mi avesse animato e risvegliata la fiducia di potere sotto la Presidenza dell' E. V. e sotto la direzione di tutta questa Assemblea trovare riparo ai pericoli di errare, che la cognizione di me medesimo mi faceva apprendere per gravissimi, trovare ajuto nelle difficoltà che la mole di questo lavoro seco porta, trovar lume e schiarimento nelle infinite dubbiezze in cui mi ritrovavo involto, e ritrovare in fine un benigno compatimento, se non ostante tutto il mio sforzo io non sarò capace di presentarmi a questa Adunanza se non col tedio di cose non complete, o troppo informi, o troppo bisognose di lunga correzione.

Io provo per verità infinito rammarico nel riflettere che la mia insufficienza forse con troppo lunghi e nojosi dettagli, e forse colle materie o non bene scelte o non bene digerite darà un esercizio troppo penoso alla sofferenza di Persone, il di cui tempo si dovrebbe risparmiare per esser sacrificato ai pubblici servizj. Ma io mi lusingo che la naturale discretezza di questo Congresso si alleggerirà la pena di ascoltare e correggere le mie debolezze colla considerazione che il favorirmi di ajuto e lume in questo riscontro è un atto che tende al pubblico bene, e alla più retta esecuzione della volontà del nostro Sovrano.

Adunque con tutto il più sincero, e più riconoscente desiderio di profittare di tutto il soccorso che nella prudenza e dottrina di questa Assemblea spero di ritrovare darò principio più animosamente alla mia incumbenza, e dovendo oggi per la prima volta aver l'onore di parlare e di esporre i miei sentimenti sopra tal materia, mi farò lecito di fare una breve esposizione dello stato, in cui al presente si ritrova la Giurisprudenza Toscana, per passar poi a dire qualche cosa dei mezzi che bisognerebbe impiegare per ridurla nel grado che la bontà di S. M. C. pare che la voglia ridurre, e domandare alcune Istruzioni per sapere come io debba contenermi nel proseguimento dell' Opera, e delle successive rappresentanze che io farò per fare in sequela della mia commissione.

Le Leggi che presentemente vegliano in Toscana altre sono proprie, altre sono straniere, e dall' uso e consenso tacito ricevute.

Le Leggi proprie della Toscana sono quelle che in differenti tempi sono state fatte dai Sovrani di Toscana per regolamento dei loro proprj Territorj e Governi.

Siccome i Sovrani di Toscana sono stati molti, poichè questa Provincia è stata negli antichi tempi divisa in piccole Signorie, così stimo opportuno per il presente oggetto, senza perdere il tempo nelle antiche divisioni, considerare il Gran-Ducato di Toscana secondo la divisione più recente e tuttavia vegliante, e fondata nei diversi Stati, per l' aggregato dei quali questo odierno sistema si è formato.

Il Gran-Ducato adunque è composto dello Stato o Dominio della Repubblica Fiorentina, e degli Stati, che si sono per varj titoli acquistati dalla Real Casa dei Medici dopo che ella ottenne il Principato della detta Repubblica di Firenze.

I predetti Stati di nuovo acquisto consistono nel Dominio della Repubblica di Siena, nel Marchesato di Castiglion della Pescaja coll'Isola del Giglio e le Rocchette; in Portoferrajo nell' Isola dell' Elba col Territorio adiacente a detto Porto, in Filattiera, Corlaga, e la Rocca Sigillina nella Provincia di Lunigiana, che furono tutti acquisti fatti

dal

dal Gran - Duca Cosimo Primo.

Il Gran-Duca Francesco Primo acquistò nell'istessa Provincia di Lunigiana Lussolo, Ricò, Lisana, e Groppoli.

Dal Gran-Duca Ferdinando Primo fu acquistata la Contea di Pitigliano, e Sorano.

La Contea di Castellottieri, e la Contea di Scansano nella Maremma Senese, e quella di Terra rossa nella Lunigiana furono acquistate dal Gran-Duca Cosimo Secondo.

E dal Gran-Duca Ferdinando Secondo si acquistò la Contea di S. Fiora, e il Territorio di Pontremoli.

Tutti i predetti Stati venuti in potere nei soprascritti tempi della Casa dei Medici, quantunque abbiano formato questo sistema, che si chiama il Gran-Ducato di Toscana, non ostante sono stati tenuti come Territorj separati, e independenti dal Dominio della Repubblica di Firenze, e non sono stati sottoposti al Governo della Magistratura Fiorentina, eccettuatine i piccoli luoghi di Corlaga, Rocca Siciliana, Ricò, e Lisana, che sono stati confusi, e incorporati al Capitanato di Castiglione del Terziere, che è uno dei Governi della Repubblica suddetta.

Tutti i predetti Stati come sopra componenti il presente Granducato hanno avuto i proprj Sovrani, e avevano, e hanno ancora le loro Leggi particolari, con cui si sono sempre governati; e l'essere riuniti sotto l'istessa Sovranità non ha cagionato un'unione generale di questi Territorj sotto l'istessa Legge, e sotto l'istessa forma di Governo, ma ha lasciato sussistere nelle Magistrature e nelle Leggi l'antica separazione, dalla quale resulta, che non vi è, e non vi è mai stato un Corpo di Leggi Generali del Gran-Ducato di Toscana, ma che bisogna ricercare le Leggi proprie del Paese, o sotto il titolo di Leggi della Repubblica di Firenze, o di Leggi della Repubblica di Siena, e il simile si deve ricercare negli altri Stati, benchè più piccoli, i quali sono totalmente sconnessi nel loro Governo dall'uno e dall'altro Dominio.

Prendendo adunque a considerare le Leggi proprie della Repubblica di Firenze, il fondamento di queste è lo Statuto Fiorentino compilato da Paolo da Castro nell'anno 1415., nel qual tempo per rimediare alla moltiplicità, e forse contradizione delle Leggi vecchie venne in mente alla Repubblica di fare una compilazione generale di tutte le Leggi del suo Dominio, il che fu molto bene eseguito nel Codice dei sopradetti Statuti, con i quali fu derogato allo Statuto vecchio fatto nell'anno 1353., e compilato da M. Tommaso di Ser Puccio da Gubbio, e a tutte le disposizioni di prima veglianti, eccettuatene alcune che nominatamente furono lasciate in vigore, e così fu data una nuova norma al Governo di tutto il Paese.

Il detto Statuto è diviso in cinque Libri, il primo dei quali tratta degli Ufiziali forestieri, poichè fu massima di quel Governo Repubblicano di collocare l'autorità di alcuni Tribunali in mano di persone forestiere.

Il secondo Libro tratta delle Cause Civili, dove si regola l'ordine Giudiciario da osservarsi in dette Cause.

Il Libro terzo si divide in tre Trattati, il primo dei quali stabilisce l'ordine giudiciario nelle Cause Criminali; il secondo è intitolato *Ordinamenta Iustitiae contra Magnates*; e il terzo parla dei Cessanti.

Il quarto libro è diviso in sette Trattati, nel primo dei quali tratta degli Ufiziali di Torre; il secondo delle Gabelle dei Contratti; il terzo dell'Ufizio del Proconsolo; il quarto di tutti i Collegj dei Mercanti, e Artefici stabiliti in Firenze; il quinto degli Estimi; il sesto contiene diverse Leggi suntuarie; e il settimo s'intitola *Tractatus & Materia Extraordinariorum*, dove sono diverse ordinazioni di materie spezza-

zate riguardanti l' agricoltura, i giuochi, i pesi, e misure, e altre cose concernenti la quiete, la mondezza, e l'ornato della Città, e il mantenimento dei fiumi, e strade della campagna.

Il libro quinto è diviso in quattro Trattati. Il primo regola la giurisdizione, e autorità dei Priori, e Collegj, che era il Supremo Magistrato di quel tempo. Il secondo regola la giurisdizione e autorità degli Ufizj e Tribunali composti di Cittadini dentro la Città, dove si regolano ancora gli affari militari. Il terzo Trattato si divide in tre parti, nella prima delle quali si tratta dei Censi, e oblazioni dovute al Comune di Firenze nella Festa di S. Gio. Batista, e in altre Solennità dell'anno; nella seconda si tratta delle Gabelle delle Porte, e del Sale; e nella terza delle Gabelle del vino. Il quarto Trattato finalmente che si intitola *Officiorum Extrinsecorum* compartisce la Giurisdizione a tutti i Tribunali fuori di Città, che erano sul Territorio della Repubblica, e unisce i Popoli di detto Territorio in diverse Società, che furono, e sono ancora di presente dette Leghe per ajutarsi scambievolmente nelle loro occorrenze tanto militari che economiche.

Quantunque il Codice di questi Statuti sia molto voluminoso, e comprenda i sommi capi di tutti li affari in quel tempo più importanti al Governo Fiorentino, non ostante siccome non è possibile il comprendere in un solo Statuto generale tutte le infinite specialità che bisognano nella direzione di un Paese, così oltre il detto Statuto si vede che ciaschedun Tribunale di Firenze ove si rende ragione è stato provvisto di un particolare Statuto adattato a quel genere di affari che respettivamente dovevano in ciaschedun luogo trattarsi, e giudicarsi.

I Magistrati sono stati stabiliti in origine o con lo scopo di amministrare la giustizia nelle controversie dei privati, o con lo scopo di esigere le Finanze pubbliche, o con lo scopo di farli presedere alle incumbenze necessarie per il buon Governo del Paese. Qualunque però sia il primitivo scopo dei Magistrati, tutti però nell'esercitare il loro ufizio hanno annessa la Giurisdizione, e per regolare la medesima a similitudine degli Editti Pretorj si è provvisto ciaschedun Tribunale con particolari Statuti, che servono in questa parte di appendice e di supplemento allo Statuto Generale di Firenze, ove tutti i più minuti e speciali regolamenti non furono compresi.

Un' altra serie di Appendice e Supplementi allo Statuto Generale di Firenze noi la dobbiamo considerare negli Statuti della Comunità del Contado Fiorentino e dei Tribunali per detto contado stabiliti, i quali senza essere contradittorj al detto Statuto Generale provvedono all'indigenze locali di ciaschedun Paese, e al regolamento dei respettivi Magistrati Municipali, e alla loro autorità, ufizio, e Giurisdizione.

Dopo li Statuti della Città e del Contado, i quali ho chiamati Appendici e Supplementi allo Statuto Generale di Firenze, perchè di fatto si vedono ordinati con tale spirito, non contenendo stabilimenti contradittorj al detto Statuto Generale, e procedendo colle istesse massime come parte di un' istessa Legislazione, si deve passare alli Statuti del Distretto, i quali ci portano un nuovo ordine di cose.

Suppongo nota la differenza che passa tra il Contado e il Distretto Fiorentino, giacchè per Contado s' intende il Patrimonio originario della Repubblica, e sotto nome di Distretto vengono le conquiste fatte in diversi tempi dalla medesima dall'anno 1176. all'anno 1520.

Quasi tutti i luoghi adunque sottomessi in detto spazio di tempo alla Repubblica hanno i loro particolari Statuti, e le loro particolari usanze, le quali dalla Repubblica furono lasciate in vigore, e di tempo in tempo dalla sua autorità confermate o riformate.

Questi Statuti del Distretto non possono per ciò dirsi Appendici dello Statuto Fiorentino, perchè una gran parte di essi sono di data più antica, e perchè furono fatti da diversi Legislatori, e con diverse massime; onde molte sono le variazioni e contradizioni che per tal causa tra lo Statuto di Firenze e li Statuti del Distretto si osservano.

La Repubblica nel compilare nell'anno 1415. il detto Statuto Generale comandò che questo si dovesse osservare per tutto il Territorio, cioè tanto nel Contado, che nel Distretto, salva però l'osservanza delle Leggi e Statuti speciali di ciaschedun Luogo. Si dice ivi „ Urbem „ nostram Florentinam cum toto „ ejus Territorio Legibus nostris „ regi, & gubernari decernimus, ni„ si, et quatenus loca nostra Ter„ ritorii propriis militarent Legi„ bus, juribus, et Statutis, quae „ tamen nostra auctoritate confecta „ aut confirmata fuerint. Territo„ rium autem praedictum, et loca „ ejus decernimus fore Civitates, Ter„ ras, Castra, Oppida, Villas, Al„ pes, Montaneas, et loca quaecum„ que, quae per nos quomodolibet, „ et nostro nomine reguntur; gu„ bernantur, tenentur, vel possiden„ tur, et in futurum, favente Al„ tissimo, acquirentur, et nostris „ Legibus ligari, vivere, et affici „ omnes nostrae jurisdictioni, po„ testati, dominioque quomodolibet „ subiectos, et in futurum subicien„ dos jubemus, salvis semper specia„ libus, Statutis, et juribus loco„ rum singulorum nostri Territorii „ quae nostra auctoritate facta, vel „ confirmata fuerunt, quae tunc in „ suis locis serventur, et salvis in „ omnibus praedictis consuetudinibus „ cujuscumque dictorum locorum etc.

Da tale disposizione risulta che il diritto Statutario del Governo Fiorentino è composto dallo Statuto Generale di Firenze, e dagli Statuti speciali di ciaschedun luogo, e di ciaschedun Tribunale, e che prima si debbono attendere li Statuti, speciali, e poi lo Statuto Generale. E resulta, che li Statuti del Distretto essendo composti in diversi tempi, e con diverse massime dallo Statuto Generale contengono infinite variazioni e contradizioni al medesimo, le quali variazioni però e contradizioni debbono prelativamente osservarsi, e costituiscono una parte essenziale, benchè non la più facile a chiarirsi, e insegnarsi, della nostra Giurisprudenza Patria.

Tutti questi Statuti tanto del contado, che del distretto, che insieme passano il numero di cinquecento, ogni tanto tempo è stato uso che si rivedino, correggghino, e si riformino secondo l'esigenza del tempi; al qual oggetto le Comunità sono state solite di deputare i Riformatori che hanno proposto ciò che hanno creduto conveniente al loro vantaggio, e le riforme si sono successivamente approvate per ordine del Principe. Talchè al numero degli Statuti originali si deve in ciaschedun luogo aggiungere tutte le respettive riforme fatte fino ai presenti tempi.

Chiunque è informato delle variazioni seguite nel nostro Paese dall'anno 1415. fino al presente, resterà facilmente persuaso dell' infinito numero di Addizioni e Riforme che secondo la revoluzione dei tempi è bisognato fare agli Statuti vecchi; e siccome non è mai venuto in pensiero di fare una Riforma generale, mediante la quale si potesse arrogare le disposizioni precedenti, così si è proceduto col metodo di aggiungere Legge sopra Legge, e di non derogare all' antecedente se non in quanto viene espressamente corretta dalla susseguente, il qual metodo viene a produrre che nella Città di Firenze e nel suo Contado tutti li ordini emanati dall'anno 1415. in cui fu fatto lo Statuto Generale fino al presente si possono dire veglianti. E nel Distretto li Ordini sono vegliantí fino dal tempo in cui furono fatti i particolari Statuti Locali, molti dei quali sono di data assai più antica dell'anno 1415.

Le

Le suddette Riforme sono di più sorte, poichè altre sotto il titolo di Riforma agli Statuti si conservano nei respettivi Tribunali a cui appartiene lo Statuto riformato, dove anco si ritrovano sotto il titolo d'istruzioni, o di lettere circolari, o di partecipazioni fatte ai Principe, o sotto altri titoli, co i quali nei respettivi Tribunali si son fatte di tempo in tempo delle addizioni variazioni e correzioni alle ordinanze vecchie, e si sono introdotti nuovi regolamenti. Altre sono concepite per via di Leggi Generali, Editti, o Bandi, i quali in somma dall'anno 1415. in quà non hanno fatto altro che riformare la pianta del Governo in quel tempo della compilazione generale stabilita.

Di queste Leggi e Ordinanze declaratorie suppletorie e correttorie degli Statuti di Firenze se ne trova un numero non mediocre nei registri delle deliberazioni della Repubblica dall'anno 1415. all'anno 1532. Essendosi in appresso convertita la Repubbiica in Principato è facile immaginarsi quante nuove Leggi fussero necessarie, le quali col tratto successivo del tempo sono cresciute in tal mole, che io ho potuto raccoglierne fino al numero di presso quattromila di quelle emanate sotto il Principato della Casa Medici, e non ostante le mie diligenze sono certo che ancora molte me ne mancano che io non ho potuto investigare.

Con la serie di tali Leggi si vede a poco a poco la pianta vecchia del Governo stabilito nel 1415. sostanzialmente trasformata. Molti Magistrati vecchi sono stati col tratto del tempo totalmente aboliti, talchè non resta conosciuto nemmeno il nome. Altri sono stati aggregati e riuniti in un solo Tribunale. E per lo contrario in altri casi un Tribunale solo è stato diviso in più. Varie incumbenze allora necessarie alla pubblica vigilanza sono restate in oggi superflue. E molte nuove necessità sono insorte, che nell'antico tempo non erano tali, e che si rendono indispensabili al buon Governo presente.

Sarebbe stato desiderabile che chi ha pensato a fare una Legge nuova fusse stato accompagnato dalle notizie e dalla provvidenza necessaria per arrogare le più antiche; ma siccome per lo più non si pensa che a rimediare all'urgenza presente senza avere il tempo nè le preparazioni bisognevoli per fare dei regolamenti generali, così è sempre seguito l'inconveniente, di cui sopra ho parlato, di aggiungersi Legge sopra Legge, e di rendere in tal guisa questa serie di Ordinazioni tutta vegliante per lo spazio di tre secoli e mezzo, nella qual serie senza dubbio grande oscurità e difficoltà produce l'antichità del tempo la perdita che in un corso così lungo d'anni naturalmente è seguita di più memorie istruttive e necessarie all'intelligenza delle Leggi, e gran cangiamenti occorsi nella nostra forma di Governo; la troppa prontezza in far Leggi nuove per ogni piccola occorrenza; la troppa verbosità delle medesime, e bene spesso la poca perizia degli Estensori. Talchè le contradizioni, le repetizioni inutili e le omissioni delle cose più importanti alla chiarezza e la mistura perpetua dell'antiquato col vegliante saranno un non piccolo tormento per chi dovrà raccogliere con qualche ordine il risultato preciso di tutto questo ammassamento di cose.

Alla detta serie delle Leggi emanate nel Principato della Casa Medici si debbono finalmente aggiungere le Leggi emanate nel felice Governo di S. M. C., e con ciò averemo terminata la descrizione delle Leggi proprie del Governo Fiorentino.

Dopo di questa una simile descrizione si potrebbe appresso a poco fare delle Leggi della Repubblica di Siena, la quale ha il suo Statuto compilato in ultimo luogo nell'anno 1544., e avendo il suo Territorio diviso nel Patrimonio originario del Comune di Siena, e in Paesi da

detto Comune conquistati i quali vivevano colle lue proprie Leggi, e colle medesime sono stati lasciati vivere, così tutto quel che si è detto sopra le variazioni degli Statuti Fiorentini si può ripetere sopra li Statuti Senesi, poichè sebbene la specialità delle disposizioni siano diverse, non ostante l' architettura del Governo è stata appresso a poco la medesima, e la Legislazione Municipale è sull'istesso piede della nostra. E perciò dopo i predetti Statuti si dovrà passare alle successive Ordinazioni fatte dal Comune di Siena in supplemento o correzione dei medesimi, e poi alle Leggi della Casa Medici, alcune delle quali sono speciali per quello Statuto, e alcune contengono le medesime disposizioni emanate anco per il Dominio Fiorentino.

Li altri Paesi di nuovo acquisto della Real Casa de' Medici hanno ancor' essi le proprie Leggi che non hanno nulla di comune nè col Governo Fiorentino, nè col Governo Senese: ma essendo piccoli Territorj composti di poche Comunità, così non aggiungono gran volume alle cose sopra menzionate, e per lo scopo presente resta inutile il perdere il tempo nella loro descrizione, servendo il detto fin quì per concepire una tal qual idea dello Stato in cui si trova il corpo delle Leggi proprie statutarie o municipali della Toscana.

Oltre le dette Leggi proprie, che io chiamerò Statutarie e municipali della Toscana, si è sempre osservato fra noi il corpo dell'Ius Civile dei Romani, il quale io non chiamerò Legge straniera, perchè è sicura opinione che questo in Toscana sia stato sempre in osservanza fin da quando questa Provincia faceva parte dell'Imperio Romano, e che solo le novelle Costituzioni dell'Imperator Giustiniano, ove diversi cangiamenti furono fatti alle antiche Leggi Romane, si possino dire fra noi Leggi straniere dall' uso e dal consenso tacito dei Popoli abbracciate e ricevute, in quelle parti però che veramente si trova che l' uso vi si sia uniformato; giacchè in molte parti si sa di certo non essere state ricevute, e che anzi per impedirne la recezione, la quale poteva temersi dal costume di leggere e insegnare nelle Università le dette Novelle insieme col restante del Corpo Civile furono in diverse Città d'Italia fatti in quel tempo li Statuti espressamente contradittorj alle nuove disposizioni di Giustiniano, e favorevoli e confermatorj dell'antico Gius Romano, e favorevoli in specie all' agnazione, e altre massime antiche, che Giustiniano aveva alterato per avvantaggiare li interessi del sesso muliebre. E da ciò dipende che quasi tutti li Statuti hanno disposto sopra le successioni ab intestato, perchè non piacendo il metodo Giustinianeo che era difforme dal Gius antico d' Italia, ciaschedun Governo credè di dover recedere da detto metodo con uno Statuto correttorio; e siccome ciaschedun Governo fece questo Statuto a sua fantasia, così non è maraviglia se si vedono in tal materia tante difformità.

Il corpo del Gius Civile dei Romani è adunque in Toscana in quelle parti che dagli Statuti non è corretto, quello secondo il quale si decidono le differenze dei privati, e si amministra la giustizia sì nei Giudizj civili che criminali da qualunque Magistrato che eserciti l' uffizio suo con Giurisdizione. Anzi il più bello e antico Codice delle Pandette che esista nel Mondo, ritrovate dai Pisani in Amalfi, fu dalla Repubblica di Firenze dopo la conquista di Pisa portato in questa Città, e si è conservato sempre con qualche straordinaria venerazione in questo istesso Palazzo, ove noi abbiamo l' onore di adunarci in adempimento della nostra commissione.

Questo Diritto Romano forma unicamente in questo Paese lo studio della Giurisprudenza, nella quale s' introducono coloro che voglio-

gliono fare la professione di Giurisconsulto, e che si abilitano per detta professione nelle pubbliche Università, ove solamente il detto Corpo di Leggi Romane viene insegnato. E la cognizione degli Statuti e delle Leggi Locali del Paese non è reputata parte essenziale della scienza di un Giurisconsulto, e però si considera per uno studio subalterno di mero fatto in cui si impiegano i Procuratori e li Attuarj di ciaschedun luogo, perchè si procede in tutti i Tribunali colla massima che il Gius Civile dei Romani, che si chiama Gius Comune, debba osservarsi in tutti quei casi che lo Statuto e la Legge Locale non dispone in contrario; e che la parte che si fonda negli Statuti o Leggi Locali debba aver essa l'obbligo di produrgli, poichè in mancanza di essi il Giudice pronunzia secondo il Gius comune.

In fatti il perito nel Gius Comune collocato in ogni parte del mondo, e data la notizia delle lingue, è idoneo a giudicare in qualunque luogo e in qualunque tempo benchè trovi Statuti tra loro differentissimi; e per lo contrario chi avesse tal memoria da sapere a mente tutti li Statuti del Mondo, e non fosse introdotto nella scienza del giusto e dell'ingiusto insegnata dai Giureconsulti Romani non sarebbe buono con tutta la sua memoria a giudicare un litigio; poichè la perizia degli Statuti non può dare ajuto che a conoscere la pratica del Foro, e a giudicare alcune specialità di fatto, che in ciaschedun luogo sono così diverse, e diversamente pensate, e ordinate, e bene spesso da persone ignoranti compilate, e sempre con regole ristrette a certi luoghi, e a certe persone, e sempre col trascorso dei tempi cangianti, talchè non è possibile, che di tutte queste notizie di fatto non riducibili a scienza, e inutili a sapersi avanti l'occorrenza, e facili a impararsi quando il caso viene, resti caricato lo studio della Giurisprudenza, il quale per verità è con molta ragione fondato unicamente nello studio della Legge Romana; perchè il dare degli ordini a tutte le Nazioni, che hanno fatto Leggi, è riuscito, ma l'arte generale d'interpetrare queste Leggi, i Contratti, e le volontà dei defunti, e l'arte di regolare i Giudizj, e di ritrovare in forma autentica la verità dei fatti, che danno luogo alle Costituzioni, la scuola di giudicare, e le massime elementari, e i principj universali e perpetui della Giustizia non altrove si riscontrano come nelle Leggi Romane, che non sono semplici ordinazioni, ma sono un aggregato di opere di uomini talmente eccellenti nella dottrina e nella saviezza, che la lunga età successiva non ha potuto per anco vedere il uguali, come il consenso dell'Europa culta nell'adottare e nel seguitare tuttavia le predette Leggi fa testimonianza.

Al predetto Corpo del Gius Civile dei Romani sono state annesse dai Giureconsulti le consuetudini Feudali, quantunque queste siano consuetudini del Regno Longobardico compilate in Milano da Gerardo Nero, e Ruberto de Orto. Non ostante siccome sono state ricevute universalmente per consenso spontaneo delle Nazioni, e si riguardano come il Gius Comune nella materia Feudale, come fanno parte del detto Corpo Civile, similmente in Toscana sono state ricevute, e s'insegnano da gran tempo in quà nell'Università di Pisa, e si osservano nel modo che è seguito in molti altri Paesi in tutti i casi non espressi nelle speciali investiture dei nostri Feudi, quantunque sia noto il giudizio che hanno dato sopra questa barbara raccolta il Cujacio, e l'Ottomanno, e altri uomini dottissimi che si dolgono di essere stati condannati a insegnare per le Università un libro pieno di ambiguità, di contradizione, e di assurdità, che alcuno di essi chiama carnificina degl'Ingegni.

Un'altro Corpo di Leggi è ricevuto in Toscana, e queste sono i Ca-

Canoni, e le Regole Ecclesiastiche. Di questi Canoni per lo spazio di undici secoli esistevano nelle Chiese di Oriente e di Occidente diverse raccolte fatte di autorità privata, dove furono talvolta mescolati diversi squarci di Opere dei Santi Padri, e di Costituzioni Imperiali secondo il gusto dei Collettori, e di più ebbero la disgrazia di essere interpolate per ignoranza o per malizia con l' intrusione di cose apocrife confuse senza distinzione con gli atti veri; e in questo dopo molte intrusioni fatte nei Codici più antichi è celebre l' impostura fatta da Isidoro Mercatore o sia Peccatore nell'ottavo secolo, il quale suppose nella sua raccolta una gran quantità di Lettere Decretali di Papi dei primi sei secoli, che poi furono ritrovate false.

Queste raccolte col decorso dei tempi si accrebbero da nuovi Compilatori, l'ultima delle quali fu di Graziano Monaco Benedettino nato in Chiusi, che la pubblicò nell' anno 1151. colla solita mescolanza delle dette false Decretali. Questa raccolta quantunque contenesse con l' ajuto di dette supposte Decretali molte opinioni nuove favorevoli alla grandezza della Sede Romana, non ha mai ricevuta l' approvazione espressa dei Papi, che avevano già principiato ad aspirare a cose maggiori, ma bensì ha avuta la distinzione di essere inclusa nel Corpo Canonico, di cui forma il primo Tomo.

Dopo il Decreto di Graziano altre Raccolte private furono fatte, ma finalmente Gregorio Nono creato Papa nel 1229. volle compilare colla sua autorità una raccolta che servisse di un Codice Pontificale forse a emulazione di quello di Giustiniano. Questa Collezione fu pubblicata l' anno 1231. e forma il secondo Tomo del Corpo Canonico, il quale fu poi accresciuto da Bonifacio Ottavo, e da Clemente Quinto, e da Giovanni Ventidue.

Questo Corpo Canonico per annuenza de Sovrani cominciò a leggersi e insegnarsi pubblicamente nelle Università in concorrenza del Gius Civile dei Romani, e le sue regole si attendono nei nostri Tribunali per decidere una parte degli affari; e questo Corpo è andato successivamente sempre crescendo colle successive Costituzioni che i Pontefici hanno pubblicate. E come un' appendice di questo Corpo credo che vadano considerate le Costituzioni Sinodali di tutte le nostre Chiese Toscane, le quali sono state pubblicate con permissione dei Sovrani, che di tempo in tempo hanno regnato, le quali possono in conseguenza riferirsi alle Leggi Patrie.

L' uso di questo Corpo Canonico non è in tutte le sue parti pacifico, poichè sebbene si diffondesse e fusse ricevuto nel Mondo anco prima che si potesse diffondere il Corpo delle Leggi Civili dei Romani; e sebbene avesse il merito di avere il primo dirozzata e addolcita la barbarie e brutalità con cui si amministrava la giustizia dai Signori Feudali d' Italia, e fuori d' Italia, e di avere introdotti nell' ordine giudiciario i primi principj dell' equità naturale, non ostante essendo questa raccolta in quei secoli della comune ignoranza compilata dagli Ecclesiastici che erano i più dotti, e più illuminati degli altri, e compilata a disegno d' ingrandire la potenza della Sede Romana sopra le altre Chiese, e sopra l' autorità naturale dei Governi Laici, tale opera che era piena di equità nelle materie indifferenti riuscì piena di opinioni nuove e sospette nelle materie interessanti la Giurisdizione dei Sovrani.

Sicchè cominciandosi questa dottrina Canonica a insegnare nelle Università, le Città d' Italia vedendo da queste nuove opinioni pubblicate coll' autorità Pontificia attaccati i diritti del Principato provveddero alla loro difesa con particolari Statuti contradittorj all' introduzione di tali nuove opinioni, e per le successive Costituzioni Pontificie che di tempo in tempo sono state pre-

promulgate in aggiunta del Corpo Canonico si è sempre proceduto con la massima che non siano attendibili, se non sono state per consenso espresso dei Sovrani accettate. E ben vero che questa accettazione non è sempre chiara, e molte dispute di fatto si promuovono sopra la qualità della passata osservanza per inferirne o per impugnarne la consecutiva accettazione.

Adunque noi troviamo questo Corpo Canonico in diverse materie variante dalle Leggi Civili Romane, e in altre repugnante alle disposizioni del nostri Statuti; e in tali circostanze resta sovente molto dubbioso quando debba prevalere il Gius Canonico, e quando il Gius Civile, e quando il Gius Statutario.

I confini tra il diritto Statutario, e il Gius Civile dei Romani, si possono con facilità assegnare, perchè il Gius Civile dei Romani non si osserva nei casi ove lo Statutario è contrario.

Lo Statutario ancora in se stesso benchè moltiplice e voluminoso, non ostante non reca notabile confusione, perchè vi è la regola che la Legge posteriore deroga all' anteriore, e la particolare alla generale.

Ma rispetto al Gius Canonico prescindendo da una nuova deliberazione del Sovrano non è facile l'assegnarli i proprj confini. Questo certamente doverebbe tacere dovunque repugna al Gius Statutario, e il nostro Statuto medesimo ha sopra di ciò data una chiara decisione nel Libro secondo alla rubrica 25. *de non impugnandis Statutis Florentiae*, dove ordina quanto appresso „ Omnia „ Statuta, & ordinamenta Communis Florentiae sint valida, & firma praecisa, & inviolabilia etiam si contra Ecclesias religiosas Ecclesiasticas, vel non suppositas personas, & contra libertatem Ecclesiae dicerentur confecta. Et si in aliquo Statuto dicatur, quod non intelligatur aliquid esse provisum contra Sacros Canones, vel libertatem Ecclesiasticam, vel aliquid simile, vel majus, & opponens contra ea, quae allegans &c. capiatur, & non relaxetur, donec infra mensem a die condemnationis de facto, & secundum solemnitatem florenos quingentos solverit Communi Florentiae sub poena amputationis linguae &c.

I confini del Gius Canonico non si potevano in quel tempo assegnare più chiaramente; ma siccome questa è una materia che tutta dipende dall' accettazione dei Sovrani, così quelli che tempo per tempo hanno avuto in mano la Sovranità del nostro Paese hanno variato di sentimento in diverse occasioni, secondo il loro diverso modo di pensare, e secondo le diverse circostanze dei tempi, giacchè i progressi del Gius Canonico sono stati per più secoli complicati con gli affari politici d' Italia, e di Europa, sicchè nello Stato presente rimane in questa materia la nostra Giurisprudenza molto oscura, e i dubbj non si possono decidere con alcuna Legge scritta, perchè noi ne manchiamo totalmente; non si possono decidere coll' opinione dei Dottori perchè i Canonisti Pontificj e loro seguaci all' apparire del Corpo Canonico si trovarono subito discordanti dai Giureconsulti Civili che gli riguardavano per le loro nuove opinioni con disprezzo e derisione, e tal discordia si puol dire che duri ancora, e difficilmente si possono decidere coll' osservanza e consuetudine, perchè bene spesso l' osservanza è stata fluttuante, e gli atti che si adducono o per l' una o per l'altra parte sono talvolta o mal provati o contenziosi, talchè l' oscurità in questa materia ha dato e sempre darà luogo a molte differenze di opinioni.

Finalmente un'altra Legge straniera è per uso tra noi ricevuta, e questa si chiama il Consolato del Mare, la quale è una raccolta di Leggi in origine dei Catalani che per consenso spontaneo delle Nazioni più culte che navigano i mari di Europa è stata ricevuta per Legge Ge-

Generale nelle cose marittime e mercantili, la quale serve di molta facilità e concordia nella spedizione dei predetti affari di navigazione e di commercio, i quali acciocchè il comodo del mare sia reciproco è necessario che restino terminati con una uniformità di diritto, e con una tal quale corrispondenza alle opinioni e massime delle altre Nazioni che commerciano con noi, come la pratica antica e moderna lo simil genere di giudizj c' insegna.

Questi sono i quattro Corpi di Leggi scritte, che vegliano nel Gran-Ducato di Toscana, a ciascheduno dei quali per renderlo completo e corredato delle cognizioni necessarie al presente stato della Giurisprudenza si deve aggiungere il Gius non scritto, che è il resultato dell' osservanza interpetrativa, la quale o si rileva dall' opinione più comune e più fondata dei Giureconsulti, o si rileva dalla consuetudine di giudicare specialmente nei nostri Tribunali.

Un gran soccorso per esaminare i progressi, e i fondamenti di questa osservanza noi lo possiamo ritrovare in Toscana nel lodevole Istituto fatto praticare ai Giudici fino dagli antichi tempi di scrivere i motivi dei loro Giudicati, la serie dei quali Motivi, che tanto nella Ruota di Firenze, che in quella di Siena è stata tenuta con tutta diligenza, può dare lumi copiosissimi per raccogliere il nostro gius non scritto, o vogliamo dire consuetudinario, la cognizione del quale è inseparabile dalle Leggi scritte, dovendo fissare lo stato dell' odierna Giurisprudenza Toscana.

Con la predetta osservanza interpetrativa si decidono molti casi, che nella disposizione delle Leggi scritte sono restati dubbiosi e controversi, e si supplisce in molti altri, che nei Corpi delle dette Leggi scritte sono restati omessi, e si riconoscono i fondamenti di alcune moderazioni, ampliazioni, o estensioni dall' uso di giudicare e dalla pratica forense introdotte e stabilite in aumento o correzione delle dette Leggi scritte.

A tutti i sopradetti quattro Corpi di Leggi ricevute nel Gran ducato per le mentovate ragioni e dove d' interpetrazione autentica l' osservanza dei nostri Tribunali, la quale osservauza inoltre nel Corpo delle Leggi Patrie ha un uso di più, perchè dovrebbe servirci di regola per distinguere le antiquate dalle veglianti, giacchè per quelle non vi è regola scritta; e dovrebbe inoltre insegnarci quali siano le Costituzioni Canoniche che mediante il consenso e la non interrotta accettazione dei Sovrani debbono secondo l' odierno stato prevalere alle nostre Leggi Patrie, e quelle che non debbono avere tal preferenza.

Sicchè dalle cose sopra esposte si può concludere, che la Giurisprudenza Toscana, cioè, l' arte che serve ad amministrare la giustizia in questo Paese, consiste nella cognizione del resultato dei predetti quattro differenti Corpi di Leggi combinato insieme, e dalla consuetudine autenticato e interpetrato, e dalla prudenza del Giudice applicabile ai casi controversi.

Tale essendo lo stato delle nostre Leggi, sopraggiungono gli ordini veneratissimi di S. M. C. tendenti a riformare il voluminoso Corpo delle Leggi Patrie, e a ridurle in un solo Codice, che serva di Legge o Statuto generale per tutto il Gran-Ducato.

In ossequio di tali ordini, e della commissione, che a me fu data, io non ho trascurato di fare in questo tempo tutti li sforzi per accumulare il maggior numero che io ho potuto di notizie preparatorie per servire all' Opera comandata. Ma per cominciare a fare uso di questi materiali, e dar principio con qualche ordine alla fatica che mi è stata imposta, io ho necessità per più motivi di far ricorso alla direzione di questa dottissima Adunanza, poichè io mi trovo in questo fatto in circo-

costanze simili a un Architetto, che avesse ammassato una grandissima quantità di materiali di più sorte, ma che per cominciare a fabbricare non avesse ancora stabilito il disegno.

Questo disegno, che in tutte le fabbriche dipende per la maggior parte dalla volontà e dal genio del Padrone, è quello che nella presente contingenza bisognerebbe che mi fusse prescritto almeno sopra alcuni punti più importanti, affinchè a norma del sovrano volere, e a tenore delle savie Istruzioni di tutto questo Congresso io potessi disporre la mia fatica in quell'ordine che fusse più gradito e approvato per buono, e io non dovessi perdere il tempo, e stancare l'altrui sofferenza in cose che poi non si ritrovassero coerenti alle Clementissime intenzioni del nostro Augustissimo Padrone.

Se mi fusse stato commesso di faticare a una semplice compilazione, cioè a una pura esposizione delle Leggi tali quali sono digerite per via di materie con qualche metodo idoneo per l'istruzione dei giovani, nel gusto che si vede fatta la compilazione delle Leggi del Regno di Napoli da Carlo Tapia, e che attualmente si sta con molto miglior ordine facendo da Francesco Rapolla, che ne ha pubblicata la prima parte, io mi troverei molto meno imbarazzato, perchè una compilazione di Leggi in questo senso è un'Opera meramente letteraria e privata, la quale non aggiunge nè toglie alcuna cosa al vero disposto delle Leggi, che rimangono nel loro primiero essere; onde se il Compilatore prende degli abbagli, il Pubblico non ne risente alcun danno, e se le Leggi sono oscure, il Compilatore non è impegnato a chiarirle, e se sono difettive, non è obbligato a supplire; e se la Giurisprudenza in molti casi rimane dubbia e vacillante, egli non può, nè deve decidere, nè assumersi il peso di provvedere con la chiarezza e precisione della Legge alle future contingenze, ma lascia tutte le cose nel suo essere, trattando le Leggi istoricamente, e in somma da mero Compilatore.

Ma nel caso nostro S. M. C. non pare che voglia un' Opera da servir solo per uso delle Scuole, ma pare che voglia che le sia proposta la forma di un nuovo Codice, in cui venga rifusa e ricomposta la materia contenuta nel Corpo nostro delle Leggi Patrie, separando l'antiquato dal conveniente ai presenti tempi, e scegliendo tra le tante difformi disposizioni quelle, che sono più adattate a divenire disposizioni generali della Toscana, e volendo che questo Codice serva non solo di facilità e di istruzione per chi vorrà apprendere le Leggi Patrie, ma che abbia in se stesso forza di Legge, e mediante la sua sovrana autorità deroghi alle Leggi anteriori, e serva di Statuto generale per tutto il Granducato. Onde essendo tale l'intenzione della Cesarea M. S., la proposizione di un' Opera tanto importante diventa sempre più rischiosa, perchè infiniti sono li oggetti che bisogna avere in mente, acciò le nuove Leggi correggino veramente i difetti del presente nostro sistema di Legislazione, e principalmente lo rendino per la quiete dei futuri tempi chiaro e preciso nelle cose che sono presentemente oscure e dubbiose, e sia nell' altre parti concordante a i giusti riflessi che bisogna avere per i diritti della C. M. S., e per la gloria del suo Nome, e del suo felicissimo Governo.

Perciò prima di ogni cosa io ardirei proporre, che la nota saviezza dell'E. V. e di tutta questa Assemblea esaminasse e stabilisse alcuni punti preliminari che servissero d'istruzione a me, e a chiunque dovrà faticare, acciocchè il filo dell' Opera resti condotto dentro quei limiti che possono essere più vicini a incontrare la sovrana approvazione, e non mi si lasci la libertà di andare vagando con l' immaginazione in cose troppo lontane dall'uso pratico, e di ingolfarmi, e di perdermi

mi in sistemi, che potrebbero essere reputati chimerici; perchè senza essere obbligato di stare al prescritto delle Leggi vecchie, e avendo libertà di pensare, e di proporre cose nuove, questa libertà per essere illimitata può diventare inutile, e sarebbe sicuramente per produrre gran perdimenti di tempo, se non fosse diretta da una scorta prudente, quale io senza dubbio spero nell'approvazione di questa Adunanza.

Dovendo adunque pensare alla proposizione di un nuovo Codice di Leggi, e contenente una riforma generale delle Leggi veglianti, crederei che bisognasse ristrignere questa generalità alle pure Leggi Statutarie, o per dir meglio alle materie che attualmente vengono trattate dalle Leggi Statutarie. Li ordini di Sua Maestà Cesarea non parlano per verità che di riformare le nostre Leggi Toscane, ma ognuno vede che facendosi nuovi Statuti si potrebbe a poco a poco passando da un titolo all'altro ampliare infinitamente la materia Statutaria, e arricchirla di nuove Riforme e correzioni sopra il Corpo delle Leggi Romane, sopra il Corpo Canonico, e sopra il Consolato di Mare.

Ho detto di sopra che li Statuti trattano con molte parole una piccolissima parte della materia Legale, perchè, poichè prescindendo dal regolare in ciaschedun Governo la rappresentanza pubblica, l'ordine e l'autorità dei Magistrati, la tela giudiciaria, le successioni ab intestato, o lucro dotale, le obbligazioni delle donne, e poche altre cose simili, tutto il restante della Giurisprudenza, e la parte essenziale di essa rimane nelle Leggi Romane, che non sono state corrette altro che in alcuni articoli di precisa necessità.

Un Codice Generale di Leggi dà una vastissima idea del suo contenuto, perchè parrebbe che dovesse comprendere tutto il necessario a sapersi per esercitare la Giurisprudenza in un Paese, particolarmente se questo Codice si dovesse disporre coll'ordine delle Istituzioni di Giustiniano, ordine buonissimo a comprendere tutte le cose, perchè sotto quelle divisioni generalissime, e sotto titoli astratti si può digerire un trattato completo di tutta la materia legale. Ma nel caso nostro non credo che sia necessario l'entrare nelle materie del Corpo Civile, che i nostri Statuti hanno lasciate intatte, poichè non vi è da presumere di poterle trattare con miglior ordine, e in miglior forma, e molto meno crederei, che fusse tentabile l'intraprendere di correggerle e riformarle, fuori che in quelle piccole parti dove già i nostri Statuti ci hanno indicata la necessità di questa correzione; e ancora in quelle io per me sarei di parere, che dovunque si potessero le nostre Costituzioni Patrie riapprossimare al disposto delle Leggi Romane, si dovesse fare, perchè noi non possiamo con più sicura scorta operare.

Io ho l'onore di parlare in un' Adunanza ove credo tutti abbastanza prevenuti per la saviezza, dignità, ed equità delle Leggi Romane, onde io credo superfluo il diffondermi in elogj delle medesime, e nel dimostrare la difficoltà di poter fare, dire, o pensare qualcosa di meglio in quei punti dove le medesime hanno disposto. Io non citerò veruno Giureconsulto sopra tal proposito, perchè stimo a bastanza noto il sentimento universale di tutta questa classe di persone. Mi sarò lecito solamente ricordare ciò che dice Lorenzo Valla uomo non legale, e prontissimo a censurare severamente tutti li Scrittori, dopo di aver lette le Pandette, *Prefazione al libro 3. dell' Eleganze*: „ Perlegi proxime „ quinquaginta Digestorum libros ex „ plerisque Iurisconsultorum volu„ minibus excerptos, & relegi cum „ libenter, tum vero quadam cum „ admiratione. Primum quod ne„ scias utrum diligentia ne, an gra„ vitas, prudentia an aequitas, scien„ tia rerum, an orationis dignitas „ praestet, & majori laude digna „ esse

„ esse videatur . Deinde quod haec „ ipsa ita in un quoque illorum om„ nia sunt egregia , et perfecta , ut „ vehementer dubites, quem cui prae„ ferendum putes .

Il Gius Civile de' Romani ha avuto sempre questo vantaggio sopra le Leggi di tutte le altre Nazioni, di esser fondato in principj veri e innegabili , di equità convenientissimi alla natura umana , e di esser trattato con una eleganza , e dignità incomparabile, e di essere unito colla scuola della Giurisprudenza , cioè dell' arte di distinguere il giusto , insegnata per principj nel modo che s' insegnano l' altre scienze, e dimostrata con regole perpetue e generali , adattate perciò a tutti i tempi, e a tutte le Nazioni, e a tutti i generi di negozj.

Questi vantaggi mancano nelle Leggi di tutti gli altri Popoli, che consistono per lo più in una raccolta sterile di ordini particolari, che non rendono dopo averla fatta l'uomo più perito , nè più savio, nè più giureconsulto di quel che prima si fusse. Perciò credo espediente che non s' intraprenda a trattare delle Leggi Patrie, se non con premettere una certa specie di venerazione per le Leggi Romane , affinchè lo zelo di fare un Codice più ricco di materie non ci trasporti a recedere dalle massime antiche di quella Nazione, di cui fu particolar pregio il sapere *regere imperio Populos*.

Più che io mi sono andato inoltrando nell' osservazione e studio dei nostri Statuti, e di quelli di altre Nazioni che per confronto ho dovuto esaminare , più mi si è accresciuta la venerazione per le Leggi Romane, e mi sono persuaso che Cicerone dicesse con molta verità : „ Incredibile est quam sit omne Ius „ Civile praeter hoc nostrum in„ conditum ac pene ridiculum ; „ e modernamente Cornelio Bynkershoeck ci definisce esattamente i difetti della Giurisprudenza Statutaria nella Prefazione alle osservazioni „ ivi „ „ Leges autem propriae quam in „ plurimis deficiant ipsi sciunt , & „ fatentur , qui vel maxime Iuris „ Patrii consulti elucent. Ex inde Comitum, & Ordinum Edicta, De„ creta, Rescripta , excute Privile„ gia, Statuta Locorum , consuetu„ dines, & oberrabis saepe incertior; „ quam dudum. Quotus quisque ca„ sus est quem in his frustra quae„ ras, quemque non definias nisi ad„ hibitis regulis Iuris Romani, & „ quam vagum , incertum , ob„ scurum est quidquid fere est Iuris „ Patrii .

Io ho avuto ancora campo di osservare che una potente cagione dell'oscurità e delle confusioni del Diritto Statutario è stata in tutti i tempi la troppa facilità e prontezza in far nuove Leggi, e in estendere le disposizioni troppo agevolmente da una materia all' altra per zelo di regolare tutto secondo la prudenza e convenienza dei tempi correnti; ma quest' istesso zelo ha caricato la Legislazione di un voluminoso peso di ordini difformi e contradittorj, e ha fatto fare molte correzioni inutili al Diritto comune . I tempi che hanno fatto credere prudenti alcune risoluzioni si sono mutati, ma le risoluzioni sono rimaste in essere a far numero e confusione, poichè li Statuenti non hanno sempre considerato che le Leggi rimangono perpetue, e che i motivi di fare le Leggi non sono perpetui, anzi alle volte sono di brevissima durata, onde nel fare per ogni piccolo motivo temporale una Legge perpetua si viene a crescere senza ragione adequata il numero delle Leggi , e queste Leggi rimangono col trascorso dei tempi prive del loro fondamento , e un ammasso inutile di legami, che non hanno più scopo veruno.

Perciò crederei che nel proporre una riforma del nostro Diritto Statutario, due avvertenze bisognerebbe avere e stabilire per modo di regola e d' istruzione a chi deve a detta proposizione pensare.

La prima, che si contenesse il

nuovo Codice dentro i limiti delle sole materie trattate dai nostri Statuti, e che delle materie che questi hanno lasciate intatte non s' intraprendesse di parlarne, e molto meno di far correzione o altre novità sopra il Gius comune, poichè questa sarebbe un' impresa d' infinito e pericoloso lavoro, e che ci allontanerebbe dalle massime con cui vivono tutti i Popoli nostri vicini, i quali direbbero forse di noi ciò che il Cuiacio soleva dire di alcuni Statuti „ Leges Romanae Ius Gentium „ prope sequutae sunt; et mores nostri Ius Gentium conturbarunt.„

Ciò che si dice del non correggere il Gius Comune credo che vada detto anco sopra il Consolato del Mare, nel quale sarebbe pericolosa ogni novità, poichè il comodo reciproco della navigazione esige che li affari si decidino secondo i principj comunemente ricevuti dalle Nazioni che con noi hanno commercio. In fatti niuno Imperio ha avuto il sapere e il potere fare le Leggi quanto l' ha avuto quello dei Romani, i quali non ostante in tal materia si adattarono a seguitare la Legge Rhodia, che per loro era Legge straniera.

Ristretta in tal guisa la compilazione ai puri titoli delle materie statutarie la seconda avvertenza che a mio crederebisognerebbe avere consiste nell' esaminare queste materie per chiarirsi se veramente sussistino i motivi per cui è bisognato recedere dalla disposizione di Ragion Comune, e disporne e trattarne negli Statuti. Se i motivi non sussistono o non sono più adattati ai presenti tempi, crederei, che si potesse scaricare il Codice Municipale di tutte quelle disposizioni di materie ove con il Gius Comune resta prudentemente e sufficientemente provvisto. Nei titoli poi che non si possono con il Gius Comune sufficientemente regolare, e in quelli dove per vera necessità è bisognato fare qualche correzione al medesimo, questi crederei che dovessero formare l' oggetto e la materia del nuovo Codice, e a questi converrà rivolgere unicamente l' attenzione di chi dovrà faticare in questa Opera.

Stabilita questa regola di operare sopra le Leggi scritte, o in vece di questa che io reverentemente ho proposto, qualunque altra che più piacesse stabilire a questo dottissimo Congresso, bisogna passare alle operazioni da farsi sopra il Gius non scritto, cioè sopra l' osservanza, il resultato della quale suppongo che nel nuovo Codice bisognerà ridurre in scritto. L' osservanza è un appendice non scritta della Legge, la quale supplisce i casi omessi e decide i casi dubbiosi, onde facendosi li Statuti nuovi per correggere i difetti delle vecchie Leggi bisogna per necessità far' uso di questa osservanza, o per approvarla, o per riprovarla.

Quantunque l' osservanza interpetri, e serva di appendice a tutti i quattro Corpi di Leggi scritte, non ostante il risultato di questa deve tutto chiamarsi diritto municipale, perchè per esempio le interpetrazioni del Gius Comune controverso già ricevute e stabilire nei Tribunali di Toscana essendo diverse dalle interpetrazioni ricevute altrove, non fanno parte del Gius Comune, ma sono veramente parte del nostro Gius Patrio o municipale, poichè quel che è stato consueto in Toscana può non esser consueto altrove.

Perciò l' osservanza a qualunque Corpo di Leggi appartenga doverà esser sempre un oggetto della nuova Compilazione, nella quale bisognerà separare le cose che l' osservanza ha pacificamente deciso, e quelle che non ha deciso.

Per quelle che ha deciso basterà ridurle in scritto, quando le decisioni già introdotte piacciano, e siano coerenti al restante della Legislazione, che si vorrà introdurre.

Quelle cose poi che l' osservanza non ha per anco deciso, o perchè l' osservanza in se stessa sia stata fluttuante, o perchè le dispute del Foro tenghino ancora la materia trop-

troppo involta nei dubbj, in tal caso l'ufizio di questa Compilazione consisterà nel decidere li articoli più essenziali e più importanti all' uso pratico della Curia, giacchè l' intraprendere di decidere ogni questione credo che sarebbe impresa troppo disperata.

Sicchè le operazioni che bisogna avere in mira nel lavorare a questa Compilazione secondo il sentimento che io mi pregio di esporre alla correzione di V. E. e di questi altri Signori Deputati si ridurrebbero alle seguenti.

Primo che si lascino intatti i Corpi di Leggi scritte ricevute in Toscana, eccettuato il Corpo delle Leggi P. t. e, al quale unicamente si ristringa la Riforma.

Secondo che tra le Leggi Patrie si separino, e si recidino tutte le antiquate.

Terzo che tra le veglianti si separino quelle, che senza causa prudente recedono dalla disposizione di ragion comune, ovvero si pongono superfluamente a trattare le cose dal detto Gius Comune sufficientemente regolate.

Quarto, che si riduca la Compilazione a quelle sole materie che dal Gius Comune non possono regolarsi, e a quelle, dove per vere e prudenti cause è bisognato correggerlo.

Quinto, che si esamini il nostro Gius non scritto, e si riduca in scritto il risultato dell' osservanza pacifica per aver forza di Legge nel nuovo Codice con quelle moderazioni e correzioni che saranno stimate giuste.

Sesto, che si decida l'osservanza dubbiosa o contenziosa negli articoli più comuni, e più importanti a chiarirsi, senza curarsi di discendere alla decisione delle più minute controversie.

Dopo fissati questi punti, io passerei a domandare alcune istruzioni particolari per sapere come contenermi nel proporre le cose appartenenti a due generi di materie che io apprendo per le più importanti, e per le più connesse con tutti gli affari civili.

Il primo genere è quello delle materie Ecclesiastiche. Sopra di queste mi son dato l' onore di rappresentare, che secondo l' odierno stato non resta ben sicuro quali siano le Costituzioni Ecclesiastiche, che siano accettate, e che abbiano forza di Legge, e quelle che non l' abbiano. Resta in conseguenza molto contenzioso in quali casi queste debbano avere la preferenza sopra il Gius Statutario.

Ho ancora detto, che il decidere queste oscurità con l' opinione dei Dottori non è facile, perchè quella è troppo discorde, e il deciderle coll'osservanza è altrettanto difficile, perchè questa è stata fluttuante, ed è contenziosa. Sicchè non vi è che l' autorità Sovrana che possa di suo proprio moto imporre fine a tali dubbiezze a seconda dei riflessi che la generosa mente di S. M. C. senza dubbio averà per la quiete e sicurezza dei suoi sudditi, e per il rispetto dovuto ai di lei Reali Diritti, e all'onore del suo Governo.

Senza avere qualche regola preventiva da seguitare in tal materia con certezza di non allontanarsi dalle intenzioni di S. M. C., io mi troverei sul bel principio e ad ogni passo imbarazzatissimo nel dovere scegliere tra le tante diverse proposizioni che possono venire in mente negli affari che interessano i diritti del Sacerdozio e dell' Imperio; e credo perciò opportuno, che qualche istruzione venga prescritta innanzi di principiare la fatica, perchè senza di essa io stavo appunto pensando, che nel trattare le materie secondo l' Instituta di Giustiniano, noi incontreremo subito sul bel principio nel trattato delle persone la divisione delle dette persone in Ecclesiastiche e Secolari, e dovendo dire qualche cosa delle differenti classi di persone Ecclesiastiche, e dei loro diritti, io non saprò che regola tenermi nel parlare di tali cose, finchè sopra l' im-

importanza di tali materie non sia fatto un preventivo esame, e non mi sia prefinito il metodo che io debbo tenere nello scegliere ciò che opportunamente possa collocarsi in un Codice tale quale viene richiesto dal nostro Augustissimo Sovrano.

Io ho pensato se si poteva in alcuni articoli prendere il partito di non dire niente, ma siccome il vantaggio di queste compilazioni è appunto il chiarire le dubbiezze della Legislazione di un Paese, così vedo che omettendo tutte le cose appunto più importanti a chiarirsi si verrebbe a perdere il vantaggio che può risultare da questa fatica, e si verrebbe inoltre a fare un' opera mutilata, e non atta all' Istruzione, e al regolamento degli affari occorrenti nella nostra.

In fatti i Codici di Teodosio, e di Giustiniano fanno vedere ciò che convenga all' autorità Imperiale nel pubblicare un Codice di Leggi, e per discendere a esempj più moderni ho veduto che nella compilazione delle Leggi Venete cominciata l' anno 1667. la quale fu pensato di disporre coll' istesso ordine delle Istituzioni di Giustiniano nel modo che si è parlato della nostra, si osservano i titoli di tutte le materie appartenenti alle persone, e cose Ecclesiastiche; i quali fu giudicato esser parte integrale di detta Compilazione.

Io ho avuto la curiosità di vedere che metodo era stato tenuto nel trattare di tali materie in questa Opera, che fu intrapresa per autorità della Repubblica Veneta, e che durò venti anni, ma per quante diligenze io abbia fatte fare in Venezia questa Compilazione delle Leggi non si trova, e non è a notizia di veruno, onde bisogna concludere, che non ostante l' indice dei titoli, che fu stampato in due tomi, disposto secondo il gusto dell' Instituta di Giustiniano, e pubblicato come si vede d' ordine del Governo, l' opera non restasse mai perfezionata, ovvero se fu perfezionata non restasse pubblicata.

Francesco Rapolla nella citata sua Compilazione delle Leggi del Regno di Napoli tratta molto amplamente delle persone Ecclesiastiche, e delle cose sacre, e religiose, e loro diritti. Ma il suo metodo non ci può servir d' esempio, perchè i concordati, che sono in quel Regno con la Corte di Roma, decidono e pongono in chiaro le cose più importanti, e che in questo Paese restano oscure, e poi vi è da considerare, che quello è un libro privato, dove qualunque cosa sia detta non resta impegnata l' autorità del Governo.

Sicchè sopra tal materia io mi son confermato sempre più nel sentimento, che sia necessaria una preventiva Istruzione molto bene circostanziata, e tale quale la nota saviezza di questa Adunanza stimerà convenire alla serietà delle conseguenze che bisogna avere in vista, e a tenore di essa io penserò a regolare, e formare le proposizioni da farsi, le quali senza di ciò resterebbero a ogni passo vacillanti, e sospese, perchè la materia Ecclesiastica è connessa, e intralciata colla maggior parte di Negozj Civili, sicchè poche cose si potrebbero ridurre a precisione, quando quella non fusse chiarita.

Una seconda Istruzione mi pare che sia necessaria sopra il modo che si deve tenere nel parlare o tacere in questo nuovo Codice della materia delle Finanze. S. M. C. si è compiaciuta dichiarare che negli ordini di questa Compilazione non ha inteso di comprendere le Leggi delle Finanze, e siccome io desidererei d' ubbidire in tutto la volontà del nostro Augustissimo Sovrano, così per uniformarmi alla medesima mi converrebbe sapere, se con tale dichiarazione la M. S. ha inteso di comandare, che le Leggi delle Finanze s' interiichino nel nuovo Codice tali quali sono senza proporre sopra di esse alterazione, novità, o riforma alcuna, o veramente ha inteso che le dette Leggi si tenghino totalmente

te a parte senza inserirle nella Compilazione, e senza farne menzione.

Se non se ne dovesse far menzione, mi rimarrà dubbio il come contenermi in molte circostanze, nelle quali le nostre Leggi delle Finanze sono estremamente connesse con la direzione degli altri Negozj Civili senza parlare delle nostre Leggi delle Decime, o altre Tasse prediali, che hanno tanta connessione con i diritti di Cittadinanza, o colle prove del possesso, e dell' identità dei Beni, e delle discendenze che nella maggior parte degli affari forensi vengono a bisogno, citerò solo un esempio della Legge modernamente emanata sopra le Cedole, la quale certamente è una Legge di Finanze, ma non ostante quando parleremo dei Testamenti, o bisognerà inserire il disposto di detta Legge, o bisognerà tralasciarla. Se si inserisce, io non so se questo corrisponda all' intenzione di S. M. C., e se si tralascia, pare che il nostro Codice rimarrebbe incompleto, e non solo incompleto, ma fallace, perchè nella materia Testamentaria noi supporremo permessa una cosa, che per verità secondo le Leggi del nostro Paese resta proibita, onde in vece d' istruzione, e di facilità con questo Codice a chi vuole apprendere la Giurisprudenza Patria, si darebbe occasione a prendere degli equivoci.

L' istesso si può dire generalmente di tutte le altre Leggi appartenenti alla Gabella dei Contratti, che sono troppo connesse con tutti li atti Civili. Sicchè affinchè questa separazione della materia delle Finanze sia fatta nel modo che prescrive S. M. C., e sia fatta in modo che non pregiudichi alla chiarezza dell' Opera, io stimerei, rimettendomi alla correzione dell' E. V., che ella si degnasse prenderla in considerazione a parte, per fermare ciò che il servizio di S. M. C. richiede, e per fissare i punti d' Istruzione, che a tenore di esso anderanno dati a chi dovrà lavorare nell' altre materie di questa Compilazione, affinchè sappia che cosa proporre e pensare negli articoli che richiedono con le dette Leggi delle Finanze un indispensabile consonanza senza timore di contravvenzione agli ordini della C. M. S.

Questi sono i punti principali, per cui mi trovo in obbligo di ricorrere preliminarmente alla direzione di V. E., e di tutta questa savia Assemblea, la quale spero che mi prescriverà una norma, che io possa sicuramente seguitare senza pericolo di allontanarmi dalle benigne intenzioni del nostro Clementissimo Sovrano, alle quali io mi farò sempre gloria di servire con la mia tenuità, e col più riverente zelo.

DISCORSO II.

Tenuto nell' Adunanza dei Deputati alla Compilazione di un nuovo Codice delle Leggi Municipali della Toscana sotto dì 22. Giugno 1747.

Essendomi stato comandato nell' Adunanza prossima passata del dì 31. Maggio di pensare a un metodo, sopra di cui seguitando per quanto è possibile l'ordine delle Instituzioni di Giustiniano si possino disporre e trattare le materie necessarie a inserirsi nel nuovo Codice, di cui S. M. C. ha ultimamente ordinata la Compilazione, io ho fatte tutte le possibili riflessioni sopra la qualità e vastità di queste materie, e sopra l'indole dell' Opera comandata dal nostro Augustissimo Padrone, le quali mi hanno fatto stare infinitamente dubbioso e perplesso sopra il paragone dei tanti differenti metodi che mi si sono presentati alla mente, e che io ho veduti praticare tanto nelle opere dei Giureconsulti, che in differenti Corpi di Leggi, e sopra la vera e intrinseca difficoltà di trattare la materia legale con un metodo esatto, e tale quale

le

le regole dell' Arte preſcriverebbero, e più felicemente pongono in pratica nella trattazione di tutte le altre ſcienze.

Lo eſemplare più infallibile del perfetto metodo lo abbiamo nella trattazione delle materie Mattematiche, nelle quali noi vediamo principiare delle coſe note, e paſſare per mezzo di eſſe a grado all' e poſizione delle coſe meno note ſenza repetizioni, che ſono i due vizj principali del metodo, nel quale non biſognerebbe mai parlare di coſe che preſupponeſſero la notizia di altre non prima dette e dichiarate. Ma nelle coſe Civili, e particolarmente nelle coſe legali non è mai ſtato poſſibile di porre il filo del diſcorſo con queſto metodo rigoroſo, perchè la ſcienza in queſte non naſce da alcune poche e primitive verità, le quali combinate aſſieme ci portino alla ſcoperta di altre verità non conoſciute, e che a forza di queſte graduali ſcoperte c' inſegni quel che noi vogliamo imparare, ma naſce dal preſcritto della Legge, il quale nella ſcienza legale è l' origine della verità.

Le verità fondate nell' ordine eterno ed infallibile della natura ſono per ſe ſteſſe fertiliſſime, e applicandovi le oſſervazioni dell' uomo colto e ingegnoſo ci preſentano da per ſe ſteſſe alla mente una lunga ſerie di conſeguenze, da cui ſi formano le ſcienze e le arti, le quali poſſono eſſer dipoi trattate e inſegnate con metodo perfettiſſimo, digerendole con quell' iſteſſo metodo, con cui naturalmente le dette verità ſi ſono ſcoperte, e da ſe medeſime inſinuate nella mente umana.

Ma la verità legale, che come abbiamo detto, è fondata nel preſcritto della Legge, cioè in ſomma nell' arbitrio degli uomini, fondamento per ſe ſteſſo incoſtante e contradittorio, rimane ſterile in ſe medeſima, e incapace di produrre conſeguenze, e incapace perciò di apprenderſi, come le altre arti per via di conſeguenze, e perciò incapace d' inſegnarſi e trattarſi con metodo rigoroſo, cioè con una rigoroſa diſpoſizione delle notizie antecedenti e delle conſeguenti, giacchè una preſcrizione della Legge per lo più non è conſeguenza neceſſaria d' un' altra preſcrizione, ma hanno tutte le preſcrizioni una cauſa ugualmente principale e independente, qual' è l' arbitrio del Legislatore; preſcindendo da quelle materie che hanno origine dal diritto di natura o delle genti, e che coſtituiſcono la parte filoſofica della Giuriſprudenza inneſtata così egregiamente dai Giureconſulti Romani al loro Diritto Civile; onde non reſta poſſibile il ſubordinare le notizie Legali con una certa conneſſione e dipendenza le une dalle altre, come ſi fa nelle altre arti in modo, che la prima prepari l' intelletto a ſcoprire e intendere la ſeconda; e in fatti dopo letta per eſempio la metà del Codice di Giuſtiniano non ci è ſtudio che ſerva per farci indovinare quel che può eſſere ſcritto nell' altra metà, quantunque nelle coſe filoſofiche e mattematiche non ſia nuovo che le verità dimoſtrate nella prima Parte del Trattato poſſino aprire la ſtrada a un uomo ſtudioſo e dotato d' ingegno ad acquiſtare da ſe medeſimo la cognizione di tutto il rimanente.

Per ridurre a metodo il Trattato di tutta la materia legale ſi ſono affaticati molti valentiſſimi uomini, i quali avendo oſſervato nel metodo delle Pandette, e nel metodo del Codice di Giuſtiniano molto diſordine, hanno creduto di poter dare una miglior forma alla Giuriſprudenza preſentandola agli ſtudioſi in un trattato regolare, che comprendeſſe tutte le parti di eſſa tra loro diſpoſte e concordate con ordine più ſcolaſtico di quel che ſi veda praticato nei Libri del Corpo Civile. Ugone Donello, Niccolò Vigelio, Ermanno Vlteio, Arnoldo Vinnio, e Giovanni Domat ci hanno tra gli altri dimoſtrato in queſto genere tutto ciò che il ſapere e l' ingegno può fare, ma non oſtante

te i loro metodi quantunque presentino la Giurisprudenza in un prospetto più chiaro, e più distinto, e più regolare di quel che ella apparisca nei Libri Testuali, non sono e non possono essere conformi alle regole Scolastiche, che escluderebbero ogni repetizione, e ogni presupposizione, la quale esattezza pare impossibile a praticarsi nella materia Civile.

Ce ne fornisce un altro esempio Tommaso Cormerio, il quale ai tempi d'Enrico IV. Re di Francia pubblicò un Codice, in cui pretese di compilare tutto il disposto dalle Leggi Civili Romane, aggiungendovi di più le variazioni del Diritto Francese, e pretese di correggere con un nuovo metodo la confusione dei libri Giustinianei. L'Opera è bella, e ingegnosa, e plausibile, e meritò di esser pubblicata sotto nome di Codice di Arrigo Quarto Re di Francia, ma se si volesse sottilmente esaminare l'ordine delle materie, con cui questo Codice resta digerito, noi incontrerebbamo le istesse difficoltà, procedendo con la censura scolastica, che lo ho detto inapplicabile ai Corpi delle Leggi.

Io premetto questo discorso per prevenire la detta censura, la quale senza dubbio potrà farsi ancoal metodo, che io farò per proporre, non essendomi bastato l'animo a purgarlo dalle presupposizioni, nè da qualche repetizione, ed essendo di sentimento che in una tal' Opera la bontà essenziale del metodo consista unicamente nell'esser complessivo di tutte le materie, e che quando le materie, ove sia necessaria qualche prescrizione e regola per gli atti Civili vi siano trattate tutte, resti molto indifferente se una debba essere collocata prima e l'altra dopo, e che salvando tra le medesime una tal quale connessione, che non renda troppo difforme e saltuario il passaggio da un titolo all'altro, si riduca tutto il rimanente a scrupli di poca importanza, talchè sia capace di ricevere quella mutazione che dall' arbitrio, e dal genio dell' Autore può dipendere.

In fatti il Codice di Giustiniano è disposto con ordine differentissimo da quello di Teodosio, poichè tra le altre cose le materie sacre, che nel Codice di Teodosio sono trattate le ultime, in quello di Giustiniano sono trattate le prime, ma non ostante questo difforme metodo, queste due insigni raccolte delle Costituzioni Imperatorie sono ugualmente lodate e ammirate dagli studiosi, e per l'uso che se ne può fare, non resta di grande importanza la diversità dell'ordine, che vi è stato tenuto.

A considerare la serie dei Libri dell' Editto perpetuo, che si poteva dire lo Statuto di Roma celebre per le note di Pomponio, di Callistrato, di Paolo, d' Ulpiano, di Cajo, di Giuliano, d' Ermogeniano, e di altri valentuomini di quella età, noi potrebbamo rilevare l'istesso disordine, che i moderni rilevano nel Corpo Civile Giustinianeo. E l'istesso potrà dirsi nella serie dei Libri Sabiniani, il di cui ordine non è fondato in alcuna ragione, ma non ostante fu seguito dai Giureconsulti posteriori, come un esemplare per disporre a norma di esso i loro trattati di Giurisprudenza.

Noi vediamo, che la disposizione delle Pandette ha molta simllitudine tanto nell' ordine, che nel disordine coll' Editto perpetuo, e con i Libri Sabiniani, ed io per me credo che ugualmente perdino il tempo quegli, che estremamente biasimano la disposizione delle Pandette, e degli altri Libri Giustinianei, e quegli, che estremamente l' ammirano con affaticarsi a ritrovare delle ragioni per la continuazione delle Rubriche, che bene spesso da frivolissime, e ridicole circostanze sono costretti a rilevare.

Sicchè se si trattasse di fare le Leggi di pianta a una Nazione, che totalmente ne fosse priva, molte riflessioni potrebbero opportunamente farsi sopra la buona scelta del metodo con cui disporre le predette Leggi; ma siccome la Toscana è una pic-

piccola provincia collocata nel mezzo a un vortice di Nazioni, che tutte vivano colle Leggi Giuſtinianee, e da tutte ſi riguardano come legge comune, e non ſi tratta preſentemente che della compilazione degli Statuti particolari di queſta Provincia, i quali non poſſono conſiderarſi per altro, che per un'appendice o ſupplemento al Diritto Comune, così io per me credo che trovandoſi queſto Diritto Comune già diſpoſto digerito e trattato con un certo metodo, queſt' iſteſſo metodo, o buono, o cattivo che ſia, debba ſeguitarſi nel ſupplemento, eſſendo molto congruo e opportuno per la chiarezza e per la maggior facilità dello ſtudio della Giuriſprudenza, che le Leggi addizionali e ſuppletorie, quali ſono tutte le Municipali, ſiano trattate coll'iſteſſa regola con cui ſi trovano ſcritte le Leggi generali e comuni, che ſono le Giuſtinianee.

Ciò ſuppoſto reſterebbe in queſtione, ſe fuſſe preferibile il metodo del Codice di Giuſtiniano a quello delle Inſtituzioni. Non mi muove a dubitare di ciò il biaſimo che alcuni danno ai Compilatori delle predette Inſtituzioni, per un ſaggio dei quali citerò ſolo il Veſembecio *§. 2. Inſtitutionum titulo de Teſtamentis ordinandis*, il quale dice „ laudent, „ qui volunt quantum volent hos „ elementarios libellos: mihi (ut, „ quod ſentio, dicam) materies, et „ methodus, ſi qua tamen adhibita „ eſt, neque hic, neque in aliis horum collectorum operibus placet: „ et non puto difficile, neque ingenioſum futurum aliquid melius ex „ his, quae ſuperſunt, reliquis adornare: tantum abeſt, ut de abſolutis illis, et pulcherrimis, et copioſiſſimis I. C. monumentis non „ potuerint elegantiora componi. „ Ma mi muove a dubitare la conſiderazione, che la compilazione al preſente comandata da S. M. C. è un'Opera di un' indole totalmente diverſa dalle predette Inſtituzioni di Giuſtiniano.

Le predette Inſtituzioni non ſono un Codice generale di Leggi, ma ſono un libro ſuſſidiario, ove con un metodo meramente ſcolaſtico ſono trattati i primi elementi della Giuriſprudenza reſultante dagli altri libri di Leggi già pubblicate dall'Imperator Giuſtiniano, e ſono trattati i detti elementi non con idea di fare un trattato completo della materia legale, ma con idea di dare unicamente ai giovani ſtudioſi una preliminare informazione di detta materia, nella quale doveſſero impiegare il primo anno del loro ſtudio per prepararſi con eſſa alla ſucceſſiva cognizione delle coſe più difficili, e alla notizia completa dei libri delle Leggi Imperatorie, che nei ſuſſeguenti anni dovevano ſtudiare.

Il Gius Civile dei Romani ſi divideva in ſacro, pubblico, e privato, eſſendo ſtato con tale diſtinzione trattato fin dalle Leggi delle dodici Tavole, ſopra di cui abbiamo quei verſi d' Auſonio:

„ Ius triplex, Tabulae quodter
„ Sanxere quaternae,
„ Sacrum, privatum, populi com-
„ mune, quod uſquam eſt.

e così ſucceſſivamente da tutti i Giureconſulti, toltine alcuni, che abbreviarono la diviſione con fare il ſacro parte del pubblico. Nel principio delle iſteſſe Iſtituzioni ſi confeſſa che lo ſtudio legale ha due poſizioni, cioè il pubblico, e il privato, e che abbandonandoſi il trattato della prima, ſi riſtringe l' opera alla ſeconda.

Sicchè manca nelle Iſtituzioni tutta la poſizione del Gius pubblico, la quale amplamente ſi trova trattata nel Codice, e mancano inoltre molte materie importanti, che appartengono al Gius privato, i titoli delle quali ſi trovano nelle Pandette, e nel Codice, e non ſono ſtati inſeriti nelle dette Inſtituzioni per eſſere reputati o troppo difficili per i Giovani ſtudenti il primo anno, o ſuperflui a collocarſi in un ſommario elementare Trattato, che preſupponeva di poter riſervare le no-

ti-

tizie più individuali e diffuse nello studio successivo degli altri libri legali.

Adunque tali mancanze rendono il metodo delle Instituzioni Giustinianee troppo incompleto per servire di Statuto Generale di una Provincia, poichè un tal Codice non si fabbrica per il solo uso dei Giovani studenti, ma per uso di tutti, e bisogna però che abbracci tutte le materie tanto le facili, che le difficili, e tanto le notizie elementari, quanto quelle che richiedono lunghi e minuti dettagli; e quel che più importa oltre tutta intera la posizione del Gius privato, bisogna che altrettanto intera vi si comprenda la posizione del Gius pubblico, la quale è tanto più importante quanto più importanti sono i cangiamenti che la mutazione dei tempi e dei Governi rende in questa parte indispensabili, e necessarj a stabilirsi, e sapersi, perchè senza la definizione e notizia chiara di questi resta tutto il Gius privato incerto e vacillante.

Dopo la dissoluzione del Romano Imperio tutte le Leggi che risguardano la costituzione di quella vasta Monarchia, la graduazione della sua Magistratura, le disposizioni sopra le materie sacre ed Ecclesiastiche, sopra le Finanze, i suoi ordini militari, e quegli di buon Governo, che occupano la maggior parte dei Codici di Teodosio, e di Giustiniano sono restati un oggetto di ammirazione agli studiosi, che nelle loro erudite ricerche si trovano sorpresi dallo spettacolo della fondamentale giustizia e magnificenza di quel Governo, ma sono restati altrettanto inutili per regolare gli atti civili dei presenti tempi, in cui ciascheduno Principato adattandosi alle necessità locali del suo Paese ha stabilito il sistema della propria Magistratura, e fatte le altre ordinanze sacre, politiche, militari, ed economiche con regole e con massime differentissime, come è da credersi, da quelle, che convenivano all' Imperio Romano; e perciò noi vegghiamo gli Statuenti di tutte le Nazioni occupati nella maggior parte alla posizione del Gius pubblico, poichè questa non potendosi certamente regolare colle Leggi di Giustiniano ha bisogno in ogni Paese di un espresso e nuovo stabilimento, il che non segue nella posizione del Gius privato, dove le Leggi Romane che sono adattate a tutti i Governi, e a tutti i tempi, non si sono dovute dagli Statuenti correggere, o variare, che in alcune cose di piccola conseguenza.

Ciò supposto io crederei, che il Codice comandato da S. M. C. quando debba servire di Statuto Generale al Granducato di Toscana dovesse dividersi in due parti, la prima delle quali comprendesse il Gius pubblico, e l'altra il Gius privato, e che ciascuna di queste parti meritasse di esser trattata con differente metodo.

Crederei che la parte del Gius privato si potesse trattare appresso a poco col metodo delle Instituzioni di Giustiniano, avvertendo di correggere la mancanza che si trova in dette Instituzioni con inserirvi opportunamente e con l' ordine che si troverà più comodo, tutte le materie che in esse si vedono tralasciate, e che si ritrovano nel Digesto, e nel Codice, quando non appartenghino alla posizione del Gius pubblico, e quando si credino necessarie a regolarsi secondo le contingenze dei presenti tempi, e meritevoli perciò di essere inserite in una Compilazione Statutaria. E questo accrescimento di materie crederei che si potesse eseguire senza abbandonare nella sostanza l'ordine delle dette Instituzioni, rapportando i nuovi titoli che in esse mancano sotto i trattati che più si crederanno convenienti, e tal convenienza certamente potrà trovarsi limitandosi alle materie del Gius privato.

Ma il Gius pubblico è troppo difficile l' includerlo nel medesimo libro, volendosi conservare l' ordine suddetto delle instituzioni. L'ordine

di questo si fonda in una preliminare reflessione, che il Diritto a noi competente o ci compete sopra le persone, o sopra le cose, e che per ottenere questo Diritto, o per conservarcelo abbiamo necessità delle azioni giudiciali, e per tal causa si divide tutto il trattato in tre parti principali, la prima delle quali parla delle persone, la seconda delle cose, e la terza delle azioni. Questa divisione, a cui si può accomodare con facilità ogni discorso nel Gius privato, non soffre, che vi si possa ugualmente accomodare la materia del Gius pubblico, nel trattare il quale deve stabilirsi la costituzione fondamentale del Governo, e sue differenti Provincie, deve regolarsi tutto ciò, che appartiene alla sacra Comitiva, debbono stabilirsi, e graduarsi tutte le Magistrature tanto Metropolitane, che Provinciali, si deve definire, quali siano le Leggi da osservarsi nel Paese, e il modo di esercitare la potestà legislativa, e la giudiciale, e passare in appresso al dettaglio delle Leggi sacre, politiche, militari, ed economiche, le quali cose meritano una totale separazione, come fu riconosciuto dai Compilatori medesimi dell' Instituta; e anco essendo separate in un libro a parte, io per me non credo atto alla natura di tal trattato l'ordine suddetto tenuto nell' Instituta per trattare i Diritti privati, credendo più comodo all' intelligenza della materia valersi di un differente metodo, del quale io mi darò l' onore di parlare altra volta, quando mi venga comandato.

Ristringendomi adunque per adesso alla posizione dei Diritti privati, e riassumendo l' ordine delle predette Instituzioni Giustinianee, crederei, che ad esempio di quelle si dovesse premettere alla nostra Opera un trattato preliminare sopra quelle cose, che in Toscana hanno, e debbono avere forza di Legge, il quale io disporrei con l' ordine seguente.

In primo luogo parlerei dell' autorità di questo istesso Codice, che Sua Maestà Cesarea vuol fare per servire di Legge Generale al Granducato di Toscana, acciò si sappia, qual' uso si debba fare di esso, e si sappia qual' uso resti delle Leggi, e ordinazioni antecedenti, e se queste o in tutto, o in parte debbino restare arrogate.

Descritte le Leggi generali passerei a parlare delle Leggi particolari, le quali facilmente o per essere troppo minute, o troppo prolisse non potranno comprendersi nel Codice delle Leggi Generali. Queste Leggi particolari o devono servire per il Territorio di qualche Città, o Comune del Granducato, o debbono servire per fondazione, o direzione di qualche Magistrato, o debbono servire per la fondazione, o direzione di qualche Collegio, e Università approvata dal Principe, e perciò soggiungerei i titoli, che dichiarassero queste tre specie di Leggi particolari, dove bisognerebbe stabilire quelle, che dovessero essere abolite, e quelle, che dovessero restare in vigore, e parlare dell' uso, e autorità loro.

Dopo il discorso delle Leggi passerei al discorso dei Privilegi, che sono una deroga alla Legge fatta in favore, o in odio di una certa persona; e in appresso passerei a parlare in generale degli altri Ordini del Principe, siccome dei suoi Rescritti, e del modo di supplicarlo.

Queste sarebbero le parti componenti il nostro Gius Civile Toscano; ma siccome questo non è l' unica Legge, che governi in Toscana gli affari comuni, così pare necessario, che si aggiunghino alcuni titoli sopra l'uso, e autorità delle Leggi Civili dei Romani, sopra l' uso, e autorità delle Consuetudini Feudali, sopra l'uso, e autorità delle Leggi Canoniche, sopra l' uso, e autorità delle Constituzioni Sinodali, e sopra l' uso, e autorità del Consolato del Mare

E dopo di ciò finalmente passando al Gius non scritto aggiunge-

gerei un titolo sopra la consuetudine, un altro sopra lo stile della Curia, un altro sopra l' opinione dei Giureconsulti, e un altro sopra l' autorità delle Rejudicate, e con ciò mi pare, che si potrà dire compito il trattato dei Fonti della nostra odierna Giurisprudenza, che non più nei Senatus Consulti, nè nei Plebisciti ci conviene ricercare, ma nelle cose sopraddette, dal resultato delle quali nasce la Legge, con cui si vive in questo Paese, e nascono i diritti, che ci si competono, e i modi di acquistarli, di conservarli, e di perderli.

Avanti di passare oltre, è da avvertirsi, che questo Trattato delle Leggi doverebbe avere la sua propria sede nella posizione del Gius pubblico, dove amplamente doverebbe definirsi tutto ciò, che tal materia richiede, e quando ciò fusse fatto con diligenza nella posizione del Gius privato, basterebbe collocare delle istesse cose una breve, e sommaria notizia, come si fa nel secondo titolo delle Instituzioni per dare un' idea dei Fonti del Gius Civile, dai quali tutti i nostri Diritti hanno origine. Ma quando ciò non fusse fatto, o si ritardasse di compilare la posizione del Gius pubblico, in tal caso questo trattato bisognerebbe, che fusse distinto e completo, perchè senza certificare i fonti della Giurisprudenza noi non possiamo sperare d' introdurre negli Atti Civili maggior chiarezza, e facilità di quella che vi sia.

Certificate adunque le origini dei nostri Diritti passeremo a dire, che questi ci si competono o sopra le persone, o sopra le cose, e che perciò sia necessario il conoscere primieramente i differenti stati delle persone, e i Diritti a quegli annessi.

Le divisioni delle persone nascono non da tutte le differenze, che si possono osservare tra un uomo, e l' altro, ma da quelle differenze sole, che influiscono negli affari civili, e che attribuiscono alla persona in qualche circostanza qualche specialità di Diritto non comune tra tutti gli uomini. Onde pare, che tali differenze si possino congruamente ridurre a dieci Classi diverse, ciascheduna delle quali ha subordinate le sue divisioni.

La prima e più ovvia, e più naturale differenza nasce dal sesso, che divide gli uomini in maschi e femmine.

La seconda nasce dalla discendenza, perchè alcuni possono dimostrare il Padre, e altri non lo possono dimostrare. E quegli, che lo possono dimostrare, alcuni lo dimostrano certo, e legittimo, e altri certo, e non legittimo.

La terza differenza nasce dall' uso perfetto, o non perfetto della ragione, la quale divide i pupilli, i minori, i dementi, e i prodighi dal restante degli uomini, che si suppongono aver l' uso pieno della loro ragione.

La quarta nasce dalla Patria, che divide i forestieri dai nazionali, e questi gli distingue in Originarj, Ascritti, e Domiciliati.

La quinta nasce dalla libertà, la quale godendosi in oggi da tutti indistintamente non ci obbliga a entrare nelle antiche divisioni dei servi, liberti, e libertini, ma ci obbliga bensì a considerare la condizione dei nostri nazionali, che sono ridotti con schiavitù dalle Nazioni, che con noi hanno perpetua guerra, e che ancora ritengono i costumi della schiavitù; Siccome di considerare la condizione degli schiavi, che noi acquistiamo sopra le dette Nazioni, e che noi trattiamo con qualche maggior durezza in contemplazione dei trattamento, che i nostri ricevono appresso di loro; e a considerare finalmente lo stato dei prigionieri di guerra secondo l' uso introdotto tra le Nazioni Cristiane.

La sesta differenza nasce dalla Religione, la quale deve distinguere i seguaci di quella approvata dal Governo, dai seguaci delle Religioni non approvate, tanto nei casi, che queste si tollerino, che nei casi, che non si tollerino nel Paese.

Dal-

Dalla Professione nasce la settima differenza, la quale distingue dal restante degli uomini quegli, che per una solenne e irretrattabile dedicazione si sono consacrati al Culto Divino, o per il medesimo vengono iniziati.

L'ottava differenza nasce dalla condizione, o Stato Civile, secondo il qual tutti i nazionali si dividono in differenti ranghi dall'ultima plebe fino alla prima nobiltà.

La nona differenza nasce dall'ufizio personale, col quale si distinguono le persone, che danno ajuto al Pubblico con l'impiego speciale della loro persona, tra i quali si debbono annoverare i descritti al servizio della Corte, i descritti nelle Milizie, e gli altri impiegati nelle Cariche diverse dello Stato.

E la decima differenza finalmente si desume dal bisogno, che alcuni hanno di essere specialmente, e personalmente assistiti dalla cura pubblica.

Riassumendo le predette principali Classi di differenze, e divisioni, che ci pongono avanti agli occhi tutti gli ordini, e ranghi differenti di persone, che possono negli affari civili aversi in considerazione, e meritare, e godere qualche specialità di Diritto, io direi, che in ordine alla prima Classe si potessero apporre i titoli della perpetua tutela delle Donne, e loro legittimi Tutori, e Difensori; delle obbligazioni delle donne; dell'esclusione delle donne dagli affari pubblici; e dei diritti e privilegj delle Donne.

In ordine alla seconda io passerei al titolo dei figli, che non hanno il padre certo, e quindi a quello dei figli, che possono dimostrare il padre certo, e legittimo, e in seguito di ciò bisogna inserire i titoli degli Sponsali, delle nozze legittime, dei gradi di agnazione, cognazione, e affinità, e loro legittima computazione, dell'autorità del marito sopra la moglie, della dote, dei lucri dotali, degli estradotali, dei lucri sopra gli estradotali, dei contratti, e altri atti proibiti tra marito e moglie. E dopo di ciò passando ai figli, che possono dimostrare il padre certo, e non legittimo, aggiungerei i titoli del Concubinato, dei figli non legittimi; e dei figli nati da condannate congiunzioni. E poi terminerei con i titoli dell'adozione, dell'arrogazione, della Patria potestà, e dell'emancipazione, del peculio, e dei Contratti dei figli di famiglia.

In ordine alla terza Classe io collocherei i titoli dell'età pupillare, dei Tutori, dell'ufizio, e autorità, e obbligazione dei Tutori, dell'età minore, dei Curatori, e loro ufizio, autorità, e obbligazione, dei dementi, e furiosi, dei prodigi, e dei Magistrati, che possono dare i Tutori, e Curatori, e delle loro obbligazioni.

In ordine alla quarta Classe io porrei i titoli dei Nazionali originarj, dei Nazionali ascritti, dei domiciliati, e dei forestieri.

In ordine alla quinta Classe io premetterei un titolo sopra la libertà personale, che ciascuno deve godere in Toscana, e che proibisse tutte le violenze, e tutte le fraudi, che in pregiudizio di detta libertà possono praticarsi, e passerei in appresso al titolo dei Nazionali ridotti in schiavitù dai nostri nemici, e del loro postliminio, e al titolo degli schiavi, che noi prendiamo sopra le dette nostre nemiche Nazioni, e al titolo dei prigionieri di guerra, secondo l'uso più mite, e più discreto della Nazione Cristiana.

Io ordine alla sesta Classe si doverebbe in primo luogo dichiarare qual debba dirsi la Religione dominante in Toscana, e in appresso passare ai titoli degl'Infedeli, degli Ebrei, e degli Eretici, e prefinire la tolleranza, che deve aversi, o non aversi sopra la loro abitazione, sopra il loro commercio con i Paesani, e sopra l'esercizio, e culto delle loro non approvate Religioni, e soggingerei a questi il titolo dei Catecumeni, che sono le persone,

che

che dalle Religioni disapprovate passano nella nostra.

In ordine alla settima direi, che la solenne dedicazione di alcune persone al culto divino, e all'opere, e cerimonie prescritte dalla nostra Religione distingue per antico uso della nostra Chiesa le persone Ecclesiastiche dalle Secolari, e premetterei un titolo generico sopra le persone Ecclesiastiche, e i loro diritti, e passerei quindi a parlare in specie del Clero Secolare, e del Clero Regolare, e poi delle Monache, e in appresso degli Eremiti, e dei Terziarj, che sono persone iniziate al servizio della Chiesa, e che partecipano i diritti Ecclesiastici, e aggiungerei in fine il titolo dei Cavalieri di Malta, che sono una milizia, il pio Instituto della quale favorevole alla Cristianità l' ha fatta riguardare come una porzione del Ceto Ecclesiastico, e partecipe dei suoi Diritti, e Privilegi.

Passando all'ottava Classe della condizione e Stato Civile delle persone, questo doverebbe distinguere i Nazionali in diversi ranghi secondo il maggiore, o minore aggravio, che a ciascun rango è stato assegnato nel pagamento dei pubblici dazj, e secondo la maggiore, o minore influenza, che ciascuno di detti ranghi può avere nella direzione degli affari pubblici. Adunque principierei dal minimo rango, che si dice dei Plebei, facendo le opportune considerazioni, e distinzioni tra la plebe rustica, e la plebe urbana In appresso passerei al titolo dei possessori, e proprietarj del terreno, e quindi a quello dei Cittadini di diversi ranghi secondo le diverse graduazioni, che sono state formate nelle Città, e Comunità Toscane, e in appresso parlerei dei Cittadini nobili, che sono quegli, che sono capaci di godere dei sommi onori, che può dare lo Stato.

Sopra la nona divisione, che nasce dall'ufizio personale, direi, che quegli, che impiegano la persona in servizio dello Stato, hanno meritato di godere qualche specialità di diritto, per prefinire il quale con giusti limiti parlereri in primo luogo dei descritti al servizio della Corte del Principe, e in secondo luogo passerei al titolo dei descritti nelle milizie regolate; e dei descritti nelle milizie di Bande, ai quali aggiungerei il titolo dei Cavalieri di S. Stefano, che sono una milizia marittima, e in appresso si potrebbe parlare degl' impiegati nelle cariche diverse dello Stato con giurisdizione; e finalmente di quegli, che sono impiegati senza giurisdizione.

Terminato in tal guisa di trattare di quegli, che assistono colla loro persona ai bisogni dello Stato, si potrebbe passare all'altra Classe di persone, che per lo contrario hanno bisogno di essere assistiti dalla pubblica potestà, che costituiscono la decima Classe, e questi sono in primo luogo i poveri di più generi, cioè i poveri infanti, i poveri orfani, i poveri infermi, i poveri questuanti, i poveri vergognosi, i poveri pellegrini, e le povere fanciulle nubili, in favore dei quali generi di persone noi troviamo nel Codice di Giustiniano molti insigni provvedimenti convenevoli alla pubblica pietà, dei quali per dire il vero anco il nostro Paese si trova abbondantemente corredato, e aggiungerei in seguito un titolo dei Privilegi generali della povertà. E si potrebbe dopo di ciò passare ai titoli degli scolari, dei mercanti, degli artefici, dei lavoratori del terreno, dei marinari, e dei pescatori, che sono tutti generi di persone, a cui la prudenza pubblica deve per molti titoli importantissimi allo Stato pensare con qualche distinto, e favorevole riguardo. Finalmente le persone assenti, i nascituri, e le persone incerte non potendosi da se stesse difendere hanno bisogno ancor' esse della pubblica tutela, perchè non sia tentato cosa alcuna in fraude, e pregiudizio dei loro legittimi diritti.

Dopo esaminati coll' ordine soprascritto i differenti ranghi delle persone, che nel corso degli affari civili

vili occorre prendere in considerazione, soggiungerei alcuni titoli sopra certe materie generali, e referibili a tutti i ranghi di persone, e questi sarebbero i titoli dei privilegi dell'età, dei privilegj della prole, delle pene del Celibato, della morte naturale, e civile, dell' infamia, e delle pene, che degradano la condizione delle persone.

E avendo con ciò terminato il trattato delle persone naturali, crederei conveniente avanti di passare oltre di dire qualcosa delle persone artificiali, o morali, e loro legittimi Rappresentanti, giacchè ancor queste negli atti civili godono i diritti delle persone, e si considerano come se fussero tali. Adunque premetterei il titolo delle Città, e Comunità, e passerei a parlare degli altri Collegi leciti, e permessi. Quindi aggiungerei il titolo dell' eredità jacenti, e poi quello dei Patrimonj destinati a opere pubbliche, che quantunque non stano in dominio di alcuno, hanno però i diritti della persona civile esercitabili per mezzo di persone legittimamente deputate a esserne rappresentanti. E finalmente apporrei i titoli della Chiesa e del Fisco, alla prima delle quali per tutte le cause pie, e al secondo per tutte le cause, che interessano il Principe si concede il diritto di persona civile rappresentabile per mezzo di Ministri a ciò deputati.

Con tale distribuzione io crederei, che appresso a poco si potesse digerire la prima parte di questo nuovo Codice, imitando per quanto ho potuto, il metodo delle Instituzioni di Giustiniano, rimettendomi alla più accertata correzione dell'E. V. e di questo dottissimo Congresso, al quale io mi darò l' onore di presentare nell' Adunanza prossima futura le altre due parti per compimento di questa Posizione del Gius privato. E' ben vero, che per mio discarico io debbo pregare chiunque vorrà darsi la pena di esaminare questa mia riverente proposizione a fare sopra di essa le seguenti riflessioni.

La prima, che io mi sono protestato in principio, che il detto metodo non può esaminarsi rigorosamente con le regole Scolastiche, le quali io non ho creduto adattabili all'Opera, di cui si tratta, la quale io ho studiato unicamente a renderla complessiva di tutte le materie più importanti, e nel rimanente il collocare le materie innanzi, e dopo, l'ho considerato un affare molto arbitrario, incapace di dimostrarsi con ragioni, che escludino precisamente ogni altra collocazione.

La seconda, che il mio metodo è ristretto alla pura posizione del Gius privato, e presuppone trattata in un Codice a parte la posizione del Gius pubblico. A misura che nel Codice del Gius pubblico saranno regolate alcune materie, si potrà più estendersi, o più restringersi nel trattare alcun titolo del Gius privato per evitare più che sia possibile le repetizioni, e per notare solamente in questa posizione i diritti privati, che dalla costituzione della Repubblica nascono nei differenti ordini di persone, il che suppone una esatta concordia tra i due Codici, e sottopone per conseguenza il presente metodo a qualche necessaria mutazione relativa a ciò, che potrà venire disposto nel Codice del Gius pubblico.

La terza, che il presente metodo si rende per un' altra ragione generalmente fallace, e sottoposto a mutazioni, perchè è fatto innanzi di veder fissate le disposizioni di questa prudentissima Adunanza, e le decisioni di Sua Maestà Cesarea, nel fissare le quali, la materia si renderà forse incompatibile col metodo progettato. Io ho per esempio apposto un titolo delle pene del Celibato, perchè forse pensata con certi principj, e potendo porre in pratica tutte le disposizioni a questa concordanti, e tendenti a moltiplicare la propagazione, queste pene potrebbero parere opportune; ma se per molte ragioni, che vi possono essere in contrario, non [illegible] o credute tali, questo

sto titolo rimane superfluo. Similmente io ho supposto, che nella condizione, o stato civile delle persone possa venire assegnato un certo grado ai proprietarj dei terreni non perchè secondo il presente sistema la proprietà del terreno dia alcuna graduazione, ma perchè tal graduazione secondo i costumi di altre Nazioni non è nuova, e perchè veramente la proprietà del terreno è il fondamento del censo, e il censo è il vero, e primitivo fondamento della Nobiltà, onde volendo sopra tal materia introdurre una regola, non sarebbe assurdo, nè lontano dalle nostre antiche massime qualche simile stabilimento. Ma non ostante potendo piacere un sistema totalmente diverso, rimane perciò il mio metodo fallace, e dipendente dall' evento delle future disposizioni.

La quarta, che questo metodo tale quale è, o tale quale potrà venire ridotto dalla correzione di Vostra Eccellenza, o dalle determinazioni di Sua Maestà Cesarea sarà buono, e opportuno per osservarlo nella distribuzione dell' Opera da pubblicarsi, ma non per questo può servire di metodo alla composizione della medesima Opera, giacchè i libri non si possono per lo più comporre con quel medesimo ordine, col quale nella pubblicazione si compariscono, essendo noto a ciascuno, che le materie, che alle volte si pongono in fronte dell' Opera sono l' ultime a potersi chiarire, e definire dall' Autore, il quale bisogna che regoli il progresso del suo lavoro a misura delle preparazioni, che egli deve fare, e dei diversi studj, che egli deve compire, e del bisogno, che egli ha, che uno studio serva all' altro per chiarirsi con piena sodisfazione sopra le materie, che egli deve trattare.

Quando piaccia il metodo soprascritto per la pubblicazione dell' Opera, io credo, che per la composizione di essa non si possa osservare altro metodo, che quello di esaminare a parte a parte tutte le Leggi proprie della Toscana, di cui io ebbi l' onore di fare la descrizione nell' Adunanza precedente, e di cui Sua Maestà Cesarea ha comandata la compilazione, e rifusione; e di separare in questo esame tutto l' antiquato dal vegliante, e di scegliere tra le cose veglianti quelle, che debbono abolirsi, e quelle, che debbono conservarsi; e scelte, e decise che siano le disposizioni da conservarsi con quelle aggiunte, e moderazioni, che più piaceranno, rapportare la materia così discussa, e definita a quel titolo del nuovo Codice, a cui più sarà conveniente. E in tal guisa terminato, che noi avremo in una volta sola l'esame delle Leggi presenti, ci ritroveremo ripieni tutti in un tempo i titoli del nuovo Codice, e fatta la comandata compilazione, null' altro vi mancherà, che l' ultima, e tenue fatica di dare sopra il prospetto di tutta la materia già scelta, decisa, e definita, e rapportata ai suoi titoli, l' ultimo pulimento al metodo della disposizione, che potrebbe rimanere in qualche parte imperfetto, e bisognoso di supplemento.

Io mi persuado, che la saviezza di questa dotta Assemblea facilmente si persuaderà, che quando si dovesse comporre l' Opera con l' istesso ordine, con cui restano collocati i titoli del sopraścritto Progetto, la fatica si moltiplicherebbe in infinito, perchè bisognerebbe a ciaschedun titolo fare una perquisizione di ciò, che le nostre patrie Leggi hanno disposto sopra le materie, che vi hanno rapporto, e questa perquisizione da replicarsi in ogni titolo, oltre a crescere smisuratamente l' incomodo, e la lunghezza del lavoro, lo rende più fallace, e più mal sicuro per l' oggetto, a cui pare, che tendino le intenzioni di Sua Maestà Cesarea.

Lo rende più fallace, cioè più sottoposto agli errori, perchè ognuno sà, che i nostri Libri Statutarj e le nostre patrie Leggi non sono disposte con lo stesso metodo, nè sot-

sotto gli stessi titoli astratti, con cui sono disposte le Leggi di Giustiniano, ad imitazione delle quali ho distesa la soprascritta mia Proposizione, e ognuno sà quanto difficile sia lo spostare le materie d'un trattato, e riferirle con un ordine totalmente diverso da quello, in cui l' Autore le ha collocate; onde l' impegnarsi a raccogliere volta per volta ciò, che le nostre Leggi possono disporre di riguardante, per esempio, il titolo dei Privilegj, della Patria Potestà, della Libertà Personale, degli Ecclesiastici, dei Nascituri, della morte naturale, e civile, e poi molto più quando passeremo ai Titoli; *De rerum divisione, & acquirendo ipsarum dominio, de rebus corporalibus, & incorporalibus, de verborum obligationibus, de inutilibus stipulationibus, de officio Iudicis, de Iurisdictione, de mero, & mixto Imperio,* e simili, quantunque non sia totalmente impossibile, è però un' impresa molto lunga, e che richiede un' esatta investigazione, poichè non trovandosi queste cose trattate per l'appunto nelle nostre Leggi Statutarie sotto gli stessi titoli astratti, e scolastici, come sono i Giustinianei, bisogna saperle riconoscere, e ripescare a piccoli pezzi, ovunque sotto titoli diversi, e in diversa figura siano trattate, e riunirle, e rapportarle assieme classandole, e subordinandole nel gusto sopradetto di Giustiniano, nella quale osservazione molti errori si possono commettere, e molte cose possono passare d'occhio, giacchè si tratta di una fatica lunga, e tediosa da ripetersi a qualunque titolo.

Ho detto inoltre, che il detto metodo sarebbe mal sicuro per l'oggetto, a cui pare, che tendino le intenzioni di Sua Maestà Cesarea, il quale credo, che sia di fare un Codice, che serva non solo a stabilire le Leggi nuove, ma anco ad abolire le vecchie. Ora dovendo abolire le vecchie bisogna avere un'esatta notizia tanto delle cose, che si aboliscono, che di quelle, che si confermano, e questa notizia non può aversi col ricercare solamente nelle nostre patrie Leggi le materie affini ai nuovi titoli del Codice, che noi progettiamo, perchè dopo queste ci possono restare altre materie, a cui noi non abbiamo pensato, e che non venghino sotto detti titoli, le quali senza essere esaminate resterebbero comprese nella generale abolizione.

E perciò credo indispensabile il dare un'occhiata generalmente a tutte le sopraddette nostre Leggi con quell'ordine, che si vorrà, purchè tutte venghino una volta sotto l' esame, potendo in tal guisa separare le cose da abolirsi da quelle da conservarsi, e assicurarsi con un solo studio del vero contenuto di dette Leggi, il quale si può facilmente rapportare a cosa per cosa sotto i nuovi Titoli, con i quali vogliamo disporre il nostro Codice.

Se il nostro Augustissimo Padrone volesse lasciare in vita le Leggi vecchie, e solamente fare un Codice sopra alcune materie di suo piacimento, che derogasse alle disposizioni antiche, in quanto gli fussero contrarie, e le lasciassero in vigore nelle cose non contrarie sul gusto delle ordinanze dei Re di Francia, che hanno in se stesse vigore di Legge Generale per tutto il Regno, ma nelle cose non disposte, che sono la maggior parte, si riferiscano agli Statuti, e consuetudini, e Leggi locali, del qual gusto sono anco i Bandi Generali dello Stato Pontificio, che si osservano per tutto lo Stato senza alterazione degli Statuti, e ordini delle Provincie, che per tutte le cose non contrarie sono restati nell'antica forza, in tal caso l' idea del nuovo Codice sarebbe molto più facile, e si potrebbe anco più agevolmente eseguire la sua composizione a titolo per titolo secondo l' ordine, con cui si vuole pubblicare, perchè non dovendosi abolire il sistema vecchio, basta in tal caso sodisfarsi bene sopra le poche materie, che si vogliono nuovamente regolare, e resta meno necessaria l' obbliga-

gazione di esaminare scrupolosamente le Leggi presenti, perchè in somma se queste saranno contrarie alle nuove ordinazioni, saranno derogate, e se non saranno contrarie, resteranno nel suo vigore come prima; senza che s'incorra pericolo di commettere errori di omissione, nè che in ogni caso questi siano di grande importanza.

Ma siccome Sua Maestà Cesarea pare, che non voglia procedere col metodo di aggiunger legge sopra legge, ma voglia dirigere questa compilazione allo scopo di riunire tutto il Diritto Toscano in un Codice solo, in tal caso la fabbricazione di questo Codice si rende più gelosa, è secondo il mio debole parere chiunque lo dovrà comporre, non lo potrà comporre con altro metodo, che con quello di sopra accennato, cioè di esaminare a una per volta le nostre Leggi patrie, di separarne le materie antiquate, e superflue, di sceglier le necessarie, di fissare sopra di queste le decisioni, e di rapportare di mano in mano queste decisioni ai titoli del nuovo metodo, che ci saremo proposti per esemplare.

In tal guisa certamente noi non potremo avere il piacere di veder crescere il nostro lavoro ostensibilmente a un titolo per volta, ma bisogna considerare, che il progresso del nostro lavoro, non ostante questo, sarà infinitamente più veloce; e ci troveremo finalmente ripieni, e perfezionati tutti i titoli in un tempo nel modo, che tessendo l' Opera di un Drappo, quantunque non si possa compire, e perfezionare un fiore per volta, si può non ostante disporre i fili in maniera da far crescere il lavoro tutto in un tempo:

Io credo ancora, che in questo tempo noi potrebbamo avere la soddisfazione di rendere ubbidita S. M. C. con dargli un ragguaglio regolare del progresso della nostra fatica, perchè in somma anco in quello sistema noi dobbiamo esaminare a una per volta le Leggi Statutarie, fissarne la decisione da sceglierst, e chiederne l' approvazione a Sua Maestà Cesarea.

Il determinarsi nella composizione di questo Codice, o per un metodo, o per un altro dipende principalmente, come di sopra ho detto, dall' idea, che di esso ne può aver formata Sua Maestà Cesarea, e dall' uso, che Ella vorrà, che si faccia sì del Codice nuovo, che delle Leggi vecchie.

DISCORSO III.

Tenuto nell' Adunanza dei Deputati alla Compilazione di un nuovo Codice delle Leggi Municipali della Toscana sotto dì 6. Luglio 1747.

Proseguendo per quanto è possibile col metodo di Giustiniano fondato nella reflessione, che tutti i diritti o ci competono sopra le persone, o ci competono sopra le cose, e avendo nell' Adunanza precedente rappresentato, come a mio credere si potesse disporre il Trattato delle persone, mi pare, che il Trattato delle cose si potesse cominciare dalla prima, e più naturale divisione di esse, poichè altre sono corporali, e altre incorporali, e le corporali altre sono stabili, altre mobili, e le mobili altre sono animate, o semoventi, e altre nò, onde premetterei i titoli atti a spiegare le dette differenti classi di cose, e loro naturali subdivisioni, nel qual discorso cadono in considerazione i diritti di ogni genere, perchè i Giureconsulti sotto nome di cose intendono tutto quello, che non è persona.

Dopo la divisione naturale passerei alla divisione legale, per la quale si distinguono le cose, che sono nel nostro Patrimonio da quelle, che sono fuori del nostro Patrimonio. Quelle che sono fuori del nostro Patrimonio o non hanno alcun

Padrone, o sono pubbliche, e comuni a tutti gli uomini. Quelle, che non hanno alcun Padrone si suddividano in due specie, perchè altre sono dedicate al Culto Divino, e altre nò.

Sicchè bisogna principiare col Titolo delle cose sacre, e quindi passare al Titoli delle Chiese, e Oratorj, degli Arredi, e Ornamenti sacri, dei Monasterj, Case Canonicali, e altre fabbriche annesse alle Chiese, dei Cimiterj, e Sepolture, degli Spedali, e Luoghi pii, e altre Case Religiose, dei Benefizj Ecclesiastici, del Iuspatronato delle Chiese, delle Decime, e Oblazioni Ecclesiastiche, del Patrimonio della Chiesa, del Patrimonio delle persone Ecclesiastiche.

Dopo le cose dedicate al culto Divino, che non hanno Padrone, e sono incapaci di averlo, succedano le altre di ragione umana, le quali sono di due sorte, poichè altre non hanno mai avuto il Padrone, e altre dall'antico Padrone sono dereitte, e sono entrambi capaci di essere acquistate, e di entrare nel nostro Patrimonio.

Dopo i titoli, che spieghino i detti due generi di cose passerei a parlare delle cose, che si dicono pubbliche, alcune delle quali si chiamano tali, perchè sono naturalmente comuni a tutti gli uomini, come l'aria, la luce, l'uso del mare, e simili, e altre si dicono pubbliche, perchè appartengono a tutto il popolo, cioè alla pubblica potestà, che in ciascheduno Stato è stabilita.

Sotto questa significazione di cose pubbliche, la quale dai Giureconsulti Romani si trova trattata secondo il carattere del Romano Imperio, certo è per altro, che volendosi adattare ai tempi moderni, e al carattere del nostro Principato vi si dovrebbe comprendere tutta la materia delle Regalie, che sono i diritti, e le cose appartenenti al Principe per ragione del Principato, alcune delle quali possono per sua volontà, e concessione cadere nel dominio privato, e altre non possono, come inseparabili dal Principato. Senza queste reflessioni tutti i discorsi, che si sogliono fare seguendo lo spirito della Romana Legislazione sopra i fiumi, sopra le strade pubbliche, sopra le muraglie della Città, sopra le Fortezze, si convertirebbero in discorsi chimerici. E' ben vero, che in questo luogo il trattato delle Regalie si potrà estendere, e circostanziare più, e meno a misura che in quella parte del Codice, che comprenderà il Gius pubblico, si troverà questa materia spiegata, e dichiarata.

Passerei in appresso a trattare delle cose appartenenti alle Comunità, o Università, le quali benchè rispetto al domioio privato dei particolari si chiamino pubbliche, perchè sono fuori del Patrimonio privato, non sono però talmente pubbliche, come quelle, di cui sopra abbiamo parlato, perchè non appartengono per ragione di dominio al Principato, ma restano io dominio delle Università, e Comunità, che in riguardo alla pubblica, e suprema potestà fanno in questa parte figura di persone private.

Venendo finalmente a esaminare le cose, che sono nel nostro Patrimonio, o ci compete sopra di esse il pieno, e intero diritto, che si chiama dominio, o ci compete il possesso semplice, o ci compete l'usufrutto, o l'uso, o qualche altra servitù. Sicchè sono necessarj i titoli, che spieghino la natura del dominio, e le altre cose sopraddette, che in somma sono gradi, e porzioni differenti di questo dominio.

Conosciuta la qualità delle ragioni, che ci competono sopra le cose, che sono nel nostro Patrimonio, si può passare ai Trattato dei differenti modi di acquistarle, in alcuni dei quali vi è necessario il concorso della volontà del primiero Padrone, in altri poi noi possiamo fare l'acquisto senza il concorso della volontà di alcuno.

Principiando da questi premetterei il titolo dell'occupazione, e soggiun-

soggiungerei quello dell' Accessione, sotto il qual nome vengono tutti i modi di acquistare, in forza, e conseguenza di una cosa già nostra; e passerei quindi al titolo della Specificazione, che può in qualche modo comprendere l' immistione, e confusione; e porrei finalmente quello dell' Usucapione.

Passando ai modi di acquistare, che richiedono la volontà del Padrone, questi sono o la successione, o la tradizione. La successione altra è testamentaria, altra è intestata; e sebbene l' intestata si deferisca più per disposizione della Legge, che per volontà dell' uomo, non ostante ella si colloca tra i modi, che richiedono la volontà del Padrone, sì perchè in qualche modo il Padrone vi concorre coll' astenersi dal fare testamento, il che era in sua libertà di fare, sì per la connessione, che è tra questa materia, e l' altra della successione testamentaria.

Principiando adunque da questa successione testamentaria, dopo un titolo generale, che la definisca, e dichiari, parlerei delle persone, che possono, o non possono far testamento, e poi del modo di fare i testamenti, e in appresso dei Codicilli, e delle altre disposizioni per causa di morte. Aggiungerei dopo un titolo dell' Exeredazione, o preterizione dei figli, e un altro dell' Exeredazione, o preterizione degli Ascendenti, e Collaterali; e un altro della Legittima; e quindi passerei a trattare dell' Istituzione degli Eredi; delle Sostituzioni, dei Legati, della Falcidia, dei Fidecommissi, della Quarta Trebellianica, e poi sarebbe opportuno di fissare l' obbligo dell' Inventario negli eredi gravati, e trattare delle nullità dei Testamenti, e loro diversi effetti, e stabilire, o canonizzare alcune congetture atte all' interpretazione della volontà dei defunti.

Passando al Trattato della successione intestata dopo un titolo generale, che la definisse, e dichiarasse, collocherei i titoli della successione dei Descendenti, della successione degli Ascendenti, della successione dei Collaterali. Agnati, della successione delle Donne, e dei Collaterali Cognati, della successione tra marito, e moglie, e della successione del Fisco.

Dopo di ciò porrei alcuni titoli comuni alle materie dell' una, e dell' altra successione, cioè della repudia dell' eredità, del tempo a deliberare dell' addizione dell' eredità, del benefizio dell' Inventario, della trasmissione dell' eredità, della rappresentazione, e delle persone incapaci dell' una, e dell' altra successione.

L' ultimo dei modi soprascritti di acquistare il dominio è la tradizione, la natura della quale in questo luogo genericamente conviene spiegare, poichè tutti i differenti patti, che sogliono per lo più accompagnare la tradizione, e che danno la forma, e il nome ai Contratti, che gli uomini fanno, hanno la sede più abbasso nella parte, che tratta delle obbligazioni. Sicchè dopo il Titolo della Tradizione servirà apporre un titolo delle persone, a cui non è permesso alienare, e un altro delle persone, che per noi acquistano il dominio.

Terminato con ciò il Trattato delle cose, che in qualche modo sono nel nostro Dominio, si può passare al Trattato delle obbligazioni, per mezzo delle quali anco le cose, che sono in dominio d' altri restano a noi obbligate, e tal' obbligazione serve per lo più di strada a far passare il dominio di esse da una mano nell' altra.

La principale divisione delle Obbligazioni si desume dalla Causa di esse, poichè altre nascono dai Contratti, altre dai Delitti, e l' uno, e l' altro di questi fonti delle obbligazioni umane fornirà abbondante materia per la terza, e per la quarta parte della nostra Opera.

Nella terza parte premetterei alcuni titoli generali sopra l' obbligazione naturale, sopra l' obbligazione civile, sopra i patti, e convenzioni, e sopra i contratti, e so-

sopra i modi di contrarre le obbligazioni, che si riducono principalmente a due, cioè a quelle, che si contraggono mediante la tradizione di qualche cosa, e a quelle, che si contraggono senza detta tradizione coi semplice consenso.

Principiando dalla prima Classe si suole collocare in primo luogo il mutuo, e converrà dopo di esso trattare della materia dei Cambj, materia incognita all'antica Giurisprudenza, ma importante, e delicata nella moderna. Parlerei adunque del Cambj mercantili, e nundinali, dei Cambj imitati, e dei Cambj marittimi, e apporrei dopo un titolo del lucro cessante, e danno emergente, e un altro delle usure illecite. Dipoi passerei al Censo, che ancor'esso è un Contratto immaginato modernamente per facilitare il necessario Commercio del danaro dopo che tra i Teologi prevalse l'opinione, che non fosse permesso altro imprestito di danaro, che colle Leggi del mutuo rigoroso. E quì aggiungerei un titolo, che trattasse dei Luoghi di Monte, che sono un Contratto simile al Censo, e un'altro dei Vitalizj. Proseguirei in appresso a trattare del Comodato, del Precario, del Deposito, e del Pegno, in ordine al quale sarà opportuno aggiungere un titolo sopra i Monti di Pietà, e un'altro sopra il pegno in proprio, che si costituisce coll'Ipoteca.

Venendo poi a parlare dei Contratti, che si perfezionano col semplice consenso, io collocherei in primo luogo la Donazione, e in secondo la Renunzia, che sono due contratti, che ci trasferiscono il diritto per causa meramente lucrativa; e poi passando ai contratti onerosi parlerei della compra, e vendita, alla quale aggiungerei un titolo del retratto, quindi passerei alla permuta, alla locazione, e conduzione, all'Enfiteusi, dalla quale si dovrebbe prender luogo a parlar del Contratto Feudale ignoto ancor'esso all'antica Giurisprudenza, e poi passare al titolo della Società, dove bisognerebbe parlare in specie delle accomandite terrestri, e delle accomandite marittime, e poi trattare del mandato, e dei differenti generi dei Procuratori. E siccome il mandato non sempre procede da commissione del mandante, ma alle volte procede dalla Legge, e alle volte dalla Natura dell'Ufizio, che si esercita, così bisognerebbe dichiarare questi differenti generi di mandato, e poi aggiungere i titoli dell'azione institoria, e dell'azione esercitoria importantissimi alla pratica mercantile, e poi passare al Contratto dell'Associazione, e finalmente all'esame dei Contratti innominati, poichè del Contratti dotali, che averebbero luogo in questa Classe, resta superfluo il parlarne, supponendo, che se ne sia inserito il trattato nella prima parte.

Terminata in tal guisa la serie dei Contratti mi pajono inutili al presente sistema della Giurisprudenza le materie anticamente trattate sotto i titoli *de verborum obligationibus*, *& de literarum obligationibus*, ma solamente per rapporto a tali titoli farei una distinzione fra i Contratti, che si possono perfezionare con le pure parole, e quegli, che per esser perfezionati hanno bisogno della Scrittura. E quì parlerei dei differenti gradi di fiducia, che si concede a queste Scritture con parlare delle Scritture private, dei Contratti scritti per mano di Sensali, e degl'Instrumenti pubblici, che sono tutte cose comuni ad ogni genere di Contratto, e che riguardano la maggior efficacia, o la più facile esecuzione di essi. Dopo di ciò proseguendo il Trattato delle istesse cose comuni aggiungerei un titolo dei Correi, Creditori, e Debitori, un'altro dei Mallevadori, uno della mora, e sua purgazione, uno dei Danni e Interessi, uno dei Contratti penati, un altro delle Caparre, e finalmente un altro per canonizzare diverse congetture per interpretare l'ambigua volontà dei Contraenti.

Pas-

Passerei in appresso a parlare delle cose, che comunemente viziano i Contratti, e perciò parlerei in primo luogo delle persone incapaci a contrattare, e in appresso delle cose, che non si possono contrattare, e poi dei Contratti nulli per difetto di solennità, e dei Contratti, che contengono patti illeciti, e quì si potrebbero aggiungere i titoli di diversi Contratti usurarj, dei Contratti lesivi, delle Scommesse, dei Giuochi leciti, e illeciti, e poi terminare con i Contratti fatti per forza, o dolo, o simulazione, o errore, e con i contratti fatti in frau de dei creditori, o d' altri.

Oltre le obbligazioni, che nascono dal Contratto vi sono quelle, che nascono dal quasi Contratto, sotto il qual nome s' intendono quelle obbligazioni, che nascono non da una convenzione, ma da un fatto non turpe, e non proibito dal qual fatto senza bisogno di convenzione espressa nascono spesse volte le obbligazioni a favore dei terzi. Questi fatti si riducono tutti a due sommi capi, che consistono o nell' amministrazione delle cose aliene, o nell' adizione dell' eredità.

L' amministrazione delle cose aliene altra è volontaria, altra è necessaria; La volontaria è quando senza mandato spontaneamente alcuno s' intrude ad amministrare le cose altrui; la quale ha bisogno di un titolo speciale, e la necessaria nasce dal possedere qualche cosa in comune, la qual comunione, e promiscuità, e anco la sola contiguità, delle possessioni da luogo alle azioni, e obbligazioni, che nascono nella divisione dell' eredità, nella divisione delle possessioni comuni, e nella confinazione dei terreni. Averebbero luogo anco in questo trattato le obbligazioni, che nascono dall' assunzione della tutela, e cura, se nella prima parte non si fosse inserito tutto quello, che appartiene a tal materia. E similmente rispetto all' adizione dell' eredità quando nella seconda parte si siano enumerate sotto il suo titolo tutte le obbligazioni, che contrae l'erede rispetto ai terzi, sarà superfluo di ripeterle in questo luogo.

Finalmente per compire questa terza parte resta un trattato dei modi di estinguere le obbligazioni validamente contratte, nel quale bisogna principiare dal titolo della deperizione della cosa dovuta per fissare a chi si appartenga il pericolo di essa; e poi passare al titolo del pagamento, e a quello del deposito, dove si può aggiungere un titolo sopra la moneta, e poi parlerei della Delegazione, della Compensazione, dell' Accettilazione, della Novazione, della Transazione, della Prescrizione, e in fine della Cessione dei Beni.

Quantunque questa Cessione dei Beni sia un modo di estinguere le obbligazioni, non ostante siccome non le sodisfà pienamente, così da luogo a molte successive inspezioni, la prima delle quali è sopra il Concorso, e Prelazione dei Creditori sopra i Beni del Debitore decotto, la seconda e sopra l' amministrazione di detti Beni, la terza è sopra la divisione di essi Beni, e loro valuta tra i Creditori suddetti tanto nel caso, che il Decotto sia mercante, che nel caso, che non sia tale. Bisogna in appresso parlare dei diversi generi di Decozione, e definire chi siano i cessanti, e stabilire le pene a essi dovute tanto quanto hanno esercitato la mercatura, che quando non l' hanno esercitata; parlare della Decozione patente, e latente, e degli effetti della medesima rispetto ai contratti precedenti fatti dal decotto, e in fine dei Salvicondotti, che i Creditori fanno ai Cessanti, e delle Concordie.

Essendo con ciò terminato il Trattato delle obbligazioni, che hanno origine dal Contratto, si fa luogo a trattare nella quarta parte di quest' Opera delle obbligazioni, che hanno origine dai delitti, la serie dei quali si può cominciare da quegli, che si commettono contro la Religione, e perciò principierei dal tito-

lo

lo di quegli, che professano, o insegnano dottrine diverse da quelle prescritte dalla nostra Religione, e poi parlerei degli Eretici, dei Giudei, e degl' Infedeli tollerati nello Stato, e porrei in appresso i titoli della Bestemmia, dello Spergiuro, e dell' osservanza delle Feste; e quindi passerei a trattare dell' offese fatte alle persone Ecclesiastiche, del rispetto dovuto ai Monasterj delle Monache, delle offese fatte dalle persone Ecclesiastiche ai Secolari, delle Immunità delle Chiese, e altri luoghi Sacri, e Religiosi, e dell' usurpazione dei Beni Ecclesiastici.

Si potrebbe passare in appresso ai delitti, che direttamente si commettono contro lo Stato, e contro gli ordini del buon Governo, e qui si dovrebbe trattare dei delitti di Lesa Maestà, dei Desertori, delle offese fatte ai Magistrati, e Ministri pubblici, dei Magistrati, e Ministri pubblici, che offendono i Privati, della corruttela dei Magistrati, e Ministri pubblici, della prevaricazione dei Ministri pubblici contro gl' interessi al loro Ufizio raccomandati, della Concussione dei Magistrati, e Ministri pubblici, dei Perturbatori della Giurisdizione commessa ai Magistrati del Sovrano; dei Declinanti la Giurisdizione suddetta, degli Usurpatori della detta Giurisdizione, della Contumacia, della resistenza agli Esecutori della Giustizia, delle violenze fatte alle Carceri; del rispetto dovuto alle muraglie, e alle fortificazioni delle Città, e altri luoghi destinati alla pubblica custodia, delle Carceri private, degl' Incendiarj, e Guastatori, degli Assassini di strada, e altri perturbatori della pace pubblica, dei Corsari, dei Falsificatori della moneta, dei Tosatori della moneta, degli Spenditori della falsa moneta, del Peculato, dei Residui, dell' usurpazione dei Beni pubblici, dei Falsificatori delle misure, dei Falsificatori delle mercanzie, dei Contrabbandi, dei Monopolj contro l' abbondanza dei viveri, dei delitti fatti in frande delle pubbliche rendite, dei Guastatori degli argini, dei lavori fatti d' autorità privata nei fiumi, e luoghi pubblici, del taglio dei legnami proibiti, della delazione delle armi, dei giuochi proibiti, dei Collegj illeciti, dei Vagabondi, dei Ciarlatani, e Impostori.

E finalmente prendendo in considerazione gli altri delitti, che sebbene commessi contro le Leggi dello Stato offendono più direttamente la roba, o l' onore, o la persona dei privati, parlerei dell' ingiurie, dei libelli famosi, e in appresso delle risse, dove si potrebbe apporre un titolo dei duelli, e in seguito verrei al trattato dell' Omicidio, del Veneficio, e delle violenze d' ogni genere, del Plagio, dell' Aborto volontario, dell' esposizione dei Parto, dell' Infanticidio, e della supposizione del Parto. In appresso si potrebbe trattare dei Furti delle Rapine, dell' Abigeato, delle Truffe, dei Contratti illeciti, dello Stellionato, degli effetti del dolo, dipoi passare alla Poligamia, all' Adulterio, allo Stupro, al Ratto, al Meretricio, e agli altri Delitti d' oscenità. E in fine apporrei i titoli della Calunnia, della falsificazione delle Scritture, dei falsi Testimonj, della produzione delle Scritture false, o dei Testimonj falsi, e della falsità in genere, e un titolo della prevaricazione dei Procuratori contro gl' interessi del mandante, e un' altro della prevaricazione dei Tutori, e Curatori.

Dopo di ciò collocherei alcuni titoli di cose comuni a ogni genere di delitti, e parlerei dei delitti in genere, del Mandato, Ajuto, e Consiglio, dei delitti delle Università, delle Pene, della inosservanza delle Pene, della Confiscazione, della Prescrizione dei Delitti.

Bisogna in ultimo luogo trattare delle obbligazioni, che hanno origine dal quasi delitto, le quali pare, che tutte si riferischino al trattato del danno dato, il quale molte volte accade con dolo, e molte senza dolo. E quando accade senza dolo, accade o per imprudenza propria,

pria, o per colpa, e delitto di persone, per le quali noi restiamo obbligati, onde con questo Trattato pare, che possa terminarsi il discorso delle obbligazioni, che hanno origine dal delitto.

Avendo nelle quattro superiori parti esaminato i diritti, che ci competono sopra le persone, e sopra le cose tanto nostre, che aliene, e i modi, per cui questi diritti pervengono nel nostro Patrimonio, l'ordine richiede, che noi passiamo alla materia dei giudizj, che assicurano un metodo pacifico, e conveniente alla Società civile per ottenere, e conseguire di fatto il pieno adempimento di questi nostri diritti, quando dalla contradizione altrui ci viene negato, o ritardato.

I modi di sopire una contradizione, sono due, uno spontaneo, e convenzionale, qual'è il compromesso, e l'altro necessario, e legale, qual'è il Giudizio. Adunque comincerei questo Trattato dal Compromesso, e fisserei le persone, che non possono compromettere, e quelle, che al contrario sono obbligate a compromettere, e poi parlerei degli Arbitri con prefinire l'autorità loro, e del Lodi, e dell'esecuzione dei Lodi, e dei rimedj competenti contro l'ingiustizia di essi.

In appresso passando a trattare dei Giudizj, bisogna premettere alcuni titoli generali, cioè della giurisdizione, del mero, e misto Impero, della giurisdizione volontaria, dei Notari, e loro ufizio, e autorità, della giurisdizione contenziosa, dei Giudici ordinarj, dei Giudici speciali, dei Giudici delegati, delle persone, e cause, che si debbono dire esenti dalla Giurisdizione dell'Ordinario, degli Assessori dei Giudici, dei Savj, che consigliano i Giudici, dei Cancellieri, e Attuarj, della famiglia dei Giudici, del rispetto dovuto ai Giudici durante il loro ufizio, e del Sindacato da doversi dare da tutti i Giudici, e da tutte le persone ai medesimi assistenti, e del tempo di quello Sindacato, e dei Giudici Sindacatori.

Dopo questi titoli generali si potrà passare al Trattato degli atti preparatorj del Giudizio, e perciò parlerei della citazione, delle proteste, intimazioni e precetti, delle persone, che non si possono citare in Giudizio, del Foro competente, delle dispute, che possono nascere sopra la competenza del Foro, delle persone, che hanno il privilegio d'eleggere il Foro, del termine prescritto all'elezione del Foro, della variazione del Foro, delle Inibitorie, dei Giudici sospetti, e del non potere citare alcun suddito d'avanti al Tribunali posti fuori degli Stati di Toscana.

E in appresso venendo agli Atti Giudiciarj, parlerei della legittima contestazione della lite, e suoi effetti, del libello, delle azioni personali, delle azioni reali, delle azioni miste, dell'eccezioni dilatorie, dell'eccezioni perentorie, delle cauzioni da prestarsi in giudizio, della nomina dei Procuratori, delle prove del loro legittimo mandato, dei Procuratori da darsi per ufizio del Giudice agli assenti, dei Procuratori da darsi ai nascituri, dei Procuratori da darsi alle donne, ai pupilli minori, Dementi, e altre persone incapaci di difendersi, dei Procuratori da darsi alle povere e miserabili persone, dei Procuratori delle Università e loro legittimo mandato, del modo di amministrare la giustizia ai forestieri, dei termini probatorj, della produzione dei testimonj, dell'esame dei testimonj, della produzione degl'Instrumenti pubblici, della produzione dei libri e atti pubblici, della produzione delle scritture private, della produzione dei libri privati, del Giuramento, della Confessione, del Fatto notorio, della pubblica voce e fama, dei fatti concordati, dell'accesso sopra il luogo, delle relazioni dei Periti, delle rimazioni e confronti di atti e scritture, dell'obbligo di provare, delle prove piene, delle prove semiplene, della presunzione legale, delle Ferie, dei giorni e ore di Udienza, e della conclusione in Causa.

Dovendosi dopo tali atti venire alla Decisione della Causa, parlerei delle Informazioni e Allegazioni di ragione e di fatto per sostenere le ragioni delle Parti, dei Procuratori e Avvocati, della domanda del Voto dell'Assessore, della Domanda del Consiglio del Savio, dei Decreti interlocutorj, degl'Inventarj, dei Sequestri, dell'Avocazione del possesso, della depurazione dell'Economo, dell'Appello dai Decreti Interlocutorj, della prefinizione dell'Istanza, delle Sentenze definitive, dell'obbligo di scrivere e registrare i motivi delle Sentenze, e delle Sportule.

Terminato con ciò il corso del Giudizio, bisogna prendere in considerazione gli atti che seguono dopo di esso, e perciò parlerei degli Appelli, del termine a potersi appellare, da quali cause si conceda l'Appello, quali siano i Giudici appellabili, e quali nò, quando l'Appello sospenda l'esecuzione, dell'esecuzione delle Sentenze inappellabili, delle nullità, che si possono opporre alle Sentenze, del Giudizio sopra le nullità suddette, della condanna nelle spese giudiciali, della Tassazione, e liquidazione delle spese giudiciali, della Tariffa delle spese dovute alle Cancellerie, della Tariffa delle mercedi dovute ai Procuratori, e Avvocati, della condanna nei danni e interessi e sua liquidazione, dell'immissione reale, dell'immissione in Salviano, e degli altri generi d'esecuzione delle Sentenze.

Sarebbe con ciò terminata la lunga strada della contenzione giudiciale, se dopo le Sentenze inappellabili non si competessero ai succumbenti altri rimedj, che prolungano le loro speranze, e rendono dubbiosa la condizione dei Vincitori. Adunque convien trattare della domanda della restituzione in integrum, delle persone che veramente possono domandarla, dei Giudici competenti nelle Cause di restituzione in integrum, dei modi di trattare questo Giudizio, degli effetti della pendenza del medesimo, delle Sentenze, che negano la domandata restituzione in integrum, e delle Sentenze, che la concedano.

Un altro rimedio contro le Sentenze consiste nel ricorso dalle medesime per pretesa inosservanza delle Leggi.

E un altro nel ricorso al Principe per domandare la sospensione delle Sentenze, e un altro in un simile ricorso al Principe per domandare la revisione delle predette Sentenze. Sicchè bisogna definire i modi di far tal ricorso, e i casi, in cui si deve negare, o accordare la domanda, e parlerei degli effetti della pendenza del Giudizio di revisione, e degli effetti delle Sentenze favorevoli a chi ha domandata la revisione, e degli effetti delle Sentenze contrarie a chi ha fatta la detta domanda.

Terminato con ciò il Trattato dei Giudizj ordinarj aggiungerei un titolo, che contenesse le specialità dei Giudizj Sommarj, un altro dei Giudizj possessorj, un altro dei Giudizj mercantili, e un altro dei Giudizj pettorali, e finalmente un altro dei Giudizj esecutivi, dove aggiungerei i titoli dei Crediti, che hanno l'esecuzione parata, dei Salvicondotti, del Gravamento, della custodia del Pegno, della Vendita del pegno, della vendita dei Beni, della cattura del Debitore, del sospetto di fuga, e della retenzione in carcere del Debitore.

E in ultimo luogo aggiungerei tre Titoli generali sopra l'arbitrio del Giudice nelle Cause Civili, sopra la facoltà dei Tribunali Supremi, e inappellabili nelle Cause Civili, e loro uso legittimo, e moderato, e sopra le facoltà riservate all'autorità del Principe nelle dette Cause Civili.

Finito in tal guisa il Trattato delle Cause Civili, resta quello delle Cause Criminali, che formerà la materia della sesta, e ultima parte dell'Opera.

Si principierà in questa a parlare della verificazione dei commessi delitti, delle accuse, e delle querele del-

della Parte offesa; e poi bisogna stabilire qualcosa sopra le dispute, che nascono della competenza del Foro nelle Cause Criminali, e sopra gli effetti della Prevenzione. E fissata questa competenza si verrà a trattare del Processo informativo, dove bisogna aggiungere in specie i Titoli del modo di scrivere i Processi, della qualità del Testimonj, dell' ordine di esaminare i Testimonj, del modo d' interrogare i Testimonj, della contradizione dei Testimonj, e del modo di purgarla, della falsità dei Testimonj, delle relazioni dei Periti Fiscali, dei libri, e scritture atte a far prova contro il Reo, delle presunzioni, indizj, e congetture contro il Reo, della pubblica voce, e fama, e della notorietà del Delitto.

E quindi passerei a trattare della citazione del Reo, della cattura personale del Reo, degl' inventarj, sequestri, precetti di non offendersi, e altri atti interlocutorj, del Reo contumace, del modo di costituire il Reo in contumacia, degli effetti della contumacia, del modo d' interrogare il Reo presente, delle Confessioni del Reo, della verificazione delle confessioni del Reo, della custodia del Reo, del rilascio del Reo con cauzione di rappresentarsi, della suggestione dell'incussione di timore, delle promesse d' impunità, dei decreti di tortura, delle cause, per cui può darsi la tortura, delle difese da darsi al Reo avanti la tortura, dei generi della tortura, del modo di dare la tortura, della ratificazione, e verificazione del detto del Reo sopra la tortura, dell' ufizio del Giudice nella direzione del Processo informativo, della necessità del Voto dell' Assessore, delle partecipazioni, e istruzioni, che debbono i Giudici inferiori chiedere ai Magistrati, e Ministri superiori per la direzione dell' informativo, della Conclusione in Causa, e della trasmissione dell' Inquisizione.

Terminato in tal guisa il corso dell' informativo, passerei a parlare della spedizione della Causa contro i Rei contumaci senza difese, e poi dell' assegnazione del termine alle difese ai Rei presenti, e parlerei dei Procuratori dei Rei, del Procuratore, e Avvocato dei Poveri, e dei suoi legittimi contradittori, che sono il Procuratore Fiscale, e il Procuratore della parte offesa, e dopo di ciò della pubblicazione del Processo informativo, della repetizione dei Testimonj Fiscali, della legittimazione del Processo informativo, dell' ammissione dei Testimonj, ed altre prove defensionali, del sospetto contro il Giudice, o Assessore, del sospetto contro gli Attuarj criminali, delle avocazioni delle Cause Criminali, e finalmente dell' arbitrio del Giudice nelle Cause Criminali, e delle Sentenze definitive.

Spiegherei in tal proposito le Partecipazioni, e Istruzioni, che il Giudice procedente deve chiedere ai Magistrati Superiori avanti di dare la Sentenza definitiva, e come debba concepirsi il Voto scritto del Giudice procedente, e il Voto scritto dei Magistrati Superiori, e parlerei del riservo apposto nelle Sentenze contumaciali a poter comparire, e giustificarsi, e del riservo apposto nelle Sentenze dei Rei presenti a poter supplicare il Principe per la grazia.

Dopo di ciò bisogna trattare dei Contumaci, che compariscono a giustificarsi dentro al termine, e dei Contumaci, che spirato il termine domandano di esser rimessi in buon giorno; e per quegli, che persistono nella contumacia bisogna aggiungere i Titoli delle Taglie, e altre pene dei Contumaci, della cattura dei Rei condannati in contumacia, della recognizione della Sentenza contumaciale, del genere di difesa, che si accorda al Reo in detta recognizione, e della pronunzia sopra l' esecuzione di detta Sentenza.

Finito in tal guisa il corso del Giudizio criminale, discorrerei dell' Appello dalle Sentenze Criminali, e della revisione delle medesime, e io appresso del ricorso al Principe per la moderazione, o remissione della pena, delle informazioni da farsi a

tali ricorsi dai Giudici, che hanno condannato, della necessità della quietanza della parte offesa per domandare, e ottenere qualunque grazia, dell' accettazione delle Grazie, e cancellazione delle Pene.

E siccome il ricorso dei Rei può non meritare alcuna grazia, così dopo questo Trattato passerei a parlare dell' esecuzione delle pene pecuniarie, dell' esecuzione delle pene di confino, o esilio, dell' esecuzione della pena di carcere, dell' esecuzione delle pene di galera, dell' esecuzione delle pene di mutilazione di membri, e dell' esecuzione delle pene capitali. E finalmente parlerei dei Salvicondotti, che sospendono l' esecuzione delle Sentenze, della retenzione in carcere per la restituzione delle spese fatte dal Fisco, e della retenzione in carcere per l' indennità dovuta alla parte offesa.

Siccome alle volte la Sentenza proferita non condanna il Reo, così si fa luogo a parlare delle Sentenze colla clausula tenersi il Processo aperto, e delle Assolutorie colla clausula *ex hactenus deductis*, e delle Assolutorie definitivamente, e della condanna nelle spese, e danni, e ingiuria, e della condanna di calunnia data all' accusatore, e alla parte querelante, dove si farebbe luogo di aggiugnere la Tariffa delle mercedi dovute agli Attuarj Criminali, e un Titolo della liquidazione dei danni, e dell' ingiuria

Finalmente terminato il discorso delle Cause Ordinarie, passerei a parlare delle Cause Criminali, che si terminano pettoralmente, e dell' arbitrio dei Giudici Superiori, e Inferiori in dette Cause pettorali, e delle pene, che si possono inferire nei Giudizj pettorali, e soggiungerei un titolo generale sopra l' osservanza della forma giudiciaria, e un altro sopra il ricorso al Principe pendente la Causa da tutti gli aggravj dei Giudici Criminali, e dell' inosservanza delle Leggi.

Mi pare con ciò di aver' eseguiti i comandi datimi da V. E. di proporre un compartimento di materie per il futuro Codice, imitando più che sia possibile il metodo delle Instituzioni di Giustiniano in quanto può adattarsi col sistema della nostra odierna Giurisprudenza.

Nell' implorare dall' E. V., e da questo Savio Congresso un benigno compatimento, mi resta solo da confermare le mie riverenti proteste esposte già nell' antecedente Adunanza, e pregare a riflettere in primo luogo, che il metodo proposto non può essere rigorosamente esatto, perchè il rigore dialettico non può convenire alle materie legali, nè a questa sorta d' Opera, onde l' ordine, che si vede praticato, non è fondato in tutte le parti in ragioni dimostrative, ed esclusive di ogni altra collocazione, ma resta in varj luoghi arbitrario.

Secondariamente prego a riflettere, che questo metodo è ristretto unicamente alla posizione del Gius privato, e che perciò suppone, che resterà compilato un Codice a parte della posizione del Gius pubblico, o che almeno resterà la notizia di questo negli Statuti, e Leggi antiche del Granducato, che in questa materia resteranno veglianti.

In terzo luogo, che questo metodo sarà per se stesso sempre fallace, perchè è stato formato prima che si vedano elette le materie, e fissate le disposizioni da farsi sopra di esse, potendo agevolmente accadere in tal' elezione, e fissazione, che il metodo immaginato si trovi inapplicabile, e che molti Titoli restino superflui, altri troppo vacui, e perciò congiungibili sotto un solo Titolo, e altri troppo pieni, e perciò divisibili in Titoli Subalterni.

E finalmente, che questo metodo tale quale è, o tale quale potrà venire migliorato dalla savia correzione di quest' Assemblea, sarà sempre buono per servirsene nel compartimento dell' Opera da pubblicarsi, ma non può servirci di regola nella Composizione di essa, giacchè il progresso di tale lavoro non può legarsi

garsi all'ordine, con cui il nuovo Codice resterà stampato, e non si può condurre a termine con altro metodo, che con quello di esaminare a una per volta le Leggi del nostro Paese, di esaminare le controversie, a cui queste Leggi hanno dato occasione, e le Rejudicate sopra di esse, e rilevare a una per volta le disposizioni da registrarsi nel nuovo Codice, e rapportarle, e collocarle sotto i Titoli di questo Prospetto, il quale resterà in tal guisa ripieno di tutta la materia, che si doveva compilare, e sarà allora in grado di essere esaminato a un titolo per volta, o con qualunque altro metodo più piacerà esaminarlo.

PROSPETTO

DELLA COMPILAZIONE DI UN NUOVO CODICE DELLE LEGGI MUNICIPALI DELLA TOSCANA

Per ciò che riguarda la posizione del Diritto privato.

LA DETTA COMPILAZIONE SI DIVIDE IN SEI PARTI.

La prima Parte tratta dell'origine dei Diritti Civili, e delle persone.
La seconda tratta delle cose.
La terza tratta delle obbligazioni, che nascono da Contratto.
La quarta tratta delle obbligazioni, che nascono da Delitto.
La quinta tratta dei Giudizj Civili.
La sesta tratta dei Giudizj Criminali.

PARTE PRIMA

LIBRO PRIMO.

Dell' origine dei Diritti Civili. Titoli 17.

TITOLO I.

Delle Leggi Generali del Granducato di Toscana.
Tit. II. Delle Leggi e Statuti particolari della Città, e Comunità del Granducato.
Tit. III. Delle Leggi e Statuti particolari di diversi Magistrati.
Tit. IV. Delle Costituzioni di diversi Collegj, e Università.
Tit. V. Dei Privilegj.
Tit. VI. Degli Ordini del Principe.
Tit. VII. Dei Rescritti del Principe.

Tit.

Tit. VIII. Del modo di supplicare il Principe.
Tit. IX. Dell' uso, e autorità delle Leggi Civili dei Romani.
Tit. X. Dell' uso, e autorità delle Consuetudini Feudali.
Tit. XI. Dell' uso, e autorità delle Leggi Canoniche.
Tit. XII. Dell' uso, e autorità delle Costituzioni Sinodali.
Tit. XIII. Dell' uso, e autorità del Consolato del Mare.
Tit. XIV. Della Consuetudine.
Tit. XV. Dello stile della Curia.
Tit. XVI. Dell' opinione dei Giureconsulti.
Tit. XVII. Dell' autorità delle Rejudicate.

LIBRO II.

Della differenza delle persone, che nasce dal Sesso. Titoli 4.

Tit. I. Della perpetua Tutela delle Donne.
Tit. II. Delle obbligazioni delle Donne.
Tit. III. Dell' esclusione delle Donne dagli Affari pubblici.
Tit. IV. Dei Diritti, e Privilegj delle Donne.

LIBRO III.

Della differenza delle persone, che nasce dalla Discendenza. Titoli 20.

Tit. I. Dei Figli, che non hanno il Padre certo.
Tit. II. Dei Figli, che possono dimostrare il Padre certo, e legittimo.
Tit. III Degli Sponsali.
Tit. IV. Delle Nozze legittime.
Tit. V. Dei gradi di Agnazione, Cognazione, e Affinità, e loro legittima computazione.
Tit. VI. Dell' autorità del Marito sopra la Moglie.
Tit. VII. Della Dote.
Tit. VIII. Dei Lucri Dotali.
Tit. IX. Degli Estradotali.
Tit. X. Dei Lucri sopra gli Estradotali.
Tit. XI. Dei Contratti, e altri Atti proibiti tra Marito, e Moglie.
Tit. XII. Del Concubinato.
Tit. XIII. Dei Figli non legittimi.
Tit. XIV. Dei Figli nati da condannate Congiunzioni.
Tit. XV. Dell' Adozione.
Tit. XVI. Dell' Arrogazione.
Tit. XVII. Della Patria Potestà.
Tit. XVIII. Dell' Emancipazione.
Tit. XIX. Del Peculio.
Tit. XX. Dei Contratti dei Figli di Famiglia.

LIBRO IV.

Della differenza delle persone, che nasce dall' uso non perfetto della ragione. Titoli 8.

Tit. I. Dell' Età pupillare.
Tit. II. Dei Tutori.
Tit. III. Dell' ufizio, e autorità, e obbligazione dei Tutori.
Tit. IV. Dell' Età minore.
Tit. V. Dei Curatori, e loro Ufizio, autorità, e obbligazione.
Tit. VI. Dei Dementi, e Furiosi.
Tit. VII. Dei Prodigi.
Tit. VIII. Dei Magistrati, che possono dare i Tutori, e Curatori, e delle loro obbligazioni.

LIBRO V.

Della differenza delle persone, che nasce dalla Patria. Titoli 4.

Tit. I. Dei Nazionali Originarj.
Tit. II. Dei Nazionali Ascritti.
Tit. III. Dei Domiciliati.
Tit. IV. Dei Forestieri.

LIBRO VI.

Della differenza delle Persone, che nasce dalla Libertà. Titoli 4.

Tit. I. Della Libertà personale.
Tit. II Dei Nazionali ridotti in schiavitù, e del loro postliminio.
Tit. III. Degli Schiavi.
Tit. IV. Dei Prigionieri di Guerra.

LI-

LIBRO VII.

Della differenza delle Persone, che nasce dalla Religione. Titoli 5.

Tit. I. Della Religione da professarsi in Toscana.
Tit. II. Degl' Infedeli.
Tit. III. Degli Ebrei.
Tit. IV. Degli Eretici.
Tit. V. Dei Catecumeni.

LIBRO VIII.

Della differenza delle Persone, che nasce dalla Professione. Titoli 7.

Tit. I. Delle Persone Ecclesiastiche, e loro Diritti.
Tit. II. Del Clero Secolare.
Tit. III. Del Clero Regolare.
Tit. IV. Delle Monache.
Tit. V. Degli Eremiti.
Tit. VI. Dei Terziarj.
Tit. VII. Dei Cavalieri di Malta.

LIBRO IX.

Della differenza delle Persone, che nasce dalla Condizione, o Stato Civile. Titoli 4.

Tit. I. Della Plebe rustica e urbana.
Tit. II. Dei Possessori, e Proprietarj del Terreno.
Tit. III. Dei Cittadini di diversi ranghi.
Tit. IV. Dei Cittadini Nobili.

LIBRO X.

Della differenza delle Persone, che nasce dall' ufizio personale. Titoli 6.

Tit. I. Dei descritti al servizio della Corte del Principe.
Tit. II. Dei descritti nelle Milizie regolate.
Tit. III. Dei Descritti nelle Milizie di Bande.
Tit. IV. Dei Cavalieri di S. Stefano.
Tit. V. Degli Impiegati nelle Cariche diverse dello Stato con giurisdizione.
Tit. VI. Degli Impiegati nelle Cariche senza giurisdizione.

LIBRO XI.

Della differenza delle Persone, che nasce dal bisogno della Cura Pubblica. Titoli 17.

Tit. I. Dei Poveri Infanti.
Tit. II. Dei Poveri Orfani.
Tit. III. Dei Poveri Infermi.
Tit. IV. Dei Poveri Questuanti.
Tit. V. Dei Poveri Vergognosi.
Tit. VI. Dei Poveri Pellegrini.
Tit. VII. Delle povere Fanciulle Nubili.
Tit. VIII. Dei Privilegj generali della povertà.
Tit. IX. Degli Scolari.
Tit. X. Dei Mercanti.
Tit. XI. Degli Artefici.
Tit. XII. Dei lavoratori del Terreno.
Tit. XIII. Dei Marinari.
Tit. XIV. Dei Pescatori.
Tit. XV. Delle Persone assenti.
Tit. XVI. Dei Nascituri.
Tit. XVII. Delle Persone incerte.

LIBRO XII.

Delle cose comuni a tutti i generi di Persone. Titoli 6.

Tit. I. Dei Privilegj dell' Età.
Tit. II. Dei Privilegj della Prole.
Tit. III. Delle Pene del Celibato.
Tit. IV. Della Morte naturale e civile.
Tit. V. Dell' Infamia.
Tit. VI. Delle Pene, che degradano la condizione delle Persone.

LIBRO XIII.

Delle Persone Artificiali, e Morali. Titoli 6.

Tit. I. Delle Città e Comunità.
Tit. II. Dei Collegj leciti e permessi.
Tit. III. Delle Eredità jacenti.
Tit. IV. Dei Patrimonj destinati a Opere pubbliche.
Tit. V. Della Chiesa.
Tit. VI. Del Fisco.

PAR-

PARTE SECONDA

CHE TRATTA DELLE COSE

LIBRO PRIMO.

Delle cose corporali, ed incorporali. Titoli 4.

TITOLO I.

Delle cose corporali, ed incorporali.

Tit. II. Degli Stabili.
Tit. III. Dei Mobili.
Tit. IV. Dei Semoventi.

LIBRO II.

Delle cose, che sono fuori del nostro Patrimonio. Titoli 17.

Tit. I. Delle cose Sacre.
Tit. II. Delle Chiese, e Oratorj.
Tit. III. Degli Arredi, e Ornamenti Sacri.
Tit. IV. Dei Monasterj, Case Canonicali e altre Fabbriche annesse alle Chiese.
Tit. V. Dei Cimiterj, e Sepolture.
Tit. VI. Degli Spedali, e Luoghi Pii, e altre Case Religiose.
Tit. VII. Dei Benefizj Ecclesiastici.
Tit. VIII. Del Giuspatronato delle Chiese.
Tit. IX. Delle Decime, e Oblazioni Ecclesiastiche.
Tit. X. Del Patrimonio della Chiesa.
Tit. XI. Del Patrimonio delle Persone Ecclesiastiche.
Tit. XII. Delle cose, che non hanno mai avuto Padrone.
Tit. XIII. Delle cose derelitte.
Tit. XIV. Delle cose naturalmente comuni a tutti gli uomini.
Tit. XV. Delle cose pubbliche.
Tit. XVI. Delle Regalie del Principe.
Tit. XVII. Delle cose appartenenti alle Comunità, o Università.

LIBRO III.

Delle cose, che sono nel nostro Patrimonio Titoli 5.

Tit. I. Del Dominio.
Tit. II. Del Possesso.
Tit. III. Dell' Usufrutto.
Tit. IV. Dell' uso.
Tit. V. Delle Servitù.

LIBRO IV.

Del modo di acquistare il dominio delle cose senza l'altrui volontà. Titoli 4.

Tit. I. Dell' Occupazione.
Tit. II. Dell' Accessione.
Tit. III. Della Specificazione.
Tit. IV. Dell' Usucapione.

LIBRO V.

Del modo di acquistare il Dominio delle cose per Testamento. Titoli 17.

Tit. I. Della Successione Testamentaria.
Tit. II. Delle Persone, che possono, o non possono far Testamento.
Tit. III. Del modo di fare i Testamenti.
Tit. IV. Dei Codicilli.
Tit. V. Delle altre Disposizioni per causa di morte.
Tit. VI. Dell' Exeredazione, o preterizione dei Figli.
Tit. VII. Dell' Exeredazione, o preterizione degli Ascendenti, e Collaterali.
Tit. VIII. Della Legittima.
Tit. IX. Dell' Istituzione degli Eredi.
Tit. X. Delle Sostituzioni.

Tit.

LIBRO VI.

Del modo di acquistare il Dominio delle cose per successione legitima. Titoli 7.

LIBRO VII.

Delle cose communi all' una, e all' altra Successione. Titoli 7.

LIBRO VIII.

Del modo di acquistare il Dominio mediante la volontà dei Padroni viventi. Titoli 3.

PARTE TERZA.

CHE TRATTA DELLE OBBLIGAZIONI, CHE NASCONO DAL CONTRATTO.

LIBRO PRIMO

Delle Obbligazioni in genere. Titoli 5.

TITOLO PRIMO.

LIBRO II.

Delle Obbligazioni, che richiedono la tradizione. Titoli 16.

LIBRO III.

Delle Obbligazioni, che si perfezionano col semplice consenso. Titoli 19.

LIBRO IV.

Delle cose comuni a ogni genere di Contratto. Titoli 12.

LIBRO V.

Delle Cose, che viziano i Contratti. Titoli 10.

LIBRO VI.

Delle Obbligazioni che nascono dal quasi Contratto. Titoli 4.

LIB. VII.

Dei modi di estinguere le obbligazioni. Titoli 22.

Tit. I. Della Deperizione della cosa dovuta.
Tit. II. Del Pagamento.
Tit. III. Del Deposito.
Tit. IV. Della Moneta.
Tit. V. Della Delegazione.
Tit. VI. Della Compensazione.
Tit. VII. Dell' Accettilazione.
Tit. VIII. Della Novazione.
Tit. IX. Della Transazione.
Tit. X. Della Prescrizione.
Tit. XI. Della Cessione dei Beni.
Tit. XII. Del Concorso, e Prelazione dei Creditori sopra i Beni del Debitore decotto.
Tit. XIII. Dell' Amministrazione dei Beni del Debitore decotto.
Tit. XIV. Della divisione dei Beni del Debitore decotto, o loro valuta tra i Creditori, quando il Decotto non ha esercitato la mercatura.
Tit. XV. Della divisione dei Beni del Debitore decotto, e Mercante.
Tit. XVI. Dei diversi generi di Decozioni.
Tit. XVII. Dei Cessanti, che non hanno esercitato la Mercatura.
Tit. XVIII. Dei Cessanti, che hanno esercitato la Mercatura.
Tit. XIX. Della Decozione patente, e latente.
Tit. XX. Degli effetti della Decozione rispetto ai Contratti fatti dal Decotto.
Tit. XXI. Dei Salvicondotti, che si Creditori accordano ai Decotti, e Cessanti.
Tit. XXII. Delle Concordie, tra i Creditori, e il Debitore Decotto.

PARTE QUARTA.

DELLE OBBLIGAZIONI CHE HANNO ORIGINE DAL DELITTO.

LIBRO PRIMO

Dei Delitti, che offendono la Religione. Titoli 10.

TITOLO PRIMO.

Di quegli, che professano, o insegnano Dottrine diverse dà quelle prescritte dalla nostra Religione.
Tit. II. Degli Eretici, dei Giudei, e degli Infedeli tollerati nello Stato.
Tit. III. Della Bestemmia.
Tit. IV. Dello Spergiuro.
Tit. V. Dell' osservanza delle Feste.
Tit. VI. Delle offese fatte alle Persone Ecclesiastiche.
Tit. VII. Del rispetto dovuto ai Monasteri delle Monache.
Tit. VIII. Delle offese fatte dalle Persone Ecclesiastiche ai Secolari.
Tit. IX. Dell' Immunità delle Chiese, e altri Luoghi Sacri, e Religiosi.
Tit. X. Dell' usurpazione dei Beni Ecclesiastici.

LIBRO II.

Dei Delitti, che offendono la Repubblica. Titoli 37.

Tit. I. Dei delitti di Lesa Maestà.
Tit. II. Dei Disertori.
Tit. III. Delle offese fatte ai Magistrati, e Ministri pubblici.
Tit. IV. Dei Magistrati, e Ministri pubblici, che offendono i privati.
Tit. V. Della Corruttela dei Magistrati, e Ministri pubblici.
Tit. VI. Della prevaricazione dei Ministri pubblici contro gl' interessi al loro ufizio raccomandati.
Tit. VII. Della Concussione dei Ma-

LIBRO III.

Dei delitti, che offendono i privati. Titoli 32.

LIBRO IV.

Delle cose comuni a ogni genere di delitto. Titoli 7.

PARTE QUINTA

CHE TRATTA DEI GIUDIZJ CIVILI.

LIRRO PRIMO

Dei Compromessi. Titoli 8.

L I.

LIBRO IV.

Degli Atti Giudiciarj. Titoli 52.

LIBRO V.

Degli Atti Giudiciarj dopo la Sentenza. Titoli 29.

Tit.

LIBRO VI.

Dei diversi generi dei Giudizj.
Titoli 17.

PAR-

PARTE SESTA

CHE TRATTA DEI GIUDIZJ CRIMINALI.

LIBRO PRIMO

Degli Atti preparatorj al Giudizio Criminale. Titoli 5.

TITOLO PRIMO.

LIBRO II.

Degli Atti occorrenti nella compilazione del Processo informativo. Titoli 36.

LI.

LIBRO III.

Degli Atti Giudiciali dopo la Compilazione del Processo informativo fino alla Sentenza. Titoli 21.

LIBRO IV.

Degli Atti successivi alla pubblicazione della Sentenza. Titoli 30.

cere dei Rei per le Pene pecuniarie.

Tit. XXII. Della Retenzione in Carcere per la restituzione delle spese fatte dal Fisco.

Tit. XXIII. Della Retenzione in Carcere per l' indennità dovuta alla parte offesa.

Tit. XXIV. Delle Sentenze colla Clausula tenersi il Processo aperto.

Tit. XXV. Delle Sentenze assolutorie colla Clausula *ex hactenus deductis*.

Tit. XXVI. Delle Sentenze assolutorie definitivamente.

Tit. XXVII. Della Condanna nelle spese, e danni, e ingiuria.

Tit. XXVIII. Della Condanna di Calunnia data all' Accusatore, o alla Parte querelante.

Tit. XXIX. Della Tariffa delle mercedi dovute agli Attuarj Criminali.

Tit. XXX. Della Liquidazione dei danni, e dell' ingiuria.

LIBRO V.

Delle Cause Pettorali. Titoli 3.

Tit. I. Delle Cause Criminali, che si terminano pettoralmente.

Tit. II Dell' Arbitrio dei Giudici superiori, e inferiori nelle Cause pettorali.

Tit. III. Delle Pene, che si possono inferire nei Giudizj pettorali.

LIBRO VI.

Dell' Osservanza della forma Giudiciaria. Titoli 2.

Tit. I. Dell' Osservanza generale della Forma Giudiciaria.

Tit. II. Del Ricorso al Principe pendente la Causa da tutti gli Aggravj dei Giudici Criminali, e dell' Inosservanza delle Leggi.

DISCORSO IV.

Sopra lo Stato antico, e moderno della Nobiltà di Toscana scritto l' anno 1748.

INTRODUZIONE.

DOpo di avere secondo gli Ordini di questa Deputazione proposto un Metodo, con cui appresso a poco potrebbero disporsi tutte le materie appartenenti ai Diritti privati, quando si dovessero ridurre in un solo Codice compilato per uso della Toscana a similitudine delle Instituzioni di Giustiniano, mi fu comandato di dar principio a questa Compilazione dal pensare, e proporre qualche cosa sopra la materia della Nobiltà, che si trova in detto Metodo accennata al Tit. LXXIII. del primo Libro.

Avendo dunque in ubbidienza degli Ordini ricevuti fatte molte riflessioni sopra le cose risguardanti questa materia, la quale dagli Scrittori è stata così confusamente trattata, e con tanta diversità di massime, e di principj, ho creduto mio dovere per eseguire la mia commissione meno male che sia possibile, di principiare il mio lavoro dall' esporre le Divisioni generali della Nobiltà ricavate dal sentimento più comune degli Scrittori, e adattate in generale a qualunque Governo, e confermate dalla Pratica delle Nazioni. E di passare in seguito a porre sotto gli occhi una relazione istorica del nostro Sistema Toscano in materia di Nobiltà, acciò la M. C. del nostro Augustissimo Padrone in vista di quelli inconvenienti, che forse appariranno nel Sistema presente possa determinarsi alla scelta di quei compensi, che saranno più conformi al suo Genio, e alle sue Rettissime Intenzioni, quando il di lui Paterno Amore per la Felicità di questa Provin-

vincia creda di dovere, tralasciati per ora i vasti oggetti di una Legislazione universale, impiegare le prime cure di questa savia Assemblea in dar nuova forma alla Nobiltà del Paese, materia per verità molto difficile a regolarsi, e a sottoporsi a qualunque nuovo Metodo con una moderna Ordinazione.

Non vi è forse materia, ove si riscontrino più lunghi Trattati, ma lontanissimi da ogni precisione, e scritti in maniera vana e inconcludente, e bene spesso contradittorj, quanto quella della Nobiltà, perchè sotto questo nome differentissime sono le idee, che gli Uomini si sono formate, e senza distinguere almeno le principali di queste differenze, si confondono bene spesso gli attributi dell'una con gli attributi dell'altra, e tutti i discorsi ove tal confusione regna restano sottoposti a solenni equivoci, e se non altro a una perpetua oscurità.

Per esporre dunque in breve con qualche metodo ciò, che dalli Scrittori con tanta diversità e contradizione di principj è stato trattato sopra la materia della Nobiltà in quei punti, che possono essere più d'uso al presente nostro proposito, e che bisogna fissare come cognizioni preliminari per potere in appresso discendere allo schiarimento dell'attuale nostro Sistema Toscano, crederei, che si dovesse principiare dal riflettere, che la Nobiltà altra si può dir Naturale, altra Civile.

La Naturale è quella, che unicamente è fondata nella comune opinione degli Uomini, e non è sottoposta ad alcuna Legge. E la Civile è quella, che al contrario unicamente è fondata nella Legge Civile.

CAPITOLO PRIMO

Della Nobiltà Naturale

LA Nobiltà Naturale si può dividere in Nobiltà Gentilizia, e Nobiltà Personale.

La Nobiltà Gentilizia è quella, che nasce dalla chiara memoria degli Antenati della propria Gente, o Famiglia, perchè è costante verità riconosciuta in tutti i tempi, e in tutti i Governi, che una Famiglia, la quale abbia conservate per qualche secolo le memorie certe dei suoi Antenati, i quali con l'ajuto di tali memorie si dimostrino vissuti con qualche dignità, e splendore distinti dal restante del Volgo, viene da tal sola notizia di fatto qualificata per nobile nel senso originario e primitivo di questa parola, che non vuol dire altro che noto, o ootorio, o famoso.

Est locus Italiae in medio sub montibus altis
Nobilis, *& fama multis memoratus in oris*.

si trova in Virgilio Eneid. lib. 7., e in Plinio lib. 4. cap. 21. *Euboea ... urbibus clara quondam ..... Arthemisio fonte Arethusa, flumine Lelanto .... nobilis, notior tamen marmore Carystio*; onde alle volte tal voce si trova usata anco in cattivo senso, come in Ovidio lib. 2. Tristium:

Nobilis est Canace fratris amore sui;

e in Terenzio nell' Eunuco Att. 4. Scen. 7. *Tu jam pendebis qui stultum adolescentulum nobilitas flagitiis*; e Livio lib. 22. cap. 50 Belli Punici disse: *haec est pugna Cannensis Alliensi cladi nobilitate par*. Perciò la notorietà degli Antenati viene a essere quel requisito, che costituisce nobile in questo senso una Famiglia, alla qual notorietà si trova opposta l'ignobiltà, che dipende dall' essere ignoto, come si può osservare in Suetonio in Tib. cap. 42. *Ignotissimum Quaesturae candidatum nobilissimis antepofuit ob epotam in convivio propinante se vini amphoram*; e in Horat. Sat. 6.

 Non

Non quia Mecenas Lydorum quicquid Hetruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te,
Nec quod Avus tibi Maternus fuit atque Paternus
Olim qui magnis legionibus imperitarint,
Ut plerique solent naso suspendis adunco
Ignotos, *ut me libertino Patre natum.*

Appresso ogni Popolo una antica e splendida origine è stata numerata fra i beni di Fortuna, e si è conciliata una specie di rispetto, non tanto per quell'amore, che sogliono avere gli Uomini tutti per le Antichità, e che gl'induce talvolta ad avere dei distinti riguardi per un Edifizio antico, che non si hanno per un moderno, quanto che l'aver conservate, non ostante le rivoluzioni di un lungo tempo, memorie certe di una lunga serie di Avi, che abbiano tutti condotto una vita lontana dall'indecenza, produce un'opinione di bontà, o di potenza, o di felice industria verso quella Famiglia, che ha potuto o saputo, non ostanti le tumultuanti vicende dei Governi, preservarsi dall'oblio, che bene spesso accomuna le Genealogie più antiche con le moderne, e ha potuto conservare la notoria e buona fama dei passati Genitori, e con la chiarezza delle loro virtuose memorie corredare la certezza della propria successione.

Io chiamo questa sorte di Nobiltà, Nobiltà naturale, perchè quantunque per natura tutti gli Uomini siano uguali tra loro, come dice la *L. Quod attinet ff. de Reg. Iur.*, e come al nostro proposito dice Boezio lib. 3. de consolatione Philosophiae:

Omne hominum genus simili surgit ab ortu.
Unus enim rerum Pater est, unus cuncta ministrat &c.
Mortales igitur cunctos edit nobile germen.
Quid genus & proavos strepitis si primordia nostra,
Auctoremque Deum spectes, nullus degener extat;
Ni vitiis pejora fovens proprium deserat ortum;

non ostante quando accade, che la stirpe di alcuno sia più nobile dell'altro, questa notorietà si concilia una maggiore estimazione secondo il giudizio, che naturalmente, e spontaneamente tutti gli Uomini concordemente ne fanno: la quale estimazione siccome non dipende dalle Leggi, ma dipende dal modo di pensare e di opinare, che si trova comunissimo in tutte le Nazioni, così credo, che giustamente Nobiltà Naturale in questo senso si possa chiamare, tanto più che questa dalla Legge Civile non si può ne conferire, nè togliere.

La notorietà di un'illustre stirpe è una cosa di fatto, sicchè chi è mancante di questo requisito non vi è potenza, che sia sufficiente a far sì, che quel che è stato non sia stato. E in tal senso si debbono intendere gli Scrittori, che dicono, che la Nobiltà non può acquistarsi per disposizioni del Principe, perchè tal materia non è capace di simili disposizioni, e dipende dal puro fatto, non già dal volere, nè dall'autorità di chi che sia.

Si dice altresì, che la Legge Civile non può togliere questo genere di Nobiltà Naturale, perche noi possiamo osservare, che nei Governi, ove la Nobiltà non è riconosciuta, e non ha alcun diritto, come sarebbe il Governo Turco, non ostante, oltre le Famiglie, che si suppongono discendere da Maometto, e che per un principio di Religione godono di alcune distinzioni, e di un certo rispetto, anco nel rimanente quelle poche Famiglie, che fra l'ignoranza, e le confusioni di quello Impero hanno conservato la memoria della loro antica, ed illustre discendenza, sono di fatto, benchè prive di distinzioni, e privilegi,

ri-

riputate, e rispettate come più nobili, quantunque civilmente la Nobiltà in quel Paese sia una parola senza veruno significato.

Osserviamo di più, che nei Paesi ove la Nobiltà è stata distrutta, come è accaduto in molte Provincie di conquista, dove il Governo è stato occupato dal Popolo conquistatore, e i Nobili del Governo precedente sono stati spogliati d' ogni diritto, e ridotti quasi a condizione servile, non ostante finchè la memoria delle predette Famiglie sussiste, sempre secondo l' opinione comune queste sono state reputate per Nobili, quantunque oppresse dal giogo dei Vincitori, e quantunque ridotte a mendicare la loro sussistenza o dalla compassione dei Nemici, o in un miserabile esilio lontane dalla loro Patria.

L' istesso si è visto praticare in diverse Repubbliche quando la Plebe in qualche revoluzione ha tolto di mano il Governo alla Nobiltà, e quando in qualunque caso una Fazione di Cittadini superando l'altra, ha spogliato tutti gli aderenti alla Fazione vinta di ogni diritto, perchè tutte queste, che in somma debbono dirsi Disposizioni Civili, non possono arrivare a far sì, che quelli, che sono notoriamente d' antica stirpe, non siano creduti tali, e essendo creduti tali, non siano reputati per Nobili, non ostanti le vicende dei Governi, non ostante l' autorità di qualunque Legge, e non ostante la forza dei Conquistatori; fino a tanto che almeno si conserva a favor loro l' istessa chiarezza di memorie, che prima sussisteva, e che bene spesso col tempo, e colle disgrazie si riduce all' oblivione. Perchè, come abbiamo di sopra detto, questo genere di Nobiltà consiste nella notorietà, onde fino a tanto che questa si mantiene, non ci è alcuna disposizione umana, che possa rendere uno ignobile; siccome quando non vi è, o si è una volta perduta, non vi è alcuna disposizione umana, che possa in questo senso rendere l' Uomo Nobile.

Per tal causa io l' ho chiamata Nobiltà Naturale, perchè dipende da una opinione, che dalla Natura si vede infusa in tutti gli Uomini, e che non è sottoposta all' Autorità Legislativa.

Questo genere di Nobiltà Naturale e Gentilizia deve notarsi, che riguarda solo il tempo passato, e che perciò non è trasmissibile agli Eredi, nè ai Descendenti, se non in quanto i Descendenti continuino a conservare quella notorietà che ha fatto distinguere i loro Maggiori; perchè se per qualunque causa questa notorietà resta oscurata, non resta ai Descendenti per ragione di nascita, ma per ragione della loro propria persona diritto alcuno alla Nobiltà, e di fatto non sono riputati per Nobili.

In tal senso si devono intendere gli Scrittori, che dicono:

Nam quid imaginibus quid avitis fulta triumphis
Atria, quid pleni numeroso consule fasti
Proficerent, si vita labat; perit omnis in illo
Gentis honos, cujus laus est in origine sola.

Panegirico a Pisone attribuito a Ovidio. E in tal senso elegantemente disse il nostro Poeta Dante della Nobilta di Sangue.

Ben sei tu manto che tosto raccorce
Sicchè se non si appon di die in die
Lo tempo va d' intorno con la force.

Parad. Cant. 16.

La predetta Nobiltà è d' una natura sola e semplice, e non ammette ranghi superiori e inferiori, ma per tutto gode d' una maggiore o minore estimazione con l' istessa misura, cioè a proporzione che più ò meno notorie, ò più ò meno illustri sono le memorie degli Antenati; e non vi è dubbio che in tal genere di Nobiltà non concorra a far crescere la comune estimazione tanto la chiarezza dell' origine mater-

terna, che della paterna; perchè chi è illustre per l'una e l'altra origine tanto materna che paterna ha sempre un requisito di più sopra quello che una sola origine può vantare.

Così Orazio nel luogo sopra cit. sermon. lib. 1. sat. 6. stimò cosa notabile l'origine materna di Mecenate:

Nec quod Avus tibi maternus fuit atque paternus
Olim qui magnis legionibus imperitarint.

E in Ovid. lib. 13. Metam. si può osservare la stima della Nobiltà Materna in quei versi:

Est quoque per Matrem Cyllenius addita nobis
Altera Nobilitas. Deus est in utroque Parente.
Sed neque materno quod sim generosior ortu &c.

E similmente lib. Fastor.

Hic fuit Evander qui quamquam clarus utroque
Nobilior sacrae sanguine Matris erat;

e lib. 4. de Ponto ep. 16.

Maternos Cottas cui, Messalasque paternos
Proxima Nobilitas ingeminata dedit.

Salustio nella Guerra Giugurtina racconta, che Hiempsale disprezzava il suo fratello Giugurta, perchè nasceva di una Madre meno nobile: *Sed Hiempsal qui minimus ex illis natura ferox etiam antea ignobilitatem Jugurthae (quia materno genere impar erat) despiciens.*

Cicerone nella 3. Filippica racconta, che Marcantonio rimproverava a Ottavio l'ignobiltà del genere materno. E Suetonio in Calig. cap. 23. che Caligola non voleva, che Agrippa fosse creduto suo Avo materno, come in fatti era, non parendoli tale ascendente a bastanza nobile.

Tacito dice chiaramente lib. 3. Historicorum, che per le nozze di Nerone, e di Giulia: *Polluisse nobilitatem Familiae videbantur*; onde pare, che la chiarezza della stirpe materna fosse considerata per un requisito essenziale della Nobiltà. E Giustino parlando di Hierone Siracusano lib. 23. dice: *Hujus futurae Majestatis ipsa infantilis educatio quasi praenuntia fuit. Quippe genitus erat Patre Hieroclyto nobili viro, cujus origo a Gelone antiquo Siciliae Tyranno manabat. Sed maternum illi genus sordidum atque admodum pudibundum. Cum ex ancilla natus, ac propterea a Patre veluti dehonestamentum generis expositus fuerat.* E gli stessi sentimenti di stima per la Nobiltà Materna si trovano nella opinione degli uomini in tutti i tempi.

Adunque per restringere i principali attributi della Nobiltà Naturale e Gentilizia, si deve dire, che questa consiste nella chiara memoria degli Antenati, che non è sottoposta all'autorità legislativa, che non è trasmissibile agli Eredi, e che resta più valutata quando alla Nobiltà paterna concorra la materna.

Passando adesso all'altro genere di Nobiltà Naturale, che abbiamo nominato Personale, questa non consiste in altro, che nella notorietà delle virtuose azioni di una Persona, la quale benchè sia mancante della Nobiltà Gentilizia, non ostante in contemplazione della propria virtù si concilia senza riflessione ai suoi Antenati l'affetto, e l'estimazione di tutti gli Uomini; e in questo senso si trova detto da Giovenale Sat. 8.

Tota licet veteres exornent undique cerae
Atria, Nobilitas sola est atque unica virtus.

La Natura ha inspirato in ciaschedun uomo un affezione indelebile ver-

verso il proprio bene, e gli ha collocati in uno sforzo continuo per acquistarselo e conservarselo. Quelle azioni, che partoriscono il bene, gli uomini le hanno chiamate virtuose, sicchè per virtù non intendono altro, che una disposizione alla beneficenza, onde con lode, e con sincera stima sono stati sempre riguardati gli uomini virtuosi, e con una specie di ammirazione sono stati annoverati fra gli Eroi quelli, che per beneficare gli altri sono arrivati a non curare il proprio incomodo e danno, spingendo la virtù al suo massimo punto, che per tal riflesso vien detta virtù eroica.

La stima adunque per questa virtù è una conseguenza dell'istinto naturale, che gli uomini hanno verso il proprio bene, e questa stima deve naturalmente introdurre fra gli uomini considerati da principio per uguali una massima differenza, distinguendo quelli opportuni e necessarj all'altrui bene, da quelli indifferenti, e molto più da quelli, che son molesti, pericolosi, e nocivi. E posta tal classazione non vi è dubbio, che chi per le sue virtuose azioni dovè notoriamente restar collocato nella classe delle Persone benefiche, meritò per legge di gratitudine un maggior rispetto sopra degli altri, che è il costitutivo della Nobiltà.

Questo istesso rispetto dovuto alla maggior virtù è l'origine ancora, e il primitivo germe produttivo della Nobiltà Gentilizia, perchè la memoria degli Avi non potrebbe esser certa, e molto meno potrebbe essere illustre, se essi, o almeno gran parte di loro non fussero stati virtuosi; sicchè la Nobiltà Gentilizia non è altro, che l'aggregato di molte Nobiltà Personali continuate in più generazioni; onde se la virtù non rendesse personalmente l'uomo nobile, non vi potrebbe essere nemmeno Nobiltà Gentilizia.

Anco questa sorte di Nobiltà Personale si chiama Naturale, perchè ha origine da un istinto ingenito dalla Natura in tutti gli uomini, come abbiamo spiegato, e non è nemmeno essa sottoposta a Legislazione; perchè quando un uomo con qualche eccellente dimostrazione di virtù si è meritato quel rispetto personale, che si deve alla Nobiltà, questo rispetto resta radicato nelle menti degli uomini independentemente da qualunque autorità del Governo Civile, il quale con le sue disposizioni non lo può nè crescere, nè diminuire.

Libera si dentur Populo suffragia, quis tam
Perditus ut dubitet Senecam praeferre Neroni:

disse Giovenale nella Sat 8.

Questa Nobiltà Personale non è nemmeno essa trasmissibile agli Eredi, perchè essendo fondata nella virtù dei Padri, questa non porta in necessaria conseguenza la virtù dei Figli, i quali se con eguali riprove non si acquistano personalmente quel credito, che i Padri loro si acquistarono, restano confusi nel Volgo. Giovenale in detta Sat. 8. dice:

Flacce tumes alto Drusorum sanguine, tanquam
Feceris ipse aliquid, propter quod nobilis esses;

e se se lo acquistano, nobilitano ancor' essi la loro persona, e vanno preparando la strada alla Nobiltà Gentilizia, che nei loro Posteri può una volta risplendere. Così nel Panegirico a Pisone attribuito a Ovidio si dice:

Unde prius cepti surgat mihi carminis ordo,
Quosve canam titulos, dubius feror; hinc tua, Piso,
Nobilitas, veterisque citant sublimia Calpi
Nomina Romanas inter fulgentia gentes.
Hinc tua me virtus rapit; & miranda per omnes
Vita modos, quae si deesset tibi forte creato

No-

Nobilitas, eadem pro nobilitate fuisset.
Nam quid imaginibus, quid avitis fulta triumphis
Atria, quid pleni numeroso consule fasti
Proficerent, si vita labat, perit omnis in illo
Gentis honos, cujus laus est in origine sola.

L'unico ufizio, che alla potestà Civile resti in materia di Nobiltà Naturale, o sia Personale, o Gentilizia, è quello di formare degli attestati di essa Nobiltà, giacchè lasciando operare alla pura notorietà di fatto, in cui si fonda la Nobiltà tanto Gentilizia che Personale, questa notorietà potrebbe nella diversità dei tempi, e dei luoghi disperdersi, o non conservare l'istessa evidenza, o talvolta restar sottoposta a qualche equivoco. Perciò volendo i Nobili avere un autentico e ostensibile, e più durevole riscontro della loro condizione, come spesso desiderano di avere, bisogna ricorrere agli attestati del Governo Civile nell'istessa guisa, che per facilitare il commercio dell'oro è stato opportuno il corredarlo, riducendolo in moneta con un attestato civile della sua bontà e perfezione.

Ma giusto appunto siccome gli attestati dell'oro non sono atti a far l'oro, nè a costituirlo più puro di quello che sia, nè sono di alcun valore, se non in quanto si scorgono esattamente conformi alla verità naturale; così gli attestati di Nobiltà non sono atti a costituire l'uomo Nobile, nè a nobilitarlo più di quello, che egli merita, ma puramente si considerano in quanto sono conformi alla verità dei fatti, e quando mancano di tal conformità non sono presso al Mondo di uso alcuno.

A questa specie di attestati di Nobiltà Naturale, o sia Personale, o sia Gentilizia si deve referire la formazione di alcuni Ordini Cavallereschi, e la dispensazione di diversi titoli, o simboli di onore, dei quali si parlerà al suo luogo, e che a similitudine di tutte le testimonianze incontrano nel Mondo un maggiore, o minor credito a misura, che si tengono più, o meno esattamente conformi alla verità, poichè l'opinione degli uomini non è subordinata a veruna potestà, e gli attestati non desumono la forza di persuadere la mente umana dalla potenza, autorità, o dignità dell' Attestante, ma unicamente dalla di lui costante sincerità.

CAPITOLO II.

Della Nobiltà Civile.

PRemesse queste considerazioni sopra la Nobiltà Naturale, passeremo a parlare della Nobiltà Civile, la quale consiste nei Diritti di Governo, che restano in ciascheduno Stato, e in ciascheduna Popolazione accordati di fatto a qualche numero di persone più scelte, che si distinguono con tal prerogativa dalla moltitudine, che non ha veruna mescolanza nell' Amministrazione.

Questo genere di Nobiltà è unicamente fondato nella disposizione Civile di ciaschedun Governo, e si può anch'essa dividere in due specie, perchè altra è Nobiltà Civile, e trasmissibile ai Descendenti, altra è Nobiltà Civile, e semplicemente Personale.

La Nobiltà Civile, e trasmissibile ai Descendenti consiste nei Diritti di Cittadinanza, i quali sono quelli che secondo l'uso di tutte le Nazioni è permesso a chi li gode di trasmetterli nei proprj Figli, e Descendenti maschi, i quali li acquistano per pura ragione di nascita, non già per alcuno loro fatto, o merito personale.

Questi Diritti si debbono considerare come una prerogativa famigliare concessa in ciaschedun Paese dalla Legge Civile in benefizio dei proprj Cittadini per favorire la propagazione, e la più comoda conser-

va-

vazione delle loro Famiglie, giacchè dalla primitiva unione delle Famiglie nacquero le Città, e le prime Leggi Civili furono fatte per comodo della Società riunita, e per servire alla sua durazione, non già per comodo privato e personale, e arbitrario dei singoli Cittadini.

Quindi è, che i diritti di Cittadinanza non sono in commercio, e non si possono chiamare Patrimoniali di chi li gode, perchè primieramente la Cittadinanza non si può alienare, nè contrattare come le altre cose, che sono in nostro dominio; e in secondo luogo non si può trasmettere agli Eredi estranei, ma puramente ai proprj Descendenti maschi, nei quali passa senza attendere il requisito della qualità ereditaria, ed esclusi sempre in tal trasmissione i Collaterali, ed escluse le Femmine, le quali secondo la pratica comune nè godono esse per se medesime, nè comunicano ai loro ulteriori Descendenti i diritti di Cittadinanza delle proprie Famiglie, i quali si possono dire per tal causa una Prerogativa Agnatizia, e Masculina, che si comunica per ragione di nascita dall'Ascendente al Descendente.

Questi Diritti di Cittadinanza sono più o meno estesi secondo i differenti ranghi, che sono stabiliti dalla Costituzione del Governo, e le diverse funzioni loro attribuite. Ma in qualunque governo si troverà una differenza originaria, e importantissima tra i Cittadini, e non Cittadini.

Poichè tutte le prime unioni delle Nazioni hanno avuto un fondamento necessariamente Aristocratico, giacchè qualunque forma di Governo si siano dati i Capi concorsi nella prima unione, certo è, che non hanno incluso nella loro Società con diritto uguale gli Schiavi, che possedevano di prima sottoposti per forza, nè i Forestieri. Dalla Discendenza dei primi Capi intervenuti all'unione provengono i Cittadini rivestiti di tutte le prerogative dei loro Autori, e dalla moltiplicazione degli Schiavi ritenuti per tali, o manumessi, e dei Forestieri, che da molte cause può essere occasionata, o accresciuta, proviene la Plebe, o per meglio dire il popolo minuto, che forma una moltitudine sciolta, e non giunge mai ai diritti dei primitivi Cittadini senza un Decreto espresso di ammissione, e resta sempre senza trasmettere ai figli la minima distinzione.

Adunque in ogni Popolazione riunita da patti sociali vi è un germe di Aristocrazia, che contradice alle idee dell'uguaglianza naturale dell'Uomo, e quella scelta d'Uomini, che in tal popolazione goderanno o per origine, o per comunicazione ottenuta i diritti, che si sono formati a proprio comodo i primitivi Cittadini, e potranno trasmettere tali diritti ai loro Discendenti, questi saranno civilmente i veri Nobili di quella Popolazione, e qualunque forma di Governo prendino tra loro i Cittadini, cioè o Monarchico, o Democratico, o Aristocratico, questa non pregiudica alla primiera distinzione tra i Cittadini, e non Cittadini, in cui è fondata la Nobiltà Civile, la quale durerà sempre finchè durerà il Governo, cioè finchè questo non è distrutto da un Conquistatore, o da un Monarca Dispotico, che tolga i diritti acquistati da qualunque persona, annichili i patti fatti precedentemente fra gli Uomini, e riduca il tutto dipendente dal suo volere, e in uno stato di perfetta uguaglianza, spogliando chicchessia di qualunque diritto.

In fatti nello stato di Conquista, e nella Monarchìa Dispotica non si dà Nobiltà Civile, e trasmissibile ai Figli; ma nello Stato tranquillo di tutti gli altri Governi, cioè nella Monarchìa temperata, nell'Aristocrazìa, e anco nella Democrazìa sempre l'originaria distinzione tra i Cittadini, e non Cittadini si conserva, e questa basta per fondamento della Nobiltà Civile di ciascheduno luogo.

Questa sorte di Nobiltà Civile

le differisce dalla Nobiltà Naturale, e Gentilizia in quanto che questa ha rivolti gli occhi unicamente sopra il passato, e quella al contrario nulla curando il passato non riguarda che il presente, e il futuro. In fatti chiunqu è legittimamente ammesso alla Cittadinanza di un Paese, ed è capace di godere gl' onori della sua Patria, gode la Nobiltà Civile quanto la possa godere un altro collocato nell'istesso rango sebbene sia tale, che per antica stirpe discenda da Nobili Cittadini, e trasmette ai proprj figliuoli diritti uguali a qualunque altro, non facendosi in tutto ciò, che riguarda il Governo Civile distinzione alcuna tra l'antico, e il moderno Cittadino, cioè fra il vecchio Nobile, e il Nobile nuovo.

E se di fatto la Nobiltà nuova incontra qualche minore estimazione dell'antica, questo non dipende da disuguaglianza del Diritto nel Governo Civile, e per conseguenza da disuguaglianza di Nobiltà Civile, ma dipende perchè la Nobiltà nuova è mancante della Nobiltà Gentilizia, di cui possono vantarsi i Nobili vecchi; e sebbene questa circostanza sia totalmente estranea dal Governo Civile, non ostante è stata la sorgente di fatali discordie in diverse Repubbliche tra l' antica, e nuova Cittadinanza, o vogliamo dire Nobiltà, perchè i Nobili vecchi valutando troppo la loro antichità hanno preteso di esigere dei riguardi offensivi di quella uguaglianza civile, alla quale i Nobili nuovi in vigor delle Leggi hanno diritto di potere aspirare.

E quì per fuggire gli equivoci si deve avvertire, che quando ho detto di sopra o Nobile, o Cittadino, ho inteso di parlare del Cittadino del primo Ordine o Rango, e capace di godere tutti gli onori della sua Patria, nel qual rango io dico, che tutti coloro, che vi sonn ascritti, godono egualmente dal primo giorno dell' ammissione la Nobiltà Civile senza distinzione tra i più nuovi, e i più antichi. Perchè del rimanente dove la Cittadinanza, come in qualche luogo accade, è divisa in più ranghi, e dove il primo rango, e i primi onori sono riservati ai Cittadini, che hanno solamente il requisito di una certa antichità, in tal caso il Cittadino nuovo non è mai Cittadino del primo Ordine, perchè resta in un rango inferiore, e non può godere l' uguaglianza della Nobiltà Civile fino a tanto che non sia maturato quel tempo, che si richiede per passare al primo Ordine. Ma passato che egli una volta vi sia, si dice, che diventi uguale agli altri più antichi, perchè la Nobiltà Civile a differenza della Nobiltà Naturale non si fonda nella serie degli Antenati, ma si fonda nei diritti di Governo presentemente godibili, e trasmissibili ai Descendenti, nei quali tutti i Cittadini dell' istesso Ordine sono uguali fra loro, e in questo senso tutti ugualmente Nobili.

Un' altra differenza passa fra la Nobiltà Naturale, e Gentilizia, e la Nobiltà Civile, perchè nella prima, come abbiamo di sopra dimostrato, si considera tanto l' origine Paterna, che la Materna, ma nella seconda l' origine Materna più o meno splendida non ha veruna considerazione, nè produce alcuna disuguaglianza di diritto, e chi nasce da un Nobil Cittadino diventa tale anch' esso per ragione di Nascita, quantunque la Madre sia di un rango inferiore al Padre, come non nascesse da un Matrimonio specialmente condannato, in pena del quale i figli restassern degradati.

Per la Legge Giulia *de maritandis Ordinibus*, era solo projbito ai Senatori, e loro Figli, Nipoti, e Pronipoti di contrarre Matrimonio con Libertine, con Donne di Teatro, o con altre Infamate da una pubblica prostituzione. E Plutarco racconta una Legge degli Ateniesi proposta da Pericle, con cui non si riputava Ateniese se non quelli che nascevano tanto di Padre, che di Madre Ateniesi; della qual Leg-

ge

ge vi sono altri esempj in diverse Nazioni. Ma prescindendo da simili Leggi particolari fatte in odio di alcuni Matrimonj disuguali, che si considerano nocivi alla buona educazione delle Famiglie, o in odio della parentela con forestieri presa talvolta a sospetto, nelle quali Leggi bisogna, che sia specialmente apposta la pena della degradazione dei Figli, certo è, che ciascheduno nasce in quel rango di Cittadinanza, che è stato goduto da suo Padre, e siccome non li giova, che la Madre sia di un rango superiore, così non li nuoce, se ella è d'un rango inferiore; onde si può con verità concludere, che la Nobiltà Civile segue unicamente l'origine Paterna.

La terza notabilissima differenza tra la Nobiltà Civile, e la Naturale consiste, che siccome la Civile riconosce la sua origine unicamente dalla Legge Civile, così questa per tutti i Paesi è varia, siccome varie sono le Ordinazioni Civili di ciaschedun Luogo, e si può perdere, e abolire per disposizione di quella medesima Legge Civile, che l'ha fatta nascere; il che non segue nella Nobiltà Naturale, che non dipende dall'arbitrio di alcuno, come abbiamo sopra dimostrato.

Per questa ragione la Nobiltà Civile si può acquistare per determinazione della Potestà Sovrana, che può ammettere a qualunque rango della Cittadinanza uno, che prima non era Cittadino, il che non è fattibile nella Nobiltà Naturale, ove il Sovrano non può fare altro che attestare.

E per l'istessa ragione la Nobiltà Civile si può perdere per pena o giusta, o ingiusta imposta dal Legislatore, si può perdere per arbitrio del Conquistatore, e si può perdere per qualunque revoluzione, che introduca nel Paese una nuova forma di Governo, ove gli antichi diritti delle Famiglie restino aboliti, o soffrino qualche cangiamento; il che non segue nella Nobiltà Naturale, la quale resta nelle vicende dei Governi sempre ferma, finchè si mantiene viva quella notorietà di fatto, che fa conoscere, e distinguere l'antichità, e splendore delle Famiglie.

La quarta differenza da notarsi finalmente tra la Nobiltà civile, e transmissibile, e la Nobiltà Naturale, e Gentilizia consiste nell'esser questa regolata dall'opinione comune con una misura sola, cioè a proporzione della più lunga, e più splendida serie degli Antenati, onde non ammette distinzioni, nè divisione in Ranghi di diversa specie, nè di maggiore, o minore autorità, o credito. Al contrario la Nobiltà Civile ammette molte distinzioni, e disuguaglianze, ed è divisibile in ranghi diversi.

La Cittadinanza nell'istessa Repubblica può non essere di un ordine solo, e bene spesso è divisa in più ranghi, e sono assegnati a ciaschedun rango diversi diritti, come se ne trovano esempj in molte Città. Sicchè in tal caso il primo ordine, che è capace di godere i primi, e più distinti onori della Patria, dà il pieno diritto di Cittadinanza, e gli altri gradi godono quei diritti maggiori o minori, che la Legge Civile ha assegnati, finchè non sia per successiva deliberazione accordato il passaggio dai gradi inferiori ai superiori, e finalmente al primo, e più pregiato.

In tal caso se si paragona il corpo dei Cittadini all'aggregato dei non Cittadini, non può negarsi, che tutti i Cittadini godino qualche grado della Nobiltà Civile, e abbiano qualche diritto nel governo patrio da tramettere ai loro figli. Ma non può negarsi altresì, che paragonando i Cittadini tra loro non vi sia una differenza tra il rango inferiore e il superiore, e che perciò la loro Nobiltà Civile non patisca divisione, e disuguagiianza, e sia più o meno valutabile a proporzione della maggioranza dei diritti a ciascheduno competenti.

Chiunque ha diritto per ragione della propria persona d'interveni-

re nel Parlamento d' Inghilterra, nelle Corti di Castiglia e d' Aragona, negli Stati Generali di Francia, e nelle Diete generali di altre Nazioni, e di dare il suo voto nelle materie, che si propongono alla comune deliberazione, goue del più pieno diritto riservato alla più sublime Cittadinanza o sia Nobiltà Civile di quei Regni; gli altri, che non hanno diritto di intervenire in tali Adunanze, che per mezzo di Rappresentanti, rimangono col semplice diritto di eleggere tali Rappresentanti, e oon trasmettono ai loro figli altro che questo diritto di elezione, che è molto valutabile per l' influenza, che hanno i Rappresentanti nelle Deliberazioni generali, ma che non può paragonarsi al diritto di chi personalmente, e perpetuamente deve intervenire in dette Deliberazioni come parte integrale della Nazione.

Un altro esempio di disugualianza nella Nobiltà Civile lo troveremo se si paragonerà la Cittadinanza della Metropoli colla Cittadinanza delle Provincie. Ognun sa il rispetto, che esigeva il semplice Cittadino Romaoo non solo dentro i confini dell' Imperio di Roma, ma anco appresso le Nazioni confinanti e i Regi stranieri. Per altro, salva la maestà della Repubblica Romana tutte le Colonie, tutti i Municipj, tutte le Prefetture, e tutte le Provincie avevano la loro Repubblica Municipale, e gli Ordini di Cittadinanza dotati di diversi diritti, e privilegj secondo le condizioni, che la Metropoli faceva a ciaschedun Popolo nell' atto della conquista, o dedizione, e questa differenza di Ordini costituiva la Nobiltà Civile delle Città sottoposte, la quale fu sempre riconosciuta per tale, salva la preminenza della Metropoli, poichè la subordinazione alla Metropoli non offendeva la Nobiltà Civile, che si conservava, e si teneva in sommo pregio a forma della costituzione in principio data, finchè sussisteva una differenza di diritti fra questa, e la moltitudine collettizia degli Abitanti.

Abbiamo un esempio dell' importanza di questa Nobiltà Municipale, e della stima, che se ne faceva nella Città di Capua, quando per pena le fu tolto dai Romani la Nobiltà Civile, e fu detto, che la Città, di cui era stata proposta la distruzione, restasse salva, e fu permesso, che restasse abitata, ma con le condizioni, che racconta Tito Livio lib. 26. c. 16. *Habitari tantum tamquam Urbem Capuam frequentarique placuit, corpus nullum Civitatis, nec Senatus, nec Plebis Concilium, nec Magistratus esse, sine publico consilio, sine imperio* multitudinem nullius rei inter se sociam *ad consensum inhabilem fore, Praefectum ad jura reddenda a Roma quotannis missuros*. Anco Cicerone nell' Agrarie Or. 2. aveva dato di Capua l' istessa idea quando disse: *Statuerunt homines sapientes, si agrum Campanis ademissent, Magistratus, Senatum, Publicum ex illa Urbe Consilium sustulissent, imaginem Reipublicae nullam reliquissent nihil fore quod Capuam timeremus. Itaque hoc perscriptum in veteribus monumentis reperietis, ut esset urbs, quae res eas quibus Campanus ager coleretur suppeditare posset, ut esset locus comparandis condendisque fructibus, ut aratores cultu agrorum defessi urbis domiciliis uterentur, idcirco illa aedificia non esse deleta.*

Questo è il ritratto di una Città conquistata finchè dura l' impeto della conquista, di cui l' invasione delle genti Settentrionali nelle Provincie del Romano Impero ce ne somministrò infiniti esempj, ed è un ritratto durevole finchè il Conquistatore nel mezzo a quella moltitudine *nullius rei inter se sociam* non iotroduce una Costituzione di Governo Municipale, cioè non distingue uno, o più ordini di persone, che abbiano diritto di rappresentare tutti gli abitanti, e di provvedere ai comodi comuni con quelle facoltà, e privilegj, che gli piace stabilire, il qual diritto quando

do non è semplicemente personale, ma si perpetua in chi nasce nell' istesso ordine, costituisce la Nobiltà Civile e trasmissibile, di cui parliamo.

Spiegate queste differenze, resulta, che qualunque forma di Governo si scelga la Cittadinanza di una Provincia, cioè, o Monarchico, o Aristocratico, o Democratico, la Nobiltà Civile resta sempre la medesima, perchè consiste nella differenza tra i Cittadini, e non Cittadini. La Sovranità per tutto si trova collocata o in una persona, o in un collegio più, o meno numeroso, ma finchè il Sovrano non abolisce gli ordini, come fu fatto a Capua, questi ordini, che si distinguono dalla moltitudine sciolta, e dal popolo minuto conservano di padre in figlio i diritti della Nazione, cioè di quella associazione primitiva, che dal desiderio della comune salvezza e felicità fu conciliata, e ridotta in un Governo.

Resulta altresì, che la Nobiltà Civile delle Provincie parlando civilmente è subordinata a quella della Metropoli a condizioni più o meno rigorose secondo le diverse Costituzioni, e per conseguenza è di rango inferiore, e meno valutabile; ma parlando della Nobiltà Naturale, e Gentilizia, che non si lascia regolare dalle vicende dei Governi, nè dalle disposizioni Civili, non è nuovo, che una Famiglia di una Città subalterna sia per antichità della stirpe, e per lo splendore degli Antenati più nobile di qualche Famiglia della Capitale.

Si deve inoltre riflettere per più chiara intelligenza di questa materia, che la Cittadinanza, o sia Nobiltà Civile si trova appresso le Nazioni Europee regolata con due metodi totalmente differenti, e in gran parte contradittorj, i quali senza che siano avvertiti, possono cagionare qualche equivoco.

Il primo metodo è quello proveniente dai costumi Greci, e Romani, secondo i quali le Repubbliche avendo fondato nelle Città la sede, e la direzione dei loro Governi, hanno alle volte imposta la necessità del Domicilio Urbano a chi voleva godere dei pieni diritti della Cittadinanza, e per conseguenza i primi onori della Patria; e quando ancora tal necessità non è stata imposta, siccome le Assemblee, ove risedeva il sommo potere del Governo si tenevano nelle Città, ivi si eleggevano le Magistrature, e ivi si regolavano tutti i pubblici affari; perciò divennero le Città il soggiorno ordinario dei Cittadini, e per conseguenza dei Nobili, che volevano attendere alle cose pubbliche, perchè fuori della Cittadinanza non era conosciuto altro genere di Nobiltà.

L'altro Metodo proviene dalle Nazioni Settentrionali, che inondarono in diversi tempi le Provincie dell'Imperio Romano, e conquistandole vi stabilirono una forma di Governo totalmente differente da quello, che vi trovarono, conformandolo al loro genio, e al loro interesse.

Il loro Governo si osserva per tutto fondato in figura Aristocratica con un Principe, o sia Condottiere dell' Esercito sottoposto a certe Leggi, e subordinato all' Assemblea generale della Nazione, nella quale risedeva il sommo potere, e la disposizione dei loro principali affari.

Queste Nazioni conquistatrici spogliarono gli antichi Abitanti del Paese delle loro Possessioni, dove in tutto, e dove in parte, e se le attribuirono in vigore di conquista, e le divisero tra i loro proprj Nazionali, assegnandole a godere in proprietà col puro obbligo del servizio militare, dalle quali assegnazioni in principio Allodiali nacquero successivamente i Feudi, ed i Subfeudi, perchè alcuni Gran Proprietarj distribuirono con la Legge Feudale porzioni della loro proprietà per acquistarsi dei Clienti, e seguaci, ed altri Proprietarj più deboli per acquistarsi un Protettore stimarono meglio di riconoscere in Feudo ciò che era di loro Allodio.

I Vincitori spogliarono similmen-

mente nelle Città gli antichi Ordini della Cittadinanza di tutti i loro diritti, e tirarono a se in vigore della medesima conquista tutte le prerogative, e tutti i comodi del Governo, gli affari del quale si trattavano unicamente nelle Assemblee, o Diete della Nazione Dominante, le quali per lo più si tenevano negli Accampamenti dell' Armata, o in altri luoghi assegnati, e rispetto al Regno Longobardico si tenevano in Pavia.

I predetti Nobili Vincitori, e componenti le Diete delle Nazioni, possedendo i Terreni occupati con molti comodi, e con Giurisdizione assoluta, e indipendente sopra gli abitanti, fecero alla Campagna nel circuito dei Territorj da loro occupati la loro residenza ordinaria, e il Popolo della Campagna restò alla loro discrizione, composto di Schiavi, di Ascritti al terreno, che si dicevano anco Villani, e di Uomini liberi. Qual fusse l' infelice condizione delle due prime specie di servi da molti è stato descritto, ed è facile a persuadersene; non si crederebbe, che gli Uomini liberi fussero sotto la Dominazione di questi nuovi Signori vessati, ed angariati peggio de' Servi, se non si vedesse frequentemente in quei secoli calamitosi gli Uomini liberi per vivere più quieti, o per trovare chi per compassione si interessasse nella loro sussistenza costretti a renunziare alla propria libertà, e prender l' espediente di farsi servi dei Baroni, o delle Chiese, de' quali contratti si trovano infiniti esempj.

Le Città similmente rispetto alla Giurisdizione caddero o nel Partaggio del Re, o di qualche Barone, che per via di Ministri da essi respettivamente nominati le facevano governare dispoticamente, e si riempirono per lo più di servi, e di pochi Uomini liberi, i quali per altro erano Persone prive di Fondi Patrimoniali, spogliati d'ogni Civile diritto, e costrette a mendicare la loro sussistenza, o nella Mercatura, o nelle Arti, giacchè la Campagna era diventata l' appannaggio dei Vincitori.

Questa Raccolta di Persone, di cui restarono adunque composte le Città, non fu in quei tempo, nè potè esser considerata per Nobile, perchè nel nuovo Governo non avevano altra parte, se non quella d' ubbidire ai Vincitori; onde soppressi e disprezzati, e mandati in oblivione gli antichi ordini della Cittadinanza Urbana, i soli, e veri Cittadini del nuovo Governo diventarono i Conquistatori, che abitavano la Campagna da loro occupata, e per conseguenza questi diventarono i soli, e veri Nobili di Nobiltà Civile, e gli Abitatori della Città diventarono la Plebe di quel Governo, e il vocabolo di Cittadino cominciò forse allora a usarsi in senso diverso e subalterno da quello di Nobile; laddove secondo il costume antico non si poteva esser Nobili senza esser Cittadini. Sicchè per ragione di esempio dopo la conquista delle Gallie fatta dai Franchi, i veri Cittadini della Nazione, e del Governo Francese non furono gli Abitanti delle Città, che si riempirono solamente di Plebe, o di persone ridotte miserabili, ma furono i Franchi medesimi, che si sparsero nella Campagna a loro assegnata in premio della Vittoria. E nel Regno Longobardico i veri Cittadini furono da considerarsi i Longobardi, che ancor'essi non vollero chiudersi nella Città, ma rimasero alla Campagna a godere le occupate possessioni.

L'istesso appresso a poco è seguito in tutte le altre Provincie, che hanno sofferto l' invasione dei Popoli Settentrionali, i quali nei Governi di loro conquista diventarono essi i soli Cittadini, e i soli Nobili, e i soli componenti le Assemblee, o Diete della Nazione, nelle quali esercitarono un assoluto potere sopra i Popoli delle Città a loro sottoposte.

Cominciarono dopo lo stabilimento della Religione Cristiana i

Vescovi delle predette Città a intervenire nelle predette Diete per rappresentare alla Nazione dominante le Suppliche dei Popoli commessi alla loro cura.

Questo costume a principio tollerato passò in un diritto, per cui i Vescovi in appresso pretesero, e ottennero di avere l'intervento in dette Assemblee, e ci cominciarono di fatto ad intervenire non più come Rappresentanti i loro Popoli, ma per ragione della loro propria dignità, e in tal guisa fu aggiunto il Clero alle Diete della Nobiltà.

Ma siccome i Vescovi scordandosi dell'antico loro ufizio di rappresentare i bisogni dei suoi Diocesani, l'interessi delle Città restavano abbandonati, ciò dette luogo al Popolo delle Città di desiderare di acquistare una forma di Governo comunitativo, e la facoltà di scegliersi dei Magistrati locali, e il privilegio di far comparire in dette Diete alcuni suoi Deputati, o Rappresentanti, e così fu aggiunto alla Nobiltà, e al Clero il terzo stato nel modo che si è veduto praticare appresso tutte le Nazioni, che hanno la detta origine Settentrionale; e tali privilegj furono di buona voglia concessi dai Regi in Spagna, in Inghilterra, in Francia, e in Alemagna per bilanciare l'eccessivo potere della Nobiltà, che nelle Diete poneva talvolta in angustie l'autorità Reale.

Ma siccome la Nobiltà in queste Diete vi comparisce di ragion propria, e il Popolo, o la Plebe delle Città non vi comparisce che per mezzo di Deputati, così questo Popolo Urbano ha fatto sempre una figura molto subalterna alla Nobiltà.

In Italia si pretende, che diverse Città non perdessero mai la forma di Governo Municipale, di cui godevano nel tempo del Romano Imperio, e che quelle, che la perderono, la recuperassero molto prima di quel che accadde nei Regni Oltramontani; ma non ostante nelle Diete del Regno Italico, che si tenevano a Pavia, e che terminò in Carlo Crasso l'anno 888. le Città non ebbero intervento; e sebbene con la morte di quel Principe terminasse quel Regno, e non avessero più luogo le Diete, e la Nobiltà Longobarda restasse sciolta senza capo, e senza vincolo comune, e non formasse più corpo di Nazione, e tanto le Città, che i Nobili Signori restassero liberi di provvedere alla propria salvezza con quel partito, che nel mezzo alle turbolenze di quell'età ciascuno trovava più idoneo, non ostante rispetto alla valutazione della Nobiltà Urbana, le opinioni si doverono naturalmente dividere in due partiti, perchè i Cittadini pensando all'uso Romano ebbero in onore la propria Nobiltà, tanto più che fino d'allora si crederono lecito aspirare alla libertà, e i Signori occupanti le Terre del Regno Longobardico quantunque restati privi della Nobiltà Civile di quel Regno conservarono le Terre che possedevano, e insieme con le Terre la Giurisdizione, e le massime di disprezzo, che outrivano per gli ordini Cittadineschi in memoria dei loro antichi diritti, nelle quali massime persisterono finchè le Città divenute corpi più potenti per recuperare i loro primitivi Territorj, e per ampliarli non cacciarono gli occupanti Longobardi, o loro Successori.

Queste due diverse usanze di regolare la Nobiltà Civile cagioni della stima, e del disprezzo, che respettivamente si vede usare verso gli abitanti delle Città, debbono specialmente notarsi, perchè in Italia, e particolarmente in Toscana questi due sistemi in diversi tempi vi hanno regnato, e però a due diverse origini si deve riferire la nostra Nobiltà.

La Nobiltà Civile trasmissibile ai Figliuoli, abbiamo detto di sopra, che consiste solo nei diritti di Cittadinanza, perchè questi soli sono quelli, che comunemente si trasmet-

mettono di padre in figlio per ragione di nascita. Si dice comunemente, perchè in alcuni Governi specialmente Monarchici vi sono stabilite certe cariche ereditarie; e vi è introdotto l'uso dei Feudi con Giurisdizione, o perchè gli antichi Feudi non sono stati m[illegible] aboliti, o perchè a similitudine di essi se ne sono formati dei nuovi in favore di certe Famiglie, le quali prerogative transitorie nei figli, dove si trovano istituite, a questo genere di Nobiltà Civile e trasmissibile si debbono riferire. Del rimanente prescindendo da questi diritti trasmissibili, tutti gli altri, che nel Civile Governo si acquistano per destinazione, e commissione del Sovrano, sono semplicemente personali.

Questi ultimi servono a costituire la seconda Classe di Nobiltà Civile, che è la personale, la quale ha tutti i requisiti dell'altra Classe di Nobiltà Civile, fuori che quello della trasmissione. In ogni Governo vi sono alcune funzioni, le quali attribuiscono a chi l'esercita una specie di superiorità sopra degli altri, e lo pongono in grado di esser generalmente rispettato, e per conseguenza gli rendono la persona Nobile, quantunque egli non sia Cittadino del primo Ordine, e non abbia diritto da trasmettere ai suoi figliuoli.

La Nobiltà personale naturalmente si acquista con la propria virtù, come abbiamo di sopra dimostrato, parlando della Nobiltà Naturale; ma civilmente non si acquista se non con la destinazione della persona a dette funzioni nobili fatta, o approvata dalla somma Potestà.

Il Sacerdozio, la Milizia, la Corte del Principe, e le Cariche Civili sono i fonti, onde appresso ogni Nazione prende civilmente la sua origine la Nobiltà Personale. Le circostanze bene spesso portano, che a tali funzioni siano destinate persone, che non hanno verun'altra sorte di Nobiltà, onde queste restano da queste istesse nobili e rispettabili funzioni nobilitate, e costituiscono la quarta delle Classi di Nobiltà da noi notate, la quale si deve dire ancor'essa Nobiltà Civile, perchè il determinare quali in ciaschedun Governo siano queste funzioni, che nobilitano la Persona, che l'esercita, dipende dalla Legge Civile, che per ogni Paese è varia.

L'ufizio Sacerdotale in tutte le Religioni è stato reputato per ufizio nobilissimo, e in molti Governi è stato conservato sempre con molta gelosìa tra le Famiglie Nobili. Nella Religion Cristiana, in cui questo ufizio principiò da poveri Pescatori, è stato creduto, che si possa accomodare a ogni genere di persone tanto nobili, che ignobili, ma è stato altresì creduto, che tale ufizio nobiliti chiunque l'esercita.

La Milizia ancora è stata in tutti i tempi in sommo onore per la necessità, che di tal Professione hanno gli Stati; e per il rispetto, che naturalmente esige il valore. Questa è stata in qualche tempo la Professione dei soli Nobili, ha dato origine ai diritti Feudali, e ha somministrate le prove più splendide per dimostrare la Nobiltà Gentilizia, e ha dato origine colle insegne Militari alle Armi, che da molti secoli in quà portano le Nobili Famiglie d'Europa per loro distintivo.

Il determinare nel Sacerdozio, e nella Milizia, siccome nella Comitiva del Principe, e nelle Cariche Civili, quali siano precisamente i gradi, che attribuiscono questa Nobiltà Personale, è cosa molto difficile, non potendo sottoporsi a regole costanti; giacchè le differenti specie di dette funzioni son troppo variabili, siccome variabile è l'estimazione, che di esse fanno gli uomini. Pertanto alcune di esse restano nei respettivi Paesi e dall'uso, o dalla Legge notoriamente definite, e altre, e forse la maggior parte restano sempre indecise; giacchè per lo più non vi è necessità, nè ragione plausibile, che persuada a fare tal separazione.

Dal-

Dalle cose fio quì dette risulta adunque, che la Nobiltà è di quattro specie differentissime, e che la prima detta Naturale e Gentilizia consiste nella notoria, e splendida origine; la seconda detta Naturale, e Personale consiste nella notoria virtù; la terza detta Civile e trasmissibile consiste nel pieni diritti di Cittadinanza; e la quarta detta Civile, e Personale consiste nell' esercizio di funzioni rispettabili. Le quali cose sono tutte fra loro disparatissime, onde chi parla di Nobili, e di Nobiltà senza avvertire di qual genere parli, spesso cade in confusioni inesplicabili.

Resulta altresì, che le due specie di Nobiltà Civile dipendono dall' Autorità Legislativa; ma che le altre due specie di Nobiltà Naturale sono dalla medesima independenti, e che non resta alla Potestà Civile sopra di esse altro ufizio, che della pura attestazione.

Con tali premesse facilmente si comprenderà ciò che si debba dire della dispensazione dei titoli, e simboli di onore, e dei Rescritti di Nobiltà, che in diversi Stati si costumano per sodisfare il desiderio di chi crede con essi restar decorato.

Fin dai tempi di Costantino Magno si trova praticato la creazione dei Nobili per Rescritto, come si può osservare nel Codice Teodosiano al Tit. *De Honorariis Codicillis*. E' ben vero, che siccome il Nobile non si può creare se non in senso Civile, così quando questi Rescritti non conferiscono di fatto al nuovo Nobile o i pieni diritti di Cittadinanza, o un Feudo con Giurisdizione, e con ciò la Nobiltà trasmissibile, o almeno qualche funzione onorevole nello Stato, e con essa la Nobiltà Personale, questi Rescritti concedenti la Nobiltà di puro titolo hanno avuto la sorte di essere sempre nel Mondo poco valutati, essendo totalmente immaginarj, e impossibili a riferirsi a veruna Classe della Nobiltà vera.

Si potrebbe al più risolvere in un attestato della Nobiltà Naturale, quando questi Rescritti si concedessero unicamente a Persone di conosciuta virtù personale, o di conosciuta Nobiltà Gentilizia; ma chi ha il requisito della Nobiltà Gentilizia non suole usare di ottenere tali Rescritti, i quali non sono nemmeno riscontro sicuro di virtù personale, perchè dovunque sono usati è stato sempre praticato di concederli parte per merito, parte per favore, e parte per danaro, come dal detto Titolo del Codice Teodosiano si può rilevare.

Alle volte si dà il caso, che i veri Nobili in qualche Governo hanno qualche privilegio nel pagamento delle Tasse, o nella sottoposizione ai pesi personali nelle respettive loro Comunità; e in tal caso i detti Rescritti di nobilitazione non si risolvono in altro, che in far godere a uno, che non è Nobile i privilegj dei Nobili, il che si può fare dalla Potestà Civile, ma questo non serve a far considerare il Privilegiato per vero Nobile.

Meno intelligibili sono questi Rescritti Titolari, quando estendono questo titolo della Nobiltà anco ai Figliuoli, e Descendenti del primo Graziato, perchè si conferisce apparentemente in tal guisa una specie di Nobiltà trasmissibile, senza concedere i diritti realmente trasmissibili, onde i figliuoli per ragione di nascita acquistano la pretensione di esser chiamati Nobili, e nell' istesso tempo la certezza di non esser tali, perchè non si possono referire a veruna delle Classi della vera Nobiltà.

Similmente la dispensazione dei Titoli d' onore quando questi sono accompagnati realmente dall' ufizio corrispondente, porta in tal caso, come abbiamo di sopra detto, la collazione della Nobiltà Civile, ma quando il Titolo è scompagnato dall'ufizio, e dalla verità, come si costuma in tanti Titoli immaginarj di Conte, o Marchese, · di Consigliere, o di Segretario Regio, o di altri Ufizj Civili, o Militari, in tal

tal caso tali Titoli non si sà in qual maniera possino nobilitare uno, che non è Nobile, perchè se le funzioni onorevoli nobilitano la Persona, questo Titolo è scompagnato da ogni funzione e se i diritti tramissibili nobilitano la descendenza, questo Titolo è scompagnato da ogni diritto; e rispetto alla Nobiltà Naturale già è noto, che tali concessioni non possono nè giovare, nè nuocere.

I Simboli d'onore dati in premio delle virtuose azioni debbono prendersi per un attestato della Nobiltà Naturale, come erano le Corone, che si davano nel Governo Romano, e la creazione del Cavalieri, che usò nei tempi barbari, la quale dette luogo alla formazione di diverse Compagnie, o Ordini Cavallereschi, i quali si unirono in alcuni luoghi per determinazione dei Sovrani, e in altri casualmente, e privatamente senza dipendenza da alcun Governo, come fu quella, che si unì in Firenze nell'anno 1312., i quali Ordini ascrivendo nel loro Ruoli persone di conosciuta Nobiltà Gentilizia cominciarono a servire di attestato della medesima, e si sono mantenuti in maggiore, e minor credito a misura che quella ammissione è stata tenuta corredata di rigorose prove, nelle quali quando è entrato qualche sospetto di connivenza si è subito perduto tutto il credito degli Ordini predetti in materia di Nobiltà, perche non servono per una testimonianza della Nobiltà Naturale, e non hanno dall'altra parte rapporto alcuno con la Nobiltà Civile, quando non componghino o formino qualche rango distinto di Cittadinanza, sicchè si possino considerare tra gli Ordini della Repubblica.

Queste sono le considerazioni, che io ho creduto necessario premettere in questo, e nell'antecedente Capitolo sopra le divisioni, o differenze principali della Nobiltà, per potere con più chiara intelligenza, e fuggendo gli equivoci più che sia possibile, procedere alla spiegazione del nostro Sistema Toscano in questa materia.

CAPITOLO III.

Descrizione Istorica della Nobiltà di Firenze dalla sua origine fino alla Vittoria della Parte Guelfa, da cui restò fondato il Governo, che fu detto Popolare.

Abbiamo nei Capitoli antecedenti distinto la Nobiltà Naturale dalla Civile, e abbiamo dimostrato, che la Naturale, che ha il suo invariabile fondamento nella comune reputazione degli Uomini, è stata sempre l'istessa in tutti i tempi, e in tutti i Governi, e che la Civile, che dipende dalla Legge Civile è quella, che può patire, e patisce variazioni, e si trova da una Provincia all'altra differente, siccome differenti si trovano le Leggi.

Dovendo adunque discorrere della Nobiltà speciale di una Provincia, è manifesto, che bisogna restringere il discorso a spiegare i gradi della Nobiltà Civile della medesima, e in appresso notare, come secondo le Leggi, e consuetudini di essa si usino formare, e valutare gli Attestati della Nobiltà Naturale.

In tali due Articoli ogni Provincia può differire dall'altra, e perciò ho stimato opportuno per il fine, a cui vien diretto il presente Discorso, di fare un'istorica esposizione del Sistema nostro Toscano in materia di Nobiltà, ove si veda l'origine, il progresso, e lo stato attuale della nostra Nobiltà Civile, e si spieghi il nostro modo di pensare, e le nostre Leggi sopra le Testimonianze della Nobiltà Naturale, che sono in uso tra noi.

L'essere Firenze Colonia Romana, ci porta la certezza di essere ella una Città con una porzione di Territorio assegnato per nutrimento a ciascuno dei suoi Cittadini, che lo possedevano con dominio meramente privato, a differenza delle Asse-

gnazioni Feudali, che ebbero quasi sempre annessa la Giurisdizione, cosa totalmente ignota nella Giurisprudenza Romana, dove tutti i Cittadini, e tutti gli Abitanti furono ugualmente, e perpetuamente sottoposti nella Giurisdizione tanto essi, che le loro Possessioni alle Magistrature Urbane, e alla Rappresentanza pubblica della loro Colonia, che risedeva nella Città, dove gli Ordini del Popolo erano graduati sul modello della Cittadinanza Romana, onde Nobili in tale stato di cose dovettero dirsi quelli, che avevano il pieno diritto di Cittadinanza, cioè potevano intervenire nel Consiglio dei Decurioni, e potevano godere di tutte le Magistrature, e Onoranze della loro Patria.

Altro genere di Nobiltà in quel tempo non era nè praticato, nè inteso, e questi Nobili delle Colonie, o dei Municipj non riconoscevano alcun rango superiore sopra di loro, eccettuato quello di Cittadino Romano, al quale onore erano ammessi con certe condizioni, fino a tanto che i Diritti di Cittadinanza di quella Metropoli non furono generalmente anco alle Colonie, e Municipj compartiti, con che la Nobiltà dei predetti Luoghi giunse al supremo grado, a cui potesse aspirare.

Tal fù la condizione di Firenze, e delle altre Città della Toscana per tutto il tempo, che durò l' Imperio Romano, ma la invasione delle Genti Settentrionali portò infinita alterazione al Sistema del Governo Romano, e spogliò i vecchi Proprietarj del Terreno delle loro Possessioni, e riempiè le Città, e le Campagne di confusioni, di stragi, e di desolazione.

Io non parlerò dei tempi Gotici, quantunque in questi patisse la Toscana, e specialmente Firenze grandi afflizioni, e cambiamenti di fortuna, perchè Teodorigo si studiò di conservare nel Governo le usanze Romane, e dopo il suo lungo Regno i tempi furono troppo tumultuosi, e troppo varianti per introdurre nel Paese un nuovo sistema durevole, sopra di cui si possa fondatamente parlare.

Principierò soltanto dal rammemorare, come pochi anni dopo, che il valore di Narsete avea cacciato d'Italia le Armi straniere, e ridotti gli Abitanti in speranza di prender riposo, e riassumere l' antica loro Romana Costituzione, sopravenne nell' anno 571. una nuova inondazione di Gente, che finì di rovinare ogni memoria di Governo Romano, e fondò in Italia un nuovo Regno, e vi portò nuove usanze, e nuove Leggi, e nuove massime di Politica, con cui restò trasfigurato totalmente l' aspetto delle Provincie, che essi conquistarono, tra le quali fu la Toscana.

Questi furono i Longobardi, i quali si appropriarono per ragione di conquista i Terreni dei Romani, e dopo fatte orribili crudeltà in danno loro, tutti quei, che sopravvissero alle disgrazie di quella invasione furono spogliati di ogni Civile Diritto, e ridotto tutto il Governo all' arbitrio dei Vincitori, onde gli antichi Ordini, o Ranghi della Nobiltà Italiana furono tutti confusi, ed elenuati con le dure Leggi imposte dai Conquistatori, talchè si può dire, che in quel tempo le Città Italiche, o almeno la maggior parte di esse perdessero la loro Nobiltà Civile, e restassero un ammasso di Persone viventi a discrizione della Nazione Dominante, che era tutta composta di Longobardi, i quali diventarono in tal guisa i soli Cittadini, e per conseguenza i soli Nobili del nuovo Governo, che essi fondarono

In fatti in questo tempo Longobardo, e Nobile volle dire l'istessa cosa. Le deliziose Campagne della Toscana furono ben presto ripiene da questi nuovi Nobili, che se ne appropiarono la possessione per ragione di Conquista, e le cominciarono a possedere non con dominio meramente privato, nè con ricono-

scere la Giurisdizione delle Città vicine, a cui di prima erano annesse, ma riconoscendole unicamente come un premio a loro dovuto per la vittoria, e come un fondo del loro nuovo Regno diviso, e assegnato, e dato a custodire a ciascheduno dei Vincitori, come partecipi delle fatiche della Conquista, e obbligati col militare servizio a mantenerla.

In tali Possessioni gli Occupatori non fecero solo da padroni del Terreno, ma cominciarono ad esercitare una dispotica Giurisdizione sopra gli Abitanti non Longobardi, che vi trovarono tanto servi, che liberi, la qual Giurisdizione non aveva alcuna dipendenza dalle Città vicine, nè dalle loro Magistrature Urbane, perchè le Città in quel tempo non consistevano in altro, che in una turba vilipesa di persone vinte, e spogliate di ogni diritto, le quali erano governate a mano dai Ministri Regj, o Baronali, e non ebbero Magistrature proprie, o se le ebbero, queste non erano capaci d' impor legge ai Nazionali Longobardi, i quali non riconoscevano alcun altro superiore, che il corpo della loro Nazione, onde dalla medesima, e non altronde riconoscevano non tanto il possesso dei Terreni, quanto la Giurisdizione assoluta, e independente, che a detto possesso secondo le nuove loro massime restò annessa, e che dette origine ai Feudi, il di cui nome nella Giurisprudenza Romana era ignoto, e quanto il nome era ignota l'usanza, poichè sebbene non fusse nuovo l'uso di consegnare delle possessioni con l'obbligo del servizio militare, non ostante in tali consegne non venne mai altro che il dominio privato del Terreno, ma la Giurisdizione sopra gli uomini non fu mai annoverata tra i diritti privati e patrimoniali, e molto meno fra i trasmissibili agli Eredi, e si mantenne sempre nelle mani dei pubblici Magistrati delle Provincie. Sicchè la similitudine, che modernamente alcuni hanno preteso di ritrovare tra i Feudi, e le Colonie è totalmente lontana da ogni notizia del costume, e diritto Romano.

Sotto questo nuovo genere di Governo si viddero adunque le Città prive di Territorio, si viddero le Magistrature Urbane, se pur vi erano, ristrette ai contorni delle muraglie di ciascheduna Città; e si viddero tanto le Città, che le dette Magistrature lontanissime da ogni diritto Civile nel nuovo Regno.

La Campagna all' incontro si vide divenuta la residenza dei Nobili, i quali ritiravano i frutti naturali del Terreno come padroni, ed esercitavano luogo una piena Giurisdizione come Magistrati. E in questi Nobili si viddero per la prima volta in Italia i diritti di Magistratura fatti perpetui, e che di più diventarono trasmissibili di Erede in Erede.

I Nobili erano i soli Componenti il Regno Longobardico, quelli, che si armavano, e avevano l' obbligo di armarsi in difesa della Nazione, e che avevano diritto d' intervenire nelle Diete, ove gli affari pubblici si risolvevano, poichè quantunque i Longobardi avessero un Re, il loro Governo per altro fu una Repubblica Aristocratica secondo il genio di tutte le Nazioni Settentrionali, di cui nei Capitoli precedenti abbiamo parlato.

Venendo alle cose di Toscana, pare adunque, che sotto questo Regno la Nobiltà Civile delle Città da loro goduta sotto il Romano Impero si debba dire abolita e distrutta, e che se io quella confusione di cose vi restò alcuna delle Famiglie Romane, che si conservasse la chiara memoria della sua discendenza, si debba dire, che a questa restasse la sola Nobiltà Naturale, la quale niuna rivoluzione di Governo è capace a togliere, ma la Nobiltà Civile restò assolutamente occupata dalla Nazione Dominante, nell' Assemblee della quale non si sà, che le Città Longobarde comparissero, perchè oltre i Nobili non ebbero luogo in dette Adunanze, che regolarmente si

ten-

tennero in Pavia una volta l'anno, altro che i Vescovi delle Città del Regno, dopo che i Longobardi riceverono la Cristiana Religione.

Si ha ben luogo di credere, che nelle Città Toscane si conservasse maggior numero di quest'antica Nobiltà Italiana, o Romana, di quel che seguisse nelle altre parti del Regno Longobardico, perchè i Longobardi elessero per loro principal sede quelle Provincie, che sotto nome di Longobardia, in oggi Lombardia, dalla loro abitazione furono chiamate, e nella Toscana essendo Provincia di confino, e per lungo tempo disputata con i Romani, quantunque vi facessero sentire il giogo della loro dominazione, e quantunque molti di loro vi passassero a insignorirsi dei Terreni, non ostante l'occupazione non fù così generale, come nel centro delle loro prime conquiste, e i vecchi abitanti furono meno che altrove distrutti.

Questa istessa circostanza ci vien comprovata dalla tradizione, secondo la quale i nostri antichi Scrittori, benchè molto posteriori all'età Longobarda, ci hanno riportato essersi conservate in Firenze, non ostanti le vicende dei tempi, molte descendenze dell'antico sangue Romano, al quale attribuiscono le Famiglie, che furono dette del primo Cerchio della Città.

Di una tal tradizione il più illustre Testimonio è il nostro Poeta Dante, il quale nel Canto 16. del Paradiso introduce a parlare Messer Cacciaguida suo Atavo, che visse nel 1160., il quale dice, che negli antichi tempi la Cittadinanza Fiorentina si trovava pura, e non mescolata di sangue forestiero tanto nei Nobili, che negli Artisti; e mostra di far tanta stima di questa purità di sangue, che si duole della mescolanza dipoi accaduta dall'essere venute alla Città le Famiglie della Campagna, quantunque si tratti di Famiglie Longobarde, e Nobilissime; e quantunque la loro venuta alla Città fusse un effetto della di lei crescente potenza, e dell' ampliazione del suo Territorio, che senza la precedente dissoluzione del Regno Italico non poteva seguire. Egli esagera tanto questa disgrazia, che pare, che arrivi a dire, esser meglio, che la Città restasse suddita, e restasse senza Territorio, che soffrire quella mescolanza di sangue, nel che pare il Poeta trasportato dal suo genio Ghibellino piuttosto che regolato dall'amore della verità, e della Patria, poichè se Firenze acquistò libertà, e potenza e popolazione, che il Poeta nell'istesso Canto confessa di essersi accresciuta nella sola Città di quattro quinti sopra lo stato primiero, e con la maggior forza acquistata sottomesse le Campagne adiacenti, e obbligò i Nobili Longobardi, che le occupavano, a incorporarsi alla sua Cittadinanza, questo accidente non potè mai portare altro che decoro ai primitivi Nobili della Città.

Dice egli adunque:

Ma la Cittadinanza che è or mista
Di Campi di Certaldo, e di Figghine;
Pura vedeasi ne l'ultimo Artista.
O quanto fora meglio esser vicine
Quelle Genti ch'io dico, et al Galluzzo,
Et a Trespiano aver vostro confine;
Ch'averle dentro, e sostener lo puzzo
Del Villan d'Aguglion, di quel da Signa,
Che già per barattar ha l'occhio aguzzo.

Stimo noto, che si parla quì di Famiglie Nobili, cioè di Messer Baldo di Aguglione, e di Messer Bonifazio da Signa Cittadini potenti e intriganti in Firenze in quel tempo, quantunque il Poeta li chiami Villani, e ne dimostri un disprezzo conveniente a Persone Rustiche, solo perchè avevano dimorato alla Campagna sopra le loro Terre. Nel che è da notarsi, che la parola *Villano*

lano si è usata sempre in senso opposto al Nobile; ma in Italia Villani si dicano gli abitanti della Campagna, e in Francia al contrario per Villani alle volte s'intendono gli abitanti delle Terre, e delle Città, di dove anco si dice Feudo Villano, quando è caduto nelle mani di uno dei predetti abitanti, a distinzione del Feudo, che è tenuto nobilmente, come spiega il Conte di Boulanviliers nella sua Dissertazione sopra la Nobiltà di Francia. Il che fa vedere il diverso modo di pensare delle Nazioni sopra tal materia.

Prosegue il nostro Poeta:

Se la Gente che al Mondo più traligna
Non fosse stata a Cesare noverca,
Ma come Madre a suo figliuol benigna;
Tal fatto è Fiorentino, e cambia, e merca
Che si sarebbe volto a Simifonti
La ove andava l'Avolo a la cerca.
Sariasi Montemurlo ancor de Conti
Sartensi i Cerchi nel Pivier d'Acone,
E forse in Val di Greve i Bondelmonti.
Sempre la confusion de le persone
Principio fu del mal de la Cittade;
Come del corpo il cibo che s' appone.
E cieco Toro più avaccio cade
Che cieco Agnello; e molte volte taglia
Più e meglio una che le cinque spade.
Se tu riguardi Luni, et Urbisaglia
Come son'ite, e come se ne vanno
Dirietro ad esse Chiusi e Sinigaglia;
Udir come le schiatte si disfanno
Non ti parìa cosa nuova nè forte;
Posciachè le Cittadi termin'hanno.
Le vostre cose tutte hanno lor morte
Si come voi; ma celasi in alcuna,
Che dura molto, e le vite son corte.
E come 'l volger del Ciel della Luna
Copre e discopre i liti senza posa;
Così fa di Fiorenza la fortuna.

Questa Tradizione favorevole alla purità, e antichità delle Famiglie originarie di Firenze, che furono dette del primo Cerchio, oltre alla testimonianza di Dante uomo dottissimo, e di Nobilissima Stirpe, è confermata da tutti i nostri Scrittori, e Collettori delle vecchie memorie; e vedo di più, che questa stima della nostra Cittadinanza dimostrata dai nostri Scrittori si può dire, che combini con la stima, che in fatti ne fece Carlo Magno, quando l'anno 787. celebrò il Natale in Firenze, e creò dalla Cittadinanza un numero di Cavalieri, che era secondo l'uso di quel tempo una ceremonia molto qualificante la Nobiltà di quelli, che si onoravano di tal distinzione, e che non si farebbe al presente in una Città di Francia, di Germania, o di Pollonia, ove i Cittadini non sono creduti Nobili.

Si trovano ancora ai tempi del Marchese Ugo di Toscana, che fiorì avanti all'anno millesimo, decorate dell' onore della Cavalleria diverse Case Fiorentine, delle quali parla Dante nell'istesso Canto 16., dove dice:

Ciascun che della bella insegna porta
Del gran Barone il cui nome, il cui pregio
La Festa di Tommaso riconforta,
Da esso ebbe milizia e privilegio
Avvegnachè col Popol si raguni
Oggi colui che la fascia col fregio.

Ma qualonque sia o maggiore, o minore la stima, che meritasse nel Regno Longobardico la Cittadinanza o Nobiltà Urbana, certo è, che calmati i primi furori della conquista, e diventati dopo alcune generazioni i Re Longobardi più mansueti, cessò quel Governo violento e arbitrario, che aveva atterrito in principio tutti i Romani, e che per conseguenza nelle Città più che altrove aveva regnato, e acquistarono i Popoli delle Città una forma di Governo più pacifica, e una specie

di

di Repubblica Municipale, nella quale era loro permesso per mezzo di proprie Magistrature pensare ai loro comuni affari, e amministrare la Giustizia ai loro sottoposti, salva l' obbedienza al Regno, e alcuni principali diritti, che per mezzo degli Uficiali, e Magistrati Regj si esercitavano.

Che il Popolo delle Città Italiane, e Toscane non perdesse mai sotto il Regno Longobardico, o ricuperasse dopo sopite le prime violenze della conquista, il diritto di adunarsi collegialmente, e di avere una Rappresentanza comunicativa, si prova con gli atti dell' elezione dei Vescovi, nella quale il Popolo distinto dal Clero interveniva; e si prova con una Legge del Codice Longobardo, che dice: *Ut Missi nostri ubicumque malos Scabinos invenerint, ejiciant, & cum totius Populi consensu in eorum loco bonos eligant*; la qual Legge benchè sia di Lotario I., non ostante si crede coerente ai costumi della non molto distante età Longobardica.

In fatti il Regno Longobardico non era costituito in maniera da regolare tutte le Provincie, e tutti i minuti affari all'arbitrio del Re; ma prescindendo dagli affari Militari, e altre cose somme interessanti la Nazione, una gran parte della potestà Regia si lasciava esercitare a discrizione dei Locali Signori. Sicchè vedendo quanta parte di questa potestà Regia si lasciava esercitare a una privata Famiglia sopra i suoi sottoposti, si può credere ragionevolmente, che nelle Città, oltre i Conti, che amministravano la Giustizia a nome del Re, molta parte dell'amministrazione fosse lasciata ai Magistrati Urbani, e che si regolassero appresso a poco con quei gradi di libertà Municipale, di cui si sono vedute godere tante Città della Francia, e della Germania in Governi, che tutti furono fondati, come abbiamo nel Capitolo Secondo di questo Discorso dimostrato, quasi sull'istessa architettura.

Carlo Magno vinti i Longobardi, e diventato esso il nuovo Rè di quel Regno, si sa che si fece pregio di accrescere queste libertà, e privilegj dei Popoli Italiani per rendere il suo dominio più mite di quel che era quello dei Longobardi, giacchè egli passò per il liberatore dell' Italia, la quale gli fece in ogni riscontro mille atti di gratitudine per averle alleggerito il giogo Longobardico; e in specie di Firenze scrivono i nostri Istorici, che la lasciasse libera, e franca contento di leggerissimi contrassegni della sua superiorità.

Il Governo di Carlo Magno da lui per politica, e per generosità addolcito divenne anco più mite sotto i Successori della sua Stirpe per la languidezza, con cui ne' loro tempi furono da essi riguardati gli affari di questo Regno Italico, onde nell' inazione dei Sovrani gli attributi della loro potestà sempre più si consolidarono nei Signori di Feudo, e nei Magistrati Urbani, che si trovarono ridotti in uno stato molto prossimo all' independenza, se non che si trovavano tutti legati in un corpo di comune Nazione sotto il nome di Regno Italico, e sotto un Re, che da tutti era reputato per comune Sovrano, quantunque la sua Sovranità fosse poco sensibile.

Tale essendo la situazione del Regno Italico, e della Toscana, morì nell' anno 888. Carlo Crasso ultimo della stirpe di Carlo Magno, che aveva in se riuniti i tre Regni goduti dal detto suo Antecessore Francico, Germanico, e Italico, decorati colla dignità Imperiale, e morì senza lasciare alcun legittimo Successore, onde per tal fatto il Regno Italico restò vacante, e non solo vacante, ma tutto sciolto, e scompaginato, e le Città, e i Nobili della Campagna, che si trovavano in possesso delle Signorie si veddero cadere nelle mani la piena indipendenza, onde ciascuno da indi avanti provvedde alle cose sue come più li parve a proposito.

Que-

Questa fù l' Epoca principale della Libertà Italica, e Toscana. Perciò s' intende come in quei tempo sorgessero tante Repubbiche, quante erano le Città, Castelli, o altri luoghi pieni di qualche Popolazione benchè piccola, e come tutte queste Popolazioni si governassero indipendentemente l' una dall' altra con tutte le prerogative della Autorità Sovrana. E s' intende come tutte queste Popolazioni e anco quelle delle Città più grandi e più illustri fussero tutte senza Territorio ristrette dentro i Confini delle loro muraglie; e come tutta la Campagna d' intorno fosse piena di quei Nobili Longobardi, i quali benchè vacante e finito il Regno Longobardico restarono Signori delle loro possessioni, come erano prima, esercitandovi la giurisdizione indipendente dalle Città che prima vi avevano esercitata, anzi con maggiore indipendenza e con arbitrio più assoluto per la mancanza del Superiore che essi più non riconobbero.

Per tale revoluzione non può negarsi che la Cittadinanza delle predette Città divenute libere quantunque potesse essere nel vecchio Regno Longobardico reputata un Corpo di gente subalterno alla Nobiltà, non diventasse, sciolto il detto Regno, indipendente dal Re, e dalle Diete della Nazione e dal Corpo della Nobiltà Longobarda, e non recuperasse il grado più cospicuo della Nobiltà Civile nei nuovi Governi che restarono in quel tempo fondati.

La vecchia Nobiltà Longobardica, mancato in Toscana l' antico sistema, rimase senza un vincolo Civile, che la riunisse in un Corpo, il che quantunque desse a quei Signori il comodo di una più assoluta indipendenza, li pose per altro tutti in una situazione molto pericolante perchè senza essere riuniti in un Corpo di Nazione, e senza dipendere da una Potestà che di tutti loro avesse cura, restava ciascheduno di essi un piccolo Signore spicciolato ed esposto alle forze maggiori delle vicine Repubbliche le quali cominciarono ben presto a farsi sentire.

Le Repubbliche vedendo di non poter tutte sostenere e difendere la loro nascente libertà, cominciarono le più piccole a sottometterli, e ad incorporarsi alle più grosse, onde veggiamo l'origine di tante sommissioni che da ogni piccolo Borgo, e Castello furono fatte alle circonvicine Città, le quali in tal guisa cominciarono ad acquistar Territorio, che fu detto Contado; e siccome alla quieta possessione di tali Contadi infinitamente molesta riusciva la Signoria dei vecchi Nobili Longobardi, così non lasciarono le Città veruna occasione o col denaro, o con i trattati, o con proteggere i loro disgraziati sudditi, o con la forza aperta di distruggere tali Signorie per ampliare i loro Contadi a misura che le circostanze dei tempi lo permettevano.

Nacque da ciò che molte Famiglie della Nobiltà Longobardica abbandonata la Campagna vennero a fare il Cittadino nelle circonvicine Repubbliche, ove furono aggregati e mescolati alla Nobiltà Urbana alcuni, perchè distrutte le loro Signorie non avevano altro modo di sussistere che adattandosi alla Civile condizione dei nuovi Governi; e altri spontaneamente per ambizione di far figura nelle predette Repubbliche, e per conservarsi in tal guisa la loro ricchezza e potenza, e talvolta per occuparne il Principato.

Le Fazioni interne che ben presto nacquero in dette Repubbliche; e le Guerre che cominciarono a farsi tra una Città, e l'altra, mescolarono ben presto tutto quel che era restato alla Campagna di Nobiltà Longobardica negli interessi delle Città, sicchè o in qualità di Cittadino, o in qualità di amici e ausiliari furono costretti a seguir la fortuna chi di una Repubblica, e chi dell' altra, quantunque generalmente questi Nobili del vecchio Regno

gno Longobardico stimassero fatale alla Conservazione delle loro Signorie la forza delle nascenti Repubbliche, e fussero dal loro interesse indotti a sostenere in qualunque occasione il partito contrario alla Libertà Toscana.

In Firenze siccome nelle altre Città seguì questa commissione di Famiglie Longobardiche con la vecchia Cittadinanza, e queste nuove aggiunte, furono quelle che furon dette Famiglie del secondo Cerchio, che si trova edificato, cioè circondato di Muraglie nell'anno 1078. cioè 190. anni dopo la morte di Carlo Crasso, dentro al quale furono riserrati diversi Borghi adiacenti al primo Cerchio, e formati negli anni antecedenti non tanto dalle Famiglie Fiesolane, quanto dalle Famiglie Nobili della Campagna, che a poco a poco vennero a fare la sua residenza prossimi alla Città, che in tal guisa dilatarono, e incorporandosi nella Cittadinanza si unirono colle Famiglie Originarie di Firenze a formare un' istessa Repubblica.

Il Borghini, Cosimo della Rena, e altri Investigatori delle nostre antiche Memorie danno diversi contrassegni per distinguere le antiche Famiglie Fiorentine dalle Longobardiche nuovamente come abbiamo detto sopraggiunte, dal Casato, dalle Armi, dal Sito delle loro antiche abitazioni, e altre circostanze, di cui non è ora luogo di trattare; e parlando di questi nuovi Ospiti con maggiore o minore stima relativamente ai vecchi, secondo che ciaschedun di loro è più ò meno prevenuto in favore della Nobiltà Longobardica, che io veggo da alcuni valutarsi troppo, e da altri troppo poco.

Comunque ciò sia, Firenze incorporò alla sua Cittadinanza questi nuovi Nobili, i quali intanto furono riconosciuti per Nobili, in quanto diventarono e furono Cittadini, e capaci di godere le Magistrature di Firenze, e uguagliati con gli altri nella Nobiltà Civile del Fiorentino Governo, non già perchè la loro origine Longobarda facesse loro meritare alcuna distinzione.

Intanto ritornando all'origine della Libertà Italica è da osservarsi, che questa dopo la morte di Carlo Crasso si acquistò ai Popoli per due giustissimi motivi di diritto riconosciuto e approvato appresso tutte le Genti, il primo per la mancanza di legittimi Discendenti dalla Stirpe Reale, e il secondo per la totale derelizione in cui si trovarono le Provincie Italiane dopo detta morte esposte alle più crudeli desolazioni, e necessitate in conseguenza a procurare la propria salvezza in quella maniera che di tempo in tempo è stata loro possibile, senza riguardo alla forma dei precedenti Governi.

Tale fù l'opinione comune di quei tempi spiegataci da Reginone anno 888. *ivi* „ Post cuius (Caroli Crassi) mortem regna quae „ ejus dictioni paruerant veluti legitimo destituta haerede in partes a „ sua compage resolvuntur, & jam „ non naturalem Dominum praestolantur, sed unumquodque de suis „ visceribus Regem sibi creare disponit. Quae causa magnos bellorum motus excitavit „, e confermataci dal vedere in un subito cessare la pratica d'intitolare gl' istrumenti e altri atti pubblici col nome del Sovrano vivente che più non si riconosceva, e dal vedere notare gli anni dalla morte del defunto Carlo, *anno primo*, *secundo*, *tertio ec. post obitum Regis Caroli*, come se dopo di esso restasse incerto, come in fatti restava, chi sarebbe stato il successore, il qual costume, che in principio fu generale, restò in appresso in ciaschedun luogo variato secondo la varia fortuna delle Città, che aderirono ai partiti che successivamente tormentarono per molto tempo l'Italia.

Quest' Epoca che noi abbiamo fissato della Libertà Italiana risguarda solamente il nuovo diritto in tal tempo acquistato ai Popoli per la ter-

terminazione dell'antico Regno Longobardico, che aveva sussistito da Alboino a Carlo Crasso, nel qual Regno era incorporata almeno in gran parte la nostra presente Toscana Granducale, ma non risguarda i comodi, ne il pacifico godimento di questa Libertà, perchè troppo fluttuante fu in quella subitanea mutazione di cose là fortuna delle Città, e à troppo insigni disgrazie esposta, sicchè molti anni ci vollero per ristorarsi dalle pubbliche calamità per liberarsi dalle violenze sofferte, e per poter principiare a scordarsi delle comuni afflizioni, e fare uso in proprio vantaggio della Libertà.

L'Italia in tal tempo era molestata dai Greci che erano in Puglia. I Saraceni occupavano la Sicilia, e buona parte del Regno di Napoli, e i Mori di Spagna la Riviera di Genova, dove fecero orribili desolazioni che dettero forse motivo in quel tempo all'ingrandimento di Pisa.

Gli Ungheri dall'altra parte scorsero la Lombardia, e la Toscana, la quale afflissero con incendj, rovine, e desolazioni insigni, nella quale occasione si sà che distrussero la Città di Volterra.

La Città di Roma era divisa in Fazioni scandolosissime che disponevano a loro capriccio del Papato, e colle frequenti elezioni e deposizioni dei Pontefici nudrivano nella Chiesa un perpetuo scisma.

E finalmente la vacanza del Regno Longobardico aveva destato l'ambizione dei principali Signori, e Governatori delle Provincie Italiche, parte ad insignorirsi dei Popoli raccomandati alla loro cura, e parte ad occupare la Sovranità sopra tutto il Paese, e con essa la Dignità e il Titolo Imperiale, le quali mire ambiziose dei più potenti divisero l'Italia in Partiti crudelissimi, e aggiunsero alle desolazioni dei Saraceni, dei Mori, e degli Unni l'infortunio non meno fatale delle intestine discordie.

Quale adunque fusse l'aspetto delle Città Toscane in questi tempi tumultuanti difficile è a dirsi perchè non ci fù sistema fisso di Governo, ma fù una rivoluzione, e una Anarchia perpetua, e uno stato di mera forza sempre cangiante secondo la fortuna delle armi, le quali armi essendo nelle mani dei Governatori delle Provincie, che si chiamavano Duchi e Marchesi, è credibile che le Città restassero per lo più impegnate a seguire le Fazioni, e gl'interessi di questi Ministri del vecchio Regno, che pretesero erigersi in Principi.

La loro discordia dette luogo d'invadere l'Italia, e di aspirare alla detta Dignità Imperiale anco a diversi Principi forestieri Francesi, e Tedeschi, tra i quali finalmente Ottone Primo Re di Germania con più fortuna degl'altri nell'anno 962. si impadronì della Lombardia, e vi fondò una dominazione più stabile, e si fece con tale conquista luogo a pretendere, e ottenere la detta Dignità Imperiale.

Non è questo il luogo di esaminare i titoli della conquista d'Ottone, nè le stravaganze, che da alcuni sono state dette sopra la Dote di Adelaide; ma supporremo come cosa certa e facilmente dimostrabile, Primo che la dominazione Italica fondata da Ottone con la propria conquista fu totalmente diversa, e independente dall'antico Regno Italico, e Longobardico cominciato da Alboino, e terminato in Carlo Crasso. Secondo, che le Provincie di fatto da Ottone non conquistate, benchè dipendenti una volta dall'antico Regno Longobardico, non ebbero ragione alcuna di essergli soggette. Terzo, che Ottone fondò il nuovo suo Regno in Lombardia con rilasciare ai popoli, e ai Signori della medesima molta autorità e maggiore ancora di quella che avevano a tempo dei Rè Franchi contentandosi solamente dei supremi diritti di Sovranità. Quarto, che nè la Toscana in generale, nè Firenze in particolare si trova che facesse alcun'atto di legit-

gittima subiezione al detto Ottone, nè a' suoi Successori; onde si deve credere che in tal tempo le Città Toscane, calmate le cose d'Italia, cominciassero a poter far uso della loro libertà, che in fatti si trova dopo pochi anni esercitata indubitabilmente col suo massimo splendore.

Non può però dissimularsi, che l'essere la Toscana una Provincia già dipendente dall' antico Regno Longobardico, non sia stato un pretesto per Ottone, e per i suoi Successori per tener vive sopra questo Paese delle pretensioni, di cui nei successivi tempi è stato fatto uso maggiore, o minore, secondo la maggiore, o minor potenza delle Città Toscane; che a tali pretensioni hanno resistito. Talchè la Superiorità dei nuovi Re d'Italia, che per l'unione delle Dignità, che decorarono in appresso le istesse Persone, fu detta anco Superiorità Imperiale, diventò in Toscana un articolo di contenzione, onde scaturì una serie di nuovi mali, che afflissero per lungo tempo questa Provincia.

In vigore di questa pretesa Superiorità si vede, che gl'Imperatori da Ottone fino a Ridolfo hanno continuato a mandare in Toscana i Marchesi, studiandosi in ciò di seguitare l'usanza degli antichi Re Longobardi, e Franchi, l'autorità per altro dei quali Marchesi si vede, che è stata sempre compatibile con la forma Repubblicana delle Città Toscane, e limitata all'esercizio d'alcuni diritti, non sopra tutta la Provincia, ma in certi casi solamente, e in quei luoghi, che si erano all' autorità Imperiale soggettati, onde bisogna considerare tali Marchesi non in figura di Signori Feudali con la Superiorità Territoriale sopra la Toscana, ma solamente in figura di Ministri, e Plenipotenziarj Cesarei per quei luoghi, e per quelle Persone, che dovevano verso l'Imperatore mostrare qualche ossequio, o pagare qualche censo fino a tanto che da tali obbligazioni la Toscana non fu totalmente redenta, il che si fece in più tempi, e si compì di fare nell' Imperio di Ridolfo, nel quale cessò la serie di questi Imperiali Ministri.

Ai tempi di Ottone I. II. e III. fù Marchese di Toscana Ugo il Grande, celebre per le sue ricchezze, e per gli atti di beneficenza, che egli ha lasciati in questo Paese.

Qual fuise non ostante la sua potenza, e ricchezza, la specie di giurisdizione, che egli esercitava in Toscana, è molto difficile a definirsi, perchè si trovano in quei tempi le nostre Repubbliche già formate, e disposte a mostrare gli atti più solenni di indipendenza.

In fatti si trova, che negli anni 1002. e 1004 i Pisani fanno la guerra ai Lucchesi, e gli vincono, e che nell'anno 1006. i Pisani medesimi uniti coi Genovesi conquistarono la Sardigna, e nell'anno 1010. i Fiorentini prendono la Città di Fiesole, la rovinano, e conducono i suoi abitanti a Firenze, e gli incorporano nella propria Cittadinanza: La piccola, e dubbia autorità di questi Marchesi, oltre i predetti fatti convincentissimi, ci viene spiegata da una pace, che fu fatta nell'anno 1081. tra l'Imperatore Arrigo IV., e i Pisani, ove l'Imperatore promette a detti Pisani di non mandare alcun Marchese in Toscana senza ricercarne la loro approvazione „ Ivi „ Nec Marchionem aliquem „ in Thusciam mittemus sine laudatione hominum duodecim electorum in colloquio facto sonantibus „ Campanis; „ dal che si vede qual conto facessero gl'Imperadori medesimi di questa Magistratura, che prescindendo dalla collezione dei tributi Cesarei, e da qualche atto Giurisdizionale avente rapporto a tal materia, non pare, che avesse alcuna influenza nel Governo dei Popoli Toscani, parte dei quali totalmente liberi si mantennero, e parte senza perdere la libertà, nè il reggimento del proprio Stato, riconobbero con alcuni patti moderati la Protezione Imperiale.

E in ciò non bisogna confon-

dere l' autorità di detti Marchesi procedente dalla loro dignità, e ufizio di Marchese, cioè di Vicario, o Plenipotenziario Imperiale per la Toscana, coll' autorità procedente dalle forze, e Stati Patrimoniali di essi Marchesi, che alle volte hanno goduto in qualche Città della Toscana, o nei suoi contorni; per la qual cosa fu celebre il Governo della Contessa Matilde, il quale per altro trasse la maggior parte del suo splendore dal suo vasto Patrimonio, non già dal Marchesato di Toscana, il quale fu un ufizio sempre dubbioso, e vacillante, e sempre contradetto, e contrastato dalle Repubbliche già formate, che sostennero apertamente la Causa della loro libertà.

Riepilogando le cose fin quì dette, si vede adunque, che nel Regno dei tre Ottoni si formarono, e acquistarono di fatto forza le Repubbliche Toscane principiate in quanto al diritto dopo la morte di Carlo Crasso, ma nacque altresì nell' istesso tempo dalla nuova Signoria fondata dal primo Ottone un insidia, e un nuovo ostacolo alla loro nascente libertà.

Dopo il Regno degli Ottoni anco le Città di Lombardia, che erano state loro indubitata conquista, cominciarono a porsi in libertà. Si trova nell' anno 1028., che i Milanesi facevano guerra ai Lodigiani, e altri atti equivalenti di independenza si trovano praticati tra quei Popoli, i quali compariscono in questo secolo governati in figura Repubblicana da un Consiglio Municipale, e da Magistrature Urbane per lo più sotto nome di Consoli.

Fin sotto il Regno di Ottone III. avevano dati segni di comportare di mala voglia la superiorità degli Imperatori Oltramontani, e dopo la morte del detto Ottone III. aderirono al Partito di Arduino Marchese d' Ivrea Principe Italiano, che disputò il Regno, e l' Impero con Arrigo IV, e quantunque Arrigo restasse vincitore, il Regno di Lombardia sotto di lui, e dei suoi Successori non restò mai totalmente quieto, e proruppe indi a poco in una aperta rivolta sotto i Regni di Arrigo IV., e di Arrigo V. in occasione delle dispute insorte tra gli Imperatori, e i Pontefici.

Tale essendo la situazione della Lombardia conquista indubitata degli Ottoni, si deve pensare, che le Città Toscane non furono in questo tempo meno affezionate alla loro libertà, ma bisogna ricordarsi, che queste Città erano composte di due differenti generi di Famiglie, cioè, come abbiamo sopra spiegato, della Nobiltà Originaria, e della Nobiltà Longobarda, che dopo la morte di Carlo Crasso durante i tumulti d' Italia, e durante il Regno degli Ottoni, e dei suoi Successori si era ridotta a poco a poco, e mescolata nelle Città.

Tal commistione di sangui non averebbe prodotto male nessuno, se il genio, e gl' interessi di questi differenti generi di Famiglie non fussero stati contradittorj, e non fussero in conseguenza stati la causa del contegno contradittorio, che si trova in Toscana usato verso la Potestà Imperiale.

I Principi Tedeschi traversando spesso l' Italia con una potente Armata in occasione di prendere a Roma la Corona Imperiale, tenevano vive in tal guisa le loro pretensioni pregiudiciali alla libertà delle Repubbliche, e servivano di rifugio a tutti coloro, che temevano della crescente grandezza di esse, contro le quali si riparavano colla protezione degl' Imperatori, alla quale ricorsero generalmente in primo luogo le Chiese, e Monasterj per ottenere nella confusione di quei tempi tumultuanti una sicurezza per le loro possessioni; e in secondo luogo quel residuo di Nobiltà Longobarda, che era restato in possesso delle antiche Signorie, le quali vedevano in gran pericolo per essere incompatibili col Sistema delle vicine Repubbliche, dalle quali credettero di salvarle con raccomandarle alla protezione degl' Im-

pe-

peratori, dai quali generalmente le riconobbero in Feudo, toltine alcuni pochi, che preferirono all' interesse della maggior sicurezza il pregio della loro antica independenza.

Questa fù l' origine delle Investiture, e dei Privilegj Imperiali, che si vedono da Ottone Primo in poi seminati per l' Italia, e per la Toscana. E questa fu l' origine delle crudelissime Fazioni, che cominciarono ad affliggere l' Italia, dove questa contradizione di massime, e di principj non poteva più sussistere senza venirsi a una guerra aperta, giacchè le Repubbliche, e in esse il Popolo, e la Nobiltà originaria volevano mantenere a ogni costo la loro libertà; ma la Nobiltà Longobarda della Campagna per la cupidigia di preservarsi le proprie Signorie aderiva al Partito degl' Imperatori, e in ciò aveva per seguace una qualche porzione della Cittadinanza delle istesse Repubbliche, cioè quelle Famiglie Longobarde, che si erano mescolate in detta Cittadinanza, o per essere restate prive delle loro possessioni, o per conservarsele più facilmente coll' aiuto delle brighe Cittadinesche.

Tali Famiglie, che per forza erano venute alla Città, ben conoscevano, che la loro potenza privata era incompatibile colla vera potenza di quella, che si erano eletta per Patria, così trovandosi con i proprj privati interessi opposti all' interesse pubblico, sempre furono inclinate al Principato Imperiale, sicchè divisero le Repubbliche Italiane in due Partiti, che per le dispute di Religione, che sopravvennero ai tempi di Gregorio VII., e di Arrigo IV. s' inferocirono, la Storia calamitosa dei quali Partiti è troppo nota, e questo non è il luogo di ripeterla.

In Lombardia finì la guerra con la pace di Costanza, in cui l' anno 1183. tra l' Imperator Federigo Primo, e le Città Lombarde furono fatti alcuni patti, che stabilivano i Diritti Regali, che dovevano godere esse Città, e quelli riservati all' Imperatore, e regolavano in tutto la subiezione, e la libertà di esse Città.

Ma le Città di Toscana non intervennero in quella pace, e perciò non furono comprese in quella moderata subiezione, che per le Città Lombarde restò pattuita, onde proseguendo a sostenere la causa della loro libertà ciascuna di esse Città rimase in quella condizione, nella quale col progresso dei tempi dalla fortuna delle Armi si trovò collocata.

In Firenze ognun sà, che la Parte Guelfa restò vincitrice, e che vinse in conseguenza il Partito della libertà, il che si deve attribuire alla Vittoria, che fu riportata da Carlo di Angiò nel Regno di Napoli sopra il Re Manfredi nell' anno 1265. vicino a Benevento, dove quel Re fautore delle parti Ghibelline perdè il Regno, e la vita, e fece perdere al Partito Ghibellino di Toscana, e specialmente a quello di Firenze ogni speranza di risorgere, come in fatti dopo tale sconfitta non fu più capace di far contrasto ai Vincitori colla forza delle armi, e in breve decorso di tempo restò totalmente annichilato, e distrutto.

Fino a questo tempo la fortuna di Firenze, siccome dell' altre Città della Toscana era stata sempre fluttuante a misura che cresceva, ò diminuiva la forza delle crudelissime Fazioni, in cui la Nobiltà era impegnata. Il fondamento di queste Fazioni già abbiamo detto di sopra essere stata la contradizione d' interessi tra la Nobiltà Originaria delle Città, e la Nobiltà Longobarda; ma quando questa disunione fece por mano all' Armi, molti altri motivi si aggiunsero che fecero ingrossare e inferocire le predette Fazioni e determinarono le Famiglie a aderire piuttosto all' una che all' altra Parte. Le brighe del Governo Civile, le inimicizie private, la voglia di arricchirsi con i Beni altrui,

l'

l'odio crudelissimo inspirato in quei secoli dalla più tenera educazione contro il Partito contrario, influirono nella formazione, e poi nelle operazioni di detti Partiti, e gli deviarono alle volte dalla loro prima, e dirò così fondamentale istituzione, o per meglio dire dal loro primo e principale oggetto di discordia.

Per tal causa si vede, che non tutta la Nobiltà Ghibellina fù Longobarda; nè tutta la Nobiltà Originaria divenne Guelfa, poichè molte Casate Longobarde sposarono il Partito Guelfo, come la Casa Malaspina, e per lo contrario molti furono Ghibellini, che non erano di origine Longobarda, perchè le inimicizie, e gl' interessi privati determinavano a scegliere quel Partito, che le circostanze presenti rendevano più atto a compire i buoni, o malvagi desiderj di ciascheduno.

Nell' istesso modo si trova, che non sempre i combattimenti dei Guelfi, e Ghibellini furono preordinati a sostenere la libertà della Patria, o la Dignità Imperiale, ma spesse volte fù combattuto senza altro scopo, che di combattere, e puramente per offendersi, per depredarsi, e per incrudelire uno contro l' altro, perdendo di vista il principale oggetto della guerra; perchè questa non fù una guerra amministrata come si suole da due Potenze nemiche, che con una mente sola, e con uno spirito uniforme regolano i loro affari, e le loro forze per superar l'altra; ma fù amministrata da tanti diversi voleri, quante erano le Città divise, tra le quali benchè i Guelfi dell' una ajutassero i Guelfi dell' altra, e l' istesso si praticasse tra i Ghibellini, non fù però mai una confederazione costante, e regolare, talchè i Partiti di ciascheduna Città combattevano quando erano più riscaldati dalla propria animosità, e spesso accadde, che nel tempo che le Fazioni di una Città stavano in riposo, le medesime commettevano in un altra crudelissime stragi.

Queste turbolenze rendevano, come è credibile, il Governo delle Città inquietissimo, e molestissimo alle Arti, e pernicioso alla Mercatura, perchè i Nobili, e potenti impegnati in quel genere di vita sempre tumultuante riescivano crudelissimi in guerra, e insoffribili nella pace; onde il Popolo, e la Plebe restava esposto alle violenze, ed all' arbitrio dei Nobili di qualunque Partito.

Il timore di queste violenze indusse il Popolo a procurarsi una difesa, pensiero, che la necessità destò nei tempi medesimi quasi in tutte le Repubbliche d' Italia sottoposte alla disgrazia delle dette Fazioni.

Questo pensiero fu eseguito in Firenze nell' anno 1250., in cui fu ridotto il Popolo in un Collegio regolare, e perpetuo, distinguendolo e suddividendolo in tanti Corpi, quante erano le Arti principali, che nella Città si esercitavano. E a questo popolo furono date le armi, e formate alcune Compagnie di Milizia Urbana, a cui furono consegnati i Gonfaloni con le pubbliche Insegne, e creati i Capitani, che furono detti Gonfalonieri, e creato un nuovo Magistrato, che fù detto il Capitano del Popolo, *che fu una* specie di Tribuno corredato delle forze necessarie per difendere gl' interessi del Popolo, giacchè ad esso erano subordinate le Compagnie di Milizia Urbana, e molte altre Compagnie, che nell' istesso tempo furono stabilite nel Contado, e furono dette Leghe, alle quali similmente erano stati assegnati e Gonfaloni, e Ufiziali.

Questo Capitano del Popolo doveva essere forestiero, e si sceglieva dalla Nobiltà più qualificata d' Italia, conforme si praticava nella scelta del Potestà, che era la Magistratura, che in Firenze dell' anno 1207. presedeva alla giustizia Civile, e Criminale, conforme l'uso comune di quei tempi. L' Ufizio suo era a tempo limitato di un anno, o di sei mesi, e dice lo Statuto: *Ele-*

Eligatur &c. Capitaneus Populi, & Communis Florentiae, qui sit major aetatis triginta sex annorum, & verè Guelfus, & Partis Guelfae verus zelator, & amator, fidelis, devotus, & amicus Sacrosanctae Romanae Ecclesiae, & qui non adhaeserit hactenus alicui Regi, Principi, Domino, vel Baroni contra ipsam Ecclesiam adversanti &c.

Avendo il Popolo in tal guisa acquistata una Rappresentanza, e una forza pubblica, e un Capo, e Difensore dei suoi interessi, diventò ben presto nella Città un Corpo potente, e rispettabile, che potè dar suggezione alla Nobiltà disunita, e impegnata nelle sopranominate Fazioni.

In fatti cominciò subito a voler fare da Mediatore, e da Pacificatore delle predette Fazioni, come per verità fatali in ogni luogo alla libertà, e felicità della Patria, e la sua mediazione potè incutere tal timore, che le Famiglie Nobili bisognò, che si adattassero chi di buona, e chi di mala voglia all' osservanza di certi regolamenti tendenti alla pubblica quiete.

Questo Corpo così radunato sotto nome di Popolo fu quello, che nel mezzo delle Civili discordie della Nobiltà ricordò, e pose in vista i veri interessi della Patria, che l' impeto delle Fazioni avea mandato in oblivione, e siccome per il detto regolamento di pubbliche Milizie si trovò abbastanza potente da far rispettare le sue salutari intenzioni, così molti Nobili Cittadini mossi da giustizia interna, e da bontà di cuore si affezionarono, e si interessarono nelle buone massime di questa più quieta, e più disinteressata Parte della Repubblica, e altri vi si mostrarono aderenti, e parziali per adulazione, giacchè la potenza del Popolo cominciò a meritarsi di esfere adulata, e si cominciò in tale occorrenza a riguardare come un atto di giustizia, o di prudenza l'esser Popolare, cioè amatore, e fautore dei diritti, e delle massime del Popolo, nome, che da principio meritò la pura lode, e la pura stima esteriore, ma diventò in breve tempo un Requisito Legale, e Sostanziale della nostra Cittadinanza.

La Nobiltà Guelfa si trovò ben presto tutta Popolare, perchè gl' interessi del Popolo, ed i suoi miravano allo stesso fine, cioè alla libertà della Patria, alla quiete, e all' ampliazione del Commercio, e delle Arti. Anzi in tal tempo in segno della mutazione seguita nel Governo della Città si mutò a insinuazione dei Guelfi l' Insegna pubblica di essa, e in vece del Giglio bianco in campo vermiglio, come era prima, fù preso il Giglio vermiglio in campo bianco, come fino al presente si è conservato.

Ma i Nobili Ghibellini avendo aderenze, e interessi contradittorj a questo fine restarono in questo stato di cose molto sospetti, e parendogli di vivere nella Città a condizioni disuguali, macchinarono con l' ajuto di forze esteriori di far novità nel Governo; onde scoperti nell'anno 1258. furono dai Guelfi, e dal Popolo cacciati di Firenze.

E ricominciata così la guerra, che dopo la morte di Federigo II. si era calmata, nell' anno 1260. i Fuorusciti Fiorentini con l'ajuto del Re Manfredi, e degli altri Ghibellini di Toscana dettero a Monte Aperto ai Guelfi, e al Popolo di Firenze una celebre Rotta, che fece mutar faccia al Governo Fiorentino, e cacciati i Guelfi dalla Città pose il dominio di essa in mano del Re Manfredi, finchè sei anni dopo i Guelfi per la piena vittoria riportata sopra di esso Re non ricuperarono la loro Città, di dove cacciate le Famiglie Ghibelline confiscarono tutti i loro Beni, e una terza parte pubblicarono a benefizio del Comune di Firenze, un' altra terza parte assegnarono a disposizione dei Capitani di Parte Guelfa, Magistratura in tal tempo stabilita, e che tuttavia sussiste, e l'altro terzo distribuirono tra le povere Famiglie Guel-

Guelfe, che nelle precedenti rivoluzioni avevano perdute le loro sostanze.

Restituitisi adunque i Guelfi, e il Popolo al loro primiero stato, fu pensato negli anni successivi, che fosse opportuno dar la pace alle Famiglie Ghibelline, il che seguì colla mediazione di Niccolò III., e coll' assistenza del Cardinal Latino suo Legato, e si ricondussero in Firenze in tal guisa molte Famiglie Nobili già sbandite, il che per altro accrebbe nel Popolo l' attenzione, e il sospetto sopra la condotta di questi Nobili, e lo indusse nell'anno 1282. a fare il secondo passo per fortificare la propria potenza, e allontanare ogni timore delle Famiglie, che egli considerava per diffidenti.

Questa fu la fondazione di un Magistrato, che fu chiamato i Priori delle Arti, al quale fu confidato la suprema, ed attuale direzione degli affari della Repubblica, abolito il vecchio Supremo Magistrato, ove tutte le Famiglie dei Cittadini potevano aspirare.

Con ciò si obbligarono le Famiglie Nobili, se vollero aver parte nel Governo della Repubblica a dare il nome, come fecero nei Corpi delle Arti, e i Nobili, che cominciarono a dirsi Grandi, o Magnati, che non vollero soggettarsi a questo atto di Popolarità, rimasero fuori dal più importante Magistrato, e rimasero inoltre obbligati a dare Mallevadore al Comune del loro quieto, e modesto contegno.

Non ostante non servendo questo a sodisfare i sospetti del Popolo contro la potenza di alcune Famiglie, che se ne servivano in oppressione altrui, fu fatto nell' anno 1292. il terzo passo in favore del Governo Popolare con lo stabilimento in aggiunta dei Priori del Gonfaloniere di Giustizia, a cui fu sottoposta una Milizia sempre pronta ai suoi ordini, e fu dato uno Stendardo del Comune con una Croce vermiglia in Campo bianco, e furono espressamente allontanate dal Supremo Magistrato, e da altri Ufizj della Città tutte le Famiglie Nobili, che erano sospette al Popolo, o per la loro origine, e inclinazione Ghibellina, o per la loro potenza, o genio dimostrato a soverchiare gli altri, nel che non solo i Ghibellini, ma anco diverse Famiglie Guelfe si erano meritata la diffidenza comune.

Contro questi Nobili sospetti furono fatte in quell'anno le Leggi intitolate *Ordinamenta Iustitiae* a insinuazione di Giano della Bella uomo di antica, e nobilissima Stirpe, ma di genio Popolare, e Guelfo, che si fece Capo in quell' occasione, e promotore di tali novità, che assicurarono in Firenze la forza, e la durazione del Governo Popolare. In fatti tali Leggi si dicono fatte *Ad laudem & reverentiam Omnipotentis Dei, et Gloriosae Virginis Mariae, et Beatorum Ioannis Baptistae, Zenobii, Victoris, Barnabae, et Sanctae Reparatae Protectorum Communis, et Populi Florentini, et ad honorem, exaltationem, et triumphum Ecclesiae Catholicae Sanctissimae, et potentissimae, et inconvincibilis totius Partis Guelfae, seu Guelforum Civitatis Florentiae, totiusque ejus Territorii, et augumentum Status Popularis Guelforum ejusdem Civitatis.*

Di questi Nobili una parte per purgarsi dal sospetto, in cui erano, fecero quel che avevano fatto avanti a loro molti altri Nobili, cioè diedero il lor nome nel Collegio di qualche Arte, e si dichiararono Popolari, la qual cerimonia dopo tal tempo bisognò fare per altro con la mutazione dell' Arme, e del Casato antico in segno di avere abiurate le vecchie aderenze, e inclinazioni.

Un' altra parte ben considerabile di detti Nobili restò nella condizione, in cui il nuovo Governo gli aveva posti, molto malcontenti dello stato disuguale, nel quale si trovavano, e molto pronti a tentare delle novazioni, come qualche volta, ma indarno, s' ingegnarono di fare.

Fu edificato intanto nell' anno

1298.

1298. con questo spirito di Governo Popolare il Palazzo Pubblico della Città, in oggi detto Palazzo Vecchio, il quale, come si vede, non è in squadra, e così fù collocato nella sua fondazione, per tema di non lo contaminare edificandolo sopra i fondamenti delle distrutte Case dell'odiata Famiglia degli Uberti stata Capo della Fazione Ghibellina, che il Popolo di quel tempo ebbe la delicatezza di studiosamente evitare.

In appresso le Fazioni Bianche e Nere, e poi la tirannia del Duca d' Atene riempierono la Città di nuove turbolenze; ma liberata da questi mali il Popolo riassunse il suo potere; e sebbene fusse nell' anno 1343. dopo partito il Duca d' Atene, assunto qualche trattato di riammettere al Governo i Nobili dichiarati sospetti, giacchè gli Ordinamenti della Giustizia contro di loro dal Duca d' Atene erano stati rivocati; il Popolo non ostante volle tener ferme le proprie e già stabilite Massime, e gli Ordinamenti della Giustizia furono di nuovo confermati; e siccome i Nobili si opposero in quella occasione coll' Armi alla mano, il Popolo prima che la sedizione crescesse con la forza gli combattè, e gli vinse, e gli disperse, sicchè molti furono morti, molti fuggirono per sempre dalla Città, altri ebbero per somma grazia di essere ammessi per Popolari, ed altri rimasero in quella condizione, in cui i vincitori vollero che rimanessero, senza che dopo tali disgrazie avessero più ardire di inquietare il Governo Popolare, la forma del quale si vede ridotta alla sua perfezione nei nostri Statuti dell' anno 1355. e 1415., e durò in appresso senza perturbazione fino alla riforma dell' anno 1532., in cui fù stabilito il Principato.

Tal fu la turbolenta condizione della nostra Cittadinanza Nobile nei tempi più antichi che son più oscuri per la deperdizione delle memorie, e più incerti per le frequenti rivoluzioni accadute prima dello stabilimento del Governo, che fu detto Popolare.

CAPITOLO IV.

Descrizione della Nobiltà di Firenze dalla Fondazione del Governo, che fu detto Popolare, fino alla Riforma dell' anno 1532., per cui fu stabilito il Principato.

IL Popolo Fiorentino, come abbiamo veduto nel Capitolo precedente, cominciò nell'anno 1250. a formare un Corpo Civile distinto dalle Famiglie più Nobili, e più Potenti, che interessate nelle Fazioni veglianti turbavano la Pace della Patria; e si principiò nel 1282. a disporre del Governo della Città nel modo, che alla sicurezza, alla quiete, e agl' Interessi di questo Popolo conveniva, con la creazione dei Priori delle Arti, e con la promozione di essi Priori al Supremo Magistrato della detta Città; e si pervenne nel 1292. allo stabilimento del Governo, che fu detto Popolare, il quale riconosce la sua fondazione dalla virtù, e Prudenza di Giano della Bella, che aggiunse ai Priori delle Arti suddette il Gonfaloniere di Giustizia, e con diverse Ordinazioni contro i residui del Partito Ghibellino, e contro le Famiglie prepotenti dette lorma ai Governo Popolare, e Guelfo, la qual forma, sebbene fusse in appresso dalle Fazioni Bianche, e Nere turbata, e dalla Tirannia del Duca d' Atene ecclissata, fù per altro, cessate tali turbolenze, nell' anno 1343. nuovamente riassunta, e con nuovi ordini fortificata, e consolidata, con l' istesso spirito e disegno, con cui ella era stata precedentemente fondata. E tal disegno non è stato in appresso in parti sustanziali alterato, fino al tempo del Principato della Casa dei Medici, e in molte parti si trova ancora nei nostri presenti giorni sussistente.

Secondo il sistema di questo Go-

Governo la Città restò divisa in quattro Quartieri, che furono detti di S. Giovanni, di S. Maria Novella, di S. Croce, e di S. Spirito, e relativamente a questo compartimento fu diviso anco il Contado, e in ciaschedun Quartiere furono stabiliti quattro Gonfaloni, cioè Bandiere, o Insegne di quattro Compagnie di Milizia Urbana, che per sicurezza del Popolo fu stabilita, in cui dovevano tutte le Famiglie Cittadinesche essere arrolate.

Tali Compagnie presero il nome dai Simboli espressi nei predetti loro Gonfaloni, e sono distribuite nei quattro Quartieri della Città di Firenze nel modo seguente.

Nel Quartiere S. Spirito sono i Gonfaloni Scala, Ferza, Nicchio, e Drago; nel Quartier S. Croce sono i Gonfaloni Carro, Bue, Lion Nero, e Ruote; nel Quartier S. Maria Novella sono i Gonfaloni Vipera, Unicorno, Lion Rosso, e Lion Bianco; nel Quartier S. Giovanni sono i Gonfaloni Lion d'Oro, Drago, Chiave, e Vajo.

Ogni Famiglia adunque di Cittadini dovè esser descritta al suo Quartiere, e al suo Gonfalone, e con l'istesso ordine si praticò descrivere le Case della Città e le possessioni del Contado ai Cittadini appartenenti, come tuttavia si osserva nei Libri delle Decime.

Questa descrizione al Quartiere, e al Gonfalone si può dire il primo grado della Cittadinanza Fiorentina; ma per avere il pieno Diritto nella medesima, cioè la voce attiva, e passiva in tutte le maggiori Magistrature, fu imposta la necessità della Descrizione in uno dei Collegj delle Arti, sotto i quali Collegj il Popolo si era principiato fino dal 1250. a adunarsi, e distinguersi, e acquistar figura, e rappresentanza pubblica, e Magistrature, che con Podestà simile alla Tribunizia lo difendessero.

Questi Collegj nell' anno suddetto 1343 furono ridotti a ventuno, sette dei quali furono detti delle Arti maggiori, e quattordici delle Arti minori, e a tutti questi fu assegnato il proprio Stendardo dato coo l'autorità del Comune di Firenze.

I Collegj delle Arti maggiori si dissero quegli dell' Arte Giudici, e Notari, dell' Arte di Calimala, o dei Mercatanti, dell' Arte del Cambio, dell' Arte della Lana, dell' Arte di Por. S. Maria, o della Seta, dell' Arte dei Medici, e Speziali, e Merciaj, dell' Arte dei Vajaj, e Pellicciaj.

I Collegj delle Arti minori si dissero quegli dell' Arte del Beccaj, dell' Arte dei Calzolaj, dell' Arte dei Fabbri, dell' Arte dei Rigattieri, dell' Arte dei Maestri, dell' Arte dei Vinattieri, dell' Arte degli Albergatori, dell' Arte dei Pizzicagnoli, dell' Arte dei Pezzarj, dell' Arte dei Corazzieri, dell' Arte dei Chiavaj, dell' Arte dei Legnaioli, dell' Arte dei Correggiaj, e dell' Arte dei Fornaj.

Questa usanza di dividere il Popolo in Collegj di Arti fu comune in quei tempi a quasi tutte le Città di Lombardia, e di Toscana, dove il Popolo inquietato dalle turbolenze in cui lo esponevano le discordie delle Famiglie più Potenti, potè pensare alla propria salvezza, e acquistare una forza, che ponesse in suggezzione l'animosità di chi si scordava dei veri Interessi della Patria, che dalla quiete, e dalla felicità del Popolo non vanno mai disgiunti.

Volendo riandare le Memorie dei tempi più antichi, si potrebbe ritrovare questo metodo di dividere il Popolo in Arti, pensato, e posto in pratica fin dai tempi di Numa, come Plutarco riferisce, e come dei tempi di Alessandro Severo ci riferisce Lampridio; in conseguenza di che possiamo osservare nel Codice Teodosiano molte disposizioni sopra questi Artefici, che per esser tutti ridotti in un Corpo si chiamavano Corporati; ma siccome la formazione di detti Corpi ebbe oggetti differentissimi e meno importanti di quelli, che si ebbero in mira nei secoli posteriori di cui par-

lia-

liamo, così basta al nostro proposito avvertire, che generalmente in Italia in quell'età, che i Popoli delle Città, tediati dalle inimicizie veglianti fra i Nobili, formarono un Corpo, questa forma l'acquistarono con dividere il Popolo in Collegj, che presero il nome dalle Arti in quel tempo professate; e siccome questo Corpo del Popolo divenne in breve tempo il più potente, e s'impadronì del Governo delle Repubbliche, così convenne ai vecchi Nobili l'adulare questa nuova e crescente potenza, e dimostrarsi fautori, e zelatori del Governo Popolare ascrivendo il loro nome nei Collegj delle Arti, in cui l'istesso Popolo a principio era diviso.

Dal dottissimo Lodovico Antonio Muratori vien dimostrato essere stato questo costume in alcuni tempi comune alle Città di Lombardia, e di Toscana, ove il Popolo quasi per tutto con l'istesso sistema, e con fortuna non dissimile si è adunato, e formato, e ha sofferto coi vecchi Nobili le stesse querele, e gli ha finalmente obbligati a diventar Popolari, descrivendo agli ordini del Popolo il loro nome, non perchè fossero con ciò obbligati a esercitare quelle Arti, al di cui Collegio si ascrivevano, ma perchè in tal descrizione si mostravano fautori, e parziali di quelle Arti, dove davano il nome, e per conseguenza fautori del Governo Popolare.

Perciò s'ingannano coloro, che lasciandosi abbagliare dal nome di questi Collegj credono, che tutti i descritti in essi siano Artefici attualmente esercitanti, e che perciò restasse la vecchia Nobiltà avvilita, e costretta a perdere il suo splendore nell'esercizio di ufizj meccanici. Poichè la descrizione al Collegio di un'Arte non ha giammai significato, che il descritto attualmente l'esercitasse, ma bensì, che egli volesse collocare il suo nome nei Registri pubblici della Cittadinanza, i quali essendo denominati col nome delle Arti, scegliesse quel registro, e quella denominazione di Tribù, che il caso, o le circostanze le facessero credere di sua maggior convenienza; giacchè tal'era la differenza di rango, che passava tra le Arti maggiori, e le Arti minori, era indifferente il descriversi nell'istesso rango in un'Arte, o nell'altra. E tutta la vecchia Nobiltà d'Italia sofferse nell'istesso tempo la condizione di questo Registro ai Ruoli delle Arti per mostrare la sua inclinazione per il Governo Popolare, e per aver parte, e diritto di suffragio attivo, e passivo nel medesimo, il che non era possibile di ottenere ad altra Legge.

Il Governo Popolare adunque fu così detto più dall'affezione, che dall'estrazione delle Famiglie, che lo componevano, giacchè tutti gli antichi Nobili, che non persisterono nel loro Genio Ghibellioo, e nella loro inclinazione alle private turbolenze, e mostrarono d'intendere la rettitudine delle mire del nuovo Governo, e disposizione a favorirlo, vi furono senza difficoltà ammessi.

Questa descrizione ai Collegj delle Arti, che conteneva un'implicita professione di zelo, e di parzialità verso lo Stato popolare, e Guelfo dai predetti Collegj rappresentato, fu il requisito sostanziale, che dava il pieno diritto di Cittadinanza, e abilitava alle somme Magistrature, e Onoranze della Patria, alle quali niuno senza detta ascrizione poteva aspirare, come senza la descrizione a una delle Tribù non si poteva esser Cittadino di Roma.

E che questi Collegj non si debbino considerare per pure Compagnìe di Artefici, e non fussero solamente istituiti, come si vede in molte Città della Francia, e della Germania con la mira unica, e privata della buona direzione delle Manifatture, e di mantenere il buon ordine, e la buona fede nel Commercio; ma con la mira pubblica di rappresentare con tali Collegj il Popolo, e Comune di Firenzc, e di considerarli come parti integrali di quel Governo, si prova con gli Or-

dini, che dispongono; che i Consoli delle Arti non possino essere Ghibellini „; ivi „ *Nullus possit esse Consul alicujus Artis, nisi sit Guelfus, & devotus Sanctae Romanae Ecclesiae, et Civis, vel Oriundus Civitate, vel Comitatu Florentiae, nisi fuerit habitator, et praestantiatus ipse, vel sui Antecessores in Civitate praedicta, et praestantias solverit per viginti annos continuos ante etc. Quod si electus, vel extractus fuerit aliquis Ghibellinus, et Officium receperit, condemnetur talis electus in libris trecentis, et quilibet de electoribus in libris centum, et unusquisque de Capitudinibus, et adjunctis, qui electioni, vel extractioni interfuerit in libris vigintiquinque etc. Et quod non sit Guelfus, et fidelis, et devotus Sanctae Romanae Ecclesiae probari possit per duos Testes de publica fama probantes, et in praedictis, et de praedictis Dominus Potestas, Capitaneus, et Executor possit, teneatur, et debeat inquirere, et procedere secrete, et palam suo motu, ad instantiam cujuscumque eum accusa, et denunciatione, et fine*. „ Le quali disposizioni non hanno alcuna relazione con la maggiore, o minor perizia degli Artefici nel loro mestiere.

Più chiaramente si riconosce, che cosa fussero questi Collegj di Arti dalla infrascritta Ordinanza sopra il giuramento, che tali Collegj dovevano prestare.

Quoniam illud perfectissimum approbatur, quod consistit ex omnibus suis partibus, & omnium judicio comprobatur, ideo ordinatum, & provisum est, quod septem majores Artes, videlicet: Ars Iudicum, & Notariorum, Ars Mercatorum Callismalae Francischae, Ars Cambii, Ars Lanae, Ars Portae Sanctae Mariae, Ars Medicorum, Spetiariorum, & Mercariorum, Ars Variariorum, & Pellipariorum; & quatuordecim minores Artes, videlicet, Ars Beccariorum, Ars Calzolariorum, Ars Fabrorum, Ars Rigatteriorum, Ars Magistrorum, Ars Vinatteriorum, Ars Albergatorum, Ars Pizzicagnolorum, Ars Pezzariorum, Ars Corazzariorum, Ars Chiavareorum, Ars Lignajolorum, Ars Corrigariorum, Ars Fornariorum; quae Vexilla habentur, & haberi solent a Communi Florentiae. Et Artifices ipsarum Artium, quarum, & quorum praesidio certum est, Civitatem Communi Florentiae defensari, debeant, & teneantur, Sindicos idoneos, & sufficientes, instructos ad omnia, et singula infrascripta constituere legitime infra tempus Rectoribus, sive Consulibus cujuslibet ipsarum Artium per Dominum Defensorem, & Capitaneum Populi praefigendum facere teneantur de mense Ianuarii, scilicet, quaelibet ipsarum Artium, unum de Arte sua, qui Sindici cum pleno, & sufficienti mandato compareant, et comparere debeant coram Domino Capitaneo, et Defensore Civitatis Florentiae cum eorum Sindicatibus, penes ipsum Dominum Defensorem, et Capitaneum remansuris, et jurent libro corpori tacto, prout dictus Dominus Capitaneus eisdem Sindicis, et cuilibet eorum deferre voluerit Sacramentum, quod dicti Sindici, et Homines ipsarum Artium facient, et observabunt aliis Artibus praedictis, et hominibus Artium ipsarum bonam, et puram, et fidelem Societatem, et Compagniam, et quod simul ad invicem erunt unanimes, et concordes circa honorem, et defensionem, et exaltationem, et pacificum, et tranquillum Statum Dominorum Potestatis, Capitanei, et Defensoris, et Officii Dominorum Priorum, et Vexilliferi Iustitiae, Artium, Artificum Civitatis, et Comitatus Florentiae, et totius Populi Florentini, et jurabunt, et promittent dicti Sindici sibi ad invicem facere, et curare ita, et taliter, quod Artes, quarum erunt Sindici, et Homines ipsarum Artium obedient Dominis Potestati, Capitaneo, et Vexillifero Iustitiae in omnibus, et per omnia, quae ad honorem praedictorum Dominorum, et exaltationem, et defensionem, et bonum, et pacificum Statum Communis, et Populi, Artium, et Artificum di-

dictae Civitatis pertinebunt, et spectabunt, et quod etiam praebebunt dictae Artes, et Vexilliferi, et homines ipsarum Artium dabunt auxilium, consilium, adjutorium, et favorem Dominis Potestati, Capitaneo, Prioribus, et Vexillifero Iustitiae, quoties, et quando expediens fuerit, vel requisiti fuerint a praedictis parendo, et obediendo cum Armis, et sine Armis eisdem, et cuilibet eorum pro eorum officiis liberaliter, viriliter, et favorabiliter exequendis, et pro ordinamentis infrascriptis, et eis, quae continentur in eis, et quolibet ipsorum inviolabiliter observandis, et effectualiter adimplendis, qui jurent, et promittant inter se ad invicem, ut dictum est, quod dictae Artes, et homines ipsarum Artium se ad invicem defendent, et jurabunt pro manutenendis, et defendendis Justitia, et Jure, et ita, et taliter, quod ab aliquo, vel aliquibus non graventur, vel opprimantur indebite. Et quod siquis Magnas, vel Potens Civitatis, vel Comitatus Florentiae, sive Districtus gravaret, vel molestaret aliquam ex dictis Artibus, vel aliquem ex Artificibus ipsarum Artium in persona, vel rebus; Rectores, sive Consules Artis, de qua fuerit talis gravatus, teneantur, et debeant ad requisitionem, et voluntatem talis gravati, vel injuriati, seu alterius pro eo dicta petentis, vel requirentis, et etiam si expedierit, Rectores, et Consules omnium ipsarum Artium attendere, quando, et quoties opus fuerit ad praesentiam Dominorum Potestatis, et Capitanei, Priorum Artium, et Vexilliferi Iustitiae, et cujuslibet eorum, vel alterius cujuslibet Officialis Communis Florentiae, et exponere gravamen, sive injuriam, vel offensam, tali Artifici illatam, et petere, et supplicare, et effectualiter procurare, quod ipsa regimina, et quodlibet eorum, et quilibet Officialis cum effectu, et celeritate provideantur, et faciant, quod tale gravamen, et injuria cesset, et sibi non faciat, et quod in suo jure, et libertate servetur, et quod realiter, et personaliter puniatur secundum excessus qualitatem talis Magnas, seu Potens, qui praedictum gravamen, offensam, seu injuriam intulisset, aut inferri fecisset, salvis semper in omnibus suprascriptis, et infrascriptis, honore, et reverentia Dominorum Potestatis, Capitanei, Priorum Artium, et Vexilliferi Iustitiae Populi, et Communis Florentiae, qui etiam Sindici expresse renuntient omnibus, et singulis Societatibus, et Compagniis, Conjurationibus, Promissionibus, Obligationibus, et Sacramentis, quas, et quae dictae Artes, vel earum aliquae, seu ipsarum, vel alicujus earum Sindici, quandocumque, vel qualitercumque inter se ad invicem, et vicissim fecissent, et promisissent, vel inivissent quocumque modo, vel causa, et promittent inter se ad invicem solemniter nullas Conjurationes, Promissiones, Obligationes, vel Posturas, vel Conventiones, aut Iuramenta facere, vel servare inter se, nisi hanc praesentem Societatem, Compagniam, Sacramentum, et unionem universalem inter omnes ipsas Artes, ut praedicitur, intendam, et quod praedicta omnia, et singula promittant dicti Sindici, et quilibet eorum pro sua parte, cujus erit Sindicus, attendere, et observare, et attendi, et observari facere ab omnibus suae Artis, cum effectu ad poenam, sub poena librarum mille Sp, quae poena toties committatur, et exigi possit, et debeat per Dominum Defensorem, et Capitaneum pro Communi Florentiae, quoties contra praedicta, vel aliquod praedictum fieret, vel praedicta omnia, et singula effectualiter, ut dictum est, non fuerint observata; et quod in praedictis, et de praedictis omnibus Dominus Defensor, et Capitaneus possit, et teneatur inquirere, et culpabiles repertos punire, eo modo, quo sibi videbitur, ita quod praedicta omnia, et singula sortiantur effectum, et inviolabiliter observentur. Quae omnia scilicet juramenta, promissiones, et obligationes fiant per dictos Sindicos in omnibus, et per omnia modo praedicto in Consilio Generali, et speciali Domini Defensoris, et Capitanei, et Capitudinum Artium Civitatis Florentiae,

Si

Si vede adunque da tale ordine, che questi non erano puri Collegi di Artefici, che pensassero al bene, e alla perfezione delle loro Manifatture, ma erano una specie di Tribù, in cui veniva compartita tutta la Cittadinanza del Paese, e che erano considerate come parti integrali del Governo Popolare, e Guelfo, che si voleva stabilire.

La Cittadinanza restò composta in questo nuovo Governo della maggior parte dell' antica Nobiltà di Firenze, che parte per genio, e affezione verso le mire più pacifiche del Popolo, e parte per non perdersi i suoi Diritti dette in gran numero il nome nei predetti Collegi delle Arti, eccettuate alcune Famiglie, che, o come notoriamente Ghibelline, o come notoriamente prepotenti, e di genio contrario al popolare Istituto rimasero al Popolo sospette, e non si vollero ne' detti Collegi ricevere, per escluderle in tal guisa dai Diritti, e dalle Civili Onoranze del nuovo Governo; e fu composta dalle Famiglie di mezzana estrazione più comode, e più facoltose, che nei tempi delle passate turbolenze avevano acquistato credito, e fortuna, ed erano cagione della potenza, e unione del Popolo, e della nuova sua forma.

In questa Cittadinanza fu unicamente trasferita dopo tal mutazione la Nobiltà Civile del Governo Fiorentino, e le Case degli antichi Nobili, che furono detti Magnati, che restarono per sospetto da essa esclue, si può dire, che restassero con la prerogativa della sola Nobiltà Naturale, ma prive totalmente della Civile. E il Popolo minuto non ebbe mai alcuna parte nella Cittadinanza, e fu da quella totalmente distinto, e segregato, eccettuatine i tempi del tumulto dei Ciompi dell' anno 1378.

E s' inganna chiunque prende il Governo Popolare della Città di Firenze per un Governo Plebeo, o indistintamente accomunato con ogni sorte di Persone fino all' ultima Plebe, perchè quattro ranghi di Persone distintissimi fra loro furono stabiliti dentro la Città, con la nuova forma del detto Governo, giacchè vi erano i Cittadini descritti alle Arti maggiori, i Cittadini descritti alle Arti minori, i Magnati, e la Plebe; e sebbene si trovi il nome di Popolo usato in senso contradittorio alle Famiglie dei Magnati, perchè contro di esse tanto i predetti due ranghi di Cittadinanza, che la Plebe erano uniti nell' odiarle, e nell' escluderle dai Civili Diritti, non ostante questo Popolo insieme unito contro alcune Famiglie Nobili, e prepotenti non è in se stesso tutto Plebeo, e non è un ammasso indistinto di Nobiltà, e di Plebe, ma è chiarissimamente diviso in tre Ordini di Persone, l' ultimo delle quali, cioè il Popolo minuto non avea parte alcuna nel Governo, altro che quella d' ubbidire, e la Cittadinanza, e per conseguenza la Nobiltà Civile era ristretta nei primi due Ordini con qualche prerogativa di più in favore dell' Ordine composto dalle Arti maggiori.

Tal verità si comprova primieramente dall' osservare, che non tutta la Nobiltà antica fu perseguitata dai Fautori del Governo Popolare, ma solo la Nobiltà prepotente, che con essere interessata nelle antiche Fazioni, e coll' essere aderente a Principi stranieri, e coll' avere in sua Signoria delle vicine Castella dava sospetto alla Libertà della Patria, ed era incompatibile colla quiete, e coll' uguaglianza Civile, a cui quei Governi Popolari volevano ridurre le Città. Solamente trentasette furono le Famiglie in principio proscritte a' tempi di Giano della Bella, e del rimanente tutte le altre, benchè nobili, e benchè antiche, s' incorporarono al nuovo Governo, il fondatore del quale, cioè il predetto Giano della Bella, si sa, che era di Famiglia Nobilissima, essendo di quelle, che innanzi l' anno millesimo si trovano dal Conte Ugo decorate dell' onore della Caval-

le-

lerla, come ne fa testimonianza Dante, che a Giano riferisce quei versi del Canto XVI. Parad. citati anco sopra nel Capitolo precedente:

Ciascun, che della Bella Insegna porta
Del Gran Barone, il cui nome, il cui pregio
La Festa di Tommaso riconforta.
Da esso ebbe Milizia, e Privilegio,
Avvegna che col Popol si rauni
Oggi colui, che la fascia col fregio;

po'chè esso nel farsi lautore del nuovo Governo contro gli antichi Nobili lasciò con un fregio la sua antica Insegna, come si può vedere nel Discorso delle Armi del Borghini.

In secondo luogo si comprova dall'osservate in tutti i nostri Istorici distinto sempre il nostro Popolo in tre Classi, cioè Popolo Grasso, Popolo Mezzano, e Popolo minuto; e dal vedere chiaramente in infiniti luoghi nominati i Nobili Popolani a distinzione della Plebe, e del Popolo di mediocre estrazione.

In terzo luogo si rende manifesto dall' Istoria del tumulto dei Ciompi, in cui tutta la vera Plebe Fiorentina, dopo aver prese le Armi, e commesse molte violenze, domandò, che alle ventuna Arti della Città fussero aggiunte tre altre Arti, sotto le quali il detto Popolo minuto, e tumultuante dovesse esser registrato, e avere i proprj Magistrati, e Difensori, come gli avevano gli altri Cittadini nelle dette ventuna Arti descritti, e godere unitamente, come godevano le dette Arti preesistenti, gli Ufizj, e onori della Patria. Tal domanda si sà, che la Plebe in tale occasione per forza ottenne, perchè cacciata la Signoria riformò lo Stato a suo talento, e fece la detta, e altre Ordinazioni in favore del minuto Popolo, le quali però ebbero corta vita; onde i detti Collegj delle Arti nuovamente aggiunte, furono in breve aboliti, anzi è noto, che nel farsi la prima Tratta dei Priori a mente della Riforma Plebea sortirono due Persone di nascita così abietta, che l'istessa Plebe, che aveva fatto tale ordine, si vergognò di dovere esser governata da simil sorte di gente, e non permesse, che tal sorte di Governo andasse avanti, e in vece dei predetti uomini Plebei, che non presero nemmeno il Possesso di quel Magistrato, si sà, che fu surrogato Messer Giorgio Scali, uomo affezionatissimo alla Plebe, ma di buona Famiglia, il che fa vedere, che tra la Cittadinanza, e la Plebe vi fu sempre una distanza notoria, che appena nei tumulti più violenti si potè superare.

Finalmente dando una scorsa alle vicende di questo Governo Popolare l'osserveremo sempre non solo distinto, ma diviso in Nobiltà, e Plebe, che non sarà possibile il credere, che formassero un Corpo solo.

In fatti fondato che fu il Governo Popolare, e Guelfo, e assicurato nel 1343. con la rovina di molte antiche Famiglie Nobili, e spenti i nomi della Parte Ghibellina, e della parte Bianca, non si spensero perciò i semi eterni di discordia, che quasi in tutte le Repubbliche, e specialmente nella nostra hanno scandolosamente germogliato fra la Nobiltà, e la Plebe, giacchè la prima per lo più inclina all'oppressione della parte più debole, e la seconda desidera in principio sicurtà, e buoni trattamenti, e ottenuto questo non si suol contentare, e passa a chiedere parte nelle Magistrature, e nel Governo.

Adunque i Nobili del nostro nuovo Governo Popolare, e Guelfo dopo aver cacciate le Famiglie prepotenti, cominciarono a rendersi odiosi con quell' istessa prepotenza, che avevano combattuto in altrui, e somministrarono una ben continua, e funesta occasione, che in quel Governo, che si era intitolato Popolare, si distinguesse presto la Nobiltà

tà dal Popolo ; e dalla Plebe.

Il Magiſtrato dei Capitani di Parte Guelfa fu preoccupato interamente dai Nobili Popolari, e Guelfi; onde grande autorità ſi aſſunſero ſopra il reſtante del Popolo, il quale malcontento, o geloſo di tale autorità, cominciò a formare un partito oppoſto alla Potenza di detti Nobili, partito, che dette luogo all'emulazione tra i Ricci fautori della Plebe, e gli Albizzi, che tra i Nobili Guelfi avevano principale riputazione.

Fu fatta nel 1357. incautamente a perſuaſione di Uguccione de' Ricci una Legge, per cui ſi rinnovò un Ordine antico già quaſi andato in oblivione, che i Diſcendenti dai Ghibellini non poteſſero eſercitare i Magiſtrati, credendo di poterſi valere di tal Legge contro i Capi della contraria Fazione; ma queſta non ſervì ad altro, che a rinnovare la tragica memoria delle antiche diſcordie, e a fortificare la potenza degli Albizzi; la di cui autorità prevalendo nel Magiſtrato di Parte Guelfa, ſi ſervirono della Legge contro i loro nemici, e introduſſe l'uſo dell'ammonire, cioè del ricordare a chi eſſi volevano, che come diſcendente da Ghibellino non poteva accettare i Magiſtrati, a cui fuſſe tratto, con che allontanando a loro talento dalle Magiſtrature i loro diffidenti accrebbero notabilmente la loro potenza, ma ſi accrebbero inſieme l'odioſità, talchè a favorire contro di loro il partito della Plebe ſi aggiunſero con i Ricci altre potenti Famiglie, cioè Meſser Giorgio degli Scali, e Meſſer Benedetto degli Alberti, e tra queſti Protettori della Plebe la Famiglia dei Medici cominciò nell'anno 1378. a dimoſtrare il ſuo credito.

In detto anno adunque eſſendo Gonfaloniere Silveſtro dei Medici, furono da eſſo propoſte alcune Ordinanze contro la potenza dei Nobili Guelfi, e trovando difficoltà a farle paſſare nei Conſigli, fu da eſſo iſtigata la Plebe a prendere le armi contro i predetti Nobili.

Ma meſſa che fu in moto la Plebe non ſi potè poi quietare quando ſi volle, ſicchè in vece di moderare la prepotenza dei Nobili, il tumulto andò tanto avanti, che il dominio della Città cadde tutto in mano alla Plebe, e ſebbene in breviſſimo tempo fuſſe da quello allontanato il Popolo minuto, come di ſopra abbiamo detto, non oſtante fu fatta tumultuariamente una riforma, in cui gran parte del Governo fu accordata alle Arti minori in pregiudizio delle Arti maggiori, e della ſolita potenza del partito Nobile, e Guelfo.

Durò tal riforma in ſtato ſempre fluttuante, e contenzioſo fino all'anno 1381., in cui i Nobili Guelfi ripreſero lo Stato, e riduſſero le Arti minori a contentarſi della ſola quarta parte delle Magiſtrature, con che però il Gonfaloniere di Giuſtizia fuſſe ſempre tratto dalle Arti maggiori, ed eſcluſo totalmente dal Governo il Popolo minuto, riaſſunſero la loro autorità più vigoroſamente che prima, e nuove cagioni di odio contro di ſe concitarono.

La Plebe intanto avvezza a trovar protezione nella Famiglia dei Medici dopo la morte di Silveſtro riguardò come ſuo Capo Meſſer Vieri dei Medici, e avendo preſe le Armi nel 1393. malcontenta della potenza dei Nobili, e delle groſſe contribuzioni, che in quel tempo ſoffriva, ricorſe a detto Meſſer Vieri, offerendoſi di ſeguitarlo con tutte le ſue forze, ma egli in vece di prevalerſi della ſedizione a ſuo vantaggio ebbe con lode di tutti gli Storici la moderazione d' interporſi ad acquietare la Plebe, rendendoſi mediatore tra quella, e i Nobili, che reggevano lo Stato, il che ſervì a diſarmare in quella occaſione i ſedizioſi, ma ſervì ancora d' inſegnamento ai Nobili Guelfi a fortificare, e aſſicurare la loro potenza, il che non potendo fare ſenza inaſprire gli animi con nuove violenze, tennero ſempre vivo, e deſto nella Plebe uno ſpirito di partito a loro contrario.

Que-

Questo partito combinato ... la prudenza, e moderazione ... chezza, e liberalità di queg' ... in quei tempi furono Capi ... sa dei Medici, cominciò in p... so del tempo a diventar sempre più autorevole, e rispettabile, perchè dopo la morte di Messer Vieri successe nel suo credito con l'istessa, e ancor maggiore riputazione Giovanni de' Medici Uomo dal Popolo amatissimo, e per verità ripieno di virtù.

Questo fece profetizzare a Niccolò da Uzzano parziale degli Albizzi, e degli altri Nobili Guelfi la futura irremediabile grandezza di quella Casa fino dall'anno 1400., la quale in appresso nell'anno 1427. cominciò notoriamente a dimostrare la sua superiorità nel Governo sopra il partito predetto degli Albizzi, e altri Nobili Guelfi con la Legge del Catastro favorevole al Popolo più minuto.

Questa superiorità dopo quel tempo, secondo il parere di Niccolò da Uzzano, non fu più contrastabile con la forza, sicchè Giovanni de' Medici trasmesse la sua riputazione acquistata col favore della Plebe a Cosimo suo figliuolo, al quale con inutile sforzo il già depresso partito della Nobiltà Guelfa, dopo la morte di Niccolò da Uzzano non più ritenuto dai suoi prudenti consigli tentò di togliere l'autorità, e arrivò a poterlo mandare in esilio, ma siccome non ebbe forza da tenervelo lungo tempo, così dopo un anno tornò Cosimo alla Città più potente di prima, e con una numerosissima proscrizione fu spento quel partito di Nobiltà, che nella fondazione del Governo Popolare avea principiato a formarsi, e avea sempre tenute fino a quel tempo, benchè nel mezzo a diverse contradizioni sotto la condotta di Piero, e poi di Maso, e poi di Rinaldo degli Albizzi, le più cospicue prerogative dello Stato.

La potenza della Casa de' Medici si fece sempre più grande, talchè Piero figliuolo di Cosimo potè ...are diverse insidie, e Lorenzo ...gliuolo di Piero potè superare il pericolo della congiura dei Pazzi, e la grandezza di questa Casa crebbe a tal segno, che fece accostare alla medesima il partito dei più Nobili, e più potenti Cittadini, e fece da lei discostare il partito della Plebe, per il di cui mezzo a quella grandezza era condotta.

Si sà, che dopo il ritorno di Cosimo, egli per fortificare, e ampliare le sue amicizie fece diventar popolari molti Magnati, ed è notabile, che nell'anno 1455. i Partigiani di Cosimo si opposero alla Legge del Catastro, che nell'anno 1427. era stata da Giovanni suo Padre con tanta sua reputazione favorita, segno evidente, che i Partigiani della Casa Medici non erano più i poveri della Città, ma i ricchi.

E nell'anno 1494. quando Piero di Lorenzo de' Medici fu cacciato di Firenze, si può argumentare quanto il partito Popolare fusse divenuto a quella Casa nemico dal vedere la popolarità degli Ordini, che furono in quel tempo istituiti, e dal leggere l'Istoria di Fra Girolamo Savonarola, e osservare lo spirito delle sue predicazioni, tutto contradittorio alle mire dei Nobili, e potenti Partigiani della Casa Medici, e dal notare, che il Catastro sopra i Beni Stabili oggi vegliante ha origine dal 1498., nel qual tempo fu riassunto, e fatto perpetuo tale stabilimento, e dal vedere, come Lorenzo, e Giovanni di Pier Francesco de' Medici dell'istessa Famiglia di Piero, ma suoi nemici, volendo rimanere in Fiorenza, mutarono l'Arme della propria Casa, e mutarono per guadagnarsi la grazia popolare il Casato de' Medici in quello di Popolani.

Questa compendiosa osservazione, che noi abbiamo fatta all'Istoria del Governo Popolare, ci dimostra a sufficienza sempre esistente in Firenze un Corpo di Nobiltà, e un Corpo di Popolo minuto, con interessi fra loro distinti, e contradit-to-

torj, e ci dimostra, che il Pop. minuto fu sempre lontano dalle Magistrature, e dagli Onori, eccettuato che nel tumulto del 1378. essendo queste prerogative della Cittadinanza, o vogliamo dire Nobiltà Civile, accordate sempre senza riserva ai Cittadini descritti nelle Arti maggiori, e con qualche limitazione più o meno ristretta ai Cittadini descritti nelle Arti minori.

Separate in tal guisa, e distinte dal Popolo minuto le Arti maggiori, e minori, e discendendo a parlare della differenza, che tra l'uno, e l'altro genere di queste Arti passava, non può negarsi, che queste non dividessero la Cittadinanza di Firenze in due Ordini, siccome non può negarsi, che l'Ordine delle Arti maggiori non fusse onorato, e stimato alquanto più di quello delle Arti minori, e non avesse qualche prerogativa, e qualche diritto reale, che gli facesse di fatto avere maggior parte nella direzione della Repubblica.

Il Gonfaloniere di Giustizia, suprema dignità di quel tempo, doveva essere dell' Ordine delle Arti maggiori. Tra i Priori le tre quarte parti dovevano essere delle Arti maggiori, e una sola quarta parte si eleggeva dal Corpo delle Arti minori. L'istessa proporzione dei tre quarti in favore delle Arti maggiori, e di un quarto in favore delle Arti minori si osservava ne' sedici Gonfalonieri delle Compagnie Urbane; e nei dodici Buonuomini, che erano i Magistrati Colleghi della Signoria, e che in diversi affari la consigliavano, e che tutti insieme componevano un Consiglio ristretto, che si nominava il Collegio, e con l'istessa proporzione si distribuivano tra i predetti due Ordini molte altre Magistrature della Città, Contado, e Distretto.

Vi furono per altro alcuni posti, che sempre si conservarono alle Arti maggiori, escluse totalmente le minori, e altri poi, dove promiscuamente, e senza distinzione alcuna i ·dini si estraevano senza riguar· l'ordine, o rango della maggio· lella minore.

·li circostanze pare, che rendino ·disputabile, che tra questi due ranghi di Cittadinanza vi era una differenza di diritti reali, e che in questa differenza l'Ordine delle Arti maggiori aveva un gran vantaggio. Ed è manifesto, che tale fu ancora la comune estimazione di quel tempo, perchè si vede, che alle volte tra le Arti maggiori, e le minori fu combattuto il compartimento delle Magistrature con quella gelosia, che sempre è stata tra i Nobili, e il Popolo mezzano; e si racconta da Iacopo Nardi, che in occasione di un imprestito, di cui il Comune ebbe bisogno, essendosi da un Cittadino prestata una rilevante somma di danaro, e avendo chi·sto in tale occasione di essere ammesso al godimento degli Ufizj per la minore, non fu voluta la sua supplica ricevere per non esser presentata nel tempo del solito Squittinio, e per non volersi dimostrare, che per danaro si concedesse il benefizio delle Magistrature; ma quando il tempo solito dello Squittinio venne, il detto Cittadino fu spontaneamente ricevuto per la maggiore, nel che fu pensato di fargli una grazia più distin·· di quella, che egli ave·· richiesto.

Io intendo con ciò di dimostrare, che tra i predetti due Ordini di Cittadinanza vi era qualche differenza, e che l'Ordine delle Arti maggiori aveva comunemente, e meritava di fatto qualche maggiore stima; e con tal graduazione la nostra Cittadinanza, o sia Nobiltà Civile restò sempre divisa in detti due Ordini, o Ranghi fino all'anno 1532., in cui terminò il Governo Popolare.

Sopra abbiamo detto, che per un requisito essenziale della Cittadinanza Fiorentina era necessaria la descrizione al Quartiere, e al Gonfalone, e a un Collegio delle Arti; ma tutto questo però non era sufficiente a abilitare i predetti Cittadini al godimento delle Magistrature, per-

perchè inoltre era necessario il domicillo nella Città, e l'esser descritto ai libri delle gravezze pubbliche, e l'averle pagate per anni trenta, quando non si discendesse da una Famiglia, che le avesse già pagate, e in appresso era necessario l'avere avuto il Padre, o il Nonno, o un Fratello, o un Zio Paterno, che fussero stati già abilitati a dette Magistrature, e che fussero risieduti, o tratti per risedere, il che si chiama veduti nel Collegio, in cui si comprendevano il Gonfaloniere di Giustizia, gli Otto Priori, i sedici Gonfalonieri delle Compagnie, e i dodici Buonuomini, e questo si chiamava riconoscere il benefizio di esse Magistrature da detti suoi Famigliari, che vale a dire, succedere nei diritti di Cittadinanza per ragione di sangue, o di Famiglia, senza la qual circostanza i Cittadini, che non potevano riconoscere il detto benefizio, e che perciò si potevano dire Cittadini nuovi, avevano bisogno di una special grazia, e ammissione per essere abilitati, il che si faceva con molta circospezione, come l'esempio soprarcitato da Iacopo Nardi ci dimostra. E quando i Cittadini restavano nella sopraddetta guisa abilitati, si chiamavano Cittadini benefiziati, o Statuali, perchè venivano a godere la Cittadinanza con pieno diritto, e a prender parte nel reggimento dello Stato, e in conseguenza a goder pienamente la Nobiltà Civile della nostra Città, e di quel Governo Popolare, che allora sussisteva.

Descritta la Cittadinanza conviene, che noi facciamo qualche parola della condizione dei Magnati, che restarono in Firenze nel detto Governo Popolare in uno stato molto equivoco.

Non si può dire assolutamente, che costoro vivessero in Firenze come forestieri, perchè erano descritti al Quartiere, e al Gonfalone, e pagavano le gravezze della Repubblica. E non si può dire assolutamente, che costoro fussero privi della Cittadinanza, perchè sebbene fussero esclusi dalla maggior parte degli Ufizj, e dai più importanti, e in specie da tutto il Supremo Magistrato, e suo Collegio; non ostante nel Consiglio del Comune era permesso, che s'introducessero sedici Magnati, quattro per ogni Quartiere della Città, siccome in alcune Magistrature Urbane era permesso, che i Magnati avessero luogo, purchè di loro non risedesse altro, che un solo per seggio; e con diverse altre cautele, e restrizioni erano ammessi ancora a alcuni ufizj del Contado, e Distretto, eccettuatine quegli, che per esser giudicati di qualche maggiore importanza si vollero tenere nelle mani di Persone totalmente affezionate al Governo Popolare.

La condizione di questi Magnati per altro era molto infelice, e si deve considerare per uno stato di pena, in cui venivano collocati per la diffidenza, che il Popolo di quel tempo aveva di loro.

Primieramente dovevano dar mallevadore del loro quieto, e moderato contegno, e i loro delitti si punivano con pene più aspre di quelle, che ordinariamente erano stabilite per gli altri, e in alcuni casi i congiunti Magnati erano tenuti per i delinquenti. I Magnati si potevano accusare da ciascheduno, e si ricevevano contro di loro le accuse anco senza il nome dell'accusatore, anzi per ricevere tali accuse segrete fu destinata una Cassetta, che fu chiamata il Tamburo e collocata in luogo pubblico, ove ciascheduno potesse porvi dentro a suo piacimento le querele, che egli voleva dare contro i Magnati, sopra le quali querele era stabilito il modo di procedere criminalmente contro di loro. Questo Tamburo contro i Popolari non doveva esser d'uso, perchè se si fussero trovate in esso accuse contro qualche Popolare, si strappavano.

I Magnati in tal guisa esposti a tanta facilità d'accuse incontravano in appresso nel corso dei Giudizj tutto il rigore, perchè oltre alla maggior severità delle pene, a cui ve-

venivano sottoposti, non era lecito, che un Magnate, che avesse offeio un Popolare, desse eccezioni al Processo contro di lui formato, siccome oon poteva dare eccezioni ai deposti dei Testimonj Popolari. Ed alle Sentenze proferite contro i Magnati non si poteva appellare, nè dare di nullità.

I Popolari offesi dai Magnati non potevano dissimulare, nè condonare l'offesa, ma erano tenuti ad accusarli sotto certe pene; ma quantunque i Magnati fussero tenuti sotto questo continuo pericolo delle accuse ceiminali, a essi però veniva vietato l'accusare criminalmente un Popolare, se non per offese fatte alla sua propria persona, o roba, o dei suoi molto stretti parenti, e nemmeno si ammettevano i Magnati pee Testimonj nelle Cause contro uo Popolare.

Del rimaneute erano tenuti i Magnati a osservare un contegno assai circospetto per non dar gelosia al Governo, perchè oltre al non pnter far conventicole fra loro, e all'essere obbligati in tempo di rumore, o quando i Gonfaloni uscivano per la Città a non sortire della propria Casa, oè a trattenersi in essa armati; siccome era proibito ai Popolaei in tal tempo di andare a Casa dei Magnati, oon potevano intervenire nelle adunanze di Popolo, o Feste pubbliche, e particolarmente con seguito di domestici, se non con certe moderazioni, e non potevano abitare nell'istesso Quartiere di Città, nè nell'istessa Pieve di Campagna, dove i loro Consorti Popolari ordinariamente abitavano, nè potevano fare l'Arme medesima dei sopraddetti loro Consorti, dai quali non potevano essere ajutati nelle loro brighe, o inimicizie, e non potevano essere in somma considerati nè per Consorti, nè per Agnati.

Non era inoltre loro lecito di acquistar case, o altri edifizj a cento cinquanta braccia vicino ai Ponti della Città, siccome per via di cessione non potevano acquistare crediti, e cagioni contro un Popolare, e nemmeno potevano, se non con certe moderazioni acquistare ipoteca pee crediti loro proprj, o per mallevadorie da loro pagate sopra i Beni dei Popolari.

A questo stato penale furono ridotte ai tempi di Giano della Bella circa trentasette Famiglie dell'antica Nobiltà di Firenze, parte pee essere di notoria aderenza al partito Ghibellino, e parte per essere, quantunque di partito Guelfo, prepotenti, e di genio sospetto alla moderazione del Governo Popolare.

Questo numero dipoi si è variato secondo le circostanze dei tempi, perchè diversi Magnati sono stati fatti Popolari, e diversi Popolari sono stati fatti Magnati.

I Magoati nel farsi Popolari dovevano mutare l'Arme, e il Casato, e far tale cerimonia per pubblico Istrumento, e renunziare a tutti i diritti, e uffizj di Consorteria, e parentela con gli altri loro congiunti, che restavano Magnati. Nè era rimesso nella volootà dei Magnati il diventar Popolare, ma dovevano essee eicevuti dal Popolo, il quale nel riceverli intendeva di accordar loro una special grazia, la quale di fatto non era accordata, se non qoando avessero con chiari contrassegni d'affezione verso il Governo Popolare purgata quella diffidenza, che gli aveva fatti prendere a sospetto.

In fatti nell'anno 1343 quando il Popolo combattè colle Armi contro i Magnati, e fu eiassunto il Governo Popolare, furono non ostante alcuni di loro ammessi alla popolarità io benemerenza dei servizj prestati alla Patria nella cacciata poc'anzi seguita del Duca d'Atene.

A tal passaggio delle Famiglie antiche tra le Popolari attribuisce il Borghini la perdita di molti vecchi Casati Fiorentini, poichè tal passaggio non poteva farsi altrimenti, che coll'abbandono del primo Casato, e coll'assumerne un nuovo, e con trasformare le proprie Armi.

Non ostante questo passaggio, il

il numero dei Magnati in Firenze restò sempre considerabile, perchè si trova, che nell'anno 1354. i Magnati, che prestavano al Comune la mallevadorìa prescritta dagli Ordini della Giustizia, giungevano al numero di millecinquecento. E nell' anno 1415. nel tempo, che fu fatto il vegliante Statuto Fiorentino si leggono novantatre Famiglie descritte in questa condizione. E si può credere, che durassero a essere così numerosi fino al ritorno dall' esilio di Cosimo Padre della Patria, il quale per fortificare il suo partito, si sà, che fece ammettere molti di questi Magnati alla Popolarità, cosa che nei loro tempi avevano più volte pensato di fare anco Maso, e Rinaldo degli Albizzi, ma non era loro riuscito.

Oltre le Famiglie, che in principio furono descritte per essere considerate come Magnati, fu ordinato per modo di regola, che tutti quegli che possedessero Signorìe nel Contado, o Distretto di Firenze, o altrove, fussero Magnati.

E oltre a questo il numero dei Magnati si accresceva frequentemente per occasione di delitto, o di puro sospetto di delitto, giacchè era ordinato, che in alcuni delitti l'offeso potesse presentare querela al Collegio contro l'offendente per farlo dichiarare Magnate, e il Collegio, sentite le Parti, facesse detta dichiarazione, per cui il Popolare veniva privato dei diritti, e onori degli altri Cittadini, e si poneva nel Ruolo dei Magnati. E per alcuni delitti reputati più gravi erano i Delinquenti in detto Ruolo ascritti senza bisogno di detta precedente Sentenza, ma incorrevano in questa pena ipso jure.

Non solo i Popolari, ma ancora i Contadini divenivano in pena di alcuni delitti, Magnati, sicchè s'ingannerebbe chi prendesse la qualità Magnatizia, secondo le nostre Leggi, in senso di onorevolezza, non essendo altro per verità, che uno stato penale, come abbiamo di sopra detto, a cui in principio furono destinate alcune nobili, e potenti Famiglie per cautela contro la loro prepotenza, ma che poi si accomunò a molti altri, che non erano nè tanto nobili, nè tanto potenti, ma che per qualche ingiuria atroce, o per atti violenti, e turbativi della pubblica pace, meritarono di essere al medesimo stato penale ridotti. Sicchè per tal causa il Ruolo dei Magnati non potrebbe considerarsi per un Ruolo della Nobiltà di quel tempo, siccome al contrario le Famiglie Popolari non possono prendersi per Famiglie Plebee.

Troviamo ancora nelle nostre Leggi antiche, che i predetti Magnati si conducevano a esser dichiarati sopra Magnati, e questa non era già una dichiarazione d'onore, ma un'esacerbazione del loro stato penale, perchè col dichiarargli sopra Magnati venivano a privarsi di tutti quei piccoli benefizi, e comodi, che erano rimasti nella nostra Città ai Magnati.

Alcune specie di delitti facevano meritare questo titolo di sopra Magnate, perchè si trova ordinato in certi casi, che se il Delinquente era Popolare diventasse Magnate, e che se era già Magnate diventasse sopra Magnate, e quando tali delitti per legge, o per indulto restavano aboliti, e dovevano i Delinquenti ritornare al pristino stato, s'intendeva, che i Magnati ritornassero ad esser Popolari, e i sopra Magnati ritornassero alla prima condizione di Magnati.

Dalle cose fin quì dette, si possono distinguere quattro Ranghi di Persone, in cui la Città nostra restò divisa ai tempi del Governo Popolare, cioè di Cittadini descritti alle Arti maggiori, di Cittadini descritti alle Arti minori, di Magnati, e di Popolo minuto, resta ora da osservarsi, quale fusse la condizione delle Persone sottoposte al Dominio della Repubblica, fuori della Città.

Il Dominio della Repubblica era di-

diviso in Contado, e Distretto. Il Contado è il più antico Patrimonio della Città, e deve considerarsi come un annesso della medesima diviso come quella in quartieri, con tutti i terreni descritti, e allibrati relativamente a tal divisione, sottoposto alle Leggi della Città, e componente colla medesima un corpo solo. Il Distretto poi è formato da Città, e Comunità distinte, e separate da quella di Firenze, e sottomesse a Firenze con certi patti, o privilegj, e con la facoltà di osservare le proprie Leggi, e di conservare quegli Ordini di Governo Municipale, che prima avevano.

Per cominciare dal Contado, gli abitanti di esso si chiamavano generalmente Contadini, voce, che in oggi dall'uso volgare è ristretta ai soli Lavoratori del Terreno, ma che a mente delle nostre Leggi comprende generalmente tutti gli abitatori del Contado, o poveri, o ricchi, di qualunque grado si fussero.

Questi se non si facevano descrivere alla Cittadinanza Fiorentina rimanevano tutti in una condizione uguale fra loro, e privi certamente della Nobiltà Civile, la quale rimaneva tutta ristretta tra i Cittadini, ai quali soli apparteneva l'esercitare Giurisdizione nel Contado.

Era per altro in questo Contado un Rango di Persone più onorato delle altre, che si chiamavano i Nobili del Contado, la di cui maggiore onorevolezza si desume dall'esser loro accordati alcuni privilegj nel pagamento delle gravezze, e dal vedersi, che questo titolo di Nobile del Contado usava dalla Repubblica conferirsi, in benemerenza di qualche servigio prestato.

Prescindendo da questa onorevolezza titolare, e dal comodo di detti Privilegj, non si vede, che i predetti Nobili avessero influenza alcuna nel Governo, nè formassero un Ordine, e Corpo distinto, che avesse rappresentanza pubblica, onde non si può dire, che costoro godessero alcun grado della Nobiltà Civile di quel tempo, quando a questo titolo non avessero accompagnata la qualità di Cittadino Fiorentino.

Sicchè si deve dire, che questo fusse un genere di Nobilitazione usato in quel tempo dalla Repubblica immaginario, e senza il corredo di diritti reali, e costitutivi della Nobiltà Civile, che si risolve perciò in un semplice attestato di Nobiltà personale, nel quale si vede, che ben presto entrò l'abuso, che suole introdursi in simili attestati, cioè la distribuzione di essi a molte persone, che ne sono immeritevoli, perchè il benefizio dei Privilegj goduti da questi Nobili in materia di gravezze, incitava i non Nobili a cercare dei pretesti per godere dell'istesso benefizio, e si vede, che a molti di oscurissima estrazione, e di meccanici esercizj riuscì l'esser tassati come Nobili, e descritti nei Libri dei Nobili.

Alcuni di questi Libri ancora esistono nella Camera Fiscale, e dimostrano, che il Ruolo di questi Nobili del Contado non deve prendersi per un Ruolo di Nobiltà nè Civile, nè Gentilizia, ma solamente per un Ruolo di Privilegiati a pagare le Tasse come Nobili, tra i quali è compreso ogni genere di persone, che hanno potuto per merito o per grazia, o per abuso ottenere il detto Privilegio.

Si trova, che più volte essendo l'abuso di detti Privilegiati cresciuto a segno, che incomodava il rimanente del Popolo, che pagar doveva senza Privilegio, furono fatte delle Riforme per annullare dette Nobilitazioni, e per esaminar quelle fatte con giusta causa da quelle fatte per abuso.

Quando fu fatto il Catastro sopra i Beni immobili, che fu nell'anno 1498. pare, che fussero tolte le occasioni delle gravezze, ove i Nobili del Contado erano più privilegiati degli altri, ed esequato con la Legge della Decima il modo di pa-

pagare con l'istessa proporzione ad ogni rango di persone; sicchè pare, che da quel tempo in quà la memoria di questo rango di Nobiltà si sia appoco appoco dileguata, e si conservi solo benchè raramente, in qualche Famiglia, che per privilegio distinto, e tuttavia vegliante ottenne in antico il detto titolo di Nobile del Contado accompagnato da qualche altro comodo, come sarebbe quello di poter portare le armi, o qualche altra prerogativa, per godere la quale bisogna, che anco ai nostri tempi la memoria di tal privilegio si tenga viva, e si rinnovi. Di tal natura è il seguente privilegio dell'anno 1397., il quale spiega come nell'Estimo consisteva la differenza tra questi Nobili, e gli altri abitanti del Contado.

Coram vobis Magnificis etc. Exponitur pro parte vestrorum fidelium Servitorum Cantini quondam Dominici della Valle Communis Montis Rappoli, Comitatus Florentini, et ejus Agnatorum, et Consortium, quod de mense Februarii praeteriti, postquam Bernardus Domini Bartholomaei de Mangiadoribus de Sancto Miniato Florentino cum ejus Comitiva proditorie accessit, et intravit in Terram Sancti Miniatis praedicti animo, et intentione rebellandi dictam Terram Sancti Miniatis contra pacificum, et tranquillum Statum Populi, et Communis Florentiae dictus Cantinus armatus cum quampluribus ejus Consortibus, et Agnatis, et aliis tam celeriter, quam cito potuit, accessit ad dictam Terram Sancti Miniatis, defensurus ipsam Terram pro tranquillo, et pacifico Statu Communis Florentiae, disponendo se cum dictis ejus Agnatis, et Consortibus morti, et aliis gravibus periculis, et cum aliis idem existentibus pro defensione, et manutentione dictae Terrae Sancti Miniatis sub dominio, et regimine Civitatis Florentiae, ipse Cantinus, et ejus Consortes fecerunt quidquid potuerunt, non curando mortem, et alia pericula, seu inimicitias, et quod propter praedicta dictus Cantinus, et dicti ejus Agnati, et Consortes fuerunt, et sunt in Briga, et gravi inimicitia persecutorum dicti Communis Florentiae, ac in gravibus expensis, et damnis incurrerunt, et tota die incurrunt etc. petierunt etc.

Et habita per ipsos Dominos etc. super dicta petitione, et supplicatione percontentis in ea deliberatione solemni etc. providerunt, ordinaverunt etc.

Quod dictus Cantinus, et ejus Consortes geniti per lineam masculinam, et ipsorum, et cujusque eorum Descendentes per lineam masculinam tam nati, quam nascituri, et quilibet ipsorum in perpetuum sine, et esse intelligantur de Nobilibus Comitatus, et sic appellentur, et censeantur etc. eo tamen declarato, et proviso, quod usquenuo mutabitur praesens Aestimus Comitatus, et facta, et perfecta fuerit haec distributio dicti novi Aestimi, praedictus Cantinus, et Consortes teneantur, et debeant solvere Aestimum, et alia onera Comitatus, prout ad praesens solvunt, et consueti sunt solvere. Sed in novo Aestimo Comitatus, quando fiet, et successive in aliis non possint, nec debeant allibrari, vel misceri, aut poni in Aestimo Comitatus cum dicto Communi Montis Rappoli, seu cum alia Communitate, Populo, seu Universitate Comitatus, sed de per se, ut, et tanquam Nobiles Comitatus allibrentur, seu taxentur, ut alii Nobiles dicti Comitatus, et sic onera solvant, et subire possint, et teneantur, et sic possit, et debeat eis, et cuilibet eorum effectualiter observari.

Item quod praedictus Cantinus, ac etiam Matthaeus, et Nicolaus ejus fratres germani, et quilibet eorum possint, et eis, et cuilibet eorum deinceps in perpetuum liceat portare, et secum habere, omnique tempore in Civitate, et per Civitatem, et Comitatum, et Districtum Florentiae, omnia, et quaecumque arma, et genus armorum offendibilium, et defensibilium licite, et impune, et absque ulla apodixa, licentia, vel subscriptione habenda, vel alia solemnitate. Et quod pro-

propterea non possint, nec debeant ipsi, vel aliquis eorum capi, detineri, arrestari, aut ad aliquid solvendum cogi, vel aliqualiter molestari per aliquem Rectorem, vel Officialem, vel aliam Personam sub poena librarum ducentarum Florentinarum, pars cuilibet contrafacienti pro vice qualibet auferenda, et Communi Florentiae applicanda: et nihilominus quidquid contra fieret, sit, et esse intelligatur irritum, et inane, et de facto et possit, et debeat pro quolibet revocari, omni oppositione, et contradictione cessante.

Non obstantibus in praed., vel aliqua etc.

Resta da parlare dei Distrittuali, i quali siccome formavano Repubbliche, e Comunità separate dalla Repubblica, e Comune di Firenze, al quale si sottomessero, così è credibile, che io ciaschedun luogo sottomesso gli abitatori fussero distinti in diversi Ranghi più, o meno Nobili secondo le antiche consuetudini dei medesimi, e la costituzione dei Governi, che respettivamente vi erano veglianti.

E senza entrare nel dettaglio dei Ranghi di ciaschedun luogo del Distretto, certo è, che tutti quei Distrittuali, che nella propria Patria erano descritti nel primo Rango della Cirradinanza, e godevano i più pieni diritti, e onori del loro Comune, godevano la Nobiltà Civile dei predetti loro luoghi.

L'unica real distinzione, con cui la Repubblica di Firenze privilegiasse qualcuna sopra le altre Comunità Distrittuali, fu quella di compartire, e partecipare la Cittadinanza Fiorentina ai Cittadini di quel Paese, che con tale special diritto Ella voleva distinguere, e beneficare, come seguì per esempio nella dedizione di S. Gimignano, e in altre occorrenze.

Una tal prerogativa veniva ad ammettere i Distrittuali così privilegiati alla Nobiltà Civile del Governo Dominante, a differenza di tutti gli altri, che non ne erano partecipi; e questo è il sommo onore, a cui nel Governo Fiorentino i Distrittuali potessero aspirare.

Prescindendo da tale ammissione noi abbiamo detto, che la condizione di tutti i Distrittuali è uguale io materia di Nobiltà Civile, e nel resto la loro migliore, o peggiore fortuna vien regolata dalle più larghe, o più strette capitolazioni della loro dedizione

Non è però da omettersi, che la Repubblica di Firenze verso le Comunità, che s'incorporarono al suo Distretto, osservò una graduazione di onorificenza, che si può riconoscere dall' antico Cerimoniale, con cui la Signoria scriveva le lettere a dette Comunità, o a' loro Municipali Magistrati.

Si vedono in tal Cerimoniale fatte quattro Classi, e nella prima si dà il trattamento di *Magnifici Viri*, e in questa prima Classe sono comprese Pisa, Arezzo, Volterra, Pistoja, Cortona, Borgo S. Sepolcro, e Monte Pulciano.

Il secondo trattamento è quello di *Nobiles Viri*, e questo si usava con le seguenti Comunità, cioè Fiesole, e Sesto, Serzana, Fivizzano, Colle, Pescia, S. Gimignano, Castiglion Fiorentino, Prato, Anghiari, Floriano, Pitigliano, Modigliana, Cascina, Monte S. Savino, Lucignano, Poppi, Poggibonsi, Monte Marciano, Campiglia, Citerna, Castel S. Giovanni.

Il trattamento della terza Classe era *Spectabiles Viri*, e questo era destinato per gl' infrascritti Comuni, Livorno, Bibbona, S. Maria a Monte, Galeata, Fucecchio, Montercole, Pieve S. Stefano, Pietra Santa.

E il trattamento della quarta, e ultima Classe era *Prudentes Viri*, che si usava coo tutti i rimanenti Comuni tanto del Contado, che del Distretto.

Da tale graduazione di trattamento si può facilmente argumentare la graduazione della stima, che la Repubblica faceva dei luoghi a lei sottoposti, e dei respettivi loro abita-

tatori, e Cittadini, e di quella loro locale, o municipale Nobiltà, la quale, sebbene in questo trattamento cerimoniale era in dette quattro Classi distinta, rispetto però ai Diritti reali era tutta esequata sotto una medesima condizione, come sopra abbiamo detto, non vi essendo tra i Comuni del Distretto altra differenza, che quella resultante dall'ammissione alla Cittadinanza Fiorentina.

Tale fu la diversa condizione degli abitanti della Città, Contado, e Distretto di Firenze, durante il suo Governo Popolare, il quale sebbene fusse ripieno di turbolenze, non ostante rispetto agli Ordini, o Ranghi delle Persone mantenne sempre l'istessa Costituzione, finchè la Casa de' Medici, che, come abbiamo sopra detto, fu cacciata nel 1435., e restituita nel 1512., e nuovamente cacciata nel 15 7. non si stabilì fermamente nel Principato, come fece nell'anno 1530., e con la Riforma dell'anno 1532. non fu mutata l'antica forma del nostro Governo.

CAPITOLO V.

Descrizione della Nobiltà Civile di Firenze dalla Riforma dell' anno 1532. fino al presente.

La Riforma dell' anno 1532. fatta secondo i voleri di Clemente VII., che procurò stabilire nella sua Famiglia il Principato perpetuo, siccome mutò l'antica nostra forma di Governo, così produsse grandi alterazioni negli Ordini, e Ranghi della nostra Cittadinanza.

Per detta Riforma fu in primo luogo abolita la distinzione delle Arti maggiori, e delle Arti minori, e fu perciò di due Ordini di Cittadinanza formato un solo Ordine, che comprendesse ugualmente tutti i Cittadini senza distinzione alcuna; onde restò esequata la condizione di qualunque Cittadino, senza che vi restasse un Ordine medio tra la Plebe, e le più nobili, e illustri Famiglie del Paese.

Lo stato dei Magnati, quantunque di questo nella Riforma non fusse disposto cosa alcuna, non ostante dopo lo stabilimento del Principato per desuetudine restò abolito.

I Magnati, come abbiamo osservato nel Capitolo precedente, erano di tre sorte; poichè alcuni erano di quelle antiche Famiglie nobili, e potenti, che, come sospette al Popolo, furono nominatamente proscritte. Altri si comprendevano sotto la regola generale, con cui tutti i possessori di qualche Signoria restavano considerati come Magnati. E la terza Classe era dei Cittadini Popolari, o altri Abitanti del Contado, e Distretto, che per pura pena, in vigore degli Ordini della Giustizia diventavano Magnati.

I Magnati della prima Classe si erano già quasi tutti incorporati con gli altri Popolari ai tempi di Cosimo Padre della Patria, perchè dopo il suo ritorno dall'esilio, come abbiamo detto nel precedente Capitolo, credè prudenza per fortificare il suo partito di facilitare a tali Famiglie l'ammissione agli Onori della Cittadinanza, e perciò gli fece diventare Popolari, e in conseguenza partecipi del Governo.

I Magnati della terza Classe durarono a dichiararsi tali per pena per tutto il tempo, che durò la Repubblica, quantunque nell'andar crescendo la potenza della Casa Medici, si appiacevolisse insensibilmente, o si scordasse il primo rigore delle Leggi fatte contro quest'Ordine di Persone, tanto di questa, che della prima Classe, perchè non potevano più dare gelosia al Popolo per la loro già temuta prepotenza, nel tempo, che una Famiglia già si era troppo notoriamente ingrandita, e col suo predominio eclissava la prepotenza di ogni altra.

Una riprova di quella desuetudine abbiamo in una querela, che nell'anno 1495. fu data a Piero di Antonio Pucci, il quale fu accusato,

to, perchè essendo stato fatto Magnate, non avesse secondo la Legge, mutato l' Arme, nella qual querela essendo stato difeso da Filippo Decio, vien chiamata da questo Giureconsulto la predetta accusa rigorosa, e cavillosa, perchè detta Legge non era più in uso. E con l' istessa desuetudine si vede, che restarono successivamente antiquate le altre Ordinazioni contro i Magnati, al Ruolo dei quali, ai tempi del Principato non è a mia notizia, che per ragione di pena sia stato veruno ascritto.

Sussistè più lungo tempo la seconda Classe dei Magnati, cioè di quegli, che possedevano Signorie, i quali per ragione di tal possessione erano esclusi dagli Onori, e Benefizj del nostro Governo. Si vede, che questa esclusione si mantenne nel suo antico vigore per lungo tempo, dopo che in tutte le altre parti gli Ordinamenti della Giustizia erano rimasti antiquati; e siccome tale esclusione venne a impedire, che anco quei Cittadini, che dai Principi della Casa Medici furono graziati di qualche Feudo, potessero godere degli ufizj della Città, così per togliere tale impedimento ci fu bisogno di una Legge derogatoria dei predetti antichi Ordini della Giustizia; e questa non fu fatta prima dell'anno 1622. onde fino a tal tempo bisogna dire, che la detta seconda Classe di Magnati abbia sussistito.

La detta Legge è del Granduca Ferdinando II., e delle sue Tutrici, ed è del seguente tenore.

Ferdinando II. Granduca di Toscana, e le sue Serenissime Tutrici considerando, che la provvisione, e Leggi di una bene instituita, e regolata Repubblica, Città, e suo dominio, ricevano forma, e modo dalla condizione, e qualità dei tempi, e che quello, che una volta giova, ed apparisce necessario per il buono, e retto Governo di uno Stato, ed in altro tempo può nuocere, o rimanere inutile, e che però alla somma Provvidenza, e Suprema Potestà del Principe appartiene riformare, e riordinare di mano in mano le Leggi, e provvisioni antiche, secondo che ricerca la condizione, e stato delle cose presenti.

E siccome l' anno 1293. in tempo dell' Eccelsa Repubblica Fiorentina fu opportuno reputato, che i Grandi, e Magnati fussero esclusi dai tre Ufizj maggiori, che erano il Priorato, e Gonfalonierato di Giustizia, i Gonfalonieri di Compagnia, e i dodici Buonuomini detti oggi i Collegj.

Dipoi nel 1360. fu provvisto, ed aggiunto, che qualunque Cittadino Fiorentino di qualsivoglia grado, e condizione, che avesse avuto dominio, Signoria, e reggimento perpetuo di Torre, e Luoghi, dove avesse potuto esercitare per se, e per altri jurisdizione, restasse escluso, e privato dai detti tre Ufizj maggiori.

Così di presente sotto il buono, e santo Governo dei Serenissimi Granduchi di Toscana tal proibizione non solo pare, che resti infruttuosa, o superflua, ma piuttosto possa apportar qualche pregiudizio per il reggimento dei Magistrati, e Governi di quelle Città, e Luoghi del Dominio Fiorentino soliti esser retti, e governati da quegli, che sono del numero dell' amplissimo Senato dei Quarantotto, dei quali secondo la Riforma dell anno 1532. si crea, e regge il Supremo Magistrato dei Clarissimi Luogotenente, e Configlieri, risedendo ancora alcuno di essi in altri maggiori, e più principali Governi così dentro, come fuori della Città.

Però le Altezze Loro Serenissime con maturo, e deliberato consiglio, sentito il parere di alcuni più savj, e prudenti Cittadini, e lor Confidenti, mosse da ragionevoli, e giuste cause, di Motuproprio, e di certa scienza provveggono, ordinano, e deliberano questo di 30 Gennajo 1622., che in avvenire in tutti i futuri tempi quei Cittadini Fiorentini, che per altro secondo gli Ordini di detta Città di Firenze saranno abili per la qualità delle Famiglie, e capacità, e meriti della Persona loro medesima a poter godere tutti i maggiori Ufizj di essa, possino non ostante dette provvisioni, e Leggi antiche essere eletti, ed ammessi al nume-

ro del detto amplissimo Senato de' Quarantotto, ed altri Ofizj, Magistrati, e Governi di dentro alla Città, e di fuori di essa, secondochè di mano in mano parrà più alle Altezze Loro, non ostante che abbiano di presente, o in futuro acquistassero Signorie, o jurisdizione con titoli di Marchesi, Conti, Baroni, e Signori di qualsivoglia sorte, e tanto ne' felicissimi Stati delle Altezze Loro, quanto fuori di essi, derogando in questa parte espressamente agli detti Ordini, ed antiche provvisioni.

E perchè non segua, e non possa nascer disputa per occasione di precedenze, si dichiara, che in avvenire infra gli detti Senatori tanto per gli eletti fino a qui, quanto a quegli, che in futuro si eleggeranno, non si osservi fra di loro precedenza, che quella dell' anzianità, talmentechè preceda nei Magistrati, ed in tutte le Sessioni, e Adunanze chi di loro di mano in mano sarà stato prima eletto di detto Senato non ostante qualsivoglia titolo di Signoria, e Giurisdizione, grado di Cavaliere, e di Dottore, quali per l'effetto predetto fra di loro non si attendino, ma precedino di mano in mano gli Anziani.

E rispetto a quegli, che fussero nell' istesso tempo dichiarati, e creati Senatori nella medesima si attenda fra essi solamente l'età, e non alcun altro dei suddetti titoli, e gradi, comandando, che così si osservi per ciascuno di presente, ed in futuro, derogando ad ogni Legge, Ordine, e Dichiarazione, che facesse in contrario.

E fuori dei Senatori infra gli altri si osservino nei Magistrati, ed altrove le precedenze infra i Graduati, Titolati, Cavalieri, Dottori, ed altri, conforme agli Ordini passati, ed Instituti della Città, quali in questa parte restino nel medesimo loro grado, ed essere, come avanti la presente provvisione, o dichiarazione, e tutto di pienezza della loro suprema autorità, non ostante ec.

Ed il Magistrato dei Clarissimi Luogotenente, e Consiglieri insieme con detto Senato dei Quarantotto ne distenda in conformità una Legge, e provvisione, e ne comandi da ora, e in tutti i futuri tempi l' inviolabile osservanza in ogni miglior modo.

Gli quattro ranghi di Persone adunque, che si vedevano nell' antica Città di Firenze, cioè secondo la descrizione fattane nel precedente Capitolo, Cittadini descritti alle Arti maggiori, Cittadini descritti alle Arti minori, Magnati, e Popolo minuto, furono ridotti ai tempi del Principato a due Ranghi, e tutti gli abitatori di Firenze furono da indi in poi, o Cittadini di un solo Ordine, o Plebe.

Un'altra novità fu fatta dalla predetta Riforma dell'anno 1532., importantissima al nostro proposito, e questa fu la soppressione della Signoria, antico Magistrato Supremo della Città.

La Signoria era composta dal Gonfaloniere di Giustizia, e da Otto Priori, che prima furono detti delle Arti, e poi si chiamarono di Libertà, che ogni due mesi si mutavano, estraendone a sorte da certe Borse, due per ogni Quartiere della Città.

Come un annesso di questa Suprema Magistratura si dovevano considerare i sedici Gonfalonieri delle Compagnie del Popolo, e i dodici Buonuomini, che si chiamavano i Collegj, perchè erano veramente i Colleghi della predetta Signoria, che si adunavano frequentemente insieme con essa per consigliare nei casi più comuni, e che non richiedevano la convocazione dei Consigli più generali, e più numerosi della Città.

Sicchè la Signoria, i sedici Gonfalonieri, e i dodici Buonuomini si prendevano ordinariamente per un Corpo solo, che si chiamava il Collegio, ove in somma tutti gli affari si portavano o per decidersi in esso definitivamente, o per esaminarsi, e quindi esser riportati alla decisione dei Consigli più grandi.

Nell' anno 1531. dopo l' asse-

dio di Firenze, e lo stabilimento del Principato per disarmare il Popolo si soppressero i sedici Gonfalonieri delle dette Compagnie, che erano parte di detto Collegio, e si surrogò a questi un Magistrato composto di dodici, che furono detti i Procuratori del Palazzo. E nell'anno 1532. nella Riforma generale, che allora fu fatta nello Stato, restò finalmente soppressa la Signoria, e l'uso di trarre a sorte il Gonfaloniere di Giustizia, e i Priori delle Arti

Distrutto in tal guisa l'antico Supremo Magistrato della Città fu stabilito per dar forma al nuovo Governo di creare un Consiglio di dugento Cittadini, che dovessero durare in quell'Ufizio a vita, e fu detto, e si chiama anco adesso il Consiglio del Dugento, e da questo Consiglio maggiore fu scelto un numero più ristretto, cioè di Quarantotto Cittadini per comporre il Senato della Città. E da questo [illegible] fu ordinato per un turno variabile di ogni tre mesi prendersi quattro, che furono detti Consiglieri, ai quali fu dato per capo il Duca Alessandro de' Medici, con facoltà di sostituire il suo Luogotenente da trarsi similmente dal numero dei Senatori, e questo Magistrato dei Consiglieri insieme col Duca, o suo Luogotenente, fu ordinato essere il Supremo Magistrato del nuovo Governo, surrogandolo all'antica Signoria.

Fu poi fatto un compartimento per le incumbenze del Consiglio del Dugento, per quelle del Senato, e per quelle dei Consiglieri con diverse altre Ordinazioni riguardanti gli altri Magistrati della Città. E in caso, che fosse vacato qualche posto nel Consiglio del Dugento, o nel Senato, non si trasmetteva ai figli alcun diritto per subentrare in luogo dei Padri, ma si doveva creare di nuovo il Successore per elezione dei medesimi Corpi, la quale elezione venne in appresso sempre regolata, come tuttavia si pratica, secondo la nomina, che ne vien fatta a beneplacito del Principe.

In tal guisa perderono i Cittadini il diritto di aspirare ai primi onori dello Stato per ragione di nascita, poichè abolito l'uso delle Imborsazioni, che facevano strada alla Signoria, e suo Collegio, e con la frequente mutazione di ogni due mesi, ne tenevano quasi aperto l'adito a tutti i Cittadini abili agli Ufizj; non si poteva aver luogo nel Consiglio del Dugento senza essere eletti. E senza essere di detto Consiglio e senza una seconda, e speciale elezione non si poteva diventar Senatore. E senza esser Senatore non si potè godere del Supremo Magistrato della Città, da cui in conseguenza si veddero in perpetuo esclusi tutti quelli, che non furono eletti Senatori, il di cui ufizio essendo a vita dava poca speranza agli altri nella surrogazione.

Sicchè la Cittadinanza nostra coll'equazione delle Arti maggiori, e minori, ridotta a un rango solo, restò priva nell'istesso tempo del Diritto di godere per ragione di nascita i sommi onori della Patria, e gli restò solamente il Diritto di godere le Magistrature subalterne, il quale ancora dopo breve tempo restò molto indebolito per due ragioni.

La prima, perchè in una gran parte di queste Magistrature fu tolto l'uso di conferirle per via di Tratta dalle comuni Borse, dove tutti i Cittadini abili hanno diritto di esser descritti, e ne fu avocata la Collazione alla nomina del Principe.

La seconda, perchè anco per gli onori, che restarono conferibili per Tratta, i Cittadini in gran parte si trovarono ben presto mancanti di ogni Diritto per ragion di nascita, e necessitati di ricorrere per esser giudicati abili, alla Grazia del Principe.

Aviamo detto nel Capitolo precedente, che i Cittadini per esser ricevuti per abili agli Ufizj, dovevano provare di avere avuto il Padre, o l'Avolo, un Zio Paterno, o Fratello riseduto, o tratto per risedere nel Collegio, il che dava per ragio-

ne

re o di successione, o di nascita un diritto di succedere nella prerogativa goduta dai suoi maggiori, senza del qual requisito i Cittadini, benchè fussero descritti al Quartiere e al Gonfalone, e nei Collegj delle Arti, e avessero pagate le gravezze del Comune per anni trenta, erano sempre uomini nuovi, e avevano bisogno di un formal Decreto di ammissione, ed elezione per essere abilitati alle Magistrature della Patria.

Soppressa che fu la Signoria, furono veramente mantenuti i Magistrati dei Procuratori di Palazzo, e dei Buonomini, che erano parti dell' antico Collegio. Ma per il primo dei Procuratori fu detto nella medesima Riforma, che dovesse esser sempre composto dai Cittadini del Consiglio del Dugento, onde restò subito escluso dalla Tratta; e perciò non restò che il secondo dei dodici Buonomini, che ritiene ancora l'antico nome dei Collegi, in cui si potesse verificare il requisito di aver il Padre, o Avolo ec. risieduto, o tratto per risedere.

Ma in breve ancor questo Magistrato, che si conferiva per Tratta, cominciò a conferirsi per elezione, e nomina del Principe, e con ciò restò preclusa da indi in poi la strada alla maggior parte dei Cittàdini di provare il detto requisito di avere avuto il Padre, o l'Avolo ec. seduto, o tratto per risedere nel Collegio, e restò in conseguenza preclusa la strada di succedere per ragione di nascita in quei pochi diritti, che alla Cittadinanza erano rimasti, e bisognò supplire a tale inconveniente per mezzo di una Grazia, o dispensa, o abilitazione del Principe, di cui quasi ciascheduno ha bisogno.

Questa Grazia si è sempre molto facilmente concessa, e con questa si abilita il Supplicante al benefizio degli onori, e ufizj della Patria, come se avesse potuto provare il citato requisito del Padre, e dell' Avo ec., conforme al disposto delle Leggi antiche.

Per mezzo di tali Grazie, che si son fatte indistintamente tanto ai Cittadini vecchi, che ai nuovi, tutti quegli, che a tempo del Principato si sono fatti Cittadini, hanno potuto ottenere il detto Benefizio, e con ciò uguagliarsi nel godimento delle Magistrature ai più antichi, e più nobili Cittadini della Città.

Questo benefizio dei godimenti, che distingueva in tempo di Repubblica i Cittadini Statuali dagli altri, e che con tanta circospezione si dispensava, talchè nemmeno in tempo di urgenze pubbliche ai Cittadini, che prestavano danari al Comune, si voleva accordare per non parere di vendere quell' onore per danari, al tempo dei Principato è stato accordato con molta larghezza; e siccome tolti che furono a questo benefizio per la Riforma suddetta del 1532. i primi, e sommi onori della Patria, [illegible], i più ricchi Cittadini cominciarono a negligerlo, così al contrario il Popolo minuto cominciò a desiderarlo, trovando nei piccoli premj di queste Magistrature qualche soccorso alle sue indigenze.

E venendo accordato il benefizio dei godimenti a chiunque fosse Cittadino, cominciò la Plebe a desiderare a gara di arrolarsi nella Cittadinanza, e facilmente restò esaudita, non essendovi rimasto alcuno, che prendesse interesse di mantenere il decoro al Corpo della Cittadinanza ormai per la privazione dei Sommi Onori in un certo modo degradata.

Restò ancor più facile alla Plebe di essere annoverata nel ruolo dei Cittadini, poichè il censo, che dalle Leggi è prescritto per essere ammesso alla Cittadinanza è tenuissimo, bastando la possessione di tanti Beni Stabili, che arrivino a pagare di Decima annua lire diciannove, tre soldi, e danari otto, e quando ancor questo fosse troppo, si è introdotto l'uso di contentarsi di ammettere anco chi non possiede veruno stabile, purchè paghi le dette lire diciannove, tre soldi, e otto; il che si chia-

si chiama pagar la Decima sopra la Testa. E per accrescere la rendita di tal contribuzione è stato alle volte creduto una massima di Economia di ammettere ai ruoli della Cittadinanza tutta la più infima Plebe, che ne ha mostrato desiderio. E siccome questo desiderio poteva alle volte essere arrestato dal dovere andare a partito il nuovo Cittadino nel Consiglio del Dugento, e dal dover chiedere il voto a molte persone, così si è avuto la compiacenza di facilitare tale ammissione per via di un semplice Memoriale fatto al Principe, che per Rescritto ha accordato facilissimamente questa Grazia, liberando il Supplicante dalla necessità del detto partito.

In tal guisa quel che non potè fare la nostra Plebe nell'anno 1378. colle armi alla mano, e con la vittoria dalla sua parte, lo ha potuto fare tranquillamente nei tempi del Principato, cioè di accomunarsi colla Cittadinanza più nobile, e più illustre, e partecipare insieme delle Magistrature, e degli onori della Patria.

E tanto si è mutato col progresso dei tempi il nostro modo di pensare, e di stimare, e valutare le cose risguardanti l'onore della nostra Cittadinanza, che il Magistrato dei Collegj residuo dell'antico Collegio, e parte integrale dell'antico, e moderno Magistrato Supremo, e che si dovrebbe per ciò considerare per fonte della nostra Nobiltà Civile, si è ridotto in oggi a dispensarsi quasi che per limosina dalla generosità, e clemenza del Principe ai più miserabili, e più abietti Cittadini; giacchè non avendo quel Magistrato funzioni, che richiedino abilità personale, resta considerato quel piccolo salario, che ci è annesso, per un oggetto da potersi prudentemente dispensare in qualità di un sussidio caritativo a chi ne ha più bisogno.

Adunque in virtù della Riforma suddetta del 1532. la nostra Cittadinanza prima divisa in due ranghi fu eequata a un rango solo. Fu inoltre privata dei supremi onori della Patria, che non più a tutti per ragione di nascita, ma a pochi per elezione si conferirono; e restò esposta a esser troppo soverchiamente reclutata dall'ultima Plebe, e per conseguenza disprezzata dai più ricchi, e più nobili Paesani non meno, che dai Forestieri. E questo è lo stato, nel quale ella attualmente si ritrova.

Per tal causa le nostre Leggi apparìscono tanto contrarie al nostro costume, e al nostro modo di pensare, poichè la Nobiltà Civile in tutti i nostri Cittadini, che hanno ottenuto il Benefizio, che si chiama del *Visto di Collegio*, e che possono ugualmente che gli altri godere le Magistrature, in tutti è uguale, e non ha la minima legale differenza.

Per tal causa nelle istesse Borse sono i nomi di un artiere fatto pochi giorni prima Cittadino, e i nomi delle Famiglie, che sono già da molti secoli a questa Cittadinanza descritte.

Per tal causa tutti promiscuamente e antichi, e moderni, e poveri, e ricchi possono esser deputati all'istessa Magistratura, e possono sedere negli stessi Seggi senza alcun ordine di precedenza fra loro, che dell'età; onde avviene, che il più vecchio artista posta, e debba precedere a qualunque nobilissimo uomo, che sia più giovane di lui.

Per tal causa dipende, che tutti i nostri predetti Cittadini, comunque siano stati ascritti, e comunque abbiano ricevuto il detto Benefizio del *Visto di Collegio*, si reputano fra loro per ugualmente Nobili, e veramente sono tali, avuto riguardo alla disposizione delle Leggi, e alla Nobiltà Civile di questo Paese, e si trattano dai nostri Ufizj, e Tribunali, ove si procede colla detta disposizione delle Leggi, veramente per Nobili, e per tali si attestano, come si può vedere dagli attestati, che usa dispensarsi a qualunque Cittadino, che gli richiede, nell'Ufizio delle Tratte, che sono del

del ſeguente tenore, e che avuto riguardo alla Nobiltà Civile e Legale non ſi poſſono dire contrarj alla verità.

In Dei nomine Amen &c. Anno Domini noſtri Jeſu Chriſti ab ejus ſalutifera Incarnatione &c.

Univerſis, et ſingulis ſeriem praeſentium inſpecturis, viſuris, lecturis, ac pariter audituris pateat, et evidenter ſit notum, qualiter in Libris publicis fideliter retentis in Cancellaria, et Officio Extractionum, et Deputationum Officiorum Publicorum Civitatis Florentiae conſtat, et apparet Familiam, et Proſapiam . . . . fuiſſe, et eſſe nobilem, et homines, et perſonas ejusdem fuiſse, et eſſe ſicut alios nobiles Florentinos habiles ad omnia, et quaecumque Officia, et Beneficia, Magiſtratus, et munera dictae Civitatis, et Status hujus Magni Ducatus Etruriae, et plures eorum eisdem honoribus, et dignitatibus functos fuiſſe, & ſignanter Officio, *ſeu* Magiſtratu Dominorum Excelſorum Priorum Reipublicae Florentinae, *inter quos reperitur deſcriptus, et adnotatus*

N. N. *qui fuit, et eſt nobilis Florentinus habilis ad fruendum, habendum, et exercendum omnes, et quoſcumque honores, dignitates, gradus, et Magiſtratus hujus Civitatis, et ejusdem Magni Ducatus tam per Extractionem. quam per gratiam praedicti Sereniſſimi Magni Ducis, et inſuper fuit viſus de Officio, et Magiſtratu Venerabilium Dominorum Bonorum Virorum Collegiorum nuncupato, qui poſt illum Illuſtriſſimorum DD. Locumtenentis praedicti Sereniſſimi Magni Ducis, et Conſiliatiorum eſt Supremus hujus Civitatis.*

In quorum etc.

Ego etc.

In tali atteſtati la circoſtanza eſpreſſa nelle parole lineate ſi ha l'avvertenza di apporla, o non l'apporre ſecondo che la verità comporta, che ſi dica, o non ſi dica, che la Famiglia, di cui ſi tratta, abbia al tempo della Repubblica goduto dell' onore del Priorato. Del rimanente nelle altre parti non ſi ſtà la negarlo a veruno, perchè tutti i noſtri Cittadini, che hanno ottenuto il Benefizio di eſſere abilitati alle Magiſtrature formano un ſolo Ordine, e tutti ſono ugualmente Nobili, nè la deſcrizione al Conſiglio del Dugento, nè la deſcrizione al Senato forma un Rango differente di Cittadinanza, perchè le perſone, che vengono elette a tale Ufizio hanno certamente durante la loro vita una dignità di più, che non hanno gli altri, ma queſta dignità non ſa loro traſmettere alcun Diritto maggiore nei loro Figliuoli, e per conſeguenza un Figlio di un Senatore è un Cittadino ugualiſſimo a tutti gli altri; onde non formano un Ordine diverſo dal rimanente, e in ſomma da un Senatore a un ſemplice Cittadino non vi è altro divario, che la precedenza nei pubblici Seggi, la qual precedenza nemmen ſi accorda ai Cittadini del Conſiglio del Dugento, tra i quali, e gli altri ſemplici Cittadini precede ſenz' alcun riguardo chi è più vecchio di età.

Deſcritto in tal guiſa lo Stato, in cui ſi è ridotta la Cittadinanza Fiorentina ſecondo gli Ordini del Principato, non ſi deve tralaſciare di ſar menzione di due Ranghi di perſone ſconoſciuti negli antichi tempi della Città noſtra, e che comparvero dopo lo ſtabilimento del Principato. Queſti furono i Feudatarj, e i Cavalieri di S. Stefano.

L'uſo dei Feudi fu totalmente ignoto alla noſtra Repubblica, preſcindendo da qualche caſo molto equivoco, che può allegarſi nel 1342. e nel 1367., che per altro non può rigoroſamente interpetrarſi per alienazione, o conceſſione Feudale, giacchè tal' uſo era troppo contradittorio alle maſſime della Repubblica, che ha procurato ſempre, come abbiamo oſſervato nel Capitolo Terzo, di ſpegnere i Signori delle ſue vicinanze, e ha proibito ſeveramente ai ſuoi Cittadini di acquiſtare tali Signorie; onde ai ſuoi tempi noi non vegghiamo, che Ella abbia creato

nuovi

nuovi Signori, o alienato a favore di alcun suo Cittadino, o di altri la Giurisdizione sopra la minima parte del suo Territorio, e non legghiamo negli antichi Registri altri Contratti, che quegli di Accomandigia, per cui i Possessori delle circonvicine Signorie si raccomandavano alla Protezione della Repubblica a condizioni più o meno strette, e pattuivano per lo più alla terminazione delle loro Famiglie la devoluzione dei loro Territori al Dominio di essa; onde tali Contratti in vece di alienare erano preordinati all'acquisto di nuove Giurisdizioni.

Questi Signori raccomandati alla Repubblica possedendo in loro proprietà Signorie con Giurisdizione, sono stati certamente secondo l'uso di tutti i tempi reputati Nobili, ma la loro Nobiltà non può dirsi avere alcuna connessione colla Nobiltà Civile della Repubblica, poichè non erano parte di essa, anzi venivano per le Leggi del Governo Popolare rigorosamente esclusi; onde non potevano considerarsi, che per Nobili Forestieri sottoposti con qualche grado di subiezione, o d'ineguale alleanza al Sistema della Repubblica.

Dopo lo stabilimento del Principato, essendo mutato il modo di pensare, si credè opportuno alle volte di alienare a titolo di Feudo la Giurisdizione sopra qualche parte del nostro Territorio, e in tal guisa alcuni nostri Cittadini divennero per disposizione del Principe in Toscana Signori di Feudo.

Questo fatto era tanto contraddittorio alle nostre antiche Leggi, che il nuovo Onore, di cui si trovavano dal Principe decorati, li escludeva dal godimento degli Ufficj, ed Onori soliti della Patria, e tale assurda contradizione tra il nuovo, e il vecchio metodo di pensare, durò, come abbiamo di sopra accennato, fino all'anno 1622., in cui per il citato Motuproprio del Granduca Ferdinando II restò in questa parte agli antichi Ordini della Giustizia specialmente derogato.

I Signori di Feudo adunque investiti dai nostri Serenissimi Granduchi vengono a formare un Rango di Persone, certamente Nobili; ma che non si può assolutamente includere nella Nobiltà Civile di Firenze, nè di alcuna Città del Granducato.

Non si può includere, perchè i Feudatarj nella nostra Cittadinanza, o sia Nobiltà Civile, non formano un Rango distinto, e non hanno nemmeno sopra gli altri Cittadini alcuna precedenza, come espressamente resta dichiarato nel detto Motuproprio di Ferdinando II., e non hanno diritto di rappresentare la Nazione in veruna contingenza, e non hanno la minima relazione con l'antico Sistema Politico di questo Paese. Poichè, come abbiamo altrove accennato, nei Governi Settentrionali, da cui l'uso dei Feudi è derivato, i Conquistatori, che si spartirono la Provincia conquistata, e che diventarono in tal guisa i Feudatarj, erano i soli Cittadini di quelle loro militari Repubbliche, e i soli, che assistevano alle Diete, ed erano partecipi degli Onori della Nazione; sicchè in tali Sistemi l'avere un Feudo, e l'esser Cittadino, o godere il sommo grado della Nobiltà Civile era l'istessa cosa. Ma in una Repubblica, come la nostra, e come è quella di tutte le altre Città di Toscana, formata con spirito opposto a quello dei Governi Settentrionali, e che sempre ha odiati i residui di tali Governi, che erano in Toscana rimasti in essere, cioè le Signorie Longobarde, quest'uso di infeudare giunse totalmente nuovo, ed essendo non ostante piaciuto ai Principi della Casa Medici di distinguere qualche Famiglia con simili atti di beneficenza praticati da altri Sovrani, venne a formarsi un innesto contradittorio alle antiche massime del Paese, e all'antica architettura del nostro Governo; onde non deve recar maraviglia, se tale innesto di un gusto, e di un'origine straniero con gli Ordini della nostra Citta-

tadi-

tadinanza, o sia Nobiltà Civile, non ha alcuna relazione.

Per altro non si può per questo asserire, che i nostri Feudatarj siano privi della nostra Nobiltà Civile, come si direbbe, se fussero Nobili Forestieri, perchè in somma per disposizione del nostro Sovrano esercitano Giurisdizione sopra una porzione del nostro Territorio, nel quale essi sono Giusdicenti perpetui, e quel, che è più considerabile, trasmettono questo loro Diritto ai figliuoli, che per ragione di nascita, e di sangue in questa Giurisdizione succedono.

Sicchè comunque l' uso di questi Feudi sia stato introdotto, e quantunque sia dissonante dal rimanente della nostra Legislazione, e quantunque questi Feudatarj non formino in veruna occasione Collegio, che abbia rappresentanza, o diritto alcuno nel Governo Toscano, non ostante non può negarsi, che quegli, che hanno ottenuti tali Feudi, non abbiano ottenuto per se, e per le loro Famiglie Diritti distinti sopra l' Ordine Comune dei Cittadini, Diritti esercitabili sopra il nostro Territorio, e Diritti non immaginarj, o titolari, ma veri, e reali, e nobilitanti a giudizio comune la Persona, che gli esercita, poichè accompagnati dalla Giurisdizione, la quale è fonte della Nobiltà Civile.

Perciò conviene concludere, che con l' introduzione dei Feudi s' introdusse nel Granducato un nuovo ordine di Nobiltà Civile, e trasmissibile ai descendenti, separato, e indipendente da quello, che già esisteva derivato dai Diritti della più Nobile Cittadinanza delle Città Toscane.

Resterebbe ora da parlare dei Cavalieri dell' Ordine Militare di S. Stefano Papa, e Martire, istituiti ancor' essi per una nuova disposizione del Principato; ma di questi si tratterà nel seguente Capitolo.

CAPITOLO SESTO.

Dei Cavalieri di Santo Stefano.

NEll' anno 1561. il Gran-Duca Cosimo I. per tener meglio custoditi i Mari di Toscana dalle incursioni dei Corsari Barbareschi, stimò opportuno di fondare un Ordine Militare a similitudine di quello dei Cavalieri di Malta, ed eseguì questa fondazione con diversi Privilegj ottenuti dal Pontefice Pio V., e con altri, che egli vi aggiunse, e fu chiamata questa Milizia, l' Ordine Militare di S. Stefano.

Tre Ranghi di Persone furono ascritti a questa Milizia, che sull' esempio di quella di Malta fu divisa in Militi, Cappellani, e Serventi; e siccome del secondo, e terzo Rango non fa a nostro proposito il parlare, così ristringeremo il discorso ai soli Cavalieri Militi.

Questi quantunque componghino nell' Ordine un Rango solo, non ostante, siccome due sono le maniere di ricevere, e descrivere nell' Ordine detti Cavalieri Militi, così viene in fatto questa Milizia a suddividersi in due differenti Classi di Persone.

Alcuni vi si ricevono, perchè provano di nascere da Antenati Nobili a tenore dei requisiti di Nobiltà, che dagli Statuti vengono prescritti. Altri poi vi si ricevono per aver fondato qualche Commenda nell' Ordine predetto, o per esser chiamati dai Fondatori delle predette Commende alla successione in esse; in contemplazione di che vengono abilitati a questa Milizia, e dispensati dalle prove di Nobiltà, che gli altri sono tenuti a fare.

I Primi si chiamano Cavalieri di Giustizia. I Secondi Cavalieri di Commenda; quantunque gli uni, e gli altri abbiano l' istesso titolo di Cavalieri Militi, e venghino a comporre un Corpo solo, e un Rango solo ugualmente dagli Statuti onorato, e graduato.

I Requisiti di Nobiltà, che debbono provare secondo lo Statuto dell'Ordine i Cavalieri di Giustizia, sono i seguenti.

Lo Statuto al Cap. 3. del Titolo 2. dispone, che „ chiunque desidera d'esser ricevuto in Cavalier
„ Milite, o Cavalier Sacerdote, o
„ Benefiziato Nobile, bisogna prima, che per privilegj, o per fede autentica di testimonj, o della Comunità di quei luoghi, d'onde sarà disceso, provi, e verifichi
„ ciascuna delle infrascritte cose, cioè;
„ Che egli stesso, Padre, Madre,
„ Avi, ed Avole dal lato Paterno,
„ e Materno, sieno discesi da Casate Nobili, che abbiano avuto, e
„ goduto nella Patria loro quelle
„ maggiori dignità, e gradi, che solo i più nobili Gentiluomini sogliono avere, e godere; dichiarando nominatamente quai gradi, e
„ dignità. Sieno nati di legittimo
„ Matrimonio; non abbiano esercitato arte alcuna, ma vissuti da
„ Gentiluomini; abbiano tenuto vita Cristiana, senza macchia, e
„ senza infamia alcuna. Il Pretendente sia di età di anni diciotto,
„ di corpo ben disposto, di Patria,
„ che sia stata Città prima di sua
„ nascita, abbia facultà di mantenere il grado di Cavaliere; delle quali facultà si commetta sempre nelle commessioni delle provanze, che
„ se ne faccia informazione. Tragga origine da Cristiani veri, e non
„ da eretici, o infedeli. Produca l'
„ Arme, e vere insegne sue colorite,
„ e nel far dette prove tenga l' infrascritto ordine. „

E nelle Addizioni prime è stato aggiunto al num. 3. „ Non basta a S. A., che nelle Fedi pubbliche delle Comunità si attesti la
„ Nobiltà delle Famiglie, che si hanno a cimentare, con dire generalmente, che hanno goduto de' primi gradi; ma vuole, che si specifichi quali sieno i supremi gradi
„ di quel luogo, e quali, e quanti,
„ e quando le persone di quelle Famiglie abbiano goduto, e da che
„ autorità di Scritture, o Libri lo
„ cavino. „

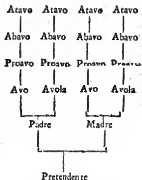
E nelle Addizioni Terze fatte modernamente sotto il Governo del Regnante Augustissimo Gran Maestro, e pubblicate nell'anno 1745. è stato disposto al num. 1., che „ Gli
„ Pretendenti l'Abito per giustizia,
„ e i Successori in Commende di lor
„ padronato, rispetto ai Quarti materni solamente, siano tenuti in
„ avvenire indispensabilmente, non ostante qualsivoglia consuetudine, o
„ pratica in contrario, ancorchè tollerata, o approvata da' passati
„ Gran Maestri, a provare i godimenti dei primi Onori delle Patrie loro, o capacità per cinque
„ generazioni almeno, sopra quella
„ degli stessi Pretendenti, quale non
„ s'intenda compresa nelle suddette
„ cinque generazioni. „

E al num. 54., che „ Il Pretendente l'Abito di Cavalier Milite per giustizia, oltre alle Provanze, che deve fare a tenore dello Statuto al Tit. 2. cap. 3., è
„ anche tenuto di giustificare di avere avuto origine da una Patria,
„ che sia stata Città prima di sua
„ nascita, e che anche tutti gli altri Quarti Paterni, e Materni
„ siano originarj di Città Nobili. „

In conseguenza delle predette Disposizioni Statutarie chiunque vuol provare il requisito di avere il Padre, la Madre, Avi, ed Avole dal lato Paterno, e Materno discesi da Casate Nobili, dovendo provare la Nobiltà già perfetta in detti Avi, ed Avole, è stato costretto a provare, che anco i predetti Avi, ed Avole discendino da Persone Nobili, e in ciò si è proceduto con l'opinion comune, che per costituire un Nobile resti sufficiente la Nobiltà del Padre, e dell'Avo, sicchè dovendo il Cavalier Milite di S. Stefano avere gli Avi Nobili di Nobiltà già preesistente, si è creduto, che bastasse di dimostrare il principio di Nobiltà nell'Abavo, perchè supposto che la Nobiltà sia cominciata nell'Abavo suddetto, l'Avo, secondo l'opinioni

pinioni comunemente ricevute, si dice da tutti Nobile, ed è in grado per ciò di esser considerato per satisfaciente al prescritto dagli Statuti.

Avendo S. M. Ces. dimostrato piacere, che si usasse maggior rigore nelle prove della Nobiltà da dimostrarsi nell'Ordine di S. Stefano, fu nel detto anno 1745. con le dette Addizioni Terze innovato l' uso antico dell' Ordine di contentarsi della Nobiltà dell'Abavo, e fu accresciuta la necessità di estender la prova fino all'Atavo. Sicchè secondo lo stato presente tutti gli ascendenti di chi pretende vestir l' abito di Cavalier Milite per giustizia debbano provarsi Nobili, secondo l' infrascritto Albero.

E l' Instruzione pratica, che secondo il presente Sistema si dà per i Cavalieri assistenti al Processo delle provanze rispetto agli articoli di Nobiltà, è del seguente tenore.

„ I. Perchè gli Processi delle „ provanze di Nobiltà, che si fanno „ ad instanza de' Pretendenti l'abito dell'Ordine di S. Stefano, ancora degli non sudditi al Serenissimo Gran Maestro, non sieno „ manchevoli di quanto si richiede „ per disposizione degli stabilimenti „ del' Ordine, e specialmente per l' „ esatta dovuta osservanza di ciò, „ che è stato deliberato ancora dal „ Capitolo Generale del 1728. num. „ 40. Potrà il Sig. Cavalier deputato assistente valersi dell'appresso „ Instruzione per norma pure del „ Cancelliere, o Attuario, che dovrà formarne l' opportuno Processo.

„ II. Premessa in atti la domanda del Pretendente colle solite „ formalità, ed albero Genealogico „ ben distinto di ciascuna Famiglia „ di quei Quarti, che dovranno provarsi, si distendino i Capitoli, o „ articoli separati, e chiari a giustificazione, tanto rispetto alle legittime discendenze di ciascuna generazione almeno fino all' Atavo „ inclusive, e così per cinque generazioni sopra la persona del medesimo Pretendente, quanto per „ quello riguardi la Nobiltà generosa delle stesse in genere, ed in specie, come pure della vita, costumi, e beni di fortuna di detto „ Pretendente.

„ III Sopra gli antedetti Capitoli si faccia l' esame di Testimonj degni di fede, e maggiori „ d'ogni eccezione, e che non solo „ sieno di buona condizione, e qualità, e per quanto fosse possibile „ de' Principali del luogo, ma che „ rendino ragione di loro sapere in „ quello depongono, acciocchè la loro Testimonianza concluda; E l' „ esame degli antedetti Testimonj si „ faccia nelle Città, dove ciascun „ Quarto del Pretendente trae la sua „ origine, e Nobiltà.

„ IV. Non si manchi di aggiungere alla prova de' medesimi „ Capitoli riguardanti le discendenze, Fedi autentiche di Battesimi, „ e Sponsali, Instrumenti, ed altri „ attestati, e documenti pubblici, con „ fare ogni altra sorta di legittima „ prova secondo la disposizione della Ragione comune.

„ V. E per gli articoli concernenti la Nobiltà, si giustifichi „ similmente coll' esame di Testimonj, come sopra, che la Famiglia „ di ciascun de' respettivi Quarti del

 „ Pre-

„ Pretendente, sopra cui sarà occorsa l'antedetta prova, sia stata, „ e sia antica, e nobile della sua Patria, e che gli Antenati di esso „ Pretendente nominatamente descritti come sopra, almeno fino all' „ Atavo inclusive hanno goduto, e „ gli viventi godono, e respettivamente sono stati, e sono abili, e „ capaci di godere i primi onori, „ gradi, e dignità solite darsi, e „ conferirsi ai più Nobili di detta „ Città: E che sorta di dignità, ed „ in che anni distintamente ne abbiano goduto le persone dei detti „ Quarti, così in Patria, come fuori, oltre all'esser vivuti da Gentiluomini, e Cattolici Cristiani. „ Ed in evento, che taluna persona „ delle generazioni, o discendenze di „ mezzo ai respettivi alberi genealogici mancasse dell' attuale godimento di detto principale offizio, „ o suprema dignità di sua Patria, „ dovrà dedurlene con quella prova, „ che sarà possibile in atti, la legittima causa, o per insufficiente età, premorienza, assenza, o altro „ simile impedimento, che ad esclusione di qualunque dubbio di demerito canonizzi con adequate circostanze la capacità, o abilità di „ detto godimento, richiesta dagli „ Statuti dell'Ordine. Individuando „ inoltre quale sia stato, e sia il „ grado supremo della medesima Città, solito goderli da sole persone „ Nobili, con produrlene il Diploma autentico, e qualunque altro „ pubblico attestato del medesimo „ Magistrato Supremo giustificante „ i godimenti in genere, ed in specie di ciascuna Famiglia descritta „ nella genealogia di dette respettive „ generazioni, esprimendo in detto „ Diploma quando, e per quanto „ tempo precisamente le persone di „ dette Famiglie abbiano goduto di „ detto primo, e principale uffizio, „ e dignità, e quante volte per ciascuna persona.

„ VI. E quando per utile d'alcuna Città il fare simili Fedi si „ appartenesse al Cancelliere, Notajo, o altro Ministro delle Riformagioni, ed Archivj, debba questi in dette Fedi registrare di parola in parola la tratta, o elezione, ed il giuramento, che ciascuna persona averà prestato nell'accettazione di detto principale Uffizio, o dignità della sua Patria, „ ed in quel modo, e forma, che „ a' Libri pubblici apparirà di tempo in tempo colla nota del giorno, mese, ed anno, e da che autorità di Scritture, e Libri lo cavino.

„ VII. Avvertendo in oltre, „ che gli Uffizj, e Dignità per ciascuna persona di detti Quarti, benchè di queste siasi limitato il numero almeno fino all' Atavo inclusive, tuttavolta quanto più antichi si giustificheranno, e di tempo in tempo da numerose persone „ goduti, tanto maggiormente faciliteranno la grazia, per la quale potranno ancora cumularsi giustificazioni di qualunque sorta concernenti la chiarezza di ciascuna „ Prosapia, ed il maggior lustro, e „ decoro de' suoi Antenati ancora „ per dignità Ecclesiastiche, e così „ in lettere, come in armi celebri, „ ed insigni per qualunque trascorsa „ antichità.

„ VIII. Si faccia ancora apparire in atti, che i luoghi, d' „ onde sono le Famiglie, che si cimentano per i loro Quarti, sieno „ Città Nobili, antiche, popolate, „ e di Governo Nobile distinto da „ altri Gradi, ed Offizj inferiori.

„ IX. Dovrà coerentemente „ provarsi per deposto di Testimonj in forma, che le armi, o insegne Gentilizie colorite in Drappo da prodursi in Processo, sieno „ le vere, e proprie di dette respettive Famiglie, e delle quali si sono sempre serviti gli Antenati, „ ed i viventi si servono così in pubblico, come privatamente.„

La pratica del nostro Ordine di S. Stefano è sopra queste prove di Nobiltà in gran parte simile, alla pratica dell'Ordine di Malta nell'ammissione

missione dei Cavalleri Militi della Lingua d'Italia; non vi essendo altra differenza, che laddove l'Ordine di Malta richiede un numero prefinito di anni, il quale non è minore di dugento às ciascheduna Famiglia, l'Ordine di S. Stefano senza far conto degli anni ha stabilito, che gli ascendenti debbino provarsi Nobili fino all'Atavo inclusivamente, e per conseguenza per cinque generazioni, le quali possono forse consumarsi in minor tempo della predetta serie d'anoi, secondochè la vita degli ascendenti sarà stata più, o meno durevole.

Nelle Ordniazioni del Capitolo Generale del 1631. del predetto Ordine di Malta al Tit. 2. del ricevimento dei Fratelli si vedono gl'Interrogatorj, sopra dei quali si fanno le prove per essere ammessi nella Lingua d'Italia.

Tra questi si leggono i seguenti.

„ 7. Se ha esercitato manoalmente qualche sorte di mercanzie, „ o di lana, o di seta, o di qualsivoglia altra cosa; Se è stato al Banco a contar denari, ovvero a scrivere, o ha esercitato altra arte „ più vile, e meccanica, o in somma che professione ha fatto, e con „ che sorte di persone ha praticato.

„ 10. Se sia nato, e disceso nobilmente dal canto di detto suo „ Padre, Avo, ed altri Antenati „ di Casa N.

„ 11. Se la Sig. N. di N. Madre del detto Sig. N. sia nata, e „ discesa dal canto di detto suo Padre, Avo, ed altri Antenati di „ Casa N., e se sono Nobili di nome, et armi almeno da dugento „ anni in quà.

„ 12. Se la Signora N. di N. „ Ava paterna del detto Sig. N. sia „ nata, e discesa nobilmente dal canto di detto suo Padre, Avo, ed „ altri Antenati di Casa N., e se sia „ Nobile, ed antica, come di sopra.

„ 13 Se la Signora N. di N. „ Ava materna del detto Sig. N. „ nata, e discesa nobilmente dal canto di detto suo Padre, Avo, ed „ altri Antenati di Casa N., e se „ sia Nobile, ed antica, come sopra.

„ Se sa, che alcuno delle quattro Famiglie, oppure il detto Sig. „ N. occupino terreni, entrate, Giurisdizioni, o qualsisia altra cosa „ della nostra Religione.

15. „ Se le suddette quattro Casate, o Famiglie N. N. N. et N., „ dalle quali descende il detto Sig. N. „ sono nobili di nome, et armi, e „ per tali tenute, trattate, e reputate universalmente da ciascheduno „ per pubblica voce, e fama, e da „ quanto tempo in quà, e se tutte „ hanno origine dalla Città N., „ ovvero sà da dove vengono dette „ Casate.

„ 16. Se il Padre, Madre, ed „ Avi così paterni, come materni del „ detto Sig. N. siano stati legittimi, „ e naturali, e per tali universalmente avuti, tenuti, e reputati da chiunque gli ha conosciuti.

„ 17. Se gli uomini di dette „ Famiglie hanno sempre vissuto, e „ vivono nobilmente delle Entrate „ loro, e separatamente dalla plebe, „ senz'aver fatto nissuna sorte d'arte meccanica, nè vile.

„ 18. Se gli medesimi uomini „ di dette Casate, e Famiglie hanno avuto alla giornata, ed hanoo „ dalla Città Uffizj, Magistrati, o „ dignità, o gradi di maggioranza „ soliti darsi solamente agli veri Nobili, e Gentiluomini, e quali sono stati, e siano; e che armi sono le loro, in che luogo le han „ vedute, e da quanto tempo in quà.

„ 19. Se nella distribuzione, e „ nominazione, ed elezione di detti „ Uffizj, Magistrati, dignità, e gradi di maggioranza, è solito per „ alcun tempo, che vi concorrino „ altre persone basse, che non siano „ veri Nobili.

„ Se il Padre, Madre, Avi; „ ed Ave del detto Sig. N. fossero „ incorsi in qualche grave delitto, „ o misfatto, per il quale restasse „ macchiata la sua Nobiltà.

„ Se

„ 21. Se in quella Città si aggregano Famiglie popolari alla Nobiltà, e se le suddette quattro Famiglie sono delle aggregate, e da quanto tempo. „

Si può vedere dalle sopra dette Disposizioni dell'Ordine di Malta, che i nostri Statuenti dell'Ordine di S. Stefano nella regola di vestire i Cavalieri Militi per giustizia seguitarono le massime già stabilite, e autenticate con la pratica dell'Ordine suddetto più antico, e più illustre, e più esteso nell'Europa, i di cui regolamenti in materia di Nobiltà son ricevuti come opinione comune. E vollero pertanto ricevere solamente persone, che avessero il requisito preesistente della Nobiltà Naturale, e Gentilizia dal lato Paterno, e dal lato Materno; e nella valutazione, e nelle provanze di questa Nobiltà seguitarono appresso a poco le istesse massime, non vi essendo altra differenza notabile, se non quella sopraccitata, cioè, che a Malta si richiede un'antichità misurata col numero prefisso di dugento anni, e per S. Stefano serve l'antichità di cinque generazioni senza prefinizione d'anni.

Ma ciò che allontanò totalmente il sistema di questo nostro Ordine da quello di Malta fù l'aprire ai Cavalieri Militi una seconda strada per esservi ricevuti, colla fondazione cioè d'una Commenda, mediante la quale ciascheduno può essere ascritto all'Ordine suddetto senz'obbligo di fare le sopra referite provanze di Nobiltà, e per conseguenza senza esser Nobile di Nobiltà Gentilizia, come si richiede negli altri.

Diventò in tal guisa l'Ordine di S. Stefano un Corpo mescolato di Nobili, e di non Nobili; e tal commistione in vece di nobilitare chi non era nobile fece perdere il credito tanto agli uni, che agli altri, perchè le ammissioni in tutti gli Ordini Cavallereschi non hanno forza di nobilitazione, ma solamente, come abbiamo di sopra spiegato, si valutano per un attestato della Nobiltà preesistente; il quale attestato si stima a misura del rigore e dell'esattezza, che si usa in attestare: Sicchè se l'attestato diventa fallace, perde il suo credito, e l'ammissione in un Ordine simile diventa una prova ambigua di Nobiltà, e perciò non è considerata per prova, e non incontra nell'opinione universale quella stima, che si desidera.

Non solo i Fondatori delle Commende sono ammessi in quest'Ordine, ma ancora i loro Figli, e Descendenti, e tutti quegli, che nell'atto della Fondazione sono dai Fondatore invitati, e chiamati alla successione delle Commende predette. Sicchè purificandosi il caso della loro respettiva vocazione, per la sola virtù di detta vocazione diventano abili a vestir l'abito senz'attendere se siano Nobili, o non siano.

Dovrebbero almeno i successori nelle Commende in vigore degli Statuti esser nati di Madre Nobile, sopra di che abbiamo nel Cap. 13. del Titolo 13. la seguente disposizione.

„ Non possano i Figliuoli, e Descendenti di quegli, che avranno fondato, o acquistato Commenda con qualsivoglia sorte di riervazione di padronato esser vestiti dell'Abito, o investiti della Commenda, se non saranno nati per Madre, che sia Nobile, secondochè per gli Statuti dell'Ordine si ricerca, volendo noi, che tali abbiano occasione di conservare sempre la Nobiltà, che al grado dei nostri Cavalieri si aspetta; non comprendendo quegli, che dal principio della fondazione, o acquisto della Commenda, e della grazia ricevuta dell'abito saranno nati di Madre non nobile, nè quegli ancora, che nasceranno delle mogli di quei tali, che da detto principio di fondazione saranno stati abilitati a poter ricever l'abito. „

E nelle Addizioni seconde di detto Capitolo al Num. 42. è detto. „ I Successori in Commenda di Padronato, i quali hanno in avvenire a pigliar moglie, sieno in- „ vio-

„ violabilmente sottoposti all'osservanza dei suddetti Cap. 12. e 13.; „ e pe' predetti successori, che sono „ nati fin quì di Madri non nobili „ o per linea ascendente, o per linea trasversale, e che nasceranno „ di donne non nobili: vuole il Serenissimo Gran Maestro regolarsi „ colle Grazie secondo la diversità „ dei casi, come per l'addietro è seguito. Concede nondimeno, che i „ Successori in Commenda di suo „ Padronato nati di donna figliuola legittima di Cavaliere Commendatario di Padronato, ancorchè non fusse la detta donna di „ Famiglia capace dell'abito, e non „ fusse nata in Città, s'intendano, „ e si abbiano per abilitati all'abito di Cavalieri Militi in virtù di „ loro Commenda di Padronato.

Adunque i Successori in Commenda, che si trovano nati di Madre non Nobile, a tenore dei predetti Statuti, non si potrebbero ricevere nell'Ordine senza una special dispensa del Gran Maestro, e ottenendo tal dispensa dovrebbero fare un accrescimento alle loro Commende, poichè nelle Addizioni Terze del Cap. 10. al num. 41. è detto „ Che „ i Successori in Commende di Padronato non potendo adempire interamente alle provanze prescritte „ dagli Statuti dell' Ordine, siano „ in avvenire obbligati generalmente ad augumentare i Fondi dei loro Priorati, e Baliati nella somma fissa di scudi duemila, e quegli delle semplici Commende in „ somma di ducati mille solamente. „ E non può negarsi, che bene spesso lo zelo d'impinguare il Patrimonio delle Commende, ha facilitato più del dovere tali dispense contrarie allo spirito degli Statuti.

Il Fondo delle Commende da fondarsi per essere ricevuti nell' Ordine non era in antico prescritto, ma la maggiore, o minor quantità dipendeva dalla Grazia del Gran Maestro. In oggi, che si è preteso usare maggior rigore colle dette Addizioni Terze del Cap. 10. num. 3. è stato stabilito, che „ per le Commende di Padronato, che vorranno in futuro fondarsi nel caso che „ l' Abito dell'Ordine desse il Titolo di Nobiltà al Fondatore, la „ dote non sia meno di dieci mila „ scudi. Essendo poi il Fondatore „ nobile, e mancandogli solamente „ qualche Quarto, la Dote sarà di „ scudi cinquemila. „

Sicchè in qualunque più svantaggiosa ipotesi ogni persona con l' oblazione di scudi diecimila a titolo di Commenda può esser ricevuto a vestir l'abito di Cavalier Milite, e qualunque persona chiamata può succedere in detta Commenda, e vestire in conseguenza il predetto abito con una dispensa, che pur troppo facilmente è stata accordata mediante uno accrescimento di scudi mille, o al più duemila sopra l' oblazione in principio fatta dal Fondatore.

Adunque questa seconda Classe di persone, di cui è composto l'Ordine, è totalmente differente dalla prima, quantunque componga il medesimo Corpo, perchè la prima ha la Nobiltà vera, e Gentilizia, e la seconda ha una nobiltà di puro nome, consistendo in una mera compra, e vendita dell'abito, mediante un Fondo, che in un tempo più breve, o più lungo, secondo i passi che si accordano, si devolve al Patrimonio dell' Ordine. La prima Classe è stabilita per secondare in quella parte il modello dell' Ordine di Malta, che vale a dire l' opinione universale dell' Europa in materia di Nobiltà; e l' altra Classe è inventata con spirito meramente economico a fine d' impinguare nel decorso de' tempi colla Fondazione di tali Commende il Patrimonio dell' Ordine.

Questa commistione di due generi diversi di persone ha cagionata un'altra assurdità nel valutare le provanze di Nobiltà nelle ammissioni, che si chiamano per giustizia.

Tre generi di prove sono comunemente ricevute per dimostrare la Nobiltà degli Ascendenti. Il primo è il godimento effettivo della Nobiltà

biltà Civile della propria Patria; nel che per altro sono state fatte diverse restrizioni, perchè è stato solo ammesso il primo Ordine di Cittadinanza capace di godere i primi e più distinti onori, e sono stati esclusi tutti gli ordini secondarj. Inoltre non sono state ammesse le Nobiltà Civili di tutte le Patrie, ma solo delle Patrie, che sono Città, e inoltre Città Nobili, con che si vuole intendere quelle, che sono popolate, e dove di fatto si conservi l'uso di dividere il popolo in più ranghi, e di riservare i primi onori al rango primo, e più distinto senza promiscuità; il che dipende dal mero fatto, e dalla pratica delle Cancellerie. Il secondo genere di prove è il godimento, e possesso di qualche Feudo con Giurisdizione, che in tutti i tempi, e in tutti i luoghi è servito a qualificare il Possessore per Nobile. Il terzo è il godimento di certe Cariche illustri, che secondo l' opinione comune di tutti i Paesi sono sufficienti a nobilitare le persone, che l'esercitano. E fin qui convengono insieme la Pratica dell' Ordine di Malta con la Pratica nostra.

Ma noi non ci siamo contenuti in questi limiti, e abbiamo valutato tanto l' Abito di S. Stefano, che abbiamo creduto, che questo solo abito serva a nobilitare l'uomo, e possa equivalere al godimenti della vera Nobiltà Gentilizia provati con i tre generi di prove sopra prescritte; onde è stato disposto nelle dette Addizioni seconde num. 42 del Cap. 13. Tit. 13., che la figlia di un Cavaliere Commendatario si abbia per Nobile in vigor della Commenda di suo Padre, e che perciò maritandosi a un altro Commendatario non siano tenuti i suoi figli a provare la Nobiltà della Madre, come sarebbero obbligati in vigore del citato Tit. 13. Cap. 13. dello Statuto. Ed è stata inoltre introdotta, e ricevuta l'opinione, che quelli, che possono dimostrare, che i loro Ascendenti nel numero prescritto sono stati Cavalieri dell' Ordine, siano senz' altro ammessi a vestir l'abito per giustizia, quantunque i detti Cavalieri ascendenti non siano Nobili di nessuna Patria, ma puramente Cavalieri per ragione di Commenda, e quantunque non abbiano goduto alcun'altra prerogativa atta a qualificarli Nobili.

Vi è sopra di ciò una Relazione del Consiglio dell' Ordine dell'anno 1737., la quale si dà annessa al Num. I., perchè mostra l' opinione, e la Pratica dell' Ordine nostro in questo proposito, nel quale si allontana senza dubbio dalle massime dell' Ordine di Malta, e dal sentimento comune, perchè una serie di Antenati veramente Nobili serve a formare quella Nobiltà naturale, e Gentilizia, che si ricerca negli Ordini Cavallereschi; ma una serie di Antenati tutti ugualmente incapaci per se stessi di far provanze in alcun genere di Nobiltà, non basta a costituire un Descendente Nobile di Nobiltà Gentilizia. Sicchè l' avere ricevuta per legittima questa prova di Nobiltà non può far di meno di non pregiudicare alla fiducia, che potrebbe meritare il nostro metodo di far le provanze per giustizia, che in tale articolo resta troppo discordante da ciò, che in altri paesi vien giudicato.

Spiegati nella sopraddetta guisa i due generi di persone, che compongono il Collegio dei Cavalieri Militi di S. Stefano, e il metodo della loro recezione; resta a parlare della loro Connessione con la Nobiltà Civile della Toscana. Ma siccome questo Collegio non ha mai formato un Ordine dello Stato, e non fu introdotto per quest'effetto, anzi si è tenuto totalmente separato dal sistema Politico del Governo, sul modello di una Religione Ecclesiastica, senza necessità nemmeno, che i Cavalieri da ascriversi nella medesima siano Nazionali, e senza che acquistino dopo ascritti privilegio alcuno, che abbia rapporto con l' Interiore del nostro Governo. Si può perciò dire senza esitazione, che i Cavalie-

ri

di S. Stefano non godono per ragione dell'abito loro la Nobiltà Civile di Toscana, nè hanno alcuna relazione con la medesima.

I Cavalieri di Malta sono considerati nel nostro Paese come Religiosi, e perciò esclusi dalle pubbliche Magistrature; in questo l'Ordine di S. Stefano è stato considerato differentemente; e gli sono stati lasciati intatti i diritti di Cittadinanza tali per quei Cavalieri Nazionali, che prima li godevano. Sicchè quello, che ha l'abito di S. Stefano non viene escluso per tal causa, ma puol godere delle pubbliche Onoranze conforme tutti gli altri Cittadini; e anzi nei Seggi pubblici gli è stata accordata la precedenza dopo i Senatori a tutti gli altri privati. Ma quest' unica prerogativa accordata in onore delle persone decorate dell'abito predetto, non pare, che dia alcun Diritto maggiore negli affari Civili, e non costituisca il Collegio dei Cavalieri per uno degli Ordini componenti lo Stato.

E' ben vero, che l'introduzione dell'Ordine di S. Stefano ha prodotto un notabile cangiamento nel modo di valutare la nostra Nobiltà Civile, che nei precedenti Capitoli abbiamo descritta.

Il primo cangiamento lo pose nella Nobiltà Distrittuale; poichè avendo gli Statuti primitivi dell'Ordine prescritto, che i Pretendenti all'abito per giustizia dovessero essere oriundi da Patrie, che fin d'avanti la loro nascita fossero Città, in vigore di tal disposizione restarono esclusi tutti i Distrittuali abitanti in Terre, o Castelli, niuno eccettuato; e accadde, che le Famiglie di qualche Terra, che erano di prima ammesse all'Ordine di Malta senza difficoltà, da quel tempo in poi non si vollero ricevere col motivo, che nel proprio Paese gli abitanti di queste Terre restavano esclusi, e non considerati per Nobili.

Principiò con tal novità a introdursi nel nostro Governo una contradizione, che tuttavia sussiste, cioè, che nel mentre il Gran Duca di Toscana accorda ai Residenti del primo Magistrato di diversi Paesi il trattamento Nobile, come abbiamo spiegato nel Cap. IV., il medesimo come Gran Maestro dell'Ordine di Santo Stefano nega loro l'istesso trattamento, e li riconosce per incapaci di Nobiltà.

Questa distinzione di Patria Nobile, e non nobile, e l'esclusione di tutti quegli, che abitano fuori delle Città è stata sempre religiosamente osservata nelle persone dei Pretendenti l'abito per giustizia.

E' stato solamente alle volte posto in dubbio, se lo Statuto ristringa il requisito dell'origine Urbana solamente nella Persona del Pretendente, ovvero richieda l'istesso requisito in tutti gli ascendenti di esso; e sopra questo punto è stata rinnovata ultimamente la disputa in occasione delle prove di una Famiglia, la quale dovendo giustificare un Quarto pretendeva, che l'Atavo de' viventi interessati in detto Quarto dovesse dirsi nobile all'effetto in questione, quantunque nato fusse, ed avesse abitato in Monte Carlo, allegando per ciò l'ammissione personale di detto Atavo nel Processo di Provanze di altra Famiglia, in cui detto Quarto coincideva, approvata dal Gran Maestro Predecessore a relazione del Consiglio, e del Sig. Senator Presidente de' Ricci, ed allegando parimente il Processo delle Provanze di altra Famiglia forestiera similmente ammessa all'abito per giustizia, quantunque gli Ascendenti Materni fussero oriundi dalle Terre di Verrucchio, e di S. Arcangelo nella Marca d'Ancona. Il Consiglio dell'Ordine interrogato separatamente da S. M. Ces., se Monte Carlo potesse dirsi Patria Nobile, riferì negativamente, non ostante gli esempj suddetti, rispondendo all'obiezione della seguita ammissione in altro caso dell'istesso Quarto, che questa fu erronea, ed all'altra della Famiglia forestiera, che le persone della Famiglia costituente il Quarto controver-

so erano per altre circostanze ammissibili, come Nobili d'altronde, e di cospicua Prosapia di varj onori continuamente insignita. Questa Relazione è stata fatta per altro con un'ostinata, e strepitosa scissura di Voti, quantunque prevalesse l'opinione negativa, che in appresso è stata approvata da S. M. Ces.

Ritenuta la necessità d origine Urbana, non ostante non tutte le Città Distrittuali dello Stato Fiorentino sono reputate Patrie Nobili all'effetto di essere ammesse le loro onoranze a qualificare la Nobiltà dell'Ordine di S. Stefano.

Del Distretto Fiorentino non si trovano altre Patrie ammesse per Nobili, che Pisa, Pistoja, Arezzo, Volterra, Cortona, e Montepulciano fin dalla prima instituzione dell'Ordine; e nel Distretto Senese quantunque vi siano delle Città molto antiche, non ostante niuna a quest'effetto è riputata Patria Nobile, e non si trova, che sia mai stata mossa questione sopra l'idoneità dei luoghi predetti.

Qualche dubbio poteva cadere sopra Montepulciano, la quale fù da Marcello II. eretta in Città Episcopale e nell'istesso tempo riconosciuta come tale dalle Potestà Secolari. Ma non ostante la fresca Epoca di questa graduazione, nel tempo, che fu fondato l'Ordine si vede nei Processi di Provanze ammessa per Patria Nobile all'effetto in questione fino dalla detta fondazione, o sia per rispetto alle qualità delle Famiglie, che quivi erano capaci dei primi Onori, o per riguardo ai rigorosi Scrutinj delle persone prima di ammetterle alle prime Magistrature.

In una Relazione dell'Auditore Senatore Antella del 1612. fatta in proposito del Borgo S. Sepolcro, detta Città di Montepulciano si suppone, e si asserisce al Gran Duca Patria Nobile fin di quel tempo, senza veruna limitazione.

Posteriormente all'istituzione dell'Ordine sono state erette in titolo di Città Prato, Livorno, Colle, S. Miniato, e Pescia.

Prato, e Livorno sono state dichiarate Patrie Nobili [illegible] i Motuproprj del 172[illegible]. e 1721., che si danno annessi al Num. II., e III., ove si vede accordato, che la dignità di Gonfaloniere dei predetti luoghi sia considerata come sufficiente a far prova della Nobiltà, che l'Ordine richiede.

Pescia quantunque decorata del titolo di Città, non è stata per anco ammessa, e considerata per Patria Nobile.

Colle, e S. Miniato non sono state nè ammesse, nè rigettate, ma sono restate in una condizione media, come è accaduto anco al Borgo S. Sepolcro, quantunque fusse eretto in Città Episcopale da Leone X. nell'anno 1515. e si trovi qualificata con tal titolo dalla Repubblica Fiorentina fin dall'anno 1520. e perciò anteriormente allo stabilimento dell'Ordine.

Questa condizione media, come si vede nei Fogli, che si danno annessi al Num. 4. 5. e 6. è fondata nella piccola popolazione delle dette Città, e nelle loro usanze di ammettere alle primarie Magistrature persone non atte a sostenere il decoro della Nobiltà, per la qual cosa i Gran Maestri si sono riservati di esaminare in ogni caso i Quarti delle respettive Famiglie, che domandano, e di ammetterli, e non ammetterli secondo la loro qualità, e decenza, il che per verità rende molto equivoca, e arbitraria la loro esclusione o intrusione nell'Ordine.

Le Città del Distretto Senese, come abbiamo detto di sopra per esser desolate, fin nel tempo della Fondazione dell'Ordine, non sono mai state considerate per Patrie Nobili nel tempo degli Statuti dell'Ordine medesimo, e sono state rigettate le provanze della Nobiltà di quelle persone, che solo dalle Magistrature di queste Città pretendevano desumere.

Sicchè le Città Nobili di Toscana nel senso degli Statuti dell'Ordine di S. Stefano si ristringono dopo

Firenze, e Siena, Pisa, Pistoja, Arezzo, Volterra, Cortona, Montepulciano, Prato, e Livorno, e colle limitazioni, e ambiguità sopra riportate al Borgo S. Sepolero, Colle, e S. Miniato, e in tutto il rimanente del Paese la Nobiltà Civile, e Distrittuale resta di niuna considerazione rispetto alle prove, che si ricevono nel detto Ordine. (a)

Oltre il sopraddetto cangiamento nel modo di valutare la Nobiltà Distrittuale, un altro non meno notabile accadde nel modo di valutare la Nobiltà Fiorentina; perchè questa dopo lo stabilimento del Principato, e dopo tolta la divisione delle Arti maggiori, e delle minori restò priva dei sommi Onori della Patria, e le Magistrature, e Onoranze, di cui non restò priva, furono accomunate a ogni rango di persone senza distinzione alcuna. Sicchè la Nobiltà Civile di Firenze restò dopo il Principato incapace di sodisfare al requisito, che vogliono gli Statuti dell' Ordine, quando dicono „ siano discesi da Casate Nobili, „ che abbiano avuto, e goduto nella Patria loro quelle maggiori dignità, e gradi, che solo i più „ Nobili Gentiluomini sogliono avere, e godere „ perchè la nostra Cittadinanza non è divisa in ranghi, e non vi sono dignità, e gradi, che non siano promiscui con tutti i Cittadini senza distinzione alcuna di più Nobili, o meno Nobili.

Per tal causa la Nobiltà Civile della Città Capitale restò meno valutata nell' Ordine di S. Stefano della Nobiltà di Pisa, Arezzo, e altre Città Distrittuali, dove si è sempre conservata una distinzione di ranghi, e si son conservati alcuni generi di Onoranze, appartenenti privativamente al primo rango; e nell' istesso tempo, che i Distrittuali delle Città ammesse, possono vestir l' abito per giustizia col requisito degli Onori della propria Patria, i Cittadini Fiorentini col medesimo requisito degli Onori della propria Patria, se questi sono posteriori alla riforma dell' anno 1532., vengono da detto abito esclusi, come se fussero d' inferior condizione, quantunque nel presente nostro sistema di Governo Civile, la condizione loro sia piuttosto superiore ai Distrittuali.

Adunque secondo la Giurisprudenza presentemente ricevuta nell' Ordine di S. Stefano, le Famiglie Fiorentine, che possono dimostrare i godimenti delle Supreme Magistrature nel tempo della Repubblica, sono ammesse senza difficoltà nel modo, che vengono ammesse le Famiglie delle altre sopraddette Città Distrittuali, ove si sono conservati gli Onori, che per ragione di nascita competono ai più Nobili Gentiluomini. Ma le Famiglie, che non hanno godimento di Onori al tempo della Repubblica Fiorentina, e che sono state ascritte alla Cittadinanza dopo la riforma del 1532., o non hanno godimenti anteriori alla medesima, non si ricevono, perchè non hanno modo di provare la Nobiltà Civile della Patria in quel modo, che lo Statuto dispone, che si provi.

Il Senatorato di Firenze non essendo un Onore che competa per ragione di nascita ai più Nobili Gentiluomini della Città, ma conferendosi per grazia, e per elezione del Sovrano, si pretende dall' Ordine, che non sia una dignità tale, onde desumere a mente degli Statuti il principio della Nobiltà delle Famiglie,

(a) Per Motoproprio dell' Augustissimo Imperatore Francesco Primo come Gran Maestro di quest' Ordine sopravvenuto negli 8. Marzo 1762. sono state tolte le soprascritte ambiguità, ed è stato regolato, che si ammettino le prove di Nobiltà per gli onori goduti dall' anno 1572. in poi per S. Sepolcro, dall' anno 1592. in poi per Colle. dall' anno 1622. in poi per San Miniato, dall' anno 1720. in poi per Livorno, dall' anno 1721. in poi per Prato, e dall' anno 1712. in poi per Pescia, esclusi i godimenti dei tempi più remoti.

miglie, tanto più che il godimento di questa Nobiltà non trasfonde ai posteri alcun diritto; onde converrebbe, che la dignità Senatoria fusse stata dall' Atavo fino al Pretendente, di Padre in Figlio continuata, il che è una combinazione assai rara a darsi. E quando ancora il godimento della dignità Senatoria fosse stato riputato sufficiente, questo sarebbe un provvedimento, che converrebbe a poche Famiglie, e lascerebbe la maggior parte delle Famiglie Fiorentine sopravvenute ai tempi del Principato senza poter' allegare Onore alcuno, che le faccia col progresso dei tempi ricevere all' abito di S. Stefano, dal quale resterebbero perpetuamente escluse.

Questa perpetua esclusione essendo considerata per un inconveniente, si è pensato dai Ministri dell' Ordine, che le Famiglie Fiorentine possino supplire alla censura dello Statuto con dimostrare i Parentadi Nobili, e il trattamento Nobile ricevuto nella Città di Firenze dalla Corte, e dagli altri indubitati Gentiluomini, e si è pensato ancora, che il Consolato dell' Arte dei Mercatanti per essersi sempre conservato in Famiglie Nobili sia un' Onore, che a mente degli Statuti dell' Ordine sia sufficiente a qualificare la Nobiltà di chi lo ha goduto. E in tal materia credo di dover rimettere annesse al Num. VII. e al Num. VIII. due Relazioni del Presidente dell' Ordine, ove si può vedere ciò, che in simili circostanze è stato praticato; ma la pratica suddetta non mi pare ancora tanto bene stabilita, nè fondata, che non resti sottoposta a molte ambiguità, e contenzioni.

Questi sono i principali capi delle novità, che lo stabilimento dell' Ordine di S. Stefano introdusse nel sistema antico della Nobiltà Fiorentina, e Distrittuale, e con i quali al presente i Ministri dell' Ordine si regolano, e con i quali la nostra Nobiltà Civile Toscana, parte si riceve come idonea, e parte si rigetta come incapace a costituire le prove di quella Nobiltà, che richiede lo Statuto del suddetto Ordine, nei Cavalieri che si dicono di Giustizia,

Altezza Reale, e Gran Maestro. **N. I.**

Gio. Lorenzo del fu Cav. Francesco Maria Stendardi Fiorentino, dopo aver supplicato la Grazia dell'abito di Cav. Milite, come Successore in Commenda di suo Padronato, e fatte perciò le dovute provanze dei Quarti materni, desiderando insieme d'esser dichiarato Cavalier per Giustizia, ha porte nuove preci alla R. A. V., perchè si degni di comandare, che la Famiglia Stendardi, quantunque originaria di Monte Benichi, ascritta per altro alla Cittadinanza Fiorentina fino nel 1620., e dipoi alla Nobiltà Senese in persona del predetto Cav. Francesco Maria Padre dell' Oratore, risieduto due volte fra gli Eccelsi, sebbene non abbia goduto, nè possa provare la sua Nobiltà col godimento dei primi onori della Patria, come pare si richieda a tenore del Cap. 3. Tit. 2. dei nostri Statuti, sia nondimeno capace dell' abito per Giustizia, per aver goduto il grado non meno valutabile di Cav. Milite in cinque ascendenti per linea retta.

Sopra di che per la comandata Informazione, ci occorre umilmente rappresentare a V. A. R. in seguito della Relazione dei Commissarj da noi perciò eletti, che l'Oratore ci sembra meritevole della dimandata Grazia: poichè nel 1689. da un' Assemblea straordinaria di più accreditati Cavalieri, deputata in Firenze dalla gloriosa memoria del Serenissimo Gran Maestro Cosimo Terzo contro il sentimento di questo Tribunale, fu deciso coll' approvazione dell' A. S. R., in occasione di esaminare il Quarto Piccardini nel Processo di provanze del Cav. Ottaviano Ugolini, che non prova-

va

va la Nobiltà del detto Quarto col godimento dei primi onori, o della Città di Roma, o di quella di Firenze, dovesse non ostante essere ammesso sul fondamento, che i nostri Statuti nel mentovato Tit. 2. Cap. 3. insegnano il modo di provare la Nobiltà Civile per via dei godimenti dei primi Onori della Patria, perchè così regolarmente si pratica da chi suol'essere insignito dell'abito, non perchè sia l'unico, e non si possa fare altrimenti una tal prova; ed in fatti non vi è chi non sappia, che molte Famiglie son nobili, e sono comunemente reputate tali, e come tali si ammettono all'abito di Cavalier Milite per Giustizia, con tutto che non possino mostrare alcun godimento, e con ragione, perchè nell'allegato Statuto non si legge alcuna parola, o clausula tassativa, o restrittiva, dal che chiaramente si deduce, che la forma di provare la Nobiltà con i godimenti dei primi Onori delle Patrie, è proposta dagli Statuenti per modo di esempio; ne rimane esclusa la provanza d'altri onori, e dignità conferite da qualche Principe Sovrano, che possino qualificare, e rendere illustre una Famiglia; Si aggiunge, che la mente dello Statuto è, che non si conceda l'abito per Giustizia se non a quei, che possono giustificare la Nobiltà dei quattro Quarti, onde basta, che questa si giustifichi, e si consegui.ca l'intento, nulla importando, che si tenga più un modo, che un altro; Supposta questa decisione, che fu canonizzata, e seguitata anche nel negozio d'abito, fatto per il Cav. Ugolino Grifoni, in cui si ammesse il Quarto Vernaccia, benchè non avessero avuto gli uomini di questa Famiglia alcuno godimento de' primi onori di Patria Nobile, non si può negare, che mostrando Gio. Lorenzo Stendardi Supplicante, che cinque suoi ascendenti per linea retta hanno l'onore dell'abito di Cavalier Milite come Successori in Commenda di loro Padronato, non faccia sufficientemente constare della chiarezza, e nobiltà di sua Famiglia, non potendosi dubitare, che questi suoi Antenati non siano stati Nobili per la Nobiltà, che è stata loro conferita colla Grazia dell'abito di Cavalier Milite, ed Investitura della Commenda di Padronato da' Serenissimi Gran Duchi, e Gran Maestri, e che non abbiano tramandata nei Posteri una tale Nobiltà, che non solo equivale, ma è anche più da stimarsi della Nobiltà, che s'acquista col godimento de' primi onori, e col risedere nei primi Magistrati di qualche Città Nobile e antica; tutto questo si conferma coll'autorità dell'Ansaldo celebre Giureconsulto, e in queste materie versatissimo per essere stato per lungo tempo Vice-Cancelliere dell'Ordine nel *conf* 13 *n.* 170. *e conf.* 138., dove scrivendo per interpretazione dello Statuto al citato Tit. 2. cap. 3. non per favorire alcuo suo Cliente, e a opportunità di Causa, ma in senso di verità, e per mero esercizio d'ingegno, e per rispondere a varj quesiti, che gli erano stati fatti all'intelligenza del detto Statuto, come egli se ne protesta nel principio dell'allegato Consiglio al num. 160. 220 e 221. con saldissime ragioni, e fondamenti incontrastabili ferma, che i Pronipoti d'un Cavaliere Fondatore di Commenda acquistano quella Nobiltà di schiatta, che si ricerca dallo Statuto nel detto Cap. 3. del Tit. 2., ed al num. 235. *& seqq.* soggiunge, che questa Nobiltà passa, e si trasfonde in tutti i Posteri, e Discendenti in infinito, tanto maschi, che femmine; quale autorità dell'Ansaldo è anche in termini più forti dei nostri, mentre egli suppone, che il primo Fondatore di Commenda insignito dell'abito, nobiliti tutta la Discendenza, e noi siamo nel caso, in cui non uno, ma cinque sopra il Pretendente, sono stati graziati, ed hanno vestito l'abito di Cavalier Milite, come Successori in Commenda di Padronato; ci rimettiamo non ostante all'infallibile discernimento di V. A. R., alla

la quale facciamo profondissima riverenza.

Della R. A. V.

Pisa 9. Ottobre 1737.

Umilissimi Servi
I. XII. Cav. del Cons. dell' Ord. di S. Stefano P. e M.

Giulio Parafacchi Sotto Canc. dell'Ordine &c.

Approvasi
C. FRANCESCO.

C. Gio. Panciatichi
11. Ottobre 1737.

V. Pier Francesco de' Ricci.

N. COSIMO TERZO

Per la Grazia di Dio Gran Duca di Toscana, e Gran Maestro.

NOn vi essendo cosa, io cui meglio si faccia conoscere la vigilanza di un Principe al maggior bene dei suoi Popoli, e l'esercizio della sua Giustizia, e Liberalità, che in remunerare colle Grazie, e co' benefizj quelle Città, e Sudditi, che fedelmente impiegano la loro applicazione, e industria in utilità, e vantaggio del Principato, perchè colla retribuzione dei primi a ciò fare maggiormente si confortano, ed altri a seguire il loro esempio s' infiammano. Ed essendochè riconosciutasi dai Serenissimi nostri Predecessori di glor. mem. la fedeltà, ed il reverente amore, che la nostra diletta, e fedelissima Città di Livorno in ogni tempo, e occasione ha dimostrato verso la nostra Real Casa, ed il gran profitto, e considerabile avvantaggio, che dal floritissimo Commercio nella medesima colle più estere, e renomate Nazioni ne è provenuto a questi nostri amatissimi sudditi, è però stata riguardata la Città suddetta con occhio distinto, e sopra di essa per giusta benemerenza si sono profuse le regie loro beneficenze, munendola di forti ripari, ornandola di belli, e sontuosi Edifizj, e concedendogli quanto si richiedeva per constituire una Città Nobile, onde si rendesse la medesima, come si è resa, il Presidio, e il decoro della Toscana. Ed avendo noi pure, conformandoci ai savissimi pensieri, e provvedimenti dei prefati Serenissimi nostri Predecessori, fatto successivamente sperimentare alla predetta fedelissima, e diletta Città di Livorno gli effetti del nostro Paterno amore col dispensarle nuove prerogative, ed onori, che sono le ricompense, alle quali gli animi ben composti, e virtuosi onestamente aspirano, e preferiscano ad ogni altra mercede: e dopo avere poco fa decorato il Corpo dei suoi Cavalieri del nostro Sacro Militar'Ordine di S. Stefano con aggregarlo a quello dei Cavalieri dello stesso Ordine in questa nostra Dominante, volendo condecorare tutto il Corpo Pubblico di essa Città, ed arricchirla di nuovi favori, e grazie col qualificare la dignità, e Grado di Gonfaloniere, che è il di lei primo Onore, per capace di far prova di vera Nobiltà, e allettando così con la speranza di partecipare di una sì distinta prerogativa, e i Forestieri a stabilirvisi, e i Cittadini a non abbandonarne il Domicilio, procurare altresì maggiore incremento al suo Commercio, e darle un nuovo impulso di corrispondere alle nostre Benigne Munificenze col continuare verso di Noi, e della nostra Corona la medesima fedeltà, e buon servizio. Perciò noi avendo insieme riguardo all' antichità, e chiarezza della sua Origine, alla perfetta segregazione de' Gradi, distinzione di Borse, ed altri requisiti di Città Nobile, che ha avuto, e si conservano in essa Città di Livorno, e reflettendo pure all' affluenza del Popolo, ed abbondanza del Commercio, che da per tutto la rendono rionmata, al non esserle mancati uomini illustri per Lettere, e per Armi, ed a frequenti Parentadi da' suoi Citta-

Cittadini contratti colle principali, e più cospicue Famiglie della Toscana. Per queste, ed altre giuste cause, e ragioni l'animo nostro moventi, di nostro Motuproprio, e certa scienza, e colla pienezza della nostra Sovrana, e Magistrale autorità dichiariamo, e per quanto occorra ordiniamo, e vogliamo, che la Dignità di Gonfaloniere di detta nostra diletta, e fedelissima Città di Livorno per quelle Persone, e Famiglie, che l'hanno goduta per lo passato, e la goderanno per l'avvenire, faccia prova di vera Nobiltà, come i primi Onori delle altre nostre Città Nobili ad effetto di prender l'abito per Giustizia di Cavaliere del nostro Sacro, e Militare Ordine di S. Stefano Papa, e Martire, e tutto non ostante. Io quorum fidem etc. Dat. questo dì 4. Ottobre 1720.

C. COS.

C. Gio. Panciatichi 4. Ott. 1720.

N. 3. COSIMO TERZO

Per la Grazia d'Iddio Gran Duca di Toscana, e Gran Maestro.

ESsendochè nessuna cosa più convenga alla Maestà di un Principe quanto l'esercizio della sua Giustizia, e Liberalità nel rimunerare colle Grazie, e co' Benefizj quelle Città, e Sudditi, che impiegano fedelmente la loro applicazione in utilità, e vantaggio dello Stato, perchè la retribuzione dei primi serve ad essi di conforto a continuare nelle lodevoli operazioni, ed incitamento agli altri a seguire il loro esempio.

Ed essendochè dal Pubblico della nostra diletta, e fedelissima Città di Prato, siamo stati supplicati di voler far godere alla medesima gli atti della nostra Real Clemenza, e Benignità, nel dichiarare ammissibile la Dignità del Gonfaloniere di essa Città a far prova di vera Nobiltà per l'abito di Cavaliere per Giustizia nel nostro Militare Ordine di S. Stefano Papa e Martire, con avercì a tal'effetto resa presente quella fedeltà, quell' obbedienza, e quel reverente amore, che verso la nostra Real Casa ha la medesima manifestato, ed i suoi Cittadini in particolare ancora in qualunque occasione di nostro servizio; Siccome con pari benevolenza, e fede avevano eglino per più secoli, e fino dalla fondazione d'essa Città, prima in qualità di amici, e Confederati indi di sudditi della Repubblica Fiorentina contribuito alla gloria, e ingrandimento della medesima; dal che era provenuto, che già dalla Repubblica suddetta, e dipoi da' nostri Serenissimi Predecessori era stata sempre questa Città riguardata con distinta considerazione, e stima, e decorata nei suoi Cittadini di molti Privilegj, ed Onoranze, delle quali giustamente speravano di restar nuovamente arricchiti dalla nostra Beneficenza.

E che dopo aver noi commesso al Senator Priore Antinori Presidente dell'Ordine nostro consideraare, e prender matura cognizione sopra la Domanda, ed Esposizione del Pubblico suddetto, ci abbia egli riferito essere assai riguardevole per i chiari riscontri, che ne davano le Istorie, ed i pubblici Documenti, l'antichità, e chiarezza dell'origine di essa Città di Prato, la grandezza di quei Personaggi, che la fondarono, l'assoluta indipendenza, con cui ella per più secoli conservò illibata la sua originaria libertà: il titolo, e trattamento di Città concedutole fino dal principio del decimoquarto secolo dai Re di Napoli, e confermatole nel secolo susseguente dalla Repubblica Fiorentina, che le impetrò dalla S. Sede l'onore della Cattedra Episcopale, e le conferì amplissimi Privilegj, facendo dei Magnati della Città di Firenze, e di Prato un sol corpo, ed abilitando le Famiglie Nobili di Prato al godimento di tutti quei Magistrati, dei quali era capace la Cittadinanza Fiorentina: il numero considerabile dei Soggetti, che in

in ogni tempo ha prodotti; resi celebri o per santità, o per lettere, o per le armi, o per le prime Dignità, tanto Ecclesiastiche, che Secolari da essi godute, o per la graduazione di Cavaliere, di cui dai primi tempi della Fondazione di detta Città fino al presente in qualunque Ordine di Cavalleria, e nel nostro ancora sono stati frequentemente onorati; e finalmente l'autorità, preminenza, e nobil trattamento di quelli, che godono la Dignità di Gonfaloniere, la quale da più di trecento anni in quà ha Borsa separata da quella di tutti gli altri Magistrati: la savia circospezione, che si usa prima nell'imborsare, e poi nell'ammettere all'attual godimento le Nobili Famiglie, e Persone, onde anco avuto riguardo alla disposizione degli Statuti dell'Ordine nostro, venivano ad essere assistite da efficaci motivi di Giustizia le istanze della detta Città, niente inferiore a molte altre ammesse già a far prova di Nobiltà.

Supposte le quali cose tutte fatte constare dalla detta Città di Prato, e state a noi rappresentate, volendo seguitare l'esempio dei nostri Serenissimi Predecessori, e gl'impulsi della nostra piena estimazione, e parzialità verso di quella, niuna cosa negandole di quelle, che contribuir possano a render più qualificato, ed illustre il Corpo pubblico di essa, e a decorare quelle Famiglie, e Persone, che per le loro virtù, merito, e splendore sono state, o saranno onorate della Dignità del Gonfalonierato, abbiamo risoluto di render consolate le Suppliche stateci presentate dal Pubblico suddetto.

Ma poichè nel tempo stesso, che da noi si vuol far godere alla nostra diletta, e fedelissima Città di Prato un Benefizio conceduto dagli Statuti dell' Ordine nostro, non si contravvenga alla disposizione dei medesimi, alle intenzioni nostre, ed a quelle ancora della stessa Città, come per ventura seguir potrebbe, se si ammettesse a far prova di Nobiltà indistintamente non solo il godimento attuale del Gonfalonierato, ma l'abilità ancora al conseguimento di esso, la quale dagli Statuti suddetti per altro egualmente considerata, ci è parso necessario il procedere con qualche speciale dichiarazione nella forma seguente.

Che però di nostro Motuproprio, di certa scienza, e colla pienezza della nostra Magistrale autorità, ordiniamo, comandiamo, e dichiariamo come appresso.

Primo. Che il Grado di Gonfaloniere della nostra diletta, e fedelissima Città di Prato faccia prova di vera Nobiltà per l'abito di Cavalier per Giustizia nel nostro Militare Ordine di S. Stefano.

Secondo. Che questa nostra benigna concessione, e abilitazione riguardi, e comprenda solo quelle Persone, e Famiglie, che averanno attualmente goduto il Gonfalonierato, ma non suffraghi a quelle, che semplicemente fussero state imborsate, o estratte per detta Carica senz'averla effettivamente conseguita.

E finalmente, che il Pretendente in qualunque tempo d'essere ascritto all'Ordine nostro per Giustizia, giustificar debba, che i suoi Ascendenti per i Quarti, e per le Generazioni, che si richiedono a tal' effetto, non abbino coll' esercizio di arti vili, ed opposte alla qualità di vero Nobile declinato da quel lustro, e decoroso trattamento, che ebbe il primo, che conseguì, e godette attualmente il grado di Gonfaloniere.

E questa essendo la nostra precisa, e deliberata volontà, sarà però la presente da Noi sottoscritta, e contrassegnata dal Segretario dell'Ordine nostro questo dì 20. di Novembre 1721. non ostante ec.

C. Il Granduca di Toscana, e Gran Maestro.

C. Gio. Panciatichi Segr.

Co-

N. 4. *Copia di Deliberazione Capitolare dell' anno 1614. di num. 59.*

ITem pari modo s' intenda approvato il referto del Cav. Antonio Curini uno degli Commissarj eletti sopra la pretensione degli Uomini della Città del Borgo S. Sepolcro, i quali vorrebbono, che quella Città fusse ricevuta per abile, e atta a poter produrre Cavalieri per Nobiltà, concludendo per molte ragioni, oltre alle addotte dal Sig. Auditore Antella, che detta Città possa, e con buona ragione meriti essere ricevuta per tale, così in riguardo dell' antichità, e Nobiltà sua, come della Civiltà, che in quella si osserva, non ripugnante agli Ordini, e stabilimenti della Religione. E però si proponga a S. Altezza, come il Capitolo inclinerebbe a riceverla, ed ammetterla, come domanda, non sentendo massime dall' altro Commissario eletto ragioni, che possino impedire questa resoluzione.

S. A non vuole approvare, nè reprovare assolutamente la Città del Borgo S. Sepolcro, ma si risolverà d'ammettere, e reprovare i Pretendenti l'abito secondo gli parrà giusto, ed attesa la qualità delle Persone, et lor Quarti, et altri requisiti.

N. 5. Serenissimo Gran-Duca.

DAl Dottor Pietro Paolo Borromei della Città di S. Miniato al Todesco fu fatta instanza d'avanti a' sedici Capitolanti del prossimo passato Capitolo Generale della Sacra Religione di S. Stefano, che la medesima Città sua Patria fusse ricevuta per abile, ed atta a far Cavalieri per Giustizia secondo le Costituzioni, et Ordini della detta Religione, come desidera esser lui, di che ne dedusse pienamente con una sua Scrittura molte ragioni, dimostranti l' antica, e continuata Nobiltà della detta Città, sopra la quale pretensione, et instanza furno da' medesimi Capitolanti eletti Commissarj gli Cav. Monsignor' Incontri, e Lodovico de' Vecchi per referire all' Auditore quello sia da risolversi, e rappresentarsi a V. A. Serenissima. Referiscano questi con l' inclusa loro Relazione esser di parere, che lasciandosi nel suo essere, e valore le provanze d' antica, e continuata Nobiltà addotte pienamente dal detto Dottor Borromei per la sopraccitata sua Scrittura a favore della detta Città, non pare, che la risoluzione di questo fatto possa prendersi più adequatamente, che da altri esempj di Città, che hanno fatto simile instanza, e particolarmente del Borgo S. Sepolcro, la quale benchè per resoluzione de' Cavv. Commissarj, e del Capitolo fusse stimata meritevole di tal grazia in riguardo dell' antichità, Nobiltà, e Civiltà, che in quella si conserva, nondimeno fu dal medesimo Serenissimo Gran-Duca, e Gran Maestro, Padre di V. A. Serenissima, che sia in Cielo, rescritto in questa forma.

S. A. non vuole approvare, nè reprovare assolutamente la Città del Borgo San Sepolcro, ma si risolverà di ammettere, o reprovare i Pretendenti l' abito secondo gli parrà giusto, ed atte a la qualità delle Persone, et i loro Quarti, et altri Requisiti.

E simili rescritti intendono essere stati fatti alle domande d' altre Città, non potendosi dubitare, che siano adequatissimi al giusto decoro della Religione, giacchè in Città ristrette per la scarsezza dei Soggetti, i primi onori delle medesime non si possono sempre conferire ai Cittadini, che mantenghino il grado di quella Nobiltà, che si conviene; che perciò bene spesso rileggono nei Magistrati con le Persone Civili, molti che esercitano Arti meccaniche, onde si vede, che le Famiglie di queste Città non deducano la provanza della Nobiltà da luoghi originarj, o dai loro Magistrati, ma dal- le

Francesco Panciatichi 16. Ottobre 1695.

Umilissimo Servitore
C. Francesco Maria Sergrifi Aud.

N. 7. Altezza Reale, e Gran Maestro.

COn altre mie precedenti Relazioni de' 24. Maggio, e 6. Giugno prossimi passati mi diedi l'onore di esporre a V. A. R. essere io di parere, che potessero ammettersi Giulio, e Pier Filippo Fratelli Masetti a far le prove del loro Quarto Paterno per l'effetto di far dichiarar capaci dell'abito per Giustizia della Religione di S. Stefano i loro Figli da nascere, e quegli delle loro Sorelle nati, e da nascere per quello, che concerne il detto Quarto Masetti, con che la discussione successiva della rilevanza di tali prove si facesse in un Contradittorio Giudizio con un Curatore, per il quale effetto nominai il Dott. Francesco Checcacci.

Ed essendosi compiaciuta la R. A. V. di benignamente approvare detta mia Relazione con suo Rescritto del dì 6. di detto mese di Giugno, in esecuzione del medesimo sono stati esibiti diversi documenti per parte di detti Fratelli Masetti nella Cancelleria di detta Religione, e notificati al prefato Curatore, dal quale sono state opposte molte eccezioni, per superare le quali hanno aggiunto detti Fratelli Masetti altri recapiti, dei quali in appresso si farà menzione, dopo di che esaminatesi da me maturamente le ragioni dell'una, e dell'altra parte, son venuto nel sentimento di referire alla R. A. V., che non ostanti le dette Eccezioni apposte per parte di detto Curatore, dalle prove fatte da essi Fratelli Masetti, resulti abbastanza la capacità dei loro Figli da nascere, e di quegli nati, e da nascere dalle loro Sorelle per vestire l'abito per Giustizia della nostra Religione di S. Stefano in quanto concerne la Nobiltà della Famiglia Masetti.

Esponendo ora alla R. A. V. le ragioni, e motivi, che mi hanno indotto in questo parere, per non mi estendere superfluamente, ho creduto necessario premettere, che dei sei gradi di Nobiltà, quali si ricercano per gli stabilimenti dell'Ordine, compresa la Persona del Pretendente al detto effetto di vestire l'abito per Giustizia, l'unica difficoltà in questo affare si restringeva al solo sesto Grado, in cui si trova Giulio Atavo de' Supplicanti, contro la di cui Persona solamente sono state dirette l'Eccezioni del detto Curatore, non avendo potuto controvertere la Nobiltà generosa dei successivi Gradi derivanti da detto Giulio.

Premetto ancora, che detto Giulio, sul quale è caduta la disputa, essendo venuto in Firenze, et acquistata la Cittadinanza con il passaggio per una delle Arti maggiori, in tempo del Principato, et in conseguenza, dopo che era cessato il Grado della Suprema Magistratura del Gonfaloniere, e Priori, e quando non vi erano restate altre Borse, che dei Cittadini promiscue ai semplici, et ai qualificati di Nobiltà generosa, come è notorio, non può provarsi Nobile per quel mezzo, che ricerca la lettera dello Statuto della Religione, cioè mediante il godimento dei primi Onori della Città, mentre tali Onori allora, come di presente, non vi erano, onde impossibile si rendeva, e si rende provarne il godimento.

Di maniera che ad effetto non siano di peggior condizione i Nobili della Città Dominante di quegli delle Città subalterne della Provincia, ove si conserva il rango di detti primi Onori, ed in conseguenza la possibilità della prova ricercata dal detto Statuto per vestire l'abito per Giustizia, sembra ragionevole e necessario, che dove lo Statuto predetto non provvede, conforme non provvede per la Città di Fi-

renze circa il modo di fare le provanze, si debba ricorrere alla disposizione di Ragione Comune, sotto di cui resta il caso omesso, lo che mi diedi l'onore di porre in considerazione più diffusamente, anco nella mia precedente Relazione, a cui per brevità mi rapporto.

Supposte queste premesse, esaminando le prove della Nobiltà generosa di detto Giulio Atavo dei Supplicanti, mi son parse bastanti a termini di Ragion Comune per l'effetto, di che si tratta.

Imperciocchè in primo luogo consta per l'Albero Genealogico della Famiglia Masetti, che si conserva in Modana appresso il Conte Geminiano Masetti, che la Famiglia Masetti di Firenze, è un ramo derivante da quella di Modana, lo che confermano alcune lettere dell'anno 1690., e dell'anno 1737. scritte da Fabio Masetti di Modana, e dal Conte Geminiano a questi di Firenze, nelle quali si soscrivano per parenti, et altresì consta, che la detta Famiglia di Modana è nobile, perchè uno di detta Famiglia veste l'abito per Giustizia fino nell'anno 1606. nella stessa nostra Religione di San Stefano.

Contro di detta prova ha opposto il Curatore in primo luogo, che tanto il detto Albero Genealogico, quanto le dette lettere non fossero in forma provante, ma con i recapiti aggiunti dai Supplicanti dopo la mia precedente Relazione è stata superata questa obiezione per esserne stata fatta la recognizione, e legittimazione giudiciale in Modana con lettera remissoriale da me scritta al Pretore di quella Città, per gli atti di cui trasmessimi colla sua responsiva, resta verificato il Carattere tanto del predetto Conte Geminiano io piè del detto Albero Genealogico, e della lettera da esso scritta l'anno 1737.. quanto quello del mentovato Fabio Masetti della lettera del 1690.

Secondo ha opposto detto Curatore, che da dette lettere di detti Conte Geminiano, e Fabio Masetti di Modana, non resulti grado alcuno di prova per giustificare la pretesa Parentela fra detti Masetti di Modana, e quegli di Firenze, ma questa Proposizione non ho potuto ammettergliela di ragione, perchè le recognizioni, e dichiarazioni dei Congiunti, quantunque non faccino per se sole una concludente prova della identità della Famiglia, e Parentela, se non contro di loro medesimi, con tutto ciò anco fra Persone diverse servono di amminicolo, e presunzione da congiungersi con altri, che concorrino allo stesso fine.

Terzo ha opposto, che neppure consti della Nobiltà di detta Famiglia Masetti di Modana, ma questa eccezione non ha altro appoggio, che il puro zelo di sodisfare alla sua incumbenza di Contradittore, mentre, conforme ho di sopra accennato, costando dai Registri del nostro stesso Ordine, che Bartolommeo Masetti di Modana ne vestì l'abito per Giustizia fin dell'anno 1606., la Nobiltà di questa Famiglia non può esser meglio giustificata per l'effetto, di che si tratta.

Quarto ha opposto, che l'identità di dette due Famiglie resti esclusa dalla diversità, che passa fra l'armi Gentilizie dell'una, e dell'altra, ma riflettendo, che tal diversità consiste in poco, perchè ambedue convengono nella sbarra rossa con tre rose d'argento in campo bianco, e solo in quella dei Masetti di Firenze vi è l'aggiunta di tre catene di oro in perpendicolo nella parte inferiore, non solo non ho creduto, che tal circostanza delle armi conferisca a presumere la diversità di dette Famiglie, ma piuttosto ad amminicolare l'identità, non essendo verisimile, che per semplice caso due Famiglie, che fussero realmente diverse, e di diverso Paese, avessero oltre lo stesso cognome, anche le armi Gentilizie fra di loro tanto simboliche, come per lo contrario è verisimilissimo, che ambedue discender possino dall'istesso stipite, non ostan-

ostante un ramo di esse all'antica arme comune abbia fatto con il corso del tempo per qualche incognita cagione una piccola aggiunta, o variazione, e di ciò oltre l'esser notissimo, ne allega anco molti esempj Gio. Batista Dei Antiquario di V. A. R., il di cui attestato, e parere è stato prodotto dopo l'accennata mia precedente Relazione.

In ultimo ha opposto detto Curatore, che non si provi l'attacco di detta Parentela, cioè la Descendenza di dette due Famiglie da un comune stipite. Questa eccezione in fatto è verissima, ma i Difensori dei Supplicanti hanno replicato, che non rileva di ragione, poichè non è di forma essenziale, che l'identità delle Famiglie si provi colla Discendenza dal comune stipite, quando non sia in oltre necessario provare la prossimità del Grado per l'effetto di qualche successione appoggiata non alla sola qualità di Parente, ma di Parente più prossimo ad altro, che concorresse nella stessa successione, soggiungendo, che fuori di questo caso si può provare egualmente bene per mezzo d'amminicoli, congetture, e presunzioni, alle quali non sarebbero stati obbligati a ricorrere, quando per il sinistro caso dell'Incendio dell'Archivio di Modana seguito molto tempo addietro, non le gli fusse impossibilitato il modo di fare la detta prova della Descendenza per Gradi distinti dell'uno, e l'altro Colonnello fino al primo comune stipite, e quando l'assenza diuturna de' loro antenati da Modana non gli avesse privati delle notizie opportune per indagare la Fede della nascita di ciascuno de' loro antenati colla particolarità della Parrocchia d'ognuno di loro, cosa, che è molto difficile a sapersi, e ritrovarsi, particolarmente per lettera, o commissione. In questo stato di cose ho creduto, che il non provarsi la Descendenza del comune stipite altro non faccia, se non che rendere disputabile l'identità di dette due Famiglie, qual disputa per il contrario non potrebbe risvegliarsi provata la suddetta Descendenza per Gradi distinti, ma altresì col sentimento comune de' Dottori, ho creduto, che il difetto di detta prova diretta della Descendenza dei comune stipite possa supplirsi con prove indirette, e sussidiarie di presunzioni, et amminicoli, e che quelle, che nel caso nostro concorrono per l'intento de' Supplicanti siano sufficienti.

Alla detta prima congettura della Nobiltà del detto Giulio Masetti derivante dalla probabilità molto fondata, e circostanziata della derivazione della Famiglia Masetti di Modana, si aggiunge la seconda, che venuto detto Giulio ad abitare a Firenze fu subito ammesso alla Cittadinanza Fiorentina, et ascritto ad una delle Arti maggiori, et in conseguenza ammesso al godimento di tutti quegli Onori, che in quel tempo goder si potevano, e sebbene come riflette il detto Curatore nelle sue eccezioni, da ciò altro inferir non si possa, se non che detto Giulio fosse Cittadino, ma non già Nobile, con tutto ciò non è da omettersi la notizia di tal circostanza per unirla con l'altra, che il medesimo era sì facultoso, che lasciò alla sua morte uno stato di scudi cento mila, conforme espone il Presidente in quel tempo dell'Ordine nella Rappresentanza fatta al Serenissimo Gran-Duca, e Gran Maestro in occasione della Fondazione della Commenda Masetti fatta da Francesco di lui Figlio, conciossiacosachè, sebbene in un soggetto, che neppure fusse Cittadino, ma Popolare, uno stato così conspicuo di scudi cento mila non potesse influire a far presumere la Nobiltà per mancanza del primo Grado della Cittadinanza, è certamente provato, che la circostanza di possedere un Patrimonio di scudi cento mila, contribuisce molto a far credere, con il concorso di altre Presunzioni dette, e da dirsi, che egli fusse qualche cosa di più d'un semplice Cittadino.

In

In fatti è stato provato, che egli ebbe per moglie la Ginevera Giannotti Famiglia nobile, e descritta nel Priorista, circostanza, che da me è stata valutata per terza congettura della Nobiltà di detto Giulio; il Curatore contro questa, altro non aveva opposto, se non che non fusse giustificato, che la Famiglia Giannotti fusse nobile, ma i Supplicanti in replica hanno supplito a questa prova colla Fede autentica estratta dal Libro Priorista, che si conserva in questa Cancelleria dell' Ordine nostro.

Al Parentado nobile di detto Giulio, rispetto alla di lui moglie, si aggiungono tre altri simili in persona di tre di lui Figli, che uno Maschio, e due Femmine, il maschio si maritò con Caterina Bandinelli, Famiglia incontrovertibilmente nobile, delle due Femmine una si maritò in casa Teri, l' altra in Casa Quaratesi, sulla Nobiltà delle quali assolutamente non può cadere questione, non tralasciandosi di avvertire, rispetto all' ultima, che Gio. Batista Quaratesi, che sposò una di dette Figlie di Giulio, non solo era nobile, ma eziandio soggetto di merito, e qualificato, perchè fu prima Auditor Generale dello Stato di Siena, e dopo la morte di detta sua moglie, preso l' abito Ecclesiastico, fu Prelato della Chiesa Conventuale dell' Ordine suddetto.

A queste tre congetture non ha potuto altro opporre il Curatore, se non che talvolta accade, che una Persona di rango inferiore si congiunga in Matrimonio con altra di rango superiore, ma una risposta così generica non mi ha appagato l' intelletto, perchè all' effetto, di cui si tratta, non si ricercan prove tali, che fisicamente escludino il contrario possibile, cioè, che non potesse essere a meno, che detto Giulio fusse nobile, bastando quelle, che probabilmente, e moralmente inducono a credere, che egli fusse tale; ora sebbene non sia totalmente impossibile, che seguino Matrimonj disuguali, anzi ve ne siano degli esempj, contuttociò non sono così frequenti, e la presunzione della legge non si adatta a ciò, che accade di raro, e per qualche stravaganza. Oltre di che non trattandosi nel caso presente di presumere un solo Matrimonio disuguale, ma quattro, considerato quello della moglie di detto Giulio, e gli altri di tre suoi Figli, converrebbe supporre troppi casi straordinarj, ed insoliti relativi ad un solo oggetto, al che difficilmente l' umano intendimento si adatta; onde potendosi per il contrario riferire la combinazione di tanti Matrimonj Nobili ad una causa propria naturale, e verisimile, cioè perchè detto Giulio fusse nobile, come derivante da Modana, e della stessa Famiglia, della quale derivazione un forte indizio somministra si la recognizione dei Parenti, si l' albero Genealogico legalmente riconosciuto, si finalmente la simbolità dell' Arme, non mi è parso, senza far violenza alla mia propria credulità, ed opinione di potere a termini di ragione rigettare le dette prove congetturali unite insieme, ed inclinare a dubitare della Nobiltà nel detto sesto Grado riguardante la Nobiltà di esso Giulio.

In corroborazione di tutte queste circostanze a mio giudizio per se stesse bastanti, non ho tralasciato di valutare ancora, che un' altra Figlia di detto Giulio, che volle vestire l' abito Religioso, fu ricevuta nel Monastero di S. Caterina di questa Città, ove certamente in oggi non si ricevono, che Nobili, avvengachè quantunque abbia opposto il Curatore predetto, che dal praticarsi oggi così, non venga in necessaria conseguenza, che lo stesso si praticasse per l' addietro, potendo essere, che quando si vestì detta Figlia di Giulio. il Monastero avesse per costume di accettare promiscuamente tanto le Dame, che le semplici Cittadine, nientedimeno ritenuto anco il supposto del Curatore, che allora il detto Monastero ricevesse egualmente

mente e Dame, e semplici Cittadine, riducendosi la difficoltà a presumere, se la detta Figlia di Giulio fosse ricevuta o come Dama, o come Cittadina, ho inclinato a credere il primo piuttosto, che il secondo, perchè avendo due sorelle maritate a due delle Famiglie cospicue della Città, un Fratello, che aveva per moglie una Nobile di Casa Bandinelli, e nascendo per una Dama di Casa Giannotti, non mi è parso, che in questo stato di cose gli potesse essere fatto il torto di annoverarla piuttosto fra quelle del secondo rango, che fra quelle del primo.

Questo è quanto mi occorre umilmente rappresentare alla R. A. V. in adempimento dei due Sovrani comandamenti, ed in attenzione di ciò, che sembrerà di ordinare su tal proposito, all' infallibile discernimento di V. A. R. profondamente inchinato le bacio le Regie vesti.

Di V. A. R.

Di Casa 18. Settembre 1743.

Approvasi il Parere del Senator Presidente de' Ricci per l' effetto, di cui si tratta. Dato in Reggenza li 26. Settembre 1743.

C. Il Conte di Richecourt.

C. Gaetano Antinori ec.

Umiliss. Servo e Suddito
C. Pier Francesco de' Ricci

N. 8. Sacra Cesarea Maestà, ed Augustissimo Gran Maestro.

Niccolò Maria Gaetano del fù Francesco Antonio Serguidi, al Sacro Fonte Francesco Maria Ricciardi Fiorentino, supplica la Cesarea Maestà Vostra mediante le preci di Tommaso Ricciardi suo Zio, e Tutore a fargli grazia dell' abito di Cavalier Milite per Giustizia dell' Ordine nostro ed avendoli permesso la Maestà Vostra di potersi valere per le prove di Nobiltà dei suoi Quarti di quelle fatte dal Cav. Baldino Giuseppe Martellini suo Cugino per la propria Famiglia Ricciardi, e per quelle dell' Ava Paterna di Casa Rinuccini di quelle fatte dal Cav. Conte Pietro Valvasoni Manico d' Udine suo Biscugino, e finalmente per i Quarti Materni Baldovinetti, e Samminiati di quelle esibite dal Cav. Giuseppe Baldovinetti suo Zio, ha egli perciò riprodotte in autentica forma le presate provanze nel Processo compilato dinuovo di sua vita, costumi, legittimità, e sostanze, facendo costare in buona, e valida forma col deposto di Testimonj Nobili, e con altri pubblici Documenti la sua descendenza da dette quattro Casate, e l' enunciato grado di parentela con i reseriti Cavalieri di Giustizia dell' Ordine nostro, e che le dette Famiglie sono antiche, e nobili di Firenze, con avere gli uomini di esse goduto ed essere stati capaci di godere i primi Onori di detta Città, ed esser sempre vissuti nobilmente di proprie entrate senza macchia d' infamia, o eresia, nè originarj da infedeli.

E quanto alla Famiglia Ricciardi, che si crede trarre la sua origine da Pistoja, e che per le Fazioni, e Bandi dei Grandi fosse anticamente chiamata in varie Città d' Italia, e specialmente nella Terra Nobile di S. Gemignano in Toscana, dove fra le altre antiche, e nobili Famiglie viene annoverata quella del Pretendente, di cui tralasciando le narrative dei godimenti degli Onori di quel Pubblico più rimoti, apparisce, che l' ultimo quivi abitante di questa Casa, che poi passò ad abitare a Firenze, fù Ser Iacopo di Ricciardo di Bartolo, che ne' 26. Agosto 1454. si vede tratto per uno de' Capitani di Parte Guelfa per la Contrada di S. Matteo, e successivamente nel 1472. fu eletto Castellano della Fortezza di Castel Vecchio di detto luogo, e similmente nel 1482. si trovano Bartolo, e Mess. Francesco

sco di detto Ser Iacopo nella Borsa prima dei Priori.

Resta ancora giustificato, che tra la Repubblica Fiorentina, e la Comunità, e Popolo di San Gemignano, quale non riconosceva Superiore, ma regolavasi in forma di Repubblica, ottenne questa Nobil Terra nelle due sommissioni al Dominio Fiorentino la qualificata, e ragguardevole distinzione di dovere i Nobili di detta Terra, godere tutti i Privilegj, Benefizj, e Immunità, che potessero ottenere gli altri veri, ed originarj Cittadini di Firenze, come per dette Convenzioni stipulate l'anno 1548. esistenti in Processo, restando ancora questa Convenzione inserita nei libri degli Statuti Fiorentini; onde si vede, che molte Famiglie di quel Paese godono del vantaggio degli Onori, ed Uffizj di detta Città di Firenze, ed apparisce altresì dai godimenti, e Squittinj di quei tempi, che gli ascendenti di tal Famiglia dei Ricciardi fussero allora in San Gimignano, e che questa Famiglia fusse tra le Nobili, e potenti di detta Terra, come lo erano altre Famiglie Fiorentine, tanto che fin da quel tempo antichissimo, avevano gli uomini di essa la capacità indubitabile di godere le onorificenze di Firenze espresse in detta Convenzione.

E quantunque tal Famiglia non apparisca avere allora goduto quelle maggiori dignità di Firenze, che in tempo di Repubblica facevano distinguere i Nobili dalla Plebe, tuttavia si vede averne goduto nei tempi posteriori, come si dirà in appresso, per essere la medesima Famiglia andata ad abitare in Firenze dopo l'assunzione al Principato della Reale Casa dei Medici, nel qual tempo restarono soppresse le Dignità, e Gradi distintivi della Nobiltà.

E che sia così non può negarsi, che l'Arte di Calimala detta dei Mercatanti, non sia stato uno dei più insigni Collegi di Firenze non solo per l'antichità, trovandosi memoria, che fino l'anno 1050. la detta Arte fece coprire il Tempio di S. Giovanni, del quale anco al presente ne ha la cura, ma altresì per essere in quella stati ascritti in ogni tempo uomini delle primarie Famiglie Fiorentine, che in tempo di Repubblica esercitavano i primi Magistrati, come si giustifica dall'attestato del Cancelliere di detta Arte, e dal Ministro delle Tratte de' pubblici Ufizj di Firenze prodotto in Processo; e quando la Città era governata dai Consoli, il primo di essi era di detta Arte, e dipoi quando fu nel 1282. mutato il Governo, succedendo i Priori, il primo, che di questi restò eletto, fu *Bartolus Domini Iacobi de Bardis pro Sextu ultra Arni pro Arte Callismalae*, ed aveva ancora quest' Arte la preminenza, che nel Magistrato dei Ministri di Zecca, composto d'uno dell' Arte dei Mercatanti, e d'uno dell' Arte del Cambio, precedeva tra questi; ed era Proposto quello de' Mercatanti, e le monete d'oro si stampavano col segno, ed arme di detto Zecchiere, che dall' Arte dei Mercatanti si estraeva.

E' altresì indubitato, che l'Arte di Calimala è una delle sette maggiori veglianti fino dai primi tempi della Repubblica Fiorentina, dalla quale si creavano i Gonfalonieri di Giustizia, ed i Priori delle Arti, detti poi di libertà, che erano gli onori supremi della Repubblica, e e che agli Squittinj tanto al tempo di essa Repubblica, che del Principato per l'Imborsazione dei nuovi Soggetti sono state ammesse, e respettivamente imborsate le sole Famiglie Nobili, come attesta il primo Ministro delle Riformagioni di Firenze.

Ora in quest' Arte si ragguardevole si giustifica essere stato descritto „ Iacopo di Gio. Batista di Bartolommeo di Ricciardo „ e nel 1585. Francesco di Iacopo di Gio. Batista „ Bartolommeo di Iacopo di Gio. Batista nel 1589. „ Francesco Maria di Iacopo di Francesco nel 1664. „ Ottavio di Iacopo di

Franceſco nel 1678. „ e Tommaſo di Iacopo di Franceſco Ricciardi nel 1679.

Perchè poi gli Statuti di queſt' Ordine furono compilati quando era già ceſſato in Firenze il Grado di Gonfaloniere, e Priori, e non vi era reſtato altro godimento d'onore per i Cittadini, che quello delle Magiſtrature inferiori, promiſcuo a tutti quegli, che erano ammeſſi alla Cittadinanza ſenz alcuna diſtinzione tra i Nobili, ed i Cittadini, ſi deve neceſſariamente concludere, che per la Città di Firenze nella ſuddetta Deſcrizione all'Arte dei Mercatanti ſi renda adempita la cenſura di detti Statuti dell'Ordine noſtro nel volere „ che il Pretendente, Padre, „ Madre, Avi, e Avole del lato „ Paterno, e Materno ſiano diſceſi da Caſate Nobili, e che abbiano avuto, e goduto, o veramente „ ſiano ſtati atti a potere avere, e „ godere nella Patria loro quelle „ maggiori Dignità, e Gradi, che „ ſolo i più Nobili Gentiluomini „ ſogliono avere, e godere &c „ altrimenti ne ſeguirebbe l' intollerabile aſſurdo, che foſſero conſtituiti di peggior condizione i Nobili della Città Dominante di quello ſiano i Nobili delle Città ſubalterne della Provincia di Toſcana, e così ad effetto di non rendere irragionevole il detto Statuto, il quale inteſo diverſamente nel tempo ſteſſo, che voleva render più decoroſa la Città Dominante, gli averebbe impoſſibilitata la prova della Nobiltà, è forza dire, che non abbia colto quei mezzi, co' quali ſecondo l'uſo di Firenze ſoleva dimoſtrarſi la qualità dei Nobili dopo eſſere ſtato ſoppreſſo il Gonfalonierato, e Priorato della Repubblica; ſenza che poſſa opporſi, che in oggi in Firenze ſia conſiderata la Dignità Senatoria, perchè queſta dipende dalla grazioſa Munificenza del Sovrano; e però tante Famiglie Nobili Fiorentine, alle quali dopo terminato il Governo della Repubblica non ſia ſtata conferita la detta Dignità, eſſendo nondimeno capaci di conſeguirla, poſſono conſiderarſi ammiſſibili all'abito di queſt' Ordine per Giuſtizia a motivo della capacità di poter godere il Supremo Onore della Patria ſenza l'attual godimento, mentre lo Statuto ſuddetto non vi repugna, anzi eſpreſſamente ammette, come ſopra, l'idoneità ſuddetta.

Concorrono ancora per maggiormente dimoſtrare la Nobiltà di queſta Famiglia, e ſua capacità dei primi Onori di Firenze oltre le copioſe ricchezze del ſuo Patrimonio il nobile accaſamento di Gio. Batiſta di Bartolommeo Ricciardi con Goſtanza di Giovanni Torrigiani Valori, e di Caterina Aldobrandini Biſcugina del Papa Clemente VIII. nel 1534. ſiccome di due Figlie di Jacopo, una maritata al Cav. Carlo Dei Nobile Fiorentino nel 1597. e l'altra a Pietro del Capitano Gio. Batiſta Roſſelmini Nobile di queſta Città nel 1600. raccogliendoſi ancora, che nel 1577. la moglie di Jacopo di Franceſco Ricciardi allora commorante in Piſa fu invitata, e deſcritta nel numero di molte Nobili Dame Fiorentine al Corteggio del Batteſimo di Filippo Gran Principe di Toſcana Figliuolo del Gran-Duca Franceſco I. de' Medici: e finalmente detto Jacopo nel 1646. fu Alfiere del Calcio in Firenze con Bernardino Dini, con aver dipoi ſpoſata Cammilla del Senat. Ottavio Rinuccini nel 1674, e parimente Franceſco Maria di detto Jacopo Padre del Pretendente fu ammeſſo a detta onorificenza d'Alfiere del Calcio con il Baſi Gio. Batiſta Gianfigliazzi, e fu Paggio d'onore del fu Sereniſſimo Gran Duca Coſimo Terzo nel 1713.

Quanto alla Famiglia Rinuccini, da cui ne deriva la detta Cammilla Ava Paterna dell'Oratore, ſi riconoſce, che dal 1347. al 1527. gli uomini di eſſa riſederono nel Supremo Magiſtrato degli Eccelſi Priori di libertà n. diciaſſette volte, e ſempre per la maggiore, fra' quali ſi vede aver riſeduto Gio. di Simone nel 1501. e 512. Franceſco di Gio. di Simo-

Simone nel 1524., e Ottavio di Tommaso Padre della riferita Cammilla fu creato Senatore nel 1666.

Quanto alla Famiglia Baldovinetti, da cui nasce Maria Cassandra di Niccolò Madre del Supplicante, vedesi, che gli uomini di essa dal 1287. al 1527. risederono di detto Magistrato o. trentadue volte, e num. cinque volte ebbero il Supremo Grado di Gonfaloniere di Giustizia, principiando da Guido, che fu Gonfaloniere nel 1301. fino a Pera, che godè di tal posto nel 1397., e 1400., e Gio. di Francesco fu assunto alla Dignità Senatoria nel 1575.

E finalmente quanto alla Famiglia Samminiati, dalla quale deriva Francesca di Francesco Ava Materna del Pretendente apparisce, che Bartolommeo di Ser Bartolommeo godè dei Priori di libertà nel 1492., Francesco di Simone di Bartolommeo nel 524., e Ascanio di Baccio di Francesco fu creato Senatore nel 1653.

Costa ancora, che le armi gia prodotte delle mentovate Famiglie, che usano di presente, sono le medesime da loro usate in antico, tanto in pubblico, che in privato.

Giustifica parimente il Pretendente di esser giovinetto di vita, e costumi, e qualità nobili, attende agli studj, pratica nobilmente, è di bella, e grata presenza, sano di suo corpo per divenire atto a suo tempo al mestiere delle armi, ed esercizj Cavallereschi; non è macchiato d'infamia, o d'eresia, nè avuta origine da Infedeli, ed è di età di anni quattordici, essendo nato il dì 14. Giugno 1732., come apparisce dalla Fede di suo Battesimo.

E quanto al requisito delle sostanze dimostra di avere assieme col predetto Tommaso Ricciardi suo Tutore, e Zio Paterno, e di godere, e possedere oltre una nobil Casa nobilmente mobilata in Firenze, più, e diverse Ville ben corredate, Case, Fattorie, e Luoghi di Monte, e Crediti del valore di scudi dugentomila, e d'annua rendita di scudi quattromila in circa, con la quale potrà mantenere con tutto decoro, e splendore il Grado di Cavaliere.

Laonde parendo a noi, che l'Oratore abbia adempito a quanto doveva, lo rappresentiamo umilmente a V. M. Ces. per meritevole della domandata Grazia, qualora la M. V. si degni d'accordargli l'altra della dispensa della minore età, e profondamente inchinati al suo Trono Imperiale le baciamo l'Augusto Manto.

Di V. M. Ces.

Pisa 18. Aprile 1747.

Umilissimi Servi
I XII. Cav. del Cons. dell' Ord. di S. Stefano.

Giulio Parafacchi ViceCanc. dell' Ordine.

Sacra Cesarea Maestà, ed Augustiss. Gran Maestro. N. 9.

PAre, che Niccolò Ricciardi Fiorentino sia meritevole di ottenere dalla Somma Clemenza di V. M. Ces. la Grazia dell'Abito di Cavalier Milite per Giustizia dell'Ordine di S. Stefano, come domanda. Poichè oltre avere il Consiglio dell' Ordine esposto nella sua Rappresentanza, come nell'esame fattone secondo lo stile ha riconosciute concludenti le giustificazioni esibite per la prova della Nobiltà di quelle Famiglie, dalle quali si formano i di lui Quarti tanto dal lato Paterno, quanto dal Materno; osservo, che per essere stati con le provanze medesime già ammessi altri soggetti a quest' Ordine per Giustizia necessariamente asserir si deve, che le medesime restano con Supremo Beneplacito a tal' oggetto parimente canonizzate.

Onde avendo detto Supplicante giustificato appieno gli altri Requisiti concorro nel Parere del Consiglio

glio suddetto, e stimarlo capace dell'abito per Giustizia.

E profondamente inchinato all'Augustissimo suo Trono, le bacio l'Imperial Manto.

Della Ces. M. V.

Pisa 28. Aprile 1747.

Diasegli l'abito di Cav. Milite, dispensandolo S. M. Ces. dalla minore età, mentre paghi il passaggio maggiore. Dat. in Reggenza il 1. Novembre 1747.

C. Il Principe di Craon.

C. Gaetano Antinori.

Umiliss. Servo, e Suddito
C. Pier Francesco de' Ricci.

N.10. CAPITOLO SETTIMO

Della Nobiltà Civile di Siena.

LE cose dette nei precedenti Capitoli riguardano il Sistema di Nobiltà Civile introdotto, e ricevuto nella Città di Firenze, e suo Contado, e Distretto, ma siccome questo non comprende la Città, e il Territorio di Siena, la quale forma per altro una parte principale del Granducato di Toscana, così resterebbe incompleto il discorso della Nobiltà Civile di Toscana, se si passasse in silenzio ciò, che risguarda la Costituzione del Governo Senese.

E' ben vero, che essendo stata la Città di Siena una Repubblica molto simigliante quella di Firenze, e le altre, che in quei tempi in Toscana fiorirono, così la di lei Costituzione in materia della sua Nobiltà Civile può sostanzialmente poco differire dal Sistema, che aviamo spiegato per Firenze, e suo Distretto, giacchè si tratta di Città, che sono state tutte partecipi delle istesse vicende, e hanno perciò con metodi quasi simili fondati i loro Governi, da cui la Nobiltà Civile tiene l'origine.

La Nobiltà di Siena adunque fù nei primi tempi di due provenienze, parte cioè di antica origine Urbana, e parte composta di residui della Nobiltà Longobardica. E questi Nobili tenendo in principio soli il Governo della Città, essendo di genj, ed interessi diversi, ben presto si divisero nelle Fazioni Guelfe, e Ghibelline, che tormentarono tutta l'Italia; e da queste loro divisioni nacquero infinite conseguenze funeste al Popolo sottoposto.

Questo Popolo afflitto dalle discordie di chi lo governava, pensò al modo valevole di preservarsi dall'oppressione dei prepotenti, e acquistò Rappresentanza pubblica, e Magistrature, e Forza militare, come altrove si ritrova essere succeduto.

Ben presto il Popolo così formato, e riunito diventò formidabile agl'interessi dei Nobili, e fece nascere la voglia a molti di essi di diventare popolari nel modo istesso, che di sopra in altri luoghi abbiamo osservato.

E il Governo popolare ebbe in Siena diversi periodi, perchè dopo avere provato diversi metodi di Magistratura fù collocato il Supremo Magistrato in nove persone, che furono dette i nove Priori, e Difensori della Città, e Comune di Siena, e per capaci di questo Magistrato furono elette alcune Famiglie delle principali trà il popolo, le quali amministrarono in questa guisa la Repubblica per lo spazio di settant'anni in circa fino all'anno 1355.

Queste Famiglie che sole erano state capaci della detta Amministrazione cominciarono a esser risguardate con gelosia dal restante del popolo, che con l'istigazione dei Grandi, o Magistrati formò una Fazione contro di loro, e in detto anno a viva forza tolse loro di mano il Governo.

Fù adunque trasferita la Suprema Potestà a un nuovo Magistrato composto di dodici, che furono detti i dodici Governatori, e

Amministratori della Repubblica di Siena, e lù fatto un nuovo Ruolo di Famiglie capaci di questa Magistratura a esclusione di quelle, che avevano goduto la Magistratura precedente detta dei Nove.

Con ciò furono formate due Fazioni di Famiglie popolari impegnate a odiarsi, e offendersi scambievolmente, le prime per ricuperare il Governo perduto, le seconde per mantenerselo, e rimaneva sempre in essere la Fazione dei Magnati, a cui non furono mai, ne totalmente negati, ne totalmente accordati gli onori pubblici, ma tenuti lontani da i più importanti affari con quel sospetto, che sempre il popolo nutrì contro questa Classe di persone, che sempre contribuì a tener vive le discordie intestine di quel Paese.

Restavano con ciò lontane dal Governo tutte le Famiglie popolari non descritte nel Ruolo dei Nove, nè in quelle dei Dodici. Queste non potendo soffrire la superiorità delle altre, e malcontente del Governo dei Dodici, nel 1363. fecero una Riforma dello Stato, e fecero un Consiglio di cento cinquanta Popolari, che fù detto dei Riformatori, e crearono un Supremo Magistrato di quindici Persone, che dovevano essere quattro della Classe del Dodici, tre di quella dei Nove, e otto di quella nuova Classe di Famiglie che in tal tempo restò formata, e fù denominata dei Riformatori, ed in tal guisa fù stabilita una quarta Fazione inimica di tutte le precedenti.

Quantunque i Governi dei Nove, dei Dodici, e dei Riformatori fussero popolari, non ostante restava sempre un numero di Famiglie escluso dagli Onori, le quali restavano sotto nome di popolo. Questo finalmente nel 1387. volle col proprio suo nome aver parte nel Governo, onde fù fatta un' altra Classe di Famiglie, che fù denominata del Popolo, la quale in breve divenne la più forte, e la più rispettabile Fazione del Paese, e si descrivevano in essa diverse delle primarie Famiglie Magnatizie.

Questi Ruoli di Famiglie, che degenerarono in tante Fazioni, furono detti Monti, e nel 1403. fù fatto uno stabilimento, per cui tutti i Monti ugualmente dovessero godere dei sommi Onori della Patria, e di tutte le altre Magistrature. Questo stabilimento ricevè la sua perfezione a poco a poco per causa delle continue discordie di quella Città, ma finalmente dopo una lunga serie di variazioni che non occorre rammemorare, il Monte dei Dodici restò soppresso, e incorporato a quello dei Nobili, sicchè i Monti restarono quattro come si trovano anco di presente, detti del Popolo, del Gentiluomo, dei Riformatori, e dei Nove; e tutte le Magistrature furono composte di ugual numero di Residenti per Monte, e tutte le Famiglie, che godono la Cittadinanza, ò Nobiltà Civile di Siena, sono descritte a uno dei sopradetti Monti, i quali tutti sono considerati di egual Rango tra loro, perchè non ostante l'origine di questi vocaboli, e le antiche differenze con cui si sarebbe potuto distinguere la nascita e l'ingrandimento delle predette Classi, certo è, che attualmente godendo tutte con perfetta uguaglianza tutti gli Onori della Patria, sono tutte tra loro perfettamente uguali di Diritto, e perciò ugualmente Nobili di Nobiltà Civile.

Il detto stabilimento dell'anno 1403. di perfetta unione frà detti Monti fù successivamente in diversi modi viziato dalle discordie Civili, ma finalmente fu riassunto al tempi di Carlo V., che mandò Don Diego Urtado di Mendozza a pacificare la Città, quando ancora era libera; e quando in appresso nell' anno 1555. sofferse l'assedio, e si rendè a Carlo V., nella Capitolazione della resa, fù nuovamente il detto Compartimento uguale di Onori trà detti quattro Monti confermato.

Sie-

Sicchè si può dire, che la Nobiltà Senese è di un Rango solo, poichè la divisione nei detti quattro Monti non produce frà i descritti in essi alcuna disuguaglianza di Diritto, nè di Grado, nè di Dignità; anzi il Monte del Popolo, che ebbe origine un tempo dalla Fazione del Popolo più minuto, nei pubblici Registri si pone in primo luogo, perchè questa Fazione diventò una volta più potente delle altre, e vi aderirono, come è seguito in tutti i Governi Popolari d'Italia, molte Famiglie Nobilissime, e Antichissime, che ancora in oggi vi si ritrovano descritte.

In questo Rango solo di Cittadinanza, o Nobiltà Civile resta consolidata la Rappresentanza pubblica della Città, e l'amministrazione di tutti i pubblici affari, e questo Rango solo è capace di godere le Magistrature, e Onoranze del Paese, e chi non è di detto Rango, e descritto a uno di detti quattro Monti, non si considera nè Cittadino, nè Nobile, e non è capace di godere alcuna Magistratura, nè suprema, nè subalterna, nè di essere del Consiglio Generale della Città, e in somma non ha per ragione di nascita il minimo diritto in quel Paese.

La Nobiltà Civile di Firenze, e quella di Siena pare, che si somiglino nell'essere entrambi elevate a un Rango solo, ma quella si è reclutata in appresso per Rescritto, e senza Scrutinio, e questa non si è reclutata senza il vigore degli Scrutinj dei pubblici Consigli. È inoltre vi è restata tra loro altra notabilissima differenza, perchè alla Nobiltà di Siena è stato preservato il diritto di godere per ragione di nascita delle Supreme Magistrature della Patria; laddove alla Nobiltà, o Cittadinanza di Firenze questo diritto è stato tolto per la Riforma del 1532., come abbiamo spiegato nel Capitolo quinto.

Questa differenza produce un effetto notabilissimo nell'occasione di dover fare i Processi per le provanze di Nobiltà; o nell'Ordine di Malta, o nell'Ordine di S. Stefano; poichè la Nobiltà di Siena, che gode per ragione di nascita i Supremi Onori della sua Patria, coll'attestato di tali godimenti per quei gradi di antenati, che sono necessarj, fa le sue provanze a mente degli Statuti degl'Ordini predetti. laddove la Nobiltà di Firenze non avendo per ragione di nascita diritto alcuno, non può portare Attestati di godimenti, altro che del tempo precedente alla Riforma del 1532., e da detto tempo in poi rimane impossibilitata di sodisfare ai requisiti dei predetti Statuti, e perciò esclusa dall'ammissione all'abito degli Ordini predetti, come si è detto nel Capitolo precedente; il che produce a questo Corpo una specie di disistima, che non ha il corpo della Nobiltà di Siena, e nemmeno quello di altre Città del Distretto di Firenze, nelle quali è stato preservato alla Nobiltà il Diritto di godere per ragione di nascita i Supremi Onori della Patria, e che ne possono provare i godimenti anco nei tempi più moderni al 1532.

La Città di Siena ha un vasto Territorio di sei Città, e di molte Castella acquistate dalla Repubblica nell'istesso modo, che da quella di Firenze fù ampliato il proprio Dominio. Sicchè per la Nobiltà Distrittuale dei luoghi sottoposti a Siena ricorrono le istesse considerazioni da me sopra fatte nel Capitolo quarto sopra la Nobiltà Distrittuale del Dominio Fiorentino.

Solo vi è da avvertire, che le sei Città del Dominio Senese, che sono, Chiusi, Grosseto, Massa, Sovana, Pienza, e Montalcino, quantunque alcune di loro di origine molto antica, non ostante le prove dei loro godimenti non si ricevono dalla Cancelleria dell'Ordine di S. Stefano, perchè quantunque siano godimenti di Città, manca loro il requisito, che chiamano di Città Nobile, requisito, che non ha origine da una Legge chiara, ma dipende da

una

una osservanza di fatto; e questa osservanza ha per fondamento, che tali Città, benchè antiche, e benchè una volta più popolate, e di qualche celebrità, sono state in appresso dalla desolazione sopraggiunta talmente abbattute, che non è stato possibile dagli scarsi abitatori, che vi sono rimasti, conservare quella divisione di Ranghi, e quel Primato, che distingue la Nobiltà dalla Plebe, ed è bisognato accumunare le Onoranze, e Funzioni Civili di quei Paesi anco a Persone di abietta condizione.

Sicchè gli attestati di tali Onoranze ridotte in tali luoghi per necessità promiscue a ogni genere di Persone, non son reputati sufficienti a far prova di quella Nobiltà Gentilizia, che gli Ordini Cavallereschi ricercano.

E' ben vero che non ostante questo, io ritrovo, che Girolamo Gigli pretende, che le prove di Chiusi non si possono dagli Ordini di Malta, e di S. Stefano rigettare, e che questa è l'unica Città dello Stato Senese, che abbia tale prerogativa, ma non trovo che l' opinione del Gigli sia stata in pratica seguitata.

Sopra i Feudatarj dello Stato di Siena, e sopra i Cavalieri di S. Stefano ricorrono le istesse considerazioni, che noi abbiamo fatte di sopra nel Cap. V., e VI., sicchè non credo di dovermi dilungare maggiormente nella descrizione di un sistema, che in questa materia è tanto simile al sistema Fiorentino già descritto; pertanto dalle cose dette si può abbastanza comprendere, che cosa s'intenda in Toscana per Nobiltà, quando si tratta di Nobiltà Civile, e trasmissibile ai Descendenti.

CAPITOLO OTTAVO.

Della Nobiltà Civile, e Personale della Toscana.

Dopo descritta la Nobiltà Civile, e trasmissibile passeremo a parlare della Nobiltà Civile e Personale della Toscana, e osserveremo primieramente che i quattro Fonti della Nobiltà Civile e Personale, di cui abbiamo ragionato nel Cap. II. di questo Discorso, cioè le Funzioni Ecclesiastiche, le Militari, le Cariche pubbliche, e la Corte del Principe nel modo che segue in ogni altro Paese, così costituiscono Nobile in Toscana la Persona, che ne è rivestita, senza che per altro questa Nobiltà trapassi nei Descendenti, o si perpetui nella Famiglia, che senza la prerogativa dei Diritti di Governo trasmissibili non può nobilitarsi.

In questa nobilitazione proveniente dalle Funzioni Personali rimane però molto d' equivoco, e d' indeciso, perchè non è definito da veruna Legge quali funzioni siano quelle, che nobilitano chi le esercita, e quali nò; e senza questa definizione troveremo infinita ripugnanza nell' accordare a tutte indistintamente l'effetto della nobilitazione; e troveremo altresì molte opinioni differenti, e contradittorie, se si pretendesse di farne una giusta separazione; e anzi questa separazione nella maggior parte dei casi la prudenza pubblica non permette che si faccia.

In fatti se si facesse una Legge precisa, che prescrivesse, che le funzioni militari da certi gradi in sù siano nobili, e da certi gradi in giù restino ignobili, questa Legge sarebbe contradittoria a quella generale onorificenza, che in tutti i tempi, e in tutti i Paesi è stata sempre accordata alla Milizia, professione tanto necessaria agli Stati, e che in correspettività di tanti pericoli, e di tanti incomodi, a cui ella

la è esposta, non ha altro che l'onore; il quale onore se venisse negato ai primi, e più comuni gradi della milizia non si troverebbe più chi per quei primi, e più comuni gradi riguardati come ignobili volesse passare, contro la buona disciplina, e contro l'uso di tutte le Nazioni, dove il fare la figura di semplice Soldato non disdice, anzi conviene a un grande, e nobilissimo Signore, e non si può fare una novità per cangiare questa pratica tanto importante al buon servizio degli Stati, non mancandoci convincentissime riprove nell' Istoria di Francia, e d' Italia dei sommi inconvenienti, che un tempo produsse il disprezzo, in cui cadde l' Infanteria, mentre i Nobili credettero di non dover militare, che nei Corpi di Cavalleria, inconvenienti, che non cessarono, finchè il decoro dell' Infanteria non fu appoco appoco ristabilito.

L' istessa difficoltà troveremo in definire le Funzioni Ecclesiastiche, perchè le funzioni Sacerdotali essendo tutte eguali, e insignite secondo le massime della nostra Religione con la potestà di legare, e di sciogliere, pare, che tutte esighino uguale rispetto, e non si può tra loro introdurre differenza alcuna senza sovvertire le opinioni già comunemente stabilite.

Per le Cariche Civili, e per la Corte del Principe una separazione sarebbe più facile; Ma siccome la nobilitazione personale, che da tali cose procede, non deriva dai titoli delle cariche, ma deriva dalle funzioni, e siccome queste funzioni sono tanto varianti, perchè le circostanze dei tempi, e il maggiore, o minor credito, e abilità delle Persone fanno spesso mutare totalmente di aspetto l'onorificenza, e l' autorità delle Cariche, perciò resterebbe sempre fluttuante qualunque definizione sopra tal materia si volesse fare; e dall' altra parte questa definizione è pochissimo necessaria, perchè questo genere di Nobiltà personale, e civile, estinguendosi colla persona, o con la terminazione dell'esercizio, e non propagandosi ai Descendenti, e non facendo acquistare nemmeno alla persona altri Diritti nel Governo, resta per lo più una curiosità inutile il sapere se una tal carica nobiliti, o nò.

E' vero, che l' aggregato di molte Nobiltà Personali continuate per una serie di Descendenza arrivano a constituire quella, che noi abbiamo chiamato Nobiltà Gentilizia per provare la quale in diverse occasioni, che tal prova si rende necessaria, può occorrere l'esame di quanto debba valutarsi la Nobiltà Personale di qualche Ascendente.

Ma se queste prove di Nobiltà Gentilizia si debbono fare a mente delli Statuti dell'Ordine di Malta, o dell'Ordine di S. Stefano, resta non ostante inutile la detta ricerca, perchè li Statuti suddetti non ammettono altro che i tre generi di prove, che si sono accennate nel Cap. VI., cioè quella del godimento degli Onori Supremi in qualche Patria Nobile, quella del Possesso di qualche Feudo, e sebbene il terzo genere sia quello delle Cariche Illustri, non ostante trattandosi di Cariche, non sono ricevute per atte a costituire tal prova, che quelle talmente insigni, e conspicue, come sarebbe il comando delle Armate, che a senso di tutte le Nazioni nobilitano la Persona; Sicchè le Leggi in tal materia sarebbero superflue; perchè non le Leggi, o consuetudini, o costumi locali si attendono, ma solo le massime comuni di tutta l'Europa, e quelle, che non ricevono nè dubbio, nè controversia.

Resterebbe a parlare della dispensazione dei titoli di onore, dell'ammissione agli Ordini Cavallereschi, dei Diplomi di Nobilitazione, dei trattamenti Nobili fatti dal Principe, o da altri; ma siccome tutte queste cose non constituiscono veruna delle quattro specie di Nobiltà, di cui abbiamo parlato, e si risolvono in semplice attestato di una

na Nobiltà preeſiſtente; perciò ne riſerberemo il Diſcorſo al ſuſſeguente Capitolo.

CAPITOLO NONO

Delle Pubbliche Atteſtazioni di Nobiltà ricevute in Toſcana.

LA diſpenſazione dei Titoli, e dei Simboli d'onore, l'ammiſſione agli Ordini Cavallereſchi, i Diplomi, o Privilegj di Nobilitazione, e i trattamenti Nobili ſono atti, che per ſe ſteſſi non producono la Nobiltà, ma ſi riſolvono in ſemplici Atteſtati, e dichiarazioni di una Nobiltà preeſiſtente, nè ſi poſſono conſiderare in altra forma.

E principiando dalla diſpeoſazione dei Titoli, quantunque molti credino, che con l'acquiſto di un titolo onorifico ſi acquiſti la Nobiltà, ſi conoſcerà facilmente quanto tal credenza ſia erronea, ſe ſi farà reflesſione alle quattro ſpecie di Nobiltà in queſto *Diſcorſo* deſcritte, perchè qualunque Titolo più inſigne, e più decorato, che il Sovrano poſſa concedere, quando è un puro Titolo ſcompagnato da diritti veri, e reali non ſi può riferire ad alcuna delle dette ſpecie.

La Nobiltà Naturale, e Gentilizia, che conſiſte nella ſplendida ſerie degli Antenati, non ſi può in virtù di un Titolo porre in eſſere, nemmeno queſto Titolo può eſſer cauſa produttrice della Nobiltà Naturale, e Perſonale, che conſiſte nella notorietà delle virtuoſe azioni, e che da queſte ſole può eſſer prodotta.

La Nobiltà Civile ſenza i diritti veri, e reali non è intelligibile; perchè la Civile, e traſmiſſibile è fondata nei diritti Feudali, o di Cittadinanza competenti per ragione di naſcita, e la Civile, e Perſonale è fondata nei diritti competenti per ragione di Carica.

Sicchè un mero Titolo, che non è accompagnato da alcun Diritto, e che non può porre in eſſere una coſa, che non è ſtata, e che non è, non ſi può aſcrivere tra i fonti della Nobiltà, e non ſi può interpetrare la Collazione di eſſo in altro ſenſo, che come un Atteſtato, che il Sovrano faccia delle generoſe, e virtuoſe azioni di chi rimane con tali Titoli decorato, e per conſeguenza ſia un Atteſtato della Nobiltà Naturale, e Perſonale già preeſiſtente, e non poſſa per ſe ſteſſo produrre verun altro effetto.

E tanto è vero, che queſti Titoli di onore non hanno forza productiva della Nobiltà, ma ſolamente declarativa, che nel Mondo hanno ſempre incontrato la ſorte, che incontrano tutti gli Atteſtati, cioè di eſſere riſpettati quando ſono rigoroſamente conformi alla verità, e di eſſere vilipeſi quando ſi trovano equivoci, o fallaci.

Per tal cauſa in un Governo, dove con una giuſta diſtribuzione di queſti Titoli ſi ſia ſempre oſſervato di rendere una eſatta giuſtizia al merito perſonale di cui ſi diſtingue nella virtù, la diſtribuzione di eſſi ſi mantiene in credito, ed è valutata per una ſincera teſtimonianza di un merito già preeſiſtente, e può ſervire nell'età futura a giuſtificare la ſerie degli Antenati Nobili, e perfezionare in tal guiſa, o illuſtrare la Nobiltà Gentilizia.

Dove poi queſta diſtribuzione di Titoli è ſtata fatta ſenza oſſervare un metodo coſtante, ma ſregolatamente, e in ſomma in modo non corriſpondente alla verità, in tal caſo queſti Titoli diventando Atteſtati fallaci, perdono tutto il loro credito, e non ſono di uſo alcuno.

E non ſolo ſono diſprezzati univerſalmente fuori del Territorio del Principe, che gli ha conferiti, ma bene ſpeſſo nell' iſteſſo Territorio, e Governo, ove tali Titoli ſon nati, reſtano eſpoſti al vilipendio, perchè tale è l' effetto della verità, che rapiſce l' opinione degli uomini a diſpetto di qualunque autorevole Ordinazione.

E' notabile in tal propoſito una

na Legge di Zenone, che è la terza, *Cod. ubi Senatores, vel Clarissimi civiliter, vel criminaliter conveniantur*, dove facendo una distinzione tra i Ministri, ed Ufficiali attuali, e quelli di semplice titolo, e introducendo per questi un trattamento inferiore, fa vedere co'a pensasse di questa simulata decorazione,, ivi ,, *Viros illustres in hac inclyta Urbe degentes, qui* sine administratione, *honorariis decorati fuerint Codicillis, licet talem prerogativam nostrae jussinis meruerint, ut* quod non egerint, videantur egisse etc.

E sopra tali Titoli ottenuti mediante lo sborso di qualche somma di denaro, come universalmente suole accadere, è notabile un' altra Legge di Costantino, che è la prima del Titolo *De honorariis Codicillis* nel Codice Teodosiano ,, *Si quis judicio nostro se adeptum Codicillos adstruxerit, et idem vel superna Codicillorum impressio, vel Scriptura adstipuletur interior, tamen si ad hoc pecuniam confiatam* [illegible] *nus rejectus in Plebem, quo plus extorquere conatus est, abdicetur. Hos enim solos, qui intra Palatium versati sunt, vel administrationibus functi, ad honores excipi oportebit, caeteris caeteris cunctis exemptis, et suis restitutis*.

In tutto il d. Titolo *De honorariis Codicillis* del Codice Teodosiano traluce questo disprezzo delle Dignità titolari scompagnate dall' amministrazione, ed è curioso a vedersi ciò, che in simile materia dice Trajano Boccalini nei Ragguagli di Parnaso Centuria prima Cap. 49.

L' istesso, che si dice dei Titoli, si deve dire dei Simboli d' onore, inventati in ciaschedun Governo diversamente, a fine di onorare chi ne è investito, e che veramente onorano quando sono compartiti sempre con prudenza, e con giustizia a persone notoriamente per loro merito preesistente onorabili, ma che si vilipendono ogni qual volta si vede cadere questo onore sopra persone, che non lo meritano,

Il credito, o il discredito di questi simboli dipende dalla pubblica opinione degli uomini; sicchè sopra tal materia la Potestà Legislativa non opera, e il Sovrano, perchè i suoi contrassegni d' onore trovino credito, e partoriscano l' effetto dell' onorificenza, non può fare altro, che legarsi nel compartimento di essi alla più scrupolosa verità, nel qual caso saranno rispettati, come un religioso attestato del merito Personale di chi se ne vede decorato.

Del rimanente prescindendo dalla forza di attestato di una preesistente Nobiltà naturale, e Personale, questa distribuzione di contrassegni onorifici non produce, e non constituisce neppure essa alcun genere di Nobiltà, giacchè per esempio, il vestir di Porpora non può aver forza di far l' uomo Nobile, nè in senso naturale, nè in senso civile, e sebbene si fosse in un Paese, dove tutti gli altri Nobili usassero vestir di Porpora, non ostante se il Principe concedesse tal vestimento a un ignobile, con tal concessione non lo nobiliterebbe, ma gli darebbe solo il Privilegio di usar la veste dei Nobili, ed è cosa molto differente l' esser Nobile, dall' avere i Titoli, le vesti, i Privilegi, e le franchigie dei Nobili, dei quali anco gl' ignobili possono alle volte per grazia godere.

Passando adesso agli Ordini Cavallereschi, l' ammissione in questi non è atta a produrre la Nobiltà, prescindendo dal caso, che il Governo Civile di un Paese fosse collocato nelle mani dei descritti a un Ordine, come per esempio questo caso si dà nel Governo di Malta, e si è dato nel tempo, che i Cavalieri Teutonici sono stati in possesso di diversi Stati. La Nobiltà Civile di tali Governi si può dire perciò attribuita ai Cavalieri dell' Ordine nell' atto della loro ammissione; e perciò dalla medesima ammissione resta prodotta.

Ma prescindendo da questo accidente, il quale non s' incontra ne-

gli altri Ordini Cavallereschi, che non fanno parte del Sistema politico dello Stato, l' ammissione in essi non può produrre alcuna Nobiltà Civile, e perciò non può risolversi che io attestato di Nobiltà Naturale, e Gentilizia, o di Nobiltà Naturale, e Personale, secondo i requisiti, che le respettive Constituzioni dell'Ordine ricercano.

Le più antiche Leggi di Cavalleria, che si dicono fatte nei Tornei tenuti dal Re Enrico l' Uccellatore in Magdeburg l' anno 935. c' indicano, che fino dai primi tempi in cui l' instituto dei Tornei comparve al mondo, si ricercasse nei Cavalieri il requisito della Virtù Personale, e il requisito della Nobiltà di sangue paterna, e materna, poichè si doveva provare la Nobiltà dei quattro Avoli, e quello, che prendeva moglie diseguale si rendeva incapace di essere ammesso nei Tornei tanto per se, quanto per i suoi discendenti fino in terza generazione.

Queste Leggi si riportano dal Goldasto nella sua Raccolta delle Costituzioni Imperiali Tom. 1. pag 211. e Tom. 2. pag. 41. sotto la data dell'anno 938., e nel Corpo Universale Diplomatico del Drumont Tom. 1. al num 48. sotto l' istessa data, siccome da Francesco Modio nella sua Opera intitolata *Pandectae triumphales* Tom. 2. pag. 12 seguitando l' istessa data del Goldasto.

Che il detto Re Enrico l' Uccellatore tenesse magnifici Tornei in Magdeburg l'anno 935. coll' intervento di molti Principi, e Baroni dell' Impero, pare un fatto assicurato col consenso degli Scrittori. Se poi questi Tornei fussero i primi, che comparissero al mondo, e se l' origine di questo spettacolo si debba attribuire alla Francia, o all' Inghilterra piuttosto che alla Germania, questa è una questione controversa, che per altro non interessa il nostro discorso.

E per l' istessa ragione non divagheremo nelle questioni, che si promuovono sopra la data, e l' autenticità di queste Leggi di Cavalleria riportate dal Goldasto, che venendole riportate sotto la data dell'anno 938. quando Enrico l'Uccellatore era già morto nell'anno 936. non combinano con i Tornei tenuti da detto Re nell' anno 935. Oltredichè il Pheffingero nel suo Vitrario illustrato Tom. 1. lib. 1. tit. 5 *de definitione Imperatoris* mette in dubbio il tenore di dette Leggi per il silenzio degli Scrittori contemporanei, e perchè dice, che niuno ha veduto l' esemplare originale delle medesime, rileva qualche difficoltà sopra i nomi dei Principi, che si citano per intervenienti, e diverse altre congetture sopra lo stile di dette Leggi, che gli pare di età posteriore.

In qualunque tempo fussero distese le dette Leggi, certo è, che concordano nella sostanza con la Pratica osservata in Germania, in Francia, in Inghilterra, e in tutta l'Europa nella creazione dei Cavalieri, nella quale secondo le antiche regole, e prescindendo dagli abusi col decorso dei tempi introdotti, si richiedevano le virtù personali più utili alla Società, e la Nobiltà della Stirpe.

Non è questo il luogo di riportare le ragioni, per cui questo Instituto della Cavalleria fu introdotto, e reiò adottato nel mezzo all' Anarchia dei Governi Feudali dalle Nazioni Europee, ne le differenti ceremonie con cui la creazione dei Cavalieri si faceva, o nelle Armate avanti di dar la battaglia, o dopo riportata la vittoria, o in pace in occasione di qualche solenne festa; essendo tali cose riportate comunemente dagli Scrittori; ma solo si prega osservare, che questa Funzione in tutti i tempi, ed appresso tutte le Provincie è stata considerata per una pubblica, e autentica dichiarazione del merito Personale di chi rimaneva con tale onore decorato, e che tale onore per lo più non si compartiva se non a quelli, che discendevano da Nobile Prosapia.

Una riprova di questo può es-

sere

sere la rivoluzione della Plebe seguita in Firenze l'anno 1378. la quale avendo occuparo per forza d'armi il Governo si pose per solennizzare la sua vittoria a creare Cavalieri, e ne creò fino al numero di sessanraquattro, ma fu notato, che la scelta di essi, benchè fatti dalla Plebe rrionfante, e irritata al segno maggiore contro la Nobiltà, cadde non ostante sopra i Cittadini veramente più meritevoli, e nati dalle Famiglie più cospicue della Città, e si dette il caso, che fra gli eletti, molti vi furono, a cui dalla Plebe, che faceva loro questa dichiarazione d'onore, erano state in quel medesimo giorno saccheggiate, e bruciate le Case.

In Firenze troviamo fino negli antichi tempi essere stato un numero di questi Cavalieri, come Dante nei luoghi sopra citati ce ne fa testimonianza. E Giovanni Villani racconta, che nell' anno 1282. il Comune di Firenze mandò in ajuto del Re Carlo cinquanta Cavalieri di Corredo, e cinquanta Donzelli Gentiluomini di tutte le principali Città di Firenze per farli Cavalieri.

In un Ruolo di Anime dell'anno 1354. si leggono Cavalieri di Corredo numero sessantacinque, e in altri tempi questo numero si trova essere stato maggiore.

Questa consuetudine stabilita si può dire in tutta l'Europa stette in credito, e produsse l'effetto dell'onorificenza denotata con essa, a misura che la distribuzione di questo titolo onorifico fu con prudenza con parsimonia, e con verità regolata; ma non mancarono col progresso dei tempi solenni abusi, che lo fecero cadere in disprezzo.

E' curioso in tal proposito un passo di Matteo Villani, che descrive nell'anno 1355. l' ingresso dell' Imperator Carlo IV. nella Citta di Siena nel seguente tenore. „ In questo abboccamento otto Cittadini „ pomposi, e avari per cessare la „ debita spesa alla Cavalleria si feciono a lui fare Cavalieri. E appresso entrato nella Città glie ne „ occorrevano molti senza ordine, „ o provisione. Egli avvisato del „ lieve, e vano movimento di quella Gente commise al Patriarca, „ che in suo nome gli facesse. Il „ Patriarca non poteva resistere a „ farne tanti, quanti nella via glie „ ne erano apppresentati. E vedendo„ ne così gran mercato assai se ne „ feciono, che innanzi a quell' ora „ niun pensiero avieno di farsi Ca„ valiere, nè provveduto quello, che „ si richiede a voler ricevere Caval„ leria. Mà con lieve movimen„ to si facevano portare sopra le „ braccia a coloro, che erano in„ torno al Patriarca, e quando era„ no a lui nella via lo levavano al„ to, e traevangli il Cappuccio usa„ to, e ricevuta la Guanciata usata „ in segno di Cavalleria, gli met„ tevano un Cappuccio accattato „ col fregio dell'oro, e traevanlo „ della pressa, ed era fatto Cava„ liere. „

Da questo Istituto dell'antica Cavalleria trassero successivamente l' origine i Sacri Ordini Militari, che unirono alle regole della Cavalleria qualche esercizio di Cristiana pietà, come furono i Templarj, quegli di S. Gio. Gerosolimitano, i Teutonici, e i Gaudenti. E tra questi i Cavalieri di S. Gio. Gerosolimitano, in oggi detti di Malta, che nel tempo presente si son conservati, ritennero, e con certe regole adattate ai costumi di tutte le Provincie Europee ordinarono, e stabilirono l' uso di esaminare la Nobiltà, e legittima discendenza delle Famiglie di coloro, che domandavano di vestir l' abito, e di autenticarla con certi generi, e metodi di provanze non sottoposte a fallacie; ed essendo tali regole per tutta l' Europa conosciute, ed approvate, e mantenute con una scrupolosa osservanza lontana da ogni sospetto di parzialità, o di corruttela, ne segue, che l'ammissione in quest' Ordine sia reputata la più sicura, e più accreditata testimonianza di Nobiltà Genti-

tilizia, che una Famiglia possa avere.

A similitudine di detti Sacri Ordini Militari, quasi tutti i Governi hanno inventato un Ordine, in cui per contrassegno di onore si ammettono quelle Persone, che il Princjpe di tale onorificenza stima degne. Ma di questi Ordini maggiore, o minore si trova il credito secondo che l'ammissione è regolata con una esatta proporzione al vero merito. E siccome in questi Ordini inventati dai Sovrani non ostante le Leggi rigorose, che hanno in principio apposte in materia di Nobiltà, resta sempre appresso di loro medesimi l'arbitrio di dispensare al rigore con qualche atto di grazia, così l'attestato resultante dall'abito di Malta ha sempre nell'opinione universale una circostanza vantaggiosa sopra tutti gli altri Ordini, perchè le Leggi di esso non sono sottoposte all'arbitrio del solo Gran Maestro, e perciò si presumono sempre osservate nell'originario rigore.

Di questi Ordini Cavallereschi abbiamo in Firenze un principio nell'anno 1312., in cui si legge come si fece una Compagnia di volontà dei più pregiati Donzelli di Firenze, che portò per Insegna una Banda Rossa in Campo verde, e si denominarono i Cavalieri della Banda, il di cui Instituto si vede, che non ebbe molto progresso, attese le tumultuanti vicende della Patria.

Dal Gran Duca Cosimo I. è stato in appresso nei tempi più moderni stabilito il Sacro Militare Ordine di S. Stefano Papa, e Martire, del quale abbiamo ragionato di sopra al Cap. Sesto, dove abbiamo dimostrato, che l'ammissione a vestir l'abito di quest'Ordine per giustizia può risolversi in un attestato di Nobiltà Gentilizia, e che l'ammissione a vestire il detto abito per ragione di Commenda non può servire in qualità di Collazione della Nobiltà, giacchè la Nobiltà Civile non si produce dal vestire un abito, ed a quest' abito si ammette ancora chi è mancante della Nobiltà naturale, come abbiamo più diffusamente spiegato in detto Capitolo Sesto.

Gli Attestati resultanti dall' ammissione in tali Ordini Cavallereschi, o in altri Collegi, o Corpi, come sono diversi Capitoli della Germania, e della Fiandra, ove le prove di Nobiltà Gentilizia siano necessarie, e si mantengano lontane dai sospetti delle dispense, e delle fanatorie, e dove le prove si richiedono speciali grado per grado per via di documenti autentici, e non si reputi sufficiente la Nobiltà in genere delle Famiglie private per via di attestati generali, e confusi, e spesso sospetti di parzialità, servono nel Mondo per rendere, e mantenere notoria la Nobiltà Gentilizia. Noi abbiamo detto altrove, che la Nobiltà naturale consiste nella notorietà. Ma questa notorietà non potrebbe estendersi fuori di un limitato circuito di Paese, nè conservarsi per lungo tempo, se non si potesse con riprove chiare, e patenti giustificare l'antichità delle Famiglie. Pertanto di una simile riprova servono queste ammissioni, le quali estendono facilmente la notorietà da Nazione a Nazione, e senza bisogno di spogliare gli Archivj persuadono, che una Famiglia sia sufficientemente Nobile, quando si vede decorata di certe Insegne, delle quali abbiamo la certezza, che senza un esame rigoroso di Nobiltà Gentilizia non si concedono.

Il terzo Genere di Attestati consiste nelle Lettere, Diplomi, o Rescritti di Nobilitazione, i quali, quantunque secondo l'uso delle Cancellerie siano concepiti in termini di creazione, o di Collazione della Nobiltà, non ostante siccome questi termini sono incompatibili con le quattro specie di Nobiltà da noi descritte, così non si possono interpetrare in altro senso, che di dichiarazione, o attestazione di una Nobiltà preesistente; e questa Nobiltà non può essere altro, che la Naturale, e Personale consistente nei meriti, e nella

nella virtù, perchè la Naturale, e Gentilizia a chi non l'ha, non si può con un Diploma supplire, e la Civile, che consiste nei diritti di Governo, o trasmissibili per ragione di nascita, o competenti per ragione di Carica non può senza l'effettiva comunicazione di questi medesimi diritti conferirsi.

In fatti le Formule di questi Diplomi sogliono fondare la beneficenza del Principe concedente sopra il merito Personale, e le virtuose azioni del Nobilitato, il quale resta dal Principe dichiarato Nobile, perchè si suppone, che in lui la Nobiltà Naturale, e Personale già preesistesse, e che non gli mancasse altro che un autentico, e rispettabile Attestato, che la rendesse notoria, e incontrovertibile; il che può farsi, ed è giusto che si faccia dal Sovrano in Grazia dei Sudditi, che con la virtù se ne rendano meritevoli. Ma l'attestato resta sempre un semplice attestato, e non acquista mai forze superiori alla verità; finchè quando simili dichiarazioni si dispensano per danaro, o per altri motivi, e l'espressione dei meriti Personali diventa una formula di Cancelleria, restano in tal caso tali atti disprezzati appresso tutte le Nazioni, e non producono alcun effetto.

E sopra si è detto, che in tali Rescritti, o Diplomi di Nobilitazione sono inapplicabili i termini di creazione, perchè questi Rescritti non possono far divenir Nobile uno, che non è tale, ma solamente possono dichiarare quello, che già si ritrova nobile in alcuna delle predette quattro specie. Nè questa verità è contradittoria alla Potestà Sovrana del Principe, che si suol dire esser Fonte della Nobiltà, perchè per ciò che riguarda le due specie della Nobiltà Naturale, noi abbiamo già detto, che questa non dipende dalla Potestà Legislativa, ed è fondata in una verità, e notorietà di fatto, sopra di cui il Sovrano non può fare altra figura, che di Attestante; onde siccome non si può per esempio, con un Diploma dichiarare bianco un uomo, che sia moro, così non si può a chi non ha gli Antenati Nobili attribuirglieli a forza di un Diploma.

Similmente nelle due specie di Nobiltà Civile, quantunque questa dipenda dalla Potestà Sovrana, e giustamente si dica esser di questa autore il Principe, non ostante non può da esso conferirsi con le sole parole, nell'istesso modo, che non si può dal Principe per Diploma dichiarare ricco uno, che sia povero, senza dargli effettivamente nell'istesso tempo le ricchezze, che pur queste dipendono dalla sua Potestà. Il Principe adunque può creare a suo piacimento un Nobile civilmente; ma per crearlo bisogna, che lo collochi in quell'ordine, o rango di Persone, a cui competono per ragione di nascita i primi onori, o diritti Civili dello Stato; e in tal caso coll' effettiva comunicazione di questi Diritti, anco senza Diploma l'uomo diventa Nobile.

Per tal cagione questi Diplomi titolari consistenti in pure parole sono in sommo discredito, e considerati come un atto di favor possibile a ottenersi in diverse Provincie per una certa somma di danaro, o per altri leggerissimi motivi, e non costituiscono alcun rango di prova nei luoghi ove bisogna provare la Nobiltà, come è l'ordine di Malta, le di cui regole per comun consenso delle Nazioni sono in questa materia approvate.

Nè vale il dire, che in forza di questi Diplomi coloro, che sono stati graziati debbino per volontà del Principe concedente essere almeno nel suo Territorio trattati come Nobili, e godere di tutti i privilegj, e prerogative, di cui tutti i Nobili godono. Poichè l'esser Nobili, e il godere dei Privilegj de' Nobili sono cose tra loro differentissime. La Nobiltà non si acquista se non in qualcuno dei quattro modi sopra spesse volte mentovati, ma il godere dei titoli, vesti, precedenze, franchigie, e altre prerogative dei Nobili si acquista

quista per qualunque grazia del Principe comunque sia concessa, e infiniti sono gli esempj, ove si vedono i privilegj dei Nobili comunicati ai non Nobili, i quali non ostante questa comunicazione restano ignobili, quando non acquistino nell' istesso tempo i Diritti di Governo trasmissibili per ragione di nascita, che sono la sola caratteristica, che nobilita le Famiglie.

Sicchè bisogna concludere, che questi Diploml non hanno forza produttiva della Nobiltà, che possono al più prendersi in senso d'attestato della Nobiltà Naturale, e Personale, ma che anco in tal senso sono nel Mondo infinitamente sospetti per gli abusi, a cui sono troppo facilmente sottoposti.

La quarta Classe degli Attestati resulta dai trattamenti nobili, che si ricevono dal Principe. I quali quando si usano verso qualche persona, che di prima non sia veramente Nobile, per tali trattamenti non si può fare acquistare la Nobiltà Gentilizia, nè la Nobiltà Civile, ma si risolvono ancor'essi in un attestato della Nobiltà Naturale, e Personale.

Non solo il trattamento dei Sovrani, ma anco il trattamento del Pubblico, e degli altri Nobili si risolve in un simile attestato di Nobiltà Naturale, e Personale, giacchè per tutte le altre Classi di Nobiltà, tutti questi trattamenti restano inattivi, poichè con essi non si acquistano i Diritti nel Civil Governo, e molto meno si trasmettono ai figliuoli, siccome non si acquista una serie di Antenati illustri da chi se ne trova mancante.

Tali Trattamenti in ogni Paese si trovano introdotti con differentissime usanze, ma nel nostro consiste principalmente nell'invito, che la Corte soleva fare a quelli, che ella reputava, e trattava come Nobili per essere nei giorni di funzione, o di festa al seguito, e corteggio della Famiglia Reale.

In tutti i luoghi, ove la Corte è stata solita risedere, si sono incaricati alcuni Gentiluomini col nome d'Invitatori, che avessero cura di regolare il predetto Invito alle Feste di Corte, e di esaminare le Persone, che non avevano per il passato goduto questo onore, che per la prima volta lo desideravano.

L'ammissione di queste nuove Persone, quando si giudicavano meritevoli, si faceva per lo più in Firenze nella congiuntura di una solenne Processione, che ogni anno nell'occasione, che la Corte distribuiva diverse elemosine Dotali lasciate per legato dei Sovrani Antecessori a molte povere Fanciulle, si faceva dalla Granduchessa, o da una Dama da lei delegata a rappresentarla, la quale col seguito di tutte le Dame della Città conduceva le Fanciulle dotate a orare nella Chiesa di S. Lorenzo sopra i Sepolcri dei Granduchi defunti.

Questa Funzione sussiste ancora, siccome sussiste l'incumbenza dei predetti Invitatori, che tengon cura dei ruoli delle Famiglie, che debbono ricevere questo trattamento; e questi ruoli servono di regola alle Notificazioni, che in caso di Matrimonio, o di morte di un Gentiluomo si sogliono mandare a tutti gli altri Nobili, le quali Notificazioni è di stile mandarsi, e riceversi reciprocamente fra le Famiglie in detti Ruoli descritte.

Il Giuoco del Calcio, quando era in uso, è stato in Firenze una occasione, ove il trattamento Nobile si faceva distinguere, giacchè a questo non si ammetteva, che le Persone reputate, e trattate come Nobili.

La Conversazione del Casino, quantunque sia di moderna Instituzione, è una Conversazione meramente privata; non ostante costituisce anch'essa in Firenze una specie di trattamento distinto, quantunque non tutte le Persone trattate come Nobili dalla Corte siano come tali ammesse, e trattate in detta Conversazione, la quale scusa la contradizione, che risulta da tal diversità di trattamento, con la ragione di

essere

essere ella una conversazione meramente privata, e non legata perciò dalle regole pubbliche, nè da quelle della Corte.

Questo trattamento nobile dalla pratica della Corte insensibilmente, e per via di fatto introdotto venne a poco a poco a dividere la Cittadinanza di Firenze in due classi, giacchè alcuni Cittadini furono ammessi a tal trattamento, altri ne restarono esclusi.

Abbiamo detto nel Capitolo V. come la Cittadinanza di questo Paese era nei tempi della Repubblica di due ranghi, e che per la Legge del Principato dell'anno 1532. fu eguata a un rango solo, e che questo rango fu depresso col toglierli i diritti della Suprema Magistratura, e con l'accumunarlo in appresso troppo facilmente a qualunque Plebeo lo desiderasse.

Ma nel mentre la Corte colle Leggi formò un rango solo delle Famiglie del Paese, e nel mentre permetteva, che le Famiglie più plebee partecipassero della Nobiltà Civile, la Corte medesima con la sua pratica formò due ranghi dell'istessa Cittadinanza, accordando ad uno il trattamento nobile, e tenendone l'altro lontano. Ma questa distinzione non è stata mai fondata in alcune Leggi, e si è introdotta a poco a poco col mero fatto senza prender regola nè dall'antichità, nè dalla ricchezza delle Famiglie, nè da verun'altra circostanza, che riduca a sistema certo la detta divisione.

Da questo avviene, che nel mentre nei Seggi delle pubbliche Magistrature, e nelle funzioni più solenni dello Stato un Cittadino precede all'altro secondo l'ordine della respettiva età, si vede poi, che nell'istesso giorno quel che ha seduto nell'ultimo luogo è ammesso nell'anticamera del Principe, e quel che ha seduto in primo luogo non vi può entrare.

Forse accadde, che alcuna Famiglia, come di troppo recente estrazione non si stimasse conveniente, che la Corte l'ammettesse all'ugualianza dell'altre. Forse tra le Famiglie antiche molte ve ne furono ridotte in miseria, e incapaci di sostenere il loro rango, che si tennero per necessità lontane dalla Corte. Altre o per assenza, o per minore età, o per altre cause poterono essere poco sollecite di questo onore, e però restatne prive. Sicchè con ciò si spiega benissimo in qual maniera si sia formato il Ceto delle Persone trattate in Firenze come Nobili, e come da questo Ceto siano restate escluse Famiglie antiche, che possono per via di documenti autentici provare la loro Nobiltà, e si spiega come questa distinzione non fondata sulle Leggi, anzi contradittoria alle medesime, sia bene spesso contenziosa, perchè non vi è regola certa, che possa decidere le dubbiezze, che in tal materia insorgono.

Ciò che vi è di certo sopra tali trattamenti si è in primo luogo, che le Persone trattate come Nobili non acquistano con tal trattamento veruna specie di Nobiltà, se non l'hanno precedentemente, e non sono contati tali trattamenti nell'Ordine di Malta, nè in quello di San Stefano tra le provanze ammesse per giustificare la Nobiltà Gentilizia di un Ascendente, onde solo si possono risolvere in attestato della Nobiltà Naturale, e Personale; E in secondo luogo, che le Persone escluse da tal trattamento, quando abbiano altronde la Nobiltà Civile, e Naturale, e abbiano il modo di provarla, non ricevono da tale esclusione pregiudizio alcuno, ma rimangono illesi tutti i loro diritti.

E parendomi, che le cose fin qui dette possino essere sufficienti per dare una idea della Nobiltà Toscana secondo l'attuale nostro sistema, lascerò, che altri meglio di me sopra la notizia di questo stato attuale facciano le osservazioni necessarie per correggerne i difetti, e per proporre un miglior regolamento.

F I N I S.

I N D E X
M A T E R I A R U M

Quae in primo, & secundo Volumine continnetur.

A

ACTUS.

ADITIO HEREDITATIS.

ADIUDICATIO.

ADMINISTRATIO.

ADMINISTRATOR.

Admi-

B

Dum-

Con-

Vid.

DE-

Et

E

ECCLESIA.

ECCLESIASTICI.

ELECTORES.

ELECTOR PALATINUS.

Se-

In

FEUDA ETRURIAE.

Nec

Vid.

Caro-

GRAVAMEN.

H

HOR-

IN-

Imo

cta

per

Dicta

Lo-

Et

Etiamsi

P

PACTUM.

PALATINATUS RHENI.

PALATINUS RHENI.

 modi

Ne-

PRAE-

soli-

S

SER-

SO-

Vid.

dem-

TE-

Te-

Et

Vid.

UTILITAS.

UXOR.

F I N I S.

REGISTRO.

✠ A. B. C. D. E. F. G. H. I. K. L. M. N. O. P. Q.
R. S. T. V. X. Y. Z. Aa. Bb. Cc. Dd. Ee. Ff. Gg.
Hh. Ii. Kk. Ll. Mm. Nn. Oo. Pp. Qq. Rr. Ss. Tt.

Tutti sono Duerni, e gli appresso sono fogli sciolti.

Vv. Xx. Yy. Zz. Aaa. Bbb. Ccc. Ddd. Eee. Fff. Ggg.

Le Lettere che seguono sono Duerni, ed è mancante la Lettera Ssss.

Hhh. Iii. Kkk. Lll. Mmm. Nnn. Ooo. Ppp. Qqq. Rrr.
Sss. Ttt. Vvv. Xxx. Yyy. Zzz. Aaaa. Bbbb. Cccc. Dddd.
Eeee. Ffff. Gggg. Hhhh. Iiii. Kkkk. Llll. Mmmm. Nnnn.
Oooo. Pppp. Qqqq. Rrrr. —— Tttt. Vvvv. Xxxx.
Yyyy. Zzzz. Aaaaa. Bbbbb. Ccccc. Ddddd. Eeeee.

La Lettera Fffff è mezzo foglio.

